

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

LÆRERNE OG SAMFUNDET

FØRSTE BIND

LÆRERNE OG SAMFUNDET

FOLKESKOLENS KENDTE MÆND OG KVINDER

JUBILÆUMSSKRIFT

1814–1914

REDIGERET AF

CARL POULSEN OG W. TH. BENTHIN
KOMMUNELÆRER I HOSKILDE ARKIVAR I KULTUSMINISTERIET

UDGIVET AF

FR. BAGGE
KGL. HOFBOGTRYKKER

KØBENHAVN

FR. BAGGES KGL. HOFBOGTRYKKERI

1913

Frederik VI.

Folkeskolen 1814—1914.

Af
N. A. Larsen
Professor.

Det er meget forstaaeligt, at der fra Skolemænds Side er draget Om-sorg for, at Aaret 1914 bliver bemærket som et Jubilæums-Aar. Thi det vil sikkert blive almindelig indrømmet, at den største Begivenhed i dansk Folkeskolevæsens Historie betegnes ved Anordning af 29. Juli 1814, som egentlig omfatter tre selvstændige Anordninger, nemlig Anordning for Almueskolevæsenet i Købstæderne i Danmark, Anordning for Almueskolevæsenet paa Landet i Danmark og Reglement for Almue- og Borgerskolevæsenet i København. Enhver, der beskæftiger sig med Skolesager, vil snart have faaet en Fornemmelse af dens Betydning og have en Følelse af, at vi endnu den Dag i Dag lever i temmelig nær Berøring med denne Lov. Ved Beskæftigelsen med disse Love, ja blot ved en opmærksom Gennemlæsning af dem vil man faa et stærkt Indtryk af, at man her staar overfor et mægtigt Helhedsværk, der er omfattende i Indhold, jævn og klar i Udtryksmaade og ligesom gennemtrængt af pædagogisk Hensigt og Vilje. Der har været nedsat mange Kommissioner; men næppe nogen har sat sig et mere varigt Mindesmærke end den Kommission, der af Kronprins Frederiks Regering blev nedsat den 22. Maj 1789 for at gøre Forslag til Forbedring af hele Landets Almueskolevæsen. Af dens Medlemmer kunde der maaske være særlig Grund til at mindes Greverne Christian

Reventlow og Schimmelmann samt Biskop Balle, fordi disse tre Mænd i samtlige de 25 Aar var Medlemmer af »den store Skolekommission«.

Ved Betragtningen af det ovennævnte hundredaarige Tidsrum og dets Betydning i Skolens Historie skal der dvæles ved følgende fire Punkter, nemlig Anordn. af 1814 sét i Forhold til Nutiden; dernæst de principielle Forandringer, som siden da er skete med Hensyn til Skolens Stilling; endvidere de Fremskridt, som faktisk i den Tid og tildels bortset fra Lovgivningen har fundet Sted; og endelig en Omtale af, hvorledes politiske, sociale og religiøse Forhold har indvirket paa eller fremmet Skolens Virksomhed.

Endskønt den første almindelige Skolelov vedrørende Almueundervisningen blev givet allerede under Christian den Sjette ved Forordningen om Skoler paa Landet af 23. Januar 1739, er det dog alene Anordningen

Skelund gamle Skole.

af 29. Juli 1814, der danner Grundlaget for vor nuværende Skoleordning. Der er i sidstnævnte Anordning saa godt som intet optaget fra førstnævnte, som ellers er meget udførlig. Kun paa ganske enkelte Punkter, f. Eks. om Skolebørns pligtige Kirkegang er den ældre Lovs Bestemmelser benyttede. Hvis et Skolespørgsmaal i retslig Henseende skal oplyses, vil man saa godt som aldrig gaa længere tilbage end til An-

ordningen af 1814. Grunden hertil er naturlig den, at ved nævnte Anordning blev alle Forhold Skolevæsenet vedrørende taget op til Behandling, hvilket ikke senere er sket. Paa den anden Side vil man ofte, naar et Skolespørgsmaal skal undersøges, være nødt til at gaa tilbage til Anordn. af 1814 for at sé, hvad der her siges om Sagen, da adskillige Ting i den fremdeles har Gyldighed. Hvad Christian den Femtes Danske Lov er for den almindelige Lovgivnings Omraade, er Anordn. af 1814 for Skolevæsenets Vedkommende.

Naar man vil sé de hundrede Aar tilbage paa vor Skoles Udvikling, og her tænkes altsaa bestandig paa det, der angaar Folkeskolen (Borger- og Almueskolen), vil store Forandringer, der er sket, være iøjnefaldende. Men der er her Grund til først at dvæle ved, hvad der i Anordn. af 1814 endnu har Gyldighed, og ved hvad der i dens Principer fremdeles er at anerkende. Omend der nemlig i Anordningen er meget, som nu er forældet, og som vi er kommen langt ud over, maa man tillige ved Læsningen af den mangan Gang erkende, at vi paa dette eller hint Punkt ikke er kommen videre, end man var i 1814, eller at en og anden Bestemmelse er saa passende, at den slet ikke behøver at ændres. Atter om andre Punkter vil

man kunne sige, at der her er udtalt saa gode og sunde Principer, at det vilde betyde en Fremgang for Skolen, om den atter kunde finde tilbage til dem.

Af Bestemmelser, der fremdeles har Gyldighed, kan nævnes adskillige, som er ganske væsentlige for Skolens Virksomhed. Der er saaledes § 1 i Anordn. for Landet, hvori bestemmes, at det normale Grundlag for Fastsættelse af Skolernes Antal skal være dette, at øde, der skulle undervises i Skolen, saa vidt Stedernes Beliggenhed det tillader, ikke have længere Vej dertil fra deres Hjem end $\frac{1}{4}$ Mil. Heri indeholdes i høj Grad en Grundbestemmelse ved Folkeskolens Ordning paa Landet, omend Bestemmelsen heldigvis ikke har faaet nogen absolut Karakter, saa at ingen Beboer med Loven i Haanden kan kræve en ny Skoleordning, fordi Vej-længden overstiger $\frac{1}{4}$ Mil. Men Bestemmelsen er altsaa, sammenholdt med Praxis og med, hvad der i det enkelte Tilfælde er rimeligt, Udgangspunkt for Bedømmelse af, hvorvidt Skolevejene er for lange. — En saadan vigtig Ting som Skolepligtens Begyndelse er ogsaa fastsat ved Anordn. af 1814. Ganske vist er der senere lovgivet om dette Punkt, navnlig ved Skolelovene af 24. Marts 1899 og 29. Marts 1904; men selv om Udtrykket er lidt anderledes, er Sagen ganske den samme som i 1814, nemlig at Børnene kan komme i Skole, naar de har fyldt 6 Aar, og at de skal møde i Skolen ved det Undervisningshalvaars Begyndelse, der følger efter deres fyldte 7. Aar. At Anordn. i dette Punkt har fastsat det, som i saa lange Tider skulde blive det gældende, er der saa meget mere Grund til at bemærke, som man i de Forordninger, der tidligere var givet, havde bestemt Skolepligtens Begyndelse væsentlig anderledes, nemlig allerede fra det 5te eller 6te Aar. — En lige saa vigtig Ting er den pligtige ugentlige Undervisningstid for det enkelte Barn. For Landets Vedkommende er der i Grunden ingen Forandring sket siden 1814. Vistnok er der nyere Bestemmelser om dette Forhold; men de kommer væsentlig ikke ud over, hvad der fra nævnte Tid er givet; 18 Timer ugentlig er Lovens Krav. Fremdeles er Inddelingen af Folkeskolens Virksomhed fastsat samme Steds. Undervisningshalvaarene er fra 1. Maj til 1. November og fra 1. November til 1. Maj, idet disse Grænser er valgt af Hensyn til Konfirmationen og den sædvanlige Tid for Antagelse i Tjeneste. Medens den højere Skole mer og mer er ordnet med Afslutning umiddelbart før Sommerferien, er Folkeskolen i Følge Anordningen bundet til de nævnte Terminer, som senere Lovgivning blot har gjort omtrentlige. Skoleloven af 29. Marts 1904 nævner ikke udtrykkelig 1. Maj og 1. November, men i Henhold til Anordningen har de Gyldighed og har hindret, at Ønsker om en væsentlig Forandring af Undervisningsaaret kunde opfyldes. — Ligesom det ugentlige Timetal er uforandret, er der heller ingen Forandring sket med Hensyn til de Fag, hvori der skal undervises; en almindelig Enelærerskole paa Landet har i Virkeligheden de samme Fag som en Skole efter Anordn. skulde have, og med Henblik paa Timetallet er dette rimeligt nok.

Med et enkelt vigtigt Omraade har Lovgivningen ikke beskæftiget sig

siden 1814, nemlig hvad der angaar Disciplinen. Det praktiske Liv kræver vel sjældent, at Loven her skal gøres gældende; meget af hvad der siges om, hvorledes Læreren bør straffe og belønne, kan muligvis betragtes som noget, der ikke længere har Betydning; men for saa vidt der i disse Sager bliver Spørgsmaal om ligefrem Lovhjemmel, maa man gaa tilbage til Anordningen; og et enkelt Punkt er vigtigt nok, nemlig Lærernes Ret til at anvende legemlig Revselse. Denne Ret tilhører dem i Kraft af Lov og kan kun ved Lov og ikke ved nogen instruktorisk Bestemmelse frages dem.

Ogsaa med Hensyn til Skolens ydre Forhold maa man stundom gaa tilbage til Anordningen. Der er f. Eks. Bestemmelsen angaaende Brændsel

Troense Skole.

til Skolen og Læreren. Adskillige Klager over Brændselets Kvalitet er i Tidens Løb fremkommen. Saadanne Klager maa i Henhold til Anordn. henvises til Skoledirektionens Afgørelse.

Angaaende Opførelse af Skoler paa Landet giver Anordn. visse Regler, som der endnu maa henvises til, f. Eks. hvorledes der skal gaas frem ved Ekspropriering af Jord i nævnte Øjemed.

Man ser saaledes, at der er nogle Sider af Skolens Virksomhed, der endnu har den Ordning, der blev givet ved Anordn. 1814. Endnu skal kun nævnes en enkelt Ting, der vistnok ikke finder stor praktisk Anvendelse, men som i Virkeligheden er af ikke ringe Interesse, nemlig angaaende Privatundervisningens retslige Stilling. Efter den senere og almindelig anvendte Bestemmelse i Lov af 2. Maj 1855 har Skolekommissionen Tilsyn med privat underviste Børns Undervisning og kan kræve, at de møder ved den offentlige Skoles halvaarlige eller aarlige Eksamen; og denne Skolekommissionens Tilsynsret faar yderligere Betydning derved, at ingen anden Myndighed har med dette Tilsyn at gøre. Men nu er der

i Anordn. af 1814 (f. L. § 18) en Bestemmelse, som ikke er ophævet, og hvorefter en privat Undervisning kan søges godkendt af Skoledirektionen; og hvis denne godkender den, nemlig med Hensyn til Lærernes Kvalifikation, er den derved ganske unddraget Skolekommissionens Tilsyn. Bestemmelsen er ogsaa i den nyere Tid bragt i Anvendelse i Tilfælde, hvor en Familie angaaende sin Privatundervisning ikke ønskede at have noget med Skolekommissionen at gøre. En Privatundervisning kan altsaa hvile paa to forskellige Grundlag, enten paa Skolekommissionens halvaarlige Konstatering af Børnenes tilstrækkelige Kundskaber eller paa Skoledirektionens en Gang for alle givne Godkendelse af Lærerens Dygtighed.

I Almindelighed vil Lovbestemmelser efterhaanden kunne tage deres Betydning, idet Livets Gang medfører, at man ingen Anvendelse har for dem, men stiltiende lader dem falde. Paa den Maade er det gaaet med adskillige Punkter i den gamle Anordning, saaledes de forskellige Paa-bud, der gives om Børns Kirkegang, at de Børn, der er over 12 Aar gl., skal møde til Gudstjeneste om Søndagen. Mindre sædvanligt er det, at en Lovbestemmelse kan ophæves ved en ministeriel Bekendtgørelse, hvilket under 11. November 1901 er sket for saa vidt angaar de halvaarlige Prøver, der nu kan erstattes af aarlige. Der siges i denne Bekendtgørelse, udtrykkelig, at de Prøver, som i *Henhold til* Anordn. af 29. Juli 1814 halvaarlig *skulle afholdes* for den offentlige Folkeskoles Klasser, kunne herefter begrænses til én aarlig Prøve. Ministeriet sætter herved ved en Bekendtgørelse en Lovbestemmelse ud af Kraft.

Der kunde iøvrigt foruden det forhen anførte nævnes adskillige andre Eksempler paa, at der endnu maa administreres paa Grundlag af Anordn. 1814. Men tillige maa fremhæves, at selv, hvor dens Paragraffer ikke længer har Gyldighed, vil man ofte have Grund til at bemærke, hvorledes den hævder Principper og Formaal, som endnu den Dag i Dag maa anerkendes; ja den synes jævnt og umiddelbart at gribe det, som man nu efter vidtløftige Drøftelser naar til som til noget nyt og til noget, der er Tegn paa særlig Udvikling.

I denne Henseende kan nævnes, at Anordningen tager Sigte paa, at der bør være en Fortsættelsesundervisning, saa at Skoleundervisningen ikke helt ophører med det 14. Aar. Det bliver en Ret for den konfirmerede Ungdom i det mindste én Gang ugentlig at nyde Undervisning i Skrivning og Regning eller anden nyttig Kundskab. Denne Undervisning er altsaa ikke obligatorisk for de unge, men den er dog en obligatorisk Ydelse fra Skolens Side.

Men endnu mere maa et andet Punkt fremhæves. Der er i den nyere Tid ofte bleven peget paa, at Skolen i højere Grad bør tage Hensyn til at forberede praktisk Dygtighed, den skal være en Arbejdsskole, og der skal være en Opdragelse til Arbejde. Og der er i den nyeste Tid f. Eks. fra industrielle Foreningers Side ligefrem bleven klaget over, at Skolen langt fra at øve Børnene i Haandens Arbejde endog fører dem bort derfra. Naar man saa læser Anordn. af 1814 om Haandgerningsskolers Indretning i Købstæderne og deres nøje Tilknytning til de almindelige Borgerskoler,

ser man atter, at man ved de nyere Bestræbelser ikke staar overfor noget nyt, men at der derimod er langt igen, inden man faar Indøvelse i praktisk Arbejde knyttet til Skolen i det Omfang, som Anordn. af 1814 har tænkt. Hensigten med Haandgerningsundervisningen var »at udvikle Børnenes Evner, danne deres forskellige Naturanlæg og tidlig indgyde dem Lyst til Arbejdsomhed.« Drengene skulde undervises i de Ting, der staar i Forbindelse med de forskellige Haandværk: alle Arbejder i Træ, saasom Snedkren og Drejning, de forskellige Arbejder i Metallerne, Smedning, Filen o. s. v.; og i Mangel af Lejlighed til at udøve de anførte Arbejder skulde man lade Børnene arbejde i Pap og Straa. Man har ogsaa haft Øje for gode Arbejdsstillingeres Betydning, idet det med Henblik herpaa fremhæves, at Arbejdet ikke maa skade Legemets frie Udvikling (Anordn. f. K. § 62—68).

Ved Omtalen af Punkter, hvori Anordningens Tanker har blivende Betydning, kan man heller ikke forbigaa dens Bestemmelse om, at der i Købstæderne naturlig maa være to Arter af Skoler, nemlig hvad Anordn. kalder almindelige Borgerskoler og borgerlige Realskoler, hvilke sidste var for Børn, der »vel ingen lærd Dannelse behøve, men dog bestemmes til en saadan Virkekreds, som fordrer særegne Kundskaber.« Man kan ogsaa sige, at de var for de Børn, der havde Tid og Lejlighed til at modtage en saa fyldig Undervisning, som Børn indtil 14. Aar kan tage imod. Der er nemlig to Ting, der fremdeles maa kaldes ligesaa naturlige Fordringer, som de var i 1814, nemlig at et velordnet Købstadsskolevæsen maa have almindelige Skoler og Skoler for mere udvidet Undervisning, og dernæst, at de begge maa afslutte med 14 Aars Alderen. Maaske der i Anordningens Tanker var Fremsynethed; maaske man snarere kan sige, at dette sunde Forhold hidrørte fra, at man simpelthen skrev en Lov for Folkeskolen uden Bihensigter, uden at være bunden af uvedkommende Hensyn, kun med det for Øje at indrette en god Skole for den skolepligtige Alder med lige Hensyn til det pædagogiske og det praktiske.

Anordningen af 1814 er med Hensyn til Skolevæsenet uden for København som bekendt og som anført ikke én, men to Anordninger, nemlig én for Købstæderne og én for Landet. Denne Forskel er ikke senere paa den Maade overholdt, at der er givet særlige Skolelove for ethvert af disse Omraader, omend der fremdeles i mange Henseender gives forskellige Regler for Købstad- og Landsbyskoler. Dog er der under 18. Marts 1871 givet en Lov særlig om Skolekommissioner paa Landet, uden at der forøvrigt i samme Lov findes noget, der ikke lige saa godt kunde anvendes paa Købstadforhold. Men det kan ikke nægtes, at der i Anordningens nævnte Adskillelse mellem Købstad og Land er noget mere logisk end i den senere Sammenblanding, eftersom vi her staar overfor to Slags Skoler; thi en Skoles Art bestemmes dog først og fremmest efter det Maal, der skal naas; men naar disse to Slags Skoler med Hensyn til det krævede ugentlige Timetal stilles forskelligt, maa deres Maal ogsaa blive det, og der er altsaa i deres Grundforhold en Forskel.

Endskønt Anordn. 1814 er meget udførlig, vil man i Almindelighed

ikke synes, at den bruger overflødige Ord. Paa den anden Side adskiller den sig fra de fleste Nutidslove derved, at den ikke undlader af og til at give Paabud, der mere omhandler, hvad der moralsk sét bør være, end hvad der ligefrem kan gennemføres efter en objektiv Regel. Ofte peger dens Ord mere paa en Hensigt, paa et Program end paa en bestemt afgrænset Ordning af en Enkelthed. Medens man i Nutidens Love ret nøje begrænser sig til det, som bogstavelig kan gennemføres og kontrolleres, gaar Anordningen altsaa stundom ud paa ligesom at formane til det, som bør være f. Ex. i det, som angaar Disciplinen og Lærerens Forhold. En Paragraf lyder saaledes: Børnene skulle vise Skolelæreren Ærbødighed og Lydighed og nøje rette sig efter de Forskrifter, han maatte give i Henseende til Ordens Vedligeholdelse i Skolen (f. L. § 31). Om Læreren hedder det: I sit Forhold mod Børnene bør han forene Kærlighed med Alvorlighed og vide at rette sig efter Børnenes Fatteevne og Gemytstemning, samt vogte sig for at afskrække dem ved ublid Behandling, dog uden at forglemme sin Værdighed og Anseelse som Lærer (Instruktion for Lærere § 3). Den 1. Paragraf om Undervisningen (f. L. § 22) begynder saaledes: Ved Børnenes Undervisning skal der i Almindelighed tages Hensyn til at danne dem til gode og retskafne Mennesker, i Overensstemmelse med den evangelisk-kristelige Lære samt at bibringe dem de Kundskaber og Færdigheder, der er dem nødvendige for at blive nyttige Borgere i Staten. Ved Omtalen af Lærerens Løn hedder det bl. a., at den skal staa i Forhold til »hans vigtige og møjsommelige Arbejde«. Det hedder som et Paabud om Undervisningen, at der »ved al Undervisning skal søges Lejlighed til passende Forstandsøvelser for de Unge«.

Om saadanne Udtalelser og mange af samme Art saavel i selve Anordningen som i den tilføjede Instruktion for Lærerne vilde man nu om Stunder sige, at de hører ikke hjemme i en Lovparagraf. Dertil maa dog bemærkes, at det sikkert har sin Betydning, at der i en Lov ogsaa udtales et »bør« om de Ting, hvis Gennemførelse ikke ligefrem kan kontrolleres, f. Eks. fordi de paagældende Begreber ikke betyder det samme for alle. Naar det saaledes hedder (f. K. § 36), at Børnene skal møde sømmelig paaklædte, kan dertil siges, at der kan være forskellige Meninger om, hvad der skal forstaaes ved »sømmelig paaklædt«. Men et Lovord vil alligevel bl. a. kunne være en moralsk Støtte for én og en Advarsel for en anden. Og naar man ikke sjældent for at komme til den rette Forstaaelse af et Lovord fremdrager, hvad der er sagt under Forhandlingen om Loven eller søger at finde Hensigten, kan det være lige saa rimeligt i selve Loven med ligefremme Ord at udtrykke en Hensigt og tale om, hvad der bør være. I øvrigt kan der vel ogsaa være Mening i at gøre en vis Bestræbelse til Lov, f. Ex. at danne Børnene til gode og retskafne Mennesker; eller: at Børnene skal vise Læreren Ærbødighed og Lydighed. Der følger bl. a. heraf, at den, der vil være Lærer, ikke kan nægte disse Formaal. I Bestemmelsen om, at man skal søge at danne Børnene til gode Mennesker i Overensstemmelse med den evangelisk-kristelige Lære, ligger ogsaa, at den, der mangler Forudsætninger herfor, f. Ex. ved Erklæring om, at han

ikke selv slutter sig til den evangelisk-kristelige Lære, mangler lovformelig Adgang til at blive Lærer.

Medens man paa adskillige Punkter maa læse Anordn. af 1814 med en Følelse af, at vi ikke er kommen ud over den eller endog ikke har virkeliggjort de gode Tanker, der er nedlagt i den, saa at vi endnu i Kraft af denne Lov kan gøre Fremskridt, vil vi heldigvis ogsaa i nogle Henseender let sé, at vi er kommen betydelig videre end ved hin Lov betegnet. Og skønt vi maa huske paa, at den virkelige Afstand mellem før og nu ikke konstateres ved en blot teoretisk Sammenligning mellem daværende og nuværende Lovgivning, maa det dog fremhæves, at ogsaa selve Loven stundom viser os denne Afstand. Her kan saaledes nævnes Skolernes Renholdelse. I Følge Anordningen krævedes kun, at Skolerne blev fejtet 2 Gange ugentlig, hvilken Bestemmelse forøvrigt havde lovlig Gyldighed lige til 1905, da Tuberkuloseloven og det Regulativ, der udsendtes i Henhold til denne Lov, indførte ny Regler. — Ligeledes vil man ikke kunne læse om de Fordringer, der med Hensyn til Kundskaber stilledes til den, der vilde være Lærer, uden at mærke den samme store Forskel. For Købstadlæreren opstilles følgende Fordringer: a) ej alene at kunne læse tydeligt og med Færdighed, men ogsaa i en saadan Tone, som viser, at han forstaa, hvad han læser, og som kan vedligeholde Opmærksomheden; b) fornuftigt og med egne Ord at kunne forklare Luthers Katekismus og Lærebogen i Religionen; c) forstaa vel at regne de fire Species, Reguladetri og Brøk; d) at skrive en ren og tydelig Haand baade med de latinske og danske Bogstaver; e) at forstaa og kunne skrive sit Modersmaal grammatikalsk rigtigt; f) at være øvet i at anstille Forstandsøvelser og Regning i Hovedet med Børnene, og overalt selv være vel undervist i de Kundskaber, som ere bestemte at skulle læres i Skolerne; g) at kunne synge de almindelige Psalmer rigtigt og i ren Tone. Ved Opstillingen af Fordringerne til en Landsbylærer er Punkt f udeladt; iøvrigt er Fordringerne de samme. Naar disse Fordringer synes ringe i Sammenligning med, hvad der nu kræves ved Lærer- og Lærerindeeksamen, maa det dog erindres, at da disse Fordringer formuleredes, var der for længe siden ved Oprettelse af Seminarier paabegyndt en Læreruddannelse, der betydelig oversteg det nævnte Minimum; og tillige, at vor Folkeskole med sine 4—500 ueksaminerede Lærerkrafter mange Steder endnu maa være tilfreds, om det nævnte Maal for Dygtighed er til Stede.

Det er ikke sjældent blevet udtalt om den gamle Skolelov, at den er givet fra oven, og at dette er en væsentlig Mangel ved den, omend selve Regeringsformen den Gang medførte, at enhver Lov maatte komme fra oven. Loven var ikke Udtryk for en Trang i Folket, men for gode, vise og fromme Menneskers Pligtfølelse og Kærlighed til det menige Folk. Men selv om Lovene nu om Stunder bliver til paa en noget anden Maade og navnlig saaledes, at de ikke kan siges at komme fra oven, saa er der dog i den Tanke, at Oplysningen maa fremmes fra oven, et væsentligt Sandhedsmoment. Ligesom Folkeoplysningen mangan Gang er bleven fremmet under betydelig Modstand fra selve Folket, saaledes maa Vilkaarene i

denne Henseende altid til en vis Grad være de samme, idet den, der er uvidende, i Reglen ikke har Trang til at blive vidende, og hvis han har en Trang i den Retning, standser den ofte ved det, som man umiddelbart har Brug for, hvilken Grænse ingen Skoleundervisning kan lade sig indsnævre af. Og hvis Kundskab skal fremstilles saa tiltalende, at den uvidende for hvert Skridt fremad skal ledes af en umiddelbar Lyst, er der stor Fare for, at en saadan Fremstilling vil komme til at ske paa Bekostning af Sandheden, saa at der ses bort fra det, som vel er nyttigt og nødvendigt, men som ikke er egnet til at vække et øjeblikkeligt Behag. Hvis der ikke var mere Oplysning i Verden end den, som de uvidende selv har begæret, vilde Menneskeheden kun være naaet et ringe Stykke frem ad den Vej, som den nu har tilbagelagt.

Idet vi dernæst spørger, hvorledes Lovgivningen i de forløbne hundrede Aar har ændret Skolens Stilling, og hvorledes offentlig Forhandling har været Udtryk for dens Stræben og Ønsker, kan først bemærkes, at indtil henimod Aarhundredets Midte var Skolens Stil-

ling og Virksomhed nogenlunde præget af den Ro og Ensformighed, som svarer til den enevældige Konges Regering, i Særdeleshed da der her er Tale om en Konge, Frederik den Sjette, som personlig interesserede sig for Almueskolen og selv havde været medvirkende ved den omfattende Lovgivning, hvorved den havde faaet sin Ordning. I og for sig var det ogsaa rimeligt, at man efter den grundige Reform i 1814 foreløbig kunde stille videre Skolelovgivning i Bero. — Den indbyrdes Undervisnings Metode karakteriserer i høj Grad Skolen i disse Aar. Det, som i Følge de Synspunkter, som da herskede, var Skolens erklærede Opgave, var at bibringe Børnene en fast Viden og en sikker Færdighed. Det er et Spørgsmaal, om ikke f. Eks. Læsefærdigheden hos den unge, der gik ud af Skolen, den Gang var fuldt saa god som nu. Der var noget simpelt og let fatteligt, ogsaa noget, der

Sølvgades Skole i København.

var let at kontrollere, i den Opgave at bibringe Færdighed og Viden, hvilket under denne Metode blev Hovedsagen, hvor meget end Anordn. af 1814 havde lagt Vægt paa, at ogsaa Forstanden blev udviklet. For Læreruddannelsens Vedkommende samledes Opmærksomheden om det samme, nemlig at Læreren blev sikker i Anvendelsen af den nævnte Metode. Naar man erindrer, at Uddannelsestiden paa Seminarierne (med Undtagelse af Jonstrup) kun var 2aarig, og at ingen kunde faa højere Hovedkarakter til sin Examen end den Karakter, han havde opnaaet i Indbyrdes Undervisning, forstaar man, at der maa have været noget overordenlig begrænset over den hele Uddannelse, og at den i høj Grad har været præget af dette ene: den bestemte Metode. Men naar vi ser hen til den lange Række af ligeberettigede Fag, som vi nu og formentlig med Rette anser for nødvendige, er der noget velgørende i at se, hvorledes man tidligere kunde samle sig om noget enkelt. Thi ligegyldigt, hvad det ene er, som man samler sig om, er dermed givet en Sæmpelhed og Enkelthed, der er en god Forudsætning for en Karakterens Udvikling. Og idet dette ene var noget, som en Lærer direkte kunde anvende i sin Skole, var der hermed yderligere bygget ganske vist paa det jævne, i det lave, men tillige paa fast Grund baade med Hensyn til Personens Udvikling i Klarhed over sin Stræben og med Hensyn til den Sikkerhed, hvormed der vilde blive arbejdet i Skolen. Vor Tid, der klager over alt det spredte, der er i vor Tilværelse, maa erkende, at den gamle Skole i denne Henseende havde noget forud for os.

Den væsentligste Forandring, der er sket med Skolens Stilling i det Hundrebaar, hvorom her er Tale, er sikkert den, der under forskellige Former indirekte stammer fra Forfatningsforandringen 1849. Efter at Landet i sin Statsstyrelse havde faaet en fri Forfatning, var det rimeligt, at ogsaa saadanne Institutioner, der stod Folkets Interesse særlig nær, og hvis Udgifter de enkelte mindre Samfund direkte maatte udrede, fik en mere folkelig Styrelse. Som et Udtryk herfor staar »Bestemmelser for Borger- og Almueskolevæsenet i Købstæderne og paa Landet af 8. Marts 1856«. Denne Lov betegner Folkeskolens Overgang fra at være en Stats-skole til at være en Kommuneskole. Medens Skolens Styrelse i Følge Anordn. af 1814 i Særdeleshed vedkom Embedsmænd og Besiddere af store Ejendomme, kom der nu paa flere Trin folkevalgte Personer ind i Skolens Styrelse. Der blev givet udførlige Bestemmelser om, hvorledes Skolen skulde styres saavel inden for Sognekommunen som inden for Amtskommunen. Det pædagogiske er meget lidet fremtrædende i denne Lov; derimod er Skolevæsenets Administration, dens økonomiske Ordning, Lærernes Lønning og Pensionering og lign. Genstand for udførlig Lovgivning. Denne herved givne Organisation af Skolen som kommunal blev yderligere udviklet ved Kommunallovene af 1867 og 1868 samt ved Loven om Landsbyskolekommissioners Virksomhed af 18. Marts 1871. Senere er der hertil ikke kommet noget væsentligt nyt, med mindre man vil nævne den Adgang til udvidede Skolekommissioner, som blev givet Landkommunerne ved Lov af 24. Marts 1904. Man kan maaske sige, at hvad Folkeskolens Sty-

relse angaar, er Udviklingen siden hen gaaet i den Retning saa vidt muligt at give alle de paagældende interesserede Lejlighed til at ytre sig. Saaledes har Skolekommissionen faaet Ret til at være raadgivende ved Kommunalraadets Udøvelse af sin Indstillingsret (Lov af 24. Marts 1899 § 16). Ligeledes har Købstadskolers Lærerraad i en Række af Skolesager faaet Ret til at blive hørt. Forslag om Indførelse af Skolenævn betegner en videre Udfoldelse af dette Princip.

En Del af de Institutioner, som skabtes ved Lov af 8. Marts 1856, staar temmelig fjernt fra Lærernes daglige Skolevirksomhed, saasom Amtsskole-direktioner og Skoleraad, der udtrykker Amtets Deltagelse i Skolens Styrelse. Langt større Betydning for Skolens hele Liv fik derimod Skole-direktion, Sogneraad og Skolekommission. Men hvad Loven betyder for Læreren i hans Stilling, ligger dog mest i den Bestemmelse, at Kommunalbestyrelsen fik Indstillingsret ved Lærerembedernes Besættelse. Naar der i lange Tider var Klage over Lærernes altfor ringe Løn, var denne Klage ledsaget af en Beklagelse over den Maade, hvorpaa Lærerne blev kaldede, idet den var en saadan, at Retfærdighed ved Forfremmelse fra de mindre til de større Embeder ikke i ringeste Grad var sikret. Ganske unge Lærere kom ind i store Embeder, medens andre maatte forblive i de smaa. Man vilde vel ikke bestride det naturlige i, at Kommunens Beboere har Indflydelse paa, hvem der skal ansættes som Lærer; men man mente, at det var et berettiget Forlangende, at Sagen ogsaa blev sét fra Lærernes Standpunkt. Kommunernes Indstillingsret er i alt væsentlig ganske uforandret, som den blev ordnet ved Loven 1856; men Klagen over Uretfærdighed er forstummet, efter at der ved Lov af 24. Marts 1899 er indført andre Lønningsregler, navnlig stigende Lønning efter Tjenestetid.

Naar det forholder sig saaledes, at Skolen efter den frie Forfatnings Indførelse ved de ovennævnte Love blev en udpræget Kommuneskole, medens den tidligere i højere Grad var en Statskole, kunde man spørge, om det ikke var rimeligt, om den igen nærmede sig til at blive Statskole. eftersom Kommunerne nu langt fra afholder alle Udgifterne, idet Staten yder en stor Part; og dér, hvor Staten yder Penge, maa den ogsaa være med til at styre og kontrollere, og det i højere Grad, eftersom Tilskuddet forøges. Man kan dog næppe sige, at en saadan Bevægelse er foregaaet, navnlig da slet ikke i et Forhold, der svarer til Statsudgiftens Forøgelse. Der er vel overhovedet her ikke nogen Forandring at notere. Statens Krav paa dette Grundlag vil maaske blive afvist med den Bemærkning, at ogsaa Statens Penge kommer fra Borgerne, fra Kommunens Beboere, saa at der ikke ved en Statsudgift hjemles nogen ny Ret til Kontrol. Heroverfor maatte man igen have Lov til at spørge, om en Kommune eller et andet mindre Samfund nu ogsaa formenes at ville vise ganske den samme Forsigtighed og Samvittighedsfuldhed ved Afholdelse af en Udgift, hvad enten det var Kommunen eller Staten, der skulde betale. I øvrigt maa det indrømmes, at Statens Interesse i Undervisningens Standpunkt eksisterer ganske bortset fra Pengespørgsmaalet.

De Skolelove, vi fik i 50erne, er i det hele af særlig Betydning. Under

Ledelse af Mænd som Monrad og Hall var Skolevæsenet i disse Aar Genstand for en særlig Opmærksomhed, og i Rigsdagen var der en levende Interesse for Skolens Sager. Ved Loven af 1856 fik Kommunerne deres Frihed og Rettigheder med Hensyn til Skolen. Aaret forud var der vedtaget en Lov, ved hvilken den enkelte fik sin Del af disse Goder. Uagtet der allerede efter Anordn. af 1814 var Adgang til Privatundervisning, følte det dog, som om der faktisk var Skoletvang eller Skolepligt. Denne blev saa ved Lov af 2. Maj 1855 forandret til Undervisningspligt. Nævnte Lov er fremdeles det direkte og gældende Udtryk for de Rettigheder og Pligter, man har, naar man vil indrette Privatundervisning og altsaa ikke benytte den offentlige Skole. Vi har ved denne Lov faaet en saa udstrakt

Skolen i Oppesundby, Frederiksborg Amt.

Skolefrihed, som overhovedet kan faas, hvis Undervisningspligten ikke skal ophæves. Enhver kan uden at gøre nogen Regnskab derfor lade sine Børn undervise hvor og af hvem han vil, kun at Børnene i Kundskab staar Maal med, hvad der gennemsnitlig naas i Skolen. Ved Lov af 30. September 1864 blev der givet en supplerende Bestemmelse om Privatskole til Forskel fra Privatundervisning, men Principet er det samme. Disse Love har selvfølgelig i ikke ringe Grad berørt den offentlige Skole. Privatskolen og da navnlig den Form, der er kendt under Navnet Friskolen, har paa mange Steder givet den offentlige Skoles Stilling et særligt Præg. Om der paa en Egn er Friskole eller ikke, har ofte været et Spørgsmaal som Læreren stillede, naar han søgte et Embede.

I 50erne er saaledes kommen to af vore allervigtigste Skolelove, Love med ny Principper, Frihed for Kommunen til at styre Skolen, Frihed for den enkelte til at lade sine Børn undervise andensteds end i den offentlige Skole. Saa stor en Betydning den private Skole har haft i vort Samfundsliv, saa stærk en Brydning der har været mellem offentlig og privat

Skole, der har dog ikke været Trang til nogen Ændring i det Retsgrundlag, som blev givet Privatskole og Privatundervisning ved Lov af 2. Maj 1855. I al sin Korthed og Simpelhed er denne Lov et Hovedpunkt i vort Folkeskolevæsens Karakter.

I samme Tiaar kom en tredje Lov, der har haft stor Betydning for Folkeskolen, idet det i 1859 blev tilladt Kvinder at tage en til Skolelærer-eksamen svarende Prøve. Senere ved Lov af 29. Marts 1867 fik Lærerinder Adgang til Ansættelse ved kommunale Skoler i By og paa Land. Der er nu adskillige Kommuner, ved hvis Skolevæsen Antallet af Lærerinder er lige saa stort eller endog større end Antallet af Lærere.

Endnu kan nævnes en Skolesag, der paa samme Tid blev taget op til Forhandling, nemlig Læreruddannelsen. Skønt der ved denne Sags Drøftelse i Folketinget endog hævdede sig Røster for helt at nedlægge Seminarierne, blev Resultatet af Forhandlingerne dog dette, at der i 1857 vedtoges en Lov, der betegner det væsentligste Fremskridt, som overhovedet er sket i Seminariernes Historie. Uddannelsestiden blev fra at være 2aarig forandret til 3aarig, hvorved nye Fag, særlig Naturfag, kunde optages. Ved den 3aarige Uddannelse er man siden bleven staaende.

Et andet meget vigtigt Skridt blev gjort ved denne Lov, idet der blev indrettet en Eksamenskommission for Privatister; man ønskede herved at ophæve det Monopol, som Seminarierne hidtil havde haft paa at uddanne Lærere og tillige altsaa fritage de privat forberedte for at gaa til Statsseminariernes Eksamen. Ti Aar senere udvidedes denne Eksamensordning til ogsaa at gælde dem, som Seminarierne havde forberedt. Den Maade, hvorpaa Eksamen er ordnet, at den er streng og retfærdig, er sikkert et af de allervigtigste Punkter i denne Sag. Da det i nogle Aar viste sig, at der var paafaldende mange af dem, der indstillede sig, der ikke bestod Prøven, førte man i 1894 atter Prøven tilbage til Seminarierne, og det hjalp; fra nu af var der kun ganske faa, der ikke bestod. Men paa den anden Side indeholder den nuværende Ordning ikke den Garanti for liggelig og streng Bedømmelse som den tidligere. Naar den nuværende Ordning har bestaaet saa længe er det mindre i Kraft af dens gode Egenskaber end paa Grund af manglende Enighed om, hvorledes en ny skal være.

Medens der har været Stilstand eller maaske endog Tilbagegang i den egentlige Læreruddannelse, har der i Tilslutning til denne udviklet sig to nye, men iøvrigt helt forskellige Virksomheder. For det første oprettedes der, ved en Omdannelse af de iøvrigt meget værdifulde Monradske Kursus, etaarige Kursus, som under Professor H. Orlriks Ledelse har udviklet sig til den danske Lærerhøjskole. For det andet blev der, særlig som en Følge af nuværende Seminarieforsøger R. J. Holms Bestræbelser, i 1892 vedtaget en Lov om Oprettelse af et Seminarium til Uddannelse af Forskolelærerinder. Foruden Statens Seminarium i Vejle er der nu 5 private Seminarier af nævnte Slags. I Henhold til denne Lov om Uddannelse af Forskolelærerinder er der rundt omkring paa Landet bygget 4—500 Forskoler for Børn indtil 10 Aars Alderen, medens de i Henhold til Lov af

8. Marts 1856 oprettede Pogeskoler for Børn indtil 9 Aars Alderen efterhaanden forsvinder.

Hvis Folkeskolens Historie 1814—1914 skulde skrives og dens Virksomhed til de forskellige Tider nøjere bestemmes, vilde dette ikke kunne gøres uden at man ogsaa maatte undersøge, hvorledes Seminarierne har virket. De har nemlig mangen Gang ikke blot haft den Betydning at bringe Eleverne de nødvendige Kundskaber, men de har ogsaa givet en personlig Paavirkning, der har været bestemmende for vedkommende Læreres Karakterudvikling og præget deres Virksomhed. Man kan for hver af de fire nu bestaaende Statsseminarier nævne en Forstander, der i dette Punkt har haft særlig Betydning, nemlig Ludvig Chr. Müller (Ranum), Svendsen (Jelling), J. Jensen (Jonstrup) og Schurmann (Skaarup).

Folkeskolens Styrelse og Ordning i Almindelighed har ikke i den nyere Tid været Genstand for nogen direkte lovgivende Behandling. Men to Gange er der vedtaget Love, som alligevel har haft væsentlig Betydning for Skolen. Der er for det første Loven af 24. Marts 1899, udvidet ved Loven af 29. Marts 1904. Det, som var Hovedhensigten med disse Love, var nye Lønningsprincipper og nye Lønninger. Mange af de gældende Lovbestemmelser fik med Hensyn til andre Forhold en heldig Omformning, en nøjere Bestemmelse; men hvor man end sér hen, paa Spørgsmaal om Undervisningspligt, Skolemulκτη, Undervisningsfag o. s. v., er der intet væsentligt nyt at faa Øje paa, omend saadanne Ting som Ophævelse af Ret til Udskrivning i 13 Aars Alderen og Nedsættelse af Maksimum for det gennemsnitlige Elevtal i en Klasse til 37 fortjener at nævnes. Medens en almindelig Enelærerskole efter Lov af 8. Marts 1856 maatte have indtil 100 Børn, bliver Tallet nu 74. Paa samme Maade er Lov af 27. Maj 1908 en Lønningslov; men som en Slags Gengæld for de betydelig forøgede Lønninger, som den offentlige Skole herved opnaaede, blev der vedtaget to Bestemmelser af betydelig Rækkevidde for Skolens Virksomhed, nemlig dels et betydelig forøget Tilskud til Privatskoler, dels Indførelse af en hel ny Afskedigelsesmaade (§ 8), hvorefter en Lærer altid vil kunne forlanges afskediget, naar $\frac{3}{4}$ saavel af Kommunalbestyrelsen som af Skolekommissionen forlanger det.

Det andet Tilfælde, i hvilket Folkeskolen er bleven berørt af ny Lovgivning, er ved Lov af 24. April 1903 om højere Almenskoler. Hele denne Lov var tænkt kun at skulle vedkomme den højere Skole, ligesom den ogsaa saa godt som udelukkende var forberedt af Mænd fra den højere Skole og fra Universitetet. Men det har vist sig, at den i høj Grad ikke blot har berørt Folkeskolen, men endog omformet mange Købstæders Skolevæsen fra Grunden af. Mellemskolen og Spørgsmaalet om dens Betydning for Folkeskolen har præget de senere Aars Skoledrøftelser. Medens det efter Anordn. af 1814 var saaledes, at Købstadskolen simpelthen tilbød en udvidet Undervisning for dem, der ønskede den, er Opnaaelsen af dette Gode nu knyttet til den Betingelse, at vedkommende Elev indtræder i en Skole, der først afsluttes ved 15 Aars i Stedet for ved 14 Aars Alderen. Hvad der staar i Forbindelse med disse Forhold, vil i den nærmeste Tid

indtage en sikker Plads i de pædagogiske Diskussioner, vel ogsaa i de styrendes Overvejelser.

Hvor mange Reformers der end i de hundrede Aar er bleven indførte, der kan dog nævnes Forhold, som trods mange Anstrengelser ikke er bleven ændrede. En Tanke, der saaledes i hele Hundredaaret har været til Stede ved Drøftelsen af Skolens Sager, er Tanken om den offentlige Skoles Organisation som et afgrænset Virksomhedsomraade, dens Personales Fremtræden som en virkelig Etat. Det ejendommelige ved Folkeskolens Styrelse er, at den sker ved Personer, der staar uden for Skolens Omraade, med anden Hovedvirksomhed og med en Uddannelse, der peger i anden Retning. Man kan vel ikke i dette Punkt henvise til Anordn. af 1814, som om den skulde indeholde nogen Antydning af Reform; men man kan henvise til det, som gik forud. Noget af det første, som den »store Skolekommission« havde paa sit Program, var dette, at Skolen skulde styres af en Generalskoledirektion bestaaende af Skolemænd; men Forslaget blev senere opgivet, og Skolen som hidtil henlagt under Kancelliet. Og længere hen i Tiden paa de store Programmøder, der holdtes i 40erne, var det et af de Hovedpunkter, der vedtoges, at Landets hele Skolevæsen skulde henlægges under en sagkyndig Overbestyrelse. Et Tilløb i den Retning blev gjort i 1854, idet der oprettedes et Embede for en Overskoledirektør, hvilket først beklædtes af D. G. Monrad, senere af With, og nedlagdes ved dennes Død 1865. Om Afslutningen af den offentlige Skole som et særligt afgrænset Omraade i den Forstand, at Kommunen eller Beboernes Indflydelse skulde ophæves eller indskrænkes til Fordel for et selvstyrende Skolevæsen, er der ikke Tale ved de nævnte Bestræbelser. Det, som der tænkes paa, er, at de i Skolestyrelsen fungerende Embedsmænd, hvis Virksomhed ellers er af en helt anden Art, skulde erstattes af Skolens egne Mænd. Medens man tidligere ved Bestræbelser i nævnte Retning nærmest tænkte paa en saglig Ledelse fra oven, blev der senere mere taget Sigte paa at faa Gejstligheden i Skolens Styrelse erstattet af Skolemænd. Ogsaa dette Spørgsmaal venter paa sin Afgørelse. Begyndelsen hertil blev gjort, da der af Kultusministeriet under 11. December 1909 blev nedsat en Kommission angaaende Folkeskolens Styrelse; senere er Forslag om samme Sag forelagt Rigsdagen.

Hvis man vil sammenligne Skolevæsenets Tilstand nu og for hundrede Aar siden, er det ingenlunde tilstrækkeligt at spørge, hvorledes vor Skolelovgivning nu forholder sig til den gamle Anordning. Mange af de Fremskridt, som er gjort paa Skolevæsenets Omraade, kan ikke læses ud af Lovene. Skolelovene staar i adskillige Henseender som Udtryk for minimale Fordringer og oplyser os ikke om, hvad der i Praxis virkeliggøres.

Det offentlige Skolevæsen har i Virkeligheden paa adskillige og vigtige Punkter udviklet sig langt ud over de Rammer, som Lovene beskriver.

Som Illustration heraf kan allerførst nævnes en Paragraf fra selve Grundloven, § 85, i hvilken det hedder: De Børn, hvis Forældre ikke have Evne til at sørge for deres Oplærelse, ville erholde fri Undervisning i Almueskolen. Man maatte i Henhold til denne Bestemmelse antage, at den offentlige Skole er en Fattigskole, og at det ligefrem strider mod Grundloven, naar man indretter Skoler, der giver gratis Undervisning til alle Børn uden Hensyn til Forældrenes økonomiske Stilling; der er ikke den mindste Lighed mellem den i Grundloven givne Regel og Virkeligheden. Denne aabenbare Tilsidesættelse af Grundloven synes at være gaaet temmelig upaaagtet hen i lang Tid; og naar Sagen af og til fremdrages, virkes

Holbæk Kommuneskole.

der næppe derved tilskyndende paa andre end dem, der af andre Grunde ønsker at ændre den offentlige Skoles Karakter i den angivne Retning. Men alle de, der først og fremmest elsker Livets frie Udfoldelse, maa glæde sig over, at Livet saaledes beviser sig at være stærkere end Lovene.

Og ligesom den grundlovsmæssige Overskrift over Folkeskolen, nemlig at den er en Fattigskole, aldeles ikke svarer til Virkeligheden, saaledes gælder det samme om en Række Enkeltheder indenfor Skolens Omraade. Der er f. Eks. Gymnastikkens Stilling. Hvad Anordningen af 1814 siger herom, er egentlig ikke ændret ved nogen senere Lov. Og Anordningen siger baade, hvor den taler om Landsbyskoler, og hvor den taler om Købstadskoler, at Gymnastik skal øves, naar den befalede Skoleundervisning er tilendebragt, saa vidt Vejrliget tillader det, en Time dagligen; det forudsættes altsaa, at Gymnastikken øves under aaben Himmel. Hvis en Købstads Styrelse fik i Sinde ikke at bygge eller vedligeholde et Gymnastikhus, er der ingen positiv Lovhjemmel for at anvende Tvang. Ministeriet har givet mange Anvisninger angaaende Gymnastikhuse, men det er kun

gode Raad. Men enhver véd, hvor langt Virkeligheden har fjernet sig fra Lovens Paabud. Store, dyre og udmærkede Gymnastikhuse findes nu ikke blot rundt om i Byerne, men ogsaa mange Steder paa Landet. Ikke Lovene, men den hos Folket vakte Interesse i Forbindelse med Ministeriets tilskyndende Foranstaltninger har frembragt det smukke Resultat.

Med Hensyn til den øvrige almindelige Undervisnings Omfang er der ogsaa et Fremskridt at notere, som ikke kan ses af Loven, idet det Minimum af ugentlige Timer, som den nævner, adskillige Steder overskrides. I denne Henseende maa man dog forbigaa de allerfleste Landkommuner; thi dér er det Reglen, at kun det pligtmæssige naas, og det er muligt, at Forholdene paa Landet med opdragende og nyttigt Arbejde for Børnene ofte er af den Beskaffenhed, at det er mindre nødvendigt at komme ud derover. Men de allerfleste Købstadskoler er endog langt ude over det Minimum, som Loven foreskriver dem, skønt det er større for Købstad end for Land. Skønt Loven kun kræver 21 ugentlige Timer i Gennemsnit, er det Reglen, at der begyndes med dette eller et større Tal og endes med omkring ved 30 foruden adskillige Særfag. Vort Købstadskolevæsen har altsaa her gjort et stort Fremskridt, som Loven ikke har foranlediget.

Ogsaa med Hensyn til Undervisningsmidler er der stor Forskel mellem før og nu. Hverken Love eller Anordninger har i nogen videre Grad givet Forskrifter for, hvilke Læremidler der skal findes i en Skole. I Anordn. af 1814 forlanges, at der i en Skole foruden Borde, Bænke og Boghylder skal findes en sort malet Trætavle, 2 Alen høj og 2½ Alen bred. Ved kgl. Resolution 1866 udtales, at der skal findes 2 Bibler og nogle Ny Testamenter og Landkort efter Omfanget af Geografiundervisningen. Ligeledes er ved Bekendtgørelse af 3. Oktober 1856 Balslevs Lærebog autoriseret ved Siden af Balles. Iøvrigt er Anskaffelse af Undervisningsmidler den lokale Skolestyrelses Sag. Men naar man ser hen til, hvad der nu af Undervisningsmidler tilbydes Skolerne, og hvad der findes i mange Skoler, er Fremskridtet iøjnefaldende, og hvis et Arbejdes Udførelse staar i Forhold til Arbejdsredskabernes Fuldkommenhed, maa det Arbejde, der nu udføres i Skolerne, staa betydelig over det, der udførtes tidligere; men det maa jo saa straks tilføjes, at det Undervisningsmiddel, der i Betydning staar højt over alle andre, er den Tale, der føres i Skolen. Ved det i Aaret 1886 grundlagte »Dansk Skolemuseum«, der er en ren Statsinstitution, er der fra det offentliges Side ydet et betydeligt Bidrag til Udbredelse af Kendskab til gode Undervisningsmidler.

Et andet Omraade, paa hvilket der uden Hensyn til Lov og Anordning er gjort et meget stort Fremskridt, let for enhver at iagttagge, er det, der angaar Skolebygninger. Loven foreskriver her kun lidt; angaaende selve Skolestuerne tales der nærmest kun om bestemte Maal og et vist Rumfang, saaledes navnlig i Lov af 8. Marts 1856, som her ligger til Grund. Ligeledes er der kun faa Bestemmelser om Lærerboliger. Den gamle Anordning siger, at Læreren skal have »anstændigt Husrum til sig og sin Familie; at Taget, Døre og Vinduer bør være tætte og de sidste saaledes indrettede, at de kunne lukkes op.« Lov af 8. Marts 1856 stiller nøjere,

men yderst beskedne Krav. En Lærerfamilie skal have mindst 3 Værelser, tilsammen 120 Kvadratalen. »Andenlæreren paa Landet bør i det mindste have ét Værelse.« Mange store og gode Skolebygninger findes nu særlig i Byerne, men ogsaa paa Landet; de gamle tager sig i Reglen kun fattige ud ved Siden af de nye. Kun netop de allerældste af vore Landsbyskoler,

Frederik den Fjerdes Skole.

I Aarene 1722—1727 lod Kong Frederik IV opføre 241 Skoler paa de kgl. Rytterdistrikter. Opførelsen forestodes paa Sjælland af Muremester Lauritz Eriksen, paa Fyn af Johan Krieger, paa Lolland-Falster af Chr. Fritscher, i Skanderborg og Kolding Distrikter af Gotfred Schuster og Søren Sørensen og i Dronningborg Distrikt først af Landkonduktør Planitz og senere af L. Eriksen, der ogsaa byggede de mønske Skoler. Omkostningerne afholdtes af Statskassen; Distriktets Bønder hjalp til med Arbejde og Kørsler. Lønnen til Skoleholderen udrededes dels af de kgl. Kirkers Indtægter, dels — som Naturalydelser — af Distriktets Beboere.

Bygningerne havde Grundmur og Brandmur, var 21 Alen lange og 12 Alen dybe. Murene var af smaa Flensborgsten, 13" tykke, udvendigt fugede, Gesimsen $\frac{1}{2}$ Alen høj. Taget var dækket med Flensborg Tagsten. De 8 Vindueskarne var indvendigt malede med rød Oliefarve, udvendigt perlegraa. Ruderne var blyindfattede med Vindueslemme til at lukke om Natten. Der var 3 Døre. Forstuen var brolagt med Kampesten, Gulvet i Stuerne var af brændte Sten, Højden fra Gulv til Loft $4\frac{1}{2}$ Alen. Der var Stalde, Faaresti og Bagerovn.

nemlig Frederik den Fjerdes, ganske vist noget udvidede, gør endnu mange Steder god Fyldest. Selv om nu de nye store Skolebygninger tildels svarer til Byernes Vækst, der simpelthen kræver noget større end før, dels ogsaa svarer til det Fremskridt, der er sket med Privatboliger, vil man dog næppe kunne nægte, at de mange Steder ogsaa staar som Vidnesbyrd om en vir-

kelig forøget Interesse for Skolen. Hidtil har det væsentlig været hygiejniske Hensyn, der har været de ledende. Glædeligt er det, at man i den senere Tid ogsaa har begyndt at tage Skønhedshensyn, og at det mer og mer selv ved Opførelsen af almindelige Landsbyskoler bliver Sædvane at anvende en kyndig og uddannet Arkitekt. Thi gaar man blot nogle Aar tilbage, maa man sige, at de fleste nye Skoler, der opførtes, i æstetisk Henseende stod langt tilbage for de gamle, der ganske anderledes passede til Landskabet og Omgivelserne. Men trods alt, hvad der paa dette Omraade er sket, maa det ikke glemmes, at der endnu er mange altfor tarve-

Sten med Inskription fra en Fr. IV's Skole.

Paa hver af Fr. IV's Skoler anbragtes en Sten, der øverst har følgende latinske Indskrift: Hanc scholam, hujusque ad instar ducentas quadraginta, in circulis ad perpotuo alendas duodecim cohortes equestres a me institutis fundavi MDCCXXI.

Ordret: Denne Skole, af samme Art 240, i de Kredse til bestandig af føde 12 Rytter-Cohorter af mig oprettede, grundede jeg 1721.

Frit oversat: I Aaret 1721 grundlagde jeg denne Skole tilligemed 240 andre af samme Slags i de Distrikter, som jeg har oprettet til at underholde 12 Eskadroner Rytteri.

Derunder stod paa Dansk dette Vers:

Halvtredsindstyve Aar GUD har DU mig opholdt,
At Sygdom, Kriig og Pest mig intet ondt har voldet;
Thii yder jeg min Tack, og breeder ud DIT Navn,
Og bygger Skoler op, de Fattige til Gavn.
GUD lad i dette Værck DIN Naades Fylde kiende,
Lad denne min Fundatz bestaa til Verdens Ende,
Lad altiid paa min Stool, een findes af min Ætt,
Som mener DIG MIN GUD og DISSE SKOLER rætt.

lige Skoler, og at Loven ikke yder tilstrækkelig Hjælp til at faa daarlige Lærerboliger kasserede.

Det maa saaledes erkendes, at det ikke blot er Lovene, der har ført Skolen fremad. Kommunernes og Beboernes Interesse og Skolens Forbindelse med Folket har haft deres særlige Virkning. Denne Forbindelse har navnlig givet sig Udtryk i de mange Skolemøder, som i mer end de sidste halvtredsindstyve Aar er bleven holdt i vort Land. De er bleven en Slags Institution, en Magt i vor Skoles Udvikling, og man kan ikke give en Oversigt over det sidste Aarhundredes Skolehistorie uden at nævne dem. For

Lærerne har de egentlige Lærermøder, de første store Lærermøder i 40erne og de deraf følgende Lærersammenslutninger, haft den Betydning at samle dem i Følelsen af, at de tilhørte en Stand med fælles Interesser. Den store »Danmarks Lærerforening« er Frugten af disse Bestræbelser. Der er i saadanne Lærermøder og Sammenslutninger intet mærkeligt. Disse Ting vil ske, naar blot Friheden til at samles, som i Begyndelsen ikke var der, er til Stede; og baade Lærerstanden og Skolen vil gavnes derved. Langt mere ejendommeligt er det, at Skolens Sager i saa stor Udstrækning er bleven drøftet i Forsamlinger paa Hundreder, enkelte Gange Tusender, af Mænd og Kvinder, hvoraf kun en ringe Del var Lærere eller Lærerinder, og at Skolens Udviklingsretning tildels bestemmes af den Stemning, der gennem saadanne Møder vækkes og tilkendegives. Man kunde synes, at der heri ligger en stor Fare. Thi naar Skolens Anliggender, dens Midler og Opgaver skal fremstilles saaledes, at de vinder Interesse, ja sætter Hjerterne i Bevægelse hos Mennesker, der intet Kendskab har til Skolegeringens daglige Vanskeligheder og Opgaver, bliver Skolens virkelige Formaal, saaledes som det faktisk Dag for Dag maa tilstræbes, let forrykket, navnlig i den Retning, at ubestemt Aandelighed forherliges paa Bekostning af positiv Viden og Dygtighed, som er Skolens daglige Brød. Alligevel skal det ikke miskendes, at de folkelige Skolemøder har deres store Betydning. Det er i hvert Fald givet, at Folkeskolens Udvikling, hvis den skal være gavnlig, maa ske i Vekselvirkning med Folket og i Fornemmelse af, hvad der er dets Fornødenhed. I Folkets Dom over Skolen, i dets Følelse af, hvad der i Skoletiden var af godt og ondt, er der et Moment af Vejledning til at naa den rette frugtbringende Skolegering. Men det er et heldigt Supplement til de store Skolemøder, naar der i den nyeste Tid er foranstaltet praktiske Kursus og Møder for Lærere for derved at naa til en Drøftelse og Fremstilling af Opgaver og Vanskeligheder, som møder Læreren i hans Undervisning, og som de store Skolemøders festlige Taler kun i ringe Grad giver noget Bidrag til at løse.

Som en Hentydning til den offentlige Skoles nære Forbindelse med Folket har den i Stedet for det tidlige brugte Navn »Almueskole«, der for vore Øren lyder som et Underklassebegreb, faaet Navnet »Folkeskole«, som ved Lov af 24. Marts 1899 er officielt akcepteret, hvilket Navn ogsaa for saa vidt passer, som den offentlige Skole viser en voksende Evne til at drage Børn fra de forskellige Samfundslag til sig. Derimod ligger der formentlig intet Princip i den senere Tids Tendens til for Købstæders Vedkommende at afskaffe det gode og smukke Navn Borgerskole og erstatte det med det tørre og kedelige Navn Kommuneskole.

Naar vi ved Betragtningen af Tiden fra 1814 indtil nu kan nævne en Række Punkter, paa hvilke Skolen har gjort et stort Fremskridt, kunde man deraf fristes til at betragte det som givet, at den ogsaa med Hensyn til sin egentlige opdragende Gerning har naaet et betydeligt højere Stand-

punkt end forhen. Men hvis vi med Henblik herpaa spørger, om Børnene nu mere end i tidligere Tider gaar ud af Skolen med et Præg af Velopdragenhed og god Opførsel, om de gaar til det Arbejde, som de sættes til, med mere Glæde og udfører det med større Pligtfølelse, saa er vi ikke i Stand til at give noget Svar herpaa. Man maa snarere sige, at hvad Skolen i denne Henseende kan yde, beror ikke saa meget paa den Kundskabsuddannelse, Lærerne faar, eller paa de Midler, der iøvrigt skolemæssigt haves til Raadighed, men mere paa hele den aandelige Luft, der i Kraft af sociale, politiske og religiøse Forhold omgiver Skolen. Lærerne er Tidens Børn, og hvad de i dybere eller moralsk Forstand udretter, bestem-

Bjærnæs Skole, Lolland.

mes væsenlig ved en i Samfundet herskende Tone og ved de Fordringer, som heraf aabenbart eller stiltiende udspringer. Det vil derfor være naturligt i denne Sammenhæng at spørge, hvorledes skiftende Samfundsforhold i det forløbne Tidsrum har indvirket paa Skolens Gerning, paa dens hele Holdning.

Vi kan her først dvæle ved de politiske Forhold. Under det enevældige Styre, som herskede indtil henimod Midten af Aarhundredet, var udenadslært Kundskab og mekanisk Færdighed først og fremmest det, som Skolen tilstræbte. Det gælder ikke saa meget om at sætte Sjæleliv i Bevægelse som om at opdrage Mennesker, der træder ind i Samfundet som loyale Borgere med Tilbøjelighed til at holde paa det bestaaende. Begrebet det Autoritetsmæssige kommer til at præge ikke blot Elevens Opførsel, hvilket kun er godt, men ogsaa selve Undervisningen. Der er en Forbindelse mellem Regeringsformen og Skolens Bestræbelser. Men paa

tilsvarende Maade vil den Omstændighed, at Landet faar en fri Forfatning, have sin Virkning paa Skolen. Nu gælder det ikke blot om at opdrage Mennesker, der vil lyde og saaledes være gode Undersaatter; men da under en fri Forfatning egentlig alle skal have Part i Landets Styrelse, gælder det om at opdrage Mennesker, der forstaaer at styre. Og ligesom Styreevnens særlige Forudsætning er Visdom, saaledes gælder det nu om at vænne Mennesker til at tænke selv. Derfor vil der under disse nye Forhold blive stillet det Krav, at det er Forstaaelse, det i Skolen skal dreje sig om. Og ligesom vi i saa mange Punkter kan vise tilbage til 50erne som til en Tid, hvori det gærede med nye Skoletanker paa Lovgivningens Omraade, saaledes kan vi vise tilbage til den samme Tid, hvis vi spørger om

Heininge Skole ved Slagelse.

nye Undervisningsprinciper. Det var paa den Tid, at Kampen mod aandløs Udenadslæren blev en Hovedsag i Skoleforhandlingerne. Og det er i sin Orden; til den ydre Frigørelse bør svare den indre, som erhverves ved Erkendelse. Paa Grund af særlige danske Forhold fik nu dette logiske Krav om Forstaaelse som den stadig fastholdte Hensigt i al Undervisning den Vending, at det ikke saa meget er Forstandens som derimod Hjertets og Følelsens Forstaaelse, det kommer an paa. Det er ikke Forstandsoplysning eller Forstandsdannelse, men derimod Vækkelse til Interesse, som er Garanti for, at Mennesker lever og virker i Verden med selvstændig Tilegnelse og Forstaaelse som det faste Udgangspunkt. At opdrage til Forstaaelse i Ordets egenlige Betydning er altid en langsom, stundom tillige en besværlig Vej; det er da heldigt, at der i Virkeligheden for mange Mennesker eksisterer en kortere Vej, der fører til det samme Resultat.

Medens dette er den teoretiske Sammenhæng mellem fri Forfatnings

Forhold og de Krav, der stilles til Skolen, bliver den faktiske Virkning efterhaanden tillige en anden. Thi jo mere et Folk indenfor sine forskellige mindre Samfund bliver selvstyrende, desto mere føles det, at Kundskab er Midlet til Indflydelse og Forudsætning for at kunne tage Del i offentlige Sager, og der vaagner da hos selve Befolkningens brede Lag en ny Erkendelse af Kundskabs Betydning. Kommer hertil, at ogsaa Fremgang indenfor Næringslivets Omraade er betinget af almindelig Oplysning, vil Skolens Udvikling yderligere være sikret; det er særlig saadanne Motiver, der i Øjeblikket virker til dens Fremgang. Medens Oplysning tidligere nærmest kom som en Gave fra oven, og som en Gave, der ovenikøbet langt fra altid blev modtaget med Glæde, er der en Forskydning i den Retning, at Oplysning mere bliver krævet af dem, der kun i ringe Grad besidder den.

Ligesom Folkeskolen har været præget af sociale og politiske Tilstande, saaledes har den paa en endnu mere kendelig Maade været præget af de skiftende kirkelige Bevægelser. Dens Fremgang har staaet i nøje Forbindelse med disse; hver Gang en ny kristelig Bevægelse er gaaet hen over Landet, har ogsaa Folkeskolen derved faaet en Fornyelse. Allerførst virkede Reformationen paa den Maade; den lutherske Kristendomsopfattelse er principiel gunstig for Folkeoplysning. Medens den katolske Kristendom først og fremmest skal praktiseres ved Lydighed i Udøvelsen af kirkelige eller andre Fromhedshandlinger, sigter den lutherske mere paa en selvstændig Tilegnelse; men den, der skal tilegne sig noget selvstændigt, ogsaa tilegne sig aandelige Forestillinger, maa helst i det hele taget være oplyst; jo mere Oplysning han har, desto bedre kan han tilegne sig det bestemte, som der er Tale om. Foruden hvad Reformationen direkte medførte, navnlig at Folk fik Anledning og dermed ofte Lyst til at læse, ligger der altsaa i selve dens Princip en Interesse for almindelig Oplysnings Fremme, en Tro paa, at Oplysning kan hjælpe et Menneske fremad. Den appellerer ikke blot til Lydigheden, men særlig til Evnen til at sætte sig ind i en Tankegang og dømme om det, der høres. Og hvad der saaledes var givet fra Begyndelsen er som en Overskrift over Aandslivets Udvikling i den følgende Tid og bekræftes ved de senere kristelige Bevægelser, der jo ogsaa er en Frugt af de Tanker, der med den lutherske Reformation vandt Indgang her.

Først var der Pietismen, der ogsaa paa den Maade blev Reformationens Fortsætter. Rent umiddelbart skulde man ikke have tiltroet denne Retning en særlig Interesse for menneskelig Oplysning, eftersom dens Blik saa fast er rettet mod det hinsidige. Men denne Interesse beroede paa, at den vilde en Kristendom, som gav sig Udslag i Livet ved at gøre godt; og en Maade, hvorpaa man kunde gøre godt, var ved at bringe Oplysning. Dernæst vilde Pietismen i sin stærke Fordring om personlig Tilegnelse en Fornyelse af ægte Reformationstanker, og førtes ogsaa saaledes ind paa de samme Veje med Sans for Oplysning i Almindelighed.

Paa samme Maade har Skolen i det forløbne Aarhundrede nydt godt af de kirkelige Bevægelser. Den rige Begyndelse, der blev sat med Skole-

loven 1814 skyldes Rationalismens Mænd, og kirkelige Førere som Balle og Bastholm indtog en fremtrædende Plads i Bestræbelserne for at højne Skolen. Og at det Værk, der da udførtes, blev saa stort, at det den Dag i Dag overstraaler alt andet i vor Folkeskoles Historie, svarer til det Forhold, som fandt Sted ved Rationalismen, at den betragtede selve det at udbrede Oplysning som en Gudsdyrkelse af høj Kvalitet, som en Maade, hvorpaa man direkte kunde tjene Gud. Et Menneske kan betragte gode Gerninger som et nødvendigt Moment i sin Kristendom; Rationalismen betragtede dem som selve Gudsdyrkelsen. Man kan forstaa, at saa længe

Duevejens Skole, Frederiksberg.

en saadan Tanke er oprindelig og følt, maa den kunne give sig Udslag i en særlig Energi i at gøre noget godt. Skoleloven af 1814 har sit Udspring fra Mennesker, for hvem det at gøre sin Pligt var den rette Gudsdyrkelse, og Pligten var ikke blot at gøre det, man skulde, men saa meget, som man kunde. Det er den kirkelige Retning Rationalismen, der saaledes har sat sig de dybeste Spor i Folkeskolens Historie.

Hvad selve Skolegerningen angaar, fik den naturligvis ogsaa et Præg fra den rationalistiske Luft. Den steg i Anseelse; thi som Oplysning blev betragtet som Universal middel mod alle Onder, saaledes maatte det blive et særligt hæderligt Hverv at bringe Oplysning; Præsterne yndede ogsaa at kaldes Religionslærere. Den havde over sig noget bredt, praktisk, haandgribeligt og forstandsmæssigt. Ved Siden af de nyttige Færdigheder var Balles Lærebog og Sikkerhed i den en Hovedsag i Skolen. Fra Aarhundredets Begyndelse og i de følgende 60 Aar har denne Bog givet sit væsent-

lige Bidrag til at forme Folks religiøse og moralske Grundbegreber. Mangfoldige Mennesker har kunnet store Dele af denne Bog udenad og syntes ikke at være kede af, at de havde maattet erhverve sig denne Lærdom. Om nu ikke saadanne udenadlærte gode og enfoldige Sandheder i Længden tit øver en større Magt over Menneskets Sind end Indtryk og Stemninger, som man nu om Stunder sætter saa megen Pris paa at fremkalde hos Eleverne, derpaa er det desværre ikke muligt at give noget begrundet Svar. Flere af Bogens Udtalelser er gaaet over i den almindelige Bevidsthed, f. Eks. »Erfaringen viser, at Mennesker er ikke saa gode som de burde være. Alle have de Fejl« o. s. v. »Den almindelige Fordærvelse hos Men-

Sundholms Skole, Christianshavn.

nesker bestaar fornemmelig deri, at de ikke bruge deres Forstand til sund Eftertanke« o. s. v. »Hvo, der vil bruge sin Fornuft, erkender lettelig, at Verden ikke kan være bleven til af sig selv, lige saa lidt som et Hus eller en By kan bygge sig selv.« Bogen er ved sin jævne, klare, fornuftige Moral skikket til at danne umiddelbare, usammensatte Mennesker. Man har ofte indvendt, at den med sit lange 6. Kapitel udbredte sig saa vidtløftigt om Pligterne; men vi har ingen Grund til at gøre denne Indvending, med mindre vi holder os overbeviste om, at det er lykkedes os paa andre Maader i højere Grad at opdrage Mennesker til Pligtfølelse. Hvis moralske Sandheder som umiddelbar Autoritet er det eneste, der kan yde et Menneske de faste Holdepunkter, der er nødvendige for en sand Karakterens Dannelse hos den vise som hos den enfoldige, er der nok ogsaa med den gamle Skoles Forsvinden tabt noget godt.

Efter Midten af Aarhundredet bragte paa samme Maade den grundtvigske Retning nyt Liv over Skolen, ogsaa over Folkeskolen. Reglen om

det kirkelige Livs Betydning for Skolen bekræftes paany. Thi at de grundtvigske Skoletanker og Skolebestræbelser staar i den nøjeste Forbindelse med kristelige Tanker og Bestræbelser, er aabenbart og stilles os rundt om i Landet anskueligt for Øje. De sidste halvtredsindstyve Aar af Skolens Historie er præget af grundtvigske Skoletankers stigende Indflydelse. Dog er man maaske fra mange Sider i den seneste Tid enig om at holde lidt igen overfor den ensidige Fremhæven af Fortællingen som det helt igennem vigtigste i Skolen og at fremhæve Barnets Selvvirksomhed som en Ting, der ikke maa tabes af Syne. Men for den Paavirkning, som Skolen herfra har modtaget, og for det Lys og den Hæder, der ved den grundtvigske Bevægelse paany er falden over Skolegerningen, maa Skolen være taknemmelig, men ogsaa erkende, at det Gode, som er vundet, atter her har sit Udspring fra kristelige Kilder og sin Rod i en kirkelig Bevægelse. Og der er da ogsaa ved denne Retnings Udfoldelse knyttet mangt et nyt Baand mellem Skole og Kirke, mellem Skolen og det kristelige, til Trods for, at der i hin kirkelige Retning altid har været nogle, der ikke har sét med synderlig Velvilje paa den offentlige Skole, men betragtet den som en ikke fyldestgørende Form for Skole.

En aldeles udpræget kristelig Bevægelse har vi i Indre Mission. Ogsaa denne kan taale at maales med den Maalestok, som enhver evangelisk-luthersk Retning bør maales med, nemlig om den interesserer sig for almindelig Oplysning. Den har den lutherske Kristendoms Kærlighed til Oplysning, men dens Ejendommelighed særlig overfor Grundtvigianismen er jo den, at den stærkt holder paa, at menneskelig Oplysning til Dygtighed er ét og kristelig Oplysning noget andet, og at de to Ting ikke skal sammenblandes. Det maa særlig fremhæves, at Indre Mission har været en Ven af den offentlige Skole. Ligesom denne stærke, kirkelige Retning har ønsket at give Folkekirken alt det, som den havde at give, saaledes har den ogsaa søgt at voxé op i og med Folkeskolen; dette er der saa meget mere Grund til med Paaskønnelse at agte paa, som Skolens Lærere med Hensyn til det kristelige selvfølgelig tit ikke har kunnet svare til de Krav, som Indre Mission helst vilde stille til en Lærer.

Den Forbindelse, der saaledes har været mellem Kirkeliv og Skolegerning, og den Befrugtning og Oplivelse, Skolen saaledes i ældre og nyere Tid har faaet fra de Tanker, der rørte sig paa det kirkelige Omraade, gør det forstaaeligt, at Skolen trods de Ønsker, der er fremsatte angaaende dens Styrelse, ikke befinder sig i Modsætningsforhold til Kirken. Og den vil sikkert i lange Tider i stor Udstrækning bestræbe sig for fra sine Skolestuer at udsende unge Mennesker, der baade med Hensyn til Sindelag og Kundskab har Forudsætninger for at forblive i Forbindelse med Kirken og nyde dens Goder.

Ved Betragtningen af Folkeskolens Vilkaar i det forløbne Hundrede Aar har det ligget nær at fæste Opmærksomheden paa Udviklingen og det skiftende. Imidlertid kan der være Grund til at minde om det, som

har været faststaaende, og som fremdeles gerne skulde være noget blivende, nemlig Skolens Formaal, som er uforandret; Midlerne skifter, men Maalet bliver det samme. Og Maalet er dette dobbelte: at oplære de unge til Dygtighed, saa de kan bane sig en Vej, og Kampen for Tilværelsen blive ført med god Udrustning, og dernæst at oplære dem saaledes, at de ogsaa kan have et menneskeligt Udbytte af at leve og blive af personlig Værdi for andre Mennesker, at de altsaa i det personlige Samliv med Mennesker kan være som de, der baade kan give og modtage. De skulde baade blive et kraftigt virkende Led i Samfundets store Arbejdsmaskine og tillige blive noget som Mennesker, udfylde en Plads saavel i Forretninglivet som i Omgang med andre. Det vil sige, at Skolen skal være en Skole baade for Kultur og for Aandsdannelse. Enhver Skoleform staar i Fare for at stille et af disse Formaal i Baggrunden; men overfor enhver Ensidighed bliver det den pædagogiske Opgave uforandret at fastholde dem begge.

Den offentlige Skole har haft gode Betingelser herfor; thi Kulturformaalet, hvad enten det naaedes mere eller mindre godt, har den ikke let kunnet se bort fra, og Opgaven om religiøs-moralsk Belærelse har den altid haft som en Hovedsag. Den har kunnet grundlægge en Aandsdannelse, fordi den kunde tale om det højeste og vigtigste og ikke behøvede at tie derom. Men hvis der kommer en Tid, da dette er fjernet fra Skolen, vil denne ogsaa blive væsenlig hæmmet med Hensyn til den ene af sine Opgaver. Det gælder om, at Skolens Undervisning ikke blot virker til Kundskab, men ogsaa til Karakterdannelse; men denne er i høj Grad betinget af, at der er noget, Mennesket i aandelig Henseende bøjer sig for og har Ærbødighed for. I den Henseende kan der imidlertid kun ydes noget ved den religiøs-moralske Belæring. Kun dér gaar Talen ind paa det, som vi ubetinget bøjer os for, og hvis Herredømme over os faar praktisk Betydning fra Dag til Dag.

Og disse Tanker har Anordningen af 1814 haft klart for Øje og udtrykt saa simpelt som muligt, idet den som Overskrift over alle Bestemmelser angaaende Undervisningen i Skolen sætter disse Ord (f. K. § 29): Hensigten med Børnenes Undervisning skal være at danne dem til gode og retskafne Mennesker, i Overensstemmelse med den evangelisk-kristelige Religions Lære; samt at bibringe dem de Kundskaber og Færdigheder, der er dem nødvendige, for at kunne vorde nyttige Borgere i Staten.

Lærerne og Folkemindearbejdet.

Af

Hans Ellekilde

stud. mag.

Assistent ved Dansk Folkemindesamling.

I det Arbejde, som her i Danmark er gjort lige fra Saxe og Anders Sørensen Vedel til den Dag i Dag med at indsamle Folkets arvede Skatte, dets gamle Minder, er Lærerne først kommet sent med, men de er kommet saa godt med, at det er al Ære værd; at skrive om deres Indsamlen er næsten samtidig at skrive Folkemindeindsamlingens Historie i det sidste Hundrebaar.

Indsamlingen af Folkeminder er en Bevægelse og et Arbejde, der er paabegyndt i Samfundets højeste Lag, men som gennem de vekslende Aarhundreder synker dybere ned, indtil det med Svend Grundtvig og Tang Kristensen naar saa dybt i de jævreste Lag, at det næsten er, som hele Folket havde samlet med derpaa. Det er helt overensstemmende med Mindernes egen Skæbne, først sidder de til Højboards i Stormandshallen, sidst spiser de Fattigmandskost i de usleste Hederønner.

Det er Absalon til syvende og sidst, det altsammen skyldes, han giver Stødet til Saxes mægtige Værk, og Absalons Barndoms minder fra Fædrengaarden i Fjenneslevlille er Kilden til nogle af Saxes skønneste Oldsagn og Heltedigte. Det er Adelsdamernes Visebøger, hvoraf Vedel, Saxes Fordanser har taget sine hundrede Folkeviser; hvor vilde vor senere Middelalder være fattig uden dem, saa fattig som vor Oldtid uden Saxe — det er Præster, som sender Indberetninger om Runestene og Folkesagn til den lærde Professor og Oldgransker Ole Worm, en Præst, Peder Syv, udgiver vore Ordsprog og vore Folkeviser for anden Gang, ingen havde endnu Brug for Per Degn og Jeppe som Folkemindesamlere, først i Begyndelsen af det 19. Aarhundrede ser vi Degn og Bondekone træde ind i Folkemindearbejdet saa at sige Haand i Haand.

Lærernes Indsamlen for Grundtvig.

Nyerup havde udstedt et Opraab om at indsamle Folkevisemelodier og modtog 1809 ti Opskrifter fra Seminarielærer Bøtcher i Brøndbyvester,

»tildels fra en Dannekvind ved Vejlekanten, som har været behjælpelig med at samle dem«. En anden Degn, Plesner i Stenderup ved Horsens, indsendte 36 Melodier, hvoraf han kan huske 3 fra sin Barndom, men har hørt de fleste af Bønderne. Det vilde selv i Grundtvigs Tid være en højst respektabel Samling, saa meget mere i den Tid, hvor kun en meget faatallig Kreds havde fulgt Opfordringen, en 10—12 Mænd i alt. Der er ingen af dem, som fik samlet saa meget som Plesner. Disse Melodier fik Plads i den Abrahamsen-Nyerup-Rahbekske Udgave af Viserne, 1812—14, Aarhundredets første store Arbejde paa Folkemindernes Omraade.

I det næste store Samler- og Udgiverforetagende, *Thieles: Danske Folkesagn 1818—23*, har Lærerne sikkert haft en stor Andel, for Thiele, der gjorde lange Rejser rundt omkring i Landet for at samle Sagn ind, havde meget vanskeligt ved at faa Bønderne til at fortælle, han var ikke af deres egne, og han har derfor rimeligvis i udstrakt Grad benyttet Lærernes Meddelelser. Desværre er det ikke muligt at se, i hvor høj eller hvor ringe Grad han har benyttet Lærere som sine Kilder. Ligesaa omhyggelig han opgiver sine skriftlige Kilder, ligesaa omhyggelig undlader han nemlig at opgive os sine mundtlige Hjemmelmænd. Først i 3die Bind af Danmarks Folkesagn, den danske Almues overtroiske Meninger, 1860, nævner han i Forordet Skolelærer *Lars Nielsen* i Reerslev med særlig Tak, men da Thiele som sagt ikke angiver mundtlige Kilder eller Hjemsteder for sine enkelte »Meninger«, er jeg ude af Stand til at afgøre, hvad denne ægte Sjællænder særlig har ydet. Men vi er kommet saa langt hen i Tiden, at hans Søn, den bekendte Skolelærerforfatter Anton Nielsen, samtidig samlede sjællandsk til Svend Grundtvig. Faderen var ikke grundtvigsk Samler, det var som en Tanke, at Fader og Søn gik hver sine Veje, den gamle til Thiele og den unge til Grundtvig.

Uafhængig af Grundtvig og Thiele havde Lærere enkelte Steder i Landet samlet sig Visebøger eller nedskrevet deres Hjemegns Sagn for deres egen Fornøjelses Skyld. Dette gælder saaledes Lærer Hansen i Borbjerg, som 1838 samlede Sagn fra Hjerm Herred i Vestjylland. En sydsjællandsk Lærer havde ligeledes samlet Sagn fra sin Hjemegn, givet dem til Overskrift »en liden Hjelpere til Oldtidens Opkomst« og underskrevet sig med Runer »Rasmus Olsen, Viemose«, men det var ogsaa i det glade Aar 1848. Der var altsaa nogen Interesse for Indsamling til Stede, kun i bunden Form; det skyldes Svend Grundtvig, at denne Interesse blev udløst, at der kom Fart i Lærernes Indsamling af Folkeminder.

S. Grundtvig og Lærerne.

Svend Grundtvigs nye Idéer.

Grundtvig var slet ikke nogen Samler af samme Slags som Evald Tang Kristensen, der rigtig kan faa de gamle Mænd og Koner til at synge og fortælle; hvad han selv personlig har optegnet, er ikke saa overvældende meget. Men hvad han forstod, var at sætte sig i Spidsen, han var en Fører-

natur og kunde faa Folk til at følge sig. Naar maaske een tidligere vel havde følt Kærlighed til de gamle Sagn og Viser, men havde tænkt: »hvad kan det nytte at skrive det op, jeg kan jo ikke udgive det alligevel,« saa lærte han Folk at lægge deres Kræfter sammen, »lidt, og lidt til blir altid til noget«, ja maaske til meget ogsaa, og det gjorde det i dette Tilfælde. Uden ham vilde mangen gammel Visebog være smuldret hen, uden ham maaske ingen Tang Kristensen. Og Grundtvig var den nye Tids Mand, og han førte sin geniale Tanke (der nu kun synes os altfor selvfølgelig) til Sejr efter et voldsomt Sammenstød med den gamle Tids Mænd, i den store Kæmpevisestrød 1847. For den gamle Tids Mænd havde kun den skønneste, den fuldkomneste Viseopskrift Værdi, de andre var værdiløse, snarest kun til at rette Trykfejl efter, og da nu i Folkepoesien de enkelte Opskrifter sjældent plejer at være helt gode eller helt fuldkomne, slog man flere Opskrifter sammen til én paa mere eller mindre vilkaarlig Maade. Naar man samlede Sagn, var det ukendte eller sjældne Sagn, man gik paa Jagt efter. Thiele sukker i Forordet til 3die Del af danske Sagn 1820 over, hvor vanskeligt det er at finde noget nyt. »Naar nu en ærlig Bondemand begynder at fortælle, kan jeg som oftest, naar jeg blot har hørt ham begynde, sige til ham: »Ja tie nu Far! saa skal jeg fortælle jer Resten! og han undres over, at jeg ved lige saa god Besked, som han.« Dette Hjertesuk er saa betegnende for den gamle Tids Mænd; »Varianterne«, de afvigende Opskrifter, har de ingen Interesse, ingen Sans for. Men Grundtvig lærte os, at netop Varianterne har deres store Værdi, de udfylder og forklarer hinanden, hvad der ved Læsningen af en Opskrift af én Vise staar dunkelt for os, kaster en anden Opskrift et overraskende klart Lys over, selv om denne mulig i æstetisk Henseende er mere end tarvelig. Vi faar Midler til at trænge ned mod Visen, Æventyrets Grundform, i bedste Tilfælde, eller naar det, som det oftest gaar, kun er de sørgelige Rester af fordums Herlighed, vi har tilbage, kan vi gennem de tiloversblevne, forskellige Opskrifter følge, med hvor stor eller hvor ringe Inderlighed den enkelte Vise er blevet tilegnet af Folket, og naar der er arbejdet længe, danner der sig for os et Billede af Folkeaaendens Liv gennem Aarhundrederne og af Folkets Karakter. Altsaa, alle Varianter har Værdi, om ikke altid æstetisk, saa sagnhistorisk og folkepsykologisk; det er det grundlæggende Princip for »Danmarks gamle Folkeviser«, og det gennemførte han med stor Kraft og Dygtighed. Og dette Princip betoner han Gang paa Gang i sine Opraab til det danske Folk, om at indsende *alt*, alle gamle Minder, som blev fundet i Folkemunde, da det kunde bruges alt sammen. Og det var derfor, at Grundtvig kunde faa, som man har sagt, hele Folket til at samle ind for sig; det gjorde ikke noget, om det i æstetisk Henseende var ufuldkomment, brudstykkeagtigt tarveligt, det skulde blot gives med Troskab, *som det var*, og som det forefandtes, fremfor alt uden nogensomhelst Udpyntninger af hvad Art nævnes kan. Mange Mennesker, som syntes, at hvad de vidste og kendte ikke var værd at regne for noget, fik derved Mod til ogsaa at lægge deres lille Sten med i Muren »som hegner hendes

min Barndom og Ungdom, hvis Opfordringen dertil ikke var skeet i Dansk Folkeblad af 8. Dec. f. A. og endda betænkte jeg mig længe derpaa, og vilde ikke sende det for ikke at prostituere mig, førend jeg havde raadført mig med min Provst derom, som opmuntrede mig dertil og forklarede mig, den kultur Historiske Nytte det kunde have, hvilket jeg ikke før kunde indsee. I Førstning var det kun meget lidt jeg kunde mindes; . . . men efterhaanden som jeg tænkte mere derover opstod lidt efter lidt flere Erindringer fra mine blide Barndoms-Dage, hvilket derfor ogsaa fra den Side betragtet har været mig en særdeles behagelig Beskæftigelse, men som jeg vist aldrig havde tænkt paa hvis ikke Opfordringen var skeet i Folkebladet. . . .« Det er nu ikke saa forfærdelig meget, han har kunnet mindes, et Par Viseopskrifter, en Danseleg fra hans Barndomsegn Andst Sogn ved Kolding, nogle kulturhistoriske Optegnelser, hvorledes Valsen havde fortrængt den gamle Runddans i hans Barndomstid, det er det hele, men hvad denne gamle Hædersmand skriver, kan de fleste af Grundtvigs Lærere underskrive, og man forstaar ved at læse dette Brev, hvorfor ved Grundtvig Samlerarbejdet kunde blive en Folkesak, vi forstaar hele Grundtvigs Indsats i nyere dansk Kultur: at vække Folkets Sans for dets gamle Minder.

I det første Tiaar var det ganske overvejende Kæmpeviserne, Indsamlingsarbejdet lagdes an paa. Der var enkelte Lærere, der af sig selv ved Grundtvigs Opfordring alene sendte Viser ind til Grundtvig, saaledes Skolelærer Andersen og hans Kone i Mern ved Præstø og den vendsysseliske Lærer Grønborg. Der trængtes maaske til end mere personlig Paa-virkning paa Lærerne, saa at de gav sig til at skrive op; man kommer til at tro det, naar man ser, at det lykkedes Grundtvigs unge Ven, den juridiske Student Algren Ussing, at samle Visehæfter fra ikke mindre end 6 Lærere alene paa Øen Mors. Der kunde være gjort meget andre Steder ogsaa. Af disse Visehæfter maa jeg vel særlig fremhæve Lærer Nyboes i Øster Assels; det var med sine 12 Viser den største Samling Viseopskrifter, Grundtvig modtog af nogen Lærer i dette første Tidsrum af sin Virksomhed.

Arbejdet blev lagt om paa en anden Bøvl, da Grundtvig i Begyndelsen af 1854 udstedte Opfordring til at samle Folkeminder af alle Slags, Æventyr, Sagn, Tro, Lege o. s. v., ikke blot som før væsentlig Viser. I Slutningen af Aaret kunde han af de nu og de tidligere indkomne Bidrag udgive sin »Gamle danske Minder I.« Her glimrer Lærerne nærmest ved deres Fraværelse. Foruden Storms Danseleg »Fru Inge« findes der kun en Lærer til, K. Sørensen, Jællinge, som har meddelt Bidrag, alt i alt det bedrøvelige Resultat, 4 Bidrag af omtrent 300 skyldes Lærere.

Kolds Vennekreds: A. C. Povlsen og Morten Eskesen.

Medens »Gamle danske Minder« blev spottet af Hovedstadens Intelligens, af Studenterforeningsverdenen og gjort til Genstand for en meget nedsættende,

haanende Anmeldelse af Bille i Dagbladet d. 29. September 1854 — han mener, at Grundtvig har indregistreret den taabeligste Snak under den velklingende Titel »Sagn« og finder Gamle Minder bestaaende af de modbydeligste Ammestuehistorier, de elendigste Røverhistorier og det argeste Kællingessladder (mon selv Tang Kristensen nogensinde har faaet en saa liflig Blomsterkost fra en dannet Sjæls Urtegaard stukket sig i Næsen?) — saa vakte den til Gengæld stor Glæde i mere folkelige Kredse.

Der var et Sted, hvor denne Bog fik den allerstørste Betydning for Folke-mindearbejdet, det var paa Kolds Folkeskole i Dalby paa Hindsholm. Kristen Kold selv var ikke Samler, han ansporede blot sine Elever dertil. I gamle danske Minder II. Del findes 6 af Kolds Ordsprog, men de er opskrevet af Kolds Medlærer *A. C. Povlsen*. Han var en ivrig Samler, og havde en Evne til at finde gode og mærkværdige Ting, baade i sin Hjemstavns Ty og paa Hindsholm. Han udtrykker sin Tak til Grundtvig saaledes: ». . . Og derfor være De takket, fordi De, lig en anden Saxo, med Kjærlighed, paa Aandens Vink har »kastet Garnet ud efter Folkeaandens gamle Minder« og med Flid samler og gemmer »Guldstøvet med Perler iblandt, lad det saa af »Hverdagsbørnene« blive kastet bort som Kul og Aske, »Søndagsbørnene« med de klare Øjne vil vide atskatte Deres Fund; og jeg deler af Hjertet Deres Ønske, at det måtte være et Bundgarn, der når over hele Danmarks Rige og drager frem, hvad der ligger dybest i danske Folks Hjærter.« Jeg gengiver denne Udtalelse, fordi den er karakteristisk for Grundtvigianernes Opfattelse af Folkets Minder. Billedet er hentet fra Sagnverdenen; naar Bjærgfolkene lønner Menneskene, giver de dem Kul, Elleblade o. s. v., som i Virkeligheden er Guld og Kostbarheder; de fleste kaster dem bort, men Søndagsbørnene ser, hvad det er værd. Grundtvigianernes Opfattelse er mere romantisk: for det opladte, det undrende Øje ligger Guldet midt paa Alfarvej, de andre tror vel, det er Skærver; vi antager vel mere realistisk, i Almindelighed nu, at »Guldet« ligger dybt i Gruberne, og at man nøjsommelig maa sprænge sig Vej dertil, og hente »Guldet«, de store folkelige Værdier frem, men velgørende er det at læse en saadan Opfattelse i Modsætning til Bille.

Der er en hel Kreds af Friskolelærere, der har været Elever hos Kold, som hver paa sin Maade har bidraget i Folkemindearbejdet. Jeg nævner her de vigtigste: *Lars Frederiksen* fra Ryslinge, *Diderik Johansen* fra Nørre Lyndelse, Syd for Odense, og *Chr. Rasmussen Stenbæk* fra Ormslev ved Korsør. Det var Samlerne. Dernæst *Klaus Berntsen*, Udgiver af to grundtvigianske Æventyrsamlinger og *Rasmus Hansen* fra Gudum, Østfyn, som er Forfatter af to Bind gamle Minder, som udkom kort før hans Død 1883. (En Seminarist *Peder Olsen* fra Stenstrup Sogn ved Svendborg havde ikke været Elev hos Kold, men Kold og *A. C. Povlsen* havde anbefalet ham Grundtvigs gamle danske Minder til Læsebog i Skolen, og derved blev han vundet for Indsamlingsarbejdet). Som man ser, er hele denne Gruppe Fynboer, saa nær som Stenbæk, og han stammer fra Langeland. Mest typisk af alle Grundtvigianske

Indsamlere er dog den »forfynskede« Vestjyde *Morten Eskesen*, som stod Kredsen overordentlig nær.

Morten Eskesen er født i Uldbæk, Lyne Sogn 3 Mil nord for Varde 1825. Kun 14 Aar gammel blev den begavede »Morten Bisp fra Ribe Stift« Lærer, det vil sige Vinterlærer, for om Sommeren var han Hyrdedreng. Saa var han Lærer i Varde Landsogn og i Vejers ved Vesterhavet, før han kom paa Snedsted Seminarium i Ty. Her var det, at et Omslag i hele hans Livssyn fandt Sted, som forvandlede hans vestjydske Hang til at tage tungt paa Tingene til det grundtvigianske Gladsind, som denne gamle Kæmpevisesanger særlig udmærker sig ved. Forstander Ludvig Chr. Müller befriede ham for det Tryk, som en ung Mands Selvmord havde lagt paa ham. Han havde troet, det var hans Skyld, og havde været nær ved selv at tage sin Død derover.

Hvad der blev lagt Spire til paa Snedsted, fik vældig Vækst af Begivenhederne i 1848—50. Han kom ikke selv med i Krigen, skønt han meldte sig som frivillig, men han var Lærer i Sønderjylland efter Oprørets Undertrykkelse og digtede Sange til Festerne i den Anledning. Han fratraadte sit Embede for at sætte sig paa Skolebænk i Rødding Højskole og for bag efter at modtage Plads som Forstander paa den nyoprettede Bondeskole i Uth ved Horsens 1853.

Her var det, at han kom i Forbindelse med Svend Grundtvig, og da navnlig det følgende Aar, hvor han var Lærer paa Hindholm i Sjælland. Morten Eskesen har Æren af at være den første Højskolelærer, der har ladet sine Elever i Stil fortælle om deres Hjemegns Sagn, et temmelig stort Hæfte fra Hindholmelever blev 1855 indsendt til Grundtvig. Thiele skal dog tidligere have faaet en Del af sit Sagnstof fra Latinskoleelevers Stile. Senere hen gik Morten Eskesen endnu videre; da han var Friskolelærer i Rudme i Begyndelsen af 60erne, lod han sine flinkeste Dreng i Stile fortælle deres Moders Æventyr. Senere hen har Feilberg skaffet sig en Del af Stoffet til Dansk Bondeliv 2den Del ved Seminariststille, især fra Jonstrup, og denne Indsamlingsmaade har i det hele spillet en ikke ringe Rolle, ikke mindst i vor Tid.

Er Idealet af en Folkemindeoptegner en saadan, der er lydhør for de fineste og ubetydeligste Nuancer i Fortællerens Mund, de som andre overhører, og formaar at gengive dem saa at sige fonografisk nøjagtigt, saa vi alene hører den gamle Kone fortælle Æventyret, Sagnet, uden at vi mærker det ringeste til Optegnerens Personlighed (saaledes som Tang Kristensen og navnlig Jens Madsen i Ellund har formaaet det), saa er Morten Eskesen ikke nogen ideel Optegner, det er saa langt fra; han har ikke Resignation nok til at holde sig selv ude. Vi lar Synderen selv bekende: »I en Gjengangerhistorie fra Vejers forekom der en Tiltale af Gjengangeren paa Vers. Og dette Vers var Grundtvig særlig glad ved og sagde, det saa ud til at være en Lævning af en Kjempevis; men min Samvittighed tillod mig imidlertid ikke at dølge, at jeg havde ikke oprindeligt hørt det paa Vers, men at det under Op-

skrivningen var lige som løben i Vers for mig, og jeg forvandlede derved Svend Grundtvigs Glæde over at være kommen paa Spor efter en Kjømpølse til Uvilje, saa jeg maatte finde mig i at modtage en Revselse for utilbørlig Omgang med Danefæ. Jeg mente i Forvejen, at naar bare Indholdet var der, saa gjorde det ikke saa meget, om Formen skiftede, som jeg jo vidste, den gjorde uvitterlig i Folkemunde.« Det kan rimeligvis interessere Læseren at se det Vers, der narrede Grundtvig. Det er en Mand, som har plyndret en Strandvasker og ikke begravet ham. Denne spørger i Gaarden; for at skaffe sig Fred vil Manden give det ranede tilbage, men da udstønnede Skikkelsen:

Hvad skjøtter jeg om Rødguld!
Af Tang en Hovedpude,
En Leje redt i sorten Muld,
Mit Støv var nok derude.

Manden gjorde, som den ønskede, begravede Liget, men beholdt Guldet i Fred. Som man ser, har Verset trods sin forvredne Ordstilling god folkelig Klang, saa at det er intet Under, at Grundtvig kunde lade sig narre. Det gjorde han derimod ikke af to Æventyr, Morten Eskesen indsendte $\frac{1}{2}$ Aar senere. Det første vil jeg anføre en Bid af. Det hedder Hyrdefløjten. Det er det temmelig almindelige Æventyr, at Kongens Hyrdedreng ikke maa drive sine Faar ind i en vis Toft; han gør det alligevel, overvinder Trolden, i Reglen ved den Kæp, han har faaet af en gamle Kone, han har delt sin Mad med. I Højen finder han en sort, en rød og en hvid Hest, en Klædning af Kobber, Sølv, Guld i en Kobber-, Sølv-, Guldhule. Han overvinder Havdragen i 3 Gange, uden at nogen kender ham. Prinsessens Redningsmand viser sig tilsidst at være Faaredrengen, den som de sidst af alle har tænkt paa i Landet. Æventyret fortælles altid meget nøgternt, der dvæles absolut ikke ved de Skatte, Drengen finder. Men Morten Eskesen fortæller ikke desmindre. »Men langt inde i Sølvhallen straaledede det klarere, og der fandt Hyrdedrengen en Guldport, som ligeledes aabnede sig for Hyrdefløjten. Der lød da i Rummet Lyd, som af Harper og Klokker og de lifligste Røster, og der strømmede der ud fra et Lys saa klart og saa mildt.« Og naar det sædvanligvis hedder, at Drengen gerne gik ned i Højen, for der var han fri for sine Medtjeneres Spot, fortæller M. Eskesen: »I Guldhallen i Skoven hørte han tidt løndomsfulde Røster, der klang hans Faders og Moders velsignende Røst, og der klang den gamle Kvindes Røst med Ungdomsfriskhed og Fylde, ja der løftedes hans Sind af salige Aanders Vinger, og stærke Anelser gennemfor hans Sjæl. Hvad var det, der vinkede ad ham? Ja, derom maatte han tie«.

Som man vil se af denne lille Prøve, er »Hyrdefløjten« ikke meget bevendt som Folkeæventyr betragtet, ingen jysk Æventyrfortæller fortæller saaledes, og derfor er der god Mening i, at S. Grundtvig har vraget det og ikke optaget det i sine gamle Minder 2den Del, for den første Betingelse, han stillede, var jo, at alt skulde fortælles, som det var hørt af Folkets egen Mund. Man lærer ikke gennem dette Æventyr noget om Folket

selv, det vilde gaa ganske paa tværs af de almindelige Erfaringer, men vi lærer noget om Morten Eskesen personlig, ser, hvad han kan lægge ind i et folkeligt Æventyr af sit eget, af den Livspoesi, han føler sig baaret oppe af. Det bliver saa meget mere værdifuldt, naar man lægger Mærke til, at her er intet af den kostelige Bragesnak, han ellers, navnlig i sine Digte ynder at betjene sig af. Man finder i reneste Form den Poesi, han fandt i Æventyret, hvilende over Æventyrets Helt; man kan altid tvistes om, den virkelig er der, men man kan ikke nægte, at Morten Eskesen ved saaledes »at lukke Æventyret op«, som han kaldte det, har ladet Mennesker se uanede Herligheder, og derved vakt deres Interesse for Folkepoesien og givet dem Lyst til at samle ind; og naar de gamle havde fortalt, saa forklarede han dem, hvad der »laa i dem«, hvilket dejligt Billedsprog det var, og saa fik de deres Fortællinger dobbelt kære og fik Lyst til at synge og fortælle mere. Det var navnlig Folkeviserne, som han elskede, og hvor han har ydet sit bedste baade som Visesamler, Visesanger og Viseforklarer. Her kunde Grundtvig bedre bruge ham og fik ham ogsaa tilsidst helt dreseret til at give Viserne, akkurat som han fandt dem. Det kneb for Morten Eskesen at forstaa, hvorfor han ikke maatte give sine kære Viser de bedst mulige Fødder at gaa paa, vaske Pletterne af, i det hele taget pynte dem, saa godt han formaaede, det var ham naturligt, hvis Omkvædet var meningsløst forvansket, at indsætte det ægte Omkvæd fra andre Opskrifter af samme Vise. Det er ikke Videnskab men Poesi, Folkevisens Genfødsel i Nutidslivet, det er ham om at gøre. Et Brev til Svend Grundtvig fra Rudme Friskole 1861 viser levende, hvorledes han bærer sig ad.

». . . Lørdag Aftenen beskæftiger vi os mest med Kjæmpeviser, og det er vel disse Timer, der har givet Anledning til, at vor gamle Holte Bødker, som vi kalder ham, kom til at synge sine. Han var en meget ivrig Synger i sin Ungdom, og det var især Kjæmpeviserne, han holdt af at synge. Siden, da han blev ældre, kom han til at gå med Pietisternes »gudelige Forsamlinger«, og så blev det en blodig Synd at synge Kæmpeviser. Da vi nu her i Friskolen begyndte at mane det gamle danske Liv frem, havde han stor Lyst til at være med; men han turde længe ikke give sig hen til os eller give sit Hjærte Luft ved at synge de kjære Sange fra sin Ungdom, og det er først nu i Vinter, der er gået Hul på ham, så hans gode danske Hjærte har sejret over det forkvaklede Hoved. Nu glæder han sig ved at synge og Ungdommen ved at lytte til hans Sang, og det er mere værd end at få dem optegnet, skøndt det er langt fra at foragte«

Nej, det er langt fra at foragte, for Holte Bødkerens Melodier er meget gamle og hans Kæmpeviser meget smukke. 1883 udgav Morten Eskesen en lille Bog, »Holtebødkeren og hans Viser«, hvor man faar et levende Indtryk af, hvilken Visekæmpe, Holtebødkeren har været i sine unge Dage. Han kunde ved Gilderne synge Kæmpeviser fra 6 Aften til 6 Morgen, blot med 2 Hvil, hver paa en halv Time, og Folk blev ikke træt af at lytte til ham, for han sang ikke en Vise 2 Gange. Selvfølgelig er der dog mange senere Almueviser iblandt. Og slutte vi nu Sagaen om Holtebødkerens

Omvendelse eller Genfødselse, og om hans Ven Morten Eskesens Fremmanen af det gamle danske Liv.

Rasmus Hansen.

Det gælder vist tidt i Venskab, at Modsætningerne mødes; i al Fald har det været Tilfældet med Morten Eskesen og hans Ven *Rasmus Hansen*. Man ser det i deres Stil. Man træffer aldrig den Slags Mindelser om gamle Grundtvig hos Rasmus Hansen, som man gør det Side op og Side ned hos Morten Eskesen; man skulde efter hans »Gamle Minder« knap nok tro, han var Grundtvigianer, i den Grad er der intet Forsøg gjort paa at finde »Aanden« i Fortidens Liv og i de gamles Tankegang. Rasmus Hansen er født i Gudme 1825, hvor hans Fader var Skrædder og Husmand. Ved en Visitats lagde Bispen Mærke til den begavede Dreng, og fik Fruen paa Broholm til at love hans Fader at understøtte ham til Seminariet, men Drengen sagde nej; Læreren var den, som blev mest hadet i Landsbyen, og det vilde han ikke kunne holde ud at være. Han var med i Krigen og blev saaret ved Isted; da han kom hjem, afslog han et Tilbud fra en Gaardmand, der vilde bekoste hans Seminarieuddannelse og have ham til privat Lærer for sine Børn. Et Par Aar efter, efter en Sygdom, kom det over ham, at han vilde være Lærer, men det var, som en Stemme sagde til ham, at han ikke skulde paa Seminariet, der visnede han, men paa en Højskole, der vilde han grønnes. Han havde tænkt paa Hindholm i Sjælland, men saa traf han sammen med Kold, der fik ham til at tage til Dalby. Det lykkedes Kold at føre hans Sind fra den Pietisme, han havde følt sig tiltrukket af lige fra sin Barndom, over til Grundtvigianismen, men Kold kunde ikke overtale ham til at gaa paa Seminariet at tage Eksamen. Han mente, at saa længe Folk frivillig vilde have ham til Lærer forde res Børn, var han mere berettiget til at være det, end den eksaminerede Lærer, Embedsmand i det hele, som Staten paatvang Beboerne uden at spørge, hvad de mente derom, og han veg ikke fra sin Mening, men blev en af Foregangsmændene for Friskolebevægelsen, maaske den første egentlige Friskolelærer. Lige saa meget som han holdt af sit Folk og sit Land, som han gav sit Blod hen for ved Isted, lige saa megen Mistillid, man kunde næsten sige Had, havde han nemlig til dette upersonlige »Staten«, og det laa dybt i ham fra Fædrene af.

Paa Dalby blev han udspurgt om gamle Sager af A. C. Povlsen, men Resultatet blev kun smaat, kun en 5—6 Sagn. Iblandt dem var der et, som var mere mærkeligt end de, Grundtvig sædvanlig modtog. Det var et Sagn om den hellige Kilde Regisse Kilde i Østfyn. Der fortælles sædvanlig, at Regisse blev overfaldet af Røvere, men at Kilden sprudlede frem, hvor hun faldt. Rasmus Hansen fortalte, at Regisse¹⁾ prækede Kristendommen for Bønderne ved

¹⁾ Rasmus Hansen kalder hende Ricia.

en Freiersfest, men blev dræbt af en Mand i den rasende Mængde. Drabsmanden blev opslugt af Jorden, en Kilde vædede frem, hvor hun faldt, og Bønderne tog imod Kristendom og Daab. (Hvorledes det egentlig forholder sig med dette Sagn, er vanskeligt at sige, jeg antager at et lignende fromt Bedrag, der i Nordsjælland forvandlede Tisvilde, (o: Tirs (= Tyrs) Væld til Helenekilde, har i Østfyn forvandet Freiers Kilde til Regisse Kilde for at vende Folkets Hjerter fra de gamle Guder til de nye Helgeninder, og at det muligvis er en Form af denne Munkelegende, der er naaet Rasmus Hansen). Grundtvig var naturligvis mistænksom, men Rasmus Hansen paastod, at det var ægte, hans Bedstemoder havde fortalt det, og hun havde ikke læst sig det til. Men hvad enten det nu var Grundtvigs Mistænksomhed, der lukkede hans Mund, eller hans fremtidige Gerning, der optog hans Tanke, Grundtvig fik intet af det rige Mindestof, han sad inde med. Først i sine sidste Leveaar fremkom han med det i sine to Bind »gamle Minder« 1882—83, og han brugte sit Kendskab til Sagn og Sæd i den Bog, som han beskedent kaldte »Prøver af Folketro og Folkesagn«, men som vistnok er hans Hovedværk, og hvor han fremsætter sin egen Opfattelse af Sagnverdenens Opstaaen og en ejendommelig Vurdering af Folketroens moralske Værdi. Nu har Præster, Lærere o. s. v. i saa mange Aar prøvet at udrydde Gengangertroen og skældt ud paa dens Taabelighed, men Rasmus Hansen mener, at den har bidraget meget til at holde Folk paa den rette Vej; de vilde gerne, naar de 3 Dage efter Begravelsen skulde gaa igen og varsle for de efterlevende, kunne vise sig i straalende hvide Klæder, som de frelste viste sig i, nødig vilde de varsle i deres dagligdags Tøj, med Uro i Ansigtet, som dé gjorde, hvem de jordiske Bekymringer havde grebet stærkere end Gud og Kristus, og frem for alt ikke i de fordømte Sjæles sorte Klædebon.

Desværre ligger dette store interessante Skrift endnu uudgivet paa dansk Folkemindesamling, men derfor vil jeg saa meget mere raade mange til at læse hans »Gamle Minder«. Det er Forsøg paa Historie alene efter uskrevne Kilder, efter hans Mormoders og Farmoders Sagn og Fortællinger. Det er naturligvis ikke objektiv Historieskrivning, der ængstelig nøjagtig afvejer Ret og Uret mellem de stridende Parter, selv fjærn og udenforstaaende, men det er subjektiv Historieskrivning. Bag de rolige Ord mærkes en glødende lidenskabelig Harme over, »hvad de gamle led«, et Had til Herremoralen »Herre være eller Herre tjene«, og til »Staten«, som lod Naadigherrer og Baroner undertrykke Folket. Men det er betagende at opleve Danmarks Historie, som den er foregaaet i en Landsby, se de store Begivenheder for Land og Rige spejle sig i Bysens Gadekær. Man ser det hele fra nedden og faar et andet Syn paa mange Ting ved at opdage Hadet mod Kristian den 5te, denne Konge for Baroner og Hjorte, mod Frederik den 5tes Extraskat og Struenses Helligdagsforordning, som til Bøndernes Misnøje ophævede mange af de gamle Helligdage. Og vi lærer, hvad der holder Bønderne oppe i deres positive Kamp mod Undertrykkelsen, det inderlige Sammenhold i Landsbyen, det gamle Bondelav

med dets meget ceremonielle Skikke og ikke mindst den gamle Tro. Kirken og Stævnen var lige hellige, lige højtidelige. »Der blev ikke »Ølsmaal« (Svireri) paa denne Dag (hvor de indsatte den ny Oldermænd). Den blev sat som en højtidelig Dag, men disse Sager var jo ogsaa de eneste, de styrede selv.«

Saa interessant som Skildringen af det gamle Lav end er, overtræffes den langt af Skildringen af den gamle Tro. I Nutiden er den jo i rivende Opløsning, Folk skammer sig ved den, men til dens Velmagtsdage føres vi tilbage, naar vi læser denne Bog. I Stedet for, at man skulde antage, at der var en uforsonlig Splid mellem dette gamle Hedenskab og saa Kristendommen, er der tværtimod den inderligste Forbindelse, en lige saa fast Tro paa al Overtroen som paa Bibelen, paa Guds eget Ord. Der er en inderlig Tillid til Gud, de fortryktes Ven og Undertrykkernes Fjende om ikke her, saa hisset; han er dem Smaafolks Makker. Og ud fra denne faste gamle Tro stillede de sig til Modværg mod Statspietisme og Statsrationalisme. »Gamle Minder« er alt i alt navnlig et udmærket Kildeskrift for dem, der vil studere Almuens religiøse Liv i de forrige Aarhundreder, skrevet af en Mand med saa levende religiøs Interesse og en saa dyb Opfattelse af den gamle Tro som Rasmus Hansen.

Didrik Johansen og Klaus Berntsen.

Men vi maa tilbage fra Morten Eskesen og Rasmus Hansen til S. Grundtvigs gamle Minder. 2det Bind udkom 1856; det er i Modsætning til første Del temmelig stærkt præget af Lærernes Indsamlinger, særlig af de to nævnte Grundtvigianere A. C. Povlsen og Lars Frederiksen, Ryslinge. I 3die Del 1861 er den grundtvigianske Kreds' Eneherredømme brudt; vi træffer nye Navne, af hvilke især maa nævnes Jens Madsen, Ellund og Anton Nielsen; ogsaa Uhrbrand kan vel nævnes som en dygtig Samler. Derimod finder vi ikke de før nævnte Friskolelærere Diderik Johansen og Chr. Rasmussen Stenbæk, de to Svogre og gode Venners Indsamlinger i Vestsjælland falder først lige efter Udgivelsen af Gamle Minder III. i Tiden 1861—63. De ikke grundtvigianske Lærere ønskede ivrigt en 4de Del af de gamle Minder, Grundtvigianernes Ønskeseddel derimod lærer vi at kende af et Brev, Diderik Johansen 1870 skrev til S. Grundtvig fra sin Skole i Lille Egede ved Korsør. Han havde i Forvejen talt med Grundtvig, som havde indrømmet ham, at »gamle danske Minder« ikke egnede sig for Børn. Han fortsætter: ». . . Jeg kan vel tænke mig, at De må være stærkt optaget af arbejdet . . . men derfor har De ikke lov (jeg taler naturligvis ikke om »Danske Lov«, ej heller pukker jeg på den ringe skærv, jeg har bragt;« (ikke saa ringe endda) »men jeg skriver af kærlighed og interesse for sagen, og der står en flok meningsfæller bagved) at ruge over guldet fra gamle dage, det må ud at gøre sin nytte . . . Tænk nu over sagen og husk på, at der går en hoben vakre småbørn omkring i landet, hvis hjærter vil banke, og hvis øjne vil tindre ved en

god historie, de er nok værd at gøre noget for, og vi ved jo »af æventyr bedrifter paa marken fødes skal«, og dem trænger vi højlig til.« Grundtvig morede sig over, at han saaledes blev sammenlignet med en Drage, der gruer over Guldet, men alligevel fik han hverken Tid eller Lejlighed til at udgive Æventyrsamling før 6 Aar senere, 1876.

Klaus Berntsen, Diderik Johansens gode Ven og Fælle fra Kolds Folkeskole, kom Grundtvig i Forkøbet; han udsendte 1871 Opfordring om at indsende Folkeæventyr til ham. I Begyndelsen af 1873 kunde han udgive det 1ste Bind Folkeæventyr, den mest grundtvigianske¹⁾ Samling af danske Folkeæventyr. Afstanden fra S. Grundtvig maales bedst ved, at han optager Morten Eskesen: »Hyrdefløjten« og »Den tabte Dronning« som folkelige Æventyr. Det sidste bedømmer Grundtvig med Rette saa skarpt: »Optegnelsen bærer præg af, at optegneren kun ufuldstændig har erindret æventyret, men søgt at bøde derpå ved en meget indgribende, sentimental bearbejdelse.«

Det er ellers i det hele en ret respektabel Samling, en Samling »til Husbehov«, men den har, skønt Udgiveren »troligen har søgt at meddele disse Æventyr, som de lyder i Folkemunde omkring i Landet«, ikke den ædle Sæmpelhed som Æventyrene i »gamle Minder« eller den ægte folkelige Stil, som vi finder i Tang Kristensens Æventyr, men mens denne maa udgive sine Æventyr med Tab, har Klaus Berntsens Æventyr aabenbart bedre truffet Tidens Fordring, for hans Samling gjorde Lykke, og han kunde udsende en ny Samling 1882. De Sagn, som han lovede i Forordet til første Samling, er aldrig udkomne, han fik som bekendt andet at bestille; det havde ikke været og det blev ikke hans Livsarbejde at samle og udgive Folkeminder, han havde ikke engang tidligere samlet til Grundtvig. Den Fynskhed, som Venner og Modstandere senere har sat saa megen Pris paa, træffer vi ogsaa her, ikke i selve de af ham indsamlede Æventyr, men i det, at han indleder sine Samlinger med to fynske Digte, Bjerregaarden og et Rimbrev bægge af den paa Fyns Land saa yndede Digterinde Maen Knuvsdaader.

Jens Madsen.

En Samling Folkeminder af en ganske anden Slags var udkommet et Par Aar i Forvejen, den af den sønderjyske Lærer *Jens Madsen*, Ellund udgivne Samling *Folkeminder fra Hanneved Sogn* ved Flensborg, 1870. Forfatteren var en god Ven af Pastor Fejlberg og stod i nær Forbindelse med hele den Kreds af Dialektforskere, der undersøgte det sønderjyske Folkemaal for at godtgøre dets Danskhed. Hans lille Bog har i ganske fremragende Grad videnskabelig Værdi; der er kun faa danske Æventyr og Viser, der er i den Grad fonografisk nøjagtig optegnet efter Dialekten, og hans Optegnelser vil have den største Værdi, naar det store Spørgsmaal skal afgøres: er de danske Æventyr tyske Affødninge, trængt op igennem

¹⁾ Jeg gør opmærksom paa, at jeg skelner mellem grundtvigiansk (i Modsætning til indremissionsk, brandesiansk) og grundtvigsk (som jeg bruger om S. Grundtvigs Indsamlere, Udgiverarbejder o. s. v.).

Sønderjylland, eller er vore Æventyr og Skæmtesagn stammeægte i Danmark, idet de har udbredt sig fra Landets Kærne til Grænserne? Min Mening kan kun være et løst Skøn, da jeg intet kender til holstenske og lidet til tyske Æventyr. Jeg har det Indtryk, at disse Æventyr her er saa langt fra at være Stammefædre til de norrøyske, at lige det omvendte er Tilfældet. Typerne er unge og sammenblandede, og derfor af ringe æstetisk Værdi. Men hellere ingen eller ringe Skønhed end falsk Skønhed. Viserne er ligeledes meget unge; der er temmelig tarvelige Viser om Slaget ved Tripolis og Slaget paa Reden 1801. Men det store Antal Viser fra et Sogn (47 udgivne + 17 uudgivne) viser tilfulde baade den aandelige Forbindelse, dette Sogn stadig har staaet i med den øvrige danske Almue og den Glæde, Beboerne har følt ved at synge Dansk. Et Par Smaatræk oplyser endnu bedre Beboernes Dansksind, saa at vi rigtig kan mærke, vi er i Sønderjylland. I en Friervise, digtet i selve Sognet og paa Egnens Maal, siger den unge Mand: »Du er vel ikke af høj Stand og ikke af rige Forældre, men du er født i Danmarks Land, det ser jeg saa meget heller.« Og der er det ejendommelige Træk i Æventyret om Gartnerdrengen med Guldhåret; han maa ikke lade nogen se det, før han havde raabt Hurra for Konge og Land tre Gange. Da Landet kom i Fare, kom Gartnerdrengen først til Stede i det Øjeblik, hvor det kneb. Men da han kom ogsaa farende i fuldt Firspring med det lange Guldhaar flagrende i Vinden. Saa raabte han tre Gange Hurra for Konge og Land og samlede Folkene og bød dem følge sig, og da maatte Fjenderne fly i en Fart.

Da Jens Madsen udgav denne Samling, var han ikke længere Lærer i Ellund; en varmhjærtet dansk Mand som ham havde Preusserne ikke Brug for. Han kom til København, hvor han blev Viceskoleinspektør. I sit Hjem, Anst ved Kolding, i Ellund og i København havde han hørt sig godt for, og han indsender Grundtvig et Hæfte med sammenlignende Folketro, Flensborgtroen til venstre, Koldingtroen i Midten og Københavntroen til Højre i parallelle Rækker, saa man straks kan se, hvad der er fælles for de tre Steder og hvad der er ejendommeligt for hvert Sted for sig. Man ser hans videnskabelige Sans af denne originale, lykkelige Optegnelsesmaade.

Indsamling i 60erne.

I den følgende Tid, Tiden efter Gamle Minder III., myldrer Lærerne frem; der er *P. Kristensen*, Kvols, og der er Lærer *G. P. Andersen*, Ilbjærge, der senere som Skattegraver samler store Skatte til Tang Kristensen, og som lige før sin Død ogsaa naaede at samle til Dansk Folkemindesamling.

Han fik en ypperlig lille Samling Bjærgfolkesagn fra Vendsyssel trykt i Samlinger til jysk Historie og Topografi, 1ste Bind 1866. Grundtvig blev fortrydelig over at faa dette at vide, efter at *P. G. Andersen* ogsaa havde indsendt Sagnene til ham, for han havde villet optage dem i 4de Bind af gamle danske Minder, og denne Skuffelse skal være Grunden til, at det af mange Lærere saa længselsfuldt ventede 4de Bind aldrig udkom.

Der er desuden Sønderjyden B. H. Schack i Mullerød ved Assens, der er Seminarist *Anders Pedersen* fra Store Tovstrup ved Holstebro; han vil rejse 3 Mil for at optegne et Æventyr, hvis Grundtvig ikke har det, og han skriver: »Naar man hører de tusinde Viser eller de næsten ukjendelige Rester af dem, som Folk for en 60 Aar, endnu under Efterveerne af Trolddommen, har gaaet og ruget over, da er Indtrykket mægtigere end ved selve Babels Ruiner, i det mindste føler jeg det med mig selv.«

P. Kr. Madssen.

For de fleste af de tidligere nævnte Lærere var alligevel Arbejdet med Indsamlingen af Folkeminder en Interesse mellem saa mange, en Fritids-syssels, som optog Sind og Tanke i kortere eller længere Tid, hvorefter Livets mangehaande andre Interesser lagde Beslag paa dem; for den unge Lærer *P. Kr. Madssen* blev det en Livsinteresse at samle Folkeminder, en Livsopgave at samle sin vestjyske Hjemstavns Dialektord.

Han er født den 1ste April 1851 paa Gaarden Sønder Graakær i Nes ved Nissumfjorden. I sin Barndom optegnede han de Gaader, som de andre Hyrdedrenge stillede ham. I 15 Aars Alderen kom han 1866—67 paa Staby Højskole nord for Ringkøbing, hvor det nationale Liv blev vakt til Bevidsthed hos ham.

En Lærer, Pastor Albrecht Sørensen, havde forklaret Eleverne de jyske Ords Oprindelse; det vakte hans Sans for Ordenes Poesi, og han begyndte at gøre de første Optegnelser af jyske Dialektord. Det gik ham, som det senere gik Pastor Føjberg, har han begyndt at optegne Ord, kan han ikke løsrive sig derfra. »Møj krawer åltir mier« (o: meget kræver altid mere), det er den »thieleske« Syge, og den blev han grebet af, saa han aldrig forvandt det. Eleverne blev ogsaa opfordret til at samle andre Folkeminder, og da han efter sit Højskoleophold blev Biskolelærer i Ulborg, gav han sig til at optegne Børnenes Lege. Barndomsminde dukker op for ham ved at se deres Leg og høre deres Tale. Han knytter Forbindelse med sin Højskoleven Peder Kristensen, Biskolelærer i S. Omme. Han gør sig Umage for at samle, og de sender hinanden deres Opskrifter; »ligeså ivrig som jeg opmuntrede ham, ligeså ivrig opmuntrede han igen mig.«

De mødes igen paa Staby Højskole 1870. Herfra sender den nitten-aarige unge Mand sine første Folkeminder til Grundtvig: ». . . Jeg sender det, så nøjagtig og tro gengivet, som jeg har fået det af Folkemunde, noget, som jeg vil bede Dem lægge Mærke til, fordi der er adskilligt, som ikke er af det køneste — men jeg er for lille til at tage det ukønne fra.«

Paa en smukkere og mere beskeden Maade kan Ærbødigheden for den folkelige Poesi vanskelig udtrykkes; det burde være en gylden Regel for alle Folkemindesamlere.

Baade paa Staby og navnlig paa Jælling Seminarium 1871—73 søger han i Elevblade og Taleforeninger at vække Sansen for Indsamlingsarbejdet. Den »thieleske« Syge smittede blandt andre hans to fynske Venner

Godskesen og L. P. Larsen, hvem han senere tilegner sit Hovedværk, »Sprogbogen«, »mine trofaste Medarbejdere i den Gjærning at drage Almemaalene frem til deres Ret og Betydning.«

Han begynder nu at indsende Prøvehæfter af jydsk Ord til Grundtvig; hans Folkemindeforraad var ved at slippe op, og Grundtvig hjælper ham med den rette lydskriftlige Optegnelse. Han har læst lidt Oldnordisk paa Staby, og læser nu videre paa egen Haand for at faa rigtig Indsigt i de jydsk Ord, og han vil bruge sin Viden: »Den forsøgte Forklaring at udlede Ordene af Oldnordisk, vil De nok lade mig have for egen Fornøjelse og tage for gode Varer; thi hvorledes skulde jeg med min ringe Kjendskab til Oldnordisk altid træffe det Rigtigste, naar det tidt kan fejle for de Lærde.« — Og han skaffer sig Kendskab til andre af Landets Dialekter, han skriver derom fra Rødding Friskole i Begyndelsen af 1874 saaledes: »Min »*formodning*« af ordets slægtskab med andre landsmål, vil jeg vedføje, så godt jeg ved, det er en fornøjelse, jeg ikke kan nægte mig selv; jeg må vel også tro, at det imellem stunder kan være et fingerpeg for andre granskere. Men det lover jeg, at denne »*formodning*« ingen indflydelse skal få, hverken på den nøjagtige beskrivelse af *lyd* eller *brug*.« I disse beskedne Ord aabenbarer sig et ægte videnskabeligt Princip, han skelner skarpt mellem Hypotese og Kendsgerning og taler med den ægte Videnskabsmands Myndighed. Spiren er god nok, den trængte til Udvikling og Pleje for at sætte Blomst. Han vil ansøge om et Kursus i Oldnordisk til Sommeren 1876 for at sætte sig grundig ind deri. Senere vil han læse oldengelsk: »jeg hælmer ikke, inden jeg får lys over alt det dunkle og uopklarede, som findes i min temmelig store jydsk ordsamling.« Han føler vel, at hans Maalstræb kun er Stykkeværk, »men det skal det ikke blive ved at være, ti jeg føler i sandhed, at jeg kan gøre noget til opødling af vort fædrenemål, og, vil Gud og gode mennesker hjælpe mig, håber jeg og, at De skal få syn for sagn«, skriver han til Pastor H. V. Rasmussen. Han er imidlertid kommet til Staby igen, hvor han nu blev Hjælpelærer. Han havde den store Sorg at miste sin Kone 1875, men han søger at trøste sig ved Sprogstudier. »Midt under tidens skiftende gang glemmer jeg ikke det gode kraftige jydsk landsmål og oldnordisken, der må give mig nøglen, der lukker op for »guldet i munden.«

I April 1875 beder han Grundtvig søge at skaffe ham Feriekursus'et samme Sommer, da han Sommeren 1876, hvor det var blevet ham tilstaaet, skulde udskrives til Soldat, »hærkarl« som han kalder det. Han vil saa nødig, at hans Arbejde skal staa »i stød« saa længe, »jeg skal såmænd ikke gå hildet i den tanke, at jeg kan få udlært i nogle uger; men jeg tror, jeg kan få godt begyndt og med tiden, hvis Gud under mig kraft og helbreð, i det stille komme til at gøre noget til gavn for mit modersmål den danske tunge, ti det brænder mit hjerte for. — Giv Gud, det måtte lykkes.« P. Kr. Madssen opnaaede at faa Kursus'et denne Sommer; han læste Oldnordisk sammen med sin Ven Evald Tang Kristensen, og han fik et godt Udbytte deraf. Han underviste om Vinteren Hjælpelærer

Lavst Røjkjær »der har åbent syn og god sans for guldet i folkemunden« i Vedersø i Oldnordisk; denne optegnede Ord fra Holmsland, som senere Fejlberg fik stor Nytte af i sin jydsk Ordbyg. Selv vilde han søge om Kursus i oldnordisk Poesi den kommende Sommer. Men da blev han syg i Februar Maaned 1876, det var Brystsyege; han maatte ikke komme til København, han vilde ikke kunne taale Luften dér. Hans Forhold er fortvivlede; hans Husbond havde taget sin Afsked, han havde kunnet faa Embedet, hvis han havde haft Eksamen i Kirkesang, men det har han ikke; han læste Oldnordisk i Stedet i København, og nu ved han ikke, hvor han skal vende sig hen, »ti jeg har ikke fader eller moder at ty til, de døde i min barndom«. Det gaar slet ikke for ham at læse oldnordisk eller at samle jydsk Ord, »med døden i tanke arbejder man ikke godt«. »Men vil den kære Gud i himlen, som har bøjet mig så dybt, lægge sin velsignelse i lægemidlerne og gøre mig rask, da kommer jeg mig og tager påny fat på mine yndlingsarbejder; ti sansen fattes ikke.« Som han havde anet, skete; han blev ikke mere rask, men døde i Efteraaret 1876, kun femogtyve Aar gammel.

Han havde skrevet i det sidste Brev, jeg lige har citeret: »Mærker jeg, at min dødsstund er nær, da sender jeg Dem alle samlingerne, hvad enten de er ordnet eller ej«. Men det kom han ikke til. Hans Efterladenskaber blev spredt for alle Vinde ved Auktionen over hans Bøger. Det lykkedes Grundtvig senere at faa købt hans Hovedværk »Sprogbogen« af Madssens Broder. Den ligger nu paa Dansk Folkemindesamling. Det er underligt, at sidde og blade i denne lille tætskrevne Bog. Regner man ikke Ordbogsarbejde for noget af det upersonligste, kedeligste Stykke Arbejde? og saa er der maaske ikke saa forfærdelig mange af de største Digteres Værker, der i den Grad er skrevet med Hjærteblod som denne lille Bog.

De fleste af dem, som beskæftiger sig med oldnordisk Sprog og Poesi, har personlig yderst lidt med Oldnordens Aand at bestille. P. K. Madssen er en Undtagelse, der er gammelnordisk Aand i ham. Man skulde maaske synes, at en ung Mand som han, der er for spinkel til at blive Soldat, og dør paa Sotteseng i sin fejreste Ungdom, at han er saare lidet »oldnordisk«. Og dog er det saa. Det er kun Tiderne, der er forandrede. Hans Forhold til Grundtvig er som Hirdmanden til hans Konge. Ung giver han sig i en Herres Tjeneste og tjener ham og ham alene til sin Død. Endog i Udtrykkene er der Lighed. »Jeg vil holde et Foredrag derover i vor Taleforening (Jælling) og så gøre Eleverne bekendt med Deres Vilje.« En anden Gang: »Jeg har afskrevet Størstedelen af Deres Brev til J. Jørgensen og således kundgjort ham Deres Villie.« Grundtvig selv var jo meget optaget af andre Ting og glemte tidt sin Svend. Saa sender han et Hæfte Minder ind og beder Grundtvig saa mindelig om at svare: »Jeg vil så livsensgerne have Svar.« Og det vil han for selv at blive opmuntret af Herrens Ros, faa at vide, hvad det indsendte duede, og hvad han skulde lægge sig paa Sinde, men ogsaa for derved at vinde nye og styrke de gamle Fæller i det, som er hans Livssag. I næsten hvert eneste af hans mange Breve er der en

5.

Jydske Ord og Udtal

littels forklæret af Oldsprogene og jævnførte med
nymeriske Sprog og Sprogarter.

A.

abag (Udt. abag og obag) d. begynder. Exempel: Hvilket
er han? — Han kommer abag (begynder) 2. for sit
dig. Ex. — Han blev obag. (Udt. ab. ba. ki = 1750 Reger.)
a (a) d. Sti = paa Sted d. = abag. Ex. — Di Stig,
han kommer a d. Sti (abag, med det samme). Med det
maa husepaa det manges brugelig og får a d. Sti
= for paa Sted d. = for det første d. i den næste
de Fremtid. Ex. — Di Ma gyt' er for a d. Sti.
ad (Udt. a) og ar) svarer til Olds. og Udt. ab
i Polyphering af ad (baak om Sted og Sted) lag.
ad d. Tommy (at uimari) 2. Han gik om ad
trani. — ad i Ordførelserne. Han lagge ad
eller haardt med en Ting (jysk. Sted tagen i Guden.
mest lagt afgrindene til haardt). Adlag (af
vej) = Landj. Kaldt en gammel Vej, der fører fra
Mastum til Krouken i Østred; sigende for
J. Lige til Rindstet i Thrak. — a d. a er en
Forehavet, der kaldes til, lidt, maj, god, ringe, o.
ly. Ex. — f. la. amaj (Udt. a). Endt a se paa,
avne i flere Polyphering. til Olds. a siges om
i i Polypheringerne. Ex. — Han kom a (a) d. St.

Første Side af Sprogbogen

mindelig Bøn om at svare snart, saa meget mere rørende er det i hans sidste »sygelige« Brev at læse: »Jeg gør regning på deres medfølelse og deltagelse, og det vilde glæde mig at høre fra Dem; men det må jeg ikke bede Dem om, ti dette brev kan ikke gøre krav på svar.«

Andre Magter søgte at vinde ham til deres Tjeneste; den østjydske Gaardejer N. Pedersen vil hverve hans Hjælp til en jydsk Ordbog, men P. K. Madssen vil ikke tage sin Ordsamling fra Grundtvig, han stiller sig skeptisk til Pedersens Kvalifikationer, men mener, »at det er et glædeligt Tidens Tegn, at Danmarks Gaardejere tage Haand i Hanke med ved det store Arbejde, der er Arbejde paa et aandeligt Danevirke.« Og han hører om Klaus Berntsens Opfordring og søger Grundtvigs Raad. Han mener, at Gamle Minder er god nok, brugt i en forstandig Lærers Haand (jf. Diderik Johansen), han har selv tidt og mange Gange bedt Grundtvig om en 4de Samling.

Mangen en vil maaske undres over, at jeg har behandlet P. Kr. Madsen saa udførligt, han har dog ikke gjort saa forfærdelig meget, skrevet en Sprogbog, samlet 7—800 vestjydske Talemaader, en Del Viser, nogle Sagn, Æventyr o. s. v. Mange har gjort meget mere. Ja, det er rigtigt, det er ikke paa Grund af hans Værkers Omfang og Størrelse, skønt den ikke er saa ringe alligevel, men det er paa Grund af den personlige Inderlighed og den vestjydske Energi, hvormed han præger sit Værk, og dernæst paa Grund af hans tragiske Død.

Den sejrige Helt, som vender hjem fra Slaget, bliver kranset og Blomster strøs for hans Fod. Manden, der har Lykke til at virkeliggøre sin Ungdoms ærgerrige Drømme, bliver hædret ved Festmaaltid og Medborgeres Hyldest, alle kender deres Ry, men den, som ukendt falder paa Valpladsen, glemmes, som om han aldrig havde levet. Jeg vil kransé en af dem, som faldt, hædre en af dem, som alle havde kendt og regnet blandt Danmarks bedste Sønner, hvis Lykken havde levnet ham dobbelt Liv.

Jørgen Hansen.

Med P. K. Madssens Død 1876 er vi kommet til Grundtvigs sidste Samleraar. Vel var der i de øvrige 7 Aar til 1883 endnu mange Lærere, der burde nævnes, de betydeligste samler ogsaa til Evald Tang Kristensen og Skattegraveren, men en meget betydelig Indsamler fra 70ernes sidste Aar samler ikke til Tang Kristensen, Friskolelærer *Jørgen Hansen*, Vørslev, og ham vil jeg omtale, før jeg gaar over til de to Mænd, der begyndte som grundtvigianske Samlere, men som senere blev selvstændige Samlere og Udgivere af Folkeminder, Jens Kamp og Tang Kristensen. Han er Grundtvigs flittigste Indsamler blandt Lærerne, og han har samlet Minder fra sin Hjemstavn Rands ved Vejlebjerg, fra sin Kones Hjem i Vendsyssel, fra Haraldsted og ikke mindst fra Vørslev ved Kallundborg, de to Steder, hvor han har været Friskolelærer; han har stor Interesse for Sagen, og han indsender Gang paa Gang sine Samlinger, men han indskrænker sig oftest til at give

udførlige Oplysninger om sine Kilder, ikke om sine personlige Stemninger overfor sine Viser og Sagn. Helt rørende er det derfor de faa Gange det sker. Han indsender d. 4. Marts 1878 »en ny lille samling af småting, samlede ved vintertid på folke-ageren«, og haaber et andet Sted, »at hans høst-læs dog i det mindste må indeholde enkelte aks med kærner«. Værdien af hans kærnefulde Aks forøges ved, at han søger at komme den folkelige Udtryksmaade saa nær som muligt. Alt i alt, han er et af de sympatetiske Mennesker, der formaar at gøre meget og tale lidt om det, han snakker ej — men samler, men hans Hengivenhed overfor S. Grundtvig er næppe derfor mindre hjærtelig end P. K. Madssens.

Jens Kamp.

Jens Kamp er født d. 11. Februar 1845 paa Selvejergaarden Kamp Hovedgaard i Stadil Sogn ved Ringkøbing. (Han er altsaa Vestjyde af Fødsel og Slægt, hvad man, hvis man ikke vidste det, paa Forhaand maa-ske vanskelig skulde tro). Hans Barndomsminde er Grundlaget for hele hans Samlergerning, men Sansen derfor bliver vakt paa Staby Højskole, Albrecht Sørensen, P. K. Madssens Lærer læser Oldnordisk med ham, og vestjydske Ord blir hans første Samlerinteresse. Ligesom Kolds Højskole i Dalby i sin Tid var altsaa nu Staby Højskole et Arnested for Indsamlingsinteressen, og to af dens Elever bragte Interessen langt langt videre ud. Kamp kom i Forbindelse med Grundtvig, da han 1870 i Anledning af dennes Ud-gave af Palladius' Visitatsbog sendte ham et stort Hæfte vestjydske Ordforklaringer til dette Værk. Han er da paa Røgen Folkehøjskole ved Frisenborg, hvor han har fortrinlig Lejlighed til at samle, »da han daglig færdes blandt Bønder, omgaas Elever fra Jyllands forskelligste Egne og desuden selv er født i Bondestand.« Han mener, at mange vil kunne overgaa ham i Skarpsindighed til at folklore Ordene, men kun faa i Udholdenhed til at samle ind. Her kender man Vestjyden. Han havde, før han kom til Røgen, taget Skolelærereksamen paa Blaagaard Seminarium i København 1867, kun med en kneben anden Karakter, ikke paa Grund af ringere Begavelse, men fordi han læste alt andet end just til Eksamen. Han fortsætter sin Samlervirksomhed paa Rejser rundt omkring i Landet, som Lærer paa Høng Højskole ved Slagelse og paa Grundtvigs Højskole Marielyst ved København, og Frugten deraf blev »Danske Folkeminder 1876«. Det er en ypperlig Bog, den indeholder alle Arter af Folkeminder, saa nær som Viser og Ordsprog, fra alle Egne af Landet; den er et udmærket Kildeværk til videnskabelig Brug og underholdende Læsning for almindelige Mennesker. Ganske særligt er der i denne Bog en Samling af Folketro, der kan stilles ved Siden af Thieles: den danske Almues overtroiske Meninger. Thieles bedste og ældste Ting var meget ofte »litterære«, det vil sige samlet med Flid i gamle trykte Bøger, men her er alt hentet fra Folkemunde. I Modsætning til Rasmus Hansen, der vil finde Værdierne i den gamle Tro, stiller Kamp sig afgjort fjendtligt over-

for den, han mener, at der bliver gjort saa meget for de unges Udvikling og Dannelse, det var heller ikke af Vejen, om der blev gjort noget for de gamle ogsaa, og det vil han gøre med sin Bog. For at udrydde den gamle Tro bringer han den for Dagens Lys, og stoler paa, at den ligesom Gengangerne ikke kan taale Solen. Han harmes over, at slig Ansamling af uhyggelig Raahed og Ugudelighed og Overtro som »Cyprianus« kan gaa og gælde blandt Almuen som en Visdomsbog. Han kan vel finde Lyspunkter, »men i det hele maa det dog siges, at »den gamle Tros« Aand er en Trolddoms Aand, der endog kan føre lige til Vanvid. — Hvorledes har ikke Fortidens Almue trællet under denne Tro, gaaende i en stadig Ængstelse

Jens Kamp

for at forsynde sig mod denne eller hin af de hemmelige Magter.« Han opfordrer til sidst Lærerne paa Landet til at samle ind til ham og henvender sig særlig til dem »fordi de daglig omgaaes Almuen og have Lejlighed til at lære saa vel de mange lyse Sider i vor Almues Liv og Karakter at kjende, som ogsaa de Skygger, Fortiden endnu kaster ind over dens Liv.« Ikke faa Lærere havde dog allerede bidraget til »Danske Folkeminder«.

1876 blev Kamp Lærer paa Bogø, og han var der i 4 Aar. Han havde saaledes god Tid til at undersøge dette ganske lille Omraade saa grundigt, som ikke nogen dansk Ø er blevet undersøgt. Navnlige fandt han mange Æventyr. Men i Stedet for en ypperlig Samling af Æventyr fik vi kun

en lille, ikke hel god Samling 1878. Det er ikke det videnskabelige Princip, der skarpt og klart er lagt til Grund, saa vilde vi have haft en Samling, hvor Æventyrene er givet efter den ejendommeligste Fortællers Mund alene, maaske to kunde fortælle samme Æventyr, for at man kunde se karakteristiske Afvigelser selv indenfor et saa lille Omraade. Men Kamp har fulgt den æstetiske Udgivermetode og derfor slaaet mange forskellige Opskrifter sammen til én, og han har dernæst ikke ladet det blive ved Bogø alene, men undertiden blandet Træk ind andetsteds fra i Landet, somme Tider af den Grund, at Samlingen kun maatte indeholde Ting, der uden Skade kunde gives Børn i Hænde. Og Skaden lader sig ikke vel genoprette, da Kamp for en stor Del har tilintetgjort sine Kildeopskrifter. Dog er det alligevel en meget værdifuld Bog, for Kamp har »saa godt som muligt søgt at gengive dem i samme Form og Tone, hvori de lyder fra de bedste Fortælleres Læber.« Der er ogsaa en karakteristisk Forskel paa

Tang Kristensens jydsk Æventyr og saa disse Æventyr fra Bogø. Disse her er ganske anderledes spillende livlig fortalt, med end mere psykologisk Sans; Humoren, som findes bægge Steder, er hist tørrere og mørkere, her lysere præget og med morsomme, indstræede Bemærkninger o. s. v.

Lad mig anføre et særligt Exempel paa dette syddanske Lune. Det er det gamle Problem, vi kender fra Jeppe: Er det mig, eller er det ikke mig, og den, der skal prøve at løse det, er den berusede, af Hampen bedøvede arrige Skomagerkone, som ikke kender sig selv, da Manden har sværtet hende og revet Klæderne halvt af hende: »Nu skal jeg give Agt paa, om Katten sidder paa Dørtræet; for hvis den sidder der, saa er Skomagerens Kone ikke hjemme; hun sparkede altid til den, — og saa kan det endda være, at det er mig selv; men sidder den der ikke, ja saa er hun hjemme, og saa er det ikke mig selv.« Nej, Katten sad ikke paa Dørtræet, og saa tænkte hun, at det nok ikke var hende.

Fortællersken gamle Sofie Larsdatter behøver ikke helt at skamme sig for Fader Holberg.

Der findes en Efterskrift til disse Folkeæventyr, der viser, at Forfatteren er en Tilhænger af Vandreteorien, o: den Retning i Folkemindevidenskaben, som forklarer det Fænomen, at Æventyrene er saa nær beslægtede i Indhold snart sagt hele Jorden over, deraf, at et Æventyr, opstaaet et Sted, er spredt ud i alle Verdens Retninger af Rejsende, Købmænd f. Eks. Kamp mener, at det er Stakkelsfolk, undertiden fra Norge og Sverrig, som har besørget denne Spredning her i Landet. Folk gav dem Mad og Natteleje og tog sig betalt i de Nyheder, de kunde bringe, de Æventyr, de kunde fortælle, de Viser, de kunde synge, og saa drog de med mange Skatte videre til andre Egne af Landet.

Dernæst er der Udtalelser om Forholdet mellem den ældre og den yngre Slægt, der er mærkeligt parallelle med de Udtalelser, E. T. Kristensen har fremsat i 1ste Bind af sine Folkeviser. Her som der er Sympatien hos den ældre Slægt, og der er Frygt for den unge Slægts Materialisme og Halvdannelse og Rodløshed, men Kamp taler med den udenforstaaendes Syn paa den; for Tang Kristensen er den gamle Kultur Kød af hans Kød og Blod af hans Blod.

1880 blev Kamp Lærer i Sundbyvester, men nu kom den tragiske Del af hans Liv; Skolesliddet tog meget paa ham, og i Stedet for at samle sig sammen til et stort kulturhistorisk Værk eller Udgiverarbejde, som han nok kunde magte, gav han sig til at draabe sig ud i Avisartikler, Anmeldelser af især kulturhistoriske Værker, og blev saa overanstrengt og nervøs deraf, at han maatte gribe til pirrende Midler. Der udkom kun lidet af hans righoldige Samlinger, kun et Bind Folkeæventyr, 1891, som er kendelig ringere end det første Bind. Han døde 1900 uden at have faaet det udrettet, som man var berettiget til at vente efter hans Ævner og Samlerlykke; »havde han til sin lykkelige finderævne kunnet føje det jævne fremstræb eller en modnere videnskabelig dannelse, havde han sikkert kunnet nåt videre endnu,« skriver Axel Olrik i sin Nekrolog over ham.

Evald Tang Kristensen.

Jeg kommer nu til Evald Tang Kristensen, den største danske Samler i dette Aarhundrede. Man behøver blot at se det medfølgende Billede for at faa imponerende Indtryk deraf. Det er Tang Kristensens Væg i Dansk Folkemindesamling, ligger der f. Eks. 100 Æventyr. De fylder mindst 700 skrevne Sider. Han har i alt personligt samlet ca. 2500 Æventyr, det vil sige over dobbelt saa mange danske Æventyr, som man ellers kendte, og andre har samlet

Evald Tang Kristensens Væg i Dansk Folkemindesamling

i Danmark. Eller lad os se med Viserne. Svend Grundtvig skriver i Efterskrift til Jyske Folkeviser I., 1871, saaledes (forkortet): »I 27 år har jeg fra 170 personer modtaget en mængde optegnelser, der godtgøre en af skrift og tryk uafhængig mundtlig bevarelse af 130 danske folkeviser fra middelalderen. I Nørrejylland er fundet 89 forskellige gamle viser. Nu har imidlertid den ene mand, i løbet af tre år på et ganske lille område, fortrinsvis i et enkelt sogn, fundet og optegnet ikke mindre end 150 forskellige gamle viser, og af dem er der ikke mindre end 75, som ellers ikke er forefundne i nutidens danske tradition, og 14 viser, som ellers aldrig er fundne i Danmark.« Svend Grundtvig vil rimeligvis herigennem naa sin Hensigt, at give Læseren et overvældende Indtryk af denne Mands Samlerflid og Samlerlykke. Ejendommeligst og størst er han i sin Samlergerning, men ogsaa hans Udgivervirksomhed er storslaaet. Hvad han har udgivet, 13 Bind jyske Folkeminder, 6 Bind Jysk Almueliv, 7 Bind Danske Sagn

o. s. v. o. s. v., fylder næsten et helt lille Bibliotek. Han har maaske noget nær alene udgivet lige saa mange Samlinger danske Folkeminder som alle andre tilsammen.

Evald Tang Kristensen blev født den 24. Januar 1843 i Landsbyen Nørre-Bjært ved Kolding. Hans Fader, Anders Kristensen, var en Bondesøn, som Godsejer Tang paa Nørre Vosborg havde hjulpet paa Seminariet. Af Taknemmelighed herover havde han opkaldt sin første Søn, Evald, efter ham. Moderen, Ane Persine Sand, var en Lærerdatter fra Holmsland; hendes Bedstefader var atter af Bondeslægt.

Da Sønnen var 3 Aar gammel, døde Faderen; Moderen tog tilbage til Holmsland, og Evald var 2 Aar i Huset hos en Slægtning i Rindum ved Ringkøbing, hvor Dejtruget var hans Vugge. Saa giftede Moderen sig igen med Lærer H. P. Schuster, og han fik et Embede i Landsbyen Ø Øst for Viborg. Man skulde tro, at den senere saa fremragende Samler og Elsker af Sagn og Æventyr selv var vokset op i en Sagnets Trylleverden, hvis Gru, hvis Skønhed, hvis Poesi han aldrig formaaede at løsrive sig fra, og som han derfor forstod dybere og inderligere end andre. Men det var ikke Tilfældet. Derimod lærte han tidlig at kende, om ikke Nød, saa dog trykkede og trange Kaar; hans Mor tyngedes af det daglige Slid og Slæb, og Stedfaderen forstod ikke den underlige Dreng. Men hvis Sagnet har Ret, saa skal allerede hans Samlertilbøjeligheder tidlig have vist sig. Han samlede Folkegaader hos sine Skolekammerater i Ø, og han skal aldrig ret have tilgivet sin Stedfader, at han en Gang ved en Flytning ikke passede paa det barnlige Manuskript, hvorved Verden sikkert har tabt meget. Han gik meget ene om, og naar han skulde hyre sin Faders 2 Køer, havde han Tid nok til indadventd Grublen; de mørke Lyngbakker mellem Ø og Ørum nærede hans Tungsind, men gav ham paa den anden Side rigere Skønhedsindtryk end Holmslands flade Enge. Han var tidlig udviklet og velbegtavet, Præsten kom til at interessere sig for ham og vilde læse med ham, for at han kunde blive Student. Men Stedfaderen havde ikke Raad dertil, og han kom saa 1858 paa Lyngby Seminarium ved Grenaa i en Alder af 15 Aar. Ingen af Lærerne kom til at øve nogen Indflydelse paa hans Karakter og Tankeretning, men Kendskabet til Abrahamsen, Nyrup og Rahbeks Viseudgave styrkede hans Kærlighed til de gamle Minder. Han var Lærer i Husby i Nærheden af Nissumfjorden, og havde dernæst 4 Aar en Sulteplads i Helstrup ved Randers. Saa blev han Lærer i Gellerup i Hammerum Herred 1866—76. Han giftede sig, men kort Tid efter døde hans Kone, og han havde det meget ensomt i sit øde Hjem. Hans Mor indbød ham hjem til sig i Brandstrup i Juleferien 1867; hun viste ham hen til en gammel Kone, Maren Pedersdatter, og den 31. Januar 1867 optegnede han sin første Vise fra Folkemunde, Jøden paa Helgenæs (trykt Jydske Folkeviser I., Nr. 28), en for Resten mere end tarvelig Almuevise. I Helstrup havde han afskrevet en Visebog, men dengang skrev han kun de Vers op, han ikke for kendte, men udelod de andre (altsaa det »thieske« Princip). Da han

kom tilbage til Gellerup efter Ferien, tog han fat paa Kraft med Indsamlingen. En Maanedstid efter gjorde han Bekendtskab med Sidsel Jensdatter, hans første egentlige og bedste Kilde. Ikke mindre end 43 for største Delen ganske ypperlige Viser findes i 1ste Del af de jydskes Viser, og næsten alle hendes Viser blev trykt. Men foruden hende lærte mange andre gamle Koner ham deres Viser.

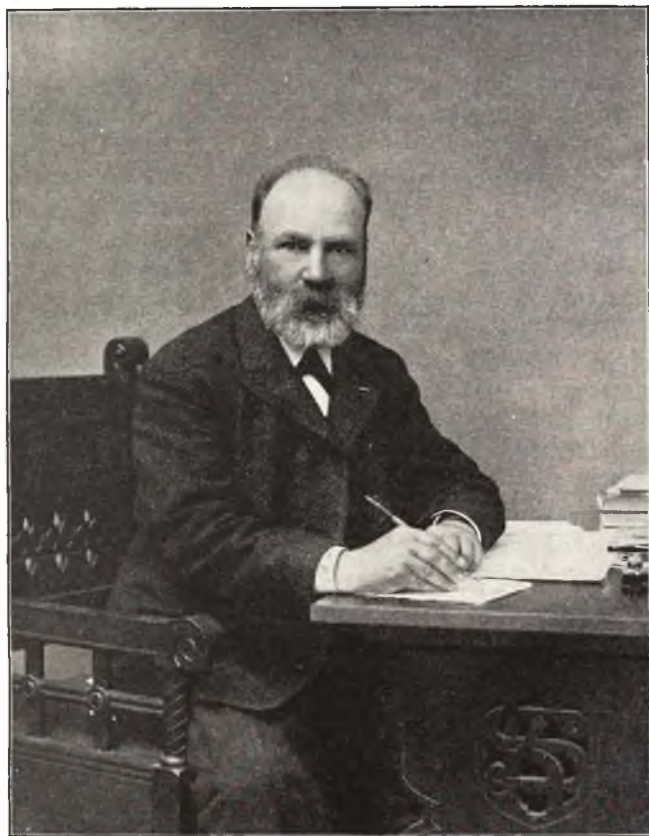
Der er noget, der hedder: Godt begyndt, er halv fuldendt, det gælder vistnok i særlig Grad her. Tang Kristensen var næppe blevet den store Samler, han blev, hvis han skulde have nøjedes med vanskelige og halvslette Kilder til at begynde med; saa var han vel som andre blevet ked af det og havde mismodig opgivet det, men nu fik han et saa kraftigt Stød ud i Samlervirksomheden, at han trods alt aldrig siden er blevet træt.

Han udgav først Viserne i Smaahæfter, den ene Halvdel bestaaende af gamle Viser og den anden Halvdel af nyere Viser, »fordi man ved en saadan Sammenstilling kunde ret sammenligne begge Slags med hinanden og se, hvor uhyre meget hine staar over disse.« Det gik slet ikke paa den Maade, men da kom han i Forbindelse med Svend Grundtvig, der hjalp ham til Rette paa bedste Maade, skaffede ham f. Eks. Understøttelse fra Samfundet til den danske Litteraturs Fremme. Tang Kristensen glemte ham det aldrig. Grundtvig skrev Efterskriften til denne Samling; jeg har før anført et Stykke deraf om Opskrifternes Mængde, jeg vil nu anføre et Par Ord af ham om de indsamlede Visers Værdi: »Den af hr. Kristensen fundne overlevering er i det hele og store renere og ægttere end i nogen anden egn af Danmark; . . . Det er et sandt gammeldansk Herkulanum, som denne bogs flittige og omhyggelige samler har været saa heldig at bringe for lyset, og det i yderste øjeblik, da skatten truede med ellers uigenkaldelig at synke i jorden med de gamle fattige mennesker, der sidst have haft den i gæmme.« Det er en Type paa den ene Art af de Domme, der i Tidens Løb er blevet fældet over Tang Kristensens Samlergerning; den anden Art Domme træffer vi ogsaa ved denne Lejlighed, de Menneskers Dom, der vel ser det fortjenstlige i hans Samlervirksomhed og kan rose hans Flid, men som ellers regner det indsamledes Værdi temmelig ringe, fordi de dømmer fra snæversynede æstetiske Forudsætninger eller ikke har levet sig ind deri. Professor Berggreen fraraader Trykningen af Melodierne: »Jeg meente tillige, at Samleren var bedst tjent med at give et saa reent Billede af sin smukke Virksomhed som muligt, uden at dette forstyrredes ved Tilføjelsen af de mange karakterløse Melodier.« Der var i det hele kun fire, han fandt tiltalende.

Professor Berggreen dømmer som en Sjællænder før Blichers Tid om de jydskes Heder. De er karakterløse, ensformige, kedelige. Blicher har lært os at se det anderledes ved den inderlige Kærlighed, han nærrede til denne brune Hede, og nu kan hver se dens Storladenhed, dens Poesi, de store dejlige Linjer, som den sjællandske Idyl saa ofte mangler. Maatte det samme lykkes for Tang Kristensen, han har ikke næret mindre Kær-

lighed til den jyske Folkedigtning end Blicher til sin brune Hede, og forstaaet dens Poesi lige saa inderlig som Blicher sin Hedes.

Den Kærlighed hjalp ham over den Modløshed, som Professor Bergreens haarde Dom havde sat ham i. Det blev ham et Livsspørgsmaal at faa Melodierne med. »Kan de ikke bruges fordi de ikke duer, føler jeg, at jeg har tabt meget af Interessen for de gamle Minder, og jeg betvivler

Ewald Tang Kristensen

næsten, at jeg skulde få Mod til at gå mere ud på Opdagelsesrejser,« skriver han til S. Grundtvig. Men han satte sin Krig igennem, han følte, at de duede alligevel trods alt. Han skriver i Indledningen til sin Viseudgave, hvorfor han alligevel tog dem med: »De stode nemlig i mine Øjne saa højt, at jeg ikke kunde bekvemme mig til at udelukke dem. Det er vel ingen gyldig Grund, og maaske jeg ogsaa har faaet disse Melodier altfor kjære; men jeg skylder dem megen Glæde, de have bidraget ikke lidet til, at min Samling er bleven saa stor, som den er, og Kjærligheden til dem har ført mig til at føle ret Glæde over deres Tekster. Min Arbejden har blot været

en Samlergjerning, og jeg har ligesom villet stille Sangeren, hvad enten det nu er en gammel Mand eller Kvinde, fremfor danske Folk og villet sige til disse: Hør nu godt efter, hvad denne gamle kan synge! saaledes har han eller hun sunget for mig, saaledes synger hun nu for Jer. Derfor syntes det mig, at Ord og Melodi maatte følges ad.«

Jeg er nogenlunde overbevist om, at vi her har Nøglen til Forstaaelsen af hele Tang Kristensens Samler- og Udgivervirksomhed; det er ikke af videnskabelige, men af personlige Grunde, at han har udgivet jyske Folkeminder saa nær til de gamles Fortællemaade som mulig, han har villet delagtiggøre andre i den samme Glæde, som han selv har følt, »som de gamle sang for mig, skal de ogsaa synge for Jer,« han har lært at holde af det saaledes, det skal ikke pyntes op for at tage sig ud i fremmedes Øjne. Hvo ikke kan taale Brødlugten, kan gaa ud af Bageriet.

Der er vel de, som har stor Respekt for Tang Kristensens Samlerarbejde, for den jyske Energi og Udholdenhed, hvormed han har samlet, men som ogsaa finder hans andre personlige Egenskaber lovlige »jyske« og frastødes deraf. Saadanne Mennesker vil jeg raade at læse den Indledning til Folkeviserne, som jeg før har citeret, grundigt og godt. De vil næppe kunne undgaa at faa et Indtryk af, at er hans Stræb, hans Jærnenergi jysk, saa er hans Hjærte dansk. Indledningen er præget af den Inderlighed, som vi danske regner ikke som vor bedste, men som den Nationalegenskab, vi helst vil kendes ved. Forfatteren er en ung Mand, som har gjort sit Livs største Opdagelse, Opdagelsen af den gamle Kultur, en Opdagelse, som gør os andre Danmark rigere og skønnere. I de allerfattigste Lag, hos de allerdaarligst stillede Mennesker, Mennesker, hvis Liv randt hen i Slid og Slæb, i Nød og Elendighed, og hos hvem man efter menneskelig Sandsynlighed skulde vente Aanden udslukt, Sansen for Poesi indskrænket til den mest dyriske, Kønslirik og sjofel Skæmt, hos dem har han fundet menneskelig Kultur, Sans for Poesi, ja endog, at de havde bevaret »Skatten fra gamle Dage« i renere og mere uforfalsket Skikkelse end andetsteds. Og denne Opdagelse bliver for ham selv en dyb og indgribende Oplevelse, fylder hans eget Liv, der var blevet saa tomt efter hans Hustrus Død, med Indhold, han faar en Livsopgave, han forstaaer, »hvad Guds Mening med ham er.« Hans Livsopgave er det nu at redde, hvad reddes kan af den gamle Kultur, den gaar saa at sige paa Gravens Rand; »kun saare faa bliver det forundt at høre og glæde sig ved det forunderlige Foredrag og det Udtryk, hvormed en gammel Kone kan synge en Folkevis.« Og denne Kultur har tilmed farlige Fjender; de unge vil ikke kendes ved den, nye Sæder, nye Moder, ja en ny Aand strømmer over Heden med ustandselig Fart. Snart ville Hedeegnene i det meste komme til at ligne den øvrige Verden.« Men han finder end farligere Fjende i Indre Mission, den angriber nemlig selve Bærerne af den gamle Kultur, de gamle selv. Han skriver om sin Fjende saaledes, det er hans egen Troesbekenndelse: »Den religiøse Vækelse, den alvorlige Bekymring for Sjæl og Salighed, der i den senere Tid er strømmet ud over de jyske Heder, og som efter sit Væsen kun burde

vrage alt det lave og urene, men bringe alle gode Spirer i frodigere Vækst, og saaledes bevare og styrke Menneskets Kærlighed til Fædrelandet og til Folkets gamle poetiske Minder, den har her paa mange Steder lagt sig som en kold Taage om det naturlige Menneskeliv og har ret egentlig givet Folkedigtningen sit Dødsstød, idet den udtaler Fordømmelse derover som Djævelens Væsen, og saaledes lukker Munden paa mange, der fordybe sig i Beskuelsen af Loven og have ikke faaet Øje for den kristelige Frihed,« eller som han skriver til Efterskriften til IV. Bind Folkeviser: »hvad der før var *elskelig Natur og sund Menneskelighed*, nu med Vold og Magt og Magtsprog skal bekjæmpes, dæmpes og fordømmes.« Vel værd at lægge Mærke til, for at bedømme Tang Kristensens egen Menneskelighed, er, at han søger at forstaa sin Modstander, han ved, at »de mener det ærligt og ikke have bedre Lys just i den Sag; og for det andet have af deres Omgivelser faaet det mørke Præg, der just ikke tilsteder synderlig Livsglæde.«

Det er, som man ser, ganske den samme Kamp, Tang Kristensen har at føre, som Morten Eskesen, dengang han omvendte Holtebødkeren, men der er jo ellers stor Forskel paa dem, lige saa stor som mellem deres Optegnelismaade. Morten Eskesen og Grundtvigianerne med ham vil *opdrage*, danne Folket, og maner til dette Øjemed »det gamle, danske Liv frem«, Tang Kristensen vil først *forstaa* Folket og Folkets gamle Kultur saa dybt som muligt, og det er hans Ønske, at man med ham skal deltage i Glæden over »den elselige Natur og sunde Menneskelighed«, som han fandt i den gamle Kultur. Og for at det kan blive muligt, er det, at han udgiver saa meget som muligt, ogsaa det tilsyneladende intetsigende, ubetydelige, det gav nemlig ogsaa sin lille Skærv til Forstaaelsen af det, han havde elsket.

Og hvad »Ukrudtet paa Folkeageren«, uhøvisk Fortælling og Sang, angaar, saa vil naturligvis Grundtvigianerne luge Ukrudtet op, for at den gode Sæd kan trives, og Højskolen har da ogsaa sat et ikke ringe Arbejde ind paa at forædle Folkets Smag. Men Tang Kristensens Stilling til Ukrudtet er noget af det, man tiest har misforstaaet; man har ingenlunde bedømt ham »med milde Øjne og med varme Hjærter«.

I Trang til et Dogme om Folkelivets sædelige Renhed i Modsætning til den franske Fordærvelse, som man hadede hos de moderne Forfattere, har man ikke forstaaet Tang Kristensens ægte menneskelige Syn paa Sagen, og Grunden hvorfor han anførte en Del af den Slags Historier i sine Bøger. Det har ogsaa her været ham om at gøre at give Folkeageren mere som den *er* med Ukrudt og det hele, end som den burde være, og saa har han haft noget af den Ærbødhed, der udmærker P. K. Madssen, »han var for lille til at rette det ukønne«.

Ret beset er Uhøviskheden i de jyske Folkeminder af 3 Slags. Meget er i Virkeligheden uskyldig »elskelig Natur«. Man siger ligefremt paa Landet, hvad man i Byerne gaar udenom med snærpet Ængstelse, eller dækker med pæne Udtryk; naar en gammel Bondekone i sit Hjærtes Tro skyld fortæller ham, den fremmede Mand, uhøviske Historier, saa skal

det naturligvis ikke opfattes som den højeste Perversitet, men som det, det er, uskyldig Natur.

Dernæst de djærve, drøje Historier, der saa bidende kan spotte menneskelig Dumhed, hvad er det andet end »sund Menneskelighed«. For det tredje er der Smudset, Bundfaldet, som man er mest tilbøjelig til at undskylde og bære over med, naar man ved, hvad »dannede« Mennesker kan fortælle f. Eks. af skidne Wesselaneddoter o. dsl. Han optegner dem, for at Billedet dybest set ikke skal blive uægte.

Men nu Udgivelsen af dem. Ja der har man haft travlt med, at der er for megen Uhøviskhed i hans Bøger; lad mig derfor betone, at han ikke saa sjælden har firet mere for Opinionen eller rettere for sin egen Anstandsfølelse end videnskabeligt et tilladeligt. Han har i Jyske Folkeminder VI. udgivet en Cyprianus fra Slutningen af det 18. Aarhundrede, et Pragtstykke af Raahed og hæsliq Overtro. Han har ikke dér Lov til at udelade 3 usædelige Raad for Anstands Skyld, navnlig da denne »Kunstabog« alligevel ikke derved kommer til at egne sig til Dansk læsning i de højere Pige-skoler. Ligeledes burde han trykke sine uhøviske Skæmteviser fuldt ud, hvor slemme de end er, at »gilde« dem, som han har gjort, ved at udelade de groveste Vers, er videnskabeligt set utilstedeligt, da man skal have fuld Besked. Kan de ikke trykkes fuldt ud, bør de udelades. Rigtigst har han vel baaret sig ad i sin Ordsprogssamling; han har udeladt de ligefrem usædelige Ordsprog, og henvist dem, der vil studere dem, til Biblioteket.

Men jeg er i min Bedømmelse og Karakteristik af Tang Kristensen og hans Værk gaaet for langt frem i Tiden; den gamle Kultur havde endnu ikke vist sig for ham saa sammensat af skønt og hæsliq, uskyldigt og raat, storladent og smaaligt som senere hen i Tiden, den havde aabenbaret sig for ham i sin skønneste Skikkelse i Folkevisens enfoldige Poesi. Sagn og Æventyr fandt han kun sparsomt; han ledte endnu ikke efter dem. Først da Viserne var ved at slippe op, udvidede han sit Omraade til Sagn og dernæst til Æventyr, han samlede Ordsprog og Børnelege og udvidede tilsidst sin Arbejdsmark til hele det jyske Almueliv i alle dets Afskygninger.

I denne sin tørste Guldaldertid, Visetiden, adskiller Tang Kristensen sig ikke væsentligt fra andre Samlere af Lærerstand, der dels opskrev deres Barndoms minder, dels samlede ind paa det Sted, hvor de havde faaet deres Manddomsgerning, det skulde da være i Samlerheld, men da nu Kilderne begynder at tørre ud i Gellerup Sogn, udvider han sin Indsamlingsmark fra et enkelt Sogn til efterhaanden at omfatte saa godt som hele Jylland.

I Begyndelsen foretog han Aftenvandring til de omliggende Sogne. Han har holdt Skole lige til om Aftenen og vil derefter besøge Folkene i Tværmose, en Mil borte, og samle ind hos dem. Det var vel ikke enhver, der i den sildige Efteraarsaften vilde gaa en Mil frem og en Mil tilbage for nogle Folkeminders Skyld. Men her var det ovenikøbet ganske anderledes vanskeligt; han maatte ud over uvejsom Hede og med Livsfare hoppe fra Tue til Tue i de oversvømmede Enge, springe over Land-

grøfterne og balancere paa en Bjælke over den meget opsvulmede Storaas. Samme Vej skulde han tilbage næsten ved Midnat, ingen kunde have hjulpet ham, hvis han var faldet i, det var langt borte fra beboede Strøg, og for at finde Vej maatte han rette sig efter Stjærnerne og fjærne Lys i en Gaard $\frac{3}{4}$ Mil borte. »Det var en ligefrem Guds Beskjærmelse, at jeg kom levende fra disse Ture, og det lettede hver Gang forunderligt i mig, naar jeg paa Tilbagevejen kom til Sønderbjærg, hvor jeg var i Menneskers Nærhed.« Der er intet Sted, hvor jeg har et stærkere Indtryk af den Sejghed og Energi, den Mand var i Besiddelse af, eller den Selvopofrelse, hvormed han vilde fyldestgøre sin Livsopgave og sit Livs Kærlighed, end her, han handler som en ung Mand, der i Forelskelsens Beruselse sætter sit Liv i Vove for at besøge den elskede. Men sædvanlig gaar det Vovemod og den Offervilje af vor unge Mand, naar han bliver Ægteherre (»før vilde han gaa gennem Ild og Vand for mig, nu gider han knap hente en Spand Vand«). Ikke saa med Tang Kristensen; han sløjede ikke af, som Tiden gik, men var altid lige begejstret, lige offervillig. Har det vel senere ikke gældt Livet, saa har han døjet ganske overordentlig meget paa sine lange, trælse Samlervandringer. Disse er det for hans Samlergerning mest ejendommelige og storslaaede, han har udført, og her kan næppe nogen anden dansk Samler blot sammenlignes med ham.

Evald Tang Kristensen paa Vandring

Med sin Stok i Haanden og Tasken over Skulderen gaar hans Vandring ud til de fattigste Hytter; de ligger jo gjerne langt ude i Heden, borte fra alfar Vej. I sin Taske har han dels sine egne Bøger, som han vil sælge undervejs for Opholdets Skyld, dels Optegnelsespapir, lidt Børnetøj til Rollingerne og Kaffe til »vor Mor« faar han vel ogsaa Plads til, noget vil han jo gerne yde de fattige Mennesker til Gengæld for den Glæde, de gør ham ved at fortælle, og til Gengæld for den Gæstfrihed, de saa gerne vil vise ham. Han maa tage det, som det falder, Anretningen er ikke altid den renligste, tværtimod; han sover i deres Huse, hvor de kan faa Plads til ham; en Gang paa Feldborg Hede sad han paa en Bænk ved Bordet og sov om Natten, en anden Gang laa han hos Manden, medens Konen

redte sig et Natteleje under Kakkelovnen. »For det meste søgte jeg, naar det lakkede ad Midnatstid, anden Steds hen for at finde Nattely, men det daglige Ophold hos slige fattige Folk og i urenlige Hjem medførte, at jeg stadig plagedes af Utøj.«

Men ved at leve som en af deres egne opnaaede han at tilintetgøre deres Mistænksomhed og vinde deres Tillid. De fik Følelsen af, at han nærede den samme Kærlighed til Minderne som de selv, og naar han skrev op med det samme, blev de endog mere meddelsomme, »de mærkede nu, at det var Alvor og ikke saadan den bare Tidsfordriv«. Han havde uddannet sig den Færdighed at kunne skrive op lige saa hurtigt, de fortalte; han vidste, at den første friske Fortælling var den livligste og bedste; naar de skulde gentage deres Fortællinger, blev disse langt ringere, og følge Svend Grundtvigs Anvisning, at høre godt efter og saa skrive f. Eks. Æventyret ned, naar han kom hjem, og saa igen høre det 8 Dage efter og derefter rette, hvad han havde husket forkert, var ham for omstændeligt og alligevel ikke tilfredsstillende, ikke at tale om, at han ikke kunde bære sig ad som Morten Eskesen, der nedskrev sine to førnævnte Æventyr 5 Aar, efter at han havde hørt dem. Ogsaa efter Grundtvigs Metode kan Optegnerens Personlighed komme til at præge det hørte alt for meget, og det er aldrig en Forbedring. Denne Fremgangsmaade, som Tang Kristensen kunde gennemføre, giver hans Opskrifter en overordentlig stor videnskabelig Værdi; han maatte skrive akkurat som han hørte det, der blev ingen Plads for hans egen Personlighed, og tidt er det saaledes, som man hørte den gamle Fortæller selv, og derfor er hans Opskrifter præget af forskelligartede Fortællerpersonligheder, ingenlunde i høj Grad, men dog tydeligt. Hver Fortæller har lidt af, hvad man kan kalde sin egen Stil. Tang Kristensen snakker ikke selv med, men lige saa lidt som han paa den ene Side dølger uskyldig Uhøviskhed eller raa Plathed, lige saa lidt sletter han eller overspringer han de fine, humoristisk indskudte Bemærkninger, som er Fortællekunstens Poesi, men som Optegnere med litterær Dannelse har saa ganske overordentlig vanskelig ved at gribe i Flugten, ligesom de ogsaa har svært ved at gengive den levende Tales utvungne usyntaktiske Sætningsforbindelse, hvad han er Mester i.

Han uddannede sig ved hele sit Indsamlingsarbejde en egenartet Menneskekundskab, et Greb paa at faa de gamle til at lukke Munden op, en Evne til at lokke Barndoms minderne frem, og han naaede ofte derved langt, langt dybere ned i disse Menneskers Sjøeleliv, end mangan Præst var naaet. Han kunde, følte han, langt bedre være Sjølesørger end de allerfleste Præster, han hjalp og trøstede dem derfor, hvor han kunde; det kunde lykkes ham at stille Ægtefolks Trætte og jævne disse indgroede Misforstaaelser, hvor hver Part lukker sig inde i sig selv, mens alt udad til er, som intet var sket. Den unge Slægt forstod ham ikke altid og lagde ham jævnlig Sten i Vejen, og det gjorde ham overordentlig ondt, naar Sønnen ved spydige eller haanende Bemærkninger havde lukket Munden paa de gamle Aftægtsfolk, saa de absolut ikke var til at faa noget ud af.

Tang Kristensen var Lærer i Gellerup til 1876, saa blev han forflyttet til Faarup sydøst for Viborg, hvor han blev til 1884. Det var de »8 mørke Aar« i Indsamlingsarbejdet. Kultusminister Fischer havde ingen Sympati for hans Arbejde, der var saa mange andre Formaal, der kunde trænge til en Haandsrækning, men han vilde ikke sætte sig imod det, hvis Rigsdagen vilde bevilge ham Penge. Saa turde Tang Kristensen ikke bede om en fast aarlig Understøttelse til at gøre Indsamlingsrejser for, men han fik Penge til at lade sine Bøger udgive for. Men det skulde ikke nytte ham stort, for trods Tilskudet kunde Bøgerne ikke betale sig, Forlæggerne blev kloge af Skade, og saa maatte han selv tage Tabet. Og til for egen Bekostning at gøre Indsamlingsrejser havde han ikke Raad, han fik kun ringe Løn og havde stor Familie. Forholdene blev lysere, da han fik Kald i det nærliggende Brandstrup 1884; det var mod Skoleraadets Ønske, det saa ingen Anbefaling for en Lærer i at være Folkemindeindsamler. Og de fik deres onde Anelser bestyrket, han kom paa Indsamlingsrejse i Vinteren 1884—85, han fik Lov til at holde Hjælpelærer i Vinteren 1886—87; men da han næste Vinter igen vilde ud paa Indsamlingsvandringer, nægtede Skoleraadet ham Tilladelse til at holde Hjælpelærer. Men han fik Medhold af Ministeriet; dog blev det ham betydet, at det var sidste Gang, han kunde faa en saadan Tilladelse. Han opgav saa 1888 sin Lærergerning og kunde nu med en aarlig Statsunderstøttelse fuldstændig ofre sig for Folkemindearbejdet. Hele hans vældige Udgiverarbejde tager Fart og strækker sig jævnsides stadige Indsamlingsrejser til 1906, hvor den sidste Bog af ham er udkommet.

I de sidste Aar har han været særlig optaget af det store Ordningsarbejde af sine Samlinger, og det er i Betragtning af det overordentlige Materiale lykkedes ham at bringe en fortrinlig Orden og Overskuelighed til Veje. Han opdagede efterhaanden, at det var ham umuligt at udgive alt, men saa lod han Afskrifter af hele sin Samling gaa over i Dansk Folkemindesamlings Eje, og de staar nu deroppe som et ypperligt Bevis paa, hvad Mands Vilje og Mands Energi kan udrette.

Af Viser har han udgivet 4 Bind i »jyske Folkeminder«, dels gamle Viser, men ogsaa mange nyere Almueviser; han slutter 1901 med at udgive sine djærve, drøje Skæmteviser. Hans Folkeviser er i det hele det, som har gjort mest Lykke, 1ste Bind af Jyske Folkeviser vakte Opsigt og er nu en Sjældenhed. Hans *Æventyr* turde saa til Gengæld være det, der har gjort mindst Lykke. Han har udgivet 4 store Samlinger i »Jyske Folkeminder«; han fik nok Tilskud af Staten, men alligevel satte han Penge til, af enkelte blev der kun solgt en 50 Eksemplarer. Saa lagde han om paa en anden Bø, udgav Smaasamlinger (Fra Bindestue og Kølle I—II, Bindestuens Saga 1897, Fra Mindebo 1898) som Julebøger, men det gik da saadan, at han maatte udgive den sidste af dem paa eget Forlag, og han har ikke følt sig fristet til at gentage Forsøget. Disse Samlinger repræsenterer i det hele kun en Sjettedel af, hvad han har samlet af *Æventyr*. Jo, det er sandt, en af hans *Æventyrsamlinger* delte ikke de andres Skæbne.

»Mosekonen brygger«, jyske Æventyr genfortalt af Børge Jansen gjorde Lykke og blev udsolgt. Men det er den gamle Fabel om Kragen om igen. Den ærlige Krage skøtter ingen om, men blir den majet ud med falske, brogede Paa-fuglefjer, finder Alverden den dajlig. Det er en Mønsterudgave paa, hvorledes folkelige Æventyr *ikke* bør fortælles. Men Grunden til, at Grundtvigianerne har fundet saa lidt Poesi i hans *ægte* Æventyr er den, at disse Æventyr ikke kan gaa ind under det fortærskede Dogme om Æventyrets Uskyld og Barnlighed. De er som de fleste Digtværker i vor Tid beregnet for voksne Mennesker, fortalt af voksne til voksne i Bindestuerne og i Køl-lerne, naar man tørrede Malt til Ølbrygning. Det er fortrinnsvis Mandspoesi, som Viserne er Kvindepoesi, og de er gennemtrængt af Mandens Humor, stundom mørkere farvet til Pessimisme, oftest med en dyb Ærbødighed for det værdifulde, Sans for det menneskeliges Værdi og Tro paa det godes Sejr. Der er snart den skarpe Haan over den unge Kvinde, snart den dybeste Ærbødighed for hende. Den stærke Kvinde med den dybe Natur er hans Ideal, den »sovorne, gaasevorne« Vrangen deraf.

Af *Sagn* har han udgivet 5 Bind i jyske Folkeminder, som han personligt har indsamlet — desværre skiller han ikke saa skarpt mellem Sagn og Folketro, som man senere har gjort. De findes i samme Bøger, men i forskellige Afsnit. Meget af, hvad der nærmest hører under »jysk Almueliv«, har han ogsaa med i disse Samlinger; han blev senere klar over, at det udgjorde en Række for sig. Hans »Danske Sagn« i 7 Bind 1892—1901 har han derimod ikke selv personlig samlet, hvad Titelen ogsaa viser den, der kender lidt til Tang Kristensen. Han indlod sig ikke paa at samle paa Øerne, dér kunde han ikke tale Folkets Dialekt, og naar han ikke kunde det, syntes det ham haabløst. Han vilde i dette vældige Værk udgive alle endnu utrykte danske Sagn, de som Grundtvig ikke havde faaet udgivet, og de »Skattegraverne« havde indsendt til ham, foruden hvad der laa i Manuskript paa Bibliotekerne, Worms Præsteindberetninger f. Eks., og hvad han ellers selv havde samlet. Men det lykkedes ikke forham, for just mens han udgav Danske Sagn, voksede Materialet saaledes for ham, at han kunde udgive et lige saa stort Værk til, men det opgav han alligevel. (Fejlberg f. Eks. har høstet godt af disse rige Kildeværker, men der kan gøres meget endnu, der er ingen, som ret vil studere den gamle danske Tro, der kan gaa udenom dem).

Samtidig med dette store Udgiverarbejde udgav han den store kulturhistoriske Materialsamling: »Gamle folks fortællinger om det jyske almueliv« 1891—1905. Tang Kristensen har rigtignok været dum, han har staaet sig selv i Lyset; hvorfor har han ikke beholdt sit Materiale for sig selv, men fulgt de Danskes Vej til Ros og Magt og skrevet en jysk Kulturhistorie, saa vilde han have været kendt og elsket over det ganske Land. Af den, som har skrevet Forordet til 1ste Bind og Efterskriften til XI. Bind af jyske Folkeminder, med den dybe Forstaaelse af Folkets gamle Aandsliv og Kultur, har man nemlig Lov til at vente sig ikke det allerringeste. Hvad vilde der f. Eks. være blevet af Troels Lunds Folkeyndest, hvis han

havde indskrænket sig til at samle og udgive Kilderne til Danmarks Kultur i det 16. Aarhundrede i Stedet for at skrive sit store Værk, hvor mange Gange vilde ikke han have hørt Raabet om, at han tog latterlige Ubetydeligheder med, søgte sin Glæde i Smuds og Raahed o. s. v. o. s. v. Ogsaa her er Stoffet vokset for ham under Udgivelsen, saa stærkt, at de 6 Tillægsbind er omtrent 1½ Gang saa store som de 6 Hovedbind. Sidste Binds Titel: »Vore Fædres Tankesæt og Aandsliv« kunde egentlig være Titel for de nu følgende Bøger, i hvor forskellige Titler de har, alle de mange Bøger af væsentlig skæmtende Indhold. Foruden et Bind Skæmtesagn er der »*Vore Fædres Kirketjeneste*« og »*Kuriøse Overhøringer i Skole og Kirke I—II*«; de er lige saa kostelig morsomme at læse, som de er gode at faa Forstand af, ikke om Folkets Religiositet, men om dets Stilling til Præst og Degn. »Jeg hører ikke til Sognet,« svarte Manden, de spurgte ham, hvi han ikke græd over Præstens Præken, kunde være disse Binds Motto. Dernæst 2 Bind *Molbo- og Aggerbohistorier*; Tang Kristensen har en dybere Opfattelse af den Slags komiske Fortællinger, end man ellers plejer. De er for ham ej blot til Lyst. »Mange af historierne fremstiller folk, der ikke er så tossede endda, men som lever, som om alt i verden tog hensyn til dem«, som om alting drejer sig om dem som planterne og månen om den strålende sol med andre Ord: det er Selviskheden og Selvgodheden, der tjener til Skive for Satiren; det er noget andet end de blotte Løjer med Molboernes maabende Dumhed.

Endnu dybere Besked om vore Fædres Tankesæt faar vi gennem hans store Samling af Ordsprog, »*Danske Ordsprog*« 1890. »Man kan sige så meget om folket, både sandt og usandt, men her har det tegnet sig selv af, og her er givet uomstødelige beviser for, hvorledes det egentlig forholder sig. Meget af det hører just ikke til det mest ophøjede, det poetiske i livet, og mange tanker drejer sig blot om livets nærmeste behov. Folket er i åndelig forstand synkende og dets ordsprog må da også være det., Naturligvis er det ikke alt sammen lavt og drejende sig om æde og drikke, og hvordan man skal begå sig; der er guldorn iblandt de mange slakker, der er virkelig høj livspoesi, som træder en i møde af og til, og det viser jo, at vi endnu ikke er helt vanslægtede fra fædrene, at vi endnu om end med stækkede vinger engang imellem kan se opad og give et sving højt over alt kjævlet og roderiet hernede.« Finere og mere rammende Karakteristik af denne vældige Samling Almuevisdom end disse Tang Kristensens egne Ord kan vanskelig gives.

For Børnene har Tang Kristensen udgivet et meget stort Bind *Danske Børnerim, Remser og Lege* (1896—98), og *Danske Dyrefabler og Kjæde-remser* (1896).

Til sidst et Par enkelt staaende Værker: *Anholt i Sagn og Sæd*, hvor han konkurrerer med Jens Kamp om at undersøge et enkelt dansk Ø til Bunds, og saa *Mikkel Skrædders Historier*, et meget interessant lille Hæfte, hvor han har udgivet, hvad een jysk Gamling alene har kendt af Folkeminder af alle Slags.

Lad mig nu til sidst samle den Indsats, Tang Kristensen har gjort i dansk Kultur. Vi kan takke ham for en Række Kildeværker, der muliggør den dybeste Indtrængen i vort Folks gamle Kultur, dets daglige Liv i Hus og Mark, dets Aandsliv og Tankegang, dets Tanker om Livet her og hisset. Han er kommet dybere ned i det menneskelige Sjæleliv end selv de fleste af vore realistiske Forfattere, og da han lige sandt skildrer skønt og ophøjet, hæsligt og dyriskt, vil den, som for Alvor trænger ind i hans Værk, som ikke blot læser, men lever sig ind deri, kunne ud-
dybe den Forstaaelse af det menneskelige, som han maatte have vundet ved Iagttagelse af Menneskenes Færd og ved Fordybelse i store Digteres Værker; han vil kunne vinde i Menneskelighed derved.

Endelig har han skænket os en Poesi, saa dansk som Støtten paa Skamlingsbanken er det. Fremmede maa foragte denne Støtte med de afslidte Hjørner, finde den graa, uanselig, at den ikke i nogen Henseende kan maale sig med det storslaaede, imponerende Bismarckstaarn paa Knivsbjærg. For Danske har denne Støtte en Inderlighedens Værdi; den er et gribende Symbol paa Danmarks Historie. Preusserne sprængte den i Luf-
ten og solgte Stenene til de omboende Bønder, for at de skulde slaa dem til Skærver. Men Bønderne gemte dem, og da Krigen var forbi, blev Støtten opført af de samme Sten; saa godt havde de holdt, at kun Hjørnerne var sprængt af.

En saadan Inderlighedens Værdi har ogsaa disse gamle Viser og Æventyr, de uanselige Rester af fordums Storhed, men deres indre Værdi har Tiden ikke formaaet at berøve dem, kun den ydre Glans mangler de saa tit. Vi er de eneste, der kan lære at holde af dem; vi bør gøre det, ved at fordybe os deri og lære os selv at kende, kende, hvad det er at være Dansk.

Skattegraverne.

Tang Kristensen var ikke alene selv Samler og Udgiver, som jeg nu har skildret, men han havde ogsaa noget af den samme Ævne som Grundtvig til at faa fremmede til at optegne for sig og vække deres Interesse. »Tak fordi De fra først af har aabnet min Sands for den Grundpoesi, vi besidder i vore gamle Folkesange og Æventyr«, skriver en ung Andenlærer, H. Hansen, Hjallesø, til Tang Kristensen. Han havde i flere Aar ønsket, at der kunde gøres noget mere for at bære Indsamlingstanken ud i videre Kredse, de's ved at oprette en Forening, dels ved at udgive et Folkemindetidsskrift; men han mente, at S. Grundtvig burde tage Initiativet. Da Grundtvig i 1883 var død, udstedte han en Opfordring i Højskolebladet og traadte i Forbindelse med en Række andre kendte Mænd til Dannelsen af et »Folkemindesamfund«; det lykkedes hurtigt at faa tilstrækkelig Tilslutning rundt omkring i Landet, og fra 1. Januar 1884 blev Bladet »Skattegraveren« udgivet af Tang Kristensen. Det udkom hver 14. Dag og indeholdt, hvad det var lykkedes Medlemmerne at samle hver i sin Egn. Den før nævnte unge Lærer skriver: »Men ligesom Skattegraveren har vakt

min Sands for det gamle, er jeg vis paa den vil vække Sandsen derfor Landet rundt. Lad det da glæde Dem, naar De en Gang imellem synes at høste Utak der, hvor de ventede at høste Tak!« I Begyndelsen var Evald Tang Kristensen ikke særlig godt tilfreds med Lærernes Deltagelse i Indsamlingen, men allerede i Slutningen af 2. Bind af Skattegraveren regner han Kvinderne og Lærerne for Sagens bedste Støtter, og da Skattegraveren i 1889 maa gaa ind, fordi Medlemmerne falder fra, holder Lærerne bedst ud, og han kan skrive om dem: »Endelig takker jeg de mange bidragydere . . . Skal nogen fremhæves, må det være lærerne. De har været vor væsentligste støtte — ej alene som de skrivende, men og som de påvirkende. De har givet stødet til, at meget er reddet fra glemsel.« Lærerne havde været glade ved Skattegraveren og ved Foreningen, og det var med Sorg, at mange af dem saa den gaa ind. Læreren Jens Munk, Lyø, havde tænkt, at den skulde levet i Mands Minde, »men den kolde, urolige Tidsaand virker jo hæmmende paa alt«.

Foruden »Skattegraverne« har Tang Kristensen udgivet et Bind Æventyr, samlet af Folkemindesamlundets Medlemmer 1888, hvor Lærerne ikke spiller nogen stor Rolle, de raader over Fjerdedelen af Opskrifterne; men derimod er der saa mange Lærere med saa store Bidrag i »Efterslæt til Skattegraverne«, at denne Bog synes næsten udelukkende at skyldes Lærere.

Blot at give et nogenlunde fyldigt Udvalg af »Skattegraverne«, som jeg har prøvet at give det af Grundtvigs Samlere, tillader Pladsen ikke; her er nemlig mindst tre Gange saa mange Lærere som hos Grundtvig, ca. 230 i alt. Til Gengæld har mange af dem sendt temmelig lidt til Tang Kristensen, og selv de bedste Samlere er ikke saa interessante som Svend Grundtvigs, ligesom de heller ikke kan maale sig med dem i Flid, eller snarere i Held; Kilderne rinder jo ikke saa stærkt som før.

Interessant er det at lægge Mærke til, hvem af Grundtvigs Samlere der ikke er med, nemlig den Kold'ske Friskolekreds. Tang Kristensen henvendte sig til dem for at faa dem tli at samle til ham, men hverken af dem eller af Jørgen Hansen fik han Bidrag, det være nu et Tilfælde, fordi deres Kilder var udtømte, eller en Tanke, fordi de ikke sympatiserede med hans Maade at udgive Folkeminderne paa. Undtagelser er dog Lars Fredriksen, Ryslinge, og Chr. Rasmussen, Stenbæk.

I det hele taget spiller Friskolefolkene ikke nær saa stor en Rolle i Indsamlingsarbejdet som i det foregaaende Tidsrum, og Højskolen synes ogsaa at holde sig lidt tilbage, navnlig sammenlignet med Forholdene nu, hvor Dansk Folkemindesamling i mange Højskolelærere har trofaste Venner; det er de egentlige Folkeskolelærere, der i overvejende Flertal slutter Kreds om deres Kaldsfælle, melder sig ind i hans Forening, holder hans Blad og sender Bidrag dertil, giver ham Husly og Mad, naar han er ude paa Samlerrejser, staar ham bi med Raad og Daad, naar han vil udsperge Folk. Nogle af denne Slags Skattegravere har tidligere ogsaa samlet til Grundtvig. Lad mig nævne G. P. Andersen, Lørslev, C. P. Kristensen, Kvols, Lærer Uhrbrandt, Illerup og Lærer Weiss, Tingerup. o. fl.

En af disse grundtvigske Samlere, Johan Nielsen, Randrup i Ty, sendte ham i sin Alderdom et lille Hæfte Magi; han var bange for, at hvis Folk fandt det i hans Gemmer efter hans Død, skulde de tro om ham, at han havde ageret Troldmand.

Lidt i Flæng nævner jeg nogle af de vigtigste Skattegravere, som har samlet til Tang Kristensen. Der er Friskolelærer A. E. Jakobsen, Ørritslev, som nedskriver sine Minder fra Vendsyssel af Patriotisme; han vil ikke lade det sidde paa Vendelboerne, hvad der er blevet sagt om dem, at de er forstandige og praktisk dygtige, men uden Kærlighed til Sagn og Sang. Der er Tøger Kristensen, Rønslunde, som i Egnen vest for Vejle samlede en hel Del Folkeviser; der er en anden Visesamler N. E. Hansen, Borre paa Møn, og vigtigere end ham Lærerinden Lovise Hansen i Hurup,

Lovise Hansen

Ty, som ogsaa er en dygtig Æventyrsamlerske. Fremdeles er der en anden Lærerinde, Maren Bonde i Vedersø; Lærer Nissen i Ramten ved Grenaa, som senere for Nationalmusæet undersøgte de danske Helligkilder og naaede de jyske igennem; der er Martin Møller, Sir, o. m. a.; der er, for flygtig at ridse et Par Typer op, den unge Seminarist Lund, han har samlet fra sit 10. Aar; han ønsker at optegne alt uden Undtagelse, om det er aldrig saa sjofelt, og Skattegraveren er ham et saa kært Blad, at han ikke ved, hvordan han skulde undvære den, skønt han daarlig havde Raad til at holde den. Der er Niels Madsen-Vorgod i Lourup, en der gjerne efter fattig Lejlighed vil være »skattegraver« og ikke sætter sin Indsamlingsevne altfor højt; han »graver« videre, skønt Udbyttet maaske er mindre godt, »det kunde jo slumpe sig, at jeg engang kunde finde en virkelig »skat.«

Skolelærerforfatterne og Hjemstavnskilderne.

Der er en Klasse Medborgere, som man i Følge Sagens Natur i særlig Grad skulde vente at træffe iblandt Skattegraverne, og det slaar ogsaa til: *Skolelærerforfatterne* har ikke holdt sig fornemt tilbage. Af de ældre har Sjællænderen Anton Nielsen og Jyden C. A. Thyregod, af de yngre Jyden Jens Skytte og fremfor alt Fynboen Anton Andersen, Havrehed Skole, ivrig deltaget. Som Litterater har de ogsaa i en særlig Grad haft Evne til at bruge Pennen til Gavn og Glæde for Folkeminderne. Anton Niensens Selvbibliografi fra 1890, »Landsbyliv i Trediveerne« og Faderens Biografi »Gamle Nielsen« er vel værd at nævne her; mere poetisk Værdi har Jens Skyttes lille Bog »Hjemstavnsbilleder« fra Trelde, en fin og nydelig lille Bog »Sagn og Barndoms minder«, vævet inderlig sammen. Tilmeld er hans Faders »æ gammel Skytte«s Sagn ganske udmærkede; der er blevet

sagt af Axel Olrik, at intetsteds fornemmer man Svenskekrigens Uhygge og Rædsel som i disse Sagn fra Trelde Næs.

Ingvor Bondesen og *Anton Andersen* har delt Dyre- og Planteverden imellem sig som Brødre, men afgjort ikke med lige Held. Om det kommer af, at den ene (A. Andersen) var Samler til Tang Kristensen og derved havde faaet Øvelsen, den anden ikke, skal jeg ikke kunde afgøre. Vist er det bare, at Ingvor Bondesens Bog: *Æventyrets Dyreverden* (1887) er et temmelig overfladisk »Samlerværk«, der imidlertid paa en nem og behagelig Maade skaffer udenforstaaende Underretning om Helheste, Gravsøer og andre vilde Dyr og disses Plads i Folketroens underlige Verden. Anton Andersen: *Fra Planternes Verden* (1885) er et ganske anderledes dybtgaaende Arbejde, »kulturhistorisk-botaniske Skitser« af ikke ringe Værdi, især hvor han skildrer Planternes Brug i den folkelige Lægekunsts Tjeneste, men et egentlig videnskabeligt Arbejde med nye Synspunkter og nye Opfattelser er det ikke.

De egentlige Videnskabsmænd paa dette Omraade blandt Lærerne træffer vi som Forfattere til *Bøger, udgivet af Universitets-Jubilæets danske Samfund*, for Resten det Samfund, som overtog Folkemindesamfundets Arv, da det i Aaret 1890 gik ind. Forfatterne er alle tre Nordjyder, og Bøgerne stærkt baaret af den særegne nordjyske Lokalpatriotisme. Det er *Grønborg*: Optegnelser paa Vendelbomaalet (1884), *Kvolsgaard*: Fiskerliv i Vesterhanherred (1886) og *Spredte Træk af Landbolivet* (1891), for det tredje: *Jens Mourits Jensen*, Stenum: Et Vendelbomaals Lyd og Formlære (1897—1902). Grønborg har jeg tidligere nævnt i denne lille Oversigt; han indsendte Viser til Grundtvig 1852. Grundtvig vilde gerne have optaget hans »Optegnelser« i Gamle danske Minder, men han fik dem ikke, da Grønborg ikke vilde tillade nogensomhelst Afvigelse fra det Tegnsystem, han brugte, og tildels selv havde opfundet, og det lykkedes heller ikke Grundtvig at faa et mindre Udvalg af det; det blev liggende hos ham selv, blev rettet og omarbejdet, og saa endelig udgivet 2 Aar efter hans Død. Man mærker i dette lille Træk Vendelboens Selvhævdelsestrang, og den kommer i Grunden ogsaa frem rundt omkring i Bogen. Men et mærkeligt Værk er det, det mindst mærkelige maaske ikke, at han er begyndt at sysle med det, før Grundtvig udsendte sin Opfordring 1843, og vidnende om den brændende Kærlighed til hans Modersmaal i snævrreste Forstand, Vendelbomaalet, er da det, at han først af alle herhjemme vil gennemføre et helt Værk om Folkets Minder paa Folkets eget Maal.

Lærer Kvolsgaard, Ajstrup, fulgte i det givne Spor med sine to udmærkede smaa Bøger *Barndomserindringer*, *Fiskerliv og Landboliv* i Vesterhanherred; han fortæller navnlig det første Sted med fin og stiltfærdig Humor.

Disse 3 Bøger gaar langt videre end Tang Kristensen, sproglig set; han optegner ikke i ren Dialekt, hvad han med sin før omtalte Fremgangsmaade heller ikke kunde naa, men han optegner i et jysk-dansk Sprog,

der med sine mange jyske Ord, Vendinger og Sætningsforbindelser gir et levende Indtryk af de folkelige Fortælleres Tale.

Det mest ideelle vilde jo være, om Tang Kristensen havde optegnet paa ren Dialekt, som f. Eks. Jens Madsen, Ellund i nogle af hans sønderjyske Æventyr, men han havde derved næppe naaet Halvdelen af, hvad han nu har naaet, hvis det ikke havde været ugørligt. Grønborg og Kvolsgaards Arbejder er nu ikke Optegnelser paa den Maade efter folkelige Fortællere, men det er Forfattere, der bruger deres Barndoms Dialekt som et fint virkende Kunstmiddel, ja, man faar ligesom et Indtryk af Forskellen mellem Vendelboere og Hanboere blot gennem den forskellige Dialekt, selv om man ellers ikke personligt kender noget til disse Folk.

Grønborgs Optegnelser danner et udmærket Supplement til Tang Kristensens Samlinger, han fik ikke samlet meget i Vendsyssel, han forstod ikke ret Folkene der; Kvolsgaards to smaa Bøger paa samme Maade til Fejlbergs: Fra Heden og Dansk Bondeliv, som de er blevet paavirket af. Til Gengæld laante Kvolsgaard Fejlberg sine Manuskripter til disse Bøger til Brug ved hans store jyske Ordbog, foruden en Ordsamling fra hans Hjemstavn, Lild Sogn. I Festskriftet til Fejlberg 1911 i Anledning af hans 80aarige Fødselsdag har Kvolsgaard, nu Seminarielærer i Ranum, skrevet en meget morsom, yderst interessant, paa sin Vis vistnok enestaaende Afhandling: Paa Hannæs i 1860erne, med Undertitlen: »Hvad en Bonde-dreng havde Lejlighed til at lære«.

Paa samme Vis er hans »Medskattegraver« Jens Mourits Jensen, Stenum, knyttet til Fejlberg i et maaske endnu nærmere Medarbejder- og Ven-skabsforhold. I Forordet til sin Ordbog siger Fejlberg ham Tak paa denne Maade: Han nævner foruden en anden vendsysselsk Lærer, Grøn i Hel-lum, J. M. Jensen, Stenum, »der til trods for sygdom og al dens tyngde har kunnet få lyst, tid og tanker til at stille et såre rigt materiale af Vendel-bomål til min rådighed.« Fejlberg drev ogsaa paa, at han skulde tage fat paa et selvstændigt Arbejde, hvortil Jensen, Stenum, svarer: »Jeg ved ikke rigtig, om jeg forstår Deres ord om »at kunne gøre noget selvstæn-digt«, ti taget lige efter bogstaverne kan dette ikke lade sig gøre. Jeg har, tror jeg, ligesom hin tjener fået én talent; det er ikke noget at »køb-slå« med; men når jeg giver den til en »vekselerer« (her: Dem), så er den ikke gravet i jorden, men giver den rente, der kan kræves . . . Men hvad jeg kan yde vedrørende Vendelbomålet, yder jeg med glæde. At noget deraf kan bruges, er mig løn nok.«

Det lod sig dog gøre; han tog fat paa at skildre Lyd og Formlæren i sin Hjemegns Dialekt, hvad der optog hans Tanker i de lange Aar, hvor han for Sygdom ikke kunde passe sin Skole. Han naaede omtrent at blive færdig med denne sin Vendelbogrammatik, før han maatte bukke under for Døden; hans Ven, Højskolelærer Marius Kristensen, udgav den færdig i Universitetsjubelæets danske Samfund. Den regnes for en af de bedste dan-ske Dialektbeskrivelser, og er et smukt Vidnesbyrd om, hvad en jysk Lærer trods Sygelighed og truende Død formaar at udrette. Han døde altfor

ung 1898 i en Alder af 39 Aar, afbrudt midt i andet Arbejde for Folkemindesagen. Han minder ogsaa deved om P. K. Madssen, og minder om ham ved sin stærke Interesse for Ordsprogene, og er som P. K. Madssen og Evald Tang Kristensen et lysende Eksempel for Eftertiden ved den Inderlighed, hvormed han gik op i sin Interesse, og ved den sejge jyske Energi, hvormed han arbejdede for den.

Nutiden.

I Nutiden ledes Indsamlingsarbejdet af den i 1904 oprettede danske Folkemindesamling paa det kongelige Bibliotek i København. Den skulde være Opbevaringsstedet for alt, hvad der tidligere er fundet og i Fremtiden maatte blive fundet rundt om i Landet, og et af dens Formaal er at organisere og lede Indsamlingen af Folkeminder. For at vække Interesse og Kendskab til Sagen i videre Kredse blev der i Sommeren 1908 af en Kreds af interesserede Mænd dannet en Forening, »Danmarks Folkeminder«, som dels skal indsamle, hvad der endnu staar tilbage at redde af Fortidens Aandsliv, dels udgive Skrifter af folkevidenskabeligt Indhold eller udvalgte Samlinger af Folkeminder.

Denne Forening og Folkemindesamlingen har vundet ikke ringe Tilslutning blandt Lærerne, særlig de ældre. Jeg vil gerne nævne nogle enkelte af dem, som fortjener særlig Anerkendelse. Der er for det første Veteranerne, Mænd som har samlet til Grundtvig, til Tang Kristensen og til Dansk Folkemindesamling. Der er to Mænd, Vendelboerne G. P. Andersen og Chr. Weiss. G. P. Andersen, Lørslev, døde ret snart, og hans Andel blev derfor kun ringe. Mere fik Samlingen fra *Chr. Weiss*. Han er Sjællænder, og hans Samlinger har sjællandsk Præg; som hos en anden sjællandsk Samler, Anton Nielsen, er det i en fremtrædende Grad Folkeskæmten, han er kommet til at bevare. Ogsaa fra Bornholm har han samlet meget. Andetsteds i dette Festskrift vil man finde hans Navn nævnet med Ære; jeg vil derfor forlade ham og gaa over til den af Skattegraverne, som har vist Folkemindesamlingen mest Interesse, *Søren Ditlevsen*, Lærer i Elsted i Ty. Han har gennemlæst gamle Aviser for at finde Folkemindestof der, og han har ogsaa foretaget Samlervandringer i sine Ferier. Det er navnlig Ordsprogene, der interesserer ham, han har samlet over 1400, især fra Ty, hans Hjemegn, og et udmærket Udvalg af dem er Aaret 1912 udgivet af »Danske Folkeminder« med en Indledning af Carl Ludvigsen. Han fremhæver navnlig ved denne Samling, at den er usædvanlig rig paa religiøse Ordsprog, og at Skæmtesprogene indtager en særlig fremtrædende Plads. Jeg synes desuden, at der findes særlig mange Ordsprog af den Moral: »Vær til Velgerning en Fugl, til Hævn en Snegl«, som raader at fare med Læmpe og ikke skaffe sig Fjender: »En Fjende er for meget, og hundrede Venner er ikke for mange.«

Af andre Lærere, som har faaet udgivet deres Arbejder i »Danmarks Folkeminder«, kan jeg nævne: Kommunelærer Mortensen, som efter sin

Moder kan fortælle om Landsbyliv i Hornsherred i 1820erne (fra Dansk Folkemindesamling II, 1908).

Jeg maa ikke glemme den theologiske Kandidat *Hjalmar Thuren*, Folkemindeforeningens dygtige Sekretær. Som Lærer ved en københavnsk Kommuneskole fik han til Kollega en færøsk Dame, og blev derved ledet ind paa hele den Interesse for færøske Viser og Melodier, hvorved det lykkedes ham at gøre sit Navn bekendt før sin for tidlige Død.

Der kunde nævnes mange Lærere, der paa forskellig Maade har ydet Sagen deres Støtte, snart ved at være Medlemmer af »Danske Folkeminder«, snart ved at opsnappe og indsende, hvad der kommer i deres Nærhed, men lad mig nøjes med at omtale, at Lærere, der har deltaget i Statens Lærerkursus'er i Gymnastik, i en ganske særlig Grad har ydet Fr. Knudsen Bidrag til hans Indsamlinger af Folkelege, Idræt og Boldspil, og at de unge Seminarister har skaffet ikke faa gode Oplysninger ved de Stile, som de har skrevet paa Seminariet. Mange er unævnte, derfor ikke glemte, og mange vil sikkert i Fremtiden kunne nævnes med Ære som dygtige Indsamlere.

Men lad mig her slutte min Skildring af Lærernes Deltagelse i Folke-mindearbejdet. »Forøvrigt mener jeg« . . . sluttede gamle Cato sin Tale; enhver Behandling af Folkeminder bør slutte med et direkte eller indirekte: Forøvrigt mener jeg, at der af al Kraft bør samles ind, hvor meget mere ikke en Afhandling som denne, der i særlig Grad har villet skildre karakteristiske Typer af Indsamlere. Dansk Folkemindesamling er et Musæum for folkelig dansk Aandsliv og Kultur. Det er jo en fast Vedtægt, at, naar der bliver fundet Oldsager, sætter Finderen sig i Forbindelse med »oldnordisk Musæum«, selv om det synes aldrig saa lidt værd. Saaledes skulde det ogsaa være med Folkeminderne. Enhver Lærer skulde føle det som sin Pligt, naar han ved Gilder eller ellers kom over »gamle Minder«, at han saa opsnappede det i Flugten og sendte det ind til Folkemindesamlingen; den støtter med Raad, hvem der vil hjælpe den med Daad, og siger som Skæmtesproget: »Smaa Bidrag modtages med Taknemmelighed, store med Begærlighed«.

Men dernæst vil jeg opfordre alle Lærere og hvem denne lille Afhandling ellers maatte komme for Øje, om ogsaa selv at »grave efter Oldsager«; det gaar desværre ikke hermed som med de i Jorden liggende, finder ikke en dem, finder vel nok en anden dem, om 100 Aar maaske. De gamle Folk, Bærerne af det gamle Aandsliv og Kultur, kan dø hvert Øjeblik. Derfor vil jeg opfordre dem til at udspørge de gamle Mænd og Koner i deres Hjemegn, og hvor de har deres Kaldsgærning, og gøre det, inden det bliver for silde. Og det skal de gøre for deres egen Skyld. Man mærker i vor meget talende Tid kun altfor lidet til det levende Ords Poesi, men hør de gamle fortælle, ja, som de kan fortælle, man bliver skamfuld paa sin egen Tids Vegne; vor Tid, hvor de fleste kan skrive nogenlunde, men til Gengæld synes at have forspildt Fortællingens Gave. Og det er en ejendommelig Følelse for moderne Mennesker at staa Ansigt

til Ansigt med den gamle Kultur, man opdager mangt og meget, som man ikke før har tænkt paa, og meget, som man har læst om svundne Tider og ikke ret forstaaet, bliver en derved underlig klart.

Men dernæst skal vi samle til de kommende Slægter, at de ikke skal se ned paa os i Sammenligning med vore Fædre, at vi ikke har vogtet Mindernes Arv og samlet, mens Tid er, og mens der endnu er noget tilbage, vær vis paa langt mere, end man almindelig tror. Og vi skal samle for Danmarks Skyld; selv hvor det kun er lidt, tages Viljen i Gærningens Sted, vi arbejder alligevel derved for det, fordi vi uddyber for os selv og for andre, maaske især for de kommende Slægter, hvad det er at være Dansk, hvori vor Svaghed og vor Styrke bestaar. Den Selvbevidsthed være vort Værn mod oversvømmende Tyskhed, for om Minderne, de skæmtende og de vemodige, gælder det, hvad der staar i Visen:

Hver kraftig Skæmt, der lokker om Læben frem et Smil,
den blev i hendes Kogger en hvas og vinget Pil,
hvert Ord, der kom fra Hjærtet, og som til Hjærtet gaar,
den blev en Sten i Muren, som hegner hendes Gaard.

Lærernes Betydning for Dansk Folkesangs Vækst.

Af

C. B. Schlägelberger.

Da Pestalozzi for over hundrede Aar siden grundlagde sine pædagogiske Idéer nede i Schweitz, var han saa heldig at finde en Mand, som havde et aabent Blik for Folkesangens store Betydning i et Folk. Der fandt han Mand hed Nägeli, og han blev — om jeg saa maa sige — Musikminister i Pestalozzis Regering. Dette har til Følge, at vil man høre Folkesang, er dette Ords bedste og egentlige Forstand, da bør man gaa til Schweiz, hvis Folk altsaa har en aarhundredgammel Sang- og Musikkultur, som giver sig Udslag paa mangfoldig Vis, ja saaledes, at en Turist, der gennemstrejfer Landet i ganske andre Øjemed, ikke vil kunne undlade at blive opmærksom derpaa. — Gaar man f. Eks. en Søndag ind i en Kirke i Zürich — eller ind i en lille Landsbykirke nede ved Vierwaldstätt Søen —, vil man lægge Mærke til, at Menighedens Medlemmer er forsynet med en 4stemmig Melodiudgave til Salmebogen, endvidere: at de indtager deres Plads i Kirken efter, hvilke Stemmer de synger i Menighedens Kor (Sopranerne sidder for sig, Tenorerne for sig o. s. v.), og snart Orgelet begynder at spille, synger Menigheden Salmen 4stemmig smukt og rent. Eller gaa en Aftenstund hen i en af de mange Arbejds-Sangforeninger, der findes i de schweitziske Byer, og overvær en Prøve, man vil da se, at ethvert Medlem har sine Noder, som han synger efter uden at Dirigenten først behøver at gennemgaa de enkelte Stemmer; og begyndes straks med den førstestemmige Indøvelse, idet det forudsættes, at enhver af Sangerne formaar at synge sin Stemme fra Bladet med den samme. Nägelis store sang-pædagogiske Fortjeneste bestod i, at han gav en »Sanglære«, der kræver, at man i Skolen bibringer Eleverne en Uddannelse i musikalsk Henseende. Han skriver i Fortalen til det Værk, at »man i Skolen bør behandle Rytmik og Melodi i et Omfang, som er nødvendigt og formaalstjenligt indenfor Folkeskolens Rammer. Dette gælder om i første Omgang ved Sangundervisningen er, at aabne Børnets Blik for det skønne og kunstneriske i Musikens Væsen, samt at

bringe det et vist Fond af musikalske Kundskaber saaledes, at det paa musikalsk Vis er i Stand til at synge de Sange, der gennem Tiderne er blevne Folkets Ejendom.«

Af dette lille Eksempel læres, at Folkesangen har sit Udspring fra Sangundervisningen i Folkeskolen; er den i Orden, da skyder Folkesangen op, forsømmes den, da dør Folkesangen bort. Naar man her i Danmark staar saa temmelig blottet for Folkesang den Dag i Dag, da skyldes det den Omstændighed, at en Aand som f. Eks. Grundtvig ikke havde en Nægeli ved sin Side. Grundtvig gav Folk Lyst til at synge, men man glemte at underbygge denne Sangens Trang hos Folket ved et alvorligt musikalsk Arbejde i Skolen, og derfor blev Resultatet ogsaa derefter; man ser det nu som en afsvedet Mark; Sangen er forstummet, fordi Folket savner de musikalske Betingelser, der er nødvendige for at holde den oppe.

Naar man derfor nu 100 Aar efter den første Skolelovs Ikrafttræden vil skue tilbage paa, hvad der er udrettet for Folkesangen i Danmark, da maa man desværre sige, at det er et lidet trøsterigt Resultat; selvfølgelig fordi man i Skolen kun har dyrket den blotte Gehørsang, derimod ikke opdraget Børnene musikalsk; endelig har Lærernes musikalske Uddannelse været paa Afveje, idet man fortrinsvis har forsøgt at uddanne Sangere til Kirken, belasset dem med en Stabel Koralmelodier og derved forsømt saavel den almindelig musikalske som og den musikpædagogiske Uddannelse; og endelig for det tredje har vore store Komponister ikke aabenbaret nogen særlig Interesse for Folkesangen ud over, at de har skrevet ypperlige Melodier for Folket, men har savnet Blik for, hvorledes disse skulde blive dets Ejendom. Alt dette i Forening har holdt Folkets musikalske Uddannelse og dermed Folkesangen tilbage, og naar man derfor vil pege paa de Mænd indenfor Lærerstanden, der i deres Gening har vist Interesse for Folkesangen, da maa det straks siges, at denne Interesse ikke i første Række har givet pædagogiske Resultater, den har ytret sig som en større eller mindre Kompositionstrang, der har affødt en Del Smaasange og Viser, der er sunget af Folket, men den har tillige i den senere Tid givet sig Udslag i Retning af at organisere Sangforeninger ude i Landet, en Bestræbelse, man maa hilse med Glæde, ikke fordi den egentlig hviler paa et solidt musikalsk Grundlag, men fordi den dog skaber Interesse for Sang, en Interesse, som maaske kan have Følger i Retning af at forplante Sangen nedad efter til Skolen, og endelig fordi Lærerne, der i de fleste Tilfælde er Dirigenter for disse Sangforeninger, faar nye Opgaver, der kan uddybe deres musikalske Uddannelse.

En af de Mænd indenfor Lærerstanden, der først gjorde sig bemærket i musikpædagogisk Retning, var Sang- og Musiklærer ved Jonstrup Seminarium *Rasmus Andersen*. Han er født i Hunsby Sogn paa Laaland, var 1806—1809 Elev paa Jonstrup, blev Lærer i Skovlunde (ved Ballestrup) og 1811 Lærer paa Jonstrup, hvorfra han tog sin Afsked 1851. Sin musikalske Uddannelse skylder han sikkert Zinck, til hvem han stadig

staar i musikalsk Rapport, og hvis musikalske Værker han omarbejder og lægger til Rette efter Seminariets og Folkeskolens Behov.

Ganske interessant og belærende med Hensyn til de Forsøg, der gøres paa at bibringe Datidens Seminarieelever en virkelig rationel Uddannelse i Musik, er en Afhandling, som Rasmus Andersen skrev i »Tidsskrift for Almueskole- og Seminarievæsen« 1851: »Om Fremgangsmaaden ved Musikundervisningen paa Jonstrup Seminarium«. Han gør i denne Afhandling Rede for Undervisningen i Sang, Orgelspil og Violinspil. Til Sangundervisningen knytter han Nodelæsning samt Læren om de almindelige musikalske Begreber: Fortegn, Rytme, Takt o. s. v., hvorefter han begynder med at indøve de forskellige Intervaller; men samtidig hermed indøves en Del Melodier, navnlig Koraler, der skal synges »rent og med Udtryk«; endvidere Sekondstemmen til 30 Koralmelodier, Mellestemmen og Basstemmen til 20 Folkesange. Desuden fordres, at Eleverne har Sikkerhed i »det for Almueskolen befalede Sangapparat«. Med Hensyn til dette sidste hentydes vistnok til et af Prof. Bay udgivet Apparat (Tavler), hvori de almindelige musikalske Betegnelser er fremstillede i Forbindelse med nogle Øvelser i at træffe de forskellige Intervaller i Skalaen. Vi ser altsaa, at man allerede da havde Blikket aabent for Nodesangens Betydning; men vi faar dog tillige Indtrykket af, i hvilken Grad den vordende Lærer maå lægge Vægt paa sin Koralsang, med andre Ord: Kirkesangeruddannelsen er den væsentligste.

Ulige interessantere er R. Andersens Fremstilling af de Fordringer, der stilles til den vordende Organist; thi her har man dog Indtrykket af, at Autoriteterne er klare over, at ingen kan blive en blot nogenlunde respektabel Organist, hvis han ikke faar en vis musikteoretisk Uddannelse, og dersom de Fordringer, der den Gang stillede til en Organist, virkelig er opfyldte, da maa vi med Hensyn til vor nuværende Uddannelse sikkert notere et Tilbageskridt den Dag i Dag. Sagen er nemlig, at man den Gang benyttede Zincks befiredede Koralbog til Brug ved Gudstjenesten, og det var en ufravigelig Betingelse for de Organister, der skulde spille efter dette Værk, at sidde inde med et vist Maal af Musikteori. Der anvendtes derfor ogsaa ved Undervisningen en lille teoretisk Lærebog, og Eleverne fik foruden den almindelige Akkordlære tillige Øvelse i Stemmeføring samt Modulation. Hele denne Side af Undervisningen er imidlertid senere, da man fik Koralbøger med den fulde firstemmige Sats indført, ganske ophævet, og endnu den Dag i Dag er den teoretiske Side af Musikundervisningen ved vore Seminarier indskrænket til det mindst mulige. — At man den Gang kunde ofre en ikke saa ringe Tid paa den musikteoretiske Undervisning, skyldtes den Omstændighed, at man ved Undervisningen i Violinspil benyttede sig af »Hjælper«, der underviste de yngre Elever, hvorved Musiklærerens Timetal for dette Fags Vedkommende indskrænkedes til at omfatte nogle faa ugentlige Timer, hvorved det blev muligt for ham at anvende Tiden til andre og mere vigtige Undervisningsgrene inden for Faget.

Fremdeles foreligger der fra Rasmus Andersens Haand et Arbejde, der fortjener den bedste Anerkendelse. Han har nemlig udgivet en Melodisamling til en i Datiden meget udbredt Sangbog: »Huus- og Skole Sangbog eller 266 lystige og alvorlige Viser og Sange, samlet for Venner af uskyldig Munterhed og ægte Dyd og især for brave Skolelærere og flinke Skolebørn af O. D. Lütken, theologisk Kandidat og Lærer ved Københavns Latinskole.« Melodisamlingen er udsat trestemmigt, og Udgiveren viser sig her som en dygtig Teoretiker, der forstaaer at behandle Sangstemmerne med Smag og Forstaaelse. Endelig foreligger der en to-, tre- og firstemmig Udsættelse for Sangstemmer af Koralmelodierne ved H. O. C. Zinck af Rasmus Andersen. Han har altsaa arbejdet for at fremskaffe et Sangmateriale til Brug i Seminarierne og Folkeskolen, og det maa siges at være lykkedes for ham i særdeles tilfredsstillende Grad.

Rasmus Andersens Efterfølger paa Jonstrup Seminariums Musiklærer-Stol blev den bekendte *Niels Carl Vilhelm Mortensen*, der indenfor Lærerstandens har gjort sig bekendt som værende i Besiddelse af et smukt og lødigt Kompositionstalent, der gav sig Udtryk i mange smukke Melodier, af hvilke en Del endnu er i Folkets Eje. Han er født i Kerteminde d. 6. Januar 1832 og viste allerede som Dreng Anlæg og Talent for Musik. Som Elev paa Jonstrup Seminarium fik han altsaa Musikundervisning af Ras-

Niels Carl Vilhelm Mortensen

mus Andersen, og han uddannede sig her i Sang, Violin- og Orgelspil, og var umiddelbart efter sin Dimission saa vidt uddannet, saa han kunde overtage den ved Andersens Afskedigelse ledigblevne Musiklærerstilling. Han vedblev dog stadig at arbejde videre paa sin musikalske Uddannelse, tog Undervisning i Musikteori hos A. P. Berggreen, og samtidig hermed begyndte han at komponere. Der foreligger fra hans yngre Dage en Sang: »Rosen blusser alt i Danas Have«, der i al sin Jævnhed svøber sig smukt omkring Poul Martin Møllers Ord. Han har ogsaa gjort et vellykket Forsøg paa at komponere i en lidt større Stil, idet han skrev Musik til Plougs Digt »Slaget ved Fredericia«. En enkelt af de Sange, der forekommer i denne Komposition, »Nattens dæmrende Taager«, er bleven særdeles populær, uden at den dog ejer den Dybde og Lødighed, som flere andre af Sangene, der findes deri. »Soldaterne ved General Ryes Lig« er saaledes af ganske anderledes musikalsk Værdi. En Melodi, som sikkert vil leve gennem Tiderne, er den smukke: »Dybt hælder Aaret i sin Gang«. Carl

Mortensen havde imidlertid sin Specialitet som Komponist, nemlig Mandskoret. Enkelte af hans Kompositioner for Mandskor er fortræffelige og vidner om, at Komponisten i sin Egenskab af Seminarielærer rent praktisk har maattet beskæftige sig hermed. Hans Sats for Mandskor er ikke blot korrekt, den er skrevet med en Sikkerhed, der vidner om, at han ved, hvad han kan hyde et Mandskor, der arbejder med Sangstemmer, til hvilke man ikke kan stille store Fordringer. En Sang for Mandskor som »Vaarens Budskab flyver over Lande« eller »Sjølund er en dejlig Ø« er talende Vidnesbyrd herom, rent bortset fra, hvad de der iøvrigt indeholde af udmærket Musik. Carl Mortensen har derfor ogsaa, da han udgav sine »100 Sange for Mandstemmer«, givet den danske Nation en Kilde, som den stadig kan øse af, og der er endnu ikke, siden dette Værks Fremkomst, udgivet noget samlet Værk, der har kunnet erstatte det, hvorfor især mindre Sangforeninger maa ty til denne Samling, naar de vil have noget so-

Sang

1. Nat-ten dæm-ron-de Jaa-ge her sig paa Engen
 2. Thi han be-rør der- in-de, gjordt i en Træsk
 3. Ki-let Lyftring fra S-en, bringer du mig de
 4. Si-let him aff sel Song-æl, men du i Land

Piano

Facsimile af »Nattens dæmrende Taager«

lidt og vel tilrettelagt Stof til Indøvelse. — Carl Mortensen har endvidere udgivet Melodisamling til Holm, Sauter og Thyregods: »Sangbog for Folkeskolen«. Samlingen, der indeholder en Række en-, to- og trestemmige Melodier, arrangerede af Udgiveren, bærer atter Vidnesbyrd om en solid og grundig Behandling af den to- og trestemmige Sats. Dog maa det siges, at navnlig hans trestemmige Arrangement undertiden er en Smule stiv og til Tider lidt ubehjælpesom, hvilket sikkert skyldes hans Mangel paa kontrapunktiske Evner og Færdigheder; men det maa samtidig fremhæves, at han aldrig vover sig længere ud, end han kan forsvare, og ingen vil med Rette kunne pege paa noget, han har bearbejdet, der vil kunne betegnes som overfladisk. Han var Lærer paa Jonstrup Seminarium indtil sin Død d. 3. Novbr. 1893 og var Ridder af Danebrog.

En af Carl Mortensens allerypperste Elever, en Mand, der som Komponist var jævnsides med ham og som udøvende Musiker vist maa siges at være naaet et Stykke foran ham, er *Kasper Hofmann*. Han er født d. 3. Juni 1839 og er Søn af en Lærer i Vindinge ved Roskilde. Han fik allerede i sine Drengenaar Undervisning i Piano- og Orgelspil af ingen ringere end H. Matthison-Hansen, og der fortælles, at han ved Optagelsesprøven paa Jonstrup Seminarium var saa vidt, saa han spillede en af

Bachs Orgel-Fugaer. Hofmann blev efter sin Afgang fra Seminariet Lærer og Organist i Næstved og senere Musiklærer og Organist ved Herlufsholms Skole. Han var en udmærket Klaverspiller og en fin Improvisator paa Orgelet, hvilket Instrument han behandlede med stor Kærlighed, noget, han sikkert havde faaet indpodet af sin gamle Lærer. Fra hans Haand foreligger der foruden en Række Lejlighedskompositioner, Kantater o. s. v. tillige en Del Sange og fornemmelig adskillige Salmemelodier, der er optagne i Barnekows Korabog. Her skal kun nævnes Melodierne til »Hil Dig, Frelser og Forsoner«, samt »Den store Mester kommer«, der begge er almindelig brugte i Menigheden. Hofmann var desuden en søgt Klaver- og Teorilærer samt en udmærket Sang- og Musikforeningsdirigent. Han døde paa Herlufsholm i Aaret 1892.

Kasper Hofmann

Imidlertid var der her i Danmark i Tiden omkring 1875 rejst en Bevægelse af rent sangpædagogisk Art, der skyldtes Komponisten Jørgen Malling, som rejste i Udlandet paa det Ancher'ske Legat og i Paris studerede den Chevé'ske Sangmetode, der den Gang anvendtes i franske Skoler. Malling søgte at faa denne let tilgængelige Talmetode omplantet i vore Folkeskoler, og maatte da

Niels Kristian Madsen-Stensgaard

ganske naturligt søge til Lærerne som den Stand, der skulde indarbejde den ved Seminarierne og i Folkeskolen, og det lykkedes da ogsaa for ham at finde Mænd, der tog Sagen op til Behandling; en Tid saa det ud til, som om det maatte lykkes at faa Metoden indført, men vore Autoriteter kunde ikke bekvemme sig til at se bort fra Noderne, og Forsøget strandede omsider.

Blandt de Mænd, der var forrest i Kampen for Chevé-Metodens Indførelse, maa nævnes *N. K. Madsen-Stensgaard*, en Mand, der baade ved sin Autoritet som Komponist, Musikteoretiker og udøvende Musiker har haft stor Indflydelse paa den danske Lærerstand i musikalsk Henseende og dermed paa vor Folkesangs Udvikling.

Niels Kristian Madsen-Stensgaard fødtes d. 26. Oktober 1850 i Bellinge ved Odense. Han fik tidlig Undervisning i Violinspil og fortsatte sin musikalske Uddannelse paa Jællinge Seminarium, hvorfra han dimitteredes 1870. En kort Tid var han Musiklærer ved Gjedved Seminarium, var derefter Lærer i Utterslev og Organist ved Brønshøj Kirke. Fra 1874 til 1900 virkede han som Lærer ved Frederiksbergs offentlige Skolevæsen og fra 1880 tillige som Organist ved Kirken i de Classenske Boliger. Som Lærer i Utterslev og senere paa Frederiksberg uddannede han sig yderligere i Musik, særlig i Orgelspil hos G. Matthison-Hansen og i Musikteori hos Jørgen Malling og først og fremmest hos Joh. Chr. Gebauer, til hvem han knyttedes ved et varigt og inderligt Venskab. Han blev en af denne udmærkede Lærers bedste Elever og lærte hos ham den kontrapunktiske Kunst, der afspejler sig i alle Madsen-Stensgaards Kompositioner og Arrangementer. Samtidig begyndte han at udgive sine første Kompositioner, og det varede ikke længe, før Offentligheden begyndte at regne med denne smagfulde Komponist. Han modtog to Gange det Berggreenske Legat og var en søgt Lærer i Teori og Orgel.

Ser man Madsen-Stensgaards samlede musikalske Arbejder igennem, standser man først ved »Romancer og Sange«, der udkom samlede i 1901. De betegnes i Kritiken som »yndetulde og melodiose, uvurderlige Egenskaber, som Komponisten ikke har givet dem paa Simpelhedens Bekostning. De løber i Øret af sig selv og bliver siddende.« Komponisten betegnes som et Talent af den ægte lyriske Art. I denne Samling findes bl. a. ogsaa Sangene til Zakarias Nielsens Skuespil »Nye Tider«, der i sin Tid opførtes paa Folketeatret. Endvidere bør nævnes de Koralbøger, som Madsen-Stensgaard har udgivet, dels »Melodier til nyt Tillæg til Salmebogen« (1891), og dels »Melodier til Salmebog for Kirke og Hjem«, som han udgav sammen med Komponisten Jørgen Malling (1903). I den sidste Samling findes flere udmærkede Melodier af M.-St. selv. Her skal kun fremhæves den smukke og i harmonisk Henseende fint udarbejdede Melodi til »En liden Stund«.

Som allerede nævnt arbejdede Madsen-Stensgaard i mange Aar som Sanglærer ved Frederiksberg Skolevæsen. Ivrigt interesseret for den Chevéske Metode søgte han at indarbejde denne, men han mødte en afgjort Modstand hos den daværende Sanginspektør, der gjorde ham Stillingen som Sanglærer saa utaaelig, at han omsider opgav den. Men samtidig med denne sin Sanglærergerning forsømte han ikke at lade høre fra sig som Komponist, og forskellige udmærkede Samlinger af Børnesange, to- og trestemmigt arrangerede, saa Dagens Lys. Og her turde vi have naaet til Madsen-Stensgaards højeste og rigeste Udfoldelse af sit Talent. En to- eller trestemmig Sang, arrangeret til Skolebrug af M.-St. er en Gave til dansk Skolesang af uvurderlig Værdi. Hans udmærkede kontrapunktiske Evne og Færdighed i Forbindelse med hans praktiske Blik for, hvad han kan byde Skolebørn, er Egenskaber, som paa ypperlig Vis kommer ham til Gode her. Madsen-Stensgaard er derfor ogsaa i denne Henseende uovertruffet inden for de danske Komponisters Rækker, og det turde dog

være en Ære for den danske Lærerstand indenfor sine egne at kunne pege paa en Mand, der smukkest og fyldigst kan skrive en to- og trestemmig Sang til Skolebrug.

Foruden forskellige Arrangement for Harmonium, Orgel, Mandskor og blandede Stemmer har Madsen-Stensgaard i forskellige andre Retninger ydet vægtige Bidrag til Folkesangens Fremme. Saaledes kan nævnes, at han med sit enestaaende Kendskab til danske Melodier har udgivet »Folkets Sangbog« (1903), der indeholder 710 Sange, Tekst og Melodier, og endelig skal nævnes, at han i Aarene 1880—83 udgav »Tidsskrift for Kirke-, Skole- og Folkesang«, hvilket han redigerede sammen med en Mand, der i mange Maader stod ham nær i musikalsk Henseende.

Denne Mand var *Lars Nielsen*, Lærer i Balle og Organist ved Odder Kirke.

Lars Nielsen er født d. 24. Februar 1843 i Ladby ved Kerteminde. Han dimitteredes 1863 fra Jælling Seminarium og blev samme Aar ansat som Lærer i Ondrup og Organist ved Kirken i Odder. 1874 forflyttedes han til Balle, og her virkede han til sin Død d. 17. Novbr. 1895.

Han var i Besiddelse af et smukt lille musikalsk Talent, og dette gav sig Udslag i en Række af ham komponerede Melodier, der har vundet Indgang saavel i Skolen som i Kirken. Blandt de mest bekendte af disse Melodier kan nævnes: »Denne er Dagen, som Herren har gjort«, »Saa vidt som Solens Straaler stige« (mest kendt til Teksten »Udrundne er de gamle Dage«), »Jeg vil væрге mit Land«, »Se nu stiger Solen af Havets Skød« o. m. fl. Han var en barnlig Natur, hvis største Glæde det var at sysle med Musik. Hans første Lærer i Teori var A. P. Berggreen; senere fortsatte han sine Studier under Joh. Chr. Gebauers Vejledning.

Den grundtvigske Bevægelse har været en af de Bølger, der har ført Sang med sig i Landet. Det glade i selve den grundtvigske Idé avlede Sang, og i det Menighedsliv, den fremkaldte, blev Sungen et fælles Udtryk for Menighedens Lovprisning i Kirken. Men selvfølgelig blev det i særlig Grad Højskolerne, der bar Sungen ud over Landet; deres Mænd skrev Sange, og indenfor Skolens Mure sang man atter og atter. Men — som allerede nævnt: Det havde været et usigeligt Held, hvis vi her i Danmark havde haft Profeten, der kunde lære Folket at synge og at synge rigtigt. I Højskolen undervistes i hvert Fald ikke tidligere i Sang; hver »sang med sit Næb«, og det, man spurgte om, var, »om Sungen kom fra Hjertet«. Føl-

Lars Nielsen

gen deraf var, at de mange udmærkede Sange, man lærte paa Højskolen, blev fejlagtigt lærte; de blev sungne uden rigtig Rytme og uden noget Forsøg paa, at Eleverne skulde lære dem systematisk. Ofte gik det saaledes med mange Melodier, at de blev »overleverede« fra Mund til Mund, fra Højskole til Højskole, uden at man tog det saa nøje med Spørgsmaalet, om de blev sunget rigtigt eller ej. Resultatet ser vi den Dag i Dag: det danske Folk synger de fleste af vore Folkemelodier særdeles slet, galt indstuderede og gengivne uden Præcision. — Det er ret betegnende for Højskolens hele Mangel paa Forstaaelse overfor Spørgsmaalet: Sang, at det netop blev to af Folkeskolens Lærere, der maatte ordne og samle det musikalske Stof, som den benyttede. Laursens og Jens Becks »Højskole-

H. Tofte

sangbog« blev nemlig forsynet med en Melodisamling ved Niels Vad, Lærer og Organist i Tørring, og Anders Kirkegaard, Lærer i Todbjærg. Begge disse Mænd, der i hele deres Anskuelse og Tankesæt stod Højskolebevægelsen nær, har dog sikkert følt det Virvar, der herskede med Hensyn til Sang indenfor Kredsen, og særlig Niels Vad, der nærer stor Kærlighed og Interesse for Sang, er en flink og paalidelig Samler og en særdeles smagfuld musikalsk Begavelse, har været Højskolen en særdeles fortjenstfuld Kraft med Hensyn til at samle og ordne det Melodistof, der længe havde fundet planløs Anvendelse.

Samlingen fremtræder nu særdeles korrekt, og det er derfor ikke Folkeskolens Skyld, naar Højskolen den Dag i Dag ikke viser den fornødne Pietet overfor de Melodier, den anvender. Melodisamlingen til Højskolesangbogen, der er et ikke uvæsentligt Arbejde for vor Folkesangs Udvikling, begrundet paa dens store Udbredelse, foreligger da ogsaa med et Tillæg, der indeholder 4stemmige Sange, arrangerede dels for Mands- og dels for blandede Stemmer, saaledes at Højskolen ved at øse af denne Kilde har et Materiale til Indøvelse af flerstemmig Sang.

Blandt de Mænd, der har leveret smukke Bidrag til det omtalte Værk, skal først nævnes Sang- og Musiklærer ved Skaarup Seminarium H. Tofte. Han er født d. 28. Marts 1839, dimitteret fra Jælling Seminarium 1859. Han har udgivet en Melodisamling til R. J. Holms og P. Holms Sangbog og Tid efter anden komponeret nette Smaamelodier, der navnlig bærer Vidne om en betydelig musikteoretisk Kundskab, men ellers er uden særlig Originalitet. Han har desuden i rent pædagogisk Henseende udført et Arbejde, der sikkert vil overleve ham længe: Han har omplantede den

belgisk-finske Sangmetode paa dansk Grund og gjort det paa en Maade, der røber, at den gamle Lærer har Chev -Metodens gode Egenskaber kraftigt indpodede i sin pædagogiske Bevidsthed. Han benytter do—re—mi-Navnene, anvender de syv Interval-Formler og raader til at skrive do-Navnene under Noderne. Her stikker Chev  Hovedet frem, thi Resultatet af et saadant Hjælpemiddel er, at Børnene synger efter do-Navnene og kun benytter Noderne som et Udtryk for det rytmiske. Senere Pædagoger, der arbejder med Metoden, vil naturligvis søge at komme bort fra denne Fremgangsmaade og lade do-Navnene blive borte; dette er allerede sket i senere pædagogiske Arbejder, og Metoden har ikke tabt i Fuldkommenhed derved. Ikke desto mindre har Tofte her udført et Arbejde for Skole- og Folkesangen, der kræver den allerstørste Paaskønnelse og Tak fra Lærerstandens Side.

Selvfulgelig har forskellige andre af Landets Seminarielærere gjort sig fortjente til Omtale her. Dette gælder saaledes Lærer ved Jelling Seminarium K. M. Kristjansen, der har udgivet en Samling Sange for Mandskor og ligeledes forskellige Kompositioner for Mands- og blandede Stemmer, og K. Steensen, Lærer ved Jonstrup Seminarium, der i Forening med Lærer ved Vordingborg Seminarium J. Emborg har udgivet en Samling flerstemmige Sange, og desuden komponeret en Del Romancer, Korsange og skrevet en Orgelskole, der er særdeles god og benyttet ved vore Seminarier.

Sofus Halle, Skoleinspektør i København, er Elev fra Jonstrup Seminarium, og han fik her sin første Undervisning i Orgelspil og Teori af Carl Mortensen. Samtidig med sin Lærervirksomhed i Hovedstaden studerede han videre, fik Undervisning i Teori hos Prof. Otto Malling og blev en særdeles habil Orgelspiller og Teoretiker. Disse sine musikteoretiske Kundskaber har han gjort frugtbringende i forskellige Kompositioner (Børnesange, Soldatersange o. fl.), der ganske vist ikke er Udtryk for noget særligt Talent, men han har arrangeret en Samling Sange for bl. Kor, der viser ham som en omhyggelig og paalidelig Teoretiker, der behandler sin firstemmige Sats ikke blot fejlfrit, men ogsaa med Forstaaelse og Smag. Hans betydeligste Værk er en Modulationsl re, særlig beregnet for Lærere, der studerer videre i Orgelspil. Dette hans Arbejde burde vandre ind paa vore Seminarier og være enhver orgelspillende Seminarist i Eje; thi den Skæbne har det fortjent. Det er bygget op med en Klarhed og en Forstaaelse, der g r det muligt for enhver Lærer, der vil sætte sig ind i Modulationens Kunst, at arbejde sig igennem den paa egen Haand. Halle har desuden udgivet en Samling Orgelpr ludier, samt komponeret en Del Koralforspil o. s. v. til den af Th. F. M. Aagaard og Munch udgivne Samling: »Den danske Organist«.

Der har af og til vist sig enkelte Lysglimt paa Folkesangens Himmel. Saaledes oprettede den daværende Sanginspektør A. P. Berggreen et Legat: »A. P. Berggreens Legat for Musikere, der har virket for Kirke- og Folkesang«, og det faldt i mange Læreres Lod at modtage denne lille Op-

muntringspræmie. Af de tidligere omtalte Lærere skal saaledes nævnes: N. K. Madsen-Stensgaard, H. Tofte og Sofus Halle samt Ferd. Aagaard; denne sidste, der har sin væsentligste Betydning som Orgelkomponist og Orgelspiller, har tillige komponeret adskillige meget smukke Romancer; endvidere Overlærer Ottosen, Horsens, og Førstelærer Hindse-Nielsen, Ejby, for deres Virksomhed som Sangdirigenter; C. B. Schlägelberger, København, for Sanglærervirksomhed. Endelig Kordegn Vognsen, Fredericia, og Skolebestyrer Jacobsen, Ordrup (»den lille Ole med Paraplyen«). Kantor Serritzlev i Stege fik Legatet som en Belønning, fordi han i Forening med sin Frue gav talrige Kirkekoncerter omkring i danske Landsbyer og derved virkede for Udbredelsen af god Musik. I de senere Aar er Legatet udelukkende tilfaldet Lærere, hvilket turde være et Bevis for, at Lærerne med større Styrke end tidligere har taget fat paa Arbejdet for Folkesangen, og endelig at dette Arbejde i nogen Maade har høstet Anerkendelse.

Ligesom der indenfor Literaturens Verden findes Lærere, der afgjort har hævet sig over den saakaldte »Skolelærer-Literatur«s Niveau, saaledes er der ogsaa i de senere Tider indenfor Lærernes Kreds fremskudt Komponister, der med Held har behandlet de større Kompositionsformer (Symfonier, Strygekvartetter, Korværker o. s. v.), men som tillige ved deres smukke Sangkompositioner maa siges at have haft samme Betydning for Folkesangens Trivsel som enhver anden talentfuld Komponist. Her skal da særlig nævnes tre Navne, som i Øjeblikket er fremme i dansk Musikliv, nemlig Komponisterne Sofus Andersen, Jens Emborg og Torvald Frederiksen.

Sofus Andersen er født i København d. 8. Decbr. 1859. Som Søn af den bekendte Sanglærer og Komponist, Fritz Andersen, har han faaet sin Opdragelse i et musikalsk Hjem, og med sine naturlige musikalske Anlæg arbejdede han saa alvorligt, saa han blev en særdeles habil Klaverspiller. Samtidig med denne sin musikalske Uddannelse, der stadig øgedes, kastede han sig over andre Studier, blev Student og Cand. phil., var i nogle Aar Lærer ved private Skoler i København, men blev senere, efter i 1890 at have taget Lærereksamen, ansat som Lærer ved Københavns offentlige Skolevæsen. Allerede som Dreng begyndte han at komponere, og fra 7 Aars Alderen kan man notere hans første Komposition, en lille Sang »Viben« til en Tekst af G. Rode. I Øjeblikket staar han som en af vore frodigste Sang- og Romancekomponister, og det vil være uoverkommeligt at omtale hans samtlige Kompositioner, der alle røber en betydelig melodisk Sans i Forbindelse med stor rytmisk Opfindsomhed og en fin Udpensling af Klaverakkompagnementet. Af hans aandelige Sange maa særlig fremhæves: »Vor Fader har Lys i sit Vindue«, »To Engle smaa«, »Vender Lykken sig fra Dig« samt »Der flyver saa mange Fugle« (med Orgelakkompagnement). Af hans Romancer maa nævnes: »Den jyske Sang« (Jeppe Aakjær), »Sne« (Helge Rode), »Frisk Morgen« (Holger Drachmann), »Nu brister alle Kløfter« (Viggo Stuckenbergh), »Fuglen« og »Lygten« (kinesiske

Tekster). Endelig kan af hans Børnesange nævnes: »Mor, vil Du se?« (Tekst af Hans Fang) o. s. v.

Foruden denne rige Produktion af Sange foreligger der endvidere en Del muntre Sange og Viser, der særlig er skrevne i Sofus Andersens Studenteraar, til Dels til selskabelige Lejligheder, og til hvilke han i hvert Fald for nogles Vedkommende selv har skrevet Teksterne. — Af hans større Kompositioner maa nævnes Kantaten til Indvielsen af Husmandsskolen i Kærhave, dernæst: »Den 2den April«, for Kor og Orchester, opført første Gang ved en Musikforenings Koncert i Odense og senere ved en Palækonzert i København; ved begge Lejligheder under Komponistens egen Direktion; fremdeles: »Historien om en Moder«, Recitation med Orchesterledsagelse, ligeledes opført ved en Palækonzert.

Disse talrige og lødige Kompositioner bevirkede, at Sofus Andersen i Aaret 1906 tildeltes det Ancherske Legat for Musikere. Ved Hjælp heraf foretog han en længere Rejse, han besøgte Italien, var ogsaa en Tur i Afrika og søgte paa alle Maader at frugtbar gøre sit Talent. Han har senere foruden en Understøttelse af den Raben-Lewetzauske Fond opnaaet en fast aarlig Understøttelse paa Finansloven.

Jævnside med denne Sofus Andersens Kompositionsvirksomhed er gaaet en anden, der heller ikke har været uden Betydning for vort Musikliv, nemlig: hans journalistiske. Fra Ungdommen har han allerede vist sig som en flink Skribent, der behandlede det danske Sprog med Smag og Lethed, og dette i Forbindelse med hans solide musikalske Uddannelse og hans lette Adgang til at høre god Musik maatte næsten føre med sig, at han førtes ind i det journalistiske Liv som Musikanmelder, og i mange Aar har han været en skattet musikalsk Medarbejder ved Dagbladet »København«. Han har her af og til — saa tit Lejlighed tilbød sig — ogsaa behandlet Spørgsmaal vedrørende vort mere folkelige Musikliv, og hans Anmeldelser f. Eks. af pædagogiske Musik- og Sangværker har altid været præget af en Forstaaelse, der røber, at Manden selv er Lærer og ved, hvad der skal til for at føre Ungdommen fremad i musikalsk Henseende.

Jens Emborg er født i Ringe paa Fyen d. 22. Decbr. 1876, og er Søn af Friskolelærer Lars Rasmussen. Sine musikalske Anlæg har han sikkert arvet efter Moderen. Han fik i Drengesaarene Undervisning i Violin og Klaverspil og var allerede, da han i 1892 kom paa Jællinge Seminarium, vel uddannet i musikalsk Henseende. Han tog Skolelærereksamen

Sofus Andersen

1895 og blev kort Tid derefter ansat som Lærer i Sang og Musik ved Seminariet i Vordingborg. Samtidig med denne sin Lærervirksomhed tog han til Stadighed Undervisning i Musik, spillede Violin hos Prof. Tofte og læste Musikteori hos Prof. Otto Malling, uddannede sig i Orgelspil og tog en smuk udvidet Organisteksamen ved Musikkonservatoriet i København, blev senere Organist ved Vordingborg Kirke, hvilket Embede han til Stadighed forener med sin Seminarielærer-Stilling. En af hans første Kompositioner er en Kantate, som han skrev til Aabningshøjtideligheden af en Udstilling i Vordingborg. Senere fulgte Slag i Slag en Række udmærkede Arbejder fra hans Haand. Medens f. Eks. Sofus Andersen for at komponere kræver en Tekst, er Emborg i lige Grad Romance-, Kammermusik- og Symfoni-Komponist. Af Romancer foreligger der en Række

Jens Emborg

med Tekster af Jeppe Aakjær, Thor Lange, Sofus Michaelis, Viggo Stuckenberg o. s. v. I Tivolis Koncertsal er opført en Andante for Strygeorchester af ham, og ved en Koncert i »Dansk Koncertforening« en Strygekvartet, der vakte berettiget Opsigt. endelig ved en Kirke-Koncert i Roskilde Domkirke en religiøs Komposition med Orgel- og Stryger-Ledsagelse. Desuden har Emborg skrevet et Par endnu uopførte Symfonier. Han er som Komponist i Besiddelse af stor Stemning, men han er tillige en udmærket Teoretiker, og dette binder ham, saa han aldrig bliver banal eller svulstig. Hans symfoniske Værker saavel som hans Kammermusik-Arbejder viser

ham som en udmærket Kontrapunktist, der forstaar at behandle sine Themaer med Kunst og Forstand, ikke for ingen Ting er han en varm Beundrer af Johan Sebastian Bach, som han med fin Forstaelse dyrker paa sit Orgel i Kirken.

Ved Siden heraf udfolder J. Emborg en omfattende Lærervirksomhed, dels paa Seminariet, dels privat. Han har med denne Virksomhed for Øje ogsaa uddannet sig i Sang, og hans Elever paa Seminariet bærer Vidnesbyrd om, at de har en Lærer, der anviser dem gode Regler for deres Stemmes Brug og Bevarelse. Desuden er han en skattet Kordirigent og Leder af Musiklivet i sin By. Endelig maa det nævnes, at han i flere Aar har været Sanglærer ved Dansk Friskolelærerforenings Feriekursus. Det er en lykkelig Ting for en Læreanstalt at have en Lærer, der saavel i kunstnerisk som i pædagogisk Henseende formaar at paavirke sine Elever, og der er ingen Tvivl om, at Emborg vil være blandt dem, der bærer dansk Folkesang et godt Stykke fremad.

Torvald Frederiksen er født d. 6. Januar 1874 i Jylland, hvor Faderen var Stationsforstander. Han spillede allerede i sine Drengenaar Klaver, og

gav sig endog af med at komponere. Imidlertid blev det bestemt, at han skulde ind i en praktisk Virksomhed, og T. F. kom i Handelslære; men her tog Musikken Livet af Handelsinteresserne, og han opgav denne Virksomhed for at uddanne sig til Lærer. Efter i Forvejen at have taget Præliminæreksamen kom han paa Jonstrup Seminarium, hvorfra han dimitteredes 1899; endvidere tog han Tillægseksamen i Fransk og Latin, gik et Aar paa Statens Lærerhøjskole og uddannede sig til at blive en kundskabsrig og dygtig Lærer. Sin Værnepligt aftjente han i Helsingør, og umiddelbart derefter blev han ansat ved Byens kommunale Skolevæsen. Her begyndte hans musikalske Talent at udfolde sig rigt og frodigt. En skønne Dag udsender han sine landskendte Æventyrsange, til hvilke han selv har skrevet baade Tekst og Melodi.

Det er smaa Børnesange, skrevet over de tre Æventyr »Den lille Rødhætte«, »Hans og Grete« og de »tre Bukke Bruse«. Straks ved dens Fremkomst vakte denne Samling berettiget Opsigt; samtlige Musikanmeldere priste den i høje Toner og kaldte den en uvurderlig Skat indenfor Børnesangslitteraturen. Dette var ikke uden Grund. Selve Melodierne er lette, livlige og iørefaldende, Klaverakkompagnementet er lagt vidunderlig let og smukt til Rette, det kræver ingen særlig Teknik, men er dog ikke desto mindre fuldkommen i sin Slags. Hvor mange Dilettanter har ikke overfyldt Markedet med Børnesange, sagtens fordi de mente, at her var Gærdet lavest at komme over, at

Torvald Frederiksen

den Genre ikke var større og mere indviklet, end den med Held kunde dyrkes. Denne Vildfarelse har Torvald Frederiksen slaaet ned. Han har vist os, at ligesom selve Æventyret i Literaturen er en Kunststart, der kræver sit særlige ejendommelige Talent, saaledes er Barnets Æventyrsang det ikke mindre. Til denne glimrende Samling kan den danske Lærer søge hen, som han søger til H. C. Andersens, Carl Ewalds og Kappel Bøkers Æventyr, og havde Torvald Frederiksen end ikke skrevet andet, vilde dette lille Værk staa som et anerkendende Vidnesbyrd om et Talent, der i sin Oprindelighed og Ejendommelighed maa sættes i Rang med vore gode Æventyrdigtere. Men Torvald Frederiksen stansede ikke her.

Der blev saaledes opført en Suite for Orchester af ham i Koncertsalen paa Badestedet »Marienlyst«, endvidere skrev han Romancer, Sange for Mandskor og endelig en Ballet, »Et Bondegilde«, der i Sæsonen 1910 og 1911 opførtes paa det kgl. Teater. Dette er saa vidt vides første Gang, at en Lærer i sin Egenskab af Komponist naar frem til vor Nationalscene.

Alle var enige om at anerkende dette smukke, lille Arbejde, der var dramatisk, melodiest og smukt instrumenteret. Emnet er hentet fra Folkevisen, og Melodierne har ligeledes Folkevisens Præg, uden at det dog i mindste Maade kan siges at være utidigt plagierede, til Trods for, at Folkevisen-Emnerne maa siges at være saa gennemarbejdede baade literært og musikalsk, saa man skulde mene, at det maatte være vanskeligt at finde endnu et uopdyrket Areal, der kunde gennemløjes; dog dette har Frederiksen gjort, og det gør ham megen Ære. Han er endnu i sin kraftigste Periode som Komponist, iderig og alvorligt arbejdende, og sysler stadigt med store Opgaver, der sikkert med det første vil se Dagens Lys. For yderligere at uddybe sit Talent har Fr. i et Par Aars Tid søgt Permission fra Skolevæsenet og rejser i Udlandet, hvor han arbejder udelukkende for sin Musik. Som Orgelspiller er Frederiksen ligeledes perfekt. Han har saaledes ligesom Emborg taget Musikkonservatoriets Organisteksamen.

Det interessante ved Torvald Frederiksen er imidlertid, at han er Autodidakt; han skylder sig selv sin Uddannelse. Naar man ret tænker paa, hvad han har erhvervet sig af Tillægseksaminer o. s. v. og saa desuden faaet Tid til uden Læreres Hjælp og Vejledning at arbejde sig frem til at blive en saa dygtig Musiker, saa maa man forstaa, at Manden har haft en Del at udrette. Og det beundringsværdige ved T. Frederiksen er, at hans musikalske Uddannelse er færdig, for saa vidt som dette kan siges, kunstnerisk set. Han er først og sidst en udmærket Harmoniker; dermed menes, at hans Valg af Harmonier og hans Harmonifølge viser ham som en ægte Kunstner, saa fin og saa ejendommelig, saa man skal lede længe for at finde noget sideordnet i dansk Musik. Dertil kommer, at han er en udmærket Kontrapunktist, der kan skrive sin Fuga, og en ivrig Beundrer af Bach; endelig er han en flink Instrumentator, der behandler sit Orchester med Overlegenhed og Smag.

Det vil være interessant at følge Torvald Frederiksens musikalske Løbebane i Fremtiden, thi han staar endnu ved Begyndelsen af sin Udvikling; men han har Talent, og han har en Kraft og en Hengivenhed i sin Komposition, der borger for, at man ikke blot indenfor Lærernes Kreds vil se op til ham, men at hans musikalske Værker sikkert vil bringe hans Navn ud i vort Folk.

Et af de lyseste Hoveder inden for vor pædagogiske Verden har for nylig sagt, at et Folks Genrejsning begynder ikke med Børnene, men med de voksne. Hvis denne Sætning holder Stik i al Almindelighed, da er der Haab om, at vort Land er i Færd med at arbejde sig opad og fremad i musikalsk Henseende. Dette skyldes nemlig de voksne; men det maa haabes, at disse vil stille Krav til Børneskolen om, at det er den, der skal udføre det grundlæggende Arbejde for Barnets musikalske Opdragelse; sker det, da vil Autoriteterne og Lærerstanden ikke kunne være dette Krav overhørig, og da kommer den Tid, da Sangen indtager den rette Plads i Skolen, ligesom vi har været Vidne til, at et andet Fag, Gymnastik, Tid efter anden har arbejdet sig fremad, dels ved at faa anvist

et Timetal i Skolens ugentlige Arbejdsplan, der er forsvarlig, og dels ved, at vore Lærere uddannes til at tage Undervisningen op med Forstaaelse. Alt dette kommer af sig selv, naar man er naaet dertil, at Folket har faaet Forstaaelse af Fagets Betydning for Skolen og for Livet.

Begyndelsen til, at vi for Folkesangens Vedkommende tør regne med en Opgangsperiode, er gjort ved den Organisation, der er fremstaaet inden for vore Sangforeninger. Lad mig tage Lærerstandens først. Ikke fordi den er den ældste, men fordi det er den, der i alt væsentlig skal drage alle de andre efter sig. »Danmarks Læreres Sangkor« er ikke nogen gammel Institution. Den gav de første Livstegn fra sig ved det skandinaviske Skolemøde i København 1905. Saa vidt vides var det Lærer Carl Poulsen i Roskilde, der fik den Idé, at Landets Lærere burde synge nogle flerstemmige Sange ved en saadan festlig Lejlighed. Han fremsatte Tanken for Skolemødets Bestyrelse, og den vandt tilstrækkelig Anklang til, at den kunde gennemføres. Man var saa heldig at finde en Mand som Dirigent, der viste sig at være Stillingen voksen, nemlig Overlærer ved Statsskolen i Horsens M. Ottosen.

M. Ottosen er Søn af den bekendte tidligere Folkeskolelærer i Hylke Ottosen og Broder til Politikeren og Historielærebogs-Forfatteren Johan Ottosen. Han var allerede i sine Drengenaar bekendt for sin smukke Sangstemme, og paa Jelling Seminarium, hvor han var Elev sammen med Kammersanger

M. Ottosen

Herold, udviklede han paa heldig Vis disse sine medfødte Evner. Hans Stilling som Sanglærer ved Statsskolen i Horsens stillede yderligere Krav til hans musikalske Kundskaber og Dannelse, og hertil kom, at han snart gjorde sig fordelagtigt bemærket som Koncertsanger, Leder af Sangforeninger o. s. v. Og »Danmarks Læreres Sangkor« tog ikke fejl, da de valgte denne temperamentsfulde og repræsentative Leder til deres Overdirigent. Sangkoret traadte ud i Livet paa den Maade, at Carl Poulsen og M. Ottosen udgav et Hefte 4stemmige Sange, som kom til at udgøre Korets Repertoire ved det ovennævnte Skolemøde. Man glædede sig ved den Lejlighed over Korets Præstation og viste det fra alle Sider skyldig Honnør; det sang i Tivoli, fordeltes rundt omkring paa de forskellige Udflugter, som Skolemødet arrangerede, og virkede i det hele oplivende paa Mødets Karakter. Ved det danske Skolemøde i København 1907 mødte det frem igen, dels som Koncertgiver i Tivolis Koncertsal for Lærermødets Deltagere, dels som underholdende Moment under hele

Mødet. Vi træffer siden Lærersangkoret under Skolemødet i Aarhus 1909, hvor det i Domkirken udførte Korpartierne i Aabningsfestens Kantate og medvirkede ved en Koncert i Udstillingens store Sal, og endelig ved det store skandinaviske Skolemøde i Stockholm 1910 gav de danske Lærersangere en Koncert, der modtoges med stor Begejstring af samtlige Mødets Deltagere. Nu har imidlertid Institutionen antaget fastere Former og organiseret sig. Efter Skolemødet i København 1907 blev der dannet en Bestyrelse, og rundt om i Landet inddelte Medlemmerne sig i Kredse, hver under sin lokale Dirigent. Alt som Tiden gik udviklede Foreningen sig, og man viste den Imødekommenhed fra forskellig Side. Fra »Danmarks Lærerforening« faar den et aarligt Tilskud af 200 Kroner, og fra Ministeriet for Kirke- og Undervisningsvæsenet er der tildelt den 500 Kroner til Udgivelsen af nye Sange. Dette Sangerkors store Opgave er i og for sig ikke alene den, at Medlemmer faar Lejlighed til at synge, endskønt det er Berettigelse nok for Korets Eksistens; men en anden Opgave har Koret endvidere derved, at det i musikopdragende Forstand udretter en Gerning ved, at dens Medlemmer faar Indsigt i og Forstaaelse af den 4stemmige Sang og derved efterhaanden kan opdrage og udvikle sig til at blive Dirigenter for de mange blandede Kor, der i senere Tider er skudte frem trindt omkring i vort Land.

I Landets Købstæder har der allerede i lang Tid været »borgerlige« Sangforeninger, der har centraliseret sig under forskellige Overdirigenter, og som har holdt Sangstævner rundtom i Landets forskellige Byer. Men først i den sidste Snes Aar er Landet begyndt at komme med. Disse Sangforeninger, der i alt væsentligt bestod af Mandskor, har dog ikke haft nogen særlig almen opdragende Betydning, dels fordi Kvinderne var udelukkede, dels fordi deres Virkefelt altsaa indskrænkede sig til at omfatte Købstæderne. I Slutningen af 80erne begyndte der at rejse sig en Bevægelse ude paa Landet, hvor man ogsaa følte Trang til at synge firstemigt, i Retning af at danne Sangforeninger for blandet Kor — Mænd og Kvinder —, og denne Bevægelse har i de senere Aar taget en saadan Fart, at man nu tæller de blandede Kors Antal paa Landet i Hundredevis. Lederne af disse Sangerkor er hovedsagelig Folkeskolens Lærere; dog er der ogsaa enkelte Præster, Landsbymusikere o. s. v., der optræder som Ledere, og Medlemmerne er repræsenteret af alle Lag i Samfundet, som det former sig ude i Landsbyen: Piger og Karle, Gaardmænd og Husmænd med deres Koner, Haandværkere, Stationsforstandere, Dyr læger, Apotekere o. s. v. med deres syngende Husstand.

For en halv Snes Aar siden opdagede disse mange Landsby-Sangforeninger hinanden, hvilket førte til en Centralisation, saaledes at de enkelte Landsdele arbejdede hver for sig. I det sydøstlige Jylland lededes en Afdeling af Højskolelærer, Prof. Nutzhorn, Askov, der senere afløstes af Overlærer Ottosen i Horsens; endvidere fandtes en vestjysk Kreds under Ledelse af Lærer Sand i Gjørding, en fynsk Kreds under Lærer i Ejby,

Hindse-Nielsens Ledelse og endelig en sjællandsk under Ledelse af Kantoren i Stege, Elias Nielsen.

Disse fire Sangerkredse dannede i 1901 en ny Sammenslutning under Navnet: »De samvirkende Centralsangforeninger for blandet Kor i Danmark«. Denne Centralforening begyndte sin Virksomhed med c. 50 Foreninger og ialt 5—600 Sangere, men den voksede hurtigt, bl. a. ogsaa fordi den ved Hjælp af et aarligt Statstilskud kunde byde sine Medlemmer billige og gode Vilkaar at arbejde under, saa den nu staar med et Foreningsantal af 70—80 og et Medlemsantal af 15—1600 Sangere.

Som Formand og Overdirigent valgtes først Højskolelærer, Prof. Nutzhorn, Askov, der dog allerede i 1907 trak sig tilbage, fordi han følte, at hans Kræfter begyndte at svigte. Han afløstes af Førstelærer Hindse-Nielsen, Ejby, der nu staar som Foreningens Formand og den musikalske Overleder.

Disse Sangforeningers første og største Opgave er naturligvis den at brede Kendskab til flerstemmig Sang rundt om i Befolkningen, at mæge det saaledes, at ingen, der har Lyst til at deltage i Sangøvelser, behøver at være udelukket. Der maa arbejdes hen imod, at hvert Sogn faar sit blandede Kor, som kan bringe Sangen ind i »de tusinde Hjem«, og som kan skabe den rene Glæde og Fornøjelse, som god Sang altid bringer med sig ved festlige Lejligheder. Dens mindre væsentlige Opgave er naturligvis at optræde som koncertgivende Institution i større Stil, dertil er Samarbejdet ifølge Forholdenes Natur for løst, ihvorvel det maa siges, at det store blandede Kor, som denne Forening raader over, ved forskellige Lejligheder har leveret Præstationer, der fuldt ud staar paa Højde med det, man ellers hører af god flerstemmig Sang.

De samvirkende Centralsangforeninger for bl. Kor har da ogsaa jævnligt foranstaltet større Sangstævner, dels af det store Kor, dels af de enkelte Centralforeninger. Saadanne Stævner afholdes i Kolding 1902, i Aarhus 1904, i Horsens 1907, i Odense 1909 og sidst i København 1912, hvor det mægtige Kor vakte Opmærksomhed ikke blot paa Grund af dets Størrelse, men ogsaa paa Grund af dets smukke og friske Sang. København, der ellers er en kritisk By, hvad Sang og Musik angaar, var højlig begejstret over, hvad man fik at høre, og det maa siges, at ved dette Stævne fastsloges Korets Levedygtighed, ogsaa som musikalsk Institution. Æren derfor skyldes først og fremmest Foreningens Overdirigent, Førstelærer Hindse-Nielsen, Ejby.

Hindse-Nielsen er født d. 10. Juli 1851, tog Lærereksamen fra Skaarup Seminarium 1873. Paa Seminariet var han en meget anerkendt Sanger, der paa Grund af sin Interesse for Korsang deltog med Iver i Seminariets Sangøvelser, og denne Interesse har han beholdt. Hans rolige og bestemte Optræden gør ham til en solid Dirigent, til hvem Sangerne kan hengive sig med fuld Fortrøstning. Det er Hindse-Nielsens Naadegave, at han — parret med en god musikalsk Begavelse — har et sikkert Dirigent-

Hindse-Nielsen

at tænke paa egen Fordel har denne Mand vandret milevidt ud over Heden paa sin Fod for at dirigere sine spredte Sangforeninger og naaet til at faa dem organiseret, saaledes at han nu staar som den øverste Leder af den vestjyske Centralafdeling. Han har — ligesom Hindse-Nielsen — ikke sin Styrke i sine musikalske Kundskaber, men i sin Evne til at organisere og lede, og vil den danske Lærerstand vide lidt om, hvad en Mand kan udrette ved at sætte sin Person og sit Arbejde ind paa en ideel Sag, da kan man studere Sands Livsgerning. Han er en Dalgas-Natur, der har været med til at dyrke Hedejord op -- musikalsk forstaaet —, hvor der før var Ufrugtbarhed og øde Land, der er nu Liv og Frodighed; den vestjyske Befolkning synger smukt under hans Ledelse, og den staar ingenlunde tilbage for andre af vore Landsdele. Han staar — og har altid staaet — som en Forkæmper for den gode Sang med Glorien om sit Hoved, som den, der uden Frygt og Lyde har kastet sig ud i Arbejdet, som den, hvem der ikke kan bebrejdes, at han nogen Sinde har søgt sit eget, men ogsaa som den, der har haft den Lykke at se sit Arbejde tage Fart og sætte Frugt.

Den tredie Afdelingsdirigent — for den sjællandske Afdeling — er Kan-

instinkt, der kommer ham til Gode, naar han staar som øverste Leder af vort Lands største Sangerkor.

Hindse-Nielsen maa dog dele Æren for Centralsangforeningernes Vækst med en anden Mand, der ved sin ideelle og uegennyttige Stræben har afgivet et smukt og ædelt Vidnesbyrd om, hvorledes den Sag, han har arbejdet for med en utrolig Energi, er vokset op omkring ham; denne Mand er Lærer Sand i Gjørding.

M. K. Sand er født d. 6. April 1840 og tog Eksamen fra Blaagaard Seminarium 1861. Han har i sin længste Levetid været knyttet til Vestjylland, og dør virket ihærdigt til Folkesangens Fremme. Uden nogen Sinde

M. K. Sand

tor i Stege, *Elias Nielsen*. Han er født den 12. Marts 1868 og tog Lærereksamen fra Gjedved Seminarium 1887. Han var, da han begyndte sit Arbejde for den flerstemmige Sangs Udbredelse, Landsbylærer i Nærheden af Skelskør, men forflyttedes derfra til Stege. Han har forøget sin musikalske Uddannelse ved at deltage i Feriekursus i Sang og Musik, er en flink Sanger og Sanglærer og en statelig og paalidelig Dirigent.

Naar man nu, hundrede Aar efter Skolelovens Fremkomst, ser tilbage paa, hvad der er arbejdet for Folkesangen i vort Land, da maa man virkelig notere Sangforeningsbevægelsen, der først i de senere Aar har udviklet sig som et betydeligt Fremskridt, et Fremskridt, der i alt væsentligt skyldes Danmarks Lærerstand. Selvfølgelig har vore Sangforeninger i Almindelighed den Fejl, at de mangler musikalsk Underbund. De er fremstaaet hos Folket ikke af Trang til at frugtbargøre deres musikalske Færdigheder og Kundskaber, men paa Trods deraf og udelukkende af Lyst til at synge. De mangler altsaa den Sikkerhed, der kendemærker de ligedannede Organisationer, f. Eks. i Schweiz; men det maa haabes, at den Slægt, der nu synger, maa stille Kravet op om, at Folkeskolen løser sin musikalske Opgave saaledes, at dens Elever, naar de træder ud i Livet, maa være saaledes udrustede til at synge, saa de i nogen Maade bevidst er i Stand til at tilegne sig de Melodier, de synger, thi da bliver disse først i Sandhed deres rette Ejendom.

Paa lignende Vis har man i de senere Aar for at vække Interesse for Folkesangen arrangeret nogle Børnesangstævner. Hvem der er Fader til denne Idé, vides ikke; det er sikkert ikke nogen Lærer. Overhovedet var Lærerne — den Sag angaaende — i Baggrunden; sikkert fordi man havde Fornemmelsen af, at det hele var af tvivlsom pædagogisk Art. Ved et saadant Børnesangstævne fik man rig Lejlighed til at iagttage, at næsten ingen overhovedet havde undervist i Sang ud over dette: at indøve nogle een-, to- og trestemmige Sange, som kunde bruges ved en festlig Lejlighed. Lærerstandens saa — og ser den Dag i Dag — med meget tvivlsomme Blikke paa dette Foretagende, der startedes f. Eks. med et ret betydeligt Stats-tilskud; man mente, at Børnene vilde tage Skade ved at blive fremførte som en Slags Koncertgivere, blive beklappede o. s. v. og let faa den Vrangforestilling, at de var Kunstnere, hvis Ydelser virkelig betød noget. Paa Skolemøder, i Bladene og ved flere Lejligheder har Lærerstandens da ogsaa taget til Genmæle mod disse Børnesangstævner, uden at det endnu er lykkedes hverken at standse dem eller at faa deres hele Form og Anlæg forandret. — Det, som gjorde disse Sangstævner tvivlsomme i pædagogisk Henseende, var imidlertid ikke blot dette, at de kunde virke skadeligt overfor Børnene, der skulde optræde, men tillige dette, at de sloges op som koncertgivende, i Stedet for, at de skulde have været indskrænkede til at give de Lærere, der i pædagogisk Henseende havde noget nyt og godt paa Hjærte, Lejlighed til at føre dette frem for Offentligheden, først og sidst for deres Kollegaer, men ogsaa for andre interesserede Tilhørere. Havde dette været Opgaven, da havde Børnesangstævnerne dog

haft en vis Betydning, nemlig den, at de kunde have virket befrugtende for vor Lærerstand og maaske have vakt en virkelig Interesse for Sangundervisningen hos vort Folk. Men i Stedet for denne nærliggende Opgave møder nu Børnene frem som smaa Sangforeninger, dirigeret af en Lærer, og afleverer et Skinresultat i Form af nogle to- eller trestemmige Sange. Dette betyder intet for Sangundervisningen, sikkert heller ikke stort som Kunstydelse og giver aldeles ikke Tilhørerne noget paalideligt Begreb om Børnenes virkelige musikalske Standpunkt.

Til Trods for, at der kan siges et og andet mod, hvad der udrettes til Folkesangens Fremgang, saa maa det dog som Hovedresultat fastslaas, at der er en ny Dag ved at gry for vor Folkesang. Man er dog i vor Tid med dens Trang til at se Realiteter ogsaa kommet til det Standpunkt, at det reelle maa tages med, at der virkelig maa undervises i Musik i Skolen, og ikke blot indstudies nogle Sange. Fremtiden vil sikkert bære med sig, at vi en Gang naar frem til, at vor Lærerstand, der staar som en naturlig Bærer ogsaa af denne Undervisningsgren, selv maa blive yderligere musikalsk uddannet, og at de maa bære denne Uddannelse videre ud i Livet, saa den musikalske Kunst maa finde Vej ind i Hjemmene, gennem Børnene til de voksne, ja til hele vort Folk.

Lærernes Bidrag til Oldgranskning og Historieskrivning.

Af
Hans Olrik.

Skal vi trænge til Bunds i vort Lands Historie, lige fra Oldtidens enkle Kulturforhold til det 19. Aarhundredes brogede Mangfoldighed, da kræves der et mægtigt Arbejde; det drejer sig jo om alt hvad der er levnet fra Fortiden, af hvad Art det end er. Videnskabsmændene er for faa til at være ene om denne Sag. Der trænges til Medarbejdere i de bredere Lag af Folket, og der kaldes paa enhver, som forener Kærlighed til det svundne med Forstaaelse af dets Værd. Snart gælder det at søge, samle og værne hvad Tidens Tand har skaanet. Snart er Opgaven at bearbejde det fundne og sprede Kundskab om det ud i saa vide Kredse som muligt. Er Lærerne fremfor alle andre Oplysningens Stridsmænd, saa følger det af sig selv, at der ogsaa her er et Maal for dem. Og det skal siges til deres Ære, at de selv har følt det og uden Tanke om ydre Vinst har sat stor Kraft ind paa at fylde deres Plads i dette nationale Kulturarbejde. Til Gengæld har de derigennem ret ofte faaet en aandelig Berigelse, som er den smukkeste Løn for det opofrende Arbejde.

Hvad først **Oldgranskningen** angaar, har Lærerstanden tidt ydet meget væsenlige Tjenester.

Naar Landbrugeren er til Sinds at sløjfe en Gravhøj, der ligger ham i Vejen, naar hans Plov eller Spade støder paa Oldsager, og naar sælsomme Fortidslevninger dukker frem ved Tørvsvær i hans Mose, da gælder det at handle rask og redde disse Oldtidsminder, og her er Læreren den, der naturlig kan give den første Vejledning og — fremfor alt — slaa Alarm for at kalde de sagkyndige til Stedet. Det drejer sig med andre Ord om hurtig *Indberetning til Nationalmusæet*. Hertil kræves kun den levende Interesse, som heldigvis er hyppig blandt Lærerne, og saa lidt Omtanke og Energi.

Der kan dernæst være Tale om *Forundersøgelse*, inden Musæets Embedsmænd kan komme til. Dette forudsætter større Indsigt i Oldgranskningen, og det er ingenlunde Hvermands Sag. Men adskillige Lærere har Betingelser for ogsaa paa denne Maade at være Musæets Hjælper.

Hans Christensen Strandgaard

Endelig er der *Fredlysnings* af Gravhøje og andre Oldtidsminder. Ved sit Kendskab til Egnen og ved sin Indflydelse paa Befolkningen kan Læreren her være en værdifuld, ja uundværlig Støtte.

Hermed er antydet, hvilke Led i Mindesmærkernes Bevaring der særlig henvender sig til Lærerstandens Medvirken, og netop paa disse Omraader har mange ydet et smukt Arbejde. Landet skylder dem Tak for, at 'mangt og meget, ofte af stor Betydning for Granskningen, er blevet reddet fra Udslettelse og Undergang. Enhver, der elsker sit Fædreland, vil gerne yde sin Skærv til denne Fredning. Men Lejligheden melder sig saa ofte, snart hist og snart her, at det vilde være umuligt at nævne alle

de gode Hjælpere. Kun enkelte Navne kan anføres.

For den Tid, der allerede ligger noget tilbage, træder H. C. Strandgaard og J. A. Jørgensen i Forgrunden.

Hans Christensen Strandgaard er født 1836 i Vile, tog Lærereksamen fra Ranum 1857, var Lærer i Selde 1858—75 og døde 1888. Han var Oldgransker med Liv og Sjæl. Efter egne Opgivelser har han foretaget anti-kvarisk Undersøgelse af over 100 Sogne i Midtjylland¹⁾. Som Paaskønnelse modtog han Sølvkorset og blev efter Styrelsens Forslag optaget som kontingentfrit Medlem af Det kgl. nordiske Oldskriftselskab. Strandgaards Undersøgelser kan vel ikke siges at være afsluttende; men hvad han har udført er al Ære værd. Han arbejdede uden Løn, af personlig Interesse og under stadig Forbindelse med Musæet som dets ivrige og trofaste Indsamler. — Hans Forfattervirksomhed vil blive nævnt senere.

J. A. Jørgensen, der ogsaa vil blive udførligere omtalt nedenfor (under Historieskrivningen), var paa Bornholm den virksomme og dygtige Arbejder i Oldgranskningens Tjeneste. Udrustet med ualmindelig Iagttagelsesevne blev han Amtmand Vedels gode Hjælper i de velkendte arkæologiske Undersøgelser, der førte til saa betydningsfulde Resultater. Han jævnedes Vej for Vedels Granskninger og stod senere i nært Forhold til Nationalmusæet.

Ogsaa Seminarieforstander *Martin Kristensen* i Gjedved har været

J. A. Jørgensen

¹⁾ C. M. C. Kvolsgaard, Seminariet i Snedsted og Ranum, S. 85.

Martin Kristensen

Musæet en trofast og nyttig Ven. Martin Kristensen er af gammel jydsk Bondeslægt, født 8. Nov. 1842 i Kollemorten. Knap 14 Aar gammel kom han paa Uldum Højskole, hvor Forstander Rotwitts Undervisning optog ham stærkt. Aaret efter begyndte han sin Virksomhed i Folkeskolen som Hjælpelærer, blev senere Elev paa Jelling Seminarium, hvor Forstander Svendsen fik stor Betydning for hans Udvikling, tog Eksamen 1863 og var nu i et halvt Aar Lærer ved Grundtvigs Højskole, kom i Forbindelse med Grundtvig selv og nyttede Københavns Nærhed til videregaaende Studier. Endelig var han fra 1864 Lærer ved Gjedved Seminarium, fra 1896 tillige Forstander, indtil han 1. Sept. 1912 trak sig tilbage. Kristensen har bestandig fortsat og uddybet sine Studier, ikke mindst med Hensyn til nordisk Oldtidskundskab. Dette gav Anledning til hans Forbindelse med Nationalmusæet. For dette kortlagde han alle Gravhøje og andre Oldtidsminder i Vor og Nim Herreder. Ligeledes har han deltaget i forskellige Undersøgelser og faaet en Del Gravhøje fredlyst.

Hans Søn, *Frode Kristensen*, er traadt i Faderens Fodspor. Tidlig kom han i Forbindelse med Nationalmusæet og har Fortjenesten af mange gode Oplysninger og Meddelelser. Frode Kristensen er født i Gjedved 12. Marts 1867, tog alm. Forberedelseseksamen 1887 og Lærereksamen 1891. Det næste Aar blev han Andenlærer i Tørring, hvor han endnu virker. Fra Barndoms-Aarene var det hans Lyst at samle, og efterhaanden skaffede han sig en Mængde Oldsager. I 1894 gjorde han den Opdagelse, som bragte hans Navn vide ud blandt dem, der interesserer sig for nordisk Arkæologi; den skal straks omtales nærmere. Snart deltog han i Nationalmusæets Undersøgelser af Gravhøje og Affaldsdynger, ved Ertebølle 1897 i 67 Dage, ved Lindskov i Horsens Nørrestrand, i Gjesing, Tyregod, Brande, Sønder-

Lærerne og Samfundet I.

Frode Kristensen

Omme og ved Skibelund Krat. Paa sine Rejser i forskellige Egne af Danmark har han gjort flere smukke Fund. I Mullerup Mose fandt han saaledes 16 Flintflækker, der var slaet af én Blok og passede sammen i to Grupper. Paa en Boplads ved Havstrup Sø nær ved Tørring fremdrog han over 500 smaa tildannede Flækkespidser af Flint, af en Art, der vel kendtes fra Vesteuropa, Polen og Indien, men hidtil ikke var fundet i Danmark. Senere søgte og fandt han samme Slags Flækker ved Gudena (Vorvadsbro), ved Skjerna (Vester Mølle) og ved Vardeaa (Sig). Ved Vestbirk har han fundet en Brandtomt fra Oldtiden, hvor der laa en Kværn med Løber og en Mængde forkullet Hvede o. s. v.

Forfatteren *Johan Skjoldborg* (f. 1861) stod allerede, medens han endnu var Lærer i Vendsyssel, i nær Forbindelse med Nationalmusæet, og Musæet benyttede i stort Omfang denne energiske og interesserede Mands Hjælp. I Virksomheden for Fredningen af Oldtidsminderne har han deltaget fra Ungdommen af og gennem mange Aar, saa fortjenstfuldt som faa andre. Han har haft udmærket Evne til at forhandle med Folk paa Musæets Vegne, og naar det saae kritisk ud for Mindesmærkerne, har han paa Møder ude i Landet med stor Dygtighed ført Musæets Sag — og dermed varetaget de videnskabelige og nationale Interesser.

H. N. Rosenkjær

Ved sin ypperlige Sporsans har *S. Andersen* i Vester Alling (f. 1865) gennem en halv Menneskealder været Nationalmusæet en skattet Medarbejder. Han har opdaget en Række meget rige og meget vigtige Fundomraader og foretaget Forundersøgelser paa dem; ligeledes har han i en Aarrække deltaget i Musæets Gravninger.

Den utrættelige naturhistoriske Samler, Lærer *M. J. Mathiassen* i Mullerup (f. 1863) fandt den 31. Maj 1900 de Kulturrester i Maglemose, der foranledigede Musæets Undersøgelser (ved G. Sarauw) og afslørede en »Køkkenmødding« uden Lerkar og uden Havdyr-Skaller; Danmarks Bebyggelse rykkedes derved maaske Aartusinder tilbage, i alt Fald tilbage til en Tid, da Egen endnu ikke var kommet hertil og Elsdyret strejfede om i Fyrreskovene¹⁾.

I Modsætning til de foregaaende har Geologen, Kommunelærer *H. N. Rosenkjær* i København ikke staaet Nationalmusæet saa nær; men tilfældig er han kommet til at yde et interessant Bidrag til Oldgranskningen. Da det store Frihavsbassin udgravedes i den inddæmmede og tørlagte Havbund (1891—92), foretog han sine geologiske Undersøgelser paa Stedet og fandt da en Boplads fra den ældre Stenalder; Grunden, som nu laa 12—14 Fod under Havets Overflade, havde én Gang været fast Land med Egeskov og Hasselkrat om Tørvehuller. Selv har Rosenkjær skildret

¹⁾ Georg Sarauw i Aarbøger f. nord. Oldkyndighed 1903, S. 148 ff.

sit Fund i »Naturen og Mennesket« for 1893. Han mener her at kunne udtale, at én af Flintflækkerne hidrører fra et interglacialt Lag; men i dette betydningsfulde Spørgsmaal har Oldgranskerne ikke givet ham Tilslutning.

Eet er at finde og bevare, et andet at *beurbejde* Oldgranskningens mangfoldige Stof. Kun undtagelsesvis har Lærerstanden Repræsentanter, der magter dette sidste; men enkelte Tilfælde kan dog nævnes.

H. C. Strandgaard havde Øje for det paafaldende ved den sammenhængende Række af Gravhøje fra Vesterhavet ind til Midten af Jylland. Det var ganske vist først Museumsdirektør Dr. Sophus Müller, der udnyttede Stoffet til Paavisning af »Vej og Bygd i Sten- og Broncealder«; men selve Iagttagelsen var allerede gjort af Strandgaard, hvad Müller ogsaa fremhæver¹⁾.

Martin Kristensen har ganske vist ikke gjort ny videnskabelige Opdagelser; men naar han er fremtraadt i Litteraturen med arkæologiske Oversigter og Redegørelser, har han vist sig kyndig og lærd paa dette Omraade. Foruden Bladartikler kan nævnes Anmeldelse af Oldtiden i »Danmarks Riges Historie« (i Vor Ungdom), »Dansk forhistorisk Arkæologi« (Dansk Tidsskrift 1901, en historisk Oversigt over den langvarige Strid om Stenalderens Tvedeling) og »Danevirke« (Dansk Tidsskrift 1904, en Redegørelse for de nyeste Undersøgelser) samt »Nogle Træk af Aarhus Stifts Tilblivelses og Bebyggelses Historie« (Aarbog udgivet af Hist. Samfund f. Aarhus Stift I, 1908).

Især maa fremhæves *Frode Kristensen*²⁾. En vigtig arkæologisk Opdagelse skyldes hans skarpe Iagttagelsesevne. Det var i Marts 1894, at den unge Lærer i Tørring fandt Kornaftryk i Laaget af et Broncealders Lerkar fra Rodved og udtog et forkullet Korn; Fundet indsendtes til Nationalmusæet. I August 1894 fandt Kristensen ogsaa Kornaftryk i et Stenalderes Lerkar fra Hammer og endnu i samme Maaned i et Jernalderes Kar fra Gangsted. Ogsaa disse Kar blev indsendt, og Musæet foretog nu Undersøgelse af de Lerkar, som fra tidligere Tid fandtes i Samlingen. Udbyttet var betydeligt. Det stod nu fast, at der allerede i den yngre Stenalder har været Kornavl. I de ældste Kar bestemtes Kornene som Hvede og Byg, senere synes Hirse at være kommet til. Frode Kristensen fortsatte i en Aarrække med Indsendelse af Potteskaar, der havde Aftryk af Korn. Fra Jernalderen fandtes nu ogsaa Aftryk af Havre, en enkelt Gang af Rug. Udviklingen af Oldtidens Kornavl er saaledes blevet belyst ved Kristensens Fund.

Ogsaa paa et andet arkæologisk Omraade har flere af Folkeskolens Mænd indlagt sig stor Fortjeneste. Vi sigter herved til *Indsamlingen af*

¹⁾ Saml. t. jydsk Hist. og Topografi IX, 88. Aarb. f. nord. Oldkyndigh. 1904, S. 1 ff.

²⁾ Jfr. Sophus Müller, Vor Oldtid, S. 411.

Oldsager og nyere kulturhistoriske Ting og Ordningen af dem i vore *Provincsmusæer*. Et Par af disse Musæer skylder endog Lærere selve deres Oprindelse og Udvikling.

J. A. Jørgensen var saaledes en af Hovedmændene ved Grundlæggelsen af Bornholms Musæum i Rønne. Stadig forøgede han dets Samlinger, og efter sin Afgang som Lærer bestyrede han Musæet lige til sin Død.

Jens Andersen Trøstrup er Grundlægger af Musæet i Herning. Han er født 28. Sept. 1830 i Birkmose, Timring Sogn. I denne Hedeegn var der ikke anden Lærer end en ældre Bondekarl, men han var ikke ueffen, og da *J. A. Trøstrup* var bleven voksen, kunde han tilstrækkeligt til

Jens Andersen Trøstrup

selv overtage Hvervet som Vinterlærer i sin Fødeby og i et af Nabosognene. Dog følte han Trang til at lære mere, og skønt han var ved de 30 Aar, blev han Elev paa Jelling Seminarium. Ogsaa for ham blev Forstander Svendsens Paavirkning af stor Betydning. Straks efter Eksamen (1862) blev han Lærer og Kirkesanger i Thorsted ved Ringkøbing. I dette lille Embede forblev han lige til 1892. Han holdt Foredrag hver Uge, lejlighedsvis holdt han ogsaa Aftenskole for Ungdommen, han indførte Havebrug og Træplantning i Sognet og foranledigede Anlæget af en stor Plantage. Tillige syслеde Trøstrup med Tanken om et Musæum for den gamle »Bindstow«-Egn

og indsamlede Sager fra Oldtid og Nutid. Selv havde han Sky for al offentlig Optræden; men hans gamle Seminariefælle, Landstingsmand Thomas Nielsen, hjalp Sagen frem; det ny Thinghus i Herning skulde afgive Lokaler til Samlingen, og Trøstrup, som netop ved samme Tid tog Afsked med Skolegerningen og bosatte sig i Timring, skulde være dens Forstander. Modstræbende tog han imod Hvervet. Fra 1893 drog han rundt i Egnen og indsamlede kulturhistoriske Sager i stor Mængde, saa de to Værelser i Thinghuset snart var fyldt. Trøstrup studerede dernæst Musæerne i København, i Sverige og Norge, og han holdt Foredrag i Herning-Egnen om Musæumssagen, i én Vinter endog i 66 Skoler. Samlingerne forøgedes, og fra 1897 maatte han tage Bolig i Herning for at være ved Haanden. Thinghusets Værelser slog ikke længer til; men som Udbyttet af Trøstrups Virksomhed staar nu det statelige Herning Musæum med sine tre Stokværk og sine rige Samlinger og knyttet til Musæet en typisk midtjydsk Bondegaard med »Bindstow« og »Kaalgaard«.

I Litteraturen er Trøstrup kun fremtraadt lidet, nærmest med Fædrelandssange og religiøse Digte samt Viser i jydsk Mundart.

For Odense Musæum har Skolebestyrer *Hans Rasmussen* haft stor Betydning. Han er født 17. Jan. 1846 i Sanderum ved Odense, tog Eksamen fra Jelling 1866, blev 1871 Sekondløjtnant og gjorde to Aar Tjeneste ved Fodfolket i Odense, var dernæst Lærer ved og senere Medejer af Gregersens Drengeskole i Odense. Valgt til Byrådsmedlem 1894 traadte Rasmussen ind i Styrelsen for Odense Musæum og var senere i 6 Aar dets administrerende Direktør; Arbejdet blev ham da for overvældende, men som Medlem af Byraadet stod han endnu nogen Tid Musæet nær. Rasmussen fik Lokalerne udvidet, omordnede og etiketterede personlig alle Samlingerne og forestod Indkøbene. Det var ogsaa ham, der foranledigede Købet af Ejler Rønnows Gaard, hvor nu Odense Folkemusæum er.

Ludvig Hedelund i Aalborg (f. 1855) blev allerede i 1884 knyttet til Byens historiske Musæum. I Begyndelsen var han »Foreviser«; men snart blev han Musæets Inspektør, og nu foretog han sammen med Bogholder Vilh. G. Hansen en fuldstændig Omordning af Samlingerne med gennemført Numerering og ny Protokolføring. Fra den Tid har Hedelund saa temmelig været ene om Indkøb og Opstilling samt de arkæologiske Undersøgelser; Forøgelserne falder især paa den historiske Afdeling. 1889 udgav han Katalog over Musæet med en kort Oldtidshistorie; men den er nu forældet, og man er gaaet over til Etikettering. I »Holger Danske« har Hedelund skrevet »Danmarks Oldtid«.

I Thisted har *P. L. Hald* (jfr. nedenfor) udrettet meget for Oldsags-samlingen. Straks da Historisk Samfund for Thy og Hanherred stiftedes (Juli 1903), paatog han sig at bestyre den paatænkte Samling, og nu tæller den over 3500 Numre, hvoraf omtrent 2000 Stykker er egenlige Oldsager og for en stor Del opstillede.

For Aarhus Musæum virkede paa tilsvarende Maade *Peter Holm* (jfr. nedenfor) saa længe hans Tid tillod ham at sidde i Styrelsen (1908—10). Af Musæets sammenhobede Sager fra Middelalder og Renæssancetid fik han med Støtte fra Nationalmusæets 2. Afdeling fremstillet en kronologisk ordnet »kirkelig Afdeling« m. m. Fremfor alt var Holm Medlem af og snart Ordfører for Sektionen for den historiske Udstilling for Aarhus By, der knyttedes til Landsudstillingen 1909. Det lykkedes at henflytte til denne Udstilling den prægtige »Borgmestergaard« fra 16. Aarh., der med sit svære Egetømmer, sin hængende Svale og sine skiftende Interiører blev en af Landsudstillingens ypperste Seværdigheder. Efter Udstillingens Afslutning har Holm været en Hovedmand i den Komité, der valgtes for at sikre den gamle Bygning, og med Støtte af Staten, Aarhus By og private kan Huset nu flyttes til »Haveselskabets Have«. Et ypperligt kulturhistorisk Mindesmærke er reddet fra Undergang, og dette har givet Stødet til Dannelsen af et særligt jydsk kulturhistorisk Musæum, for hvis Fremtid der er lovende Udsigter. En stor Del af Æren herfor tilkommer Holm. Sammen med andre har han tillige holdt Øje med hver For-

tidslevning, der er kommen for Dagen ved Bygnings- og Gadearbejder, har ladet dem opmaale, fotografere og indtegne paa et Kort, der skal gengive det gamle Aarhus.

I Tilslutning hertil maa det nævnes, at naar *Dansk Folkemusæum* og *Landbrugsmusæet* ved Lyngby har saa rige Samlinger af Fortidens Udstyr og Redskaber, saa skyldes det i mange Tilfælde Lærerstandens udmærkede Hjælp. De den landbohistoriske Udstilling tilvejebragtes i København 1888, var adskillige Lærere ivrige for Indsamling af de gamle Sager, der mangen Steds var kastet paa Loftet som Skrammel; derved skabtes allerede en stor Samling, og den er jævnt hen bleven forøget senere. Gennemgaar man Katalogen over den landbohistoriske Udstilling i Odense 1900, støder man idelig paa Folkeskolens Lærere som Givere eller Samlere, og i det Udvalg, der tilvejebragte og ordnede Udstillingen, var Lærerstanden repræsenteret ved *R. J. Rose* fra Thisted, som for øvrigt ogsaa har arbejdet meget for Nationalmusæets 1ste Afdeling. Folkemusæet og Landbrugsmusæet har nydt godt af disse Indsamlinger. At nævne den Skare af Lærere, som har bidraget til denne Høst, vilde føre for vidt. Det maa være tilstrækkeligt at anføre de Ord, hvormed Musæumsdirektør Bernhard Olsen sluttede sin Tale ved Jubilæumsfesten i Frilandsmusæet den 8. August 1910¹⁾:

»I Ledelsen af Indsamlingen gik Folkeskolens Lærere i Spidsen med patriotisk Iver, og det er i denne Stand, inden og udenfor Rigsdagen, at vi har fundet en utrættelig Støtte. Og saaledes bør det ogsaa være. Det er jo Lærerne, der skal bygge vort Lands Fremtid!«

Til *Granskningen af vore gamle Kirker* har Lærerne vel næppe ydet selvstændige Bidrag, men de har deltaget i Arbejdet for Oplysningen om dem og ved folkelige Skrifter vakt Kærlighed til disse prægtige Mindesmærker. I den historiske Litteratur, som nævnes nedenfor, vil man finde Eksempler herpaa. Her skal blot nævnes, at Kommunalærer og Translatør *Peter Holm* i Aarhus sammen med Professor Hack Kampmann i 1907—08 har foretaget en arkæologisk Undersøgelse af Aarhus Domkirke, hvorved der opnaaedes et værdifuldt Udbytte med Hensyn til Forstaaelsen af Kirkens oprindelige Skikkelse (se Hack Kampmanns Redegørelse i »Architekten« for Maj 1908), og at han tillige har ydet et smukt Skrift om denne Domkirke, medens *H. Rasmussen* i Odense paa tilsvarende Maade har udarbejdet Vejledning for Besøg i Fyns Hovedstads gamle Kirker, og flere Landsbylærere, der er knyttet til særlig mærkelige Kirker, har givet Skildring af dem, saaledes *J. P. Jørgensen* (Ledøje), *A. Knudsen* (Merløse) og *P. Storgaard Pedersen* (He) o. s. v.

Til *Granskningen af de gamle Husbygninger* finder man ikke saa faa

¹⁾ Festen paa Dansk Folkemuseums 25 Aars Aabningsdag S. 19.

Bidrag i Landsbylæreres Stedbeskrivelser. For blot at nævne en enkelt Ting har *H. C. Strandgaard* i 1882 peget paa de mærkelige Sulehuse i Salling. Alt dette er meget godt, men i og for sig vejer det ikke synderlig til. Hvis Folkeskolen derimod kan tilegne sig Professor *Meiborg*, saa kan den opvise en Banebryder paa dette Omraade.

Reinhold Frederik Severin Meiborg nedstammede fra Emigranter, som kom hertil i Slutningen af det 18. Aarhundrede. Selv mente han at kunne føre sit Udspring tilbage til Merovingerne. Hvorledes han kunde godtgøre dette og hvad Glæde han kunde have af at nedstamme netop fra denne Kongeslægt, det er naturligvis et andet Spørgsmaal. Han voksede op i meget borgerlige Forhold, idet hans Fader var Maler i Kerteminde. Her blev han født 28. Marts 1845. Fra Jelling tog han Lærereksamen 1864, blev dernæst Lærer i Assens og var 1864—72 knyttet til Hjørring Skolevæsen. Udtraadt af Folkeskolens Tjeneste tog han Ophold i København, hørte Forelæsninger paa Universitetet, besøgte ogsaa en Tid Kunstakademiet og begyndte sin bekendte Forfattervirksomhed, der især omfattede Fortidens Husbygning og andre kulturhistoriske Emner. Nævnes kan: »Borgerlige Huse« (1881), »Gamle danske Hjem i 16., 17. og 18. Aarh.« (1888), »Landsbyskomageren Jonas Stolts Optegnelser« (1890), »Nordiske Bøndergaarde i 16., 17. og 18. Aarh., I: Slesvig« (1892), »Danske Bøndergaarde, særlig Bondestandens Liv og Færd« I, Hefte 1—2 (1897) samt mindre Stykker som »Sydslesvigske Bøndergaarde« og »Bøndergaarde i Ejdersted« (begge i »Museum« 1890, I). Han fik Professor-titlen 1893 og døde 18. Juni 1898¹⁾.

Meiborg havde en lykkelig Evne til at skildre Almuens Byggesæt og paaapege dets Sammenhæng med den omgivende Natur, og han var blandt dem, der brød Vej for kulturhistorisk Behandling af de enkelte Landsdeles Ejendommeligheder i Tro og Sæd og Skik. Han gjorde Studier ikke blot i Marken men ogsaa i Arkiverne, og han forstod at fremtrylle levende Billeder af sit Stof. Hans Sprog var smukt, men kunde forfalde til det altfor blomstrende. Hvad der manglede ham var Evnen til at begrænse sig og samle al Kraft paa de afgørende Punkter. Idet han vilde gøre sig til Herre og Mester over den hele Kulturhistorie, spredte han sig for meget. Han magtede ikke altid at samle de mange Enkeltheder, og bag den malende Skildring brast Udviklingens Traad for ham. Hans ellers saa smukke Værk »Gamle danske Hjem« bliver paa den Maade en Samling vilkaarlig valgte Prøver paa hans vidtspændende kulturhistoriske Viden, og i hans sidste Arbejde, hvoraf kun Begyndelsen udkom, har det brogede Stof helt taget Magten fra ham. Og dog vil den store Bog om de slesvigske Bøndergaarde — til Trods for sine Fejl, som bl. a. P. Lauridsen har paavist (herom senere) — altid staa som et stateligt Monument i vor Litteratur, den første og hidtil den anseligste Monografi over en enkelt Landsdels Bygningskultur. Den er mere helstøbt end hans an-

¹⁾ Jfr. Dansk biografisk Lexikon IX, 218.

dre Skrifter og viser den Samarbejden af Iagttagelsen og Arkivundersøgelsen, som ellers ofte glippede for ham.

Vi gaar dernæst over til **Historieskrivningen**. Eller nærmere bestemt: *Den almindelige Granskning af og særlig Skildringen af vort Fædrelands Historie* med den dertil knyttede *Stedbeskrivelse*. Det er nemlig en sjælden Undtagelse, at Folkeskolens Lærere har behandlet verdenshistoriske Emner; næsten alt drejer sig om Danmarks Fortid.

Her møder vi — selv om vi naturligvis ser helt bort fra Skolebøgerne — en meget omfattende Lærrelitteratur, langt større end alle Lærerstandens Bidrag til Sproggranskning, Naturkundskab og Filosofi taget under ét. Der kan da ikke være Tale om at opregne alt. I høj Grad savner man ogsaa Hjælpemidlerne til en saadan Bibliografi. Naar man idelig støder paa ellers ukendte Forfatternavne, og naar disse Navne tilmed hører til dem, der bæres af saare mange, er det ofte vanskeligt at opspore, om Manden er Lærer i Folkeskolens Tjeneste. Hertil kan føjes, at flere Skrifter ikke er i Boghandelen. Muligvis kan derfor adskilligt have undgaaet min Opmærksomhed, især da jeg kun har haft ganske kort Tid til min Raadighed. Paa den anden Side er det ikke alt, der fortjener at nævnes; der er derfor ogsaa de Ting, jeg har forbigaaet med velberaad Hu.

Hvad nedenfor er anført, skal altsaa ingenlunde udtømme Emnet. Lad paagældende Arbejder staa som *Prover* og betragt deres Forfattere som *Typer!* Andre Navne, andre Bøger og Afhandlinger kunde være nævnt, maaske ofte med samme Ret. Men kan de følgende Blade blot give Lærerne selv, og den øvrige Læseverden med dem, en Forestilling om det Indskud, Lærerstanden har i det store nationale Arbejde for Landets og Folkets Fortid, saa har jeg naaet det Maal, jeg har sat mig.

Nogle af de historieskrivende Lærere har velvillig givet mig Oplysning om deres Forfattervirksomhed; for den Imødekommen, hvormed de har besvaret mine Spørgsmaal, bringer jeg dem herved min Tak.

Før Midten af 70'erne i forrige Aarhundrede er de historiske Bidrag fra Lærernes Haand endnu sparsomme og spredte. Lærer og Boghandler *J. Jensen* i Stege offentliggør saaledes i 1866 et Skrift om Møn, Kordegn *Laur. Chr. Thomsen Frolund* udsender i 1871 sin historisk-statistiske Beskrivelse af Holstebro og i 1874 »Herning Sogn og Plads før og nu«, den bekendte Skolemand og Politiker *Daniel Eiler Rugaard* møder i 1871 med sit biografiske Værk »Fremragende danske Bønder«, Samlingerne til Fyns Historie og Topografi har enkelte Bidrag fra fynske Lærere, og de tilsvarende jydsk Samlinger rummer adskillige Smaaestykker, der skyldes jydsk Landsbylærere. Men *fra Tiden henimod 1880* tager den historiske Lærrelitteratur meget stærkt til, og det drejer sig nu ikke blot om Smaaundersøgelser og korte folkelige Skildringer, men tillige om store

og tykke Bøger. De historiske Sognebeskrivelser, som tidligere navnlig var Præsternes Fritidssyssel, bliver nu Lærernes MaaL.

Utvivlsomt er denne Opblomstring ikke nogen Tilfældighed. Standens Selvfølelse var vakt. Den Tid var forbi, da »Skolemester blev Kodille« og han selv med et Suk maatte tilstaa: »Jeg er vant dertil« (Hostrups »Intrigerne«). Gennem vor frie Forfatning havde han vundet stor og stadig voksende Indflydelse baade paa det politiske og det kommunale Omraade; han var med i hele den folkelige Udvikling, kunde frit fremsætte sine Meninger og kunde faa Folk til at lytte og følge efter.

Men Lærernes Gennembrud i boglig Syssel maa tillige ses paa Baggrund af det almindelige Opsving i Historiegranskning og Historieskrivning efter Ulykkesaaret 1864. Ældre Forskere som Caspar Paludan-Müller og C. F. Allen yder nu deres betydningsfuldeste Værker, og en ny Slægt kommer til: Edvard Holm og Holger Rørdam, A. D. Jørgensen og Johannes Steenstrup, Troels-Lund, Fridericia og Kr. Erslev er Bevægelsens Førere; en hel Skare af ældre og yngre Historikere slutter sig til dem. Samtidig er Kærligheden til Fortidsminderne vakt blandt Menigmand; den grundtvigske Aandsretning brød Vejen, og Højskolens Høvdinger blev Mellemmænd mellem de Lærde og Folket.

Det er forstaaeligt, at denne Strømning naaede hen til Folkeskolens Lærere. Flere er umiddelbart blevet paavirket fra Folkehøjskolerne. I andre Tilfælde har Fortidsminderne selv gjort deres stille Gerning i Lærerstanden, blot de fandt den Aabenhed i Sindet, som er den nødvendige Forudsætning. Ofte gaar det jo nemlig saaledes, at det historiske Stof frembyder sig af sig selv, møder Læreren paa hans Vej. Han lever omgivet af historiske Minder, han fristes til at spørge om de svundne Tider, ydre Tilfældigheder tvinger ham nu og da til at foretage Undersøgelser paa et eller andet Punkt, og straks dukker der mere op for hans Blik, uanede Rigdomme ligger for hans Fod. Han har i Kraft af sin Uddannelse historisk Forkundskab, der altid giver ham *noget* (oftest dog ikke tilstrækkeligt) af historisk Baggrund, han véd saa nogenlunde, hvor han skal skaffe sig Oplysning, og er til en viss Grad i Stand til at udnytte baade trykte og utrykte Kilder og saaledes vinde historisk Udbytte, det være nu større eller mindre.

Og dog er det ikke Hvermands Sag at skrive Historie, — en Sandhed, som enkelte indentor Lærerstanden ufrivillig har maattet stadfæste.

Det mest kendte Ulykkestilfælde er Bogen om Hjørunde.

Eduard Carstensen, der 1853—86 var Lærer i Skenkelsø, udsendte i 1878 en stor Bog, »Hjørunde Sogns Historie« (VII + 352 Sider). Den var udgivet med Understøttelse af det Kgl. Danske Landhusholdnings-selskab; men denne Anbefaling frelste den ikke fra at faa en lidet smigrende Navnkundighed i den historiske Verden.

Domfældelsen udtaltes af daværende Biblioteksassistent C. F. Bricka (den senere Rigsarkivar), der anmeldte Bogen i Historisk Tidsskrift. Han anker først over Bogens Vidtløftighed: 350 Sider om et Sogn, der blot

rummer et Par Landsbyer, en Kirke, en Præstegaard og et Par Skoler! Men dette svulmende Omfang kan jo nok opnaas, naar Forfatteren for hver eneste Gaard og hvert eneste Hus giver Efterretninger om Beboerne lige fra Midten af 17. Aarhundrede til vore Dage. Vittigt henviser Bricka til »Lægdsgaarden i Ølsebymagle«, hvorefter Videnskaben »ej er bragt til Fuldkommenhed, saa længe der staar en Ledstolpe paa Vejen eller en Stenkiste paa Marken, som ej er optaget deri«. E. Carstensen synes at tage Poul Møllers Krav alvorligt og gennemfører dem til det yderste; paa dette anføres der saa nogle meget muntre Eksempler. Det paavises dernæst, at Forfatteren end ikke kender Hovedværker som Wibergs Præstehistorie, at han gør sig skyldig i haarrejsende Fejltagelser og Misforstaaelser, at han for en Del slet ikke har kunnet læse eller tyde sine utrykte Kilder, og at han tidt heller ikke forstaar de trykte Kilder eller gengiver dem rigtigt. Kort sagt, man staar overfor »en Ukyndighed, som man ikke skulde tro mulig, naar man ikke havde sort paa hvidt for sig¹⁾).

Hertil kan man ovenikøbet føje, at Hjørunde-Bogen trods sit overvældende Omfang er langt fra at være udtømmende. Kirken og dens berømte Kalkmalerier (der fandtes 1864) er kun mangelfuldt behandlet, og den nedenfor anførte Litteratur vil vise flere værdifulde Bidrag til Hjørundes nyere Historie (af P. A. Pedersen og P. Petersen), der gaar langt ud over, hvad Carstensen har haft at meddele.

Alt dette er næsten en Tragedie. Formodenlig har Lærer Carstensen dog levet i den lykkeligste Uvidenhed om sin Førstefødtes Nedsabling. I alt Fald udsendte han i 1884 et nyt historisk-topografisk Arbejde, »Vigsø Sogns Historie«, og udtaler i Forordet, at den *Velvilje*, hvormed Hjørunde-Bogen blev modtaget, har givet ham Mod til at skrive dette Værk. Ligesom forrige Gang opregner han da ogsaa alle Gaardes og Huses Ejere, saa langt tilbage han kan komme. Men Præstehistorien, som han i Hjørunde-Bogen kom galt fra, udelader han denne Gang, og til en viss Grad har han lært sig Begrænsningens Kunst; »Vigsø Sogns Historie« er nemlig kun paa 98 Sider. Bogen har sine Mangler; men den staar dog meget over sin Forgænger, og den kan da ogsaa pynte sig med en endnu finere anbefaling: »Udgivet med Understøttelse af den grevelige Hjelmstjerne-Rosencroneske Stiftelse«, staar der paa dens Titelblad. — Forinden havde E. Carstensen udgivet en Folkebog, »Psalmedigteren Biskop Thomas Kingos Levnet« (1881). Det lille Skrift giver ikke noget nyt eller ejendommeligt; men det vilde være Synd at gaa i Rette med Forfatteren, da han lod Skriftet sælge til Fordel for det Kingo-Mindesmærke, som rejstes i Slangerup to Aar senere.

Det var jo en haard Dom Bricka fældede over E. Carstensens »Hjørunde«. Men da han dog udtaler, at Bogen trods alt rummer »adskillige Oplysninger til Bondestændens Historie, som fortjener Opmærksomhed«, og »bringer hidtil ukendte Meddelelser af personalhistorisk Art«, saa maa

¹⁾ Hist. Tidsskr. 5. Række I, 705 ff.

man sige, at han ikke har været ubillig. Enhver, som har kendt Bricka, vilde ogsaa paa Forhaand vide dette; lige saa lærd han var, lige saa retsindig var han.

I de indledende Ord til Anmeldelsen giver Bricka for øvrigt sin Kritik et videre Omfang, saa det ikke alene bliver den stakkels Hjørunde-Bog han rammer. Han ser med Bekymring, hvorledes Landsbylærere og Bønder i større og større Tal optræder som historiske Forfattere. Vel har disse Mænd gode Forudsætninger for at forstaa de ældre Tiders Landbrugsforhold, og vel er det glædeligt, at historisk Interesse vækkes blandt Menigmand; »men fra det, at Øret er aabent og Sindet modtageligt, er der et langt Spring til selv at optræde belærende — eller burde der i al Fald være, thi desværre overses dette ofte«, og sligt vidner om »sørgelig Ringeagt for den grundige Forberedelse«. Paagældende oversér, at skal Topografien have ideel Berettigelse, maa den bæres oppe af Fortrolighed med den hele historiske Udvikling og give Bidrag til selve Landets Historie. Bricka mener, at disse ulærde Forfattere idelig støder paa Forhold, de ikke forstaa; enten tyder de dem da ved selvlavede Forklaringer og kommer oftest galt derfra, eller ogsaa gaar de uden om Vanskelighederne og er da sandsynligvis netop saa uheldige at udelade det, som det kommer an paa, ja selv hvor det blot drejer sig om at gengive Fakta, glipper Evnen; det viser sig særlig i de personalhistoriske Studier.

Bricka kan derfor ikke være med til at føle Taknemmelighed overfor Mænd, som arbejder saa at sige i Blinde, som med gavmild Haand udstrør sandt og usandt, ret og vranget i broget Forvirring, som selv ringeagtende Videnskabens Krav lokker andre til at efterligne dem, og hvis Fællesmærke man vel kan betegne som den talentløse Middelmaadighed«.

Herved tages der i større Almindelighed Sigte paa den Tids historiske Skolelærerlitteratur. Det hedder nemlig videre: »Man gennemgaa de til Dels omfangsrige historiske Værker, som vore Landsbyskolelærere og Gaardmænd har udgivet i de senere Aar, og de mange Afhandlinger af denne Klasse Forfattere, som det jydsk historisk-topografiske Selskabs Bestyrelse i saa overstrømmende Maal har givet Plads i Selskabets Tidsskrift, og man vil vist finde den udtalte Dom begrundet«.

Denne Dom, der ikke gør Undtagelser ved at nævne enkelte Værker af bedre Støbning, er unægtelig streng, især da den jo er udtalt i Forbigaaende og derfor ikke er dokumenteret, saaledes som Kritiken af Hjørunde-Bogen er det. Og jeg nægter ikke, at jeg finder den altfor streng.

Gennemgaa man saaledes de ældre Aargange af »Samlinger til jydsk Historie og Topografi«, som Bricka udtrykkelig nævner, saa kan man ganske vist beklage, at Styrelsen ikke i rette Udstrækning har valgt og vraget mellem de indsendte Bidrag, og man kan indrømme, at adskillige Stykker er ubetydelige og at intet iblandt dem er særlig vægtigt; men ved Siden af spinkle og tynde Bidrag er der fra Læreres Haand dog ogsaa hæderlige Afhandlinger, som ikke kan forarge, men meget mere maa paaskønnes. De har i sin Tid gjort deres Nytte, og nogle af dem har endnu

Værdi. Det bedste er imidlertid de folkloristiske og antikvariske Meddelelser, og det var netop de historiske Omraader, som laa Bricka fjernest. Hans mørke Syn paa denne fremspirende Litteratur maa i visse Maader forklares herudfra.

Men ogsaa flere større historiske Skrifter af Folkeskolelærere, der omtrent er samtidige med Carstensen, kan bedre staa for Kritiken. A. Petersen, P. Jensen, Johs. Lauritsen og fremfor alt S. Jørgensen, Kistrup, er de betydeligste historieskrivende Lærere omkring Aar 1880. Lidt senere kommer andre til, særlig Severin Kjær og J. A. Jørgensen; de kan i alt Fald passende nævnes her, da de var jævnaldrende med de først nævnte. Alle havde de deres Virksomhed paa Øerne; men to af dem var Sønderjyder af Fødsel, én var Nørrejylland. Selv gik disse Mænd stærkt frem, medens de syslede med deres Fortidsstudier, og andre traadte i deres Fodspor, saa at den historiske Lærerlitteratur snart stod paa et langt højere Standpunkt end det, der angaves ved Hjørlande-Bogen. Vi skal nu se lidt nærmere paa denne Forfattergruppe.

Den jævnflittige *Anders Petersen* i Valløby (f. 1827) havde allerede i 1877 udgivet »Vallø og Omegn«, og i 1884 begyndte hans »Kjøge Bys Historie« at udkomme for endelig at sluttet fire Aar senere. Der er Steder i disse Bøger, der noksom vidner om, at Forfatteren ikke er oplært til at være Historiker. Uden at ane Uraad lader han Harald Hildetand indskibe sig i Køge »for at drage til det navnkundige Braavallaslag Aar 730«, og han fortæller Hellig Margretes Historie efter Thieles Folkesagn i Stedet for at udnytte det gamle Helgenskrift. Men det vilde være ubilligt at dømme hans Bøger efter den Slags Fejlgreb. Langt mere skal det betones, at der gennem A. Petersens Arkivstudier er tilvejebragt et stort og værdifuldt personalhistorisk Stof og kastet Lys over mangt og meget af Fortidens Begivenheder og Samfundstilstande. Overhovedet maa man beundre A. Petersens utrættelige Flid og opofrende Omhu, der ligeledes lægger sig for Dagen i et Par Undersøgelser i Personalhistorisk Tidsskrift II (»Peder Syvs Børn«, »Gravskrifter og Inskriptioner i Kjøge Kirke«) og Kirkehistoriske Samlinger 5. Række IV (»Den nedlagte Latinske i Kjøge«); sidstnævnte Artikel er skrevet, da Forfatteren var 82 Aar gammel. Mere end nogen anden er A. Petersen da ogsaa bleven *Lærerstandens Personalhistoriker*. Hvilket uhyre Arbejde er der ikke nedlagt i hans »Skolestatistik« (1877, 1887, 1897 og 1902), »Den jonstrupske Stat« (1884, Tillæg 1891) og »Vejviser for Landet« (1889)! Ikke blot Lærerstanden, men ogsaa mange andre staar i Gæld til den gamle Hædersmand. Endnu i de senere Aar har han ydet historiske Bidrag til »Østsjællandske Aarbøger« 1907, 1908 og 1910: »Landeværnet og Slaget ved Kjøge Landevej den 29. August 1807«, »Præstetienden og Høsten i Bjeverskov Herred Aar 1690«, »Frederik VII's Mindesmærke i Kjøge« og »En Troldkvinde i Kjøge«.¹⁾

¹⁾ Jfr. Dansk biogr. Lexikon XIII, 16. — 1ste Udgave af Skolestatistiken skyldes Samarbejde mellem A. Petersen og H. H. Mangor, f. 1817, Eksamen fra Jonstrup 1841, Lærer i Søborg 1846—78, † 1886.

Sønderjyden *Johannes Lauritsen* blev født 2. Oktober 1824 i Sommersted, tog 1844 Eksamen fra Jelling Seminarium og var 1846—48 Lærer i Haderslev. Oprørerne anholdt ham, men han flygtede til Odense, hvor han blev Lærer ved Borgerskolen, snart tillige Gymnastiklærer ved Katedralskolen. Fra 1861 var han Medudgiver af *Dansk Skoletidende*, 1865—68 redigerede han »Fyns Avis«. Lauritsen indtog en fremskudt Plads indenfor Danmarks Lærerstand. Han udgav en af Ministeriet anbefalet Samling af Lege (1866) og havde overhovedet megen Fortjeneste af Gymnastikundervisningen, han kæmpede for Rensning af Modersmaalet men imod Friskolerne, og han deltog ivrig i den Tids pædagogiske Bevægelser; fremfor alt var det ham, der først gav Stødet til de nordiske Skolemøder. Efter et saare virksomt Liv døde han 17. Februar 1896¹⁾.

Johannes Lauritsen har ogsaa udfoldet en omfattende Forfattervirksomhed. Her skal ikke dvæles ved hans Verdenshistorie (1852). Derimod maa nævnes de vigtigste af hans populære Værker om Odense By: »Odense og nærmeste Omegn i Billeder og med historisk beskrivende Tekst« (1874), »Søvejene til Odense« (1873), »St. Knuds Kirke; en illustreret historisk Beskrivelse« (1876), »Land- og Vandforholdene ved Odense og i Odense Fjord, anskueliggjorte ved et illumineret Kort« (1888), »Odense Smedelav gennem 400 Aar« (1896) o. s. v. Fremdeles har han skrevet en Mængde historiske Avisartikler. Mest maa dog fremhæves et Par livlige kulturhistoriske Skildringer, han fik optaget i Samlinger til Fyns Historie og Topografi V og VI; det var »Udsigt over den fynske Bogtrykkerpresses Historie indtil Aaret 1800« (1871) og »Skuespil og andre offentlige Forlystelser i Odense i Slutningen af forrige og Begyndelsen af dette Aarhundrede« (1873). Hertil kom senere (1890) »Frederik Buchwald som Godsejer« (Saml. t. Fyns Historie X).

Den Mand, som omkring 1880 var den ypperste Historiker indenfor den fynske Lærerstand, ja i hele den danske Folkeskole, var *Søren Jørgensen* i Kistrup.

S. Jørgensen blev født i Ørbæk 16. Juni 1838. Som uægte Barn voksede han op i trange Kaar. Efter at være bleven voksen valgte han at blive Gartner. Men da han ved Salg af Kaalplanter havde samlet sig 60 Rdl., fulgte han sin Hjertens Trang til Læsning og vandrede til Skaarup. Uden Slægt til at støtte sig havde han Nød med at holde sig oppe; men i 1863 naæde han da at faa sin Eksamen. En kort Tid var han nu Hjælpelærer i Haarslev og blev dernæst 1864 Lærer i Kistrup. Paa mange Maader blev der efterhaanden lagt Beslag paa Jørgensens Evner. Han var 1886—92 Medlem af Øster Hæsinge Sogneraad, de to sidste Aar Raadets Formand, han var en Tid Medredaktør af »Nordisk Skoletidende« og i en lang Aarrække Bibliotekar baade paa Hvedholm og ved Karen Brahes Bibliotek. I sin sidste Tid var han svækket; han tog Afsked 1902 og boede

¹⁾ Dansk biogr. Lexikon X, 145. Joakim Larsen, Bidr. t. den danske Folkeskoles Historie 1818—98, S. 284, 288, 295, 314. Fr. Thomassen, De nord. Skolemøders Historie, S. 1 ff.

nu med sin Hustru hos en gift Datter i Haastrup, indtil Døden udfriede ham 18. August 1903.

Jørgensens Venskab med den lærde Bonde N. Rasmussen Søkilde førte ham ind paa de historiske Studier. En Frugt af deres gode Samarbejde var »Efterretninger om Hillerslev og Øster Hæsinge Sogne« (1880). Selv havde Jørgensen tidligere udgivet »Brahetrolleborg Sogns Degne- og Skolehistorie« (1874) og »Efterretninger om Faaborg Købstad« (1877). I »Fyns Stiftstidende« fremlagde han en Mængde mindre Opsæt om fynske Herregaarde og den fynske Bondestands Fortid, og i de righoldige »Samlinger til Fyns Historie og Topografi«, hvor J. Lauritsen hidtil havde været Lærerstandens eneste Bidragyder, fik han optaget en Række Med-

Søren Jørgensen

delelser og Undersøgelser. Han begyndte i 1873 med et Studie over sit Fødested, »Historisk-topografiske Efterretninger om Ørbæk Sogn« (Samlingernes 6. Bind), der allerede røber en forbavsende Belæsthed og god historisk Forstaaelse. I Bind VIII (1881) havde han hele 3 Afhandlinger, der byggede paa indgaaende Arkivstudier og bragte et anseligt Fond af ny Kundskab til 15. og 17. Aarhundredes Historie: »Lensmanden Eske Bille paa Hagenskov og Herredsfogeden Hans Andersen i Bukkerup«, »Langelands Vilkaar i Svenskekrigen 1657—60« og »Den fynske Bondestand i Tiden 1600—1657«. I 9. og 10. Bind (1884 og 1890) fulgte »Om Nørregaard i Søllinge, Allesvraa i Indslev

og Løgtved i Stenstrup Sogn« og »Efterretninger om de sidste Led af Egern-Friserne«. Ved sin anerkendte Dygtighed som Gransker fandt Jørgensen ogsaa Vej til de ansete Tidsskrifter, som udgik fra Hovedstaden. I Personalhistorisk Tidsskrift II og IV fik han saaledes optaget »Kaptajn Cl. Rønnow«, »Den Møinichenske Slægt« og »Mads Frandsen Illum og hans Slægt«, i Museum 1893 II og 1895 I »Ambrosius Stub og hans Slægt« og »Anna Giøe og Karen Brahe«. I Kirkehistoriske Samlinger (3. Række II og 4. Række I) offentliggjorde han nye Bidrag til den baade berømte og berygtede Morten Caspar Wolfburgs mislykkede Levned og andre (mindre uhyggelige) Oplysninger til fynsk Præstehistorie. Selv Historisk Tidsskrift (4. Række V, da redigeret af Professor E. Holm) gav ham Plads for en Skildring af Landbostandens Kaar i Nyborg Len før, under og efter Svenskekrigen¹⁾.

¹⁾ Korte Biografer i Dansk biogr. Lexikon IX, 42 (ved Dr. O. Nielsen) og »Svendborg Amt« 1911 (ved hans Søn, Handelsgartner J. i Faaborg).

Ved stadig at gøre Uddrag i Arkiverne havde Jørgensen efterhaanden tilvejebragt meget omfattende Samlinger til Fyns Historie, og med stor Elskværdighed gav han andre Oplysning af sine Papirer. I 1895 tænkte han paa at testamentere Provinsarkivet i Odense alle sine Samlinger, og Arkivaren udtalte sin Glæde over hans Forsæt. Desværre kom der ikke noget ud af det: under Jørgensens sidste Sygdom skete det sørgelige, at hans Søn ved en utrolig Brist paa Forstaaelse lod de kostbare Samlinger forsvinde. Til Forsvar har han senere anført, at »Arkivvæsen og historiske Ting« havde bragt Faderen »paa Højde med Umælende«, og at Jørgensen i et af sine lyse (!) Øjeblikke udtalte sig for Tilintetgørelsen¹⁾. Hvorledes det for øvrigt forholder sig med Papirernes endelige Skæbne, er vanskeligt at blive klar over. I sine tidligere Indlæg har Jørgensens Søn udtrykkelig udtalt, at han *brændte* Samlingerne. Men i nogle senere Mindeord — der selvfølgelig omtaler Faderens historiske Arbejde i mere hensynsfulde Udtryk — har han antydnet en anden Forklaring: han vedgaar, »at Børnene ~~fø~~ at redde deres Fader (under hans sidste Sygdom) *tryglede* denne om Lov til at sælge hans Bøger og skaffe alt læseligt ud af Huset«, og fortæller, at Bøgerne solgtes til en Antikvarboghandler, hvorpaa han fortsætter saaledes: »Ved denne Lejlighed er en Del af Lærer Jørgensens Optegnelser *antagelig* *bleven pakket sammen med Bøgerne; Familien gav ikke videre Agt paa Faderens Optegnelser*«. Mærkeligt nok, i »Svendborg Amt« 1911, hvor den lille biografiske Skitse af Jørgensens Personlighed er optaget, findes tillige »Historiske Oplysninger med Sandholts Fortid som Udgangspunkt; efter en Koncept af afdøde Lærer Jørgensen i Kistrup«. Desværre oplyses det ikke, hvor Manuskriptet findes. Men dette Stykke er altsaa paa en eller anden Maade blevet reddet fra Undergang. Er der muligvis mere?

Lidt senere end S. Jørgensen begyndte *Severin Kjær* sin betydningsfulde Virksomhed som historisk Forfatter.

Kjær var en Gaardmandssøn fra Grenaaegnen, født 30. November 1843 i Trustrup og uddannet paa Seminariet i Lyngby (1859—62). Straks efter Eksamenen blev den kraftige og støtte Jyde omplantet til det sydøstlige Sjælland, og dér fik han for Livstid sin Virksomhed. I 13 Aar sad han som Andenlærer i Baarse, 1875 blev han Lærer i Borup, Kongsted Sogn, og 1880 blev han Førstelærer i Kongsted. Han døde 25. Februar 1907.

Severin Kjær var en fremragende Skolemand. »Dersom ellers en Lærer kan have varig Indflydelse paa sine Elever, maa det være en Mand som Severin Kjær«, hedder det i »Folkeskolen«s Mindeord. »Hans glimrende Talegaver fik altid baade store og smaa til at lytte efter. Kærligheden til Fædrelandet, dets Historie og dets Minder laa det ham meget paa Sinde at fremelske . . . Kærest var ham dog Religionstimerne, og det var ham ubegribeligt, at nogen Lærer kunde ønske denne Undervisning ud af Skolen.«

¹⁾ Folkeskolen 1906, S. 332, 360, 387, 398, 410.

End mere vil Kjærs Skrifter fri hans Navn for at glemmes.

Hans historiske Sans vaktes tidlig. En Del af sin Barndom levede han i sin Morfaders Hjem, og her fik han den Paavirkning, der blev afgørende for ham. Da han senere blev Lærer i en minderig Egn, brød Trangen til Oplysning om Fortiden frem med fornyet Kraft, og fra nu af gik al hans Fritid til Studier. »Til langt ud paa Natten brændte Lampen i hans Studereværelse«, og Ferierne tilbragte han paa Arkiverne, et Par Gange støttet ved de smaa videnskabelige Understøttelser, Lærerhøjskolen kan yde fortjente Forskere indenfor Folkeskolen.

Severin Kjær er tilsyneladende mindre »stavnsbunden« end sine samtidige. Hans Skrifter er gennemgaaende ikke af egenlig topografisk Art, men snarere kultur- og personalhistoriske. Og dog vil man snart opdage, hvorledes hans Emnevalg overalt er bestemt af hans særlige Interesse for de Egne, han kendte bedst, hans Fødestavn i Østjylland og hans Manddoms Virkekreds i Sydsjælland. Tager man et af hans første Skrifter, »Fra Stavnsbaandets Dage« (1888), saa viser dets righoldige Oplysninger sig væsentlig hentede fra Fakse Herreds, Stevns Herreds og Gissselfeld Birks Tingbøger; men ved Siden heraf er der tilvejebragt Stof fra Sønder og Mols Herreder. Og læser man et af hans sidste Skrifter, »For to Hundrede Aar siden« (1903), saa ser man, at Bogen bestaar af to historiske Fortællinger, den ene fra Katholm ved Grenaa, den anden fra Jungshoved ved Præstø.

Severin Kjær

Hermed er allerede nævnt to af Kjærs Arbejder, der viser ham som den flittige Personalhistoriker og kyndige Kulturhistoriker, ligesom man støder paa den kritiske Behandling af Sagnene, som havde særlig Tilløkkelse for ham. Tre af Severin Kjærs vigtigste Værker omhandler tre Skikkelser, som er blevne navnkundige i Sagn og Digtning; han helmer ikke, før han i alle Enkeltheder har klarlagt den historiske Virkelighed, som ligger bagved. Disse tre Skikkelser er »Gjøngenhøvdingen« (hos Carit Etlar), Præsten i Vejlbj (hos Steen Blicher) og Marie Grubbe. Svarende hertil har vi nemlig fra Severin Kjærs Haand: »Gjøngenhøvdingen Svend Poulsen og Snaphanerne« (1892), som han senere fuldstændiggjorde ved ny Oplysninger i »Fra Arkiv og Museum« II, dernæst »Præsten i Vejlbj Søren Jensen Qvist, hans Slægt og Samtid« (1894) og endelig »Erik Grubbe til Tjele og hans tre Døtre« (1904). Foruden disse Bøger har Kjær udgivet »Fra Vornedskabets Dage; Kulturbilleder« I—II (1899 og 1900) og »Vornede bringes til Stavns« (i Poul Bjerges Aar bog for dansk Kulturhistorie for 1900). Som man ser, er det en omfattende Forfattergerning, og den var tillige vægtig. Dr. O. Nielsen siger med Rette om Severin Kjær, at han »har ydet fortrinlige Bidrag til Kritikken af Nutidens Folkesagn, foruden at han har meddelt fyldige og interessante Oplysninger om ældre Tidens Kulturforhold«.

Kjærs Syslen med de gamle Tingbøger kan drive ham over i en gammeldags Stil, der ikke virker heldigt, dels fordi den langtfra er gennemført, dels fordi den udvisker Skellet mellem de Retsakter, der gengives, og Kjærs egne Ord. Nu og da lader han sig ogsaa friste til at tage altfor meget med; i Bogen om Grubberne finder man saaledes en lang Række Trolddomshistorier, der ikke har nogen virkelig Forbindelse med Hovedpersonerne. Men er han bred, saa er han paa den anden Side livfuld. Fremfor de fleste forstaar han at give baade Perspektiv og Farvevirkning, og trods Hang til Fortids snørklede Stil skriver han dog folkeligt. Hans Bøger vil derfor ogsaa fremdeles blive læst af mange alt som Aarene gaar¹).

Medens Severin Kjær var Andenlærer i Baarse, blev *Peter Jensen* (f. 1846) Hjælpelærer i det nærliggende Dyrlev (1868) og efter en Afbrydelse ved Militærtjeneste Andenlærer i Snesere (1870). Senere blev han Lærer i Nørre Smidstrup i Snesere Sogn (1880), endelig Førstelærer i Snesere (1884). Bestandig var han saaledes i Kjærs Nabolag. De blev straks gode Venner, og Fordybelsen i Egnens Fortid knyttede dem yderligere sammen. I Flid var P. Jensen sikkert jævnbyrdig med Kjær, og allerede i 1884 kunde han udsende »Optegnelser om Snesere Sogn, navnlig i de sidste to Aarhundreder«, den største Sognebeskrivelse, som er udkommet i Danmark.

Der var jo klaget over det uforholdsmæssige Omfang, den meget omtalte Hjørunde-Bog havde, og nu, seks Aar senere, udsendte Jensen en Sognebeskrivelse, som var endnu større, nemlig 514 + XXX Sider, der ovenikøbet er dobbelt saa store som Forgængerens. Dette er sikkert ogsaa altfor meget. Man kan ikke nægte, at det vilde have været et Fortrin, om Bogen var gjort adskillig mindre. Selv har Forfatteren følt, at Mangfoldigheden tog Magten fra Helheden, og han undskylder det i sit beskedne og tiltalende Forord. Paa den anden Side bør det tages i Betragtning, at Snesere Sogn rummer to Hovedgaarde, og Herresæder i Omegnen har haft eller har endnu Gods i Sognet, saa Optegnelserne kommer til at rumme store Stykker Godshistorie, og her har Hjørunde Sogn ikke noget tilsvarende. Men heldigt er det ganske vist ikke, naar P. Jensen tager Anledning til at skrive Levnedstegninger af de udensogns Lensmænd og Godsejere; man faar saaledes under Fortegnelsen over Indehaverne af Gisselfeld hele smaa Biografier over saa kendte Mænd som Peder Oxe og Kaj Lykke. Til Dels derved opnaar Bogen det vældige Omfang. Men det skal betones, at for selve Sognet har P. Jensen tilvejebragt et kulturhistorisk Stof af megen Værdi.

Langt senere udsendte P. Jensen et endnu større Værk: »Gavnø Kloster og Herregaard« (1902), et Festskrift i Anledning af 500 Aars Dagen for Klosters Grundlæggelse; Lensbaron, Geheimekonferensraad Reedtz-Thott bekostede Udgivelsen²). I denne Bog er der samlet et imponerende

¹) Korte Biografier over S. Kjær i Dansk biogr. Lexikon IX, 202 og Folkeskolen 1907, S. 95 f.

²) Naar Jensen paa Titelbladet skriver sig P. E. Jensen, kommer det deraf, at han tænkte paa efter sin Fader at kalde sig Ebbesen; men det blev atter opgivet.

historisk Stof; det omfatter saa at sige alt, der hører til det berømte Herresæde, og giver mange betydningsfulde Oplysninger.

I begge Værker tynges den flittige Gransker ganske vist af Stofmængden. Hvad han har fundet ved sine ofte møjsommelige Efterforskninger nænner han ikke rigtig at lade ligge unyttet. Men man kan ikke andet end agte hans pietetsfulde Kærlighed til Emnet og hans utrættelige Ihædighed, og det er umuligt at overse, at han har stor Fortjeneste af sit historiske Arbejde.

P. Jensens mange forskellige Hverv, der omtales andensteds i dette Værk, har voldet, at hans Forfattergerning væsenlig indskrænker sig til de to store Bøger om Snesere og Gavnø. En Del historiske Smaastykker har han dog offentliggjort i Egnens Blade; for øvrigt er han i Sydsjælland ogsaa kendt som Forfatter til Skyttesange og andre Lejlighedsdigte. Men hans Arbejdsdag er ikke til Ende, og der vil nedenfor atter være Lejlighed til at komme tilbage til hans Navn.

Til samme Slægtled hører Bornholms Lærer-Historiker, *Johan Andreas Jørgensen*. Jørgensen var Sønderjyde fra Flensborg-Egnen, født i Hanved 11. Febr. 1840, blev privat dimitteret i Aarhus 1860 og var dernæst Hjælpelærer i Bogholm og senere i Stenbjerg under Flensborg Provsti, men afskedigedes under Krigen 1864 af Preusserne. Indtil 1902 var Jørgensen nu Lærer ved St. Ibs nordre Skole, og han døde i Rønne 24. Juli 1908. For Bornholms Lærerforening var han Formand 1889—93, og han var almindelig afholdt for sin elskværdige Hjælpsomhed.

Ovenfor er der allerede talt om J. A. Jørgensens Fortjenester af den bornholmske Oldgranskning og Musæet i Rønne. Det var imidlertid ikke alene de forhistoriske Tider, der optog Jørgensen. Efterhaanden kom han ind paa et samlet Studium af hele Bornholms Historie, hvor Bornholms anden og lærdere Historiker, Læge M. K. Zahrtmann ydede ham Støtte. Frugten af J. A. Jørgensens Studier blev en hel Række Skrifter: »Gamle Optegnelser om Bornholms svundne Tider« (Rønne 1897), »Bornholms Historie« I—II (Rønne 1900—1901, udgivet med Understøttelse af den grevelige Hjelmstjerne-Rosencroneske Stiftelse), der giver indgaaende Oplysning om den mærkelige Øs Historie lige fra Stenalderen til vore Dage og viser Forfatterens Kyndighed og Evne til at beherske Stoffet, endvidere »Væbnere, Adel og Frimænd paa Bornholm« (Neksø 1905) og Fortegnelse over Øens Præster siden Reformationen (Rønne 1907). I »Bornholmske Samlinger« offentliggjorde han i sine sidste Aar flere Smaastykker: »En bornholmsk Mordsag fra 17. Aarh.« (1906), »To gamle bornholmske Skifter« og »De gamle bornholmske Herreds- og Sognesegl« (1907) samt et gammelt Skrift om Bornholms Lensmænd og Kommandanter (1908).

Hermed er nævnt nogle Hovedmænd af den ældre Slægt, hvormed Lærerstandens Historieskrivning havde sit egenlige Gennembrud. Flere, der i Alder grænser op til dem, skal omtales senere.

Vi gaar dernæst over til den historiske Lærelitteratur i *Jylland* ind-

til omtr. 1882. Den er i ikke ringe Grad knyttet til »Samlinger til jydsk Historie og Topografi«, som gæstfrit modtog de mange Bidrag, Landsbylærerne indsendte.

Forfatteren *C. A. Thyregod* (1822—98), som da var Lærer i Ans, hører til de flittigste Bidragydere. I Samlingernes 1ste Bind (1866—67) har han et lille Stykke om Allingaa Klosters Levninger, i 2det Bind (1868—69) »Kirkelevninger i Midtjylland« (Faldborg Kirke, Kapellet ved Hald Sø) samt værdifulde »Aktstykker fra Hemmestrup«. At den fordums Vogterdreng og Væversvend er naaet saa vidt paa det historiske Omraade er al Ære værd. Vel kendt er det, at adskilligt af hans paafølgende Digtning er støttet paa indgaaende Studier over Fortiden. Men han vendte ogsaa tilbage til rent historiske Skildringer, saaledes i talrige Smaaestykker i »Folkelæsning« og »Kulturhistoriske Smaatræk fra Jyllands Fortid« i »Museum« 1891—93.

Adskillige Undersøgelser og Meddelelser skyldes den afgaaede Lærer *J. Kierckebye*, sidst i Hjortsvang, saaledes i Samlingernes 1ste Bind »Sagnet om Ribe Bisp og Byhyrde for Kong Valdemar« og »Føvling og Holsted Sogne«, i 2. Bind »Bidrag til den danske Bondestands Stilling i forrige Aarhundrede«, i 3. Bind »Træk af Natmændenes Liv« og »Om det gamle Urup samt om de sidste Adelsmænd af Slægten Norby«, i 4. Bind »Om Fortids Geder og Hedefaar«, i 5. Bind »Om Sønder Omme Sogn«, i 6. Bind »Lidet om Caspar Markdans Moder og hendes Afkom paa Gaarden Noes«, i 7. Bind »Om Kæmpehøje m. m. i Ribe Stift«.

Især maa fremhæves den af Oldgranskningen fortjente *H. C. Strandgaard* i Selde, der allerede er omtalt ovenfor. Hans Bidrag til de jydsk Samlinger vidner altid om Indsigt og Kyndighed, saaledes i 2. Bind »Fruekirke Ruin i Harre«, i 3. Bind »Sagn fra Salling«, i 4. Bind »Selde Kirke«, i 5. Bind »Beskrivelse over Salling med Hensyn til Fortiden og Fortidsminderne«. Senere følger i VIII og IX »Sildefiskeriet i Salling-sund«, »Om en mærkelig Række af Høje i det vestlige Jylland« og »Bygningsforholdene i Salling, navnlig i ældre Tid«. Endnu i Samlingernes 2. Række I (1886—88) har han »Om Udvandringen fra Agger og Harboøre«.

Endelig kan nævnes en Del mindre Opsæt i de jydsk Samlinger: Den afgaaede Lærer *S. Rebstrup* har i 3. og 4. Bind »Sagn fra Nibe- og Løgstør-Egnen« og Efterretninger om Nørretranders Sogn; *Gerh. P. Andersen* i Ilbjerg meddeler i 1. Bind nogle vendsysselske Sagn; *A. Sørensen* i Sønder Nissum fortæller i 2. Bind forskellige Sagn fra sit Sogn; *J. Christensen* forhen Lærer i Iller, har historisk-topografiske Undersøgelser som »Allingkloster, Grønbæk Kirke og Kong Erik Glippings Jagthus«, »Vejerslev og Aigt Sogne«, »Sal og Gullev Sogne«, »Den gamle Ridderborg Starkjær« (Bind VI, X og 2. Række I) o. s. v., o. s. v.

Disse Prøver kan vise det historiske Arbejde hos den daværende Lærerstand. Vi vil nu følge den videre Udvikling af denne Litteratur over hele

Landet. En Tidsinddeling lader sig ikke gennemføre, men saa nogenlunde kan Forfatterne grupperes efter Hjemsted.

Vi tager først *Jylland*, idet vi begynder med Varde-Egnen og gaar nord paa for om ad Thy og Vendsyssel at følge Østkysten og ende med den sønderjydske Grænse.

Blandt den *vestjydske* Lærerstands Historikere maa nævnes Skoleinspektør *Jens Olsen* i Varde. Han var født 6. Marts 1840 i Nylars Sogn paa Bornholm, tog Eksamen fra Jonstrup 1860, havde 1862—65 det Monradske Kursus, blev 1866 Førstelærer ved Oddense Folkehøjskole, men allerede 1867 Kommunalærer i Aalborg; 1872 fik han Embedet som Overlærer i Nysted, 1886 forflyttedes han til Varde, hvor han døde 4.—5. Oktober 1911. At han var Sjælen i de store vestjydske Skolemøder, at han var Medlem af Ribe Amts Skoleraad og Dansk Skoleforenings Styrelse, at han var Medstifter af Forskoleseminariet i Varde (1899) og Forstander for det, er blot nogle faa Træk blandt de mange, der vidner om den Agtelse, J. Olsen nød som Skolemand og som Menneske.

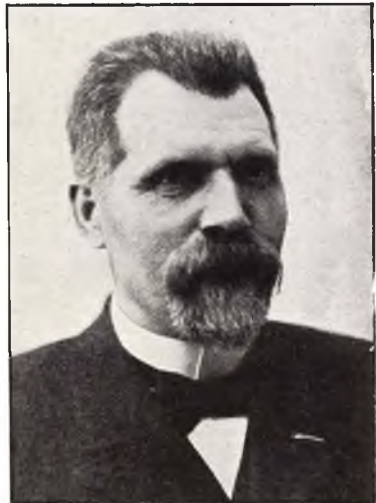
Først i noget fremrykket Alder begyndte han sin historiske Forfattervirksomhed og viste sig da som den grundige Kender af Varde-Egnens Fortid. Velskrevne Bidrag findes fra ham i Samlinger til jydsk Historie og Topografi 2. Række IV, nemlig »Varde og Omegn i Krigene i 17. Aarhundrede«, og fremfor alt i det gode lokalhistoriske Tidsskrift »Fra Ribe Amt«. Her er det dels kulturhistoriske Undersøgelser: »Jydepotterne« og »Salt-Stivelseindustri i Vardeegnen i forrige Aarhundrede« (1903 og 1904), dels topografiske og tidshistoriske Skildringer som »Oksby gamle Kirke og Kirkegaarde« (1904), »Kong Frederik VI's Rejse i Jylland, særlig i Ribe Amt, 1828« (1906), »En Hekseproces i Varde i Christian IV's Tid« (1907), »Hvorledes Varde Enge kom under Lunderup« (1909), »Nogle Bemærkninger angaaende det ældste Varde med Slot og Syssel« (1910). Efter hans Død bragte »Fra Ribe Amt« endnu et Par Bidrag fra hans Haand: »To Strandinger paa Jyllands Vestkyst« og »Præsten Niels Andersen Svansø« (1912).

Den gamle forhenværende Lærer *J. Weiersø* fik optaget i 13. Bind af Folkeoplysningsudvalgets Smaaskrifter et lille Skrift om »Slavekrigen« (1886), der suppleredes sammesteds af Forstander *K. Kristensen* i Hoven (f. 1841). Sidstnævnte har senere i Hardsyssels Aarvog IV gjort Rede for Ilderhede Kirkes og dens Omegns Historie.

Førstemanden blandt de vestjydske Lærer-Historikere er *Peder Storgaard Pedersen* i He (f. 1861). Selv er han Vestjyde og har dyb Rod i Befolkningen. Hans fædrene Slægt har haft Graversgaard i Stadil Sogn gennem mindst 300 Aar, hans mødrene Slægt har i over 200 Aar siddet som Selvejerbønder paa Storgaard ved Ringkøbing. Stærk aandelig Paavirkning fik han i Somrene 1878 og 79 paa Staby Højskole; det skyldtes særlig Forstander *S. P. Jensen*. Han virkede nu som Vinterskolelærer, men følte snart Trang til grundigere Uddannelse; 1881—83 var han derfor Elev paa Schmiths Seminarium i København. Efter Eksamen var han

Hjælpelærer i Madum; men 1886 blev han Lærer ved Holstebro Borger-skole og tog Undervisning i Engelsk, Fransk og Latin. For bedre at kunne studere drog han i 1887 atter til Hovedstaden, og her tilbragte han to Aar, medens Vikarer varetog hans Skolepligter; i denne Tid tog han Til-lægseksamen i Tysk og Engelsk. Sit Underhold tjente han ved Under-visning i Københavns Kommuneskoler og fremfor alt paa Grundtvigs Højskole, hvor han førtes ind paa en mere ordnet historisk Læsning. Nu fik han Lyst til at trænge dybere ind i sin Hjemstavnns Fortid; Raad-stuearkivar Dr. O. Nielsen, som selv var Vestjyde, ydede ham Opmun-tring og Hjælp dertil. Efter i 1892 at være kaldet til He fik han bedre Tid til Syslen med Kilderne, og det til Trods for at han holdt Aftenskole og ledede den stedlige Sangforening og en Sognebogsamling, som han fik grundlagt.

Som det var at vente, blev Stor-gaard Pedersens første Skrifter af lo-kalhistorisk Art: »Bidrag til Hing Her-reds Historie og Topografi« (1896) og »Ulfborg Herreds Historie« (1900); begge blev udgivet med Understøt-telse af Carlsbergfondet. Hans næste Bøger, der begge blev udgivet af Ud-valget for Folkeoplysnings Fremme, skildrer to berømte Vestjyder, den ene Foregangsmand blandt Bønderne baade paa det politiske og det agra-riske Omraade, den anden en genial og banebrydende Landøkonom og dertil en fremragende Skolemand. Det er Skrifterne om »Ole Christian Kirk«

Peder Storgaard Pedersen

(1902, Forord af J. C. Christensen) og »Niels Johannes Fjord« (1904), der begge indtager en smuk Plads blandt vor Tids Levnedstegninger. Hermed er Storgaard Pedersen naaet frem til Emner af vid Almeninteresse, og dette er betegnende for ham; gennem Hjemstavnns Historie tager han Sigte paa Fædrelandets. Eller som han selv siger i de Oplysninger, han har sendt mig: »Jeg har under mine historiske Sysler faaet mange Vidnesbyrd for, at Kærligheden til vort Folks og Fædrelands Historie lettest vækkes ved at meddele Kundskab om Hjemegnens Historie; hvad der ligger nær ved Haanden kommer lettest til at ligge nær ved Hjertet«.

Endvidere har Storgaard Pedersen skrevet »Ulfborg-Hind Herreders Landboforening 1856—1906« (Jubilæumsskrift, 1906). Samme Aar dette udkom fik han oprettet »Historisk Samfund for Ringkøbing Amt«, der nu har omtr. 750 Medlemmer. Som Sekretær for dette Samfund har han ydet et stort og uegennyttigt Arbejde. I de hidtil udkomne Aargange af Samfundets Tidsskrift, »Hardsyssels Aarbog« (1907—12) har han skre-

vet ikke mindre end 17 Afhandlinger. Allerede deres Titler vidner om hans Studiers sjældne Rækkevidde: »Om Fortids Lægevæsen«; »Fra Løbedegnenes Tid«; »Degnenes økonomiske Tilstand i Hammerum Herred for omtrent 200 Aar siden«; »Meddelelser om Ulves Forekomst i Jylland, særlig i Ringkøbing Amt«; »Chr. Sørensen Longberg« (den berømte Astronom og Matematiker); »Et Brev fra 1807«; »Staby højere Bondeskole 1853—84«; »Fra Skjernegnen i Pietismens Tid«; »Lidt mere om de gamle Møllerfolk i Vedersø«; »Borris Seminariums Historie«; »Udtog af en gammel Edsbog«; »Fastsættelse af Hoveriet til Herregaarden Aabjerg«; »Brødre-menighedens Virksomhed i Hardsyssel«; »De store engelske Krigsskibes Stranding 1811«; »En Lærebogsstrid i Hammerum Herred«; »Om Landsbydegnes Kaar 1741«; »Hee Kirke«. — Hertil kan føjes, at han i Ringkøbing Amts Dagblad 1904 har ladet trykke en Række Foredrag om Egnens Historie i Middelalderen, som han de foregaaende Aar havde holdt i sin Aftenskole.

Jens Gregersen Pinholt i Hove (f. 1862) havde allerede i »Vor Ungdom« 1892 givet Læseverdenen Meddelelse om en lidet opbyggelig Lærer-Konflikt i 40'erne i forrige Aarhundrede. Senere har han i Hardsyssels Aarbøger haft en Række gode Bidrag til vestjydsk Kulturhistorie: »Landlig Fatigforsørgelse 1804«; »Natmanden Jørgen Christian Kollis Forsørgelse«; »Lemvigegnens sidste Brændevinstøj«; »Den synske Fisker Kr. Møllerup«; »Paaskeæggen til Hove Præstegaard«; »Fra Landsbyskolens Barndomstid«; »Hornskeerne« (en døende vestjydsk Industri); »Hemmet Sognebeboere og Skolevæsenets Forbedring«. Om »Dømmerne« har han fortalt i »Det ny Aarhundrede« V (»En døende jydsk Sekt«), for øvrigt ogsaa allerede i »Nordstjernen« 1896 (Nr. 24).

Den flittige Samler *P. Kristensen* i Mundbjerg (f. 1849) har ydet mange Bidrag til Dr. O. Nielsens »Hjerm og Ginding Herreder«, som det fremgaar af Bogens Forord. Selv har han i de jyske Samlingers 2. Række II »Minder fra Sevel Sogn« og i Hardsyssels Aarvog 1907 og 1908 nogle mindre Meddelelser fra samme Sogn.

I *Salling* har Lærerne ydet et smukt Arbejde for Oplysningen om Fortiden. Her virkede jo *H. C. Strandgaard*, hvis arkæologiske og historiske Fortjenester allerede er blevet fremhævet (Side 96, 99, 103 og 115), og han har ikke manglet Efterfølgere.

I vore Dage staar *Niels Olesen-Husted* i Grinderslev (f. 1869) som Førstemanden. Han har navnlig skildret det begyndende politiske Liv i Hjemstavnen. Her skal nævnes hans Bog »Blade af den politiske Udviklings Historie i Salling« (Skive 1908) og en større Afhandling i Samlinger til jydsk Historie og Topografi, 3. Række VI, hvori han fortæller om den sæere Salling-Bonde Peder Lydersen af Hvidbjerg Holmegaard, der i Stænderforsamlingen holdt lange verdenshistoriske Taler, var ivrig for Enevælden og under Krigen 1848 var anklaget for at være tysksindet. At Historisk Samfund for Skive og Omegn har faaet en udmærket Medarbejder i Olesen-Husted, det følger af sig selv. I Samfundets Aarvog

for 1909 fortæller han om »Den højere Bondeskole i Krejbjerg«. I Aarbogen for 1911 oplyser han, hvorledes Salling-Bonden Chr. Balling blev udstødt af Amdtsraadet, hvorpaa M. P. Bruun som Følge deraf traadte ud og Sagen kom frem i Viborg Stændersal (»Fra Amdtsraadenes første Dage«). I Aarbogen for 1912 skildrer han »Fattigvæsenet paa Fur i det attende Aarhundrede« og fornyer Erindringen om »Corsaren«s satiriske Udfald mod den nys nævnte P. Lydersen.

I samme Aarboeg for 1909 har den afgaaede Lærer *Isak Jensen* fortalt om »Gamle Mønsted med dets Beboere« og i 1910 »Fra gamle Dage« (Landsbyforhold). *Chr. Jensen* i Linde (f. 1861) gennemgaar i Aarbogen 1912 Lem-Vejbys Præstehistorie. Endelig har *H. P. Kristensen* et vægtigt Bidrag til Sallings Historie i 17. Aarh.; men han vil blive omtalt nedenfor under de københavnske Lærere. — For Aarbogen og for Skive ny Musæum virker ogsaa *A. Jacobsen* i Skive og *J. Daugbjerg* i Vroue; begge er de i Historisk Samfunds Styrelse.

For *Mors* kan nævnes en Selvbiografi, som en Lærer har skrevet. Den er ganske vist fra 1865, men er først nu ved at blive trykt (i Saml. t. jydsk Hist. og Topografi, 4. Række I). Forfatteren er *Povl Henriksen*, f. 1799 i Hvidbjerg paa Mors, Lærer i Flade 1833—56, maatte søge Afsked, fordi han havde gjort sig umulig ved sin hvasse Pen, † 1881. Han havde digterisk Evne og skrev en Del Skrifter, der er mer eller mindre heftige. Hans nu

Niels Olesen-Husted

udgivne »Vandring gennem Livet« er præget af Bitterhed, men med alle sine skarpe Udfald er Skriftet interessant og lærerigt.

I *Thy* og *Hanherred* udfolder Lærerne et stort Oplysningsarbejde. I de 6 Hefter, der er udkommet af Historisk Aarboeg for Thisted Amt (1906, 1908—12), har Folkeskolens Lærere ydet de to Tredjedele af Indholdet, og af paagældende historiske Samfunds Styrelse er de 7 Lærere. Vi skal nævne de vigtigste Bidrag, som Aarboegerne rummer fra Lærernes Haand:

Jens Damsgaard i Klim (f. 1874) har givet værdifulde Oplysninger om »Herrnhutisme i Vester Hanherred« (1906) og om Amtmand Gerh. Faye (1909), desuden en lille Oversigt over Historikeren Jacob Langbeks Liv og Gerning (1910, i Anledning af 200 Aars Dagen for Langebeks Fødsel i Skjoldborg Præstegaard).

Peder Laurids Hald i Thisted (f. 1872), der leder Thisted Musæum (se Side 101), har skrevet om »Fortidsminder i Thy og Hanherred« (1906),

»St. Thøger« (1909, med flere hidtil lidet kendte Minder om Thylands gamle Helgen) og »Fra Slavekrigens Dage« (1911, sammen med *J. C. Jacobsen*, og 1912). Endvidere har han skrevet en lille Levnedstegning af den bekendte Læge og Instrumentmager, Professor *J. H. Smith*, der havde kæmpet sig frem gennem utrolige Vanskeligheder (Aarbogen for 1912). Endelig har han meddelt »Et Soldaterbrev fra 1813« (Aarbogen 1908).

Niels Sodborg i Vesløs (f. 1869) har tegnet et Billede af en af sine For-gængere, *Johannes Holm* (1906) og skrevet om »Byholm og Vesløs Vejler« (1909), »Fattigpleje for 100 Aar siden« (1910), »Vesløgaaard« (1911) og meddelt »Grandebrev for Øsløs Sogn« (1912).

Christian Tilly i Hørsted (f. 1859) har i Aarbogen for 1908 et lille arkæologisk Stykke: »Forhold vedrørende Overgangen fra Sten- til Broncealderen«.

Severin Christensen i Skjoldborg (f. 1867) skriver om »Fattigvæsenet i Skjoldborg-Kallerup« (1908), om Herregaarden Todbøl (1908), »De gamle Degne« (1909 og 1911, væsenlig personalhistorisk) og »Jakob Langebechs¹) Fader« (den stridbare Præst *Frederik L.*; 1912).

Til *Vendsyssel* kan vi henføre *C. M. C. Kvolsgaard* (f. 1854), der nu i en lang Aarrække har været Lærer ved Ranum Statsseminarium. Selv er han nemlig *Vendelbo*, og han var Lærer i *Ajstrup* i *Vendsyssel*, da »Universitets-Jubilæets danske Samfund« udgav hans fortræffelige lille kulturhistoriske Skrift »Fiskerliv i Vesterhanherred, skildret i Egnens Mundart« (1886). Senere har Samfundet udgivet hans »Spredte Træk af Landbolivet, optegnede i jydsk Mundart« (1891); Skriftet var oprindeligt større anlagt, men meget maatte udelades af Hensyn til *H. F. Feilbergs* »Dansk Bondeliv«, som imidlertid var udkommet.

I *Vendsyssel* møder vi fremdeles *Johan Skjoldborgs* Navn. Vel er det paa Oldgranskningens Omraade at han har udrettet mest (jfr. Side 98), men hans Interesse for den nyere Tids Kulturhistorie har dog ogsaa sat sig Spor ved Smaaestykker som »Krejerliv«, »Kollerup og Skræm Sognes Tilstand for 200 Aar siden«, »Nordstrandshandel« og »En Episode af Kampen mod Sandflugten« (Samlinger f. jydsk Hist. og Topografi, 2. Række I, II og IV).

En yngre vendsysselsk Historiker er *Theodor Poulsen*. Han er født 26. Febr. 1882 i Try, var Yogterdreng og dernæst Tjenestekarl, men efter at have været paa Højskole fik han Lyst til at læse, tog Lærereksamen fra Vesterbros Seminarium 1903 og blev Lærer, sidst i *Flaunskjold*. Paa Grund af Sygdom maatte han i 1908 forlade Skolegerningen og har fra den Tid ivrig syslet med historiske Studier. *Th. Poulsen* har udgivet to velskrevne og smukt udstyrede Bøger om Herregaardene *Store Røstrup* og *Voergaard* (*Aalborg* 1909 og 1912). Under Udarbejdelse er Skrifter

¹) Hvorfor Lærer *S. Christensen* bruger denne Skrivemaade, ved jeg ikke. Vor berømte Historiker skrev sig *Jacob Langebek*.

om Dronninglund (det gamle Hundslund Kloster) og Børglum Kloster; de ventes udgivne i 1913.

A. C. Nielsen i Sønder Kongerslev (f. 1859) har Fortjeneste af Oplysningen om *Himmerlands* Fortid. I de jydsk Samlinger har han skrevet en Række Afhandlinger (2. Række II—IV, 3. Række I—II): »Historiske Efterretninger om Hovedgaarden Kongstedlund«; »Skildringer og Sagn fra Vest-Himmerland«; »Fra Øst-Himmerlands Fortid og Nutid«; »Et lille Bidrag til det jydsk Landsbyskolevæsens Historie«; »Vadgaard i Himmerland som Præstebolig og Bondehjem«; »Rettergang om en Begravelse«; »Fra Udskiftningstiden«. Desuden har han skrevet »Sønder Kongerslev Sogn; en historisk Skildring«, der er Tillæg til K. Gerdings »Bidrag til Hellum Herreds Beskrivelse«. — *Fr. Møller* i Solbjerg (f. 1854) har i de jydsk Samlingers 3. Række IV »To Legater fra Viffertsholm«, der afslører ganske ejendommelige Forhold.

Fra *Midtjyllands Hedeegne* kan nævnes *Evald Tang Kristensen*. Egenlig er hele Jylland hans Arbejdsmark; han er Vestjyde af Fødsel og har begyndt sin Indsamling af Folkeminder, medens han var ung Lærer i Gjellerup ved Herning; men hans Opvækst og hans senere Skolevirksomhed tilhører Hedeegnen syd for Viborg. Vi vælger derfor at nævne ham her, hvor Høsten af Folkeminder har været saa rig. Hans egenlige Livsgerning er skildret andensteds i dette Værk. Her maa det være nok at minde

Theodor Poulsen

om, at adskilligt af hans Forfattervirksomhed helt eller delvis er historisk Fortælling. Meget er Stedbeskrivelse, saaledes Skrifterne »Vindt Mølle« (Viborg 1887), »Herregaarden Lerchenfeldts ældre Historie« (Kbh. 1889), »Øen Holmsland og dens Klit« (Viborg 1891), »Øen Anholt i Sød og Skik« (Kolding 1891) og talrige Afhandlinger i Samlinger til jydsk Historie og de jydsk lokalhistoriske Tidsskrifter. Andet er personalhistorisk, saaledes »Niels Møller i Vedersø« og »Lidt om nogle Præster og Degne paa Holmsland« (Hardsyss. Aarb. 1908 og 1912), eller kulturhistorisk, saaledes »Træk af Hoverilivet paa Frisenborg«, »Strid om Kirkestole« og »Bondeliv i Sabro Herred« (Aarb. f. dansk Kulturhistorie 1895, 1896 og 1898), »Et Orfejdebrev fra Ribe 1530« (Fra Ribe Amt 1910) o. s. v.

Fra Heden er endvidere *J. Wammen*, tidligere i Karup, nu i Gislum (f. 1870). Han har skrevet et godt lille Skrift om Karup med den berømte Helligkilde og Kirke (Viborg 1905, 2det Oplag 1911). Det er atter Studiet over den Side af Historien, som staar Folkeminderne nærmest.

Hobro- og Randersegnen mangler heller ikke Lærehistorikere: *Hjalmar Schmidt* i Hobro (f. 1881) har nylig udgivet et lille Skrift, »Hobro Ildebrande 1812 og 1813 samt Byens Genrejsning«. — *P. Christensen* i Hinge (f. 1876) har med Skarpsindighed søgt at forsvare Overleveringen om, hvor Hinge Kirke laa (Saml. t. jydsk Hist. og Topogr. 3. Række III). Desuden har han i »Fra Randers Amt« 1909, 1910 og 1912 skrevet flere gode degnehistoriske Afhandlinger. — *J. Johansen* i Assentoft (f. 1874) har med flere fornøjelige og karakteristiske Enkeltheder fortalt om Frederik VII's Besøg paa Gl. Estrup i 1862 (Fra Randers Amt 1912). — Den afgaaede Lærer *S. Jensen* i Randers har i »Fra Randers Amt« 1908 en Oversigtsartikel »Randers i Ufredstider« og 1910 en betydeligere Meddelelse: »En Randers Skibskaptajn i 1793«.

Aarhus By har flere Historikere indenfor sin Lærerstand, og det er Kærligheden til Byens smukke Minder, der har draget dem; særlig har Domkirken selvfølgelig stemt Sindene til at fordybe sig i de svundne Tider.

Kammerraad *C. Madsen* (f. 1832, † 1909), der var Alterdegn ved St. Clemens Kirke, har udgivet »Beskrivelse af Aarhus Domkirke« (Aarhus 1888). — Hans Eftermand, *J. Ølsgaard* (f. 1864), har udgivet det smukke Pragtværk »Aarhus; Byens Historie og Udvikling gennem 1000 Aar« (Kbhvn. 1905). Selv har Ølsgaard illustreret Bogen, og hans Tegninger og Billedvalg vidner om indgaaende historiske Studier over »det forsvundne Aarhus«.

Kommunelærer og kgl. Translatør *Peter Holm* (f. 1873) har deltaget i den betydningsfulde Undersøgelse af Aarhus Domkirke (Side 102), og han har senere udgivet en særdeles velskrevet og smukt udstyret Vejledning for Besøgende i Domkirken (Aarhus 1911). Forud havde Holm i »Jyllandsposten« offentliggjort flere Artikler om Aarhus Domkirke. Desuden har han skrevet »Om Jærgaarden i Aarhus« (Aarhus Stifts Aarbog 1911) og et smukt Jubilæumsskrift: »Aarhus Handelsforening 1862—1912« (udgivet af Handelsforeningen, Aarhus 1912). Endelig har han besørget 2. Udgave af »Den Christen Møller Schmidt'ske Stamtavle« (1911). Holms Arbejde for Aarhus Museum og »Borgmestergaarden« er omtalt ovenfor Side 101 f.

Horsens-Eggen maa være repræsenteret ved Seminarieforstander *Martin Kristensen*, som foruden de arkæologiske Redegørelser (ovenf. S. 99) har offentliggjort »Træk af Kristendomsundervisningens Historie i Danmark« (»Tiden«, 2. Aarg.), og Forfatteren *A. J. Gejlager*, Lærer i Stensballe (f. 1878), der har offentliggjort Aktstykker om Hoveriet paa Stensballegaard og givet Oplysninger om Provst J. Schmidt med Uddrag af hans Optegnelser om Væhr og Nebel Sogne (Aarhus Stifts Aarb. 1908 og 1910).

I *Vejle-Fredericia-Eggen* er der megen historisk Interesse indenfor Lærerstanden. Seminarieforstander *R. J. Holm* i Vejle (f. 1838) og Seminarielærer *Marius Sørensen* i Jelling (f. 1853) er Mænd, som sidder

inde med stor historisk Viden og Indsigt; men de har sjælden følt Trang til at fremlægge deres Studier for Læseverdenen. Det bør dog nævnes, at M. Sørensen i Kirkehistoriske Samlinger 3. Række III har haft en værdifuld Afhandling: »Bidrag til den jydsk Opvækkelses Historie«; han var for øvrigt den Gang (1881) Lærer ved Vinding Højskole. Af R. J. Holm maa især nævnes hans smukke og længe tiltrængte Skildring af Seminarieforstander, Pastor H. J. M. Svendsen i Jelling, som jo har haft saa stor Betydning for vide Lærerkredse (Hjem og Skole 1912).

Højskoleforstander H. Rosendal (f. 1839) var 1860—67 Lærer ved Borgerskolen i Vejle (derfra hans interessante »Erindringer fra Vejle i Krigsaaet 1864«, i Vejle Amts Aarbøger 1905). Det var ikke for vor Oversigt over Folkeskolelærernes historiske Bidrag, om den kunde smykke Fortegnelsen med Rosendals Bøger (»Nogle Bidrag til Rødding Højskoles Historie«, »Kristian VIII's Planer med Hensyn til Sorø Akademi«, »Danmarks Folkehøjskoler og Landbrugsskoler 1844—94«, »Grundtvigs Højskole 1856—1906« og det fortrinlige to Binds Folkeskrift om Danskhedens Historie i Sønderjylland) og med hans forskellige Foredrag og Afhandlinger. Men i alt væsentligt falder denne Forfattervirksomhed først efter at Rosendal var traadt i Folkehøjskolens Tjeneste.

J. J. Ravn i Stovstrup (f. 1860) har været en god Støtte for Vejle Amts Aarbøger. Allerede i 2. Bind (1906) meddelte han nogle stedlige Minder, og fra 1910 til 1912 har han ydet en god Notits om »Det gamle Ullerup Sogn«, fortalt om »Tre Mænd i Holmans Herred under Svenskekrigen« og givet interessante Oplysninger om Digteren Poul Møllers Slægt (»En Slægt fra Børkop Mølle«).

For Kolding-Egnen kan nævnes Poul Lindholm, født 1869 i Linde, Eksamen 1897 Silkeborg, Friskole- og Højskolelærer i Aagaard, fra 1907 Forstander for Efterskolen sammesteds. I Vejle Amts Aarbøger for 1907 har han en Levnedstegning: »Niels Fischer paa Højgaard«. I Aarbogen for 1908 har han meddelt en Del Minder fra Starup Sogn, der er livlig fortalt, men kun har ringe almenhistorisk Interesse. Mere vægtige er hans Meddelelser om »Præsten L. M. Lund og Skolevæsenet i Starup-Nebel« og om en særdeles uheldig Degn i Herslev-Viuf i 18. Aarhundred (1911 og 1912). Fremfor alt har han skrevet »Starup Sogn i Brusk Herred; et historisk-topografisk Forsøg« (Kolding 1911). Det er en bredt anlagt Stedbeskrivelse (XX + 394 Sider), der endog fortæller alle de enkelte Ejen-

Poul Lindholm

dommes Historie. Bogen er udgivet med Understøttelse af den grevelige Hjelmsstjerne-Rosencroneske Stiftelse.

I *Vamdrup-Ribe-Eggen* har »Fra Ribe Amt« været Brændpunktet for det historiske Arbejde, der jo ogsaa omfatter Varde-Eggen (jfr. Meddelelserne om Jens Olsen ovf. S. 116). Dette Tidsskrift er endvidere blevet kraftigt støttet af *J. H. Byriel* i Øster Vamdrup (f. 1860). Herom vidner hans forskellige Bidrag: »Smaatræk fra Vamdrup-Eggen i 1849« (1907); »Fra Fæste til Selveje« (1908); »Mikkelsgrande i Øster Vamdrup« (1909); »Da de Hjarup Gaardmænd laante« (1910); »Minder fra Foldingbro-Eggen i Krigen 1848—50« og »Hellig Thøgers Kirke i Endrupskov« (begge 1912). — *H. P. H. Novrup* i Alslev (f. 1861) har fortalt om »Hans Pedersen i Novrup« (1906) og »Fra Slavekrigens Dage« (1912).

Her tør man maaske ogsaa nævne Højskoleforstander *Søren Alkærsig* (f. 1869), der i de jydsk Samlinger 3. Række III og i »Fra Ribe Amt« 1903 og følgende Aar har ydet interessante og velskrevne Afhandlinger om den jydsk Studehandel og om Smugleriet ved Kongeaa samt »Paa Jagt efter Brændevinstøj«. Da Alkærsig begyndte denne Forfattervirksomhed, var han Lærer i Verst og dermed endnu i Folkeskolens Tjeneste; men de fleste af hans Opsæt hidrører ganske vist fra hans Højskoletid.

Naar vi endnu nævner et lille Krigsminde fra 1849, som *J. Amorsen* i Rindby paa Fanø (f. 1839) har meddelt i »Fra Ribe Amt« 1906, saa har vi sluttet Ringen og endt vor historiske Rundgang i Jylland.

Vi gaar dernæst over til *Fyn*.

Efter *S. Jørgensens Tid* har *Friskolens Mænd* taget Førerskabet paa den historiske Fortællings Omraade. I ikke ringe Grad har de syslet med selve Friskolens Historie, og dette er forstaeligt. En saa sjælden Personlighed som *Kr. Kold maatte* sætte Pennene i Bevægelse; mange stod i saa dyb Gæld til denne Banebryder og Fører, at der imellem dem maatte være nogle der følte sig tilskyndede til at riste ham en Minderune. Og hele Friskole-Bevægelsen var i sig selv saa ejendommelig, at den vel var et Studium værd. En Redegørelse for hvad denne Bevægelses Mænd havde udrettet var tilmed et veltalende Forsvar overfor Modstanderne i andre Lejre. Naar denne Retning da har sine egne Historieskrivere, bliver Følgen, at det personlige er stærkt fremtrædende. Adskilligt, som ellers tilhører Privatlivets Ubemærkethed, fremlægges for Læseverdenen¹⁾, Beundringen har afgjort Overvægt over Kritikken, og ofte er det Vennen som skildrer Vennen; men paa den anden Side er Hjemmets Hygge og Selvoplevelsens Friskhed og Overbevisningens Varme en virkelig Styrke for denne Litte-

¹⁾ Friskolens Mænd er selv næppe uvidende om dette, og meget snarere følger de her en Grundsætning. Oplysende i saa Henseende er *Morten Eskesens* elskværdige Forord til »Minder og Udsigter« (1881): . . . »(Læserne) vil da nok undskylde, om de hist og her skulde finde Fremstillingen lidt for bred, eller, at jeg ikke altid skulde have skelnet skarpt mellem det private og det, som er af almen Gyldighed.«

ratur. I mange Tilfælde søger den vel ogsaa først og fremmest sine Læsere i Vennekredsen eller dog blandt dem, der paa Forhaand møder med Forstaaelse og Sympati.

Oprindelsen til denne Litteratur er for øvrigt at søge jævnsides Kistrup-Lærerens mere lærde Forfattergerning, ja endog forud for den. Indledningen har vi allerede 1870 med de »Blade i Mindekrandsen over Højskoleforstander Kristen Mikkelsen Kold«, som daværende Friskolelærer i Højby *Klaus Berntsen* udsendte. Det hedder i Forordet: »I det Haab, at det vil glæde Kolds mange Venner og især hans Elever at faa en Optegnelser af de Mindeord, der blev talt ved hans Jordefærd, har jeg paataget mig at udgive disse efter de Optegnelser, som de, der den Dag førte Ordet, velvilligst har tilsendt mig«. Ogsaa Kl. Berntsen er forøvrigt blandt disse Talere; men det meste hidrører fra andre. Selv har han tilføjet et lille stemningsfuldt Stykke om Kolds sidste Dage. Desuden har han aftrykt det Foredrag, Kold selv holdt paa Vennemødet 1866 om sit Liv og sin Gerning, og »Kolds Skolegerning bedømt i andre Lande« (den svenske Dr. Ålunds Beretning). Det lille Skrift rummer saaledes meget værdifulde Bidrag til Kolds Karakteristik.

Rasmus Hansen, Friskolelærer i Vejstrup, født 3. Marts 1825 i Gudme, død 9. Maj 1883 i Vejstrup, har udgivet »Minder og Dagbogsblade fra 1848, 49, 50« (Odense 1875), som har været og vel endnu er blandt de mest læste Krigserindringer. Han efterlod sig endvidere Barndoms minder og Erindringer om Kold, der samledes i et lille Bind af Morten Eskesen og blev udgivet som »Rasmus Hansens Mindebog« (Kolding 1883). Her maa ogsaa nævnes »Gamle Minder eller Træk fra Folkets Liv og Tankesæt i det syttende og attende Aarhundrede« I—II (Odense 1882—83), som Rasmus Hansen havde nedskrevet efter de ældres Fortællinger; væsenligst hører denne Bog dog under Folkeminder.

Heller ikke bør det forbigaa, at Skolebestyrer *H. Rasmussen* i Odense (ovenf. Side 101) har beskrevet St. Knud, St. Hans og Vor Frue Kirker i rigt illustrerede Hefter, der er udgivet af paagældende Kirkeinspektioner, og ydet en længere Afhandling om St. Knuds Kirke i Turistforeningens Aarbog.

Gaardejer *Lars Frederiksen* i Ryslinge (1835—93), der i sine unge Dage medvirkede ved Friskolen, har skrevet et Par indholdsrige Skrifter om de Strømninger, han selv har levet med i, og derved bl. a. givet Bidrag til Vilh. Birkedals og Kr. Kolds Levned; det er »Den kirkelige Bevægelse i Ryslinge i Fyen fra 1849 til 1868« (Odense 1880, optrykt i »Svendborg Amt« 1910) og »Friskolebevægelsen i 1852 og de følgende Aar« (Odense 1885). Af L. Frederiksen kan endnu nævnes »Et Tidsbillede fra det 18. Aarhundrede«, der er optaget i Aarbog for dansk Kulturhistorie 1893 og skildrer det indbyrdes Forhold mellem de Ryslinge Bønder ved Aar 1772.

Hovedmanden indenfor den ældre Slægt er *Morten Eskesen* (f. 5. Jan. 1826, † 8. Febr. 1913). Han er Vestjyde, tog i 1848 Lærereksamen fra Snedsted og virkede som Hjælpelærer i sin Hjemstavn. I Folkeskolens Tjeneste kom han

1851 til Bevtoft i Sønderjylland. De følgende Aar falder hans Virksomhed ved Højskoler, 1858—64 var han Friskolelærer i Rudme paa Fyn, dernæst i Odense. Morten Eskesen kunde se tilbage paa en omfattende historisk Forfattergerning. Det er det enkelte menneskelige Levnedsløb der fanger hans Sind. Han havde en lys og lykkelig Natur, og hvor han havde haft Glæde af Samliv og Berøring med andre, der maatte han give de yngre Del deri. Derfor er han *Fortælleren*, der gerne samler lyttende Skarer om sig, den barnlige poetiske Sjæl, for hvem Livet fortøner sig i Harmoni, og som vanskelig kan tænke sig Sagen set med andre Øjne end hans egne gamle, milde Øjne. Overvejende er han Mindets Tolk, enten det gælder Ungdomsaarene eller de righoldige Oplevelser i Sønderjylland eller Vrimlen

Jørgen Nielsen

af fynske Erindringer. Han fortæller om Carsten Thomsen fra Frøslev (Sønderjydske Aarbøger 1891), om den sønderjydske Digterinde Anna (Sønderjydske Aarbøger 1893) og fremfor alt »Hans Krygers Saga« (4. Udgave Kbhvn. 1902), hvortil kan føjes »S. S.; en historisk Fremstilling, 1877—94« (Kolding 1895). Og han har et Væld af andre Minder og Oplevelser: »Minder og Udsigter« (1881); »Holtebødkeren« (1883); »Samliv med Kold« (1883); »Mit Samliv med Bjørnstjerne Bjørnson og andre Oplevelser« (Aarhus 1902); »Paa Rejse; Minder og Oplevelser« (Kolding 1904) o. s. v. Betydeligst af disse Skrifter er »Hans Krygers Saga«. Er der Lyrik, sprudlende Lyrik, baade i Opfattelsen og

Udtryksmaaden, saa giver »Sagaen« dog indgaaende og paalidelig Oplysning; den er baaren af glødende Fædrelandskærlighed og er overhovedet en fængslende Folkebog. Næst den kommer vistnok hans »Ludvig Müllers Saga« (Kbhvn. 1907), der er et smukt Mindeskrift over hans Ungdomslærer, den udmærkede Seminarieførstander i Snedsted og Ranum.

Af den nu midaldrende Slægt har *Jørgen Nielsen* i Nørre Lyndelse Førstepladsen. Han er Gaardmandssøn fra Søllinge, født 16. Marts 1858, gik i Tarup Friskole og efter Konfirmationen hos den bekendte Friskolelærer Knud Rasmussen i Sødinge, besøgte Folkehøjskoler i 4 Vintre og 1 Sommer, var Huslærer paa Falster og er siden 1889 Friskolelærer i Nørre Lyndelse. Tidlig vaktet hans historiske Sans, og allerede inden han i sit 18. Aar kom paa Højskole havde han gennemløbet Sakse og Snorre, Grundtvigs Mytologi og Verdenskrønike, Ludv. Chr. Müllers Danmarks-historie, N. M. Petersens Litteraturhistorie m. m. Under Paavirkning af

Nørregård, Baagø, Schrøder, Nutzhorn og Begtrup udvidede han sin historiske Læsning stærkt, lærte Oldnordisk og meget andet.

Jørgen Nielsens første Forsøg er Bladartikler, saaledes om Sofus Høgsbro og om N. M. Petersen i »Fyns Tidende« 1891, om J. Nørregård i Søndagsbladet 1897 og om S. Næraa Valgmenighed 1875—1900 i Højskolebladet 1899. Dernæst bidrog han med velskrevne og livfulde Karakteristiker til Begtrups Tidsskrift »Den danske Højskole«: i 1ste Bind (1900—1) havde han en lærerig Afhandling om »Kold og de fynske Friskoler«, 1902 fulgte smaa Levnedstegninger af N. J. Termansen og Sofus Høgsbro, 1903 en større af Harald Holm (udkom tillige som Særtryk), og 1904 skrev han om »En fynsk Folkefest i 1851«. Imidlertid havde han i 1902 udgivet en Bog om Geijer, som vi senere skal komme tilbage til, og i »Dansk Ungdom« skrev han om C. Hauch (1903) og C. N. Lorenzen (1905), ligesom han havde flere Smaastykker i »Bavnen«. Hans største Arbejde er »Anders Tange« (Odense 1907). Hvor oplyst, veltalende og slagfærdig denne fynske Politiker end var, kunde det synes, at en Biografi paa 375 Sider dog er for meget; Skildringen er da ogsaa meget bred, men samtidig ganske malende, og Bogen giver — ikke mindst ved talrige Uddrag af Tanges Breve — interessante og værdifulde Bidrag til den betydningsfulde politiske Udviklings Historie i 70'erne og Begyndelsen af 80'erne, saa at den for saa vidt bliver adskilligt mere end en Levnedstegning af Tange. — I Højskolebladet 1910 og 1911 har J. Nielsen fortalt om Balle Valgmenighedskirkes Indvielse 1885 og om Højskolemødet i København 1878, og i »Svendborg Amt« for 1911 har han en udførligere Skildring af »Sønderjydernes Besøg paa Fyn 1868 og Vennemødet i Boltinggaard Skov«. I 1913 venter han at kunne fuldføre en Bog om N. J. Termansen.

Martin P. Rudum ved Sødinge Friskole har i »Svendborg Amt« 1912 en udførlig Skildring af »Rudme Friskole gennem 50 Aar«; her nævnes ogsaa de tidligere Præster og Degne i Rudme, men Hovedinteressen knytter sig til Morten Eskesens Virksomhed. *Ejnar Pedersen* ved Revsvindinge Friskole (f. 11. Sept. 1877 i Hørmested) har med Støtte af den grevelige Hjelmstjerne-Rosencroneske Stiftelse foretaget Arkivstudier til sin Egns Historie og indsamlet en Del historisk mærkelige Sager fra svundne Aarhundreder. Han venter i 1913 at kunne udgive »Friderich Bagger til Julskov; historisk-topografiske Træk fra Revsvindinge og Omegn«.

Af Lærerne paa *de sydfynske Øer* har *C. G. Nielsen* (f. 1869), da paa Vemmenæs, nu i Brejninge og førende Efternavnet *Høgstrøm*, givet en god Oversigt over sin Øs Historie: »Taasinge før og nu« (Odense 1901), og *T. M. Michelsen* paa Thurø (f. 1848) har paa tilsvarende Maade udgivet »Historiske og statistiske Oplysninger om Øen Thurø« (Svendborg 1910); Bogen er fremkommet i Anledning af Hundredaarsfesten for Øens Overgang til Selveje og forsynet med Billeder. — *P. C. B. Bondesen* i Magleby paa Langeland (f. 1853) har i Personalhistorisk Tidsskrift 2. Række IV og 3. Række IV haft Undersøgelser om »Fynske Familier i ældre Tid« og i »Svendborg Amt« 1908 og 1909 to Afhandlinger: »Op og ned; et Blad

af en Slægts Historie« (Provst D. J. Rosenstjerne i Magleby og hans Efterkommere) og »Et af de femten Bøller« (velskrevne Meddelelser om Illebølle med interessante Oplysninger om Lærer Chr. Matthisen).

Paa *Lolland-Falster* er det væsenlig den ældre Slægt der har dyrket Fortidsstudier. Her maa særlig nævnes tre Navne:

Overlærer *Hans Rasmussen* i Sakskebøbing (f. 1851) er en god historisk Fortæller. Han har udsendt flere nyttige Folkeskrifter: »Abraham Lincolns Liv og Gerning« (Kbhvn. 1882), »Grev Reventlow og Bondens Frigørelse« (Kbhvn. 1884), »Mindesmærket i Frederiksborg Slotshave for Statsministeren Christian Ditlev Frederik, Greve af Reventlow; en Beretning om dets Tilblivelse og Indvielse« (Kbhvn. 1888) og »Sønderjydske Sagn og gamle Fortællinger« (Odense 1899), dertil en Række mindre Artikler og Meddelelser: I Historisk Maanedsskrift II og VI »Breve fra Statsminister C. D. F. Reventlow« og »Helsingørs Færgelav«; i »Museum« 1894, II »Geografiens Standpunkt paa Holbergs Tid«; i »Vor Fremtid« en Del historiske Bidrag, f. Eks. »Fra de fattige Tider« (1908), »Lolland-Falster i 1848« (1909), »En Helt fra Lolland« (1910) og »De første Rigsdagsvalg i Maribo Amt« (1912) o. s. v. Ogsaa i Dagspressen har han ofte behandlet historiske Emner. Ligeledes er han kendt som Oversætter (Fänrik Stål; Luthers Salmer).

Viggo Holm (f. 1846) har som Lærer og Kordegn i Nykøbing F. ydet et Par Bidrag til Tvillingøernes Historie: »Efterretninger om Borger og Købmandslaget i Nykøbing (Nykøb. 1883) og »Sakskebøbing Latinskole« (Museum 1892, II). For sin Bearbejdelse og Udgivelse af Espersens bornholmske Ordbog har han faaet Videnskabernes Selskabs Medalje.

Endelig maa nævnes det værdifulde Arbejde, som Viceinspektør *Peter Petersen* i Nykøbing F. (f. 1843) har ydet: »Lolland-Falsters Navnebog, indeholdende Bondestandens Tilnavne især fra 16. til 19. Aarhundrede« (Kbhvn. 1902). I mange Aar har han syslet med en tilsvarende Fortegnelse over de to Øers Gaardnavne. Desuden har han haft mange historiske Artikler i stedlige Blade.

Fra *Møn* kan nævnes *Kr. Rasmussen Stenbæk*, født 1. Jan. 1839 i Ormslev ved Slagelse; han blev Lærling af Kold og Friskolelærer i sit Fødesogn, 1876—81 tillige Folketingsmand for Kværndrupkredsen; 1882—87 var han Friskolelærer i Elmelunde paa Møn, dernæst knyttet til Bladforetagender indtil sin Død i Aarhus 17. April 1908. Stenbæk har udgivet »Bidrag til K. M. Kolds Levnedstegning«, en Samling Smaatræk om Kold og spredte Udtalelser af ham (Stege 1883). Desuden har han i L. Frederiksens »Friskolebevægelsen 1852 og de følgende Aar« skildret Friskolerne i Ormslev, Nordenbro paa Langeland (hvor han en kort Tid virkede), Tryggelev, Ristinge og Elmelundé. I Højskolebladet har han haft enkelte Artikler.

Sydsjælland staar højt ved sine Læreres historiske Arbejde. Her udfoldede *Severin Kjær* sin ovenfor omtalte Virksomhed, der hører til det

ypperste Lærerstanden har ydet, og hans Ven *P. Jensen* i Snesere har fortsat sine Studier til den Dag idag. Han har skrevet Smaastykker til Egnens Blade, saaledes »Hammer nordre Herreds Thinghus« og »En Pokkers Degn« (*A. Hofman* i Snesere). I 1912 var han med at stifte Historisk Samfund for Præstø Amt, i hvis Styrelse han har Sæde. I Samfundets første Aarbog (1913) offentliggør han »Snegaards gamle Voldsted, Borg og Len«.

For Østsjællands Vedkommende maa der ogsaa mindes om, at *A. Petersens* historiske Forfattergerning har strakt sig helt ned til de senere Aar (jfr. Side 108). I »Østsjællandske Aarbøger« har *Carl Henriksen* i Magleby (f. 1843) skrevet om Magleby Kirke og *H. V. Seidenfaden* i Store Thorhøje (f. 1848) om Etatsraad *P. F. Koch*, Godsforvalter paa Vemmetofte. *P. Chr. Hansen* i Haarlev (f. 1859) o. fl. har ligeledes haft Bidrag.

Søren Wiskinge i Skensved (f. 1864) har, medens han endnu førte Navnet *Jensen*, udgivet »Ole Høfding, Præst i Havdrup og Kirke Skensved 1694—1755; en kulturhistorisk, biografisk Skitse« (Køge 1901, oprindelig trykt i Østsjæll. Aarb. I). Senere har han særlig syslet med Forfatningsudviklingen og den nyeste politiske Historie og udgivet en Bog, der har fundet stærk Udbredelse, nemlig »Grundtræk af vor Forfatnings Historie« (Køge 1910, ændret og forøget Udgave 1912).

V. Mortensen i Karlslunde (f. 1870) har i »Aarbog udg. af Hist. Samfund for Københavns Amt« 1910 og 1912 offentliggjort nogle spredte Optegnelser om Karlslunde og Karlstrup Sogne og vigtige Bidrag til Karlslunde Kirkes Historie; desuden har han udgivet et særligt Skrift, »Nogle Blade af Karlslunde Skolevæsens Historie 1629—1909«.

Fra *Sydvestsjælland* skal nævnes Kammerraad *Adolph Jacobsen* (født i Fuglsbølle paa Langeland 31. Jan. 1823), der 1844—94, altsaa i halvhundred Aar, var Lærer i Hyllested. Underligt at tænke sig, at der endnu lever en Lærer, der er kaldet til sit Embede af Biskop Mynster. Men hører *Jacobsen* hjemme i en svunden Tidsalder, saa har han dog kunnet holde sig frisk lige til sit 90. Aar; Tiden er ikke løbet fra ham. Herom vidner hans lille historiske Skrift »Meddelelser om Hyllested Sogn« (Slagelse 1910, oprindelig Føljeton til »Sorø Amtstidende«); i sin Art er det fortræffeligt. Her er ikke Stedet at gaa ind paa *A. Jacobsens* »Naturens Bog« (Kbhvn. 1879) eller hans velkendte Smaaskrifter i »Folkelæsning« (om Hjernens og Nervernes Virksomhed, om Galvanisme og Elektromagnetisme og om Livsforsikringsvirksomhed); derimod skal det fremhæves, at han er Forfatter til et Par Smaaskrifter, der uden at være egenlig historiske dog rummer adskilligt af historisk Interesse. Det ene er den nationaløkonomiske Brochure »Hvad har bevirket de nuværende høje Priser paa Landejendomme? og ere disse Priser ikke for høje?« (Kbhvn. 1866). Det andet er den fremsynte skolepolitiske Piece »Om Landsbyskolens Reform« (Kbhvn. 1869). Forhaabentlig vil den kraftige Olding nedskrive nogle af sine Livsminder; de vilde paa Forhaand kunne gøre Regning paa Interesse.

Fra *Midtsjælland* har *L. P. Christensen*, forhen Lærer i Alsted (f. 1833),
Lærerne og Samfundet. I.

offenliggjort nogle Minder i »Aarboeg for Hist. Samfund for Sorø Amt« I (1912). De rummer fornøjelige Træk, men gaar ikke dybt i det historiske.

Hvad *Holbæk-Eggen* og *Nordvestsjælland* angaar, har *A. Knudsen* i Merløse (f. 1861) udgivet et smukt Skrift om den mærkelige Tveje Merløse Kirke (Holbæk 1896); til den kirkearkæologiske Skildring er føjet personalhistoriske Oplysninger. *Johannes Høirup* i Holbæk (f. 1877) har i »Fra Holbæk Amt« 1909 skrevet om »Det gamle Bomhus«, med Oplysninger om Landevejsafgifterne, og *Fr. Christensen* i Kalundborg (f. 1859) har i samme Aarboeg for 1908 »En Udsættelsesforretning; et Blad af en Fæstebondes Historie«. Skoleforstander *Jens Nylev* ved Udby Friskole (f. 1866), der er i Holbæk Amts historiske Samfunds Styrelse, har i Aarboegen for 1907 et lærerigt Stykke om »Svenskerne paa Kalundborg-Eggen 1658—1660«, medens han i Aarboegen for 1909 har meddelt en gammel Kones Minder fra Reersø. *J. Nylev* har desuden skrevet »Ubberup Valgmenigheds Tilblivelse og Udvikling 1873—98« (Kolding 1898) og en Del Artikler i Højskolebladet. — Her maa ogsaa nævnes, at *Ferdinand Petersen* (f. 1847) som Lærer i Frenderup i Grevinge Sogn har udgivet en anselig og værdifuld Stedbeskrivelse, »Grevinge Sogn« (Kbhvn. 1887). Det er et Manuskript fra 1750, som Sogne- og Sædedegn i Grevinge Lyder Høyer har efterladt sig, og som giver meget indgaaende Oplysninger; til disse har Ferd. Petersen saa føjet Fortsættelsen ned til vore Dage, og det hele er udført med en saadan Omhu og Forstaaelse, at Bogen hører til det bedste indenfor den store topografiske Litteratur.

For *Nordsjælland* kan atter nævnes samme *Ferdinand Petersen*, nu i Blidstrup. Ved Siden af geografisk Forfattervirksomhed (De danske Udlønde i »Lande og Folk«) har han i Wisbechs Almanak for 1898 haft en Skildring af »Jættestuen« i Ullershøj (Blidstrup Sogn). *A. R. Bille* i Vinde-rød (f. 1889) har i »Tiden« for 1912 en Oversigt over Serbiens Historie, der kan være oplysende for den ældre Tid, men er urimelig kortfattet for den sidste Menneskealders Vedkommende og skæmmes af en saare uforvarlig Bemærkning: »Folket gjorde kun Ret, da det i 1903 myrdede dem begge« (Kong Alexander og Dronning Draga). Det var ikke »Folket« der forøvede dette Mord, og det skulde i alle Tilfælde nødig høre med til dansk Historieskrivning at lyse en saadan Udaad i Kuld og Køn. *A. Schiøth* i Melløse (f. 1874) har, med nogen Lystighed i Tonen, givet Meddelelse om en mindre behagelig Degn i Ramløse, og *S. P. Jensen* i Gandløse (f. 1873) har fortalt om en Klokkerstrid i sit Sogn (Fra Frederiksborg Amt, Aargangene 1909 og 1910). *Rud. Benzon* ved Jonstrup Seminariums Skole (f. 1871) har i »Vor Ungdom« 1903 givet Oplysning om »Lærer aspiranter fra Frihedsaarene«.

J. P. Jørgensen i Smørum (f. 1846) har, medens han var Lærer i Nabobyen Hove, udgivet et smukt lille Skrift om den ejendommelige Ledøje Kirke, den eneste Dobbeltkirke i Danmark (Kbhvn. 1892); han har tilføjet personalhistoriske Oplysninger, som ganske vist hverken var fejlfri

eller udtømmende¹⁾); men deri deler de Vilkaar med saa mange andre. Senere har J. P. Jørgensen skrevet »Slægterne paa Brydegaard og Øbakkegaard i Ledøje Sogn« (Roskilde 1907) og et nyt, meget lærerigt Stykke om Ledøje Sogn i ældre Tider (Aarbog udg. af Hist. Samfund for Københavns Amt 1912).

Skoleinspektør *Peter Petersen* i Hillerød (f. 1859) har i »Fra Frederiksborg Amt« 1906 og 1910 offentliggjort et Par gode Undersøgelser: »Fattigvæsen i Hillerød i gamle Dage« og »Hjørlande Sognebogsamling og den højere Bondeskole i Sundbylille«.

En meget fremskudt Plads blandt Lærerstandens yngre Historikere indtager *Laurits Pedersen*, Kommunelærer og Ordensinspektør i Helsingør (f. 1873). Han er bleven sin Bys Historiker. Det var Tilfældigheder som førte ham ind paa Studiet af Helsingørs Fortid. Han følte Lyst og Evne til at tage et Arbejde op ud over Skolepligterne og begyndte da at sysle med Skolevæsenets Historie. Ved Afskrivning af gamle Aktstykker lærte han sig nøjsommeligt men grundigt at læse svundne Tidens Skrift, og da Helsingør har en saa righoldig Saga, fik han Indblik ogsaa i andre Sider af Livet end dem, han oprindeligt søgte. Særlig fik han Interesse for Lavsarkiverne, der for en stor Del flød i Raadhuskælderen og paa Loftet uden Ordning og uden forsvarligt Værn. Her fik han i Professor C. Nyrop en Raadgiver og Vejleder, saa kyndig som vel muligt. Og Laurits Pedersen havde Evnen til at *leve med* i hvad han læste om svundne Tidens Forhandlinger og Hændelser. Denne Samleven med Fortiden kom til at præge hans Skildringer, saa de virker ved deres Ægthed. En uhyre Flid har han lagt i sit Arbejde, ikke mindst i de skolehistoriske Undersøgelser, og naar undertages et Par meget beskedne Ferieunderstøttelser fra Lærerhøjskolen til videnskabeligt Studium, har han helt maattet slide paa egen Bekostning. Efterhaanden har hans Studier grenet sig videre; han er kommen ind paa bredere pædagogikhistorisk Læsning og paa Syslen med ældre Bygninger. Selv beklager han, at han ikke har haft et fastere almenhistorisk Grundlag at bygge paa, og han er tilbøjelig til at fraraade Skolelærere at slaa ind paa videnskabelig Granskning; men hans egne Skrifter aflægger et ganske anderledes lyst Vidnesbyrd.

Af skolehistoriske Bidrag har Laurits Pedersen offentliggjort: »Pastor H. B. Trojels »Skolejournal« 1822—32« (Vor Ungdom 1903), »Almueundervisning i en dansk Købstad« (Kbhvn. 1909, udgivet med Støtte af Staten og den grevelige Hjelmstjerne-Rosencronneske Stiftelse) og »Helsingørs Aftenskole siden 1885« (Hels. 1911). Til Belysning af Byens Haandværkerforhold o. lign.: »Det ærbare Snedkerlav i Helsingør, 1581« (1911), »Godtfolk og uærligt Folk«, der særlig omhandler Ligbæring (Fra Frederiksborg Amt 1906), »Et Museum i Helsingør«, der skildrer Byens Lavssager (Fra Frederiksborg Amt 1908) og »Helsingørske Haandværkerlav i 16. Aarhundrede« (Helsingør 1910, delvis ogsaa trykt i Fra Frederiksborg Amt).

¹⁾ H. F. Rørdam i Kirkehist. Saml. 4. Række III, 325 ff.

De to selvstændigt udkomne Skrifter var støttede af Reiersenske Fond. En ualmindelig smuk Vejledning i Helsingørs Minder er Bogen »Helsingør« (Kbhvn. 1912); Teksten er af Pedersen, efter Tilskyndelse af Kunstneren Chr. Kongstad, hvem det ypperlige Billedstof skyldes. I noget forkortet Skikkelse er Bogen tillige kommet paa Tysk. I »Architekten« for 1912 har Pedersen skrevet et mindre Stykke om »Karmeliterhuset i Helsingør«; en haandskreven historisk Beretning om samme Emne er fremlagt i Bygningen. Endnu kan nævnes, at Laurits Pedersen har haft nogle historiske Artikler i Helsingørs Blade og venter snart at kunne udgive en Samling danske og tyske Lavsvedtægter.

Endelig har *Københavns og Omegns* Folkeskoler Historikere at opvise. Forholdsvis er de faa, men deres Arbejder vejer stærkt til.

Først nævner vi Skoleinspektør *Peter Lauridsen* ved Husumgades Skole i København (f. 1846).

P. Lauridsens historiske Arbejder er af anden Art end det meste af hvad der hidtil er nævnt. Han er ikke blot den flittige Samler, men tillige den vidtskuende og skarpttænkende Gransker, der ofte har givet sig i Kast med særdeles vanskelige videnskabelige Spørgsmaal og har magtet dem. Eller, som Professor Johannes Steenstrup udtrykker det i Dansk biografisk Leksikon: »Han tager ildfuldt, ofte dristig, fat paa de valgte Opgaver og gennemfører dem med Flid og Skarpsindighed; hans friske, ejendommelige og beaandede Studier bringer ofte nye Resultater til Veje«. Og jeg tilføjer: *Sønderjyden P. Lauridsen er blandt alle Nulevende den dybestgaaende Kender af Sønderjyllands Fortid*. Kort sagt, Lauridsen er en Videnskabsmand af Rang. Med Ære er han da ogsaa Medlem af »Det kgl. danske Selskab for Fædrelandets Historie og Sprog«, som er for Historiegranskningen hvad Videnskabernes Selskab er for Videnskaben i Almindelighed.

P. Lauridsens Forfattergerning samler sig om tre Knudepunkter: Han er *Geografihistoriker* og særlig den arktiske Forsknings Gransker, han er *Sønderjyllands Historiker* med Særstudier i de ældste Tiders etnografiske Brydninger, den nyere Tids forviklede Statsforhold og det sidste Aarhundredes nationale Kamp, og han er *den gamle danske Landsbybebyggelses banebrydende Forsker*.

P. Lauridsen begyndte som Geografiens Historiker. Allerede 1882 offentliggjorde han i »Geografisk Tidsskrift« en Afhandling om Vitus Jonassen Bering. 1883 udsendte han »Jens Munks Navigatio Septentrionalis med Indledning, Noter og Kort« og 1885 »Vitus J. Bering og de russiske Opdagelsesrejser« (engelsk Udgave Chicago 1889). Senere har han i 13. Bind af »Meddelelser om Grønland« (1890) offentliggjort »Bibliographia Groenlandica« og i Geograf. Tidsskrift 1891 »Vitus J. Bering og W. H. Dall«. Desuden har han i Museum 1891, I skrevet om Stanleys Opdagelsesrejser i Afrika. Geografihistoriske er ogsaa hans Undersøgelser over den for sin Tid fremragende Kartograf Johs. Meier: »Johannes Meiers histori-

ske Kort over Helgoland« (Geograf. Tidsskr. 1887) og »Kartografen Johannes Meier« i Historisk Tidsskrift 6. Række I (1888, tysk Oversættelse i Mitteilungen des nordfries. Vereins 1903—4). Men da Meier er Sønderjyde, er dermed Overgangen gjort til den anden Gruppe af Lauridsens Skrifter.

Vedrørende Sønderjyllands Historie begyndte Lauridsen ellers med et Par populære Skildringer, »Efter 20 Aars Fremmedherredømme« og »Flensborg« i »Tilskueren« for 1884 og 1889; men snart fulgte en Række vægtige Afhandlinger i »Sønderjydske Aarbøger«: »Den danske Kongemagt og den nordslesvigske Bondestand« (1889), »Bidrag til til Haderslev Amts Historie og Beskrivelse« I—II (1889 og 1891) og »Vort Folks Sydgrænse« (1893), og i Historisk Tidsskrift: »Nordfrisernes Indvandring i Sønderjylland«, »Om Bispedømmet Slesvigs Sognetal i Middelalderen« og »Om dansk og tysk Bygningsskik i Sønderjylland« samt en udførlig og skarpt kritisk Anmeldelse af Mejborgs »Slesvigske Bøndergaarde« og et rapt lille Gensvar til Mejborgs Forsøg paa Imødegaaelse (Hist. Tidsskr. 6. Række IV—VI, 1893—95). Snart førte Lauridsen imidlertid sine Studier længere ned i Tiden. Allerede i Museum 1895, II meddelte han »En tysk-dansk-jysk Præken«. Med de historiske Skitser »Det nationale Gennembrud i Sønderjylland« (Tilskueren 1898) og »Professor C. Flor og Nordslesvigerne 1844—46« (Aarvog f. dansk Kulturhistorie 1898) indleder han dernæst

Peter Lauridsen

Behandlingen af Danskhedens Vaagnen, som han senere uddybede, og nu følger en hel Række Skrifter og Afhandlinger: »Mellem Slagene 1849—50; et sønderjysk Mindeskrift« (1900); »De slesvigske Sprogforhold og den danske Sprogordning 1850—52« (i »Haandbog i det nordslesvigske Spørgsmaals Historie« 1901); »Holsten-Gottorp og Kronen 1658« (Hist. Tidsskr. 7. Række V; 1904); »Slesvig og Kronen 1660—71, en historisk Undersøgelse« (1906), et af de lærdeste Skrifter dansk Historiegranskning kan opvise; endelig »Historiske og topografiske Oplysninger om Guldhornsfundene ved Gallehus« (Aarbøger f. nordisk Oldkyndighed og Historie 1908). Til sidst paabegynder P. Lauridsen sit store Værk »Da Sønderjylland vaagnede«. To Bind er udkommet, og de bringer et rigt, nyt Stof i mesterlig Fremstilling. Svarer de følgende Bind til de første, vil Lauridsen have frembragt et Hovedværk indenfor dansk Historiekrivning.

Den tredje Afdeling af P. Lauridsens historiske Forfattergerning be-

gyndte paa glimrende Maade med Afhandlingen »Om de gamle danske Landsbyformer« (Aarbøger f. nordisk Oldkyndighed og Historie 1896). I omarbejdet Skikkelse fremlagde han sine Iagttagelser i Skildringen »Den gamle danske Landsby«, der blev skrevet til Aarvog f. dansk Kulturhistorie 1898. Hertil slutter sig »Om Skyldjord eller terra in censu« (Aarb. f. nordisk Oldkyndighed og Hist. 1903), hvor han vender sig mod Professor Erslevs Opfattelse af dette Punkt i Valdemarernes Statsforvaltning. Et Par af hans sønderjydske Afhandlinger har jo for øvrigt ogsaa Berøring med Studierne over Landsbyforholdene.

Desuden har P. Lauridsen skrevet en Del Artikler i Dansk biografisk Lexikon, i Salmonsens Leksikon og i det nylig udkomne Værk »Danske Stormænd«¹⁾.

Peter Lundbye

En yngre Kaldsfælle af P. Lauridsen, Skoleinspektør *Peter Lundbye* (f. 1864), har ydet et Par ypperlige, strengt videnskabelige Bidrag til Granskningen af dansk Middelalder. Efter endt Læreruddannelse og ved Siden af sin Tjeneste i Folkeskolen har han da ogsaa taget Magisterkonferens i Historie og er saaledes i Mod-sætning til de andre Forfattere, som nævnes her, en af Universitetet skolet Historiker. Lundbyes første Afhandling (i Historisk Tidsskrift 7. Række IV; 1904) var om »Haløre Marked«, han viser her, at dette Marked, som Forskerne snart har anbragt ved

København, snart ved Helsingør og snart ved Hulerød, ikke er andet end den ældre Betegnelse for det berømte Skanør-Marked. Senere har han i Aarbøger f. nordisk Oldkyndighed og Historie 1908 offentliggjort et Studie over »Det ældste København«, der med skarp kritisk Sans tager gamle historiske Tvistemaal op til ny Drøftelse og kaster klarere Lys over vor Hovedstads ældste Forhold samt flere tilgrænsende Spørgsmaal.

Lundbye har til dette sidste Arbejde haft god Nytte af H. N. Rosenkjærs »Det underjordiske København«, som udkom i 1906. *Hans Nielsen Rosenkjær* (født 1851, død 1907) vil først og fremmest mindes for sine geologiske Undersøgelser, der ogsaa førte ham ind paa Omraader, hvor han kom til at gøre Oldgranskningen en Tjeneste (Side 98 f). Men denne mærkelige Mand har i sin nysnævnte Bog, suppleret med nogle mindre Meddelelser i »Architekten« og efterladte Optegnelser om senere Under-

¹⁾ Levnedstegning af P. Lauridsen i Dansk biogr. Lexikon X, 143 f. (ved Johs. Steenstrup) og Salmonsens store ill. Konversationsleksikon XI, 571 (ved Fr. Thomassen).

søgelse¹⁾, tillige sat sig et smukt Eftermæle som Historiker. Overalt hvor der udgravedes Grunde i København og særlig mellem Christiansborg Slots Ruiner indfandt sig bestandig den tætbyggede, haandværkeragtige Lærer, klædt i grovt Arbejdstøj, vever og godmodig. Han gravede og maalte og skrev op, og det indvundne Stof sammenholdt han nøje med de historiske Efterretninger, indtil han kunde fremtrylle levende Billeder af Absalonstaden: den lave, rørklædte Holm, hvor den store Biskop rejste sin Borg af Kridtsten, Pælebroen over Sundet til Bredden lige overfor, hvor en lille Højning med Bøgetræer hævede sig over Mosegrunden, Risvejene, som Absalon anlagde paa den bløde Grund paa begge Sider af Broen, de stenlagte Veje langs Bymuren og fra Strandengen op til Bakke- draget, hvor Teglovnens udsendte sine Røgskyer og hvor Landsbyen Havn laa med sit Gadekær, sine smaa klinede Huse og sine aabne Vandrender; endog Hyldebuskene paa Skraaningen er han i Stand til at vise os. Disse Undersøgelser trænger i mange Maader til at fortsættes, naar Lejlighed tilbyder sig — det er jo kun undtagelsesvis at man kan komme ned under en tæt bygget By —, og Kaptajn H. U. Ramsing har da ogsaa siden Rosenkjærs Død ført Arbejdet videre; men det skal aldrig glemmes, at Rosenkjær førte an og viste Vej.

I Forbigaaende kan nævnes *Holger Rützebecks* »Absalons By« (1907); som Børnebog falder denne vakre Skildring af Københavns Historie ellers udenfor vor Ramme.

P. A. Pedersen i København (f. 1861) har fremlagt en Udsigt over Farungaaards Historie og nogle Mindeblade om en sjællandsk Bonde, der var Foregangsmand indenfor Østifternes Landbostand: »Stænderdeputeret, Gaardmand Jørgen Pedersen, Hjørlunde« (Fra Frederiksborg Amt 1909 og 1910).

Endnu skal nævnes en ung københavnsk Kommunalærer, der allerede kan se tilbage paa en ret omfattende og overvejende meget vellykket historisk Forfattervirksomhed. Det er *H. P. Kristensen* (f. 1885), der siden Okt. 1912 fører Navnet *Hans Kyrre*. Hans Undersøgelser spænder over vidtstrakte Omraader. Særlig har han studeret Fortiden i Salling, der er hans Hjemstavn; men ogsaa Østifternes Landboforhold i 18. og 19. Aarhundred har han syslet indgaaende med. I Samlinger til jydsk Historie og Topografi 3. Række VI har han offentliggjort fire meget forskelligartede Stykker: »Kommandør Jonas Palmqvist i Skagen 1697—98«, »Hvem er Forfatter til Visen fra Livø?²⁾«, »Et Vidnesbyrd om Svenskernes Hærgen i Jylland« og »Brændevinsskatten i Salling«. I Aar bog for Historisk Samfund for Skive og Omegn 1909 har han skrevet en større og, som det synes, særdeles grundig Afhandling om »Sallings Tilstand efter Svenskekrigen 1657—60«. I »Fra Arkiv og Museum« IV og V (1910 og 1912) har han udførlig gjort rede for »Kvægpesten paa Sjælland i det 18. Aarhun-

¹⁾ Trykt i Historiske Meddelelser om København II, 47 ff. — Om Rosenkjær se bl. a. Folkeskolen 1907, S. 391.

²⁾ Jfr. C. Behrends Imødegaaelse i Saml. t. jydsk Hist. og Topografi 4. Række I, 299 f.

drede« og »Sogneraadforhandlinger og Breve om Kartoffelsygen paa Øerne«. Endvidere har han skrevet »Landbrugskrisen i Danmark 1818—28«; dette dygtige lille Skrift er udgivet af Udvalget for Folkeoplysnings Fremme (1911). Endelig har han i Samlingen »Danmarks Folkeminder« udgivet »Furboerne« (Kbhvn. 1912).

Andreas Hanssen i Hellerup (f. 1879) har, medens han var Lærer i Lyngby skrevet et Stykke om denne Kommunes Skoleforhold 1721—1821, »Hundrede Aar«, optaget i »Vor Ungdom« 1906. Især maa dog fremhæves hans »Hollandske Kedelførere« i Saml. til jydsk Historie og Topografi 3. Række V; denne omfattende og vægtige Afhandling fortæller et mærkeligt og næsten ganske ukendt Lavs Historie; i sin Dom kan Hanssen paa sine Steder være ensidig¹⁾, men hans Fremstilling er livlig og frisk. Hanssens lille Skrift »Historieundervisningens Metode i Folkeskolen« (Kbhvn. 1912) kan maaske ogsaa nævnes her, skønt det er af pædagogisk Art.

Af det foregaaende vil man se, at selv om der indenfor den historiske Lærerlitteratur er adskillige selvstændige Skrifter, ja endog større Bøger, saa er det meste dog Tidsskriftartikler. Særlig har de ny lokale Aarbøger, som snart ompænder hele Danmark, givet Lærerne rig Lejlighed til at fremkomme med deres Bidrag, og dette er godt. Meget, som har Interesse for en snævrere Kreds og som ikke vilde passe i de større, mere omfattende Tidsskrifter, end mindre vilde kunne staa paa egne Ben, kan med fuld Føje se Lyset i stedlige Tidsskrifter. Paa den anden Side fristes man let til i Valget af Emner at tage mere med end man skulde — ikke alt hvad der kan give en enkelt Egnslæser et Øjebliks Underholdning er derfor værdigt at regnes for historisk Stof —, og det kan ikke nægtes, at somme i Opdagelsens Glæde har glemt at sigte deres Materiale og prøve, om det virkelig hørte til det, der burde bevares for Eftertiden fremfor saa uendelig meget andet, der synker hen i Glemsel. Men som Helhed har de smaa Bidrag dog haft deres Værdi, og imellem dem har der været rigtig gode Stykker. At Tidsskrifter som Regel kun har meget indskrænkede Pladsforhold, kan undertiden ogsaa virke heldigt. Man tvinges til at holde Maade med Fremstillingens Svulmen, og den Begrænsningens Kunst, som glipper i flere af de større Lærerarbejder, melder sig af sig selv ved Tidsskriftartiklerne. Forfatterne vil derved ogsaa lettere finde deres Plads i Historie-skrivningen, og jeg har Indtryk af, at de gennemgaaende ser meget sundt paa denne deres Fritidssyssel. Selvfølgelig er det muligt, at én eller anden gør sig overdrevne Forestillinger om sine Studiers Værd; — jeg véd det ikke, har aldrig mærket det. Men at det modsatte ogsaa kan ske, det har jeg personlig erfaret. Flere ønskede ikke deres tilfældige smaa Opsæt set

¹⁾ Jfr. Kredslæge K. Carøes Bemærkninger i Saml. t. jydsk Hist. og Topografi 3. Række V, 189 ff.

under Synsvinklen Historieskrivning. En af de Lærere, som er bleven stærkest fremhævet, bad endog om overhovedet ikke at blive taget med. Deri har jeg nu ikke kunnet tjene ham, da han har naaet at yde noget, der i sin Art er fortræffeligt. Og i saa Henseende staar han ikke ene. Men ganske vist maa de fleste nøjes med det, der er mindre. Det skal imidlertid huskes, at ogsaa en liden Sten højner Bygningen. Vi har Brug for de mange smaa Bidrag, som Lærerne kan yde til Opmuring af vort Lands Historie. Kan nogle enkelte rejse et større Stykke Murværk, nu vel, saa meget des bedre! Overhovedet er der meget at udrette. Arbejdernes Tal er ikke for stort; det gælder blot at faa fat i de rette Opgaver.

Skolehistorie har, som man kunde vente, haft flere Dyrkere indenfor Lærerstanden.

Reformstrømningen i Midten af 19. Aarhundred bidrog væsenlig hertil. Man vendte Blikket fremad mod de Forbedringer, som man haabede paa, men man saa tillige hen over den historiske Udvikling, som den hidtil havde været. Her kan nævnes to af Bevægelsens Førere, *Carl Christian Carlsen* (1812—65), Lærer og Kordegn i Slagelse, som i talrige Artikler i de af ham udgivne Skoleblade »Skolelærervennen« (1848—50) og »Samleren« (1857—65), men ogsaa andensteds drøftede de brændende Spørgsmaal, og *Jens Bering* (1812—72), Lærer i Viby ved Aarhus og senere i Skibby i Horns Herred. Begge er mere afhandlende end fortællende; men navnlig Berings »Den kristelige Almueskole i Danmark og dens Reformbevægelse før og nu« (1862) rummer dog en hel Udsigt over Folkeskolens Historie. Forinden havde Bering ved sin »Beskrivelse over Landsbyskolens offentlige Lærerembeder« I—II (Kbhvn. 1859) grundlagt den danske Folkeskoles Lærerstatistik, som senere blev taget op paa ny af *A. Petersen* (S. 108) og efter ham af *Carl Poulsen* i Roskilde (f. 1866) under Samarbejde med Arkivar W. Th. Benthin i Kultusministeriet.

Den danske Folkeskoles egenlige Historieskriver er *Joakim Larsen* (f. 1846). Man skulde tro, at hans mange Pligter som Direktør for Frederiksbergs rask opblomstrende Skolevæsen havde taget al hans Tid og Kraft; men ved anspændt Energi har han dog kunnet overkomme indgaaende Arkivundersøgelser og Biblioteksstudier og en Forfattervirksomhed, der er ret anselig og fremfor alt særdeles lødig. Joakim Larsens Arbejder er nemlig prægede af Grundighed, af sikker og fin Forstaaelse overfor de forskellige Aandsretninger, der sætter sig Spor i Skolen, og af dybtgaaende Indsigt i den almindelige Danmarkshistorie, der er Baggrund for Skolens Liv og Udvikling. Da han tilmed har fremdraget Masser af hidtil ukendt eller upaaagtet Stof, bliver han ofte i Stand til at kaste Lys over hele den Tidsalder, han behandler. Herved tænkes der naturligvis især paa Joakim Larsens Hovedværk, »Bidrag til den danske Folkeskoles Historie 1784—1818« (Kbhvn. 1893) og denne Bogs Fortsættelse ned til 1898 (Kbhvn.

Joakim Larsen

Lærer i Hylke og døde i Horsens 21. Febr. 1907, udarbejdede paa sine gamle Dage en folkelig Skildring af »Vor Folkeskoles Oprindelse og Udvikling«. Bogen udkom i Horsens 1894 og blev meget brugt, bl. a. paa Seminarierne. Det blev derfor muligt at lade den komme i ny Udgave (Aarhus 1901), hvor der er foretaget en Del Rettelser og Tilføjelser. Denne Skolehistorie fylder sin Plads paa bedste Maade og er da ogsaa anbefalet af Kultusministeriet. Den fortjente gamle Mand — der for øvrigt er kendt som Fader til den tidlige afdøde Skolemand, Historiker og Politiker Johan Ottosen og til Overlærer M. Ottosen ved Statsskolen i Horsens — har tillige meddelt Erindringer fra sin Skoletid og sit første Læreraar og om Livet ved Jelling Seminarium i hans unge Dage (Vor Ungdom 1898 og 1899²).

Overlærer *Anton Jørgensen* i Aalborg har i 1899 skildret »Aalborg Skolevæsen gennem 50 Aar«; Skoledirektør, cand. theol. *Theodor Siersted* har i Indbydelsesskrift for 1908 givet en »Kort Oversigt over Odense kommunale Skolevæsens Udvikling 1. Okt.

1899). Det er vor Skolehistories ypperste og vægtigste Skrift, og det giver langt mere end Titelbladets beskedne »Bidrag« lader ane. Ved Siden heraf kan nævnes: »Meddelelser om forskellige Forhold vedrørende Skolevæsenet i Danmark« (1880); »Bidrag til Københavns offentlige Skolevæsens Historie« (1881); »Sjællands Stifts Skolemøder 1844—94« (1894); »Danmarks Lærerforening og dens Virksomhed 1874—1899« (1899); »Indberetning om Skolelærer-Seminarier i Borris Nov. 1814« (Tillæg til Vor Ungdom 1903); »Skolen i Pilealleen« (Fra Arkiv og Museum III) o.s.v.¹).

Knud Ottosen, der er født 10. Jan. 1821 i Lejrskov, og som 1854—86 var

Knud Ottosen

¹) Dansk biograf. Lexikon X, 75 (ved Provst L. Koch). Salmonsens st. ill. Konversationsleksikon XI, 515 (ved Fr. Thomassen).

²) Jfr. Folkeskolen 1907, S. 261 f.

1874—1. Sept. 1907«, og Skoledirektør, cand. mag. *Chr. Buur* har i Skolemeddelelser for 1908 samlet »Nogle Oplysninger om Aarhus Folkeskoles Historie«. Det er vel sandsynligt, at der ogsaa findes tilsvarende Oversigter for flere andre Byer; men det har ikke været mig muligt at finde flere end de nævnte.

Fr. Thomassen (f. 1850) har ydet talrige statistiske og skolehistoriske Bidrag, saaledes »Aarboeg for »Folkeskolen« 1897, 98 og 1900, »Meddelelser om danske Skoleforhold 1899—1900«, »Meddelelser om det danske Skolevæsens vigtigste Begivenheder 1900—1910«, Aarsberetninger fra Pædagogisk Selskab o.s.v. Skolemødernes udmærkede Bureauef har ligeledes udgivet Beretninger om flere danske eller nordiske Skolemøder og Abnormskolemøder og dertil et lille Skrift af egenlig historisk Art: »De nordiske Skolemødernes Historie, især deres Forhistorie, set gennem danske Brillere« (1905), endvidere en Karakteristik af Seminarieforstander *J. T. A. Tang* i »Om og fra Blaagaards Seminarium« (1898), pædagogisk-historiske Afhandlinger som »Schweizer-Pædagogen Père Girard« og »Samuel Hartlieb« (Vor Ungdom 1898) og nogle smaa Meddelelser i Dansk Frøbeltidende 1907 og Børnesagens Tidende 1907, samt talrige Artikler i Salmonsens Leksikon. Skønt ikke henhørende til denne Litteratur maa ogsaa nævnes hans Jubilæumsskrift »Sct. Johannes Kirke i København 1861—1911«. Skolemusæets fortjente Styre har endelig udgivet en Række Meddelelser fra Musæet og en samlet Oversigt i Anledning af dets 25 Aars Jubilæum¹). — Skoleinspektør *R. C. Mortensen* (f. 1862) havde i Forvejen givet Oversigt over Dansk Skolemusæums Udvikling (Meddelelser og »Vor Ungdom« 1902).

Af den almindelige historiske Litteratur, som er anført ovenfor, er adskilligt skolehistorisk, belysende Undervisningens Tilstand, Lærernes Kaar, Standens Personalhistorie o.s.v. Man vil bl. a. standse ved Navne som *A. Petersen*, *P. Storgaard Pedersen*, *J. Gr. Pinholt*, *P. Christensen* i Hinge, *Poul Lindholm*, *V. Mortensen*, *Andreas Hanssen*, de fynske Friskolemænd, og mange andre. Særlig er der dog Grund til paa ny at fremhæve *Laurits Pedersens* »Almueundervisning i en dansk Købstad«, der giver en indgaaende Skildring af Helsingørs Folkeskole fra Reformationen til vore Dage og rummer pædagogikhistoriske Bidrag af stor Værdi.

Ogsaa andre har gransket Folkeskolens Fortid. Saaledes har *Henrik Pedersen* i København fremdraget interessante Oplysninger for Amagers Vedkommende: »Et Vildskud« (den mislykkede Skoleholder i Dragør Otto Grundtvig, Fætter til N. F. S. Grundtvig), »Om Skolehold og Degnelæsning paa Amager 1735« og »En Katekisation 1799« (Kirkehistoriske Samlinger 5. Række V og VI).

Skønt ikke tilhørende Folkeskolen i egenlig Forstand maa endvidere nævnes Forstander *E. V. Rolsted's* ypperlige Jubilæumsskrift »Aandsvageanstalten paa Gamle Bakkehus 1855—1905«.

¹) Dansk biograf. Lexikon XVII, 204 f (ved Joakim Larsen). Salmousens st. ill. Konversationsleksikon XVII, 363 (ved samme).

Dertil kommer de forskellige Seminarie-Jubilæumsskrifter med deres mange personalhistoriske Oplysninger: for Gjedved: »Gjedved Højskole og Seminarium, i Anledning af 25 Aars Jubilæet« (1888) ved *J. P. M. Jensen-Lyngbye*; for Jellings Vedkommende (1891) af *K. M. Kristjansen* (f. 1852); for Snedsted-Ranum (1898) af *C. M. C. Krolsgaard* (ovf. S. 120); for Skaarup (1903) af *H. Toite* (f. 1839), og for Silkeborg (1911) af Forstander *P. J. M. Vinther* (f. 1863). I I sidstnævnte Skrift har Vinther ogsaa nogle Mindeord, som fortjener Opmærksomhed, nemlig over *M. Mortensen*, i sin Tid Lærer ved Seminariet, død 1911 som Skoleinspektør i Odense.

I Tilslutning til denne Litteratur kan endelig nævnes Mindet om Livet paa Seminarierne i svundne Tider. Der er allerede talt om *K. Ottosens* Fortællen af gamle Minder fra Jelling. For Jonstrups Vedkommende har man Forfatteren *Anton Nielsens* bekendte Bog »Seminariliv i Fyrerne« (Kbhvn. 1894), der giver livfulde Billeder, men somme Steder skæmmes af unødigt Plumphed, og »Seminariliv i Halvfemserne« (Kbhvn. 1907), skrevet af *V. Danø* i Vordingborg (f. 1874). For Gjedved henvises til »Pluk« og flere andre Artikler i Jubilæumsskriftet, for Silkeborg til »Minder« og »Smaatræk« i Skriftet fra dette Seminariums 25 Aars Fest.

Mindre end man maaske kunde vente har Lærerstanden bidraget til **Litteraturhistorien**. Enkelte af de ovenfor anførte historiske Afhandlinger kan ganske vist til Nød henføres til denne Afdeling, saaledes *S. Jørgensens* lille Artikkell om Ambrosius Stub. Men ret meget er det ikke, og udenfor Tidsskrifterne har jeg kun fundet faa litteraturhistoriske Arbejder der hidrører fra Folkeskolens Lærere. Dette skyldes muligvis Tilfældigheder. Men det kan ogsaa meget godt være, at det har sin bestemte Aarsag. Foretrækker de historieskrivende Lærere mon ikke det ydre Livs haandgribelige Kendsgerninger for Sjælelivets fine og farlige Spind? Adskilligt peger i den Retning. Og det har man næppe Grund til at beklage.

Enkelte Arbejder handler imidlertid om vore Digteres Liv og Gerning.

Man kan vel have Lov til at nævne *Zakarias Nielsens* smukke og forstaaende Levnedstegning af *H. V. Kaalund* (Kbhvn. 1886). Den har sit Udspring i det nære Forhold som udviklede sig imellem dem, da *Zak. Nielsen* var Lærer i Herstedvester; men Bogen udkom først to Aar efter at han var udtraadt af Folkeskolens Tjeneste.

Evald Tang Kristensen har sammen med Præsten *M. A. S. Lund* skrevet en lille Folkebog om *Steen Blicher* (Kbhvn. 1882), og Skolebestyrer *H. Rasmussen* har sammen med Dr. phil *Hans Brix* udgivet et Minde-skrift om *H. C. Andersen* (Odense 1905), hvori han selv har skildret *Andersens* Barndom.

Især maa fremhæves Forfatteren *Anton Andersen*. Han er født i Langesø 27. Januar 1856, tog Eksamen fra Skaarup 1876, blev samme Aar Lærer i Havrehed, hvor han i Stilhed lærte sig Tysk og Fransk og Latin og be-

standig søgte videre frem i Kundskab. Her døde han 9. Juni 1911. Anton Andersen har med Kyndighed og Sympati udarbejdet en litterærhistorisk-biografisk Skildring af Historikeren Vedel Simonsen (Kbhvn. 1887). Han giver Vedel Simonsen den Plads, der tilkommer ham som Gransker, føler med ham i hans romantiske Stemningsliv og ser overbærende paa hans smaa Svagheder. Den samme Finhed og Elskværdighed kommer frem i hans »Danske Forfatterinder i det nittende Aarhundrede« (Kbhvn. 1896). Halvhundred Kvinder fra Fru Thomasine Gyllembourg til Fru Emma Gad faar her en kort Karakteristik; Udtryksmaaden er hensynsfuld og forsigtig, Bedømmelsen som oftest lidet udpræget og lidet skarp; men det hele Arbejde vidner om en kultiveret Aand og giver i mange Tilfælde god Oplysning¹).

Ganske ejendommeligt er det, at *svensk* Aandsliv ogsaa har faaet en Plads indenfor Danmarks Lærelitteratur. Friskolelærer *Jørgen Nielsen* (ovenfor S. 126 f.) har skrevet en Levnedsskildring »Erik Gustav Geijer« (Odense 1902). Selv følte han saa megen Berigelse af Geijers Digte og Historieskrivning, at han ikke kunde modstaa Trangen til at give andre Del i sit Fund, og saaledes blev den smukke lille Bog da til. Den giver sig ikke ud for at bringe noget nyt, og den gaar desværre ikke ind paa Geijer som Filosof, værdsætter ham heller ikke som Tonekunstner; men den fortæller jævnt og dog beaandet om »Sveriges ypperste Mand i det 19. Aarhundrede«, og den fortjener langt større Udbredelse end den har faaet. *Jørgen Niensens* Skrift har for øvrigt senere faaet en Efterfølger, idet Højskolelærer *Kr. A. Lange* har udsendt en god lille Levnedstegning »Pehr Henrik Ling« (Kbhvn. 1911).

Lærerhøjskolen, i December 1912. — Tilføjelse vedrørende Morten Eskesen er indsat i Marts 1913.

¹) Om A. Andersen se bl. a. Skaarup Seminarium 1803–1903, 2. Afdeling S. 74. Folkeskolen 1911, S. 304 f.

Folkeskolens Lærere og Sprogvidenskaben.

Af

Marius Kristensen.

Dr. phil.

Der er to Steder indenfor Sprogvidenskaben, hvor vi træffer kendelige Spor af Folkeskolelærernes Virken. Som Skolelæreruddannelsen er lagt, er det næsten en Selvfølge, at begge disse Steder ligger indenfor Modersmaalets Grænser. Men til en vis Grad er det overraskende, at Lærerne netop er kommet til at arbejde, som de har gjort det, for *Oplysning af Folkemaalene* og for *Modersmaalets Renhed*. Det overraskende ligger i, at netop den Dannelse, man kalder seminaristisk, ofte giver sig Udslag i en Foragt for det »bondeagtige« og en Beundring for det »fine«. I Norge, hvor man fra »ren« Side har været tilbøjelig til kun at regne Bønderne for rigtig norske, kunde noget saadant bedre forstaas. Men her hjemme har vi jo aldrig været i Tvivl om, at ogsaa Skriftsproget var godt Dansk. Her er der virkelig Grund til at undres over, at Skolelærerne i det hele og store har holdt sig fri for at ringeagte Almuens Tale og pryde deres egen Tale med unødige Fremmedord.

Dette har flere Aarsager. Mange Seminarister er udgaaet fra selvfølende Bønderslægter og stolte af deres Slægt, og saa at sige ingen købstad fødte er blevet Lærere paa Landet. I det hele er det først i den nyeste Tid, at unge Mennesker fra København og Købstæderne rigtig begynder at opdage, at Seminarierne er til. Danmarks Folkeskoles Lærerstand er som Helhed nærmest i Slægt med Bondestanden, og den føler det i de fleste Tilfælde selv. Men jo mere Læreren føler sig som Bondesøn, des mere Agtelse vil han have for sin Slægts Sprog. Det er sikkert ikke en Tilfældighed, at den mest selvbevidste Del af vor Bondestand, den nordjydske, har ydet Flertallet af de Lærere, vi her nedenfor skal omtale.

Men heri har vi ikke den tilstrækkelige Forklaring. En pedantisk-dogmatisk Seminarieundervisning vilde have været i Stand til at udrette store Ting i Retning af at fjerne Lærerne fra deres snævrreste Modersmaal. Der er ogsaa i vore Dage adskillige, som har ondt ved at finde sig i, at en stor Del af Landets Lærere, ja endog af de københavnske, ikke

kan tale rigtig Dansk. At Seminarierne er sluppet for den Spændetrøje, kan de vist takke Mænd som *L. C. Müller* og hans Venner for. *L. C. Müller* var Rasks og Grundtvigs Lærling og havde af dem lært ikke blot Kærlighed til de gamle Sprog, men ogsaa Agtelse for det levende Folkesprog.

Ved denne lykkelige Forening af medfødt Bondestolthed og skaansom Behandling fra Seminarielærernes Side er det lykkedes hos en stor Del af vore Lærere at bevare Kærlighed til og Forstaaelse af Almuens Talebrug, og blandt de Erfaringer, den nylig paabegyndte Folkemaals-Undersøgelse har gjort, er det en af de glædeligste, at en velbegavet Skolelærer, især om han er ansat i sin Hjemegn, er noget nær den bedste Kilde der findes til Kendskab om Folkemaal. Han har, for den der ønsker fyldig Oplysning uden alt for stort Brug af Tid, den store Fordel, at han fatter let; det har hans Opøvelse i Seminarietiden givet ham. Han kender i Virkeligheden sin Egns Sprog bedre end mange af Hjemmefødningerne, idet han har en langt skarpere Opfattelse — ogsaa en Følge af hans Uddannelse. Og netop det, at han — ialfald skriftlig — behersker Rigs sproget, gør at han let bliver ført ind i en Sammenligning, der beriger hans egen Forstaaelse af Sprogets Liv. Herfra til Virksomhed paa det sproglige Omraade er Vejen ikke lang; men de fleste Læreres Virksomhed er foregaaet i det stille, maaske uden at give sig noget som helst skriftligt Udslag, og kun faa af de egentlige Folkeskolelærere har vovet sig frem med trykte Værker af sproglig Art.

Jeg skelner her mellem Folkeskolelærere og Seminarister. Blandt Seminarielærere med Seminarienuddannelse er der ikke saa faa, der har været virksomme. Hvad Vestjyden *J. T. A. Tang* har virket for et renere dansk Sprog i Skolen gennem sine historiske Lærebøger, er ikke lidt. Han gik i *L. C. Müllers* Spor, men han gik ikke saa lidt videre end denne. (Ved Siden af ham bør forøvrigt nævnes en af hans Medlærere ved Blaagaards Seminarium, den senere Biskop *T. Skat Rørdam*; men han var ikke Seminarist). Blandt vore ypperste Folkelivsskildrere i Folkemaal, ikke mindst paa Grund af den fortræffelige Sproggengivelse, maa vi nævne Hanherredsmanden *C. M. C. Kvolsgaard* i Ranum. En ejendommelig Sprogtænkter, hvem den vestjyske Grammatik vil komme i Gæld til, er Harboen *J. Byskov* i Gedved. Men disse kan jo ikke egentlig regnes til *Folkeskolens* Lærere.

Det samme gælder den Mand, som kender de danske Folkemaal (og delvis det danske Sprogs Historie) bedre end nogen anden nulevende. Folkeskolen kan ikke tilegne sig Sejerøboen *P. K. Thorsen*, selv om han en Tid har været Landsbylærer paa Bornholm. Det er som Student og som Magister, at han har udgivet sin indholdsrige »Nørrejysk lydlære« (1886), sin grundige og dybtgaaende »Sprogarten paa Sejerø« (1894) og sine smaa tankevækkende Afhandlinger om Sproghistorie og Sønderjydsk.

Der er Skolelærere, som burde omtales her, hvis de ikke paa Grund af endnu større Virken paa andre Omraader havde deres Plads anden-

steds i dette Værk, saadanne Mænd som Kommunalmanden Chr. Weiss og Folkemindesamlerne Evald Tang Kristensen og Jens Madsen.

Jeg ved kun tre Lærere i Folkeskolen — alle tre Vendelboer —, som har lagt deres største Arbejde uden for Skolen i det sproglige.

Den ældste af disse er *Ove Larsen Grønborg*. Han er født paa Gaarden Grønborg i Tise Sogn den 7. Januar 1815. Da han var svagelig, blev han bestemt til »Bogen«, kom til Snedsted Seminarium i 1833 og sluttede sig der nær til Algreen (ligesom hans Kammerat Kold). Han var i nogle og tredive Aar Lærer paa forskellige Steder i Vendsyssel, tog 1871 sin Afsked paa Grund af en Strid med Biskop Kierkegaard, holdt nogle Aar privat Skole, og døde i Vester Brønderslev af Mavekræft den 13 November 1880. Han var Folketingsmand for Hjørring Amts fjerde Valgkreds 1849—52. I 1842 ægtede han Johanne Jensdatter fra Tise Sogn, med hvem han havde 8 Børn.

Ove Larsen Grønborg

»Som Lærer var Grønborg meget afholdt; han var nidkær i sin Gerning, og paa dette som paa alle andre Omraader afgjort og udpræget Frihedsmand. Oplysningsbevægelser af enhver Art havde altid i ham en varm Ven, og hans Hus var i mange Aar et aabent Mødested og Samlingssted for Mænd, som arbejdede med dette Formaal for Øje, ligesom han ogsaa selv, særlig i de senere Aar, ofte efter Opfordring holdt Foredrag over kristelige eller folkelige Æmner. I

Samtale med ham fik man Indtrykket af en kraftig, klart tænkende, original Personlighed, knyttet til det jævreste og mest fordringsløse Ydre; han var klædt som Bonde og talte for det meste Bondemaal.¹⁾

Allerede tidlig — uden at man kender nogen ydre Paavirkning i den Retning — var hans Kærlighed til hans snævrere Modersmaal, Vendelbomaalet, vakt. Lige efter Seminarietiden begynder han paa sine Optegnelser, som han hele sit følgende Liv øgede og gennearbejdede.

Optegnelserne var af forskellig Art. Nogle var Træk af Folkelivet, Eventyr, Sagn, Ordsprog o. lign. Disse Optegnelser havde han før sin Død bragt i færdig Stand, saa de kunde udgives. Andre var Bidrag til Sproglære og Ordbog for Vendelbomaalet; men de var ikke kommet i deres endelige Form ved hans Død. Resultaterne af hans Sysse med det

¹⁾ P. Svegård i Indledningen til »Optegnelser på Vendelbomål«.

rent sproglige viser sig imidlertid til Dels i de udgivne Optegnelser, saa vi kan danne os et Begreb om hans Standpunkt.

Paa Lydlærens Omraade er han fremragende. Han har et fintmærkende Øre for Sproget, skelner skarpt selv mellem meget nærstaaende Lyd, og den lidet tilfredsstillende Maade, Udgivelsen er besørget paa, er han uskyldig i (eksempelvis kan nævnes, at Udgiveren helt igennem har ombyttet Tegnene for det aabne og det mere *e*-agtige *æ*). Men næsten endnu mere beundringsværdig er han som Stilist. Han har gennemarbejdet og atter gennemarbejdet hvert Udtryk, indtil det fik netop den Form, han vilde. Mindst lykkes det ham i Vers, men de fine Forskelle mellem hans Fortælleform i »Smaatræk af Folkelivet« og i Eventyrene viser Mesteren. Vi ejer næppe noget paa dansk Folkemaal, der paa een Gang viser saa sikker Stilfølelse og saa dybtgaaende Kendskab til Bondens Tale. Hos Blicher, hvor Stilfølelsen *kan* være lige saa stærk, glipper undertiden Sprogkundskaben — det var jo heller ikke hans eget daglige Talesprog. Det var i høj Grad at ønske, at andre vilde tage et lignende Arbejde op, mens det endnu kan gøres; thi det er ikke mindre Udtryksmaaden end Lydene, som gør et Folkemaal ejendommeligt. Der er da ogsaa ialfald een Skolelærer, som for Tiden sidder og optegner saadanne Smaatræk fra Folkelivet udelukkende med det Formaal derigenem at give et Billede af sin Fødeegns daglige Tale i en værdigere Form, end den der somme Tider kommer frem i de saakaldte »humoristiske Fortællinger«; og maaske der er flere af den Slags Optegnere.

Den næste i Rækken er *Karl Hjorth*, født i Jerslev, et Par Mil østligere, den 24. April 1848. Han var Husmandssøn, havde afgjort Lyst og Evner til Læsning, men ikke Lyst til Landvæsenet. Han kom saa paa forskellige Højskoler, sidst paa Askov, hvor han et Par Maaneder hjalp til som Lærer i Skrivning, et Fag, han allerede havde udmærket sig i i Børneskolen. 1871 tog han Skolelærereksamen fra Blaagaards Seminarium, hvor han i sproglig Retning aabenbart er blevet paavirket af Tang. Næste Aar blev han Andenlærer i Aarestrup i Himmerland og gift med Anna Margrete Jansen, Datter af Sognepræsten i Hjemsoget. Hun døde allerede 1884. 1876 blev han Førstelærer i Aarestrup, og her har han, som saa mange Lærere, udfoldet en stor Virksomhed i Aftenskolen, Sangforeningen og Skytteforeningen, men fik dog ved sin store Arbejdslyst Tid til ogsaa at læse og skrive en hel Del. I en Del Aar redigerede han »Skolebladet«, og han var Deltager i næsten alle større Skolemøder. Men hans meste Arbejde udenfor Skolen gjaldt Sproget.

Han var af en anden Art end Grønborg, sikkert ogsaa som Personlighed. Fælles har de Kærligheden til Skolegerningen og til Modersmaalet, men medens Grønborg i en særlig Grad kaster denne Kærlighed paa sit allernærmeste Modersmaal, er Karl Hjorth sproglig Skandinav. Hans Arbejde er en Kamp mod de tyske Ord og den tyskagtige Stavemaade i vort Sprog, som han vil have afløst af hjemlige (eller ialfald nordiske) Ord og en Retskrivning uden det, han ikke uden Grund ser som et Vidnes-

byrd om vor Afhængighed af Tyskerne, de store Bogstaver i Navneordene. Han har næppe Grønborgs Sans for de fine Enkeltheder eller hans Evne til at trænge dybere og dybere ned i et Spørgsmaal; han er mere de store Overblikks Mand, og i Enkelthederne taaler han ikke altid at granskes. Heller ikke samler hans Arbejde sig om et eneste stort anlagt Værk, som efter hans Død kan bevare hans Minde, men spreder sig i Døgnværk, Avis- og Tidsskriftartikler, som gør deres Gerning, men selv endømte til at glide ind i Glemselens Mørke.

I 1888 blev han forflyttet til Ledøje i Københavns Amt, men her blev hans Virksomhed kort, idet han allerede den 20. April 1891 afgik ved Døden

Heller ikke den tredje af de sprogranskende Vendelboer fik noger lang Levetid, og endnu kortere blev hans Virksomhed i Skolens Tjeneste.

Jens Mourits Jensen

Jens Mourits Jensen er en Boelsmandssøn fra Vitrup i Børglum Sogn, en Mils Vej nord for Tise, og født den 6. Juli 1859. Ogsaa hos ham er Læselysten tidlig vaagen, men har maatte ud at tjene, saa snart han var voksen. I seks Aar havde han Plads hos samme Mand, og at han passede sit Arbejde godt har man jo et fyldestgørende Bevis for alene i den Omstændighed, at han blev der saa længe; men han fandt dog ogsaa Tid til at lære noget ud over det sædvanlige. Blandt andet holdt han en svensk Avis og forsøgte at oversætte »Fänrik Stål« paa Dansk. Genem et Blad, som Højskoleforstander N. Kierkegaard udgav, kom han i Forbindelse med denne og kom til Køng Højskole, hvor han

bl. a. ogsaa lærte Islandsk. Paa Jælling Seminarium var han en af de faa, som virkelig søgte at forstaa Modersmaalets Bygning og Historie. Han tog Skolelærereksamen i 1887, blev derefter et Aars Tid Lærer ved Køng Højskole og fik saa i 1888 Embedet som Skolelærer og Kirkesanger i Stenum, tæt ved sit Hjem. Kort efter blev han gift med Jensine Larsen, som hørte til dem, der stod allernærmest i Forbindelse med den daværende Højskole i Stenum (nu i Vraa).

Jensen var helt ud Lærer, men hans Trang til fortsat Læsning maatte have Næring, og han fandt Tid baade til at læse og til at gøre Optegnelser om Vendelbomaal. 1892 kom han i Forbindelse med Dr. H. F. Feilberg og var fra den Tid af dennes flittigste Medarbejder ved den jyske Ordbog. Kun to Maaneder efter, at denne Forbindelse var bragt til Veje, begynder hans Brystsygdom, og et halvt Aar senere maa han tage Hjælpelærer. Under Sygdommen lærte han sig flere fremmede Sprog, men hans Hovedsyssel var Arbejdet med hans jyske Modersmaal, som efterhaanden voksede i Omfang. Saa snart han var nogenlunde rask, ar-

bejdede han med Ordbogssedler og grammatiske Udarbejdelser, og i de seks Aar, han levede, efter at han var kommen ind paa Jydsken, gennemgik han hele Vendelbomaalets Ordforraad baade paa Ordbogssedler og i grammatisk Form, foruden at han skrev adskillige Smaaafhandlinger og Digte. Hans Ordbogsarbejde er gaaet ind i Feilbergs »Bidrag til en ordbog over jyske almuesmaal« og findes i denne paa hver Side fra sidst i første Bind. Under hans eget Navn udkom »Et Vendelbomåls lyd- og bøjningslære« fra 1897 til 1902.

I 1897 følte han, at han maatte tage sin Afsked, da Skolearbejdet led for meget under de skiftende Hjælpe lærere, og han blev af Sogneraadet indstillet til Afsked med forhøjet Pension fra 1. Marts 1898, men allerede den 24. April 1898 døde han.

Medens Grønberg selv har maattet bryde sig sin vanskelige Vej ind til Forstaaelse af sit Sprog, har Jensen i mange Maader faaet Hjælp, og dette forklarer noget, at han i den korte Tid og under stadige Afbrydelser paa Grund af Sygdommen har udrettet saa meget. Men uden hans egen utrættelige Energi og stærke videnskabelige Drift havde det været ganske umuligt, at han kunde have gennemført, hvad han naaede. Der er maaske ikke det stædigt paagaende hos ham, som fik Grønberg til urokkeligt at fastholde hver Smule af sit eget med Møje erhvervede Omraade, der mangler vel ogsaa noget af det Sværmeri, som vi finder hos Karl Hjorth; men han havde en Trang til videnskabelig Erkendelse, som aldrig fik nok, og en Evne til at finde ny Opgaver, hver Gang en var løst. Da den store Sproglære — den største, som findes om et dansk Folkemaal — laa færdig, tænkte han paa at give en Skildring af Hyrdeliv og gamle Tidens Brug i Vendsyssel, han havde begyndt paa en stor Ordsprogsamling og planlagt en geografisk Undersøgelse af alle Vendsyssels sproglige Ejendommeligheder, og der er ingen Grund til at tro, at han var standset der, om hans Tid havde slaaet til for mere.

I Grønbergs inderlige, stadig dybere gaaende, stædigt fastholdte Kærlighed til »Modersmaalet«, i Karl Hjorths skandinavisk-nationale Ildhu og i J. M. Jensens umættelige Trang til Forstaaelse af Sprogets Væsen og Udvikling har vi da tre Sider af den selvbevidste Agtelse for Modersmaalet, som gør vor Lærerstand Ære.

Marius Kristensen.

Læreren i Litteraturen.

Af
Vilh. Andersen.

Som gejstlige Personer var Lærerne langt ned i Tiden fritagne for Krigstjeneste. I Litteraturen har de derimod ikke været fredede, saaledes som Tilfældet har været med Præsterne indtil den allernyeste Tid. De har de maattet staa for Skud som andre Stænder og har ikke kunnet undrage sig den passive Værnepligt: at bidrage til Udviklingen af Nationer Selvbevidsthed ved at lade sig optage som en Type blandt de andre den store Billedbog, den nationale Litteratur, der har lært Folket selv at kende. Rigtignok klager Holberg, Grundlæggeren af denne nationale Litteratur, over at man her i Landet let kan blive mistænkt for Atheismen naar man tillader sig at skæmte med Degnen, hvem det vigtige Embede er betroet at sige Amen i Kirken. Men han har dog ikke af den Grund slaaet Tappen i sin Vittigheds Juletønde. Paa Præsten har han næppe nok ladet den dryppe, men han har ladet den regne paa Degnen.

Aaret 1721 er et Mærkeaar i Landsbyskolens Historie. Da lod Frederik den Fjerde opføre de 241 Skoler paa Ryttergodset, der betegner den afgørende Forandring fra den forældede Degne-Undervisning i Børnelærdom (Katekismus) en Dag om Ugen til den nuværende Ordning med daglig Undervisning i Læsning, Regning og Skrivning af en »Skoleholder« i et Skolehus.

Men paa samme Tid træder ogsaa Læreren ind i Litteraturen som fuld udviklet Type med Per Degn i »Peder Paars« og derefter i »Erasmus Moritanus«, Urbilledet af den komiske Degn, som siden har faaet saa mange Efterfølgere.

Og til den samme Tid er henlagt Handlingen i Steen Blichers hundert Aar yngre Novelle »En Landsbydegns Dagbog« (1824), hvis Indhold ganske vist er en Beretning om Morten Vinges Skæbne og Oplevelser før han til sidst kommer i Havn i sin Faders Degnekald, men som dog Dagbogens historiske Stil og den deri fremtrædende Personlighed giver et positivt og patetisk Udtryk for Landsbydegns Type. Ogsaa dette Billede er blevet fortsat helt ned til Nutiden.

Ud fra disse to Grundbilleder, den sjællandske »Per Degn« og den jyske »Landsbydegn«, skal her — uden noget Forsøg paa at udtømme Emnet — gives en Oversigt over Hovedlinjerne i den danske poetiske Litteraturs Fremstilling af den ældre Lærertype og af vor Tids Skolelærer.

I. Per Degn.

Forud for den nøjagtige, videnskabelige og kunstneriske, Forstaaelse af et Artsbegreb gaar der gerne en romantisk i den opskræmmede eller begejstrede Folkefantasi foregrebne Billede af Typen: Tyrken, Enhjørningen, den poetiske Løve og andre saadanne Fabeldyr. Saaledes anmeldes Degnetypens Indtog i den kunstneriske Litteratur ved det i Folkets Digtning, i Viser, Eventyr og Ordsprog, grasserende Dyr: Fabeldegnet. Et poetisk Minde om Degnets forhistoriske Nomade-Tilværelse findes i Ordsproget: »Degne og Duer gør skidne Stuer«. Man ser for sig den ludfattige »Løbedegn« med alle Mærker af Landevejslivet hængende ved sig tumle med en Flok Bønderbørn i en Omgangsstue med Fjerkræt som Tilskuere og Bondekongen som modvilligt Vidne til det lærde Hærværk. En fyldigere Form for Ordsproget, hos Peder Syv: »Man faar ej andet af Degne og Duer end fansede (d. e. overgramsede) Møer og skidne Stuer« gemmer et andet Minde om de mandvoksne Gymnasiasters Unoder. Fra den historiske Tid, da Degnen opfattedes efter sit borgerlige Værd som andre Samfunds-Medlemmer, er Verset: »Præsten, Degnen og Hunden, de tjener Føden med Munden.« Ordsprogene er i det hele ikke degnevenlige. At »faa Degnets Part« er det modsatte af at faa Løvens Del. Degnen er »Permendikken til Præstens R . . .«. »Den, der tar en Degn, maa være forlegn.« I Eventyrene er Degnen derimod jævnlig klog eller snu og i den Henseende Præstens Overmand. I Viser og Eventyr har han ofte afløst Munken som den kun altfor lykkelige Bejler til Bondekongens Gunst. Alle husker H. C. Andersens poliske Gengivelse af dette Træk i Folkeeventyret i »Store Claus og lille Claus«, hvor Bonden er »saadan en god Mand«, men »har den forunderlige Sygdom, at han ikke kan taale at se Degne«. Hermed stemmer Jepes sørgelige Erfaringer, der giver sig et lyrisk Udtryk: »Jeg satte mig paa min abildgraa Hest — og Degnen det er et Rakker-Best« ligesom Per Syvsprings Vise i Blichers »Høstferierne«: »Wo Dæjn han haaller a mi Kuen, de æ saan æje gammel Wuen«.

Per Degn har en anden Vane — »Per Degn, som Brændevin at drikke haver Vaane«, hedder det i »Peder Paars«. Det lille Omrids af Figuren, der tegnes her (i 1. Bog, 2. Sang) er sammensyet af lutter saadanne »Vaner« og ordsprogsagtige Træk. Han kan ikke holde sig fra at smøge Tobak. Han »forstaar sit Amt« som faa; han »kan skønne Voksløys støbe«; han »sjunger liflig som den bedste Nattergal«; han »mesterligen ved paa Salmer Takst at sætte: naar han kun lidet faar, saa sjunger han de slette«; han »er lærd, kan regne, skrive«, han »skulde, om det galdt, vel kunne Børn døbe«. Dog maa det lægges ham til Last, at »han ikke kan forliges med vor Præst«,

men, »skønt Ordre kom fra Rom,« nægter at folde Hænderne under Bønnen i Kordøren, da »det ej Gebærder er, hvormed man Gud skal dyrke«. Herved har han nemlig inddraget Menigheden i en oprivende liturgisk Fejde. Til Trods for det ringe Omfang og de mange typiske Træk gør Figuren et meget levende Indtryk: Sleskheden overfor den verdslige Øvrighed, Fogden («Man aldrig saa Per Degn af Ydmyghed *saa kroget*»), Trodsen imod den — formentlig — sideordnede gejstlige, Præsten («Men Degnen siger Nej og *viser hannem Tænder*») og den embedsmandige Grovhed mod de mindre anselige Medlemmer af Menigheden («Per blev da heftig vred og *bed sig udi Tommens*»). De udhævede Træk, ikke mindst det sidste, gør Indtryk af at være sete.

Af dette Udkast er der saa i Komediens blevet et mesterligt udført Portræt. Til Ydmygheden mærkes her intet, af Grovheden er blevet den guddommelige akademiske Overlegenhed, hvormed Per ser ned paa sine mindre stemmebegavede Embedsbrødre — han har »taget Troen fra dem alle ti« — især paa sin ustuderede Forgænger — han kunde ikke Latin og »var og Degn derefter« — og hvormed han meddeler sine Sognebørn af sin latinske Overflødighed og alene af Takt forskaaner dem for den græske. I Stedet for Myndighedsstriden med Præsten er traadt Kulturkampen mellem den halvstuderede Røver og den velstuderede Nar, der er Komediens Pointe. I denne komiske Disputats mellem Studenten og Degnen, der først krør sig af sin ved en Appel til det læge Auditorium vundne Sejr og derefter synker sammen i Intethed, da Modparten efter alle Kunstens Regler afdisputerer ham alle Støtterne for hans Selvbevidsthed, har Holberg tegnet Vignetten til den gamle Degnekulturs Historie: det lokale Rys og den indbildte Overlegenheds Smeltning i Modstanderens Kritik og egen Usikkerhed. Da Per græder over at forvandles til en Hane, ser man virkelig for sig en gammel Hane, der standses i sin Triumf ved Tilstedekomsten af en ny og uddrager sit sidste Gal i en Klukken.

Den historiske Grund i Per Degns Figur er den Tilstand, der forudsættes i Christian den Femtes danske Lov (2. Bog 15. Kap.), hvor det forordnes, at Degnene, der alle skal være Studenter, skal forestaa Kirkesangen og ringe med Klokkerne, samt en Gang om Ugen foruden om Søndagen undervise Ungdommen i Børnelærdom. Per er altsaa blot Degn, ikke »Skolelærer«. I Komediens (2. Akt 1. Scene) nævnes da ogsaa sammen med ham en Skolemester. Dermed maa efter Sammenhængen forstås, ikke — som ellers — en Rektor, men Læreren ved den Skrive- og Regneskole, hvor f. Eks. Jakob, Erasmus Broder, har faaet sin ikke-akademiske Optugtelse — han kan læse, men »kender ikke en latine Bogstav«. Ordet bruges ogsaa om Huslærerne. En saadan forekommer i Komediens »Julestuen«. Han er Student og citerer baade Latin og Græsk, men har efter den aflagte Prøve at dømme i sin Undervisning især lagt Vægt paa Forstandsøvelser med »Spørgsmaal« (Gaader) og »Sprickworter« (Ordsprog) som Tiden yndede (Jvfr. »Hitte-Spørgsmaalene« i M. C. Volqvartz Brude-Skammel 1714). De Gaader, han forelægger Børnene, er af samme

Art som de, hvormed Per Degn besejrer Erasmus. En københavnsk Skolemester nævnes i »Barselstuen«. Det er David Skolemester, der havde ejet Nabohuset til Holbergs Bopæl paa Købmagergade. Den »ziirlige Stiil« hvori hans Hustru, Else Skolemesters, udtrykker sig, er en Ragout af Tidens præstelige og poetiske Fraser.

Tilsammen giver Holbergs brægende Degne og deklamerende Skolemestre Karikaturen af Datidens »latinske Degn«. Vil man lære Idealet at kende, maa man læse den lærde Amager-Degn Jochum Hallings Levnedsløb (i Danske Samlinger I). Han var en Bondesøn, der blev »opofret til Studeringer« (et tankefuldt Udtryk!), havde været Huslærer i 14 Aar, da han blev Degn i Taarnby. Han nævnes ligesom Per Degn som en gammel *Academicus*, forstod ligesom han »*vocal musique ex fundamento*«, vilde ligesom han »dø i sin Rede«, »agtet og æret« af Menigheden. Men han var en grundlærd Mand, der havde valgt det visse Degnekald for et uvist Professorat (i Botanik i Lund), og en elskelig Karakter.

Fra Per Degn stammer det 18. Aarhundredes komiske Degnetype, Brægeren. Saaledes hedder Helten i Edv. Storms komiske Heltedigt i seks Sange »Bræger«, skrevet i 1774, og Hovedpersonen i P. A. Heibergs Syngestykke »Indtoget«, opført 1793. I Heltedigtet, der er en nu ganske ulæselig Efterligning af »Peder Paars«, gaar Degnen, en stor grov Karl med vældige Støvler, ud for at kræve de Paaskeæg, der endnu paa denne Tid var en Del af hans Offer, og taber paa Hjemvejen Kurven. Alene Kostymet har nogen Interesse. Degnen bærer Paryk, men uden den dobbelte Hanekam — »de tvende Horn i Fronten«, som en samtidig Forfatter siger, Per Degns »Takker« — der muligvis som en Efterligning af Moses' Horn udmærkede Præsteparykken. Hans Øjne er matte som Natlamper, hans Næse laaden og »frygtelig« med blaa Streger af Brillerne. Det fremhæves udtrykkelig, at Bræger, selv ved sin Paryk, vil »ligne Naturen«. Ud over dette Træk og hans Savn af akademisk Dannelse røber intet, at han er en samtidig af Rousseau og Filantropisterne, hvis Opdragelsesmaade var begyndt at trænge ind ogsaa i den danske Skole. I Heibergs Syngestykke er Degnen en ulærd Bondesøn, der af Per Degn kun har Vokal-Musikken igen; hans Syngeskab er Stykkets musikalske og komiske Motiv.

Et Glimt af Tidens Opdragelses-Ideer findes i Baggese ns »Forfatterens Liv og Levnet, af hans Fætter« (1791), hvor den paa Holbergs Vis fingerede Forfatter, Simon Simonsen, Skoleholder i Hulby, til Slut uddrager den Lære af sin geniale Fætters (Baggese ns) Liv, at det ikke er Evner eller Kundskaber, men Opdragelse, han og hans Samtid har savnet. Men her taler Fortællingens virkelige Forfatter, Jens Baggese n, som paa den Tid efter Prinsen af Augustenborgs Ønske var sysselsat med Opdragelse ns Teori, og ikke Skoleholderen, der bekender sig til den af Baggese n haanede Klokke-Filosofi: *ikke at tænke*.

Den holbergske Skolemestertype er optaget af Oehlenschläger som Skoleholderen i Lystspillet »Frejas Alter« (1805). Figuren er rent litterær, uden Virkelighedspræg; det er Brægeren fra »Indtoget«, omsat i Else Skole-

mesters Stil med stærke Spor af Fr. Høegh Guldbergs sproglige Affektation (»den didactiske Kjæft«, »Ordenes ciceronianske Krafftompakthed«).

Fra denne Sprog-Pedant stammer maaske J. L. Heibergs Dobbeltfigur: Grimmemann-Mannegrime i »Alferne« (1835), der dog ikke saa meget fremstiller Pedanteriet som Prosaen, Dumhedens Autoritet (»Birkedommer og Skolemester«), som Fantasien og det romantiske Lune har til bedste.

Noget mere Virkelighed er der i Vaudevillens Klokker Link, i »Nej« fra 1835, der genoptager Degnetypen fra det 18. Aarhundrede. Han er næppe uden Forbindelse med den af ham selv paaberaabte flegmatiske Klokker i »Peder Paars« (3. Bog, 3. Sang). Men han er dog stedfæstet (til Grenaa) og tidsbunden — han holder Aftenskole, en Frugt af Skoleloven 1814 — og gør ved sin gammeldags Klædedragt og Udtryksmaade et Indtryk af »et Guds Ord fra Landet« i København, som har Sandsynligheden for sig.

Af denne komiske Kontrast — og af Situationen i Vaudeville-Monologen »Ja«, hvormed Heiberg forfulgte sin Sejr — skabte Skuespilleren Adolf Rosenkilde det 19. Aarhundredes populære Degnetype i »Anders Tikjøb« (1861 14. Oplag 1904). Det er Optegnelser af en jysk Landsbydegn under et Besøg i Hovedstaden. Men Vægten ligger paa de vekslende Billeder af Livet i København med Tivoli og Dyrehavsbakken. Den naive Tilskuere kunde lige saa godt — som i Carl Møllers heraf fremkaldte københavnske Billeder »Paa Farten« — være hentet fra en anden Kant af Provinsen.

I den frembrydende realistiske Litteratur optræder de første paa Virkeligheds-Iagttagelse grundede Skolelærer-Typer. Desværre findes der ingen Billeder af Landsbyskolelæreren, som i kunstnerisk Kraft kan sammenlignes med Blichers Hørere i »Juleferierne« og Poul Møllers Huslærer, cand. theol. Jens Hansen i »En dansk Students Eventyr«. Fra den indbyrdes Undervisnings kortvarige Glansperiode er Degnen i 2. Sang af »Adam Homo«, der er bleven Dannebrogsmænd paa Grund af sine Fortjenester af Metoden. Fra Studenterskandinaviens Tid er Skolelærer Sørensen i Hostrups »Intrigerne«, der maa tage sin Begejstring og dens lyriske Udbrud — Opkaldelsen af den lille Hansmine Skandinavine — til Fange i den rodfæstede Lydighed mod Præsten. Denne Degn tænker saa vist ikke paa at tage Troen fra nogen, da hans egen sidder i Præstens Lomme: »Skolemester blev Codille«. — »Jeg er vant dertil.« Opørske Skolelærere fandtes endnu ikke i Litteraturen. Erik Bøgh var en saadan; men »hvad han drømte ved Musens Side, fik Præsten i Fuglebjerg ikke at vide«. Han har heller ikke siden som Diger udnyttet de Erfaringer, Degnen gjorde.

Til den egentlig saakaldte realistiske Periode hører Schandorphs Degne, Randlev i »Det gamle Apotek« (1885) og Skolelærer Friis i »Thomas Friis Historie« (1881). Den første er ikke som sine romantiske Forængere en halvt eller helt symbolsk Figur, der forestiller Pedanteriet eller Prosaen; han er en særdeles rævedannet Person, der paa den loyale-

ste Maade har baade den gamle og den unge Præst, dertil den kalkunske Proprietær, der ikke indbyder ham til sine L'hombre-Partier, til bedste. Degnen Friis har ganske vist den Opgave som Thomas' Fader i Ægteskab med en forhenværende Gøglerske at repræsentere det Element af filistrøs Prosa, der i Forening med en forvildet Romantik er Forudsætning for Overgangs-Generationens — Thomas Friis' — Dannelse. Men han er dog en meget levende Skikkelse, som han staar der paa Legepladsen og overvaager Børnenes Jule-Idrætter, med den bløde Hat, Halstørklædet, Uld-sokkerne uden paa Bukserne og de franske Træsko. Med sin »flade Profil, der udtrykte Følelsen af Embedsværdighed lige over for Børn, Indsiddere og Husmænd, af snu Gemytlighed lige over for Gaardmænd og af Underdanighed lige over for Præsten« er denne moderne Per Degn i fuld Overensstemmelse med de holbergske Traditioner.

I Slægt med disse gammeldags Degne er Henrik Pontoppidans to gamle Skolelærere, Mikkelsen i »Kirkeskuden« (skrevet 1879, trykt i »Stækkede Vinger« 1881) og Mortensen i »Muld« (1891), der forholder sig til hinanden som en Studie til et gennemarbejdet Portræt. Den sidste er med sit sølvhvide Haar en from Kæltring ved et L'hombrebord, der til hvert »Spurgt« synes at tilføje et Suk: I Jesu Navn! Den første er ogsaa uden for L'hombrebordet en dreven Spiller, der skaffer sig Sogneraadets Taknemmelighed ved ganske lempeligt at aflaste Kommunen for et besværligt Fattighusbarn og faa den godtroende unge Præst til at paatage sig hans Opdragelse.

Hos moderne Forfattere af Pontoppidans Skole har den, som det synes, uvisnelige holbergske Stamme indtil videre sat sine sidste Skud. En Variant af Typen er den bornholmske Skolelærer Fris i Andersen Nexos »Pelle Erobreren« (1906), hos hvem den latinske Ramse er afløst af Salmebogen, som han pisker ind i Børnene — som en Slags Bodsøvelse, fordi et Kærlighedsfejltrin i hans Ungdom har forspildt hans Udsigt til at blive Præst — indtil de gør Oprør og drukner ham under Drønet. Han gaar ubarberet, i snavset Lærersfrakke og har foruden de gammeldags Attributioner, Spanskrøret og Piben, Avisen med paa Katedret.

II. Landsbydeggen.

Den poetiske — rørende og gribende — Figur *den gamle Degn* fremtræder mest levende hos Blicher i »En Landsbydegns Dagbog« (1824): »I Søndags forrettede jeg første Gang mit Embede som Degn til Thiele og Vinge. Den naadige Herre kaldte mig paa sin Døds seng. Her bor jeg nu i min Faders Hus, men jeg bor her alene. Alle mine Ungdomsvenner ere forlængst gangne til Hvile; jeg er endnu tilbage som et skaldet Træ paa Heden, men om føje Tid skal jeg samles til dem og være den sidste af min Slægt. Om nogen, en Gang naar jeg er død og borte, læser disse Blade, da skal han sukke og sige: »Anlangendes et Menneske, hans Dage ere som Græs; som et Blomster paa Marken, saa skal han blomstre. Naar

Vejret farer over det, da er det ikke mere, og dets Sted kender det ikke mere. Men Herrens Miskundhed er fra Evighed til Evighed.

Optegnelsen, dateret Føvllum, den 12te Maj 1753, er den sidste i Dagbogen, der saaledes ingen Oplysning giver om Morten Vinges Virksomhed som Degn, men vel om hans Forberedelse dertil: hans Latinlæsning med Præsten i Barndommen og hans senere Liv som Herskabstjener. For, skønt Blichers jyske Degn tilhører Frederik den Fjerdes Tid, faar han dog sit Embede efter den ældre Skik ved Kaldelse af Godsejeren. Men til Frederik den Fjerdes og Christian den Sjettes Tid passer hans Udvikling og Dannelse, hvorom Dagbogens Sprogtone — formet især efter Laurids Axelsens Journal — bærer tydeligt Vidne, især ved sine Citater, der skifter fra Kingotidens latinske til Holbergtidens franske og til sidst Pietismens Bibelsteder. Men Hjertetonen i dette Sprog hører man rent og fuldt i den sidste Optegnelse. Det er Følelsen af det afsluttede Kresløb og Hvilten i det uforanderlige, der overlever alle Omskiftelser. Det er den poetiske Patos ikke blot af Morten Vinges Liv, men af mangan gammel Degns ensformige Tilværelse, der ser Slægterne komme og gaa og selv bliver staaende som et gammelt Træ mellem Ungskoven.

Ingen dansk Digter har før eller siden frembragt en saadan Skikkelse, men der findes flere lignende.

Fra Rousseautiden er Rahbøks »Den danske Eneboer«. Den Gamle, efter hvem Fortællingen er opkaldt, er ganske vist ikke Degn, men er øjensynlig af Forfatteren ment som et Billede af den ideale Lærer efter Tidens Hjerte.

Han har i sin Ungdom staaet Frederik den Fjerde nær og været udset til en ikke ubetydelig Post paa det vordingborgske Ryttergods, Kongens Øjesten, til hvis Skole han da ogsaa har bestemt sit Efterladenskab. Ved Kongens Død er han falden i Unaade hos den ny Regering og har mistet sin Brud, der af den pietistiske Fader kobles til et Menneske, hvis »Hoved hang til den rette Side«. Han lever nu som Eneboer i sit sydsjællandske Paradis mellem tamme Dyr, Blomster og selvplantede Frugttræer. Hans Levemaade er »pythagoræisk« (uden Kødspiser), hans Klædedragt en Blanding af Rousseaus og Robinsons. Den unge Mand, der fortæller hans Historie, underviser han i legemligt Arbejde, Musik, Sløjd, Skolefagene og de levende Sprog, saaledes at han — fuld af Ringeagt for »det akademiske Tyggemad, hvormed Stærunger oplækkes til Efterpjat« — overalt lærer ham at søge *Ting* i Stedet for *Ord*. Han giver ham ogsaa et dybt Indtryk af den naturlige Religion, hvori han har fundet Hvile. En August-aften, da de sidder sammen under Valnødtræerne og blæser paa Fløjte, giver et Stjernesked ham Anledning til at indprente baade Forgængelighedens og Evighedens Idé i sin unge Lærling i et Sprog, der er meget forskelligt fra Landsbydegnens, men ud fra en lignende Følelse.

Et andet Minde om Rousseautidens høje Forestillinger om Landsbylærerens Gerning foreligger i Sibberns »Efterladte Breve af Gabrielis« (daterede og skrevne 1813, udgivne 1825). Det er det i Dagbogen indskudte

Brev fra en Degn og Skolelærer paa Landet, hvori han fortæller, hvorledes han ved Læsningen af Pestalozzis »Lienhard og Gertrud« bestemte sig til »at leve ganske for en fattig Menigheds aandelige Tarv og i raa Bønderbørns ofte saa forsømte Hjerte fremdrage og opelske Spiren til Guds-frygt og Retsindighed«, og derefter med sin Forlovedes hjertelige Tilslutning ombyttede det juridiske Studium, hvori han allerede havde taget Embeds-eksamen, med Teologien for at blive Landsbylærer. Den »ejebrave« Degn og hans muntre Hustru har en beskeden Plads i en af Bogens Episoder, men Tankegangen i begge Gabrielis-Bøgerne, der gaar ud paa at vise Værdien i de ringe og dagligdags Forhold og Gentagelsens Betydning, stemmer godt med den blicherske Degns og den rahbekske Eneboers Erfaringer. Det er, kunde man sige, »Degne-Poesi« i Modsætning til den »Klokke-Filosofi«, som Holberg og Baggesen havde haanet.

Aaret efter, at den første Gabrielis-Bog var skreven, udkom Skoleloven af 1814, der forudsætter en særegen faglig Uddannelse paa de dertil oprettede Seminarier hos Lærerne. Dermed udryddedes dog ikke de gammel-dags Degne, der ingen Uddannelse havde.

Langt ned i Aarhundredet gjordes, især ved Godsejernes i mange Tilfælde ubeskaarne Kaldsret, forhenværende Underofficerer til Degne og Skolelærere paa Landet. En saadan gammel Korporal og nuværende Landsbyskolelærer er skildret af Bjørnson i »En glad Gut« og af Goldschmidt som Skolelærer Mortensen ved Blokhuis i »Ekkøet« (1868).

Han opdrager Ungdommen ligesom de græske Pædagoger i »Musik« og Gymnastik. Men Musikken er det gamle Testaments Profeter, hos hvem han finder det stærkeste Udtryk for den Lydighed mod det himmelske Reglement, der er Nerven i hans Undervisning, og som forbinder hans forhenværende Livsstilling med den nærværende. Fortællingen om den velmente, men ildeoptagne Visitats, da han katekiserer Børnene over Profeten Jonas med aabenbar og nidkær Hentydning til de lokale Forhold og derefter lader dem, staaende paa Hovedet, danne Espalier for den forundrede Biskop, har Klang af en gammel Degnehistorie. Hans ejendommelige Udtryksmaade gør Indtryk af at være hørt. Saaledes paalægger han sin kæreste Discipel altid at holde sig brav med følgende Ord: »Kommer Herren en Gang til dette Sodoma for at søge efter de halvtredsindstyve Retfærdige og om mulig skaane Stedet for deres Skyld, da vil han finde Degnen i Saltum og Præsten i Ingstrup og Ingen ydermere; dog vil jeg endnu nævne Din Fader som den Tredje og mig som den Fjerde; se til, Du kan blive den femte Mand, Paul!«

En af de latinske Degne forekommer hos Thomas Lange i Fortællingen »Nyt Liv«. Han har været Huslærer, Godsforvalter, Postfuldmægtig og Toldbetjent og er nu »indløben i Havn« som Degn ved Stadilfjord. Han udmærker sig ved sin troskyldige latinske Dannelse og sit Hjertes høje Enfold. En anden, »maaske det sidste Eksemplar af denne Race her i Landet«, nævnes i Skitsen »Hobog og Skallingen«. »O Læser!« — hedder det her — »hvo der med Længsel efter det Simple, Enfoldige, Ærværdige og Barnligt-

fromme en Gang har kendt og beskuet saadanne Skikkelser som denne gamle latinske Degn, han kan aldrig glemme dem, han griber senere enhver Lejlighed til at fremmane dem af Gravens Mørke til sit Hjertes bedste Vederkvægelse«. Det er da muligt, at denne saakaldte Skolelærer Klitgaard af Fanø, der ledsager Fortælleren under et Besøg i hans elskede Drømmeland Skallingen, har været en Slags Model for den romantiske Degn Thisenius i »Eventyrets Land (1865), der foregaar i denne Egn. Af Rahbeks og Sibberns pædagogiske Begejstring er der intet i denne Skikkelse, det er Blichers poetiske Landsbydegn, afført det historiske Kostyme og omdigtet i romantiske Naturtoner. Han er Lærer ligesom den hellige Kristoforos er Færgemand — en kristnet Viking, der omvendes fra sit Søroverliv til den stilfærdige Degnegerning i Præstegaarden ved Vesterhavet, dog med stærke Mindelser fra sin »svævende Tilstand«, slaar sig løs, vender tilbage, fører Ulykke med sig, forhærdes, ydmyges og dør. I Lærertypens Historie har denne akklimatiserede Havmand mindre Betydning end i den moderne Romantiks — det er en af de Skikkelser, der har bidt sig fast i Henrik Ibsens Fantasi og er blevet siddende (læs »Fruen fra Havet« fra 1888).

Aaret før »Eventyrets Land« endtes den anden slesvigske Krig. Naar Himlen falder ned, brister mange Lergryder. Det var en Opgave for en Digter at vise Virkningen af dette Sammenbrud paa Baggrund af en af Fortidens mest idylliske Livskreise: den gamle Degn og hans Hjem. Herman Bang har gjort det i »Tine«, hvis Handling er henlagt til selve Krigsskuepladsen, Øen Als under Dybbøls Beskydning. Man faar her — og i Romanen »Stuk« og Fortællingen »Det hvide Hus« — først det fredelige Billede af Degneboligen, det faste Midtpunkt i Egnen, hvis Liv lukker sig om den i nærmere og fjernere Ringe, og af Degnen, Bølling, der har Hjerte nok til at synge Fædrelandssange med Børnene og en Næse, der er vænnet til Luften i Skolestuen, hvor »det lumrer med de mange Smaarumper«. Saa ser man den gamle Mand ligge paa Forstuegulvet og virre med sit hvidgraa Ansigt og lalle: De er gaaet! De er gaaet! (Soldaterne fra Dannevirke). Til sidst, da han er falden i Ro efter Vildelsen, hvorunder han har villet op i Taarnet for »at se Jorden brænde«, sidder han og læser i Tines, Datterens, Skrivebøger fra hun var Barn — dem med Billeder af Løve- eller Tigerjagt paa Bindet — uden at vide, hvad Skæbne der er gaaet over hende og dem alle. Det er et Billede paa den forstyrrede Idyl, hvorimod Slutningsvignetten af den paa sin Praksis uforstyrret forbirullende Jorde-moder giver Haabet om (eller Fortvivlelsen ved) dens Fortsættelse.

Tænker man sig den gamle Degnetro paa Tugtens og Lydighedens Nødvendighed fortsat ind i den Frihedsperiode, vi siden har oplevet, vilde Følgen ogsaa blive en tragisk, i al Fald utidsmæssig Skikkelse. En saadan er tegnet af Arne Garborg i Skuespillet »Læreren« fra 1896 og af Jakob Knudsen i »Lærer Urup« (1909). Men denne Lærer, der er en Mand i sin kraftigste Alder, er ikke bare gammeldags, men reaktionær. Han er ikke ensom som Blichers Landsbydegn, men en Fremmed i Tiden,

ja en Fjende af Tiden. »Ja, hvor han dog hadede den moderne Skin-Kristendom, med dens skidne Afkom, den moderne Kultur«. Han vender sig ikke som Rahbeks Naturfilosof imod Latinskolens »Humanisme«, det aandløse Sprogstudium, men imod det moderne Samfunds Humanitet, Tidens Bortfortuskning af den Sandhed at Gud er Kærlighed, men Livet Strenghed, Skønhed og Orden. Han er, skønt Lærer i Folkeskolen, ligesaa privat og personlig i sin Undervisning som Rahbeks Eneboer. Han ønsker ikke Prygletraffen — i alt Fald ikke Retten til at prygle — afskaffet, men Bibel- og Fædrelandshistorien gjort til et frivilligt Fag. Ligesom de »ufornumstige og bøddelvorne Hørere,« som Chr. Pedersen klager over, siger han paa *sin* Vis: Som jeg har købt min Lærdom, vil jeg sælge den igen. Han har selv faaet en Opdragelse, der var streng i det ydre, frydefuld poetisk, hvad det indre Liv angik. Han er et af de Mindesmærker om den ubetingede Pietet — altsaa den til Religiositet udvidede og uddybede sønlige Lydighed — hvormed denne Forfatter har budt den ulydige Tid Trods.

Mere i Slægt med Thomas Langes romantiske Eneboer paa Skallingen er den indtil videre sidste Landsbydegn i den danske Litteratur, Hovedpersonen i Harald Kiddes Roman »Helten« fra 1912. Typen vender her tilbage til sit Udspring, for saa vidt som Kiddes Helt ligesom Per Degn (i »Peder Paars«) er Skolelærer paa Anholt. Men dermed hører ogsaa Ligheden op. Skønt meget mindre omtumlet af Livet end Blichers Landsbydegn, søger Kiddes Skolelærer — efter en skuffet Kærlighed — et Refugium i den Skole, der for Læreren selv bliver en Skole i Livets Kunst. Da denne efter hans Erfaring bestaar i at udvikle sig igennem Resignation, selv at blive større ved at gøre sin Kres mindre, og da dette uden Tvivl har været Summen af mangen ærlig Landsbylærers Selvopdragelse, hører ogsaa »Helten« under denne Type. Men det er denne religiøse Udvikling (ud fra et pietistisk Udgangspunkt), der er Bogens væsentligste Indhold og ikke Lærergerningen. Kiddes Helt er Lærer som Ibsens Brand er Præst, fordi Ideen i hans Liv, Selvopdragelsen, derved faar det stærkeste Udtryk — for Syllogismens Skyld, som Henrik Ibsen siger.

III. Skolelæreren.

Som de fleste af de her fremførte Figurer gør nutildags selve Ordet Degn et gammeldags, snart komisk, snart poetisk Indtryk. Dets moderne Afløser er det neutrale og farveløse *Skolelærer*. Det kom i Brug i Stedet for det tidligere Skoleholder med Skoleloven af 1814, i Folkemunde dog først langt senere. Ogsaa i Litteraturen er Skolelæreren en yngre Dannelse uden Del i den Naturkolorit, der hænger ved Degnen. De forholder sig til hinanden som det moderne Skolehus til den gamle Rytterskole med Grundmur og Tagskæg.

Første Gang Ordet nævnes i Litteraturen er i et utrykt Ungdomsarbejde af Grundtvig, Komedien »Skoleholderne«, hvori de nybakte Se-

minaristers Indbildskhed og Halvdannelse latterliggøres i Modsætning til de latinske Degnes naive Kultur. Men først længe efter slaar Ordet igenem som Forfatterbetegnelse i den saakaldte *Skolelærerlitteratur* fra Tre-serne i forrige Aarhundrede. Ingen af de herhenhørende Forfattere har det været særligt om at gøre at fremstille Skolelæreren som litterær Type, men at give Billeder af Landalmuens Liv, opfattede gennem det kristeligt folkelige Livssyn, der den Gang, ogsaa uden for Fri- og Højskolen, var herskende i Skolen. I Anton Nielsens Fortællinger findes beskedne Billeder af Landsbyskolelæreren i hans halv præstelige Sjaelesørgergerning. Som Søn af en gammeldags Skolelærer, («Gamle Nielsen» hvis Selvbiografi han har udgivet) og selv Lærer i den ny Stil havde Anton Nielsen ved Tradition og Erfaring et rigt Stof at øse af. Han har udnyttet det i de tre smaa Fortællinger »Skolemestere«, der giver Udviklingen fra »Præstens Kusk«, der bliver Degn, til Friskolelæreren. I Fortællingen »Hans, der kom paa Højskole« møder det første Billede af en Højskolelærer, der dog først faar Efterfølgere hos Pontoppidan i »Det forjættede Land«, derefter, mindre indgaaende, i Valdemar Rørdams »Karen Kjeld«, og nu til sidst, bredere, men personligt bevæget i Marius Møllers »Solbjærg«, der følger en Højskoles Historie fra den glade Guldalder indtil den nærværende Tid, da den med Møje toner det rene grundtvigske Flag imod moderne Bevægelser, fra J. P. Jacobsens Naturalisme til Samfundslæren.

Men i den Strid mellem gammelt og nyt, der siden Halvfjserne er et staaende Emne for denne Litteratur, tager kun undtagelsesvis Skolelæreren Del. Saaledes i E. M. Henningsens »En Reformator« (i »Folkelivsbilleder« 1886), hvis Helt ved sit Oplysnings- og Frihedsarbejde dog ikke opnaar andet end at splitte Stemmerne ved Sogneraadvalget til Højres Fordel, hvorved han vinder Godsejerens Velvilje og den velstaaende Købmands Datter. Den Taknemmelighed, Bogens Helt til sidst udtaler over at være sluppen saa let fra sin Opræden som selvbeskikket Reformator, burde han fornemmelig henvende til dens Forfatter, der behandler ham næsten uden et Stænk af den Ironi, hvori en mindre godmodig Kollega vilde have ladet ham omkomme. Ganske anderledes falder den radikale unge Lærers Løbebane hos en Forfatter uden for Kresen i *Karl Gjellerups* »Germanernes Lærling«. Her begynder Helten, Sønderjyden Niels Hjorth, som rettroende Højremand og Skolelærer, men ender — især ved en Kulturpaavirkning, der røber hans akademiske Afstamning: fra Goethes og Schillers Humanisme — som Fritænker og oppositionelt Medlem af Folketinget. Han vil »bort fra denne Skolestue, denne Katekismusluft, hvori vi kveles.« Figuren er et mindre troværdigt Modstykke til Pontoppidans, der selv som Skolelærere og Frihedsmænd befinder sig lige saa vel som hans gamle Degne i det »Præste- og Degneland«, der hedder Danmark, »hvor Præstens Søn Adam i Tidernes Morgen ægtede Degnens Datter Eva og efterhaanden opfyldte Landet med to Millioner Sideniusser«.

Henningsens Skildring af Lærer Holms Fremskridts-Værk — ikke af

hans Tilbagetog — har nogen Lighed med hans Vens Zakarias Niensens Kulturkamp paa den sjællandske Hede. Han er den første, der optog den moderne Litteraturs Problemer i Skolelærerlitteraturen. Saaledes i Romanen »Nye Tider«, hvor den gamle Skolelærer Lystrup, en forhenværende Underofficer, der har Frederik VI hængende over Sofaen og det sjette Kapitel af Balles Lærebog (om Pligterne) i Hjertet, forgæves præker mod »Tidsaanden«, og den unge Bonde Knud kæmper for »Aandslivet«. Betegnende for Forskellen mellem Zakarias Nielsen og Jakob Knudsen, der med forskellige Forudsætninger — og til forskellige Tider — har behandlet samme Emne, er, at der i den gamle Skolelærer er noget af det Stof, hvoraf Jakob Knudsen har skabt sine Kæmper (den gamle Præst, Lærer Urup) men at den ene gør en Jeronimus deraf, den anden en Jeremias. Zakarias Niensens Figur, der minder noget om Goldschmidts, er tegnet efter Model. Han grynter ad Tidsaanden, mens Lærer Urup væmmes ved den. Han siger idelig Høh! til den moderne Humanitet og tror, at det ender med, at Soldaterne skal have Tevand paa Sengen. I »Gamle Vaner« er Helten, i hvem Brydningen mellem gammelt og nyt slaar ud i en religiøs Krise, Præst; i »Maagen«, der i Helene har det ideale Billede af en Lærerkone, er Manden ikke Landsbylærer. Men i Z. Niensens smukkeste Bog »Kilderne« er Helten, skønt af Præsteslægt, Lærer paa Landet. Dog, hvis det endnu som hos Kidde er god Lærerfilosofi — som det var Degne-Religion — at sætte Livet ind paa Arbejdet i den lille Kres, holder Johan ikke Maalet. For »Kilden« i hans Liv, der bryder mægtigt frem kort før hans tidlige Død, er »den store Tanke« (at drage som Missionær til Indien) der saa længe har været tilsidesat for, ligesom fortæret af, de smaa. Men i den Tro paa Kilderne i Menneskenaturen, som han forkynder i sin Tale i Kordøren, før han dør, er der en ægte Opdragers Erfaring.

Ligesom hos Zakarias og Anton Nielsen optræder de to Typer, den gammel dags Degn og Nutids-Læreren, i to Bøger af Knud Skytte og Jens Skytte. Den første »Den gamle Degns Erindringer« (1897) har Form af en af Forfatteren udgiven Selvbibliografi af en afdød Degn og er det vist ogsaa. I al Fald har Forfatteren ikke paasat sit Stof nogen digterisk Farve, enten tragisk som i »En Landsbydegns Dagbog« eller komisk som i Aug. Bondesens hallandske »Croneschoughs Memoarer«. Jens Jensen har som Dreng været en Slags Hjælpelærer hos den fordrukne Degn, en forhenværende Herregaardslakaj. Han maa derefter kæmpe for at faa Lov til at følge sit ringeagtede Kald og bliver først Omgangslærer, derefter Skoleholder, altsammen ved den Anbefaling at han er en veltjent Militær, ikke Seminarist. Handlingen foregaar paa Blichers Tid og i hans Egn. I Jens Skyttes »Færgfolk« fra 1895 maa den frejdige unge Lærer af Emanuel Henningsens Type, Anton Flemming, kæmpe imod to Landsbyfyrsters, en Storbondes og den stokkonservative Degns Mistillid og overvinder den ved at være tro imod sit Kald. Han er fornøjet med at blive i sit Sogn

og arbejde for Skyttesag og Højskole, og vil ikke lade sig stille op til Valg til Rigsdagen.

Den politiske Skolelærer synes dog at have spillet en større Rolle i Livet end i Litteraturen. Uden Sympati er Typen nylig fremstillet af P. A. Rosenberg i »Den gamle Skov« som Skolelærer Mathisen, der allerede paa Seminariet var bestemt paa at blive Politiker og ende som Minister. Mindre aktuel er samme Forfatters Skolelærer Pabst i »Dønvig Præstegaard«, en moderne Sortebroder Knud med Ræveklør i Filtskoene. Dybere gaar Jakob Knudsen i en lille Skitse »Livskraft« (i Gads Magasin 1906). Den giver en kostelig Variant af en hos denne Forfatter hyp-pigt forekommende »moderne« Type af bondefødte Folk udenfor Bondestanden, der har den ikke ualmindelige Naturfejl, at være uden Natur, og hvis aandelige Livsytringer derfor forløber sprællemandsagtigt som Pjat. Sympatisk opfattet er Figuren i Johan Skjoldborgs Skuespil »Ideale Magter« fra 1911. Lærer Jensen arbejder ivrigt for Indretningen af en Kulturhal (med Bad og Gymnastiksal, Bibliotek og Musæum) for at understøtte den ideelle Livstrang imod Materialismen. Den sidste optræder i Skikkelse af en hjemvendt Amerikaner, Mr. Nelson, der dog til sidst løber af baade med Pigen og Ideen og lader opføre en Cement-fabrik paa Kulturslottets Sted i Elleskoven. I Overensstemmelse med de virkelige Forhold er de fleste af disse Lærer-Politikere Tilhængere af Bondedemokratiet. En forsulten Højrelærer i en fed Venstre-Egn tegner lige netop sin sure Profil i Skjoldborgs »Bjerregaarden«.

Men ligesom i Skolelærerlitteraturen er det ogsaa i Hjemstavnsdigtningen ikke Læreren, men en ung Bonde, der har det Nyes og Forfatterens Sag at føre. Jørgen i »Kragehuset« er ikke Lærer, men bærer sig rigtig nok ad, som han var det.

Et sandt Skolelærer-Stævne er derimod Edv. Egebergs »Folkets Lærere« fra 1904. Bogen er ligesom Pontoppidans »Det forjættede Land« et Tidsbillede fra Aarhundredets Slutning« og giver ligesom denne en Gruppe Portrætter af Præster og Lærere, men med de sidste i Forgrunden. Den staar kunstnerisk i samme Forhold til Pontoppidans Mesterværk som et af de dygtigt udførte hollandske »Skyttegilder« til »Nattevagten«. I Tendens og Fremstilling er den beslægtet med P. E. Benzons »Svovl« (fra 1894; imod Helvedes-Prædikanterne). Dens Hovedperson er den store blonde Lund, der er født og opvokset i den grundtvigske Bevægelses »landsbrede Bølge«, hvori han ogsaa til sidst — efter at være tvunget fra Folkeskolen over i Friskolen paa Grund af et Kættereri i Religionsundervisningen — finder sig til Rette. Omkring ham staar en Flok af ældre og yngre Lærere: den forsagte Kristensen, den vigtige Lysgaard, den gamle tørre, degnefaste Jensen, den moderne Holm, den grundtvigsk-sikre Nielsen Bang og endnu flere (kun ingen Missionsmand). Et Sted giver Forfatteren en Skildring af Typen: »vor Tids Skolelærer«, som han nødig vil frakende den Hyggelighed, der kvægede hos Fortidens Degne, med et Genskin af Barneøjnene

bag Fuldkægget og Brillerglassene; et andet Sted fører han et Forsvar for den af den akademiske Kritik ringeagtede Skolelærer-Litteratur.

Ved Omfanget af det Livsbillede, Bogen giver, ved den hjertelige Livs-anskuelse, hvorudaf den er skrevet, og ikke mindst ved den Selvkritik, hvorom Skildringen af Hovedpersonen vidner, egner denne Bog om Skolelærere af en Skolelærer sig vel til at vise den Udvikling, Lærerstanden siden den første Skolelærer-Litteraturs Tid har gennemgaaet, og den Sammenhæng, den har bevaret med sin Fortid.

Lærerne som pædagogiske Skribenter og Forfattere af Skolebøger.

Af
N. Madsen-Vorgod.

Der fortælles i Niels Klim, at i Potu »faaar ingen Tilladelse til at læse offentlig, med mindre han er bleven gammel i Statens Tjeneste, da man holder for, at ingen kan give grundige Forskrifter, som ikke har hentet sin Kundskab af Erfaringen.«

Hvis en Potuaner fik Lejlighed til at kende den danske pædagogiske Litteratur fra det sidste Hundredeaar, vilde han krydse sine Grenearm og undres over, i hvor ringe Møn denne Literatur, disse Forskrifter og gaaende Lærerens og Skolens Opgaver, er skrevet af Folk, der Dag efter Dag, Aar efter Aar har gjort Erfaringer gennem Arbejdet i Skolen og Børnenes Kreds.

I den første Halvdel af Aarhundredet laa Pædagogikkens Mærk inde for Teologernes Hegn. Præster og Provster og teologiske Professorer dykkede Marken, der var delt i regelmæssige Firkanter, hvori der voksede alt, hvad tyske Pædagoger havde givet Rang og Værdi. Og det hele var pænt garneret med Prydblomster og Slyngplanter fra *Hegels* og andre tyske Filosofers Urtegaard.

Der kan jo heller ikke tvivles om, at mange Seminarielærere gav deres Elever Vink og Vejledning, der blev af Betydning for dem under deres senere Gerning. Men lige til den Dag i Dag har Opdragelses- og Undervisningslærernes Penneførere haft saare vanskeligt ved at finde en Form og foretage et Ordvalg, der kunde gøre Emnet kært for Læserne. »Pædagogikken« er derfor i alt væsentligt altid kommet til at staa som et vanskeligt Fag, der ikke havde videre at betyde i det daglige Skoleliv efter bestaaet Eksamen.

De Mænd, der i Begyndelsen af det 19. Hundredeaar virkede kraftigt for Oplysningens Sag, var Pædagoger over alle Vidder. Pædagogisk Videnskab og System og Planmæssighed var Løsenet. Men det hele taber Kraft under Nyttehensyn og stivnet Form. De unge Seminarister var forpligtede til i nogle Aar efter Eksamen at staa i Forbindelse med Seminariet, indberette hvilke Bøger de læste, om de kunde bruge den Metode, de havde

lært, eller ikke osv. Men de forpligtes ogsaa til noget andet. I Reglementet for Lyngby Seminarium hedder det: — »De (Seminaristerne) skulle lægge Vind paa Havedyrkning og som de, der kender Omgangsmaaden, lægge i det mindste 5 Humlekuler, plante 3 Æble-, Pære- eller andre gode Træer, desuden 10 Pile aarlig. — — Attest om Fuldbyrdelsen heraf indsendes hvert Aars 1. Maj til Seminariet i de første 6 Aar efter Seminaristens Udgang.«

Saa »lagde« da de unge Lærere Humlekuler og plantede Pil! Pædagogiken var fastspigret til de allerhøjeste Anordninger om den indbyrdes Undervisning.

I 1831 udgav Lærer *Joh. P. Chr. Peetz* i Kamstrup ved Roskilde: »*Haandbog for Skolelærere, en Vejledning til den indbyrdes Undervisnings Udførelse i Overensstemmelse med de allernaadigst autoriserede Bestemmelser, og hvad der senere er befalet.*« Her er hele Metoden og Tidens Pædagogik i en Nøddeskal. Til at ramme f. Eks. geografiske Navne fast i Hukommelsen kunde den slet ikke være saa helt ilde. Kortet over Bornholm læres af 3 Elever under en Bihjælper saaledes: Bihjælperen viser med Stokken Omkredsen af Landet og siger: »Bornholm; dette Ord eftersiges af de 3 Elever: første Elev: »Bornholm«, anden Elev: »Bornholm«, tredje Elev: »Bornholm«. Bihjælperen: — »har Stæderne?« — Første Elev gentager: »har Stæderne,« de andre Elever hver for sig ligesaa. Bihjælperen: »Rønne«. Eleverne hver for sig: »Rønne« osv. —

Det er kun faa Lærere, der i Tiden før 1840 tør underkaste den gængse Opdragelses- og Undervisningslære og hele Skolevæsenet en skarp Kritik. En Undtagelse dannes i en lille Bog, der udkom 1842: »*Folkeskolevæsenets Reorganisation, helliget Danmarks Venner.*« Forfatteren hed *Jørgen Jørgensen* og var den Gang Lærer i Kolding. — I Begyndelsen findes en Del, der er et Laan fra det 18. Hundredeaars Pædagoger. »Hvem tilkommer Kransen for Folkelykke? Den tilhører Opdragelsen. Skolerne begrundes Statens Blomstren. Af en omhyggelig plejet og velordnet Undervisning fremgaar et Folks lykkeligste Velvære. Folkeskolen trænger til en Omskabelse, Foryngelse. — uden en saadan vil aldrig Livet i Staten ret kraftigt trives«. — Men der er ogsaa meget, der peger frem mod nye Tider: — »Skolen skal ikke alene give Kundskab, dens Undervisning skal være aandsdannende«. Og han kommer med stærke Udfald mod den gængse, føleløse Katekisation, »der opløser og sønderlemmer de religiøse Sandheder i tørre Begreber indtil Modbydelighed.« Han anfører en Udtalelse af *Schneekloth*: »Ethvert systematisk Lærebegreb eller konfessionel Dannelse maa Folkeskolen tilbagegive.« — — »De unge bør granske i Bibelen, ikke i *Balles* Lærebog. Bibelen skal læses i Folkeskolen. Kun under Forberedelsen til Konfirmationen kan der bruges en kortfattet Lærebog«. — »Der bør være en Bogsamling ved enhver Skole; Børnene skal kunne faa Bøgerne med hjem«. — Han fører en skarp Kritik over de brugelige Lære- og Læsebøger. Seminarieundervisningen er højst utilfredsstillende. »Et Seminariekursus bør være treaarigt med praktiske Øvelser. For-

beredelsen bør ske hos dygtige Lærere. Seminarierne bør ligge i Købstæderne. Da man har villet rejse Frederik d. 6. et Minde, men ikke har kunnet enes om, hvori det skulde bestaa, vil jeg foreslaa at stifte et Seminarium for Nørrejylland i Skanderborg med Plads til 80 Seminarister. — Seminarieforstanderne bør ikke tillige være Præster, og de bør tages af Folkeskolelærernes Kredse. Han nævner flere Skolemænd, ikke Teologer, der er skikkede til en saadan Post: *S. Sørensen* i Odense, *Schneekloth* i København, *Fred. Frølund*, *Mejer* i Skaarup. (Ak, ja! Det er herligt, der findes Fantaster i denne Verden. De er altid til Glæde for Eftertidens Skribenter. Og i Aaret 2000 har vi maaske en Minister, der — omend under Angst og Bæven — tør udnævne en af Folkeskolens Mænd til Seminarieforstander). I det hele har han ikke stor Fidus til Teologerne. »Folkeskolen skal ikke tage dem i sin Favn, før den er sikker paa at eje sande Venner i dem. Maaske er det undertiden hændet, at den af en Fejltagelse har favnet en fremmed«.

Som en Særhed kan anføres, at han mener, at Lærerne bør have en forordnet Embedsdragt, f. Eks. en sort Uniform med Fløjels Opslag og Krave. — »Jeg er overbevist om, at Børnene derved vilde faa mere Ærefrygt for Skolen og Lærernes Person, og Staten var sikker paa, at Lærerne altid bar en passende Klædning«.

Jørgensens lile Skrift vakte stor Opmærksomhed blandt hans Kolleger. Senere udgav han: »*Pædagogikens Historie, nærmest med Hensyn til Folkeskolevæsenets Udvikling*« (1848); »*Haandbog for Undervisning i Regning*« (1848) og »*Dansk Læsebog for Skole og Hjem*«.

J. var Sønderjyde, født i Haderslev 1818, dimitteret fra Skaarup 1838. — 1850 udnævntes han til Overlærer (»Skrivemester«) ved Borger-skolen i Aabenraa. Her blev han en af Lederne for den danske Befolkning i Sønderjylland og vandt dens Tillid i fuldt Maal. Han fik Sproget ved Borgerskolen forandret fra Tysk til Dansk og skrev mange Artikler i Sønderjyllands dansksindede Blade. Derved fik han Lyst til Bladvirksomhed. 1861 nedlagde han sit Embede og flyttede til Ringkøbing, hvor han redigerede »*Ringkøbing Amts Avis*« til 1880. Fra 1880—85 var han Redaktør af »*Nyborg Dagblad*«. — Han døde 1892. I sine sidste Aar nød han en Understøttelse af Statskassen. Manuskriptet til en Omarbejdelse af »*Pædagogikens Historie*«, gik tabt ved Vallø Slots Brand 1893.

Ingen af Folkeskolens Lærere i første Halvdel af det 19. Hundrebaar turde eller kunde give en Fremstilling af Pædagogikken med dens sædvanlige Islæt af Abracadabra, ogsaa kaldet Sjælelære og Logik. Men mange kunde efter fattig Lejlighed og i al Beskedenhed give deres Kolleger praktiske Raad og Vink. Saa tog da en og anden Pennen og skrev om, hvorledes dette eller hint Fag burde lægges til Rette for Børnene. Dette Arbejde har haft sin store Betydning — selv om vi nu synes, at de fleste af disse Artikler ikke naar op over, hvad enhver flink Seminarist nu kan skrive. Spørgsmaalet om Forbedring af Kaarene for Lærerne og for

deres Gerning var dog det, der lettest fik en Lærer til at hvæsse sin Pen. Men hvad enten Lærerne skrev om det ene eller det andet af de nævnte Emner, eller de udgav Skolebøger, er der kun faa af disse Skribenter, der rager op over den almindelige graa Flok.

Saa lader jeg da Flokkens ligestore »Subjekter« træde frem i Rad. Hovdingerne kan komme bagefter.

Det kan have sin Betydning at mindes disse Folk, selv om det bliver i Leksikastil. I Parentes tilføjes ved hver enkelt hans skriftlige Bedrifter.

Andersen, Lærer i Mørke, Aarhus Amt (I »Den nordiske Folkeskole« 1850: »Paa hvilken Art og Retning af Dannelse skal Almueskolen gaa ud, og hvorledes skal Forholdet være mellem den religiøse Dannelse og den alm. Oplysning?«)

Andersen, L., Lærer i Vassingerød, dim. fra Jonstrup 1823 (I »Maanedsskrift og Repertorium« VIII: »Bidrag til den indbyrdes Undervisnings Historie i Danmark.«)

Andersen, R., Lærer i Jonstrup (I J. Jensens Tidsskrift I: »Om Fremgangsmaaden ved Musikundervisningen paa Jonstrup Seminarium«.).

Andresen, Hans P., f. 1807, Theolog, Lærer ved Helsingørs Borger-skole, Overlærer ved Friskolen, afskediget 1847, derefter Huslærer, i 1852 Lærer i Holbæk, Randers Amt (»Koralbog til evangelisk-kristelig Salmebog«).

Bache, Hans Nielsen, f. 1784 i Tyrsting, Lærer i Randers. (I »Københavns Skilderi« 1825: »Frimodige Ytringer om Lønninger og indbyrdes Undervisning«. — Udgiver af Regnebøger, Udgiver og Omarbejder af »Cramers Regnebog«, udk. i 8 Oplag).

Bech, Gregers, Sønderjyde, Lærer ved Gudumlund Fabriksskole. (I den »Cimbriske Merkur«, 1822, mange Bidrag).

Bendix, J. C., Lærer i Nr. Tranders (I »Skolens Reform« II: »Et Brev om Skolereformen«; mange andre Bidrag i Datidens Skoleblade).

Bendixen, Jacob, Seminarist fra Kiel, fra 1806 »Skrivemester ved Nikolaj Skole i Flensborg; dør 1849. (Udgiver fra 1804 Regnebøger, der blev brugt i Hertugdømmerne i over 50 Aar).

Bollerup, Lærer i Rindom (»Om Skriveundervisningen« 1841).

Borch, Gustav Christian Nikolaj, Kateket og Førstelærer ved Borger-skolen i Odense (Medudgiver af Tidsskrift for Almueskolevæsenet 1834 — 39 og skrev deri mange udmærkede Artikler).

Brohm, Constantin Chr., Lærer ved Odense Skolevæsen, (Medudgiver af »Tidsskrift for Almueskolevæsenet«; i 6. Bind en god Artikel om »For-dringer til en Læsebog«).

Christensen, R. (»Geografi for Almueskoler«, Viborg 1836).

Dam, J. Chr. Institutbestyrer i Nakskov (»Læsebøger« (1825—26) »Danmarks Geografi« (1827).

Fester, Jørg. Klausen, Sønderjyde, f. 1779, dim. fra Vesterborg 1808, Lærer i Vejringe, Falster. (ABC, Stave- og Læsebog for de første Begyn-

dere. En Hjelpebog for Mødre, som for deres Børn kommer i Skole lære dem at læse») 1828 — 5. Opl. 1848).

Friederichsen, Jens, f. i Halsted 1770, dim. fra Brahetrolleborg 1796. Lærer ved Seminariet i Gjerup, senere i Tranekær. (I »Tidsskrift for Almueskolevæsenet« I: »De mærkeligste Metoder ved Undervisning i Læsning nemlig den gammeldags, Stephanis og Jacotots fremstillede og sammerlignede«. — en meget instruktiv Afhandling, der endnu kan læses med Udbytte. I V. af samme Tidsskrift: »Det danske Sprog som Genstand for Undervisning i Almueskolen«.

Freudental, Joh. Vilhelm, Lærer og Kirkesanger i Københoved. (»Apparat til Tavlerregning«, 1848).

Fix, J. H., Lærer i Sludstrup (»Regnebog«, »Danske Stiløvelser« »Ledetraad i Fædrelandshistorie« — »Nyt Udtog af Birchs Bibelske Historie«. — Redaktør af »Samleren« sidste Aarg. (1865).

Fog, Lærer i Kundby (I »Maanedsskrift og Repertorium« II: »Beretning om en Aftenskole«).

Frank, Lærer i Igeskov, senere i Bevtoft i Sønderjylland. (»Læsebog for den yngre Skoleungdom og Almueskolernes første Klasse«, 5. Oplag 1853).

Geill, Hans Chr., født i Østerlinnet i Sønderjylland, dim. 1834 fra Skaarup, Lærer i Vonsild, senere i Kolding (Regnebøger — »Læse- og Tænkeøvelser«).

Gottschalck, Christoffer, Lærer i Høje-Taastrup (»Landsbyskolelæreren som han bør være«, 1831).

Handrup, Poul, Lærer i Lille-Næstved. (Nyeste ABC-Bog, Kbh. 1805)

Hansen, H. A., Lærer i Kastrup v. Vordingborg (»Om Opdragelsesundervisningen i Almueskolen i Almindelighed og om Udenadslæren Særdeleshed«, Nykøbing, F. 1843).

Hansen, Chr. født i Odense 1830, Lærer ved Odense Katedralskole. Forstander for Lahns Stiftelse, død 1910. (»Chr. Hansens Regnebøger«)

Hansen, Lærer i Oure ved Svendborg (»Katekisationer over Balle Lærebog«).

Hansen, Fr., Lærer i Hjortespring. (»Religionsundervisningens fuldstændige Metodelære«, 1840, en Bog, der kan være det stærkest mulige Bevis paa, hvorledes der *ikke* skal undervises i Religion).

Hanssen, Peder, f. 1811 i Skaarup, dim. 1832, Huslærer i Jylland. (Førtager talrige Rejser for at samle Materiale til sin »Geografi over Danmark« Odense 1836).

Hermann, Lærer i Hundie (»Maanedsskrift og Repertorium« II).

Hjort, P., Lærer i Bredstrup (»Dansk Grammatik med Opgaver til Øvelse«, 7. Oplag 1856).

Holm, Hans Chr. N., Lærer (»Forsøg til en ABC og Læsebog«, Odense 1848).

Horst, Lærer i Jonstrup (»Beretning om Forsøg med nyere Metoder« — Jensens Tidsskrift IV).

Høyen, S. (Geografi for Almueskoler — 7. Oplag 1857).

Ishøj Hans Fr., dim. 1816 fra Skaarup, Førstelærer i Marstal (»Haandbog i Religionsundervisning«, 1853).

Jagd, Lærer i Akkerup (»Elementarlæsebog, Odense 1845«).

Jacobsen, Lærer i Sandholt-Lyndelse (Regnebøger, »Kort Udtog af Danmarks Historie«, 1849).

Jacobsen, A., Lærer i Hyllested (»Dansk Grammatik«, 1847, »Digte til Skolebrug« 1848, »Naturens Bog«).

Jakobsen, Lærer i Falsted. (Om Retskrivning i Skolerne 1841).

Jensen, J. f. 1858, dim. fra Ranum 1879, Lærer i Fabjerg, Førstelærer i Selde død 1908 (»Danmarks Historie«).

Jensen, J., Lærer i Thorup paa Mors. (I »Den nordiske Folkeskole« 1853: »Religionsundervisningen i en Almueskole«).

Jensen, K., født 1845, dim. fra Blaagaard 1866. Lærer i Vedbæk, 1869 Lærer i Strellev, død 1909. (»Jensens Sangbog« — »Læsebog for Folkeskolen«).

Jensen, Ole, dim. fra Vesterborg 1823, Lærer i Sæby ved Kallundborg (»Bibelske Historier til Børnelærdom«, 1845).

Jensen, Th., Lærer i Østofte (»Læsebog for Børn, hvis Mødre vil lære dem at læse«, Nykøbing, F. 1837).

Jessen, H. P. Lærer i Randers. (Mange gode Artikler i »Skolens Reform« II—III—IV og i »Den nordiske Folkeskole«).

Johannesen, Lærer i Sivested, Sønderjylland (»Nordiske Folkeskole«, 1853).

Jungersen, Anders, Lærer i St. Brøndum, dim. fra Jonstrup 1826, Rigsdagsmand. (Artikler i »Skolens Reform«, og »Den nordiske Folkeskole«),

Kjeldgaard, Lærer i Emle paa Mors (»Maanedsskrift og Repertorium« VI og VII).

Kofod, Andr. Birch, dim. fra Lyngby 1826, Lærer i Elsted (»Nordiske Folkeskole« 1850—51—52—53).

Kruse, Th., Lærer ved Ranum Seminarium, i Aashøje, i Karlstrup, dim. fra Snedsted 1826 (I »Kristeligt Folkeblad« I og II: »Et to Aars Barns Erindringer«).

Langeland, Institutbestyrer i København (Udgav de 11 første Numre af »Tidende for alm. Skolelærerforening«).

Lehrmann, Lærer i Holme, senere i Gerrild, Folketingsm. (»Maanedsskrift og Repertorium« III).

Leonhard, P. Hinrich, f. 1809 i Slesvig, dim. fra Skaarup 1833, Lærer i Faaborg, studerede senere Teologi. (Indførte efter Opmuntring af Kammerherre *Castenskjold* til Hørbygaard den villarske Undervisning i sin Skole, besøgt paa Ministeriets Vegne af Biskop *Brammer*).

Luplau, Anton, Carl, Lærer, Kantor, Klokker og Institutbestyrer paa Christianshavn. (»Forsøg paa en let og behagelig Maade at undervise mindre Børn i Modersmaalet« 1827).

Mariager, Jørgen, Lærer i Vennebjerg: »Om Børneopdragelsen i Hjemmet; for Forældre blandt Almuen«, Hjørring 1846).

Matzen, M., født i Satrup i Angel 1830, dim. fra Skaarup 1848, Degn i Angel, afskediget 1864, fra 1881—97 Skoleinspektør i København. (Regnebøger og Læsebøger).

Meier, Iver Nielsen, født i Stepping, Sønderjylland, 1806, dim. fra Skaarup 1828, Lærer ved Seminariet, teologisk Eksamen 1839, Præst i Verninge 1857, Rigsdagsmand. (Regnebøger — »Dansk Grammatik« — »Grundsten til den nye Skolebygning«, Odense 1852).

Mejlgaard, Lærer i St. Magleby (»Undervisningsmetode i Regning for Begyndere«).

Meisler, L. Fr. Nissen, Lærer i Magleby paa Møen, f. 1817, dim. fra Jonstrup 1836, Folketingsmand (»Danmarks Historie«, 1843).

Mohr, Anker, Lærer i Ødum (»Min Levnedbeskrivelse«, Randers 1814).

Mørch, Johan Peter Siegvard Gjorsenius, f. 1818, Snedker, dim. som Privatist fra Lyngby 1841 (Lærer i Kastrup, senere Degn i Løjt (Sønderjylland). (»Sproglære«, Danmarks Historie«.)

Nielsen, Andr., f. 1800, dim. fra Skaarup 1821 — tog senere teologisk Eksamen, Præst i Gloslunde (Lolland). (Mange Artikler i »Den nordiske Folkeskole« og i »Lolland-Falsters Stiftstidende« 1854).

Olivarius, Th., f. 1812, dim. privat fra Jonstrup 1834, Lærer ved Grattistkolen, senere Skoleinspektør i København. (I Jensens Tidsskrift VI: »Den indbyrdes Undervisning« — En vittig Mand, der under Mærke »Commerceraad Thomsen« skriver i »Fædrelandet«).

Palmer, Jens P. Slotved, »akademisk Borger og Seminarist«, Lærer i Hellevad (Vendsyssel), født i Slotved, Sindal Sogn omtr. 1770, dim. 1796 fra Blaagaard.

(»Dansk Børneven« (efter *Rochow*) med Motto: »I Ly af ægte Danedyd, stat, Skole, Klippen lig i Stad, i By«. 1. Udg. 1814 — 2. Udg. 1817. Mangt og meget i en tør Leksikonform. I Afsnittet: »En kort Tidskrønike«, udtrykker han sig ofte kort og fyndigt, f. Eks.: »1814, den 29. Juli udgav Danmarks gode Konge, Fr. d. 6. en ypperlig Skoleforordning, saa man nu kan sige: Frederik d. 4. skabte Skoler, Christian d. 7. skabte Lærere og Frederik d. 6. skabte Skolebrød«).

Pedersen, J. Lærer i Lyngs (»Maanedsskrift og Repertorium« V).

Pedersen, N., Lærer i Uggerløse (»Maanedsskrift og Repertorium« II).

Pihlkjær, Lærer i Vejlbj, f. 1796, dim. 1817, død 1848 (»Materialier til Udenadsstavning og Diktatskrivning«, Aarhus 1835).

Raben, Nis Chr., Lærer i Odense, f. i Stenderup, Sønderjylland, 1788, dim. fra Skaarup 1812 (»Regnebøger«, »Apparat til Skriftlæsning«, »Praktisk Geometri«).

Rasmussen, Mads, Lærer i Skibhusene v. Odense, dim. 1825 fra Brahetrolleborg.

(»Kortfattet Lærebog i Fædrelandets Historie«. Odense 1850 — 5. Oplag 1860. — »Ny Billed-ABC for smaa Børn forinden de sættes i Skole«

— »Fortællinger og Sagn af Fædrelandets Historie« — Haandbog for Lærere til Brug ved Sprog og Retskrivning«, Odense 1863 — »Lovgivningen og Skolevæsenet paa Landet«.

Rosing, Carl, Institutbestyrer i Horsens (»Geografi for Almueskoler«, 1854 — 2. Opl. 1858).

Rudmose, Niels Jensen, Lærer i Thybjerglille og Ferslev (»Regneblad for Smaa børn«, 1860 — Artikler i »Maanedsskrift og Repertorium« VII og under Mærket »Neal Runo« i »Skolens Reform« 1849).

Rørbech, S. M., dim. fra Jonstrup 1830, Lærer i Glim (I »Skolens Reform« IV).

Schjelderup, Emil, f. 1815, dim. fra Jonstrup 1836, Lærer i Følleslev, Holbæk Amt.

(»Evangelisk-kristelig Religionsbog for Almueskoler«, Holbæk 1856 — I Tidende for alm. Skolelærerforening: »Om Seminariernes Reorganisation« — Artikler i »Københavnsposten«, »Almuevennen«, »Berlingske Tidende«, »Flyveposten«, »Holbæk Amts Avis«).

Schmidt, J. C., Lærer i Vitten. (I »Maanedsskrift og Repertorium« IV: »Religionsundervisning« — »Om Aftenskoler« — »Om Lærernes Kaar«).

Shou, dim. fra Bernstorfsminde 1819, Lærer i Gudhjem og Skørpinge, Institutbestyrer i Ringsted (I »Almueskolen« 1856: »Strøtanker om Danmarks Skolevæsen« — »Om Skolelærernes Dannelse«).

Schönberg, Lærer i Odense (»Erindringstavle i dansk Grammatik«, Odense 1842, 9. Oplag 1862).

Sinding, Lærer i Aversi. (I »Skolens Reform«, 1852).

Svenstrup, Lærer i Hjortsvang, Aarhus Amt (I »Den nordiske Folkeskole«: »Om Skoletvang«).

Severin, Chr. Fr., dim. fra Blaagaard 1808, Lærer i Ørslevvester, Gyrestinge, ved Waisenhuset, i Frederikshavn (»Vejledning i praktisk Regning« — Betragtninger over det danske Skolevæsen i Almindelighed gennem det sidste Aarhundrede samt over Københavns i Særdeleshed«, Kbh. 1821).

Thaanum, Lærer i Ebeltoft. (»Hvilke er de vigtigste Hindringer for Skolelæreren i hans Virken« — »Conferentsblad«, 1841).

Thomsen, P., dim. 1828 fra Snedsted, Lærer i Frøslev og Møllerup (I »Maanedsskrift og Repertorium« VII: »Om Religionsundervisning«).

Thorup, H. C., Skolebestyrer og Skolelærer i København. (»Den underholdende Børneven«, Læsemaade, der gør det let at lære Ungdommen fast og grundigt at stave og læse« (København, uden Aarstal) — »Læsebog i Vers til Brug i Skoler og paa Forældres Fødselsdage«, Kbh. 1838).

Thornum, Niels Jensen Kristiansen, Sønderjyde, f. 1796, dim. fra Borris 1818, sidst Lærer i Gasse, Skærbæk Sogn, død 1856. (»Stavetabel«, »Bibelsk Børnemælk«, Ribe 1821, 13. Oplag 1853, »Begyndelsesregnebog«, Haderslev 1843 — »Kort Udtog af Geografien tilligemed historiske og moralske Lærdomme«, Haderslev 1831, 5. Opl. 1853. — »Spørgsmaal til

Balles Lærebog« — »Materialier til Udenadsstavning« — »Hyrdens nyttige Tidsfordriv«, 1824, 3. Opl. 1850.

Thyboe, Niels Hansen, f. 1808, dim. fra Skaarup 1828, Lærer i Ejby og Sundbyøster, d. 1866. (»Skriftlæsningsapparat«, 1859. I »M. og R.« IX: »En nærmere Tilknytning mellem Folket og Lærerne«).

Tvilstedgaard, dim. fra Lyngby, Lærer i Serridslev og Hørning. (I »Skolens Reform« I: »Endnu et Ord om Religionsundervisningen«).

Vinther, Claus Hansen, f. 1815, Lærer i Røjle Thaarup og mange andre Steder (»Geografisk Lære- og Læsebog«, Odense 1845, »ABC og Læsebog for de første Begyndere«, Middelfart 1863).

Vestergaard, Chr., født 1847, død 1910, Lærer i Otterup, Førstelærer i Gentofte. (»Skriftlæsningsbog« (i Forening med Forfatteren *Anton Andersen*) — »Retskrivningsbog« — »Ny dansk Læsebog« (i Forening med *Ingv. Bondesen*) — en »Katekismus« (sammen med *Karl Jørgensen*) — Redaktør af »Børnevennen«.)

Warming, P. P. Lærer i Uggerslev, Fyen (I »Tidsskrift for Almueskolevæsenet« I: »Om Almueskolerne«).

Wind, Lærer i Korsør. (»Om den indbyrdes Undervisning« i »Tidsskrift for Almueskolen« I).

Wivel, N. P., Lærer i St. Lyndby, Frederiksborg Amt. (»Sagn og Fortællinger« — I »Samleren« slaar han stærkt til Lyd for at stifte en Forening til at værne om Lærernes personlige Ret. Skriver ogsaa Artikler i »Nordisk Skoletidende«. Fik dog Fortjenstmedaillen i Sølv 1359).

Saa er der nogle enkelte, der rager op over de andre. Den mest virkelystne og evnerigeste af dem alle blev kun af faa regnet for en Høvding mellem Lærerne. Han var saa mangfoldig og egenartet, at han ikke kunde faa en Hær til at følge sig. Manden var

Rasmus Møller Sørensen,

f. i Jelling 1799, opkaldt efter Sognepræsten, den senere Biskop Rasmus Møller, der tog sig af ham og hjalp ham frem. Elev paa Vesterborg Seminarium 1816—18, derefter i 3 Aar Lærer i Aarhus, i 6 Aar Lærer ved Brandstrup Skole paa Lolland og fra 1827 Lærer i Venslev paa Holsteinborg Gods; dette Embede søgte han efter Opfordring af Grev F. A. Holstein. Hans Virken som Lægprædikant og Politiker skal ikke nøjere omtales her. Han blev flere Gange idømt Bøder, fordi han talte ved gudelige Forsamlinger, og hans Arbejde for at vække Bønderne baade politisk og socialt var den væsentligste Anledning til Udstedelsen af Bondecirkulæret af 8. Novbr. 1845. Han var Folketingsmand for Sæbykredsen 1849—52, udvandrede 1852 til Wisconsin, hvor flere af hans Børn var bosat, besøgte flere Gange sit Fædreland og døde i København 1865.

Dette er de ydre Data af *R. S.s* bevægede Liv. Naar der er sagt, at bl. a. hans overdrevne Selvfølelse »forringede Betydningen af hans ihærdige Virksomhed« (Joakim Larsen i »Biografisk Leksikon«), er jeg ikke sikker paa, at denne Dom vil blive Historiens. Ved at læse *R. S.s* Skrif-

ter har jeg ikke kunnet faa Øje paa mere end en fuldt berettiget Selvfølelse hos Forfatteren. Der er ikke Tvivl om, at han frem for nogen anden af Datidens Lærere var ypperlig til at fortælle og katekisere. Men han var jo kun Seminarist og dristede sig dog til at mene, at han kunde skrive Bøger til Brug ved Religionsundervisningen i Skolen. Han traadte med brede, selysikre Trin ind paa Teologernes Skoleager. Det var hans største Fejl. — Se, hvorledes han blev furet, da han (1827) havde udgivet: »*Kateketisk Udvikling af Luthers Katekismus*«. I »*Literaturtidende*«, 1828, faar han følgende Salut: »Til at gennemlæse alle de Spørgsmaal og Svar, der her er fremsatte, bør man saa meget mindre indbyde nogen, som det er en Umage, der i ingen Henseende lønner sig, da næsten enhver Side vil kunne afgive Prøve paa, hvor ulogiske, kunstlede og forskruede saavel Spørgsmaalene som Svarene er. — Skolelærer Sørensens utilbørlige Skrivemaade, idet han dømmer om mange besynderlige Ting, f. Eks. den dyriske Magnetisme, at han ikke tager i Betænkning at tale paa en nedværdigende Maade om den autoriserede Salmebog ved at sammenligne den med andre, hvis Højtidssalmer han lader sine Børn lære udenad«. — Anmelderen slutter med: — »Skomager, bliv ved din Læst« indeholder et godt Vink for Skolelærer Sørensen. De, der formaar mere over ham, bør gøre ham dette begribeligt, saa det lykkes at bringe ham til at beflitte sig paa den Beskedenhed, som han nu mangler, saa kan han maaske efterhaanden — han er jo ung endnu — forandre sig til sin Fordel og bringes til at indse, at Vejen til Hæderlighed for en Skolelærer neppe findes der, hvor han hidtil søgte den«. — Men R. S. var altid døv for slige Formaning om at følge »Hæderlighedens« Vej for Skolelærer. Var han af denne Grund altfor selvfølende?

Det var paa denne Tid, at Seminarieforstander Wegener i Jonstrup udgav: »*Kateketisk Magasin*« (Odense 1827—31). De fleste af R. S.s Katekisationer staar langt over, hvad »*Magasinet*« opstillede som Mønster.

R. S. udgav 1835: »*De bibelske Historier* — enfoldeligen fortalt for Børn og Folket«. Det er en meget stor Bog, udmærket fortalt. Det undrer mig, at den ikke kunde danne bibelhistorisk Fortælleskole ligesom faa Aar senere Ludv. Chr. Müllers Bibelhistorie. Men R. S. fik hverken Ære eller Indtægt af sit store Arbejde. —

I 1830 udgav han: »*Kristi Kirkes eller Menigheds Historie tilligemed en Oversigt af den hele verdslige Historie, især vort Fædrelands Begivenheder*«. Men det gik med den som med Bibelhistorien; den blev ikke af Samtiden skattet efter Fortjeneste.

I »*Nordisk Kirketidende*« 1835 og 1836 findes to Artikler af R. S.: »*Dansk historisk Skole*«, og: »*Hvad er en luthersk-kateketisk Skole?*« De kendetegner hans Syn paa Skolen og Undervisningen.

Hans Schneekloth.

Denne Mand fik aldrig Ansættelse i den danske Folkeskole. Men i de bedste Aar af sit Liv kæmpede han saa ihærdigt for Folkeskolens og

dens Læreres Sag, at han bør omtales her. Der kunde skrives et be-
drøveligt Kapitel om den Forbenethed og Mangel paa Fremsyn, som
Folkeskolens Autoriteter af og til har udvist, bl. a. ved at nægte to af
de allerbetydeligste danske Skolemænd, Christen Kold og Hans Schneek-
kloth, Ansættelse i Folkeskolens Tjeneste.

H. S. er født den 19. Juni 1812 i Mühbroch i Holsten. Hans For-
ældre var Husmandsfolk, flittige, dygtige og sjældent begavede Mennesker.
Da Faderen blev indkaldt til Krigstjeneste 1813, gik Moderen med 9
Schilling i Lommen til Kiel for at blive Jordemoder; hun fik senere, da
hendes Mand var død i en ung Alder, Ansættelse som Jordemoder i Schön-
berg. Hun havde en udmærket Forstand, en rig Fantasi og glødende Fø-
lelse; hun regnede udmærket og kunde regne selv de vanskeligste Op-
gaver i Hovedet.

I sit 6. Aar maa Hans bidrage til Familiens Underhold ved at tjene
som Gaasehyrde. Han kom tidlig i Landsbyens Skole og vakte Lærerens
Opmærksomhed ved sin Livlighed, Kundskabstrang og Nemme. — Han
er født til at være Lærer; han hjælper Kromandens Søn i Regning, og
faar hver Dag en Rundtenom Fedtebrød i Betaling. Da Hans er 8 Aar,
kommer Degnens Søn hjem i Ferien med Seminaristhue paa Hovedet.
Og Hans er straks klar over, at han ogsaa vil være Seminarist. Naar
han gaar ude paa Marken hos sine Gæs, sysler han altid med Tankerne
derom. Denne Hue driver ham frem. Han gør forbavsende Fremskridt
i Skolen, særlig viser han en vidunderlig Regnefærdighed. Læreren tror,
det er hans Metode, der gør Underværker, Provsten roser den lille Hans
ved en Visitats; men H. S. skrev senere derom: »Min Lærer anede ikke,
at det var hans Søns Hue, der sagde »Ret« til mig; det var hans Søns
Eksempel, der havde lært mig, at en saadan Hue ikke kunde passe paa
Hovedet af en, der læste og gik som en Klodrian«. — Mange Aar senere
skrev H. S. kønt og taknemmeligt om sin Barndomslærer: — han bragte
Lærerkaldet i en saadan Anseelse, at mange af hans Elever ikke kunde
ønske noget højere i Verden end at blive Lærer. Da vor Lærer sendte
os ud paa egen Haand for at prøve vore unge Kræfter, gik vi alle til vor
Gerning, fulde af Ungdomsidealer og med det højtidelige Løfte, at det
var noget særlig ophøjet, vi skulde udføre«.

Knap 17 Aar gl. bliver H. S. Hjælpelærer; Førstelæreren dør kort
efter, og nu maa den unge Hjælpelærer overtage Undervisningen af 140
Børn i Alderen fra 6 til 16 Aar, Drengene og Piger imellem hverandre. Sko-
len var meget forsømt, men han tog fat med Lyst og Iver. Han anvendte
alle de Midler, »hvored en nedaivet Praksis plejer at styrke Undervis-
ningen, den svage Villie og et daarligt Nemme«; han siger selv derom:
»Jeg formanede, jeg skændte, somme Tider var jeg nær ved at bande«. Han
satte i Skammekrogen, brugte Haand og Stok — lige meget hjalp
det. Der var nogle, han ingen Vegne kunde komme med; »bare disse Drengene
ikke havde været i Skolen, saa havde jeg været det lykkeligste Menneske
paa Jorden«.

Da sker der noget, der faar ham til at revidere sit Syn paa Opdragergerningen. Dette bør nøjere omtales, da det blev af lignende Betydning for Undervisningen i mange danske Skoler, som da Christen Kold fandt paa at fortælle de bibelske Historier, fordi den lille Maren ikke kunde lære sine Lektier.

I Skolen i Dannau gaar altsaa den unge Schneekloth og herser med de 140 Børn. Han anvender den sædvanlige Metode med Prygl og Skjældsord, mens han damper af sin lange Pibe, og Stumper af Tavler og Bøger flyder rundt paa de ramponerede Borde og det snavsede Gulv. Men der gaar Ry af hans Dygtighed. Herremanden paa Nabogodset har to Sønner i Alderen 11—13 Aar, og den unge Hjælpelærer faar Anmodning om at læse nogle Timer om Ugen med det »unge Herskab«. Han tog mod Tilbudet. Men her blev hans Taalmodighed, der ikke var stor af Naturen, sat paa en haard Prøve. Den ældste Dreng var saa uvidende, »at det var vanskeligt at afgøre, om en større Uvidenhed kan gaa i to Sko«. S. ønskede ofte, han havde ham nede i Skolen, saa skulde han »smøre« ham. »Men hvorfor tog jeg ikke Stokken med op paa Slottet?« spørger han selv senere. Underligt nok faldt dette ham ikke ind, men han satte sig for, at denne dovne Knægt skulde bringes til at lære noget; det blev næsten en Livssag for S. Drengen kunde ikke lære Regning, men endelig gik det op for S., »at jeg stillede mine Fordringer efter Almanakken og ikke efter Drengens Forudsætninger.« Saa begyndte han i Regnetimen en Handel med Drengen. Henne i Brændekassen boede en fingeret Købmand, som Drengen maatte gaa hen til og købe noget hos. Det gik. Men med Historien og Geografien var det lige saa galt. Det gik op for S., at Drengen ikke forstod et Ord af, hvad han læste i sine Lektiebøger. Og S. vidste ikke selv ret meget ud over Bøgenes Navne og Tal. Men om enkelte Personer og Begivenheder kunde han dog fortælle noget. Saa begyndte han at fortælle i den gamle Ammestuestil: »For meget lang Tid tilbage, før din Bedstefader blev født« — eller: »— nogen Tid efter, at Fuglene og de andre Dyr havde glemt at tale, levede der i Danmark en Mand, der hed Gorm den Gamle« osv. — Og det vidunderlige skete: Drengen blev snart mere lysten efter Historien end efter Regning.

Men i Skolen traves der i de gamle Spor. Ved en Eksamen gør Præsten nærmest i Spøg den Bemærkning, at S. skulde tage nogle af disse dumme og dovne Dreng med op paa Slottet.

Denne Bemærkning — skriver S. — »faldt som glødende Kul paa mit Hjærte. Jeg lærte derved i hvert Barn at se et ungt Herskab, som jeg paa alle Maader maatte søge at vinde.«

Fra nu af blev Respekten for Barnet den ledende Følelse for S. under sin hele Skolegerning. Endnu saa sent som i 1869 nedlægger han i en lille Afhandling: »Fattigskole: Almueskole« en skarp Protest mod at sondre Folkeskolens Børn i Afdelinger efter Forældrenes økonomiske Evner. »Grundlovens § 85 betegner et Vendepunkt for det fattige Barns sociale Stilling ved at give det fri Undervisning i den fælles Folkeskole, og en-

hver Deling af Folkeskolens Børn efter Formue vil tvinge de fattigste ned i en Afdeling, der i Virkeligheden er en Fattigskole.«

Fra 1832 til 35 er Schneekloth Elev paa Seminarieret i Tønder. — 1835 bliver han Lærer ved St. Petri Skole i København. Her foregaar Undervisningen paa Tysk, og S. har da ogsaa ved sin Ankomst til København stor Vanskelighed ved at forstaa og udtrykke sig paa Dansk. Men han lærer at mestre det danske Sprog, selv om han altid talte det med holstensk Betonning. Han bliver ogsaa heltud dansk i Sindelag og Tænkemaade. Og det er uforskammet, naar hans Modstandere ofte griber til Midlet at betegne ham som en Halvtysker.

Allerede 1841 udfordrer S. i »Maanedsskrift og Repertorium« til en levende Kamp paa Pædagogikens Gebet for Menneskehedens højeste Interesser — »en ærlig Kamp med Haanden paa Hjertet og Hjertet paa Tungen.« Med Energi og stor Dygtighed kaster han sig ud i denne Kamp, men han kan ikke faa de danske Lærere til at følge sig; han er langt foran Tiden. Hans pædagogiske Idéer bliver af de fleste betegnede som vanvittige Teorier. Men han giver ikke Pardon under Kampen; han er en slagfærdig Taler, der synes at have været mere frygtet end elsket. Han siger selv: »Vel har jeg ogsaa somme Tider med Mund og Pen gjort nogle af mine Embedsbrødre lidt vrede.«

S. er den bedste drivende Kraft i Fyrrernes og Halvtredsernes Arbejde for en Reform af Folkeskolen. Men han er saa radikal, at de allerfleste Lærere forfærdes. Han hævder i Skrift og Tale, at Meddelelsen af positiv Kristendom ligger udenfor Skolens Opgave. »En befalet Kristendom er ingen Kristendom.« Ordet skal støtte sig til Gerning, naar det skal have sin rette Livskraft. Som blot tillært er det magtesløst. »I Skolen skal findes Sandhed og derfor Frihed. I religiøs Henseende findes ingen Majoritet og Minoritet, og det vilde kun lidet stemme med Kristendommens Kærlighed, naar Majoriteten mere tog Hensyn til sin Styrke end til Minoritetens ogsaa ved Grundloven hjemlede Ret.« — Han vil have det gejstlige Tilsyn afskaffet og i det hele have Folkeskolen underlagt Forældrenes Selvstyre.

1850—56 udgiver Schneekloth — til forskellige Tider med F. A. Milo og F. C. Christens som Medredaktører — det udmærkede Tidsskrift: »Skolens Reform«, hvis fleste Artikler endnu kan læses med Udbytte. Men Skoleloven af 1856 blev ingen Reform — kun Lapperier paa den gamle Klædning. De fleste slaar sig dog til Taals med det opnaaede, og Tidsskriftet kan ikke holdes i Gang af de faa, der vil vække Lærerstandens Interesser for Reformen af Skolens indre Liv og Undervisningsmaade.

Schneekloths Hjerte var i Folkeskolen; han følte stadig, at han ikke var kommen paa sin rette Plads. Men han var jo »kun« Seminarist. I 1851 søgte han Inspektørposten ved Københavns østre Betalingskole. Professor Mariboe — i hvis Skole han i mange Aar havde været Timelærer — og Seminarieforsøger Jensen i Jonstrup gav ham de mest ubetingede Anbefalinger for teoretisk og praktisk pædagogisk Dannelse, ypper-

lig Elementærundervisning og Evne til at bryde nye Baner. Men han blev vraget. Embedet blev besat med en teologisk Ubetydelighed. — I »Skolens Reform« findes en halvbiografisk Fortælling med Overskrift: »*Kun en Seminarist*« — en Lærer, der forlader København for at tage imod en fast Ansættelse, »hvis Mage, jeg i København aldrig vilde have opnaaet, fordi jeg er Seminarist.« Og Schneekloth svarer, at i Hertugdømmerne kan en Seminarist naa frem til ledende Stillinger, men i København er det en Umulighed selv for den dueligste Seminarist at faa Rachel, om han aldrig saa trolig har arbejdet den fulde Tid for Lea —; at være Seminarist er ligefrem uhæderligt, er ligefrem en Skam.« —

Ja, og det var denne Mand, der i sin Drengetid blev drevet frem af en — Seminaristhue!

1854 opretter S. »en højere Undervisningsanstalt saavel for Drengene som for Piger«; den faar 2 Aar efter sit eget Hjem paa Værnedamsvej, og bærer endnu Navnet »Schneekloths Skole«. Han udsender hvert Aar Meddelelser fra Skolen, fra 1859 under Titel: »Hjemmet og Skolen«, hvori der findes mange pædagogiske Artikler af Værdi. S. blev titulær Professor 1879, død 1882. —

(Mest efter en Artikel af Rektor Georg Bruun i Program fra Schneekloths Skole, 1912.)

Søren Sørensen,

f. 1801 i Assens v. Horsens, dim. fra Brahetrolleborg 1824, oprettede 1837 en Realskole i Odense, den første i Danmark. Landstingsmand 1849 —1853, Branddirektør fra 1855—72, død 1892. Hans egentlige Dagvirke fandt altsaa ikke Sted indenfor Folkeskolen, men han bør i nærværende Forbindelse mindes som Medudgiver af det første danske Skoleblad, der blev udgivet af Lærere: »*Tidsskrift for Almueskolevæsenet*«, 1834—39 og for sine Skolebøger: »*Sproglære*«, »*Danmarks Historie*«, »*Geografi*« — alle tre med Fællestitel: »*Lærebog i almenyttige Kundskaber*« — og: »*Lege- og Forberedelsesskoler eller Smaa børns første Undervisning*«. Ved sidstnævnte Skrift blev han her i Landet banebrydende for en Undervisning, der i Overensstemmelse med Pestalozzi og Fröbel tog Hensyn til Smaa børns sjælelige Tarv.

Carl Christian Carlsen,

født i Slagelse 1812, Linnedvæver, samlede sig ved anstrengt Flid en lille Sum Penge, saa han kunde studere, hvad hans Hu altid havde staaet til, blev 1830 optagen i Latinskolens næstøverste Klasse, 2 Aar efter opflyttet i øverste. Men nu blev hans Fader syg; for at forsørge sine Forældre maatte han overtage Faderens Lotterikollektion. Han oprettede nu en Drengekole og tog Lærereksamen som Privatist fra Jonstrup 1834. I 1840 blev han Lærer ved Slagelse Borgerskole; død 1865. Af hans Skolebøger skal nævnes: »*Hovedregningstabeller*«, der i 1865 var udsendt i 36 Oplag, »*Dansk Sproglære*«, »*Nordisk Mytologi*«, »*Salmevervs*«. —

I Anledning af Skolelovens 50aarige Jubilæum (29. Juli 1864) udsendte Carlsen en lille Bog: »Erindringer om Skolevæsenet og Omrids af Folkeskolens Historie«. Bogen er ypperlig og kan endnu læses med stor Interesse. I al sin Fordringsløshed giver den et tro Tidsbillede af Stemminger og Tilstande indenfor Skolens Vægge og Lærernes Kreds. Disse »Erindringer« fortjente at blive optrykt paany. Carlsen gæster nogle Skoler i By og paa Land, samtaler med Lærerne om deres Arbejdskaar og faar dem til at udtale sig om deres daglige Gerning. Det er en letfattelig, historisk Pædagogik. — Fra 1848 til 1850 udgav Carlsen »Skolelærervennen«, og fra 1857 til sin Død »Samleren for Skolen og Læreren«, der indeholder mange gode Artikler og giver et udmærket Indblik i, hvad der i disse Aar vakte Liv og Røre blandt Lærerne.

Jens Andersen Bering.

Han fødtes 1812, dim. 1831 fra Lyngby; indtil 1840 var han Lærer i Stavstrup, fra 1840—55 i Viby, i Skibby i Horns Herred til sin Død 1872. Han er den egentlige Fører for Landsbylærerne; ham forstod de. Han var altid rede med Mund og Pen til at tage en Kollega i Forsvar; han var radikal i Kravene om en Forbedring af Lærernes ydre Kaar, men hans pædagogiske Synsmaade var konservativ. — I 1862 udgav han: »Den kristelige Almueskole i Danmark og dens Reformbevægelse før og nu.«

Frederik Sofus Frølund,

f. 1806, dim. fra Jonstrup 1827, tog teologisk Eksamen 1836. Han udgav en Række Skolebøger og Haandbøger for Lærere, hvoraf dog kun hans »Geografi« og hans »ABC« betegner et Fremskridt. 1840—47 er han Redaktør af »Maanedsskrift og Repertorium«. 1847 blev han Inspektør ved »den offentlige Skole« paa Christianshavn, senere Censor ved Skolelærereksamen. — For sin Læsebog: »Den lille Børneven« (1840) blev han skarpt angrebet af Peder Hjort — »bepederhjørtet«, for at bruge et Udtryk af Ingemann — i »Tidsskrift for Almueskolevæsenet« (1841).

Daniel Eiler Rugaard,

f. 1806, dim. fra Jonstrup 1827, forberedte sig til at blive Hedningemissionær, men svigtende Helbred nødte ham til at opgive denne Tanke. 1834 blev han Lærer i Sandby ved Næstved, 1841 i Krøjerup; han nedlægger Embedet og flytter til København, hvor han i mange Aar er Lærer i Skrivning og Regning ved det v. Westen'ske Institut. Har udgivet Regnebøger og en »Skrivekunstens Historie«. Udgiver 1847—48 »Maanedsskrift og Repertorium« og 1849—55 »Nordisk Skoletidende«, hvori han skrev mange udmærkede Artikler og aldrig var bange for at give Husly til en hvas Kritik baade af Personer og Forhold indenfor Skolens Verden. Han førte selv en spids Pen, der ofte kunde saare, fordi han fattedes det Lune, der altid bør være parret med Satiren. — Han udgav 1847 med Under-

støttelse af alm., dansk Skolelærerforening: »Skolebibliotek eller Fortegnelse over danske pædagogiske og didaktiske Skrifter«. Foran Fortegnelsen over hvert Fags Skrifter findes en pædagogisk-didaktisk Anvisning — en lille »Pædagogik«, der ofte peger ud over de sædvanlige Stier. — Han døde 1875.

Baade Frølund og Rugaard var i mange Aar Folketingsmænd. De var ivrige Talsmænd for Skolereformer, men det lykkedes dem aldrig at faa ret mange Tingmænd til at følge. De laa paa Kant med de national-liberale, men kunde heller ikke vinde Bondevennernes Stemmer. Det var et Uheld for Folkeskolen, at den under Halvtredsernes og Tresernes Forhandling om Skolereformer ikke havde Mænd med større offentlig Indflydelse end Frølund og Rugaard at sende i Marken. De skal dog ogsaa nævnes i denne Forbindelse, fordi de havde en god Villie.

I Treserne og Halvfjerdserne er det atter andre Mænd, der krydser Sværdene paa Folkeskolens Mark. De grundtvigsk-koldske Tanker havde faaet fast Fod indenfor Folkeskolen. Men den ældre Lærerslægt gav ikke op uden Sværdslag. Grundtvigianerne gaar haardt paa. Der er Liv baade i den skriftlige og mundtlige Forhandling. Men trods de stærke Ord kan Parterne dog ikke rigtig faa fat i hinanden, naar Ordskiftet drejer sig om Undervisningen og dens Metoder. Naar der f. Eks. siges: »Bort med Ramsriet«, svares der altid fra den anden Side: »Det er afskaffet«. Der var egentlig kun een Lærer, der konsekvent turde hævde og med Held forsvare mere konservative Principper. Det var

Lars Bjørnbak,

f. i Lendum, Vendsyssel, 1824, dim. fra Ranum 1843. Aaret efter blev han Lærer i Guldager, ved Hjørring, 1855 i Viby ved Aarhus, død 1878. Han var en dygtig Lærer, der baade kunde forklare og fortælle. Men han hævder, at der skal bruges Bøger ved Undervisningen, og at Børnene med Udbytte kan lære meget udenad. Hans Praksis var sikkert bedre end hans Teori; det plejer jo ellers at være omvendt. Han kunde godt gaa ned til Barnets Stade og tage Hensyn til dets Evner og sjælelige Standpunkt. Men naar han begrundede, hvorfor der skulde være Skoler og gives Undervisning, fik han ikke uden Grund Skyld for, at han saa det hele fra et materielt Synspunkt.

Under Navnemærket »Søren Christensen« udgiver Bjørnbak i 1854 et Skrift med Titel: »Frem Bondemand, frem«. — Tonen, der klinger æggende gennem Bogen, er denne: »Kundskab er Magt, Uvidenhed Trældom«.

Det er en Pædagogik, der er afpasset til at vække Bondens Standsfølelse, og den er ikke at forkaste, selv om man ønsker, at Oplysning og Kundskab skal blive mere end Magtmidler.

Det er vældige Kampe, der føres paa Møder i Aarhus, Skanderborg og andre Steder mellem Bjørnbak og grundtvigske Fri- og Højskolemænd. De sidstnævnte var den Gang radikale, saa det forsløg noget: Den konfessionelle Religionsundervisning skal afskaffes; Skolen frigøres for det gejstlige Tilsyn; de Forældre, der selv sørger for deres Børns Undervisning, bør ikke svare Bidrag til det offentlige Skolevæsen osv. Disse Anskuelser bliver med Dygtighed fremsat og mere eller mindre pædagogisk begrundet i »*Dansk Skoletidende*«, udgivet af F. E. og P. Bojsen.

Af Lærere, der i den nyere Tid har skrevet Bøger om Undervisning og Opdragelse kan nævnes: *Kr. Johansen: »Om Opdragelse, med særligt Hensyn til Filantropi og Hygiejne*«, Overlærer P. G. Møllers (Søren Nørreboes) Skrifter: »Opdragelsen af Villien« — »Opdragelsen af Følelsen« — »Opdragelsen af Erkendelsen« — »Vor Fremtid« — »Fremtidens Skole« og »Kunsten at være Lærer«. Disse Bøger indeholder mange gode Enkeltheder, men Møllers Stil er udflydende, upersonlig; den kan kun nydes i en lidt større Portion, naar man stadigvæk rusker sig selv i Ørene. Det bedste yder han i sidstnævnte Bog, der indeholder mange praktiske Vink.

I 1885 udgav N. J. Nørlund to smaa Bøger: »*Sjælelære*« og »*Sjælelivets harmoniske Udvikling*«. Til førstnævnte har Professor Rasmus Nielsen skrevet et Forord, og den blev da ogsaa godt anbefalet af hele Pressen. Det var nok Forfatterens Haab, at den skulde blive brugt paa Seminarierne. Men deri blev han skuffet, skønt den er bedre end mange andre af Arten, den mest læselige Sjælelære, der findes paa Dansk. En Sjælelære til Seminariebrug skal vel nok endnu skrives af en filosofisk anlagt Akademikus.

I *Sjælelivets harmoniske Udvikling*« hævder Forfatteren meget stærkt, at det er paa tværs af al Sjælelære at give Barnet Lektier for i Religion. »Bort med al Udenadslæren, alle abstrakte Formler, alle tørre Forklaringer, naar Formaalet er at udvikle Barnets etiske og religiøse Følelsesliv. — Moral og Religion kan Barnet kun tilegne sig gennem Følelsen. At ræsonnere forstandigt med Børn over religiøse Materier, er den lige Vej til at ihjelslaa deres begyndende Religiositet.«

1912 udkom paa Pios Forlag et stort Værk: »*Hvorledes skal jeg under-vise?*«, udgivet af Professor E. Lehmann og Lærerne Aagesen, Attrup og Kjærgaard. — Denne Bog vil i kommende Tider staa som Vidne om, hvorledes Lærerne nu stræber at sammensmelte Teori og Praxis. Her er ikke nogen fastslaaet Metode; hver bruger sin. Og Bogen er et Udtryk for den rige Mangfoldighed, det hele Sammenspil af ejendommelige Synsmaader og praktiske Greb, der for Tiden er den danske Børneskoles Styrke.

De danske Lærere, der tager deres Gerning op med Kærlighed og Omsigt — og det skulde jo helst gælde dem alle —, har gjort Tegnér's Ord

til sine: »I Almindelighed anser jeg Opdragelsen for en fri Kunst; den vil og bør have sit Spillerum. Men naar Kunstneren er frisindet, som han bør være, saa bemægtiger han sig og uddanner Idéen i de Former, som han selv finder mest anvendelige.« (Tegnér's Lejlighedstaler, oversat af B. F. Jensen, Side 32).

Nu staar kun tilbage at pege paa, hvorledes Lærerne lidt efter lidt har opnaaet en hævdvunden Stilling som Udgivere og Forfattere af Skolebøger.

Religion.

Kun paa den dogmatiske Religionsundervisnings Omraade hævder Teologerne endnu Stillingen fra før 1814. Lærerne har aldrig for Alvor paa denne lille afgrænsede Plads søgt at gøre Teologerne Rangen stridig. Heri har man vistnok en nogenlunde paalidelig Maalestok for, i hvor ringe Grad den dogmatiske Religionsundervisning optager de dygtigste Læreres Sind og Tanke.

C. F. Balslevs »Bibelhistorie«, der udkom i 1. Oplag 1844, var et Fremskridt. Den kom til at afløse en Bog som f. Eks. *H. J. Birchs* »Bibelske Historie i kort Udtog for Børn, især paa Landet, som have ringe Evne og liden Skolegang«. Udgaven fra 1834 udkom med en Fortale af Biskop Mynster. Det var en letfattelig Lommeudgave af Religionen og Moralen i Prosa og Vers. Moralen strejfes i Overskrifternes Tillægsord, f. Eks.: »Den misundelige Saul og den taalmodige David«, »Den ulydige Absalon.« Om sidstnævnte hedder det paa Vers:

»Saa gaar det hvert ulydigt Barn,
som vil Forældres Hjærte saare.«

Og om David:

»Sky Davids Synd, men lær hans Dyder,
hans Guds frygt og Retfærdighed.
Du Løn af Naade hisset nyder
hos Gud i idel Salighed.«

En enfoldig Bondereligion, der havde sin Betydning, men ikke var i synderlig Overensstemmelse med den lutherske Dogmatik.

Seminarieforstander *J. T. A. Tang* stykkede *L. Chr. Müllers* »Bibelhistorie« ud i utallige større og mindre Udgaver; i Tilgift gav han en Del sproglige Særheder af eget Fabrikat. Men Tangs Bøger fik stor Udbredelse. I de senere Tider er de mange Steder fortrængt af »Bibelhistorier«, udgivne af Lærere i Folkeskolens Tjeneste; af saadanne Forfattere skal nævnes Lærer *H. N. Hansen* i Hjadstrup, *Nikolaj Nielsen* i Ørslev og de københavnske Lærere *Brodthagen* og *Jørgensen*.

Som et Vidnesbyrd om, hvor jævnt og naturligt de bibelske Historier

nu kan fortælles for Smaa børn, kan nævnes Lærerne *Haahr* og *Nielsens* »Bibelhistorie«.

Danske Læsebøger.

Skolens vigtigste Bog er den danske Læsebog. Denne Sætnings Rigtighed vil jo nok nu blive anerkendte af alle skolekyndige Folk. Men af denne Grund vil der ogsaa altid blive stærkt delte Meninger om, hvad en dansk Læsebog bør indeholde.

I Rationalismens Tid er det Moralen, der skal grundfæstes gennem Læsebogens smaa Historier. Store Forbrydelser og smaa Forseelser fremstilles med samme Højtidelighed. Tonen er optegnet satirisk i *Frem-skriften* til en Tegning af *Frits Jürgensen*. En Fader griber sin Søn i den Forbrydelse at skrive med blaat Blæk og siger saa: »Din ugudelige Krabat. Tror du, dine Forældre koster saa meget paa dig, for at du evigt skal volde dem Kummer og blive et Udskud af det menneskelige Samfund?« — Men alle disse Historier om »Surpotten Sidsel«, »den renlige Pige«, »den snavsede Dreng« osv., eller samme Tankegang sat paa Rim:

»De, der elsker Dyden ere
altid glade, altid fro.
Visdom, Stræbsomhed og Dyd
er beslægtede med Fryd«

— alt dette kan staa som Vidnesbyrd om en Pædagogik, der sandelig ikke stod Fare for at køre løbsk. —

I 1826 udkommer: »*ABC og Læsebog*« af *Th. Rasmussen*, forhen Provst i Grevinge. Her var et Fremskridt, som mange i Tiden fandt altfor stort, skønt han ogsaa som Læsning byder de sædvanlige, moralske Smaahistorier. Han havde nemlig udeladt det sædvanlige ABC-Stof: Troen, Faderdov osv. Djærvt forsvarer han dette: »Det er ganske mod al Fornuft at give Børnene de vanskeligste og vigtigste Ting til Læsesyssel, før de have Begreber inde om de allerringeste Ting i Livet — ja, Synd og Skam at gøre sin Religion til Legetøj eller Abesnak.«

I de gamle Læsebøger fik Børnene paa praktisk Maade indpræntet, at Dyden altid er kedelig. Selv en Læsebog som *D. S. Birchs*: »*Naturen, Mennesket og Borgeren*«, der indeholder meget ypperligt, var tør og livløs.

1839 udkom *P. Hjorts* »*Den danske Børneven*«. Han havde arbejdet paa den i 8 Aar med Bistand af sine Kolleger ved Sorø Akademi: *Bredsdorff*, *Hauch*, *Ingemann*, *Lütken*, *Wegener* og *Wilster*. Desuden modtog han Bidrag fra *H. C. Andersen*, *Chr. Winther* m. fl. — Digtene: »En Bondeknøs, som hedte Hans« og »Konen med Æggene« blev skrevet til Bogen. — »*Hjorts Børneven*« — det blev Bogens Kendingsnavn — slog alle sine Konkurrenter af Marken. Mere end nogen anden Bog i Landet bidrog den til at præge den opvoksende Slægt i en Menneskealder. Nu

kan enhver se, at Bogen har store Mangler. Den er gennemgaaende tør og kedelig. Men adskillige Præster var bange for den Fordærvelse, der kunde udspringe af Bogens Løgne («Molbohistorier»).

Det er tre Lærere ved Latinskolen i Aarhus: *Funch, Røgend* og *Warburg*, der i 1846 paa en yderst radikal Maade bryder med de hidtil fulgte Principer for Udarbejdelsen af en Læsebog. Alt direkte belærende og moraliserende er udelukket af den Læsebog, de udgav. Princippet blev naturligtvis angrebet, men i det lange Løb har det sejret. De fleste Læsebøger, der nu bruges i Folkeskolen, er udarbejdet efter dette Princip. En Fortegnelse over de Læsebøger, der i de sidste 50 Aar er udgivet af danske Lærere, vil det være af mindre Værdi at opskrive her. Men Lærerne er nu bleven eneraadende over denne Literaturgren. Og Fremgangen kan maales ved at sammenligne en af de gamle Læsebøger med nogle af de nyeste, der er udarbejdede efter Princippet: Mindre Børn skal ikke læse sig til Kundskab, og Stoffet skal i en meget let læselig Form være afpasset efter Børnenes sjælelige Gribeevne.

Danmarks Historie og Geografi.

Disse Fag har indtil de senere Tider været Stedbørn i Folkeskolen og da særlig i Landsbyskolen. Af ældre »Danmarkshistorier«, udgivne af Lærere, peger jeg paa *P. Obels*, der udkom i 6. Oplag 1840 og altsaa har haft en temmelig stor Udbredelse. Forfatteren skriver i et Forord: — naar jeg da fortalte den simple Klasse, at Danmark i en Tid af 1900 Aar har haft over 80 Konger, samt fortalte dem et og andet af Oldtidsmærkværdighederne, ytrede de altid Ønsket om at eje en saadan Bog, naar den ikke var for dyr. Af den Aarsag og tillige for at faa jaget i Landflygtighed saavel Svend Felding, den skønne Helena, Kong Burmand, Kong Apollonius samt mangfoldige andre af samme Surdej, hvoraf saa mange usle Begreber fødes.« — At mangt og meget af det, han fortæller, er urigtigt efter det, vi nu ved, skal ikke lægges ham til Last. Og at han f. Eks. skriver: »Lad os takke Gud for, at vi kan sidde rolige og lykkelige under vor gode Frederiks Beskyttelse«, er i Tidens Aand.

Nu er der nok at vælge imellem af »Danmarkshistorier«, udgivet af praktiske Lærere og afpasset efter Barnets Fatteevne. I ældre Tid presedes hele Historien ind i en lille, tør og kedelig Bog. Nu vil Udviklingen gaa i Retning af, at et større Afsnit behandles udførligt — se f. Eks.: *Johannes Grønborg*: »*Danmarks Historie efter Stavnbaandstiden*« (1913).

Af foranstaaende Oversigt kan der skønnes, at ikke faa Lærere har skrevet »Geografier« for Almueskolen. Men alle de ældre er kun Opregning af Navne, og det lidet fortællende, der findes i dem, angaar politiske Forhold. Det er *J. F. Schouw*, der her hjemme bliver banebrydende for en anden Behandling af Geografien. Han hævdede, at Jordbeskrivelsen burde udgaa fra Kendskab til Naturforholdene, og at statistiske og politiske Forhold burde sættes i anden Række. Han udgav 1828 en Prøve

af sammenlignende fysisk Geografi. Denne Anvisning var siden ikke til at komme udenom, og den kom til i nogen Grad at præge de geografiske Lærebøger. Men det varede længe, inden Lærerne fik Greb paa at undervise efter dette Princip. Det forekommer mig, at det ikke er fuldt gennemført endnu, skønt der i den nyere Tid er gjort hæderlige Forsøg derpaa, f. Eks. af Lærerne *Johannes Holst*, *S. N. Mouritsen*, *Krogsgaard* og *Elsenius Jespersen*. Mest konsekvent er Principet gennemført i adskillige Hefter af »*Bornenes Geografi*«, udgivet af Lærer *K. Byrjalsen* i Klastrup. Det bør ogsaa nævnes, at denne Mand har udgivet et stort geografisk Værk i 9 Bind: »*Lande og Folk*«, skrevet af Lærere og indeholdende mangfoldigt Stof til Brug ved Undervisningen. — Vil man se paa de geografiske Lærebøger, der endnu bruges paa Seminarierne, kan man ikke tænke sig, at Undervisningen i Geografi staar paa et synderlig højt Trin ude omkring i Skolerne. Til Ære for Lærerne maa det siges, at de dog ofte i dette Fag forstaar at yde noget fortrinligt. Men dette sker paa Trods af de Bøger, de selv har maattet lære til Eksamen.

Selv paa Korttegningens Omraade har Lærerne i de senere Aar søgt at kappes med fagligt uddannede Kartografer. Lærerne *N. Nielsen* i Bjerring »*Geografisk-historisk Kort*«), *Laursen-Nordvig* og Overlærer *Ottosen* i Horsens har udgivet fortrinlige Skolekort.

Regning.

Om dette Fag skal her kun nævnes, at Lærerne har hersket over det, siden der blev et ordnet Skolevæsen. Her var et Omraade, som Teologerne helst holdt sig borte fra. Springet er stort fra *Søren Mathiesens* og *Cramers* Regnebøger til Nutidens. Regnebøgernes Antal er henimod Legio. Og endnu er der stærk Brydning mellem de forskellige Principper, hvorefter de er udarbejdede. Paa intet andet af Undervisningens Omraader staar den teoretiske Pædagogik i saa stærk Modsætning til praktiske Krav. Og mange Lærere hævder, at de Regnebøger, der er udarbejdede efter den allermost moderne Pædagogik, giver Børnene for ringe Færdighed i praktisk Talbehandling. —

Anskuelsesundervisning.

I den gamle Skole skulde der drives »*Forstandsøvelser*«; men kun enkelte Lærere tog sig af dette Fag. I den nyere Tid har Faget skiftet Navn, hedder Anskuelses- eller Iagttagelsesundervisning og er kommet til Agt og Ære — vistnok dog mere i Teori end i Praksis. Seminarieforstander *R. J. Holm* i Vejle har slaaet stærkt til Lyd for denne Undervisning i talrige Artikler i »*Hjem og Skole*«, Aarsbog, senere Tidsskrift, udgivet af »*Dansk Skoleforening*«. Og der foreligger gode Hjælpemidler af Skoleinspektør *Bagger*, Lærerinderne *Ingeborg Nielsen*, *Kirstine Frede-*

riksen, Thyra Mortensen og Skoleinspektør *H. A. Hald*. Undervisningen er dog vistnok inde paa et fejlt Spor; den er i alt for høj Grad anlagt paa Santale om og Iagttagelse af Billeder eller andet, der tilfældigt kan tages frem. Børnene bør føres ud i Naturen, ind i Værksteder og Fabrikker osv. Lærer *Johannes Højrup* i Holbæk har fornylig udgivet en lille Bog: »*Iagttagelsesundervisning i Naturen*«. Den indeholder en god pædagogisk Begrundelse af en saadan Undervisning og en ypperlig Vejledning deri. Den bør sætte sine Spor i de danske Smaabørnsskoler.

Lærernes Deltagelse i det religiøse Liv Aarhundredet igennem.

Af

Pastor L. Blauenfeldt

Kørup pr. Horsens.

Ved vort Tidsrums Begyndelse var Rationalismen afblomstret.

Den rationalistiske Prædiken havde ynkeligt spillet Fallit. Hvad en den var »økonomisk«, drejede sig eksempelvis om Kartoffelavl eller Kokopper, eller den var »filosofisk«, gav den i Virkeligheden Sten Brød, Slanger for Fisk. »Gives der ikke Talere«, skriver Præsten G. Münster i Gadstrup ved Aarhundredets Begyndelse, »som kan prædike hele Aargange uden nogen Sinde at berøre de Skriftens Lærdomme, forestiller os Kristus som den, der er saaret for vore Misgerninger, s den, der er gjort til Synd for os, som den, der udgød sit Blod til v Synders Forladelse . . . ?«¹⁾. Hvor denne Tone forties, mister Forkælselsen sin Kraft.

Og Følgen udeblev ikke, det sikreste Bevis paa, at Forkyndelsen utilfredsstillende, er: de tomme Kirker. Atter og atter klages der om det mangelfulde Kirkebesøg, Gang paa Gang søger man at udfinde Grunden dertil, men Sandheden stod fast: vore Præster har prædikerne i kerne tomme.

Siden 1811 lød J. P. Mynsters Prædiken i Hovedstaden i afgjort Månesætning til Rationalismen. Hans Anseelse steg Dag for Dag, om sin Prædikestol i Frue Kirke formaaede han at samle en stedse voksende Skare af saadanne, som begærede mere, end hvad de rationalistiske Præster kunde give: en levende og indholdsrig Kristendomsforkyndelse.

Ikke at tale om, at ved samme Tid opløftede N. F. S. Grundtvig sin mægtige Røst med Livets Ord, saa »Aand fra Herren i det for«.

En ny Tid var ved at bryde frem.

Men mens det religiøse Liv førte en hensygnende og kummerlig Tilværelse under Præsternes Vejledning, fremstod blandt Lægfolket Mangel med den glødende Tunge, der kunde bringe det enfoldige Kristi Evangelium ud blandt Folk.

Det viste sig, at adskillige Steder rundt om i Landet søgte og fandt

¹⁾ L. Helweg: Den danske Kirkes Historie efter Reformationen, København 1883, II. 1

den religiøse Trang sin Tilfredsstillelse og Næring i de saakaldte *gudelige Forsamlinger*, — da Kirken intet bød dem.

Saadanne aandelige Bevægelser mellem Lægfolket, som oftest i Opposition til Præstestanden, finder vi først paa Vejle- og Horsenseggen.

I Uldum—Langskov Pastorat var Føreren for de opvakte *Peder Frandsen* med Tilnavnet »*Rytter*«, »en gammel Ungkarl med en Kiste fuld af Bøger«. Og Opvækkelsen bredte sig ret hurtigt ud til Korning, Sindbjerg, Øster-Snede, Hedensted o. fl. Sogne.

I Bjerre Herred var Hovedmanden *Peder Laursen* med Tilnavnet *Fredensbjerg* efter den Gaard paa Nøttrup Mark, som han overtog. Det var en Mand med gode Evner og ikke faa Kundskaber, og skønt han ved sin ret voldsomme Færd stødte an imod mange og ikke kunde undgaa at faa adskillige Fjender, maatte selv disse agte ham som en Mand, der levede et gudfrygtigt Levned overensstemmende med det Syn paa Kristendom, som han nu havde.

Hele denne Bevægelse, som ikke her kan skildres nærmere, er bedst kendt under Navnet: »*De stærke Jyder*«, hvilket Navn er givet dem af den bekendte fynsk-jydske Lægprædikant *Peter Larsen Skræppenborg*, der bl. a. satte sig til Opgave at forlige og forene de opvakte paa Fyn og i Jylland.

Der forlyder intet om, at Lærerne har sympatiseret med denne Form for det religiøse Liv paa hine Egne.

Meget mere viser det sig, at de stod sammen med Præsterne i Psalmebogs- og Lærebogsstriden.

Med god Grund modsatte de opvakte sig af al Magt Indførelsen af den »nye« Psalmebog, den saakaldte evangelisk-kristelige, som skulde afløse *Kingos*. Og de veg ikke tilbage for at slaa et Slag for *Kingo* ved selve Gudstjenesten i Kirken: mens Præst og Kirkesanger sang de »nye« Psalmer, stemte de i med de gamle. I Nebsager Kirke gik det saa vidt, at denne Sangkrig førtes i 8 samfulde Søndage i Råd, men skønt Kirkesangeren og Kapellanen fik Undsætning af ikke mindre end »3 Læs Degne«, maatte de dog til sidst give tabt. »*De stærke*« vandt.

Ogsaa i de opvakes ikke mindre ihærdige Kamp imod *Balles* Lærebog og imod andre Lærebøger i Skolerne, som de ansaa for skadelige, stod Lærerne paa Myndighedernes Side imod dem. Og det samme skønnes at være Tilfældet under hele den Trængsel, som netop Skoleloven af 1814 bragte over de opvakte, som tog deres Børn ud af Skolen for at fri dem fra at lære de forhadte Bøger.

— — Godt og vel en halv Sned Aar senere blomstrer dette Forsamlingsliv med gudelige Møder i private Hjem frem paa Fyn

Særligt maa her nævnes Kjerstemindeeggen, hvor den bekendte Lægprædikant, Tømrer *Chr. Madsen* i Bregør, i den korte Tid, han virkede, udrettede store Ting. Bevægelsen udbredte sig i større eller mindre Grad over det meste af Fyn og naaede ogsaa ud til nogle af Fyns Øer: Lange-land, Ærø, Lyø o. fl.

Men heller ikke her haves nogen Efterretning om Lærere som Deltagere i Forsamlingslivet.

Tværtimod vides det, at en af de opvakte bitreste Fjender paa Kjertemindeegnen var Degnen i Drigstrup, Hr. studiosus *Juel*, som i »Hempels Avis« tegnede et fuldstændigt Vrægebillede af de opvakte og ved sine Skriverier imod dem ikke bidrog lidet til, at Autoriteterne satte sig i Bevægelse for at standse »Sværmeriet«.

Anderledes derimod paa Sjælland, hvortil Opvækkelsen forplantedes fra Fyn i Slutningen af 20-erne.

En af Lederne af Forsamlingslivet paa Holsteinborgeggen var netop en Lærer — sikkert nok den højest begavede og mest bekendte af de Lærere, som har taget Del i de gudelige Forsamlinger: *Rasmus Sørensen* i Venslev.

Rasmus Møller Sørensen er født sidst paa Aaret 1799 i Jelling som Søn af Gaardmand *Søren Henriksen* og Hustru *Karen Jensdatter*. Vinteren var ualmindelig streng, saa Drengen ikke kom i Kirke før almindelig Bededag det følgende Aar, og endda maatte man køre til Kirke, Sne-driverne laa saa høje i Byen, at det var umuligt at færdes til Fods. Men til Gengæld blev den lille Dreng baaret til Daaben af ingen ringere end selve Præstefruen, den lærde Magister *Rasmus Møllers* Hustru, — og efter ham fik han Navn.

I Sommeren 1802 var *Rasmus Møller* flyttet fra Jelling til Kjøbelev paa Lolland, og det var efter hans Raad og Tilskyndelse, at hans Gudson *Rasmus* kom paa Biskop *Boisens* Seminarium i Vesterborg, hvor han tog sin Eksamen i 1818.

»Udmærkelse« fik han ikke, hvilket alle, vel ikke mindst han selv, havde ventet. Han skriver selv: »*Sørensens* første Følelse var en Blanding af stolt Vrede (med Hensyn til Censuren) og hoverende Triumf med Hensyn til hans Anerkendelse af hans Medbrødre og af alle dem af hans andre Venner, der hørte ham ved Eksamen, og som havde, førend Censurens Udfald kom, allerede gratuleret ham til Udmærkelse«¹⁾.

Efter at have været Lærer i en 3 Aar ved Borgerskolen i Vestergade, Aarhus, og derefter i 7 Aar i Brandstrup paa Lolland blev han 1827 af den fromme, troende Greve *F. A. Holstein* til Holsteinborg kaldet til at være Lærer og Kirkesanger i Venslev.

Mens han var i Aarhus, læste han bl. a. *Grundtvigs* bibelske Prædikener, og de gjorde et mægtigt Indtryk paa ham. Han skriver, at han sagde til sig selv: »Enten er *Grundtvig* en religiøs gal og forrykt Bibelsværmer, eller ogsaa er alle vor Nutids Præster, religiøse Skribenter, Lærere og vi alle nogle ubibelske og vantro Mennesker«²⁾. For sit eget Vedkommende valgte han at erkende det sidste Alternativ og førtes saaledes ved Læsningen af disse Prædikener til at fordybe sig i selve Guds Ord i Bibelen,

¹⁾ Rasmus Sørensen : Mit Levnedsløb, København 1847, 120.

²⁾ Mit Levnedsløb, 161.

som han nu læste flittigt »baade med Hjærte og Forstand« og blev derved, som han selv vidner, »saavel troende som bibeltheologisk¹⁾).

I Brandstrup begyndte *Rasmus Sørensen* sin Virksomhed som Forfatter, idet han i Anledning af 1000 Aars Festen i Pinsen 1826 for Kristendommens Indførelse i Danmark udsendte »en lille historisk Skildring om denne Begivenhed ved Ansgarius«. Denne lille Bog, som fik stor Afsetning, sendte han bl. a. ogsaa til Grev *Holstein*, som roste den og begærede 100 Eksemplarer af den til Brug for sine Skoler i Anledning af Jübelfesten.

Samme Sommer fuldførte Rasmus Sørensen en »kateketisk Udvikling af Luthers Katekisme«, som han havde paabegyndt om Foraaret, og i den Tanke at ville se, om der var Udsigt til at faa Bogen solgt, udsendte han i Efteraaret en Subskriptionsplan — ogsaa til Grev *Holstein*.

Hermed var Forbindelsen mellem de to indledet, og det endte, som sagt, med, at Greven kaldte ham til Venslev 1827.

Fra sine Drengenaar i Jelling vidste han noget om de opvakte i Bjerre Herred og paa Vejleegnen, og mens han var i Aarhus og senere i Brandstrup baade læste og hørte han om Opvækkelsen paa Fyn. Da derfor den veltalende fynske Lægprædikant *Rasmus Ottesen* blev Gaardfæster i samme By, hvor han selv boede, var det ikke saa underligt, at *Rasmus Sørensen*, der selv ogsaa havde Iver for Guds Rige, sammen med ham begyndte at holde Forsamlinger.

Disse holdtes nu en Tid regelmæssigt, dels i *R. Ottesens* Hjem i Venslev og dels i Skolen, men det varede ikke længe, før Forsamlingerne i Skolen ophørte, da *Rasmus Sørensen* ikke til Stadighed paa Grund af sin Gerning kunde deltage i dem; i Stedet derfor henlagdes de til Bisse-rop, hvor der ogsaa boede opvakte.

Bevægelsen bredte sig hurtigt til de nærmest liggende Egne, og selv længere borte fra kom der Bud efter vore to Prædikanter, saaledes f. Eks. fra Vemmelev og Slagelse.

Rasmus Sørensen blev snart vel kendt og skattet af Forsamlingsfolkene Landet rundt; han kom ogsaa vidt omkring. I Efteraaret 1837 finder vi saaledes ham og *Peter Larsen Skræppenborg* paa Rejse helt op i Nordjylland, hvor de særligt gæstede Mors. Om denne Jyllandsrejse udgav *Rasmus Sørensen* samme Aar en lille Beretning, hvoraf man ser, at han var meget begejstret for Folket deroppe, han siger rent ud: »Et kærligere og mere ufordærvet Folk, som saa ganske af hele Hjærte og Hu annammer Kristendommen, har Danmark ingen Steds²⁾).

Ikke alene ved sine Taler i Forsamlingerne men ogsaa ved sine Skrifter virkede han for Guds Rige.

1833 udbrød den saakaldte »*Vestsjællandske Krig*«.

Anledningen var en Fasteprediken, som den bekendte Præst i Slotsbjergby *P. A. Fenger* under Vakancen holdt i St. Mikkels Kirke i Sla-

¹⁾ Mit Levnedsløb, 162.

²⁾ *Fr. Nygaard: P. K. Algreens og Provst I. K. Sørensens Levnedsløb*, Nykøbing M. 1883, 72.

gelse. Saa snart *Fenger* efter sine Venners Raad havde udgivet den Prædiken, for den rationalistiske Præst ved Slagelse St. Peders Kirke, *H. Bastholm*, i Harnisk og angreb den heftigt i sin Avis. Og da han endvidere i samme sit Organ rykkede ud med et aabenlyst Angreb paa selve Troen som Salighedens Vilkaar og »anpriste egne gode Gerninger som ret Antagelse og ene gældende til Frelse og Salighed«¹⁾, følte *R. Sørensen* sig kaldet til at gribe Pennen for at forsvare Troens Sag. Han, hvem *J. C. Lindberg* karakteriserer som »en Mand, som hverken skyr Ild eller Vand«, udsendte da et lille Skrift: »*Vor kristne Tros Forsvar imod Pastor Bastholms Angreb med Bevis for, at hans Ytringer i disse — Numre af den vestsjællandske Avis er ukristelige, ugudelige og løgnaftige*«. Hvilken unægtelig haarde Beskyldning naturligvis indbragte ham en Proces, som endte med, at hans Sigtelse mortificeredes, og han maatte erlægge en Bøde paa 100 Rbd.

Nu, at *Rasmus Sørensen*, hvis fortjenstfulde Arbejde i Skolens Tjeneste ikke her skal skildres, var en baade meget begavet og meget dygtig Mand, er hævet over enhver Tvivl. Selv Biskop *J. P. Mynster*, som jo langt fra yndede de opvakte, bedømmer ved sin Visitats i Venslev Skole 9. Juli 1836 *Rasmus Sørensen* som »en meget duelig og flittig Skolelærer«, der »katekiserer levende og godt«. Skønt Bispem og Degnen havde haft et meget ubehageligt mundtligt Sammenstød i Anledning af, at *R. Sørensen* hos sin Biskop udbad sig hans Erklæring til at fremlægge i Retten under den bastholmske Sag, — hvilket *Mynster* nægtede at gøre, gik det dog rigtig godt, da de kort efter mødtes ved den omtalte Visitats i Venslev Skole. *R. Sørensen* skriver selv derom: »Biskoppen var særdeles vel tilfreds med Tilstanden og Fremgangen i Venslev Skole, og *Sørensen* var særdeles vel tilfreds med Biskop *Mynsters* udmærkede Visitatsmaade og store Dygtighed som Visitor og Taler«²⁾.

Men paa den anden Side kan det næppe heller nægtes, at *Rasmus Sørensen* var en Mand, der overvurderede sig selv i høj Grad, og denne Indbildskhed tog til med Aarene og blev hans Ulykke paa mange Maader.

Betegnende er det, at den Dag, da *Rasmus Sørensen*, efter vel overstaaet Eksamen, i Kjøbelev Præstegaard sagde Farvel til sin fordums Præst og Velynder, *Rasmus Møller*, sagde denne til ham: »Du har nu med Hæder i en stor Hast fuldendt din Seminariebane, min kære *Rasmus*, og det eneste, jeg endnu har at sige dig, er blot dette: din Lærer, vor gode Biskop *Boisen*, der jo ikke noksom kunde rose din Dygtighed og din udvortes Opførsel, havde blot dette imod dig, som han ytrede, og som han tilforn har sagt til mig flere Gange, at du er ikke *beskeden* nok, og at du vist næppe nogen Sinde vil blive en *beskeden* Skolelærer. Det samme har jeg selv imod dig, og det vil alle dine nærmeste Foresatte faa imod dig, hvorsomhelst du end kommer, saa længe du ikke lægger

¹⁾ Mit Levnedsløb, 232.

²⁾ S. St. 235.

mere Vind paa *Ydmyghed i Sindet* og paa dennes Udtryk: *Beskedenhed i Tale og Adfærd*¹⁾.

1844 nedlagde han sit Embede i Venslev, »han følte sig«, som han selv skriver, »kaldet til at gaa bort, — og han gik bort«²⁾.

Nu følger hans »fire Omvandringssaar«, i hvilke han kaster sig ind i politisk Virksomhed, gennemkrydser Landet paa Kryds og paa tværs for at samle Underskrifter paa nogle Andragender til Stænderne, han havde udarbejdet.

1848 rejser han den første Højskole i Nørre-Jylland, ikke som først paatænkt i sin Fødeby, Jelling, men i Uldum.

1849—1852 har vi hans Rigsdagsvirksomhed, som heller ikke synes at have tilfredsstillet ham.

Saa vender han sit Fædreland Ryggen, i Spidsen for en Snes Mennesker udvandrer han til Amerika, hvor alt 4 af hans Børn, deriblandt hans ældste Søn som Præst, var. Og fra nu af til sin Død virker han som en Slags Udvandringsagent, ikke mindre end 500 Mennesker skal han have trukket over til det nye Frihedens Land. Paa en af sine Rejser til Hjemlandet for at hverve nye Udvandrere blev han syg og døde i København i Maj 1865. Et indholdsrigt og meget ejendommeligt Menneskeliv var endt.

— Foruden *Rasmus Sørensen* maa nævnes en Lærer til, som paa Holsteinborgeggen tog Del i Forsamlingslivet: *Christiansen* i Skafterup i Fiurendal Sogn.

Paa de tre store Højtider brugte han første Helligdags Morgen i Skolen at samle de Børn, som frivilligt vilde komme, for at forklare dem Festens Betydning og lægge dem paa Sinde at holde den hellig.

Foruden Børnene mødte ogsaa nogle af Forældrene og enkelte andre Voksne, som følte Lyst til at være med.

Men da Stedets Præst, som ellers var en sagtmodig Mand, blev meget fortørnet over disse gudelige Forsamlinger paa Højtidsdagene og gjorde Anstalter til at faa dem forpurret, tilbød Greven *Christiansen* at benytte Bisserup Hjælpekole til sine Forsamlinger, hvilket Tilbud han og hans Venner med Glæde tog imod.

Ret længe gik det dog ikke saaledes, alleede i Foraaret 1834 døde *Christiansen*. — —

Omtrent samtidigt med Bevægelsen paa Holsteinborgeggen kom der aandeligt Røre i Slagelse, hidført fra København. Og denne Vækkelse bredte sig Nord paa, op ad Kalundborg til, særligt Tissøeggen.

En af Forsamlingsfolkets Ordførere her var netop en Lærer: *Ole Jensen* i Sæby, vel anset og elsket af de opvakte i en vid Kreds.

Han er en Gaardmandssøn fra Lolland, født 24. Maj 1804 i Maglevting, Vesterborg—Birket Sogn. Ligesom *Rasmus Sørensen* gik han paa

¹⁾ Mit Levnedsløb, 124.

²⁾ S. St. 278.

Vesterborg Seminarium og tog Eksamen dér; ganske naturligt kom han dér, Biskop *Boisen* var jo hans Præst, der havde baade døbt og konfirmeret ham.

En Tid var han Huslærer hos Præsten i Bakkendrup, *Schønheider*, derefter i tre Aar Lærer i Drøsselbjerg, saa flyttede han efter sin Svigerfaders Død ind i sin Hustrus Barndomshjem: Sæby Skole.

Sin egen Præst, som var Rationalist og ikke engang forrettede Sakramenterne efter Ritualet, kunde han slet ikke med og søgte derfor ud til *Schønheiders* Eftermand i Bakkendrup—Gjørlev, den bekendte *J. P. Østrup*, af hvis Forkyndelse han blev meget stærkt paavirket.

Ole Jensen

Nu begyndte han at holde gudelige Forsamlinger i sit Hjem -- ikke i Skolestuen, den maatte ikke anvendes til det Brug, men i sin egen Storstue. Sæby Landsby var aandelig død, det var kun ganske faa Mennesker fra Sognet, som gav Møde, Folk fra Nabosognene, ikke mindst fra Gjørlev og Vinde-Helsing, fyldte Stuen.

Ikke alene holdt han Forsamlinger i sit Hjem, men gentagne Anmodninger bevirkede, at han udstrakte sin Virksomhed ogsaa uden for sin egen Skolekreds: til Vinde-Helsing, Gjørlev, Bakkendrup, Rye. Sidstnævnte Sted holdtes Mødet hos hans gode Ven og Meningsfælle, Lærer *Bergstrøm*;

disse to sammen med Lærer *Pedersen* i Fuglede havde et lille Konvent, hvor de skiftevis kom sammen hos hverandre og forhandlede Spørgsmaal, som laa dem særligt paa Hjærte.

Rigtignok fik *Bergstrøm* i Anledning af denne Forsamling en alvorlig Irettesættelse af Kancelliet, og det blev betydet ham, at hvis han oftere gjorde sig skyldig i lignende Overtrædelser, vilde han blive draget til Ansvar. Snart efter kom Turen til *Ole Jensen*, som ligeledes fik en alvorlig Tilrettevisning af Kancelliet for Overtrædelse af Forordningen af 13. Januar 1741, og da han desuagtet vedblev med sine Forsamlinger hjemme og enkelte uden for Sognet, blev han paa Grund af Deltagelse i en Forsamling paa Bjerre Mark af Retten idømt en Bøde paa 20 Kr. til Holbæk Amts Fattigkasse og tilpligtet at betale Sagens Omkostninger.

For øvrigt var det ikke alene i Sæby og Omegn, *Ole Jensen* virkede. Han foretog ogsaa længere Rejser. Paa Hjemvejen fra et Besøg i Vesterborg besøgte han saaledes Vennerne paa Langeland og Fyn og holdt Forsamlinger bl. a. i Davinde og i Dalby. Af og til gjorde han ogsaa Rejser

hen paa Næstvedegnen og ned paa Sydsjælland, bl. a. gæstede han ogsaa dér Lærerne *Torbensen* i Skafterup og *Jensen* i Spjellerup. »Det var«, som der skrives, »sande Festedage for Læreren i Sæby at slippe ud nogle Dage for at leve sammen med saadanne gode Venner og prægtige Mennesker«¹⁾.

Ligesom *Rasmus Sørensen*, som flere Gange gæstede Sæby Skole, var *Ole Jensen* ogsaa stærkt politisk interesseret. Ved Valget til den grundlovgivende Rigsdag 5. Oktober 1848 i Ruds-Vedby stillede han sig, men naaede ikke at blive valgt, — en anden Lærer kom ind i hans Sted.

Ole Jensen oplevede ikke den Dag, da Forhandlingerne om Grundloven tog deres Begyndelse i Rigsdagen, 28. Januar 1849 døde han i sine bedste Aar, kun 45 Aar gammel.

Endnu kan tilføjes om ham, at han dels til Brug i Skolen og dels til de gudelige Forsamlinger udgav en Sangbog (*Evangelisk-kristelige Kærnepsalmer*, Kiøbenhavn 1839, udkommen i 2. forøgede Udgave 1847). Bogen indeholder nærmest Psalmer af *Kingo* og enkelte andre og blev i sin Tid brugt meget ved de gudelige Forsamlinger sammen med *Brorsons* Psalmebog. — —

Fra »det hellige Land« forplantede Vækkelsen sig Syd paa og udbredte sig i større eller mindre Grad over hele den sydsjællandske Halvø.

Ogsaa her kan nævnes et Par Lærere, som tog Del i Vækkelsesarbejdet.

Den ene er Lærer *Ravn* i Herfølge ved Køge. Her var i de Tider den bekendte *J. G. Willemoes* Præst — en Mand, som de opvakte satte stor Pris paa og havde megen Velsignelse af. Og her saa man det Særsyn, som især i de Dage var sjældent, at Præst og Lærer rigtigt arbejdede sammen paa at fremme det religiøse Liv.

Lærer *Karl H. N. Vinther*, Dysted, skriver herom: »Skolelærer *Ravn* sluttede sig ganske til *Willemoes*, saa Præst og Degn levede i inderlig Forstaaelse og arbejdede begge med Iver for Guds Riges Fremme baade blandt store og smaa«²⁾. Og min Hjemmelsmand, fhv. Præst i Amerika *J. Pedersen* i Borup, meddeler følgende:

»Herfølge var i de Dage som et Centrum og et Tilflugtssted for det vakte Liv i en vid Omkreds. Som noget betegnende kan jeg nævne, at jeg en Gang hørte en af de opvakte sige, efter at *Willemoes* var død: »Naar vi kom hen hos gamle *Willemoes*, var det, som om vi kom hjem til vore Forældre«. Og af andre hørte jeg dette forklaret saaledes, at som Prædikant var *Willemoes*, som det jo var at vente, en god og levende Forkynder men ikke saaledes, at han overgik de andre levende Præster, som var i Virksomhed paa den Tid. Men det, der hos *Willemoes* var noget særligt dragende og vel enestaaende, var hans store Jævnhed og Nædeladenhed overfor det jævne og i de Dage forfulgte Lægfolk. Han ud-

¹⁾ Fra Holbæk Amt, historiske Aarbøger, III. 1909, 97.

²⁾ Oplevelser fra Menighedslivet i København og Sydøstsjælland. København 1895, 20.

viste en sjælden Gæstfrihed i sit Hjem. Han kunde om Søndagen have Præstegaarden fuld af Vogne, og alle de fremmede blev budt ind og beværtet, lige meget hvor mange der var. Ved saadanne frie Sammenkomster og aandelige Underholdninger var Lærer *Ravn* stadigt til Stede og gjorde sit til at gøre Samværet hyggeligt og opbyggeligt. *Ravn* førte ogsaa ved Lejlighed Ordet i Forsamlingerne som Taler«.

Nede i Hammer ved Vordingborg træffer vi den anden Lærer, som maa nævnes i denne Sammenhæng: *Outzen*, tillige en bekendt Skolemand, hvem min Hjemmelsmand, *J. Pedersen*, som har kendt ham godt, giver

Jens Outzen

det Skudsmaal, »at han var en herlig Mand, en oprigtig Kristen og en sjældent udviklet og begavet Mand«.

1850 blev den bekendte Dr. *H. C. Rørdam* Præst i Hammer og Lundby, og da han fra den Tid, han var i Fredericia, kendte *Outzen* og satte stor Pris paa ham, gjorde han sit til, at *Outzen* blev forflyttet til Hammer, hvor han virkede omkring ved en 15 Aar.

J. Pedersen skriver om ham: »Hans Ungdom og aandelige Udvikling faldt paa den Tid, da *Grundtvig* og hans første Kuld af Venner og Disciple havde den største aandelige Indflydelse . . . *Outzen* kom med i den aandelige Bevægelse, som udgik fra *Grundtvig*. Efter hans egen Udtalelse var der især to Præster af den Retning, som han satte højt og var taknemlig for. Det var *Ferdinand*

Fenger, Præst i Lyngby ved Sorø, og *Vilhelm Birkedal*«.

Outzen gik paa Seminarium i Jylland og lærte allerede som ganske ung *Birkedal* at kende, — som da var Kateket i Ringkøbing. Senere da *Outzen* var bleven Lærer i Jylland og *Birkedal* Sognepræst i Sønder-Omme, mødtes de ofte og delte meget med hinanden. *Outzen* fortæller selv, at han ofte gik paa sin Fod 4—5 Mil for at komme i Kirke hos *Birkedal*, og han vidner: »Jeg kan med Sandhed sige, at jeg ikke nogen Gang hørte *Birkedal*, uden at jeg fik et kendeligt Stød fremad baade til Opbyggelse, Erkendelse og aandelig Udvikling i det hele«.

»Men«, fortsætter *J. Pedersen*, »til samme Tid *Outzen* fik sin første og vist ogsaa stærkeste Paavirkning fra, hvad man dengang og endnu kalder grundtvigsk Side, hvad der ogsaa mærkedes paa ham Livet igennem, blev han dog aldrig nogen ensidig Partimand. Han holdt Parti med alle, som vilde høre Vorherre til, enten de saa kaldte sig *Grundtvigs Ven-*

ner eller de hellige (Pietister), som Forsamlingsfolkene gerne blev kaldt dengang«.

Outzen var en dygtig og flittig Lærer og en fortrinlig Kirkesanger, der havde en sjælden klar og kraftig Sangstemme og sang med Liv og Lyst. Men ved Siden af at passe sin Gerning tog han ogsaa flittig Del i det vakte Forsamlingsliv. »I Forsamlingerne førte han Ordet, hvor han kom til Stede, og der var Liv og Udvikling i alt, hvad han bragte frem«.

Den bekendte sydsjællandske Lægprædikant, *Niels Jensen* i Nebletorp og senere i Stedstrup, var hans gode Ven, hvorfor vi ogsaa ser, at *Outzen*, der da var bleven forflyttet til Vejlø, talte ved Vennens Baare i Hjemmet.

Ogsaa i Vejlø fik *Outzen* en Præst, med hvem han stod paa en kærlig og fortrolig Fod: Dr. *H. C. Rørdams* Brodersøn, *Thomas Rørdam*.

Da *Outzen* paa Grund af Alder og Svaghed tog sin Afsked, flyttede han til Næstved, hvor han endte sine Dage i en høj Alder, vist over 80 Aar. Han ligger begravet paa Vejlø Kirkegaard. *J. Pedersen* giver ham det Eftermæle: »*Outzen* var en trofast Mand, og han frygtede Gud mere end de fleste. Og han gav altid og under alt til Kende, at han søgte et Fædreland. Fred med hans Støv og med hans Minde! Gud lønne ham som den Tjener, der var tro i sin Gerning!«

— — Endnu maa omtales en Vækkelse paa en ganske anden Kant af Landet: i det nordlige Jylland.

Omkring ved Aaret 1830 skete der et betydeligt aandeligt Røre i Salling, fremkaldt dels ved fynske Lægprædikanter og dels ved Sognefogeden i Haasum, Gaardmand *Christen Sørensen*, i daglig Tale kaldt »*Kræn Poulsen*«, som var en meget veltalende Mand, vel udrustet baade til at aflægge Vidnesbyrd i Forsamlingerne og til at tale med den enkelte. En anden bekendt Mand mellem de opvakte Sallingboer var Aalekrammeren *Søren Norskov* i Aalbæk (Lime Sogn), som vel ikke optraadte som Taler, men paa anden Maade tog Del i Vækkelsesarbejdet bl. a. ved at befordre Talerne omkring til Møderne.

Nogle Aar senere finder vi et lignende Røre paa Limfjordens største Ø, Mors.

31. Januar 1837 er en Mærkedag i Opvækkelsens Historie her, da holdtes nemlig den første gudelige Forsamling paa Øen hos de opvakte gode Ven og djærve Beskytter, Provst *J. K. Sørensen* i Solbjerg Præstegaard.

Mødet holdtes i den Stue, hvor Provstens Huslærer, den senere saa velkendte *Christen Mikkelsen Kold*, læste med Præstens Børn, og de, der førte Ordet ved denne Lejlighed (Provsten selv var ikke hjemme), var *Peter Larsen Skråppenborg* og *Iver Pedersen*, de opvakte Ordfører i Hanbjerg, almindelig kaldt »*Iver Vistrup*« efter sin Gaard af det Navn.

Denne Forsamling efterfulgtes snart af mange, Vækkelsen bredte sig ud over Øen.

Hertil bidrog sikkert ogsaa, at den i Aviserne blev heftigt angrebet baade af en Lærer og en Præst.

Lærer *Henrichsen* i Flade, (Morsø Nørre Herred) som senere med Rette blev kaldt »Morslands Voltaire«, leverede i »Thisted Avis« en forvrænget og onskabsfuld Beskrivelse af Forsamlingen i Solbjerg Præstegaard. Og Angrebene fortsattes paa utrættelig og hensynsløs Maade af Præsten i Nykøbing, *P. S. Dalhoff*, som i Byens Avis gik løs paa Forsamlingerne og særligt lod sin Vrede gaa ud over *Christen Kold*.

Dog havde Bevægelsen ogsaa Venner baade blandt Øens Præster og Lærere.

Saaledes nævnes Lærer *I. M. Kjeldgaard* i Emb (Vejerslev Pastorat) og *M. S. Ovesen*, Lærer i Ovtrup (Anneks til Tæbring). Navnlig den sidste, der var en energisk og dygtig Mand, stred med Iver for »den gamle Tro«, i Forsamlingerne talte han Ordet med Varme og Kraft, dog kom han i Reglen ikke udenfor det Sogn, hvor han boede. Forfølgelsen fik han ogsaa at mærke, 1838 blev han efter Angivelse af Præsten (*Aaby*) dømt til at erlægge en Bøde paa 10 Rdl. til Ovtrup Sogns Fattigkasse.

I Frøslev har vi Lærer *Peder Thomsen*, »et stille men ædelt og fint dannet Menneske, som trofast fulgte med Livets Udvikling, saa vidt han kunde se«¹⁾.

Og *L. Koch* fortæller, at Lærer *L. Frost*, Jølby, var saa varm og nidkær, at han truede en Mand med at ville aabenbare et utilladeligt Forhold, hvori han mentes at staa til en anden Mands Kone, hvis han ikke vilde tillade sin Søn at gaa til Forsamlinger.

Det slap han dog galt fra, maatte indgaa Forlig, tilbagetage Beskyldningen og betale en Bøde.

Og da Sagen omtales i Jyllandsposten, forlangte Kancelliet den oplyst. Ved Biskoppens Mellekomst slap *Frost* dog med en Irettesættelse, hvorhos det paalagdes Provst *J. K. Sørensen* at virke mod »de skamløse Bestræbelser«, hvorved de opvakte søgte at »udbrede deres Sekt i Provstiet«²⁾.

Da *Peter Larsen Skræppenborg* var paa Mojs og — som fortalt — holdt den første Forsamling dér, kom han fra Snedsted Seminarium, som han ventede sig meget af i Retning af kristelig Paavirkning af de vordende Lærere.

En af Lærerne dér, Morsingboen *P. K. Algreen*, som senere tog theologisk Eksamen og blev Præst, holdt nemlig gudelige Forsamlinger paa sit Værelse og var kendt med *Peter Larsen Skræppenborg*, hvem han tog imod med stor Glæde.

Paa et Besøg i København i Sommerferien 1835 havde *Algreen* derinde lært Forsamlingslivet at kende, og da han kom hjem, tøvede han ikke med i Forening med nogle faa Elever paa Seminariet — deriblandt

¹⁾ Fr. Nygaard: Anf. Skr. 42.

²⁾ *L. Koch*: Den danske Kirkes Historie 1817—1854, København 1883, 225—226.

Chr. Mikkelsen Kold — at begynde med smaa gudelige Møder paa sit Tagkammer.

Og efterhaanden udvidedes Virksomheden, baade han og *Kold* rejste om til gudelige Forsamlinger paa Mors og i Salling.

For Resten førte dette til, at *Algreen* blev afskediget fra sin Stilling som Lærer ved Seminariet, og det blev ham forbudt i den Tid, han endnu var der, at undervise (han var Lærer i Dansk og Historie) og vejlede Eleverne i »Religionens Anliggender«.

Sagen var, at *Algreen* i »Nordisk Kirketidende« havde offentliggjort en Beretning om den omtalte Forsamling i Solbjerg Præstegaard.

Kancelliet, som lagde Mærke til denne Artikel, forlangte nu af Biskoppen i Aalborg, *N. Fogtmann*, at han skulde indhente i den Anledning Erklæring fra Snedsted Seminarieforsætter, *Dr. P. G. Brammer* (senere Bisp i Aarhus), og Bispen maatte vedføje sin »egen behagelige Betænkning om Sagen i det hele«.

Da *Brammer* var imod gudelige Forsamlinger, ja ansaa det for sin Pligt baade som Sognepræst og som Seminarieforsætter at stræbe »at forebygge og bekæmpe en i hans Øjne just paa dette Sted saa farlig Retning af det religiøse Liv«, og da han og *Algreen* desuden efterhaanden var bleven grunduenige i deres Opfattelse af *Grundtvigs* Syn paa Daabs-pagten og Trosbekendelsen, undrer det ikke, at det gik *Algreen* ilde. Uden mindste Erstatning blev han kastet ud af sit Embede, blot fordi han bekendte sin Tro.

Endnu maa, hvad Nordjylland angaar, nævnes et tredie Sted, hvor der holdtes gudelige Forsamlinger: Thyholm.

Og her er det en Lærer, som begynder: *Parmo Carl Petersen* — ogsaa en af *Grundtvigs* Disciple.

Kand. fil. *Petersen* fra Kolding studerede Theologi, men naaede aldrig at faa sin Eksamen, han havde en saa udpræget Sandhedskærlighed og levende Retfærdighedsfølelse, at det stod saaledes for ham, at han kunde ikke tage theologisk Eksamen under de »vantro theologiske Professorer«. Saa lod han være, og han, der var gift med Præsten *Ferslevs* Datter Marie fra Jelling, maatte ernære sig og sin Familie, ret kummerligt, som Timelærer i københavnske Skoler.

I Almindelighed gik han under Navnet »den hellige *Petersen*«, havde sluttet sig til *Grundtvig* og søgte stadigt til Kirke hos ham. *Karl H. N. Vinther* skriver saaledes om ham: »*Petersen* var en alvorlig og ærlig Mand og en ivrig Tilhænger af *Grundtvig*, stillede sig altid forrest i hans Kirke, bøjede det skaldede Hoved, korsede, knælede halvt, bad højt Fadervor med og havde i det hele et paafaldende Væsen. Og Pietist var og blev han trods sin Kærlighed til *Grundtvig*«¹⁾.

I sit Hjem holdt han gudelige Forsamlinger, ved hvilke han enten

¹⁾ Anf. Skr. 40.

selv talte eller læste en Prædiken for en lille Kreds, som frydede sig ved at samles om Guds Ord og *Kingos* og *Brorsons* Psalmer.

Imidlertid blev hans timelige Kaar saa usle, — han var ogsaa ret hensynsløs i sine religiøse Udtalelser —, at han maatte forlade København.

Efter en Del Søgen opnaaede han omsider at blive konstitueret som Lærer i Hvidbjerg paa Thyholm. Og her begyndte han med de gudelige Forsamlinger — og mødte straks en haard Modstand.

Som theologisk Student havde han Lov til at gaa paa Prædikestolen, og da han en Gang den første Sommer, han var der, efter Opfordring prædikede for Præsten i Kirken, brød Uvejret løs imod ham.

Man klagede over ham til Skolekommissionen, beskyldte ham for, at han forvanskede Troen og mishandlede Børnene i Skolen. Klagen viste sig at være ganske ubeføjet, saa Sagen faldt bort, og man nøjedes med at gøre Nar ad ham i Aviserne.

Ud paa Efteraaret rejste Forfølgelsen sig igen, og denne Gang saa det ud til, som om Biskoppen havde besluttet at afsætte ham, men nærmest fordi Provst *Sørensen* gik i Forbøn for ham hos Bispen, drev det over igen.

Men det varede ikke længe, før det var galt igen, og i det nye Aar (1838) maatte der en ny Forbøn til fra Provst *Sørensen*. Og denne bevirkede bl. a., at man greb til det Middel at forflytte *Parmo Petersen*. I Sommeren 1838 blev han udnævnt til Lærer og Kirkesanger i Hillelev i Thy.

Her kom han under roligere Forhold og nærmere ved sine Venner paa Mors, hvor han flittigt kom i Besøg og talte i Forsamlingerne.

Han var sikkert en overordentlig nidkær Mand men noget voldsom i sin Færd. *Fr. Nygaard* fortæller, at naar han talte, rungede hans vældige Basstemme ud over Forsamlingen som et Tordenvejr, og naar han var færdig, »stod han i et Sved« — en aparte Mand at se paa — »høj, mager, med en lang Hals og halv nøgent Bryst«¹⁾.

Faa Aar efter at Forsamlingsfriheden var givet, kun et Par Skridt paa den anden Side af Aarhundredets Midte fremstaar *den indre Mission* som en aandelig Frugt af Livet i de gudelige Forsamlinger.

17. September 1853 stiftede nogle sjællandske Lægmænd uden præstelig Paavirkning og Medvirkning i den lille Landsby Ordrup ved Ringsted »Foreningen for den indre Mission« med en Gaardmand dom Formand (*P. Pedersen*, Nyrup), en Smed som Missionær (*Jens Larsen*, Kirkeværløse) og en Bolsmand som Redaktør af Foreningens Organ (*P. Sørensen*, Ordrup).

Foruden andre Vanskeligheder, desværre ogsaa indenfor Foreningen selv, havde den at kæmpe med Præsters og Læreres Ligegyldighed, ja stundom Modvilje overfor dens Arbejde.

Dog maa blandt Præsterne nævnes en Undtagelse: *C. F. Rønne* i Høve

¹⁾ Anf. Skr. 85.

ved Skjelskør, som fra først af stillede sig kærligt forstaaende overfor Bevægelsen og fra 1858 endog lod sig vælge baade som Medlem af Bestyrelsen og som Foreningens Formand.

Fra sin første Bornholmsrejse i 1854 meddeler Foreningens Udsending, *Jens Larsen*, at i Aakirkeby var der en Lærer, som blev vakt ved hans Forkyndelse og sluttede sig til ham. Og fra sin anden Bornholmsrejse det følgende Aar fortæller han, at en »hjørteelig Mand«, cand. theol., Lærer i Rønne, *Grønbech*, fulgte ham omkring til Forsamlingerne, og efter *Jens Larsens* Bortrejse gav han sig til at holde Forsamlinger, saa ofte hans Tid og Lejlighed tillod det.

Paa det berømte Møde 13. September 1861 i Stenlille Kirke og Skolegaard, hvor to unge nidkære Præster traadte til: *Johs. Clausen* og *Vilh. Beck*, undergik »Foreningen for den indre Mission«, der til Dels var kørt fast, en gennemgribende Forandring: den nuværende Indre Mission, »*Kirke- lig Forening for den indre Mission i Danmark*«, stiftedes.

Just ikke i den første Bestyrelse, som den Dag traadte sammen, men dog ganske faa Aar efter finder vi en Lærer blandt Bestyrelsens Medlemmer: *J. Chr. Povelsen* — Lærer i den Skole, i hvis Gaard Generalforsamlingen blev holdt, og i hvis Stue Bestyrelsen holdt sit første Møde: Stenlille.

Ved Efteraarsmødet i Gyrrstinge 1864 valgtes han ind og tog i den Tid, han havde Sæde i Bestyrelsen, efter Evne og Lejlighed Del i Missionsarbejdet. Men allerede 1869 i Foraaret udmeldte han sig »til Dels paa Grund af vedvarende legemlig Svaghed«, uden at dette Skridt gjorde noget Skaar i hans Kærlighed til den indre Mission, ligesom han vedblev at virke for den efter Evne og beholdt Regnskabet med de under ham udgaaede Kolportører.

Allerede 1872, 12. Januar, døde han, og hans Grav er paa Stenlille Kirkegaard.

Det følgende Aar (1873) ved Sommermødet i Sorø gør vi Bekendtskab med en ny Slags Arbejdere i Missionens Arbejdsstyrke: *Lærere, som frivilligt melder sig og antages af Bestyrelsen til at arbejde for Missionen i deres Fritid*. Ved Eftermiddagsmødet 17. Juni paa den store Plads foran Kirken under Akademihavens høje, skyggefulde Træer talte nemlig bl. a. ogsaa den første af den Slags Udsendinge: Lærer *Jak. Jørgensen* i Allerup ved Odense (før i Freltofte).

Ret længe virkede han dog ikke, idet han 1882 udtraadte af Tjenesten.

Men siden den Tid har ikke saa ganske faa Lærere, bosiddende rundt omkring i Landet, holdt Indre Missions Møder, ganske naturligt paa Grund af deres Skolegerning, som ikke maa forsømmes, kun i deres nærmeste Kreds.

Allerede Aaret efter (1874) kom to til: en i Østjylland, Lærer *J. Jensen* i Hadsten, (før paa Vejle Søndermark), han udtraadte dog 1882, og en i Østjylland, Lærer *N. M. Lind* i Hanbjerg ved Holstebro, som i 1880 fik Sæde i Bestyrelsen, hvor han endnu sidder og kan se tilbage paa et langt og trofast Arbejde for Guds Rige.

N. M. Lind

Fra 30-erne kan vi saaledes nævne Lærerne *Thorstrup* i Helsingør og *N. H. Skjoldager* i Taarbæk, fra 1875 har vi Skolebestyrer *Aksel V. Jakobsens* betydningsfulde Søndagsskolevirksomhed i København, og 1881 nedsatte Stefansforeningen ved et Møde i Aarhus et »*Udvalg for Børnegudstjenester*«, hvor foruden *Aksel Jakobsen* bl. a. to før nævnte Lærere fik Sæde: *Jak. Jørgensen* i Allerup og *N. M. Lind* i Hanbjerg.

Da Indre Mission to Aar senere greb Sagen fat, valgte Bestyrelsen ved det omtalte Sorømøde et Udvalg for Børnegudstjenester og Ynglinge foreninger med *Vilh. Beck* som Formand, og i hvilket ogsaa to Lærere fik Plads: *N. M. Lind* og *Bransholm* i Asp ved Struer.

Bransholm blev Sekretær, og i en Række af Aar stillede han nu sin betydelige Arbejdskraft til Missions Tjeneste. Arbejdet blandt Børnene havde hans særlige Kærlighed, og han har udført et trofast og omhyggeligt Arbejde for denne Sag.

Men ogsaa Arbejdet blandt de Unge, baade Mænd og Kvinder, nød godt af hans utrættelige Virkelyst. Han er en af de første, som oprettede en Pige forening, i Asp.

1897 tog han sin Afsked som Lærer og flyttede til Struer, kun 2 Aar efter døde han — betegnende nok, just som han var bleven

Da Indre Mission i 1911 fejrede sit 50-Aars Jubilæum, kunde den mellem sine Arbejdere i de forløbne Aar se tilbage paa en Række af 29 Lærere, som enten havde været eller endnu var i dens Tjeneste.

Og i Følge Beretningen om den indre Missions Virksomhed i Aaret 1. Maj 1912—30. April 1913 var der 13 Lærere, alle i Jylland, som deltog i dens Arbejde.

Sommermødet i Sorø 1883 betegner et Mærkepunkt i Indre Missions Historie, idet Bestyrelsen dér beslutter at optage baade *Arbejdet blandt Børnene og blandt de Unge* som Led i Missionsvirksomheden.

Søndagsskoler og Børnegudstjenester var da forlængst begyndt — ogsaa af Lærere.

Bransholm

færdig med Ordningen af det store Fællesmøde for de Unge i Herning i Pintseugen 1899.

En anden i Indre Missions Kredse meget anset og højt skattet Arbejder, særligt i Børnegudstjenestegerningen, er *Kr. Jakobsen*.

Han er født i Landsbyen Lind, Ring Sogn ved Herning, 24. Oktober 1835.

Hans Lærergerning falder i Hammerum Herred, hvor der da var ikke liden aandelig Bevægelse. Allerede som ung gav *Kr. Jakobsen* sig af med at holde gudelige Forsamlinger. Sidst var han Lærer og Kirkesanger i Nøvling, og ved den Tid kom han i Missionens Tjeneste (1877).

I sine senere Aar ofrede han sig helt for Missionsarbejdet og boede først i Varde, siden i Kolding, hvor han døde 1908.

Han havde store Gaver til at tale til Børn, i sine Livserindringer nævner han ikke mindre end 11 Egenskaber, »en rigtig Arbejder« i Børnegudstjenesten maa være i Besiddelse af, og dertil føjer han endda 9 Sentenser, han maa lægge sig paa Sinde, om han skal være »særlig skikket« til Gerningen.

Alt i alt er der for Tiden 50—60 Lærere og Lærerinder i Virksomhed Landet over med *Børnegudstjenester*. Virksomheden er delt i 22 Kredse, hver med sin Kredsformand, og 3 af disse er Lærere: 13. Kreds, a, Viborg Amt og Aalborg Amts søndre Del: Lærer *Christiansen*, Svingelbjerg, 14. Kreds: Randers Amt: Lærer *Jørgensen*, Kastbjerg, og 17. Kreds, a, Ringkøbing Amt: pens. Lærer *N. M. Lind*, Hanbjerg.

Ogsaa det landsomfattende Arbejde i *K. F. U. M.* og — *K.* er delt i Kredse (31), ligesaa med hver sin Kredsformand, hvoraf kun 1 er en Lærer: 14. Kreds: Vejle og Omegn: fhv. Lærer, Højskoleforstander i Børkop, *Fr. Thomsen*.

Som Formænd for *K. F. U. M.* med sine Ungdomsafdelinger har vi for Tiden c. 30 Lærere i Arbejde, og i *K. F. U. K.* med sine Yngstefdelinger fungerer for Tiden henad 50 Lærerinder og en halv Snes Lærere.

Og ved at nævne endnu en Gren af Indre Missions Virksomhed kan oplyses, efter hvad Kammerassessor *S. Edholm* godhedsfuldt har meddelt mig, at for Øjeblikket tæller *Blaa Kors* blandt sine Medlemmer 299 Lærere og Lærerinder, af hvilke 46 er Formænd for Lokalforeninger og 189 sidder desuden i Bestyrelsen for Lokalforeninger, altsaa som ledende i Arbejdet. 7 Lærere er desuden Ledere af *Blaa Kors' Børneforeninger*.

Endnu bør tilføjes forskelligt.

Kr. Jakobsen

I Slutningen af 80-erne rejstes i København Kravet om en stor Sogndeling, saa Kæmpesognene efterhaanden kunde forsvinde.

Lærerstanden har ogsaa her en Mand at opvise, idet *R. C. Mortensen* (nu inspektør ved Skolen paa Enghaveplads) sluttede sig til den ganske lille Lægmandskreds, der gjorde de grundlæggende Arbejder.

Siden 1894 har vi *Indre Missions Lærer- og Lærerindemøder*, som afholdes forskellige Steder rundt i Landet hvert Aar i Høstferien, og som sikkert har haft stor Betydning for Deltagerne og derigennem ogsaa for Læreres og Lærerinders Forhold til Indre Missions Arbejde; Lærer *Christiansen*, Svingelbjerg, er Formand i Udvalget for disse Møder.

Fra Indre Mission er det naturligt at rette sit Blik paa Hedningemissionsarbejdet, — ogsaa her er noget at meddele.

1902 stiftedes *Lærerindernes Missionsforbund (L. M. F.)*, oprindelig som et Led af *K. M. A.s* Arbejde men med sin egen Bestyrelse, hvori en Repræsentant for *K. M. A.* havde Sæde. 1910 traadte *L. M. F.* ud af *K. M. A.*; Formand er for Tiden Kommunalærerinde Frøken *C. M. Obel*, København, og Forbundets Maal er at samle de troende Lærerinder Landet over til et direkte Arbejde for Missionen, særligt *Skolemissionen*.

10 Aar senere (1912) dannedes paa Indre Missions Lærer- og Lærerindemøde i Nørre-Nisum *Danske Læreres Missionsforening (D. L. M.)* med det Formaal at underholde *Aagaard Poulsen*, der er udsendt af *D. M. S.*, som Skolemissionær i Kina; Lærer *I. Løth*, Hjørring, er Formand, og Lærer *A. Andersen*, Asaa, Kasserer.

Fremdeles bør omtales *Kristelig Forening for Skole og Hjem* med sin Forløber *Kristelig Skoleforening*, der i 1900—1906 især virkede i Lemvig, Holstebro—Struer og i Thy. Der virkes for, at Indre Missions Venner kan faa mere Interesse for kristelig Opdragelse i Hjem og Skole; Sekretær og Kasserer er Lærer *H. C. Jørgensen*, Lyngs paa Thyholm.

Helt forbigaas bør heller ikke *Indre Missions Lærer- og Lærerindsamfund af 1903*, — skønt den rigtignok hidtil har ført en meget tilbagetrukket Tilværelse.

Og saa siger jeg Stop, modtagelig for den Dom: her er givet noget men ikke alt.

Lærerne og Landbruget

Af

A. Christensen

Sønder Tranders, Aalborg.

Skolelæreren bør være fornuftig Bonde —
Bonde iblandt Bønder.

Saaledes skrev Pastor *P. O. Boisen*, den senere Biskop, i Vesterborg, da han i Efteraaret 1800 fremsatte sit Forslag om Oprettelse af *Præstegaards-Seminarier*.

Der var i Forvejen oprettet to større Seminarier, nemlig i *Blaagaard* og *Brahetrolleborg*, men det havde vist sig, at de Seminarister, som udgik derfra, var noget forfinede, ret fordringsfulde og ofte hovmodige, saaledes at de kun daarligt passede ind i tarvelige Landsbyforhold.

Boisens Plan: *smaa Seminarier i Præstegaarde*, var varmt anbefalet af *C. Reventlow* og kom til at danne Grundlaget for en hel ny Skoleudvikling.

Er Skolelæreren opdragen som Bonde — hedder det videre i Forslaget — simpel, tarvelig, uden Prætentioner, er han bleven vant til at nøjes med Almuens Levemaade, saa vil han ogsaa i indskrænket Løn finde sit Udkomme, vil i sin Stand føle sig lykkelig, med uafbrudt Sindsro kunne undervise. Uden Tvivl vil han bedre end mange andre kunne udrydde Overtro og udbrede Oplysning, fordi Bonden har mere Tiltro til dem, der synes at være hans Ligemænd, og fordi han, opdragen iblandt Bønder, har haft Lejlighed til at studere Almuens Tænkemaade.

Det første Præstegaardsseminarium blev oprettet hos Boisen selv i Vesterborg. Præstegaarden blev udvidet ved tarvelig Tilbygning og 3 Værelser overlodte til Seminariet. Der skulde optages 5 Elever aarlig og Uddannelsen tog 3 Aar. Eleverne burde være *Subjekter af Bondestanden*, ikke afvige fra Bonden i Klædedragt, have Bopæl og Kost hos de nærmest boende Bønder og hjælpe disse i Høstens Tid med Markarbejde. Hver Elev fik et Stykke af Præstens Have at dyrke. Boisen var Forstander og Førstelærer uden Løn og gav Andenlæreren fri Bolig. Som en Fader sørgede han for Eleverne og fulgte deres Veje langt ud over Seminarie-tiden ind i Skolerne.

De Vesterborg Seminarister fik snart et godt Lov paa sig som Skolelærere. De er — erklærede en samtidig Provst — opdragne i landlig Tar-

velighed paa Seminariet, de er oplærte til Guds frygt og Flid, saa at de som Lærere er dels nøjsomme med lidt, dels vindskibelige til at erhverve mere; de har giftet sig med Døtre af velhavende Bønder, saa at de uden Gæld kunne etablere deres liden Husholdning. Og ligesom Konen ikke aflægger sin Bondehue, saaledes aflægger de begge ikke Tarveligheden i deres Husholdning, i deres Selskabelighed og i Børnenes Klædedragt. Saaledes ser man den hæderlige Skolelærer i sine faa Fritimer selv at tage Haand med i sit Have- og Markarbejde og Kone og Børn at arbejde med ham.

Kancelliet lod Planen fra Vesterborg Seminarium trykke og gennem Stiftsøvrigheden sende omkring for om muligt at tilskynde andre Landsbypræster til at følge Boisens Eksempel. Derved opstod i Løbet af faa Aar den Række af Seminarier, som C. Reventlow til deres Ros og i Mod-sætning til Blaagaard og Brahetrolleborg kaldte *Bondeseminarier*. De var alle dannede i Vesterborgs Billede.

I *Brøndbyvester* og i *Skaarup* blev der straks oprettet Seminarier i Præstegaardene. I Skaarup antoges en Gartner til Undervisning i Havedyrkning, desuden optoges Pap- og Bogbinderarbejde, Kurve- og Hattefletning, Sadelmagerarbejde og Soldsætning som Undervisningsfag. I *Borris*, *Snedsted*, *Lyngby* og *Ranum* blev der ligeledes Præstegaardsseminarier, senere ogsaa paa Bornholm.

Pastor *Krarup* i *Borris* holdt paa, at Eleverne skulde lære saavel de almindelige Køkkenurters som fornemmelig Piles og andre Træers Plantning, Frugttræers Opelskning, saa og Omgangsmaaden med Humle, Hør, Krap og deslige, samt med Bier, ja endog noget af den nyere Agerdyrkningsteori. Som Lærere maatte de ikke lægge Havedyrkningen paa Hyl- den, men skulde efterkomme den *danske Lov*, som befaler at lægge i det mindste 5 Humlekuler, plante 3 Æble-, Pære- eller andre gode Træer og desforuden 10 Pile aarlig.

Ogsaa ved Seminarierne i Blaagaard og Trolleborg blev det nu forsøgt at uddanne Seminaristerne til Landmænd. 1805 tilbød den ansete landøkonomiske Professor *Begtrup* at undervise Eleverne paa Blaagaard, dels for at de kunde dyrke deres egen Jordlod med større Fordel, og dels for at deres Eksempel skulde paavirke Bønderne. Derved vilde Skolelærerne vinde i Agtelse og Tillid, da Bonden sætter mest Pris paa den Mand, som forstaar sig bedst paa Landbrug. Tilbudet blev modtaget og samme Aar begyndte Professoren at holde Forelæsninger paa Seminariet og praktiske Øvelser i det classenske Agerdyrkningsinstitut uden for Østerport. Aaret efter fik Seminariet til denne Undervisning overladt 3 Tdr. Land af de blaagaardske Jorder. Ved Vesterborg paatog den unge Grev Reventlow paa Pederstrup sig Undervisningen i Landbrug.

Den saakaldte *store* Skolekommission foreslog, at der ved *hvert* Seminarium skulde være en Jordlod til Elevernes Vejledning i Agerbrug, for at Skolelæreren ved sit Eksempel kunde virke til Agerbrugets Fremme blandt Husmænd og Parcellister, ligesom Præstens Avlsvæsen — Præ-

sterne var i dette Tidsrum meget agrariske anlagte — skulde være Monster for Gaardmændene. Dette bifaldt Kongen, som i 1810 bemyndigede Kommissionen til at sørge for, at hvert Seminarium fik en Jordlod. Det var ogsaa Kommissionen, som sendte den af unge Grev Reventlow udarbejdede Plan for en saadan Lods Dyrkning til de den underlagte Seminarier. Fra Borris blev en Bondesøn sendt til de fynske Herregaarde for at lære det forbedrede Jordbrug, som han efter sin Hjemkomst indførte paa Seminariets Jordlod, og Eleverne fik nu Lejlighed til at beundre saadanne Nyheder som Hypeploven og den engelske Plov. Ogsaa Havedyrkning blev dreven med stor Iver i Borris. Regeringen tog sig ligeledes af *Biavlen* ved Seminarierne. 1811 blev der til hvert Seminarium anskaffet 3—4 Bikuber af forbedret Indretning og lige saa mange Bistader for at øve Seminarister i Biers Behandling.

— — —
Bondesubjekter, uddannede paa *Bondeseminarier*, *fornuftige Bønder* blandt Bønder — *saaledes* var det man i Slutningen af det attende og Begyndelsen af det nittende Aarhundrede ønskede sig Skolelæreren. Under saadanne Ønsker og Betragtninger blev

Skoleloven af 29. Juli 1814

udarbejdet, under saadanne Forudsætninger gik Lærerne ind i det nye Skolevæsen, som var skabt ved denne Lov.

Allerede ved Plakat af 25. November 1801 var det bestemt, at alle Degne, som tillige holdt Skole, som og alle Skoleholdere paa Landet i Danmark skal i Almindelighed ved enhver Udskiftning som herefter foretages, udlægges fornøden Jord saa nær Skolen som muligt, til 2 Køer og 6 Faars Græsning, saavidt de ikke allerede ere forsynede med saa megen Jord, hvor foruden de fremdele nyde, hvad enhver som Skoleholder hidtil har nydt af Vinterfoder til bemeldte Kreaturers Underholdning.

Dette Krav gik uden Forandring over i den nye Skolelovs Lønningsbestemmelser, og *Skoleloden* kom til at udgøre en meget væsentlig Del af Lærerlønnen. Det var en Ordning, som ikke blot paa en billig og hensigtsmæssig Maade løste hele det vanskelige Lønningsspørgsmaal, men som tillige stemmede godt med Tidens stærke Ønske om, at Skolelæreren *skulde* være Bonde og Landmand.

Og sikkert er det, at det *Grundprincip*: Skolelæreren skal være Landmand og Bonde, har *præget* Almuelæreren gennem hele det forløbne Aarhundrede — *uden Tvivl* baade til *Skolens* og *Skolelærerstandens Gavn*.

— Uden *Mælk* kan Skolelæreren ikke leve — sagde Provst *Tetens*, da han gav Stødet til, at den nævnte Plakat af 25. November 1801 blev gennemført. *Skoleloden* gav Mælk, og den gav Brød, Sul og Uld.

Ganske vist: Skoleloden har været til Plage for mangen Lærer, som ikke evnede og ikke forstod at udnytte den, men den har ogsaa været til Gavn og Glæde for mange, som gennem dens Udbytte har forøget deres Indtægt og høynet deres hele Stilling. Der er gjort gældende, at Skoleloden undertiden lagde for stærk Beslag paa Lærernes Tid og Interesser,

og det har vel ogsaa truffet, men i Almindelighed gælder det ellers, at den Lærer, der traadte ind i Skolen fra sin Mark eller Stald, var frisk og oplagt til at tage fat paa Undervisningen.

Dertil kommer saa *det*, som er Hovedsagen i hele denne Forbindelse, at den Lærer, der har Landbrug, og som interesserer sig for det, har ganske anderledes Betingelser for at leve sig sammen med den Landbefolkning, han virker iblandt, end den Lærer, der staar fremmed og ukyndig paa dette Omraade.

Men Lærerens Tilknytning til Landbruget har ikke blot i mangfoldige Tilfælde haft Betydning for *Sognet*, det har i mange Tilfælde haft Betydning for *vide Egne* og i ikke saa ganske faa for *Landbruget* i sin Helhed.

Et Blik i Landbrugets egen Historie vil hurtig overbevise derom, og endda er det selvfølgelig kun de faa Eksempler paa Læreres Bidrag til Landbrugets Fremgang, som findes optegnet der.

Det var en Lærer, som skabte *Grundlaget* for hele den stolte Forsøgsvirksomhed, det danske Landbrug har paa Planteavlens Omraade. Det var et Par Lærere — begge i By, men af Bonderod — der lagde Grunden til den for Landbruget saa betydningsfulde Frøkontrol. Det var en tidligere Lærer, der rejste den for sin Tid ret betydningsfulde Agrarbevægelse. Det var en Lærer, der frem for nogen anden opagiterede den Produktion, som har givet sig Udslag i »Dansk Andels Ægekseport«. Det var en Lærer, der ret satte Gang i Husflidssagen. Havebruget, Biavlens og Fjerkræavlens har haft mange ypperlige Ledere og Talsmænd blandt Lærere. Endelig og ikke mindst har Andelsbevægelsen modtaget mangen god Haandsrækning. I talrige Mejerikredse var Læreren den *første* Formand og Regnskabsfører for Andelsmejeriet. For Brugsforeningerne, der paa saa mange Maader griber ind i Landbrugets Forhold, gælder noget lignende. Og nu i de seneste Aar, da Landboforeningspørgsmaal, Husmandsbevægelsen, Udstykningsagen og *Jordspørgsmaalet* i det hele er saa stærkt i Forgrunden, ses ogsaa flere Lærere gribe virksomt ind i disse Sagers Gang.

— — — Vi skal i efterfølgende Linjer omtale *nogle* af de Lærere, som har gjort sig bekendte og fortjente i Landbrugets Tjeneste. Der er sikkert mange flere, som burde nævnes, men dels savner vi de fornødne Oplysninger om dem, og dels tillader Omfanget for denne Afhandling ikke at gaa videre.

Jesper Nielsen Fjord.

Det første Navn, der da skal nævnes, er Navnet *Fjord*, dog ikke den store N. J. Fjord, men hans Fader, som var Skolelærer og Kirkesanger paa Halvøen Holmsland i den nordligste Ende af Ringkøbing Fjord. Jesper Nielsen Fjord havde ved Siden af Skolen en Gaard, som han ved opsparede Midler havde købt sig. Han var en meget begavet og indsigtfuld Mand, der med stor Dygtighed røgtede sin Embedsgerning og samtidig udfoldede en for Egnen betydningsfuld Virksomhed som Landbruger. Han var saaledes den første der paa Egnen, som indførte Dyrkning af

Gulerødder og Hvidkaal i Marken, og for sine Bestræbelser for at ophjælpe Holmsland ad denne Vej modtog han det Kongelige danske Landhus-holdningsselskabs Sølvbæger for vindskibelig Jorddyrkning. Hans svage Helbred tillod ham ikke med egne Hænder at udføre Arbejdet, men han lagde altid Planerne for Gaardens Drift. Den daglige Ledelse var lagt i Hænderne paa hans Hustru, der var en sjælden dygtig, flittig og vindskibelig Kvinde. Paa Gaarden holdtes 9—10 Malkekøer og desforuden fededes der aarlig 18—20 Svin og 5—6 Stude; Husmoderen lavede Smørret, som hun farvede ved Saften af Gulerødder, og hendes Smør var meget anset der paa Egnen.

Fra dette solide og gode Hjem, hvis Levevis i Lighed med de fleste Bøndergaardes paa den Tid var indrettet paa beskedne For-dringer, udgik

Niels Johannes Fjord.

Docent Fjords Betydning for det danske Landbrug er saa kendt, at det er ganske overflødig her at omtale den. Det er da heller ikke Hensigten her at

skrive hans Historie, og endnu mindre er det Meningen hverken helt eller halvt at tage ham og hans store Fortjeneste til Indtægt for Lærerstanden. Alligevel kan danske Lærere være stolte af at have haft ogsaa denne Mand i deres Rækker. Kun 14 Aar gammel begyndte han sin Skolegerning som Omgangslærer paa den lille *Ø Stadilø* Nord for Holmsland, hvor der fandtes 7 Gaarde og nogle Huse. Senere var han Huslærer paa en Gaard et Par Mil Nord for Ringkøbing. I en Alder af 18 Aar blev han optaget paa Lyngby Seminarium ved Grenaa, hvorfra han efter 2 Aars Forløb 1845 dimitteredes med Karakteren »udmærket duelig«. Kort Tid efter begyndte han atter Lærervirksomheden, først som Huslærer paa en Gaard ved Vejle og et Aar senere som Lærer ved en privat Skole

Niels Johannes Fjord

i Varde. Herfra kom han til Aarhus, hvor han derefter virkede som Lærer indtil han i Slutningen af August 1855 opgav Lærergerningen og begyndte Studeringer ved den polytekniske Læreanstalt i København.

Altsaa i mere end 10 Aar var N. J. Fjord *Lærer*, og hvem ved om ikke just det, at han opvoksede i det landbrugsflittige og landbrugskyndige Skolelærerhjem sammen med den Omstændighed, at han tilbragte de første Ungdomsaar som Lærer paa Landet, var medbestemmende for Retningen og Dygtigheden i hans senere gavnrige Virksomhed.

Blandt Lærere, som gjorde sig gældende og var Foregangsmænd paa Landbrugets Omraade i det nittende Aarhundredes første Halvdel, skal ogsaa nævnes *Niels Hansen*, Brørup. Han var Søn af en Tækkemand og født i Føvling Sogn 1793. Som halvvoxen Dreng kom han til at tjene Pastor *Krurup* i Bækkebølling, og her lærte han Landbrug efter bedste Mønster og havde samtidig Lejlighed til at læse. En skønne Dag kørte Præsten med ham til Seminariet i Borris, hvor han som Privatist uden videre gik op til Eksamen og fik særdeles gode Karakterer. Nogen Tid efter blev han Omgangslærer i Holsted og Stenderup og giftede sig. Lønnen var kun lille, men Kosten fik han hos Beboerne og hans Hustru var vant til Nøjsomhed. Beboelseslejligheden var lille, men de havde heller ikke meget Bohave: to Halmstole, en Bilægger og en Seng. Der var intet Bord, Maden stod man og spiste ved Kakkelovnen, og kom der en fremmed, maatte den ene staa op eller sidde paa Sengen. Saa blev imidlertid Lærer- og Kirkesangerembedet i Brørup ledigt 1816, og Niels Hansen søgte og fik det. Dermed forbedredes hans Kaar; han fik Jordlod og drev den dygtigt. 5 Aar efter kom der et Mageskifte i Stand med et Sted i Eskelund, hvortil Skolen nu blev flyttet. Her maatte der da atter begyndes paa bar Bund med at sætte Jorden i Kultur, da den kun var bevoxet med Følfod og Tidsel; den var af udmærket Beskaffenhed, og Niels Hansen havde hos Præsten i Bækkebølling lært til Gavns at opdrive Jord, saa den kom snart i fortræffelig Stand. Det kunde ogsaa vel tiltrænges; thi der kom mange Børn, ikke mindre end 14 i Aarenes Løb, saa der maatte Mad til de mange Munde og Klæder til Kroppen; men Moderen sad oppe og spandt til Kl. 10 om Aftenen for saa at begynde igen Kl. 3 om Morgen.

Efterhaanden blev *Degnen Hansen* i Brørup en kendt og anset Foregangsmand paa Landbrugets Omraade. I Eskelund fik han samlet en ikke ubetydelig Ejendom. Til Skolelodden, som var paa 9 Tdr. Ld., havde han købt 15 Tdr. Ld. af Tulsbøl Jorder og desuden den tæt ved Skolen liggende Klevanggaard paa 60 Tdr. Ld., allesammen rigtig gode Jorder, som han fik brakket og mierglet. Et Par andre Gaarde i Brørup Sogn købte han ogsaa, fik dem sat i god Skik og solgte dem derefter.

Der var i det hele taget Handelsblod i Niels Hansen, han kunde bedømme Tingene og forstod at omsætte dem. Selv Studehandelen, som spillede saa stor en Rolle for Landbruget i de Dage, og som det ellers

ikke var Hvermands Sag at tage Del i, forstod han. Paa Klevanggaard fedede han mange Stude. Han købte altid halvfede, meget gode Stude og førte dem saa videre til fuld Fødning. Han købte ogsaa gerne Studene — ca. 90 Stkr. aarlig — til Godsejer Lautrup paa Estrup, og regnedes en Tid for en større Studeopkøber. Ved Hansens Død ophørte Studedefningen paa Estrup, og Gaarden gik atter over til at blive en Mejerigaard.

Der har i det hele taget fundet et større Samarbejde Sted mellem Niels Hansen og Herremanden paa Estrup, hvilket ikke var underligt, idet den kyndige Lærer nemlig var væsentlig medvirkende til, at Estrup atter kom i Familien Lautrups Besiddelse i 1835, efter at den i nogle Aar havde været bortsolgt.

Alt i alt var *den gamle Degn* i Brørup — saaledes var hans Kendingsnavn i mange Aar — til Hjælp og Vejledning for en Mængde Mennesker, store og smaa, og i alle Livets Forhold. Han var sin Egns kloge Raadgiver, og blandt hans Efterladenskaber findes der et Utal af Dokumenter, gamle Skøder, Aftægtskontrakter, Laanebegæring og deslige, som han har haft sin Haand med i. Det kan derfor ikke undre, at, da Egnen i 1848 skulde vælge Medlem til den grundlovgivende Rigsdag, Valget faldt paa Niels Hansen. Han tog imod det, men stillede sig ikke tiere og var i Virkeligheden ikke stærkt interesseret i Politik. Derimod var han alle Dage optaget af Skolen og blev med Rette anset for en dygtig og nidkær Skolelærer, der ganske særlig tog Sigte paa at meddele saadanne Kundskaber, som kunde komme til Nytte i det praktiske Liv.

Niels Hansens økonomiske Stilling blev gennem Aarene særdeles god. Han satte den store Børneflokk godt i Vej; to af hans Sønner fortsatte Studedefningen og kom til at levere ikke saa ganske lidt Fedekvæg til Esbjerg.

Den gamle Degn var Lærer i Brørup i 44 Aar. Han døde midt i sin travle Virksomhed 1860 og efterlod sig Hustru og en talrig Slægt. En Sønnedatter af ham er Operasangerinde Frk. *Krarup-Hansen*, en Datter-søn Maleren *Hans Agersnap*.

P. Nielsen, Ørslev.

Naar Talen er om *Lærerne og Landbruget*, nævnes intet Navn med større Stolthed og større Berettigelse end Navnet P. Nielsen Ørslev. Det Arbejde, denne *Skolelærer* har udført i det danske Landbrugs, specielt i Planteavlens Tjeneste, er saa stort og værdifuldt saa det rager op og vil mindes med Taknemmelighed til sene Tider.

Peter Nielsen er født den 28. Juli 1829 i Ørby, Vonsbæk Sogn i Sønderjylland. Hans Fader var Arbejdsmand i Sognet og maatte hele sit Liv arbejde for andre; men der maa i det fattige Hjem have hersket en god Aand, thi Nielsen bevarede til sin sidste Stund en rørende Kærlighed til dette og sin Hjemegn. Ti Aar gammel maatte han ud at tjene som Vogter-

dreng og efter Konfirmationen havde han Plads i nogle Aar som Tjenestekarl. Men skønt han var en flink og paalidelig Arbejder, gik han i al Stillehed om med det brændende Ønske »at læse til Præst«. Han anvendte al sin Fritid til Læsning af de Bøger, han kunde faa fat i, og navnlig den sidste Plads, han havde inden Soldatertjenesten, hos en Vognmand i Haderslev, var ham nyttig i saa Henseende, idet en Læge, for hvem han ofte kørte, blev opmærksom paa hans Læselyst og laante ham mange Bøger. Ogsaa i anden Henseende blev det et godt Sted for Nielsen; thi Avlsbrugets Drift blev ham næsten helt overladt, og han fik derved et

Peter Nielsen

Kendskab til og en Forstaaelse af det praktiske Landbrug, der skulde blive ham til saa stor Støtte i Fremtiden.

I 1852—54 laa Nielsen som Soldat i København, og her fortsatte han sin Selvudvikling ved Læsning og Besøg paa Museer og Kunstsamlinger; men da han fik Forstaaelse af, at hans Læsning var alt for spredt, henvendte han sig i Landhusholdningsselskabet, hvis Præsident, J. Collin, tog sig af ham og vejledede ham til et mere ordnet Studium af Historie og Naturfagene.

Da Soldatertiden var tilende, tog Nielsen Plads som Staldkarl paa et Hotel i Haderslev; men alt hvad han havde set og læst under Opholdet i København, havde kun yderligere ansporet den Trang til helt at hengive sig til aandelig Syssel, han havde næret fra Barn. Han maatte nu i sit 26. Aar opgive Tanken om at blive Præst — kunde han endda naa at blive Skolelærer; men han saa ingen Udvej. Da mødte han en sen Efteraarsaften paa en Tur uden for Haderslev en ung, ukendt Mand, med hvem han slog Følge. De unge Mennesker udtalte sig for hinanden, og da Nielsen fortalte om sine haabløse Planer, satte den anden, der netop med faa Midler og i kort Tid havde taget Eksamen fra Jelling Seminarium, Mod i Nielsen og gav ham Raad og Anvisning om, hvorledes han praktisk skulde gribe Sagen an. De skiltes — og saas aldrig siden. Men dette Møde blev Vendepunktet i Niensens Liv; han sagde sin Plads op, fik laant de nødvendige Midler, blev i November 1855 optaget i en Forberedelsesskole i Jelling og kom i Forsommeren 1856 ind i Seminariets ældste Klasse, hvorfra han allerede Aaret efter dimitteredes med en god Eksamen.

Han fik nu en Plads ved Flakkebjerg Opdragelsesanstalt for forsømte Dreng, hvis Forstander, den karakterfaste og aandfulde C. C. Møller,

fik stor Betydning for ham. Denne og Jellingeseminiariets Forstander, H. J. Svendsen, betragtede han stedse som sine bedste Vejledere med Hensyn til sin aandelige Udvikling, og da han i 1858 forlovede sig med en Datter af Præsten *Rønne* i Høve, optoges han i en Kreds, hvis dybe Religiositet og Aandsdannelse yderligere befrugtede hans Sind. Paa Flakkebjerg Institut forblev Nielsen i 2 Aar og fik saa i 1859 *Skolelærer kaldet i Ørslev*, V. Flakkebjerg Herred, hvor han virkede i 27 Aar. Han blev en fortrinlig Børnelærer; ikke blot vandt han sine foresattes Anerkendelse, men med sin varme Følelse og entusiastiske Natur gjorde han Skoletimerne til sande Vækkelsestimer, hvor han stræbte at fremkalde hos Børnene Sans for Naturen, Kærlighed til Fædrelandet og inderlig Religiositet. Hans Skolebørn blev senere i Livet hans trofaste Venner.

Men Skolegerningen kunde ikke dæmme op for Nielsens Trang til større Opgaver og videnskabelig Syssel; hans Natursans førte ham til et naturvidenskabeligt Selvstudium, som han drev med den ham egne Optagetthed af, hvad der i Øjeblikket havde fanget hans Interesse. Han studerede tildels ved Haandsrækning og Vejledning af kyndige Mænd, snart Kemi og Fysik, snart Insekternes Liv; men det blev dog Planteverdenen han dyrkede tidlig og silde. Allerede i Flakkebjergtiden havde han gennemstrejft Egnen for at undersøge Plantevæksten, og mere og mere fordybede han sig i Botanikken i de følgende Aar, kom i Forbindelse med Tidens fremragende botaniske Forskere og begyndte 1866 at levere Bidrag til Botanisk Tidsskrift. Et Par større skriftlige Arbejder i de nærmest følgende Aar bidrog yderligere til at erhverve ham et Navn blandt Botanikere; han kom endelig i Forbindelse med udenlandske Botanikere, og han erholdt offentlig Understøttelse til mindre Studierejser i Indlandet.

Omkring 1870 tager Nielsens Arbejde en ændret Retning. Agerdyrker fra Barndommen, som han havde været og endnu var paa sin Skolelod, og levende midt imellem Landbrugere, hvis Interesser han delte, tiltrækker *Kulturplanternes Vilkaar* sig hans Opmærksomhed; han anstiller Sammenligninger mellem Naboernes Marker og hans egne, og der frembyder sig praktiske Spørgsmaal til Undersøgelse og Besvarelse. Hans eget lille Landbrug skifter Karakter: *Skoleloden bliver Forsøgsmark*. Og fra hidtil væsentlig at have henvendt sig til den videnskabelige Verden med sine Iagttagelser begynder han nu med agitatorisk Kraft et Oplysningsarbejde ved Foredrag og Artikler i Landbrugspressen vedrørende *den landøkonomiske Plantekultur*.

Det var fra først af *Græsmerkernes Forbedring*, han tager op til Behandling. Hans første Afhandling herom findes i »Dansk Landbotidende« 1869. Paa Grundlag af sit Kendskab til Planternes Natur og sine stadig foretagne Forsøg kæmper han for en Indskrænkning af det langvarige Græsleje til et 2aarigt; han anbefaler at indføre forskellige stærktvoksende Græsarter: Italiensk Rajgræs, Draphavre, Hundegræs m. fl. i Bevoksningen, giver Anvisninger paa Frøblandinger til forskellig Slags Jord og

paa den særlige Besaaning af laarige Græsmarker med Humlesneglebælg og Italiensk Rajgræs.

Men i en tør Sommer gaar det Udlægningsmarken ilde; en Del Frø spirer ikke, en Del spæde Planter visner bort. Kunde man da eftersaa og med hvilke Frøsorter og paa hvilket Tidspunkt skulde Eftersaeningen foretages?

Nielsen blev ikke Svar skyldig; med utrættelig Arbejdsomhed tog han Spørgsmaalet op, og da man næste Gang led under en tør Sommer, stod han rustet til at give prøvede Raad og Anvisninger. Men først og sidst lagde han Landmændene paa Sinde at sikre sig godt og paalideligt Frø til Udsæd; han ivrede imod Anvendelsen af Amerikansk Rødkløver, hvoraf store Partier den Gang gik i Handelen, og han blev aldrig træt af at gøre Regnskabet op for, hvad der betalte sig bedst: at købe billigt og slet Frø eller at købe velrenset og spiredygtigt Frø fra paalideligt Avlssted til højere Pris.

Som et andet Led i hans omfattende Virksomhed maa nævnes hans *Kamp mod Ukrudtet*. Allerede hans botaniske Studier havde ført ham til at beskæftige sig med de forskellige Ukrudtsplanters Voksevilkkaar, Forplantningsmaade og Udvikling, og hans Forstaaelse af Landbrugets Praksis satte ham i Stand til at anvise de Driftsformer og den Jordbehandling, hvorved man kunde bekæmpe den. Særlig Følfod, som i 1870erne truede med at blive en Landeplage, viede han omhyggelige Undersøgelser, som han offentliggjorde i 1877 i »Ugeskrift for Landmænd«, ligesom han ofte senere har behandlet saavel Agerkaal og Tidsel som de øvrige Ukrudtsplanter, bl. a. i »Landbrugs-Ordbogen«.

Ogsaa *Plantesygdommene* drog Nielsen ind under sit Arbejdsfelt. I Begyndelsen af 1870erne kaster han sig over Studiet af Rust- og Brandsvampene og tilegner sig hurtigt heri en betydelig Fagkundskab. Ved omhyggelig foretagne Dyrkningsforsøg lykkedes det ham at gøre ny Iagttagelser og Opdagelser, idet han paaviste Værtskiftet for flere Rustarters Vedkommende. I Løbet af 1870erne offentliggjorde han i »Ugeskrift for Landmænd« en Række Artikler om Plantesygdomme og deres Bekæmpelse; betydelig Opmærksomhed vakte en i 1874 offentliggjort længere Athandling om Rusten paa Kornarterne og »Berberisfejden« i Begyndelsen af Aarhundredet, hvortil han ved egne Undersøgelser kunde føje sit Bidrag til Spørgsmaalets Belysning.

— — Ved sine talrige Artikler i Fagbladene og talrige Foredrag i Landboforeningerne var *Skolelæreren i Ørslev* efterhaanden bleven en af Landmændene kendt og skattet Mand; fra nær og fjærn kom de til Ørslev, han førte dem ud til sine Bede og var utrættelig i at meddele og forklare. Breve og Forespørgsler strømmede ind, og han maatte tage Natten til Hjælp for at faa dem besvaret. Saa maatte han ud at rejse; Folk vilde have Hjælp paa selve Stedet. Længe udførte han hele det store Arbejde uden at modtage noget Vederlag fra Stat eller Institutioner; men i 1877 modtog han fra Landhusholdningsselskabet 600 Kr. aarlig, for at han

dermed kunde lønne en Hjælpelærer ved Skolen og saaledes bedre ofre sig for sin plantekulturelle Gerning.

I 1882 ansattes Nielsen som Landhusholdningsselskabets Konsulent i Plantekultur; men da den Gage, han erholdt, saa godt som helt medgik til Forsøgsarbejdet og Medhjælp, blev hans Forhold endelig ordnet paa en for Landbruget, som han gjorde saa stor Nytte, værdigere Maade. *Idet han fik sin Afsked som Skolelærer med Pension, udnævntes han 1886 til Statskonsulent og Forsøgsleder i Planteavl, og samtidig flyttedes Forsøgsvæsenet til en Gaard i Tystofte ved Skelskør, hvor Nielsen levede og virkede Resten af sine Dage.* Herfra havde han Overledelsen over de senere oprettede Forsøgsstationer i Askov, Lyngby og Vesterhassing.

Ved de større Forhold, Nielsen her kom til at arbejde under, øgedes Omfanget af Forsøgsvirksomheden, der kom til at omfatte saa at sige alle

Tystofte

Arter, Varieteter og Former af Kulturplanter, der maatte antages at have Betydning for vort Landbrug, Græsser og Kløverarter, Kornsorter og Rodfrugter; i de senere Aar optog han Gødning- og Sædskitteforsøg og arbejdede paa Forædling af Sæd- og Rodfrugtsorter.

Som *Forsøgsmand* ejede Nielsen ualmindelige Evner; sin Arbejdsmaade og Forsøgsteknik havde han udformet uden Forbillede, og han var blandt de første der udarbejdede fuldt rationelle Metoder for *Dyrkningsforsøg*. Han indførte Anvendelsen af *Fællesparceller* og *smaa Forsøgsparceller*, *afskaffede Gange mellem Parcellerne* og *krævede streng Ensartethed* med Hensyn til Jordbund, Bearbejdning, Gødning og Besaaning, inden for samme Forsøgsrække, der indbyrdes skulde sammenlignes. Dernæst arbejdede han med en overordentlig Grundighed og Nøjagtighed baade ved Planlægningen, Bedømmelsen af Resultatet og det praktiske Arbejde, og det i en saadan Grad, at han vanskelig kunde overlade noget til sine Medarbejdere. Han sled sig derved for tidligt op, og i Forbindelse med hans Ængstelighed for at bringe et Forsøgsresultat frem, inden det atter og atter var gennemprøvet, virkede det ogsaa i den Henseende uheldigt, at meget Stof laa ubearbejdet efter hans Død. Overlæsset med Ar-

bejde fik han ikke Tid — og savnede efter sine egne Udtalelser maaske ogsaa Evner — til at samle sig om et større litterært Værk; men som omtalt har han i Fagpressen og i »Landbrugs-Ordbogen« skrevet en talrig Mængde Afhandlinger om botaniske og plantekulturelle Emner.

— P. Niensens Virken betød et Gennembrud for Landbrugets Plante-kultur i vort Land, og det blev forstaaet og anerkendt af hans Samtid, skønt han selv i sin febrilske Iver og med sin Tro paa sin Mission ofte sukkede over, saa langsom man var i at følge ham.

Som Menneske var Nielsen en sjælden brav og uegennyttig Personlighed, vel følende sit eget Værd, men mild og barnlig af Sind og med varm Følelse for sit Land og Folk.

Digteren Zakarias Nielsen skriver i »Minder« følgende fornøjelige Linjer om P. Nielsen:

— Et Par Dage opholdt vi os hos min Hustrus gamle Venner, Statskonsulent P. Nielsen og Hustru paa Forsøgsgaarden i Tystofte. At se Niensens Mønstermark og vandre om med ham mellem hans 4000 Forsøgs-Tavl, tilsaaede med henvend et Par Hundrede forskellige Slags Byg, 70—80 Sorter Havre o. s. v. samt en utallig Mængde Arter af Foderurter: Kløver, Lucerne, Esparcette, Hirse o. s. v., at høre hans smaa Redegørelser for Dyrkningsarbejdet, for krydsbefrugtede Former af Byg og Havre, skaffede baade min Hustru og mig mange indholdsrige Timer.

Da han viste os omkring i sin store Have, hvor der ogsaa fandtes en Mængde smaa Forsøgs-Firkanter, nogle med Nytteplanter, andre med Ugræsser, fortalte han om sine mange Rejser i videnskabeligt Ojemed. Jeg mindes, at han standsede ved et Bed og pegede paa en Tidsel: »Se nu den Karl der! Den har jeg taget en Nat ovre paa en af Jyllands Heder.« Og han fortalte: »Jeg havde gaaet hele Dagen og trasket om i Regnvej og kom hen imod Aften træt og gennemvaad hjem til Hotellet. Her traf jeg en ung Lærer, som ogsaa var Plantekender. Han fortalte mig, at denne sjældne Tidsel-Art voksede et Sted ude paa Heden, hvor han netop havde været samme Dag. Jeg blev vaagen, kan De tro. »Vil De vise mig Stedet?« spurgte jeg ham. — »Ja i Morgen.« — »Jamen jeg skal rejse i Morgen tidlig; kan vi ikke tage der ud endnu i Dag?« — Han vred sig lidt. »Det er jo Regnvej og næsten Aften.« Men jeg fik ham alligevel med. Inden vi naaede Maalet, var det blevet helt mørkt. Der gik vi saa en Tid og stampede om og kiggede . . . Endelig udstøder jeg et Hyl og styrter ned paa Knæene: »Her er den, her er den!« Jeg fik gravet den op og gemt den i min Kasse, og saa gik jeg tilbage til Hotellet igen. Om Natten laa den unge Lærer i Værelset ved Siden af mit og hostede, saa jeg ikke kunde faa Søvn i mine Øjne. Til sidst stod jeg op, tog mit vaade Tøj paa og satte mig til at ordne Planter. *Der staar Tidslen!*«

Jeg gjorde mig mine egne Tanker om, hvad denne Mand havde udstaaet af Møje paa forskellig Vis for at faa samlet alt dette »Ukrudt«. Hans Fortjenester som Videnskabsmand skal jeg ikke komme nærmere

ind paa; kun skal jeg sige, at han naaede at komme i Rang med vore bedste Mænd paa Landbrugs-Videnskabernes Omraade, og at hans Navn vil staa med store, blanke Træk i vort Landbrugs Historie.

Saare jævn og stilfærdig var han i sin hele Færd; men at han kendte sit Værd som Videnskabsmand, det fik jeg et lille Vidnesbyrd om, da han kom ind paa at fortælle om, hvor vanskeligt han havde haft ved at vinde frem i de lærdes Lag, fordi han var Seminarist og altsaa havde taget den Eksamen, som Seminaristen Erik Bøgh en Gang skrev om, at den hverken kunde tilgives i denne eller den tilkommende Verden. Ved flere Eksempler oplyste han, hvordan forskellige »studerte« Folk ringeagtede ham. »Aah,« brød han ud og knyttede Haanden, »disse hovne Karle, som jeg, hvad Kundskaber vedrører, kunde bukke begge Ender sammen paa!«

Peter Nielsen døde d. 30. September 1897 i Tystofte.

Zacharias Nielsen sang da saaledes om ham:

Vel mod Mulden var hans Tanker vendte,
Mulden ej hans Aand dog til sig drog;
frit til Flugt han sine Vinger spændte,
drog i Vidskab Lande om paa Tog.

Ej blot Suk han sansed i Naturen,
Jubel lød fra tusind Kilders Væld,
Livets Sejre smaa i Agerfuren
var hans Hjertes Fryd fra Gry til Kvæld.

Barnlig i Naturen Gud han loved,
tog med Tak imod dens fine Vink;
Duggens Glimten fra et Kløverhoved
var ham kærere end Kroners Blink.

Christian Peter Jacobsen

er født 31. August 1841 i Tidsbøl, Bjolderup Sogn i Nordslesvig. Faderen, der var Møllebygger, sad i trange Kaar, og da Moderen efter Jacobsens Fødsel døde, kom han i Huset hos sin Onkel Jess Dall, Ejer af Bæklund ved Kolding, hvor han som Dreng deltog i Gaardens Arbejder og herved fik Kendskab til og Interesse for Landbruget. Han nød i det hele hos sine Plejeforældre en omhyggelig Opdragelse, og paa Grund af hans gode Evner blev det bestemt, at han skulde uddannes til Lærergeneringen; allerede i 15—16 Aars Alderen blev Jacobsen Hjælpelærer i Aastrup ved Haderslev, siden i Hejls, og kom i 1859 paa Seminariet i Tønder, hvor han 1862 tog Eksamen med Udmærkelse. Han blev samme Aar ansat ved den danske Realskole i Tønder; men da denne

under Krigen i 1864 lukkedes af de fremmede Magthavere, forlod han Slesvig og beholdt samme Aar Plads som Lærer ved Realskolen i Thisted. Under Opholdet i Thisted opstod der hos Jacobsen en Trang til videre at udvikle den Interesse for Naturvidenskaberne og Landbruget, han havde nærret fra Barneaarene, og han begyndte paa egen Haand et flittigt Studium af Agrikulturkemi, Fysiologi og andre af Landbrugsvidenskabens Felter. De saaledes erhvervede Kundskaber og det Kendskab til Landbrugets Praksis, han tidligt havde vundet, fremkaldte Ønsket hos ham om at yde sit Bidrag til at sprede Oplysning blandt Landmændene i sin nærmeste Omkreds, og ved Siden af Skolegerningen ud-

førte Jacobsen i dette Tidsrum en betydelig og uegennyttig Virksomhed som landøkonomisk Vejleder for sin Egn, dels gennem talrige Artikler i »Thisted Amtsavis« om landøkonomiske Emner, dels ved Foredrag saavel i By som paa Land. Han indførte endvidere Analyser for Landmændene, foranstaltede Forsøg med Kunstgødning, Fodrind og Græsmarkernes Besaaning og optraadte i det hele som en paaskønnet Raadgiver, hvis Vejledning søgtes mundtligt og skriftligt. Snart rygtedes denne Virksomhed ud over Amtsgrensene, og i 1866 modtog Jacobsen fra Landhusholdningsselskabet en Understøttelse til Anskaffelse af kemiske Stoffer og Apparater, hvorom det hedder i Sel-

Christian Peter Jacobsen

skabets Aarsberetning: I Meddelelser til Selskabet fra Embedsmænd og private omtales med megen Anerkendelse den uegennyttige og gavnlige Virksomhed, der er vist af Lærer ved Thisted Realskole C. P. Jacobsen for at udbrede blandt Landbefolkningen i Thy saadanne Kundskaber, der især kan være dem til Nytte i agronomisk Retning.

Tilskyndet ved de smukke Resultater af dette lokale Oplysningsarbejde besluttede Jacobsen at give det en mere almindelig Udbredelse, og stiftede derfor et nyt Landbrugsblad »Landmandsblade«, hvis første Nummer udkom 1. Jan. 1868. og som i de første 2 Aar udgik hver 14de Dag, men fra 1870 som Ugeblad.

I »Landmandsblade«, der nærmest var beregnet paa Landbostandens brede Lag og fik en stor Udbredelse, fortsatte Jacobsen sit Arbejde for rationelle Principers Indførelse i Landbruget; men snart optoges han af en Sag, i hvilken han fik Held til at udføre et grundlæggende Arbejde, og som skulde blive af overordentlig Betydning for Landbruget.

Jacobsen havde nogen Tid syslet med at søge Aarsagerne til Græs-

markernes ringe Udbytte og faaet Opmærksomheden fæstet paa Mangelfuldheden ved det i Handelen gaaende Græs- og Kløverfrø, baade i Henseende til Renhed, Spireevne og Ægthed. Landmændene vurderede som oftest kun Kvaliteten efter Frøets Udseende og Storkornethed; de savnede i Regelen Kendskab til de forskellige Sorter, og Omsætningen af Frø hvilede udelukkende paa et Tillidsforhold mellem Køber og Sælger. Med Blikket aabent for, at her gik store Værdier tabt, satte Jacobsen sig grundigt ind i alle herhen hørende Forhold, blev en fin Frøkender og skolede sig i den tekniske Kundskab og Færdighed, som denne Specialitet krævede. Han havde allerede i 1868 i Thisted tilbudt Landmændene sin Tjeneste som Raadgiver ved deres Indkøb, og en Tid lang havde han ført Tilsyn med en større Frøforretning i Byen. Jævnlig behandlede han denne Sag i »Landmandsblade« i Slutningen af 1860'erne og Begyndelsen af 1870'erne, ligesom det overhovedet paa dette Tidspunkt var blevet en Sag, der beskæftigede fremskredne Landmænd i Ind- og Udland.

Det var imidlertid først, da *E. Møller Holst* i 1871 havde oprettet sin Frøkontrolanstalt, at det Grundlag blev skabt, paa hvilket Jacobsen byggede sin Plan om en fuldstændig Reform af Markfrøhandelen. I Slutningen af 1872 udstedte Jacobsen i Forening med sin Medredaktør, den nedennævnte *I. L. Jensen*, og Gartner *Frantz Wendt* i Roskilde en Indbydelse til *Deltagelse i Fællesindkøb af undersøgt Markfrø*, hvormed Opgaven skulde være at skaffe Deltagerne Frø af bedste Kvalitet, at sikre dem, at Frøet stammede fra passende Avlssteder, og at skaffe dem Frøet til billigste Pris. Dette Foretagende, der i Begyndelsen kun beskæftigede sig med Frø til Græs- og Rodfrugtmærken, fandt straks god Tilslutning; efter det første Aar at have haft sit Sæde i Roskilde, flyttedes »Kontoret for Fællesindkøb af undersøgt Markfrø« — almindelig kaldet *Markfrøkontoret* — 1873 til København, og Jacobsen opgav samme Aar sin Stilling i Thisted for at deltage i Ledelsen.

Denne Forretning brød en ny Bane paa Frøhandelens Omraade, bygget paa rationelle Principper og indgaaende Kendskab til Plantekultur, og støttede sig til en ret omfattende Forsøgsvirksomhed. Som Jacobsen var Ophavsmanden til Foretagendet, saaledes blev han gennem Aarene den egentlige plantekyndige Leder, der ved stadige Forsøg og Undersøgelser af Planteavlens Forhold i Ind- og Udland virkede for at tilføre Landbruget solide og yderige Sorter og Varieteter, medens han samtidig med Snille udfandt forbedrede Metoder og Apparater til Brug ved Sædefrøets Behandling og Sortering. I de af Markfrøkontoret i en Aarrække udsendte Aarsberetninger ligesom i Tidsskriftet »Landbrugets Kulturplanter« har Jacobsen i talrige Afhandlinger meddelt Resultaterne af sine Forsøg og sine Iagttagelser paa Planteavlens Omraade.

Som en Side af Jacobsens Arbejde ved Markfrøkontoret maa nævnes, at han virkede med Iver for at fremhjelpe den indenlandske Frøavl, og han har særlig Fortjeneste af at have skaffet dansk Frø et udenlandsk Marked.

I det hele deltog Jacobsen blandt de fremmeste i det organisatoriske Arbejde for Planteavlen, der opstod i hans Tid. Han var saaledes Medlem af Landhusholdningsselskabets Hvede- og Maltbygudvalg og af dets Kontrol med Korn og Foderstoffer, Bestyrelsesmedlem i Foreningen til Kulturplanternes Forbedring, Medlem af Frøkontrolkommissionen og Dommer ved mange Udstillinger saavel herhjemme som i Norge og Sverrig.

Christian Peter Jacobsen døde den 26. August 1895 paa Søgaard i Gentoft.

Side om Side med Christian Peter Jacobsen nævner vi *Jens Ludvig Jensen*, som ligeledes har udført et stort og fortjenstfuldt Arbejde paa Planteavlens Omraade.

Jens Ludvig Jensen

Jens Ludvig Jensen blev født 9. Januar 1836 i Vejls hus ved Odder. Faderen var Skovrider ved Rathlousdal. Kun 19 Aar gl. dimitteredes Jensen fra Lyngby Seminarium 1855, gennemgik derefter det Monrad'ske Kursus for Skolelærere og virkede i en Aarrække som Skolelærer, navnlig i Odense.

Han havde særlig studeret Kemi, Jordbundslære og Naturhistorie, og ved sin Syslen med disse Videnskaber fik han Interesse for Landbruget. I 1868 begyndte han Udgivelsen af et Tidsskrift: »Ugeskrift for Landbostanden«, som han imidlertid hurtigt opgav for 1ste Oktober s. A. at indtræde i det af Chr. P. Jacobsen op-

rettede »Landmandsblade«, og de to Mænd arbejdede nu i en Aarrække troligt sammen.

I 1872 — altsaa efter 17 Aars Lærervirksomhed — opgav Jensen Lærergerningen, idet han i dette Aar, som foran nævnt, var med at stifte »Kontoret for Fællesindkøb af undersøgt Markfrø«. Han deltog med Dygtighed i dette Foretagende, og Indførelsen af Square-head-Hveden, paa hvilken han i 1874 var bleven opmærksom i Skotland, skyldes særlig ham. Efterhaanden optoges han imidlertid af botaniske Studier og plantekulturelle Forsøg, og opgav fra 1881 den daglige Ledelse af Markfrøkontoret. Det var navnlig de fra Begyndelsen af 1880'erne foretagne ihærdige og omtænksomme Forsøg angaaende praktiske Forholdsregler til at bekæmpe *Kartoffelsygen* og *Brand i Sæden*, hvormed han har indlagt Fortjeneste.

Forsøgene over Kartoffelskimmelen foretog han dels i Nærheden af København, dels i Omegnen af Paris, hvor han opholdt sig 1882—84,

foruden mange spredte Markforsøg i forskellige Egne af Danmark. I et Skrift »Kartoffelsygdommen kan overvindes« meddelte han i 1882 Resultaterne af sine Forsøg, ifølge hvilke han tilraadede »Beskyttelseshyning« for at forhindre Knopceller og Sværmsporer fra med Regnvandet at sive ned til Knoldene og angribe disse; dernæst, for at undgaa Eftersyge i Kulerne, at udsætte Optagningen til 3 Uger efter, at Toppen er visnet, eller at afhugge og fjerne Toppen én Uge før Optagningen; og endelig Afsvampning af Læggeknoldene ved Opvarmning for at forhindre eller forsinke Svampens Optræden paa Kartoffeltoppen. Bogen blev oversat paa Svensk, Tysk, Fransk og Engelsk, og han modtog som Anerkendelse en Guldmedaille fra det franske Landbrugsselskab »La société national d'agriculture de France«.

Jensens næste Arbejde gjaldt Brandsvampene, og under sine omfattende Forsøg paa at bekæmpe Brand fandt og paaviste han, at Bygbrand, som man hidtil havde betragtet som en enkelt Art, bestod af 2 biologisk forskellige Former, hvis Artsberettigelse ogsaa senere er godtgjort: »Nøgen Bygbrand« og »Dækket Bygbrand«. Til Bekæmpelse af Kornsorternes Brand udfandt Jensen den saakaldte »Varmvandsmetode«, som han offentliggjorde 1888, en Afsvampning af Sædekornet ved Neddykning i Vand, der holder 50—54° C., alt efter de forskellige Kornsorter, man behandler. Da Udførelsen af denne Metode frembød Vanskeligheder, udfandt han et saakaldt »Cerespulver«, hvis afsvampende Hovedbestanddel var Svovlkalium, medens andre Indblandinger skulde fremme Kornets Spiring.

Med Udgangen af 1880 havde Jensen fratraadt Redaktionen af »Landmandsblade«; men han vedblev at offentliggøre Afhandlinger om de Arbejder, der beskæftigede ham. For at udnytte sin Idé om Afsvampning af Sædekorn ved Hjælp af Cerespulver stiftede han »Bureau Ceres«, hvis Direktør han var.

Foruden det tidligere nævnte Skrift udgav Jensen bl. a.: Mitteilungen über verschiedene in Dänemark und Deutschland angebaute Getreidearten (1877); Moyen de combattre et de détruire le peronospora de la pomme de terre (1887); Nye Undersøgelser og Forsøg over Kornsorternes Brand, 1. og 2. Meddelelse (1888); Die Geschichte des Squarehead Weizens (1890); Rationel Forkultur i Sæddyngen (1901); Beidsningsspørgsmaalet (1903).

Ogsaa paa *Havebrugets* Omraade har mange Lærere gjort sig fortjente. Blandt de Navne, der rager frem, skal her i første Række nævnes *C. Matthiesen*. I mere end 31 Aar var Matthiesen Lærer i Gundsømagle Skole, i de senere Aar har Bostedet været »Villa Pomona« ved Ølstykke.

C. Matthiesens Vilkaar for at udrette noget paa Havebrugets Om-

raade har været af usædvanlig Art. Han er, om nogen fortjener at kaldes derfor, den fødte Frugtkender, Interessen har været indpodet fra Barnshen, han indaadede den med selve Luften, som blæste hen over hans skønne Fødeø, der fra gamle Dage er berømt for sine store, rigt bærende Frugthaver.

C. Matthiesen er født paa Als den 14. September 1841. Begge Forældrene var af gammel alsisk Bondeslægt, Fædregaarden laa i Ulkebøl Sogn, ikke langt fra Sønderborg; den har været uafbrudt i Slægtens Eje siden 1652. Slægten var overmaade stærkt optaget af Havedyrkning; Haand i Haand med de mandlige Medlemmers Interesse for en god Ind-

C. Matthiesen

tægt af Træfrugten gik Kvindernes Sans for Blomsterhavens skønne og duftende Flora. Den lille Claus fandt sit Barnerige i Hjemmets store Have, hans Verden var Frugternes og Blomsternes. Als var Danmarks rette Æbelø. Bestandig har dens Frugtavl været fremhævet som særprægende. Blæsten fra Vesterhav og Østersø standser sin Fart foran de høje Hække, som spinder et Net over hele Øen, lunt beskyttet ligger Have ved Have udenom Gaarde og Huse.

Efter Skolegangen i Sønderborg havde Matthiesen taget Skolelærer-eksamen fra Skaarup Seminarium og var derefter i nogen Tid Lærer i Augustenborg. Under Krigen fik han som saa mange andre Afsked, gik over den nye Grænse ind i Kongeriget og fik der efter nogen Tid Embedet som Lærer ved Gundsømagle Skole.

I Gundsømagle fik Matthiesen Jord at raade over. Hans Formand i Embedet havde efterladt ham et gammelt, faldefærdigt Træ, det var hele Herligheden, og Landsbyens samtlige Haver talte ialt omtrent 30 Træer, hvoraf Halvdelen var udlevede eller uforædlede. Da Matthiesen rejste bort, rummede Byen med nærmeste Omegn ca. 2000 Frugttræer, og Salg af Frugt var bleven en værdifuld Indtægt for mangen Smaakaarsmand. Meget af Æren herfor kunde Skolelæreren gøre Krav paa.

C. Matthiesen blev Danmarks kyndigste *Pomology*. Den rent praktiske Frugtavl, Dyrkningen af Frugttræer er ikke egentlig Pomologi eller i hvert Fald kun en enkelt Side deraf. I sin snævrere og rette Betydning omfatter Pomologien Kundskaben om Frugtsorterne. Pomologen er fremfor alt Sortskender, hans Fag drives rent videnskabeligt, men virker i

Frugtavlens Tjeneste ved Bedømmelsen af de enkelte Sorters Egenskaber, deres større og mindre Værd for Frugthaven, ogsaa økonomisk set.

Hvor mange Æble-, Pære-, Blomme- og Kirsebærsorter, der findes, er umuligt at opgive. Tallet gaar op i Tusinder, men kun et Mindretal fortjener almindelig Dyrkning; mange Sorter er bundne til en enkelt Egn, udenfor hvilken de ikke kendes, og ofte heller ikke trives. Af særlig *danske* Sorter findes en Mængde, navnlig Æbler, som i det hele altid er den vigtigste Træfrugt. Det blev en af Matthiesens kæreste og mest betydningsfulde Opgaver at give de danske hjemmefødte Sorter den rette Plads, opsøge dem, prøve dem og udbrede Kendskab til deres større eller mindre Værd, hvad der blev en Støtte for Frugtavlen, da adskillige *danske* Sorter hører til dem, som fortjener almindelig Dyrkning ogsaa uden for deres snævrere Sognegrænser.

Læreren i Gundsømagle kom tidlig i Forbindelse med kendte danske og fremmede Frugtavlere. Som Forfatter havde han et stort Arbejde at varetage. De ældre, faatallige, danske pomologiske Værker viste sig ofte at være mangelfulde i deres Sortsbeskrivelser; det blev nødvendigt at udarbejde nye, grundede paa egne Iagttagelser. Resultaterne af Prøvedyrkningen i Skolehaven blev ogsaa offentliggjorte; her samledes i Hundredevis af Sorter, indpodede som Kviste paa særlige Prøvetræer, hvoraf hver enkelt kunde bære mange højst forskellige Sorter. Skulde de enkelte Sorter have raadet over hver sit Træ, kunde Haven maaske have strakt sig til Roskilde.

Frugthøsten var Matthiesens travle Tid. Var Vejret til det, saa ud i Haven, naar Børnene var gaaede af Skole. Pibe i Munden, en stor Protokol under Armen, en Kurv i Haanden, det var Billedet af Skolelæreren imellem sine Frugttræer. Varsomt, næsten ømt, blev hver enkelt Frugt plukket med et særligt Greb, finere Sager omviklede med Silkepapir, nummererede og lagte i Kurven til senere omhyggelig Undersøgelse. Frugtprotokollen fyldtes med flere Anmærkninger, end Børnene forhaabentlig erhvervede sig. I Tidens Løb fik Matthiesen en ganske enestaaende Evne til at se paa Frugt. Af Æbler kom efterhaanden omtrent 900 Sorter ham i Hænde, al anden Frugt ligeledes i stort Sortsantal. Af Blomme-, Kirsebær-, Abrikos- og Ferskensorter anlagdes en Samling »Sten«, der er af Betydning som gode Sortsmærker. Ogsaa Bærfrugt og Hassel-nødder indlemmedes i hans pomologiske Rige.

Nye hidtil ukendte Sorter, ældre halvglemte, men værdifulde Sorter, lokale Sorter, kun dyrkede i en bestemt Egn, blev prøvede i Skolehaven og hver enkelt tegnet, beskrevet paa det omhyggeligste. En Vrimmel af Artikler i Fagblåde og nu og da i Dagspressen gav Matthiesen Navn udover Landet, henledte Haveselskabernes Opmærksomhed paa ham og bragte ham mange pomologiske Venner. Stadigt flere sendte Frugt til hans afgørende Dom, der kom fra alle Egne af Landet, nu og da ogsaa fra Udlandet. Han virkede flere Aar i Haveselskabernes Tjeneste, var Dommer ved Frugtudstillinger og blev en Art Konsulent i Frugtsorter

indenfor Gartnerforeningen. Den rent praktiske Frugtavl maatte selv-sagt meget paaskønne en Virksomhed, der banede Vej for Dyrkning af gode, indbringende Sorter, Grundlaget for al Frugtdyrkning i det hele.

Efter Matthiesens Afsked med Skolen og Flytning til Ølstykke maatte han stærkt savne sin gamle Have med dens Mængde af Prøvetræer. I Ølstykke købte han en Jordlod, den Gang en Havremark, byggede Hus, som selvfølgelig kom til at hedde »Villa Pomona«, han lod Jorden grave, plantede Frugttræer, som allerede nu giver god Høst. Hans Pen arbejdede stadig lige utrættet, men baade han selv og ikke mindre Frugtsagens Venner Landet over nærede stedse stærkere Ønske om Udsendelsen af et samlet Værk med Skildringer af alle danske Frugtsorter, en tidssvarende Pomologi, der i høj Grad savnes og til mange Sider vil hilses med Tak.

Manuskript og Tegninger til et saadant Værk, »Dansk Frugt«, er nu færdigt fra Matthiesens Haand. Det vil blive paa 700 Sider, og Landbrugsministeriet er traadt til med Pengestøtte ved Udgivelsen, som er begyndt.

Matthiesen har iøvrigt langt fra spundet Silke paa sine Studier over Frugtsorter, der er drevne rent videnskabelig uden Tanke om personlig Vinding. Nogen Paaskønnelse har han dog funden. Landhusholdnings-selskabet og Haveselskaberne har lettet ham Arbejdet paa forskellig Vis, og Staten har i adskillige Aar støttet ham med 500 Kr. aarlig.

Pomologen Mathiesen indskrænker ikke sin Interesse til Frugthaven. For Livets Skønhedsside ejer han et aabent Blik, og kan ikke tænke sig andet end at være omgivet af Blomster baade ude i Haven og inde i Stuen, hvor man til enhver Aarstid træffer Planter, som man ikke finder allevegne. I Overensstemmelse med hele sit Særpræg bryder han sig mindre om de nyeste Sorter, som maaske er mindre værdifulde. Hvad der har Matthiesens Hjerter er gode, gamle Planter, som nu uretfærdigt er gaaede ud af Mode, helst dem, han kender fra sin Barndomsfærd der-ovre paa Als. Gamle Roser og Nelliker, Rosmarin og den rette »Flittige Lise«, som er en hel anden end den, som almindelig bærer Navnet. I en af sine smukkeste Skildringer har han samlet en hel Buket gammel-dags Blomster fra »Mormors Blomsterhave«.

Af Bøger har C. Matthiesen iøvrigt udgivet:

Nogle skadelige Insekter i Frugthaven. 1897.

Nedplukning, Opbevaring og Anvendelse af Frugt, præmieret af Landhusholdningsselskabet. 1902.

»Haven«. Vejledning for Smaafolk i Havebrug. 1910.

Han har desuden leveret mange Bidrag til tyske pomologiske Tidsskrifter og blev i 1910 Æresmedlem af den tyske pomologiske Forening.

Som allerede nævnt i Indledningen til denne Afhandling er det ogsaa en Lærer, der har givet Stødet til *Husflidssagens* Udvikling her i Landet.

Niels Christian Rom er født den 4. August 1839, Søn af daværende Møllebygger Herman Rom og Hustru Christiane Møller.

Han tog Lærereksamen allerede kun 18 Aar gammel og blev 1860 kaldt til Lærer og Kirkesanger i Bryrup, Syd for Silkeborg. Efter 5 Aars Virken her blev han kaldet til et lignende Embede et Par Mil derfra, Føvling ved Gudenaæn, hvor han virkede indtil han 1875 tog sin Afsked som Lærer og flyttede til København.

I disse 15 Aar var hans Interesse, ved Siden af hans Skolegerning, stærkt optaget af Landboforholdene i forskellig Retning. Først i Tredserne blev der oprettet en Landboforening for Tyrsting—Vrads Herreder, hvor han straks blev valgt til Sekretær, og i denne Egenskab havde en meget betydelig Del i Landboforeningens rige Virksomhed. 1865 og 1866 deltog han paa Landbohøjskolen i København i to længere Lærerkursus i Kemi og holdt i de følgende Aar en Række agrikulturkemiske Foredrag, dels for Landboforeningens Medlemmer, og dels i sin Skole for Sognets Beboere.

Allerede medens han var i Bryrup var hans Interesse stærkt vakt for de danske Husflidsforhold. Gennem egen Erfaring havde han lært at kende den Glæde og den Nytte, der kan vindes gennem Haandgerning i Fritiden. Den stærke Tilbagegang i Husfliden, som var en Følge af de opadgaaende Tider for det danske Landbrug, betragtede han som et stort Tab for vor Landalmue, da han allerede tidligt var klar paa, at med Husflidsarbejdet vilde Folket staa Fare for at miste megen sund Arbejdsglæde, og Hjemmene vilde gennem Tiderne miste meget af den gode gamle Hygge og det lune Velvære, som Kærligheden til Husfliden og den dermed forbundne Arbejdsglæde og mangesidige Arbejdsøvelse altid havde haft til Følge. For hans pædagogiske Sans kom det til at staa som et herligt Maal at faa lært den danske Ungdom den Lykke og Glæde, man kan finde i *egte* Arbejde. Det var ham klart, at gennem Husflidens stille, fornøjelige Syssel bindes den unge til Hjemmet og faar det kært; han bliver derved paa bedste Maade grundigt værnet mod de mange daarligere, moralsk nedbrydende »Fornøjelser«, der oftest optager den unges Fritid. Gennem egen Erfaring havde N. C. Rom lært, at gennem Husflidens mangeartede Arbejde udvikles den unges Flid og Haandsnille. Som Haanden øves, skærpes Tanken. Med Husflidssansen fremelskes Sparsommelighed og Nøjsomhed, og herpaa bygges Hjemmets og Folkets Lykke.

Disse Tanker findes udviklede i en Række Artikler, som han skrev

Niels Christian Rom

i det ypperlige Tidsskrift »Dansk Landbotidende« 1866. Han var derved kommen ind paa Studiet af den danske Husflid og ofrede i de følgende Aar al sin Fritid paa at gennemforske alt, hvad der i ældre Skrifter og Bøger kunde findes meddelt om Husfliden i Danmark. Samtidig indsamlede han med stor Flid Efterretninger fra alle Landets Egne om Husflidens daværende Tilstand. Frugten af dette i Ordets bogstavelige Forstand *Husflidsarbejde* var det 440 Sider omfattende Værk: »*Den Danske Husflid, dens Betydning og Tilstand i Fortid og Nutid,*« der udkom 1871 og blev grundlæggende for den danske Husflidsbevægelse. For at fremme denne fik han nu Myndighedernes Tilladelse til at holde Hjælpe-lærer, og holdt derpaa i de følgende Aar over halvandet Hundrede Foredrag om Husflidssagen i alle Landets Egne. 1873 stiftedes efter hans

Husflid.

Plan *Dansk Husflids-selskab*, og der oprettedes mange lokale Husflidsforeninger omkring i Landet.

For at gøre sig bekendt med Husflidsforhold i fremmede Lande foretog han til forskellige Tider lange Rejser i Norge og Sverrige, Tyskland og Schweiz. Da han snart indsaa, at den danske Ungdom savnede den fornødne

Vejledning til Udførelsen af de Arbejder, der gerne skulde dygtiggøres i, kom hans store Færdighed i alle forskellige Haandarbejder ham tilgode, og han udarbejdede sin, nu saa kendte, *Haandgerningsbog*, der udkom første Gang 1875 og senere er udgivet i 12 store Oplag, hvilket tyder paa, at den vakte Husflidsbevægelse efterhaanden har faaet Rod i Folket.

For at faa Midler til yderligere at virke for Husflidssagens Fremme og for samtidigt at faa Lejlighed til at udbrede god Læsning i de mange Hjem begyndte han 1873 Udgivelsen af et underholdende, illustreret Ugeblad »*Husvennen*«, der gennem en meget lang Aarrække — saalænge det udkom under hans egen personlige Redaktion — hævdede sin Plads som et meget yndet og anset Underholdningsblad paa Landet.

Trods alt dette tabte Rom langt fra sin levende Interesse for Skolen. Han var blandt Stifterne af »*Danmarks Lærerforening*«, var Bestyrelsesmedlem i 19 Aar og Formand for Foreningen i 6 Aar, virkede meget for nødlidende Lærerenker, 1875 søgte han Afsked som Lærer og flyttede til København, hvor han grundlagde den nu saa ansete og store Forlagsforretning og Skolemateriel-Forretning, som har været til betydelig Gavn for den danske Folkeskole.

Ned gennem Tiderne vil N. C. Rom mindes som den, der først tilvejebragte gode Undervisningsmidler for Folkeskolen og som den, der rejste og udviklede *Husflidssagen*. I over 30 Aar har han personlig redigeret »Dansk Husflidstidende, og siden 1899 har han været Formand for *Dansk Husflidsselskab*, til Støtte for over 400 lokale Husflidforeninger, der spredte over hele Landet omfatter over 20,000 aarligt bidragydende Medlemmer. Staten bidrager nu aarligt 30,000 Kr. til den danske Husflids Fremme.

Husflid.

Den af Rom vakte Bevægelse synes saaledes at have faaet god Vækst i det danske Folk, til Velsignelse for den danske Ungdom.

Anders Kjærgaard Sørensen,

Lærer i Frejlev ved Aalborg, var blandt de første, som havde klart Blik for Betydningen af Husmandsbrugets Udvikling, og som anviste Vej i den Retning. Han var Søn af Husmandsfolk i Romalt ved Randers, født 1841. Efter at have taget Eksamen fra Lyngby Seminarium blev han Lærer i Tostrup, Freilev Sogn, fra 1865 til 1876, og fra 1876 til 1884

Anders Kjærgaard Sørensen

var han Lærer og Kirkesanger i Frejlev. Begge Steder drev han et fortrinligt Landbrug og indførte paa Skolelodden Sommerstaldfodring, Radsaaning, Rodfrugtdyrkning, Frøavl o. s. v. Gennem mange Foredrag og en Række klare og velskrevne Artikler i Landbrugsblade slog han stærkt til Lyd for den Drift, som han selv saa dygtigt praktiserede. Ved en stort anlagt Høstudstilling i Aalborg 1880 holdt A. K. Sørensen et glimrende Foredrag om *mindre Jordlodders Drift*. Foredraget vakte ved de dengang nye Synsmaader og Anvisninger, det indeholdt, betydelig Opmærksomhed, og blev paa Foranstaltning af *Aalborg Amts Landboforening* udgivet, og viden om spredt, i Pjeceform.

Pas din Jord! Og lad den jordløse Husmand beholde de større Jordbrugeres Arbejde — saaledes lød det gode Raad, som han ved denne Lejlighed gav de smaa Jordbrugere.

Mangen Husmand — hedder det i Foredraget — har maaske den Tro, at han passer sin Jord ypperligt, mangel vil maaske sige, at det er nødvendigt for ham at søge Arbejde ude, hans Jord kan ikke føde ham. Til den første vil jeg sige, at selv om hans Jord er nogenlunde godt dyrket, saa er den dog vist ikke i den Tilstand, hvori den kan komme, ja jeg er vis paa, den kan drives bedre endnu. Den anden vil jeg svare: jo din Jord kan langt bedre føde dig, naar du lægger alt dit Arbejde paa den, end den nu kan, naar du den bedste Tid gaar paa Arbejde hos andre. Mange vil maaske indvende: men hvor faar Husmanden de nødvendige Penge fra, naar han pludselig skal give Afkald paa den Indtægt, som han hidtil har haft ved Arbejde for andre, og hvor skal han faa Penge fra til at forøge sin Besætning for; begge Dele bliver ikke saa lidt, det er ganske sikkert. Lad os antage, at Husmanden ved Arbejde i et Aar har tjent 125 Kr., enkelte tjener maaske mere, men disse enkelte har saa ogsaa i særlig Grad forsømt deres Jords Drift. Det er især disse 125 Kr., det drejer sig om; thi Pengene til Besætningens Forøgelse fordres ikke saadan lige straks. Driften skal jo forbedres, før Besætningen forøges, og dette kan tillige ske efterhaanden tildels ved eget Opdræt. Har Husmanden nu en Sommer taget godt fat paa sin Jord, gravet et Stykke, holdt sin Sæd saa ren som mulig, skuffet Kartoffelmarken, dyrket et Stykke med Rodfrugt og staldfodret sine Kreaturer, alt saaledes at andre kan se, der er Alvor i Tingene, og der er gjort Fremskridt, saa vil der ganske bestemt være en eller anden, der vil laane en saadan Mand Penge til Besætningens Forøgelse, hvis det er nødvendigt. Det vil derfor, som før sagt, navnlig være de Penge, som forhen erhvervedes ved Udearbejde, som Husmanden kommer til at mangle. Men har han i sit tjenende Forhold vist sig som en dygtig Arbejder, har jeg dog den Tro, at han ogsaa vil kunne faa de Penge, som han skal bruge det første Aar, han arbejder paa sin Jord. Tillige findes jo nu en Kreditforening for Husmænd, og efterhaanden som Husene skifter Ejere, vil vel de fleste søge Laan i nævnte Kasse.

— — Der ligger i denne Udtalelse et klart lille Billede af Kaarene for Datidens Husmandsstand, og den indeholder tillige Spiren til det Program, hvorefter det mindre Jordbrug siden har udfoldet sig.

I Aaret 1884 tog A. K. Sørensen sin Afsked fra Embedet i Frejlev og flyttede til en Hedegaard, som han købte i Povlstrup, en god Mils Vej Syd for Aalborg. Her fik han rigtig Lejlighed til at vise sin Dygtighed som Landmand; i Løbet af faa Aar fik han Gaarden dreven godt op, og hans Navn var kendt i vide Kredse. — Midt i Halvfemserne fik han Opfordring fra Nørresundbykredsen til at stille sig som Folketingskandidat; han tog imod Opfordringen, og hans Valg gennemførtes, men allerede Aaret efter, den 19. Maj 1896, rev Døden ham bort.

Endnu den Dag i Dag er der Klang i hans Ord til Husmændene:
Pas din Jord!

Navnet *Fr. Møller* er først og fremmest knyttet til *dansk Ægelsport*, dansk Hønseavl. Mere end nogen anden enkelt Mand har han bidraget til, at danske Æg den Dag i Dag har et fast Marked til gode Priser, og at dansk Ægproduktion i det hele taget er bleven mulig i saa stort Omfang, som Tilfældet er.

Fr. Møller er født i Mandsdal, Tim Sogn ved Silkeborg, den 20. April 1854. Han tog Skolelærereksamen fra Jellinge 1874 og efter et Par andre Ansættelser blev han 1878 kaldet til Lærer i Linnethed ved Vejle, hvor han var i 20 Aar. Under Virksomheden som Lærer der var han stadig stærkt optaget af Landbrugets Anliggender, særlig dets økonomiske Udvikling. Sidst i Firserne var det, *Andelsbevægelsen* dukkede op. Den gav Muligheder for store, nye Fremskridt i Landbruget, den aabnede Udsigter som ingen hidtil havde anet eller drømt om.

Og medens Andelstanken kæmpede sig frem til større og større Sejr paa Mejerivæsenets Omraade og bandede Vej for vort Smør i England, lød der mere og mere højlydt Klage over danske Æg paa det engelske Marked. Mange af de Æg, der gik under Betegnelsen *prima friske*, viste sig ved Ankomsten til England at være tildels hængemte og fordærvede Varer, endogsaa undertiden ligefrem præserverede, dels russiske eller andre fremmede, billige Æg. Eksportørerne gav Producenterne Skylden og Producenterne gav Opkøberne Skylden. Sandheden var vel nærmest den, at baade Producenterne, Opkøberne og Eksportørerne *spekulerede* og *hængemte* Æg i de billige Maaneder for at møde frem med dem, naar Ægknapheden og Dyrtiden indtraf. Havde man saa endda holdt den hængemte Vare for sig og den friske for sig, men i mange Tilfælde blandede man begge Dele sammen og voldte derved ubodelig Skade. Det udviklede sig omsider dertil, at adskillige engelske Firmaer gav deres Forbindelser herhjemme Ordre til helt at standse Ægeksporten paa Grund af den daarlige og upaalidelige Vare, der stadig fremkom.

Da var det, Tanken om at gøre *Ægeksporten* til en *Andelssag* opstod og for Fr. Møller blev denne Tanke en Kongstanke, som han satte hele sin kraftige Personlighed, sin utrættelige Energi og sin indtrængende Veltalenhed ind paa. Af Ministeriet fik han Tilladelse til for egen Reg-

Fr. Møller

ning at holde Hjælpelærer, og gennem Femaaret 1890—95 udfoldede han nu en Foretagsvirksomhed og et Agitationsarbejde, som i høj Grad aabnede danske Ægproducenters Blik for Faren, der truede, og for Mulighederne, der vinkede. Tallet paa de Foredrag, han holdt, og siden har holdt, om denne Sag, er stort, men det er en brydsom Ting at bane nye Veje, særlig naar disse Veje skal gaa over indgroede Fordomme og egenyttige Vaner.

Efter 5 Aars ihærdig Agitation naaede han at lægge Grundstenen til det smukke Foretagende, som nu hedder »Dansk Andels-Ægekspport«, ligesom han kort efter begyndte Udgivelsen af Maanedsskriftet »Vor Ægekspport«. Paa en Generalforsamling i Vejle i Februar 1895 lykkedes det at samle 25 Kredse med ialt 6—700 Medlemmer om Sagen, og den 20. April samme Aar begyndte Virksomheden. Hovedformaalet er at

Pakke-Kasse

oparbejde det bedst mulige Marked i Udlandet for danske Æg, derved at der ydes Køberne Garanti for, at de Æg, der leveres under Selskabets indregistrerede Varemærke for nylagte Æg, absolut er nylagte og rene. Selskabets Formaal er iøvrigt i alle Maader at varetage Ægproducenternes Interesser og kan omfatte Ægpræserving og Salg eller Fedning

af Andelshavernes Fjerkræ samt Foranstaltninger til Fremme af velledede og lønnende Hønseshold.

»Dansk Andels-Ægeksport« bestaar af Kredse paa mindst 10 Medlemmer. Indmeldelse sker skriftligt ved Kredsens Bestyrelse til Andels-selskabets Formand og er bindende for mindst et Aar. Samtidig med Indmeldelsen indsendes et af Kredsbestyrelsen underskrevet Eksempplar af Kredslovene og en Medlemsliste, hvorpaa hvert Medlems Nummer, Navn og Stilling er opført, og *det enkelte Medlem skal stemple hvert Æg med sit og Kredsens Nummer.* Paa den Maade haves en fuldt ud betryggende Kontrol med, fra hvilket af de nu snart 50,000 Medlemmer hvert eneste Æg er leveret, og heri ligger ene og alene Midlet til Rejsningen af Kvaliteten af vore Æg. Selve Æggesalgskredsen har den Opgave ugentlig at samle Æggene hos de indmeldte Medlemmer samt derefter uopholdelig at indsende dem til nærmeste Pakkeri. Paa Pakkerierne kontrolleres og undersøges Æggene Kvalitet, og hvert Æg, der godkendes, bliver paastemplet Selskabets indregistrerede Varemærke før Af-skibningen. De Æg, der ikke kan bestaa Lysprøven, undersøges nær-

mere, og de Numre, der er skyldige i Henhold til Lovens Bødeparagrafer, optegnes, hvorefter en Liste herover indsendes til Selskabets Formand, der paa Bestyrelsens Vegne afgør i hvert enkelt Tilfælde, hvorvidt Bødeparagrafen skal anvendes, eller der kun skal gives en Advarsel.

Fr. Møller har fra første Begyndelse været Selskabets øverste Leder, og at baade Systemet og Ledelsen har været god, derom vidner Fremgangen gennem Aarene. »Dansk Andels-Ægekспорт« har nu over 500 Æggesalgskredse og en aarlig Omsætning paa om ved 5 Millioner Kroner. Æggene samles paa 10 Pakkerier i følgende Byer: København, Neksø, Nykøbing F., Ringsted, Odense, Rudkøbing, Esbjerg, Vejle, Aarhus og Aalborg, hvorfra de afskibes direkte til Køberne i Udlandet efter Ordre fra Hovedkontoret i København. Desuden har Selskabet Ægpræsserveringsanstalter i København, Neksø, Nykøbing F., Esbjerg, Vejle og Aalborg, samt Kyllingfederier i Ringsted, Rudkøbing, Esbjerg, Vejle og Aarhus. Og for at saa selve Hønsseavlens ind i et rationelt Spor med det Formaal at højne Ydeevnen gennem daglig kontrolerede Individuer og Stammer har Selskabet siden 1902 haft en aarlig Konkurrence mellem vellede og lønnende Hønssehold indenfor Medlemmernes Kreds og i det Øjemed udgivet en Hønssestambog og en Regnskabsbog samt ved et Dommerudvalg udgivet en aarlig Beretning om dette betydningsfulde Arbejde.

C. Visse

Alt i alt et stort og stolt Foretagende, som gør sine Deltagere Ære, men størst er Æren for den Mand, som lagde Grunden til det, og som den Dag i Dag staar i Spidsen for det.

Fr. Møller tog allerede 1898 Afsked fra Skolen og har siden da været fuldt optaget af Stillingen som Formand for det store Andelsforetagende.

Der udkom for nogle Aar siden en lille beskeden Bog: »Havebog for Gaardmænd og Husmænd«. Den slog straks godt an og er siden udkommet i ikke mindre end 7 Oplag paa ialt 25,000 Eksemplarer.

Forfatteren til denne Bog var Lærer C. Visse i Frejlev ved Aalborg, og Grunden til, at Bogen har vundet saa stor Udbredelse, er dens jævne Anlæg med korte, klare og saa letfattede Anvisninger. Visse havde gode Betingelser for at skrive netop saadan en Bog. Han er Søn af Gaardejer Christen Christensen og Hustru i Visse, født 22. November

1857. Der var Sans for Plantning i Hjemmet, Faderen havde godt Haandelag for alt vedrørende Haven, og dette Haandelag gik i Arv til Sønnen. 1879 tog Visse Skolelærereksamen fra Gjedved Seminarium, og faa Aar efter fik han Embedet som Lærer og Kirkesanger i Frejlev efter den foran nævnte Anders Kærgaard Sørensen. Her kastede han sig i Fritiden med stor Iver over Havevæsenet, en hel Tønde Land af Skolemarkens fortrinlige Jord blev efterhaanden taget ind som Have med talrige Frugttræer, Frugtbuske og store Kvarterer til Grøntsager. Gang efter Gang tog Visse Kursus i Havebrug og Frugtanvendelse, fik Stipendium til en Rejse Landet over for at studere Havebrug, og alt som Aarene gik, blev Haven ved Frejlev Skole en Mønsterhave, som til-

Skolehaven i Frejlev

trak sig Opmærksomhed fra vide Kredse. Senere skrev Visse en lille Pjece: »Vore almindelige Grøntsager i den daglige Husholdning«. Ogsaa den udkom i flere Oplag. Desuden skrev han i flere Aar ugentlige Artikler om Havebrug til flere Blade, og endelig har han holdt en Mængde Foredrag, ligeledes om Have og Plantning.

Visse var den første, der her hjemme slog til Lyd for *Skolehaven* og er Medlem af »Foreningen Skolehaven«s Bestyrelse. I 1903 havde han Stipendium til en Rejse i Sverrig for at studere Skolehaverne der, og han har siden holdt mange Foredrag om *Skolehaven* og dens Betydning, bl. a. ved Skolemøder i København og ved Foreningen af jydsk Landhøforeningers Delegeretmøde i Aarhus.

Gennem Virksomheden for Havebruget og med sin Interesse for Landbruget i det hele kom Visse stærkt i Forbindelse med Husmændene. Han var i flere Aar Formand for den stedlige Husmandsforening og tillige Formand for Sammenslutningen: Nordvest-Himmerlands Husmandskreds, er Sekretær i Bestyrelsen for Husmændenes Udstykningsforening i Aal-

borg Amt, Formand for Udvalget for Husmændenes Udstykningsforeninger i Jylland, Medlem af de samvirkende jydsk Husmandsforeningers Planteavlsudvalg.

Visse tager virksom Del i Løsningen af alle de Opgaver, som ligger inden for de nævnte Foreningers Omraade, og det Arbejde, han har udført i saa Henseende, er ret betydeligt, men det er og bliver dog som *Havemanden*, som Forkæmperen for den baade smukke og nyttige Husmandshave og Gaardmandshave, han har haft størst Betydning.

Der var en Lærer i Vestjylland, som sammen med Juleofferet fik følgende Vers paa Offersedlen:

Synes Ofret Dem for lille,
bær kun Korset kæk og stille,
sligt ej harme bør en Degn.
Husk min Indkomst blev beskaaren,
da min Sæd i Fjor i Vaaren
blæste til en anden Egn.

Hvis ved Aandens Kraft og Snille
Stormens Magt De kunde stille,
mange vilde takke Dem.
Slaa til Lyd for Plantningssagen —
som ved Aften, saa ved Dagen.
Det er vist den bedste Vej.

— Denne Lærer var *ikke K. Balle* i Sønder Omme, thi *han* har i høj Grad slaaet til Lyd for Plantningssagen, saavel som for andre Landbrugsanliggender, og har smukke Resultater at henvise til.

K. Balle er Gaardmandssøn og født i Høvids ved Tvis den 24. August 1852. Han arbejdede ved Landbruget til han var 20 Aar, læste saa til Skolelærereksamen, fik først et mindre Embede uden Jordlod og blev derefter i 1883 ansat som Lærer og Kirkesanger i Sønder Omme. Til dette Embede horte en Jordlod paa 12 Tdr. Ld., mager og simpel Jord. Med Overtagelsen af denne Jord vaagnede *Landmanden* paany i Læreren, og al den Tid og Kraft, der blev tilovers fra Skolen, blev sat ind paa Landbruget. Skolejorden var i den mest primitive Forfatning, og hvad der gjaldt for Skolejorden, gjaldt i Almindelighed for hele Egens Landbrug. Vinden strøg hen over det hele, der var ikke noget, der kunde bryde dens Magt, og mangen Gang ødelagde Sandflugten de tilsaaede Marker aldeles.

Lærer Balle gik straks i Gang med at plante Læbælte omkring Skolejorden — det var den første Skelplantning i Sognet — og Haven blev

betydelig udvidet og anlagt som Pryd- og Nyttehave. Nu er der Hegn ved Hegn, en stor Del Læplantninger og dejlige Haver rundt om i Sog-net. Ogsaa Hedeplantningen havde han stor Interesse for og tog ivrig Del i dette Arbejde, hvor Lejlighed bød sig. Han staa da ogsaa som Repræsentant i *Det danske Hedeselskab*, er Bestyrelsesmedlem i S. Omme Aktieplantage, der spænder over ca. 1500 Tdr. Ld., og Medlem af »Tirsbjergselskabet«s Bestyrelse m. m.

Skolejorden kom efterhaanden i god Kultur og bar rigere Afgrøder, end man var vant til at se paa lignende Jord; Lærer Balle blev i vide Kredse kendt som en Mand, der forstod sig paa Landbrug, og som havde

K. Balle

varm Interesse for det. Det var derfor i sin gode Orden, at den Landboforening, som under Navnet *Sønder Omme og Omegns Landboforening* blev stiftet i 1891, valgte ham til Formand og Gang efter Gang genvalgte ham, indtil han efter 17 Aars Forløb, trods stærk Opfordring til at vedblive, trak sig tilbage. Som Formand for denne lokale Landboforening kom han ogsaa i Forbindelse med *Foreningen af jydsk Landboforeninger*, og i mange Aar var han Formand for denne store Sammenslutnings *Foredragsudvaly*.

Alt i alt har K. Balle, S. Omme, udført et solidt og værdifuldt Arbejde for Landbrugets Udvikling i den Egn, han tilhører, og han har — ud-

taler han selv — haft den Glæde at staa overfor en Befolkning, som med Forstaaelse og Paaskønnelse gik med til Fremskridt.

Rækken af Lærere, som har virket til Gavn i Landbrugets Tjeneste, er lang. Vi faar dem, som sagt, saa langt fra alle med her, men nogle Navne er der endnu, som kortelig skal omtales.

Lærer *H. Lindholm*, Karleby paa Falster, drev sin egen Skolelod mønsterværdigt, brugte Kærne som Trækkraft, indførte Rodfrugtdyrkning og Sommerstaldfodring og skrev i 1849 den udmærkede lille Bog: »Anvisning for Husmanden til at pløje med Kør og til at dyrke sin Lod«. Bogen var stærkt anbefalet af formaaende Landmænd og blev udgivet af Maribo Amts landøkonomiske Selskab.

Lærer *B. Bojesen*, Systofte, ligeledes paa Falster, har gjort sig fortjent af *Biavlen* ved allerede 1879 at fabrikere *Kunsttavler* saavel som

ved i 1881 at indføre *Afspærringsgitret*. I de samme Aar virkede en anden Lærer, nemlig *Th. Nielsen*, Terndrup, Aalborg Amt, ivrigt for Biavlen i Jylland og var i 1883—85 Redaktør af »Tidsskrift for Biavl«.

Frederik Andersen, den senere saa bekendte *Andersen-Rosendal*, er født 1839 i Udby ved Kallundborg. Faderen var Lærer, og Frederik Andersen uddannedes ogsaa til Seminarist, hvorefter han i en Række Ungdomsaar virkede som Skolelærer paa Sjælland. Men i Aaret 1871 købte han Gaarden Rosendal — 17 Tdr. Hartkorn — i Odense Amt, og under Navnet Andersen-Rosendal blev han i de følgende Aar kendt og anset som Foregangsmand paa Landbrugets Omraade. Ved stor oratorisk Begavelse og fortræffelig taktisk Evne fik han gennem det stærkt oplomstrende Foreningsliv meget betydelig Indflydelse. Særlig betydningsfuld blev hans Virksomhed for at rejse en Aгрarbevægelse blandt Landmændene, og han staaer som Stifter af »Danmarks Aгрarforening«, der blev dannet 1893. Fra 1893 til 96 var han Foreningens Vicepræsident, fra 1896 til 1903 dens Præsident. Andersen-Rosendal døde som Etatsraad i Odense 1906.

Frederik Oehlerich, født 1840 i Nordborg paa Als og dimitteret fra Skaarup Seminarium 1863, var i en Række Aar Huslærer og Skolelærer, dels paa sin Fødeø, dels paa Fyn, oprettede derefter en Realskole i Broager og drev den fra 1873 til 1882. Samtidig havde han stor Interesse for Landbruget og udgav en Tid »Nordslesvigs Landbotidende«. Efterhaanden forværredes Forholdene for saadan dansk Skolevirksomhed paa Øen imidlertid saa meget, saa Oehlerich i 1883 besluttede sig til at flytte til Kongeriget. Her boede han i mange Aar i Grænge paa Lolland, hvor han drev en lille Landejendom. Samtidig begyndte han Udgivelsen af »Husmandsbladet«, gennem hvilket han med stor Ihærdighed gjorde sig til Talsmand for en rationel Drift af Husmandsbruget. Bladet fik betydelig Udbredelse og ikke ringe Indflydelse i Husmandskredse. Det bevirkede, at der i flere af Landets Egne oprettedes Husmandsforeninger med specielle Landbrugsopgaver, saasom Frøavl, Høravl, Kartoffelavl o. s. v., for Øje. Oehlerich skrev livligt og vækkende; baade hans Blad og de Smaa-bøger, han skrev om Landbrugsforhold, har virket til Oplysning og Frømskridt for talrige, særlig mindre Landbrugere Landet over.

Fr. Oehlerich døde i København 1912.

Ogsaa Statskonsulent *K. Hansen*, Lynghy, som Landet over nyder saa stor og vel fortjent Anseelse og Tillid blandt Landmænd, begyndte som Skolelærer. Kristian Hansen er født i Tarm, Ringkøbing Amt, 1858. Han tog Skolelærereksamen og virkede nogle Aar i Skolens Tjeneste, men lagde sig samtidig efter Studiet af Kultur- og Ukrudtsplanter. Dette Studium tog i den Grad hans Opmærksomhed, at han opgav Skolegerningen. I 3 Aar lærte han Havebrug og Planteskoledrift hos Dalgas i Aarhus, arbejdede derefter for Træplantning, Havebrug og Rodfrugtdyrkning i Vestjylland, paabegyndte sammenlignende Dyrkningsforsøg

og gjorde landbrugsbotaniske Studier i alle Egne af Danmark, tog Landbrugseksamen og underviste paa Ladelund og Lyngby Landboskoler, knyttedes til »Foreningen til Kulturplanternes Forbedring«, blev Leder af Forsøgsstationen i Lyngby og tillige fra 1893 Landbrugskonsulent. Med utrættelig Flid og grundig Dygtighed har K. Hansen virket og virker fremdeles i Plantesagens Tjeneste. At *Skolelæreren* stadig sidder ham i Ærmet skønnes af den Omhu og Forstaaelse, hvormed han gennem Foredrag og skriftlige Arbejder formaar at sprede de mange Forsøgsresultater og Erfaringer ud blandt Landmændene, saavel som deraf, at han igennem flere Aar har samlet en større Kreds af sine tidligere Kolleger til Landbrugskursus i Lyngby.

— — Som allerede nævnt traadte mange Lærere straks virksomt til i Andelsmejeriernes første, undertiden ret vanskelige Tider. Blandt de Lærere, som har skænket særlig denne Gren af Landbruget stor og udholdende Opmærksomhed, skal nævnes Førstelærer *Jakob Petersen*, Føvling i Midtjylland. Lærer Petersen, født 1847, er Formand for Midtjydsk Mejeriforenings og Midtjydsk Smøreksporforenings Repræsentantskab, Formand for Foreningen af jyske Landboforeningers Mejeriudvalg, Medlem af Mejeristatistikudvalget og Smørnoteringsudvalget. Gennem sin Virksomhed i disse Stillinger og ved talrige Foredrag Landet over har Lærer Petersen, der for faa Aar siden tog Afsked fra Skolen og flyttede til sin Ejendom Aastrupgaard — 11 Tdr. Hartkorn — pr. Brædstrup, udfoldet et stort og gavnrigt Arbejde til Mejeribrugets Fremme.

— Det er en Selvfølge, at de senere Aars kraftige Husmandsbevægelser har draget mange af Folkeskolens Lærere ind i Arbejdet for denne Sag. Lærer *J. Damsgaard*, Klim, Thisted Amt, staar endnu midt i dette Arbejde og virker baade med Mund og Pen; gennem sin kendte Bog: *Den moderne Husmandsbevægelse* har han søgt at drage Linjerne op for det Arbejde, som er udført indenfor Husmandssagen. Lærer *Vaaben*, Faarup, virkede i mange Aar for Husmandssagen gennem Foreningen af jyske Landboforeninger, var en god og begejstret Fører paa Husmandsrejserne, sluttede sig rask til den nye Husmandsbevægelse og var i nogle Aar Medlem af de samvirkende jyske Husmandsforeningers Hovedbestyrelse. Lærer *Marius Lind*, Enslev, Randers Amt, havde ligeledes den varmeste Interesse for Husmændene og deres økonomiske Anliggender. I de 15 Aar han virkede som Lærer i Enslev, var han for en vid Egn deres Leder, og da han i 1909 af Helbredshensyn trak sig ud af Skolen, flyttede han til Aarhus, hvor han overtog Stillingen som Sekretær for de samvirkende jyske Husmandsforeninger. Han lagde de Kræfter, han endnu ejede, ind i Arbejdet og var den store, stærkt voksende Organisation en god Støtte. Sygdommen havde imidlertid faaet for kraftigt fat; efter et langt Sygeleje døde Marius Lind i Januar 1913, kun 52 Aar gammel.

Men nu i Fremtiden?

Alt tyder paa, at den danske Landsbylærer mere og mere ryster *Bonden* af sig. *Skolelodd*en, der faktisk bidrog til at knytte Læreren fastere til den Befolkning, han levede sammen med, gaar fra Embedet. Der foregaar den mærkelige Ting, at just i en Tid, hvor der mere end nogensinde før er *Tro paa Jord*, ligefrem *Kapløb om Jord*, lader Lærerstanden i stadig stigende Grad et saa solidt Aktiv som *Skolelodd*en og dertil hørende Bygninger — et Aktiv, som byder mange Muligheder — glide sig ud af Hænderne. Nutids- og Fremtids-Lærerens Interesser ligger paa andre Omraader, og forhaabentlig bliver ogsaa dette i mange Tilfælde til Gavn for Samfundet.

— Men maatte nu foranstaaende korte Skildringer staa som Vidnesbyrd om, at i det Aarhundrede, da Landsbyskolelæreren levede som *Bonde blandt Bønder*, lykkedes det ham engang imellem at række Bonden og Landbruget en hjælpende Haand.

Biografierne af *P. Nielsen*, *C. P. Jacobsen* og *J. L. Jensen* er i Hovedsagen efter »Landbrugets Ordbog«, Biografien af *C. Mathiesen* er efter »Nordsjællands Venstreblad«.

Lærerne og Bogsamlingerne.

Af
Andr. Sch. Steenberg.

Det er en naturlig Følge af Lærerens Stilling i Folkeoplysningsarbejdet, at han overtager en stor Del af Folkets Oplysning gennem Bøgerne. Han lærer Børnene at læse, han sørger for en videre Uddannelse af de unges Læsevne i Aftenskolen og andre Fortsættelsesskoler. Han maa da ogsaa sørge for de bedste Bøger til denne Uddannelse; han kommer derved til at staa som den særlig bogkyndige, ogsaa fordi hans egen Uddannelse for en stor Del er sket gennem Bøger. Og en Følge heraf er det igen, at man søger hans Hjælp ikke blot til at lede Børnenes og de unges Læsning, men ogsaa til at hjælpe de voksne med deres. Naar hertil kommer, at han maa sørge for selv at uddanne sig videre ved Hjælp af Bøger, vil det ses, hvor mange Tilknytningspunkter han har til Bogsamlingsarbejdet.

Hans Stilling som den, der skal hjælpe andre til at bruge Bøger og da ogsaa bleven fremhævet, saasnart Folkeskolen er naaet ud over den rent elementære Tilstand. Den fremstilles allerede i Begyndelsen af forrige Aarhundrede paa følgende Maade:¹⁾

»Med Skolernes Bogsamlinger kunde Laane-Bibliotheker for Almuen allerbedst forbindes . . . Almuesmanden forlader ikke sine gamle Krønike blot paa Præstens eller Skolelærerens Ord . . . De maa undertiden læse disse nyttigere Skrifter for ham, og forklare ham deres Indhold. Smagen for den fornuftigere Læsning maa især udbredes fra Skolen. Naar Lærere forstaaer at bruge Bibliothekets Bøger saaledes i Skolen, at han snar oplæser, og under Læsningen forklarer, hvad der er uforstaaeligt, snar lader de Børn, som læse rigtig i Bog, vekselsviis være Oplæsere, snar tager Anledning af det Læste til cathechetiske Samtaler med de Ungdom og derhos vælger passende Bøger, gaaer forsigtig frem fra det Lettere til det Vanskeligere, og ikke over fra een Bog til en anden, førend den først

¹⁾ *F. Plum*: Haandbog for Lærere og Opsynsmænd ved Borger- og Almueskolerne. Odense 1802. S. 25.

er giennemlæst med Nytte, saa vil Forældrene snart ved Børnenes Fortællinger blive opmærksomme paa den morsomme Læsning, som Bibliotheket indeholder, og ønske sig Bøger deraf til Laans. Hvor meget kunde dog Præster og Skolelærere ikke virke til de Unges og Gamles Oplysning ved at indrette Skole- og Laanebibliotheker og bruge dem paa denne Maade.

At Folkeskolens Lærere har virket meget til Børns og voksnes Oplysning gennem Bogsamlinger i de forløbne hundrede Aar, derom er der ingen Tvivl. Men at skildre dette Arbejde er vanskeligt, fordi der foreligger saa lidt Stof til Skildringen. Det er Enkeltmands Arbejde, i Almindelighed udført, uden at den ene ved noget om den andens Virksomhed. Det har ikke efterladt sig mange Spor i Skolelitteraturen. Man kan blade mange — undertiden alle Aargange af danske Skoletidsskrifter igennem uden at finde nogen Omtale af Bogsamlingerne og deres Betydning. I den fyldigste Fremstilling af vor Folkeskoles Historie¹⁾ omtales de forskellige Bogsamlinger, som Læreren kommer i Forhold til, meget lidt. Det er først i de sidste Aartier, at man finder denne Sag behandlet, om just ikke hyppigt, saa dog ret jævnlige i vore Skoletidsskrifter og ogsaa finder samlede Oplysninger om Arbejdets Resultater.

Trods den Forbindelse, der ofte er mellem Folkebogsamlinger (Sognebogsamlinger) og Skolebogsamlinger (Børnebogsamlinger), vil det være rigtigst at behandle hver af disse for sig; dernæst skal ogsaa Lærerbogsamlingerne omtales.

Folkebogsamlinger. Folkeskolens Lærere indtager en noget forskellig Stilling til Folkebogsamlingerne i Købstæderne og paa Landet. Medens Lærerne ofte er de førende i Bogsamlingsarbejdet i Købstæderne, er de det paa Landet næsten altid. Bortset fra enkelte Steder, hvor Præsten eller Lægen, undertiden ogsaa en anden tager sig af Bogsamlingen, er Arbejdet med at skaffe de voksne Læsning paa Landet overtaget af Folkeskolens Lærere.

Men saaledes var det ikke for hundrede Aar siden. Da var det Præsten, som ledede Arbejdet, om end Skolelæreren ofte var Bibliotekar, blandt andet fordi Bibliotheket i Almindelighed fandtes i Skolen. Det siges i Fortalen til »Fortegnelse over Skrifter, passende for den dansk-norske Almue, udgivet af det kgl. D. Landhuusholdningsselskab, Kbh. 1807«, at Selskabet i adskillige Aar har »søgt at opmuntre Patrioter, saa vel af Geistligheden som andre, til at anlægge Laanebibliotheker«. Biskop Münter opfordrede Præsterne til at oprette Laanebogsamlinger. Biskop Boisen fik kgl. Stadfæstelse paa en Plan for Almuebogsamlinger i hele Lolland-Falster Stift. Mange Præster var da ogsaa virksomme for at oprette og bestyre Folkebiblioteker²⁾.

Det stemmede jo ogsaa godt med den stærke Oplysningsbevægelse,

¹⁾ *Joakim Larsen*: Bidrag til den danske Folkeskoles Historie. 1784—1818, 1818—1898. Kbh. 1893 og 1899.

²⁾ *Joakim Larsen*: Bidrag til den danske Folkeskoles Historie. 1784—1818. Kbh. 1893. S. 140.

som havde grebet de højere Klasser, at Præsterne tog sig af denne Sag. Det gjaldt om at føre Almuen bort fra dens Morskabslæsning — fattig som denne var — over til den oplysende Læsning. Gennemgaar man den ovenfor omtalte af Landhusholdningsselskabet udgivne Bogfortegnelse, ser man klart Retningen af Bestræbelserne. Der findes i den omtrent ingen af de Bøger, der den Gang var den almindelige Morskabslæsning, hverken Fabler, som *Æsops* og *Reinecke Fos*, eller *Romaner* (Ridderromaner som *Olger Danskes Krønike*, *Kærlighedsromaner* som *Den skønne Magelone*, *Intrigueromaner* som *Fortunatus*, *Bibelromaner* som *Jerusalems Skomager*, magiske og moralske *Romaner* som *Doktor Faustus*), *Eventyr* som *Skytten Bryde*, *Skæmt* og *Løjer*, *Gækkeri* og *alskens Kortvillighed* som *Tobaksdiscourser*, *Molboernes Bedrifter*, eller *Bøger* som *Lucidarius*, *Sibyllæ Spaadom*¹⁾. Det er aldeles overvejende nyttige og oplysende Bøger, som Fortegnelsen indeholder. Og det er Udbredelsen af saadanne Bøger, som Præsterne mange Steder ivrigt arbejder for. Om Skolelærernes Arbejde for denne Sag høres omtrent intet.

De ulykkelige Krigsaar og den deraf følgende slette økonomiske Tilstand har sikkert i høj Grad hæmmet alt Oplysningsarbejde i de første Tiaar efter Skolelovens Fremkomst. Men kommer vi en 30 Aar fremad, ser vi, at der dog er sket Fremgang. Og nu begynder Skolen og Læreren at spille en større Rolle i Bogsamlingsarbejdet. I 1844 udtales det²⁾, at Selskabet for Trykkefrihedens rette Brug i Kongerigets og det danske Slesvigs noget over 1000 Pastorater understøtter 441 Sognebiblioteker. Bestyrelsen dannes sædvanligvis af Præsten, Skolelæreren og nogle Bønder. Der advares mod at overdrage Enestyrelsen til Præsten, da der i dette Tilfælde ved Præstens Forflyttelse, Sygdom eller Dødsfald let kan opstaa Forstyrrelse eller Stansning i Anstaltens Virksomhed. Med Bibliotekerne har man paa nogle Steder forbundet Læsestuer, idet Skolelokalerne, hvor Bogsamlingerne opbevares, een eller flere Aftener om Ugen bliver aabnede, saa at man kan læse Bøger og Blade der. Der gives Lejlighed til, ved Oplæsning og Forklaring af gode Skrifter eller mundtlig Fortælling af deres Indhold, end mere at oplive og styrke Interessen for Læsning, samt til at kunne lede denne i den Retning, man efter Omstændighederne finder gavnligst. Navnlig tilbyder disse Indretninger Skolelæreren bekvemme Midler til at skaffe sine Kunderskab og sin Dannelse umiddelbar Indflydelse paa de ældre i Menigheden.

Lærernes Indflydelse paa Bogsamlingsarbejdet gaar jævnt fremad. Den støttes af Fremgang i Lærernes Uddannelse og Aandsliv — den saakaldte Skolelærerlitteratur er et stærkt Udslag af denne Fremgang — og i deres hele sociale Stilling. Det er ogsaa et Tegn paa Lærernes voksende Deltagelse i Arbejdet for Bogsamlingerne, at »Foreningen til Forbredelse af

¹⁾ *Rasmus Nyerup*: Almindelig Morskabslæsning i Danmark og Norge igjennem Aarhundreder. Kjøbenhavn 1816. S. III.

²⁾ *J. M. Marckmann*: Fortegnelse over Skrifter til Læsning for Menigmand. Kbh. 1844. Anhang over Sognebiblioteker.

gode Bøger« fatter den Beslutning at »udnævne som virkelig kontingentfrie Medlemmer alle Skolelærere paa Landet, der understøtte Foreningen med Forbredelse af gode Bøger, Oprettelse af Læseselskaber etc.¹⁾«

I 1874 udsendte den i samme Aar stiftede »Danmarks Landsbylærerforening« (senere Danmarks Lærerforening) en Del Spørgsmaal for at tilvejebringe en Statistik over forskellige Skolen vedrørende Forhold. Nr. 13 af disse Spørgsmaal lød saaledes: Er der i Skolekredsen udbredt Sans for Læsning? Er det fortrinsvis gudelig, belærende eller underholdende Læsning, der mest søges? Findes der Sognebibliothek, Børnebibliothek eller sligt? Hvor stort er i saa Fald Medlemsbidraget?

Paa Grundlag af de herved fremkomne, forøvrigt meget spredte Oplysninger har Forfatteren *C. A. Thyregod* givet en Oversigt over Læsningens og Bogsamlingernes Stilling i de forskellige Dele af Landet²⁾. Det hedder heri:

»Nuomstunder er det gjerne Skolelærerne, der maa tage Sagen i Haand, naar en ny Bogsamling skal dannes eller en ældre opfriskes. Læreren sammenkalder da Mændene, og i Førstningen er en hel Del af dem villige, medens andre kanske tydeligt nok vise, at de kun gaa med for at yde Læreren en Tjeneste. Det gør de nu sagtens ogsaa, fordi Sagen interesserer ham og maaske — den Sidetanke er tilgivelig — han ved den Lejlighed kan faa mere at læse, end han ellers kunde faa.« . . . »Ofte oprettes Bogsamlingerne ved — ligesom et Slags Tiggeri. Det betragtes halvt eller helt som en Naade, naar Pér eller Povl lover at ville give et Aarsbidrag paa 1 eller 2 Mark, og saa finder han det rimeligt, at Læreren skaffer ham en ny Bog i hver Uge.« Det paavises, at det vilde have stor Betydning, om Sogneraadet gav et aarligt Tilskud og havde Ret til at øve en Slags Kontrol. Dette vilde navnlig være af stor Betydning, naar Lærerembedet var ledigt, hvilket Tidspunkt har givet mangen lovende Forening Dødsstødet. »Men forøvrigt indses det ikke let, hvorfor Læreren nødvendigvis skal forestaa Bogsamlingen, hvilket dog i vor Tid næsten alle Vegne er Tilfældet. De øvrige Sognebeboere ere dog lige saa nær til at røgte denne Sag.« »Mangen uåmærket dygtig og begavet Lærer kunde øve en heldigere Indflydelse som Bisidder i Komitteen eller som menigt Medlem end som Formand, og . . . den almindelige Deltagelse vilde blive større; thi nu tror Mange, at Læreren paa en eller anden Maade taler for sin egen Æske.«

Men trods alt er det Læreren, som maa udføre det største Arbejde for Bogsamlingerne. I 1879 udsender Bestyrelsen for Danmarks Lærerforening en lignende Række Spørgsmaal, som de tidligere udsendte; blandt dem har Nr. 22 omtrent samme Ordlyd som det tidligere Spørgsmaal Nr. 13. Det fremgaar af Svarene³⁾, at Oprettelsen af Bogsamlingen sæd-

¹⁾ Den nordiske Folkeskole. Kbh. 1850. S. 367.

²⁾ Skoletidende, udg. af *R. J. Holm* og *P. A. Holm*. 1876. Viborg. Nr. 3—7. *C. A. Thyregod*: Om Sognebogsamlinger.

³⁾ Meddelelser om forskellige Forhold vedrørende Skolevæsenet i Danmark, udg. af Bestyrelsen for Danmarks Lærerforening, udarb. af *Joakim Larsen*. Kbh. 1880. S. 54.

vanligvis skyldes en Opfordring til Beboerne fra Præsten eller Skolelæreren, hyppigst den sidste. Undertiden har Læreren forinden ved Foredrag eller Oplæsninger søgt at bane Vej for Sagen. I den Oversigt, som gives over forskellige Bogsamlinger omkring i Landet, omtales det, hvorledes Læreren ofte maa gaa fra Dør til Dør for at indsamle Bidrag til Bogsamlingen, eller hvorledes Læreren hvert Aar i Sommerferien foretager en Rundtur i sit Skoledistrikt for personlig at paavirke Beboerne til Fordel for Læseforeningen. Ligesom Lærerne sædvanligvis foranlediger Bogsamlingens Oprettelse, saaledes har de i Reglen ogsaa Ulejligheden med Udlaanet og Vedligeholdelsen, ja, der forekommer Eksempler paa, at Læreren selv indbinder og reparerer Bøgerne. Hele denne Virksomhed fra Læreren Side er saa godt som altid ulønnet.

I den Beretning, som Komiteen til Understøttelse af Sogne- og lignende Bogsamlinger (Komiteen til Uddeling af Boggaver) afgav i 1889¹⁾, hedder det: Det er i Reglen Læreren, sjældnere Præsten, der tager Initiativet til Bogsamlingens Oprettelse og er dens faktiske Leder.

De følgende Aartier op til vor Tid har i stedsse stigende Grad lagt Arbejdet med Folkebogsamlingerne over paa Folkeskolens Lærere. I de ca. 630 Folkebogsamlinger paa Landet, som i 1912 indgav Ansøgning til Statens Bogsamlingskomité om Statstilskud, var Læreren Bibliotekar i de 500 Bogsamlinger (80 %). I de 425 (67 %) af disse var Læreren tillige Bogsamlingens Formand. I nogle faa Bogsamlinger var Læreren Formand, medens den anden var Bibliotekar.

Det Arbejde, som Læreren udfører for Folkebogsamlingerne paa Landet, kan være brydsomt nok. Maaske har der tidligere været en Bogsamling paa Stedet, og det gælder om at redde af den, hvad der kan reddes. Det er ofte meget lidt, der er tilbage, en Hob skimlede Bøger i et Udhus eller paa et Lott, hvor maaske Duerne har bygget Rede i dem. Undertiden er Bøgerne i Bogsamlingen i ret god Stand, men det viser sig, at de mest brugelige Bøger er forsvundne. Undertiden maa der begyndes paa helt bar Bund. I begge Tilfælde maa Læreren samle Penge sammen, dels ved Henvendelse til private, dels ved Andragende til Sogneraadet, der ofte stiller sig meget uvilligt til nye Udgifter. Læreren maa vælge Bøgerne og sørge for deres Indbinding og det øvrige biblioteksmæssige Udstyr. Det kniber ofte med at faa saa mange Bøger samlede, at der kan begyndes et ordentligt Udlaan. Men paa mange Steder møder Sagen straks megen Velvilje, saa at det første Arbejde lettes for ham. Han vil kunne faa Hjælp fra Statens Bogsamlingskomité, fra Foreningen »Danmarks Folkebogsamlinger« og fra Udvalget for Folkeoplysningens Fremme. Naar saa Udlaanet kommer i Gang, maa Læreren lede Læsningen for mange af Laanerne; de forlanger »en god Bog« og overlader til ham at afgøre, hvilke Bøger der passer for dem. Her falder da Lære-

¹⁾ Ministerialtidende 1889, Nr. 37.

rens værdifuldeste Arbejde, idet han kan hjælpe Laaneren til at »læse sig op« fra den lettere Læsning til den vægtigere.

Men selv om Bogsamlingen saaledes er kommet godt i Gang, har Læreren endda meget at kæmpe med. De ivrige Læsere kan ikke blive tilfredsstillende, de mere lunkne falder fra, naar Nyhedens Interesse har tabt sig. Der maa da udføres — og der er udført — et betydeligt Arbejde for at holde Bogsamlingen i Live, indtil den er kommet over de første Aars Vanskeligheder.

Og saa kan det ske, at det efter nogle Aars Forløb gaar tilbage med Bogsamlingen. Læreren kan trættes af Arbejdet; han kan blive flyttet, og allerede Vakancetiden kan være skæbnesvanger for Bogsamlingen. Den nye Lærer har maaske ikke den Interesse for Arbejdet som den tidligere Lærer, og det kan let føre til, at en Bogsamling, der førte en kraftig Tilværelse, sygner hen og dør — eller falder i Dvale. Det viser sig atter og atter, hvor afhængig Bogsamlingerne paa Landet er af Lærernes Interesse for dem. Det er som tidligere nævnt oftere udtalt, at Lærerne ikke har større Forpligtelse end andre til at tage sig af Bogsamlingsarbejdet. Men Udviklingen viser, hvor meget der afhænger af, at Læreren tager sig af denne Sag.

Gennem en Bog af *Johannes Grønborg*¹⁾ vil man faa et godt Billede af Lærernes Arbejde for de voksnes Læsning paa Landet. Ogsaa han fremhæver, at Lærerne ikke har nogen Særforpligtelse lige overfor Bogsamlingsarbejdet, men det viser sig gennem hans Fremstilling, at Læreren, netop fordi han har den Myndighed, som Kendskabet baade til Bøgerne og til Laanerne, hvoraf jo saa godt som alle har gaaet i Skole hos ham, giver, kan yde Hjælp ved Læsningen som ingen anden. I Afsnittet »Bibliotekaren« faar man en fornøjelig Oversigt over den levende Forbindelse, der kan skabes mellem Laaneren og Bibliotekaren, og et stærkt Indtryk af det Oplysningsarbejde, som udføres — eller kan udføres — af de Hundreder af Folkeskolelærere, der arbejder i Bogsamlingerne paa Landet. Som tidligere nævnt udføres dette Arbejde næsten altid uden Vederlag; i 1912 blev der kun givet Bibliotekarløn i omtrent en Sjette-del af Bogsamlingerne paa Landet.

I Købstæderne udfører Folkeskolens Lærere ogsaa en stor Del af Bogsamlingsarbejdet, dels som Bogsamlingens Formand (det er de i de to Tredjedele af de ca. 50 Købstæder, der har Folkebogsamlinger), dels som lønnede Bibliotekarere. Det synes, som om det i Almindelighed gaar lettere i Købstæderne end paa Landet med at oprette Bogsamlingen og holde den i Gang; det er meget sjældent, at en Købstadsbogsamling maa ophøre med sin Virksomhed. Men ogsaa her udføres der et betydeligt, ofte ulønnet Arbejde. Og for Købstæderne kommer tillige Spørgsmaalet om en Læsestue; at faa den oprettet og faa den til at virke godt er ikke altid en let Sag. Endelig maa det erindres, at ikke faa Købstæder tillige

¹⁾ *Johannes Grønborg*: Vore Landsbybogsamlinger. Kbh. 1912. Ved Udvalget for Folkeoplysnings Fremme.

virker for Byens Opland, hvad der forøger Arbejdet meget stærkt. Omfanget af Købstadlærernes Virksomhed for Folkebogsamlingerne kan derfor godt sidestilles med Landsbylærernes.

Det er ikke blot som stedlige Ledere og Bibliotekarer, at Folkeskolens Lærere har virket for Bogsamlingsagen. De deltager ogsaa ivrigt i det Organisationsarbejde, der har samlet Folkebogsamlingerne i hele Landet til fælles Virke. Forrest i Rækken af disse Mænd staar Kommunalærer *Jens Bjerre*, Silkeborg, ogsaa kendt som Forfatter. Foruden at have organiseret Bogsamlingsarbejdet i Lemvig og omordnet det i Silkeborg har han været Medstifter af Foreningen »Danmarks Folkebogsamlinger« og har siden dens Stiftelse i 1905 været dens Formand. Denne Forening udfører som bekendt et meget stort Arbejde for Folke- og Børnebogsamlingerne, og har bl. a. ved en Kontrakt med den danske Boghandlerforening skaffet disse Bogsamlinger, naar de er statsunderstøttede, 25 % Rabat ved Køb af Bøger. Han redigerede fra 1906 til 1910 Foreningens Medlemsblad »Bogsamlingsbladet«. Det skyldes for en stor Del hans utrættelige Arbejde, at Bogsamlingerne i de sidste Aar har haft en stærk Fremgang¹⁾.

Ogsaa Førstelærer *Johannes Grønberg*, Rodskov, har udført et betydeligt Arbejde for Bogsamlingerne. Ved Siden af at lede Bogsamlingen i Rodskov har han virket ved Foredrag om Bogsamlingsagen rundt om i Landet. Han har foruden den oftere citerede Bog skrevet mange Artikler om Sagen i »Bogsamlingsbladet« og andre Blade og har udgivet en Fortegnelse over Bøger, der egner sig for Folkebogsamlinger.

Kommunalærer *Johannes Hoirup*, Holbæk, har ledet en af de største Bogsamlinger, der virker baade for By og Land, og har været Medredaktør af »Bogsamlingsbladet« siden 1910.

Af Foreningen »Danmarks Folkebogsamlinger«s 21 Amtsrepræsentanter var i 1912 de 18 Lærere i Folkeskolen.

En Del Folkeskolelærere har ogsaa virket som Anmeldere i »Bogsamlingsbladet« af ny udkomne Bøger, valgte dertil af »Danmarks Folkebogsamlinger«.

Ogsaa i Fremtiden maa Folkebogsamlingerne regne med Folkeskolens Lærere som Hovedstammen af sine Arbejdere. Efterhaanden som Bogsamlingernes Arbejde bliver mere omfattende, vil der kræves flere Forudsætninger og en videre Uddannelse hos Bibliotekarerne. Deraf følger atter, at de Institutioner, som uddanner Lærerne, maa have deres Opmærksomhed henvendt paa denne Sag. Statens Lærerhøjskole har gjort Begyndelsen ved under Samarbejde med Statens Bogsamlingskomité at indrette Kursus for Bibliotekarer. Man maa haabe, at ogsaa Seminarierne vil yde deres Bidrag til, at de unge Lærere kan blive dygtige til at lede ikke blot Børnenes, men ogsaa de voksnes Oplysning gennem Bøger.

Børnebogsamlinger. Medens det kan siges, at Læreren ikke har no-

¹⁾ *Johannes Grønberg*: Vore Landsbybogsamlinger. S. 66.

gen særlig Pligt til fremfor andre at være med i Arbejdet for de voksnes Læsning, kan det samme ikke siges om Lærerens Forhold til Børnenes Læsning. Børnebogsamlingernes Udvikling er en naturlig Opgave for Lærerne, og det maa derfor forbavse, at Folkeskolen paa dette Omraade ikke er kommet længere, end at kun omtrent en Tredjedel af Landets Kommuner har Børnebogsamlinger i deres Skoler og endda ikke i alle.

Som naturligt er, har Børnebogsamlingerne været noget stærkere drøftet i Skoletidsskrifterne end Folkebogsamlingerne, om man end ofte finder Artikler om Læseundervisning og Læsning, hvori de slet ikke omtales.

Det vil ses af det foregaaende, at der har været Børnebogsamlinger (Skolebogsamlinger) ved Skolerne ved forrige Aarhundredes Begyndelse. Mange har de sikkert ikke været, og mange Bøger har de ikke indeholdt; dertil var Børnelitteraturen altfor fattig. For dog at skaffe Børnene nogen Læsning hjemme anbefales det i en Artikel af Fr. Frølund¹⁾, at Børnene faar Læsebøgerne med hjem. En Forfatter, der skriver under Mærket *β.*²⁾, siger om Børnebogsamlinger, at de er uanvendelige i den lavere Almueskole, kan anvendes i den gode Landsbyskole og kan stifte megen Nytte i vore nuværende Borgerskoler. Forfatteren fremstiller, hvorledes en Børnebogsamling er bleven oprettet ved en tysk Skole, samt hvad han selv har gjort for Oprettelsen af en Børnebogsamling. Børnene betaler lidt for Benyttelsen; Cirkulation af Hæfter spiller en betydelig Rolle ved Udlaanet.

For at skaffe Penge til Børnebogsamlinger foreslaas det³⁾, at de Penge, som efter et gammelt Lovbud, skal bruges til paa Skolekassens Regning aarlig at anskaffe een eller flere Bøger til Lærerens videre Uddannelse, ved at Lovbuddet forandres, skal kunne anvendes til at anskaffe et Børnebibliotek, og at der fastsættes en vis Sum, f. Eks. en Snes Daler aarlig, dertil.

I Møens Skoleforening, der midt i Aarhundredet synes at have arbejdet ivrigt, foreslaar Lærer *Larsen*, *Hjelm*⁴⁾, at der ved Skolerne oprettes en Bogsamling, der er af en saadan Størrelse og et saadant Indhold, at ogsaa voksne kan faa Bøger derfra.

Samtidig hermed kommer en Bevægelse, der uden direkte at gaa mod Børnebogsamlingerne dog virker til at hæmme dem. Det er Modstanden mod den aandløse Brug af Lektiebøgerne; den fremføres særlig af den grundtvigske Retning, der vil have den mundtlige Fortællen langt stærkere frem i Skolens Arbejde. En Præst i Skjold skal i en Diskussion have udtalt: »Gid alle Bøger var brændte« (noget, der dog senere benægtes). Paa

¹⁾ Maanedsskrift og Repertorium for Almue-Skolelærere, udg. af *C. L. Børresen* og *F. Frølund*. Aarg. 2. Kbh. 1840—41. S. 501 og 504: Hvorledes bør man i Almueskolen lære Børn at læse?

²⁾ Tidsskrift for Almueskolevæsenet, udg. af *G. C. N. Borch* m. fl. Aarg. 4. Odense 1837. S. 97: Skole-Bibliotheker og Læseselskaber.

³⁾ Samleren for Skolen og Læreren, red. af *C. C. Carlsen*. Slagelse 1859. S. 123. Lærer *Nielsen*, Næstelsø: Noget om Indenadslæsning m. m. i vore Almueskoler.

⁴⁾ Samleren for Skolen og Læreren. 1863, S. 174.

Lærerne og Samfundet. I.

et Lærermøde i Ringsted¹⁾ angribes Lektiebøgerne. Bøgerne er en Nødhjælp; jo mindre vi behøver at bruge dem, desto bedre. Der er her fremført Tanker, der kommer til at spille en stor Rolle i den følgende Tids Skoledrøftelser (særligt gaar det ud over Lærebogen), og som har haft en gavnlig Indflydelse paa Folkeskolens Undervisning, men som tillige — i Overensstemmelse med den menneskelige Tilbøjelighed til at kaste Barnet ud med Badevandet — har virket i høj Grad hæmmende for en fornuftig Brug af Bøgerne i Skolen. —

Der fremkommer Forslag om Udgivelsen af et Børneblad²⁾, hvortil Redaktionen af vedkommende Skoletidende bemærker, at den naturlige Maade at nære Ungdommens Læselyst er ved gode Skolebogsamlinger.

Men endnu synes Børnebogsamlingerne at være lidet almindelige. I den tidligere nævnte Artikel af *C. A. Thyregod* om Sognebogsamlinger³⁾ hedder det, at Børnebiblioteker er en ny og lovende Fremtoning, som vinder mere og mere Udbredelse, og det er jo aldeles i sin Orden, at denne Sag er i Skolelærerens Haand.

At Børnebogsamlingerne er noget nyt, udtales ogsaa i de tidligere omtalte i 1880 af Danmarks Lærerforening udgivne: Meddelelser om forskellige Forhold vedrørende Skolevæsenet i Danmark. Børnebogsamlingernes Tal sættes her til ca. 350 og det udtales: Børne- og Skolebogsamlinger er næsten alle grundlagte i den sidste halve Snes Aar ved Lærernes Interesse for at udbrede god Læsning blandt Børnene. Undertiden har Læreren for egne Midler grundlagt Bogsamlingen, eller ogsaa er Grundfonden dannet ved Sømmens Kud af Børnene. Ofte har Læreren formaaet Sogne- raadet til at give et Bidrag til Oprettelsen, hvorefter Biblioteket senere vedligeholdes ved Bidrag fra Børnene og Kommunen. Paa ikke faa Steder anvendes Skolemulkterne til Vedligeholdelse af Bogsamlingen.

I den tidligere nævnte Beretning fra Komiteen til Understøttelse af Sogne- og lignende Bogsamlinger⁴⁾ opgives Skolebogsamlingernes Antal til ca. 200. Det hedder i Beretningen, at en Del Sognebogsamlinger udlaaner gratis til Børnene. Hvor der findes Skolebogsamlinger, læses Bøgerne i overordentlig stor Udstrækning af Børnene. Skolebogsamlingerne, der hidtil har været udelukkede fra Statsunderstøttelse, virker i økonomisk Henseende under endnu vanskeligere Forhold end Sognebogsamlingerne. Det Bidrag, der afkræves Børnene, er og maa vist være meget ringe — 5 à 10 Ore maanedlig — og i mange Tilfælde kræves der slet intet. Bogsamlingerne er derfor henviste til at søge andre Indtægtskilder. I enkelte Tilfælde er det Læreren, som helt og holdent bærer Bogsamlingen oppe ved egne Midler. Som oftest yder Kommunen et

¹⁾ Nordisk Skoletidende, udg. af *S. H. Clausen* og *J. Lauritsen*. B. 7. Odense 1863. S. 88. *Cand. Jensen*: Om bøger brug og misbrug.

²⁾ Nordisk Skoletidende, ved *S. H. Clausen* og *C. A. Thyregod*. B. 19. Odense 1866. S. 55. *Lærer Asmussen*, *Romlund*: Om Underviisning i Læsning.

³⁾ Skoletidende for 1876, S. 59.

⁴⁾ Ministerialtidende 1889, Nr. 37.

aarligt Bidrag eller overlader Skolebogsamlingen Skolemulkterne eller en Del af dem.

I »Skoletidende« drøftes Børnebogsamlingerne undertiden. I Anledning af en Forespørgsel fra en Lærer om Oprettelsen af saadanne Bog-samlinger fremkommer en Artikel¹⁾, hvori det hedder, at Børnebogsamlinger oprettes 1) for at fremme Læsefærdighed, 2) for at støtte Undervisningen i Fagene, 3) for at skabe Børnene et nyt og heldigt Medium for deres almene Udvikling og 4) for at danne en Forbindelse mellem Skolen og Hjemmene, hvorved, idet hin bestemmer Indholdets Aandsretning, dens Tone og Farve kan overføres til disse. Forfatteren gør opmærksom paa, at der haardt savnes en Børnebogsfortegnelse, og gennemgaar en Del Børnebøger.

En Redaktionsartikel i »Skoletidende«: Om at lære Smaa børn at læse²⁾ indeholder en Kritik af den mekaniske Læsning, og det paavises, at samtidig med at man giver Barnet en Færdighed eller en Kundskab, skal man give det Lyst og Evne til at bruge baade Færdigheden og Kundskaben. Der skal være Forventning i alt Arbejde. Der maa til hvert Ord svare en Forestilling, men man maa vogte sig for at give Barnet for meget ad Gangen.

Der røres i denne Artikel ved noget af det vigtigste med Hensyn til Børns Læseundervisning, Spørgsmaalet om den mekaniske Læsning. Jo længere man kommer bort fra den, jo mere man erkender, at Børns Læsning fra først af skal være Forestillingsdannelse gennem Skrift, desto nødvendigere bliver det ogsaa, at Børnene faar noget at øve denne Forestillingsdannelse paa, og desto uundværligere bliver Børnebogsamlingen. Det staar sikkert i Forbindelse med en forandret Opfattelse af Læseundervisningens Form, naar Danmarks Lærerforening nu begynder at tage sig af Børnebogsamlingerne. I 1898³⁾ rettes en Opfordring til Kredsfornemændene om at tilvejebringe statistiske Oplysninger om de i Kredsen værende Børnebogsamlinger ved Folkeskolerne og at sætte Spørgsmaalet om den hensigtsmæssigste Ordning af denne Sag ved Skolerne i den paa-gældende Kreds under Forhandling ved et Kredsmøde. Der kom Svar fra 29 Kredse. Seks af dem oplyste, at der ingen Børnebogsamlinger fandtes i Kredsen. Fra 23 Kredse kom der Meddelelse om ialt 58 Bog-samlinger. Ogsaa disse Indberetninger viste, at mange Lærere ofrede ikke saa lidt for at holde en Børnebogsamling i Gang ved deres Skoler. En Lærer fortalte, hvorledes han spillede til Dans for Børnene Fastelavns Mandag og lod Spillemandspengene gaa til Bogsamlingen. Andre Lærere støtter Bogsamlingen ved Gaver, Bøger eller Penge, og ved gratis Ind-binding. Bestyrelsen indgik med et Andragende til Lovgivningsmagten om at støtte Oprettelsen af slige Bogsamlinger ved Statstilskud⁴⁾. Til-

¹⁾ Skoletidende 1880, S. 506. J. H. Larsen-Nørrestet: Om Børnebogsamlinger, særlig ved Landsbyskoler.

²⁾ Skoletidende 1890 S. 649.

³⁾ Danmarks Lærerforenings Medlemsblad 1898, Nr. 8 S. 57.

⁴⁾ Andragendet findes i Danmarks Lærerforenings Medlemsblad 1898, Nr. 17 S. 136.

lige rettedes en Henvendelse til den danske Boghandlerforening om Imødekommen med Hensyn til Bogpriserne. Ved et Bestyrelsesmøde i August 1899¹⁾ vedtoges det at optage Oprettelsen af Børnebogsamlinger paa Foreningens Program og at forny Andragendet til Ministeriet.

Ogsaa paa Skolemøderne blev Børnebogsamlingerne nu behandlere. Dr. *M. Steenstrup* havde paa det almindelige Skolemøde i København 1880 holdt et Foredrag om Sogne- og Skolebogsamlinger²⁾. Paa det almindelige Skolemøde i København 1899 indledede Skoleinspektør *P. Petersen*, Hillerød (sammen med denne Artikels Forfatter) en Diskussion om Børnebogsamlinger³⁾. Ogsaa ved det 9. nordiske Skolemøde i 1905 drøftedes Spørgsmaalet om Børnelæsning og Børnebogsamlinger, indledet af Skoledirektør *Joakim Larsen* og denne Artikels Forfatter⁴⁾.

Efter at Statens Bogsamlingskomité ogsaa havde taget Spørgsmaalet om Statsunderstøttelse til Børnebogsamlinger op, lykkedes det i Finansaaret 1905—06 at opnaa en Bevilling til Understøttelse af Bogsamlinger for Børn i Folkeskolen. Bevillingen, som først var 5000 Kr., nu 11 800 Kr., administreres af Statens Bogsamlingskomité. Ved Min. Cirk. af 6. Juni 1905 ordnedes Børnebogsamlingernes Styrelsesforhold, saaledes at saavel Kommunen, hvis Tilskud er Forudsætningen for Statens Tilskud, som Lærerne har Indflydelse paa Styrelsen. En Børnebogsfortegnelse, udarbejdet af et Udvalg, nedsat af Pædagogisk Selskab i København, og hvis Formand var Skoledirektør *Joakim Larsen*, uddeltes til Skolestyrelserne sammen med en lille Bog om Børnebogsamlinger⁵⁾. —

Der er nu et fast Grundlag for Lærernes Arbejde for denne Sag, og flere og flere Lærere melder sig til Arbejdet. Det kan ske, at en Lærer ikke vil have noget med det at gøre, fordi »Børnene kan foretage sig noget bedre, end at hænge over Bøgerne«. Det skulde være underligt, om der i et Land, hvor der er sagt saa meget ufornuftigt om »det døde Bogstav«, ikke skulde vise sig nogen Modstand mod at skaffe Børnene i Skolen Læsning. At det undertiden er Læreren, der ikke bryder sig om at oprette en Bogsamling, kan ses deraf, at i samme Kommune gives der Understøttelse til en eller et Par Skolers Børnebogsamlinger, medens de andre ingen har. Ofte er det Sogneraadet, der ikke vil paatage sig denne nye Udgift. Saa tager Læreren undertiden selv fat; han søger at skaffe Penge til Bogsamlingen, udfører maaske et eller andet Reparationsarbejde ved Skolen og lader Kommunens Betaling derfor tilfalde Børnebogsamlingen. Han henvender sig til Statens Bogsamlingskomité om Laan af Børnebøger eller søger hos Foreningen »Danmarks Folkebogsamlinger« at faa en Præmie i Bøger til Hjælp ved Oprettelsen eller henvender sig til »Udvalget for Folkeoplysningens Fremme« om Støtte. Det sker ogsaa, at

¹⁾ Danmarks Lærerforenings Medlemsblad 1899, Nr. 16, S. 142.

²⁾ Udgivet af Udvalget for Folkeoplysningens Fremme.

³⁾ Beretning om Danmarks Lærerforenings 5te almindelige Skolemøde i København 9.—11. August 1899. Udg. af Bestyrelsen ved *F. Thomassen*. Kbh. 1899. S. 135.

⁴⁾ Beretning om det 9. nordiske Skolemøde, udg. ved *Fr. Thomassen*. Kbh. 1906. S. 199.

⁵⁾ *A. S. Steenberg*: Skolen og Bøgerne. Kbh. 1905.

Børnene foranstalter en lille Udstilling eller en Gymnastikopvisning til Indtægt for Bogsamlingen. Er Bogsamlingen først oprettet og Børnene er begyndt at faa Glæde og Gavn af den, saa gaar det lettere med at faa kommunalt Tilskud og deraf følgende Statstilskud.

Spørgsmaalet om Rabat til Børnebogsamlinger, som saavel Danmarks Lærerforening som Statens Bogsamlingskomité havde søgt at løse, er det lykkedes Foreningen »Danmarks Folkebogsamlinger« at faa løst ved Kontrakt med »Den danske Boghandlerforening«, saaledes at der gives 25 % Rabat til statsunderstøttede Børnebogsamlinger.

Lærernes Arbejde for Børnebogsamlingsagen har faaet en betydelig Hjælp fra »Bogsamlingsbladet«, der hvert Aar udgiver et »Børnebogsamlingsnummer«. Heri har flere Lærere fortalt om deres Arbejde med at oprette Børnebogsamlinger. Blandt andre har Kommunalærerinde Frk. *J. Rudolph*¹⁾ skildret sit Arbejde for at oprette Børnelæsestuer i København. Den Tilstrømning af Børn til Læsestuerne i forskellige Købstæder, som sker i de sidste Aar, vil gøre Spørgsmaalet om Oprettelsen af Børnelæsestuer brændende.

Blandt de Lærere, som har virket for Børnebogsamlingerne, maa særlig omtales Børnebogsforfatteren *Niels K. Kristensen*. Han har arbejdet meget for et godt Valg af Børnebøger, har i flere Aar i »Vor Ungdom« behandlet den nye Børnelitteratur og har virket for, at Pædagogisk Selskab i København udgav den tidligere omtalte Børnebogsfortegnelse. Ved det 6. almindelige Skolemøde i København 1907 holdt han et Foredrag om »Hvad skal Børn læse?« og har ogsaa holdt Foredrag om denne Sag rundt om i Landet²⁾.

Ogsaa Direktøren for Dansk Skolemuseum, Justitsraad *Fr. Thomassen*, har virket for Børnebogsamlingerne, bl. a. ved at faa indrettet en Samling Børnebøger i Museet.

Der er, som det vil ses af det foregaaende, Fremgang i Lærernes Arbejde for Børnebogsamlingerne. Men endnu mangler der meget i Brugen af Bogsamlingerne. De bruges hovedsagelig til at skaffe Børnene god Fritidslæsning og derigennem baade mere Øvelse i at læse og Løjlighed til at modtage den aandelige Oplivelse og de nye Indtryk, som Bøgerne kan give. Men Brugen af dem indgaar ikke som et Led i Skolens Arbejdsplan. Der synes dog ogsaa her at være en Begyndelse til noget nyt. Den Undervisningsmaade, som f. Eks. er skitseret af Lærer *Axel Nørby*³⁾, omtaler Overgangen fra Lektiebøger til Læsebøger og beskriver en Undervisningsplan med en Anvendelse af Bøger, der er i høj Grad forskellig fra det nuværende Lektiebogsystem. Ogsaa Lærer *J. Hoirup* omtaler i

¹⁾ Bogsamlingsbladet 1910—11, Nr. 12 S. 217.

²⁾ *Johannes Grønborg*: Vore Landsbybogsamlinger. S. 54.

³⁾ Folkeskolen 1913, Nr. 3 S. 34. Kursusplanen. Artiklen slutter sig til en tidligere Artikel, *Chr. Brogaard*: En ny Arbejdsplan (Kursusplanen) i Skolerne. Folkeskolen 1912 Nr. 47, S. 577 og Nr. 48, S. 586. Det foreslaas heri at forandre den nuværende Arbejdsfordeling, der giver hvert Fag et vist Antal ugentlige Timer hele Aaret igennem, saaledes, at Arbejdet med et Fag koncentrerer indenfor en kortere Tid.

Indledningen til en Diskussion om Børnebogsamlinger paa Bogsamlingsmødet i København i August 1913¹⁾ Forbindelsen mellem Undervisningen og Børnebogsamlingen.

Lærerbogsamlinger. Det retslige Grundlag for Lærerbogsamlingerne er Bestemmelserne i Lov om Almueskolevæsenet paa Landet § 67, 4 og i Købstæderne § 57, 4: »Af Skolekassen skal udredes Bøger, som Skolelæreren behøver for at udvide sine egne Kundskaber«. Denne Bestemmelse synes ikke at have spillet nogen synderlig Rolle. I 1859 udtaler en Lærer²⁾, at saa vidt ham bekendt eksisterer der et gammelt Lovbud, som befaler, at der paa Skolekassens Regning aarlig skal anskaffes een eller flere Bøger til Læreren videre Uddannelse. Synderlig Nytte har denne Bestemmelse vist aldrig stiftet; dels er den vel sparsomt bleven overholdt, dels har den valgte Lektüre vel mere været af reelt Indhold — hvad formentlig ikke er nødvendigt — end af et befrugtende, og er kanske derfor kun sparsomt bleven læst. — Saa sent som i 1884 udtales det paa et Skolemøde i Jylland, at Kommunerne synes at være fritagne for Overholdelsen af Bestemmelserne i Skoleloven af 1814 § 67. Der synes heller ikke at foreligge trykte Oplysninger om Lærerbogsamlinger. I de oftere omtalte Meddelelser om forskellige Forhold vedrørende Skolevæsenet i Danmark, som Danmarks Lærerforening udgav i 1880, er der intet af de Spørgsmaal, hvorpaa Meddelelserne er byggede, der omtaler Lærerbogsamlingerne, hvad der forekommer ret mærkeligt.

I 1891 foreslaas det i »Den danske Folkeskole« af en ikke nævnt Præst³⁾, at samtlige Lærere i hvert af Landets Herreder skal udgøre en Læsekreds med en Formand, valgt af Lærerne; at Bøgerne skal anskaffes ved Tilskud af Staten og Kommunen i Forhold til Antallet af de i Kredsen fast ansatte Lærere og Lærerinder; at Valget af Bøgerne skal overlades til Bestyrelsen for »Danmarks Lærerforening; at Lærerkredsens Formand indkøber Bøgerne og sætter dem i Cirkulation. Efter endt Cirkulation afleveres Bøgerne til et Amtsbibliotek, hvortil der i hvert Amt opføres en til Hensigten svarende Bygning; en Lærer udfører Bibliotekarens Forretninger; Udgiften til Biblioteket og dets Drift afholdes af Staten og Amtsrepartitionsfonden, ogsaa Forsendelsesomkostningerne, hvis der ikke kan faas Porto- og Fragtfrihed. Enhver fast ansat Lærer og Lærerinde i Amtet er berettiget til Laan af Bibliotekets Bøger. — Som det vil bemærkes, er der i denne Plan ikke taget tilstrækkeligt Hensyn til noget af det vigtigste ved Lærerbogsamlingen, dens Haandbøger.

I 1894 tager Danmarks Lærerforening sig af Sagen. Lærerne opfordres⁴⁾ til at indsende Oplysninger om Overholdelsen af Skolelovens Bestemmelser herom og drøfte, hvorledes Lærerne kunde ønske Sagen

¹⁾ Bogsamlingsbladet 1913—14, Nr. 7 S. 72. J. Høirup: Børnebogsamlingens Nødvendighed.

²⁾ Samleren for Skolen og Læreren, udg. af C. C. Carlsen, 1859 S. 123. Nielsen, Næstelsø: Noget om Indenadslæsning m. m. i vore Almueskoler.

³⁾ Den danske Folkeskole, udg. af Chr. Brøchner-Larsen. Aarg. 3. Kbh. 1891. S. 122: Lærerbiblioteker og deres Forsyning.

⁴⁾ Danmarks Lærerforenings Medlemsblad 1894, Nr. 8 S. 10.

ordnet. Det vedtages af Bestyrelsen, at Formanden (Skoledirektør *Joa-kim Larsen*) skal udarbejde et Forslag til Fortegnelse over Bøger, der egner sig for Lærebogsamlinger, samt at Foreningen skal indgaa med et Andragende til Ministeriet om, at der hvert Aar af Kommunen stilles et fast Beløb til Raadighed ved Indkøb af Bøger. Et ministerielt Cirkulære af 4. April 1895¹⁾ henleder Kommunernes Opmærksomhed paa Bestemmelsen i Skoleloven og udtaler, at det vil være det rigtigste, at der aarligt paa Kommunens Skolebudget opføres et bestemt Beløb til denne Brug. Samtidig udsendes den ovennævnte Fortegnelse.

Meget synes dette Cirkulære ikke at have virket. I 1904 tager Lærerforeningen sig igen af Sagen²⁾. Da sker der Henvendelse til Første- og Enelærere paa Landet og Inspektører og Overlærere i Byerne om at meddele, hvilke Haandbøger der er anskaffet af Kommunen til Brug alene for Lærerne, og hvilke Indvendinger man har fremført mod Anskaffelsen, hvis det har voldt Vanskelighed at faa Bevilling til Bøgerne. Af Landets 3000 Skoler svarede 149 (118 paa Landet, 31 i Byerne). Af Svarene fremgaar, at nogle Købstadskoler er godt forsynede med Haandbøger, og at Kommunen stiller sig velvilligt til Sagen. Landsbyskolerne er i Almindelighed tarveligt forsynede med Haandbøger, og Sagen møder ofte Vrangvilje, idet det f. Eks. udtales, at naar Læreren kunde lære Børnene, hvad han selv kunde, var det tilstrækkeligt; Læreren burde paa Seminariet have modtaget Visdom nok for hele Livet³⁾.

Denne fornyede Optagelse af Sagen falder sammen med Fremsettelsen af den norske Forfatter *Nordahl Rolfsens* Plan om Udgivelsen af en Række Haandbøger for Lærere i de tre nordiske Riger, en Plan, som fremsættes af Nordahl Rolfsen i et Bestyrelsesmøde i Danmarks Lærerforening Januar 1904.

Som Følge af disse Forhandlinger indgiver Pædagogisk Selskab i København og Danmarks Lærerforening et Andragende til Ministeriet⁴⁾, der dels indeholder en Plan for Udarbejdelsen af de nævnte Haandbøger, dels en Ansøgning om aarlige Statstilskud til Lærebogsamlingerne, f. Eks. saaledes, at Stat og Kommune hver bidrager Halvdelen. Planen om en fælles Udgivelse af Lærerhaandbøger for de nordiske Lande blev ogsaa drøftet paa det 9. nordiske Skolemøde i København⁵⁾.

For Finansaaret 1905—06 opnaaedes en Bevilling paa 5000 Kr. til Understøttelse af Bogsamlinger for Lærere i Folkeskolen. Den administreres af Statens Bogsamlingskomité. Ved Min. Cirk. af 18/7 1905 ordnede bl. a. Styrelsesforholdene som ved Børnebogsamlingerne. I 1908 udsendte Ministeriet en Fortegnelse over Bøger, egnede for Lærebogsamlinger. Der findes for Tiden statsunderstøttede Lærebogsamlinger i

¹⁾ Danmarks Lærerforenings Medlemsblad 1895, Nr. 10 S. 78.

²⁾ Danmarks Lærerforenings Medlemsblad 1904, Nr. 30 S. 199.

³⁾ Danmarks Lærerforenings Medlemsblad 1904, Nr. 37 S. 244.

⁴⁾ Danmarks Lærerforenings Medlemsblad 1904, Nr. 34 S. 226.

⁵⁾ Beretning S. 504.

ca. 200 af Landets ca. 1200 Kommuner; heraf er omtrent 50 i Købstæderne.

En særlig Form for en Lærerbogsamling blev søgt oprettet hovedsagelig paa Foranledning af Lærer *R. P. Nielsen*, Klodskov¹⁾. Han foreslaar i Foraaret 1904 at oprette en Bogsamling, hvorfra Lærerne kan faa Laan af Bøger til en planlagt Oplæsning for unge og ældre. »Lærerstandens Bogsamling« skulde derved bidrage til at udbrede Kendskab til god Læsning og vække Læselysten. Bøger til Oplæsning søgtes skaffet tilveje ved Fællesindkøb af Bøger, der ordnedes i Pakker og ombyttedes mellem Medlemmerne. Bogsamlingen virkede til 1906, da den maatte opløses. —

Det bør ved Omtalen af Lærerbogsamlinger nævnes, at der paa Seminarierne, baade Statens og de private, er begyndt et Arbejde for at indrette Læsestuer med gode Haandbiblioteker.

Det vil af den foregaaende Fremstilling ses, at Folkeskolens Lærere har udført et betydeligt Arbejde for Bogsamlingssagen, og at særlig en Del Lærere hver paa sit Sted har ofret Tid og Penge paa at hjælpe baade Børnene og de voksne med at faa Glæde og Gavn af Bøgerne. Men der er jo et stort Arbejde tilbage. Endnu findes der mange Skoledistrikter, hvis Beboere ikke har Adgang til en Bogsamling; der findes kun Børnebogsamlinger ved Skoler i henimod en Tredjedel af Landets Kommuner og Lærerbogsamlinger i en Sjettedel af dem. Særlig er det Landet, som er tilbage. Der er imidlertid Fremgang i Arbejdet, og Spørgsmaalet om Læsning og Bogsamlinger drøftes ivrigere i Skoletidsskrifter og paa Møder end tidligere. Derfor kan vi, idet vi med Taknemlighed mindes, hvad Lærerne har udrettet for Bogsamlingssagen, gaa ind i det andet Hundrebaar efter Skolelovenes Indførelse med godt Haab om, at Lærerne vil tage sig mere og mere af denne Sag, der i saa høj Grad er deres egen.

¹⁾ Se Danmarks Lærerforenings Medlemsblad 1903, Nr. 19 S. 109. *R. P. Nielsen*, Klodskov: Læsning og Oplæsning.

Da Lærerstanden begyndte at vaagne.

Af
N. Madsen-Vorgod.

I Aaret 1833 foretog en ung, norsk Skolemand en »pædagogisk Rejse« Danmark. Han hed *K. O. Knutzen*. Det er særlig den »indbyrdes Undersning« og Seminarieforholdene, han studerer. Han er ogsaa i Audiens hos Kong Frederik den 6te, og følgende Samtale føres mellem ham og Kongen:

Kongen: »Er den indbyrdes Undervisning indført i Norge?»

Knutzen: »Ja, i Stiftsstæderne. Men Lærerne hos os har mere end i anmark Frihed til at modificere den.«

Kongen: »Dette er ikke godt. Lærerne maa have noget fast at holde sig til, og derfra maa de ikke vige.«

Knutzen indvender, om man ikke let derved udrydder det frie Liv Skolen, saa at Lærerne kommer til at arbejde efter et Eksercerreglement.

»Nej, nej,« siger Kongen, »saa vidt maa man ikke drive det. Men Lærerne maa ikke raade sig selv. Bonden skal lære at læse, skrive og regne; man skal kende Pligterne mod sig selv og andre — ikke mere, ellers faar man Nykker i Hovedet« (»Vor Ungdom«, 1893).

Kongens Udtalelser kendetegner Autoriteternes Opfattelse af Lærerens stilling og Skolens Gerning i første Halvdel af det 19. Hundrebaar. Tiden er trang for de Lærere, der vil udøve deres Gerning paa selvstændig Maade. Men vi har kun faa Meddelelser om, hvorledes Lærerne led og sled under den indbyrdes Undervisnings knirkende Mekanik i dens Glansdage fra 1822 til 1832. Enhver, der offentligt talte eller skrev mod Meningen, fik straks Kancelliets sorte Bræt bundet mellem Benene. Men Læder og Ære og Kors vinkede for den, der rigtig kunde faa Maskinet til at lystre. En gammel Lærer, *Ørting* i Søvind ved Horsens, ærgrede sig ihjel over, at han skulde sættes til at udføre saadanne »Hundestunster«. Men de fleste sank Ærgrelsen i Stilhed. Og dristede en eller anden forvoven Svend sig til at kritisere, var Kritikken altid indsvøbt

i mange Lag Forsikringer om, at det ikke er Meningen at laste den »aller-naadigste Anordning« — bevares!

Men da friere Rørelser i Slutningen af Frederik den 6.s Regeringstid fik Mund og Mæle, vovede Lærerne ogsaa at gnide Støvet af Brillerne og spejde efter et Fremtidsland med bedre Kaar for dem selv og deres Gerning. Og det er forbavsende, hvor let og hurtigt de finder det rette Befordringsmiddel paa den ubanede Vej: Organisationen, Sammenslutningen.

Det var tyske Læreres Eksempel, der her fulgtes. Fremragende tyske Skolemænd — særlig Diesterweg — havde i flere Aar varmt og indtængende betonet, at Lærerne burde danne Foreninger, »Konferentser«; dette Navn blev ogsaa gængs i Danmark.

Den ældste Skolelærerkonferents, vi har Oplysning om, stiftedes i Elbo—Holmans Herreder 1835. Men først i 1840 tager Bevægelsen Fart. Straks efter Frederik den 6.s Død indeholder »Aarhus Avis« en Opfordring til jydsk Lærere om at møde i Aarhus den 5. Januar 1840 og underskrive en Adresse til den ny Konge. Opraabet var udsendt af Lærer Bering i Viby. Denne Mand bliver nu for en Del Aar de jyske Læreres Fører, Side om Side med Institutbestyrer (senere Overlærer) *Kraiberg* fra Aathus og Lærer *Schmidt* fra Vithen.

En talrig Forsamling af jydsk Lærere — selv fra fjerne Egne — mødte den 5. Januar, og Adressen til Kongen blev underskrevet. — »Det var første Gang, at de jydsk Skolelærere var forsamlede som Korporation og i større Mængde, første Gang, at Mænd fra afsides Egne mødtes, vekslede Haandtryk, Tanker og Anskuelser«, og der blev nu foreslaaet, »at de skulde samles nogle Gange aarlig for i Forening at drøfte Skolens og dens Læreres Tarv og Trang, for at lære og belæres.« (Bering: »Den kristelige Almueskole«, Side 96).

Herved blev Grunden lagt til »Skolelærerkonferentsen for Aarhus og Omegn«, der stiftedes 3. Pinsedag 1840 og snart fik ca. 50 Medlemmer. Bering blev Formand. Der blev straks taget den Beslutning, at lade Foreningens Væsen og Virken træde frem med Præget af fuldkommen Offentlighed. Maalet var jo at vinde den offentlige Mening for en Skole-reform. Foreningen tager kraftigt fat; der udsættes en Prisopgave: »Hvilke er de væsentligste Hindringer for en Skolelærer i hans Virken?« Opgaven besvaredes baade af Bering og Schmidt. Berings Besvarelse er trykt i »Dansk Folkeblad«, Schmidts i »Maanedsskrift og Repertorium«.

Bering gør med Styrke gældende, at en af de væsentligste Hindringer er, at Læreren er berøvet al Selvstændighed baade i selve Undervisningen og i alt andet, hvad der angaar Skolen: den indbyrdes Undervisningsstive Former virker hæmmende paa Læreren frie Virken, sløvgør Aanden, kvæler Selvtænkningen, slapper Virkelysten og Iveren hos ham. — For den dovne Skolemand bliver de en blød Pude og en Kaabe, der dækker Syndernes Mangfoldighed mod Skolen.«

Foreningen for Aarhus og Omegn udgav i to Aar (1841—43) et »Kon-

ferentsblad«, der indeholder mange Artikler, som endnu kan læses med Udbytte. Kraiberg har deri omløstet »Læsefrugter« og adskillige pædagogiske Artikler fra Tysk. Men det er Bladets Hovedopgave at slaa til Lyd for Konferentsernes Nytte og Sammenslutningens Stykke. Kraiberg er Bladets egentlige Redaktør, og han er utrættelig, bruger baade Mund og Pen. Ved Citater af tyske Skolemænd og i Ordslag fra egen Pen søger han at spigre fast i sine Kaldsfællers Bevidsthed, at »vil vi, at vore Forhaabninger skal blive realiserede, maa vi anvende den største Flid paa vore Konferentser og deres Opgaver. De er Lærerlivets Puls.« — »I Foreningen ligger Kraften. Isoler dig, og du er svag.«

Aarhus-Foreningen gør endog Tilløb til at værne det enkelte Medlem mod Uret af hans foresatte. Sekretæren meddeler i et af de første Møder, at et af ham til en Skolelærer adresseret Brev var aabnet af Stedets Præst og derefter udtogsvis bragt til Lærerens Kundskab. »Alle var enige om, at hvis Præsten ikke havde handlet i Uforsigtighed, var her sket et Brud paa Seglets Hellighed, som man ej turde ignorere.« Kraiberg skal nærmere undersøge Sagen.

Foreningen for Grenaa og Omegn (Formand: Lærer *Lehrmann* i Gerild) har til Formaal at knytte Lærerne nøjere til hverandre — »at give dem Lejlighed til at staa hverandre bi med Raad og Daad, Trøst og Opmuntring, saavel paa den teoretiske som praktiske Undervisnings Vej for derved at befordre et virksomt og heldbringende Skoleliv.« — Det hele tages med saa stor Alvor, at der digtes »Salmer« til disse Smaamøder, hvor ofte kun 7—8 Medlemmer er til Stede.

Her et saadant Salmeverv af *Lehrmann*:

»Saa ofte savnes Trøst og Raad
af den, der staar alene;
derfor til fælles Hjælp og Daad
vi kærligt os forene.
Saa flygtig er vor Tid,
alvorlig er vor Id,
vi søger Sandhed kun,
gid at til sidste Stund
dens Himmellys os følge!«

I Fyns Stift er der 1840 8 Konferentser (deraf er Foreningen for Baag Herred stiftet 1835), samlet i en Generalkonferentse i Odense. I Forbindelse dermed er der stiftet et Skolelærerbibliotek. Skoleforstander *Søren Sørensen*, Odense, er Formand; han bliver i følgende Aar en af Lærerstandens betydeligste Førere. Til Foreningens Møde i 1841 skriver han en Sang, hvis første Vers lyder:

»Kom, Brødre, lad os samles med Tillid, Haab og Lyst,
Vort Hjertes Trang vi tolke for broderkærligt Bryst.

Vort Ønske fromt og frejdigt vi her udtale kan,
thi Venskab er Tilhører og trofast danske Mand.
Fryd, Sorg og fælles Trang
forene vore Hjerter i Savn og Lyst og Sang.«

Ved et Møde i Odense 1842 holder han en stor Tale om »Lærerforeninger i Almindelighed for at vise Trangen til dem og henpege paa Nyttens af dem.« — Han gør opmærksom paa, at alle andre Medborgere har deres Foreninger. Men — »visselig skulde jeg mene, at ingen Stand i Staten har forholdsvis større Tvang og Tryk end Lærerstanden. Thi glemt har vi ikke, hvad der hyppig lyder for vore Øren og læses paa Prent, at Skolelærerne aldeles savner det videnskabelige Grundlag, der er en Betingelse for sand Dannelse, og at de følgelig ikke kan regnes til de dannede Klasser, ja, de frakendes endog under Tiden al Intelligens og Kultur.« — Men S. vil ikke nægte, at »er end disse Domme haarde, ubillige, inhumane, for Størstedelen falske, har vi dog meget at ønske, meget at gøre i dette Punkt.« Læreruddannelsen er slet. De ringe Fordringer til Dimittenderne i Henseende til Kundskaber, almindelig og pædagogisk Dannelse er den egentlige Kilde til den Mangel paa Agtelse, som de øvrige Samfundsklasser synes at udvise mod Skolelærerstanden og Hovedgrunden til den Undertrykkelsestilstand, hvori Læreren almindeligvis lever. — Afhængig af enhver Mand i sin Menighed og en Mængde Autoriteter, maa han altid lade sig befale, og det undertiden af Mænd, der er ukundige og uerfarne i Skolefaget; — — alligevel skal han være ansvarlig for den ham anbettede Ungdom. Hvilken Modsigelse!« Taleren slutter med en Lovprisning af Lærerforeninger, som de naturligste og virksomste Dannelsesmidler for Lærerstanden. (Bering: »Den kristelige Almueskole«, Side 109 flg.).

I 1842 fandtes der ca. 100 større og mindre Lærerforeninger spredt over hele Landet. De fleste og mest virksomme fandtes i Jylland. Men f. Eks. i Sorø Amt er der 120 Medlemmer i »Amtsforeningen« — et Tal, ingen jydsk Forening kan opvise. I Baag Herred (Fyn) findes en af de mindste Foreninger (7 Medlemmer); men den er meget virksom. I 6 Aar (fra 1835 til 1841) holder den 35 Møder og drøfter lige saa mange Emner, væsentligt af praktisk-pædagogisk Art.

Som Eksempel paa Konferentseines Virkemaade kan anføres, hvad Formanden for Konferentsen for Ringkøbing og Omegn, Lærer *Bollerup* i Rindom, skriver derom i »Konferentsbladet«, Nr. 7, 1842:

»Saasart Medlemmerne er nogenlunde samlede, begiver man sig ind i Skolestuen, hvor ældste Klasses Børn er til Stede. Her begynder man Arbejdet med, at saavel samtlige Medlemmer som Børn i Forening afsynger et Par Salmevers, hvorefter 3 Medlemmer katekiserer; de to har forberedt sig, den ene eks tempora, nemlig den, hos hvem Mødet holdes, alle tre over et ved Lodtrækning bestemt Emne. Dernæst foretages Indenadslæsning, Udenadsstavning, Sproglære og Hovedregning, undertiden og-

saa Tavleregning, Geografi, Fædrelandshistorie og Sang med Børnene. Herved gaar man saaledes frem, at Skolens egen Lærer begynder og leder enhver Undervisningsgenstand omtrent den halve Tid, som bliver anvendt dertil, og at et andet og for hver Genstand nyt Medlem fortsætter samme. Naar Skrivebøgerne er eftersat, og Børnene har bortfjernet sig, begynder Diskussionen med Hensyn til de med Børnene foretagne Arbejder. Ved disse Diskussioner gaar man saa nøje ind paa Sagen, som Tid og Omstændigheder tillader, idet man ikke blot kritiserer Indholdet, Tankegangen, Spørgsmaal og Sprogfejl, men endog Lærernes Stemme, Holdning m. m.; thi man antager saavel Jæt ene som det andet at være gavnligt, især da, som Tilfældet har været her, at Diskussionen er ført med en Besindighed, Kærlighed, Takt og Orden, der har lige saavel æret som kunnet glæde ethvert af Foreningens Medlemmer. — — Modtagne Breve oplæses m. m. Den Tid, der er tilbage anvendes til Oplæsning af skriftlige Udarbejdelser, Drøftelse af fremsatte Forslag, pædagogiske Spørgsmaal m. m. — Det er imidlertid naturligt, at man ikke kan arbejde 8—9 Timer uden Vederkvælgelse, og derfor giver det Medlem, hos hvem Mødet holdes, »en simpel og tarvelig Beværtning«. Jeg siger »simpel og tarvelig«, fordi den er saa, og for at ingen — end ikke een — skal tro, at vor Forening samles ligesaa lidt som vel nogen anden for at fremkalde eller deltage i »usædelige og forargelige Sviregilder eller deslige«.

I de fleste Foreninger virker man paa lignende Vis. Det er Lærere, der ikke længere vil regnes for at høre til en Pariakaste. De vil tiltvinge sig Respekt ved at dygtiggøre sig til deres Gerning. De har ingen Adgang til videre Uddannelse; de har ikke Raad til at holde Blade og købe Bøger. Saa gribe de til at give hverandre »indbyrdes« Undervisning.

En Undtagelse danner Skolelærerforeningen for Horsens og Omegn (Fmd. Kateket *Rasmussen*, Horsens). Her holder man kun Diskussioner om pædagogiske og andre Spørgsmaal, f. Eks.:

»Paa hvilken Maade kan man sikrest og lettest anstille Forstandsøvelser med Børn?« (Hansen i Hatting).

»Hvilken Fremgangsmaade kan anses for den bedste til at lære Børn at læse med Færdighed?« (Larsen i Stenderup).

»Forslag om Oprettelse af en Enkekasse for hele Stiftets Skolelærere« (Skive i Bjerre).

»Forslag til Skolelærerne om at bevirke en større Tarvelighed ved Bøndernes Gilder« (Petersen i Gjedved).

Møderne holdtes i Horsens Borgerskole og »maatte ikke holdes i noget Medlems Hus eller forbindes med noget Gilde ell. lign.«

De mest fremragende og modigste af Lærerne forstod dog, at det friske og vakte Foreningsliv burde sættes et videre Maal end den enkeltes Dygtiggørelse. De spredte Kræfter skal samles til maalbevidst Arbejde for en Reform, der burde tilsikre Skolen og dens Arbejde bedre aandelige og timelige Kaar. Tanken om at samle alle danske Lærere i een Forening udgaar fra »Pædagogisk Selskab« i København. Det bevilger 50 Rigs-

daler til en saadan Forenings Stiftelse, og den 24. Juni 1841 stiftedes »*Almindelig dansk Skolelærerforening*«. Det aarlige Kontingent blev sat til 4 Mark, der skulde betales i 4 Terminer. Kand. theol. *Fr. Frølund*, København, blev Foreningens Formand.

Dens Formaal skulde være »at samle hele den vakte aandelige Bevægelse i et Brændpunkt, alle de spredte og isolerede Kræfter i et stort Hele, til en fælles Samvirken til det samme Maal: Skolens og dens Læreres Tarv«.

Men her var slaaet et større Brød op, end den Tids Lærere kunde sætte i Ovnen. — Kraiberg opfordrer kraftigt sine Kaldsfæller til Indmeldelse: »Folkeskolen kan aldeles ikke tilfredsstille Tidens Fordringer; der lægges mangefold Hindringer i Vejen for Læreren Virken. Vi maa staa hverandre bi, fremsætte vore Forslag og Meninger til offentlig Drøftelse.« — Endnu mere indtrængende tager den københavnske Lærer, senere Skolebestyrer, *Hans Schneecloth* fat: »Den kollegialt-broderlige Aand har endnu ikke slaaet dybe Rødder. Det staar daarligt til med den sande Kærlighed og Begejstring for Embedet. Det er ogsaa mageligere i Ro at se til og først melde sig, naar Frugten er plukket. Men er det ærligt? Skolen har hidtil kun altfor meget været Tjenestepige; men den slaviske Aand maa banlyses. I denne Kamp maa ingen mangle. Enhver Lærer skylder sig selv, sin Stand og sin Skole at tage Del i Kampen.«

Sande og gode Ord, men de var spildt! Nu kan vi jo ogsaa let se, at det den Gang var en fantastisk Tanke at ville samle Lærerne i en Landsforening. Alene Samfærdselsmidlerne og Postforbindelsen lagde store Hindringer i Vejen. Der var den Gang uhyre langt fra Ringkøbing til København. Men Bering har dog sikkert Ret, naar han ser Hovedgrunden til, at Lærerne ikke indmeldte sig i Foreningen, »i Mangel paa den rette Underordningsaand, saavel hos den enkelte som hos flere mindre Foreninger, og den Skade, som derved foraarsagedes for selve Sagen, lader sig egentlig ikke beregne.« (»Den kristelige Almueskole«, Side 99).

Nej, Lærerne foretrak at fægte i de smaa Kompagnier og under Anførere, de kendte, i Stedet for at sende deres 4 Mark til København.

Men Skrækkens Aand fo'r i adskillige Præster og Provster og Amtmænd, da de skikkelige Degne, der dog fra Ungdommen af var bleven præpareret til Nøjsomhed, begyndte at røre paa sig. Disse Foreninger var jo »Konspirationer mod Lærernes foresatte«. Saaledes lød det i Indberetninger til Kancelliet. Den 6. Juli 1840 vilde Sorø Amts Lærere ligesom de to foregaaende Aar samles i Ljunge Skole for at underskrive en Petition til Stænderne. Men Skoledirektionen forbød at holde Mødet i Skolen, og Sogneforstanderskabet anmodedes om at forbyde denne Sammenkomst. Der mødte kun 13 Lærere til Mødet, og »de afhandlede det fornødne i et af Lærernes Værelser.« Senere opklares det, at Kancelliet har resolveret, at de maanedlige Konferentser ikke maa finde Sted, da Direktionen i sin Indstilling har bemærket, at »slige Forsamlinger

neppe vilde stifte synderligt Gavn og foranledige uformødne Udgifter!« (Alm. Skolelærerforenings Tidende«, Nr. 12).

Nu bliver der Røre i Foreningerne, og talrige Forespørgsler sendes til Kancelliet, der dog benægter, at den nævnte Resolution gælder for alle Tilfælde. Foreningen i Elbo—Holmanns Herreder er saa hyperloyal, at den søger om Tilladelsen til at holde Møder. Det tillades den allernaadigst at holde 2 à 4 Møder aarlig »indtil videre«, dog skal Tiden approberes af Amtmanden og Provsten, og kun Lærere fra Herredet maa deltage. — Men de fleste Foreninger holder Møder uden at spørge enten Præst eller Provst om Forlov. Og det var naturligvis ogsaa det klogeste Men disse Forsøg paa at underlægge Konferentserne Myndighedernes Kontrol giver Anledning til, at »Fædrelandet« skriver en Artikel derom og raader Lærerne til at holde Møderne i private Huse. Bladet slutter med at skrive: »Enten frie Konferentser eller ingen!« — Den samme Opfattelse har de fleste Lærere. Deres nyvakte Frihedsfølelse er prikken. Det fik Medudgiver af »Maanedsskrift og Repertorium for Almue-Skolelærere«, Pastor C. L. Borresen, at føle. I dette Tidsskrift (1840, Side 81 fig.) skrev han en Artikel om »Landsbyskolelærernes Kaar og Stilling«. Han har vel nok Ret i, at hans Hensigt kun har været »at berigtige nogle Skolelæreres Anskuelse af deres Stilling« for muligvis at gøre dem »mere tilfredse dermed«. Men under hans forsigtige Vendinger »paa den ene og paa den anden Side« skimtede Lærerne Pastoren, der i Kraft af sin Uddannelse og Kundskaber forlangte at staa paa et højere Stade end de. »Almueskolelærernes Kaar maa altid blive ringe,« skriver han, »da den fattige Almue aldrig vil kunne lønne ham højt. Man har dertor og dannedet en egen Klasse af Lærere for Almueskolen og indrettet deres Dannelsessted efter fattig Løjlighed. Læreren kan derfor ikke gøre saadanne Fordringer, som videnskabeligt dannede Embedsmænd, hvis Dannelse kræver 8 Aar i Skolen og 4 Aar ved Universitetet.« — »Skolelærerne skader deres Sag ved for hyppige Klager«. — »Naar Skolelæreren ret vilde erkende sin sande Stilling og nøjes med den Ret, han har, vilde han ikke alene føle sin Afhængighed mindre trykkende, men ogsaa blive mere uafhængig — — — han er saa fri som nogen anden Statsborger, naar han holder sig indenfor den ham foreskrevne Kreds af Pligter og Rettigheder, men bliver let fangen og fortrædiget, om han vil overskride den.« — »Det forskellige Dannelsesstrin, hvorpaa Præsten og Læreren i Almindelighed staaer, hindrer ofte et venskabeligt og fortroligt Forhold imellem dem«. —

Saaledes lyder de formanende Ord fra en Præst, der omfattede Lærerne og Folkeskolen med varm Interesse. Man ser ham for sig, med mild, bekymret Mine og løftet Pegefinger.

Og Lærerne er parat til Forsvar paa deres egen Skanse. *Asmund Christian Gleerup*, den senere bekendte Politiker, som den Gang var Lærer paa Ourø, skrev et Tilsvaer, der fylder 26 Sider i »Repertorium«. Hans

Stil er bred, hans Tone er saglig, men med Værdighed og Kraft tilbageviser han Pastor Børresens Paastande. Offentligheden maatte faa det Indtryk, at her var en Skolelærer, der i Indsigt og Dannelse nok kunde hamle op med en Præst. I sit Gensvar søger Børresen da ogsaa at reducere det meste til Misforstaaelser fra Gleerups Side. Men saa skrev Børresen en Artikel i 1ste Hæfte af Frølund's Tidsskrift »For Kirken og Skolen«: »Nogle Bemærkninger om Præstens Forhold til Kommunen og dens Skolelærere«. Heri angriber han — om end i forsigtige Vendinger — Skolelærerkonferentserne: »Han tvivler ikke om, at flere af de Lærerforeninger, der nu danner sig, gaar ud paa noget ganske andet end Uddannelse og Opmuntring til Flid og Troskab i deres Kald« — — »Den historiske Anledning til flere af dem viser tydelig, at det især er Misfornøjelse og Utilfredshed, der har fremkaldt dem.« Han frygter for, at en Misfornøjelsens og Opsætsighedens Aand kan udvikle sig i Konferentserne, hvis de ikke ledes og styres med Forstand; han opfordrer sine Embedsbrødre til hver i sin Kreds at forsøge at lede og styre dem i det rette Spor. Og han hævder, at Præsterne er berettiget til at møde ved Sammenkomsterne, naar disse holdes i Skolen og i Skoletiden.

Men nu mobiliseres den hele penneførende Lærerkorps. Næsten enhver Lærerforening gør Indsigelse, og i de følgende Aar er Børresens Udtalelser — ofte i lidt skærpet og forvansket Form — staaende Figurer, naar Lærernes Talsmænd har Brug for noget, der skal ægge og bide. — Lærer *Rasmus Sørensen* fra Venslev, der ellers ikke har taget Del i sine Standsfællers Foreningsliv, kan nu ikke sidde stille. Det er altid en Fornøjelse for ham at mule en Præst, der pukker paa en højere Grad af Dannelse. Og han gør aldrig Undskyldning, naar han vil henrette en Modstander — et Skudsmaal, der ikke kan gives de fleste Lærere, der tog Del i denne Kamp. — Han skriver bl. a. til sine Kaldsfæller: »I er Konspiranter og Oprørere, ikke mod Kongen, der kun har regeret i to Aar, men imod en 15 Aars Skoleinspektør, en 5 Aars Bondeven og en 3 Aars Repertør af Skoleafhandling«. Børresen har hævdet, at Skolevæsenet er en Stats-sag, og at hver, der taler om Skolevæsenet, taler om Staten, og saa maa Staten holde Kontrol med, hvad der siges, og fordre Frihed til at raade og styre Talen. Og R. S. indprenter nu paa kateketisk Vis Lærerne, hvorledes Forholdet er: »Hvilket Lem af Statens hele Legeme tilfalder vel den Frihed at tale? Svar: Statens Tunge. — Hvilket andet Lem paa Statens Legeme faar alene Frihed til at tage? Svar: Alene Statens Arm med Haand og Fingre. — Det var bravt svaret. Kan I se, Børresen har Ret? I er jo hverken Statens Tunge eller Arm, og I har altsaa ingen Frihed til at tale, ingen Frihed til at tage, men Frihed til at tygge og synke, hvad Pastor B. putter i Munden paa eder.« — R. Sørensen's Artikel er helt igennem spydig, spids, bidende. »Han har ikke villet unddrage sin ærlige Hjælp til at vidne Sandhed og staa den forurettede, gode Sag bi. Det har paa min nu ikke saa korte Skribentbane været min Bestræbelse indtil denne Stund og skal blive det fremdeles.« (»Konferentsbladet«, Nr.

5, 1841). Og der kan næppe være Tvivl om, at R. Sørensens skarpe Paa-visning af, at det var den enevældige Stats Arm og Tunge, der her slog og stak, bidrog til, at Tidens Frihedsmænd, der kæmpede for en fri Statsforfatning, fik Øje paa Røret iblandt Lærerne og i nogen Maade Sympati for deres Krav.

Nu bliver Lærernes Kaar og Stilling sat under Drøftelse i »Fædrelandet«, »Københavnsposten«, »Almuevennen« og flere Blade.

Skolelærer *Schou* i Harløse ved Frederiksborg skriver en Pjece: »Tvende Epistler til Pastor Børresen«, hvori han lader sin Harne rulle; Tonen er bitter og sarkastisk; men da Pastor Børresen (»Repertorium«, Septbr. 1841) erklærer, at Hr. Schou »røber stor Mangel ikke blot paa sand Dannelselse, men paa Aandsmodenhed — — paa simpel Opdragelse, paa Agtelse for sig selv og sin Stand« — saa giver Schou et værdigt Gensvar, der viser, at hans Dannelse nok kan staa Maal med Præstens.

Nej — Lærerne er saamænd ikke revolutionære. Det er i ydmyge Vendinger, de Gang paa Gang indsender Andragender til Stænderne. Men de, der har Magten, underlægger jo altid deres »undergivne«, som vil fremad og opad, egenyttige Bevæggrunde. Naar f. Eks. Lærerne andrager om at faa Indflydelse paa Forvaltningen af Lærerenkekassernes Midler, kan Biskop Mynster ikke se dette retfærdige Krav under anden Synsvinkel end »Prætensioner, som lettelig kan fremkalde Uvillie«, og han føler sig forpligtet til — paa Skolelærerstandens Vegne — at bede Stænderforsamlingen om, at slige Fordringer ikke bør regnes hele Standen til Last«. (Bering: »Den kristelige Almueskole, Side 144). — Andragendet om Offentliggørelse af de ledige Lærerembeder bliver kun med knebet Flertal i Roskilde Stænderforsamling henvist til en Komité. Nogle Godsejere hævdede, at det var bedst, Embederne blev besat efter »personligt Bekendtskab«. Og Biskop Mynster erklærer: »De kaldsberettigede mangler aldrig due-lige Subjekter at ansætte, og de ved ofte forud, hvem de vil vælge; en Bekendtgørelse af ledige Embeder er unyttig for alle Parter.«

Saa tog Lærerne selv fat og sørgede for, at ledige Embeder blev kundgjort i Skolebladene og i de Aviser, der vilde give Plads. Bering udgiver 1843: »Skole-Calender, en Beretning om Skolelærerembedernes økonomiske Beskaffenhed i Nørrejylland med Angivelse af den kaldsberettigede«. Lignende Arbejder saa snart Lyset: For Sjællands Stift af Lærerne *Jepsen* og *Thastum*, for Fyens Stift af Lærerne *Hansen* og *Jørgensen* og for Lolland-Falsters Stift af Lærer *Friis*.

Af disse Skrifter kunde Offentligheden se, at Lærernes Kaar gennem-gaaende var usle.

Det er næsten rørende at lægge Mærke til, hvor taknemmelige Lærerne er, naar der vises dem Sympati og Velvillie. Det er noteret med stor Paaskønnelse i Datidens Skoleblade, at Provst *Møller* i Breum i Salling tager Initiativet til Dannelse af en Lærertorening for Sallings fire Herreder. Og da Provst *Plesner* i Glud har meddelt, at han vil skænke

»Skolelærerforeningen i Bjerge Herred« et Eksp. af »Tidsskrift for Kirken og Skolen«, hedder det i Beretningen derom: »Dette Tilbud hørtes med megen Glæde og modtoges med den inderligste Taknemmelighed«.

I 1844 udsendte Professor *H. N. Claveen* et lille Skrift: »Om Bestyrelsen af Kirke og Skole i Danmark«. Han gør gældende, at Kirke- og Skolevæsen bør udrives af Kancelliets Haand og underlægges en særskilt, sagkyndig Overledning. Lærerne bliver taknemligt rørte over, at en Professor gør et af deres Hovedkrav til sit, og der sendes ham Takskrivelser fra »Pædagogisk Selskab«, fra Bestyrelsen for den alm. danske Skolelærerforening, fra 50 Skolelærere i Aarhus og Omegn, og en Del Skolelærere i Omegnen af Kolding nyttet Lejligheden til at hylde Forfatteren, da han er der paa Egen i Besøg.

»Almindelig dansk Skolelærerforening« virkede ihærdigt, men Agten var større end Magten. Den havde aldrig over 400 Medlemmer. Og efter ca. 10 Aars Virksomhed blev den opløst. Det er sandt, hvad Bering skriver (»Den kristelige Almueskole«, Side 138): »Havde den i sin Midte haft 3000 Lærere i Stedet for 400 — hvor langt mere vilde den da ikke have kunnet udrette«. Men baade den, og de andre Foreninger, her er omtalt, bidrog dog mægtigt til at vække Lærerstanden til selvstændigt Liv. For Eftertiden maatte der regnes med Lærerne, naar der forhandlede om Skoleforhold. At selv Folk, der følte varmt for Folkeoplysningen, var sendrægtige til at nemme denne Lære, kan bl. a. ses deraf, at *Monrad* i sin første Ministertid ikke modtager Lærerne videre venligt. Det er en Deputation fra Lærerforeningen i Faxe Herred med Lærer *Lindahl* som Ordfører, der i Juli 1848 forebringer adskillige af Lærernes gamle Ønsker for Ministeren. Men han svarer tvært og gnavent og med en Begrundelse, der vilde have passet bedre, om han havde været en storagtig Sogneraadshoved og Andragerne Fattiglemmer, der bad om forhøjet Understøttelse. Til Ønsket om Fritagelse for den forhadte Befordring af Gejstlighedens Embedsbreve svarer Ministeren, at Besørgelsen af disse Breve ikke var saa generende, som den udgaves for, og han sammenlignede den med sin egen Forpligtelse til at feje Rendestenen udenfor det Hus, hvor han boede. Pigen kunde jo besørges Posttasken. — Til Ønsket om en Forbedring i Lønnen ytrede han, at den vilde være vanskeligt at faa, da Hartkornet var bebyrdet nok. Skolelærerne var i Økonomien gaaet uden for Lovens Princip, der vilde, at de skulde udgaa af og leve som Bondestanden. Men nu herskede der Luxus i deres Klædedragt. Ordføreren gør en Bemærkning om, at Hensyn til Stillingen som Kirkebetjent og Hensyn til Embedet fordrede, at Læreren skulde gaa anstændigt klædt. Men nu svarer Ministeren, at han heller ikke tænkte saa meget paa Lærerne selv som paa deres Koner og Børn. (»Maanedsskrift og Repertorium«, Novbr. 1848).

Monrad og ligesindede lærte dog snart, at nu kunde Lærerne ikke afspises med Floskler om Tarvelighed og »Lovens Princip«. Da vort Folk

træder ind under en fri Forfatning, er ogsaa Lærernes Foregangsmænd saa modne og aandeligt udviklede, at de kan tage Førerskabet paa Opdragelsens og Undervisningens Omraade. Langsomt og sindigt, med Livets og Udviklingens Ret, gør de dette i de kommende Aartier — skønt Loven vedblivende sætter Lærerstanden under Gejstlighedens Tilsyn.

(Hvor intet andet er antørt, er Citaterne fra »Konferentsblad for Aarhus og Omegn«).

Nogle Sange fra Midten af forrige Aarhundrede.

Lærerstanden vaagnede, og den vaagnede til Kamp for Forbedring af Skolens og Standens Kaar. I Kampen er der Liv, og dette ytrede sig paa mange Maader, i Skrift og i Tale, i Vers og i Prosa. Som Prøve paa saadanne Livsytringer hidsættes her nogle Sange, der giver et godt Billede af en brav Lærers Tænkemaade og af Aanden og Tonen ved Lærernes Sammenkomster.

Forfatteren til Digtenene var Skolelærer og Kirkesanger *Johan Arndt Christian Henriksen*, f. i Stokkemarke $25\frac{1}{2}$ 1804; død i Magleby $16\frac{1}{8}$ 1877. Han var Søn af Skolelærer *Knud Henriksen* i Stokkemarke, ogsaa kaldet »Danmarks første Seminarist«.

Han dim. fra Vesterborg Seminarium (Biskop *P. O. Boisen*) $\frac{6}{8}$ 1825 med »Udmærket duelig«. Han var først Lærer paa Lolland et Par Aar;

Knud Henriksen, Danmarks første Seminarist
Efter en Tegning af Poul Edvard Rasmussen, Komponisten til
»Danmark dejligst Vang og Vænge«

Johan Arndt Christian Henrichsen

kom saa til Stevns: 1828—36 Lærer i Varpelev; 1836—77 Lærer i Magleby; udnævnt til Dannebrogsmænd 1876.

Han var poetisk begavet og meget benyttet som Lejlighedsdigter. Han havde et udmærket Fortællertalent og var i mange Maader et Stemningsmenneske, der kunde le med det ene Øje og græde med det andet.

Han var et Barn af sin Tid, og derfor kan han staa som en Type paa Dattidens Lærere. I hans Digte, som ofte er prægede af en vis Humor, kommer den fædrelandske Tone særlig frem, hvilket Sindelag besjælede Skolelærerne i Fyrreerne og Halvtredserne, og ikke uden Grund slaar han paa de Strengene, at Folkeskolen har nedlagt den pligtro og nationale Aand, der besjælede

Heltene i Treaarskrigen. En Nøjsomhedens og Resignationens Aand rørte sig dengang i den danske Lærerstand. Kom Lønnen ikke her, saa vil den vente den tro Arbejder hisset! Der udstødes ikke Veklager eller er Tale om at nedlægge Arbejdet.

Digtet til Statsminister *Chr. Ditt. Reventlow*, der havde været til Stede ved hans Dimission, viser, at Forfatteren havde personlig Kendskab til denne Bondens og Oplysningens sande Ven. Visen, som blev lavet extempora i Præstegaarden, medens Punchen bryggedes, giver et lille Tidsbillede af det venskabelige Forhold, der dengang fandtes mellem Præst og Skolelærer.

Sang ved en Skolelærer-Forening under 3-Aars Krigen.

Af Skolelærer *Joh. Arndt Chr. Henrichsen*, Magleby paa Stevns.

Melodi: Danmark dejligst Vang.

Heltene ved Danevirke
mandeligen sla,
mens vi her i Skole, Kirke
ved vor Gerning gaa —
flyver Tanken dog saa vide
til de elskte Brødrers Side,
Helte, som vor Samtid pryde,
Liv og Blod udgyde.

Hvo har tændt den skønne Flamme
i hvert Heltebryst!
Og *hvo* tænder end den samme
ind med Himmellyst!

Du, som vakte Folkeanden,
Du, som rakte Barnet Haanden,
Du i Drengen, man dig sendte,
Troskabsluen tændte!

Derfor fløj de mange Blade
mellem Fader Søn,
Pigerne blev hjerteglade,
sukked ømt i Løn;
thi de kække, danske Dreng
og kan slaa paa Hjertets Streng,
Mø og Land paa dem kan stole
fra den danske Skole!

Gid den danske Skole trives,
Frugten vorde skøn!
Gid hver Lærers Mod oplives,
gid han høste Løn!
Brødre! vi i Skole, Kirke,
bygge vil et Danevirke!
Saa vil Gud i Fred os unde
her saa sødt at blunde!

Sang til Skolelærer-Foreningen.

Af Joh. A. Chr. Henriksen.

Melodi: Danmark dejligst Vang og Vænge.

Her i Verden smaa og store
blandt hinanden staa.
Det er Kunsten sig at more,
mens vi fremad gaal
Er vor Stilling ikkun ringe,
kan vi ej i Højden springe,
vel os paa vort lave Stade,
naar vi kun er glade!

Sé vi fik et ille Rige,
det jo hver Mand véd,
vi tør trygt paa Tronen stige
og ej dumpe ned;
mildt vort Scepter vi udstrækker
over Underdaners Rækker,
ingen her tør mukke, støje
for Monarkens Øje.

Kommer Julens glade Dage,
da et Gaaselaar
tæt ved Bondens Hvedekage
paa vort Taffel staa!
Jul og Paaske, Pinse bringer
Offerpengene, som klinger.
Skal det stærkt paa Præster regne,
drypper det paa Degne!

Derfor vil vi os fornøje,
mens vi fremad gaar!
Ingen Sorger os nedbøje,
blege vore Haar!
Følge vi kun Pligtens Stemme,
vi en salig Fryd fornemme,
maatte kun vor Gerning lykkes
og vort Sind ej trykkes!

Sang i Skolelærer-Foreningen

(efter en Ferie.)

Af Joh. A. Chr. Henrichsen.

Melodi: Ved Vintertid —.

Velkommen elskte Brødre hid,
paa Eders Venskab tør jeg stole,
snart samles vi til gavnrig Id
blandt Børnelokken i vor Skole.
Men før vi der kan træde ind
med Glædesroser paa vor Kind,
skal Sjælen styrkes og vort Sind
paa Herrens Kraft skal frejdig stole!

Omringet af de elskte Smaa
maa hver Bekymring fra os vige,
og naar de glade om os staa,
vort Haab til Gud maa barnlig stige.
Den Sæd, som trofast vi udstrø,
skal blomstre paa den danske Ø.
Vorherres Ord skal aldrig dø,
det følger os til Glædens Rige.

Velsignet være da Din Gang
i Herrens Vingaard, elskte Broder,
vær ej forsagt, er Vejen trang
og Du maa savne Livets Goder.
Har man ej for Din Stræben Sans,
og svandt Dit Liv foruden Glans,
hist slynge Englene Din Krans,
gak derfor trøstig, elskte Broder!

Sang til et Selskab i Strøby Præstegaard

efter en øjeblikkelig Opfordring af Præsten, Konsistorialraad Neess.

Af Joh. Arndt Chr. Henrichsen (der dengang var Skolelærer
i Varpelev i Strøby—Varpelev Pastorat 1828—36 (Stevns).)

Mit fulde Glas med Glæde jeg vil tømme,
og dertil skikker sig en munter Sang.
Lad Daaren kun om Rigdoms Lykke drømme
og Stormand om sin Titel, Rang!
Jeg paa min Ære siger, tror:
∴ Et godt Glas Punsch gør rig og stor! ∴

Ved det jeg øjner idel Fryd og Glæde,
er Præsten, saa er ogsaa Degnen glad.
Men Degnen for det meste dog maa kvæde,
dermed fortjener han sin Mad.
Han faar sit Offer, Accidents
∴ og lever som en Excellents! ∴

Men saa kan vist ej alle Degne sige;
der gives dem, som har det knappe Brød —
men jeg, som har det hele »tyrkisk Rige«¹⁾
kan altid have Smør til Grød!
Men Punsch saa sjelden jeg kan faa;
∴ thi vil jeg ej den Drik forsmaal ∴

Højt jubler jeg: Hil slige Vennefester!
Hil den, som skænker i til bredfuldt Maal!
Ja hil Dig, Kreds! hil mine kære Præster!²⁾
Hil hver som tømmer deres Skaal!
Svag lyder her min Harpes Klang;
∴ men tag til Takke denne Gang! ∴

Sang ved et Lærermøde i Næstved, hvor der forhandlede om Enkekassen.

Af Joh. Arndt Chr. Henriksen.

I Skolen ved vor Gerning Tiden rinder,
imens vi sysler med de kære Smaa;
vi samle dog saa mange kønne Minder
paa Skolevejen, til vi vorder graa.
Især gav Gud en Viv, som Fryd vil skænke,
som letter os vor Vandring tro og huld!
Bør vi da ej den Elsktes Vel betænke,
om hun skal sé os sænkes ned i Muld!

En Enkes Bolig er saa snever, lille,
derinde bliver Luften ofte trang,
paa hendes Kinder hede Taarer trille!
Held den, der letter hendes tunge Gang!
Held den, der vil med ædelt-Hjertets Varme
som Støtte for den brave Enke staa!
Held den, som vil i Kærlighed forbarme
sig over vore efterladte Smaa.

Og derfor vil vi kærlig Haanden række
til dem, som hørte vore Brødre til.
Ja, Kærlighedens Aand vil Gud opvække,
vor fromme Stræben han velsigne vil.
Saa skal vi frejdig virke i vor Skole
og bære Byrden af den yngre Slægt.
Paa Gud og ædle Hjerter tør vi stole,
han tage dem og os i Varetægt!

¹⁾ Varpelev kaldtes i Folkemunde: »Tyrkiet«.

²⁾ Sognepræsten havde Kapellan.

Mindesalme over Hs. Excellence Statsminister
Grev C. D. Reventlov (døde 1827.)

Af Joh. A. Chr. Henrichsen.

Melodi: Af Højheden oprunden er.

For os Dit skønne Minde staar
o Olding! med Dit Sølvhaar
og med Dit ædle Hjerte!
Ja, med det ømme Fadersind
Du traadte tidt i Skolen ind
og saa' hvad Barnet lærte!
Hil Dig! Hil Dig!
Sekler svinde, men Dit Minde
fast skal stande,
til vi skal i Lyset lande!

Du hørte selv den mindste Pog,
og naar han ret blev viis og klog,
da straaede Dit Øje!
Men og Du løste Bondens Baand
besjælet ret af Friheds Aand,
vær signet i det Høje!
Alle Slægter Krans vil binde
om Dit Minde.
Ja, Din Ære uforgængelig skal være.

Men Herren har velsignet Dig!
O! sé en Søn, som er Dig lig!
Han og har Faders Hjerte.
Den fattige han Brødet gav,
og han er Enkers Støttstav,
han lindrer Nød og Smerte!
Alle Arme til ham træde,
o hans Glæde er at gavne,
aldrig de en Fader savne.

Saa tage Gud i Varetægt
den ædle, dyrebare Slægt,
som i hans Aand vil virke
paa Danmarks skønne fagre Ø
hans lyse Minde ej skal dø
i Skole og i Kirke.
Det skal blandt os venlig smile,
vi vil ile ham at ligne,
da vil Gud vor Daad velsigne!

Sang ved et Andragendes Indsendelse til Rigsdagen 1856.

Forfattet af *Joh. Arndt Chr. Henriksen*.

Melodi: Danmark dejligst Vang —.

Alle I, som kærlig hegner,
freder om de Smaa!
Substituter, ægte Degne,
som i Kredsen staar!
Vi som Sædemænd med Trøsten,
at vi og skal nyde Høsten —
Alle I, som er til Stede,
hilser jeg med Glæde.

Haabets Fugl skal for os synges
højt med Jubellyd,
saa den hele Lærerklynge
vaagne skal til Fryd!
Snart vor Rigsdag træder sammen,
siger til vort Forslag Amen!
Saa skal Fryd og Held nedregne
over alle Degne!

Tro vi skal vor Skole passe,
Pligten bli'er ej tung!
Saa skal ingen Hjælpekasse
fyldes af vor Pung!
Højt skal Offerskaalen klinge,
vi skal ej for Sognet ringe,
vi skal Visdoms Pund udveje
og ej Kirker feje!

Briste alle Baand, som trykke
paa vor Lærerstand!
Alting ske til Held og Lykke
for vort Fædreland!
Haabets Engel sé vi vinke,
paa hans Smil vi nok tør klinke.
Højt vi alle Glasset hæve:
Lad Reformen leve!

Sang ved et Læremøde, efter at Skoleloven af 1856 var udkommet.

Forf. af *Joh. A. Chr. Henriksen*.

Kommer hvo, som komme kan,
skikker Jer til Sæde!
Klinker med hver Skolemand,
deler Dagens Glæde,
vore Venner ikke sov,
derfor kom vor Skolelov
∴ her blandt os til Stede! ∴

Læreren som Patriark
nu kan *tælle* Hjorden,
klippe hver for sine Mark,
Tingen er i Orden!
Han paa Statens Stige staar,
Tillæg faar han for hvert Aar.
som han faar paa Bagen.

Æg og Gæs vel fløjten gaar,
naar vi bort mon træde;
men Kapitelstaksten staar
til hver Nyders Glæde!
Tænk, han faar sin Ringeløn
og er Statens ægte Søn,
lad os derfor kvæde!

Brødre, Skaal da for enhver,
som os gav sin Stemme,
som har os og Skolen kær
og vort Maal vil fremme!
Brødre, gid vi alle maa
glade i vor Skole gaa,
og vort Maal ej glemme.

Lærerne og Børnelitteraturen.

Af
Niels K. Kristensen.

Ordet Børneliteratur er af nyere Oprindelse. I Oldtidens Kulturstater aatte Børnene — for saa vidt som de kunde læse — ty til de Bøger, de voksne brugte, nemlig til Heltesagnene.

I Middelalderen havde man Legenderne, og i Reformationstiden bilske Historier og de egentlige Folkebøger.

At Børnene trængte til Læsning, der baade med Hensyn til Sprog og indhold var afpasset efter deres Fatteevne og hele aandelige Standpunkt, tænkte ingen paa.

Den første, der slog til Lyd for denne Tanke, var Rousseau.

I sin berømte Bog »Emile« skrev han omtrent saaledes om Defoes Robinson Krusoe, der udkom i April 1719: »Naar vi absolut skal have Bøger, saa er der een, som efter min Mening giver det mest udmærkede Billede af en naturlig Opdragelse. Denne Bog skal være den første, min Børn læser; den skal i lang Tid udgøre hans hele Bibliotek og bestandigt beholde en fremragende Plads i det. Den skal være Grundlaget for alle vore Samtaler om Naturvidenskaberne. Den skal under hans Uddikling tjene som en Prøvesten for hans Dømmekraft, og saa længe hans Børn ikke er fordærvet, vil Læsningen deraf stadig vedblive at behage ham. Hvad er da denne mærkværdige Bog for en? Er det Aristoteles? Er det Plinius? Er det Buffon? — Nej, det er Robinson Krusoe! . . . Den skal optage alle hans Tanker, og uophørlig skal han sysselsætte sig med Robinsons Borg, hans Geder, hans Plantninger. Han skal af selve Tingene — og ikke af Bøger — lære alt, hvad man i lignende Piffælde behøver at vide. Han skal tænke sig, at han selv er Robinson og se sig selv klædt i den kind med en stor Hue, en stor Sabel, hele hans plumpe Udstyr, paa Solkærmen nær, som han ikke behøver. Han maa spekulere over de Forholdsegler, han maa tage, dersom han skulde komme til at savne et eller andet, han maa studere sin Helts Opførsel og undersøge, om der ikke er noget, han har forsømt eller kunde have gjort bedre. Han skal omhyggelig mærke sig hans Fejl og lære ikke at gøre sig skyldig i de samme.«

Med disse Ord aabnede Rousseau den dannede Menneskeheds Øjne for, at Børnene trænger til en særlig Læsning, der i visse Henseender afviger fra de voksnes, og Begrebet »Børneliteratur« opstod og tog i Tidens Løb fastere og fastere Form.

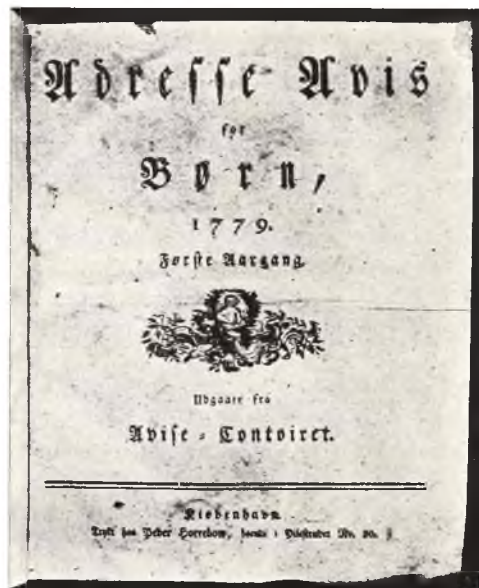
Men endnu er denne store Afdeling af Alménlitteraturen ingensteds udførlig behandlet, og det er kun i Tyskland, at man igennem et Par Smaa værker har forsøgt en historisk Udredning og Ordning af det uhyre Materiale.

Det var da ogsaa særlig de tyske Pædagogers Interesse, der blev vakt ved Rousseaus Ord om Emils Læsning, og grundige og praktiske som de var, tog de straks fat paa at virkeliggøre de Tanker, der var udtrykt i den franske Filosofs berømte Bog.

Det var, som rimeligt er, først i Skolen, man drog Om-sorg for en Læsning, der passede for Børn, men efterhaanden udvidedes denne Virksomhed ogsaa til Hjemmene gennem Blade og Tidsskrifter for Børn. Først paa et senere Tidspunkt fremstod de egentlige Børnebøger.

Man maa derfor ogsaa her gøre Skel mellem Blade og Tidsskrifter for Børn og de mere selvstændige Børnebøger.

Bladene og Tidsskrifterne skal først behandles.

Et af de første Tidsskrifter for danske Børn var en Avis.

Det første Nr. havde Titlen: *Adresse Avis for Børn, 1779, udgaar fra Avise-Contoiret, trykt hos Peter Horrebø, boende i Pilestræde No. 80*; men allerede i Nr. 2 er Titlen bleven forandret til »*Avis for Børn*«.

»I Kjøbenhavn er Prisen 1 Rixdaler ved Aarets Slutning. Udenfor Kjøbenhavn koste de: I Sjælland og Lolland 8 Mark, i Fyhn 9 Mark, i Jylland og Holsten 10 Mark« staar der i en Note, og disse faa Linier fremkalder straks for Nutidens Læsere Billedet af et langt dyrere og langt mere upraktisk Postvæsen end nu i vore Dage.

Men selve Ideen at give Børnene en »Avis« var dengang saa ny og original, at Virkeliggørelsen af den endogsaa for nogle faa Aar siden vakte en Del Modstand blandt Lærere og Pædagoger.

Og dog er denne Tanke et fuldstændigt følgerigtigt Udslag af den megen Tale om at gøre alle Lærestalter og alt Undervisningsarbejde

til »Skole for Livet«, ligesom den i Overensstemmelse med nyere Krav fører Historieundervisning ned til Nuet.

At Udgiveren af »Avis for Børn« 1779 havde den samme Hensigt med sit Blad, fremgaar tydeligt af Forordet, der lyder saaledes:

»Forerindring til Vore unge Læsere og Læserinder.

For Eder I opvoxende Yndlinge! er egentlig dette Blad bestemt. Hvorfore skulle I ikke og have en Adresse-Avis, for at vide, hvorledes det gaar til i den store Verden? Eengang skulle I dog betræde den; og vel Eder, naar I kunde gaae den i møde med et dydigt Hjerte og en opklaret Forstand.

Da vi lagde Haand paa dette Arbejde, troede vi, at der var Kundskaber og Efterretninger, Nyheder og Tildragelser, som I burde nøjere kiende og vide, og efter hvilke det var saa naturligt, at I kunde være nyefigne; og nu bestemte vi os derfor at tilfredsstille denne Eders Vide lyst; men vi foresatte os tillige at underholde Eders Læselyst med behagelige Anmærkninger og Fortællinger, saadanne, som kunde forskaffe Eder en ligesaa værdig Tidsfordriv, som ædel Nytte.«

Derefter kommer Bladets Program, som ogsaa bliver fulgt i de 4 Aargange, det udkommer. Det begynder med »en eller anden smuk Afhandling enten af Religionen eller Moralen«, saa kommer »en lærende og fornøjelig Brev-Vexling, enten mellem Lærere og Børn, eller mellem Børnene selv«, derefter »Nyheder, saadanne, som kan være Børn nyttige at vide; hvor under høre visse Slags Tildragelser, saavel i den naturlige som politiske Verden.«

Desuden meddeler Bladet Navne paa de Børn, der forflyttes »af en Lexie i en anden«, bliver konfirmeret eller rejser til og fra Byen, bekendtgør Dødsfald og Salg eller Køb af Varer og omtaler nogle af de Bøger, der udkommer.

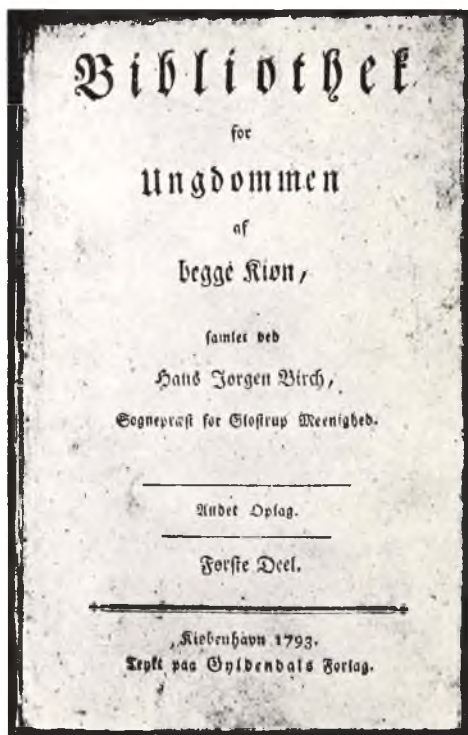
Om Bøger siges der i Forordet, at Bladet »ved korte Uddrage vil gjøre Ungdommen bekiendt med de bedste Bøger, som udkommer ,og derved faae Anledning til at tale om Bøgers Nytte, om Bibliotheqver, om Bogtrykkerier, og de Fordeele, denne ypperlig Kunst forskaffer Mennesket; item om Ungdommens Forhold med Bøger, deres Brug og den Hævd, de bør holde samme i.«

Denne »Avis for Børn« lagde i det hele stor Vægt paa det, der kunde opdrage dens Læsere og Abonnenter og holdt nøje Øje med dem.

Den offentliggjorde Abonnenternes Navne, og i en Bekendtgørelse sendte den følgende Opfordring til disses Forældre: »De Forældre, hvis Børn er antegnede for disse Blade, vilde behage at meddele os Efterretninger om deres Børns gode eller slette Opførsel. Saavel i deres Lærdom som Artighed, om de voxte eller aftage i det Gode; Om de er flittige agtpaa-givne, nette om deres Klæder, ordentlige, renlige, høflige, eller dovne, skiødesløse, sluskevorne, uordentlige, snavsede og uartige, da det skal blive anført i disse Blade til deres Roes eller Beskiemmelse.«

Udgiveren og Redaktøren af »Avis for Børn« hed Niels Prah. Han

var født 1724 i Vestermaria Sogn paa Bornholm, hvor hans Fader var Præst. Han blev Student fra Frederiksborg Skole, men fik aldrig Embedseksamen. Han giftede sig, da han var 24 Aar gammel og ernærede sig i 6—7 Aar som Huslærer dels i Norge og dels paa Sjælland. Fra 1757 tog han Ophold i København og levede Resten af sit Liv af sin Pen. Af en samtidig siges der om ham, at »Alting beregnet har denne flittige Mand i det mindste ladet trykke over 1800 Ark, eller hvert Aar henved 50 Ark, undertiden mere.«

Da Niels Prahl's »Avis for Børn« ophørte at udkomme, blev det erstattet af »Bibliotek for Ungdommen af begge Kiøn, samlet ved Hans Jørgen Birch, Sognepræst for Glostrup Meenighed, 1783, trykt paa Gyltendals Forlag hos P. Horrebov.

Dette Tidsskrift havde paa det nærmeste samme Formaal som »Avis for Børn«. I Fortalen finder vi Programmet, der ogsaa nogenlunde bliver fulgt. »Det har hidtil været en Hovedfejl i Opdragelsen — staar der — »at man har mere søgt at opfylde de Unges Hukommelse med døde Sprog, end sørgtet for at oplyse deres Forstand om Ting, hvorved man tillige har gjort Sproglæren desto vanskeligere og fortrædeligere for dem, da de baade skulde lære Ting og Sprog. En anden Feil var denne: man lærte

dem at kiende det republikanske Grækenlands og Roms Sæder, Folk og Historie, imedens man lod dem være ganske uvidende om alt, hvad der angik deres eget Fædreland, hvis Regieringsform, Sæder og øvrige Forfatning var saa forskielligt fra hines, at naar de forlode Skolen, forekom alting dem som om de vare faldne ned fra Maanen og kommen ind i en ganske ny Verden. I de sidste tyve Aar har man endelig lært at indse disse Daarligheder og Tak være en Basedov, en Resewitz, en Campe, som vilde at Børn skulde lære at tænke og at føle, medens de lærte Latin og Græsk.

Dette er ogsaa Hensigten af nærværende Værk, paa en let og behagelig Maade at indskærpe de Unge Religion, Sæder, Philosophie, Menneske-

kundskab, at oplyse Forstanden og danne Hjertet . . . Det væsentlige af Basedovs Elementarværk skal findes her, men lettere og mere underholdende fremsat.«

De første Aargange var da ogsaa for største Delen Oversættelser fra Basedov og Salzmanss moralische Elementærbuch, som udkom i Leipzig 1782—83.

Senere udkom disse Samlinger i nye Udgaver ved Riber, og 2den Del blev brugt som Læsebog for Borgerskoler.

Dyds- og Nyttelære og direkte Moraliseren kendetegnede lige saa vel »Bibliothek for Ungdommen« som »Avis for Børn«.

I Aaret 1790 udgav Birch »*Lommebog for Børn*«, men det var ingenlunde nogen Notitsbog, som man skulde antage, nej, det var en Bog fuld af daglige Leveregler for Børn.

Den begynder saaledes: »Staa tidlig op og spring strax ud af Sengen, naar Du vaagner om Morgen.

Vask dit Ansigt dine Øjne og Øren med koldt Vand, saa snart du vaagner, og, saa snart du er paaklædt, tak din Skaber og beed ham om hans Beskiærmelse og hans Hjælp til en dydig og lykkelig Dag.«

Iøvrigt findes der i disse Lommebøger en hel Del moralske Smaa-historier, en Del Sange og nogle Gaader. Navnet Lommebog synes kun at hidrøre fra det lille Format.

Hans Jørgen Birch blev født 1750 i København, hvor hans Far var Graver ved Frue Kirke. Det var vel nærmest hans Far, der førte ham ind i literær Virksomhed, for han interesserede sig meget for Literatur. Efter at Hans Jørgen Birch var bleven Student, arbejdede han og Faderen ofte sammen. Da denne døde Aaret efter, at Hans Jørgen havde faaet Embedseksamen, fortsatte Sønnen selv Skribentvirksomheden, og der findes vel ikke den Gren af Literaturen, hvor han ikke har forsøgt sig. I Lærerkredse er han bedst kendt ved sin Bibelhistorie, der udkom i Aaret 1782, og allerede i Aaret 1811 havde naaet 7de Oplag.

Hans Jørgen Birch døde som Præst i Glostrup 1795.

Hans Vilhelm Riber, der fortsatte med »Bibliothek for Ungdommen«, blev født 1760 i København, hvor hans Far var Hørkræmmer. Efter at han var bleven Student, ernærede han sig som Lærer og Skribent, I Aaret 1790 gjorde han paa offentlig Bekostning en Rejse til Udlandet, særlig Tyskland, for at undersøge nogle af de vigtigste Undervisningsanstalter. Da han atter kom hjem, blev han ansat som Lærer ved Skoleholderseminariet paa Blaagaard. Han døde 1796.

I samme Smag og af samme Indhold som de to nævnte Tidsskrifter for Børn var ogsaa »*Læsning for Børn og Børnvenner*«, samlet af *Poul Poulsen* 1800.«

Der var smaa Skuespil, moralske Historier med Titler som »Hvo som blander sig i uvedkommende Ting fortjener sjælden Tak«; der var Stykker som »Første Dannelse for Børn til Selskabelighed« og bl. a. en Artikel om »Hr. Biskop Hansens Bestræbelser for Skolevæsenets og Oplysnings

Udbredelse i Christianssands Stift« — denne sidste Artikel var vel nærmest bestemt for Børnevennerne.

Dette lille Tidsskrift er som de andre kedeligt og trættende for Nutidslæsere, men Sproget er ligesom i de andre helt godt og til en vis Grad afpasset efter Børnenes Udviklingsstade.

Poul Poulsen blev født i København 1760. Hans Fader var Sergent ved Holmen. Han lærte Bogtrykkerkunsten og var i nogle Aar Bogtrykker paa Adressecontoiret i København. I Aaret 1798 solgte han sin Andel i Trykkeriet og blev Landmand, senere blev han Kirkesanger og Skolelærer i Utterslev ved København, og i denne Stilling døde han i Aaret 1815.

I 1804 afløstes »Læsning for Børn og Børnevenner« af »Læsning for den barnlige Alder«, et Maanedsskrift af Christian Brorson, Præst ved Garnisons Menighed, med illum. Kobbere, trykt paa Forfatterens Forlag hos S. Popp.«

I dette Tidsskrift var der smaa moralske Skuespil, Smaafortællinger, Samtaler om Emner som »Jordens mærkværdige Huler« og »Elektricitæten«, men her var ogsaa Emner af historisk Art, som »Stærkodder«, »Rolf Krage« o. l.

Endvidere var der i Slutningen af hvert Hefte en Samtale om eller en Beskrivelse af de historiske Begivenheder, der forefaldt.

Dette Afsnit havde til Overskrift: »Mærkværdigheder og Tildragelser blandt vore samtidige«. Som en lille Prøve paa, hvor nær Bladet eller Tidsskriftet strejfer Tiden, anføres her det første Stykke af Septemberheftet 1807:

»Noget i Anledning af Kjøbenhavns
Bombardement.

Denne Maaned havde en frygtelig Begyndelse. Neppe har Nogen blandt os, mine Læsere! kunnet forestille sig et Bombardement saa rædsomt, som dette var. Man havde skildret os det ganske anderledes. Hvad ere de mundtlige og skriftlige Beretninger, som Øienvidner ved Bombardementet i Danzig og Mayntz have meddelt os — hvad ere de mod det, vi have seet vort Kiøbenhavn udstaae? Vore flere hundrede afbrændte Huse, vore flere hundrede dræbte — ikke Krigere — nej, Koner og Børn og værgeløse Borgere? Denne 36 Timers Ild og Død udbredende Ildpile og Bombe-Kasten!

Tænk dig, min gode lille Læser! — og sikkert bløder atter dit Hierte, saa ofte du gienkalder dig det — tænk dig den klare og høist lysende Lue, der stiger fra Jorden til Himlen og saa atter ned, æder overalt om sig, og fortærer hvad der nærmer sig til den, udbryder i et Øjeblik paa flere Steder, og altid har Stormen efter sig; den sig snart optaarnende, snart ved et Vindkast nedreven, fremvæltende Røg, som ville formørke Himlens Lys, om den udbrydende Lue ikke havde vidt og bredt oplyst Alt; de i Luften omflydende, brændende Legemer, de nedstyrtende Mure, Gavle

og Taarne, Brandtrommen, Sprøjterne, Brandfolkenes Skrig, jamrende Koner og Børn; Ild, Vand, Luft — alle Elementer i Oprør.

Nu — de flere brændende Gader; ikke et, ikke tyve — nej, nogle hundrede Huse! Det store Frue Taarn og Kirke — Alt i Lue; det ene styrtende over det andet! Og, hvad der var det rædsomste — disse dræbende Kugler, Granater, Bomber, Ildpile krydsende med fæl Piben, Hvislen og Bragen gennem Luften; de spottede ethvert Sted, hvor den ulykkelige *Husvilde* søgte Skjul; lemlæstede eller dræbte den Syge paa sit Leie, den udmattede Slumrende, den til Forladtes Frelse Ilende — Barnet, der vilde skiule sig i Moders Skiød. Nok! Nok! O I Skrækkeligen uforglemmelige Dage og Nætter!»

Christian Frederik Brorson blev født i Døstrup, Syd for Ribe, i Aaret 1768. Baade hans Far og Bedstefar var Præster, og han blev ogsaa selv bestemt til den gejstlige Stand. Efter at han var bleven Student, var han dog i nogle Aar Huslærer, men da han i Aaret 1792 havde taget sin Embedseksamen, blev han personel Kapellan ved Garnisonskirke i København; fem Aar efter blev han residerende Kapellan, og otte Aar efter igen Sognepræst. I alle disse Aar og mange Aar efter var han Lærer ved Landkadetakademiet. Han døde 1843.

Magazin for Ungdommen, samlet og udgivet af J. Chr. Riise, Forlagt af Brødrene Thiele, København 1818.

Dette Tidsskrift udkom i 5 Bind fra 1818—1820. Det tager ikke som de foregaaende særlig Sigte paa at opdrage de unge Læsere, men mere paa at underholde og belære dem.

Det er da ogsaa et overordentlig vekslende, men for det meste baade underholdende og lærerigt Stof »Magazin for Ungdommen« byder, og man maa beundre den Opfindsomhed og Flid, Udgiveren har udvist for at finde passende Emner.

Der er Artikler som følgende: »Den store kinesiske Mur« — »Tyrkerne i Europa« — »Bogtrykkerkunsten« — »Alexander Selkirk« — »Islands uhyre springende Kilde« — »Gustav Adolph« — »Hebriderne« — »James Cook, Jordomseileren« — »Munkevæsenets Oprindelse« — »Spaniernes Character« — »Jagten i Rusland« — »Om Glasset og dets Forarbejdelse« — »Turneringerne« — »Jerusalems Erobring« — »Druserne paa Libanon« — »Diamantgruberne i Golkonda« — »Grønland og dets Beboere« — »Østerlandske Fortællinger« — »Anekdoter« o. s. v.

Hovedsagelig er Emnerne af historisk og geografisk Art, og saa vidt Lærerne og Samfundet. I.

man kan se, gives der fuld paalidelig Oplysning, overensstemmende med Tidens Forskningsresultater.

Hvorfor Udgiveren kalder Tidsskriftet Magasin for »Ungdommen« er ikke let at se, da de Emner, der behandles, har Interesse for alle, og da Sproget ikke i nogen Heseende er anderledes end det gængse Sprog paa den Tid.

Fra 1835—38 udgav Riise igen et Slags Magasin for Ungdommen med Indhold af nogenlunde samme Art som det først nævnte. Det hed »Bibliothek for Ungdommen« og udkom i 24 Hefter.

Om »Magazin for Ungdommen« gav Riise Ideen til et lignende Værk for voksne vides ikke, men hans store, bekendte »Archiv for Historie og Geographie« begyndte i hvert Fald, da Tidsskriftet for Ungdommen gik ind. Dette Kæmpeværk, der er bleven læst lige til vore Dage, udkom i 18 Aar fra 1820 til 1838 og tæller 75 Bind.

Johan Christian Riise blev født i København 1794. Hans Far var Handelsbogholder og blev senere Mægler. Da Johan Christian Riise var 17 Aar gammel, tog han Studentereksamen fra Borgerdydskolen, og Aaret efter blev han Lærer i Tysk og Skøn-skrivning ved Skolen. Denne Lærerpост beholdt han i 26 Aar, skønt han i samme Tidsrum steg fra Kopist til Kasserer i »De danske Kjøbstæders og Landbygningers Brandforsik-

ringskontor«. Først da han i Aaret 1838 blev Inspektør ved Klasselotteriet, opgav han sin Lærerstilling.

I lige saa høj Grad som Riise interesserede sig for Videnskab og Litteratur, droges han mod Musikens Kunst. Han var meget musikalsk, og en Tid var han Medlem af Bestyrelsen for »Musikforeningen«, som han selv havde været med at stifte.

Han døde i Aaret 1875.

Med Undtagelse af »Adresse-Avis for Børn« havde de hidtil udkomne Tidsskrifter for Børn haft Form som en Bog, men den 1ste Januar 1838 begyndte der at udkomme et Børneblad, som baade i Form og Indhold har været et Forbillede for alle de senere Børneblade, lige indtil vore Dage.

Dette Blad hed: »Børnevennen, et lærerigt og mørende Ugeblad for den tilvøxende Ungdom; Redigeret, udgivet og forlagt af en pædagogisk Forening«.

Børnevennen kostede 3 Mark 8 Skilling Kvartalet og var paa 8 Sider, med Træsnit, godt Papir og pæne tydelige Typer. Foruden de for den

Tid sædvanlige Stykker af historisk, geografisk og naturhistorisk Art fandtes der i dette Børneblad nogle Fortællinger, som fortsattes, nogle Anekdoter og nogle Gaader og Charader.

Det første Nr. begynder med et Digt, der viser, at Ordet »Dyd« endnu staar i saa høj Kurs, at det kan anvendes i Redaktørens Nytaarshilsen og Præsentation af Bladet.

Det første Vers lyder saaledes:

Paa Aarets første Dag jeg træder
Som Ven af Dig med Ønsket frem,
At alle dine Barndomsglæder
I Dyden finde Uskylds Hjem.
Lad Dyd og Uskyld da ledsage
Ethvert af Dine Fremtids Fjed,
Da vil Du end i Oldings Dage
Erindre mig med Kjærlighed! —

At den pædagogiske Forening, som udgiver og redigerer Bladet, mener — og det med Rette — at »Børnevennen« vil kunne faa stor Betydning for de unges Opdragelse, viser den sidste Del af dette Indledningsdigt:

.
• Nu Lysets Morgenskjær forkynder,
Den første Dag i nye Aar.
Med den Din *Børneven* begynder,
Og aabner for Dig Livets Vaar.

Din Børneven Dig fro modtage,
Den lede Dig paa Fromheds Vej!
Da vil i Aarets sidste Dage
Dens Blomster Du forglemme ei. —
Naar atter da Naturen hviler,
Iil da til Juletræet hen,
Hvor i dets grønne Krone smiler
Din tro, hengivne *Børneven!*

De Fortællinger, der findes i dette Blad, er næsten alle direkte moraliserende og vil derfor synes Nutidens Læsere kedelige, men de Stykker, der findes af historisk, geografisk eller naturhistorisk Art er gode og fornøjelige, hvad Indholdet angaar. I sproglig Henseende er de derimod i Reglen daarlige. I dette Blad, der redigeres af en *pædagogisk* Forening, finder man ofte et Sprog som følgende (det er en Skildring af Slottet Pilnitz i Sachsen.) »To og en halv Miil fra den sachsiske Hoved- og Residentsstad Dresden, og paa Vejen til det faa Mile derfra ved begge Elbbredder sig i Vejret hævende maleriske Sandstensbjerg, der fører det lidet passende Navn »det sachsiske Schweitz«, ligger ved den højre Bred af Elben det kongelige Lystslot Pilnitz og den dertil hørende Landsby af samme Navn.«

I Aarene omkring 1780 var der dog blandt Pædagoger nogen Bestræbelse for at gøre Sproget kort og kraftigt, enkelt og simpelt, men ved Aaret 1840 var det, som om disse Bestræbelser ganske var ophørt.

Sproget i Børneblade og Børnebøger var som Sproget i Bøger for voksne.

»Børnevennen« holdt sig kun i godt halvandet Aar, saa gik Bladet ind.

I sidste Nr., den 30. Juni 1839, stod der paa sidste Side en lille Notits, der lyder saaledes: »At »Børnevennen« paa Grund af en Forandring i Redactionen, indtil videre ophører at udgaae, undlader man ikke herved at tilmelde de ærede Abonnenter.«

Bladets bratte Død meddeles paa samme tilbagetrukne, upersonlige Maade, som det begyndte, og som det hele Tiden er bleven ledet.

Der findes ikke en eneste direkte Henvendelse til de unge Læsere fra Redaktøren, ikke et eneste Navn under nogen af Artiklerne. Det er en Forening, der udgiver det, en Forening der redigerer det.

Ogsaa i denne Henseende er der stor Forskel paa Tiden i Slutningen af det 18de Aarhundrede og Tiden henimod Midten af det 19de Aarhundrede. Den personlige Varme og Hjertelighed, der prægede Pædagogerne og Børnevennerne omkring 1780 var gledet over til en vis, praktisk, fjern og tilbageholdende pædagogisk Vejledning.

I Virkeligheden er »Børnevennen« af 1838 kun en noget ændret Fortsættelse af Riises »Magazin for Ungdommen.«

Ret længe, efter at Børnevennen var gaaet ind, varede det ikke, før Ungdommen igen fik et Tidsskrift, der dog var langt mindre af Format, men ligesom dets Forgænger udkom een Gang ugentlig.

Dette Tidsskrift hed: »Læsning til Nytte og Fornøjelse nærmest bestemt for Ungdommen, redigeret og udgivet af Fred. Frølund«.

Nr. 1 var et Slags Prøvenr.; det udkom den 9de Oktober 1840.

Paa sidste Side af dette Nr. findes følgende Bemærkning: »Dette Skrift, hvis Hensigt er at levere nyttig og underholdende Læsning for Ungdommen — udkommer i den Reitzelske Boglade fra November Maanedes Begyndelse med eet Ark ugentlig. I Oktober Kvartal udgaae 10 Ark, hvert Ark med eet eller flere gode Træsnit. Prisen er 5 Skilling Arket. Supskriptionen er bindende for et Kvartal, modtages i alle danske og norske Boglader.«

»Læsning til Nytte og Fornøjelse« holdt sig til 1ste April 1841. Da ophørte det pludselig og brat, hvad Redaktøren kort og godt meddelte sine Læsere paa følgende Maade:

Anmærkning: »Af dette Skrift udkommer intet Numer i April Maaned.«

Dette Tidsskrift var igen vendt tilbage fra den tospaltede Bladform til Bogform, som den fandtes i Riises Magazin.

Indholdet er ogsaa af samme Art som i dette Tidsskrift, hvad et lille Udtog af Titleerne paa Artiklerne vil vise: »Stokholm« — »Bæveren« — »Jagt efter amerikanske Bøfler« — »En Flodrejse i Brasilien« — »Etna«

— »Løven« — »Karl Johan XIV.« — »Storken« — »Christian IV« — »Qvægsølv« o. s. v.

Hverken i Form eller Indhold udmærker disse Afhandlinger sig frem for dem, der fandtes i Riises Samlinger. De er skaaret efter samme Læst og frembyder intet originalt.

Caspar Frederik Sophus Frølund blev født i Sorø 1806. Da han var 21 Aar gammel, blev han dimitteret fra Jonstrup Seminarium. Tre Aar efter tog han Studentereksamen og seks Aar derefter theologisk Eksamen. Samtidig med sine Studeringer, og efter at han var færdig med dem, underviste han til Lærereksamen og udgav en Række Skolebøger og Haandbøger for Lærere. I Aaret 1847 blev han Inspektør ved den offentlige Skole paa Christianshavn, og denne Stilling beholdt han til sin Død 1882. Han deltog i det politiske Liv og var i mange Aar Folketingsmand.

De Tidsskrifter, der hidtil havde frembudt sig for Børn, havde næsten alle været præget af tungt Alvor og solid Grundighed. Kun sjældent havde de et mildt og venligt Blik til de smaa Læsere. I de første Børneblade var der Varme nok og Hjertelighed nok, men det lyse, legende Smil manglede. Altid skulde der indprentes Moral, eller læres noget alvorligt og nyttigt, men jævn fornøjelig Smaasnak og harmløs Munterhed, som virker saa forfriskende paa Børn, fandtes ikke.

I Reglen var det den strenge, gode Skolemester, der igennem Tidsskrifterne talte til de unge. Digteren, der tænkte som Børn og talte som Børn, var en uhyre sjælden Gæst. Og dog er der ingen, der er mere modtagelig for Poesi og Kunst end Børn!

I Aaret 1835 havde H. C. Andersen udgivet sit første Bind Æventyr og 1839 sit andet Bind. De vakte ikke nogen videre Opsigt og fik ingen særlig god Kritik, men af mange samtidiges Vidnesbyrd ved vi, at de fik en overordentlig stor Betydning for Pædagoger og Børnevenners Syn paa Børns Følelses- og Tankeliv.

Der er heller ingen Tvivl om, at »*Maanedsskrift for Børn ved H. V. Kaalund og Julius Chr. Gerson*«, har sit Forbillede i H. C. Andersens Digtning.

Dette Maanedsskrift begyndte at udkomme i Marts 1845, og allerede i 1ste Hefte findes der saa ypperlige Ting, som H. V. Kaalunds bekendte Digt: »Bjørnen som Rytter«, H. C. Andersens Digt for de smaa »Pandeben, Øiesten o. s. v.« og en Del Lege som »Kongedatteren«, »Haandværkssvenden«, »Alle Fuglene flyve«, »Gaasen lægger Æg« o. s. v.

Alene disse Digte og disse Lege betegner en uendelig Forskel paa dette nye Tidsskrift for Børn og dets Forgængere.

I andet Hefte har vi Kaalunds »Den firbenede Gadestryger« og Frølichs Tegning til »Pigens Vadested«. I tredje Hefte »Klokken« af H. C. Andersen, i 4de Hefte »Nisserne paa Vandring« af Kaalund, i 5te Hefte »Tigergerbørnene paa Kirkegaarden« af Kaalund, og saaledes findes der fremdeles næsten i hvert Hefte værdifulde Ting, der ofte har holdt sig til vore Dage.

Af Gerson findes der mange kønne Digte og gode Smaaskildringer, og der er Bidrag af Oehlenschläger, Fr. Schaldemose og andre.

Det, der i pædagogisk Henseende giver Maanedsskriftet sit Særpræg, er dog: »Breve fra en gammel Skolelærer i Hovedstaden til hans Børnebørn paa Landet.«

De strækker sig fra 8de Hefte i 1845 til 10de Hefte i 1846 og indtager ikke saa ringe Plads.

Disse Breve er undertegnet *Julius Carlsen* og ser ud, som om de ikke var ganske fingeret.

De begynder paa følgende Maade: »I Sommer, da I var herinde, toge I det Løfte af mig, at jeg stundom skulde skrive Eder til og fortælle Eder Et og Andet, som kunde more Eder at høre. Jeg satte mig derfor ved min Skrivepult og gav mig ifærd med at skrive. Men alt som jeg sad og fuldførte den ene Linie efter den anden, fik jeg Besøg af flere Smaavenner her fra Byen, der bade mig, at de maatte faa lige saadanne Breve. Det var let nok at forlange, men det var vanskeligere at opfylde det, thi hvo ved, hvor mange der endnu kunde komme og fordre det Samme. Jeg pønsede derfor længe paa, hvorledes jeg skulde bære mig ad med disse Smaa, hvem jeg dog nødig vilde nægte noget. Endelig faldt det mig ind at lade Brevene til Eder trykke, thi saa, tænkte jeg, kunne Alle, som have Lyst dertil, læse dem, naar de blot hos en Boghandler kiøber sig Skriftet, og forsaavidt de Smaafolk, der nylig ytrede Ønsket om at see mine Breve, virkelig more sig derved, saa ville de vel heller ikke spare paa at kiøbe det. »Maanedsskrift for Børn« forekom mig at være det Skrift, hvori jeg maatte anbringe mine Breve meest passende; det har mange Læsere af den unge Slægt, og jeg vilde ønske, at det havde endnu mange flere; jeg lider godt, at Børn tidligt faae Smag for Digtekonsten, og jeg tror ganske vist, at Maanedsskriftet maae bidrage sit til at nære den. Jeg henvendte mig derfor til Redakteurerne, og de var forekommende nok til at modtage ikke alene hvad jeg bragte denne Gang, men ogsaa til at give mig Løfte, at aabne Maanedsskriftet for hvad jeg for Fremtiden maatte bringe.«

Efter denne for Børn lidt vel lange Indledning begynder den gamle Skolelærer saa sine Breve i Guds Navn.

De er rørende i al deres naive Hjertelighed; de slaar maaske vel ofte paa de religiøse Strenge, men de er ikke uden kunstnerisk Værdi, trods — eller maaske paa Grund af — deres Jævnhed og Naturlighed.

Her er et Par Prøver: »Det er idag Flyttedag, det mærke I, kjære Børn, slet ikke til, der hvor I boe, men desto mere mærker man det her i Hovedstaden. Byen ligner sig næsten ikke selv, Larm og Tummel og Smuds og Ureenlighed hindrer næsten den Gaaende fra at komme igjennem Gaderne. I skulle have set mig, da jeg kom hjem før; min lysegraa Frakke var kommen til at se noget begrædelig ud. Og hvad der var det Allerværste, min ene Hofte var ganske forstødt; thi en Bærer, der vel ikke har anset mig synderlig Opmærksomhed værd, løb mod mig med sin Kasse, saaledes at jeg vil kunne fornemme det i flere Dage. Og saa det Allerløjerligste var, at han skjeldte mig ud ovenikjøbet: Kan I ikke lukke Eders Øine op, I gamle Graaspurv! raabte han ganske kjephøj, ret som det var ham og ikke mig der havde taget Skade. Men Manden havde ganske Uret, thi mine Øine var virkelig aabne, men aabne for Noget, han ikke havde Øie for. Det var en stakkels, fattig Kone, der gik paa Fortouget, med et Barn paa den ene Arm og sit Flyttegods paa den anden. Ja, det var just ikke meget Flyttegods, men det var dog alt, hvad hun eiede; Resten havde en ubarmhjertig Vært taget for ubetalt Huusleie. Jeg saae vevselviis paa Konen og paa hendes Barn, og det forekom mig næsten, som om jeg kunde se Flyttedagens Nød i Barnets Træk. Men det var vel kun Indbildning, thi baade var Barnet for lille til at tænke over Sligt, og desuden var Flyttedagen vel heller ikke for Barnet, det sad jo blødt og godt paa sin Moders Arm, og skulle Moderen end komme til at sidde Natten over paa en Trappe eller bag en Port, saa vilde Barnet dog ikke komme til at føle det; thi Moderen vilde nok bevare det mod Kulden og lade det hvile i sit Skjød saa blødt som i nogen Vugge. Det var i Grunden kun Moderen, som fik at vide, hvad det vil sige: »Idag er det Flyttedag«.

Eet havde Værten dog ladet hende beholde, det var en gammel Gryde, men om hun havde Noget at putte i den, see det maatte jo være hendes Sag. Hvor det er tungt kun at være en gammel Skolelærer, og have saa lidt at give af! Og dog, naar Alle vilde give hvad de kunde, baade Store og Smaa, baade Unge og Gamle, det vilde endda blive en Hjælp for den Fattige, der flytter med sit Barn og sin eneste Gryde.«

Et andet Sted svarer den gamle Skolelærer paa de Breve, han har faaet fra sine Børnebørn, og efter at have rost deres Skrivelærer, fortsætter han: »Saadan en gammel Skolelærer som jeg, der lever i en indskrænket Kreds, og kun tager Deel i grumme faa Adspredelser, kan lægge Mærke til og sætte Pris paa mangfoldige Ting, som Andre neppe finde Opmærksomheden værd eller idetmindste oversee. Saaledes glædede det mig virkelig at see det smukke Sving, I havde gjort over mit Navn. Det er jo sandt nok, det var slet ikke nødvendig, men det viiste mig, at I gjerne syslede ved mit Navn, og jeg sluttede deraf, at I holdt af Eders gamle Ven. Der er mange Mennesker, der aldrig sætte Sving under eller over deres Skrift undtagen ved deres eget Navn. Naar jeg har set en saadan pyntet Underskrift paa et Brev, saa har jeg straks faaet lidt imod den,

der har skrevet det. Han holder for meget af sig selv, tænkte jeg. Hjemmelig undersøgte jeg da, og tidt og mange Gange fandt jeg min Formodning grundet. Det er derfor ganske Ret af Eder, at I ikke pynte for meget paa Eders eget Navn, eller ere altfor omhyggelige dermed. Eders Venner ville bevare det desto omhyggeligere i deres Indre.»

»Maanedsskrift for Børn« ophørte at udkomme i Slutningen af Aaret 1846, men i Aaret 1848 fortsætter Gerson med et nyt Tidsskrift, som har Titlen: »*Den nye Børneven, illustreret Tidsskrift for Børn, udgivet af Julius Chr. Gerson, forlagt af Chr. Steen & Søn, trykt i det Berlingske Bogtrykkeri 1848.*«

Dette Tidsskrift begynder ganske vist med »Hørren« af H. C. Andersen og har flere ret pæne Digte af Udgevereren og nogle enkelte gode Eventyr, men i det hele er det dog en afbleget og fortyndet Efterligning af »Maanedsskrift for Børn«.

Det poetiske og kunstneriske er forsvunden sammen med Navnet H. V. Kaalund, og tilbage er der kun nogle Oversættelser og de nævnte Digte og Eventyr.

Det tager sig meget fattigt ud ved Siden af det festlige »Maanedsskrift for Børn« og er næppe bleven omfattet med videre Hengivenhed af Samtidens Børn.

Nogen Rolle spiller det maaske ogsaa, at det udkom paa en Tid, da alles Tanker var vendt mod Syd, hvor de danske Soldater kæmpede saa sejrrikt mod Landets Fjender, for saa meget med Tiden var »Den nye Børneven« ikke, at den skildrede Samtidens Begivenheder i Sønderjylland. Der findes ganske vist i 1ste Bind 1848 en Artikel med Overskrift: »Den senere Tids Begivenheder« men den omhandler den tredie franske Revolution og føres ikke op til Dato.

»Den nye Børneven« holdt sig kun et Par Aar, men den utrættelige Gerson fortsætter i December 1851 med et nyt Blad, der er af større Format og udkommer hver 8de Dag.

Dette Blad hedder: »*Skolen og Hjemmet, redigeret og udgivet af Jul. Chr. Gerson, H. J. Bings & Søn's Forlag, Berlingske Bogtrykkeri.*«

Det første Nr. har foruden et Par Digte: »Elsker du Fædrelandet?« »Undervisning« og »Blomsten og Vandet« to belærende Artikler: »Marcus Furius Camillus« ved H. G. Bohr og »Luftballonen« af Ad. Steen.

Saa vel Digtene, som Bohrs historiske Artikel kunde i høj Grad tjene til at skræmme de unge Læsere bort, for de er lige saa kedelige og ligesaa sprogligt umulige som Datidens Skolebøger.

I Digtet »Undervisning« lyder første Vers saaledes:

»Træd herind et Øieblik, du Lille
Du, som ud i Verdens Larm skal gaae,
Livets Fløjte, som du nu skal spille,
Vil jeg lære dig at blæse paa.

Fra dens Rør kan mange Toner strømme
Kjærlighedens og det bitre Nags —
Lokker du af Fløjten ei de ømme,
Bliver Høsten kun et tomt Bedrags.«

og i Bohrs historiske Stykke er en Sætningsbygning som følgende meget almindelig: »Men under disse Omstændigheder, da Almuen ingen Deel havde i Besiddelsen af det offentlige Jordegods, der berigede Adelen, nedsank den i trykkende Gæld og i et personligt Afhængighedsforhold til Adelen, der med Strenghed benyttede sin Magt o. s. v.«

Derimod er Ad. Steens Artikel om Luftballonen forholdsvis klar og anskuelig i sproglig Henseende, og den er sikkert bleven læst med Fornøjelse af større videbegærlige Drengene.

Nr. 2 begynder med en Artikel om Dansen af August Bournonville, og skønt den er baade fornøjelig og lærerig bevæger den sig dog i en sproglig Gangart, der langt fra passer til Børn. Det samme gælder i endnu højere Grad det efterfølgende Stykke, der har til Overskrift »Bedstemoders Høne, en Fortælling for de Mindste«. Den begynder saaledes: »Blandt alle de Ting, levende saa vel som døde, der længst have bevaret deres barnlige Indtryk paa mit Sind, er Bedstemoders Høne. Der knytter sig til den en saadan Række af Erindringer, der strømmer med Tanken om den en saa ungdomsfrisk Luftning til mit Sind, at jeg, uden at jeg selv ret veed deraf, føler mig ligesom forynget.« Og paa samme Maade fortsættes der til Fortællingens Slutning.

Lige saa højtt travende som de nævnte Artikler og endnu mere uforstaaelige er en Række »Meddelelser« om »Det Skjønne og dets Aabenbarelse gennem Kunsten«. Disse Meddelelser fremkommer som en fortsat Samtale mellem Læreren og Disciplen, og det Sprog, der føres, lyder næsten alle Steder som i følgende lille Prøve:

Disciplen: »Men naar Ideen saaledes er Spiren til Alt, eller det Liv, der gennemstrømmer Alt, og det Skjønne er dette Livs Aabenbarelse, saa ligger jo det Sande og det Skjønne hinanden ganske nær.«

Læreren: »De ligger hinanden ikke alene nær, men de ere forbundne med hinanden, og det er ved sammē Forbindelse, at det Gode fremkommer. Det Sande det Skjønne og det Gode er alt Livets Væsen, det ydre Livs saavel som det indres.«

Hensigten med »Skolen og Hjemmet« er utvivlsomt den baade at belære og underholde de voksne og Børnene i Hjemmet, og for saa vidt er Opgaven allerede paa Forhaand umulig.

Det nytter ikke, at man som her har de bedste Kræfter til sin Raadighed: Ad. Steen, H. G. Bohr, Gerson, Aug. Bournonville, Hauch, H. C. Andersen, N. W. Gade og Gebauer. Har et Børneblad ikke det »Sesam« der lukker Portene op til Børnenes egen Verden, kommer det aldrig derind.

»Skolen og Hjemmet« kendte ikke dette: »Sesam luk dig op« og maatte da ogsaa gaa ind efter et halvt Aars Forløb.

Det ender brat og pludselig med nedenstaaende Bemærkning i Slutningen af Juniheftet 1852: »Med dette Nummer ophører Tidsskriftet »Skolen og Hjemmet«. Som jeg i min Indbydelse ytrede, kan et saadant Skrift kun bestaae ved en virksom Deeltagelse fra Publicums Side; at det ikke har kunnet vinde en saadan, har nu viist sig. Idet at det hermed standser, maa jeg kun beklage, at tvende større Artikler ikke ere blevne fuldt afsluttede.

Maatte den Halvaargang, der er udkommet, have bidraget Sit til Ungdommens Belæring og Glæde, og maatte idetmindste de Kyndigere indrømme, at Tidsskriftets korte Liv ikke er begrundet i Mangel paa Værd.«

Imellem Linierne læser man i disse Afskedsord Gersons Skuffelser under hans Forsøg paa at give de unge en god og sund Læsning uden for Skolen, Skuffelser, der er følt af mangfoldige siden den Tid, og som endnu vil føles af hver den, der arbejder med dette Maal for Øje.

Saalænge Folks Interesse for deres Børns Læsning endnu ikke er vakt, vil disse Skuffelser ikke ophøre, og Gerson vilde have følt dem endnu i vort Aarhundrede, der dog saa smukt kaldes »Barnets Aarhundrede.«

Hans Vilhelm Kaalund, der saa trolig hjalp Gerson i hans Arbejde for at give Børnene god Læsning, er kendt af alle paa Grund af hans Forfatter- og Digtervirksomhed.

Her skal derfor kun nævnes enkelte Træk af hans Liv.

Han blev født 1818 i København, hvor hans Far var Toldmedhjælper eller Toldbetjent. Hans Mor Juliane Marie Schmidt var fra Randers, og det var i hendes Familie, at Kaalund allerede som Skoledreng blev ført ind i Poesiens Rige. Han gik i det v. Westenske Institut og blev konfirmeret, da han var 15 Aar. Derpaa kom han i Billedhuggerlære hos Billedhugger Freund, hvor han gjorde Bekendtskab med Billedhugger Jerichau.

Det var denne, der fik ham til at dyrke Malerkunsten, men hverken han selv eller Kaalund havde videre Glæde af det. Kaalund naaede kun at faa malet 2 Billeder.

Allerede paa dette Tidspunkt var det gaaet op for Kaalund og hans Venner, at det var, Digter, han skulde være.

I Aaret 1838 gjorde han Opsigt ved sit Digt til Thorvaldsen og endnu mere Aaret efter ved sit Mindedigt over Frederik den 6te.

De andre Digte i disse Digtsamlinger blev spottet og haanet af Anmelderne, og stort bedre gik det ikke, da han i 1844 udgav »Fabler for Børn« sammen med Maleren Lundby.

I »Maanedsskrift for Ungdommen«, som han udgav sammen med Gerson, findes nogle af hans bedste Digte for de unge, som »Bjørnen som Rytter«, »Den firbenede Gadestryger«. Under Krigen 1848—50 blev han ansat som Hjelpeintendant ved Hæren, og han deltog i Ryes Tilbagetog i Jylland 1849.

Efter Krigen indtog han forskellige Stillinger, som Teglværksbestyrer, Pengetæller ved Mønten og Telegrafist, indtil han i Aaret 1859 fandt Havn i Stillingen som *Overlærer* ved Vridsløselille Fængsel.

I Aaret 1881 tog han sin Afsked og boede nu Resten af sin Tid dels i Valby og dels paa Frederiksberg.

Han døde 1885.

Julius Chr. Gerson blev født 1811 i København, hvor hans Far var Skræddermester. Hans Forældre, der begge var Jøder, havde oprindelig været velhavende, men det var gaaet tilbage for dem, og det var kun ved gode Venners Hjælp, at de kunde holde deres Søn i det v. Westenske Institut.

Det varede da heller ikke ret længe, før de atter maatte tage ham ud af Skolen, og det blev nu bestemt, at han skulde til Handelen.

Men her følte Julius Chr. sig slet ikke hjemme, og da der atter kunde skaffes Penge, blev det bestemt, at han skulde læse til Artium privat.

I Førstningen læste Gerson flittig; men da det tog længere Tid at blive færdig med dette Studium, end han havde tænkt sig, forsømte han sit Arbejde og dumpede til Eksamen.

Saa kom der en sørgelig Tid baade for G. og hans Forældre, og det blev ikke bedre, da han tog hjemmefra med et omrejsende Skuespiller-selskab. I 3—4 Maaneder rejste han nu rundt i Jylland som Skuespiller, men han følte sig meget ilde tilpas imellem sine Fæller, og under sit Ophold i Skive forlod han Selskabet.

Han ejede saa godt som intet dengang, men han var saa heldig paa Hotellet, hvor han opholdt sig, at gøre Bekendtskab med en Proprietær Bjørn til Grinderslevkloster.

Denne opfordrede ham til at tage med hjem og blive Huslærer for Børnene, og dette Tilbud tog Gerson med Glæde imod.

I dette gode, kristelige Hjem levede Gerson i tre Aar, og han blev saa stærkt paavirket af den Aand, der herskede, at han omvendte sig til Kristendommen og lod sig døbe.

Fra dette Tidsrum i hans Liv skriver sig en Række af hans religiøse Digte.

Efter at han var rejst fra Grinderslevkloster, faldt det ham en Tid vanskeligt at tjene sit Ophold og finde en fast Havn.

Snart studerede og underviste han i København, og snart var han Huslærer et eller andet Sted ude paa Landet.

I Aaret 1855 blev han Redaktør af Fyns Stiftstidende, og denne Stilling indtog han i 8 Aar. Saa vendte han tilbage til København og blev Korrekturlæser ved Rigsdagstidende, hvad han ogsaa havde været, før han rejste over til Fyn. I Aaret 1891 blev han udnævnt til Professor. Han døde 1895.

Samme Aar som »Skolen og Hjemmet« gik ind, udkom der et nyt Tidsskrift, der bar Navnet:

»*Underholdning for Børn af Maria Bojesen, trykt i det Berlingske Officin, Kjøbenhavn 1852.*«

Paa sidste Side af Bladet stod der: »Af dette Hefteskraft vil i 1852 udkomme et Hefte hver fjortende Dag, der ved Modtagelsen betaales med 1 Mark. Subskriptionen er bindende for hele Aaret.«

Efter Titlen kunde man maaske antage, at Udgiverindens Hensigt kun var den at underholde Børnene, men naar man gennemblader Tidsskriftet, ser man paa Overskrifter, som »Absalon«, »London«, »Krystalhuset«, »Kaffen«, »Kartoffelplanten« o. s. v. at hendes Formaal ogsaa er at belære dem.

Iøvrigt findes der ogsaa mange Smaastykker af religiøs og moralsk Art, og om end Sproget i dem alle ligger noget for højt for Børnenes Fattelyne, saa er det dog langt mere enkelt og simpelt end i »Skolen og Hjemmet«. Maaske ligger det i, at dette Tidsskrift hellere søger sit Forbillede i England end i Tyskland. Der findes flere Oversættelser fra Engelsk, og i det hele sporer man stadig engelsk Paavirkning.

»Underholdning for Børn« har sikkert vundet sig flere Læsere end dets Forgænger, ligesom man ogsaa har Grund til at antage, at de unge Læsere har staaet i et inderligere Fortrolighedsforhold til det, men det har dog heller ikke kunnet klare sig over to Aargange.

Allerede i November 1854 skriver Udgiverinden: »I 1855 er jeg tilsinds at holde inde med »Underholdning for Børn« for at faa Tid til at udgive »Danmarks Historie og Geografi i Ramme«, en Bog, jeg haaber vil blive velkommen og kunne afbenyttes til Skolebrug . . .«

Hvorledes dette Værk, der skulde komme i maanedlige Hefter paa 3 Ark og koste 1 Mark Heftet, blev modtaget af de unge og af Skolerne, skal ikke her omtales, men Marie Bojesens Virksomhed som Børnebogforfatter er ikke udtømt med de mange Stykker, der findes af hende i »Underholdning for Børn«.

Hun er en sjælden flittig Arbejder i Børnelitteraturens Tjeneste.

Marie Bojesen blev født 1807 i Odense, hvor hendes Fader, som hed Weiss, var Købmand. Efter sin Mands Død blev hun Bestyrerinde af et Pigeinstitut og senere af en højere kvindelig Undervisningsanstalt. De fleste af hendes Fortællinger og Skildringer for Børn er Oversættelser fra Engelsk, men der er dog ogsaa enkelte originale.

I en 4—5 Aar efter, at »Underholdning for Børn« var gaaet ind, fandtes der ingen Blade eller Tidsskrifter for Ungdommen her i Landet, men i Aaret 1861 fremstod der to.

Det første hed »Juletræet, et illustreret Tidsskrift for Ungdommen, underholdende og belærende Indhold« og begyndte at udkomme den 5te Januar 1861. Det blev redigeret af M. Gjørup og »forlagt af og trykt hos S. Trier.«

»Juletræet« var ret pænt af Udstyr, men lille af Format, dog lidt større end »Underholdning for Børn.«

Det indeholdt Smaadigte, Smaafortællinger og enkelte belærende Artikler, som »Vort Solsystems Dannelsesmaade«, »Engelske Sæder«, »Tsetseflu« o. fl.

Digtene er ret enkle af Form, men temmelig indholdsløse, og Fortællinger er for det meste afblegede Efterligninger af H. C. Andersen. Sproget i de belærende Stykker er til en vis Grad afpasset efter Læsernes Fattelsevne, og Illustrationerne er som Regel gode.

»Juletræet« udkom kun fra Januar til Juni 1861. I Nr. 13, den 22de Juni, slutter Redaktøren med følgende Bemærkning: »Paa Grund af Bortcommando fra Hovedstaden paa ubestemt Tid maa jeg med dette Nummer standse Udgivelsen af Juletræet.«

M. Gjørup var paa dette Tidspunkt Løjtnant i den danske Hær.

Det andet Tidsskrift for Børn, som udkom i 1861, var af stort tospaltet Format og bar Navnet: »Børnevennen, et Søndagsblad, redigeret og udgivet af A. Nielsen, Skolelærer.«

Det første Nr. udkommer 31. Marts 1861 og begynder med et Digt, som hedder *Paaskeglæden*.

Det passer ikke videre godt for Børn, og det gør Redaktørens Hilsen egentlig heller ikke.

Den lyder saaledes: »Mine kjære unge Læsere! Det er første Gang jeg skriver til saa stor en Børneflokk, til alle I mange haabefulde kjære smaae Sønner og Døttre i vort Fædreland — og troe I ikke, at jeg føler noget Særdeles herved, at mit Hjerte slaar varmt for Eder, og at jeg, idet jeg sætter mig til at skrive, opsender en stille Bøn til Vorherre om hans Velsignelse, og saaledes begynder ogsaa denne min venlige Gjerning i Jesu Navn. Ja, saaledes bør det altid være, thi ellers var det ilde mine Kjere! Det er ligeledes første Gang, at I saa barnligglade hilse og læse dette Eders kjære Søndagsblad. Modtager og læser det da og med lignende Ønsker og Følelser! Ja, da vil jeg trøste mig selv og Eder med Ordsproget: Vel begyndt er halv fuldendt, eller endnu bedre med følgende lille Vers:

»Og med et Johanneshjerte,
dermed skal følge Velsignelse skøn.
Aldrig det vorde til Smerte.«

Derpaa kommer der en lang Paaskepræken paa to Spalter, der, hvor velment og hjertelig den end er, dog har maattet kede Børnene meget.

Dette Forord og denne Paaskepræken fylder to Sider, og naar man hører, at hele den tredie Side ogsaa er en Slags Præken over Bladets Navn, »Børnevennen«, og at den fjerde og sidste Side i dette Førstenummer er optaget af en langsommelig og ordrig Forklaring over, hvad Gaader og Charader er, og hvordan de skal løses, saa maa det synes en Nutidslærer og Pædagog mærkeligt, om noget Barn overhovedet vilde læse det følgende Nummer — saa meget mere som dette ogsaa begynder med en lang Præken om Udgiveren selv.

Den er lige saa hjertelig og lige saa vel ment som Forordet og Prækenen i første Nr., men den viser ogsaa ligesom disse, at Redaktøren og Udgiveren kun har ringe Forstand paa at skrive for Børn. Hele Bladet igjen-

nem, ogsaa i de fleste Fortællinger, er der en Flom af gudelige Ord og Vendinger, ofte sødlige og vamble, men sikkert altid brugt i bedste Mening.

Men er der noget Børn ikke holder af, da er det langsommelige Prækenere, hvad enten de saa skal høre eller læse dem.

Det eneste oplivende Element i »Børnevennen« er H. C. Andersens Fortællinger »Rejsekammeraten« og »Fyrtøjet«, men dem kunde Børnene jo læse andensteds.

Det varer da heller ikke længe, før Udgiveren bliver klar over, at der maa baade anbefalinger og opfordringer til for at holde paa de gamle og vinde nye Abonnenter. I Decemberheftet bruger han endogsaa det Kneb — som Nutidens Børneblade ogsaa ofte benytter — paa den mest indtrængende Maade at opfordre Bladets Abonnenter til at skaffe blot *een* Holder hver.

Efter en lang Veklage over at »Børnevennen« ikke kan faa Abonnenter, skriver han »Naar du, min lille Læser! f. Eks. har løst en Opgave eller en Gaade, udbryder du da ikke somme Tider med disse Ord: Hurra! jeg har fundet det! Og naar jeg nu kan besvare mig selv og Dig dette Spørgsmaal, er det saa ikke morsomt, og Du fornærmes vist ikke over, at jeg bruger det samme Udraab som du og siger: Hurra! nu har jeg fundet det! Hvorledes da? spørge I. Ja, hør nu mine velvillige Læsere! det er ikke mig, der skal løse Knuden, men det er Eder — jeg kan sige Jer, hvorledes den kan løses. Svaret er ligefrem og simpelt. Her tænkes hverken paa Hexeri, Bedrageri eller Trusel — alt saadant er jo banlyst fra vore Enemærker — nej, *men naar ethvert Huus eller enhver Familie, som holder Børnevennen, ved gode Ord og kjerlig Anbefaling skaffer Bladet en ny Abonnent, saa er Knuden løst, og »Børnevennen« kan og skal leve saalænge, Gud vil.*

Saa brug da sødt din Barnerøst,
Min lille Ven!
Og prøv kun paa, at mig til Trøst
Og Glæde, Du faar Knuden løst!
Ja Du, som er Forældres Lyst
De kjærligen
Vil hjælpe Dig med Pen og Mund
Til dette lille skønne Fund —
Saa rejser sig af Dødningblund
Din Ven«

Efter denne kraftige Opfordring til Børn og Forældre følger en lige saa kraftig Opfordring til Redaktørens Kollegaer, Skolelærerne, om at holde Bladet til Skolen.

Ingen af disse Opfordringer synes dog at hjælpe. Bladets Abonnental bliver bestandig mindre, og i Nr. 53, Søndagen den 13de April 1862 tager Redaktøren Afsked med sine Læsere saavel i Digt som i Prosa.

I Digtet, der har til Overskrift »Børnevennens Afskedssang« findes et Par Vers, der lyder saaledes:

»Den havde meget Godt i Hu;
Men var jo kun et Barn endnu —
Hvis ej saa ringe blev dens Kaar,
Den havde levet mange Aar.

Men dør den da? o nej, o nej!
Mit kjære Barn! o græd kun ej!
End lyde skal dens hulde Røst
Derinde i dit Barnebryst.

Nu lægger sig Din lille Ven
En liden Stund i Dvale hen —
Men i en venlig Morgengry
Dens Toner klinge skal paa ny.«

Afskedshilsenen paa Prosa begyndte saaledes:

»Kære Læsere!

Angaaende »Børnevennen« har jeg hidtil levet i Haabet om, at der rundt omkring i vort Fædreland dog maatte kunne findes 4 a 500 Familier, Fædre og Mødre, der kunde faa Lyst til at holde dette Blad, om ikke for deres egen Skyld, saa dog til deres kjære Børns Nytte og Fornøjelse. Da Børnevennen nu har oplevet et Aar og endnu næppe har vundet det halve Antal af ovennævnte Abonnenter, og Tabet desaaarsag blive for følelig for den, der intet Liggendefæ har paa Kistebunden, nødsages jeg til idetmindste for en Tid at holde inde med Bladets fortsatte Udgivelse.«

Som det ses baade af Digtet og Afskedshilsenen paa Prosa, er det Ud-giverens Hensigt at fortsætte engang, naar det falder belejligt. Han mener, at han allerede til Oktober vil begynde et nyt Blad »hvis jeg, som jeg formoder, til den Tid erholder et tilstrækkeligt Antal Abonnenter. Bladet vil da udkomme i noget større Format, saa at det kan blive endmere indholdsrigt og af forskjelligt fornøjeligt Indhold, maaske *lidt Mindre af det Religiøse*, uden derfor at tabe sin hidtil bevarede Ejendommelighed.«

Det nye Blad udkom dog ikke før 1868, og da var Navnet »Børnevennen« taget af en anden Udgiver, saa det maatte have en ny Titel.

Det kom da til at hedde: »*Den unge Børneven*« og udkom i Commission hos Axel Schiødte, Kjøbenhavn.

Det begynder som dets Forgænger haade med en poetisk Hilsen og en Prosahilsen, og man lægger straks Mærke til, at det religiøse her er trængt noget tilbage for det praktisk-pædagogiske, ligesom man finder en knappere og mere økonomisk Form.

Der findes ingen lange Prækener mere, ingen af de lansommelige, sød-

lige Henvendelser, som fandtes i det første Blad. »Den unge Børneven« er i det hele langt mere tiltalende end »Børnevennen«, men det er ikke nær saa stort af Format og rummer ikke saa meget.

Der findes i dette Søndagsblad i Reglen først et Digt, derefter een eller to Fortællinger, som fortsættes, saa nogle Smaating, og til sidst en Gaade eller en Rebus.

Ingen af disse Bidrag hæver sig dog over det rent almindelige, og ikke et eneste lever den Dag i Dag.

Den unge Børneven udkom fra April 1868 til Juni 1869. Som saa mange af dets Forgængere sluttede det brat og uden Varsel.

Paa sidste Side af sidste Nr. findes følgende Notits »Mærk! De som paa Posthuset have abonneret paa Bladet for næste Kvartal, bedes om at henvende sig til Vedkommende, hvor Pengene da tilbagebetales.«

Den Mand, der imellem Lærer A. Niensens to Børneblade havde optaget Navnet »Børnevennen« hed *Th. Hansen*.

Hans Blad havde følgende Titel: »*Børnevennen, et Ugeblad, indeholdende gamle og nye Eventyr, Fortællinger, Digte og Viser for Børn, udgivet af Th. Hansen Nørrevold 4.*«

Nr. 1 udkom 1ste September 1867 og indeholder et Eventyr, som hedder »Det fortryllede Slot«, Begyndelsen til en Fortælling: »Ønskerne« og et Digt: »Natten«. Bladet er mindre end A. Niensens »Den unge Børneven« og gør i det hele et ubetydeligt Indtryk. Der findes saa godt som ingen originale Bidrag. Eventyrene og Fortællingerne er taget fra Grimms Eventyr eller fra »Tusind og een Nat«.

Bladets Levetid var da ogsaa kort. Det sidste Nr. udkom den 29. December 1867.

Samtidig med de to ovennævnte Børneblade eksisterede der dog et større Ugeblad, der syntes at trives godt.

Det blev udgivet af Bogtrykker Herdahl, Gothersgade 12 og hed »*Børnetidende, underholdende og belærende Læsning for Børn af enhver Alder.*«

Det første Nummer udkom Søndagen den 30. Juli 1865, og i Forordet findes følgende: »I Livets Alvor, som kun den Voksne kjender, kan der næppe tænkes noget Skjønnere end et Smil i det uskyldige Barns Øie! Er det ikke som om Himmelen aabnede sig og lod os skue ind i Fromhedens Land, og er det ikke en Glæde at lokke disse Lysalfer frem? Jo, sandelig, det maa det være.

Livets tunge Sorger flygte bort, naar disse Glimt lyne os imøde; Hjertet

slaar friere, Smilet, som muligt har forladt os, vender igjen tilbage paa vore Læber, i vore Øjne, og vi føle os selv, idetmindste for Øjeblikket, lykkelige. Og hvad udfordres vel for at opnaa denne Lykke? O, meget ofte kun saare Lidet! kom til en munter Børneflok med en skjemtende Hilsen og lidt Godt i din Lomme, saa har du vundet den lille Kred, og Lysalferne titte dig venligt imøde. Vi komme vel ej med »Godter«, som kun glæde i Øjeblikket, men med et lille Blad, et Stykke Papir, indeholdende Fortællinger for Børn.«

Desuden findes der i 1ste Nummer et Digt: »Barnets tre Pligter«, en Fortælling for større Børn: »Fiskeren«, et astronomisk Stykke: »Firmamentet«, et Sagn: »Havmanden«, nogle Smaaavers, et Eventyr: »Dronningens Ring«, et Stykke med Overskrift: »Berømte Mænd og Kvinder« og et med Overskrift »Polaregnene«. Naar dertil føjes, at der i samme Nr. er Anekdoter, en Præmieopgave, en Rebus og en Regneopgave, vil man se, at der i dette 16sidige Nr. er rigeligt med Stof.

Det lader ogsaa til, at »Børnetidende« har vundet sig mange Læsere, for allerede med Aaret 1866 fremtræder det i langt større Format, og det udkommer i 12 Aar fra 1865—1876. — Som i 1ste Nr. er Stoffet gennem alle Aargange meget vekslende.

Der er Digte, Fortællinger, Sagn og Eventyr, Gaader og Anekdoter og af og til et Stykke fra Dyreverden eller en Skildring af geografisk eller historisk Art.

Der findes ingen Forfatternavne under de forskjellige Stykker, saa man aner ikke, hvem der har oversat, bearbejdet eller forfattet dem.

I Reglen hæver de sig dog heller ikke over det rent underholdende eller belærende.

Omtrent samtidig med Th. Hansens »Børnevennen« udkom et andet Børneblad af samme Navn, men medens det første kun gik et Par Aar, har det andet bevaret sin Livskraft indtil vore Dage.

Det var meget lille af Format og bar Titlen: »Børnevennen Nr. 1, udgivet af en dansk Slesviger«, Næste Nummer, der er aldeles som 1ste, betegnes ogsaa Nr. 1, men i Stedet for »udgivet ved en dansk Slesviger«, staar der »udgivet ved en Skolelærer«. Først i Nr. 8 i 2den Aargang navn-giver Udgifveren sig paa Titelbladet — »udgivet ved J. Holst« staar der.

Mange af Datidens Læsere og Holdere af Bladet vidste dog allerede paa dette Tidspunkt, at den Skolelærer, der stod angivet som Udgifter,

var Lærer og Kantor *Johannes Holst* paa Vemmetofte ved Rønnede. Senere blev han endnu mere kendt ved sin udmærkede lille Geografi.

Skønt »Børnevennen« fremtræder saa beskedent og har saa stor en Konkurrent som »Børnetidende«, undres man dog ikke over, at den klarede sig i Kampen.

Det er nemlig fra 1ste Nr. udpræget pædagogisk i god Forstand.

Udgiveren ved urokkelig sikkert, hvad Børn holder af at læse, og hvad de har godt af at læse. Endvidere forstaar han i høj Grad at vælge de Kræfter, der dengang stod til Raadighed.

Allerede i 1ste Nr. er der en Fortælling af *Thyregod*: »I Sneen« og et Eventyr af Anton Nielsen: »Tynd Lykke«, og i lang Tid er det stadig disse to Navne, der giver »Børnevennen« sit Præg og hæver den over det almindelige.

Senere kommer *Beatus Dodt*, *Mads Hansen*, *Claudius Rosenhof*, *Sønderkøge* o. fl.

I Førstningen skriver Johannes Holst ikke ret meget selv, men efterhaanden bliver det hyppigere og hyppigere, og det maa siges, at han altid forstaar at træffe Barnets Smag og i højere Grad end de fleste paa den Tid har Evne til at sætte sig ned paa Barnets sproglige Standpunkt.

Noget videre betydeligt har han ikke præsteret, men der er dog enkelte Ting, som alle Dage vil have gyldigt Værd i Barneverdenen.

Hvem af »Børnevennens« Læsere i 1871 glemmer nogen Sinde Verset om Grisse-Pe'er og Billedet af ham.

»Se nu blot til Grisse-Pe'er,
Hvordan kommer han nu her!
Hvilket Ansigt, hvilke Klæ'er!
Er ej vadsket, er ej redt,
Har vel større Gris man set!
Hvem vil venligt til ham nikke?
Jeg vil ikke!«

Billedet af Pe'ers Modsætning og Verset om ham huskes ikke nær saa let, og det sandsynligvis af den Grund, at det alt for direkte moraliserer.

»Her I ser en anden Fyr.
Strax, naar det ad Morgen gryer,
Han til Vadskefadet tyer,
Tager Svampen hurtig fat,
Vadsker sig trods nogen Kat,
Reder derpaa smukt sit Haar,
Førend han til Skole gaaer,
Og idet han derhen iler,
Mildt han smiler.«

Det havde aldeles ikke været nødvendigt at stille Modsætningen frem. Grisse-Pe'er virkede kraftigt nok ved hele sit Udseende og ved de Ord, der siges om ham.

Fra 1867 til 1869 var Johannes Holst baade Udgiver og Redaktør af »Børnevenden«, derefter kommer Bladet i Kommission hos Hagerups Forlag indtil Aaret 1888, da nævnte Forlag bliver Udgiver.

»Børnevenden« voksede stadig i Format og holdt sig frisk trods de mange Aar, den var under samme Ledelse. Af nye Navne var der bl. a. Chr. Vestergaard, Jensen Birch, Vilhelm Høm og E. Møller, jævne Fortællere for Ungdommen.

Fra Begyndelsen af 1888 overtog Chr. Vestergaard Redaktionen, og Bladet fremtræder nu i et noget større Format og udgives af Hagerups Forlag.

Med Hensyn til Indholdet foregaar der ingen væsentlig Forandring, men Udstyret er smukkere, og navnlig er der rigeligere og bedre Illustrationer. Af nye Forfatternavne maa nævnes H. J. Greensteen, Anton Andersen, Knud Skytte, Ingvor Bondesen, Ad. Langsted, Friis Jensen, Hans P. Lunde, Zakarias Nielsen, P. R. Møller, J. Gr. Pinholt, Chr. Bredsdorf, Edvard Egeberg, Cornelia Levetzov, Nicolaj Bøgh, Fanny Tuxen, Alfrida Baadsgaard, Anna Baadsgaard, Anders J. Eriksholm, Alfred Ipsen, »G.« Emma Kraft o. fl.

Fra 15. Juli 1895 træder Otto Høpfner ind i Redaktionen, og fra 1897 er han Eneredaktør. Børnevenden bliver nu udgivet af en Kreds af Lærere og Lærerinder, repræsenterede ved Augusta Fenger og H. Thomsen.

I Redaktionen har Lærerne H. Hansen (nu Damgaard) og Ludv. Geleff Sæde. Man kunde jo nu vente sig, at »Børnevenden« skulde faa et stærkere pædagogisk Præg, men det blev ikke Tilfældet. Lærerkredsens Indflydelse paa Bladet viser sig hovedsagelig i, at der fremkommer nogle flere Skildringer fra Dyrerigets Verden og nogle flere Artikler af geografisk og historisk Art. Det mere livlige og muntre Præg, Bladet faar, skyldes i første Række Redaktøren Otto Høpfner. Af skønliterære Bidrag findes kun faa originale, og det er kun faa nye Navne, der kan nævnes fra denne Tid: Augusta Fenger, H. C. A. Kallehauge, Børge Janssen og enkelte andre.

Fra 1ste Oktober 1904 overtog Forfatteren Niels K. Kristensen Ledelsen af Børnevenden, og fra nu af behandler Bladet saadanne aktuelle Emner, som Børn bør lære at kende. Af nye Forfatternavne maa nævnes Signe Lundstein, Knud V. Rosenstand, Herman Andersen, Helga Zahle, Coucheron-Aamot, Marie Mørch, J. P. Jensen, Thv. Sørensen, A. H. v. Kohl, Nora Mortensen, E. A. Jacobs o. fl.

Fra den 13de November 1910 staar Frøken Smyth-Hansens Navn paa Bladet, og hun maa saaledes fra den Dag regnes for Børnevendens ansvarhavende Leder, selv om hun allerede den Gang i længere Tid havde siddet i Redaktionen. Det nye og fortjenstfulde ved Børnevenden

nen under Frøken Smyth-Hansens Ledelse er en Række gode Artikler med Overskrift »Smaa Historier om store Mænd og Kvinder.«

I 1871 begyndte »*Illustreret Børneblad*« redigeret af *N. C. Frederiksen* og *R. S. Feveje* at udkomme paa August Bangs Forlag. Dette Blad havde ikke noget Særpræg fremfor Konkurrenterne, men var særdeles vel udstyret og havde i Reglen et godt og skønsomt Indhold: Smaafortællinger fra det virkelige Liv eller fra Historien, Smaadigte og belærende Skildringer af Dyr. Det ophørte at udkomme til Oktober 1878.

Samtidig med de ovennævnte Blade udkom »*Bibliothek for Ungdommen*«, der var i almindelig Bogformat. Det blev redigeret af *J. Davidsen* og udkom paa Boghandler V. Pios Forlag. Det lignede ganske Riises Magazin og havde samme vekslende Indhold: Digte og Eventyr, Skildringer fra Naturen og Folkelivet og Rejseskildringer. Det var meget underholdende og fornøjeligt, men saavel Indhold som Sprog passede i lige saa høj Grad til voksne som til de unge. Det holdt sig kun i 2 Aar.

Paa samme Tid som »*Bibliothek for Ungdommen*« gik ind, kom et nyt Blad af samme Form og omtrent samme Indhold som »*Børnevennen*« og det var »*Nordisk illustreret Børneblad*«, som senere skal omtales.

Christian Vestergaard blev født i Harritslev Skole ved Bogense 1847. Da han var 15 Aar gammel, begyndte han sin Lærergerning som Medhjælper i Lunde Skole. 1867 blev han dimitteret fra Skaarup Seminarium og tog derefter Plads som Lærer ved Lumby Højskole. Kort efter blev han Lærer i Munkeby og senere Andenlærer i Bødstrup paa Langeland. Fra 1872—88 var han Lærer i Hjadstrup Skole og tog der ivrig Del i den folkelige Bevægelse. Fra 1888 til sin Død 1910 var han Førstelærer i Gentoft Skole.

Sammen med Anton Andersen udgav han »*Ny dansk Læsebog*«, og sammen med Ingvor Bondesen »*Myrebøgerne*«. I Børnelitteraturens Tjeneste har han virket dels som Redaktør af *Børnevennen* og dels som Forfatter af 3 Samlinger Børnefortællinger.

Otto Høpfner blev født ^{13/12} 63, blev Student 1882 og Cand. phil. Aaret efter. Fra 1883—88 var han Lærer ved Melchior's Skole og Comtesse Moltkes Pigeskole. I Aaret 1889 blev han ansat som Timelærer ved Københavns Kommuneskoler. For Tiden er han Redaktør af »*Maaned's-Magazinet*« og Medredaktør af Ugebladet »*Hjemmet*«.

I Aaret 1877 udkom et lille Blad for Børn, der efterhaanden voksede stærkt i Format og efterhaanden vandt sig en Del Læsere, især i Jylland. Det hed »*Børnenes Blad*«, udgivet af *Marinus Jørgensen*, *V. Nebel*, *Kolding*. Prøvenummeret begynder med et Eventyr »*De fattiges Engel*«, fortalt af *Morten Jensen*, og trods det lille Børneblads uanseelige Ydre finder man dog efter Læsningen af dette Eventyr, at det er ganske rimeligt, at det vandt Holdere, for *Morten Jensen* forstaaer den Kunst at fortælle, saa Børn lytter. Og dengang var de ikke forvænnet. Det, der præger det lille »*Børnenes Blad*« er godt Humør og god Forstaaelse af, hvad Børn vil læse, og hvad der er sundt og godt for dem. Af Forfatternavne maa

særlig nævnes Morten Jensen, Anton Nielsen, Konrad Jørgensen og Jens Skytte.

Børnenes Blad holdt sig fra 1877 til 1898 og havde i disse Aar fem forskellige Redaktører: Marinus Jørgensen, Konrad Jørgensen, Hans Kr. Hovmøller, Jens Skytte og Chr. Bredsdorff.

Det Børneblad, der i Tidsrummet Halvfjerdserne—Firserne spændte over det videste Felt, var »Nordisk illustreret Børneblad«.

Dets fuldstændige Titel var: »*Nordisk illustreret Børneblad, redigeret af Otto v. Feilitzen, Fr. Gjertsen og Chr. Bredsdorff. Forlæggere: Joseph Seligmann i Stockholm, Alb. Cammermeyer i Kristiania og Aug. Westrup i Kjøbenhavn.*

I Begyndelsen udkom Bladet baade i Danmark, Norge og Sverrig med en Redaktør for hvert Land, men dette fandt kun Sted de første to Aargange, fra Oktober 1873 til Februar 1876. Derefter var Chr. Bredsdorff Eeneredaktør, og Bladet var nu hovedsagelig dansk.

»Nordisk illustreret Børneblad« blev redigeret godt og havde et livligt vekslende Stof af underholdende og belærende Art.

Der var gode Forfatternavne, som Chr. Bredsdorff selv, Nathalie Hagen, Mads Hansen, Emanuel Henningsen, Zakarias Nielsen, Jens Skytte, J. Krohn o. fl.

Noget Særpræg fremfor de andre konkurrerende Blade havde »Nordisk illustreret Børneblad« ikke; det eneste skulde da være, at det havde en Del gode Melodier til smaa lette Børnesange. Bladet vedblev at udkomme til September 1890. Da tager Redaktøren, Chr. Bredsdorff, Afsked med sine Læsere og meddeler, at han for Fremtiden vil være knyttet til »Børnenes Blad« og til »Illustreret Tidende for Børn«, der udkommer samtidigt i Kjøbenhavn og Kristiania paa dansk og norsk Forlag«.

Niels Christian Møller Bredsdorff blev født 1836 i Vester-Skjerninge paa Fyn, hvor hans Far var Præst. I Aaret 1855 blev han Student fra Odense Katedralskole og 1861 theologisk Candidat. Derpaa virkede han i København som Lærer, indtil Krigen udbrød i 1864. Da meldte han sig som Menig, men blev efter kort Tid Løjtnant og deltog i flere Træfninger. I Aaret 1865 oprettede han sammen med Cand. theol. Jungersen Nørrebroes Latin- og Realskole, som han ledede til sin Død 1892.

I denne Række af Blade for Børn maa et lille Ugeskrift, som hed »*Ugeblad for Børn*« ikke forblive uomtalt, skønt det kun holdt sig godt et Aar (fra Oktober 1876 til April 1878).

Det blev redigeret af Emanuel Henningsen og Zakarias Nielsen og udgivet af N. C. Rom.

I dette lille Blad findes Emanuel Henningsens bekendte Fortælling for Børn »Mathilde og hendes Venner«, flere Eventyr af P. Hansen Sønderkøge, Fortællinger og Digte af Zakarias Nielsen, Historier af Knud Skytte og Kr. Østergaard og desuden en Del Smaastykker fra Dyrelivet, Gaader, Talopgaver og firkantede Nødder o. s. v., et rigt og vekslende Indhold.

I Afskedshilsenen henviser de to Redaktører deres smaa Læsere til »Husvennen«, som de nu skulde overtage.

Skønt »*Dansk Børnetidende*« nærmest er et norsk Foretagende skal det dog ogsaa omtales her.

Det begyndte at udkomme her i Landet 1889 under Ledelse af Lærer Gundersen i Aarhus. Det vandt sig mange Venner og voksede stadig i Format og Størrelse. Fra Oktober 1908 overtog Lærer J. Chr. Christiansen, Frederiksberg, Ledelsen og fortsatte i sin Fødgængers Spor.

Et lidt fremmed Præg har dette Børneblad altid haft i danske Læseres Øjne, men det var dog, som om det fik et noget mere hjemligt Anstrøg, efter at J. Chr. Christiansen overtog Redaktionen. Af Forfatternavne kan nævnes følgende: Ellen Reumert, Emma Kraft, Anna Baadsgaard, Thyra Jensen og Hans Rasmussen.

»*Kammeraten*«, illustreret *Børnetidende*, redigeret af Adolf Langsted, udgivet af Martin Truelsen udkom med første Nr. i Oktober 1894.

Det begyndte med »Prinsen og Musereden«, et Eventyr af L. Budde, »Dykkeren«, en Skildring af N. Juel Hansen, »Livet i Indien«, et Brev fra Pastor Kofoed, samt nogle Gaader og Tryllekvadrater. Det var ogsaa dyrere end de andre Børneblade, og det var i det hele anlagt for ret modne og ret velstaaende Børn.

Foruden en Del Oversættelser fra Fransk af Redaktøren, var der Breve fra Danskere, der opholdt sig i fremmede Lande, som de allerede nævnte fra Pastor Kofoed i Indien og fra Jakob A. Ris i Amerika.. Men der fandtes ogsaa Digte og Eventyr, Børnekomedier og Smaafortællinger. Fra Januar 1895 udkom det i større Format under Ledelse af Forfatteren Alfred Ibsen paa Alfred Jakobsens Forlag.

»*Kammeraten*« fremtræder nu i smukt kunstnerisk Udstyr og under saa fortrinlig Ledelse, at man absolut maa betegne Bladet, som det bedste og mest betydelige Børneblad, Danmark hidtil har ejet. Hvad der gav dette Børneblad sit kunstneriske Helhedspræg var særlig det, at to saa gode Kunstnere som Luis Moe og Poul Steffensen var knyttet til det som faste Medarbejdere. Der fandtes imidlertid ikke Abonnenter nok til Prisen, 1 Kr. pr. Kvartal, og efter et Par Aars Forløb blev den sat ned til det halve, og samtidig blev Bladets Format meget formindsket. Med Aaret 1899 gik »*Kammeraten*« igen ind under Langsteds Ledelse.

I September 1903 udkom et Prøvenr. paa et Børneblad, der vakte stor Opsigt blandt Lærere og Forældre. Det var et tilsyneladende helt nyt Foretagende, nemlig en Avis for Børn.

Det var Forfatteren Niels K. Kristensen, der gennem Studium af Børns Læsning op igennem Tiden, havde fattet Ideen, og det var Børnebogsforlægger Chr. Eriksen, der udførte den.

Bladet hed »*Børnenes Avis*« og skulde foreløbig udkomme een Gang ugentlig.

Det fremtraadte i et Udstyr, der ganske lignede de simpleste Toøresblade, og dette var efter Ønske af Redaktøren, Niels K. Kristensen, der

ad denne Vej mente at kunne faa Tag i de fattigste Børn og paa denne Vis fjerne dem fra de mange Smaablade, som bød sig frem i Smaagadernes Bladbutiker.

Prøvenummeret begyndte med en politisk-historisk Artikel om Makedonien, hvor Oprøret mod Tyrkerne paa denne Tid rasede.

Artiklen var af Redaktøren, og den skulde tjene til at vise, hvilke Emner Børnenes Avis vilde behandle, og paa hvilken Maade de vilde blive behandlet.

Meningen var at føre Historien lige ned til Nutiden og at orientere Børnene med Hensyn til de Begivenheder, der skete rundt om i Verden.

Det literære og underholdende Stof, der fandtes i Bladet, skulde nærmest tjene til at holde de Abonnenter fangen, der endnu ikke var fuldt modne til at følge med i den Historie der dannedes for Børnenes Ojne.

»Børnenes Avis« vandt mange begejstrede Tilhængere, men ogsaa nogle Modstandere, der havde den Mening, at Børn helst ikke burde læse Aviser.

Udgiveren ønskede ogsaa hellere at udgive et almindeligt Børneblad, og efter at Børnenes Avis havde bestaaet i to Kvartaler, blev det om-

dannet til »Børnebladet«, et lille illustreret Ugeblad. De første tre Aar blev »Børnebladet« ledet af Chr. Eriksen, der baade var Udgiver og Redaktør, men fra Januar 1907 træder Anna Erslev ind som Medredaktør.

»Børnebladet« hæver sig ikke i nogen Henseende over sine Konkurrenter, men har omtrent det samme Præg som de andre Børneblade. Af Forfatternavne kan nævnes Kappel Bøcker, Anna Nording, Alfred Ipsen, Anders J. Eriksholm, Børge Janssen, J. P. Jensen, Hans Rasmussen, Fanny Sømod, N. P. Bondesen, Kristjan Kjær, Emma Kraft, Anna Baadsgaard, Ingeborg Vollquartz, Alex Schumacher, Olga Rosenberg Eggers, Emilie Bech, Astrid Ehrencron-Kidde, Axel Moe, Martin Skovbo, V. Bang, Zakarias Nielsen, Erick Erichsen, Pedersen-Viskum og Ellen Reumert.

Af Børneblade, der i de senere Aar har forsøgt paa at konkurrere med de to ældre og mere fastvoksede Ugeblade »Børnevennen« og »Børnebladet«

kan nævnes »*Skolebørnenes Blad*«, redigeret af Lærerne P. Degnbol og Carl Jørgensen. Det holdt sig dog kun i tre Aar fra 1906—1909 og naaede ikke at faa nogen videre Indflydelse.

Det samme gælder »*Til Søs og til Lands*«, Blad for Dreng og Piger, Redaktion: A. Th. Jacobsen og Morten Tvede, og »*Børnenes Blad*«, redigeret af Knud V. Rosenstand. Det første udkom i Aaret 1904—1905 og det sidstnævnte levede kun fra Februar 1906 til Juli samme Aar.

Det sidste Børneblad, der indtil Dato har meldt sig som Konkurrent til de allerede bestaaende, er »*Vor Ven*«, *Børneblad med Billeder, redigeret af Sophie Breum og Tvermose Thyregod, Danske Læreres Forlag*.

Dette Ugeblad begyndte den 1ste Januar 1911, og det nye ved Foretagendet var, at det samtidig med at give Børnene god og sund Læsning i Bladet for samme Betaling vilde hjælpe dem til en Bogsamling, idet »*Vor Ven*« hvert Kvartal vilde give sine Holdere en god Bog. Bladet bestaar endnu, men skiftede Udgifter og Redaktør, da Lærernes Forlag i Slutningen af Aaret 1913 maatte standse sin Virksomhed.

Børnebøger.

Da man her i Landet, efter at Rousseau havde omtalt »*Robinson Crusoe*« som den bedste Bog for Emil, begyndte at tænke paa at give Børn Læsning, der passede for dem, maatte man ty til de store Kulturlande for at finde de Bøger, der kunde bruges.

De første Børnebøger her i Danmark er derfor saa godt som alle Oversættelser fra Tysk, Fransk og Engelsk; mest dog fra Tysk.

Det er kun nogle ganske enkelte, der forsøger paa at skrive originale Fortællinger og Historier for Børn, og disse enkelte Forfatteres Produktion er æstetisk set i Reglen af ringe Værd.

Vi maa helt forbi Midten af det 19de Aarhundrede, før vi finder nogenlunde selvstændige Børnebogsforfattere.

H. C. Andersen staar som et Særsyn uden Forbilleder og uden Efterfølgere.

Hans barnlige Maade at fortælle paa sporedes vel hos de bedste pædagogiske Fortællere for Børn, men ikke i nogen videre Grad, og først helt hen imod den nyere Tid har han faaet Efterlignere.

En af de mest utrættelige Arbejdere i Børnelitteraturens Tjeneste er *Julius Chr. Gerson*, som allerede er omtalt under Børnebladene.

Allerede i Trediveerne begyndte han at udgive Bøger for Børn, og han fortsatte dermed til ind i Halvfjerdserne. Han skriver Digte, Fortællinger og Eventyr, og ofte lykkes det ham at anslaa de Toner, den Tids Børn lyttede efter. Blandt vor Tids Børn lever af hans Efterladenskaber kun »*Den lille Nisse rejste ...*«

Af andre, som i Tidsrummet fra 1840 til henimod 1880 paa forskellig Maade arbejder paa at give vore Børn god Læsning, kan nævnes *Cornelia*, *Anette Colbjørnson*, *Claudius Rosenhof* og *Marie Bojesen*, men af Læ-

rere er der ingen, der i dette Tidsrum skriver selvstændige Børnebøger. Hvad de har ydet paa dette Omraade findes i Skolens Læsebøger og i Børneblade og Børnetidsskrifter, som allerede er omtalt.

Endskønt *Emanuel Henningsen* ikke udgiver sin første Børnebog »Børnenes Jul« før i Aaret 1872, bliver han dog en af de første Lærere, der optræder som Forfatter af selvstændige originale Børnefortællinger.

Medens Emanuel Henningsen boede paa Laaland, havde han skrevet en Del Smaafortællinger til Almanakker og forskellige Tidsskrifter, men hans egentlige Forfattervirksomhed begynder først, efter at han i Aaret 1870 var forflyttet til Husby ved Fjerritslev, et Par Mil Nord for Løgstør.

Den første Bog hed, som sagt, »Børnenes Jul« og udkom paa Andr. Schous Forlag, København.

Naar denne Bog ved første Øjekast minder om Dickens, ligger det nærmest i Overskrifterne, der angiver Kapitlernes Indhold, som: »Jeg har den Fornøjelse at præsentere Familien for Dem, min unge Herre og Dame — »Forældrenes Rejse«; »Bare Breve, selv Jens Carl optræder som Skribent« — »En lumsk Musefælde« — »Jens Carl holder Tale.« I Virkeligheden er Fortællemaaden Emanuel Henningsens egen, og de samme Egenskaber: Kvikhed, Friskhed, Fantasi og godt Humør, som findes i de senere Bøger, fremtræder allerede i den første Bog.

Helt rive sig løs fra Fortidens Fortællemaade i Børnebøger og Børneblade kan Emanuel Henningsen dog ikke. Han lader i denne sin første Børnebog Børnene paa en Herregaard samles med Forvalteren og Husjomfruen, medens Herskabet er bortrejst, og ved disse Sammenkomster fortæller de to voksne og den største af Børnene Historier.

Men det maa siges, at Historierne bliver fortalt godt, om end lidt vel hurtigt og let. Emanuel Henningsen har saa let ved at skrive, at han ikke altid husker, at det er de unge, han fortæller for.

Der er da i sproglig Henseende heller ikke nogen videre Forskel paa hans Børnebøger og hans Bøger for voksne, hvorfor det ogsaa er vanskeligt at gøre Skel imellem dem.

En Fortælling som »Palle Hovgaard«, der udkom 1874, og som »Mathilde og hendes Venner«, der udkom 1878, maa vel nærmest henhøre til Bøger for Ungdommen, men de læses med lige saa stor Nytte og Fornøjelse af jævne Folk, der ikke gør Krav paa nogen særlig kunstnerisk Fremstilling.

Men ligesom Emanuel Henningsens Bøger for Ungdommen ogsaa kan læses af voksne, saaledes kan mange af hans Folkefortællinger med Letthed læses af større Børn, og dette gælder til Dels alle de Forfattere, man — med et Ord, der vidner om Bornethed og Snæversyn — henfører til »Skolelærerlitteraturen«.

En overordentlig flittig Forfatter af Børnebøger fra Slutningen af Treserne til ned mod vore Dage er *Chr. Bredsdorff*, der allerede er omtalt som Redaktør af Børneblade. Han begyndte i 1868 med en lille Bog, som

hed »Smaafortællinger«, og som udkom paa Jacob Lunds Boghandel, Kjøbenhavn.

Det er en Samling Historier, Eventyr og Digte af forskellige Forfattere, som J. S. Brandt, Mads Hansen o. fl.

Selv har han kun skrevet om »Dyrene i Forpagtergaarden«, saa denne Samling hører jo nærmest ind under Chr. Bredsdorffs Virksomhed som Redaktør. Det samme gælder en hel Række Smaabøger à 15 Øre, der under Titlen »Fortællinger for Ungdommen« udkommer paa Vilhelm Priors Boghandel. Det er enten Oversættelser eller Fortællinger, som er skrevet af forskellige danske Forfattere.

I det hele er Chr. Bredsdorff egentlig ikke Forfatter i almindelig Forstand, men snarere Fortæller, og det baade i sine Skildringer af Dyr og i sine Digte om dem.

For Dyrene interesserer Chr. Bredsdorff mest, og kun en Chr. Richardt og en Kaalund forstaar som han at aabne Børns Øjne for de forskellige Dyrs Ejendommeligheder, at give Børn Kærlighed til deres firbenede eller tobenede Medskabninger.

I »Vignetter og Vers for Børn«, som udkom 1880 paa Jacob Lunds Forlag, findes Digte om Vildsvinet, Gærdesmutten, Hunden og Maagen, Musen foran Musefælden, Drengen og Faarene, Pudelens Betragtninger, Hanen og Æslet, foruden om en Del andre Dyr, som ikke er nævnt i Digtene's Overskrifter.

Mange af disse Digte kender vor Tids Børn gennem Læsebøger og Børneblade, og de virker lige saa frisk den Dag i Dag, som da de for c. 40 Aar siden blev skrevet.

Digtene i »Vignetter og Vers for Børn« havde nemlig staaet i forskellige Børneblade, før de blev samlet til en Bog.

Hvem husker ikke endnu fra sine unge Dage Pudelens Betragtninger over Politimester Crones Bekendtgørelse.

»Alle de Hunde, der bide, maa
for Fremtiden med en Mundkurv gaa.
Vil Hunde man holde, da man betaler
for hver om Aaret 5 Rigsdaler.
Alle de øvrige skal man drone,
ellers man bliver mulkteret.

Crone.

Nej det er dog altfor barbarisk grumt!
jeg finder det umanerligt dumt.
Man skulde i Stedet for alle de andre,
som nu paa Gaden om Natten vandre,
gøre os til Politibetjente.
Det vilde nok komme igen med Rente.

Vi kan baade gø og bide,
og paa vor Troskab man trygt kan lide;
Kjolen vi gratis har paa vor Krop,
vore Støvler slide vi aldrig op.
Vi godt kan leve af Brød og Vand;
det er nok mere, end de andre kan.
Vi skal hverken forsørge Børn eller Kone.
— Og *saadanne* Embedsmænd vil man
drone!«

Naar Bredsdorffs Digte om Dyr endnu holder sig saa friske, er Grunden den, at de er saa ægte helt igennem, fri for alt Føleri og Sentimentalitet, men dog medlidenhedsvækkende — og saa det, at de er skrevet med det lune, danske Humør, der virker saa velgørende paa alle.

Ogsaa som Fortæller af gamle Eventyr udmærker Bredsdorff sig, og endnu den Dag i Dag bruger man i mange Læsebøger hans Gengivelse af »Væddeløbet mellem Haren og Pindsvinet«, »Gaasepigene«, og andre. Baade som Redaktør og Forfatter for Børn var han meget afholdt, og hans mange Læsere kunde sikkert med fuldt Hjerte istemme det Mindedig, Pastor Christen Møller skrev om ham i Bogen »Til mine smaa Venner« der udkom 1892.

Her ser I Billedet af en Mand,
som elsked sin Gud og sit Fødeland,
og, kære Børn! han elsked jer smaa,
ogsaa dem iblandt jer, han aldrig saa.
Paa jer han tænkte — tænkte i Vers —
snart i Alvor, snart i Kommers.
Har I ham kendt, vil i dem I finde
om Christian Bredsdorff et ægte Minde,
og hvis I aldrig har kendt ham før,
saa banker nu Bogen paa Hjemmets Dør;
nu han er død, vil I finde i den
en Hilsen fra »Børnenes glade Ven«
Andre har samlet, hvad han har skrevet;
læs det og lev, som han har levet«.

I Aaret 1866 udkom en lille Billedbog, som hed »*Peters Juul*«. Den skildrede i kvikke, lette Vers Julen med alle sine Herligheder, og ved Siden af hvert Vers stod der gode, anskuelige Illustrationer. Bogen gjorde en vis Opsigt og blev de følgende Aar mere og mere kendt. I Aaret 1870 udkom den i et nyt forøget Oplag, og nu stod baade Forfatterens og Tegnerens Navn paa Titelbladet. Forfatteren var *J. Krohn*, og Tegneren *Pietro Krohn*, to Brødre.

I 1871 og 1872 kom der igen Bøger af samme Tegner og samme Forfatter, »*Billedbog for Børn*« og »*Børnehistorier*«; men saa skiltes deres

Veje, og i den næste Bog af J. Krohn var Tegnerens Navn Fr. Henningsen. Denne Bog udkom 1877 paa Gyldendals Forlag og havde til Titel: »Fortællinger for Børn«.

Den adskilte sig ligesom Børnehistorier fra de to første Børnebøger derved, at den ikke var skreven paa Vers, men paa god jævn Prosa.

Der var 9 smaa Fortællinger i denne Bog, og de udmærkede sig alle ved deres gode, moralske Indhold og jævne, troværdige Fortællemaade.

De blev paa en Maade Varsel om, hvad der i Fremtiden skulde komme fra J. Krohns Haand, for de blev i de nærmeste Aar fulgt af en hel Række smaa borgerlige Fortællinger af samme Art, som »Kostene«, »Niels og Stæren«, »Hans fra Volden«, »Hr. Lauritsen«, »Gøgen i Uhret«, »Mynte«, »Skyslottene«, »Rasmussen«, »Portraitet«, »Et Julenske« og mange flere, jævne, fordringsløse Historier, der altid vil interessere Børn, og udøve stor Virkning paa dem i moralsk Henseende. J. Krohn vendte dog af og til tilbage til Billedbøgerne, og her er ligesom mere Flugt og Fart, frodigere Fantasi og raskere Penselstrøg.

I Aaret 1891 skrev han »Vor Ven Stæren« til Frants Henningsens Tegninger, og i 1892 oversatte han Eventyret »Hans og Grethe« til Vers efter Tegninger af Louis Moe.

Johan Jacob Krohn er født i København 1841. Han blev Student fra Metropolitanskolen 1860 og Cand. theol. 1867. I fem Aar var han derefter Huslærer paa Bregentved, og efter nogle Aars Lærervirksomhed i København blev han Forstander for det kongl. Theaters Elevskole. I Aaret 1880 overtog han Bestyrerpladsen paa Krebs's Forberedelsesskole.

Den, der i Halvfjerdserne vilde søge efter god Læsning til sine Børn, kunde ikke undgaa under sin Søgen at støde paa Navnet *Lefolii*, og naar han, om end løselig, havde gennembladet denne Forfatters Skrifter, vilde han være klar over, at her havde han fundet noget værdifuldt.

Lefoliis Børnebøger er ikke selvstændige, originale Fortællinger, men Genfortællinger af gamle Eventyr og Sagn. I sproglig Henseende stod de over det meste af det, der paa Børnelitteraturens Omraade udkom paa denne Tid, og med Hensyn til Indholdet kunde ingen opdigtet Fortælling virke stærkere end Eventyrets og Sagaens kraftige Begivenheder.

Lefolii skrev ikke paa Maa og Faa, han vejede og vragede, og, som den store Pædagog han var, holdt han ikke op, før Tanken stod der enkel og klar med Ord, der var afpasset efter Barnets Fatteevne, med sproglige Vendinger, der var Kød af Børnenes Kød og Ben af deres Ben.

Han studerede Barnets Sprog og blev efterhaanden fortrolig med de forskellige Aldres sproglige Udviklingsstade.

Under en Gruppering af vore Børnebøger har jeg engang skrevet: »Der gives Børnebøger, som er Bøger for Børn i Kraft af Forfatterens bestemte Hensigt og Villie, idet Indholdet er afpasset efter Barnets Fatteevne, og Sprogets Udtryk og Billeder er formet efter den aandelige Udvikling, som Forfatteren tænker sig, at Barnet har«. Dette er de egentlige Børnebøger.

Til den Gruppe hører Lefoliis Fortællinger og Sagaer, og man maa beklage, at de nu er udsolgt.

De første fremstod ved Samarbejde mellem Forfatteren og 9—12 Aars Dreng, idet de blev brugt til Genfortælling i Skolen.

Lefolii fortæller selv i Forordet til 3die Udgave af første Samling saaledes om dette: »Bogen er vokset frem under eget Arbejde med Børn i den Alder, hvori den helst maa bruges, mellem 9—12 Aar; og den har faaet sin Skikkelse ved og ud af dette Arbejde. Deri ligger en god Borgen for, at det, den giver, egner sig til at opfattes og gjængives af Børnene. Og dette er en Ting, man ikke synes altid at have tilstrækkelig for Øje ved Udarbejdelsen af Læsebøger i Modersmaalet«.

Om Sproget i Bøger for Børn udtaler han i Efterskrift til første Samling: »Hvad Fortællingernes Form angaar, da maa Sproget være simpelt og let; det maa kun bevæge sig i de simpleste Former for Sætning og Sætningsforbindelse, hvor Hvilepunkterne hverken forekommer for sjelden eller for hyppig, Overgangene hverken er for bratte eller for stærkt udglattede og umærkelige. Det maa holde sig fjernt fra alle ejendommelige Stileformer; Sagasproget er Børnene fra først af lige saa lidt i Stand til at magte som den poetiske eller rhetorisk udsmykkede Stil. Fremdeles maa Sproget holde sig saa nær til Børnenes egen almindelige Sprogform, som det er muligt, naar det ikke skal blive plat eller skjødesløst; i den meddelte Fortælling altid kun at følge de strenge Love, som opstilles for et saakaldt godt Skriftsprog, vil lige saa lidt være rigtigt, som at forlange, at Børnene altid skulle benytte dette Sprog i deres Gjængivelse. Slipper der end i denne eller anden Frihed ind, som dette Sprøg ikke kan tilstede, bør man ikke tage det saa nøje dermed«.

Det er sjældent at finde en dansk Børnebogsforfatter, der saa grundigt har studeret sine Læseres Sprog, og som saa lydært former sin Stil derefter, og navnlig paa den Tid Lefolii virkede.

»Fortællinger og Sagaer« er derfor til en vis Grad banebrydende her i Landet, og blandt vore Børnebogsforfattere maa Lefolii altid nævnes som en af de første, som en af de bedste.

Hans Henrik Lefolii blev født paa Kristianshavn i Aaret 1819. Atten Aar gammel blev han Student og var under hele sin Studietid Lærer ved københavnske Privatskoler. I Aaret 1842 tog han filologisk Embedseksamen, og Aaret efter blev han Adjunkt i Sorø. Næste Aar blev han Overlærer i Rønne, hvor han opholdt sig i ti Aar. Derefter forflyttedes han til Odense, og i 1866 blev han Rektor i Viborg. I Aaret 1892 tog han sin Afsked og rejste til København. Han døde 1908.

Det er jo ganske naturligt, at der i H. C. Andersens Fædreland er en Del, der forsøger sig som Fortæller af gamle og nye Eventyr, men det er for saa vidt et farligt Felt at komme ind paa, som det er vanskeligt helt at frigøre sig, vanskeligt helt at komme bort fra H. C. Andersens Fortællemaade. Det maa dog siges, at der blandt danske Eventyrfortællere findes enkelte, der, om de end ikke helt er originale, dog til en vis Grad finder

deres egen Stil: den jævne, ukunstlede, ligefremme Fortællemaade, som vi har den i vore mange Sagn og Folkeeventyr.

Der er Svend Grundtvig, Evald Tang Kristensen, Jens Kamp, Klaus Berntsen o. fl.

Til denne Gruppe af Fortællere hører ogsaa *Morten Jensen*, der dog ikke egentlig er Samler.

I Aaret 1880 udgav han »*Julegave for Børn*«, Æventyr, og i Løbet af en Snes Aar er der fra hans Haand udkommet en Række Smaa-bøger, indeholdende Historier og Eventyr: »*Alfernes Veninde*«, »*Æventyr og Historier*«, »*Ny Julegave for Børn*«, »*Julegrønt*«, »*Fra Barnehaven*«, »*Nye Eventyr og Historier*«, »*Julefryd*«, »*Krusedulle*«. Alle disse Eventyr og Smaahistorier er jævne og fordringsløse, fortalt med en vis troskyldig Inderlighed og i et godt Sprog. Under sit Billede i »*Fra Barnehaven*« skriver Forfatteren følgende Vers:

Til Sagn og Sange og Eventyr
jeg lytted, da jeg var lille,
ret aldrig den gamle Sangfugl flyr
fra min Skov, min Dal og min Kilde.

Dette Vers er hverken videre originalt eller videre fuldkommen, men det udtrykker Forfatterens store Lyst til at bekæftige sig med Eventyr og Sagn.

Hans kønne smaa Historier har ogsaa glædet mangt et Barn trindt om i Landet.

Omtrent samtidig med at J. Krohn begyndte at udgive sine Børne-bøger, var det, at *Budde* fremstod som Børnebogsforfatter.

Han havde allerede som Student skrevet en lille Fortælling: »*Tre Dage i Vendsyssel*«, og med den henvendte han sig til H. C. Andersen, men denne raadede ham til at gemme sit Arbejde nogle Aar. Det gjorde Budde ogsaa, og først da han var 24 Aar, tog han atter fat paa Arbejdet med »*Tre Dage i Vendsyssel*« og fik den frem i »*Berlingske Tidende*«. Fire Aar efter fik han en Vaudeville opført paa Kasino, men den gjorde ingen Lykke, og Budde ophørte nu helt med sin Forfattervirksomhed i 6—7 Aar. I Aaret 1871 skrev han dog, mest for sin egen Fornøjelse, en Fortælling, som han gav Navnet: »*En ungdommelig Historie*«. Hans Venner raadede ham til at sende den ind til »*Fædrelandet*«, og den blev ogsaa optaget.

»*En ungdommelig Historie*« vakte en vis Opsigt og skabte Buddes Forfattery. Den rummede ogsaa som i en Sum Buddes Forfatter-ejendommelighed: Hans medlidende humoristiske Syn paa de mere naive og ureflekterende Naturer (Barnet, den gamle, Dyret), hans lyse Syn paa Verden, hans ideelle Tro paa Livet og Menneskene og hans Haab til, at Sandheden nok skulde trænge igennem, at det gode nok skulde sejre.

Det, som Budde er bleven mest kendt og mest skattet for, er vel nok hans *Julefortællinger*.

Ingen i Danmark skriver Julefortællinger som denne elskelige Forfatter: Jævn og naturlig Glæde, gode venlige Mennesker, rolige og fredelige Forhold. Er der en enkelt mørk Sky en Gang imellem, saa ved man, at den bliver fjernet med varsomme, blide Hænder. Dukker Verdens Ondskab en sjælden Gang sit hæslelige Hoved frem i det Fredens Land, hvor Buddes Personer færdes, er det aldrig *saa* hæsligt, som Naturen kan forme det. Forfatteren nænner ikke at tegne det saa stygt, eller rettere: han ser det ikke saa stygt, fordi hans gode Øjne allerhelst vil fæste sig ved det gode og lyse, og fordi han bedre end de fleste andre danske Forfattere forstaar at finde noget godt og lyst, hvor der tilsyneladende kun er Ondskab og Mørke.

Og tryk kan man være: Ondskaben bliver altid overmandet af Hjertensgodhed og Mildhed.

Buddes Karakteristik som Forfatter vil næppe kunne bestemmes nøjere end ved at henvise til den skønne, gamle Historie om Solen og Nordenvinden, der kæmpede om at faa Kappen af Vandringsmanden.

Nordenvinden tudede og skreg, ruskede og rev, og Manden svøbte Kappen tættere og tættere om sig. Men Solens milde Straaler fik ham til at løsne den mere og mere og tvang ham til sidst til helt at afkaste den.

Denne Fabel udtrykker Buddes hele Forfatterpersonlighed, og man kunde udmærket godt sætte den som Indledning til en Afhandling som hans menneskekærlige og opofrende Arbejde i Børneopdragelsens Tjeneste.

Hvor mangen forkrøblet lille Barnesjæl, der af Verdens onde og haarde Nordenvind var bragt til at lukke sig tæt og fast, har ikke aabnet sig under de milde og varme Solstraaler fra denne Barnevns kærlige Hjerte, og hvor mangt et Barneøje, der næsten ganske havde lukket sig for det gode og lyse i Menneskelivet, er ikke bleven aabnet og gjort modtageligt for lys og god Paavirkning af den gode Børneopdragers stærke Tro paa Solens Evne til at sejre over Nordenvinden!

Denne lille Historie mindes man atter og atter, hvad enten man læser Buddes Bøger eller hører om hans Virksomhed som Børneopdrager. Thi Forfatteren Budde og Opdrageren Budde er i aller nøjeste Betydning samme Person. Og dette er saa velgørende, fordi man ellers saa ofte finder Teori at være et og Praksis noget ganske andet.

Det er derfor vanskeligt at tale om Budde som Forfatter uden samtidig at nævne ham som Børneopdrager; og derfra stammer vel ogsaa den Opfattelse, at Budde først og fremmest var Børnebogsforfatter.

Ingemann kalder man nu Børnebogsforfatter, og Carit Etlar ligeledes, skønt disse Forfattere aldrig nogen Sinde har skrevet en Bog, der i sproglig Henseende staar paa Barnets Standpunkt.

Ogsaa Charles Dickens er man tilbøjelig til at henhøre til Forfattere for Ungdommen, og dog skal man ligefrem lede for at finde en Forfatter, der fører et for Børn vanskeligere Sprog.

Saa snart en Forfatter skriver om Børn, er man i det hele tilbøjelig til at regne ham for Børnebogsforfatter. Og det er ogsaa ud fra dette Stand-

punkt, at man har givet Budde dette Navn. Men een Ting er at skrive *om* Børn, og noget andet er at skrive *for* dem.

At det af og til falder sammen har vi i den nyere Tid set flere Eksempler paa blandt de egentlige Børnebogsforfattere; men Budde hører ikke til denne Gruppe.

Han er nærmest at betragte som en Discipel af Charles Dickens, idet han ligesom denne med Forkærlighed skildrer Børn i Forhold til voksne Mennesker, og har han end ikke Dickens rige Lune, store Opfindsomhed og sjældne Evne til omkring disse Børn at samle et Galleri af levende Mennesketyper, saa kan det dog sikkert siges, at i Skildringen af selve Børnene staar Budde ikke tilbage.

Det vil nemlig falde selv en ret ivrig Læser af Dickens vanskelig hurtigt og sikkert at klargøre sig Barnetyperne i de lange engelske Fortællinger, medens der fra Buddes Bøger, saa snart Tanken dvæler ved dem, straks fremstiller sig nogle faste gode Typer.

Der er den lille blaaøjede Krøttop med det frejdige, lyse, lidt letsindige Naturel, som med sit ærlige, sunde Barneøjne straks gennemskuer al Falskhed og Snedighed, og som ved sin troskyldige og oprigtige Lige-fremhed øjeblikkelig bortfejer al Gnavenhed og Surhed og bringer alt paa sin rette Plads. Der er den blege, stille og blide Drømmer, som ved sin Sagtmodighed og Taknemlighed dæmper og hæmmer alt Overmod og Hovmod, og som i kritiske Øjeblikke med Fasthed og Overlegenhed klarer Skærene. Og der er den grove, rolige Almuedreng, som allerede i 9—10 Aars Alderen betragter det hele Verdensrøre som et Madspørgsmaal.

Buddes Skildringer af voksne Mennesker er i Sammenligning med hans Børneskildringer i Reglen ubetydelige. De er egentlig kun Bifigurer, og hvor de end optræder, er Børnene altid deres Opdragere og Læremestre i Godhed, Sandhed og Ærlighed.

For Budde er Barnet det centrale i Verden, og der er sikkert kun faa, der i højere Grad end han, har elsket og levet i det skønne Ord: »Uden I omvender Eder og bliver som dette lille Barn, kan I ingenlunde komme ind i Guds Rige.«

Budde fik en overordentlig Betydning for den Tids Syn paa Børneliteratur, og i mange Aar ansaaes hans Fortællinger som Mønstre for Børnefortællinger. Men Budde skrev i Virkeligheden mere *om* Børn end *for* Børn. Hans sproglige Vendinger ligger i Reglen Barnet for højt.

Ligesom Firserne havde sine Æstetikere og skønliterære Forfattere paa Børnelitteraturens Omraade, saaledes havde denne Tid ogsaa Forfattere med et mere pædagogisk-videnskabeligt Præg.

Blandt disse er *N. Juel Hansen* en af de betydeligste.

I 1882 skrev han »*Erik Sjøblads Hændelser, en Robinsonade*. 1883 »*Over Stepperne*« (Erik Sjøblads senere Hændelser) og »*En Ishavsfort*«, Aaret efter »*Fra Nilen til Himalaya*«, og senere »*Japanesere*«, Fortælling for Ungdommen, og »*Robinson*«, en Fortælling for Skole og Hjem.

Disse Bøger er saa godt som alle pædagogisk-videnskabelige og dog underholdende, udmærkede i deres Anlæg, men i Udførelsen ofte lidt vel tungt lastede for de Læsere, de søger at fængsle.

I Forordet til »Erik Sjøblads Hændelser« skriver Forfatteren følgende:

»Ethvert Fortællingsstof, der umiddelbart tjener Undervisningen, skulde ogsaa stedse forekomme igjen i Elevernes Privatlektüre. Kun paa denne Maade lader den sædvanlige Underholdningslektüre, hvis Skadelighed forlængst er erkjendt, sig fortrænge hos Ungdommen.«

»I oven anførte Ord af den ansete tyske Pædagog Prof. Zeller er udtrykt den Tanke, som har bevæget mig til at udarbejde denne Bog, nemlig Hensigtsmæssigheden af at forbinde det Læsestof, Skolen giver sine yngre Elever, med den Morskabslæsning, som skal være deres Adspredelse i Hjemmet.

Det første Afsnit indeholder inden for en novellistisk Ramme en Række geografiske Skildringer.

Efter at Helten har lidt Skibbrud paa en ubeboet Ø, giver Bogen dernæst en Skildring af, hvorledes et Menneske, ene og uden andre Hjælpemidler end dem, Naturen yder, lidt efter lidt ved Flid og Udholdenhed arbejder sig frem til en ikke ringe Kultur. Der gives her igennem et let forstaaeligt Billede af Menneskeslægten's Udvikling paa de første Kulturstadier, og den unge Læser bliver paa samme Tid Vidne til, hvorledes en letsindig og egenkærlig Person gjennem Arbejde og Ensomhed udvikler sig til at blive en ædelsindet og dygtig Mand.«

Forfatterens Idé er Robinsonidéen, og »Erik Sjøblads Hændelser« er da heller ikke andet end en ny og moderne Bearbejdelse af Defoes Robinson Kruso, hvad der da ogsaa siges senere i Forordet.

N. Juel Hansens Hensigt med denne Bog som med hans senere udkomne Bearbejdelse af Robinson Kruso var, at den skulde bruges som Læsebog i Skolerne.

Mangen Pædagog er fremkommen med det samme Forslag, og enkelte Steder har det ogsaa været forsøgt, men man er snart hørt op med det igen.

Hvor rig »Robinson Kruso« end er paa opdragende Læsestof, saa er den dog alt for snæver. Bogen giver jo nok paa en Maade Menneskeslægten's Udviklingshistorie fra det rent primitive Stade til den mere udviklede Samfundsform, men hvad der stadig mangler, er nærboende Enkeltmænds, eller nærboende Stammers Indflydelse paa Udviklingen, Individernes og Slægternes »gensidige Hjælp«. I Robinson Kruso er det næsten udelukkende Frygten for andre Mennesker, der bidrager til Udviklingen.

Det lykkedes da heller ikke N. Juel-Hansen at faa »Erik Sjøblads Hændelser« og den senere udkomne »Robinson« udbredt som Læsebog i nogen videre Udstrækning.

Foruden de oven nævnte Bøger skrev N. Juel-Hansen 1883 »En Ishavs-fart«, og 1891 »Japanesere«. Disse Bøger er ligesom de første skrevet

i et godt og klart Sprog og giver paa en underholdende Maade gode og paalidelige Oplysninger henholdsvis om Polarlandene og om Japan.

N. Juel-Hansen blev født 1841 paa Høgsgaard ved Sorø. 21 Aar gammel blev han Student, og 29 Aar gammel juridisk Kandidat. Han interesserede sig dog mere for Pædagogik end for Jura, og lige efter at han havde taget sin Eksamen, studerede han et Aars Tid Pædagogik i Udlandet, særlig i Leipzig.

Da han kom hjem, oprettede han sammen med sin Hustru den første *Frøbelske Børnehave* her i København. Senere var han Bestyrer af forskellige Realskoler. Han døde 1905.

I vore Børnebøger sporer man meget ofte tysk Paavirkning og af og til engelsk, men sjælden fransk. En Forfatter er der dog, som hovedsagelig henter sine Emner fra Frankrig, og som ogsaa tildels er fransk i sin Behandling af Emnet; det er *Adolf Langsted*.

Denne Forfatter har kun skrevet nogle faa Børnebøger »Konger uden Land«, »Fortællinger og Skildringer for Ungdommen«, »Hjemløs« og enkelte andre.

Den betydeligste af disse er »Konger uden Land«, som er udkommet i to Oplag, 1ste 1884, 2det 1891.

Den skildrer med stor Sympati Ludvig den 16des lille Søn, Ludvig-Carls ulykkelige Liv under sine Forældres Fængsling og efter deres Hentelse. Under Skildringen af den lille Tronfølgers Ophold i Fængslet og hos Skomageren Simon aabnes der som i Smaablink Læseren Indblik i den store Revolutions Gang, saa Fortællingen er paa samme Tid en Menneskeskildring og et Stykke virkelig Historie. Det samme gælder ogsaa den anden Fortælling om Napoleon den Stores Søn, Frants Carl Joseph, Konge af Rom, hvis Liv dog ikke formede sig slet saa ulykkeligt som Ludvig-Carls.

Adolf Langsteds Sprog er i Reglen klart og godt, men af og til glider det over i vel stor Pyntelighed, der virker udviskende paa de Billeder, han ellers med saa god Kunst ruller op for sine Læsere.

Adolf Langsted blev født 1864 i København. I Aaret 1882 blev han Student og lagde sig nu særlig efter Fransk. Foruden sine Børnebøger har han udgivet en Række Fortællinger og Digtsamlinger for voksne. Han var i mange Aar Lærer ved forskellige Skoler og i kort Tid selv Bestyrer af en Forberedelsesskole.

Endnu paa dette Tidspunkt var der dog kun ringe Interesse for Spørgsmaalet: Hvad skal vi give vore Børn at læse? Der fandtes i Virkeligheden saa faa Bøger, der baade med Hensyn til Indhold og Sprog egnede sig for Børn. En egentlig dansk Børneliteratur fandtes ikke; den skulde først blive oparbejdet i de følgende Aar.

Derimod fandtes der i Udlandet flere Bøger, der, om de blev oversat, bearbejdede og gjort billige, vilde kunne afgive en særdeles god og sund underholdende Læsning.

Dette havde vel ogsaa enkelte Øje for, og der udkom af og til nogle

Oversættelser, men den første, der satte et saadant Foretagende i Gang i stor Stil, var Læreren *Chr. Erichsen*. Dette Foretagende bar Navnet »*Børnenes Bogsamling*«.

I sit lille Skrift »Ti Aar«, der udkom 1905, skriver *Chr. Erichsen* selv saaledes om det: »Til daværende Redaktør af »*Dansk Skoleblad*«, *Hr. Cand. Otto Høpfner*, har jeg i sin Tid i et lille Interview udtalt mig om, hvorledes *B. B.* blev til. Jeg udtalte, at Tanken i Virkeligheden havde spiret hos mig, fra jeg selv var Barn, men at den først fik fast Form, da jeg fik den Tanke at forene den med et velgørende Formaal.

Det er saa godt som ingenting, jeg selv har læst som Barn, skønt jeg havde en brændende Lyst dertil. Men der var ikke Raad til at købe Bøger. Jeg læste alt, hvad jeg kunde faa fat paa, og det var just ikke altid Børnelæsning; jeg husker saaledes, at jeg »slugte« *Marie Sofie Schwartz'* Romaner, da jeg var en halv Snes Aar gammel.

Om det nu var i den egentlige Børnealder, eller det maaske først var i den tidlige Ungdom, jeg fik den Tanke: »Hvis Børnebøger blev udgivet i smaa billige Hefter, kunde alle Børn skaffe sig god Læsning«, det tør jeg ikke med Bestemthed afgøre — jeg er mest tilbøjelig til at tro det første — men saa meget er vist, at det ligger meget langt tilbage i Tiden. Og jeg har ogsaa gennem Aarene beskæftiget mig en Del med Tanken, men jeg omtalte den ikke til andre. Da jeg endelig vovede det, ry-stede man bare paa Hovedet af den: det kunde aldrig gaa. Alligevel bevarede jeg stadig Troen paa, at det var en stor og god Tanke, og at den maatte kunne gennemføres med Held, naar den blev tilstrækkelig godt forberedt. Medens jeg arbejdede paa andre Omraader, gemte jeg denne Idé; der har været som en ubevidst Anelse hos mig om, at her vilde min egentlige Livsgerning komme til at ligge, men at Tiden endnu ikke var kommen, da alle Betingelser var til Stede.

Saa var jeg imidlertid bleven Lærer, og blandt de Ting, der optog mig mest, var Lærerenkernes ulykkelige Stilling . . . jeg syntes, det var alt for lidt, der blev gjort i denne Sag, og jeg slog selv i adskillige Artikler til Lyd for den. Og saa en Dag, da min gamle Tanke efter lang Tids Hvile atter dukkede op i Erindringen, slog det med eet ned i mig: Ad denne Vej maa der kunne skaffes et betydeligt Bidrag til de nødlidende . . . Men endda gik der en Stund, inden min Plan blev til Virkelighed. Jeg var klar over, at den maatte forberedes paa det omhyggeligste . . . jeg var paa det rene med, at mit eget Navn ikke var nok til at bære et saadant Foretagende. Jeg maatte navnlig have Mænd ved min Side, som kunde paatage sig den redaktionelle Ledelse, være medbestemmende om Indholdet. Desuden skulde der jo Penge til, og dem havde jeg ikke svært mange af. Saa tænkte jeg paa et Aktieselskab, men opgav det igen, da jeg ikke troede paa, at nogen vilde sætte Penge i Foretagendet. Gennem flere Aar havde jeg møjsommeligt sammensparet nogle faa Hundrede Kroner, nu sparede jeg videre, og endelig kom den Dag, da jeg henvendte mig til *Zakarias Nielsen* og *Ingvor Bondesen* og spurgte, om de vilde

være mine Medredaktører. De stillede det Vilkaar, at *L. Budde* ogsaa gik med. Saa skrev jeg til Budde og fik ja, og »Børnenes Bogsamling«s Redaktion var dannet . . . Aldrig nogen Sinde er en Tanke bleven greben med større Begejstring af den danske Lærerstand end Tanken om »B. B.«, aldrig nogen Sinde har Danmarks Lærere i Samdrægtighed paa saa kort Tid udført et saa energisk Arbejde for en enkelt Sag; det var, som om alle følte, at her var en Sag, der var værd at virke for, værd at gøre et virkelig Arbejde for . . . Aldrig er der her til Lands bleven paa-begyndt en Subskription, der med saa lidt Reklame har vundet saa stor Tilsutning . . . Allerede i Dagene før Jul begyndte der at komme Bestillinger. Først faa og smaa, senere for hver Dag flere og større. I Juleferien og den første Del af Januar kom der saa mange Bestillinger, at der var tegnet 30,000 Subskribenter, endnu inden første Hefte var udkommet. Ved de Bestillinger, der indkom senere, fik jeg ialt 35,000 Subskribenter paa »Robinson Kruso«.

Der er ingen Tvivl om, at dette Foretagende i ikke ringe Grad bidrog til at vække Sansen for god Børnelæsning baade hvad Formen og Indholdet angik. Disse Smaahefter blev jo i de følgende Aar spredt i Tusindvis ud over Landet, og, om de end ikke alle var lige gode, eller i det hele taget alle *gode*, saa kunde de fleste af dem dog tjene som Mønstre for jævne Fortællinger for Børn.

Blandt de bedste kan nævnes: »Robinson Kruso« ved Ingvor Bondesen, »Onkel Toms Hytte« ved Zakarias Nielsen, »Grimms udvalgte Eventyr« ved Ingvor Bondesen, »Jorden rundt i 80 Dage« ved Erling Stensgaard, »Børnene i Nyskoven« ved Erling Stensgaard, »Kaptajn Grants Børn« ved Anna Erslev, »Styrmand Flink« ved Erling Stensgaard, Hektor Malot: »Frændeløs« ved Anna Erslev »Udvalgte Eventyr af 1001 Nat« fortalt af Hans Rasmussen, »Oliver Twist« ved Niels K. Kristensen, »Danske Folkeeventyr i Udvalg« ved Ingvor Bondesen, »David Copperfield« ved Niels K. Kristensen.

I 1899 udkom der paa Jul. Gjellerups Forlag en Bog, som hed »Historer for de Unge«. Den var af *Kappel-Bøcher*, der allerede paa dette Tidspunkt havde skrevet et Par Bøger for voksne.

Disse 7 Fortællinger som Bogen indeholder var nu ligefrem bestemt for de Unge af Forfatter og Forlægger. Men med Undtagelse af Eventyret »Prinsessen, der ikke kunde sove« og Historien »En Tvekamp« var de egentlig ikke for Børn. I Tidsskriftet »Vor Ungdom« fik de følgende Omtale: »Naar man har læst disse mærkelige Hstorer igennem, lægger man Bogen fra sig med en underlig Følelse af Utilfredsstillelse. Man føler et Tryk som efter en overstaaet Fare, og Graaden vilde lette det beklemte Hjerter. Men den naar ikke frem. Dette voldsomme Sprog, disse storslaaede Billeder, denne sitrende Nervøsitet fylder ens Sind og trænger paa for at finde Befrielse. Men der findes ingen Udvej. Og saa har man endda den Følelse, at der hos Forfatteren ligger langt, langt mere af undertrykt Voldsomhed, af dirrende Nervespænding, af knugende Tryk, end han for-

maar at give Læseren. For Børn er de ikke disse Historier, med Undtagelse af »Prinsessen, der ikke kunde sove« og »En Tvekamp«, men for Ungdommen mellem 15 og 18 vil de, netop fordi Forfatterens Syn paa Livet er noget tungt og mørkt, maaske nok kunne virke som en bitter, styrkende Essens mellem alt det søde, der bydes dem mellem Aar og Dag. Men de maa tages een for een, ligesom Draabe for Draabe. Verden vil blive større for de unge, efter at de har læst denne Bog, men næppe saa lys, som den var før . . . At det er et ret betydeligt Forfattertalent, der staar bag disse Historier, er man intet Øjeblik i Tvivl om . . . det voksne modne Menneske vil bag disse Historier se en varm og rig Menneskesjæl, der krymper sig i Harne over Verdens Ondskab og Haardhed og strømmer af Kærlighed til alt det, der er svagt og undertrykt. En Sjæl, for hvem Livet er Storm og Uvejr, Kamp og Tvivl, men som dybest inde nærer Længsel efter svale Vinde og lette, fredelige Bølger.«

Senere skrev Kappel-Bøcher en hel Række af Eventyr og Historier, som er bleven samlet i forskellige Bind: »Mosekonen brygger«, »En varm Dag og andre Julehistorier for Børn«, »Dovendidrikken og andre Julehistorier for Børn« o. fl.

Det er jævne, hyggelige Historier og Fortællinger alle. Som saa ofte i Kappel-Bøchers Bøger er der et noget tungt og melankolsk Præg over enkelte Scener og Situationer, men det findes dog mindre i de senere Smaa-fortællinger end i de første. Flere af dem er endogsaa meget livlige og fornøjelige. Man er altid fuldkommen sikker overfor Kappel-Bøchers Fortællinger. De fremkalder kun godt og ædelt hos Børnene og er altid moralske, skønt der ingen Sinde direkte moraliseres.

Forfatteren skriver selv følgende om sit Liv og Levned: »Mit Navn er Anders Kappel Frederiksen Bøcher, født den 7de April 1867 paa Gjøl pr. Aalborg som Søn af Lærer Lars Frederiksen Bøcher, død 24. Marts 1872. Min Moder sad i yderst smaa Kaar og maatte ernære sig ved Syning, indtil hun 1880 blev gift med min Faders Eftermand i Embedet, Lærer Hans Blom, nu i Grevinge, hvor han endnu er Lærer, og hvor min Moder endnu lever. 16 Aar gammel kom jeg paa Ranum Seminarium, hvorfra jeg dimitteredes 1886. Ved Eksamensbordet bød daværende Censor i praktisk Færdighed mig Plads som sin Hjælpelærer i Kildebrønde Skole pr. Taastrup, hvor jeg var et Aar og overflyttedes nu til det københavnske Skolevæsen, hvor jeg altsaa fik faste Timer 1887, og i 1907 blev

Kappel-Bøcher

Inspektør. Allerede som Dreng skrev jeg lange Historier, men næsten aldrig Vers. Dog er en af mine Seminariekammerater endnu i Besiddelse af en Digtsamling, som jeg forfattede paa Seminariet. Jeg kender den ikke selv, men jeg længes ærlig talt heller ikke efter den. I Kildebrønde skrev jeg et Par Brudstykker, som jeg sendte til Carl Gjellerup, der svarede mig opmuntrende og venligt. Saa gjorde jeg her i København »Jørgen« færdig. Jeg indleverede den til P. G. Philipsen, som dog ikke vilde have den. Saa gik jeg til »Nordstjernen«s Redaktør, Jul. Schiøtt. I »Nordstjernen« havde jeg nemlig allerede den Gang faaet min første lille Fortælling trykt paa Anbefaling af den norske Forfatter Kristofer Kristofer- sen. Schiøtt gjorde ikke mange Ord, beholdt Fortællingen og underrettede mig et Par Dage efter om, at den vilde nu udkomme paa Andr. Schous Forlag, og at der var et Honorar, som den Gang var mig en ikke ubetydelig Sum. Schiøtt er i det hele taget den Mand, der har rakt mig Haanden, naar det kneb haardest. Jeg læste til Artium, da »Jørgen« udkom. Jeg ejede ikke de 43 Kr., det kostede at gaa op. Jeg gik til Schiøtt, der kort og godt tog en Postanvisning, som laa paa Bordet, kvitterede den, gav mig den og sagde Farvel. — Paa Trappen saa jeg, at den var paa 86 Kr. 40 Øre, og jeg var reddet for lang Tid. »Jørgen« gik godt. Min næste Bog »Søskende« læstes ikke engang af Forlaget, men gik fra mig direkte i Trykkeriet, men den gik elendigt. Jeg var yderlig nervøs den Gang, og »Søskende« passede til min Sindstilstand. — Slet saa glad var derfor Forlaget heller ikke ved »Uvejrstider«, en Skildring fra Frimissionsegne. Men jeg tror dog, den gik bedre. Schous Forlag gik over paa andre Hænder, og en ny Bog »Karneval og andre Noveller« udkom hos Pio. Saa skete det en Dag, at min Boghandler Jul. Gjellerup spurgte mig, om jeg ikke kunde tænke mig at skrive ham et Bind Historier for Børn. Det blev Anledningen til en Række Smaabind: »Historier for de Unge«, »Æventyr«, »Mosekonen brygger«, »Ud i den vide Verden«. Alle disse er ogsaa udkommet paa Tysk i fast vidunderlig Udstyrelse.

Samme Aar, som Kappel-Bøchers »Historier for de Unge« udkom, sendte *H. F. Feilberg* sin første Børnebog ud paa Tillges Forlag. Den hed »*Barn- domsaaar ved Vesterhavet*« og handler om to Smaafyres Liv i deres Barn- domshjem derude ved Vesterhavet. Det er en sjælden nobel Børnebog, hyggelig og god, jævn og naturlig. Det er ikke effektfulde Knaldbegiven- heder eller særlig spændende Hændelser, der fortælles om, men der er troværdige, stemningsrige Billeder i Mængde og raske Drengoplevelser, grebne lige ud af Livet — ja maaske selvoplevede. Man mærker gennem disse Skildringer en vidunderlig Kærlighed til Vesterhavet og til det Liv, der føres derude i disse Egne. Det lykkes fuldstændig Forfatteren at give sine Læsere den samme Kærlighed og Interesse derfor. *H. F. Feilbergs* næste Bog udkom 1905 og hedder »*Brødrene fra Strandgaarden*«. Den er for noget større Børn, men har iøvrigt de samme gode Egenskaber som dens Forgænger.

Paa en Maade er det en Fortsættelse af den første, selv om Navnene

Jens og Peter er bleven ombyttet med Christian og Johannes. De to Drenge er nu bleven voksne og skal vælge deres Stilling i Livet. Den ene er Student og vil ud i Verden, den anden bliver i sit Fædrenehjem, Strandgaarden.

Deres Vandring ud over Strandgaardens Marker Aftenen før, de skal skilles, er udmærket skildret: »De gik og saa paa Engen med det bløde Græstæppe, paa den lyse Strandbred med den brune Bræmme af opskyllet Tang, paa Havet, paa Himlen og paa den nedgaaende Sol, paa alle de Omgivelser, der havde dannet Rammen for deres Barndoms lykkelige Dage, og dog var det ikke om Barndommens Oplevelser og Begivenheder, at deres Tanke kredsede. Om Strid og Møje, om Livets Besvær talte de, saadan som ganske unge Mennesker tidt gør, naar de da har et Hjerte, der bæver af Fryd ved Tanken om alt, hvad der er stort og skønt, men som tillige føler, hvor vanskelig Livet er, hvor uhyre vanskeligt det er at naa frem ad Vejen til det Maal, som kan stille Sjælens Længsel.

Christian standsede og drejede sig rundt: »Ja, vist har du Ret, her er smukt; jeg kender ogsaa godt til at længes efter mit Hjem og Stranden her, og jeg tror heller ikke, at jeg straks, naar jeg kommer ud i den vide Verden, vil løbe lige i Armene paa Lykken.« »Nej det har du vistnok Ret i; Lykken kommer snarere lige ind ad Døren til en, hvis man bliver hjemme ved sit daglige Arbejde.«

»Ja, hvori Lykken egentlig bestaar, det ved ingen af os; men det er denne Delthed i Sindet, Kærligheden til de hjemlige Egne paa den ene Side og Længselen efter det ukendte paa den anden, den vil ikke ophøre, før man har set og prøvet alt, og før den er ophørt, kan jeg ikke tænke mig, at man kan finde sin Plads i Verden.«

»Ja, ja« nikkede Johannes, »saa deler vi Verden imellem os; jeg tager Sognet her, og du faar hele Resten af Jorden, og engang i Fremtiden saa mødes vi og fortæller hinanden, hvad vi har faaet ud af Livet.«

Christian bliver Marinesoldat og drager med paa Togt til Island. Temmelig udførligt skildrer Forfatteren nu en Marinesoldats Liv og faar samtidig Lejlighed til at lære de Unge lidt om Island.

Senere drager Christian til Søs og faar nu lært den store Verden at kende. Johannes, Broderen, arbejder stadig i Hjemmet, men da Krigen brød løs 1864, gik han frivillig med. Han blev taget til Fange, men flygtede, og under sin Flugt mod Hjemmet finder han Lykken i Skikkelse af en sød, ung Pige, som han senere fører til sit Hjem. Broderen Christian tumler sig om i Verden, til Hjemlængselen melder sig. Saa gaar han om Bord paa et Skib for at sejle til sit Hjem; men Skibet strander paa Jyllands Vestkyst ud for hans Fædrenegaard, og han alene bliver reddet af hele Besætningen. Det var hans egen Bror, der reddede ham.

Det, der giver disse to Bøger deres store Værd, er den jævne hyggelige Skildring af de hjemlige Egne, Kærligheden til Hjemmet og til Hjemmets Minder, Bevidstheden om og Paavisningen af, at Lykken lige saa godt,

ja langt lettere, kan findes i det stiltfærdige, daglige Hjemmearbejde, som ude i den store Verden.

Som Søren Kierkegaard siger: Lykkens Dør gaar ikke udad, men indad.

Forfatteren skriver selv følgende om sit Liv og om sin Slægt:

»Slægten Feilberg nedstammer efter Traditionen fra sønderjyske Selvejerbønder. Seks Brødre optræder omtrent samtidig (i Begyndelsen af det 18de Aarhundrede) som Farvere i forskellige danske Provinsbyer.

Min Bedstefader Nikolai L. Feilberg, født 1806 d. 1899, har skrevet »En Præstegaard i Sundeved under Krigen 1864«. Min Fader, Henning Frederik Feilberg, født 1831, bor i Askov og er kendt som Sprogmand

og Folkemindeforsker. Min Moder, Anna Louise f. Nutzhorn var født 1831 d. 1897, Søster til Højskolelærer Heinrich Nutzhorn i Askov.

Jeg selv er født den 19de Juni 1865 i Taarbæk, hvor mine Forældre opholdt sig, efter at min Far i 1864 var fordrevet fra sit Embede, Store Vi, ved Flensborg. I mit 4de Aar blev min Fader Sognepræst til Brørup og Lindknud i det sydlige Jylland, og jeg tilbragte saaledes Tiden til mit 11te Aar i en ensom Hedeegn. I 1876 forflyttedes min Fader nemlig til Darum ved Vesterhavet Nord for Ribe, hvor jeg lærte ganske andre Forhold at kende: Vesterhavet og Marskeg-
nene. I 1880 kom jeg, 15 Aar gl., i Ribe Katedralskole; hidtil havde min

H. F. Feilberg

Far læst med mig. 1883 blev jeg Student og kom til København, hvor jeg siden har opholdt mig. 1889 tog jeg teologisk Embedseksamen. I Sommeren 1890 aftjente jeg min Værnepligt i Marinen, hvorved jeg paa en nem Maade opnaaede en Rejse til Færøerne og Island med 4 Maaneders Ophold ved Kysterne af det sidste.

Derefter begyndte jeg min Lærervirksomhed, først ved Frk. Zahles Skole og kort efter ved det nuværende Østersøgade Gymnasium (dengang Linnegades Latin- og Realskole, hvor jeg fra 1891—97 var Inspektør, mine Fag var væsentlig Naturhistorie og Geografi. I 1897 overtog jeg en mindre Skole paa Østerbro, som jeg senere har ledet under Navnet »Forberedelsesskole for Drengene ved H. F. Feilberg«. Den har hele Tiden haft Lokaler i Rosenvænget og gennemsnitlig haft 100 Elever fra 6—11 Aar. I 1893 blev jeg gift med min endnu levende Hustru, Anny Olsen, Datter af afdøde Kordegn, Karl Peter Olsen i Nykøbing paa Falster«.

H. F. Feilberg har foruden de to nævnte Bøger »Barndomsaar ved Ve-

sterhavet« og »Brødrene fra Strandgaarden« skrevet flere Smaastykker i »Børnevennen« og i E. Kellers danske Læsebøger. Desuden har han skrevet om pædagogiske Emner i »Vor Ungdom« og i »Dansk Tidsskrift.«

Er det Hjemlængsel, der har givet H. F. Feilberg Lyst til at skrive for de Unge, saa er det snarere Lysten til at faa Drengene til at »se sig ud« i Verden, der har faaet *Ejler Møller* til at tage Pennen og blive Børnogsforfatter.

For den, der kendte *Ejler Møllers* smaa Lærebøger i Historie, faldt det saa naturligt og ligefrem, at naar denne udmærkede Historie-Fortæller vilde forsøge sig som Forfatter af en Børnebog, maatte det blive med en historisk Fortælling. Det blev det da ogsaa.

Ejler Møllers første Børnebog, som udkom 1903 paa Hagerups Forlag, havde følgende Titel: »*Kios-Johannes*, Roman fra den græske Frihedskrigs Tid, fortalt for Drengene af *Ejler Møller*.«

Af den korte Indledning kunde det se ud, som om det var Forfatterens Hensigt gennem denne Fortælling at give Drengene en sammenhængende Skildring af den græske Frihedskrig fra det Tidspunkt, hvor Diakos erobrede Byen Levadia fra Tyrkerne og besatte Passet ved Termopylæ; men det er ingenlunde lykkedes, dertil er der for mange Spring og for mange Navne.

Men selv om Børnene efter at have læst *Kios-Johannes* ikke kan fortælle mere om den græske Frihedskrig, end de kan efter at have læst en lille Verdenshistorie, saa har de dog i Virkeligheden faaet et godt Begreb om, hvad der virkelig foregik.

Deres historiske Sans er bleven vakt for dette Tidsrum, og de Forestillinger, de under Læsningen af *Kios-Johannes* har erhvervet sig, vil danne et sikkert Grundlag for Forstaaelse og Tilegnelse af dette Tidsrums interessante historiske Begivenheder.

Fra Formens Side er *Kios-Johannes* særlig god. Her findes det samme rene og klare, enkle og simple Sprog som i *Ejler Møllers* historiske Lærebøger for Børn.

Aaret efter udkom »*Barrikadedrengen*«, ogsaa paa Hagerups Forlag.

I denne Bog er en rask og kernesund Drengs Oplevelser under »Julirevolutionen« i Frankrig skildret.

Maaske mærker man i denne Fortælling vel lidet til den Fortvivlelse og Uhygge, til den Angest og Lidelse, som alle Vegne og til enhver Tid er Revolutionernes mørke Baggrund, men Fart og Liv er der i Handlingen, og de Billeder, Forfatteren ruller op af Livet i Paris under den hurtig begyndte og lige saa hurtig endte »Julirevolution« 1830, vil staa levende for ens Fantasi, længe efter at man har læst Bogen. Et komisk Fund af Rang er det, at Forfatteren anbringer den jævne, rolige, lidt flegmatiske danske Petersen med sit Mundheld: »Orden skal der være i Sagerne« midt i en Pariserrevolutions ofte hensigtsløse Uorden.

En »*Barrikadedreng*« begynder med en historisk Indledning og ender med en historisk Oversigt, saa den er ligesom *Kios-Johannes* en historisk

Roman. Skade at Hr. Ejler Møller kun har givet de danske Drengs disse to historiske Fortællinger.

Forfatteren fortæller selv følgende om sin Livshistorie:

»Jeg er Søn af Biskop Christen Møller, Aalborg, er født i Ringsted 1871, men levede min Barndom og tidlige Ungdom i København, hvor Far var Præst ved St. Paulskirken. Den gamle Østervold, Østre-Anlæg og Glaciset (med Adgang forbudt) var mine Drengæars Tumleplads. I det hele taget holdt jeg meget af at være, hvor Adgang var forbudt, og meget lidt af at være, hvor Adgang var paabudt, f. Eks. ved Lektierne, men Student blev jeg da, og Filosofikum fik jeg, og jeg var da ogsaa begyndt et Studium til Magister i Filosofi under Professor Kromann; men saa blev jeg »opdaget«.

Ejler Møller

Under et Ferieophold hos Kantor Leth-Rasmussen i Faaborg vikarierede jeg nogle Timer for ham, og med sit kloge og smukke Blik for Børn og unge saa han straks, at min Plads var i den praktiske Skolegerning. Jeg nævner hans Navn med Tak, fordi han ved sit kloge Syn paa mig, førte mig ind i en Gerning, der har været mig Livslykke. I Aaret 1893 tog jeg Lærereksamen, kom samme Aar til Odense, hvor jeg siden har levet, først som Lærer ved Mulernes Legatskole til 1905, siden som Forstander for Seminarierne.

Allerede i Rusaaret fik jeg et Digt »Eventyrfart« ud paa Gads Forlag; tre Aar efter et andet Digt »Donna Marina« paa samme Forlag; men saa giftede jeg mig, fik Familie at forsørge og mere end Brug nok for, hvad jeg ejede af Fantasi og Arbejdskraft, i min Gerning som Dansk- og Historielærer.

I Tidsrummet fra 1900 til 1905 udarbejdede jeg et System af historiske Lærebøger, som har fundet god Udbredelse. I Aaret 1904 udgav jeg paa Hagerups Forlag en Drengeroman »Kios-Johannes« og Aaret efter en anden Drengeroman »Barrikadedrengen«; men de to Bøger har ført en stille Tilværelse, har ikke slidt sig ud af første Oplag; der har ikke været Opmuntring til Fortsættelse. Og som det gik med min Ungdoms Digte, at jeg i mit Ægteskab fandt et Digt langt skønnere, end jeg kunde skrive det, saaledes er det ogsaa gaaet mig med mine Drengeromaner, mine seks egne og de 2—3 Hundrede i min Skole giver mig Dag for Dag de dejligste Børneromaner, meget bedre end dem, jeg kan præstere.«

I Aaret 1899 udkom der en Bog, som sammen med Bøger af Kappel-Bøcher, H. F. Fejlberg o. fl. tjener til at gøre dette Aar rigt paa gode

Børnebøger. Det var »*Historien om Eske*«, en Fortælling fra Erik af Pommerens Tid.

Bogen var skrevet af *Johannes Loft* og udkom paa Nordisk Forlag.

Der er en egen Ro og Stiltfærdighed over denne Fortælling, der, om end noget langsomt, dog sikkert og troværdigt ruller op for Læseren et Billede af Sydsjælland under Erik af Pommerens Regering. Paa Forhaand ser man lidt skeptisk paa det skole-latinske Motto, som Bogen begynder med: »Gaa lille Bog, og bring de elskede Skove min Hilsen«; men naar man har læst Bogen igennem, forstaar man, at Forfatteren har levet i disse Skove og nu med Kærlighed fremkalder Erindringen om dem.

Det vil dog ikke være Skildringen af disse smukke Egne, der i særlig Grad vil lægge Beslag paa de Unges Opmærksomhed. Det vil være de Menneskeskikkelser, der efterhaanden optræder, som vil fange de unge Læseseres Øje og Øre og vække deres Følelser og Fantasi. Men forøvrigt ogsaa Tiden og Forholdene i det hele. Erik af Pommeren har vel adrig været deres Helt, men at han skulde være saa ussel og ringe, som Forfatteren skildrer ham, har de vel næppe tænkt sig. Dog lyder Skildringen trolig nok. Det eneste, der i Bogen forekommer en fremmed og uhørt, er Svøbebrødrenes Tilsynkomst i Mogenstrup Skov.

Der er mange voldsomme Scener og spændende Begivenheder i denne Bog, men Sproget er alle Vegne stiltfærdigt og roligt — vel roligt vilde man maaske sige, skønt det virker sikkert og godt paa den, der forstaar at læse.

»*Historien om Eske*« var dog ikke Johannes Lofts første Bog. I Aaret 1897 var der udkommet en lille Bog af ham paa Alfred Jacobsens Forlag; den hed »*Historien om Troels Nikolaj*«, og var ligesom Lefoliis første Bog fremkommet ved, at Forfatteren dikterede den for sine Dreng i Vordingborg Realskole.

»*Troels Nikolaj*« handler om en rask og munter lille fattig Dreng, som levede i Slutningen af det 15de Aarhundrede, og som fra Bødkerlærling svang sig op til at blive en dygtig Billedskærer. Forfatteren opruller en Række saa vel muntre som sørgelige Billeder af Livet i tyske Købstæder paa den Tid, og i højere Grad end i nogen af sine andre Bøger lykkes det ham her at afpasse sit Sprog efter Børnenes Fatteevne. Maaske ligger det i, at han under Udarbejdelsen stadig har haft Børn for Øje. »*Historien om Troels Nikolaj*« er baade fra Indholdets og fra Formens Side en af vore bedste Børnebøger. I Aaret 1903 udkom paa Hagerups Forlag den tredje Bog af Johannes Loft: »*Det lærde Alfabet*«.

Det er en Fortælling fra det gamle Rom, fra Kejsertiden.

»*Det lærde Alfabet*« er 24 Slaver, som hver bærer Navn efter det Bogstav, der er indsyet i deres Bælte. De er som et levende Leksikon for den rige, dumme romerske Borger Triclinius.

Fortællingen begynder med et Brev fra Tiberius til Triclinius. I dette Brev opfordrer den grusomme, mistænksomme Kejser paa en forblommet

Maade sin Gæsteven til ved et Gæstebud at forgive Tronfølgeren Cajus Caligula.

Dette Brev falder i Hænderne paa Triclinius lille Søn Varus, og han afskriver det og viser det til sin Lærer, en af de 24 Slaver.

Selv ved den lille Varus ikke, hvad det betyder, men Slaverne forstaar det og beslutter at redde Caligula. Ved Gæstebudet, netop som denne skal drikke Vinen med Giften, stiller de sig da op, saa deres Bogstaver paa Bæltet danner Sætningen: »Drik ikke«, og paa Caligulas Spørgsmaal: »Hvorfor?« ordner de sig saaledes, at Bogstaverne danner Ordet »Gift«. Caligula reddes, og Triclinius maa flygte over Hals og Hoved. Men ogsaa Slaverne bliver hjemløse og flakker nu om i Italien sammen med den

lille Varus, og det er deres Oplevelser, Forfatteren skildrer. Det er en ypperlig Bog. Der er mange virkningsfulde, dramatiske Scener, mange fine, stemningsfulde Billeder, og mange rørende og gribende Smaatræk. Sproget former sig kunstnerisk og smukt om Emnet og vil passe godt for 14—16 Aars Alderen.

Johannes Loft

Aage Johannes Loft blev født den 16de November 1866 i Horsens, hvor hans Far, Jens Peter Loft, var Overlærer. I Aaret 1884 blev han Student fra Horsens lærde Skole, og 1890 teologisk Kandidat. Samme Aar blev han ansat ved Vordingborg Realskole, og her virkede han som Lærer til Aaret 1898, da han blev konstitueret som Adjunkt ved Herlufsholm

Skole. Aaret efter blev han Timelærer ved Viborg Katedralskole, og der virker han endnu som Lærer. I Aaret 1903 blev han Adjunkt ved Skolen. Han er gift med en Datter af Slagtermester Nygaard i Vordingborg.

Foruden sine Bøger for de Unge har han skrevet nogle mindre Fortællinger i forskellige Blade og Tidsskrifter. I »Juleklokken«: »Scherlock«, »Ole« og »Elsdyret«. I »Julebud«: »Eksamensrosen«, »En Feriehistorie«, »Et Medmenneske«, »Generalforsamling«, »Stjernen«.

I »Danske Dreng«: »Det gamle Krudttaarn«. I »Julebog for Børn«: »Flygtningen« og i »Historiebogen«: »Kom i Hu«, »Kongen af Brasilien«, »Røverne i Tyrol«.

Desuden har Johannes Loft skrevet et Par Lærebøger i Religion og en Mængde Artikler i forskellige Blade om religiøse Emner og om Undervisning i Religion. I Aaret 1904 stiftede han »Religionslærerforening«, hvor han hele Tiden indtil nu har været Formand.

Den Afdeling af vor Børneliteratur, der er fattigst og mest vanskkøttet, er Læsning for de ganske smaa. Og dog vilde den Forfatter, der forstod at træffe disse Smaaafkls Sprog og Tankesæt, høste større Løn for sit Arbejde end nogen anden. Ingensteds er Bifaldet mere jublende og aabent, og ingensteds kommer det mere uskromtet fra Hjertet.

Men den Kunst at fortælle for de smaa er meget vanskelig, og der er kun faa, der magter den. Det er nemlig ikke muligt for en Forfatter at frembringe en god Bog for de mindre Børn, dersom han ikke er i Stand til i sin Erindring at fremkalde Følelser, Stemninger og Tanker fra sin egen Barndom. Men det er kun faa, der erindrer noget, der ligger før deres 6te eller 5te Aar. Det, der bydes de bitte smaa, bliver da nærmest et Resultat af Forfatterens Iagttagelser af Smaabørns Liv og Færd, af hans Evne til at se, hvad der morer dem, til at træffe det, de gerne vil høre.

Men er det vanskeligt at sætte sig ind i Smaabørns Tanke- og Følelsesliv, saa er det endnu vanskeligere eller i hvert Fald lige saa vanskeligt at finde de rigtige Ord og passende sproglige Vendinger.

Af Billedbørnebøger for de ganske smaa udkommer der jo hvert Aar en Del, men de er næsten alle ubrugelige. I de senere Aar grasserer Bøger som »Buster Brown« og »Knold og Tot«, og de tager vel nok Luven fra alle de andre, selv fra de gode.

Boghandlerne stiller dem paa den mest iøjnefaldende Plads i deres Vinduer, Bladene roser dem i høje Toner, og Folk køber dem i Masse; men noget værre Stads kan man dog næppe finde.

Hvis Folk metodisk arbejdede paa at ødelægge deres Børns Smag og Skønhedssans, kunde de ikke finde bedre Hjælpemidler! Hvis det var Folk i særlig Grad magtpaaliggende at oplære deres Børn i Pjæt og Grin, da stod ikke noget bedre til deres Raadighed end disse tarvelige Billeder og denne elendige Tekst!

Men Folk vil sikkert hverken ødelægge deres Børns Smag eller opøve dem i Pjæt og Grin. De har kun een Hensigt, og det er at more deres Børn!

De andre Billedbørnebøger, som udbydes, handler for det meste om Dyr, og der er heller ikke noget smaa Børn hellere vil høre om end Dyr; men hvad er det for Dyr, der findes i disse Bøger! Det er Katte, der spadserer i moderne Damedragter, Hunde, der ryger Tobak, koger Mad og kører paa Cykle, Strudse, der løber paa Skøjter o. s. v. En Høne bliver forelsket i en Rive, en Græshoppe i en Grævling — lutter Pjank og Urimelighed. Men det er dog af allerstørste Betydning, at de første Begreber, man indfører i Barnets Sjæl, er sande og rigtige!

Naturen er dog rig nok i sig selv, og Dyrenes virkelige Liv er saa interressant, saa lærerigt og saa fornøjeligt, at man slet ikke behøver at pynte paa det med Pjank og Pjæt for at faa de smaa til at lytte, naar man fortæller om det. Det vil sige, naar man virkelig forstaar at fortælle! Men det gør Forfatterne af disse Billedbørnebøger i Reglen ikke!

En af de bedste blandt danske Forfattere paa dette Omraade er *Knud V. Rosenstand*, der ogsaa har skrevet Bøger for større Børn.

Denne Evne til at sætte sig paa Smaabørns Stade viste Knud V. Rosenstand første Gang for Offentligheden ved sine Smaastykker i 1ste Del af »Slomanns Læsebog«, der udkom lige i Begyndelsen af Aarhundredet.

Fremkomsten af denne lille Bog var en hel Begivenhed i den lille Verden, der forstod at dømme om virkelig god Børnelæsning. Det var særlig den sproglige Behandling, der maatte tiltale. Aldrig har der været skrevet saa godt for Smaabørn som i denne Bog. Der er ingen pyntelige, banale Sætninger, ingen svulstige og højtflyvende Vendinger, som kun er »Kling-Klang« for Børns Øre, og ikke et Ord uden at det er vejet og maalt, prøvet og undersøgt. Saa jævnt og naturligt, saa klart og anskueligt, og fremfor alt saa simpelt og letfatteligt var Sproget ikke i nogen anden dansk Bog for Smaabørn dengang.

Dersom vore Børnebogsforfattere vilde studere denne Bog rigtig grundigt, vilde det sikkert gaa op for dem, at det at skrive for Smaabørn er en saare vanskelig Kunst. Der maa vrages og vælges, tænkes og overvejes, og det gaar slet ikke an bare at sætte sig ned og skrive løs.

Efter at Knud V. Rosenstand sammen med nu afdøde Skolebestyrer Slomann havde skrevet denne gode Læsebog, fortsatte han alene sit Arbejde paa dette Omraade med »Sommersang og Vinterleg«, Rim for Børn, illustreret af Sigurd Wandel, som udkom paa Martius Truelsens Forlag 1900.

Ogsaa her viser han sin Evne til at fange Smaabørns Øre og Opmærksomhed. Der er ingenting i denne smukke Billedbog, de ikke gerne vil høre, og næsten intet, de ikke morer sig over. Rimene falder saa let og tvangløst, at man maa være en hel Del af en Digter for at kunne frembringe dem, og de Billeder, der slutter sig til Teksten, er saa ypperlige, som vel tænkes kan. Det lyser fra hvert eneste Blad i denne gode Bog af godt Humør, fin Forstaaelse og stor kunstnerisk Sans.

Det samme, som her er sagt om »Sommersang og Vinterleg« gælder tildels ogsaa Knud V. Rosenstands andre Bøger for Smaabørn: »Fagerlin og Fulian«, »Finkeliden« og »Luftipufti«.

Ganske saa sikker i sproglig Henseende som i de første Bøger er Forfatteren dog ikke, men Indholdet er lige saa godt. Han søger i alle sine Eventyr at vække Børnenes Kærlighed og Medfølelse, at gøre dem til fintfølende elskelige Mennesker med Øjet aabent for alt godt og skønt i Verden.

Foruden disse Bøger, der nærmest er beregnet for Smaabørn, har Knud V. Rosenstand skrevet et Par for større Børn: »Klaus Klumpe« og »Bertel Thorvaldsen«.

I den første af disse Bøger giver Forfatteren sine Læsere et godt Stykke Drengepsykologi. Man lærer Klaus at kende ud og ind, og man slipper ham nødigt, da han forlader Hjemmet og bliver optaget paa Herlufsholm. Og dog er Klaus ingen sjælden eller ualmindelig Dreng; tværtimod, han er som Drengene er flest, og det er det fornøjelige ved ham. Forfatteren har intet gjort for at pynte ham, intet foretaget sig for at gøre ham stor og fremragende. Han har givet ham, som han er, og der er

ikke en Bevægelse, ikke et Ord og ikke en Handling, uden at den jo bærer Naturlighedens og Ægthedens gode Stempel. Det er maaske nok mere en Bog om Børn end for Børn, men Drengene og Piger i 14-Aars Alderen kan sikkert læse den med Fornøjelse og Udbytte.

Den sidste af de to nævnte Bøger bar Titlen: »*Bertel Thorvaldsen*«, en Skildring for Ungdommen af Knud V. Rosenstand, Gyldendalske Boghandel, nordisk Forlag 1905.

Med udmærket Forstaaelse af den store Kunstner og med stor Kærlighed til hans Kunst er denne Bog skrevet, men den kan ikke læses af Ungdommen, før de har naaet 16—18-Aars Alderen. Det er i Virkeligheden fuldt saa meget, eller rettere lige saa meget, en Folkebog som en Bog for Ungdommen.

Forfatteren skriver nedenstaaende om sin Virksomhed. Han har bedt mig om at optage det in extenso.

»Min Virksomhed som Børnebogsforfatter

(En Selvbedømmelse)

Det hænder ikke saa sjældent os Mennesker, at en ydre Anledning kalder paa noget indeni os, der længe har groet i det skjulte, som Spirer under Jorden. Saaledes har nu Opfordringen til at skrive nogle Linier om mig selv som Forfatter af Bøger for Børn fænget i en længe ulmende Trang hos mig til at opgøre mit literære Bo, *holde Dom over mig selv*. Jeg kunde ganske vist tænke mig, at Redaktionen af dette Værk vilde finde det langt mere ønskeligt, om jeg gjorde dens Anmodning Fyldest paa en hvilken som helst anden Maade end netop denne; om jeg f. Eks. gav et underholdende Rids af min Livshistorie. Men hertil føler jeg aldeles ingen Trang, og jeg har den Mening, at skal en Forfatter paa et hvilket som helst Omraade — altsaa ogsaa paa dette — yde noget af Værdi, maa hans egen dybeste Trang være hans eneste Lov. Derfor maa jeg enten give dette: Dommen over mig selv — eller slet intet.

Og den første strenge Dom jeg fælder over mig selv som Børnebogsforfatter bliver netop den, at jeg ikke altid har skrevet ud af min Aands dybeste Trang. Jeg har af Haab om Held og Vinding ladet mig føre ind i adskillige Virksomheder, som jeg enten ikke var fuldtud voksen eller hvorved der blev budt mig en Vrimmel af Opgaver, der umuligt alle kunde være selvfdte af min dybere Aandstrang. Jeg sigter herved til mit faste Medarbejderskab ved »Børnenes Avis« og »Børnevennen«; min Redaktion af »Gyldendals Bibliothek for Børn« og »Børnebladet« o. lign. Nu dømmer jeg alt dette som baade uklogt og som Aandssvig, uklogt fordi man ved saadan Virksomhed spilder den Tid og spilder de Kræfter, der burde være anvendt til betydningsfuldere Arbejder; og Aandssvig er det tillige, fordi man derved nedsætter det at digte og skrive for Børn til et næsten mekanisk Arbejde, medens Sandheden er den, at Børnebogsforfatteren har sit Adelskald — eller Gudskald som man vil — saa vel som enhver anden Forfatter. Har derfor den ringe Vinding og det matte Ry, som de ovennævnte Virksomheder bragte mig, været en nødvendig Følge af,

at jeg derved sveg mit egentlige Kald, saa maa jeg nu med et bittert Smil sige til mig selv: Løn som forskyldt, kære Ven!

Maaske var det saa meget utilgiveligere, at netop jeg saaledes skejede ud fra den smalle Sti mod de høje Maal, eftersom min Digtning fra først af fremgik af stærk og dyb Trang. Til at forstaaeliggøre dette behøves et Par biografiske Meddelelser: Jeg var blevet 28 Aar, før jeg af en Hændelse »opdagede Barnet«. 1895 kom jeg til at bo sammen med min eneste Søster og hendes to smaa Dreng, to livlige Smaaafyre paa 2 og 3 Aar. Dengang var der endnu noget for mig, der hed Fritid, og hver Dag naar jeg kom hjem fra Skole, kvidrede det gennem Entreen med deres lyse Barnestemmer: »Morbror, Billeder! Morbror, Billeder!« Saa frem med en gammel Aargang af »Illustreret Tidende«, og det gik løs med at fortælle til Billederne. Hvor de lo og hvor de lyttede! Deres uskyldige og sorgløse Hengivenhed i Latteren og deres storøjede Lytten kan endnu i stille Timer besøge mig, og da kan jeg endnu med Hjertet forstaa, at dette kunde ildne mig saadan, at jeg maatte skrive.

Naar Børnene efter Middag var bragt i Seng, og jeg sad ene paa mit Værelse, var jeg endnu midt i Fortællingens Strøm. Knap havde jeg faaet læst en halv Snes Sider i en eller anden Bog, før en »Fortælletraad« trak saadan i mine Tanker, at jeg maatte følge den til Vejende. Og paa den Maade »sprang« tilsidst Pennen mig i Haanden.

Men paa dette Punkt i min Udvikling begik jeg utvivlsomt en formel Fejl, der har været skæbnesvanger for mit Held som Børnebogsforfatter. Det skete ikke med Bevidsthed eller af Valg, men fordi jeg lod mig drage af det, der glødede stærkest i mig: *min Glæde over Børnene*, som de var, naar jeg fortalte for dem. Saaledes gik det til, at jeg snarere kom til at fortælle *om* Børn end *for* Børn. Enhver, der kender mine Arbejder, vil vide, at noget af det bedste, jeg har ydet, netop er Fortællinger *om* Børn.

Og her kom en anden Drivkraft til og gjorde sin Indflydelse gældende i samme Retning. Jeg havde ikke blot faaet Øje for »Barnet«, men tillige kaldt paa Barnligheden i mig selv, og efterhaanden lod jeg mig modstandsløst rive med af mine Barndomsminners Strøm. Jeg har ikke i dybere Forstand haft nogen lykkelig Barndom, men dog en meget *levende* Barndom. Baade i mit Hjem og senere paa Herlufsholm har jeg mest levet udendørs, et Friluftsliv, hver Dag tindrende fuld af Begivenheder, og i en Verden af ungdommelige Spilopmagere og »sære« Gamlinge, der nok havde Skikkelse og Manerer, som »stod« for Fantasien, men de havde kun i ringe Grad »Skæbne«, der fattedes dem dybere Livsindhold. Af denne Jordbund groede hovedsagelig mine »Emner«. Og nu har maaske nok Grækerne evig Ret i, at Mnemosyne er Musernes Moder, men for Børnebogsforfatterne gælder det kun i ringe Grad. Børn vil høre om »Verden«, deres Sind er rettet fremad og udad, og de tilegner sig alt gennem »Anskuelsen«. Skal derfor Erindringer faa Tag i deres Sind, maa de først omsættes til Anskuelighed, og denne Omsætning har jeg ikke altid haft kunstnerisk Modenhed til at foretage. Derfor er jeg i formel Henseende naaet

højest, hvor jeg enten har skullet levendegøre et givet Stof, f. Eks. adskillige Stykker i Slomanns Læsebog og Fugleskildringen i »Finkeliden«, eller hvor jeg har haft Billeder at digte Tekst til, f. Eks. »Hanne skal paa Landet« i Læseheftet »*Billeder af danske Kunstnere*«.

Endelig har et Moment, uden Sammenhæng med de ovennævnte, ogsaa bidraget til at modvirke min Yndest hos Publikum, nemlig min »ulykkelige« Kærlighed til »Eventyret«. Der er jo noget i, hvad Professor Kroman engang skrev til mig: »Det er halsløs Gerning at skrive Eventyr i H. C. Andersens Fædreland«. Alligevel tror jeg, at hvis jeg igen fik Fritid til at skrive — med 56 Timers ugentlige Undervisningsarbejde gaar man selvfølgelig ud af Sagaen som Forfatter — saa blev det sikkert just Eventyret, jeg igen tog fat paa. Med Eventyrene har jeg nemlig villet noget for mig selv, noget som hverken er H. C. Andersen eller Carl Ewald. Om jeg nogentid naar at kunne — evighedsgyldigt, hvad jeg vil — ja, derom kan jeg af gode Grunde ikke udtale nogen Dom. Stor Sandsynlighed er der vel ikke for det, men Haabet opgiver jeg saa lidt som min Navne Knud i »Fiskerne«. Noget af Værdi tror jeg allerede at have ydet. Jeg vover at henvise venligsindede Læsere til Eventyr som »Snerlen og Brandbægeren« og »Lille Maren Smil« (Samlingen »Fagerlin og Fulian«); »Guldstjernens Historie«, »Drengen, som altid bragte noget med hjem« og »Hr. Storm og Frøken Levkøj« (Samlingen »Luftipufti«).

Nu har jeg faaet Luft for, hvad jeg ved Tilbageskue paa min foreløbigt afsluttede Forfattervirksomhed følte Trang til at udtale. Tilbage staar saa kun at give en kronologisk Opregning af mine Arbejder, om muligt nogen skulde have Interesse af at kende den: 1898—1900 Arbejder til Slomanns Læsebog I, II og III. — 1900 »Sommersang og Vinterleg, Rim for Børn«. — 1901. »Finkeliden«. — »Fagerlin og Fulian«. — 1903 »Klaus Klumpe«. — 1903—04 »Gyldendals Bibliotek for Børn«. — 1904 »Billeder af danske Kunstnere«. — 1905: »Bertel Thorvaldsen«. — 1908 »Luftipufti«.

Af Oversættelser har jeg udgivet:

1896 Geijerstam: »De Pokkers Dreng«. — 1907: Long: »Skolen i den grønne Skov«.

Af Skolebøger:

»Elementær dansk Grammatik«. — »Danske Læsestykker«. — »Læsebog for Handelsskoler«. (De to sidste Arbejder sammen med andre).«

Til den nyere Tids pædagogiske Børnebøger, der er Bøger for Børn i Kraft af Forfatterens bestemte Hensigt og Villie, idet Indholdet er afpasset efter Barnets Fatteevne, og Sprogets Udtryk og Billeder er formet efter Barnets aandelige Udviklingsstade, hører »*Mogens og Poul*« af A. Weis.

Den udkom i Aaret 1907 paa Det Schubotheske Forlag og vakte Opmærksomhed i pædagogiske Kredse.

Forfatteren udtrykker paa første Blad sin Hensigt med Bogen i følgende Ord: »At vække Børns Interesse for Naturiagttagelser er Bogens Formaal«.

Han ved, hvad han vil, og han ved ogsaa, hvad han kan. Denne lille Fortælling vil sikkert vække Børns Interesse og Opmærksomhed for det Liv, der rører sig i Naturen. Det er en god og stilfærdig Bog, en af de Bøger, der hører Mod til at skrive og Mod til at udgive, fordi man ikke tør vente, at den vil blive solgt i ret stort Antal. Vore Dages Børn (og Forældrene med) sætter mere Pris paa spændende og morsomme Fortællinger.

Men »Mogens og Poul« er spændende nok, De to Drenges Ferieliv er fortalt paa en livlig og fornøjelig Maade og i et saa klart og rent Dansk, at Børnene i sproglig Henseende vil have stort Udbytte af at læse det. Formaålet at vække Børnenes Naturiagttagelse vil ogsaa naaes, uden at Læserne et eneste Sted mærker Forfatterens Hensigt. Desuden er Forfatterens Syn paa Mennesker og menneskelige Forhold i al sin Stilfærdighed saa smukt og sympathetisk, at det ikke vil undgaa at virke forældende paa de smaa Læsere.

I Aaret 1909 udkom den næste Bog af A. Weis »Møllerdrengene«, Hagerups Forlag.

Der er over denne Bog, som over den første, noget ægte og solidt, som virker i høj Grad tiltalende. Der er ingen selvpfundne, halsbrækkende Begivenheder, men her »sker« dog nok. Drengene er snart paa Fisketur, hvor de fanger Krabber, Gedder eller Skaller, og snart paa Roture og Udflugter; engang hjælper de endogsaa en Søgut til at flygte fra et Skib, hvor han bliver daarligt behandlet af en fortrukken Skipper, Men Forfatterens Hovedhensigt er dog stadig den at aabne Børnenes Øjne for Naturens rige Liv og store Skønhed.

Det, der er sagt om de to oven nævnte Bøger, kan tildels ogsaa siges om A. Weis' tredje Bog »Gamle Jens«, der udkom 1911, ogsaa paa Hagerups Forlag. Den har de samme gode Egenskaber som dens Forgængere. Forfatteren, der er Lærer ved Metropolitanskolen, skriver selv følgende om sit Liv og sin Virksomhed som Børnebogsforfatter:

»Jeg er født 1853. Næsten hele min Barndom og de første Aar af min Studentertid boede jeg i Valby nær ved Bryggeriet Carlsberg, hvor min Fader og min Farbroder ejede en Villa med stor Have. I dette Hjem var de skønne Kunster i Ære og Anseelse — især Musikens, og hvad jeg saa og hørte der, har haft saa stor Indflydelse paa min hele Udvikling, at jeg med den største Taknemlighed tænker tilbage paa mit Barndomshjem. 1878 blev jeg polyteknisk Kandidat, og efter i nogle Aar at have været beskæftiget dels med videnskabeligt Arbejde, dels med praktisk Virksomhed, besluttede jeg mig til at gaa Skolevejen. Jeg blev først ansat ved Schneekloths Skole, derefter ved Metropolitanskolen, hvor jeg virker endnu som Lærer, hovedsagelig i Fysik og Kemi.

Efter at have udgivet nogle Skolebøger i de to nævnte Fag forsøgte jeg mig som Forfatter af Morskabsbøger for Børn. Det skulde være Naturlære paa en anden Maade; idet de smaa ved Morskabslæsning skulde lære at se med Forstaaelse paa Naturen, bruge deres Øjne og Tanker, og Hjærterne med.

I min første Bog »Mogens og Poul« (1907) skildres to Drenges Oplevelser i Skov og ved Strand; heri en enkelt Virkelighedsskildring. Dette er dog i højere Grad Tilfældet med de to næste, hvoraf »Møllerdrengene« (1909) tildels er skrevet paa egne Oplevelser fra Aarhus Mølle, hvor jeg som Dreng tilbragte mine Sommerferier og en enkelt Gang næsten et helt Aar. Her er det Aaen med Engene, der er Handlingens Dekorationer.

I »Gamle Jens« (1911) har jeg opfrisket nogle Barndoms minder, mest fra Carlsberg Bryggeri med de dybe Kældere, ogsaa dog fra Markerne i Nærheden, hvor Soldaterne holdt Øvelse i 1864. Den egentlige Handling i alle tre Bøger er dog mest fri Fantasi.«

En Børnebogsforfatter, der nærmest skriver i den Hensigt at underholde Børnene, er *J. P. Jensen*. Han har skrevet en Mængde Smaafortællinger og Smaaskildringer i Børneblade og Børnehefter.

I Aaret 1907 udkom der paa Jespersens Forlag ikke mindre end tre Bind, hvori disse Smaafortællinger er samlet: »Drenge til Søs«, »Kapsejladsen«, »En Lysttur«. De er kvikke og fornøjelige, skrevet paa et jævnt og godt Dansk, enkelt og simpelt. De er vel ikke videre originale, men de er i høj Grad underholdende og vil mere Drengene i 12—13 Aars Alderen.

I Aaret 1909 udkom den 4de Bog af *J. P. Jensen*, men det var ikke en Samling af Smaahistorier; det var en enkelt Bog, en historisk Fortælling.

Den hed »En Helt fra 1807«.

Den begynder meget kvikt med at skildre det Røre, der blev i Helsingør, da denne Byes Borgere den 3die August 1807 fra Havnemolen saa den engelske Flaade sejle ind i Øresund: »Kun en halv Mils Vej ude i Kattegat vrimlede det med Skibe, saa mange, at det var plat umuligt at tælle dem. De vældige Rigninger med de svulmende Sejl spærrede helt Udsigten til Kullen, som man ellers saa tydelig kunde se. Den friske Brise førte Vrimmelen nærmere og nærmere. Skummet stod for Bovene som blændende hvid Sne, og snart var nogle af de forreste Kolosser ud for Kronborg. Da glimtede det fra de sorte Skibssider, Krudtrøgen væltede hen over Vandet, og det dundrede, saa det gav bragende Genlyd fra Land.«

Blandt Mængden, der staar paa Broen, finder vi Bogens Helt, Frits Hammer, Kromandens Søn fra Asminderød, en rask Fyr paa 15 Aar.

Sammen med sin Far deltager han senere i alle Kampene og Udfaldene og overværer Bombardementet af København.

»En Helt fra 1807« er fortalt livlig nok med korte Sætninger, mange Mellemrum og passende Ordvalg, men Læseren bliver jaget vel hurtigt af Sted og faar for mange ubetydelige Enkeltheder at høre, saa den Virk-

A. Weis

ning, Bogen udøver paa de unge, bliver ikke saa stærk, som man efter Emnet at dømme skulde tænke. Men Fortællingen er dog som alle de andre af denne Forfatter god og underholdende.

Til den Gruppe af danske Forfattere, der skriver historiske Fortællinger for Børn, hører ogsaa *Hans Rasmussen*.

Han har skrevet to Børnebøger og en Mængde Eventyr og Fortællinger i Børneblade og Julehefter.

Den første Bog bærer Titlen »*Dronning Kirsten*«, Fortælling fra den ældre Middelalder, og udkom som Bilag til »Børnebladet« 1907.

Den begynder med at forestille Læserne Absalon, Esbern Snare og Valdemar, der alle tre kommer ridende paa Vejen fra Ringsted til Haraldsted Skov, og giver nu i raske, hurtige Træk et baade livligt og godt Billede af den urolige Tid, medens Erik Lam var Konge.

Hans Rasmussen

Som rimeligt er, interesserer Fjenneslevgaard særlig Forfatteren, og han skildrer den paa følgende Maade: »Asser Rigs Borg i Fjenneslev var bygget forneden af svære Kampestenene. Men oven paa Stenmuren var der muret op af røde Mursten, og samme Slags Mursten var brugt til den Kirke med to Taarne, som Asser Rig og Fru Inger var i Færd med at bygge Syd for Borgen.

Borgen havde ikke noget Taarn, men den var stærkt befæstet, idet den var omgivet af en Vold med en bred, vandfyldt Grav omkring. Øst for Borgen laa Avlsgaarden. Der var Lade, Stalde og Boliger for Karlene.

Nogle af disse var Sønner af Riddernes Bønder; men enkelte var vendiske Trælle, om Asser Rig havde fanget paa Søtog. Gaardens Piger boede sammen med Fru Inge og Børnene paa selve Borgen. Mellem Borggraven og Kirken var der en grøn Plads bevokset med Græs, Tusindfryd og Løvetand og omgivet af enkeltstaaende, bredkronede Linde. Der var i Sommer-tiden Ungdommens Legeplads.«

Ogsaa Egnen omkring Sorø bliver i »*Dronning Kirsten*« skildret klart og levende, skønt der ikke bruges mange Ord dertil. Men det er dog særlig Historiens Begivenheder, Forfatteren beskæftiger sig med, og her faar Læseren god og sikker Viden.

Hans Rasmussens anden Fortælling, der udkom i Bogform 1910 paa Chr. Erihsens Forlag, hedder »*Børnene paa Borgø*« og foregaar i Christoffer den 2dens Tid paa Lolland.

Den giver et godt og vist nok paalideligt Billede af Egnen langs Guldborgsund paa den Tid og i det hele af Forholdene paa Lolland i de sørgelige Aar. Det er en Familiefejde, der fortælles om, og samtidig faar den unge Læser et lille Stykke Danmarkshistorie. Der er baade Fart og Spæn-

ding over de Optrin, Forfatteren lader foregaa, og Sproget er i denne Fortælling ligesom i den først nævnte jævnt og godt, klart og letfatteligt.

Det er utvivlsomt Forfatterens Interesse for Historien, der har givet ham Lyst til at skrive Fortællinger for Børn. Han havde jo allerede, før han udsendte sine Børnebøger, skrevet »Historisk poetisk Læsebog til Skolebrug«, »Danmarks Historie for Folkeskolen«, »Kortfattet Kirkehistorie for Folkeskolen« og »Oversigt over Verdenshistorien til Brug i Folkeskolen«.

Forfatteren, der vel nok er en af Danmarks mest kendte Lærere, skriver følgende om sit Liv og sin Virksomhed: »Hvad mig selv angaar, saa er jeg født i Baarse ved Præstø d. 19de November 1851; mine Forældre var brave og gudfrygtige Husmandsfolk. Jeg fik 1871 Eksamen fra Jonstrup og har siden taget Eksamen i Tysk og Engelsk. Huslærer paa Lolland 1871—74; Soldat 1874—75; Lærer i Lemvig 1875—78, i Helsingør 1878—85, siden $18\frac{1}{3}$ 1885 Overlærer i Saksøbing. Har skrevet to Børnebøger: »Børnene paa Borgø« og »Dronning Kirsten«. Desuden en Del Eventyr i forskellige Børneblade og Julehefter (Eventyret om Rosenkind, Klumpe Dumpe, Ivede Avede, De tre gode Gaver, Kong Hans og Prinsesse Gloriente, Da Mikkel Ræv var ude at tjene, Den forvandlede Hyrdræng, Den syge Prins og hans Doktor, Hans fra Esby, Karl af Danmark i Miklagaard o. s. v.) Billedtekster i forskellige Blade m. m.«

J. P. Espersen har under Navnet *Alfred Lind* skrevet en hel Række Bøger for voksne og en Mængde Smaafortællinger og Skildringer for Børn i Børneblade og Julehefter. Men det, der, af hvad der hidtil er udkommet, vil give ham det mest ærefulde Navn blandt Danmarks Børn, er hans udmærkede Bog: »Den vide Verden«. En saadan Bog har vi længe savnet, og den vil blive læst med større Iver end mangan »spændende« Fortælling. Der er særdeles gode og fyldige Skildringer fra næsten alle Lande og Egne i »Den vide Verden«, og disse Skildringer fremtræder saa godt som alle Vegne i et klart og anskueligt Sprog, som Børn fra 11—12 Aars Alderen med Lethed kan læse.

J. P. Espersen blev født 12. Maj 1870 i Junget Sogn i Salling, hvor Faderen var Indsidder, men hans Barndomsminder knytter sig dog særlig til Bajlum, hvortil hans Fader senere flyttede for at overtage en Plads som Gaardbestyrer. Lige fra sit 10de Aar maatte han selv tjene til sit Ophold, men skønt hans Tid saaledes var optaget af praktisk Arbejde, læste han dog en hel Del i sine Barneaar. Som voksen opholdt han sig flere Gange paa Højskoler og uddannede sig der til at blive Lærer. En Vinter var han Biskolelærer i Sønder Omme, og fra 1889 til 1ste Juli 1913 var han Lærer i Brudager Skole paa Fyn. Lige fra hans Barndom nærrede han det Ønske at blive Forfatter, og fra 1901 indtil nærværende Aar har han under Navnet *Alfred Lind* udgivet en Række Bøger, der har vundet god Omtale og stor Udbredelse. Til Børneblade og Børnehefter har han i Aarenes Løb skrevet en hel Del Fortællinger, og 1ste Juli 1913 overtog han Redaktionen af Børnebladet »Vor Ven«.

J. P. Espersen skriver selv følgende om sin Higen efter at blive Forfatter: »Lige fra jeg var en Skoledreng, stod det mig klart, hvad jeg vilde være. Noget herligere kunde jeg ikke tænke mig end at blive Forfatter. Og med dette høje Maal for Øje læste og læste jeg — Tysk, Engelsk, Geografi, Literaturhistorie m. m. At »studere« var min bedste Adspredelse, men Tiden dertil var jo kun knap. Havde jeg haft nogen, jeg kunde raadføre mig med om baade det ene og det andet, vilde jeg rimeligvis have undgaaet mange lange Omveje. — Godt at man ikke i Ungdomstiden aner, at de Skuffelser, man maa lide paa Vejen frem mod et højt Maal, er utallige! — Maalet at blive Forfatter tabte jeg aldrig helt af Syne, om end jeg til Tider var nær ved at indrømme, at jeg var en Daare, mens alle de andre var vise. Men at andre kunde tro, at jeg var indbildsk, at det var derfor, jeg stilede saa højt — det begreb jeg ikke. Jeg tør nok sige, at jeg ikke tænkte paa »højt« eller »lavt«.

I Aaret 1912 maatte J. P. Espersen paa Grund af Sygdom opgive sin Lærervirksomhed og vil i Fremtiden ofre sig for Forfattervirksomheden. Til Efteraaret udkommer af ham en Roman for Børn om Georg Steffensen, der netop for 100 Aar siden byggede sit første Lokomotiv.

Folk, der i de sidste 9—10 Aar har fulgt med i den Bevægelse, der er opstaaet for at skaffe Børn god og sund Læsning, vil mere end een Gang have glædet sig over de Fortællinger, man i Børneblade fandt undertegnet *Thv. Sørensen*. De røbede alle, at Forfatteren havde rige Evner til at fortælle, saa Børn maatte lytte, og deres Indhold var altid præget af pædagogisk Skønsomhed og Omtanke.

Den første Bog, *Thv. Sørensen* udgav, hed: »*Postsækken*, Anders Mørks Eventyr, Fortælling for Ungdommen«. Den udkom 1909 paa Danmarks Lærerforenings Forlag, Aarhus, og var den første Børnebog, som blev udsendt derfra.

»*Postsækken*« er en sjælden god Bog baade fra Indholdets og fra Formens Side.

De Billeder, Forfatteren ruller op for Læseren omkring det ulykkelige Aar 1807, er baade livlige og historisk paalidelige, og de Mennesker, han skildrer fra den Tid, faar baade Kød og Blod for Læserens Øjne. Forfatteren har gode kunstneriske Evner, og hans Bøger falder ind under Begrebet »virkelig Børneliteratur«.

I Aaret 1910 udkom Thorvald Sørensens næste Bog »*Nybyggere*«, og saa paa Danmarks Lærerforenings Forlag.

Denne Bog er enestaaende i dansk Børneliteratur, en Bog der i Børneverden svarer til den norske Forfatter Kristofer Kristofersens »*Rydningmænd*«, til Johan Skjoldborgs »*En Stridsmand*«. Ikke at den paa nogen Maade efterligner disse Bøger, langt fra! Den er paa sin Vis lige saa original.

Det er en jævn, stilfærdig Fortælling om det jævne, stilfærdige, daglige Slid, der baaret af en kraftig og sejt Vilje efterhaanden omformer et lille fattigt Indsiederhus til et helt stateligt og velstaaende Husmands-

hjem, en Fortælling om Trofasthed i Kærlighed til Forældre og Fædrehjem og til den Jord, ens Barnefødder har traadt.

Det er en af de bedste Bøger, vi har i dansk Børneliteratur, og den vil altid beholde sin Værdi, om den end ikke vil blive læst af de mange.

Den tredie Bog af Thorvald Sørensen hed »Tatarernes Bytte« og udkom paa Børnebladet »Vor Ven« Forlag i Aaret 1912.

Den har en noget anden Karakter end de førstnævnte. Den er fortalt i et udmærket Sprog, og de historiske Billeder, der oprulles, er vist paalidelige nok; men det er, som om Skildringen af de Voldsomheder, der flere Steder findes, ikke rigtig ligger for denne Forfatters Pen. Der er noget fremmed ved dem.

Thorvald Nørlyng, som Thv. Sørensen nu hedder, er født 1880. I Aaret 1902 tog han Lærereksamen paa Silkeborg Seminarium, og fra 1903 har han været Lærer ved Københavns Kommuneskoler.

Samme Aar som »Postsækken« udkom, udsendte Danmarks Lærerforenings Forlag en anden god Børnebog, som bar Navnet »Hans Peter paa Langfart«.

Den er af *Jens Bjerre* og handler om en jysk Fiskerdreng, som under sin Fars Sygdom drager ud paa Fiskefangst, og som saa driver til Havs og bliver optaget af en Grønlandsfarer.

Under Sejladsen i det nordlige Ishav støder Grønlandsfareren imidlertid imod et Isbjerg, og da Hans Peter netop i dette Øjeblik vil springe fra Skanseklædningen ned paa Dækket, bliver han kastet ned paa Isbjerget, og Skibet sejler fra ham. Her maa han saa opholde sig i nogen Tid, og i det farligste Øjeblik, netop som han faar Besøg af en Isbjørn, der kommer drivende paa en Isflage, bliver han optaget af et Hvalfangerskib, der fører ham til Grønland. Her deltager han i Grønlændernes Liv og Færd, lærer meget og oplever meget. I et Aar opholder han sig paa det fjerne Biland og vender derpaa frisk og rask tilbage til sin Fødeby og til sine Forældre.

Hensigten med Bogen er utvivlsom den at lære Børnene noget om Grønland, men da Forfatteren saa godt ved, at der i en Børnebog maa »ske« noget, dersom de mange Læsere skal blive fængslet af Bogens Indhold, lader han Hans Peter foretage den eventyrlige Fart fra Danmark til Grønland.

»Hans Peter paa Langfart« er skrevet i et godt og livligt Sprog, der nok skal holde Børn i 12—14 Aars Alderen fast, selv efter at Forfatteren begynder paa at belære dem om Natur og Folkeliv i Grønland. Børnenes Opmærksomhed vil ikke svækkes under Læsningen, og naar de er færdige

Thorvald Nørlyng

med Fortællingen, vil de opdage, at de paa en nem og underholdende Maade har lært Grønland og dets Befolkning at kende.

Jens Bjerre har skrevet mange Bøger for voksne, og enkelte af disse kan ogsaa læses af Ungdommen, men »Hans Peter paa Langfart« er til Dato hans eneste egentlige Børnebog. Som den sjælden dygtige Folkebiblioteksmand han er, har han derimod paa anden Maade stor Fortjeneste af Udbredelsen af god og sund Læsning baade for voksne og for Børn.

Jens Bjerre skriver selv nedenstaaende om sit Liv og sin Virksomhed. »Jeg er født i Heltborg i Sydthy 1871. Da jeg var 6 Aar gammel, boede mine Forældre i Rær Mølle (Nordthy). I Anneksbyen Nytorp boede en Grandonkel og Grandtante, som ingen Børn havde. Manden var Fisker. Her kom jeg engang i Besøg, og dette trak ud i — 15 Aar. Jeg havde friere Spillerum der end i Hjemmet, hvor vi var 6 Søskende — jeg var den næstældste. Og denne friere Levevis behagede mig i høj Grad. Jeg fandt ogsaa en Del Behag i at blive forkælet. Mine Forældre havde rigelig med Børn i Forhold til Indtægten. Det var de tre Aarsager til, at Besøget trak saa længe ud. Jeg blev altsaa dresseret i Frihed, det var egentlig mig, der regerede, men jeg har stadig Følelsen af, at jeg gjorde det mildt. Jeg gik i Rær Skole, og til mine fornøjelige Minder hører de mange Kampe, vi Drengene fra Nytorp udkæmpede med Drengene fra Rær. Jeg mindes med Taknemlighed min gamle Lærer. Han sled saamænd tappert med os Børn — til Tider 56 — i øverste Klasse. Hans svage Punkt var den »højere« Regning. Da jeg kom til Decimalbrøk i Chr. Hansens II. Del, meldte han Pas. »Ja, dersom du vil længere« sagde han »maa du klare dig selv. Dette her forstaar jeg ikke«.

Jeg kørte saa videre, naar jeg havde Tid til det. Jeg havde nemlig dannet mig en lille privat Forretning, idet jeg regnede Stykker for de andre for 1 Øre Stykket.

Da jeg blev konfirmeret, begyndte jeg straks som Fisker. Min Plejefader havde absolut ikke Evner i Retning af at styre en Baad og var bange, naar det gik paa Livet løs. Jeg maatte derfor allerede den første Sommer optræde som Baadfører.

Det raske Liv som Fisker passede mig godt, men ved Siden af plagedes jeg af Lyst til at lære noget. Jeg slugte Sognebogsamlingen i Rær Præstegaard, og hvad jeg ellers kunde faa fat paa. 18 Aar gammel blev jeg Marinesoldat, paa min 20aarige Fødselsdag blev jeg forlovet med min nuværende Kone, og først paa Aaret 1893 drog jeg, 21 Aar gammel, til København for paa Vesterbro Seminarium at erhverve mig saa mange Kundskaber, at jeg kunde blive velbestaltet Lærer. Efter 2 Aars Forløb tog jeg Eksamen med 1ste Karakter. Jeg havde bestilt lidt rigeligt, hvorfor jeg, dels hos mine Plejeforældre og dels hos min Kæreste, tog mig en lille Sommerferie paa omtrent 5 Maaneder.

Den første Plads, jeg søgte, var som Vinterlærer i Esbjerg. Jeg fik den og begyndte min Virksomhed den 1ste November 1895. Begyndelsen var saa som saa. Jeg fik 42 Drengene i 13—14 Aars Alderen, hovedsagelig gamle

Sømænd og erfarne Landmænd. Boglig Kunst var de ikke drevne i, derimod kunde de en hel Del andre Kunster. Jeg vilde først tage dem med det gode, men Resultatet var nær blevet, at de havde taget mig med det onde. Saa satte jeg haardt mod haardt. Det slog Gnister de første Dage. Enden blev dog, at jeg fik Lov til at raade, og vi kom efterhaanden temmelig godt ud af det med hinanden, og jeg avancerede indenfor det esbjergerske Kommuneskolevæsen til konst. Timelærer, Timelærer, konst. Lærer og fast ansat.

Skolevæsenet der var mig for uroligt. Børnene blev dengang pumpet ud og ind af Klasserne paa Grund af den store Til- og Afgang. Jeg søgte derfor 1900 til den lille By Lemvig. Her var for Resten rigtig rart, men det blev mig næsten for stille igen, og saa søgte jeg til Silkeborg (1908).

I Aaret 1898 var jeg med til at stifte Esbjerg Folkebibliotek, og jeg var Medlem af dets Bestyrelse, saa længe jeg var i Byen. I 1902 var jeg Medstifter af Lemvig Bogsamling, som jeg var Formand for, indtil jeg forlod Byen. Her fik jeg oprettet en Læsestue, der vel nok var den smukkeste i Landet. Silkeborg Folkebogsamling var en Slags Aflægger af Foredragsforeningen. Den sidste afgik ved Døden et Par Dage efter, at jeg kom til Byen. Bogsamlingen maatte staa paa sine egne Ben, og jeg blev Formand. Ogsaa her har jeg faaet oprettet en Læsestue, der ikke giver Lemvig noget efter. Jeg var Medindbyder til det Møde, hvor »Danmarks

Jens Bjerre

Bogsamlinger« blev oprettet den 25de November 1905. Ogsaa her blev jeg valgt til Formand og har været det siden, ligesom jeg i fire Aar var Redaktør af Medlemsbladet . . . I Aaret 1905 udkom min første Bog »Kamp«; derpaa kom »Havets Barn« 1906, »Mens Dagen svandt« 1908, »Redningsbaaden« 1909, »Den der elsker meget« 1910. I 1909 udkom min Børnebog »Hans Peter paa Langfart«.

Blandt Lærere findes der jo flere, der, om de end ikke har skrevet noget skønliterært for Børn, dog har haft Indflydelse baade paa Udviklingen af de unge Læseseres Smag for Literatur og paa Udviklingen af deres Sprogsans.

En af de betydeligste blandt disse Lærere er *E. A. Jacobs*.

De Emner, han har behandlet, er altid valgt med stor Forstaaelse af, hvad Børn trænger til at læse, hvad de har godt af at høre om, hvad der kan være til Gavn for dem legemligt som sjæleligt. Desuden har han efterhaanden udviklet sig til en Sikkerhed i den Kunst at fortælle for

Børn, som er sjælden endog blandt egentlige Børnebogsforfattere. Hans Sprog er rent og klart, godt og anskueligt. Det glipper næsten aldrig for ham. Men han har ogsaa haft rigelig Lejlighed til at opøve sig. Hvis alt det, han har skrevet, oversat og bearbejdet for Børn, blev samlet, vilde det fylde flere Bind.

Jacobs skriver selv følgende om sit Liv og sin Virksomhed: »Om min Slægt baade fra fædrene og mødrene Side kunde der rimeligvis være adskilligt mærkeligt at fortælle, men jeg ved kun meget lidt om den. Min Farfar var født i Belgien og blev Militærlæge paa St. Creuz, og Farmor var født Comtesse Rantzau til Breitenburg i Holsten. Min Morfar var af islandsk Slægt. Mit første Barndomshjem var Holstenerhuset mellem

E. A. Jacobs

Hørsholm og Amsterdam Kro ved Kongevejen fra København til Frederiksborg. Fra 12—13 Aars Alderen fik jeg mit Hjem i København. Jeg begyndte først at læse til Skolelærer-eksamen, efter at jeg havde aftjent min Værnepligt, og tog efter et Aars Forberedelse Eksamen 1882. 1ste Marts 1884 blev jeg Timelærer ved Københavns Kommuneskoler, og 1ste Januar 1888 fast ansat. Foruden ved Hverdagsskolen har jeg i mange Aar arbejdet ved Søndagsskolen.

Jeg udgav 1897 »Ordrækker til systematiske Staveøvelser«, som fik Undervisningsministeriets Anbefaling og udkom i 2det Oplag 1903, og oversatte 1903 sammen med Forfatteren Niels K. Kristensen Hughes:

»Tom Browns Skoledage«. 1905 skrev jeg »David Livingstone, Væverdrengen, der blev Missionær«. I Aargangene 1907—1910 af »Børnevennen« skrev jeg om nogle Stormænd paa Hedningemissionens Omraade, Børresen, Gardiner, Zeisberger o. s. fr. og jeg har udført en Række Oversættelser for »Indre Missions Børneblad« og »Raadgiveren«.

Ogsaa Chr. Erichsen, der tidligere er omtalt for sin Virksomhed som Børnebogsforlægger, kan nævnes her.

Chr. Erichsen er født paa »Karensaab« i Gjern Sogn den 22. Febr. 1867, Søn af Landinspektør, fhv. Folketingsmand N. B. W. Erichsen.

Fra Realskolen i Silkeborg tog han i Aaret 1886 Alm. Forberedelses-eksamen og Aaret efter tog han Lærereksamen.

Fra 1889 til 1890 var han Lærer ved Kolding private Realskole, og baade under sin Lærergerning og senere dyrkede han med Iver sproglige Studier og særlig Modersmaalets Historie.

I Juni 1889 udgav han »Ny Skolesangbog«, og i Oktober samme Aar

Chr. Erichsen

paabegyndte han Udgivelsen af »Lærerstandens Adresseavis«, der udkom under hans Ledelse i 7 Aar, ogsaa efter at han havde bosat sig i København.

I Aaret 1896 begyndte han at udgive »Børnenes Bogsamling«, og siden den Tid har han oparbejdet en stor Forlagsforretning.

Siden 1904 har han været Redaktør af »Børnebladet«, og 1ste Juli 1909 overtog han »Husmoderens Blad«, hvis Navn senere er bleven forandret til »Hus og Hjem«. 1910 indførte han et ganske nyt System for Bog salg, nemlig de saakaldte »Bog-Sparemærker«, der har fundet betydelig Udbredelse herhjemme, ligesom de ogsaa har vakt Opmærksomhed i Udlandet og ved Chr. Erichsens Medvirkning er bleven indført flere Steder.

I Aaret 1913 overtog Chr. Erichsen »Danske Læreres Forlag«, der maatte standse sin Virksomhed. Under Pseudonymet Erich Bjørn har Chr. Erichsen skrevet en Del Smaaforetællinger i Julehæfter o. a. Steder.

I Aaret 1911 udkom paa E. Jespersens Forlag en Bog, som vakte en vis Opsigt og et vist — Ubehag. Dens Titel var: »Lille Peers Eventyrrejse gennem Danmark af J. Ravn-Jonsen«.

Dette at skildre sit Land og Folk for Børn ved at lade disse foretage mer eller mindre eventyrlige Rejser er ingenlunde Selma Lagerlöffs Ide, og langt mindre Ravn-Jonsens.

Længe før Selma Lagerlöff skrev sin »Lille Niels Holgersens Rejse« havde en dansk Skolemand udført denne Ide, for Danmarks Vedkommende gennem en Række Læsebøger, der bruges i den danske Folkeskole i Tusinder af Eksemplarer.

Det er de saakaldte »Myrebøger«, og Skolemanden er den bekendte, nu afdøde, Forfatter og Skoleinspektør Ingvor Bondesen.

Staar disse Bøger end under »Lille Niels Holgersens Rejse« i poetisk Henseende, saa staar de utvivlsomt over denne Bog pædagogisk set.

Ravn-Jonsen

Ravn-Jonsens Bog var jo, hvad Titlen angaar, en fuldstændig Efterligning af Selma Lagerløff, og det var derfor, at den vakte Ubegab.

Skønt man ganske vist under Læsningen af og til maa mindes Selma Lagerløffs »Lille Niels Holgersens Rejse«, kan det dog godt være, at det hovedsagelig er Titlen, der er en Efterligning.

I første Del af »Lille Peers Eventyrrejse gennem Danmark« maa man i hvert Fald ofte mindes Carl Ewald, og i 2den Del, som udkom 1912, findes en Mængde Udtryk, der synes at være hentede lige fra H. C. Andersens Eventyr: Som f. Eks. følgende: »Og se, Tællelys det er akkurat det samme for smaa Mus, som Konditorkager er det for smaa Menneskebørn«. — »Ogsaa plirrede den tre Gange med »Sløret«, og det gør en Ugle altid, naar den har sagt noget meget vigtigt«. — »Og, se det havde Støren Forstand paa, thi han havde nemlig boet i Kasse hos en virkelig Maler, og det giver Kunstsans«. — Det er jo i det hele vanskeligt for en dansk Forfatter at skrive Eventyr for smaa Børn, uden at man kan spore H. C. Andersen, med mindre man vil holde sig til den jævne, ligefremme og simple Fortællen.

Trods dette, at Ravn-Jonsen af og til falder ind i andre Forfatteres Stil, har han dog sin egen alligevel, og mange Steder glæder man sig over de raske Billeder, der i et smukt og klart Sprog rulles op for ens Syn.

Enkelte Steder, som f. Eks. hvor Forfatteren fortæller om Kampene ved Sjællands Odde, er Skildringen kraftigt malende og meget stemningsrig. Der bruger Forfatteren sin egen Stil, der taler han sit eget Sprog, og da bliver Virkningen paa de unge Læsere stærkest.

Tredie Del af »Lille Peers Rejse« udkom i Slutningen af Aaret 1913. I denne Bog giver Forfatteren i korte Træk vore nordlige Bilandes Historie.

Forfatteren skriver selv nedenstaaende om sit Liv og sin Virksomhed:

»Jeg er født 1881 paa Vesterdal Højskole ved Middelfart, hvor min Fader Laurids Jonsen var Forstander. I Aaret 1902 tog jeg Lærereksamen fra Jonstrup med mg× i Gennemsnitskarakter. Samme Aar kom jeg som Vikar til Københavns Skolevæsen, hvor jeg virkede som Lærer til 1908«.

Siden den Tid har Forfatteren drevet Journalistik ved forskellige Blade, men allerede før den Tid havde han udgivet sin første Bog »Hjemstavnsfolk«.

Det var i Aaret 1906, og allerede Aaret efter kom 2den Bog »Skyggens Børn«, en Skildring af det københavnske Proletarbarns Kamp for Tilværelsen og det daglige Brød. I et Par Aar rejste Forfatteren som Korrespondent i Tyskland og Polen, men vendte tilbage til København 1910.

Aaret efter udkom »Lille Peers Eventyrrejse«, og om denne Bog skriver Forfatteren: »I Anmeldelserne af denne og de efterfølgende Dele har man ofte ladet mig høre, at det var Selma Lagerløffs Ide om Niels Holgersens Rejse med Vildgæssene, jeg havde brugt. Maa jeg her i Sandhedens og Retfærdighedens Navn ramme en Pæl igennem denne Skrøne. Jeg har aldrig, den Gang saa lidt som siden, set eller læst Selma Lager-

Andersen Testrup

løffs Bog! Ide'en fik jeg den Sommer-
eftermiddag, da Nervø fløj ind over
'København. Saaledes forholder Sagen
sig.

Af Børnebogsforfattere, der endnu
kun har skrevet lidet, men dog haft
Betydning, skal her nævnes: *Andersen
Testrup, Axel Maltesen, Valdemar Vaa-
ben, Haagen Sparre, Tvermose-Tyregod.*

Andersen Testrup blev født i Syd-
sjælland 30. Januar 1876, kom 16
Aar gammel paa Seminariet, dimit-
teredes 3 Aar efter med 1ste Karak-
ter, var i 11 Aar Lærer i Landsby-
skoler paa Sjælland. Læste i 1904
—05 paa Statens Lærerhøjskole og
blev 1906 Lærer i Dansk Geografi
og Skrivning ved Seminariet i Has-

lev, forflyttedes 1910 til Kvindeseminariet i Aarhus. Har siden Septem-
ber 1913 været Andenlærer og Kordegn i Mariager.

Andersen Testrup har skrevet en Del Digte og Fortællinger til »Børne-
vennen« og »Børnebladet«, og af disse Fortællinger er »Bror Jams« (en Sa-
mojededrengs Eventyr) udgivet i Bogform paa Hagerups Forlag.

Andersen Testrup er en hyggelig og god Fortæller, som Børn gerne
lytter efter.

Axel Maltesen er født 13de Januar 1874 i Vrigsted ved Horsens, Søn
af Højskoleforstander L. Maltesen.
Efter sin Konfirmation arbejdede han
i nogle Aar ved Gartneriet. Elev fra
Jellinge Seminarium, Eksamen 1897.
Lærer ved de kommunale Skoler i
Thisted fra 1897—1900. Derefter Læ-
rer ved Svendborg Kommuneskole.

Axel Maltesens første Fortælling
»Kandidaten« findes i Roms Almanak
fra 1906, senere blev der i samme
Almanak optaget flere Smaafortællin-
ger af ham, som »Evhedsmaskinen«,
»Geyser«, »Kræn Kræmmer« o. fl. a.

I »Dansk Børnetidende« findes føl-
gende Fortællinger: »Hvorledes det al-
ligevel blev Jul i Strandhytten«, »Nis-
sernes Juleaften« og »Et Vaadeskud«.

I Historiebogen (Grønvold Fynbo):
»Paa Opdagelse«.

Axel Maltesen

I »Børnenes Julebog« (Pinholt): »De røde Fjer«, »Hans som fik Prinsessen til at græde«, »Hjem til Jul«.

I »Julebog for Børn« (Hagerup): Nissens Frierrejse.

I »Børnenes Jul« (Chr. Erichsen): »Da Nissen stjal Trines Æbleskiver«, I »Julegæsten« (Vor Vens Julebog): »Den store Aak«.

Valdemar Vaaben skriver selv følgende om sin Virksomhed:

»I Efteraaret 1874 blev jeg født i en lille østjysk Skole, der laa paa en høj Bakke med Udsyn til 27 — syvogtyve — Kirker. Siden flyttede Far og Mor til Fyn, hvor Horisonten til alle Kanter indsnævredes af store Herregaardsskove. Resultatet blev for mit Vedkommende, at jeg oftest sad i de højeste Poppeltræer og spejdede over Skovene mod de hvide Kirketaarne og Havet i det fjerne. Min Hu stod til at blive Kunstmaler; men heldigvis var Far den klogeste. 1894 blev jeg saa dimitteret fra Jelling, og 1895 i Januar tog jeg fat som Lærer i Hornbæk ved Helsingør. Krøyers og Drachmanns Aander svævede over Fiskerlejet — — og jeg lavede en Dag en Historie om en Hund, tegnede to Billeder til og fik det hele ind i Roms Almanak. Det var i 1896.

Valdemar Vaaben

Siden har jeg fremturet i samme Retning. 1901 kom jeg til Svendborg. Her skrev jeg en versificeret Fortælling for Børn: »Nisserejsen« og tegnede dertil en Mængde Billeder. Den udkom hos Rom. Saa har jeg selvanden

skrevet »Musefældemanden« og »Fiskerole« samt bearbejdet en Robinson-udgave. Det var under Pseudonymet »Jens Vrigsted«. Min Kammerat maa røbe sig selv — jeg vil ikke gøre det.

Og der er kommen en Billedbog i Ny og Næ — bl. a. »Klavs og Morten«.

Jeg har illustreret »Musefældemanden«, »Forskolens Læsebog«, »Forskolens ABC« og enkelte andre Ting. Det sidste, jeg har foretaget mig, er at skrive en Drengbog om 64: »Mens Kuglerne sang«. —

Jeg har rejst en Del. Det har særlig været England og Frankrig, jeg har hjemstøgt. — I Paris har jeg et Par Somre gaaet paa Tegneskole. —

Men hvad har det hjulpet!«

Sammen med Valdemar Vaaben, der særlig har udmærket sig som Illustrator til Børnebøger, har Axel Maltesen under Pseudonymet Jens Vrigsted skrevet »Musefældemanden« (Følgebog til Børnebladet) og »Fisker Ole«, (Følgebog til »Vor Ven). Endvidere har de samme to Forfattere skrevet en Bearbejdelse af »Robinson«. Axel Maltesens og Valdemar Vaa-

Haagen Sparre

bens Bøger er gode og fornøjelige, skrevet i et klart og godt Sprog.

Haagen Sparre har skrevet flere Historier i Dagblade, Ugeblade og Børnehefter og en Samling Fortællinger: »Drengehistorier«. Han er født 28. September 1884, har været Skolebestyrer for en Mellemskole i Broust, er nu Lærer i København.

Tvermose-Tyregod, en Søn af gamle Tyregod, er født 1863, tog Lærer-Eksamen 1883, blev Lærer ved Københavns Kommuneskoler, hvor han virkede, indtil han 1912 tog sin Afsked.

Tvermose-Tyregods første Bog var en Dobbeltdebut, idet det var den første Bog, Louis Moe illustrerede; den hed »Oldemoders Fortælling om

Nordens Guder«. Forfatteren og Kunstneren har med Held flere Gange fornyet Samarbejdet. »Unge Helte«, »Nordboerne«, »Opdagelsen af Amerika« o. a. er fremstaaet ved Samarbejde mellem dem.

Tyregods kæreste Arbejde har været »Børnelege«, og under dette Arbejde har hans fra Moderen nedarvede musikalske Sans været ham til stor Nytte.

Tvermose-Tyregods mest bekendte Arbejde er dog nok Bøgerne »Fra Arilds Tid til vore Dage«. Han var Redaktør af Børnebladet »Vor Ven« fra dets Start til 1913.

En Forfatter, der har skrevet en Del Smaaforetællinger for Børn lige fra Begyndelsen af dette Aarhundrede, og som endnu skriver den Dag i Dag, maa ogsaa her nævnes.

Det er *Friis Jensen*.

Han har foruden en Del Fortællinger i Børneblade skrevet flere Bøger, som »Landsbyens Børn«, »Vogterdrengene«, »Julegildet« og »Landsbyhistorier«.

Friis Jensens Fortællinger er alle jævne og gode, af og til lidt tunge i Formen ganske vist, men dog fortalt, saa Børn i 11—12 Aars Alderen faar fuld Klarhed og Forstaaelse af Personer og Begivenheder.

Maaske er der vel megen Dialekt i dem. Ord som Ronen, Kællingepot, Finmellemmad, Atling, Gruen, rumpede,

Tvermose-Tyregod

pregle, Pylresøster o. s. v. er jo ingenlunde almenkendte og kan næppe forstaas af andre Børn end de, der har hjemme paa det Sted, hvor Fortællingernes Begivenheder foregaar.

Men ellers vil Børnene læse Friis Jensens Fortællinger med Glæde og Interesse og føle sig grebet af den gode, sunde Moral, der alle Vegne raader.

Medens Almenlitteraturen i Tidernes Løb har faaet Støtte baade fra Staten og fra private Enkeltpersoner, har Børnelitteraturen indtil den aller nyeste Tid maattet skøtte sig selv.

Det er først i vore Dage, at det for fuldt Alvor er gaaet op for Pædagoger og Børnevenner, at lige saa lidt som Børn har Lov til at bestemme, hvad de vil spise og drikke, eller hvordan de vil klæde sig, lige saa lidt har de Lov til at bestemme, hvad de vil læse i deres Fritid.

Indtil den aller seneste Tid fik Børn Lov til at læse, hvad de vilde, og Begrebet »Børnelitteratur« var ukendt.

Der var ingen, der paalagde Børnene nogen Tvang med Hensyn til deres Læsning, der var ingen, der paa dette Omraade forsøgte paa at rettlede dem.

I Aaret 1905, da J. C. Christensen var Kultusminister og Professor N. A. Larsen var bleven Statens Konsulent i Skolesager, blev der imidlertid bevilget 5000 Kroner til Oprettelse af Skolebiblioteker rundt om i Landet, og en Fortegnelse, som var bleven udarbejdet af et Udvalg indenfor »Pædagogisk Selskab«, blev af Ministeriet udsendt til alle Hovedskoler i Landet.

Dermed var Begyndelsen gjort til et mere kraftigt og intensivt Arbejde for at skaffe Børn god, sund og belærende Læsning, og dette Arbejde er siden bleven fortsat.

Men endnu gaar det kun smaat fremad med denne Sag. Der maa arbejdes og agiteres langt mere, før Folk faar Øjnene op for, hvor vigtigt det er for Børnenes Udvikling, baade moralsk og intellektuelt, at de kan faa Bøger, der baade med Hensyn til Indhold og Form passer for dem.

Det har hidtil hovedsagelig været Lærere og Pædagoger, der har interesseret sig for denne Sag; maatte det i Fremtiden lykkes disse at vække hele Folket, baade lærd og læg! —

Lærerne og Børnelitteraturen.

Tillæg til foranstaaende Afhandling.

Af

Carl Poulsen.

Den i det foregaaende givne Oversigt over dansk Børnelitteratur og særlig Lærernes Fortjeneste af denne er det første Arbejde paa dette Omraade og har derfor overalt maattet bygges paa Førstehaandsstudier. Det er nyt Felt af Litteraturens store Arbejdsmark, der er taget ind til

Dyrkning; men efterhaanden som det anerkendes, at en virkelig kyndig Vurdering af den Læsning, der gives Børn, er af fuldt saa megen Betydning som den Kritik, der øves mod det Forfatterskab, der henvender sig til det voksne Publikum, og at det at skrive for Børn er en ligesaa stor Kunst og fordrer en ligesaa særegen Begavelse som det at skrive for voksne, vil der fremtidig næppe mangle Folk med Lyst og Evne til at følge det her givne Spor.

Naar jeg har følt det nødvendigt at give et Tillæg til den foranstaaende værdifulde Afhandling, er det ikke for at forbedre denne, men kun for paa et enkelt Punkt at supplere den. Mens Afhandlingens Forfatter ellers grundigt og omhyggeligt har søgt at fremdrage alle nævneværdige Forfattere af Børnelæsning og gøre Rede for deres Betydning, har han ikke kunnet eller villet give en tilsvarende udførlig Skildring af den Mand, hvis Virksomhed for Børnelitteraturen i de senere Aar har haft den allerstørste Betydning, nemlig Læreren og Forfatteren

Niels K. Kristensen.

Han er født 3. Juni 1859 i Landsbyen Bidstrup ved Næstved. Hans Forældre (Christen Nielsen og Ane Margrethe Poulsdatter) var jævne Bønderfolk, begge udrundne af ret velstaaende og ansete Bondeslægter i Sydsjælland. Allerede som lille Dreng havde han stor Lyst til at læse, og i 12 Aars Alderen havde han gennemløjet en Mængde Romaner og Fortællinger, som Hjemmet fik fra et Lejebibliotek i Næstved. Da han var 14 Aar gl., blev han konfirmeret, og hans Hensigt var at gaa til Søs, men Moderen satte sig imod det, og efter at han et Aar havde været ved Bondearbejde paa sin Faders Gaard, begyndte han at gaa til Seminarieforberedelse hos Læreren i Bidstrup. Denne, der var en dygtig og kundskabsrig Mand, havde ikke videre Kendskab til de forskellige Seminarier, og da Niels K. havde gaaet til Forberedelse hos ham et Aars Tid, var det endnu ikke bestemt, hvilket Seminarium han skulde søge.

Men i Forsommeren 1876 saa hans Lærer et Avertissement om Optagelse paa Jonstrup, og han opfordrede da Niels K. Kristensen til at prøve sin Lykke der. Han havde imidlertid ikke noget klart Begreb om, hvor Jonstrup laa, eller paa hvilken Maade man kom dertil, men da Kortet viste, at Lyngby maatte være en af de nærmeste Stationer, blev Niels K. sendt af Sted til nævnte By, Dagen før Optagelsen skulde finde Sted. I Lyngby var der imidlertid ingen af dem, Niels K. henvendte sig til, der vidste, hvor Jonstrup laa, eller hvad det i det hele var for en Anstalt, saa det saa en Stund temmelig sort ud for den arme Kandidat til Optagelsesprøven. Efter at Niels K. havde spurgt sig for forskellige Steder, var der heldigvis en, der uden at blive spurgt, meldte sig og meddelte, at han boede ikke saa meget langt fra Jonstrup. Det var Skovrideren i Hareskoven. Med denne elskværdige Mand fulgte Niels K. saa gennem Skovene mellem Lyngby og Jonstrup og ankom til Seminariet, netop som Eleverne under Støj og Larm spiste deres Aftensmad i den

store Spisestue. Niels K. fik Aftensmad og en Seng for Natten, og næste Dag bestod han Optagelsesprøven som den midterste af 13. I to Aar opholdt han sig nu paa Jonstrup, henrykt over den skønne Egn og det friske, muntre Kammeratliv, men mindre henrykt over Skoletvangen og det daglige Arbejde. Han længtes altid efter friere Arbejdsforhold, og da han kunde indse, at hans Eksamen vilde blive mindre god, hvis han blev paa Seminariet, brød han overtvært og rejste over til Gedved Fri-seminarium, der var en fuldstændig Modsætning til Jonstrup. Under Opholdet paa denne frie Lærerskole var det, som om Niels K. Kristensens Evner voksede, og samtidig med, at han læste til Eksamen, dyrkede han med Iver Litteraturhistorie og Engelsk.

I Aaret 1880 tog han Eksamen med 1ste Karakter og var nu i et Aars Tid Hjælpelærer i Haslev. Senere var han Vakancelærer i Lysholm, og da Embedet blev opslaaet ledig, søgte han det; men endskønt han var indstillet som Nr. 1, og Beboerne søgte om at faa ham, blev han dog vraget. Det var i den stærke politiske Tid, hvor politiske Hensyn blev gjort gældende.

Efter et kort Ophold i sit Hjem tog han da Plads som Huslærer paa Oudrupgaard ved Horsens, og i den daværende Ejer, Proprietær Sørensens, udmærkede, af mange Højskolefolk kendte Hjem tilbragte han fire lykkelige Aar.

Efterhaanden samlede han en Del af de omboendes Børn, og da han rejste derfra, efterlod han en Skole paa henved en Snes Elever.

Han deltog i disse Aar ivrigt i Egnens politiske Liv og holdt mange politiske og folkelige Foredrag.

Under sit Ophold her begyndte han ogsaa at skrive til forskellige Blade og særlig til »Aarhus Folkeblad«, mest politiske Stemningsartikler. Den, der blev mest kendt af disse, havde til Overskrift: »*Han døde og blev begravet*«. Den var skrevet i Anledning af Holger Drachmanns Delta-gelse i Festen for Estrup i Kasino 1885 og løb rundt i en Del Oppositions-blade. Af skønlitterære Ting skrev Niels K. Kristensen i dette Tidsrum nogle Skitser og Smaaskildringer, der senere blev optaget i »Nordstjernen«. I Efteraaret 1886 rejste Niels K. Kristensen fra Oudrupgaard, og efter et halvt Aars Ophold dels i København og dels i sit Hjem blev han ansat som Lærer i Engelsk og Dansk ved Esbjerg private Realskole.

Forholdene i denne friske, fremadgigende, men noget urolige Nybyggerby tiltalte Niels K. Kristensen i høj Grad, og Samliv med Byens Ungdom paa Boldplads og i den storslaaede Vesterhavsnatur trængte for en Stund hans Interesse for Æstetik og Politik tilbage. Desuden var han bleven forlovet med en norsk Dame, Datter af Overretssagfører Aamot i Eker-sund, og hans Stræben gik nu ud paa at finde en Lærerstilling, der kunde give ham en sikrere Fremtid end Læreren ved Esbjerg private Realskole. Han søgte da til Hovedstaden, og 1ste Marts 1890 blev han ansat som Timelærer ved Københavns offentlige Skoler. I Juleferien

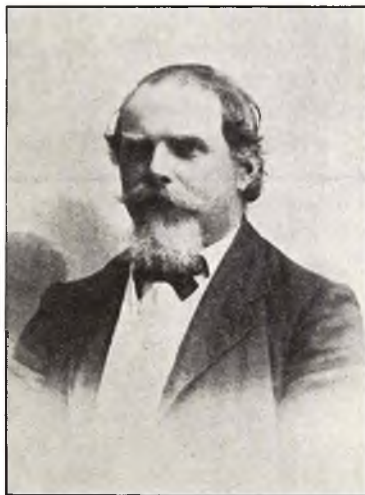
samme Aar giftede han sig, og de følgende Aar gik nu med Slid og Slæb i Skoler og paa Kursus for at skaffe Udkommet.

De æstetiske Interesser, der nu saa let kunde faa Næring, vendte dog tilbage, og den ringe Fritid, Niels K. Kristensen havde, blev anvendt til Læsning af dansk, engelsk og tysk Litteratur.

Under Arbejdet med de fattige Kommuneskolebørn mærkede Niels K. Kristensen snart, at hans Elever i langt højere Grad savnede Forudsætninger til Forstaaelse af det, de i Skolen lærte eller hørte, end de Børn, han hidtil havde undervist, og han mente, at Grunden var den, at de læste saa lidt i deres Fritid. Han gav sig da til at undersøge, *hvad* de læste, og opdagede til sin Skræk, at det for de større Drenges Vedkommende hovedsagelig var smaa kolorerede »Indianerbøger«, »Revue« og Smaabladene. Han gav sig da til at læse op for sine Elever af Ingemann, Carit Etlar og Dickens, men da Sproget i disse Forfatteres Bøger laa alt for højt for disse Drenge, gav han sig til at gennemse Biblioteker for at finde noget, der baade med Hensyn til Form og Indhold passede bedre. Under dette Arbejde fik han Øjnene op for de store Mangler ved vor Børnelitteratur og besluttede at sætte et Arbejde ind paa at ændre og bedre dette Forhold.

Han gennemlæste det meste af den Art Læsning, baade originale danske Bøger og Oversættelser, og begyndte allerede paa dette Tidspunkt at udarbejde Smaafortegnelser. Jo dybere han trængte ind i det Arbejde, des mere gik det op for ham, hvilken vigtig Opgave det var at skaffe de unge en god, sund og belærende Læsning.

I Aaret 1897 skrev han sine første Artikler om dansk Børnelitteratur i »Vor Ungdom«, der dengang blev redigeret af Herman Trier, og næste Aar begyndte han med sine kendte aarlige Anmeldelser af Bøger, der blev udbudt for Børn og Ungdom. Disse Anmeldelser er bleven fortsat indtil Dato og har været til stor Hjælp for Bestyrere af Børne- og Skolebiblioteker. Indtil Niels K. i 1897 hjalp Forlægger Alfred Jacobsen med at arbejde for Børnebladet »Kammeraten« Udbredelse, havde han ingen Sinde tænkt paa selv at skrive for Børn. Han mente ikke, at han var i Besiddelse af de Evner, der fordres for baade med Hensyn til Sprog og Indhold at kunne fange Børnenes Øren. Fra Skolen vidste han, hvor vanskeligt det var at finde det Sprog, der var Barnets eget. De første Par Aar havde det kostet ham store Anstrengelser at finde de Ord og

Niels K. Kristensen

de sproglige Vendinger, der passede for de smaa Børn, han nu var sat til at undervise. Det første, han skrev for Børn, var en lille Artikel i »Kammeraten« om Thedyrkningen i Kina, rent tilfældigt valgt, men ret omhyggelig udført.

Under dette Arbejde gik det først op for Niels K., at han vilde være i Stand til at overvinde de sproglige Vanskeligheder, og han fik Mod til at fortsætte. I hurtig Rækkefølge skrev han nu til »Kammeraten« de tre smaa Historier »En slem Nat«, »En Skøjtetur« og »Klaus«, som findes i »Raske Dreng«, der i Aar udkommer i 3die Oplag.

Redaktøren af »Kammeraten«, Alfred Ipsen, syntes godt om disse Historier og opfordrede Niels K. til at skrive en større Fortælling for Børn, og efter at denne en kort Tid havde overvejet, om han skulde slaa ind paa dette Felt (han havde i Mellemtiden skrevet et Par Smaaskitser til »Nordstjernen« og arbejdede dengang paa en større Fortælling for voksne), traf han sit Valg og tog fat paa en Fortælling, der for største Delen var bygget paa Minder fra hans egen Barndom.

I Løbet af et Aars Tid var Fortællingen færdig, og da Niels K. Kristensen paa den Tid laa i Underhandling med Boghandler Aarslev om Udgivelse af en Avis for Børn, tilbød han denne Fortællingen. Det var »En Dreng fra 64«, Niels K. Kristensens første Børnebog. Den udkom til Julen 1899 og gjorde stor Lykke.

Straks efter at den var udkommet, begyndte Niels K. at planlægge en anden Fortælling, og Helten i den skulde være en Københavnerdreng. Det faldt ham imidlertid vanskeligt at faa Orden i det rigelige Erfaringsstof, der gennem hans Virksomhed som Lærer stod til hans Raadighed, og han tumlede en Tid med det i sine Tanker. Men en Dag, da han gik paa Dosseringen, mødte han en Kollega, der fortalte ham, at en Viceinspektør ved de københavnske Skoler var bleven udnævnt til Forstander paa en Opdragelsesanstalt, hvor han selv havde været som Dreng, og i samme Øjeblik, Niels K. Kristensen hørte dette, var hans Fortælling fuldt færdig i Tanken. Han kendte ikke noget som helst til den nævnte Viceinspektør og agtede ikke at benytte andet af hans Liv og Levned end dette, at han selv havde været paa Opdragelsesanstalten som Dreng og nu var bleven Forstander paa den.

Niels K. Kristensen gik hjem og begyndte straks at skrive paa Fortællingen, og i Løbet af to Maaneder var Manuskriptet til »En Københavnerdreng« fuldt færdigt, saa godt som uden en eneste Rettelse.

Med denne Bog slog Niels K. Kristensen igennem som Børnebogsforfatter.

Og nu kom der en Række af Bøger, der fik større og større Udbredelse.

»Raske Dreng«, »Faderløs og Moderløs« og »Danske Dreng i 1848«.

Raske Dreng var en Samling af tre Fortællinger, som havde staaet i »Kammeraten«, Faderløs og Moderløs havde faaet sin Titel efter Ingemanns rørende Sang »Faderløs og moderløs af Brødrene forladt« o. s. v.

Det var en Københavnerfortælling, en »Oliver Twist« i spagfærdig Format« som Sofus Michaelis kaldte den i en Anmeldelse i »København«. »Danske Dreng i 1848« var vel nok den Bog, der af Niels K. Kristensens hidtil udkomne Fortællinger vandt størst Anerkendelse. Foruden at den fik en sjælden god Modtagelse i Bladene, fik Forfatteren en Mængde Anerkendelsesbreve.

Niels K. Kristensen havde i Aarene 1898—1901 særlig lagt sig efter Danmarks nyere Historie, og »Danske Dreng i 1848« var et Forsøg paa at give de unge et underholdende, paalideligt historisk Billede af Forholdene i det berømte Aar »1848«, set fra 12—15 Aars Drengs Standpunkt.

Der var hidtil siden 1899 udkommet en Bog aarlig fra Niels K. Kristensens Haand, men nu blev der en lille Standsning.

Han havde planlagt en Bog fra Landsbyen, men skønt han havde Stof i rigelig Mængde, faldt det ham dog vanskeligt at faa det ordnet til en Fortælling. Tre Gange skrev han den om, og først efter to Aars ihærdigt Arbejde var den færdig. Dette Arbejde har dog sikkert haft Betydning baade for Niels K. Kristensen selv og for Fortællingen.

Den har Titlen »Røgter-Jakob« og er vel nok den af Niels K. Kristensens Bøger, der fra Formens Side er den mest fuldkomne.

Næste Aar udkom der to Smaabøger fra Niels K. Kristensens Haand: »Byens Vovehalse« og »Kolerabarnet«.

Den første af disse udkom ligesom »Faderløs og moderløs«, »Danske Dreng i 1848« og »Røgter-Jakob« paa Hagerups Forlag, medens den sidste udkom paa Gyldendals Forlag.

I Aaret 1905 udkom, ogsaa paa Hagerups Forlag, en Bog, der nærmest var bestemt til at læses af den voksne Ungdom og af jævne Folk. Den hed »I Røverhænder, en Fortælling fra den store franske Revolution«, og giver i raske Træk nogle livfulde Billeder af Revolutionens første Aar. Den findes ofte i Børnebiblioteker, men hører dog nærmest hjemme i Folkebiblioteker.

Aaret efter udgav Niels K. Kristensen igen en Fortælling om en fattig, vagabonderende Københavnerdreng, der efter fire Dages Omtumlen paa vilde Veje finder Havn og reddes af sin egen Lærer. Denne Fortælling bærer Titlen »Paa de vilde Veje, fire Dage af en Drengs Liv«. Der opulles i denne Bog som i de andre Bøger om Københavnerdrengene snart muntre og snart rørende og gribende Billeder.

I Aaret 1907 udkom der ingen Bog af Niels K. Kristensen, men næste Aar skrev han den morsomme lille Fortælling »Onkel Knuds Feriebesøg paa Bonderupgaard«, en Bog, der i højere Grad end nogen anden dansk Børnebog sætter de unge Læseres Lattermuskler i Bevægelse. Den var fremkommet ved, at Niels K. Kristensen, medens han var Redaktør af »Børnevennen«, selv havde skrevet en Del morsomme Smaaskildringer under Mærket »Onkel Knud«. Nu uddybede han disse og samarbejdede dem til en lille Bog. For Abonnenterne af »Børnevennen« var det en

Overraskelse, at Niels K. Kristensen og Onkel Knud var selvsamme Person. De havde bestandig sendt Breve, Hilsener og Blomster til Onkel Knud.

1909 udkom »Frisk Mod«, der handler om en Landsbydreng, som flygter fra sin onde Plejefar og kommer ind til København, hvor han forsøger paa selv at skaffe sig sit Udkomme. Det viser sig imidlertid at være umuligt for ham, han kommer i daarligt Selskab, bestaaende af halvvoxne, vagabonderende Dreng, og da disse vil have ham med i deres Tyverier, flygter han en Nat fra dem. Han bliver forfulgt, uden at han ved det, og bliver uventet styrtet ned i Kanalen ved Gasværkshavnen. Heldigvis bliver han reddet af et lille Kunstnerselskab, som holder Gilde i det gamle Værtshus »Bombuset« ved Langebro. Hovedsujettet i Bogen er dog, at Helten, den forældreløse Viggo, efter mange Viderværdigheder finder sin Far i et Tugthus i Amerika og efter en haard Kamp faar ham frikendt og reddet for det borgerlige Samfund. Forfatteren har saa ofte skildret en Københavnerdrengs Oplevelser ude paa Landet; her faar han Lejlighed til at føre en Dreng fra Landsbyen ind i Hovedstaden, og dette Afsnit af Fortællingen er vel nok det, der har størst psykologisk Interesse.

I Sommeren 1910 opholdt Niels K. Kristensen sig nogle Maaneder i Norge, som han saa ofte før havde besøgt, og medens han boede i Hardanger, skrev han den fine, stilfærdige Fortælling »Tarald og Guro«, der har til Ramme den skønne storslaaede norske Natur langs Hardangerfjorden.

Denne Fortælling findes i Bogen: »To Julehistorier«, der udkom i Aaret 1910.

Niels K. Kristensen havde foruden sine Fortællinger i de sidste Aar arbejdet paa en »Danmarks Historie«, der ogsaa udkom i 1911, og hans Tanker var saaledes draget mod Historien, hvad der førte til, at han tog fat paa at skrive sine tre Fortællinger fra Krigen 1848—50.

Den rent ydre Anledning til disse Fortællingers Hovedtitel er ret kurios.

Under et Besøg, som Forfatteren gjorde hos Læreren, Johannes Grønborg, i Rodskov, sagde dennes lille Søn Harald: »Nej, De skulde skrive en Fortælling om Ryes Tilbagetog i 1848, og den skulde hedde Rasmus fra Rodskov!«

Denne Bemærkning vakte megen Morskab, men blev ligestraks ikke videre paaagtet. Den levede dog i Forfatterens Erindring, og den lille Haralds Udbrud var ikke fremkommet forgæves. Den første af de tre Fortællinger fik Titlen »Rasmus fra Rodskov«, den anden »Rasmus og Spionen« og den tredie »Rasmus som Spejder«.

Disse tre Fortællinger gør dette vigtige Afsnit af Fædrelandets Historie levende for Ungdommen og bør lige saa vel findes i Folkebiblioteker som i Børnebiblioteker. De har vundet stort Bifald og stor Ud-

bredelse. Bedre Bøger til at opdrage Ungdommen til Fædrelandskærlighed findes ikke.

Forfatteren fortsætter nu med to Fortællinger fra 1864.

Samtidig med at Niels K. Kristensen har virket som Forfatter, har han med stor Kraft virket for Udbredelsen af god og sund Læsning for Børn og unge. Fra 1897 indtil nu har han aarlig anmeldt de udkomne Børnebøger og har stillet dem paa deres rette Plads baade med Hensyn til Indhold og Form. Men ogsaa paa anden Maade har han været Vejleder for Lærere, Forældre og Biblioteksbestyrere med Hensyn til Valg af gode Børnebøger.

I Aaret 1902 holdt han et Foredrag i pædagogisk Selskab og fik derved dannet et Udvalg, der sammen med ham udarbejdede en Fortegnelse over Bøger, der egner sig for Børn — den første Fortegnelse af den Art i Danmark.

Denne Fortegnelse blev i Aaret 1905 udgivet af Staten, der samme Aar udsendte Cirkulære om Understøttelse til de Børnebogsamlinger, man ønskede at oprette. Dette Cirkulære blev udsendt den 6te Juni, men allerede i April havde Niels K. Kristensen med Understøttelse af Staten foretaget en Foredragsrejse for at arbejde for Oprettelse af Skolebiblioteker. Senere har han efter Anmodning af »Danske Bogsamlinger«s Agitationsudvalg holdt mange Foredrag om Børnelæsning og Børnebogsamlinger ved Lærermøder i Landets forskellige Egne.

I Aaret 1910 udarbejdede han med Understøttelse af »Statens Komité for Bogsamlinger« en Fortegnelse over henved 150 Bøger, der egner sig for begyndende Børnebogsamlinger. Denne Fortegnelse blev lagt til Grund for den af Professor Steenberg oprettede Mønsterbørnebogsamling ved Udstillingen i Aarhus.

Niels K. Kristensens Arbejde har ikke været forgæves. Naar Sproget i vore Læse- og Lærebøger nu er langt klarere, renere, enklere og for Børn mere forstaaeligt end for 10—15 Aar siden, da skyldes det i alt væsentligt ham. I Modsætning til den kritikløse, venskabelige Omtale, der under Form af Anmeldelse plejer at ledsage enhver selv nok saa tarvelig Skole- eller Børnebog, har hans Anmeldelser været kyndige, kritiske, retfærdige og vejledende. Atter og atter har han fremhævet Fortrinene og Manglerne ved Ordvalget og hele Sprogbygningen i de anmeldte Bøger, og hvad mere er, han har i sine egne Fortællinger vist, hvorledes et til Børn afpasset Sprog bør være.

Ingemann skrev sine Romaner for voksne. Udviklingen har medført, at de nu anses for Børnelæsning. Niels K. Kristensen skriver for Børn, men takket være hans Bøgers klare Sprog og gode Indhold, der er saa behagelig fri for Sødladenhed og ubehagelig Moraliseren, læses han mere og mere af de ældre. Hans Fortællinger findes sikkert i de fleste Folkebiblioteker, de burde i hvert Fald findes der, og hvor de findes hører de til de mest efterspurgte.

Niels K. Kristensen er den herhjemme, der er bedst kendt med og har arbejdet mest for Børnelæsning og Børnebogsamlinger. Det var hans Stræben efter at skaffe Børn god Læsning, der bragte ham til selv at tage Pennen i Haand og skrive noget, der egnede sig for de unge Læsere, noget, de havde godt af at læse, noget, de forstod, noget, der interesserede dem. Det viste sig, at han kunde selv efterkomme de Krav, han stillede til andre, og netop derved er han bleven en saa fremragende Forkæmper for den Sag, der er hans Livssag, og derfor har han vundet saa langt frem i Kampen.

Lærerne og Skønlitteraturen.

Af
Oskar Thyregod.

Først saa sent som i Aaret 1789 nedsattes en Kommission for at udarbejde en Plan »forsaavidt Landsbyernes og Købstædernes danske Skoler her i Riget angaar, samt foreslaa Foranstaltninger, der kunde bidrage til at danne brugbare og duelige Skolelærere«. Aaret efter billigedes det af Kommissionen foreslaaede Skolelærer-Seminariums Oprettelse. Begyndelsen gjordes med Blaagæard, og senere fulgte private og andre Statsseminarier efter.

Undersøger man lidt nøjere, hvem det er, der søger ind til disse Seminarier, vil det vise sig i de første Aartier oftest at være Bondesønner, Fiskersønner eller fattige Landhaandværkeres Sønner. Trænger man noget til Bunds i deres Motiver for at søge til Seminariet, ser man, at disse unge Mennesker har kæmpet sig haardt frem, og under Forberedelsestiden maa de lide daglige Afsavn, men de gör det, fordi de føler, at de derved rustes til at tage en alvorlig Gerning op. Og selv om det under Bekymringer og Vanskeligheder maaske kan knibe med at holde Tanken fast, lever de dog i lyse Øjeblikke i den Tro, at de følger deres Kald og opfylder en Mission.

De føler det løftende i at lære Börnene hvad de selv har lært. Men deres Ønske gaar hos de bedste af dem videre endnu; thi dette er: i al Ubemærkethed at blive Lærer ogsaa for de voksne. C. A. Thyregod udtalte, at det var hans Formaal at lære den jyske Almue at læse. Det er paa een Gang en baade yderst selvfølende og beskeden Udtalelse. Men mange Lærere har følt et lignende Ønske, og det maa staa som Motto over en Undersøgelse over Lærernes Bidrag til Skønlitteraturen, fordi det en Tid lang karakteriserer Maalet og begrænser deres Stræben, selv om maaske — for at tage de to Forkæmpere for Retningen — Anton Nielsen ikke vilde nøjes med at lære Almuen at læse, han vilde intet mindre end gøre Almuefolkene til Mennesker.

»Skolelærerlitteraturen« er blevet baade et Skældsord og Hædersnavn. Men hvorledes det end opfattes, er den Litteraturart, der betegnes hermed, et Fænomen, som kun er kendt fra vor Litteratur. Dens Folkelivskildringer er, med deres paa samme Tid nationale og mildt religiøse

Præg, baade kulturhistoriske og pædagogiske, og disse to Elementer har i flere Tilfælde gjort det ud for det kunstneriske selv til de sidste Dage.

I de Egne, hvortil Lærerne var knyttet, gik de i en Tid, hvor Fotografien ellers var lidet kendt i Litteratur eller som Kunst, saa at sige paa Jagt med aabent Kamera. Hvad de saa af mærkeligt og eksemplarisk, afbildedes fotografisk i deres Fortællinger. Der opstod for hver Landsdel en »Hjemstavnskunst«, hvis opdragende — moralsk og teknisk — Betydning har øvet og endnu øver Indflydelse paa mange Sind og stemmer dem forventningsfulde til den store Kunst, og hvis kulturhistoriske Viden i høj Grad kan komme senere Tids Forskning til Gode.

Ligesom Forfatterne er bundne til deres Egn, er de afhængige af Befolkningens Meninger og prægede af Villie til at paavirke denne i moralsk Retning. Anton Niensens første Fortællinger præges af en Religiositet, som ikke blot angiver Grundtonen hos de skildrede Personer, men Gang paa Gang giver sig Udslag i Fortællerens egne Reflektioner eller Snakken med, som f. Eks.: »Hvad skal vi sige mere. Enhver, som kjender lidt til Vorherre, kan vel nok tænke, at han, som begyndte den gode Gerning i dette Hus, fremmede og fuldførte den ogsaa.« I hans senere Fortællinger er Höjskolebegejstringen ved at tage Magten fra Religiositeten; men Tendensen trænger dog ikke mindre stærkt paa. Thyregod præges af en lignende Religiositet. Han skriver f. Eks. om en af sine Heltinder: »Vi vil ikke følge hende. Vi ved, at hun har fundet en Vejleder og Beskytter. Slipper hun ikke ham, da slipper han visselig heller ikke hende.« Han stod imidlertid Höjskolen fjærnt, bifaldt ikke dens »levende Ord«s Forkyndelse, men mente, at Udviklingen skulde gaa gennem tekniske Forbedringer. Han blev Merglingens og Hedeopdyrkningens Forkynder, og praktiske Forbedringer gik godt i Traad med den Arbejdsomhed, han indskærpede, og den moralske Udvikling, han tilstræbte ved sine Skrifter.

Selv om en eller anden Forfatter tilsyneladende er fri for denne Moralisme, træder den dog ofte frem. Emanuel Henningsen synes friest, men sukker dog selv ud i et lille »Gud være lovet« eller »Herren bevare«; man behøver ikke at gaa til hans historiske Skildringer fra Religionsforfølgelsens Tid for at finde ham paa samme Forkynderstandpunkt. Bertel Elmggaard er vel svoren Fjende af snæversindet religiøs Paavirkning, men den gammeldags Kristendom og de gode, milde, gamle Præster har en oprigtig Beundrer og venlig Fortolker i ham. Z. Nielsen, som er Retningens moderneste Aand, er altfor afhængig af sin Bibeltro til at tænke, at der er Fænomener, som ikke kan afgøres gennem Bibelsprog. Og træder det religiøse mindre frem hos Jens Skytte, beror dette kun paa hans Friskhed og Humør; hos Egeberg fejrer Religiositeten store Sejre.

De efterfølgende Forfattere befrier sig saaledes kun langsomt for Tendensen, og ligesaa langsomt gaar det med at befri sig for at lade Hensigten stikke frem i Tide og Utide. Forfatterne er i den Grad vant til

at indskærpe for Børnene, at de i deres Fortællinger glemmer, at voksne ikke behøver Pegepind. Dette fører til en Omstændighed og Vidtløftighed, en Moraliseren og Understregen baade i hvad der berettes og hvad der ikke maa fortælles, som virker skolemesteragtig og saa at sige sætter Forfatteren Grænser i rent kunstnerisk Henseende.

I en Fortælling skriver en Forfatter: »Her skal Anvendelsen (neml. af Tiden) hverken dömmes eller forsvares, men alene Kendsgerningen fremsættes« — en meget sund Tanke hos en Forfatter, kun skulde den ikke udtales. Et andet Sted »gider« Forfatteren »ikke opregne Niddingens Rænkespind, skönt jeg er ganske godt underrettet«, hvorimod han siger om Heltinden, at hun havde en Del gode Egenskaber, »men nødes til at indrømme, at hun havde en Del Skrøbeligheder i Tilgift.« I en Fortælling om en utiltalende Person lægger Forfatteren sin Modvillie for Dagen ved at sige: »Vi vil i denne Fortælling kalde hende med Øgenavnet gammel, siden vi ved, hun ikke kan lide det.« Det er en lidt for folkelig Maade at fortælle paa.

Som sagt, denne Optagetthed af Lokaliteten, Ensidigheden i Anskuelser og Tendens og den altfor vidt drevne Understregen kendetegner i den Grad Forfatterne, at man med en vis Ret kan sige, at deres Bidrag til Skönlitteraturen i samme Grad nærmer sig Kunst, som disse Momenter træder mindre frem. Maaske var de nødvendige og gavnlige i pædagogisk Henseende, men de stempler Forfatterne og sætter dem i det Plan, hvor deres fleste Værker hører hjemme, et Stadium mellem Belæring og Underholdning. Men »Skolelærernes« Bidrag fortjener ofte en mere fremtrædende Plads, hvad den følgende Redegørelse formentlig vil vise.

Lærernes Mission var at opdrage — men dog er der det mærkelige, at enkelte af Lærerne helt brød ud af Opdragernes Række for at træde ind i Litteraturen og Livet paa helt andre Omraader.

Lærerlitteraturen repræsenteres altsaa dels af Litterater, som tilfældigvis har taget Seminarieeksamen og maaske aldrig kom videre i vort kære Eksamensland eller netop tog denne Prøve som Indledning til en Række nye Eksaminer, dels af Lærere, som vedblev at virke som Pædagoger ogsaa i deres Litteratur. At denne sidste Gruppe er den største og deler sig i Undergrupper, er kendt, og dog fordrer ogsaa den nøjagtigere Undersøgelse baade i Henseende til Fakta og Domme, end hidtil er blevet den til Del.

Nærværende Redegørelse vil derfor dele sig i forskellige Smaaafhandlinger. Først vil den behandle de Lærere, som staa udenfor Rækkerne, vil derefter behandle Folkelivsskilderne, »Skolelærerlitteraturen«, efter de forskellige Egne, Jylland, Sjælland og Fyn, vil saa omhandle de historiske Forfattere blandt Lærerne, derefter dvæle ved Lyrikerne blandt vore Seminarister og de religiøse Skribenter og endelig slutte med Omtale af Lærere, som, uden at kunne indordnes i tidligere Grupper, er optraadt i det sidste Tiaar.

I.

Uden for Rækkerne.

Æres den som æres bör maa man sige, naar Kronologien netop fremhæver, at man maa begynde med en af de »store Poeter«. Men Æren viser sig desværre at være krank baade med Hensyn til paagældendes Livsskæbne og Produktion. *Johan Moses Georg Hollard Nielsen* (1809—70) var Søn af Skolelærer og Regnebogsforfatter H. C. Nielsen. Han dimitteredes fra Skaarup 1829 med Karakteren »Udm. duelig«, men havde allerede, mens han gik paa Seminariet, gjort sit første Trin paa Forfatterbanen. Den gode Eksamen blev Anledning til, at den fynske Guvernør Prins Christian understøttede ham til at studere; han kom i den lærde Skole i Nyborg, hvorfra han dimitteredes 1828, og blandt de mange Skønaander fra dette Aar, af hvilke de fleste nu kun eller knap nok er kendt af Navn, regnedes han for en af de fire store Poeter, og Heiberg optog hans Produkter i sit Blad »Den flyvende Post«, en Ære, som ikke timedes alle Forfattere. Hans litterære Interesse stillede sig i Vejen for hans videre Studier; han tog ganske vist anden Eksamen i rette Tid, men den juridiske Embedseksamen fik han først i 1840 med *laud.* efter eet uheldigt Forsøg.

Da hans tidligere Beskytter, Christian d. 8., trængte til eller søgte Mænd til at træde mæglende op mod den om sig gribende Frihedsbevægelse, fandt han Hollard Nielsen villig til dette Hverv. Sammen med H. K. Rask og senere alene udgav han »Dansk Ugeskrift for alle Stænder«, og sammen med H. Trojel udgav han »Polemiske Blade«, hvori hans Bidrag er »Karakterbog for Oppositionsbladene af Nicolai Frank«. Det er hverken stilistisk eller politisk af nogensomhelst Betydning, og det blev ved de to Smaahefter. Den demokratiske Bevægelse slog op over Regeringsmæglerne; Hollard Nielsen gik ud af Spillet, men understøttedes stadig og søgte ogsaa, da Krigen brød ud, at træde op til Fordel for dansk Politik; men hans »Fortællinger af Danmarks Historie« og »Historiske Fortællinger om Slesvig« er ligesaa lidt værdifulde i kunstnerisk som i politisk Henseende.

Han glemte dog ikke den Tid, da han mente at være en indflydelsesrig Mand. Men de skuffede Forventninger og den utilfredsstillende Forfængelighed øvede skadelig Indflydelse paa hans Sind. En Tid lang tabte han sig i Vrimslen af litterært Proletariat, indtil han igen dukker op som en københavnsk Original. Han er besat af fikse Idéer, af hvilke den værste nok var den, at han indbildte sig at tilhøre Dynastiet Valois. Et af sine sidste Digte udgav han saaledes under Navnet Prins Hollard. Med sine Skrifter drog han ud omkring paa Landet for personligt at virke for deres Udbredelse, men aldrig fjernede han sig fra Hovedstaden uden skriftligt og omstændeligt at have underrettet Udenrigsministeriet om Formaalet og paa Ære forsikret, at Rejsen ikke gjaldt noget Forsøg paa at sætte sig i Besiddelse af Frankrigs Krone.

Det gik stadig ned ad Bakke, men selv i Pjalter og uden Undertøj bevarede han dog en vis Stolthed, og skönt han de sidste Leveaar var nødt til ofte at søge Opholdssted i de allersimpleste Logihuse og mellem Folk, der var for raa til at skaane den gamle Mand for Fortrædigelser, vedblev han dog mod alle at vise den elegante Hoflighed, som vidnede om hans tidligere Forhold til Landets højeste Kredse.

Han fandtes død i sit lille Værelse en Vinterformiddag, og det mentes, at den gamle Stakkel var frosset ihjel.

Naar Hollard Nielsen i 1828 regnedes blandt de fire store Poeter, skyldes det formentlig den Omstændighed, at han da havde udgivet flere Digtsamlinger. Og saa spørger man: hvilke? »*Liden Samling af Sange. De første Forsøg i Poesien*« udkom 1822, og Aaret efter udsendte han »*Vilde Smaablomster eller Fritidsarbejder i mit attende Aar*«, to Smaasamlinger af de ubetydeligste Rimerier, som forstaaeligt nok kom paa eget Forlag og egen Bekostning. Derimod synes det eneste Produkt, han udgav som Seminarist, »*Guddomslyset i Danmark*«, ikke at være bekostet af ham selv, og dog er heller ikke dette Digt i Anledning af Kristendommens tusindaarige Jubilæum skikket til at interessere Læsere, selv velvillige. Senere følger en Række Noveller, romantiske Skuespil, Sörgespil og Digte — oftest i Kommission.

Hollard Nielsen.

Mod ens Villie ledes Tanken hen paa Ingemann; han var dog Diger selv i sine umodne og mest overspændte Ting. — Og saa Hollard Niensens tørre, skematiske Referater! Han nævner med Stolthed, hvor nær hans historiske Romaner slutter sig til Kilderne, og lovpriser dem selv som ganske anderledes civiliseret Sakse-Gengivelse end den »mislykkede Parodi, som man bliver baade rød og bleg ved at mindes om«. Og Haabet for sine Skrifter opgiver han ikke, for det er at haabe, mener han, at den klare Nepotisme ikke længere skal have Indflydelse paa en Forfatters Skæbne.

Man kan ynkes over denne Mands Skæbne; men hans Digtning kunde ikke fri ham og byde ham den bedre.

Det er indlysende, at *Erik Nicolai Bøgh* (1822—1899) kun ved et rent Tilfælde blev Lærer. Han kom tilfældigvis til at gaa et Aar paa Jonstrup Seminarium, og da han af Mangel paa Penge maatte standse paa Seminariet, fik han den Tanke i Hast at forberede sig til øverste Klasse. En halv Sned Dage

efter bestod han Prøven, og han kunde saa som Gratist med eet Aar i denne Klasse afslutte Seminarieopholdet (1841). Men ligesaa indlysende er det, at han kun benyttede sin Eksamen og den deraf følgende Lærergerning som en Slags Springbrædt ud i Livet.

I Fuglebjærg ved Næstved virkede han ganske vist to Aar i Folkeskolens Tjeneste, men da det snærende Forhold til Præst og Provst virkede for stramt, da han længtes ud, og en tilfældig, forøvrigt uretfærdig Irettesættelse gav Anledning, brød han over tvært. Han forlod Fuglebjærg efter at have ofret Guderne alle Forsøg i »sort Lyrik«, og faa Dage efter var han i København parat til at tage, hvad der bød sig.

En ny Tilfældighed bestemte de følgende Aar i hans Liv. Paa Gaden bad en aldrende Herre Bøgh om Ild paa sin Cigar; dette gav Anledning til, at han blev antaget som Skuespiller og en Tid lang rejste i Sverrig med et Selskab af den allermærkeligste Sammensætning. I Vestergötland opløstes Selskabet, og Bøgh maatte ene kæmpe for Tilværelsen; men han kæmpede tappert i ikke ganske faa svenske Smaabyer, kæmpede som Portrættegner og erhvervede sig stort Ry, og da han ikke kunde klare sig længere i Sverrig uden Pas, trak han sig ind i Norge, hvor han snart maatte finde sig en ny Levevej, og der kom Gennembruddet som Forfatter.

Först efter at han var slaaet igennem baade som Dramatiker og Journalist,

vendte han som nyforlovet tilbage til København, hvor han straks gjorde Lykke og vandt sig Navn. Nu rejste han igen udenlands, men denne Gang over Tyskland til Paris med kultusministeriel Understøttelse og Teaterdirektør-Titel i Ryggen.

Vi kan ikke følge hans Rejse eller hans senere Livsbane. Af hans Forfatterproduktion er der Viser, Komedier og Vaudeviller, som selv ethvert Barn kender, og blandt hans Føljetoner findes Ting, som endnu kan læses, ikke blot som Tidsdokumenter, men som vittige og udbyttegivende Opsatser, selv om han sjældent maaler Dybderne i de Problemer, han sætter under Debat. Han hyldedes en Tidlang efter Fortjeneste, men Tiden fejede hen over ham, og selvom han i det ydre som Censor ved det kgl. Teater naaede højere, end han een Gang havde drömt om, følte han sig aldrig helt tilpas. Det er ikke mærkeligt, at det er ham, der lader Jonas Tværrose forsøge at nedskrive sine Ærg-

Erik Bøgh.

relser paa en saadan Maade, »at man ler deraf i Stedet for at ærgre sig derover«, skönt det sikkert ikke altid har været ham selv let at smile.

Bøgh var selv noget af en Klager, men faa Fornærmelser tog han sig saa nær som det, at han i Polemik maatte høre for »Seminarisme«. Han tog det, der i Virkeligheden var en Bebrejdelse, for altfor vidtdreven Selvforgudelse, som en Hentydning til, at han ikke var Student. Det er ikke ualmindeligt, at selvhjulpne Mænd glemmer deres Oprindelse og f. Eks. ved Latinismer og Grækismer pryder deres Tale for at give den Udseende af Studium og Viden. Bøgh slog sig til Taals med dette Præg og trængte aldrig dybere ned i de Emner, han behandlede, end netop et saadant Præg vidner om. Og denne Overfladiskhed gennemtrængte hans Optræden. Naar han i det ydre naaede saa langt, som han gjorde, blev Censor ved den Institution, som i sin Tid ikke havde villet føre hans Arbejder frem, følte han til en vis Grad dette som en stor Tilfredsstillelse. Hvad der her var tilfældigt og rent ydre, tog han som personlig Anerkendelse, men hvad der faldt uden for denne, forbitrede ham dobbelt.

At Bøgh dog ikke helt forgæves har gaaet paa Seminarium, viser sig i hans Nøgtørhed og den sunde Fornuft, hvormed han gaar løs paa al Unatur og Opstyltethed og satiriserer sig frem til en vis, særdeles vel ordnet og vel funderet Sandhedsfræmsættelse, hvori hans Styrke til syvende og sidst beror.

Naar man ser bort fra Bøghs Levnedsskildring, som nok kan virke lidt skolemesteragtigt, vilde man ikke falde paa at indrullere ham blandt Landsbylærernes Række.

Den næste ejendommelige Lærerfremtoning er *Peter Anton Worm* (1828—1866); hans Navn er nu glemmt, men mon det er helt rigtigt i et Land og en Stand, hvor de upersonlige lettest naar personlig Gevinst, at glemme en Mand, som satte alle Hensyn til Side for — i al Fald i egen Tro — at virke i store Formaals Tjeneste. Her kan vi ikke forbigaa ham, men maa dvæle længere ved ham, fordi han er mindre kendt.

Det var Glarmester R. A. Worms og hans Kones faste Mening, at Peder Anton skulde holdes til Bogen, og da Moderen døde, fastholdt Manden ogsaa overfor sin anden Kone dette Ønske, saa Drengen fik en bedre Undervisning end Börnene ellers i Maaløv, hvor han var født. Men da Peder var tolv Aar, blev Faderen syg, og efter et kortvarigt Sygeleje døde han, saa nu blev det Stedmoderen, som bestemte over Drengen, og hendes Agt var det saa hurtigt som muligt at faa ham konfirmeret. Baade ved Faderens Sygeleje, hvor Drengen blev holdt borte fra ham, og ved hans hurtige Konfirmation var der saa meget fordægtigt og uhyggeligt, at Drengens Mistænksomhed og bitre Tungsind vakttes; men efter at han to Aar igennem havde døjet ondt i en Hyrdedrengs Plads, tog han Mod til sig og skrev til nogle formaaende Slægtninge, og kort efter udfriedes han af sin Tilstand.

Der kom nu nogle Aar i Ro og stille Udvikling. Først var han et Par Aar i Huset hos en Lærer for at forberedes, derefter kom han 3 Aar paa Jonstrup Seminarium, hvorfra han dimitteredes 1849 — for i sin Fædrelandsbegejstring straks at træde ind i andet Jægerkorps, som udmærkede sig i Krigen. Han taalte dog ikke Feltlivet, og et Halsonde bevirkede, at han senere fik en mindre god Udtale. Da han permitteredes 1851, modtog han en Huslærerplads paa Hellestrupgaard — og næsten skulde man tro, at han her i Digteren Bredahls Barndomshjem paavirkedes af denne Digter; i al Fald er det mærkeligt, at Forpagterbarnet fra Aarhundredets Begyndelse og Huslæreren fra dets Midte skulde enes i en bitter, men stædig Kamp for Retfærdighed, som ellers ikke er almindelig.

Efter et Aarstids Forløb kom han til Slesvig, men Sognet, hvori den danskbejstrede Lærer blev ansat, var tysksindet, og da han korresponderede til Berlingske Tidende med Artikler, set fra dansk Synspunkt, døjede han meget og maatte allerede Aaret efter søge Forflyttelse. Han ansattes som Hjælpelærer i Alume, og der lærte han sin senere Kone, Datter af Læreren og Lægen, at kende, blev 1854 gift med hende og overtog Bestyrelsen af Svigerfaderens Skole. Lidt efter dukkede der imidlertid saa mange Misforstaaelser og kedelige Familieforhold frem, at han ønskede sig bort, og til sidst blev det ham saa uudholdeligt, at han valgte selv Stillingen som Andenlærer paa Bogø.

Lærerboligen bestod der kun af eet Værelse, da Pladsen var beregnet for en ugift Lærer; men ingen indvendte noget imod, at han tog sin Familie med og indrettede sig for den og sig selv i den knappe Plads, da anden ikke kunde opdrives. Og man havde yderligere Grund til at være tilfreds med den gifte Lærer, fordi hans Kone underviste Bønderbørnene i Haandarbejde. En skøn Dag modtog Worm imidlertid Skrivelse om at lade Familien flytte; hans Modgrunde gavnede intet, men da han ikke kunde skaffe anden Lejlighed, blev han boende. Et Andragende fra Beboerne om at beholde ham virkede ikke. Han fik sin Afsked d. 2. August 1861.

Uden egentlig at vide, hvad han skulde leve af, flyttede Worm og Familie til København; han prøvede at udgive et Par Blade, men ogsaa det mislykkedes, forsøgte sig som Informator, men fik kun faa Elever. Til sidst maatte han gribe til at være Bladbud og gav sig tillige til at lave Ornamenter til Ligkister. Saaledes kunde han sulteføde sig selv og Familien; da han havde Plads som Vicevært, havde han Huslejen frit.

Men da Sygdom faldt ind, og han mistede tre af sine Børn, maatte han næsten segne. Hans Kraft blussede dog op endnu engang. Han saa, at han maatte dø, og samlede derfor sine sidste Kræfter til litterær Virksomhed for mulig gennem den at redde noget for sin Familie. Han naaede ikke at faa sine Værker ud eller blot færdige. Døden kom for tidlig — og dog maaske netop i rette Tid til, at han ikke selv fik at vide,

med hvilket Blik Samtidens Politi saa paa den Produktion, som i bogstavelig Forstand var skrevet med hans sidste Kraftudfoldelse.

Sin Forfatterproduktion begynder Worm som nævnt med Korrespondancer; men han besluttede sig snart til at vove Forsøget som skønlitterær Forfatter, og han gjorde det med den i 1852 udgivne saakaldte Fortælling *En Landsbypræst i Slesvig*, der udkom i to Oplag. Det er absolut en Studie *ad vivum*, og der er intet gjort for at hæve Tendensskriftet om den tysksindede Præst til Kunst. Man tør vist roligt sige, at Forfatterens Følelse ved Nedskrivningen har været Harme, og hans Hensigt har været at gøre opmærksom paa denne Præst, som under Krigen virkede i Tyskhedens Sag og ved sit Eksempel og sine Talegaver skadede Danskheden meget, men som ved Bogens Udgivelse virkede i den danske Konges Tjeneste og derfor af Forfatteren hjerteligt ønskes fri-taget for denne Pligt.

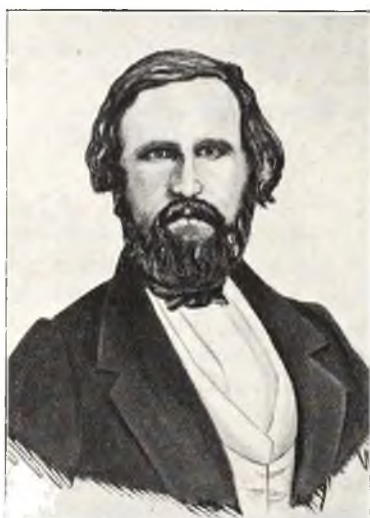
Indignatio facit versus siges der ganske vist. Men det er saa vist ikke Kunst her; det er den rene, skære *indignatio*, som selvfølgelig ogsaa kan virke befriende

Tre Fortællinger (1859) er uensartede, men kunstnerisk set af lige ringe Værd. »En dansk Slesviger« har Interesse som Forfatterens første Forsøg paa digterisk at tegne Forskel mellem dansk og tysksindet. Slesvigeren Hausen maa se den Mand, han havde tænkt sig som Svigersøn, svigte »sit Land og sin Pige« men angre det i Dødsøjeblikket, og i Stedet byder han glad en Svensker, som kæmper for den danske Sag, sin Datters Haand. Der er her ligesaa lidt som i hans første slesvigske Fortælling gjort Forsøg paa virkelig at skildre novellistisk.

»Skibslægen« er en romantisk Skildring fra det attende Aarhundredes Slavehandlerskibes Landing ved Staden Cap, og »Eventyr paa Heden« er en Optegnelse om en Eneboer, som har taget Bolig i en Høj og der lever sit eget Liv i Studier, Tanker og — Stjernestudium. Hvis ikke de Tanker, Forfatteren her hører, vendte tilbage i hans Produktion, vilde man antage den lille Oplevelse for Digt efter Rahbeks danske Eneboer; men Forfatterens hyppige Tilbagevenden til disse Tanker lader Læseren tro, at han virkelig har truffet en saadan Eneboer — men det er ham og hans Ideer, som optager den lille Fortælling. For Hedens Majestæt har Forfatteren kun for saa vidt Blikket opladt, som han har ladet sig skræmme af Ensomheden og Mørket.

Der indtraadte derefter en Pause i Worms Forfatterproduktion. Skolen og Familieforholdene har øjensynligt givet ham tilstrækkeligt at gøre; men snart optages hans Tanker igen af Planer. Det indeklemt Nag mod Samfundsforholdene, navnlig Præstens Stilling overfor Menigheden, maatte have Luft. Og hvor meget, der i dette Udbrud er personligt Nag, og hvor meget, der er virkelig Medfølelse med ulykkeligt stillede er ikke let at se. Men under alle Omstændigheder stiftede han paa Bogø et »Frihedsvennernes Selskab«, der gik ud paa gensidig Understøttelse

og Alderdomshjælp, og dette Selskabs Organ blev 1860 »Frihedsvennen«, som tog til Program, at »her skal stødse den ringe og undertrykte finde Forsvar imod de mægtige«. Dette Blads Indhold er vel for en Del æstetisk, men indeholdt mellem Dagsnyheder og Føljetoner ogsaa politiske Artikler og Afhandlinger i kras social Retning. Det er ikke udelukket, at dette Blad kan være Skyld i den Medfart, der blev dets Redaktør og Udgiver tildel paa Bogø. Læser man det nu og følger det videre gennem Aargangen 1862 og Fortsættelse »Hr. Sørensen«, da vil den Tanke, som melder sig, nærmest være den, at det som selv i vor Tid vækker Forargelse, f. Eks. den offentlige eller private Prostitutions Anglen efter Folk, den Gang var som nu — eller var det ikke værre! — thi helt Opspind er Worms eller Medarbejdernes Meddelelser fra København vel næppe, selv om man efter hans senere Romaner maa fristes til at tro paa en stærk Fantasi.

P. A. Worm

Bladet standsede, Worm følte Døden nærme sig og tog saa sin Beslutning. Hvad man nu end vil dømme om hans Virksomhed, maa man indrømme, at energisk har han været. Dette viser sig ogsaa derved, at den Roman — eller rettere den Række af sammenhængende Romaner, som nu saa Lyset: *Tiggerne* (1866), *Hyklerne* (s. A.) og *En Præst eller Kæltringer og skikkelige Folk* (I—II udkom først 1867), optog ham i den Grad og levede i den Grad i hans Bevidsthed, at Personerne gik ind i hans Drømme. Det fortælles i den sidstnævnte, at han drømte

hele Handlingen Gang paa Gang; da han begyndte at skrive, standsede Drømmene, men naar han holdt op, begyndte Drømmeskikkelserne igen at indfinde sig. Meddelelsen er yderst forbavset over dette, som psykologisk lader sig let forklare.

Men Romanrækken! Den er i første Linie en Væven over de Rygter, der opstod om Kong Frederik d. VII's mystiske Død. Ingen gaar fri for Beskyldning for Meddelagtighed i dette »Mord«, og det var sikkert dette, som bevirkede, at der anlagdes Sag mod Forfatteren, og Romanrækkens første Bog blev beslaglagt — »desværre for sent«, skriver d. 25. Okt. Dagbladet og d. 20. s. M. Dansk Rigstidende. Begge er dybt krænkede over dette »forargeligste og infameste Opspind om høje og højeste Personer«. Selvfølgelig maa sligt ikke skrives, og skrives det, maa det selvfølgelig ikke udgives — selvfølgelig! Men da det nu er skrevet og er udgivet,

saa maa en senere Tid alligevel være tilfreds med her at se, hvad man i visse Kredse mente at turde tro.

Stort mere Værd tör man heller ikke tillægge de andre Skildringer i Romanrækken om den hyklerske Hovedstadspræst, som ikke blot selv tager alle Indtægter af Fattigindsamlingerne til sin Lomme, men som endog er med i og leder en Indbrudsbandes Foretagender o. m. a., selv da han (i *En Præst*) tager Flugten til Amerika. Det er ikke smaa Ting, som bryder sig gennem den syge Forfatters Hjerne og gennem hans Bøger haner sig ud til Folk. Men trods det overspændte, trods den energiske Villie til kun at ville se ondt hos Præster og andre overordnede er der dog Glimt af Menneskelighed, som gör, at hans Indsats i vor Litteratur er bemærkelsesværdig, selv om den ikke kan estimeres højt.

Som sagt, et ødelagt, dødsmærket Menneske har brugt den sidste Kraft til at digte Underhold for sin Familie. I hvor høj Grad dette lykkedes, vides ikke; men at han uden dette Tryk af Sult og Nød og uden den forfærdelige Bitterhed og Forkuelse kunde skrive ogsaa læseværdige Romaner, viser den efter hans Død udkomne historiske Fortælling *Skovpigen ved Haraldstedso* (I—II, 1867). Thi skønt denne Roman selvfølgelig er ligesaa uhistorisk i sin Sproggengivelse som i Personskildring, er der dog saa mange Enkeltiagttagelser, at man uvilkaarligt kommer til at karakterisere Worm som sin Tids, ganske vist usmidige (Carl Ewald. Han har dennes journalistiske Sans forenet med en ret alsidig Viden — men hvor Ewald stemmes til idylliske Digtninge eller naturkyndige Eventyr, stemmes Worm i harmedirrende Udbrud eller ordfattig Beundring. Men Worms Liv var ulykkeligt og hans Digtning forfejlet, for saa vidt som ingen vil spørge efter dens Værd; kun Kulturhistorikeren kan anføre Træk af hans Skildringer til Belysning af Datidens urigtige Forestillinger og vrangne Domme om Historien.

Hvis ikke Erik Bøgh, mens han levede, var blevet vred over at høre Titlen Seminarist knyttet til sit Navn, vilde man næppe tænke paa, at han havde været det; men om hvor mange Mænd gælder ikke dette i den følgende Tids offentlige og litterære Liv, at deres Seminaristeksamen er glemt. Hvis ikke *J. C. Christensens* Seminaristeksamen næsten var lige saa berømt som Henrik Ibsens Studentereksamen — hvem vilde saa, naar hans Smaadigte i Ny og Næ finder Vej til Offentligheden, tænke i dem at finde Smaabidrag til Lærerlitteraturen, og dog stikker maaske Seminaristen i den pædagogiske Moral, som de altid indprænter, og i den skolemesteragtige Form, hans Tankesprog ofte udtrykkes i. Eller hvem vilde, naar *Klaus Berntsen* taler eller holder Foredrag, søge Tilknytning til den unge Friskolelærer, som med saa stor Varme samlede, genfortalte og udgav Folkeminder. Og hvem finder endelig paa at søge Seminaristen i det københavnske Verdensblads Chefredaktør, Henrik Cav-

ling. Hvad han digtede, er forlængst dækket af den Journalistik, hvori han har gjort sit Livs blivende Indsats.

Samtiden falder det ikke ind at spørge om disse Læreres Bidrag til Skönlitteraturen. Eftertiden vil sikkert være skaansommere end Jubilæumshistoriografen; den vil glemme helt, og derved sker ingen større Skade.

Men der er endnu en Lærer, som staar udenfor Rækkerne, — han blev ved sin Lærereksamen og opgav kun sin Lærervirksomhed for at kunne komme tilbage til sin Fødeby, Hovedstaden; men hans litterære Virksomhed er noget helt uden for pædagogisk Sædvane — mere maaske ved sine Forbilleder end sin Værdi i moralsk og kulturel Henseende.

Edvard Hakon Charles Søderberg (1870—1906) var en fattig Haandværkers Sön, der døjede Proletarbörns sædvanlige, triste Skæbne. Om han end ikke led Nød i sine Barneaar, var det dog meget nær derved; saa snart som muligt blev han sat i Lære, men Virkningen af den daarlige Forplejning viste sig snart, og i 16—17 Aars Alderen maatte hans ene Ben amputeres, da Hoftepartiet var stærkt angrebet af tuberkuløs Sarkom. Da det ikke vilde gaa for den værkbrudne Fabrikarbejder, og da hans boglige Interesse altid havde været stærk, forberedtes han som Seminarist, og 1890 fik han Lærerembede i den lille nordvestjyske Landsby Ballerum Nord for Thisted. Snart blev imidlertid Opholdet derovre ham for trist; han længtes mod Hovedstaden, og da han endelig fik en beskedent Assistentpost tilbudt ved Udskrivningsvæsenet, greb han med Glæde den Chance at komme til København. Men længe kom han ikke til at nyde godt af Hovedstadens Goder; det viste sig nemlig, at den Amputation af Benet, som var foretaget, ikke havde været tilstrækkelig omfattende. Sygdommen havde forplantet sig videre, og endelig nødtes han af Smerterne til at lade sig indlægge paa Frederiksberg Hospital; der led han tre Maaneder igennem, indtil han endelig efter et Døgn Bevidstløshed døde den 5. Januar 1906.

I det trange Lærershjem vaagnede Forfattertilbøjeligheden med det efter Omstændighederne begyndende Velvære, og den gav sig Udslag i en lyrisk Produktion, der viste sig i Smaadigte i Familie-Journalen og andre ikke just litterære Blade, oftest indrammede i Vignetter, tegnede af den alsidige Digter. Men saa samlede han sig til mere sammenhængende Digtning, og med den begyndende Separations- og Skilsmissemode tog han i sin Debutbog »*Ægtemandens Dagbog*« det Emne til Behandling, at Ægtemanden opdager sin Kones Utroskab. Der er en sikker Karakteristik i Skildringen af, hvorledes det gaar op for Manden, at det er ham, som bedrages, men der er vel meget Føleri og Stilisering. Han opnaaede dog med denne Bog at blive kendt — hvad der saa iøvrigt skulde komme fra hans Haand.

1895 kom *De umyndige, Billeder fra den store By*, og Aaret efter *Ga-*

dens Digte. Med disse to Bøger vender han i Prosa og Digte tilbage til Hovedstaden, og det er Gydens triste Liv og forkomne Eksistenser, han skildrer. Mellem de fordrukne, brutale og sløvede Individuer, som den første Bogs Prosadialoger fremstiller for Læseren, lyser dog den unge svage, men uforfærdede Pige frem, som hellere dræber sit Barn og sig selv end indlader sig paa andet, end hvad hendes Tilbøjelighed vil. Men det blev først med den næste Bog, at Söderberg vandt Hovedsejren med sin Produktion; maaske er *Gadens Digte* mere hørt (sungne) end læste; men det er jo mindre væsentligt. Faktum er, at alle kender de Personer, som her har faaet Liv, og afgørende er det ligeledes, at de Digte, som skildrer bestemte Personer, vidner baade om Forfatterens Medfølelse og Opfattelse. Derimod er de navnløse Digte, og derved forstaas de Digte, hvori et unavngivet Jeg giver sine Følelser Luft, ikke helt ægte i Tonen som »Nu mørkner det i Strædet«, der slutter saa sentimentalt som

Ak, vi har drömt og sværmet
og favnet vildt og længe.
Nu gaar hun der i Strædet
og sælger sig for Penge.

— Det mørknes, Dagen hælder
og Aftnens Fugle sværme.
Mit Bæger, tömt til Bunden,
blev fyldt igen med Bærme.

eller »Ja Livet er surt, ja Livet er trist«, der helt igennem virker som en Parafraze af Bellmans berönte Epistel

Ack, du min moder, säj vem dig sände
just till min faders säng

men mat og ferskt midt i sin bitre Trøstesløshed.

Men i Visen om Far Lazarus, som bor paa det høje Slot, om lille Merry med de gyldne Pandelokker eller om Skomager Sjöblad, »fuld som en So, men glad som en Schuster skal være«, der er Söderberg paa Højde med, hvad han skriver om, og ikke en Streg over det Følelsesliv, han skildrer.

— Sild og Kartoffler — Kartoffler og Sild —
det er Menuen i Gaden.
— Og hvis du er sulten, saa vær's'go og spis
og ta' dig en Hivert til Maden

er Mottoet, og under det gaar det løs. Men bliver han alvorlig, saa ødelægges let den skærende Skildring. Hvem mindes ikke Digtet, hvis sidste tre Strofer er saa veltrufne lige til de to sidste Vers, hvor — for at blive i Tonen — Poesien vender sig og græder:

— Stakkels Jacob med de kloge Øjne
ved saa meget som er ondt at vide.
Kvindeskrig og Graad og lönlig Hvisken
har han lyttet til ved Nattetide.

Alt hvad der i Mörket gror og trives,
hvad der klinger stygt og lugter ilde
kender Jacob — aa han kunde tale
og fortælle, Knægten, om han vilde!

Bag sin Bræddevæg, aarvaagen, lydhør
længes han mod Lastens skidne Glæder.
— Og de gode Engle med de store
hvide Vinger vender sig og græder.

Kunde man udelade de sidste to Linier her, — og kunde man i det hele taget udelade den lidt forlorne Skolemestermoral, som ofte forstyrrer

de alvorlige Livsbilleder, vilde hans Digt-samling — befriet for enkelte Overflødighed — fortjene en høj Plads i vor Litteratur. — Det er ikke ufortjent, at Drachmann skriver:

Edvard Söderberg

Dog det, at Du selv forpint og i Nød
har tusind Smaaahjerter glædet,
hvor forhen kun Trippevals-Tonerne lød —
det gör Dig til Mester i Strædet.

Efter Sejren med *Gadens Digte*, som naaede stor Popularitet endogsaa ud over Landets Grænser, navnlig paa Ueberbrett-scenerne, forsøgte Söderberg at forfølge den paa andre Omraader, men uden Held. I *Det daglige Brød* (1901) og *Den evige Hygen*, *Arvid Anselms Historie* (1902), den sidste og bedste i Jeg-Form, nærmer han sig igen paa forskellig Maade Problemer, der ligger hans første Bog nær; man mindes med Interesse visse Enkeltheder, Forholdet mellem en Fader og Søn, et ægteskabeligt Opgör o. m.; men der mangler Samling paa disse gode Enkeltheder.

Saa gav han sig i Dramaet *Oprøret* (1902) i Kast med store sociale Ideer, og næste Aar tyer han til gennem den bibelske *Hans Rige komme*. *Rabbi Midraschs Optegnelser* at klargøre for sig selv, hvad han tror og ikke tror, men vender straks tilbage til de Baggaarde og Gyder, hvis skumle Liv, han elsker.

I *Rønnerne* (1903) dialogiserer han nogle Smaaepisoder. Livet fra Kælder til Kvist, fra Baghusets dunkle Korridorer til den lave Stues Bagværelse føres her frem. Læseren stifter Bekendtskab med den slidsomme Vicevært, der vil frem, med den forkomne Skræddermester i Baghuset, der over sit gamle, flotte Skilt fabler om nyt Liv i Forhuset, med den brødetyngede Aagerkarl og letsindige Beværtningsmusikant samt

mange flere Typer, og han ønsker kun at kende dem lidt mere indgaaende, end de knappe Dialoger og stærke Situationer tillader.

I Romanen i Brevform *En klog lille Pige* (1904) giver Søderberg udførligere Besked om et lille Pigebarns Liv og Tankegang. At Nancy Holm skriver Breve af den Art maa man bære over med; har man forsonet sig med den vel litterære Tanke, er der næppe mere anstødeligt. Hun er en klog og uforfærdet lille Pige, som klarer sig sine Livsprinciper, uagtet det gaar galt Gang paa Gang. Der er i denne Skildring alvorligere Tilløb til sand og overlegen Skildring end i de tidligere Romaner, hvor Problemet Kærlighed, den evige Higen, eller hvad man vil kalde det, behandles enten med utilfredsstillende Løsning eller som her med praktisk Tilfredsstillelse.

Den stigende Sikkerhed er i hans sidste Roman *Hypatia, det nye Samfund i Regnegade* (1905) forenet med Satire, og her anslaaes i det hele taget en lysere Tone under hans farceagtige Fortælling om det mislykkede Brodersamfund. Men det gælder som om den samme Aar udsendte *Kærlighedens Frugter*, at han næsten ikke havde Tid at vente paa, at hans Ideer og Indtryk kunde afklares og samles. En tidlig Død sender undertiden Forbud i Rastløshed og springsk Energi; dette gælder om hans Produktion.

Søderberg arbejdede meget og naaede stadig fremad, men det fuldendte naaede han ikke. Kun ved *Gadens Digte* vil hans Navn naa den fremtidige Anerkendelse, som et noget længere Liv maaske havde skænket flere af hans Værker.

Der var maaske enkelte andre Forfattere, som kunde omtales her — men de gemmes hellere til en af de Grupper, hvor de med lige saa fuld Ret kan optræde.

II.

Jyske Hjemstavnsdigtere.

»Stille og mørkladen er vel min Hede« sang Blicher, men han fandt dog Naturen skön, og han saa Menneskeskæbner, som det var værd at drage frem. »E Bindstou« staar som det mønstergyldige Eksempel paa Folkelivsbilleder i Dialekt, ligesom »Hosekræmmeren« er det som kunstnerisk Gengivelse af Hedebondens Liv i de ensomme Naturomgivelser. Men Samtiden agtede hverken synderlig paa den Natur eller den rent geografiske Udvidelse af den litterære Horisont, som Blicher oplod. M. Goldschmidt fulgte Blicher til Jylland og opdagede som i »Den vægelsindede paa Graahede«, at ogsaa Almuen kunde huse psykologiske Gaader, Thomas Lange skimter »Eventyrets Land« gennem Hjertingbugtens Fortryllelse og H. C. Andersen vilde ikke være den smidige Aand, han var, hvis han ikke saa Vesterhavets poetiske Værd. Carit Etlar var Elsker af den jyske Natur; men der gik snart Historie i ham, og blandt Ro-

maneffekterne gör Tatere, Smuglere og Røvere bedre Figur end sammenbidte, stræbsomme Bønder, og Hostrups Indtryk fra den golve Jord, som Lyngen bær, er kun Præstens, der aldrig spørges, men altid finder Fred i Huset, hvor der dækkes op.

Jylland laa der ubeskrevet og uberørt i sin ensomme Majestæt. Det var Lærerne, som maatte tage det i Besiddelse. Manglede de til at begynde med Stil og Opfattelse af Naturen, saa var der des mere Kendskab til de Mennesker, der levede, og de Sind, som prægedes af den stille, mørkladde Hede og det vide, buldrende Hav.

Degnen *Niels Andersen* (1794—1852) fra Aalum var en ret god Lejlighedsdigter, kendt for sit tørre Lune og sit tilbageholdne Væsen; men ingen af hans Smaadigte var naaet ud over Sognet. Da skrev han i Anledning af en Ven, Fabrikant S. Wistofts Bryllup under Navnet Laust Skalle »Faaklaaring aa Beskryuels øuer et faalæ villedæ Gild, dæ haa wot i Svinning akkeraat fiir aa tyu Dau sætte Helmes aa trødde Dau far Yulauten 1832«, og med dette Digt naaede han, om ikke Berømmelse, saa dog en Læse- og Beundrerkreds i den jyske Befolkning, som næsten stillede Blichers i Skyggen.

Der er ikke eet Gran Romantik i Digtets mange Vers. I Anledning af Wistofts Bryllup forærer Degnen Skalle-Laust en Daler, for at han skal anvende den nyttigt. Skalle-Laust gör dette ved at købe en Pot Brændevin og en Kardus Tobak og gøre Gilde for sig selv, sin Kone og sin Søn samt Husmanden, der bor i den anden Ende af Bygningen — og Gildet fortsættes, til de alle er fulde, og Skalle-Laust grunder til sidst alene over Sagernes Gang.

Gildet er skildret saa tæt op til Livet, at ingen senere Skildring faar den til at blegne. Ikke blot taaler Skalle-Laust's Gilde at nævnes i Aandedræt med »En behagelig Juleaften«, men enhver Jyde eller enhver, som blot kan stave sig gennem Dialekten, vil foretrække Gildet frem for Schandorphs sjællandske Skildring. Men dette Gilde er ogsaa Andersens ypperste Produkt, uagtet han bl. a. ogsaa forsøgte sig med Fortællinger om andre Scener af Skalle-Lausts Liv.

En »Velkomsttale ved Soldaternes Hjemkomst fra Krigen« er derimod igen noget for sig selv ved den bidende Ironi; den er saa kostelig i sin jysk-ironiske Højtidelighed, at mange endog regner Talen for hans bedste Digtning, og ogsaa stiller denne paa Højde med Blichers bedste Ting.

Hvorom alting er, maa det siges at være yderst respektabelt, at den første Seminarist, som optræder med Fordring paa at skrive sin Dialekt og skrive om sine Landsmænd, gör det paa en saadan Maade, som Blicher selv vilde vedkende sig. Og endnu mere er det nok, at de Personer, han skildrer, er blevet kendte af og i saa høj Grad yndede af den store jyske Befolkning, hvorfra de er fremgaaet.

Der er saa ofte talt om de store Digteres Indflydelse paa de mindre, at man ved Omtalen af Blicher og de jyske Folkelivsskildrere, der fulgte efter ham, kunde føle Lyst til at tale om deres hæmmende Betydning. Man spørger uvilkaarligt, om ikke enkelte kunde være gaaet dybere ned i Livsskildring, hvis ikke Blichers subjektive, elegiske Synsmaade havde virket hæmmende som Forbillede.

Niels Andersen er selvstændig, og Spørgsmaalet melder sig af sig selv overfor *Poul Henrichsen* (1795—1881), hvis Liv er mærkelig omtumlet og hvis Bidrag til Skønlitteraturen øjensynlig fremkaldtes af Blicher. Paa Himmelbjergfesten 1840 reciterede Blicher Henrichsens »Den store Bjørn«, et Digt i stærkt skandinavisk Aand, og den Ære, som vederfores dette, har øjensynlig været bestemmende for denne til 1845 at udgive sine Poesier, *Vinteraftener i Suspensionstiden eller Skjemt og Alvor*, hvor Skjemten søger Wessel til Forbillede, medens Alvoren holdes i den almindelige Stil, hvori Efterklangspoeterne stemte deres Lyre.

Henrichsen, der fødtes paa Morsø, rømte i sit niende Aar fra Hjemmet, hvor en Stedmoder plagede ham, og han kom saa til en Slægtning i Nykøbing. Det blev dog nærmest den kendte Menneskeven og Naturforsker, Provst C. Schade, som tog sig af Drengen, og det var ogsaa ham, som senere fik ham anbragt som Kontorist paa Hovedgaardens Glomstrup; her blev han Avls- og Godsforvalter allerede i sit nittende Aar. Senere ønskede han at være selvstændig, købte sig en Landejendom, men tabte derved. Saa gav han sig paa Snedsted Seminarium, og han tog 1838 -- 13 Aar efter at Niels Andersen havde forladt samme Seminarium — sin Eksamen med Udmærkelse, fik straks Embede og forflyttedes tre Aar senere til Mors.

Den Uro, der ytrer sig i hans Vilkaar, synes at være ejendommelig for hans Sind. Hans første Skrift »*Skolelærerens nærværende Forfatning som lønnet Embedsmand, Lærer og Borger*« (1839) bragte ham i Konflikt med hans gejstlige Øvrighed og Kancelliet; han blev suspenderet og idømt en Pengebøde. I Suspensionstiden er det, han forsøger sig som Digter, men da han indsattes i sit Embede, faldt han til Ro i sin Gærning. Hans revolutionerende Sind slog ud i Skriftet »*Er Ritualen eller Kirkeforfatningen, som den bør være*« (1851), hvor han ivrer mod Barnedaaben og er hidsig imod Offerdjævelen o. m. Denne Gang blev Suspensionen til Afskedigelse — han maatte ansøge derom.

Man skulde tro, at en Mand med et saa bevæget Liv og et saa uroligt Sind maatte have rigeligt Stof, naar han besluttede sig til at digte; men Forbillederne har skræmmet ham, hans »*Vinteraftener*« blev tamt Klingklang med banalt Indhold, og hvor han selv synes, der er Stof til kras Skildring af sin Biskop — »*Visitatsen*« — eller af Optrin i den om sig gribende Religiositet — »*Skræderen og Djævelen*« —, bliver han næsten pueril. For at skildre en Thylands-Rejse, maa han »bede de blide Norner befugte« sin

matte Aand, og for at skildre en virkelig Tildragelse i Thy, — at en Mand inddrager det sidste Aftenmaaltid for Folkene, hvilket fremkalder et formeligt Oprør, — maa han begynde med en Sammenligning med Kometens Tumlen gennem Himmelrummet.

Hist og her findes en langelig fortalt Pudsighed med svag jysk Akcent, i Ny og Næ er en smuk Tanke tværet ud til et langt Digt; det er Bidraget fra den Mand, Blicher hædrede ved Foredrag af et Digt. — Man føler som sagt Lyst til at spørge, om det ikke var blevet betydeligere, om denne

Mand ogsaa i sin skønliterære Virksomhed helt var gaaet ad egne Veje. Men han valgte at følge Tidens Retning og glemmes med den.

Endnu som Olding viser han sit Sinds Uregerlighed, han »hæver sin svage Røst« i Nytaarsgaven *Hver Sit* (1878) for at »mane sine Landsmænd, Morsingerne, og andre, som ønsker at høre«, til Fornuft overfor det om sig gribende demokratiske Vælde. Men her viser hans Evne sig endnu svagere og Stemmen endnu mere rystende, saa neppe mange har fulgt hans reaktionære Raab: Vagt i Gevær! Tanken i dette Digt udvikler han i sin efterladte Levnedbeskrivelse: Tusind Gange hellere en souveræn Regering end et Masseregimente af uerfarne Bønder og indbildske Skolelærere.

Poul Henriksen og Hustru

Samme Aar som P. Henriksen søgte at vinde Digternavn ved sine »Vinteraftener«, læstes i »Vejle Amts Avis« et ligesaa ufuldbaarent Digt, hvis sidste Strofe lyder:

»Vel Gudenaans Bredder
jeg skønne finder dem,
men Vesteregnens Heder
er dog mit Fædrejhem:

der jeg til Lyset kaldtes
i lyngomkranste Dal
og af Naturen valgtes
til Vesteregnens Skjald.«

Digtets ungdommelige Forfatter var den 23aarige Bondekarl *Christen Andersen*, som havde tilbragt en Trediedel af sin Tid som Faarehyrde paa en Hedegaard halvanden Mils Vej fra det Indsikkerhus i Tyregod, hvor hans Fader Snedker Anders Nielsen Mering, blind og med nedbrudt Helbred, tilbragte en sørgelig Alderdom. Han havde været Soldat det meste af Tiden 1799—1814 og var i disse Aar ude paa Krigstog eller Grænsevogtning. Han tog sig ellers af Børnenes Lærdom, men for den yngste blev

det kun smaat bevendt paa Grund af Blindheden. Christen var fra sit ottende til sekstende Aar kun hjemme 2 Maaneder om Vinteren. Resten af Tiden tilbragte han i Heden med det Par Hundrede Faar, nogle Stude og Ungkreaturer, han skulde passe. Mennesker saa han sjældent, kun de tavse, sære Husmandsfolk, han tjente hos. Salmebogen, Lærebogen og Bibelhistorien var i lang Tid hans eneste Bøger.

Saa fik han af Degnen i Brande Bøger til Laans; nu vaagnede Trangen til selv at skrive, og det ensomme Liv i den triste Egn vakte Længsel efter større Syner og nyt Livsmaal. Han tog Tjeneste som Karl paa en anden Gaard; det var dog neppe, hvad han inderst ønskede, men han blev i det, som det var.

1845 indkaldtes han som Soldat, men tog først til Vejle, dér interesserede nogle sig for den digterisk begavede Bondekarl; hans Digt til Vestegnens Pris blev optaget i Avisen, og det fejrede et sandt Triumftog gennem hele Pressen, indtil det sluttede med at komme i Berlingske Tidende. — For dets Forfatter maa dette omtrent have været det samme som for H. C. Andersen at se »Det døende Barn« i »Den flyvende Post«.

Andersen kom til København, og her antog han efter Datidens Skik Bynavnet, beholdt det senere og skrev sig fremtidig *C. A. Thyregod* (1822-1898).

Ogsaa i København vakte han Opmærksomhed. Berlingske Tidendes Redaktør M. L. Nathansen interesserede sig straks for ham, H. N. Clausen anbefalede ham til Jonas Collin, og Interessen, som denne Bondedigter vakte, kulminerede i, at Christian den Ottende modtog ham i Audiens; hans Fremtid debatteredes; men fremfor at blive Præst ønskede Thyregod med kongelig Understøttelse at sendes til Jelling Seminarium; han længtes efter sit Hjemland.

Mens han var paa Seminariet, udbrød Krigen, og han og ti andre Seminarister meldte sig som frivillige. Thyregod blev Fører for det lille Hold, og til dette sluttede sig de to senere Højskolemænd Kristen Kold og Poulsen Dal. Holdet fik Hjemlov samme Efteraar, de elleve fra Jelling afsluttede Aaret efter Eksaminen, og Thyregod fik straks Ansættelse i et lille Degnekald, Tulstrup, i Ikast Sogn. Fem Aar efter fik han et nyt Embede, og 1852 kaldtes han til Lærer i Ans mellem Viborg og Silkeborg, hvor han virkede i 29 Aar.

Den Tanke, at Vesteregnens Natur havde gjort ham til Digter besjælede ham stadig, og i den følgende Tid læses i forskellige Aviser nye

C. A. Thyregod

Digte med hans Navn under. Han indsaar dog snart, at Naturen bedst afgav Baggrunden for hans Digte. Lidt efter lidt kom derfor hans Lyrik til at omfatte menneskelige Foreteelser, og ved Siden af lyriske Naturdigte strømmede fra hans Haand en Mængde Lejlighedsdigte, som i Reglen udmærker sig ved Tankeskønhed og Formsikkerhed, enten de gjaldt Vennefester, Skolemøder eller er digtede ud fra mere personlige Følelser.

Til et mærkeligt Forsøg forenedes hans pædagogiske Stræben og lyriske Evne, da han sammendigtede en »*Vise om Danmarks Konger*«, udgivet i Krigsaaet 1864. Det er blot og bar Forsøg paa gennem Versform at fæstne de vigtigste Begivenheder i Kongernes Liv — en Tanke, som er ligesaa barbarisk som de Fordringer i Retning af Aarstal og Navne, som man nu heldigvis er kommen bort fra.

Men for Skole og Lærere virkede Thyregod derimod med sine to Smaaskrifter »*Bidrag til Belysning af Landsbylærernes Vilkaar*« (1875) og »*Om Almueskolens Fremtid*« (1877), der begge udgaves anonymt af Bestyrelsen for Danmarks Lærerforening, og som bekendt slog de to Skrifter djærve Slag for Lønnings- og Undervisningsforbedring.

Lidt efter lidt blev det dog de menneskelige Foreteelser, som interesserede ham; han kunde ikke gaa mellem de mange Skolebørn (Skolen havde 130 i Reglen) og gennem dem faa Indblik i det Liv, som førtes under Kamp og Slid i deres Forældres Hjem, uden at Interessen vakte, og saaledes kom det lidt efter lidt, at Ungdomslængslerne paa Heden afløstes af Menneskeskildring. Thyregod hørte imidlertid til de sent modnede Naturer, og mens Lyriken faldt ham let i Pennen, gik det noget besværligere, inden han fandt Tonen for sin Prosa.

Det er forstaaeligt, thi medens Lyriken efter Evne gled ud ad de af de store Digttere givne Baner, manglede der Baner for den nye Prosa. Han saa, at Digtetekunsten var noget andet, end han havde drømt om, men saa tillige, hvilken Kilde til Dannelse og Nydelse der her var tillukket for Folket. Kløften mellem Samfundsklasserne bevirkede, at de ikke forstod hinanden eller vurderede hinandens Egenskaber. Denne Kløft ønskede han at udfylde og tillige danne en Overgangsbro mellem Almuens Tankegang og den skønne Litteratur. — Først saa sent som 1867 gennem Goldschmidt's Den Vægelsindede paa Graahede erfarede han paa nært Hold, hvorledes en af Folket kunde gøres til Litteratur; han saa der en interessant Omdigtning af en Kærlighedshistorie, hvis Personer han stod nær, og fandt endog et af sine egne Digte optaget i Skildringen; men han vilde ikke gøre sine Personer interessantere, end de var. Da var han for længst klar over, at han vilde vi Arbejdet sin Digtning, og at hans Produktion skulde virke tiltalende og forædlende.

Han havde givet sig Tid til at øve sig og samle Stof — og heller ikke var det let at finde Forlægger. — Saa sendte han forsøgsvis i 1859 et Par Fortællinger til et Tidsskrift. Han fik dem tilbage med Oplysning om, at Tidsskriftet ikke modtog Fortællinger, og det Raad at forsøge sig ved et ret nyt Foretagende Aftenlæsning. Dette gjorde han, og dettes

trede Bind indeholder anonymt Fortællingen »Fund og Forsoning« 1861, næste Bind indeholdt tre Fortællinger og femte Bind to nye, samtidig med at en optoges i Nordisk Skoletidende. Disse syv Smaafortællinger blev bemærkede af Dagspressen, nævntes med Anerkendelse i Dagbladet 1861 d. 20. Nov. og d. 11. Dec. samt et Par Gange i næste Aargang desuden i Folkets Avis og Flyveposten. Kun om en »En Mormons Hustru« lyder Dommen paa mindre heldig og noget forskruet, ellers fremhæves Fortællingerne, — og det yderligere paa Bekostning af de Oversættelser, der følger efter dem i Tidsskriftet.

De syv Fortællinger er mest historiske; den første foregaar vel i 1848, men Handlingen nævnte Aar er en Afslutning paa en tohundredaarig Splid mellem et Par Nabogaardes Befolkning, den anden »De tre Kirkeklokker« er bygget over et gammelt Sagn fra Katolicismens Tid, da Coelibatet indførtes.

Han bevæger sig saaledes nærmest paa historisk Grund, indtil den femte Fortælling »Dukaten«, hvor han lader Digteren Blicher optræde, men iøvrigt fortæller om et ungt Pars stille Kamp for at vinde Samtykke til deres Kærlighedsforbindelse — i Tidens Aand poetisk. Man mærker i disse Fortællinger, at Forfatteren kender den jyske Befolkning, men endnu famler han efter Maaden at skildre tilforladeligt og tiltalende.

At faa en Fortællingssamling ud, mærkede han nok var ugørligt; saa aftalte han med Redaktøren af det 1861 stiftede Blad »Jyllandsposten« at levere en Række originale Fortællinger til dette Blad, og med Bogtrykkeren aftalte han, at naar et tilstrækkeligt Antal Ark var trykt, skulde de samles som Bog, der enten kunde faas hos Bogtrykkeren eller Forfatteren selv.

1862 averteres første Hefte af de originale Føljetoner som udkomne under Titlen *Historier og Sagn*. Dette anmeldes i Nordisk Skoletidende, der fremhæver »Forfatterens levende Fantasi og hans saare heldige Fremstillingsevne og den Sanddrthed, hvormed han saa mesterligt forstaar at skildre Folkelivet paa de jyske Heder«. Tillige roses »den fromme, inderlige, noget vemodige Grundtone, der gaar gennem Fortællingerne, og den jævne, fordringsløse, yndefulde Simpelhed, som de har tilfælles med Forfatterens lyriske Digte og Sange«.

Jyllandsposten reklamerer Gang efter Gang for disse »Mønstre paa Skildringer af det jyske Folkeliv« og reklamerer for sig selv med disse »ypperlige Skildringer« og fortæller, at de overalt hos Læserne er blevne fulgt med den største Interesse«. I Begyndelsen af 1863 averteres andet Hefte som udkommet, senere kom tredje Hefte; men da Redaktøren med Aarets Slutning flyttede til København, tabte han Interessen for det jyske. Fortællingerne fortsattes ikke i hans ny Blad.

22 Fortællinger saa paa denne Maade Lyset. Enkelte bevæger sig endnu paa historisk Grund, men Menneskeskildringen bliver mere fremtrædende, og man behøver ikke at søge længe, før man ogsaa i den historiske Iklædning finder jyske Bønder i Liv og Tankegang. »Trolddom«

er den første moderne Skildring; den handler om en Karl, som ikke tør tiltro sig selv Styrke til at vinde den Pige, han har kær, og derfor forsøger at tvinge med en Trolddom, han maaske ikke selv helt tror paa. Han vinder hende, men ikke ved de Kunster, som afsløres for hende, men ved sine Egenskaber og sin Følelse.

Det er en lidt vag Begyndelse til virkelig Bondeskildring, navnlig fordi den pynter vel meget paa Personer og Forhold; men i den næste Fortælling (»I Musefælden«) er Forfatteren inde paa Skildring af anderledes sære og ubøjelige Karakterer, saa Læseren faar her Indtryk af hans Evne baade til at se og skildre, og dette træder igen sikrere frem i »To Naboer« og flere af de følgende Fortællinger.

Som fuldendte og ejendommelige maa nævnes tre Fortællinger. I »En Strømpehandler« har Thyregod delt sin Interesse saaledes til alle Sider, at Personerne staar fast tegnede lige fra Helten — »den fjollede« som han nævnes, gennem hvis sunde Blik alle ses — til den flygtigst optrædende. Forfatteren følger den forknytte og tilsidesatte »fjollede« Stemninger lige til hans Vemod ved Tanken om den lille Pige, som ved sin Umiddelbarhed saarede ham dybest, men stillede Smerten ved sin Hjertensgodhed — og som tav og ventede, til han kom som den beskedent selvbevidste Mand, han alligevel var. Men paa Højde med Skildringen af det sjælelige staar Fortællingen om den ældre Halvbroders indbildske Selvgodhed og Forlorenhed, som varer ved til det sidste, da han staar paa Nippet til paa Fattigvæsenets Bekostning at befordres til sit Sogn.

»Pottepigen fra Ølgod« fortæller om den stræbsomme Hedeboes Liv og Væsen; — det er blevet hærdet især ved Pigens ulykkelige Forbindelse med den skidte Karl Jens Medum, som gør Indbrud hos hendes Forældre, men for Retten paadutter hende Meddelagtighed deri. Med jysk Mistænksomhed tror Fa'ren dette om sin Datter, og samme Mistænksomhed bringer ham til at betale Karlen for at blive fra Datteren. Hun erfarer derfor først de Rænker, der er spundet bag hende, da Jens, forkommen, syg og halvfuld, mange Aar efter afslører det; og paa Forældrenes Gaard findes Pigen næste Morgen ude af sig selv af Fortvivelse og saa forgræmmet, at det tog lang Tid, inden hun kunde tage fat paa sit Pottemagerarbejde og sine Varderejser, hvor hun med en blomstrende Gyvel- eller Lyngkvist drev Hestene frem. — Mylius Erichsen gør i sit Værk om den jyske Hede opmærksom paa, at denne kønne Fortælling er det eneste Spor, som Livet i Potteegnen har sat i Skønlitteraturen, og deri har han Ret; men dette Spor kunde vanskeligt sættes med jævner Midler og dog virkende menneskeligt med Livets overbevisende Magt. Et Par Moralpaavisninger fjernede — og Skildringen af Pottepigen vilde virke kunstnerisk som Blichers Fortælling om Hosepigen Cecilis Skæbne. Smaating i de to Fortællinger kan minde om hinanden — men dog er det vidt forskellige Menneskeskæbner, der berettes om, og den ene skæmmes ikke ved den anden; tværtimod fremhæves Modsætningerne.

Lige saa sejt og villiestærk som Pottepigen virker, lige saa rørende i sin Modfaldenhed er Heltinden i Føljetonfortællingen »Inger«. Der er ellers et jysk Mundheld, som siger »Man dør ikke af Søllehed«; men den nævnte Fortælling, Thyregods første og eneste helt vellykkede Forsøg paa at skrive i jysk Dialekt, synes at modbevise det. Inger er en forknyt Pige fra et velstaaende, men ikke just propret Hjem, som forloves med en flink Karl fra et Hjem, hvor hver Ting er i Orden; kun mangler der rede Penge, Medgift til Søsteren for at Sønnen kan beholde Gaarden. Inger betyder disse Penge; hun føler selv sin Mission, men føler Trang til at betyde noget mere for den Karl, hun i Virkeligheden er kommen til at holde af. Hun kæmper en stille, men uforstaaet Kamp for at komme ud over sine Forudsætninger — den hjemlige Snuskethed og Uorden; Først, da det er for sent, ved hendes Dødsleje, erfarer Kæresten, at det, som har pint hende, var Bekymringen om, at hun var saadan en sølle Hjask, som han aldrig kunde synes om. Fortællingen slutter paa den sindigt lune Maade, hvori Dialekten hele Tiden holder den.

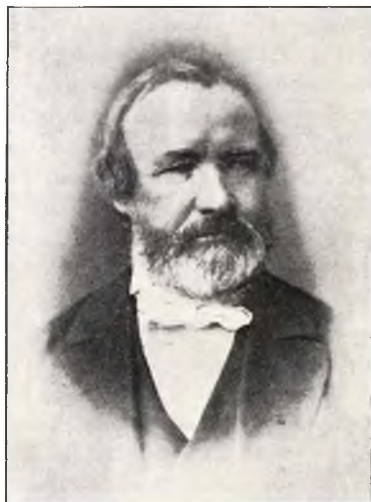
Ved Siden af disse tre Fortællinger, som her er fremhævet som de mest ejendommelige, kunde fra *Historier og Sagn* (1862—63) fremføres adskillige andre. »En ung Pige« fortæller om et lille forknyt Barn af et Fornuftægteskab; hendes svagelige Helbred svækker hendes Modstand mod det foreslaaede Giftermaal, og paa Dødslejet sender hun Bud efter Plejebroderen, hvem hun i Virkeligheden elsker, og som med Besvær faar Orlov fra sin Dragontjeneste for at tilbringe en kort Stund ved den døendes Leje. Men Forfatteren dvæler heller ikke her klynkende ved den døendes sidste Timer; han følger Ungdomsvennen, der, mens Taaerne randt ned ad hans Kinder, kaldet af Pligten, maa svinge sig i Sadlen og fare bort i den susende Storm.

»I Søndergaarden i Eistrup kom der Friere næsten hver Dag, og det var ikke saa sært, thi det var en af de bedste Gaarde i Byen« begynder han Fortællingen »Et Broderpar«, hvis Hovedhandling ellers er Skildring af den yngste Broders trælse Arbejdsliv, fra han med bare Hænder begynder paa Opdyrkning af den lille Lod, hvor hans Mo'r har faaet Lov at bo, indtil den Dag — tyve Aar efter, da Dyrkningen er endt og Huset bygget — da Broderen ved Moderens Jordfæstelse tager sit Ord tilbage og spørger, hvornaar han vil flytte. Der er her saa dyb Forstaaelse af de optrædende Personer og saa megen Indtrængen i det slidsomme Liv, at denne Fortælling maa siges at give et rigtigt Indtryk af, ad hvilke Veje Thyregod maatte gaa — men der er tillige saa mange juridisk belærende Ord, at Læseren maa staa paa et usikkert Standpunkt for at kunne nyde den.

Frieri for Penges Skyld, slidsomt Arbejde for at vinde Penge er til at begynde med de almindeligste Emner i Thyregods Produktion, som de er hyppigt optrædende i Almuens Liv. — »En Skjæppe Penge« er saa at sige Pengepugesnuheden i videst mulig Grad; men idet man tænker derpaa, kommer man uvilkaarligt til at mindes Karlens Rædsel, da

han gennem Vinduet ser sin Madmo'r komme Gift i Maden til Husbond, man ser ham de mange Aar efter, da han paa sin, ikke paa offentlig Bekostning i den stille Nat kører hende som døende over Heden og taler med hende, mens hendes Barn sover. Man faar saa Indtryk af, hvorledes Titlen ligesaa lidt som Moralen dækker Fortællingen; denne handler om Mennesker, og hvor Forfatteren som i Begyndelsen af den nævnte »Et Broderpar« eller »Pebersvenden og hans Kæreste« skildrer Spillelidenskaben, er det ikke en Ide, som udformes, men Livet, som tegnes i sine interessante om end ikke alle tiltalende Fænomener.

Man faar gennem Fortællingerne Indtryk af en Novellist, som kender den jyske Natur og dets Folkeliv. Selv om det første Indtryk bliver, at han vil besmykke og forædle lidt, mærkes det, hvorledes han trænger dybere og sandere ind i de Forhold, han skildrer. Jo længere han ser, des mere skærpes hans Opfattelse.

C. A. Thyregod

Saa langt som »Jyllandsposten« kom, naaede disse tre Bind *Historier og Sagn* i Føljetonen, og lidt længere ud naaede de maaske gennem den nævnte Særtrykssubskription — men det synes blot at være i Jylland, de blev kendt; kun de Fortællinger, han lod indrykke i »Aftenlæsning« omtaltes i Dagspressen. Saa gjorde han et Forsøg. Han tog fire af de tidligere trykte Fortællinger til en ny Samling, gav ogsaa den Navnet *Historier og Sagn*

og lod den, knapt to Hundrede Sider store Bog udkomme gennem Fr. Wøldikes Forlagsekspektion i 1864.

Selv om dette vel ogsaa var paa egen Risiko, var Forsøget dog nu gjort i Kulturcentret. Dagspressen var den lille Bog meget gunstig — beklagede Krigsaarets uheldige Tidspunkt for dens Fremkomst, men fremdrog dog denne Samling som hævede sig temmelig højt over andre Forfattere af Smaaistorier og fremhæver Lighed med Blicher, men mere med Bjørnson. Af Samlingens Fortællinger gør de to historiske »Junker Palles Døtre« og »Jacob Formyre« sig mindre bemærket; af de to andre fremhæver Flyveposten »I Troldeklør« som Bogens Perle; mens »En Strømpemandler« mærkeligt nok sættes i Klasse under »Jacob Formyre«. Skildringen af den unge Pige, hvis Mo'r betragtes som Heks og som derfor selv tiltro's trolddomsagtige Evner, er derimod i sin Opløsning og Form saa ypperlig, at den lader Anmelderen haabe paa træffende Livsskildringer fra Forfatterens Haand. — At han kun havde behøvet at blade i Jyllandsposten faa Aargange for at finde saadanne, anede han neppe.

Dagspressens Anmeldelser fulgtes af mere højtidelig Tidsskriftnævnelse. C. Rosenberg tager den lille Samling under velvillig Behandling og modsætter — hvad vor Tid maa lade staa for hans Regning — den gode Aand, der behersker hans Skildring, Anton Niensens første robuste Aftægning af det grimme. Underligt nok beklager han Savnet af Komik, men fremhæver dog »En Strømpehandler« og »Jacob Formyre«, som begge virker ved Forfatterens Lune. Han slutter med at udtale Glæde over, at Almuens Tankesæt kan blive løftet, og andre Samfundsklasser hjælpes til Forstaaelse af den gennem to saa vel skikkede Forfattere.

At en gunstig Presse ikke er ensbetydende med at slaa an hos Forlægger fik Thyregod dog at mærke; det viste sig imidlertid, at denne var undskyldt; hans Bøger kom paa andre Hænder. *Historier og Sagn* (1864) strandede hos en Original af en Forlægger, som satte Pris paa Bogen af ideelle Grunde — en af Fortællingerne foregik nemlig i den Egn, hvor hans Far var barnefødt. Han var saa glad for Bogen, at han ønskede den i saa mange Eksemplarer som muligt og saa surt til hvert Eksempplar, der solgtes. Denne Glæde var ikke til Gavn for Bogen eller dens Forfatter.

Gennem »Aftenlæsning«, »Nordisk Billedmagasin«, »Danmark« og andre mere eller mindre litterære Foretagender for folkelig Underholdning havde Thyregod dog Forbindelse med nye Læsere. Emnerne er stadig hentet fra det jyske Almueliv, og ofte griber han ned i ejendommelige Forhold. Undertiden er det som i »En Juleaften« og »En Spiller« kun hans Evne til at tildanne en Fortælling over en moralsk Tanke, som udspænder Fortællingen; men ofte lykkes det ham dog ved denne Evne at trænge længere ned i Sjælskildring, end det ved første Blik kan synes, saaledes i »Moder og Datter«, hvor Fortællingen om Moderen, der tager Datterens Kæreste, i Virkeligheden afslører Forhold, som næppe er helt sjældne, men her er uddybet med saa megen Psykologi, at Tidens Almue lærte at se klarere paa saadanne Fænomener.

En Fortælling som »Knud Krog og hans Slægt« er ligeledes noget mere end Indskærpning af en Sentens. Den ensomme Knud Krog er en Mand, hvis Synskreds snævres af hans egen Stædighed og Snuhed, men den selvopholdte Styrke smuldrer i Samlivet med dem, der staa ham nær. Og de Mennesker, som skildres af hans Omgivelser, er Mennesker med Følelse, Haab og Villie, som paavirkes og paavirker. Fortællingen fører i Virkeligheden dybt ind i Almuens Forestillinger og Liv.

Som Forfatteren i sidstnævnte Fortælling gaar udenfor det almindelige, baade i Valg af Karakterer og Personer, sker det ofte i Fortællinger, som spredtes i andre Tidsskrifter. »Eulalia« handler saaledes om et udsat Herremandsbarn, som findes af Natmænd og efter et omflakkende Liv omsider kommer tilbage til Forældrene. »Hexemordet i Brixsted« skildrer hvordan Heksetroens Magt over Sindene udarter til raat Overfald, og »Stodderkongen« har ligeledes Skildringer af raa og utøjlede Op-

trin — saa man ser, hvorledes Forfatteren trænger kraftigere og dybere ned i det Liv, der rører sig om ham.

Han vil ikke afsløre Raahed — har snarere til Hensigt at dække lidt; han skildrer kun med stedse dybere Forstaaelse af, at det er Livet, som skal drages frem til Beskuelse — og ikke mer eller mindre godtkøbsromantiske Ideer, som skal stilles frem.

Samme Hensyn viser sig ogsaa i den vellykkede Tidsskildring »Skole-dorthea«, hvori der gives et vel truffet Billede af de gammeldags Skoleforhold. Ligesaa sikker Thyregod er i Bondelivsskildring, ligesaa træf-fende er han i Skildring af Degne og Lærere; han har ikke for intet indsamlet Bidrag til Oplysning om deres Forhold. Skolemikkel er en pragtfuld Type fra Skoleholdertiden; Børnene sætter han til at pille Kartofler op, mens han selv stikker et Jag op i Skoven efter noget til Bordet. Hans Skole er dog ikke saa helt daarlig, fordi han har Datteren, som kan høre Børnene i hans Sted, Dorthea, som til sidst vinder Præstens Agtelse og hans Kærlighed. Det maa have været baade rørende og fornøjeligt for »Skoletidende«s Holdere at stifte Bekendtskab med dette troværdige Billede fra Skolelivet et halv Hundrede Aar før deres Tid.

Vilde Thyregod nu tegne Livet, skildrede han det helst i Eksemplets Form. »Dansk Landbotidende« var ham for saa vidt et bedre Blad end »Skoletidende«.

Han følte sig ganske vist ikke som Fagmand overfor Landmændene; men da Landbrugsreformer laa ham paa Sinde, var han glad for det nævnte Blad som Spreader for Reformideer i den novellistiske Form, han kunde give. I »Godtkøbsslæder« gælder Agitationen kun den enkle Sandhed, at Renlighed ikke koster mange Penge; men den næste Fortælling, han sender Landbotidende, »Der er Guld under Gyvelrod«, maa allerede betegnes som Arbejdsomhedens og Slidets Højsang. Det er Mennesker, der fortælles om, og om den Iagttagelse, at Gyvelen viser, at Jordbunden er god, skønt det gode Lag ligger langt nede og maa arbejdes op med vedholdende Slid og Slæb. »Peder Rævdal«, som forøvrigt er saa fornøjelig ved den Kvindeskikkelse, der er Heltinden, gaar vel ikke dybt i andre Ideer end Nytten af Foretagsomhed og slidsomt Arbejde; men til Gengæld giver »Mergelmanden« hele Mærglingens Teknik, skildrer Fremfærdsmandens stille Tvivl, hans Kamp mod Folks Omdømme og Resultatet: Hjemmet, Anseelsen. — I »En bovlam Gris« og »Gunver og hendes Sønner« er det atter Arbejdet og Tilfredsstillelsen derved, som danner Traaden gennem Handlingen; men under den førstnævntes spinke Ide — at den sløve Kone vækkes ved Synet af den lille Pattegris, hun skulde slagte, og ser sin Forsømmelighed og Husets truende Fald og derved ledes til Flid og Orden — levede Mennesker, og den sidstnævnte er ligeledes Menneskeskildring, ikke blot Agitation for arbejdsomt Liv. I denne er Beretningen om de stridige Sind og om Modgang rørende i sin Menneskelighed, og Gunver selv er ikke blot i Pagt med det bedste i Almuesindet,

men minder tillige om Fortidens Sagakvinder ved sin stærke Arbejdssomhed, sin stærke Villie og sikre Fremgang.

Det er et slidsomt Liv i Erfaringer og tillige en vanskelig udkæmpet indre Strid, som taler gennem gamle Gunvers Ord; hun er vidt forskellig fra den unge Pige, som blev gift med en senere forfalden Mand; hun er hærdet og har tiltvunget sig og sine Respekt, men kender sin Plads og Begrænsning, da den »dannede« Søn vil byde hende et Hjem. Den lille Fortælling virker kunstnerisk, men virker stærkest ved den Menneskelighed, som bærer den, virker som en sanddru Skildring af et dygtigt og stærkt Menneske.

Thyregod havde efterhaanden set, at her — i Skildringer fra det virkelige Liv — laa hans Mission, og Udvalget for Folkeoplysningens Fremmes Leder, Dr. M. Steenstrup saa, at her laa en Udgivervirksomhed, som faldt sammen med Udvalgets Formaal, og fra 1867 etableredes et Samarbejde. Da udkom *Rasmus og Ingeborg* som selvstændig Bog efter først at have staaet i »Folkelæsning«, og senere paa Aaret udkom *Skildringer fra det virkelige Liv* Nr. 1 og 2. Fortællingerne *Maren Avlskarl* og *To forskudte*. Det følgende Aar kom *Jens Lyngkrog* og *Enkens Tjenestekarl*, og senere fulgte den ene Skildring efter den anden indtil Nr 24. *Hexereden i Kobbjerg* (1894). Stedse kom der nye Oplag, og tilsidst blev Skildringer samlede i større Bind (I-IV 1904-14).

Rasmus og Ingeborg giver en smuk Skildring af den jyske Hedebo Liv, og de to Skikkelser, som Fortællingen har Navn efter, giver ret Forestilling om, hvor forskelligt der trods det ensartede Liv kan leves og lides. Ingeborg er en poetisk Natur, men hendes Tankeflugt har lige svært ved at hæve sig over det daglige Livs Tristhed og at finde sig tilrette deri; men trist er ogsaa det Livshverv, hun har: at skjule Mo'rens Drikkældighed for Omverdenen og for den Karl, hun holder af. Denne er en tungere Natur og mere ligetil. Men under Skildringen af dette unge Pars Vanskelighed ved at finde Forstaaelse af hinanden har Forfatteren oprullet saa mange tiltalende eller interessante Træk, at Fortællingen er kommen til at høre til hans bedste.

Maren Avlskarl fører Læseren ind i de mærkelige, patriarkalske Livsforhold, som neppe længere kan tænkes, at Peder Hundslev af Respekt for Forældrene lader sig vi til Maren, men lader hende blive boende hos sin Far og selv bliver i sit Fædrenehjem, som han nødig vil se i fremmed Eje. Og denne Livsform fortsættes, efter at Maren har født et Tvillingpar; hun faar lidt Understøttelse, som om Børnene var fødte udenfor Ægteskab, men ellers gaar det ved det gamle. Da Peder senere indkaldes, og det gaar skævt for hans Forældre, stiller Maren en skønne Dag som Avlskarl hos hans Forældre — og om hendes Kamp for at vinde deres Agtelse og om Parrets fortsatte Kamp for at beholde Gaarden, da Peder kommer hjem som Krøbling, fortælles der videre, jævnt og forstaaende.

Mere dybtgaaende skildres de to forskudte, som knyttes sammen netop ved den Foragt, Samfundet viser dem. Om Degnen Jens Lyng-

krogs stadige Kamp for at holde ud trods Konens mistrøstige Sind og Naboernes overbærende Smil med hans Særhed at ville plante Frugttræer og Blomsterløg i gold Sandbund, handler Nr. 3 af Skildringerne, mens den næste fortæller om den fattige Karl, som slutter sig til den Kvinde, der tilfældigvis har været god mod ham, da han tjente som Barn, og som han senere uegennyttigt flytter til som ulønnet Tjenestekarl, da hun sidder tilbage som fattig Enke, hjælper hende og arbejder for hende — for til sidst at blive »sagt op«, fordi hendes Datter vil have den Gaard, som ved hans Arbejde er blevet noget værd.

Disse »Skildringer af det virkelige Liv« fik Udbredelse ogsaa til de litterære Kredse, hvor Thyregods Produktion ikke vurderedes højt; og den Gunst, de nød i Almuekredse, fristede ham til Forsøg paa at samle enkelte af de allerede udgivne og nogle helt nye Fortællinger. I Aarene 1869—71 udkom otte Bind *Blandt Bønder, Landsbyhistorier*. De kom i Subskription, og Foretagendet vakte saa stor Tilslutning, at Bogtrykkeren fandt sin Regning ved at trykke *Fra Herregaard og Landsby* (to Bind) 1874, *Skildringer af det virkelige Liv* 1875, *Fra afsides Egne* (to Bind) 1876, *Illustrerede Fortællinger* 1879, *Godtfolk og Kjeltringer* 1880 — eller femten Bind i Løbet af en halv Snes Aar.

Naar saa mange Bind kunde udgives i saa kort Tid, hænger det sikkert sammen med, at det var en Bogtrykker, som var Forlægger. Bogtrykkeren manglede Arbejde, Forfatteren vilde gerne have Fortællingerne trykte — om ogsaa det trak ud med Honorar. — Det trak saa længe ud, at han maatte nøjes med Æren og en Sum paa Papiret — og saa for Resten søge nye Forlag.

Denne Sag var ligegyldig, hvis den ikke viste, at kun Jyderne interesserede sig for det jyske, dets Interesse kunde maaske afholde Trykningsomkostninger, men ikke samtidig føde Forfatteren; det var samme triste Udsigt, som Blicher havde. Pressen blev derimod gunstig. Den fastslaar, at Thyregod allerede er et Navn, at Fortællingerne er ham værdige (Heimdal d. 18. Dec. 69) og ret egnede til at skildre den jyske Bondes Væsen: »det trofaste, sindige udholdende, taalmodige alvorlige, men ogsaa det snu, stundom listige og langt huskende, baade naar det gælder ondt og godt, hvorved Jyden stikker saa iøjnefaldende af mod den letsindigere og bløde Øbo og staar den norske Bonde samt Oldtidens Skikkelser saa meget nærmere.« H. P. Holst skriver i Martsheftet af »Fra Romantik og Historie« 1870 om, hvorledes Forfatteren gennem sine Fortællinger indvirker forædlende og udviklende paa Bonden; Holst har naturligt nok lagt mere Mærke til Anton Nielsens sjællandske Skildringer og siger, at hvad denne har begyndt, har Thyregod fortsat, og det kunde nok hende, at Fortættelsen staar over Begyndelsen; dette paaviser han nærmere.

I Aarhus Amtstidende (26. Juli 70) giver Pastor v. Haven en udførlig Paavisning af den Betydning, Thyregods Virksomhed har ved paa det boglige Omraade at fortsætte den Gerning, Bondevennerne begyndte. Naar Folk paa Landet nu næsten ved en Trolddom begynder at læse, træffer man

Thyregods Navn i en saadan Forbindelse hermed, at man ikke kan andet end give ham en stor Part af Æren. Ogsaa v. Haven fremhæver Forskellen mellem sjællandsk og jysk Bondeskildring, men betoner de to Skildreres Bestræbelser henholdsvis for Højskole og Mergling.

At der skulde vokse lutter Roser for den jyske Skildrer, var jo utænkeligt; Berlingske Tidende har skarpe Torne imellem. Fortællingerne er vel brede, og adskillige af de fremstillede Træk er i den Grad raa, at de synes at overskride Grænsen af det tilladelige; men Forfatteren har heller ikke haft Blik for, at Poesien kræver en Skønhed, som ikke mindst viser sig i dens Fordring paa Forsoning. Hvorfra Recensenten har dette Krav, skal jeg lade paa.

Thyregods Masseudfoldelse paa Bogmarkedet falder jo netop i Overgangstiden, hvor Spekulationens sidste Kæmpere og Erfaringsforskerens første Mænd vovede sig langt ud. I den saakaldte Skolelærerlitteratur er der noget, der viser til begge Sider — derfor blev Foragten vel saa meget stærkere fra begge Sider. Overfor Thyregod kunde den neppe komme kraftigere til Orde, end det sker hos Rud. Schmidt, der 1871 karakteriserer hans Forfattervirksomhed som beroende paa een Ting: Efterligning, Genklang af Stemninger, Konflikter og Talebrug, kendte mangfoldige Steder fra. — »Da Forfatteren for en Snes Aar siden begyndte at levere Skildringer, hvori Bønder var de handlende Personer, betegnede det et Skridt hen mod aandig Selvfrielse, og instinktmæssig blev det opfattet saaledes af hans Standsfæller; men naar hans Skildringer nu møde frem samlede under et, vil de neppe finde Godkendelse i den Kreds, hvortil de hører. Den, som staar udenfor Kredsen, ser straks, at der ikke er Tale om Forløsning af et bundet Folkesind, eftersom de andetsteds fra kendte Mønstre paa mange Steder straks skyder den bondeklædte Omdannelse til Side«. Som Eksempel nævnes »Hævnen«; — ingen dannet Læser vil i den gamle Bondekvinde kunne undgaa straks at genkende Lady Macbeths travesterede Genfærd.

Om en Forfatter med saa meget Virkelighedsstof behøvede at tye til Shakespeare eller andre Digtere for, med et Peder Syvsk Udtryk, »at hente sine Grif«, maa jeg overlade til Læserens Skøn; om Skildringerne vandt Godkendelse, vil jeg lade Subskriptionernes Fortsættelse selv besvare, og uden Hensyn til Datidens Dom spørge, hvad Værd der maa tillægges hele den lange Bindrække af jysk Folkelivsskildring. Vor Tid har jo, efter hvad der senere er kommet til fra andre Hænder, et noget sikrere Blik for, hvad netop de femten opregnede Bind betyder.

Klart og levende fører disse Fortællinger ind i det jyske Bondeliv og i jyske Bondekarakterer, navnlig som Forholdet er i Hedeegnene; Tiløbene til Herregaardsskildring blev ikke til stort mere end i de to Bind. Gennem det anførte er antydnet tilstrækkeligt om Forfatterens Formaal og Evne; han holder sig navnlig til den lige forudgaaende Tid, fører ind i de lavloftede Bondehuse med de begrænsede Tankegange og nedarvede Meninger. Han giver hellere end gerne som i »Det gamle forgaar, det nye

opstaar« Skildring af Ungdommens Fremfærdstrang og Vovemod; men om han end smiler velvilligt til den unges Kamp for Svingplov og svensk Harve, der sidder dog i Øjenkrogen et lunt Blink til de gamle, som efter god Skik hjælper, selv det unge Brushoved, da det under hans Sygdom synes at true med Sammenfald.

Moralen af denne Historie som hans andre er og bliver: Man maa stile sine Sager saaledes, at man faar noget ud af Livet. Det naas ved Arbejde, og dette forkynder han den jyske Bonde; denne fandt, at det var en gammel Sandhed — det nye var kun, at siden Stavnsbaandsløsningen gjaldt det ikke længere Arbejdet for de Andre, men for sig selv

Mindesmærke for Thyregod

og sine. Opdyrkning kom i Gang, Hedesagen blev begyndt.

Men selv om Arbejdsmoralen kun blev fornyet, stod dog Velstandsagtelserne tilbage, og her var en ikke helt let Opgave for en Opdrager i en Egn, hvor Husmandssøn og Gaardmandsdatter strengt taget kun kunde enes om, at Rygtet og det gode Omdømme gav Pigen Skønhed og Karlen Sikkerheden, Manddommen.

Man maa stile sine Sager saadan — — — Thyregod har imidlertid en Del, som falder uden for denne Regel, hans Naturlglæde, hans Børnesans og hans Forstaaelse af de gamle stille Livsbetragtning; den ene Bedstefa'r sutter paa sin Pibe, den anden sidder bare og mimrer lidt

for sig, og skønt han slet kan lide den Pibestank, saa kan han dog ikke undvære den anden. Der hviler i de lave Stuer en Hygge over Samværet, selv om der er meget, der faar en til at snærpe Læberne sammen.

Over to Hundrede Fortællinger var spredt gennem hans Bøger, gennem Tidsskrifter og Folkets Almanak, da Thyregod 1881 tog sin Afsked og flyttede til København som Pensionist. Det var Hovedstadens Biblioteker og Ønsket om helt at kunne vi sig Forfattergerningen, der bestemte ham; i Baggrunden stod ogsaa Ønsket om gennem Rejser at vinde nyt Land for sin Digtning; men i det sidste skuffedes han, og maaske i det hele taget.

I de følgende Aar skrev han stadig. Det var hans Stolthed, at han skrev saa meget. Vist er det i alt Fald, at faa var arbejdsommere, flittigere, end han var. Bøgenes Tal det sidste Tiaar blev kun *Vildtvoksende Skikkelser. Skildringer fra Jyllands Heder* (1882), *Mosgroede Minder. Skildringer efter Tingbøger og Dagbøger 1—2* (1883—85). *Historier og Sagn 1—2* (1886—87 — forskellige fra de tidligere udgivne Samlinger). *Gamle*

Dage (1891), *Medens Tiderne skifte* (1892), *To Fortællinger* (1893). Til­lige kom en Del nye Fortællinger i Tidsskrifter, saa Tallet løber godt op over de tre Hundrede ialt.

De Bekendtskaber, der indledtes i Hovedstaden, og hele det politiske Røre, der nu tog Fart, og som han var levende interesseret i — saa inter­esseret, at hans sidste Aars højeste Ønske var at opleve et frisindet Mi­nisterium, — og endelig de mere uafhængige Vilkaar (Tilskud paa Finans­loven), kunde man maaske vente vilde give hans Produktion nyt Udsyn. Som det imidlertid tildels fremgaar, navnlig af enkelte Undertitler, synes han snarere at have den Opfattelse, at hans Opdragergerning var endt.

De Reformere, han havde virket for, havde nu praktiske Mænd til Fortæ­lere, derfor trak han sig mere ind i sit Studerekammer, og hans Skildringer fra de senere Aar omhandler væsentlig ældre Perioder. Man kunde fristes til at mene, at hans Alderdom udfyldtes af mere romantiske Beretninger. Fortællingerne mister intet i Skarphed ved at være hentede fra noget fjærnere Tid, hvor Troen paa Genfærd som i »Fra Overtroens Tid« eller »Gule-Fanden« spiller en stor Rolle, og Naturskildringen er ligesaa frisk, som da han i »Fra Gudena« tegnede Pramsejladsen paa den Aa, han boede nær, saaledes at Dagspressen jævnstillede hans Landvinding med den norske Klædning af Fjældet.

Derimod synes hans Interesse for Landstrygerfolk — for at bruge Titlen paa en Fortælling — at være steget; dog ikke blot for de egent­lige Zigøjnere, men i det hele taget for stærke eller udviklede Karakterer, »En Udaadsmand«, Søren Buk i »En Bondefanger og hans Omgivelser« eller selve »Gule-Fanden«. De er ikke lige tiltalende disse Omstrejferfolk; der kan være meget, der skal bødes for, og det kan komme til at gaa ud over de Uskyldige, (»Norske-Mette«); men man lærer at forstaa dem og ser dem med Forfatterens overbærende Livssyn.

Hans sidste Bøger skabte ham stadig nye Venner. Det var ikke faa, som skrev til ham for at faa Raad, som de mente han kunde give; de lagde deres Liv og Følelser blot, for at han kunde raade, eller skulde han digte om dem? — Men hist og her sad et digterisk Gemyt, som vidste ham Tak — selv om de maaske ikke forstod at udtrykke sig som Folke­sangere fra Mads Hansen til Marie Villadsen.

I Jylland kendes den Dag i Dag faa Forfattere bedre end han — der­til bidrog i de sidste Aar navnlig Trebindsudgaven *Fortællinger*, som bortsabskriberedes i et Oplag af tolv Tusind Eksemplarer. Hovedstaden naaede hans Produktion ikke til, dertil var den altfor intimt knyttet til det stille Arbejdsliv, der for nu et Par Menneskealldre siden levedes i de jyske Hedeegne. Skulde »Krokonens Penge« og andre Fortællinger naa Hovedstadens Almue, maatte Kresjan Vesterbro aabenbart først over Vridsløse.

I Udlandet, Sverige, England, Tyskland, Schweiz, lærte man derimod

i Halvfjerds—Firserne at kende den Forfatter, hvis Ønske det var at skrive jævnt

om den fattige Mand
og den ydmygt taalmodige Kvinde.

I Thyregods Levetid og efter hans Død er det sket, at han saa at sige opdages, enten i personlig eller litterær Henseende. Mangfoldige læste ham i Barneaarene, glemte ham, men fandt ham saa igen efter mange Aars Glemsel og opdagede, at der stadig laa en vis Glans over Heden og dens Beboere, som Thyregod skrev om — thi, som det hedder i en Nekrolog, »her aander han Luften ind i fulde Drag, han ser Bonden lige ind i Tankernes Leje og hører Hjerteslagets Tempo«. Eller det skete, at en Forfatter som maaske slet ikke kendte ham før opdagede ham — og her kan anføres den senest fremkomne Udtalelse af Redaktør *N. Gyde* (Horsens Venstreblad d. 17. April 1914):

»Thyregod burde læses af Alle, som synes om underholdende Læsning, der har sin Bund i Virkeligheden. Og der burde ske ham mere end det. Der burde højtidelig gives ham literær Oprejsning. Han burde lukkes ind paa de rigtige Digteres Parnas, og der burde i den danske Literaturs Historie tildeles ham den selvstændige og ikke ringe Plads, der tilkommer ham: som en af den »jyske Bevægelses« betydelige Mænd mellem Blicher og Johannes V. Jensen, som en af vore første virkeligt realistiske Fortællere.

Thyregods Fortællinger er betydelige kulturhistoriske Dokumenter til Oplysning om jysk Bondeliv særlig i den første Halvdel af forrige Aarhundrede. Og de er interessante Bidrag til Kendskabet om jysk Føle- og Tankesæt. Alt fordi Thyregod var en Sandhedskærlig og en Digter, og fordi han var en Skildrer, som aldrig gik udenfor sin Begrænsning; han fortalte kun om, hvad han kendte og forstod til Bunds. Han var jysk Bonde han havde levet hele sit Liv blandt jyske Bønder, han følte med dem og havde deres Tanker, men han var tillige saa meget Digter, at han kunde sætte sig udenfor og ovenfor sine Emner og Personer, og saa meget Psykolog, at han kunde se Sammenhæng, hvor Andre kun saa Forvirring, og kunde finde og følge de ydre Begivenheders Aarsager i den menneskelige Sinds Fordulghed.«

Jacob Nielsen (1830—1900) er Husmandssön fra Lindum ved Hobro; hans Fader var Fæster under Godset Tjele og sad meget smaat i det, saa Drengen maatte tidligt ud som Hyrde; men naar han vogtede Køerne, kunde det nok mere end en Gang hænde, at han glemte dem for at stirre op mod de drivende Skyer, hvis Flugt han gerne vilde følge. *Jacob* var en opvakt, men drømmende Dreng; femten Aar gammel kom han til en Morbror, som var Lærer. Først da han 1849 kom paa Ranum Seminarium, fik han gennem Forstanderen *L. Chr. Møllers* ejendommelige Fortællemaade Anelse

om, hvad han selv vilde. I al Fald fik han der Blikket opladt for, hvad der kunde naas gennem fængslende Fortællemaade. Paa Seminariet i Krigsaarenes vækkende Tid stiftede han ogsaa Bekendtskab med Chr. Berg, som dimitteredes Aaret för Nielsen; Bergs livlige Aand og Begavelse paavirkede alle Kammeraterne, og ikke mindst den beskedne, tilbageholdne J. Nielsen.

Fra Seminariet dimitteredes han 1851 og tog derefter i nogle Aar Plads som Huslærer hos en Købmand. Senere blev han Skriver hos Provst Welding i Bjerge, men 1854 overtog han Lærerplads i Hvilsum ved Hobro, søgte fem Aar senere til Vorde ved Viborg for endelig 1866 at blive ansat i Sjelle mellem Aarhus og Silkeborg, hvor han virkede en Menneskealder, til han tog sin Afsked 1894. J. Nielsen virkede med megen Stiltfærdighed i sin Lærergerning og fandt ikke ofte Lejlighed til at gaa udenfor den. Medens hans andre samtidige under Indtryk af, Vækkelsen fra Frihedskrigen gerne gav sig i Kæst med at undervise voksne, stifte Sangforening eller holde Afholdsforening, følte J. Nielsen sig ikke kaldet hertil, og Grunden var egentlig en Angst for at træde frem og blive bemærket, som fulgte ham gennem hele Livet, ogsaa da han under Pseudonym var blevet kendt som Forfatter. Men hans Sky for at træde frem udelukkede ikke en vis Selverkendelse, der endog kunde tage Selvfølelsens Skikkelse, skønt det sjældent kom frem. Han var glad over Anerkendelse, men følte sig da dobbelt angst for at træde frem. Denne Beskedenhed og Sky for at træde frem var det, der bevirkede, at han ikke satte sit Navn paa sine Bøger. Under Navnet *Knud Skytte* optraadte han, og han beholdt dette Navn lige til den sidste Bog. »Man tager lettest Skade, naar man bliver berømmet,« var hans Motiv til Navneskjulet.

Hans første Fremtræden, hvorved han blev bekendt, skulde forøvrigt mærkelig nok blive paa et Omraade, som han ellers aldrig kom ind paa, nemlig det satiriske, idet han i »Vestergaards Jeremiade« behandlede en gammeldags Lærers knastörre og aandsforladte Undervisning. Iøvrigt indsendte han sine første Forsøg til Hobro Avis og Nordisk Skoletidende. Sidstnævnte Sted offentliggjordes de Fortællinger, som han 1867 samlede til: *Jydsk Bondeliv. Tre Fortællinger af Knud Skytte*.

»Anders Veggers Dreng« handler om den forkælede Dreng Jens Sørensen og hans første Tjeneste mellem fremmede hos den myndige Anders Vegger. Den Maade, hvorpaa Smaakaarsfolk her er skildret, er i Virkeligheden ganske ejendommelig; der er ingen Tvivl om, at Læseren faar et tilforladeligt Indtryk baade af Drengen og de Kaar, han vokser op under, og saa er der forbavsende meget Lune i Fortællingen om Drengens Spilopper og Lege og ikke mindst i Fyrens Selvfølelse, ogsaa naar denne lider sine hyppige Nederlag. I Sejren er der maaske vel megen Sødledenhed, men det følger jo gerne med; det viser sig i alt Fald for Knud Skyttes Vedkommende, at han ikke kan modstaa Sejrens eller Opfejningsens vandle Udmalen.

»Hvad en Kjæreste formaar« er et friskt Billede fra Frihedskrigen. En Karl fra et noget dorskt Hjem vil smøge Krigstjenesten af sig, men af Kæresten tvinges han formelig til at melde sig til Tjenesten. Efter Krigen vender han tilbage med Sølvkorset og finder en Modtagelse, som virker dobbelt glædelig for ham, fordi han under Krigstjenesten har vænnet sig til at se mindre selvfølende paa sig selv.

»Maadelig« skildrer den lille Spillemandsdatter, som i sit Hjem — eller rettere paa Kroen — opfører sig som en Helt, mens hun i Skolen faar officielt Stempel som maadelig i Religion. Det er et lille Virkelighedsbillede, som ikke mange Nutidsforfattere kan tegne med dybere Livssyn; der kunde understreges kraftigere — men det var ikke Knud Skyttes Sag.

Jacob Nielsen (Knud Skytte)

Af de tre Fortællinger er den førstnævnte absolut den ejendommeligste. Naar man sammenligner den med den sjællandske Hyrdedrengsskildring (af Anton Nielsen), ser man, hvor indtrængende Forfatteren har givet sig i Kast med Skildring af Tyendes Kaar. Her er ingen Sødladenhed; men der er Forstaaelse til begge Sider, Husbondens og Tyendets, og saa er der Forstaaelse af Naturlivet og de Stemninger, det vækker netop hos de Folk, der skildres.

1871 udsender Forfatteren anden Samling af *Jydsk Bondeliv*. Det er paafaldende, at den første og bedste af dennes to Fortællinger »Laj paa Gaarden« ligesom »Anders Veggers Dreng« er skrevet i Jeg-Stil; dette betyder nemlig for Knud Skytte en virkelig dybere Indtrængen i Stoffet og — hvad der paa den Tid er det mærkeligste — i Barnets Forestillinger. Fortællingen om Degnesønnen Nikolaj Nikolajsen er en Skildring fra Hoveritiden paa Tjele, og dette er det andet ejendommelige for Forfatteren, at han med Forkærlighed retter sin Fantasi mod det enkle Liv i Hoveriets Tidsalder. At Tjele Hovedgaard blev Tumlepladsen, skyldes selvfølgelig Kendskabet fra Barneaarene.

Samlingens anden Fortælling »Søren Mølgaard« har ikke den Sikkerhed og Interesse; da Samlingen 1890 udgaar i nyt Oplag, erstattedes den derfor af en kort, kærnefuld Skildring »En Hovdag paa Tjele« og den nydelige Fortælling »En Husmandssjæl«, rimeligvis fordi Fortællingen Søren Mølgaard med sin Mergling og Dræning i lidt for høj Grad mindede om de Thyregodske Problemer.

Tredje Samling udsendes 1874, ogsaa med Titlen *To Fortællinger*, og

indeholdt: »Lykkeskillingen« og »Stuerhed«. Den sidste maa regnes med til Perlerne i Knud Skyttes Produktion. Han har her fundet ægte jydsk Udtryk, Stof og Form for det at slaa større Brød op, end man kan bage — eller mindre billedligt udtrykt, for overhaandtagende Forfinelsesforsøg. Men med sit tørre Lune styrer Forfatteren det hele hen, hvor det skal gaa; den forfinede maa kæmpe haardt, men sejrer til sidst, ikke i Kraft af sin »Stuerhed«, men ved sin i Bunden sejge og sikre jydsk Kraft. »Lykkeskillingen« hører til hans bedste Fortællinger, idet han her første Gang behandler Pengepugeriets fordærvende Magt.

Med sin lille Fortælling *Rydde Lars*, om Lars, som hellere vil døje ondt hjemme end bryde sig Vej som Brygger i Hovedstaden, hvor han var i Gang, nærmer Forfatteren sig igen den Thyregodske Retning. Fortællingen udgaves af »Udvalget for Folkeoplysnings Fremme« 1875 (i ny Udgave 1882); dette udgav ogsaa 1877 hans »Træk af Haandværkerlivet i ældre Tid«, Optegnelser efter en gammel Smeds Erindringer.

»Landsbyfolk« er Titlen paa tre Fortællinger, der udgives 1877, hvori han helt er inde paa Gerrighedens og Pengepugeriets Last. Niels Jepsen vil i »Ude og hjemme« hellere rejse ud og døje Besvær, mens Kæresten for hans Skyld lider ondt og forsvarer ham hjemme. Den ufundne Lykke — baade i Form af en Arv og den trofaste Kæreste, som han nu kan se paa med sundere Blik, — venter ham ved Hjemkomsten. I »Lille Per Skovfoged« gives en Skildring af et ungt Pars Bestræbelser for at vinde den fattige Kones velhavende Svigerforældres eller rettere den myndige Svigermoders Gunst. »Hvad Frænderne oplevede« er en Brevrække fra Udstillingsaaret 1872 med uddybende Frændskab og Svogerskab mellem dansk og svensk.

Den næste Fortællingsamling udkommer 1881; den har Navnet *Fra Østjylland* og indeholder tre Fortællinger, der i Virkeligheden betegner et Nyforsøg fra Forfatterens Side, idet han prøver paa at skildre Velstandsfolk. Her skorter det ham noget paa Styrke og Kraft, og han maa som i den sidste »En lykkelig »Gewinner«« finde paa et eller andet Kunststykke — en indbildt Lotterigevinst — for at faa Konflikten løst. Den nævnte Fortælling har forøvrigt Interesse i hans Produktion derved, at Sløjdens Betydning og Soldatertidens Vækkelse nævnes i den.

»Mikkel Herlufs Plejebörn« omhandler ligeledes Velstandsbörns Forhold og faar sin Interesse ved den kvindelige Persons Stædighed, som er skildret godt, og ved hendes Førsteforelskelse i en uværdig Person. Trods den lille Udskejelse gaar det lidt for glat, Höjskolen, som ogsaa i denne Samling første Gang træder jævne til, giver hende Klarhed, saa ogsaa Fremtiden ordnes, som den skulde. Det er noget paafaldende, at denne Forfatter, som kender sine Folk saa godt som faa, i Virkeligheden her betragter de Kulturværdier, som andre regner saa meget med, blot som Fremme af Velstandsfolks Behagelighed. At de kunde være andet og mere, synes ikke at falde ham ind. Kun Sløjden betragter han

som noget egentlig bærende og løftende. Skønt Fortællingen er i Jeg-Form, er den ikke mellem hans bedste.

Den mellemste Fortælling med det lidt underlige Navn »Et stærkt Liv« med Motto af Grundtvig er absolut den interessanteste. Det er ogsaa Velstandsfolk, der fortælles om, men deres Kaar tynges af jydsk Mistænksomhed fra den kvindelige Parts Side. Forfatteren er her inde paa et nyt Felt, som han desværre ikke senere gör Forsøg paa at nærme sig, nemlig Skildring af sjæleligt nedbrudte Menneskers Skæbne, og det er lykkedes ham over Forventning godt. Vel glatter han paa det ved kun at fortælle om de store, stærke Optrin, ikke om det daglige Livs vanskeligere Sjæle-Smaakampe. Men som det Forsøg det er, maa det betragtes med Interesse, og beklageligt er det, at Forfatteren ikke vovede sig lidt længere ud i de Folkelivets Löndomme, som han öjensynlig har Evne til at skildre jævnt og menneskeligt.

Som Forfatter har J. Nielsen, som allerede fremhævet, sin Styrke navnlig i at tegne Smaakaarsfolk, deres Forhold, Tankegang og for nogles Vedkommende deres oftest mislykkede Pugen Penge sammen for at undgaa de smaa Kaar. Det er derfor mærkeligt, at hans første Roman *Bedstemoster*, som udkom 1883, er en Skildring af Velstandsfolk, og at det særligt friske og nye her er blevet Skildringen af den af Vellevned medtagne Poul Møldrups Rejse for at blive af med sin Magelighed. Skønt de to Rejser, han gör, saa at sige forhæler Handlingen i Bogen, læser man dem dog med Interesse og med Smil. At Bogen saa tilsidst munder ud i det sædvanlige — Mesalliance, som *Bedstemoster* forgæves sætter sig imod, indtil hun paa det unge Pars Bryllupsdag maa sidde alene i sin Stue og dér smelter i Mindet om sin egen, — var vel kun at vente, men der er dog saa meget løssluppet, vittigt og fornøjeligt, at man spørger sig selv, om der ikke ved det Emne og Forfatterens tilbagetrukne Liv er gaaet et lille festligt Lystspil tabt.

Hans næste Roman skulde fremgaa af Samarbejde med en anden. Thyregod, som var flyttet til København, havde ofte Besøg af en Særling, cand. jur. Schytte, som formodentlig gennem Læsning af J. P. Jacobsens Marie Grubbe havde faaet Interesse for dennes Fader, Erik Grubbe og hans Forhold til Aarhusbispefamilien. Da Thyregod ikke selv ønskede at brydes med den Ide, henviste han til J. Nielsen, som tydeligt havde vist sin Interesse for Tjele og hvad der færdedes, og mellem Schytte og J. Nielsen kom Samarbejdet i Stand — vist saaledes, at Schytte blot gjorde opmærksom paa Stoffet, saa digtede Knud Skytte derover sin 1884 udgivne historiske Fortælling *Den onde Lensmand*. Det bedste, der kan siges om denne Roman, er, at den saa sent som 1911 er udkommen i Godtkøbsudgave; den er skrevet i den sædvanlige Maner med gode Hekse og onde Tjenere — i den traditionelle falske Munks Sted er Klokkeren anvendt — og lykkelig Løsning. Kort sagt baade godt og ondt blandet uden at virke hverken godt eller ondt.

Som allerede nævnt var Jac. Nielsen en overmaade lidt fremtrædende

Mand; han var ikke Foregangsmand i stor Stil, troede næppe meget paa det levende Ords eller den voldsomme Fremtrædens Magt; men der var et stille Foretagende, hvis stilfærdige Magt han troede paa: Husfliden. Dette kommer først stærkt til Orde i den lille Fortælling *Husflidsmanden og Kromanden*, som han udgav 1882 (andet Oplag i Udstillingsaaret 1888). Han giver her en Skildring af, hvorledes et Venskab mellem de to Personer, hvorefter Fortællingen har Navn, brydes, fordi Husfliden gaar Kromanden i Næringen. Forsoningen afstedkommes til sidst vel godtkøbs derved, at Husflidsmanden redder Kromandens Liv. Men denne Fortælling har gode Enkeltheder — og om den ikke havde andet, saa har den i al Fald den Skytteske sikre, folkelige Ordlag. Og den viste Husflidssagens Forkæmper herhjemme, hvad der kunde naas ad Fortællingens Vej og hvad Knud Skytte kunde naa.

N. C. Rom (f. 1839) fortjente strengt taget ved sin Udgivervirksomhed af Husvennen, af Folkets Almanak og af mange af de folkelige Skildringer, der nævnes her, en selvstændig Paavisning af denne Lærers Bidrag til Skönlitteraturen — men den vilde ikke staa Maal med den Betydning, han har øvet for Husfliden i danske Landbohjem. Det var vel ikke helt af Interesse for *Sagen*, at han lavede sine egne Møbler, da han skulde sætte Bo; men snarere indsaa han vel da, at der var en Sag, som trængte til sin Forkynder, og den blev han med sjælden Energi og Myndighed. 1871 udgav han »Den danske Husflid«, en Undersøgelse af Forholdene som de var, og de følgende Aar var han ustandselig paa Foredragsrejser for den Sag, og det saas hurtigt, at disse virkede, og endnu mere virkede det, da han 1874 udgav sin *Haandgærningsbog for Ungdommen* med Anvisninger og Forbilleder i enhver Art af Haandgærning; Bogens 12 Oplag taler tilstrækkeligt om dens blivende Betydning.

I Sommeren 1884 indtraf J. Nielsen nogle Dage i Forretningsanliggender i det Rom'ske Hjem i København. Dette Besøg fik den Betydning, at de to i Fællesskab lagde Planen til en Virkelighedsskildring af Husflidens Betydning paa Landet. At der var Forskel paa gamle og nye Tider, og at denne Forskel væsentlig skyldtes Husfliden, forekom dem begge klart, og det var en Paavisning heraf i digterisk sete Eksempler, de begge ønskede. Efter hyppige Brevvekslinger og Samarbejde paa Afsnit efter Afsnit blev allerede i Marts næste Aar *Før og nu. Virkelighedsbilleder fra Landet* af Knud Skytte udgivet, og den vakte saa megen Interesse, at den 1890 udkom i nyt Oplag.

Denne Bog er ikke blot en Fortælling om, hvorledes Niels Hevring bliver interesseret og interesserer andre, men en social Skildring af Livet i Hytte, Gaard og Folkestue, saaledes som det leves under Tobakstaager og Øldunster i ligegyldig Passiar, Tidsspilde og Lediggang. Som Mod-sætning dertil fremstilles Husmandsenken Else og hendes Svigersön, hvem hun redder ind ad den, til at begynde med lidt trælse Vej, som hedder Arbejdsomhed, Sparsommelighed og Nöjsomhed. Som Fortælling maa *Før og nu* vel siges at høre til Skyttes ringere; men ved den Aand, der

raader, har den haft Betydning, og ikke med Urette peger den ud mod, hvad der ogsaa i vore Dage kan bekræftes, at det ikke altid er Oplysning med Foredrag, Sange og Skiveskydning, der kan raade Bod paa den sociale Misère. At Lediggang er Rod til meget ondt blandt høje og lave, i Hovedstad og paa Land, er en for banal Sandhed til, at Digtning om den eller Moraliseren over den kan virke ny eller opbyggende. Det er altid interessantere at skildre det forfaldne end at skrive om Midler imod det — derfor (og af kunstneriske Grunde) er f. Eks. *Vredens Børn* af Aakjær interessantere end *Før og nu*, men den behøver strengt taget ikke at være sandere — hvad den efter kyndiges Mening heller ikke er, naar den skal gælde vor egen Tid¹).

Det synes næsten, som Skolegerningen efterhaanden har taget mere og mere paa Jac. Nielsens Kræfter. Til de sidste Bøger kom Impulserne som nævnt udefra, og da de hørte op, holdt han ogsaa op med at skrive, og i ti Aar bevarede han denne Tavshed. Men aldrig saa snart har han faaet sin Afsked bevilget som Lærer, før Forfatteren igen begynder at røre sig i ham, og 1895 udsender han sin næste Roman *Politik og Svogerskab*, som dog ikke kan siges at betegne noget egentlig Fremskridt.

I *Bedstemoster* havde Knud Skytte allerede været lidt inde paa sit Syn paa politiske Debatter og Stræv, og det er indlysende, at for ham staar det politiske Folkerøre ikke i større Virkelighedsskær end Kandestøberdebatterne paa Holbergs Tid. I denne nye Roman er den politiske Bevægelse trængt saa stærkt i Forgrunden, at den endog har banet sig Vej til Titlen; men denne Bevægelse, som i *Bedstemoster* var Pudseri og Løjer, er her Rænkespil og Ærgerrighed, som kun sætter Splid mellem Naboer og gamle Venner. Men de unges Samfølelse er selvfølgelig den Magt, som gennemskuer Rænkerne og bærer Sejren hjem.

Forfatteren har her taget paa Politiken, som han oprindeligt tog paa Fremskridt paa aandelige Omraader, den sætter Intrigen i Gang; hans Virkelighedsindtryk af den er derfor endnu ringere end i Henrichsens *Hver Sit* — dér er dog i al Fald en Tanke, om den end er livsfjern. Knud Skyttes Benyttelse af Ord, hvis Indhold i Virkeligheden var ham fremmed, har hævnnet sig i den Grad, at hans nye Roman baade kulturelt og menneskeligt hører til hans ubetydeligste.

Dette kan langt fra siges om hans næste, *Den gamle Degns Erin dringer*, 1897. Den gør tværtimod et saa indlevet Indtryk, at Læseren har svært ved at skønne, om det er Digt eller om det helt igennem er virkelige Oplevelser, der ligger til Grund. Det er et slidsomt Liv, denne Degn har ført i stille Kamp for at eksistere og komme frem til det, han vil, og han naar det egentlig kun paa Basis af sin Militærtjeneste. Men som Degn faar han Kampen mod Bøndernes Uvillie — dog kun Uvillie paa Grund af Pengekniberi, — og da han maa tvinge sin Sag frem, kommer han i brydsomt Forhold til dem, hvilket strengt taget først jævnes,

¹) Se: »Dansk Tidsskrift« 1905 S. 338 ff.

da hans egne Skolebørn er Mænd. Men bag den slidsomme Degns Livskamp lurder Mindet om Faderens natlige Flugt fra Straf; først da Efterretningen fra ham mange Aar efter hans Død naar Familien, falder der Ro over Sindene. At Arven her spiller en Rolle, vilde være et altfor menneskeligt Træk, til at Knud Skytte skulde glemme det — thi med hans Stil og hans Jeg-Form i Minde kan man trøstigt sværge, at selv om Røsten er Degns, Hænderne, som har ført Pennen, og Tankerne, som er lagt deri, er Knud Skyttes; begge har været saa heldige igen at give Læserverdenen en af de Skildringer, hvoraf han i 70erne gav saa interessevækkende Prover.

I *En Landsbykunstner* (1899) vender Knud Skytte tilbage til en af sine Yndlingstanker, et landligt Snilles betydningsfulde Gerning. Denne Gang er det dog ikke for at vise, hvilken Betydning Husflid kan faa for en Egns Ungdom, men for at skildre, hvorledes en Gaardmandssøn med sejt Energi og Klarhed fastholder sit Ønske om at gaa sine egne Veje trods Faderens Modvillie. Den Udholdenhed og Stædighed, hvormed de to stridende Parter, Fader og Søn, hver for sig bliver deres Ide tro og hver sejrer paa sin Vis, er udmærket set og skildret. At der i Skildringen af deres Kamp og af Sønnens Nyindretninger paa sin Gaard er kommen en Del Snurrepiberier med, faar Læseren bære over med. Vanskeligere er det maaske at finde, at Forfatteren gør rigtigt i at lade alt gaa saa glat, saa velhavende. Det modsatte vilde i hvert Fald være interessantere at læse og sikkert ogsaa klarere gennemtænkt og skildret af Forfatteren.

»Knud Skytte«

Endnu en Gang skulde Knud Skytte imidlertid vende tilbage til Hoveritiden paa sit kære Tjele. I *Elskov og Brøde* (1900) er han igen vendt tilbage til de Sagn og Fortællinger fra Tjele, som opfyldte hans Barndom. Fortællingen om den jævne Velstand og de gode Kaar krydres her med Skildring af en Familie, som ikke forstaar at skønne derpaa eller værne derom og som det derfor gaar galt, saa galt endog, at Sønner bliver Morder og halshugges. Disse Optrin skildres imidlertid ikke i skarp Belysning — det er, som Forfatterens Natursans, der ogsaa her giver sig smukke Udtryk, ligesom har taget Brodden fra de raa, menneskelige Optrin. Mordet i Dagningsens dæmpede Graalys skildres saa nænsomt, og Dødsdommens Fuldbyrkelse den raakolde Foraarsdag antydes saa fjærnt — Tanken føres straks hen paa de efterlevende. Og da hun, hvis Kærlighed Morderen forgæves vilde vinde, ser over mod Stedet hvor Stejlen staar, tegner den sig saaledes mod den røde Aftenhimmel, at Læ-

seren vel forstaaer hendes Udraab, men dog i Tanken føres hen mod hendes Fremtid fremfor mod Morderens triste Skæbne.

Denne nænsomme Fremstilling er Forfatterens Styrke og Ejendommelighed; men man mindes gennem den mange af de stærke, arbejdsivrige og kæmpende Mennesker, han har skildret. Den velvillige Kritik tog med Glæde mod hans sidste Bøger og mindede om hans store Forbillede Dickens; men de Læsere, som kender hans første Arbejder, vil ikke helt finde sig tilfreds med hans Alderdoms Produktion. Gennem sine første Bondelivsfortællinger vandt han Vej til mange Hjærter, og gennem deres indtrængende, sanddru og lunefulde Menneskeskildringer vil hans Navn længe minde en følgende Tid om dem, de med nogen Stolthed kan kalde deres Forfædre.

Knud Skytte har givet vigtige og betydelige Bidrag til deres Forstaaelse.

Det blev ikke til meget for den jyske Friskolelærer *Morten Jensen*, som vilde prøve at føre Thyregods og Knud Skyttes Virksomhed for Folkevækkelse ind i Höjskolesporet. Öjensynlig har han opgivet det med Forsøget.

Morten Jensen fødtes i et ret velstillet Husmandshjem ved Frederikssund 1842; men tre Aar efter hans Fødsel flyttede Forældrene til Sigersløvøster, hvor han kom til at gaa i Skole hos en københavnsk Møllersøn, der havde studeret, inden han blev Lærer der. Jensen fik Interesse for Bogen, men da han blev fjorten Aar, maatte han ud og tjene og var i Tjeneste, indtil han i sit tyvende Aar kom paa Grundtvigs Höjskole; derfra gik han over til Blaagaard Seminarium og senere tilbage til Grundtvigs Höjskole, men da Krigen brød ud, meldte han sig som frivillig. Efter Krigens Slutning kom han til den erfarne Friskolelærer Jens Hansen i Broby ved Sorø, men blev der kun et Par Maaneder; han tog saa til Mors og begyndte selv en Friskole. Den maatte han opgive, da han Sommeren efter blev kaldt til København for at ligge et Aar inde som Soldat, og her benyttede han Fritiden til Museumsbesøg og Universitetsstudier, tog saa et Høstkursus hos Kold i Dalum og begyndte derefter paa ny en Friskole, men i Sydsjælland. 1867 blev han igen indkaldt til Militærtjeneste, hvorunder han ogsaa søgte at udvide sine Kundskaber. Saa blev der sendt Bud efter ham fra Mors, og et Aarstid var han Medhjælper ved en Friskole, flyttede saa til Dragstrup, hvor han endelig faldt til Ro og har virket med stor Iver og under almindelig Paaskønnelse i sin Gærning og uden for denne blandt de voksne.

En Markedsdag paa Morsø, der udkom i Thisted 1869 med det hjemmelavede Motto:

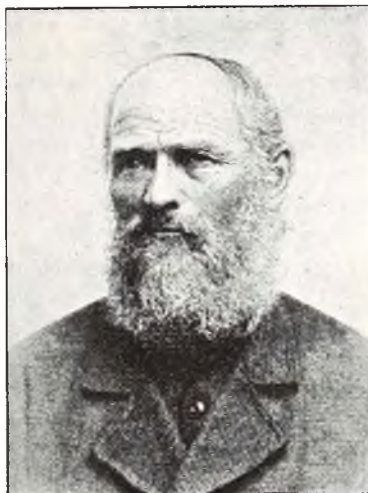
Se Livet, som det var og er,
og kast det hele ej tilside,
men tag, hvad der er noget værd,
og lad det andet da bortglide,

er vistnok den mærkeligste Markedsdagsskildring, vor Litteratur har frembragt, idet dens mindste Part omhandler Markedet; — men til Gengæld omhandles Höjskolen saa meget des mere. Om dennes Leg, Sang, Taler og Stilskrivning berettes med mange Prøver.

Hensigten med det lille Skrift var at vise den skærende Modsætning af Liv og Vildskab. — Det første betegnes ved: »För havde Pigerne set Guds venlige Engle stige paa Kærlighedsstraalerne mellem Himmel og Jord«. Det andet — nemlig et Pär fulde Markedsgæsters Ankomst — betegnes ved: »Men nu saa de Helvedes Ildflammer danse paa de svovlede Brændevinsflammer«. — Det kalder man vist at skyde med skarpt — men den Slags Skarpskyts har en kedelig Tendens til at blive Forbier.

Et Forsøg paa en lille Kærlighedshistorie drukner helt i Höjskoleprædiken. Litterært set har den lille Tidsskildring ikke Betydning, men nævnes bör den som Höjskolesagens første skönlitterære Produkt paa jysk Grund.

Den her ubehjælpsomme Forfatter har selv set, at han trængte til at lade sin Produktionslyst modnes i Stilhed; först flere Aar efter dukker hans Navn igen frem paa Bogmarkedet. Denne Gang optræder han ikke som Tendensforfatter, men som Forfatter til smaa, harmløse Eventyr og Historier for Börn og voksne. Han udsender bl. a. *Julegave for Börn* (1880),

Morten Jensen

Eventyr og Historier (1882), *Julegrønt* (1893), *Aftenlæsning paa Hverdagspapir*, *Fra Barnehaven* (1894), *Julefryd* (1896), *Krusedulle* (1899), og *Julegrønt* (1901).

Efter Titlerne kunde man sige, at Markedsdagens Forfatter har slaaet sig paa Julen. Der er i de smaa Samlinger hist og her rene Julefortællinger — om et Guldur, som troedes stjælet, men fandtes Juleaften, hvorved der bragtes Glæde til de mistænkte Hjem; men mest er Fortællingerne dog moraliserende Börnefortællinger om gode og slette Drenges Løn — »Markedsdagen«, »Luksen« —, Parabler — »Resedaen« — eller Træk af Livet, som kan interessere Börn, f. Eks. »Sprællemændens Oplevelser«.

Det er indlysende, at M. Jensen siden sit første Forsøg hele Tiden har holdt sig til sit eget, og han er gaaet sine egne Veje. Vil han fortælle om et gammelt Pärns Ensomhedsfølelse, lægger han ikke Vægten paa Börnenes svigtende Opmærksomhed, men lægger som i »Lille Karen« al Interessen over paa de smaas Hygge. Gennem sin Interesse for disse

smaa naaede Morten Jensen, hvad ingen kunde have spaaet ved hans Fremtræden, at give klare, træffende Billeder af deres Liv og Tænkemaade og Fortællinger afpassede efter Börnenes Fatteevne, og han naaede at finde en lille Læsekreds, af hvem hans Smaaating læstes med Udbytte. Vandt han end ikke Navn i Litteraturen, fandt han sig dog — derom vidner Salget af hans Smaaabøger — Venner i Höjskolekredse og i landlige Kredse, som ønsker stilfærdig Hygge i det, de læser.

I Gaarslev ved Fredericia fødtes *Jens Hansen* 1842. I Slaget ved Isted saaredes hans Fader, og han døde kort efter paa Als; to Aar senere døde Moderen, saa i en Alder af 10 Aar stod Jens alene i Verden, og en ældre Slægtning fik ham anbragt paa en lille Bondegaard i Fødebyen, hvor han ved Siden af sin Tjeneste skulde passe Skolen. Efter sin Konfirmation tog han Tjeneste paa en større Gaard i Brejning; men han havde kun et Ønske: at blive Lærer. Endelig fik han samlet eller rettere laant saa mange Penge, at han kunde melde sig til Prøve paa Jelling Seminarium — blandt 90 andre, af hvilke 30 kunde optages.

Jens Hansen havde kun almindelige Skolekundskaber; jo, han havde læst en Del om Assyriens og Babylooniens Historie, og han havde læst L. Chr. Møllers store Bibelhistorie ved Siden af Kalkars; det vakte Opmærksomhed for ham. Han blev blandt de lykkelige — og dobbelt lykkelig følte han sig efter i nogen Tid at have været paa Seminariet. Under Pastor Svendsens Vejledning følte han først, at den Livsankuelse dannede sig, som han senere vedblev at holde fast og slaa til Orde for i Skrift og Tale.

Da han 1862 forlod Eksamensbordet, var det med første Karakter, og en ikke ubetydelig Gæld; men paa det sidste hjalp det, at han allerede i Juli Maaned blev ansat som Hjælpelærer ved Michaelis Borgerskole i Fredericia, og efter et Par Aars Tjeneste ved Trinitatis Borgerskole og Realskole kaldedes han 1864 til Kordegn ved Michaelis Kirke, blev Lærer og senere Inspektør ved Pigeskolen, og indtil 1912 virkede han utrættet i sin Skolegerning og Kirketjeneste, samtidig med at han ikke unddrog sig den Række af Tillidshverv, som gør Krav paa en Mand med saa megen Sans for sit Fædreland og dets Oplysning.

Da Jens Hansen var faldet til Ro i Forholdet mellem sin Studiegæld og de hæderlige Indtægter, begyndte Følelsen for Livet og Glæden ved Tilværelsen at tage Sving, han maatte tøjle Følsomheden i Versformens hæmmende Baand. Han følte Lyst til at udgive en lille Samling af de Digte, som var blevet til i glad og forventningsfuld Stemning; han yndede ikke at optræde under eget Navn, Forlæggeren hjalp ham da med af hans Fødebys Navn at danne G. Aarslev, og under Navnet *Georg Aarslev* optraadte han fremtidig.

1869 udkom »*Smaadigte og Mindevers. Skærv til Hedningemissionen*«. Den vil, som ogsaa Titelen angiver, ikke konkurrere med nogen om Dig-

ternavn, den bevæger sig i jævnt Sprog og jævne Tanker og bringer Bud fra et indadvendt, men lyst og aabent Gemyt.

Aarslevs Fremtræden med disse Digte kan minde om Thyregods første Optræden, men skønt bedre i formel Henseende vakte de ikke den Opmærksomhed. Aarslev udgav ikke flere Digtsamlinger, men under en stille Modningstid samlede han ogsaa sin Opmærksomhed paa at give Fremstillinger af det Liv, der levedes uden om ham. Det er ikke mange Fortællinger, som stammer fra hans Haand, og de holder sig ofte til en vis Overfladetegning og i en idealistisk Stil; men det er ikke det jyske Almue- og Bondeliv, som skildres af ham; det er under et taget Livet i Købstæderne eller særlig i Fredericia.

I »Husvennen«, i de Rom'ske Julebøger »Hjemmekinesere« o. fl. samt i Almanaker vil man i Ny og Næ finde Navnet Georg Aarslev under jævne og tiltalende Skildringer af sund og nyttig Moral. Derimod gaar Fortællingen sjældent dybt i oprivende Sjæleliv, selv i hans mere dramatiske som »Tre Juleaftener« (i »Husvennen«, ikke optrykt senere), hvor de to elskende skilles og gennem mange Aars Adskillelse — efter hans glimrende Karriere og pragtfulde Giftermaal og Enkemandstristhed overfor den lille Pige — endelig mødes og forsones. Der er meget, der virker mere som tænkt end set, og den samme idealistiske Glimmerskildring lyser ud af ikke faa Vendinger.

Først 1888 udkom en Novellesamling *Forstand og Hjærte. Købstad-billeder* (i ny Udgave fem Aar senere), og det blev den eneste Samling, han har foretaget. Fortællingen »En Nytaarsgave« er føljetonagtig, og »Et Bryllup« er heller ikke overvættens interessant; men i »Julestemning« er givet netop det, den kalder sig, et Øjebliksbillede. Saa er der sluttelig »En gammel Historie«; den er saaledes, at hvis man ønskede et Udvalg af Skolelærerlitteraturens karakteristiske Skildringer, da maatte denne have en Plads deri. Der er Scener, som er uforlignelige, og der er Træk af jysk Stædighed, som ikke er givet andre Steder.

Pseudonymet G. Aarslev fortsætter stadig sin Tilværelse gennem Husvennen, glider over i Søndagsbladet; men nye Samlinger fremtræder ikke. Kun i *Nytaarsmorgen, Tankebilleder* (1889) søger Forfatteren at give en versificeret, idealistisk-religiøs Livsopfattelse, og i *Paa Fredericia Vold* (1899) giver han i Prosa og paa Vers Skildringer fra Byens minderige Liv; men Novellisten holder sig kun til Biadspalterne, senest i Anledning af

Jens Hansen (G. Aarslev)

1864-Minderne. Han har ikke senere vovet sig frem alene for det Bogpublikum, som dog ellers i rigt Maal paaskønnede den Novellesamling, der nu staar som hans eneste Bidrag til Skønlitteraturen.

I et Gaardmandshjem paa Skellet mellem Mark og Hede, i Frøslev i Hanved Sogn ved Flensborg, fødtes *Hans Bendix Hansen* (1844—75). Faderen blev imidlertid nødt til at afstaa Gaarden og gaa paa Af-tægt hos en fremmed paa sin egen Gaard; men trods Fattigdommen, som øgedes ved Gaardejerens Uordholdenhed, var Faderen overordentlig omhyggelig for Börnenes Opdragelse; han talte meget med dem og fortalte for dem, saaledes at det fattige Hjem i al Fald for Bendix blev den Verden, som helt opfyldte ham; han søgte ikke til andre Börn, men opsøgte ældre Folk, der ligesom Faderen kunde fortælle Eventyr eller synge Viser for ham. Bendix gik stille omkring med sine egne lyse Tanker; men snart fik han Ord for at være en løjerlig en.

Da han kom i Skole, tog han ogsaa denne med ind i sin Drømmeverden og ønskede alvorligt selv at blive Lærer. Han udmærkede sig ved Flid, og straks efter Konfirmationen kom han ud hos en Lærer for at hjælpe ham i Skolen og samtidig selv forberede sig til Seminariet. Han kom 1860 til Tönders danske Seminarium, dimitteredes derfra tre Aar efter og ansattes straks som Døvtummelærer i Slesvig. Aaret efter joges han bort fra Embedet ved Pröjsernes Ankomst.

Det var den anden Krig, han saa paa nært Hold — denne Gang med vaagent Blik baade for de Ulykker, den anstiftede, og for de nationale Brydninger, der var gaaet forud. En Tid lang var han Huslærer i Allerup hos Pastor Sparrevohn, men 1866 kaldtes han som Lærer til Stobberup ved Horsens, og samme Aar ægtede han Datteren af Præsten, i hvis Hus han havde tilbragt en yderst behagelig Tid.

Det var et usselt Embede, han havde faaet. Skolebygningens indre og ydre Udseende løj ikke om Embedets Indtægter; det var ham umuligt, da Familien øgedes, at leve der uden Næringssorger. Han lagde imidlertid i Skoletiden alle sine Evner i sin Gærning og naaede ogsaa at vinde sine Foresattes Anerkendelse og Tillid; men Sognets Beboere var det ham ikke let at vinde. Man syntes rent ud sagt, at han var en daarlig Lærer, der brugte for megen Tid til unyttigt, til Oplæsning o. desl. Da han stiftede en Forening, som bl. a. skulde fornøje sig med at opføre Komedier, brød Uvillien aabent frem fra flere Kroge. Bendix Hansen imødegik sit Publikums Dom ved at indføre en Prolog foran det Stykke, »Forlovelsesgildet«, som skulde opføres, og i denne Prolog optræder den offentlige Mening som Person, der sluttelig puttes i Sufflørkassen. Hvor meget Publikum forstod af denne Harcelleren over den offentlige Mening, som i Morgen er modsat i Dag, vides ikke; men fra den Tid standsede dog Uvillien noget, hvilket var godt, da den havde pint ham med sine fine Naalestik.

Hvad der ikke bedredes, var derimod Indtægterne. Værre og værre blev det at faa dem til at slaa til. Han brugte al sin Fritid for at tjene ekstra, arbejdede til sidst helt over Evne for at skaffe det nødtörftige, og dette Slid bidrog i høj Grad til at undergrave hans Helbred; dertil kom Spændingen og Uroen, hvori han stadig maatte gaa; den kraftige Mand blev i Løbet af kort Tid saa udslidt og kraftesløs, at Hjertet ikke kunde fungere normalt. I Begyndelsen af 1875 blev det rent galt; han tog saa til Flensborg for at raadspørge en Læge; men imedens han boede der hos en Søster, fik han pludselig et Tilbagefald, der blev saa faretruende, at man sendte Bud efter hans Hustru. Hun kom, og de tilbragte vel en otte Dagestid sammen, hvori han var oppe og tilsyneladende rask; men en Nat fik han igen et Tilbagefald, skönt han baade denne Dag og Aften havde været usædvanlig livlig, og næste Dag (d. 30. Okt. 1875) døde han, kæmpende af yderste Evne for at holde de svigtende Kræfter tilbage.

Det var som antydet nærmest pekuniære Grunde, der drev Bendix Hansen ind paa Forfatterbanen. Han var ganske vist allerede tidligt begyndt at digte og skrive Smaafortællinger; da han var Seminarist oplæste han sine første Produkter ved Aftenmøderne, og de første af disse fandt senere Vej til Horsens Avis. Da han kom til Stobberup, samlede han Vinteraftenerne en Kreds i Skolen. Man talte om Litteratur og Kunst, man hørte Sang og Musik, og for denne Kreds var Bendix Hansens Oplæsning smaa Oplevelser, ligesom Kredsen for ham var Opmuntring til Produktion.

Det var ikke blot Smaafortællinger, men Smaakaraktistiker af vore Digtere, som han oplæste og senere sendte til de forskellige Tidsskrifter og Ugeblade: Illustreret Tidende, Nordisk Maanedsskrift, For Romantik og Historie, Husvennen og mange flere. Men det var først i 1874, han vovede sig frem med et lille Bind *Historier*, indeholdende ni Fortællinger.

Det tiltalende ved denne Bog er nærmest den jævne, tilforladelige Fortællemaade — og saa det, at man mærker, hvorledes Fortællingerne saa at sige er blevet til i Ly af Barndomslivets og Mindernes oplivende Skær. »Hjemløs« — om den forkomne gamle, som beklager et langt Livs Tilsidesættelse af Hjemmet og dets Aand — indeholder ligefrem en Lovsang til Barndomsminderne. »En ubetydelig Mand« er en Studie over Forfatterens egen Fa'r — altsaa igen Dvælen ved Barndomsminderne.

Hvor det ikke er Minderne, der slaar Kredsen om de skildrede Personer, er det den barnlige Stil, præget af de Fortællinger, han i sin Tid har hørt og læst; og her er det særlig H. C. Andersen, af hvem Bendix Hansen er Elev. »Et Potteskaar«, »Æbletræet« og »Aladdin« virker nok mest Andersenske; men denne Optagethed af H. C. Andersens Stil og Livssyn er gennemgribende hos Bendix Hansen; helt overvandt han den aldrig. Det tör ikke kaldes Paavirkning eller Efterlignen, det er en ubevidst Indleven, som i Virkeligheden har givet hans Produktion en Plads

for sig indenfor Skolelærerforfatternes Litteratur; i den ses Livet i et mildt forsonet Skær; selv om Sorgerne er aldrig saa tunge og alvorlige, gemmes der dog stadig Glæder ogsaa i dem.

En af Fortællingerne, »En Juleaften«, har et stærkt oplevet Præg; derfor er det vel ogsaa den bedste. Den er tegnet med de Farver, hvori hans Kone saa paa sit Barndomshjem i Præstegaarden og paa det, hun nu kæmper haardt for at holde paa Fode — altsaa en Fortælling om bristet Illusion; men en saadan kan ikke findes i Bendix Hansens Digtverden, der maa komme Lys — i dette Tilfælde Penge —, naar Trangen er haardest.

Han maa fremstille forsonende Elementer, selvom det ikke kan blive dybere end, at den fortvivlede eller ulykkelige som i »Et Maleri« eller »To Brødre« selv indser sine Fejl og forstaaer, hvorfor det er gaaet galt.

Fra Sønderjylland indeholder ligeledes ni Fortællinger; de var indsendt til Forlæggeren af Forfatteren, men Bogen udkom først efter hans Død 1875. Bortset fra den første Fortælling »En Kirkevej«, som omhandler en Kamp i Fredstid om Retten til en Vej, foregaar Fortællingerne i Flensborg og Omegn og i og under Krigene. Læseren føres ind i de mange Forviklinger, som Striden mellem Dansk og Tysk afstedkommer, og han føres ind i selve de bevægede Dage, da Kanontordenen overdøver enhver Venskabs- og Familiefølelse. Men selv under Skildringen

Bendix Hansen

af de stærkeste Optrin, — Dannevirke opgives og Hjemmetyskerne hoverer, mens Kirkerne omdannes til Lazaretter og Kvinderne ofrer sig for de saarede — straalere Forfatterens Livssyn med lyst Haab for Danmarkens Sejr.

Det er unødvendigt at gaa i Enkeltheder med denne Fortællingssamling for at vise dens mandige Støbning og Styrke eller for at vise, hvorledes den i kunstnerisk og menneskelig Henseende hæver sig f. Eks. over P. A. Worms Tendensnoveller. — »Gamle Venner«, »Hans Smed« og mest maaske »Fader og Søn«, »Udvist« og »To Kvinder« er Perler af national Folkelivsskildring.

Efter Forfatterens Død samledes de Fortællinger, der havde været trykt i Tidsskrifter eller forelaa i Haandskrift, af N. C. Rom. og 1876 udkom den sidste Bog *Fortællinger*; thi nogle Digte og Skuespil blev aldrig trykt. Denne Bog er med sine 26 Fortællinger ikke blot den største, men den betydeligste Samling. Forfatteren er her faktisk naaet til et Højdepunkt, som det var beklageligt, at Døden afsluttede.

Det falder straks i Øjnene, at disse Fortællinger af sig selv deler sig i to Grupper, de romantisk-eventyragtige og de realistiske. »Høj og lav«, om Herremanden og Degnens forskellige Skæbne, »Kniplingspigen«, om Pigen, som over sit Arbejde glemmer Kæreste og alt, »Vaar og Vinter«, »Bedstefars Jul« og »Den dejligste« hører saaledes til den førstnævnte Gruppe og nærmer sig i Fortællemaade og Livssyn til hans første *Historier*. Han skildrer oftest de optrædendes Liv i Afsnit, overspringer de kritiske Overgange og fortæller om Barndomstidens Idyl, Ungdommens Kamp og Alderdommens Fred, men ind i disse Skildringer dukker Naturlivet frem, Billeder fra den tidlige Morgen og den fredelige Aften, fra den lyse Vinternat eller den berusende Vaar. Der er i disse Naturskildringer tiltalende Udtryk for en Natursans, som i Forening med hans Harmoniglæde har skaffet ham mange Venner.

Mere gennemført Virkelighedsskildring naar han til i den Thyregodske »Enkens Karl« eller i »Jörgens Historie« og den udførligste »En fattig Mands Historie«, hvor der igen er indflettet saa mange Træk af hans eget Liv, at den helt igennem har et oplevet Præg. Det samme gælder med Hensyn til »Det største«, som har megen Virkelighedstroskab og meget personligt i Skildringen af den kunstneriske Stræben i dens Stigen og Fald, men desuden præges den af det eventyragtige, som er ham eget.

Højest i Menneskeskildring naar han dog nok i Historien »Stakler«, om de to, hver paa sin Vis uheldigt stillede Mennesker, som i Tro og Kærlighed enes om at føre Livet sammen og hvem det ogsaa lykkes — trods Kroget Mikkels Fald og trods Mettes Faders slette Eksempel — gennem hendes Udholdenhed at blive arbejdsomme og tilfredse Mennesker. Og i kunstnerisk Henseende naar han højest i »En Begravelse«, der fortæller en gammel Aftægtskones Levnedsløb. Dette er ikke meget interessant; men Maaden, hvorpaa det fortælles, er helt moderne. Met-Mari er død, og da hun ingen Slægtninge har, har Sogneraadet beordret Folk fra Sognet til at klæde hende og følge, og mens de sidder ved den dødes Bord, før de skal bære Kisten ud, veksler de Tanker — ikke just blide eller nænsomme — om den døde, indtil endelig den, som kender hende bedst, kommer til og meddeler hendes Levnedsløb. I al sin Enkelhed er dette en sand og gribende Skildring.

Bendix Hansens kendte Produktion blev yndet af mange; i en Del mindende om Thyregods gik den dog blidt og forsonende sine egne Veje, men kom ikke til at spænde vidt eller gaa dybt ned, fordi Døden afbrød den. Som den er naaet til Efterverdenen gennem de tre Prosabøger, finder vi i den et sjælden godt, redeligt og sagtmodigt Udtryk for det Stemningsliv, som rørte sig hos den nordlesvigske Befolkning med det frejdige Fremtidshaab, som ogsaa var Forfatterens eget.

Hans lyse Tro paa Livet svigtede ham ikke, hvor haardt han end kæmpede selv. Kunde der ikke opnaas ydre Lykke eller Harmoni, var det for ham nok, at hans Personer følte en indre, sandere Harmoni, derfor hører et Dødsleje med Anger over et forfejlet Liv og oprigtig Tro og Tillid til de

højeste Magter saa ofte med til hans Afslutninger. Han har i og for sig ikke til Formaal at vække nye Tanker, men smukke; han har Blikket opladt for den Skönhed og Höjhed, som skjuler sig under et arbejdsomt og stræbsomt Liv, og han ønsker gennem Fremdragen deraf at kaste Lys over Tilværelsen. Lad saa være, at denne Fremdragen faar et vel stærkt idealiseret Sving, og lad være, at Personerne derved ofte kommer til at føre et Sprog, som mindre godt passer til det trælse Liv, de fører, han havde selv en Følelse af den Jævnhed og Friskhed, som prægede hans Syn og hans Fortællen, og han har betegnet sin egen Digtning rigtigt, naar han udtaler:

Her synger Lærken! — Men husk paa, dens Fjedre
er graa og simple, uden Glans og Pragt
den er sig selv og ønsker intet bedre,
dens jævne Simpelhed — det er dens Magt.

I et Lærerhjem i Hillested ved Maribo paa Lolland fødtes *Laurits Gottlieb Emanuel Henningsen* (1844—86). Han voksede op og blev en rask Dreng, men ogsaa indesluttet. Mens andre vordende Skönaander drømmer i Skove eller ved Sø og Strand, fandt den lille Emanuel, at Kirkegaarden øvede bedst Indflydelse paa hans Drömmeliv, der forøvrigt, ligesom hans første Produktion, befolkedes stærkt af overtroiske Væsener. Disse Drømmerier hæmmede dog ikke hans stærke Oppositionslyst, som han vanskeligt kunde skjule, — ikke engang, da han kom paa Seminariet, hvor han havde noget svært ved at underordne sig det foreskrevne Reglement. Da han var lærenem, gik det uden synderlig Forberedelse; men noget af en Tilfredsstillelse var det vel nok pædagogisk set for hans strikse Forstander, at Henningsen ikke fik første Karakter, da han 1864 dimitteredes. Samme Aar ansattes han som Hjælpelærer i Hunseby.

Blandt de ikke udsøgt fine Karakterer paa hans Eksamensbevis stod der et rent *Ug* i Sang. Dette *Ug* skulde afgøre hans Fremtidsskæbne. En Milsvej Nord for Limfjorden i Vester Hanherreds naturskønne Egn ligger Husby, hvor Börnene i lang Tid ikke havde faaet deres musikalske Sans udviklet — Kirkesangen lignede i betænkelig Grad den Opsang, Sømændene istemmer, naar de hiver Ankeret af Søen. De Husbybønder ønskede imidlertid Forandring heri, saa de kunde ikke modstaa dette *Ug*, og saa kom Henningsen 1870 til Husby, og han blev der 13 Aar.

Da han var der, kunde han ikke komme derfra — ikke saa meget fordi man holdt paa ham, som fordi han ikke kunde faa andre Embeder.

Det var et daarligt Embede; ganske vist havde det 14 Tdr. Land; men eet Aar gav denne Herlighed kun 7 Tdr. Korn og 24 Tdr. Kartoffler, og da Henningsen giftede sig lige efter at have faaet Embedet, og da en Börneflokk voksede frem, meldte Næringsssorgerne sig hurtigt, og det hjalp kun lidt, at han for at hjælpe paa det daarlige Finansvæsen alvorligt be-

gyndte at skrive. Saa kom dertil ogsaa, at han led under den afsideliggende Egnens Ensomhed og Stilhed; hans Aand var indstillet paa Afveksling, han savnede Folk at tale med i dette »Danmarks Sibirien«, som han kaldte det.

Det var dog ikke alene Næringsssorger, som skabte dette Mismod; det kom snigende, efterhaanden som Helbredet svigtede. Skönt han havde et raskt Udseende, var han i Virkeligheden svagelig. En ofte tilbagevendende Bronchitis pinte ham mere og mere; men naar han var rask og haabede paa Forflyttelse, levede han op baade i Hjemmet og i sin Virksomhed.

1883 blev endelig hans Haab om Forflyttelse opfyldt. Konsistorium kaldte ham til Lærer i Sæby ved Tissø, og derved befriedes han endelig ud af sit »babyloniske Fangenskab«. Nu mente han, der var Mulighed for at komme i Berøring med Omverdenen og mulig faa en lille Hviletid, hvor han i Fred kunde gøre Studier, udvide sin Horisont og skærpe sin Iagttagelsesevne. Han gjorde imidlertid her Regning uden sin Sygdom; den udviklede sig til en Lungesvindstot, der i Begyndelsen af 1885 helt tog Overhaand. Hans Omstændigheder var forbedrede, efter at han havde faaet betalt Størstedelen af sin Gæld i Efteraaret 1884; men Sygdommen knækkede nu hans Mod. Den tog saaledes paa hans Kræfter, at han ønskede, Døden maatte komme. Det blev et langt og smertefuldt Sygeleje, indtil han den 11. Februar 1886 afgik ved Døden midt i sin Gærnings og sin Digtning kraftigste Udfoldelse.

Det var, mærkeligt nok, et Overmaal af Livsmod, som gav Henning- sen de første Tilskyndelser til at skrive, og det begyndte allerede i Borgerskolen i Maribo. Han skrev der et Blad, »Den flyvende Korsar«, som han fyldte med alle Slags, mest humoristiske Historier; men mellem disse vakte en alvorlig og poetisk, »Skjøtteløberen«, udelt Beundring mellem Kameraterne. Beundringen gik endog saa vidt, at man talte højt derom; en Lærer fik fat i den, og hans Latter under Læsningen slog ned i Fortællingens ungdommelige Forfatter. Men den aandelige Dukkert forhindrede ham dog ikke i, da han kom paa Jonstrup Seminarium, igen at give sin Aand frie Tøjler. Det var dog oftest hans vaagne kritiske Sans overfor de høje Myndigheder, som gav sig Udslag i det Blad, han udsendte.

Da han blev Lærer, kom nye Interesser og dermed nye Planer op i ham. Hans Komik hæmmedes noget af den halvgejstlige Stilling, han var i, og hans Barnesans vakte Lyst til at skrive for Børn. Det maa her siges, skönt Børnebøgerne falder uden for denne Afhandlings Om- tale, at de Bøger, der stammer fra hans Haand, hører til de bedste, der i det hele taget findes indenfor den Gren af vor ældre Litteratur. Han udgav 1872 »Børnenes Jul«, »Palle Hougaard« (1874), »Fra Eventyrets Land« (1877), »Mathilde og hendes Venner« (1878), »Manden i Maanen«, »Lyksalighedens Land« (1880) samt »Fortællende Digte« 1879, hvis sidste Afdeling »Fra Dy-

renes Verden« ligesom Fortællingen »Dyrplageren« i *Fra Folkelivet* stiller sig det bestemte Maal at virke for Dyrenes Beskyttelse.

Af alle disse Börnebøger er Palle Hougaard vel den bedste og mest kendte; at den kom i tredie Udgave 1911, vidner jo tilstrækkeligt derom. Dyrplageren tør ikke helt betegnes som en Börnefortælling, og den er forøvrigt vel tendentiøs i sin Udmalen af de gentagne Dyrepinsler til at interessere.

Det blev Thyregod, som ved sine Skildringer fra det virkelige Liv gav Henningsen Stødet til at skrive for voksne. I Tidsrummet 1874—82 udgav Udvalget for Folkeoplysning Fremme en lille Serie Skildringer fra Henningsens Haand: »Perpetermobilet«, »Skumpelskud«, »Ladegaardslemmet« (fra Lolland), »Else i Bakkehuset« o. fl. i Thyregods Maner, men af en anden Støbning; de er livligere, aandfuldere, men ikke fuldt saa indtrængende i Opfattelsen. Hvad Thyregod har af Trohjertethed, erstatter Henningsen med pudsiges Iagttagelser og sikker Gengivelse af de optrædendes Tale, men tillige ved en ikke helt ægte Postering af ædle Følelser, saa de daarligt stillede forsynes vel rigeligt dermed, mens de velstillede savner Moral i for betænkelig Grad.

Emanuel Henningsen

Samtidig med Udgivelsen af disse Smaaskildringer begyndte hans Navn at vise sig ofte i de forskellige Ugeblade, navnlig Husvennen, og han fandt hurtigt sin egen Form og sit ejendommelige Stof. I 1878 debuterede han saa — hvis man kan bruge det Ord om en allerede anset Forfatter — med en større Samling *Fortællinger*. Man mærker i disse, hvorledes det er det interessante, der har Overtaget, det er mere Intriger, der fortælles, end Menneskeskæbner, der fremstilles. »Den gamle Bagergaard« har endog i Opfindelse (en Arv, som ikke kan findes) en svag Lighed med »Christen Bloks Ungdomsstreger«, skönt den baade mangler Mursvenden og Øvrigheden. »Bøssemageren« om Falskmøntneren og hans Intriger er interessant ligesaavel som »Østeraa Mølle«, men det er, som om Menneskeskikkelserne har svært ved at gøre sig gældende og træde frem; hertil skulde det jo heller ikke bidrage, at alle tre Fortællinger slutter med Dobbeltgiftermaal.

Medens disse Fortællinger omhandler jyske Forhold, gör han i sin næste Bog et lille Trip til sin Fødeø, hvis Hærgen af Stormfloden 1872 øjensynligt har bevæget Forfatteren stærkt.

Fra Laaland udkom 1880 og indeholder to Fortællinger. I »En

Stormvejrsgag« er det atter en Intrige, som sætter Handlingerne i Bevægelse, og det er en Stormvejrsgag, som bringer dem alle til lykkelig Afslutning i to nye Fægtepar og hos et gammelt, som finder Forsoning og nyt Liv. Derimod er den anden Fortælling, »Katrine Lundsgaard«, en saa fortrinlig Livsskildring, at den maa regnes med til Henningsens bedste. Ikke blot er flere af Bipersonerne udmærket set og gengivne, som Slagsbroderen Dines, der efter eget Sigende er det fredsommeligste Menneske under Solen, eller den brave Anders Brun, som bliver hans Overmand; men det er mest den Styrke, hvormed Hovedpersonerne og navnlig Titelfiguren er tegnet, som bevirker, at man længe efter fængsles af de Menneskeskikkelser, som her er fremført. Det er sikkert alene denne Fortællings Skyld, at Samlingen 1911 udkom i tredje Oplag.

I sin næste Bog *Fra Jylland* (1881) vender Forfatteren igen tilbage til den Landsdel, som han dog med størst Interesse skildrer¹⁾. Han, Lollikken, havde vel særlig Interesse af det nye Land og den ham fremmedartede Befolkning. Denne Samlings to Fortællinger, »Vinter og Vaar« og »Efterslæt«, hører sammen, idet de omhandler to Søstres Kærlighedshistorie. I den første har Skildringen Overvægten over Intrigen, skönt der ganske vist heller ikke anvendes saa lidt deraf og af saa almindeligt kendte Romanfif som, at en Husmand i Mørket tager fejl og er saa uheldig, ikke blot at mørbanke, men dræbe den, der har opfordret til Hævnen, i Stedet for den, Hævnen skulde gaa ud over; men Henningsens Stil er efterhaanden blevet saa let og lægger sig saa tæt om det skildrede, at man læser og læser, og først bag efter opdager, at der var en Del Ransgods. Den anden Fortælling er ren Intrige, tildels allerede kendt fra Holberg, om Elskeren, der i Serenade tolker sine Følelser og udles, hvorfor han rejser og først efter mange Aar genser og forenes med den tilbedte, efter at Uheldet er opklaret.

Denne stærke Brug af gamle Fif maa forklares ved Forfatterens nødvendvungne hurtige Arbejdsmaade. At han skrev for at tjene Penge, gjorde han ingen Hemmelighed af. Men for at tjene saa hurtigt og saa mange som muligt, maatte han skrive i Hast. Kladder skrev han aldrig, og det var vel heller ikke altid, han havde Lejlighed til grundigt Forstudium eller Planlægning; men Produktionen gik rivende let fra Haanden, og derfor faar Læseren ogsaa undertiden en Fornemmelse af, at meget kommer bag paa Forfatteren. I »Trange Dage« — en Fortælling i hans næste Novellesamling *Fra Folkelivet* (1882) — begynder han for Eksempel yderst interessant med et Opgør mellem Fortællingens Helt Henrik og hans tidligere Kæreste, Marie; dette gaar ud paa, at Henrik skal sige sin Kone, at han vil skilles og nu ægte Marie, som er blevet en velhavende

¹⁾ Det er endnu nødvendigt at fremhæve, at Henningsen særlig skriver om jyske Forhold, ikke om Lolland. I sin Levetid maatte han af Litteraturhistorikere Gang paa Gang høre, at da Skolelærerne delte Landet mellem sig, tog han Lolland; efter hans Død synes den rette Sammenhæng ikke at være gaaet op for Folk af Faget.

Hvorfor fremhæve det?

Fordi det viser, at de Domme, der er fældet over Skolelærerlitteraturen bunder i Mangel paa Kendskab og Interesse selv hos Folk, som efter deres Studium burde være trængt ned under Titrerne.

Enke, — og til denne Aftale er Konen lyttende Vidne. Efter denne Begyndelse, som egentlig vækker mest Sympati for de samtalende, fortælles Forhistorien udførligt og indgaaende, men med dyb Indtrængen i de omhandlede Personers Tankegang og Følelser, og nu vækkes Sympatien for Hustruen som den Person, der i Virkeligheden har stridt og døjet mest. Fortællingen er ellers baade interessant og sikker; men denne for interessante Begyndelse slapper Interessen for den lange Redegørelse, hvilket næppe har været Forfatteren klart.

Selv om man pligtskyldigst maa fremhæve Forfatterens Intrige, maa dette dog ikke opfattes forkert. Det skæmmer i Reglen ikke den virkelig dygtige Maade, han anvender paa at gøre ogsaa Personerne interessante, f. Eks. i den anden Fortælling »Familien Krogstrup« eller i den historiske Fortælling »Tage« fra Grevefejdens Tid, som indleder Samlingen. Man læser Fortællingerne med Fornøjelse, men har senere — selv om man stadig finder dem interesserende — noget vanskeligt ved at faa fat paa Personerne eller blot holde dem ude fra hinanden.

Det gælder maaske i højere Grad de to Fortællinger fra Kamptiden mellem Katolikker og Protestanter, som han 1883 udgav i Bogen *Korssets Stridsmænd*. I Barnealderen, hvor Interessen for religiøse Spørgsmaal har let ved at begejstres, naar Talen er om Forfølgelse og Flugt og Kamp for Troen, kan de to Fortællinger læses med betydelig Interesse, man kan læse dem Gang paa Gang. Men naar Ungdomstidens Sans for Spænding afløses af mere modne Undersøgelser af, hvilke Dybder der maales, eller hvilke Mennesker der fremstilles, blegner Interessen for de to Skildringer.

Opfordringen til at skrive disse to Fortællinger kom udefra. Henning-sen havde faaet Anmodning om at bearbejde et Par fra et udenlandsk religiøst Maanedstidsskrift, sandsynligvis med Benyttelse af det givne Billedstof. Han fandt imidlertid, at en ligefrem Oversættelse vilde være absurd og gav sig derfor til at omforme og omdigte hele Stoffet, og da de endelig var trykt paa Dansk, i Bladet *Husvennen*, den ene forøvrigt under Pseudonymet *Holger Vinde*, — vakte de forstaaeligt nok saa megen Velvillie, at han udgav dem.

Heldigt vilde det være at kende Forbillederne for derigennem at kunne studere hans Arbejdsmaade og hans egne Midler. Uden at kende disse maa man nøjes med at sige, at »De hjemløse« giver interessante, raskt henkastede Billeder fra Nederlandene paa den Tid, Landet under Filip den Andens Inkquisition holdtes nede i den skrappeste Religionstvang. Den anden Fortælling, »Huguenotterne«, skildrer Kampen i Frankrig ved Midten af det 18. Aarhundrede, hvor Forfølgelsen ikke er stort mindre skrap, idet Galejerne venter Mændene og livsvarigt Fængsel de Kvinder, som opdages at afvige fra Katolikkernes Tro. Men ind i de stærkt farvede Skildringer med de snilde Flugtforsøg straalere de to unge Pars Kærlighedsforstaaelse, som i begge Fortællinger bringes til heldig Afslutning. Men

om disse to Par kan egentlig kun siges, at de er unge og tiltalende og — har forskellige Navne!

Om det er vor Tid, der ikke interesserer sig tilstrækkeligt for overfladisk Historietegning, eller det er Forfatteren, der alligevel er gaaet for overfladisk til Værks i de tre historiske Fortællinger, han har skrevet, kan jo debatteres; men vist er det i al Fald, at den Samling Fortællinger, han Aaret efter udgav under Titlen *Bygevej*, i ganske anderledes Grad interesserer ved sine moderne Skildringer. Den forener det interessante med dybtgaaende Menneskeskildringer, saa at denne Samlings Fortællinger i Virkeligheden betegner det Højdepunkt, hvortil Henningsens Fantasi og Menneskekendskab er naaet.

I »Et Barndomsminde« skildres, hvorledes et Barns Sindsstemning er, naar det opvokser i Angst for, at dets Moder har været med til at dræbe Faderen — men tillige skildres, hvorledes et opofrende Menneske, indsluttet og stille, kan ødelægge Livet for sig selv og den, han holder af, ved at tie i Stedet for at tale, saaledes at Hjælpen ud af Ulykken kun sker ved et Tilfælde. Dette sidstnævnte Motiv er paa ny Maade behandlet i »Skolekammeraterne«. Men naar man bruger denne Karakteristik til Sammenstilling af to af Henningsens bedste Noveller, maa man straks føje til, at de to Fortællinger er saa forskellige i Behandling, Intrige og Menneskeskildring, som tænkes kan. Uvilkaarligt kommer man til at tænke paa, at Henningsen havde Ord for — og var ilde lidt, fordi han satte Folk ind i sine Bøger. Her er Folk sat ind, men det er gjort paa en interessant og menneskelig Maade som i Kroværten eller Tømmerhandleren i den anden Novelle. Ogsaa Hovedpersonerne kan være efter levende Model; men i dem er selvfølgelig Skildringen dybere, der fremdrages Sjælelivet, og derfor føles disse Skikkelser stærkere og mere levende end de hastigt optrædende, der kun kendetegnes gennem Ord eller kortvarig Optræden.

»En Synderinde« er en smuk Skildring af en letlevende Herres vaagende Tilbøjelighed for en Kvinde, han har været sammen med en letfærdig Aften. Men med virkelig Kunst og Styrke fortælles, hvorledes hendes Genkærlighed vaagner, men hvor trist det ender for dem, idet han bliver blind Natten, før deres Samliv kunde have begyndt.

»Et Livsafsnit« handler ligeledes om Mennesker og Menneskers Skæbne, beretter, hvorledes et ulykkeligt Tilfælde bringer to Mennesker sammen, en Søn og Fader, som var blevet skilt ved Mo'rens Flugt. — »Spøgelsevognen« kunde tænkes bygget op af Henningsens Interesse for Overtroen; men Vognen, som vækker den forfærdelige Skræk paa den gamle Herregaard, er ganske simpelt en Kærre, som Börre, en af Fæsterne, kører rundt og gör Spektakel med, for at han i Stilheden, og mens Folk er forskrækkede, kan liste sig til at stjæle et Par Skæpper Korn. Men Listen opdages tilsidst; Börre maa love aldrig at gøre det mere og at give Datteren Samtykke til at gifte sig med den, hun holder af, skönt denne er Søn af hans afdøde Uven.

Ypperst af Fortællingerne i den prægtige lille Samling er dog »Mette Vognsen«. Dobbelt sørgelig virker straks den lille Mette, fordi det skildres, hvorledes hun elsker sin Far og forsvarer hans Fejl, Drukkenskaben, men faar at vide, at *han* ikke er hendes Far. Fra den Tid føler Mette sig tilside-sat, hun bliver sky og tavs og uden Tiltro, selv til ham, hun tidligere med-delte alt. Saa vokser hun op, er blevet en smuk og dygtig Kvinde, da hun lider det andet store Tab: den unge velhavende Ole Kjældgaard, som elskede hende, svigter hende. Da deres Forhold ikke kan skjules, gör han hæderlig Anstrengelse for at faa det anerkendt; men hans svage Forsøg knuses helt af hans praktiske Fa's Plan om Giftermaal med en velhavende Gaardmandsenke. — Da Mette i haardt Vintervejrr bringer sit stakkels, i Pleje mishandlede og forsultne Barn til Fattighuset, stand-ses hendes ilende Fart kun een Gang: da hun sprang over Grøften, rullede en Fjedervogn rask forbi; paa Forsædet saa hun Ole. Et Par Dage efter er Barnet død; det sidste forsonende Led mellem Mette og Livet er forsvundet.

Det gaar ned ad Bakke, Mette trodser sig ud i det værste. — En sen Vinteraften mange Aar efter skal hun og den, hun tilfældigvis den Tid turer rundt med, sætte over Vejlen, og de maa da løsne en Pram og sætte over, hvor Inddæmningsarbejdet var ødelagt ved Højvande; da kommer en Kone til og beder dem tage en lille Gut med over paa den anden Side, hvilket de lover. Det viser sig, at Drengen er Ole Kjældgaards yngste Dreng. — Under Sejladsen bliver det Snevejrr; de sejler paa Grund, og da de kommer los, er det bælgmørkt, saa til sidst kommer de ud i Fjorden.

Næste Morgen ser Ole Kjældgaards Karl en Pram drive om ude paa Fjorden. Ole og Karlen ror derud og finder en Mand og en halv-nøgen Kvinde. Ved Kvindens Side ligger en stor Bylt, og da den bliver løst op, finder Ole sin Søn, forkommen og næsten død. Manden og Drengen kom til Live. Ole saa, at det var Mette, der havde ofret sit Liv for at frelse hans Barn. — Højere er Henningsens Kunst ikke naaet end i denne Fortælling. Men der er den til Gengæld naaet saa højt, ligesom for øvrigt i hele Samlingen, at det ligefrem forklarer, at Smaafejlene i de tidligere Samlinger fremhæves mere end ellers tilbørligt.

Rejsefæller (1885) er Titlen paa Henningsens næste Novellesamling. Den indeholder ni Fortællinger og Skitser, men de staa ikke alle fuldt paa Højde med den forudgaaende Samlings, hvilket alene den brogede Titelfortegnelse vil vise, skönt Forfatteren for Resten har for Vane at skjule en udmærket Novelle under en ubetydelig Titel. De tre første, »En Nat i Deligenen«, »Fra Nørre-Sundby til Sindal« og »Ombord paa Damperen« er netop Eksempler paa ypperlige Fortællinger under uinteressante Titler. I den første har nemlig Forfatteren ingen ringere end Mark Twain som Rejseledsager paa sin Snevejrrstur, og det kan jo nok være, at hans barokke Humør gör Ravage. Slet saa berømt er Rejseledsageren til Sindal vel ikke — men dog er han næsten morsommere; det er ham, der fortæller om Anders Jyde og om Musse, som æder Töjr og Frakkeskøder.

»Ombord paa Damperen«, der 1882 var udkommen som selvstændig Fortælling, er en lille fornøjelig Skildring fra Gammelby og Kongemodtagelsen der.

Efter disse fornøjelige og muntre Noveller virker nogle forskelligartede Smaaaskitser »Fra Sporvognsruten« mindre interessante. »Opad Fjorden« lyser igen med Mark Twainsk Lune, og »En Time hos Lappeskrædderen« virker som »For stort et Hjerte« Emanuel Henningsenske — hvilket vil sige med stor Følelse for ulykkeligt stillede.

Som tidligere antydet er hans Emne ofte, at den, som er den værdige, lader en anden nyde det, der skulde være hans. Enten dette Offer bringes af oprigtigt Sind eller det foranlediges ved Tilfældet, er Henningsens Sympati lige stor — og hvor den værdige som i sidstnævnte, ofrer sig for den, han elsker, er Forfatterens Fremstilling baade forstaaende og sympativækkende, og hvor det som i den første er Forholdene, slette Menneskers Raad og personlig Svaghed, som afstedkommer Ulykker, er Skildringen ærlig og menneskelig. I saadanne Fortællinger har Henningsen sin Styrke, der gaar han ned i Folkelivet og fremdrager dens Tænkemaade og Følelsesliv — men han vilde ikke være sig selv, hvis det ikke blev gjort paa aandfuld og lunerig Maade.

Sine sidste Kræfter samlede Henningsen for at udgive en ny Novelle-samling; han vidste, det vilde blive den sidste, men han naaede ikke at se den komme; det blev Zakarias Nielsen, der kom til at udgive og med Forord indlede Samlingen *Folkelivsbilleder* (1886). Bindet indeholder foruden den historiske »Skytten paa Hvam« baade pudsige Noveller som »Hvordan Jens Rødbro fik Korset« og den Mark Twainske »Ved en halv Bajer«, alvorlige Henningsenske som »Min Barndomskammerat«, hvor det gaar Helten ulykkeligt, men dog saaledes, at han alligevel redder sin Ungdomselskede under Stormflodsnaatten, og »Inger«, hvori Manden tror, at Inger stadig elsker den, hun først nærede Følelser for, og der er i disse to Fortællinger saa megen menneskelig Følelse, at de alene vilde bære Samlingen. Men ogsaa i de mere fornøjelige »Et Slag i Vrede« og den større »En Reformator« er der Vidne om hans Lune og Menneskeopfattelse — selvom den sidste vel ikke lodder de politiske Vande dybt, hvormed dens Helt Skolelærerreformatoren vil virke til Held for undertrykte. Hans Idealisme knuses, fordi de Folk, han har indladt sig med, for en stor Del er upaalidelige og dovne; men selv naar han, hvad han stræber mod, og trøster sig dermed.

Der er noget vemodigt i, at Henningsens sidste Bog skal indledes med en saa overfladisk Tidsskildring, fordi han selv gav sit eget Liv som Indsats for sin Livsgærning. Men mere vemodigt er det, at hans Navn efter kort Tids Forløb trods hans ypperlige Kunst glemtes. Dette har sin Grund. Hans hurtige Pen og livlige Opfattelse spredte sig paa alle Omraader. Vel er der enkelte Emner, den altopofrende Kærlighed, som vender tilbage som Grundtonen i hans Forfattervirksomhed; men den Alsidighed, som, mens han levede, bevirkede, at man i Tidsskrifter og Blæde gerne saa hans

Navn, fordi det betød Fornøjelighed og Interessant, har bevirket, at det nu er vanskeligt at karakterisere hans Produktion og betegne, hvad nyt han har bragt ind i Opfattelsen af Folkelivet. Med sin personlige Medfølelse og sin sikre Tro paa Menneskene forener han en Evne til at gribe det ægte danske i Folkelivet og gengive det med Liv og Lune. Han er de tunge Ofres Skildrer, men har afluret Menneskene og Livet de pud-sige Træk, som gör Sorgerne mindre og hjælper i Savnet.

Om end vel idealistisk er hans Syn dog i Reglen sundt og naturligt, og han skildrer med lige stor Tilforladelighed Livet i Bondestuen under trange Kaar og storslaaede Tildragelser, og ofte nærmer han sig Stormfloden, hvis ødelæggende Virkninger han sidst har skildret i »Min Barndomskammerat«. Han har her naaet Højdepunktet ved Skildringen af den stigende Flod, Naturkræfterne i Oprør og Befolkningens angstfulde Spænding — og saa den sølle Fyr, som ofrer sit Liv for sin Ungdomselskede. (Ogsaa i andre Henseender er han naaet højt i denne Fortælling, f. Eks. det stridbare Ægtepars Kamp, Skræddersvendens Sygesengsunderholdning om sin egen Uimodstaaelighed er gengivet saa ypperlig, at Fortællingen tillige med »Mette Vognsen« maa anses for hans bedste og vel i det hele taget for en af de klassiske Noveller i dansk Literatur).

Hans Fortællemaade er malende, undertiden vel bred, men hyggelig, til Tider dog af en vis Storhed; Stilen forbavsende let, undertiden endog elegant.

Hvis ikke Ordet interessant saa ofte maatte bruges, naar Talen er om E. Henningsen, vilde man være tilbøjelig til at anvende det paa hans yngre Fælle Bertel Elmgaard, skønt det hos ham er Naturen, som indtager den fremtrædende Plads, Henningsen giver Intrigerne.

Hans Bertel Marius Hansen eller som hans Navn senere blev *Elmgaard* (1861—1897) var en Bondesøn, som voksede op under Skolelærerlitteraturens og Højskolebevægelsens Bondeinteresser. Han følte Evner i sig og begyndte allerede som Dreng at skrive Vers og Prosa, hvoraf en Del saa Lyset. Saa kom han paa Højskole, men følte da Trang til videre Studium, tænkte snart paa at blive Seminarist, snart at ville være Student, og saa blev det til ingenting, kun til Studium af J. P. Jacobsen og Turgenjev, for da han var kommen til København, hvor han en Tid lang levede i Huset hos N. C. Rom, opdagede han, at det var dumt at spilde Tid og Kraft for at kunne sætte Titel under sit Navn.

Han fortsatte Tilværelsen uden Eksamen, altid optaget af Livet udenom, ofte paa Kant med de fleste af sin Omgang, men inderst inde udstyret med en Selvbevidsthed, som havde vanskeligt ved at underordne sig hans Ønske om at ville hjælpe og være til Tjeneste for alle.

1883 udgav han i sin første Bog *Tøbrud*, et Udvalg ejendommelige »Fortællinger og Friluftstudier«, som han kalder den i Undertitlen. — »Mid-sommer var det«, begynder han den Fortælling, han har stillet først i

Samlingen, dog har det neppe været med fuld Bevidsthed om, hvor meget den lille Bog i Virkeligheden skylder Forbilledet, neppe heller med Bevidsthed om, at det rent Elmgaardske altfor meget er bundet til det fortællingsagtige, mens Friluftsstudiet ofte er paavirket.

Fra første til sidste Fortælling er Menneskeskildringen gennemført med Uforfærdethed — Højdepunktet naas ved Mandens Ord i »Gunhild«: »Bild Dig ikke ind, at det er nogen sær Naade at sidde hjemme og kysse Dig, ha, ha! Du som ikke har kunnet sætte andet end en dødfødt Unge til Verden! Tag Du kun ikke saa svært paa Vej!« Naturskildringen er derimod vel kunstlet og især i Samlingens bedste, »Oktoberbillede«, faar Løvfaldsstemningen først sit rette Sving ved Jacob, der med sin pibende Trillebør kører »saa rolig, støt og sindig, som man med Billighed kan forlange, naar Vejen fører lige til Fattiggaarden«.

»Stille Egne«, som udkom 1885, indeholder ni Fortællinger, af hvilke i al Fald de fire maa siges at være betydelige, saa betydelige endog, at man tør opholde sig over, at Forfatteren, — der i »Skolemesteren« saa udmærket har karakteriseret, hvor svært det var for Ole Hansen fra sin højstemte Ungdomstale at vinde frem til folkelig Tale, — ikke selv har set, at om og til jævne Folk skal der tales helt jævnt, og det dannede Publikum læser intet om Almuelivet, naar det stafferes ud i pyntet Tale. — Men i »Feltminder« er der mere om Krigens Rædsel end i tykke Værker, i »Nødskud« er meget om Religionsvækkelsens Angst og i »En Løvfaldsdag« og »Esther« usigelig meget om menneskelig Selvfornægtelse og Liden.

Elmgaards Ungdommelighed viste sig i hans Stiliseren og Sprog; i Erfaring og Viden om Mennesker var han ikke ung — maaske gik han endog dybere end sine Fæller blandt Skolelærerne. Det Højdepunkt, han naaede med sin anden Bog, kom han aldrig op over. »Hjemstavnsbilleder« (1888) har mest Rejsekitsepræg, *Under Straatag* (1891) og *I Marken* (1894) har vel livlige Skildringer snart fra Storbondenegaarden, snart fra Tiggerens Liv eller Tyendets Færd, men de er korte og flere af dem kun ejendommelige ved Forfatterens Stil.

Grunden til, at Elmgaards Evne ikke helt holdt sig gennem de faa Virkeaar, maa vist nærmest søges i en Mangel paa Energi, som stod i trist Modsætning til hans Selvfølelse og Bryskhed. Denne oprindelig noget ranglete, selvbevidste Bondekarl tabte sig i det tilfældige, snart i en Polemik, snart i den opvoksende realistiske Litteratur, snart i det, som var rent ubetydeligt, og saa en skønne Dag stod han helt uden Eksistensmidler, maatte, som det fortælles, ofte søge tilfældigt Nattely.

Skønt han levede saaledes, omgikkes han med Planer om en Samfundslærer og Samfundet. I.

Bertel Elmgaard

roman, hvori han vilde rydde op i forskellige kirkelige og politiske Forhold og gaa løs paa indbildte Samfundstøtter, og imens pintes han af den Hjertesygdom, som gjorde Ende paa en oprindelig virksom, men efterhaanden helt trist Tilværelse.

Kort før sin Død havde han givet en lille Samling af fem smaa Noveller til Trykning; da han døde, inden Trykningen var endt, blev Samlingen lagt hen, og først 1896 udkom Bogen. *Sommer i By* er noget forskellig fra hans tidligere Samlinger, mere romantisk og fantastisk i sit Emnevalg. Tre andre Fortællinger udgaves 1898 under Titlen *Skattegraveren*, og endnu saa sent som 1903 finder Randers Dagblad sin Regning ved Udgivelse af den historiske Fortælling *Fra Stavnsbaandets Tid*.

Bertel Elmgaards Betydning som Forfatter er knyttet til hans første Ting, og navnlig i hans anden Bog er der Skildringer, som ikke burde være ulæste af Folk, hvem dansk Almueliv og Tankegang ligger paa Sinde.

Umiddelbart efter kort Omtale af Bertel Elmgaard, som ikke var Seminarist og heller ikke Lærer, men altid er regnet med blandt Skolelærerforfatterne, kan det sikkert forsvares at skænke Opmærksomhed til en Seminarist, som kun paa en vis Maade kan kaldes Forfatter. I Bogform udgav *Ole Christian Nielsen* (1842—92) intet, men i Husvennen, i jyske Bladé og Almanaker findes derimod ikke saa lidt fra hans Pen; men det maa søges under Pseudonymet *Robert Schack*.

O. C. Niensens Forældre var ret velstaaende Gaardmandsfolk, saa da Drengen havde Interesse for Musik og Læsning — efter sin Konfirmation spillede han til Bondegilder, men vilde gerne være Lærer — gav man efter for hans Ønske, og han kom i Huset hos sin ældre Fætter J. Nielsen, Knud Skytte, af hvem han blev forberedt til Optagelse paa Ranum Seminarium. 1865 dimitteredes han derfra og blev samme Aar Lærer i Løvskaal ved Randers, men flyttedes fire Aar senere til Landsbyen Laasby mellem Aarhus og Silkeborg, hvor han virkede til sin Død i en smuk Egn og mellem en opvakt Befolkning.

Nielsen vandt sine Skolebørns og deres Forældres Beundring ved sin gode Hukommelse og den fornøjelige Maade, hvorpaa denne gav sig til Kende i Fortælling om, hvad han havde set og hørt. Naar han ved et Gilde begyndte at fortælle, lyttede man til den Maade, hvorpaa han kunde efterligne Folk; navnlig ældre Folks Tænkemaade og Gebærder havde han afluret de vigtigste Ejendommeligheder, og saa kunde han oprulle det ene Billede efter det andet for Tilhørerne af det, som dog interesserede dem mest, deres Bys og deres Bedsteforældres Skikke. Og blev Halsen tør, greb han til sin Violin — ikke for at spille til Dans, men for gennem Tonerne til gamle Bondedanse og halvglemte Melodier igen at sætte Tilhørerne tilbage til den Tid, han elskede.

Man maa have dette i Erindring, naar man vil prøve, hvorledes hans

Forfatterproduktion virker. Naar han ikke selv forsøgte at faa sine Smaa-
fortællinger samlede til en Bog, ligger Grunden maaske i Beskedenhed
og Mangel paa Sans for den Side af Forfatteriet. Men tillige kan det ligge
deri, at han selv indsaa, at hans Fortællinger kun har deres Styrke gen-
nem den mundtlige Fremstilling. Forfatterne Knud Skytte og C. Thyre-
god var hans Forbillede; men han lærte ikke, at Prosasproget har sin
Form for Naturlighed, som ikke er enslydende med den mundtlige
Fremstilling. Og hans Fortællinger skades ligefrem af, ved deres Side-
spring at være i for tro Overensstemmelse med hans personlige Fortæl-
lemaade; de vrimler for meget af folkelige Vendinger, af »man siger« og
lignende til at give klare og sikre Billeder.

I Husvennens første Aargang mø-
der Robert Schack med en Fortæl-
ling »Kjællinghølmanden«, som ret gi-
ver Mandens lune, jyske Natur, skil-
drer, hvorledes han i Ro og Mag be-
gynder at slaa Hul paa Isen rundt om
den foregivne halte Stodder — men
Fortællingen mister noget af sin Kraft
ved, at Forklaringen kommer bagefter
og hamres ind med Firetommer-
søm i Stedet for i Tide at listes ind.
Og saaledes gælder det om flere af
hans ypperlige Tidsskildringer, og selv
hvor han som i en betydeligt senere
Fortælling »En lille Juleaften« med
virkelig Barnesans fortæller om den
lille Johanne's Angstfølelse, da hun
opdager, hun er ene paa Isen, lyk-
kes Fremstillingen først fortrinligt — men Indtrykket svækkes atter, da
han lader Ole Lukøje optræde.

Ole Christian Nielsen

Robert Schack kan fortælle en Anekdote morsomt — »Smørelse paa
rette Sted« — eller med Alvor — »Godt Raad skal man ej foragte«; men
vil man nyde de længere Fortællinger, maa man vænne sig til Formen.
Har man det, vil man finde gode Tidsbilleder i »Fra Stavnsbaandets
Tid«, »En skæbnsvanger Hestehandel« (fra Fæstevæsenets Tid), »Haardt
prøvet«, »Et Jagilde«, »Fra den gamle Skovridders Ungdom«. Her giver
han Skildringer fra Hoveritiden og Bondelivsskildringer, hvor gamle
Byskikke og Almuemeninger og Fyndord er at finde. Undertiden gaar
han lidt nærmere op til vor egen Tid eller til Bykulturer, som i »Smaa-
træk af Menigmand fra 48«, om Stærke Jens, eller »Det sidste det værste«;
men han har ikke Forstaaelse af, at Interessen som i den sidste svækkes,
naar Læseren holdes i Uvidenhed om, hvad det egentlig er, som har be-
virket, at Ulykken indtræder.

Kunstnerisk Forstaaelse af og Indleven i sine Personer eller Hand-

linger har Forfatteren saaledes ikke; men han skriver om det, han har hørt og set, netop som han har hørt det og set det, og da den Tid, han skildrer, hører til det forsvundne og det sjældent skete, havde det ikke været ubilligt, om en lille Samling af hans Fortællinger skaanede den interesserede for Eftersøgelsen i de forskellige Tidsskrifter, Blade og Almanaker, hvori hans Navn regnedes til de sjældne, men paaskønnede.

Jens Knudsen er født 1840 i Norring, hvor Faderen var Gaardejer og i vel en Snes Aar Sognefoged og Lægdsmand, men døde fra Kone og elleve Børn, da Jens var 10 Aar gammel, saa de Kaar, han voksede op i, var yderst tarvelige, saa meget mere som Moderen var svagelig. Bøger eller Blade saa han ikke noget til, men desto ivrigere var han i Skolen og i Legen. Som gammel Mand er Jens Knudsen lige saa stolt af at have været øverst i Skolen i fire Aar, og af at han forlod den med *Ug*, som han er stolt over, at Folk mindes ham som den ypperste i Leg. Naturbarn som han var, sang han om Kap med Fuglene, naar han færdedes i Mark og Skov; men da han var konfirmeret maatte det holde op med det glade Liv, og i halvtredie Aar gjorde han Karletjeneste i sin Fødegaard, som hans ældste Søster havde overtaget.

En Morbroder fik imidlertid sat igennem, at den begavede Dreng skulde læse til Lærer. Han kom til Lyngby Seminarium, hvor han efter egen Fortælling vakte Opsigt ved en Stil med en Vittighed, som var saa genial i sin Dumhed, at han maatte høre meget for den, og derfor stak han Piben ind, mens han anvendte sine Evner paa at lære. Han anstrengte sig for meget; han blev overfaldet af en Øjensygdом, som bevirkede, at han ikke maatte aabne en Bog de sidste 3 Maaneder han var paa Seminariet.

Med Bevis i Lommen for »bestaaet med første Karakter« begyndte han den besværlige Søgen efter Plads. En Huslærerplads ved Skanderborg opgav han snart for et lille Embede i Lyngby; men for det første var det usselt aflagt, og for det andet var det ham umuligt — at opdrive Kosten i Byen. Saa rejste han til sin Fødeby, der kunde han dog faa Kosten i sin Fødegaard, og »Skælmen Amor var nu ogsaa den, der havde sin Del i, at jeg søgte dertil; han lod mig gennemgaa et Martyrium, og jeg slap med Saar og Skrammer, men med frelst Ære«, skriver han selv.

Hvorledes det hænger sammen med denne Kærlighedshistorie har han Grunde til ikke at ville ud med; men paa mange Maader skabte den meget lidt gunstige Arbejdsforhold for ham, idet den bevirkede, at han kom til at lægge sig ud med sin nærmeste Overordnede, som, herskesyg og vist uberegnelig derefter ofte greb ind i hans Virksomhed. Desuagtet virkede han ufortrøden i Skolen, han holdt Aftenskole med Foredrag og Oplæsning, stiftede Sangforening og virkede saaledes i flere Retninger.

1871 forflyttedes han til et noget bedre Kald, Tinning Hedeskole, ikke langt fra det første. Her giftede han sig, og da der kom Børn, vir-

kede han for deres Opdragelse samtidig med at han satte al Kraft ind paa Opdyrkningen af sin Jordlod. Han lærte senere, til Dels paa egen Haand, Tysk, Fransk og Engelsk for at hjælpe Børnene, og naaede at forberede den ældste til Latinskolen. Men for Gærningen i Hjem og Skole tilsidesatte han ikke Sognet, han virkede mere uhindret her, og den Menne-skealder, hans Gærning varede, indtil han paa Grund af Tunghørhed maatte søge sin Afsked samme Aar (1905), som han første Gang saa sit Navn blandt Finanslovens midlertidigt understøttede. Han har som pensioneret Lærer ført en noget omflakkende Tilværelse, idet han vist væsentligst har taget Ophold hos sine tre Sønner.

En Tilfældighed hidførte Jens Knudsens første Trin paa Forfatterbanen. Lyngby Seminarium havde holdt 50 Aars Jubilæum, Forstanderen var blevet titulær Professor, og Festligheden fik et vammelt sødt Præg, Talerne var højtidelige, og hele Tonen fornem; dette forargede de yngre Deltagere, og J. Knudsen blev opfordret til at satirisere derover, og det gjorde han i et Digt, som fandt Optagelse i Aarhus Stiftstidende.

Det blev dog alligevel først i Firserne, at Jens Knudsen kunde tænke paa at optræde som Forfatter med noget sammenhængende i Bogform paa jysk Dialekt. Forbilledet var Blicher, og Maalet øjensynlig Knud Skytte. Om den første minder meget baade i Indhold og Form, og om den sidste minder hans Pseudonym *Peder Jæger*.

Efter N. Andersens »Skallelaust«, Blichers »E Bindstou«, Thyregods »Inger« og Træskomanden Chr. Sørensen Thomaskjærs »Nowwe Smaa-faatelenge aa Visse« (1883) bliver det næste større Dialektforsøg *Et Juelbesøgel i Knærkibøj. Faataal o Peder Jæger* (1884). Det indeholder en Samling Smaafortællinger og Digte, som — navnlig gælder det de første — er fortalt livligt og ligefremt. Sceneriet er Julegilde hos et barnløst Par, ved hvilket man fortæller og synger i Stedet for at spille Kort; det hele er gengivet med sund Komik — undertiden vel overfladisk, som naar Forfatteren fremstiller de andre Maal som komiske i Forhold til hans eget, ligesom der undertiden netop ved Sceneriet, Sammenkædningen er indsmuglet Ord og Vendinger, som er fremmede for Dialekten. Men iøvrigt er Planen god — at den minder om Blicher, kan kun betragtes som godt for en Førstebog.

Den lille Bog blev venligt modtaget af Pressen; den var imidlertid trykt skødesløst og paa daarligt Papir, saa det varede en god Stund, før den blev udsolgt — ja egentlig blev den nok ikke udsolgt, før den blev nedsat i Pris. 1907 udkom en ny Udgave. Forfatteren havde imidlertid den Glæde, at han blev Medarbejder ved »Nørrejysk Tidende«, og Redaktør Vistoft skaffede ham nogle Fortællinger trykt i Bladets Trykkeri og udgivne i Kommission under Titlen *Juleknas* 1886. Forfatteren magter ikke Rigssproget saa godt som Dialekten. Bogens Udstyrelse var

ogsaa saa slet, at den ogsaa af den Grund fik samme langtrukne Held som den første.

Med *I Ferien, Jysk Folkeliv i jysk Mundart*, (1888) vendte Forfatteren igen tilbage til den jyske Dialekt. Denne Bog indeholder tre Fortællinger af lignende Støbning som Juelbesøgelset — uden at der dog spores Fremskridt i typografisk Henseende. Indholdet er derimod lodigere og fastere i Vid og Lune, og det jydsklæsende Publikum følte sig saaledes tiltalt af den, at den, da de først blev bekendt med den — men for at dette kunde ske, maatte Forlæggeren rejse til Amerika og et nyt Forlag overtage Restoplaget — udsolgte forholdsvis hurtigt — 1905 foranstaltedes et nyt Oplag under Titlen *I de lonng Awtène*. Begge Titler svarer lige godt eller daarligt til Fortællingerne fra et »Kaargille«, et »Skaargille« og et »Rehsgill«.

1893 udgav han sin næste Fortællingsamling *Gillsjow. Skitser i jysk Mundart*. Imidlertid var det jyske — mest takket være den omrejsende Oplæser, Træskomand Chr. Sørensen Thomaskjærs Oplæsninger — kommen en Del i Mode. Forledt deraf har Peder Jæger aabenbart nøjedes med at glide lettere hen over sine Emner, og uagtet denne Bog langt fra er hans bedste, blev den udsolgt i Løbet af et Aarstid.

Hans Forfatterproduktion havde ikke givet store Indtægter; derfor offentliggjorde han en Del Fortællinger i Folkevennen samt i Aarhus og Aalborg Blade, ligesom han øvede Referentvirksomhed og nu og da politicerede. Den sidste Virksomhed kom ham aabenbart til Gode, da han i Anledning af den ny Skolelov følte Trang til at sige et borgerligt Ord mod den bestaaende Ordning af Almueskolens Tilsyn og Kaldsret og angaaende Lærernes Kaar og Stilling. Hans Stridsskrift i den Anledning hedder kort og godt *Den nøj Skuellow* og udkom 1897; det indeholder »tre Autener« i en »Gjeneralforsamling i Bruggen om den nøj Skuellow«, og man vilde kende Jens Knudsen daarligt, hvis man tænkte, det skulde gaa kedeligt til ved en Generalforsamling, han dirigerede. Sognets mest anseelige Bedsteborgere er her trommet sammen til Forhandling og Diskussion om det interessante Emne, og denne Forhandling giver Anledning til mangan munter Diskussion. Ved en Bolle Punsch giver de tre Aftener igennem snart den ene, snart den anden en Historie til Bedste om Sammenstød med en Præst eller andre Embedsmænd, og kedeligt er de ikke gengivne.

Denne Bog vakte Munterhed ved sit djærve Lune og muntre Træfsikkerhed, og dette gav Forfatteren Anledning til, allerede Aaret efter at vove sig ud med en ny, *Will Fowl*, der indeholder en Del blandet Alvor og Skemt. Som Helhed er den neppe saa morsom som Generalforsamlingen — dens pudsigste Bidrag er en »fjer Auten« til dennes tre første. Her ser man, at de gode Folk i »Bruggen« har forandret Mening siden sidst. Nu har Stemningen vendt sig imod Folketinget, og efter mange Ord og megen Tale frem og tilbage enes man om at sende en djærv Adresse

ind til Tinget. Alene den Adresse opvejer hele Resten af Bogens Indhold, og det ikke just ved sit politiske Værd.

1902 udgav han hos en opdukkende Provinsforlægger en ny Samling *Billeder fra Landet* med Skildringer og Vers paa Højdansk og Jysk, og to Aar senere udkom en ny Bog *Kronjyder. Hwædawshistorrie i jysk Mundart* med Tegning af Hans Nic. Hansen som Førstenummer af »Albert Bayers jyske Bibliotek«.

Kronjyder er tre eller rettere kun to Samlinger af Historier og Viser i Jægers Maner. De to første danner nemlig et Hele; den første foregaar ved Honsøllgillet i Maallerup, den anden Dagen efter ved Roskomsnuskildet, og det er ikke faa muntre Historier, der fortælles ved disse Gilder; den tredje Samling foregaar ved et Sølvbryllupsgilde. Det er ret gode Fortællere, Forfatteren har faaet samlet ved disse Gilder, navnlig har Ras Dejn udmærket Stof ved at fortælle om sine Skærmydsler med vrede Mødre, der har en Tungefærdighed, som ikke mange, uden netop Ras Dejn, kan dæmme op for. Las Nøjgoes Soldatererindringer om »Skjesant Illerup, dæ wa en slemme Dreng«, virker ogsaa befriende ved deres Pudsigheid, og uimodstaaelig er ogsaa Jens Kaspé, der rejser ud for at faa en Træskonavé, men faar en Kone i Stedet, idet man alle Steder, hvor han kommer, forestiller ham for giftelystne Enker og interessante Piger, indtil han bliver ved saa møjet raar en Peje med 400 Daler.

Jens Knudsen

Der er mere Dybde i *Kronjyder* end i hans tidligere Bøger; selv om Viserne stadig er lidt banale, er der dog ellers saa meget underholdende, at man i al Fald undskylder den gængse Sammenligning med Blicher. Og navnlig skal det forøvrigt have bidraget umaadeligt til Fortællingernes Forherligelse, naar Forfatteren selv oplæste dem. Han var noget ujævn som Oplæser, kunde ikke altid komme ret i Trit, men selv naar han ikke helt var i *vigueur*, skal han have læst saa fornøjeligt, at Tilhørerne betragtede det som en Oplevelse.

1910 udsendte han en Samling »Histaarrier i jydsk Boenmoel«. Det er, som *Billeder fra Landet*, af hvilke enkelte Fortællinger her er gengivne i jydsk Dialnkt, Enkeltfortællinger. Særdeles heldigt undgaar man saaledes den ellers nærliggende Sammenligning med »E Bindstouw«, og dette virker til Fordel i Bedømmelsen af Fortællingerne. Som nu »Ve

en Stationsbøj, (tidligere »Mer end Politistaven«) om Stationsforstanderens og andre Notabilers Gøren Løjer med de tilflyttede Folk af Bondestanden — for Resten »it o allbejst Kallive«, indtil en af disse Tilflyttere, nok mest ved sin dygtige Kones Hjælp, kommer saaledes i Vej, at han kunde holde sin Søn paa Seminariet, og denne Søn bliver det, som gennem Oprettelse af en Højskole, af Afholdshjem og Bibliotek, førte ren Aand ind, »aa oll Doerskav swann som Duggen faa Suelen«.

»Et Rigsdagsemne« (tidligere »Gaarden, men ikke Pigen«) omhandler Forskellen mellem den spidsfindige, lune og den trohjærtet enfoldige Jyde — denne Gang begge — Bønder; men her er det den snu, som overlister og beholder Sejren, d. v. s. fralister den anden Gaarden. Den maa imidlertid ved Replikskiftet mellem de to og i Iscenesættelsen af den List, hvorved Gaarden vindes, samt ved Skildringen af den Maade, hvorpaa den trohjertede, men arbejdsomme Bonde og hans villiestærke Datter tager den Skæbne, der bydes dem, regnes til P. Jægers bedste, og dette gælder ogsaa »En standhafti aa døgti Kuæn«, idet man maa huske, at Dialekten sjældent tillader indgaaende Sjaaleskildring, men gaar rask hen derover for at opholde sig ved de Skæbner og Hændelser, som indtræffer — i det Tilfælde med den dygtige og standhaftige Marens Mand og Børn.

Maalet for det Forfatterskab, Jens Knudsen lod udkomme under Pseudonymet Peder Jæger, blev at virke for sund Oplysning. Gang paa Gang taler han om Afholdssagen og Bogsamlingsagen og Husflids Betydning til Fremme af Orden mellem den Befolkning, han skildrer; men dette Maal begrænser ikke hans Midler. Hans Smaafortællinger giver et sanddru Billede af Kronjydernes Liv og Færden, og den som vil kende noget dertil eller vil studere den Dialekt, som er ved at udviskes, kommer ikke uden om Peder Jægers underholdende Forfatterskab.

Der er to Lærerforfattere af jysk Oprindelse, som maa nævnes her. Deres Fortjenester er mest folkløriske, og deri overgaar de langt Knudsen; men deres Skildringer har desuden saa meget menneskeligt og kulturelt, at man ikke tavt kan glide hen over deres Smaabøger.

Ove Larsen Grønborg (1815—1880) dimitteredes fra Snedsted og ernærede sig ved sin Lærergerning, indtil en Uoverensstemmelse mellem ham og hans Bisp 1871 bragte ham til at søge Afsked. Han tilbragte de følgende Aar paa en lille Gaard og syslede med at samle og nedskrive Musmolt (Modersmaalet), den Bog som 1884 udgaves under Titlen *Optegnelser paa Vendelbomaalet*.

I Anekdoten om Jakob Nåls og hans Lærling Kræn Skal findes nogle fornøjelige Historier, som rigtig giver den tørre Jydes Lyst til at dreje sine Nærmeste en lille Smule, saa de bliver til Latter, og i Krøniken om Nils Ejfejsteng (Indfæstning) er noget af det samme — Forfatteren har desværre kun ikke gjort noget Forsøg paa at give hele Karakteren; men selv Anekdoten har Liv, naar den fortælles saa mundrøpt som i Grøn-

Ove Larsen Grønborg

borgs Dialektgengivelse. Det ses ogsaa f. E. i Eventyret om Pol Stin (Povl Steen), som gæster Bjærgfolkene og overlister dem Gang paa Gang, indtil de maa købe ham bort. Stoffet er ikke nyt, men desto større er den Ordkunst, som giver det Glans.

Christian Martinus Christensen Kvolsgaard er født 1857 paa Bjærgtet i Lild Sogn, hvor hans Fader, der var Husmand, tillige ernærede sig som Karretmager og ved Fiskeri. Efter sin Moders Død kom han som Plejesøn til en af Gaardmændene paa Bjærgtet, derfra gik Vejen til Ranum Seminarium, hvorfra han dimitteredes 1874, og hvortil han efter forskellige Ansættelser 1890 kom tilbage som Lærer.

Kvolsgaard gjorde først 1879 sin Indtræden i Litteraturen gennem »Børnevennen« med en lille Børnefortælling »Historien om Johannes«, senere optraadte han paa Opfordring med Skildringen »Lild Sogn ved Vesterhavet« (Nutiden 1884). I den havde han dukket sig saaledes ned i Minderne fra sin Barndomsegn, at han, kan man sige, blev der for bestandig.

1886 udgaves af Universitets-Jubilæets danske Samfund *Fiskerliv i Vesterhanherred* og 1891 udgaves hans med mange Forkortelser omarbejdede *Spredte Træk af Landbolivet*; han omarbejdede den saa ofte, fordi Feilbergs Bondeliv udkom, mens han udarbejdede den. Disse to Bøger er hans litterære Indsats, og det gælder om dem begge, at de ved deres Dialekt og deres Formaal er endnu mere folkloristisk interessante end Grønborgs, og dog staa de ogsaa som litterære Minder om den Tid og de Mennesker, de behandler.

Thi efter Læsningen, naar Dialekten er holdt op at summe for ens Øre, naar de brogede Kulturminder er traadt tilbage i Bevidstheden, dukker pludselig et Navn op — Aksel Hole, som kørte Dag og Nat, indtil han kom til Skagen og fandt Navnebrættet, det eneste han saa eller hørte til

Christian M. Christensen Kvolsgaard

Skibet eller Drengen. Eller den gamle Kærbo, som mente han ikke havde gjort Havet nogen Fortræd, men hvem Havet dog til sidst tog det bedste fra. Man undrer sig lidt over, hvorfor disse Mennesker dukker frem efter det, man har læst om gammeldags Fiskerliv, og til sidst standser man ved, at det er deres Skæbner og Maaden, de er fortalt paa, den trohjerdede Maade, som minder saa meget om Blicher i Landsbydegnens Dagbog. Man føler sig sat tilbage i Tiden, og synes næsten, at tro, at Menneskene var stærkere og bedre den Gang, og man slutter sine Overvejelser med at sande, at Kvolsgaard er mere Digter, end han vist selv tænkte.

Dog det sidste, at han ikke selv skulde vide det, modbeviser han ved den lille rimede Digtrække om »Wolle Krænsen«, hvormed den ellers rent folkloristiske Bog, *Spredte Træk*, sluttet. Det kan ikke undre, om han ved senere Lejlighed optræder selvstændig i jysk Dialekt.

Niels Frits Vestergaard Nielsen fødtes 1854 i Hvornum ved Hobro, hvor Faderen var Lærer og Kirkesanger, indtil han 4 Aar senere forflyttedes til Fjellerup ved Grenaa. Det var en stille Egn, Drengen kom til at vokse op i, og det gjorde stærkt Indtryk paa ham, da Pastor Vilh. Beck kom til Nabosognet og der gik Ry af hans Forkyndelse. Med Undren saa Drengen sin Fader hver Søndag gøre sig færdig med sin Kirkepligt for at vandre af Sted og høre Vilh. Beck, og han grebes selv stærkt af dette Røre.

Vestergaard Nielsen hørte til en gammel Lærerslægt, saa Valget af Livsstilling var ham ikke vanskeligt; han kom 1871 paa Lyngby Seminarium og dimitteredes 3 Aar senere derfra for at virke som Hjælpelærer halvandet Aarstid nær ved Viborg. 1876 kaldtes han som Andenlærer til Nordby Skole paa Fanø, men ombyttede Aaret efter dette Embede med Egense Skole ved Aalborg, for Aaret efter at kaldes til Vorde ved Viborg, og her virkede han i 20 Aar; da kaldtes han af Konsistorium 1898 til Gladsakse.

Da han kom til den lidet opvakte Egn ved Vorde, begyndte egentlig hans Manddomsgerning; men da havde han ogsaa gennemgaaet stærke aandelige Kriser, havde nærmet sig den Beckske Mission og fjærnet sig igen, havde haft den grundtvigske Retning tæt inde paa Livet, men var passeret den, og Resultatet af disse Kriser laa nu lejret i hans Sind som ubøjeelig Trang til Oplysning af de Børn og de Folk, som kom ham nær.

Da Vestergaard Nielsen mærkede, at Embedets Indtægter ikke slog helt godt til, opdagede han, at han havde et lille pekuniært Talent i sin Fantasi og sin Kombinationsevne; han sendte N. C. Rom de første Penneprøver, og maaske for at efterligne Forgængereren i Embedet skjulte han sit Navn under det af Rom fundne Pseudonym *Folkvar Krag*, og under dette saas i 80erne i Husvennen adskillige Smaafortællinger, som baade var fornøjelige og underholdende.

Saa skete der imidlertid noget, som blev afgørende for hans Syn paa Forfatterskabet; han havde sendt N. C. Rom en Fortælling, som denne fandt saa god, at han lod sin Julebog tage Navn efter den. *Hjemmekinesere og andre Fortællinger* af forskellige Forfattere udkom 1886, og i Titelnovellen behandler F. Krag en rigtig gammeldags Landsbybefolkning og dens Forhold til en ny Mand, som vil paatvinge den Agtelse for sig selv, og vil dette ogsaa for at vinde den Pige, der var den eneste, som ikke viste ham bort.

Fortællingen er bedre end de første fra hans Haand; den gør et mere indlevet Indtryk. Det blev han selv opmærksom paa, og saa fik han vel for første Gang en oplivende Fornemmelse af, at han ved at skrive kunde naa mere og andet end blot at forbedre sine Pengeforhold.

Som den alvorlige Natur han var, følte han sig ikke tilfreds med sin egen Digtning, mest om Læreres og Gaardmænds Skæbner; det var ham vel uvirkeligt, han maatte sit eget Liv og sine egne Tanker nærmere ind paa Livet, og derved var fremgaaet hans lilletiltalende Fortælling *Fra Kirkelivet* (1886). Skildringen af Lærer Jørgen Sand, som her træder i Opposition mod sine Foresatte, er ikke helt almindelig. Fortællingen har vel som Helhed mere Karakter af en Studie *ad vivum*; Fremgangsmaaden, Omhuen for at intet lades uoplyst nærmer sig paa sine Steder mere Topografi end Digtning; men netop derfor træder Fortællingens faa Personer levende frem. Man føler Jørgens Kamp for at lære sin Kreds at kende, og da det er naaet, for at udvikle den, og man mærker, hvor han maa kæmpe med Præstens, Herremandens og til sidst den visiterende Biskops Overlegenhed. Det er skildret saa levende, at man synes, man kan nævne baade Bispe og Præst ved Døbenavn.

Ikke fuldt saa personligt virker hans næste Bog *Sognepræst og Sogneborn* (1887), men derfor er den ikke mindre sand. Man føler formelig, hvorledes Forfatteren er blevet sit Maal mere bevidst. Med Interesse følger Læseren den unge Pastor Iver, lige fra det Øjeblik han holder sit Indtog i Fjældby og i sin Stue udmaler sig, hvorledes han vil modtage Sognets raadsspørgende, placere dem og tale til deres Hjerter, og indtil han gennem mangehaande Erfaringer — Forargelsen over, at han byder de vakte Oplæsning af Messingjens — naar at komme helt til Forstaaelse med sin Menighed.

Der er over Skildringen noget saa tilforladeligt og trohjærtet, at man

Niels Frits Vestergaard Nielsen

straks føler, hvorledes der er grebet ind i Livet for at hente Stof, og saa har Forfatteren et sjælden godt Kendskab, navnlig til det gammeldags, enten det nu findes i Kroliv eller Bondestue, ved Julegilde eller Legestue.

1891 udkom hans næste Bog, *Fra Lyngens Land*, og den blev hans sidste. Den indeholder tre Fortællinger, af hvilke den sidste er den tidligere som Bog udgivne »Sognepræst og Sognebørn«; de to andre, »Minders Magt« og »Landsbylæreren« staar paa Højde med den. Den første fører atter ind i en lille Egns religiøse Liv; den skildrer navnlig en ivrig Lærers og en opvakt Kolportørs forskelligartede Optræden, Virke og Udvikling, mens den anden troværdigt skildrer en Skolelærers Kamp for at vinde frem. Lærer Møller følger vi fra hans Vandring til Sogneraadsmedlemmerne for at faa deres Stemme, — og under den dukker pludselig en Kollega op, som har sine Papirer indsvøbt i en Avis, men Avisen er forskellig, eftersom han skal gæste en Højremand, Venstremand eller Grundtvigianer — indtil han selv vælges til Sogneraadsmlem, og vi følger hans frugtesløse Kamp for at bevare sin Forlovelse med den forfinede Frøken, indtil han gifter sig med en af Sognets Piger.

Emnerne kendes andre Steder fra og er maaske behandlet med mere Uddyben eller større Kunst; men derfor taber Folkvar Krag's Skildringer ikke i Umiddelbarhed. Han har som nævnt sin Styrke i Skildring af de religiøse Sindsrørelser og af de gammeldags Bønder i deres Optræden ved Folkemøder eller Sogneraadsmøder. Religiøs Vækkelse og Uvidenhed, Sløvhed og Overtro er forunderligt nok de Strenges, hvorpaa han spiller bedst.

At han fører ind i Vækkelsens mindste Rørelser hos betagne voksne og forbavsede Børn, er det nye, han tilfører Skolelærerlitteraturen; men saa har han tillige en sjælden Evne til at give Mændene deres ejendommelige Sider, naar de ved Gildet ruger over deres Kaffeputse, praler, skændes og bander i Sky, og give Kvinderne deres, naar de lukker sig inde i den ene Stue, skubber Døren til for i Ro og Mag at tiltrække gode Naboer, som ikke er til Stede, og Tyendet. Men han mangler heller ikke Blik for, hvorledes Ungdommen af begge Køn øder Tiden med Svir og Nattesjov, og med et lunt Blik skeler han hen mod dem, som følger Tidens Krav om Oplysning og nyttig Anvendelse af Evnerne.

Med disse tre Bøger standsede Folkvar Krag's Udgivervirksomhed. Næsten kunde det se ud, som han skuffedes over, at hans Held ikke blev større. Han saa Kolleger, for hvem han bogstavelig talt rettede Stil, vinde frem med en Overfladiskhed og Lyrik, som han i hvert Fald ikke kunde tillade sig, og saa tav han. De Læsere, som een Gang var blevet opmærksomme paa hans Navn, kunde vel ikke helt slaa sig til Taals. Baade Husvennen og Søndagsbladet indeholdt i de nærmest følgende Aar enkelte Smaafortællinger, af hvilke enkelte fortjente at udgives. Det gælder navnlig »Karl Munks Kærlighedshistorie«, der paa Grund af sin Livlighed og Indlevethed ikke fortjente at gemmes hen i Tidsskriftet, hvor den saa Lyset.

Vestergaard Nielsen syntes imidlertid ikke selv saaledes. Beskeden til det yderste, men derfor ikke uden Selvfølelse, mente han, at de tre Bøger var tilstrækkeligt Minde om en Forfatter, der blev det mod sin Villie og ulykkeligvis manglede Selvhævdelse for at gøre sig gældende saaledes, som det er nødvendigt i vore Dage. »Kærlighedshistorien« blev hans sidste, og saa godt skjulte han sit Pseudonym, at det her er første Gang, den røbes.

Naar Folkvar Krag's Produktion saaledes traadte tilbage i hans Bevidsthed, skyldes det dog ikke alene den Omstændighed, at Anerkendelsen for mindre originalt Arbejde fik den til for ham selv at tabe i Værd; maaske var han alligevel kommet til selv at se Værdien af sine Arbejder, hvis ikke hans Helbred havde været saa skrøbeligt. Efter at han var flyttet til Gladsaxe, blev hans Syn efterhaanden saaledes svækket, at han gennem mange Aar helt har maattet opgive at skrive eller blot læse.

Men skønt Folkvar Krag gennem mange Aar har tiet, og skønt Forfatteren har gemt sig for Offentligheden, maa han fremdrages her med eller mod sin Villie; Skolelærerlitteraturens jyske Hjemstavnsdigtning er trods sit Omfang for begrænset til at kunne undvære en saa oprindelig Forfatter.

Anders Jensen Meldgaard (1844—93) var en Gaardmandssøn fra Hvingningdal ved Silkeborg; det var ikke noget fattigt Hjem, han voksede op i, men Stedfaderen ønskede han skulde arbejde. Han blev sendt i Marken med en Brødskorpe og et Stykke Ost for at vogte Faar; men han havde Ingemanns Romaner med, og sine Talegaver øvede han paa Faarene. Efter Konfirmationen kom han paa et Teglværk; men hans stadige Lyst var at læse, og da Stedfaderen døde og han fik en Fædrenearv, tog han til Blaagaard. Han vilde gerne være blevet i København, men det kunde ikke ske, og 1867 kaldedes han til Emborg, det gamle Øm Kloster; der slog Minderne Kreds om ham, idet Tanken om Munkelivet ved Mossø forenedes med Minder fra Ingemanns romantiske Verden.

1873 flyttede han til Bjedsted ved Skanderborg, hvor han begyndte at samle Materiale sammen, men de Skildringer, han fik nedskrevet, brændte med Skolen, saa han maatte begynde paa ny, og hans første store Arbejde blev en historisk Roman, som han under Pseudonymet *Sigurd Lind* udgav 1882. Da han 1882 fik Understøttelse til at undersøge Klostre og Herregaarde, gav Rejsen Anledning til en ny historisk Roman, 1884. Men efter de to historiske Skildringer gav han sig i Kast med sin Samtid, og det synes, som den historiske Sans har fulgt ham her, idet han er den første Jyde, som lader Politiken og Dagens Forhold leve ind i sine Fortællinger.

Meget naaede han dog ikke at faa udført — egentlig kun at faa udtrykt et klart Billede af sin Opfattelse af Livet og Forholdet mellem Mand og Kvinde og at faa sit Pseudonym kendt; han kom een Gang

paa Finansloven, men en Lungebetændelse bortrev ham da efter faa Dages Sygdom.

Pastor Brandt (1888) og *Brydninger eller Ivar og Sigrid* (1891) hedder de to Samtidsromaner, han udgav under sit Pseudonym. Bortset fra Smaating og navnlig modnere Syn og personligere Karakteristik i den sidste og noget mere fremtrædende Handling i den første maa de siges at ligne hinanden mere, end egentlig er godt for den umiddelbare Læser. En Mand, Præst eller Teolog, forelsker sig helt vanvittigt i en ung Kvinde, saa hun bliver hans Afgud; men denne Forelskelse gør ham skinsyg og urimelig, der sker et Brud, Vanskeligheder taarner sig op, saa Tilnærmelse er utænkelig. Han bevarer sin Følelse, mens Kvinden trodser sig ud i nye Indtryk; men tilsidst mødes de i Livet. Forudsætning for gensidig Forstaaelse er tilvejebragt, og menneskeligt Grundlag for Samliv bliver muligt — i *Pastor Brandt* forhindres det dog ved hans Død.

Trods dette ensartede virker de to Romaner paa Grund af de Sidehandlinger og det Liv, som skildres, ikke trivielle, og navnlig bærer *Brydninger* Vidnesbyrd om, at Forfatteren har Blikket opladt for Tidens betydelige Rørelser; Kvindesag og Valgret ses her første Gang, og Politik betragtes ikke som hos Knud Skytte eller andre som Intrigestof, men skildres som et af de Elementer, der kan bære Mænds Udvikling og Udsyn op over snærende Forhold.

1893 udsender *Sigurd Lind* en Novellesamling *Lyngholmster*; den indeholder enkelte Julefortællinger, desuden Skildring af en Sømands forhulede Liv (»Læreren og hans Elev«), af en ensom Politikers Liv (»Redaktøren«), af en Læges Husliv og Virke (»Kamp«) og en Præsts Omvendelse fra Domsforkyndelse til Fredsprædiken. Det er kønt, men uden egentlig Kraft, og i de andre Noveller er Emnet stadig det, som findes i de to Romaner. Der er noget moderne i Skildringen af de Kvindeskikkelser, som har vanskeligt ved at binde sig og kalde den Mand og Herre, de elsker inderligt, og som derfor flagrer ud — ikke just til Held og Glæde for sig selv eller dem, de forbinder sig med; men saa ens som hos Sigurd Lind er dog Kvinderne ikke, og saa trofaste og religiøse er vel nok de færreste Mænd. Endnu i Novellen »Ellen« (i Hjemme og ude, udgivet 1893 af S. Gundersen) findes Typerne.

Meldgaard har som antydte Blik for sin Tids Rørelser, men Forholdet mellem Mand og Kvinde behandles for ensidigt til at interessere; man faar den Tanke, at Forfatteren har haft for ensidig Opfattelse eller Ide; var han befriet derfor eller havde han lært at se mangfoldigere her, vilde hans Bøger være blevet interessantere. Nu har hans Død bevirket, at de mere læses som Typer paa hans Opfattelse end som virkelige Skildringer af Folkelivet. Han indtager derfor en egen Plads. Ogsaa hos andre Forfattere kan samme Emne gaa igen; men man faar mere Indtryk af, at det da er de opfattede Personer, som er ens, end at det skulde være Forfatteren, der som Meldgaard kun vil slaa til Lyd for et idealistiskt om end noget vemodigt Livssyn.

I en Bondegaard, som henimod tre Hundrede Aar var gaaet fra Slægtled til Slægtled i Landsbyen Trelde, fødtes *Jens Nielsen Skytte* 1845, og han voksede op med Naturindtryk fra den skovrige Landtunge, der ompidskes af Kattegat. Jens elskede at ture om i Skov og ved Strand med en Ven, en langhaaret sort Hund; men ikke mindre elskede han at lege med sine andre Venner paa Gaarden — Smaagræsene. Da Skolen begyndte, maatte han vel savne sine Legekammerater — ja, han savnede dem, og helt Dydseksemplar bliver man jo ikke i Skolen, naar man sidder inde og længes ud.

Men ogsaa i det hyggelige, arbejdsomme Hjem kunde Udlængslerne opstaa. Sagen var, at Faderen — efter Sønnens Udtalelse en jævn god Jordbruger, Bror Jagtgal paa en Hals og et stort Stykke af en Sagamand — var en Fortæller, som navnlig med stor Troskab bevarede Sagn og Beretninger fra ældre Tider, fra Svensketiden, og Tiden, da Ulve og Vildsvin holdt til i Skovene. Juleaften fortalte han alvorlige Historier, men Nytaarsaften kunde han slaa Gækken løs og fortælle Skæmt og Løjer. Nytaarsdag stod Langbordet dækket, og Kaffekedlen var ikke af Ilden Dagen igennem; men om Aftenen gik Dansen løs, og Skæmten brød frem igen med Sang og Fortælling. Herom faar man Indtryk gennem Skyttes *Hjemstavnsbilleder*.

Under barnlige Udlængsler voksede Drengen op, men Gaarden fordrede, at han tog Del i Arbejdet. Driften krævede hans Hjælp, men styrkede hans Kraft, saa han blev baade stærk og velvoksen og blev straks taget til Soldat, da han 1868 meldte sig paa Session. For ham var Tjenesten ikke en Plage, men en Sundhedskur med Glæde og djærve Løjer, som han ikke kan glemme. Ofte dukker et Minde fra den Tid frem paa tilsyneladende umotiveret Tid og Sted, men altid yderst pudsigt. Da han havde udtjent, blev han taget til Korporal; paa Korporalskolen i Odense trivedes han ikke mindre godt.

En Sommeraften 1868 traf han sammen med Mads Hansen. Det blev ham en uforglemmelig Aften. Gennem Samtale med ham følte Skytte sig hendragen til en ny Verden, hvori han vilde leve og virke. Han sluttede Venskab med Mads Hansen, og Forkæmperne for Højskolen og Folkevækkelsen paa Fyen gav ham en Plads i deres Midte; men navnlig Mads Hansen følte han sig tiltalt af. Skytte kom først til Vesterskerninge som Elev; senere virkede han som Lærer. Han tog saa som Elev til Askov og til Gotfred Rode paa Skovgaard og virkede derefter som Lærer paa Vinding Højskole ved Vejle indtil 1880; efter den Tid levede han som Litterat, flyttede til Kolding som Medarbejder ved Højskolebladet og redigerede senere »Børnenes Blad« o. fl. Skønt Lærer uden Seminarieeksamen er han dog straks regnet med blandt Skolelærerlitteraturens første Mænd, derfor kan han ikke forbigaaes her.

Som det var Mads Hansen, der gav Jens Skytte den første Impuls til at virke i Lærergerning, var det ogsaa ham, der opfordrede ham til at betrede Forfatterbanen, og saaledes skete det, at Sydfyens milde og

livlige Egn fik Barndomsdrømmene til at gro, og i »Den ny Almanak« (1873), udgivet af Mads Hansen og Anton Nielsen, findes hans første Penneprover, Smaasagn »Nis Pugh«, som genfortaltes efter Faderens Tilsigelse. I næste Almanak findes en længere Fortælling i jysk Mundart »Hva Palle ku hovs« med Misforstaaelser af fransk Soldatertale à la Blicher. Men forinden havde et lille friskt Fodtursbrev »Fra en lille Udflugt« fundet Vej til »Husvennen«s første Aargang, og i dette folkelige Blad læstes ogsaa hans første højdanske Fortælling »En uheldig »klog« Mand« om Slangen, som fordreves fra Anders Bilets Paradis. Og lidt efter lidt saas nu Jens Skyttes Navn dér og i flere folkelige Underholdningsblade, og efter Sigende var der kun en, som var utilfreds dermed.

Nu havde Jacob Nielsen en lille halv Snes Aar hæderligt arbejdet for at skabe sig Forfatternavnet Knud Skytte, og saa kom der en anden, som vilde — — ja, hvad vilde han egentlig med at tage det Navn. Til sidst skal Jacob Nielsen have skrevet til Jens Skytte og bebrejdet ham, at han tog samme Navn, men da han saa fik at vide, at hans yngre Værkfælle bar sit Skytte-Navn med Døbesedlens Ret, forsonedes ogsaa han med det opdukkende Forfatternavn.

Mærkelig nok brugte Jens Skytte ikke det sædvanlige Middel, gennem Bøger at slaa sit Navn ind i Folks Bøvidsthed; han nøjedes med at lade det se under Fortællinger i Ugeblade og Julebøger. Først 1888 (15 Aar efter sin første Optræden) udgiver han sin første Bog *Jævne Folk*. Dette Bind, der rummer et lille Udvalg af de bedste Noveller, han hidtil havde udgivet, giver i Virkeligheden et fyldigt Indtryk af de Strenge, hvorpaa han ogsaa senere kommer til at spille. »Brogede Blade« giver en Række løst sammenkædede Friluftsbilleder fra Jagten, og de sprudler af frisk Natursans, udmærket Humør og pudsige Optrin; »Hjorteskindet« er en frejdig og fornøjelig Fortælling fra de gode gamle Dage, mens »Krigsmedaljen« rørende skildrer en Nutidsbegivenhed, og endelig spotter han i »Paa Jagt« de moderne realistiske Forfattere, som — desværre — altid blev ham en Torn i Øjet. Man mærker, hvor nøje han kender sine Gaardfolk og Landsbyhaandværkere, sine Fiskere og Jægere; han har ikke forgæves levet mellem dem og iagttaget deres Ord og Gebærder, deres Haardhed og Følsomhed i alvorlige og lystige Situationer, og han har opdraget sig selv til at se deres pudsige og rørende Adfærd og Egenskaber. Men ikke ringere er hans Sans for Mark og Skov og for Skildringer af deres Skiften i bagende Solskin og piskende Storme.

Kun een Ting var ikke helt kommet frem i den første Novellesamling — den Glæde, der opstod hos ham, naar han mindedes Soldatertiden; den kom til Gengæld stærkere og fornøjeligt frem i den første af de tre Noveller »Menig Nr. 87«, han 1891 udgav under Titlen »*Bejlere*«; de to andre er jævne Virkelighedsskildringer.

Denne Samling fik ligesom den første en gunstig Modtagelse af Pressen; men mest Betydning havde det vel, at Anton Nielsen ikke blot bød ham »Velkommen og Broderskab imellem os folkelige«, men at han ka-

rakteriserede ham som en god Skildrer af jysk Folkeliv, »der i Humor overgaar baade Thyregod og Knud Skytte og undertiden staar i Højde med Sten Blicher«.

Det er altid kedeligt med denne den snævre Kreds' eller enkelte Stands Trang til at præmiere; den virker ligesaa sløvende i almindeligt Omdømme, som den i Virkeligheden er vildledende. Thyregods lyse Smil, Knud Skyttes tørre Lune og Blichers overlegne Humor har intet at gøre med Jens Skyttes Munterhed og kaade Spottelyst — Humoristen blandt Skolelærerforfatterne Em. Henningsen er glemt i denne Sammenligning. — Det vil dog føre vel vidt, nærmere at karakterisere dette, men lettest naar man vist til Kærnepunktet ved at betragte Forskellen mellem vestjysk og østjysk Bondekarakter, hvilken Forskel næppe har været Anton Nielsen bevidst, da han skrev.

»*Gamle i Gaarde*« (1894) er den træffende Titel paa Skyttes næste Novellesamling. I den rykker den sindige Ungdom forsigtigt frem mod den gamle; men Alderdommen er sejt, enten den er iklædt Ma' Offers værdige Enkedragt (i »En Trækfugl«), eller den er i militært Antræk (i »Det er Tidsaanden«), og den er det selv i Krybskyttemundering med Protest mod nye Herrers Villie (»Krybskytter«). Men her er ikke Spørgsmaal om 70'ernes Ideer; det er Højskoleungdommen og Skyttesagen, eller det er nye Herskeres Forsøg paa at sætte ny Lov igennem, som gør Ungdommen oprørsk og selv villende. Kampen for det nye skildres endnu i sin Begynden og Vækst, ikke som om Sejren var vunden eller let at vinde. Selv om Ma' Offers, som det storslaaede Menneske hun er, kan gaa i Breschen for den hinkende Skrædder, og selv om hendes Syn paa Sennen og hans Ven kan ændres; hun forbliver dog den sikre, tronende »Majestætiskhed«, for Mildheden, den kommer ganske vist med Aarene, men forsoner alligevel ikke med »det nymodens Latin«.

»*Ved Vejskjellene*«, som kom 1895, indeholder flere Smaafortællinger uden sammenholdende Tanke. De lystige Historier er dog i Overtal, med pudsige Karakteristiker af Personerne og snildt opfundne Narrerier, idet kun »En Julegæst«, der er lidt sødladen, og »Rotter« kan siges at repræsentere den alvorlige Side af Forfatterens Livssyn, hvilket dog ikke vil sige, at de ikke er fornøjelige. Men denne Novellesamling er en Række, vist af ældre Ting, som for Forfatteren selv kun betyder et lille Hvil paa Vejen, en lille Vittighed, inden han skred til sit første Forsøg paa sammenhængende Fortælling, mens »*Hjemstavnsbilleder*« fra samme Aar er en lille, maaske befrugtende Dukkert i Erindringerne fra Hjemmet med stor Anvendelse af Faderens Fortællinger, som giver et i sin Troværdighed forfærdeligt Billede fra Svensketiden.

»*Færgfolk*«, der udkom 1896 og i ny Udgave 1903, aander af Friskhed og Humør. Hvis man tør sige, at en Forfatter kan have Held til at lægge sin Personlighed ind i een Bog, fristes man til at sige det om *Færgfolk*, som paa den smukkeste Maade forener Forfatterens Munterhed i Fremstilling, Djærvhed i Udtryk, Sikkerhed i Opfattelse med Klarhed

til at fastholde Maalet for sin Digtning. — Ikke at den Forening glipper for ham i hans senere Produktion, men der er i denne Roman en Friskhed, som senere enkelte Steder i al Fald er erstattet af en Skrivefærdighed, som ikke helt er forenelig med Knaphed i Karakteristik eller Stemningsgengivelse.

Vi føres til Trelde og den brede Vejle Fjord — et udpræget østjysk Landskab med Luft fra Hav og Strand. De gode Vejstrupfolk har kun Forbindelse med Omverdenen gennem Færgestedet; saa de lever noget indesnævret, saadan hen sidst i Tredserne, da *Færgfolk* spiller. Og de lever saa meget mere indesnævret, som de holdes i Kampstilling af deres to Førere Degnen Krogh og den selvraadige Iver Aastesen; kun enkelte, Færgeparret og en Familie som Havs, har saa megen Selvstændighed, at de kan se ud over Naboens Mark. — Saa skildres der, hvorledes den ny Skoleholder kommer ind i denne mudrede Andedam og pirrer op, saa der kommer til at staa Gny om hans Person. Han skal til sidst være Egnens Rigsdagsmand.

Men ligesom Flemming føler Livet saa kraftigt i den nye Egn, at han hellere vil fortsætte sin Gerning end begynde inde paa Rigsdagen, saaledes føler Læseren, at Forfatteren selv har grebet kraftigt ind i Livet og skildret levende Mennesker, som kæmpede og haabede. De Steder, hvor Forfatteren i gammeldags Stil bruger Pegepind (»Det var kønt gjort af Niels, at han . . . og det er ogsaa for godt til at dølgjes, at BARNET . . .«), virker han maaske aller troværdigst, idet han giver Forestilling om, hvor meget han selv føler for de Mennesker, hvis Liv han skildrer paa en saadan Maade, at enkelte Optrin og Scener efter Læsningen træder frem i ens Bevidsthed.

Hvis jeg i den følgende Undersøgelse ikke altfor ofte vilde komme til at slide paa Vendingen, at Skolelærerlitteraturen træder ind i en ny Fase, kunde jeg ønske at bruge den om denne Bog, fordi Skytte her mere end de tidligere Forfattere tegner et jysk Samfund. Dette maa ikke forstaas saaledes, at de enkelte træder mindre selvstændigt frem. Tværtimod træder enkelte endog meget stærkt frem, men det sker i Forhold til Omgivelserne.

Fra Hus til Hus, fra Familie til Familie trækkes Skildringen rundt. Om det hele snævrer Forholdene, Skoven og Vandet, og over det staar de Ideer, de aandelige og virkelige Uvejr, som fremkalder det i Menneskene, vi stifter Bekendtskab med. Der er Stædighed, Haardhed og Villie i disse Mennesker, som lever afsondret, men saa tæt ind paa hinanden, at der maa kæmpes selv i Hjemmene, om Sønnerne maa lystre eller Faderen bøje lidt af.

I *Færgfolk* gav Jens Skytte en Skildring af Befolkningens Kaar i Tredserne; hans næste Bog bygger kun tildels videre paa dette Grundlag. *Guld og grønne Skove* udsendtes i to Smaabind 1897 og 1899 (1900 og 1901 udkom de i ny Udgave). Her er vi nemlig rykket en halv Snes Aar frem i Tiden. En fremmed Fugl, Jørgen Bygum, har slaaet sig ned i Milsted

(vel i Treldeegnen), og om hans Oplevelser dør handler den nye Roman. Der er over denne Bygum en Friskhed og Djærvhed, som virker ganske umiddelbart; men efterhaanden som han føres ind i den nye Kreds som et Forargelsens Tegn — eller som Hjælp for enkelte, savner man i Skildringen af de andre Personer en vis Dybdekarakteristik — som af den gamle Foged, da han i det uforglemmelige Optrin ved Sønnens Bryllup møder frem i Pjalter.

Skytte har her i Skildringen af denne Familie givet en Række glimrende Billeder fra en velstaaende Storbondes Hus. Hvor meget er givet saa stærkt, ønsker man større Dybde, derfor synes man ikke, det er nok, at Bygum skildres indad, ogsaa Sinnet, den prægtige Kvinde, som han vinder, ønskede man at kende mere til. Men det, som her er givet om Storbondeslægtens yngste Medlemmers vaagnende Trang til Selvhævdelse er saa stærkt og dygtigt skildret, at ogsaa denne Bog maa regnes til Skyttes bedste.

Forfatteren har øjensynligt selv haft en Fornemmelse af Læserens Trang til at vide mere, end Bogen fortæller, ellers vilde han vel ikke, som sket er, lade dem vende tilbage i delvis nye Omgivelser i en af sine følgende Bøger. *Folkene paa Lille Dyre* (1900) hed hans næste Roman, og *Arvesølv* (1903) fulgte efter den.

Disse to Bøger lægger saaledes Beslag paa Interessen, at det maa forsvare en let Gliden hen over Novellesamlingen *Fra Skov og Strand* (1899), i hvilken navnlig »Wolles Dreng« og »Ene« indtager en smuk Plads i vor folkelige Litteratur.

Folkene paa Lille Dyre er igen en Bog, som slutter sig tæt om de faa Mennesker, der skildres, og den giver klar Besked om de tre Personer, som maa siges at være Hovedpersonerne: Knud Steffensen, hans Kone og Else Marie, som nok engang var udset til at blive Knuds Kone paa den Gaard, hendes Mand ødede. Men saa dukker der andre Mennesker op, Folkene paa Bjerregaard og den vimse Fynbo Søby Skovkrog, de tres Karakterer udvides paa godt og ondt ved, at disse nye indføres, og da Bjerregaardsideen viser sig uigennemførlig, og da det truer med Undergang for Steffensens, viser de tilsidesatte, Else Marie og Søby Skovkrog, nye Karakterudvidelser.

Men det er i og for sig ikke Fabelen, som interesserer; det er netop Menneskene selv, deres rolige Livssyn og sindige Maade at finde sig til Rette — og saa den pudsige Fynbo. Jens Skytte har neppe fejret større Triumf end ved Fundet af den Mand og hans umotiverede Tilsynekomst og Forsvinden. Man maa gaa tilbage til Folmer Sanger for at finde hans Lige før i Litteraturen. Men Folmer Sanger — ærlig talt, som Menneske betragtet! — jeg tror, der er dem, der hellere vil kende Søby Skovkrog — eller for at nævne ham ved Døbenavn, Laus Rasmussen.

Jørgen Bygums og Sinnets, Knud Steffensens og Sissels Ungdomshistorie er fortalt i de to Romaner, som er nævnt, og som det antydedes, var Skildringen af en saadan Art, at man kunde ønske at kende mere

til de Folk. Det har Forfatteren selv følt, og han lader os se dem senere i Livet mellem nye Omgivelser i Romanen *Arvesølv*.

Hvis det fortæltes, at Jens Skytte af alle sine Bøger selv syntes bedst om den, vilde det ikke forbavse mig, fordi det er forstaaeligt, om en Forfatter sætter mest Pris paa den Skildring, hvori han saa at sige holder Spejl op for sin Samtid og viser Dybden af dens Stræben. Men Bøger, som vil spænde saa vidt, naar ikke altid den umiddelbare Tilslutning — der maa Aar til, før det ses, om Forfatteren har haft Ret i sin Karakteristik.

Et Eksempel vil vise det. Jens Skytte har ikke lagt Skjul paa sin Modvillie mod Hovedstadens Liv og mod den moderne Litteratur; dertil er intet at sige. Men der er alligevel et lille Vers, som ogsaa kan anvendes her — om at den aldrig har levet, som klog paa det er blevet, han først ej havde kær. Naar man skal skrive om en moderne Forfatter, skildre ham, saa Folk kan sige, det er rigtigt, da gøres det ikke, uden først at kende ham ogsaa gennem Fortrin. — Og det er et af Punkterne, der brister i Skildringen af Alb. Gneismann; han kunde vist nok skildres mere menneskelig.

Sammen med Skildringen af Hovedstadsaanden findes der meget, som vist netop rammer Centrum i den foregaaede nygrundtvigianske Svingning, og meget, som vist ligeledes troværdigt skildrer yderliggaaende Missionsretning, saa der synes Mulighed for, at Bogen kan staa som Kulturskildring af Halvfemsernes aandelige Liv i østjyske Hjem. Men det er altid farligt at give Nutidsskildringer for stor Rækkevidde. Bogens Navn og Ideen deri: at det giver Uheld at afstaa det arvede for nyt, uprøvet Glimmer, viser, at Forfatteren aabenbart selv har villet give den tidshistorisk Betydning, og i enkelte Retninger rammes vist ogsaa rigtigt.

Men størst Interesse faar den alligevel ved sine Menneskeskildringer — ved de Udvidelser i Dybde og Styrke, som de tidligere kendte Personer viser de Øjeblikke, de er fremme. Derfor danner de tre Romaner tilsammen et værdifuldt Materiale til at stifte Bekendtskab med østjysk Bondeliv, som det levedes i den sidste Menneskealder af det svundne Aarhundrede.

Paa Sommerveje (1904) er Titlen paa den næste Bog, fem Smaafortællinger, af hvilke navnlig »Birgitte«, om en Kvinde, som giftes mod sin Villie, staar fast og sikker i sin Udformning. — De andre er noget knappe, næsten fragmentariske. Stærkere virker Samlingen *Skovsti og Markvej* (1905), som indeholder otte Fortællinger, af hvilke *Fader og Datter* dog næsten optager den halve Plads.

Denne »æventyrlige Historie« er en alvorlig Fortælling om, hvorledes Else og hendes Kæreste trodser Giftermaalet igennem og trodser deres ægteskabelige Samliv gennem Fattigdom og Uheld, indtil Faderen, brudt og selvopgivende, føres syg ind i deres Hjem. — Men det er morsomt at læse den, fordi den alligevel viser, hvor alvorligsindet en saa hu-

mørrig Forfatter er. Alvoren bevirker, at den humoristiske Ide helt gaar i Glemme. Fortællingen indledes saaledes med en Fest for en hjemvendende Amerikaner — og den Indledning spænder Forventningen paa, hvad der skal komme; men Degnesønnen og hans *lady* forsvinder om Aftenen bag Præstens Havedør. Vi følger Degnen hjem, og vi faar Datteren Elses Historie og Faderens; men Sønnen viser sig ikke. Fornejelig er ogsaa her en Skildring af en Kat, »Højærværdigheden«, som Degnen kalder den — der er her noget Selma Lagerlöfsk i Stilen, som virker uimodstaaeligt.

Umiddelbart derefter findes en Fortælling i jysk Dialekt om Bondekarlen Evve, som gør Forsøg paa at undlive sig den Dag, hans Bryllup skulde holdes med en anden end den, han holdt af — Evve, som indføres for Læseren i fuldt Optog af Landsbyens Dreng, der hujer efter ham og gør Nar ad ham, fordi han opfører sig som en sindssyg. — Et Par nydelige Smaatræk af Livet — nydeligst er nok »Ann' Lises Køer« — slutter Samlingen.

At det sættes som Betingelse for en Bondekarl, at han — for at vinde Gaarden og Pigen, han holder af, skal kunne tælle flere Hundrede Dalere op, er jo ikke helt nyt i Livet eller Litteraturen; men dog virker det saadan i *Hjordkilds Have* (1907); men det er ogsaa en Roman, som Forfatteren har gjort meget ud af. Der er en Pragt i Skildringen af den Have, en Pragt, som atter her minder om Selma Lagerlöf, og saa er der et Lune over Skildringen af Personerne, som er ægte Skyttesk.

Der er meget i Fortællingen, som rigtig staar i Pagt med Skolelærerlitteraturens bedste Ting, hvilket vil sige har Bund i den folkelige Meneskelighed, som hos disse Forfattere træder første Gang frem i vor Litteratur, det gælder saa alt, fra Pigernes Spot med den forlegne til den inderlige Glæde ved Arbejdet ikke mindst i Blomsterhaven eller »Askepiskeren« godlidende Stilfærdighed. Saa lille Skildringen er, har den dog nok af Interesse, den gammeldags Dagbog ikke mindst.

Efter Romanen fulgte Novellesamlingerne *Brænding* 1909 og *Bror Lun* (1912). Saa forskellige de er, den sidste en lunerig Skildring af Landsbydrillerier og Puds, er de dog enige i et, at karakterisere den nuværende Tid som misliebige. Som den glade Grundtvigianer han er, kan Jens Skytte daarligt forlige sig med Brandesianismen og den om sig bredende Industrialisme, som forandrer Byernes Udseende og Indbyggerne med det. Hele Tiden under hans Virksomhed har det skinnet frem; men i de to Samlinger, mest i Novellerne »To Bejlere« og »En fremmed Fugl«, træder det stærkest frem.

Og endelig træder det frem i den Roman *Fløjne Fugle* (1913), som foreløbig er hans sidste. Allerede i Titlen tilkendegives Grundtanken; thi *Fløjne Fugle* betyder: Idealerne; men tillige betyder det: de gode gamle Dage, som Forfatteren længes imod. Og saa har hans Stemning faaet stærkere Klang ved et Fædrelandssind, som her bryder frem til Skildring af en af de ikke helt sjældne tysksindede Probenreutere, som alle-

rede var Em. Henningsen en Torn i Øjet, men som har faaet kraftigere Kolorit i Skyttes Tegning af Agenten.

Det er trist at skulle sige det; men der er noget mismodigt over denne det gode Humørs Forkæmpers sidste Bog. Hvis ikke Møllerdatteren var der, kunde man fristes til at kalde den pessimistisk. Hun hæver sig imidlertid tillige med den, hun elsker, og Hyrdeskiftemanden, ud over det moderne Liv, hvori saa mange forløbne Eksistenser lever et Liv, som ikke kan tilfredsstille en saa harmonisk og selvwillende Natur som Skyttes.

Men i denne Undersøgelse spørges ikke, om en Forfatter er blevet mismodig over, hvad han har set. Her spørges kun om Værdien af hans Skildring om, Dybden og Klarheden i hans Syn. Naar dette skal besvares, kan det bedst gøres med et Par Ord af Jens Skytte selv, Taines Ord om Digtning som et Stykke Virkelighed set gennem Temperament vilde han rette til »— set gennem den Tone, der hviler over min Hjemstavns Egn! Kysten, Strandkanten, Trelde Næs med Hav og Marker og Skove, hvori jeg levede og oplevede, spurgte og lyttede, modtog Indtryk, der prægede sig dybt i mit Barnesind, tit stærke Rædsler, saa de hang godt ved, da jeg ved 20 Aars Alderen drog ud i Verden og kom ind paa Forfattervejen.«

Det er rigtigt, thi den Egn har han skildret til alle Tider og Vejrlig, dens Mennesker lever i hans Bøger, lever i Mændenes Djærvhed, Egen-sindighed og Stridbarhed og i deres smukke, lyse, hjælpsomme Kvinder. For de Folks Skyld, han skildrer, og for den fornøjelige Maade, han skriver paa, vilde man ikke undvære hans jyske Hjemstavnsdigtning.

Noget udenfor den almindelige Retning i jysk Hjemstavnsdigtning falder det Forfatterskab, som fremtraadte under Pseudonymet *Palle Bister født Gram*. Det er vel et jysk Milieu, hvori Fortællingerne spiller; men det er i hans Hovedarbejder ikke Almuesfolk, der skildres.

Peter Martinus Kristensen Lundsgaard fødtes 1855 i Lyngel (ved Kongerslev), hvor Faderen var Gaardejer; men han kom snart til København, gik paa Blaagaard Seminarium og tog levende Del i det Liv, som rørte sig i Hovedstaden i Halvfjerdsernes Midte. Da han 1878 havde taget Seminarieeksamen, tog han til Aalborg, hvor han i 14 Aar virkede ved en privat Skole; han tog sin Afsked for helt at vi sig til Journalistik.

Med *En Juleferie* debuterede Lundsgaard 1888 som skønlitterær Forfatter under Pseudonymet *Palle Bister født Gram*, og naar den anseelige Bog 1908 udkom i fjerde Oplag, betegner dette jo tilstrækkeligt dens Popularitet og Udbredelse. Den fortæller hyggeligt og underholdende om en Flok Studenter, som efter megen Forhandling for og imod beslutter at tilbringe Juleferien i Jylland; de rejser af Sted, indesnes og overnatter snart i en By, snart i en anden, men taber ikke Humøret. Der-til bidrager det jo ikke lidt, at de er saa lykkelige at finde nogle Damer,

som supplerer dem saa udmærket, at Julegildernes Toppunkt naas ved Forlovelser efter mange Fornøjelser, med Baller, Kalamiteter paa Isen og paa Kaneture.

Et fornøjeligt Liv er skildret her; men i 1913 virker det selvfølgelig ikke saa livfuldt som ved Fremkomsten; nu vilde mange Ting fortælles knappere og vinde derved, men den har haft Læsere i sin Tid. Hans næste Bog *I Mangel af bedre* (1889) indeholder tre Fortællinger, den første fortæller om en, som plages af et Par Støvler, som ikke passer, den anden skildrer en distræt Præsts Fataliteter, og i den tredje opruller en af Personerne fra *En Juleferie* sin Livsskæbne paa en Maade, som giver Udgiveren rig Anledning til pud-sige Fodnoter.

Mærkeligt nok har Palle Bister ikke senere udgivet Novellesamlinger eller Romaner; under sit gamle Mærke, og ogsaa under Mærkerne *Broder Knud*, *Fem Mark og fire*, *Jens Peter* og andre har han spredt Smaafortællinger ud gennem Blade og Tidsskrifter, og under Navn er han optraadt som historisk Forfatter (i første Bind af Aalborg Amts historiske Aarbøger). Ud til en større Offentlighed er kun kommet en lille morsom Gengangerhistorie *Wo' Faar i Hjortshøj*, om en skrap Præst, som Menigheden er bange for, ikke mindst efter hans Død, og om hvorledes han gaar igen selv efter at være manet ned med Pæl igennem, indtil en »klog« og skarpsindig Præst faar Menigheden saadan manet til Afholdenhed fra Kro og Værtshussvir, at Wo' Faar virkelig bliver i Jorden.

Den morsomme Fortælling er udgivet uden Aarstal af en Provsforlægger, som har pyntet den med sit eget Portræt paa Titelbladet. Har Palle Bister andre Fortællinger end den ene, som paa fornøjelig Maade skildrer jysk Overtro, fortjente de ikke at gemmes hen. Og i øvrigt har man hist og her set og hørt Viser i jysk Dialekt, som heller ikke behøvede at smuldre med de Blade, de saa Lyset i.

Peter Martinus Kristensen Lundsgaard

Paa Øen Gjøl i Limfjorden fødtes *Anders Kappel Frederiksen Bocker* 1867. Hans Fader var Lærer paa Øen, men døde 1874, derfor anbragte Moderen de tre Børn rundt omkring og tog selv Plads paa Fyen som Husholderske, mens der byggedes et lille Hus nær Skolen, og i det Hus faldt en stor Del af Kappel Bøckers Barndom. — Det var med blandede Følelser, han saa det nye Hjem. Syvaarspurken var ene rejst med Dampere

fra Thy til Aalborg, havde selv i Aalborg sørget for at komme til at køre den Snes Kilometer, der var til Hjemmet, og saa vandrede han — Klokken var tre om Natten — rundt om Huset, bankede paa alle Vinduer, indtil Mo'ren endelig vaagnede, forfærdet over sin Drengs Ankomst midt om Natten. Men det er over den Art Indtryk, hans Bøger bygges. Og over Sommerstemninger og Hjemlængsler. Han maatte nemlig tjene hos Fa'rens Familie paa den anden Side af Fjorden, men saa stærkt længtes han hjem, at han, mens Gaardens Befolkning sov, krøb op i et højt Træ for at stirre hjem. Han passede ellers Køerne i Kæret, mens Broderen vogtede Ungkreaturet inde i Engen. Over Minderne fra den Tid er »En Sommersøndag i Kæret« bygget (*Udv. Fortællinger og Historier*).

Efter otte Aars Forløb blev hans Moder gift med Eftermanden i Embedet, Lærer H. Blom, og dermed ændredes Børnenes Kaar; nu blev der Udvej for at faa Kappel Bøger paa Seminarium, og 1886 dimitteredes han fra Ranum. Da han havde været oppe i praktisk Færdighed, fik han Tilbud fra en af Censorerne om at blive Hjælpelærer hos ham, han slog til, og et Aar blev han i Kildebrønne; Aaret efter kom han til-København som Kommunalærer. Efter en Tjenestetid af 20 Aar udnævntes han til Inspektør ved Skolen i Haderslevgade, men 1912 forflyttedes han til Vognmandsmarkens Skole.

Han lærte Jul. Schjøtt at kende; han optog hans første lille Forsøg »Strid« i Nordstjernen. Schjøtt opfordrede ham til at fortsætte, og da han saa Resultatet, sørgede han for Forlægger, og 1890 debuterede Kappel Bøger med *Jørgen, Fortælling fra Vendsyssel*. Honoraret gik nok nærmest til videre Studium; han tog Studentereksamen og Filosofikum 1892 og 95, men saa lagde Skolevæsenet igen Beslag paa hans Tid; Embedseksamen opgav han for fortsat Produktion.

Jørgen er en ganske enkel og tilforladelig Skildring af, hvorledes Sindet tager Magten fra Villie og Tanke. Efter en forpint Barndom skulde Jørgen finde Lykken hos Karen, den Pige, han har holdt af med hele sit Sinds Oprindelighed; men hun tør ikke. Vel føler hun ikke mere for Medbejleren; men hun føler sig mindre usikker over for dennes ligefremme Ubejdelighed end overfor den vildtfremstormende Jørgen. Under en Opbrusen i sin fortrykte Sindsstemning kaster Jørgen sig vel bogstavelig talt i Armene paa Gaardmandsdatteren Karen, men ser, hvor forfejlet dette var, og i sin halvt ubevidste Tilstand finder han ikke Fred, før han ser Ildsluerne knitre op ad Medbejlerens Gaard, som han vil brænde af for at skade og ødelægge ham.

Jørgens Tilstand efter Ildspaaættelsen, til han melder sig for Øvrigheden, er skildret med stor Styrke, og dette gælder i det hele Skildringen af hans Udvikling, om man kan bruge dette Ord for hans underlige Sjelstilstande. Det er ikke helt hen i Vejret, om en Læser kommer til at mindes Prams »Hans Kruskop«; men Sammenligningen viser tillige Forskellen i et Hundredaars Menneskeskildring.

Jørgen er ægte jysk selv i sin Opbrusen, og der er i Fortællingen

Billeder, som bevares længe i Erindringen. Man husker Scenerne, hvor Jørgen vil have Ellen til Kone, men faar Nej trods hendes Følelse, og senere Mødet i Loen med Karen, hvor han vinder hende og tror at vinde Fred. Men ud over det almindelige er selve Ildspaaættelsen og Jørgens Følelser bagefter, og stærkest virker deri vel nok hans enfoldige Tilstaaelse til Karen af, hvad han har gjort, hendes Fortvivlelse og hans Afmagt: »Der kan Du se, Du kunde ikke taale at høre det. — Og saa jeg, som nu har vidst det i alle de Dage!«

Den Mand, der har skrevet den Replik, har en Anelse om, hvordan menneskelig Liden kan hænge og udpine et Sind.

Man kunde maaske tænke, at en Forfatter med saa megen Sans for Uhygge (hvis en saadan Forbindelse ellers kan bruges) maaske kunde blive lidt af en Effektjæger, og *Søskende* (1893) berettiger noget til denne Antagelse. Den er urolig og springende, fortæller vidtløftigt, men egentlig meget lidt interessant om en Broders og Søsters — lidt Familiejournalagtige — Skæbne. Man maa nærmest sige, den virker noget utilfredsstillende ved sin Mangel paa rigtig Begyndelse og Slutning og først og fremmest af Harmoni. Men at Forfatteren selv har Sans for, at Uhyggen maa dæmpes med virkelig Menneskeskildring, viser hans næste Bog.

Uveirstider. En Skildring fra Fri-missionsegnene (1895) er en Bog, man kan lære ikke saa lidt af om menneskeligt Følelsesliv. Det er nemlig ikke saa meget Bogens Fabel, der interesserer, som det er selve de Personer, hvis religiøse Følelsesliv der skildres. Man faar en sikker Fornemmelse af at staa paa fast Grund, at Missionsstormen netop har raset og hærget som her er skildret. Det er fortalt med Styrke og Indleven; — kun een Person synes man er lidt upersonligt skildret, Per Musiker, som er Missionens og det nye aandelige Livs Forkynder. Scenen, hvor han ofrer sin Frister, Violinen, er fortrinlig — ogsaa hans Fortrydelse derover er menneskelig, i selve hans aandelige Magtbegær er ogsaa rigtige Træk; men man synes, at det religiøse alligevel skulde have den Magt over ham, at han ikke helt stod som Hykler.

Saa er Pastor Holmbo skildret med langt større Indleven, men kunstnerisk Indleven skulde jo ikke blot gælde de helt sympativækkende; den skulde gøre det uforstaaelige klarere, ellers *kan* Digteren jo ikke. I gamle Dage var Kunst i meget blot Teknik i det ydre Apparat; nu fordres ogsaa Indleven. Præsteskikkelsen er saaledes gennemaandet af personlig

Kappel Bøcker

Opfattelse, at Pastor Holmbo tæller med blandt vor Litteraturs ikke helt faa ejendommelige Præsteskikkelser — og noget tilsvarende kan siges om flere af *Uveirstidernes* Almueskikkelser: de er grebne ud af Livets mangeartede Mennesker og tegnede med Sikkerhed, saa Skildringen bliver nødvendig for Forstaaelse af Missionens Liv i jyske Egne.

1897 udkom Novellesamlingen *Karneval og andre Fortællinger*. Ikke just Titelnovellen, men de to: »Uvejre« og »En Forbundsfælle« betegner Højdepunkter, hvortil Bøger er naaet i Menneskeskildring. »Uvejret« handler om den villiestærke Fru Bang. Samtalerne mellem hende og hendes Plejesøn Oluf er som skrevet i et hæsblesende Jag, der giver Stemningen af Novellens Titel. Men Oluf er selve Uvejret; han kommer ind i de stille Stuer og fordrer Fru Bangs Magt knækket.

»En Forbundsfælle« er en mere stiltfærdig Skildring af en køn, men lidet sammensat, maaske noget naiv Forretningsdame. Det er egentlig først, da hun fortæller sin »Kæreste«, Kandidat Aaby, at hun skal have et Barn, og da han reagerer med alle sine letbenede Teorier, at hun opstaar i sin rene Umiddelbarhed. I den Samtale føler og siger Else netop det, som en lille forpint Butikspige maa føle og sige, naar hendes Hjerne summer af det, hun er vant til at høre om den Skam, der følger med et uægte Barn. Hun forstaar ikke, at han ikke vil gifte sig med hende, bliver mistænksom, lidt raa og gaar i Vrede; men hendes Mistænksomhed og hendes Tryglen kan ikke være anderledes.

Novellen kunde maaske ikke slutte her — i hvert Fald fortælles der videre om, hvorledes »Bamse« efter sin Fødsel under en farefuld Sygdom bliver hendes Forbundsfælle i Kampen for Giftermaalet. Læseren faar til sidst helt Solstraale-Fortællingsfornemmelser; men dette sker maaske, fordi der blot fortælles, at Parret rejser over til hans Familie i Jylland — ikke hvorledes det gaar dem, hvem af de to Mennesker, der faar Ret.

Den lille Novellesamling betegner et foreløbigt Hvilepunkt i hans skønlitterære Produktion; de følgende Aar forsøgte han sig med afgjort Held som Børnebogsforfatter, og vel en lille halv Snes Bind saa Lyset; men skønt han med Liv og Lyst gik op i denne nye Produktion og ogsaa frembragte Ting som f. Eks. *Ud i den vide Verden*, der af Fagfolk er regnet med til det ypperste indenfor Børnebogslitteraturen, kunde han dog ikke helt neddæmpe de Menneskeskikkelser, som dukkede op med Krav paa litterær Gyldighed.

Landsbyhistorien *Kristine Illum* (1902) er ikke fri for at være præget af sin Forfatters Ophold i Børnebogsfaget. Den strejfer vel tit lige Overfladen i Stedet for at uddybe de Menneskeskildringer, der føres frem; saa den er blevet lidt mere almindelig baade i Handling og Skildring. Skolemesteren er blevet til ren Skablon, og ellers virker næsten de to Fædre, som ogsaa er Bipersoner, stærkere end baade Kristine og Svend.

Men at Kappel Bøger ikke havde glemt at skildre saaledes, at voksne kunde betages, viste han igen ved *Nordborgerne* (1909). Nordborg er en

Gaard, som gennem to Aarhundreder har været i een Slægts Fæste, da Lauge faar Tanke om at ville købe den fri. Tanken lader sig ikke skyde til Side — for den maa alt andet vige. Saa trækker Lauge i sin stiveste Puds; med Piben i Haanden — han ryger slet ikke, men den hører med til hans mandige Udseende — gaar han ned til den velhavende Enke Sidsel, som har de Penge, der skal betales.

Det er en kostelig Scene; men ikke ringere virker paa sin Vis den, da han senere kalder ad Tjenestepigen og siger hende, hvad han har gjort. Hun skal vide, han har taget sin Beslutning; Nordborg har forlangt sit første Offer. Ane Kirstine vil drukne sig; deri forhindres hun, idet hun træffer Vulle Fisker, hvem hun ofte dansede med, naar hun var ved Legestuer; til ham betroer hun sig; han forstod ogsaa at trøste. Hun fik mange Børn med ham og gled ned i dybere Fattigdom.

Sidsel kommer ikke til at fortryde, at hun er blevet Kone paa Nordborg; hun lærer at agte Lauge og se paa Gaarden med hans Øjne. Hun følte næsten som en ung Pige, da hun stod med Ja eller Nej til hans Frieri; men hun vænnes snart til at være Kone under hans selvraadige Villie, som stadig snævres ind til Gaarden, Arbejdet for de to Børn, Else og Niels. Hun fatter med Stolthed, at Lauge, ufølsom for andres Hjemfølelse, vil liste et gammelt Ægtepar ud af »Stedet«, fordi det engang har tilhørt Nordborg, og *hun* forbavsnes ikke over, at Lauges Tanke for Gaarden lukker for religiøse eller menneskelige Stemninger.

Men da Niels dør, forstaar Folk, at det er Guds Straf, fordi Lauge forsømmer Kirken, og da Sidsel følger efter, betragter de det som en Lykke for hende; derved undgik hun jo videre Samliv med den paa-holdne Særling.

Denne Særling er imidlertid en lykkelig Mand; han kan ikke fortvivle, kun blive sørgmodig, naar han tænker paa, at han een Gang skal forlade den Gaard, han har kæmpet for at vinde og tiltvinge Agtelse — ogsaa hos Datteren.

Saa kommer Bogens lyse Skildringer. Fremfærdskamp er jo nemlig ikke altid lys; Selvovertindelse kan undertiden være smukkere. Else elsker en Barndomslegekamerat, og hun vil rejse med ham til Amerika, hvor han vil bryde sig Vej ved sin Violin. Lauge overvinder da sig selv til det Syn, at Nordborg godt kan byde en fattig ind som Herre.

Fortællingen fører ogsaa ind i dette unge Pars Ægteskab og lyser ud over næste Slægtled, hvor Følelsen for Gaarden endnu lever, og i disse Skildringer kommer stadig nye og smukke Sider frem af jysk Almues Tankegang.

Nordborgerne er Bøckers modne og alvorligste Bog; kun Smaating i Stilen (de parentetiske Indskud) kan paatales, ellers er den tillige et virkeligt Kunstværk, som ikke har glemt de menneskelige Sider i Tilværelsen. Det veksler med vilde Drikkelag og Skildringer af dyb Hjemfølelse, som da Lauge har bygget og saa at sige føler paa hver Sten, med ængstelige Scener, som naar Else lytter efter de foruroligende Toner, som strømmer fra

Terkels Violin med Bud fra en Verden, hun ikke kender, og med Udtryk for stærk Menneskelighed, som da An' Katrine fik ondt, fordi hun ikke saa godt kunde taale at se, at de trak af med Lauge, naar han ikke selv vilde, og netop trak ham ud af Nordborg«.

Alt i alt en stærk Skildring af noget af det stærkeste i vort Folk.

Man ønsker, at Forfatteren ikke maa glemme, at det Maal, han i den Bog er naaet til, forpligter. Han er en Mand, som skriver om det, han kender, som han kender det, — ikke for at moralisere eller agitere — derfor vil hans Bøger ogsaa have større og varigere Værd end meget, som er blevet udgivet for lødigt Guld.

Det var et velstillet og ret interesseret Lærerhjem i Linaa i Silkeborgegnen, hvor *Edvard Hemmer Egeberg* fødtes 1855. Faderen havde efter Evne ladet sig befrugte af C. Hostrup i den Tid, han virkede som Præst derovre, og ønskede at indpode Virkningen af Hostrups Forkyndelse i sin Kreds og i sit Hjem. Ogsaa i musikalsk Henseende stræbte Egeberg at efterfølge det store Forbillede, og Edvard søgte i et og alt at ligne sin Fader, kun vilde han være Musiker — ikke Lærer. Dette Ønske satte Faderen sig imod; han sendte Sønnen til Jelling, da han var 16 Aar, og 1875 dimitteredes han derfra.

Et Aarstid virkede han nu som Huslærer paa Gjøddingaard v. Vejle, tog saa et Aar Plads som Hjælpelærer i sin Fødeby, i to Aar havde han derefter Lærerplads i Askehøj, efter halvandet Aars Hjælpelærervirksomhed et nyt Sted tog han et Askov-Kursus 1880. Efter dette Kursus virkede han som Privatlærer i Floes ved Uggelhuse og tog 1882 Plads som Lærer i Askehøj og Organist i Linaa; 1885 blev han Lærer i Nørreskov ved Silkeborg. I 1887 blev han endelig femte Lærer og Organist i Silkeborg og modtog næste Aar tillige Plads som Redaktør af »Silkeborg Folkeblad«, og nu virkede han som Kommunalærer i denne By, indtil han 1903 tog sin Afsked.

Denne Hvileløshed og Omflakken og denne Bevægen sig fra Lærergerning til Organist og til Bladmand tyder paa en stædig Trang til at virke i større Omgivelser. Han ønskede en Tid helt at ofre sig for Musikken. — At han følte denne Trang er ikke saa mærkeligt, der er nemlig i hans Natur noget drømmende, samtidig med, at der er noget bevidst selvsikkert, kort sagt Antydninger i Retning af de menneskelige Egenskaber, som kendetegner Virtuosen.

Udlængslen tilfredsstillende han ved Bladvirksomhed; faa Lærere har virket ved saa vidt spredte og vidtforregnede journalistiske Foretagender som han. En Tid Medarbejder ved »København«, en anden ved »Kristeligt Dagblad«, saa et Par Aar i Gang med et Foretagende »Den lille Folkeven«, saa med et Forlagsforetagende »Læsning for Folket«, som endnu i Ny og Næ lader høre fra sig, saa et »Børnenes Bibliotek« — og under alt dette stadig vedligeholdende en Bladkorrespondance med vel

en Snes Blade. Men det kan ikke nægtes, at han for ofte i denne Virksomhed tilfredsstillede sin Selvfølelse ved en ikke klædelig Kritiksytte, som først sent blev overvundet.

Sin Forfattervirksomhed begyndte han 1884 i »Husvennen«; men det tog lang Tid, inden han vovede sig frem med Bøger. En lille Operette-tekst *Indkvartering* var hans første Forsøg; da (1891) havde han maa-ske ikke helt bestemt sig for Forfattervirksomheden. Ved Juletid 1893 vover han sig, pudsigt nok frem som Novellist med *Den bedste Julegave*, en ubetydelig Fortælling (om en Søns Hjemkomst til de fattige Forældres Glæde), der smykker et lille Reklameskrift for en Urtekram- og Delikatesshandel i Silkeborg.

Men da Egeberg havde vovet sig frem til denne Reklamedyst med Budding- og Kageopskrifter, turde han allerede næste Aar byde Læseverdenen en hel Novellesamling *Helligt og søgnt* (1894). Denne indeholder otte Smaafortællinger samt to Smaakaraktistiker »Af mit Album«, hvor navnlig den om Lærer Mikkelsen hæver sig over Novellerne. Egentlig er det den og »Gammel Kærlighed«, som giver Samlingen Interesse; de viser, at der endnu er Stof at hente i Almuen for en Nyforsøger; de fleste af de andre viser, at denne Nyforsøger har vel stærk Sans for det idealiserede.

Da Begyndelsen var gjort, udfoldede Egeberg en Forfattervirksomhed, som overraskede undertiden med flere end eet Bind om Aaret, hvilket bevirkede, at han snart kom paa Finansloven, og at man begyndte at vente sig noget af ham.

Her at gennemgaa den Snes Bind, han har udsendt, vilde føre for vidt, saa meget mere som en Del af dem, Børneiaagttagelsen, i Virkeligheden ligger uden for Litteraturen, — og det saa meget mere, som den er ret ensartet og upersonlig. Enhver Lærer kender, om ikke fra egen Erfaring saa fra Kollegers Beretninger, lignende Iagttagelser som dem, der ligger til Grund for Egebergs halvnovellistiske Skildringer, oftest uden Pointer, og i det mindste fra Skolemøder kender han de pædagogiske Betragtninger og Raad, som meddeles. Meget baader det neppe at udsende saadanne som — for at tage de bedre blandt Genren — »Mellem Børn« og »Børnebilleder«, venligt sete Iagttagelser og kønt mente gode Raad, — men for pauvert til at komme under Forfatternavn og Pretension.

Som egentlig skønlitterær Debut kan man derefter nævne *Sejr og Fald* (1896). En Dagbog, som er denne Bogs første Fortælling, er Skildring af en udlevet Femogtredivaarigs religiøse Omvendelse; den angives at være virkelig ført af en »Ven, som lever et Liv i Kærligheds-gjerningen i vor Hovedstad«. Selv om det sikkert er vanskeligt at finde Vennen eller hans Gærning, kunde Skildringen af ham være interessant og dybtgaaende. Det første, man bemærker, er den stemningsbevægede Fortællemaade, men den naar ikke dybt ned. — »Forbi! hvisker Vinden. — Forbi! sagde den dalende Sol! . . . Nu maa Du sætte Din

Lid til Miraklet — og saa kommer Tilliden.« lyder det; men det overbeviser ikke.

Gennem Lærerens Tale faar Emil den første vækkende Impuls til at søge Gud, og gennem Lærerens Udvikling faar Læseren som ofte i Egebergs Bøger en snærende Fornemmelse af, at en Seminarist tidligere i lidt for høj Grad var, hvad man maaske kunde kalde »dansk Teolog«, idet man ikke helt uden Grund kan opfatte denne Eksamen som dansk Theologicum og dens Kandidater som Analoger til danske Jurister.

Man mindes, at Religion, bortset fra Matematik var det eneste abstrakte Fag, hvori Seminaristen indøvedes, men det ogsaa til Gavns, fordi det regnedes firedobbelt til Eksamen. En eksemplarisk Elev maatte lægge

Edvard Egeberg

Vægt paa dette Fag, og det har Egeberg ikke glemt i sine Værker. Ganske vist siger han: »Gaa ind til Naboen, som ligger for Døden. Hans Liv er der mere at lære af end af den bedste Prædiken.« Men han følger ikke selv altid de Ord; i al Fald vilde han være naaet dybere i folkelig og kunstnerisk Skildring, om han oftere havde ført os ind til sine Naboeer frem for i religiøse Overvejelser og Ræsonnementer.

I »Den usynlige Ledsager« fører han os ind til — om ikke en Nabo, saa i al Fald en Kollega, tilmed en Kollega, som har et virkeligt Pragteksempel af en Kone og dog drikker og gaar paa Værtshus. Emnet er sjælden godt. Men i

Stedet for at uddybe, sandsynliggøre og forklare det, hvad Emnet jo trænger til, filosoferer Forfatteren nærmest over det for at slutte med et Par Ræsonnementer for egen Regning om, at man ikke maa gifte sig igen, naar man har mistet en god Kone. At gennemføre dette Ideal er smukt, eller hvad jeg vilde sige: lykkeligt. Men med Moral eller blot med Livet har den Slags Ræsonnementer intet at gøre. Livet er jo saaledes, at ikke ethvert Trin udenfor Biblens Regler tør dømmes. Og er det ikke alvorligere Maal for en Forfatter at skrive om Livet fremfor at digte over visse Regler?

Efter 1898 at have udgivet baade »Min Dreng«, en Række Digte, tidligere offentliggjorte i »Søndagsbladet«, (hvoraf flere paa en tiltalende Maade forraader en Faderglæde og Faderstolthed, som virker dobbelt tiltalende hos en ellers ikke naiv Forfatter,) og en Samling Læreriagttagelser, som er uinteressante, paakræver han med Styrke Læseverdenens Opmærksomhed ved 1899 at udgive *Ved Dødens Port*, som 1903 kom i andet Oplag.

Det er denne Bog, som har givet ham Forfatternavn og med nogen Ret; den er en jævn og tilforladelig Skildring af en ung Familie-

fader og Gaardejers Kamp mellem Troen paa Livet og Vished om Døden. Læseren faar straks at vide, at det gaar mod Døden, og alle Omgivelserne synes ogsaa at vide det; men Berg selv ved ikke, hvad der lurar bag den snigende Træthed og Afmægtighedsfølelse. Han faar en uhyggelig Fornemmelse, da Vennen, den myndige og stoute Bang, der har lovet at tage sig af hans Sager, mens han ligger, synes at beholde *hans* Hustrus Haand dvælende længe. — Det er vel egentlig nok Dødsstødet, om man maa bruge det Udtryk her, som rammer ham i Hjertet. Forfatteren har forstaaet det og skildret det med Finhed.

Det gaar ned ad Bakke, men efterhaanden som Sygdommen tager til, svinder Forfatterens personlige Erfaring, og saa udfylder han Bangs sidste Levedage med — Dagbogsoptegnelser, et broget Udvalg af Tanker og Smaadigte, som virker saa litterære, at Bogens Jævnhed og Stræben efter Naturlighed lider Skade. Maaske vilde en Læser ønske blot eet Glimt af oplussende Kraft eller dybere Sjæleskildring; men *Ved Dødens Port* er i al Fald trods sin Spinkelhed en Skildring med meget godt i.

— »For mig er Ægteskabet en Kirke, et helligt Sted. Der vilde komme uren Luft i Hjemmets Stuer efter et Fald af den Slags« siger Ruth, Heltinden i den næste Bog *Helligbrode* (1900), og i disse faa Ord er i Virkeligheden Bogens Fabel indesluttet. Det er dog Bogens Fortrin, at det lille naive Menneske, som her udtaler sin Hjertensmening, faar Uret, fordi hendes Følelsesliv er for stort til at kunne forudsiges. Da det viser sig, at Thomas har »syndet«, sejrer hendes Hjerte, og takket være den myndige Læges sikre Optræden bringes igen Orden i det forstyrrede Hjem.

Ogsaa denne Bog er vel fin. — Der kunde siges en Del gode og træffende Ting om den, og de fleste maatte samle sig om Skildringen af Lægens Person eller om Pigen Anes eller Mettes uforsfalskede Ligeformhed, men at den er vel luftig, og i Præstens Udtalelser endog let vammel, er kedeligt, for hvor gør Lægens Djærvhed eller Menneskelighed godt.

1901 udgav han, foruden en Samling Børneiagttagelser, Fortællingen *Et Levnedsløb*. Den store Begivenhed i denne er, at Kongen kommer til Byen; i Blæsten taber han sin Hat, hvilket afføder en Justitsraadtitel til Bogens Helt. Den lille Morsomhed tages saa højtideligt som en saadan kan tages, og man kan tale om alt — ogsaa Ubetydeligheder, naar det ikke bliver for længe. Fortællingen vilde være fornøjelig, om ikke den flød ud i en ensartet Skildring af en Landsbymatador. Hist og her bliver Skildringen helt banal, som naar et Gilde slutter: »Kinderne blev hedere og hedere, Øjnene dummere og dummere, man gennemløb efterhaanden hele Fuldskabens lange Skala og stod nu ved Randen af Idiotisme og Bestialitet«. — Hvor vilde det være velgørende i Stedet for denne Beskrivelse af det sete at være *med* i den Idiotisme og Bestialitet, maaske virkede den da ikke fuldt saa idiotisk og bestialsk — og det er jo om Livet, vi vil læse i Bøger, ikke om, hvordan det tager sig ud for en en blasert Tilskuers af Overfladen.

De Iagttagelser, som er gengivet om en Provinssagfører, møder i no-

get fastere Form til en Biperson i hans næste Roman *Det først fornødne* (1902), hvorved det første Studieudkast bliver mindre interessant. Romanen behandler forøvrigt en Natur og et Problem, som har Interesse, og der er Ting deri, som kunde fange. Der er, for ikke at tage de mindste Ting, et Forhold mellem Læreren Stensgaard, som har brugt sine Evner til Kamp for at forene sin Livsgerning med den Friskhed og Umiddelbarhed, han selv ejer, og Bogens Helt, Digteren Borg, for hvem det brister at forlige Evnen med vidtfavnende Ideer. Og der er Forholdet mellem Hustruen, som staar levende og klar i sin Strid for Børnene og sin Kærlighed, og Manden — den udflydende, evigt samme Idealist, som ser Livet ødes omkring sig, mens han drømmer Digterier.

Og saa staar Borg, hjemkaldt fra sin Digterferie, foran Hustruens Lig — digter og drømmer ogsaa over det. — »Laaget skulde lægges paa Kisten. Han havde ventet det længst mulige, opsat og opsat. Næst det Øjeblik,« siger Forfatteren, »man lukker Øjet paa en af sine kære, er intet tungere end det, da man svøber den kære ind i Liglagenet og ser det sidste Glimt af den Skikkelse, man elskede.«

Læseren føler ingen Trang til at tvistes med Forfatteren derom — han synes kun at *han* holdes paa Pinebænken ved at læse saa umandigt om en umandig. For selv om det er Borg tungt at miste, mildnes Savnet dog ikke ved at klynke derover; det giver kun en Sentimentalitet, som intet Tilhold har i Almuens Tankesæt. — Var der noget ved den Mand, saa huskede han, at han engang, da Hustruen udtalte sig om hans Digting, havde været overlegen og sagt: »Jeg synes, Rokkehovedet taler« — saa stod han vel ikke saa hængende følsom ved hendes Lig.

Hvis det lyste af Spot eller Indignation over denne Digter, eller hvis han blot enkelte Steder blev gennemsigtig lige ned i det hule Tommerum, som her kaldes Menneske, vilde Bogen være betydelig. — Nu er den pinlig at læse, fordi den er overfladisk, og fordi den kun de faa Steder, hvor Almuelivet træder frem, virkelig naar at give Smaatræk af Livet.

Folkets Lærere. Tidsbillede fra Slutningen af Aarhundredet (1904) lyser op efter et Par forudgaaende Samlinger Smaating; den sætter sig til Maal at tegne en jysk Lærers aandelige Udvikling fra Vanetro til en personlig Overbevisning, og den giver under sin maaske vel langelige Skildring en Række Billeder af Folkelivet, af Opfattelser, Lærere og Præster samt af de kirkelige, fra missionske til rent frisindede Personligheder, som har sat jyske Sind i Bevægelse. Selvfølgelig er Præst og Biskop ikke altid overlegne og myndige Personer; men man ved ikke, hvorfor netop Pastor Bang og Biskop Plum skal skildres næsten som de dummeste, hvis det ikke var for at fremme Bogens Handling. Sikkert er der mange Præster og Bisper, som ikke just lyser op for deres Samtid, — og saaledes kan Forfatteren faa Ret, — men selv de har menneskelige Sider, og disse burde ikke blot interessere, naar Gaardens Smaahuse skal besøges.

En vis Upartiskhed er klædelig i en Tidsskildring, mest fordi Skildringen ellers bliver usikker og ikke vækker Tillid. — Der er ganske vist

en Fremstillingsmaade, som næres af Forfatterens personlige Livssyn og hæver sig til Begejstringens og Indignationens Patos; men Egeberg har lært Fortællekunsten hos Forgængerne blandt Skolelærerforfatterne og ældre Tidens Digtere. Han har tillige gaaet i Skole hos senere Tidens Sprogformere; men den personlige Indleven ogsaa i fremmed, ja selv fjendtlig Tankegang har han ikke Respekt for, derfor virker hans Tidsskildring noget mat, og den hæver sig kun til solide Højder, hvor hans Helt, den frimodige Lærer Lund, føres frem — og fra det Punkt, Kampen indledes mod ham, og han træder i Breschen for de Tanker, som under Kampen vinder Form og Styrke, virker Skildringen med Overbevisning.

Egebergs religiøse Anskuelse kendes bedst fra hans Digtsamling *Mellem Bakkerne* (1910); men Almenheden kender forøvrigt intet til de personlige Anfægtelser, som har ribbet hans Barnetro til personlig Overbevisning, men man faar en Anelse om, at der i mangt og meget er Overensstemmelse med Lunds, og at det er derfor, Skildringen har sine Mangler og Fortrin. Men denne Overensstemmelse uddyber ikke just det tidshistoriske i Skildringen. Dette træder langt bedre frem, hvor hverken Lærere eller Præster, men det menige Folk optræder, og dette synes som tidligere antydet at vise, at hvis Egeberg skal naa at give noget staaende og virkningsfuldt, maa han søge til folkelige Kilder eller til i dybere Forstand personlige.

Dette viser sig tildels ogsaa ved hans næste Roman *Drømmeren* (1907). Jens Nording er Landmand; men vi faar som ofte hos Egeberg ikke ret meget at vide derom, kun at han er uafhængig og ikke behøver at bestille noget, — Pengesorger er dog ellers saadan en nyttig Foranstaltning mod Sentimentalitet og Sorghængereri.

Jens Nording har mistet sin Kone og vandrer om sygeligt optaget af Minderne, som han ikke vil rives ud af. Der er noget, der minder om Scener i *Det først fornødne*; men det virker her bedre, fordi det virker som det, det er — sygeligt.

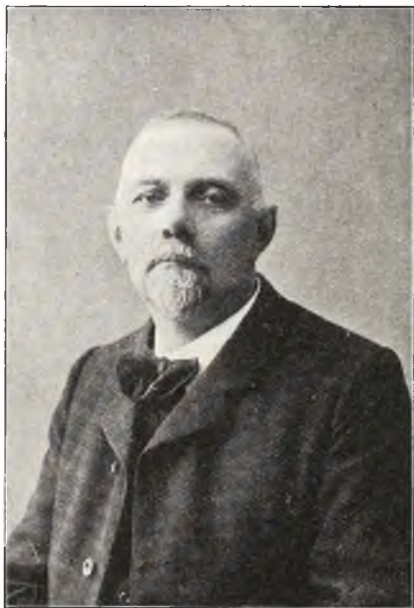
Saa sker det, at hans lille Søn bliver syg, og kun med Besvær fravristes han Døden. Det river Nording ud af Drømmelivet; han vender tilbage til Livet, lever med sin Dreng, hvem han underviser, ønsker, at den Dreng aldrig maa forlade ham. Skønt Bogen er i Brevform, virker den med noget af den samme tunge Alvor som *Ved Dødens Port*. Den er underlig ubestemt, selvopgivende i den første Del, mandigere i den sidste Del, — og vilde være helt god, om den ikke misklædtes af Pædagogbemærkninger, som udtales med en for Brevskriveren fremmed Pretension.

Der er Enkeltheder i denne Bog, som synes helt at staa for Forfatterens Regning — og forøvrigt behøver man ikke at søge længe for at se Glimt af hans følsomt idealistiske Tankegang — men derfor er det dobbelt mærkeligt at skulle standse for anden Gang med Bemærkning om, at den bedst tegnede Skikkelse er den materialistiske Læge. Man ærgrer sig næsten over, at Forfatteren ikke gør Skridtet uden om sig selv og skil-

drer en saadan — men med Sympati, ellers blev det vel *Et Levnedsløb* om igen.

I Novellesamlingen *Paa min Vej* fra 1903 findes en lille Skildring »Et Møde«, om en Ingeniør, som efter lang Tids Fraværelse cykler ud til den Kvinde, han var forelsket i, før hun blev gift med en anden. Han træffer udenfor Gaarden en lille Pige, hendes Datter, og hun fortæller, at Moderen er død. Den store Roman *Vandringsmanden* (1909) er til at begynde med samme Motiv — kun, at Ingeniøren i Mellemtiden er

blevet til Publicist, en ikke helt klædelig Forandring. Ellers er der i Skildringen af Jens Verners Hilsen paa gamle Venner, hans Besøg i Barndomshjemmet, men ogsaa i hans opdukkende Følelse for hans Ungdomselskedes ældste Datter saa meget smukt, at Bogen indtager en fremskudt Plads i Egebergs Produktion.

Edvard Egeberg

Der er Skildringer, som netop karakteriserer en Stationsbys Befolkning baade i Skæret fra det forbiastende Tog og i det dvælende Lys fra den aftenlige Restaurationslampe, og saa er der rammende Træk af Folkelivet og et Par Kvindeskikkelser — de to, som optages af den sære fremmede Fugl, som drømmer sin Ungdom om igen, mens han efter Forfatterens Sigende fylder amerikanske Blade med sine Hjemlandsiagtta-

gelser; den ene af dem staar navnlig smukt. Men der er jo rigtignok ogsaa en Mængde overflødige Ord — Ord, der risler ned om En i bestandig Summen, saa man glemmer gode Optakter for Lyd, Lyd. Der mangler det, som rigtig griber og sætter Læseren, saa han føler, at her var Forfatteren selv grebet og gribende.

Og Digtsamlingen *Mellem Bakkerne* (1910), Poesibillederne *Dyr* (1911) tager heller ikke fangen, kun i Novellesamlingen *Omkring Lampen* (1912), mest om Børn og barnlige Sjæle, strejfes ens Sind af lidt Vemod i »Hjemad og Fremad« — igen et svagt Greb ned i folkelig Tankegang. Men saa fulgte 1913 en Bog, *Præsten*, Egeberg selv omtaler som den, hvori man maaske kan søge mere af ham selv end i andre Bøger.

Den Præst, som han her skildrer med Sympati, vil vove sig ud i Politiken paa nyt Grundlag, Kristendommens, men han støder an mod sin egen Fortid. Hvis han virkelig havde haft en Fortid, han maatte æng-

stes for eller angre, kunde der blevet en Skildring af menneskelig Interesse — men Præstens Fortid er kun en Petitjournalists forvrængede og slyngelagtige Kampmidler. Det lykkes Journalisten at ødelægge Præstens Menighedsliv og Familieliv — Folk vil ofte tro det værste, derfor lykkes det i Romanen.

Men i Livet har en Smudsjournalist ikke helt denne Magt. Selv om der kan nævnes de forfærdeligste Eksempler paa Pressens forfærdelige Magt, vil nøjere Undersøgelse vise, at denne Magt mest beror paa Folks latterlige Godtroenhed. Man forstaar ikke, hvorfor Egeberg ikke hellere gennemheglede Folks Lyst til at tro ondt, fremfor at væve om Pressens Slethed. Hvad han end tænkte paa i det politiske Liv maatte Fakta have lært ham, at noget galt var der begaaet.

Man synes, at denne Bog har grebet Belæringen an — og Egeberg vil belære for selv at synes om, hvad han skriver — netop paa det gale Punkt. Man behøver neppe at belære Folk om, at der er daarlige og slette d. v. s. ondsindede Journalister til, men det lader til, man behøver at belære om, at en hæderlig og troende Mand godt kan være Politiker uden derfor at blive udsat for saa perfide Angreb — i al Fald vilde Bogen være blevet interessantere, hvis den havde lært den Moral.

— Naar et Gennembrud er sket — ved Skolelærerlitteraturen et Gennembrud til sikrere Realisme og til at tage nye Stænder op til Behandling, — sker det, at der opstaar Mænd med let Iagttagelsesevne og Stil-Færdighed. Egeberg hører til den Art Forfattere; han har Varme og Interesse for sine Skolebørn, hvis Færden han iagttager, og sine Medmennesker, om hvis Liv han fortæller i smagfuld Stil, og for sine Kolleger, hvis Ideer han slaar til Lyd for; men Originaliteten er ikke hidtil kommet frem. Skolelærerlitteraturen har indvundet Egne og Typer, men man har vanskeligt ved at finde, hvor Egeberg er slaaet ned med sin Lyskaster. Men han skriver formfuldent, bølgende, poetiserende og har derved vundet sine Beundrere. Læser man ham efter at have læst de andre, mindre kunstneriske Forfattere, søger man hos ham forgæves efter det menneskelige. Hans Kirkelivsskildring, *Folkets Lærere*, har smukke Enkeltheder; men mindes man Folkvar Krag's lille Studie *Fra Kirkelivet*, synes man, at denne selv i sin Ufuldkommenhed har suget saa megen Næring af Stoffet, at der kun var en teknisk Sejrr tilbage.

Denne er Egebergs. Mellem Skolelærerlitteraturens Mænd staar han som Jongløren. Han spiller med de forskellige Følelser, Samfundsforhold og Drømmerier, pyntelige Ord og Vendinger. Man synes at se Boldene glitre i Solstraalerne, og undertiden tror man, de flyver højt — ind i Poesiens Rige. Men han griber dem og spiller videre.

I Øsløs paa Hannæs ved Limfjorden fødtes *Johan Martinus Nielsen Skjoldborg* 1861; Faderen var Skomager N. C. Hansen — ikke meget bedre stillet end Friskomager Andersen, da denne begavedes med sit Digter-

barn. Saa snart Drengen voksede til, maatte han derfor sørge for sig selv; han blev Handelsmand i 10—11 Aarsalderen, gik rundt og handlede med Æg og Sild og tjente sig i Ny og Næ en Ekstraskilling ved at besørge Ærinder. Endelig blev han sat i Handelslære i Nibe, kom syg hjem og var senere en Tid konstitueret som Lærer i Vakance; den sluttede, og dermed ophørte hans Lærergerning, men ikke hans Lyst.

Han købte Bøger for at studere, Faderen fik fat paa en Violin — det hørte jo ogsaa til Studiet; men saa fik Faderen endelig den Ide at sætte sin store begavede Dreng paa Aktier. Pengene laantes sammen i Løbet af en Maanedstid, og saa var Seminarieopholdet sikret. Med Skam at sige blev Skjoldborg ikke helt Dydseksemplar paa Ranum. Han opdaagede her i Digtningen en ny Verden, som han maatte indvie i selv paa Bekostning af Eksamenslæsningen. Og at denne versificerende Seminarist paa Ranum udarbejder et lille Drama om Brud mellem Fader og Søn paa Grund af Uoverensstemmelse om Tidsaanden — mon det ikke tilfældigvis skulde passe med, at Skjoldborgs Fader ikke var fuldt saa glad for Seminariestudiet, som Sønnen var?

Da Skjoldborg 1881 havde faaet Hjælpelærerplads i Kollerup, gik han helt op i sin Gerning, søgte ogsaa gennem Skrift og Tale at vække Egnens Beboere, virkede for Skyttesag og Ungdoms- og Læseforening, men strandede til sidst med sine Kolleger blandt Foredragsholderne paa den ministerielle Skrivelse om »Skolernes Lukning«.

Lyst til videre Studium drev ham senere til Askov — det var nok Tanken om Artium, der laa bag dette Forsøg. Snart tabte dog Læselysten sig, fordi Gælden trykkede. Han vovede sig 1886 frem med en Almanakfortælling; N. C. Rom raadede ham til at skrive mere; men Livet havde stærkere Krav paa ham; i seks Aar skrev han ikke, men søgte at vinde sig en beskeden Lærerplads, hvori han kunde paavirke og paavirkes; men glat gik det ikke, og saa til sidst fik han en ensom og daarligt aflønnet Plads i Koldmose i Vester Hanherred (1888).

Nogle Aar senere, da de første Erfaringer var nedlagt i hans Bøger, vaagnede Læselysten igen; men denne Gang tog han (1896—97) til Statens Lærerhøjskole, og han vendte ikke tilbage til sin Lærergerning; han holdt Vikar, indtil han 1902 helt opgav Virksomheden. Senere slog han sig ned paa Gaarden »Dyngæs«, men gjorde nok der nye Erfaringer, saa han kunde give Eiler i »Ene« Ret i, at »Livet er et løjerligt Filterværk«.

Kan Skjoldborg ikke rose sig af at have faaet den Lykke, hans Bøger fortjente, saa kan han i al Fald ikke skyldes Bøgernes Modtagere derfor. Lutter Ros har han vel ikke faaet, dertil har han stillet sig for meget i Breschen for yderliggaaende Tanker; men Anerkendelse har han høstet i rigt Maal og med Rette.

Ved enkelte Lejligheder, f. Eks. ved Knud Skyttes »Landsbykunstnere« har jeg udtalt mig om vel let vundne Sejre; man kunde tænke, at Skjoldborg vilde føle noget lignende, ellers var vel næppe saa mange Fortæl-

linger i hans Debutbog *I Skyggen* (1893) saa trøstesløse, som de er. Fortællingen »Det bristede« er netop det modsatte af let vunden Sejr; den handler om en Sejr, som troedes vundet.

En Menneskealder har Jens Rod grundet paa, hvordan hans Vindplov skulde laves, — endelig lykkes det, og paa Landmandsudstillingen kunde man se den. Der stod han selv med den, døgende Spot, men ogsaa nu og da høstende Anerkendelse. Men da den saa blev udført for Statens Penge, viste det sig, at saa god som ventet var den ikke. Til sidst maatte han selv indse det, — »og Tvivlen, den grusomme Tvivl om Evnerne krøgede den gamle Mand. Det er ikke saadan en Sag at vinde Sejr med noget.«

Endnu mindre letvindt, men sanddru er Livet skildret i Fortællingen »Slid« om Ole, som gennem brydssomt Arbejde naaede sit Ønskes Maal at blive Selvejer, — og saa, da Dagen skal fejres, Jubilæumsdagen, han ventede, blev den ham en Skuffelse. Det lille lyse Blink i Øjet tændes først, da han opdager, at Flyvesandet blev ham en ny Fjende at brydes med.

Skjoldborg havde ikke behøvet at slutte Fortællingen med Ord som, at »fra Havet bruser en Koral til Vestenvindens Gravsang«.

Han behøvede ikke Føleri for at vise, at han føler med disse Mennesker — føler og lever deres Liv i inderligere Forstand end de tidligere Skolelærerforfattere, og han havde ikke som i »Ene« behøvet selv at tage saa mandhaftigt Parti mod Uniformerne for at gengive Underklassens Tankeliv. Man undres paa, om det virkelig er rigtigt, at de bedste som i »Paa Grund« maa rejse ud for at blive fri for dette Klassehad. Man faar i hans første Bog en usvigelig Fornemmelse af at staa overfor en Forfatter som kan se og føle med sine Personer — men sommetider selv taler højere end de.

Med *En Stridsmand* (1896, der kom i nyt Oplag 1898 og 1906) vandt Skjoldborg Navn som Husmandens Digter. Dette Navn fortjener han fuldt ud. Han er vel ikke den, som først skildrer Oprydningsmanden og Skoleforkæmperen i Husmanden; men han er den første, som lægger

Johan Skjoldborg

al Varme og Styrke ind paa Digtning om denne Mand, og den første, som skaffer ham fuldt Gehør i andre Kulturlag.

Saaledes staar vi igen foran det Tilfælde, at Skolelærerlitteraturen skifter Karakter. Forfatteren er dukket ned i moderne Strømninger, har sluttet Pagt med det sociale og politiske Røre, som bølger i Tiden, og i Lyset derfra ildløber han Husmanden Søren Brandt til Stridsmand for Arbejde og for nye Tanker. Ikke at Søren er gjort moderne; det er han saa langt fra, at han netop virker stærkest, hvor han bakses med Arbejdet i Marken eller arbejder med Tanker om Faderens Anbringelse. Det er Forfatteren, som er moderne; midt i den realistiske Skildring mærker man, hvorhen han vil; han er ligesaa moralsk som de første Skolelærerforfattere, og saa forelsket i sin Helt, at han ikke selv kan finde Ord derfor, han maa gribe til samme godtkøbs Taktik som før: — lade »Vestenvinden fare hen over de jyske Klitter gennem Naaletræernes Toppe og suse højtidsfuldt og sørgmodigt om Søren Brandts Eftermæle«.

Selv oplyst paa Statens Lærerkursus, optaget af den politiske Strid vender Skjoldborg igen efter Sejren tilbage til sin Bondelivsskildring, og man kan i *Kragehuset* (1898) formelig mærke, hvorledes det endnu i Digterens Sind kæmper for meget til at give afklarede Billeder. I *Kragehuset* mødes to Slægtled, Anders, Slideren, som med egne Hænder har fravristet Klit og Lyng det lille Avlsbrug, han er stolt af, og Jørgen, der kommer fra Højskole med Viser og Andelstanke, med Politik og Petroleumslampe.

Marken forsømmes, Gælden vokser, mens Jørgen og Mari er i Forsamlingshus, og Anders gnaver og gaar paa Aftægt. Men i Tanken om det fælles Hjem mødes til sidst den unge og gamle, Provisorierne lægger dem begge Riflen i Haand, og saa gaar det fremad for Jørgen, d. v. s. frem i tiltagende demokratisk Ordstrøm om Højskole og Andelstanke — og Forfatteren glider over i politisk Agitation, saa Helten helt forsvinder.

Det er mærkeligt, at Mylius-Eriksen, som vel dog kendte lidt til Skolelærerlitteraturen, skulde udtale om denne Bog, at om der ikke udkom en Linie mere fra Skjoldborgs Pen, vilde hans Navn dog længe bevare sin Plads som Slutstenen paa den danske realistiske Folkeskildring. Det er mærkeligt, for *Kragehuset* er netop ligesaa lidt Slutsten som *En Stridsmand*; begge er Indledninger for Skjoldborg; han maatte endnu længere ned i Folkelivet for at naa ny og fast Jordbund.

Et Trin ned i Samfundet gør han med *Almue* (1900). Den er ikke en Novellesamling i almindelig Forstand, men en Samling Billeder fra Kollerup Bakker — et indviklet Højland med herlige Gemmesteder for det, der er vildt og hjemløst af Dyr og Mennesker, det, der synes bedst om at fjæle sig, leve afsides og alene.

Originaler, tragiske Skikkelser skildres med faa Træk — Lajdrengen, Ole i Krogen, Jens Pilgaard og flere, som kunde sige med Jens saa trøstes-

løst og dog befriet: »Men rende fra sit eget Liv, det kan En ikke, Lavst!«

Der er dog ogsaa Mennesker, som er mere tilfredse med deres Kaar, skønt de langt fra er blide. — Svenske-Jonas maa vel tage sig en Snaps eller flere og rase ud, saa Naboerne maatte undres, om der ikke var større Ting, de var vænnet til, men Konen forstaar ham. — Denne Svenske-Jonas er ægte svensk, lige til »Krumelurerne«, som slaar Hovedet paa Sømmet og fremkalder det lune, dybt stolte Smil: »Tror du inte nock, att Jonas blir vid Ørndalshuset?«

Men det er ikke saa meget de Skæbner, der oprulles Træk af, som giver den lille Bog Værd. Det er de menneskelige Scener, hvor det viser sig, at selv hos de forkomne kan der røre sig Minder eller Haab, som enkelte Øjeblikke lyser op over deres Liv, som da Ole i Krogen ser sin Ungdomskærlighed komme ind i hans Stue som en gammel Tiggerkvinde.

— Skjoldborg var dog langt fra tilfreds med det, han havde naaet. Følte han selv, at Bunden var lidt hul under Helten i *Kragehuset*, vidste han i al Fald, at med Studium kunde Hulheden udfyldes; men Studiet, han trængte til, var ikke af Bøger. Som han kendte sin Hjemegn, saa han i *Almue* kunde skildre den i Hverdagsdønt og Søndagsfred, i Løsluppenhed og ved Dødslejet, skildre den hastigt og dog menneskeligt, saaledes maatte de nye Forhold kendes. Derfor drog han Jylland rundt som Daglejer, søgte til Herregaardene som Tjenestekarl og aflurede Livet der sine Hverdagssider og Nathemmeligheder, og derefter blev *Gyldholm* til (1903).

Arbejderroman kaldte han den i Undertitlen, og trods Førstekapitlets pragtfulde Optog til Hest er man ikke i Tvivl om, hvor Interessen ligger. I Husmandstyendet under Herregaarden Gyldholm har han fundet det Kulturtrin, den Dorskhed, som afgav fyldigt Stof for hans Skildring; men Livet paa Herregaarden er ikke mindre stoffyldt, — fra Herremanden selv, Kammerherren, til Overforvalteren og videre ned til Staldkarlen bærer de alle paa en eller anden Maade Stof til de brogede Billeder, som denne Arbejderroman er sammensat af.

Er den helt sandfærdig — er disse Billeder af Staldkarlen, der lader sin Foresattes Røffel gaa ud over Hestene, for her er han da Nr. 1, — af Herremandens Frihed — af Karlens Hjem søgelse af Pigestuerne — af de fornemme Gæsters naadige Besøg i samme Kamre — er dette alt sandfærdigt? Da Bogen fremkom, vakte den kyndig Modsigelse¹⁾, og den opfordrede enkelte Læsere til Bortforklaringer. Paa den anden Side hævdede Forfatteren, at han havde personlig gjort Erfaringer, som viste, at hans Skildringer var korrekte; han havde tilmed forelagt sine Iagttagelser for ikke ganske faa kyndige, og de havde bifaldet dem.

— Man ser i Perspektiv en lang Række af Skolelærerlitteraturens Skildringer, hvor intet »usædeligt« findes; man mindes, at Anton Nielsen

¹⁾ Dansk Tidsskr. 1905 S. 343—44.

skrev mod den engang herskende Mening om Usædeligheden, man husker Bertel Elmgaards Forargelse over samme Tankegang, den fik endog Zak. Nielsen til at skride ind. — Og nu kommer en ny Lærer med Afsløring af, hvor raat og usædeligt det gaar til derude paa Herregaard og i Bondehytter, og hans Mening finder halvt om halvt Støtte hos moderne Forfattere af anden Livsanskuelse som Egeberg (i *Helligbrøde*).

Man maa spørge sig selv, om Uoverensstemmelsen ikke hidrører fra det ikke uhørte, at det sete afhænger af Øjnene, der ser. Forholdene er maaske næppe meget bedre, end Skjoldborg skildrer og Egeberg antyder dem; men for Almuen ser de ikke slet saa bedærvede ud; den finder Hovedstadsforholdene værre. Da Skjoldborg og Aakjær fra et Hovedstadsliv, hvor de uden at gyse havde vænnet sig til at se Moral og Vilkaarlighed af anden Art, vendte tilbage til Landlivet, fik de Kulderystelser over at se det Liv, som de før Hovedstadsopholdet sikkert var vænnet til at finde menneskeligt, — nu blev det rent dyrisk.

Forfattere kan med rørende Glemsonhed fortabe sig saaledes i een Enkelthed, at Sammenhængen glipper. I det større ses det ved saadanne opfantaserede Billeder, i det smaa hos Skjoldborg f. E. naar han i *Gyldholm*, hvor Børnene omkommer, udmaler Branden til tung Vinterdagsstemning, men forledes af Arbejderoptøget til at skildre den faa Dage senere stedfindende Begravelse i bagende Julisol.

Disse naive Synsændringer og Forargelser er udmærkede, de giver Fart i Skildringen og Indignation i Talen; men historisk betyder de ikke saa meget og forandrer heller ikke saa meget i Forholdene. Om en halv Snes Aar vil maaske en ny Forfatter opdage dem og igen skildre Husflid som Dæmper derfor, men dermed er Kredsløbet næppe sluttet.

Selvom man vilde sige, at Usædelighedsskildringerne er overdrevne, og selv om man nødes til at tilstaa, at Forfatteren desværre har manglet Forstaaelse af Herremanden, eller, om man hellere vil, har taget sig Sagen vel let ved at skildre ham som det Mæhæ, hvem det nu een Gang ikke er vanskeligt at stable nogle Tirader op om, saa bliver Skildringen i *Gyldholm* dog lige betagende og tidssvarende. I kraftige Billeder tegnes Livet paa Herregaarden og i Husmandshusene. Man mindes Per Holt mellem de andre, man husker Barselgildet, hvor han midt i Fuldkaben hævder sin Værtsstilling, og man har svært ved at glemme, hvorledes det begynder at gaa ned ad Bakke for ham. Hvor det lyser op i hans Øjne, da den fremmede, der kort Tid er i Tjeneste paa Gyldholm, taler om Tyendets Slaveri og opfordrer til Sammenslutning og Strejke. Men stærkest træder det frem for Læseren, da Per Holts Børn skal begraves, og da den nedbrudte Mand ved at se det store Tog af Byarbejdere, der vil vise deres Kammerat fra Landet Deltagelse, samler ny Kraft til Liv og til at virke.

Hans Opposition glider ud i Sandet. Herremanden vil ikke bøje sig, saa maa Husmændene liste over igen, og Per Holt kører med sit lille Flytte-læs bort — ud i Verden. Over denne Mand lod Skjoldborg alt Lys falde;

— men da Bogen var sluttet, glemte han ham vel længe for andre Planer og Digterbilleder. Da han en halv Snes Aar efter dukkede op igen som Helt i ny Omgivelser i Romanen *Per Holt* (1912), hvor han træder op mod den hellige Storbondes Haardhed og Stivhed, saa opruller han igen tilforladelige Billeder fra hans Hytte og fra Storbondens Hjem, hvori blandt dog et Optrin af de stramme Gaardmandskoners Værgeraads-Visitats maaske virker lidt mere gammeldags overfladisk, end Forfatteren tænkte.

Men paa en noget trist Maade mindes man *Kragehuset* — nemlig i de straalende Billeder af, hvorledes Socialismen har gjort det af med Fideikommiser, naar Herregaardene er blevet omdannet til Mødesale og Varmestuer for de gamle, — mens de unge tumler sig paa Sportspladsen. Det er for meget Fremtidsmusik til at klinge rent for musikalske Øren. Der er en Del, som hellere vil læse om Per Holt paa Gyldholm end i Utopien.

Men som det er sagt: Skjoldborg var ti Aar om at naa derhen, og det Tiaar bragte Bøger af mere lødig Natur. *Bjerregaarden* (1904, 3. Oplag 1905) er vel nok hans solideste og mest kunstneriske Indsats. En Bondegaard ved Overgangen til det nye Aarhundrede er med sin Drift og sit Indreliv næppe skildret mere indgaaende end her. Og saa er det skildret ligesaa smukt som sandt, hvorledes Gaardens tre Slægtled, den glade Grundtvigianer Gamle Jens, den mekaniskoptagne, andelsdrivende Bonde Kræn og den vaagnende fritænkeriske Unge Jens gaar Side om Side, lempet sig frem, sukker eller smiler, som Forholdene byder, ganske som de staar og gaar, — selv naar de efter Gildet gør en Vending ud i Gaarden, »fordi Vind og Vand maa have sin Gang«.

Og saa er det tiltalende, at Forfatteren ikke er bange for at tegne sine Mennesker ogsaa med deres Snuhed, deres Nærighed og deres Klassehad. Dette virker saa frigørende, at man næsten føler det smerteligt, naar der senere bliver Tale om Kræn Bjerres Folketingsmandat. For her og i Præstens Besøg møder øjensynligt en Begrænsning i Forfatterens Syn. Det er i saadanne Øjeblikke, han maa give Agt paa sig selv — for ogsaa her er det lige ved, at Synerne løber af med ham »op over Bondegaarden, hvis teglhængte Kvist løfter sig gennem Løvet op i Luften, der rinder som Tiden og som Livet evindeligt hen over Jordens skiftende Tilstande«.

Naar en Mand staar saaledes hævet over Tid og Sted, plejer en liden Tue at vælte Læsset. Der var en Forstaaelse heraf i *I Skyggen*; den synes at glippe i senere Arbejder, og mon en Rigsdagsmand virkelig er hævet saa højt, at Læsset ikke kan hælde lidt?

Efter Besøget i den velordnede Bondegaard med de mangeartede Beregninger og Avlsforsøg søgte Skjoldborg til mindre Forhold. Tjenestepigeskildringen *Sara. En Kærlighedshistorie* (1906), som vel forekommer noget skitseagtig, virker forbavsende ungt og friskt. — Sara bliver med sine 18 Aars varme Sanser Pige i Enggaarden, og Sønnen bliver hendes Ulykke. Da

hans Tanker knyttet til en anden, og hun skal føde Barnet, gaar hun ud til en Mergelgrav og puffer det derved; saa tager hun hjem til det fattige Pilehus.

»Naa, saa er det altsaa kommen. — A har altid tænkt, det kunde ikke blive ved at gaa saadan for os. Ulykken *maatte* jo komme! Men nu var der alligevel dreven saa mange Aar hen!« er Faderens Ord, da han gaar til Sognefogden for at berette Sagen; Loven og Retten maa jo have sin Gang.

En trist Udgang paa en trist Fortælling. — Man kommer lidt til at mindes Jonas Lie, og saa undres man over, at Skjoldborgs næste Bog har samme Lighed, men paa en ny Maade. *Søfuglen* (1908) er, som Undertitlen angiver, en Skildring fra Havet. »Søfuglen« er Navnet paa en Skonnert, der er paa Langfart. Og Livet om Bord og Ankomsten til og Opholdet i Havnebyerne er morsomt iagttaget; der er lidt Menneskeskildring deri, som ikke er helt almindelig. Men egentlig Handling er Bogen næsten blottet for; Romanen bæres af de friske Skibsbilleder, og som Modbillede virker Kaptajnens nagende Mistro til hans smukke lille Frue derhjemme, en Mistro, som opløses i de Julestemninger, hvormed Bogen slutter. Bogen er dog noget mere end underholdende.

Efter Udflugten til det fremmede vender Skjoldborg i *Ensomme Folk* (1909) tilbage til sine Husmandsfortællinger. Der er blandt disse enkelte Skildringer, som man knapt nok kan henføre under Fællesbetegnelsen *Ensomme Folk*: »Per Hywers Sommerdag« om den lille Hydrengs Drømmerier Dagen lang kun daarligt, og »Æventyrrejsen« om Skibsdrengens Langfart, hvor han mishandles, saa han deserterer allerede i Frederikshavn, endnu vanskeligere. — Der er ikke givet Antydninger til, at de to Fyre, skulde blive Særlinge, selv om deres Liv ikke just er i Opgang i det Øjeblik, det er fæstnet til Papiret.

Saa er »Kræn i Krogheden« en anderledes alvorlig Livsskildring, navnlig hvor der fortælles om ham selv; de sidste Par Afsnit, hvor han Juleaften optræder i Frelserskikkelse for den vejfarende Kvinde har egentlig kun det gode Træk, at han betegner sig selv »A er hverken Kristen eller Hedning, a er et — Menneske, Lise!« — Man fristes til at spørge, om tyske Avistryk af Kristus i Haandværkerdragt egentlig nogensinde har været i Kurs.

Alvorlige i deres Tragik er »Skæbne« og »En Brydhammer«; men sikrere rammer dog »De gyldne Drømmes By« almenmenneskelig Liden, og i »Greth' epaa Lien« føres Læseren ind i Bondestandens eget Syn paa en Art af, hvad udenforstaaende ikke vil give Navn af absolut moralsk Vandel — men i Skildringen her har det menneskelige givet Forfatterens Tale sikrere Klang, end hvor hans personlige Forargelse og Agitation, som i *Gyldholm*, faar en Vibreren frem, der — som paa en Sangertribune — bestikker de let rørte, men intet har med Kunst at gøre.

Hvad Skjoldborg ejer af Forargelse og Opstemthed, nedlagde han i de Taler og Foredrag, han 1912 udgav under Titlen *Udmarksfolkene*,

Tanker, som i meget ligner de sidste Afsnit i *Per Holt*, som udkom senere paa Aaret, men her er omtalt i Sammenhæng med *Gyldholm*. Skal man tale helt sandt, kan det ikke nægtes, at enkelte maaske nok kunde ønske Uddybelsen i de to iøvrigt forskelligartede Bøger mere intens, saa maatte Forfatteren vel naa helt til Bunden i sin Agitation, og saa kunde den næste Bog fremtræde mindre naiv, i renere Menneskelighed og Kunst.

Skjoldborg, der engang syntes bestemt til at blive Skolelærerlitteraturens endelige kunstneriske Bekræftelse, vil man nodig se svinde hen i Rørelse, Agitation eller Tendens. Og lige saa nedslaaende det er, at se moderne Skolelærerforfattere eller Forfattere virke for hyperkristelige og moralske Anskuelser, ligesaa trist virker det, naar enkelte slaar over i Modsætningen. Først og fremmest skal Litteraturen handle om Mennesker, om de er Kristne eller Hedninger — for at bruge Skjoldborgs Udtryk — maa komme i anden Række. Bibelsprogsbegrænsning eller Frisindsudvidelse hører ikke hjemme her.

De Noveller, han 1913 udgav under Titlen *Himmerlandsbroen*, tyder ikke paa, at Befrielsen er umiddelbart forestaaende. Det er igen ensomme Naturer, hvis Liv tegnes, som i Novellen, hvorefter hele Samlingen har Navn. Den er halvt om halvt allegorisk i sin Fremstilling af, hvor-

ledes det brister for Ejler, hver Gang hans Hunger mod videre Syn eller — med et gammeldags Ord — Lykke søges tilfredsstillet. Skjoldborg har selv kaldt *Himmerlandsbroen* for Broen, der fører fra den graa Virkelighed til det skønne Drømmeland — den underlige Livets Bro, som enhvers daglige og trælsomme Stræben til sidst munder ud i.

»Det er en meget vanskelig Bro, den!» indrømmer han. Kunstnerisk set staar den Bro aabenbart lidt i Forbindelse med Agitation, og da maa man sige, den er vanskelig. Den har nemlig uheldige Egenskaber: den fører let forbi, udenom det, den skal føre til, og saa virker den højst trolddomsagtigt; den giver let Folk, der vover sig ud paa den, et pudsig Udseende af at fægte med Arme og Ben, indtil de som paa rullende Broer lærer at gaa tilbage.

Skjoldborgs Evne og Energi berettiger til at vente, at han lærer igen at skrive menneskeligt. I sine Digte, som mærkeligt nok ikke er sam-

Johan Skjoldborg (som Landmand)

lede, har han slaaet til Lyd for politiske og sociale Ideer, men hans Noveller og Romaner, som allerede er kommet i Husmands- og Folkeudgave, fortjener Fortsættelse af den Stilfærdighed og Jævnhed, som han raader over i sine bedste Ting.

Hans Produktion giver tidshistoriske Billeder af det strænge Liv og den haarde Strid, som føres nu om Dage i den jyske Almue. Ingen, som interesserer sig for sin Samtid, kan lade den uænsset, og Fremtidens Forskere vil gøre Høst i hans Folkelivsskildringer, men de vil faa Besvær med at eliminere hans for personlige Indsats og Føleri.

Der er jo Folk udenfor Lærerstanden, som kan afgive Korrektiv, men ogsaa indenfor denne findes Skildrere, som kan det. Egeberg er nævnt, nævnes kunde *Thisted*, *A. C. Nielsen* og *Hans Hede*; men ingen af dem naar ham i Styrke og dramatisk Kraft. Dette gælder selvfølgelig ogsaa de dramatiske Forsøg, tildels over tidligere Noveller, han har ladet komme frem paa Scenen.

Søren Gundersen fødtes 1845 i Kjelst som Søn af en Gaardejer og Døvstummelærer. Hans største Virksomhed ligger ellers paa et andet Omraade, men han debuterede 1893 som Udgiver af en Samling Fortællinger og Digte, *Hjemme og Ude*, hvori han selv har skrevet enkelte Smaadigte; men allerede Aaret efter optræder han selvstændigt med Fortællingen *Nedarvet* (1894). Net og tiltalende fortælles her en Bondekarls Kærlighedshistorie. Det, som giver Skildringen Interesse, er ikke Haralds Lune eller hans vakte Sind, men den Melankoli, som gennem Slægtarv præger ham med Tilbageholdenhed og ofte lader ham føle sig tilsidesat og alene, hvor der ikke var nogen Grund.

Dybt gaar Skildringen ikke, men dybt nok til at vise, at Forfatteren øjensynligt havde Evner til at se og skildre. Han valgte imidlertid gennem Udgivelse af et Børneblad at skrive for Børn frem for voksne, saa hans eneste Bidrag til Hjemstavnlitteraturen er denne Skildring af den melankolske Fyrs Kamp og Fremgang.

Peder Jensen Thisted (1853—1905) voksede op i et Smaakaarshjem i Mammen, men maatte tidligt ud at tjene, og efter Konfirmationen kom han i Maskinbyggerlære, men stadig higede han mod almen Oplysning. Han søgte til Gedved og til Askov, og tog saa ud i Lærergerning, afbrød den for Maskinmestervirksomhed, vendte tilbage, men det var svært nok at holde Livet oppe. Han havde giftet sig, men besluttede sig dog til at læse til Skolelærer, og han dimitteredes endelig fra Gedved, fik et lille Embede i Dalby; senere blev han Lærer og Kirkesanger i Kirke-Helsing, hvor han virkede til sin Død.

Under Pseudonymet *Poul Hertel* debuterede han 1898 med Romanen *Skærsild* om de religiøse Brydninger i det lille Hulby; men den til Grund

liggende Tanke er, at Børnenes Indtryk og Udvikling ikke altid foregaar i den Retning, Podningen sker. Lægger man under Læsningen Vægten paa at se under dette Synspunkt, fremtræder Bogen fra sine bedste Sider; men vil man i Tillid til den Fortale, hvormed K. Bjerre har forsynet den, studere den som tidshistorisk og menneskeligt Dokument, maa man ofte savne, at det udprægede Standpunkt ikke er saa gennemlevet, at det fremstilles som Sandhed for den troende, og at indre-missionsk Forkyndelse skulde være Hykleri, vil ingen Forfatter vel for Alvor mene.

Husmandsbørn (1900) er en jævn, ofte gribende Fortælling om en Friskolelærers Kamp. Poul Hertels Skildring af Johan Olesens Kamp er maaske nok hans personligste Bog, og ejendommeligt i Forhold til andre Skildringer er det, at Lærerparret, som Titlen siger, er Husmandsbørn. De kan i Følge tidligere Vaner døje ondt; men disse Vaner forudbestemmer ogsaa Stillingen til dem, der opretholder Skolen. Saa bryder Johan over tvært og bliver Seminarist og vandrer den tunge Ansørgang, hvorunder han næsten knækker sammen, lige før Lykkens Smil naar det bekræftede Par.

Som Type og som Menneske hæver Johan sig litterær Plads, han virker saa overbevisende og sand, at Lærerstanden maa være stolt over at tælle ham blandt sine. Han er grebet ud af Livet som en af Seminarielevens første Lærere, for hvem Gerningen var en Mission, hvorfor der godt kunde lides.

Pottemandsdrengen og hans Brud (1903) er en Tidsskildring fra 1848. Livligt og redeligt fortælles om Forholdene i Skærbækegnen, og ind i de politiske Bevægelser fortælles om den dansksindede Jakob Andersens Held, ogsaa til at vinde den tysksindede Sognefogeds Datter, og disse to møder Læseren i Peder Thistedes efterladte Roman *Frihed* (1906), som skildrer Forholdene efter 1864 i en mere inkarneret Befolkning, blandt hvilke dog enkelte unge, paavirket af Læreren, længes mod friere Forhold — Amerika er Idealet; men det findes nærmere, netop i Jakob Andersens Hjem.

Thisted optoges de sidste Leveaar af politiske og sociale Skrivelser; derfra er øjensynligt Tendensen gaaet ham noget mere i Blodet, end Tilfældet var i hans to første umiddelbart virkende Skildringer. Men trods det tendentiøse fortjener de to Fortællinger en hæderlig Plads i vor folkelige Litteratur paa Grund af deres Livfuldhed og Vederhæf-

Peder Jensen Thisted

tighed, og havde Forfatteren mere paa Hjerte, som kunde oversættes i saa klar og levende Menneskeskildring, maa det dobbelt beklages, at han fik saa faa Virkeaar.

Den Hjemstavnsdigtning, som Lærerne frembragte i Jylland, skulde imidlertid faa sin foreløbige Afslutning ved en kvindelig Forfatter. Ganske vist optræder hun under Pseudonym; men det er vist ikke længere ukendt, at *Hans Hede* og *Kræn Jyde* er een og samme Person og i Virkeligheden en Forfatterinde.

I Aarslev ved Randers fødtes *Bolette Sørensen* 1856 af meget fattige Forældre; da Fødselen kostede hendes Moder Livet, tog en Morbror Barnet til sig, og han og Bedstemoderen opdrog det, men Vilkaarene var ikke bedre der end hjemme. Saa voksede hun op i yderlig Fattigdom, og efter sin Konfirmation maatte hun ud at tjene, det første Par Aar paa Clausholm.

For et drømmende Barn var Livet i Slotshaven — selv om det kun var for at luge — fyldt med Belæring og Drømme, og da *Bolette* senere kom til at tjene hos en god Præstefamilie, følte hun ogsaa dette som en mere udviklende Stilling end en Tjeneste i en almindelig Bøndergaard. Fire Aar blev hun hos Præstens, saa blev der Lejlighed for hende til at komme paa Højskole. Opholdet dér følte hun som Indgang til en ny og større Livsgerning, og det kom til at passe.

Hun fik en Lærerindeplads og begyndte derefter at forberede sig til Lærerindeeksamen, uden forøvrigt at have Begreb om, hvorledes hun egentlig skulde naa dette Maal, men der kom Opholdet paa Clausholm hende til gode, idet Kammerherre Berner-Schilden tog sig af hende og hjalp hende, — og efter et Aars Studium paa Frøken Zahles Lærerinde-skole dimitteredes hun 1882 og ansattes samme Aar som Lærerinde i Hald.

Hendes Læsning havde særlig været Fortællinger af Thyregod og Anton Nielsen, og hun følte dybt, hvor de maatte være lykkelige, at de havde Evne til at give deres Folk en saadan Skat, og tidlig og silde blev det hendes Haab at virke i samme Retning; hendes sværmeriske Natur-opfattelse, syntes hun i lykkelige Øjeblikke, kunde skænke hende Syner, som kunde glæde mange Sind. Da hun havde naaet det første Maal for Bestræbelserne, var der imidlertid saa meget at udføre for de Børn, der betroedes hende, for Egnens Oplysning og endelig for Standen, saa der lagdes Beslag paa alle hendes Evner.

Dog kunde hendes Opfattelse og Kombineringssevne ikke hvile, og næsten uden at hun vidste deraf, blev hendes første Skitser til. Den første, »Maren Madsdatter«, optoges 1901 i Søndagsbladet, og i de følgende Aar saas derefter hendes Pseudonym i andre folkelige Ugeskrifter og Blade samt Almanaker.

1904 udsendte *Hans Hede* den første Landsbyskildring *Maren i Kær-*

gaarden. Noget springende er den i sin Komposition; — ogsaa Stilen og Stemningen over det, som fortælles, er undertiden noget løs i det; men den Maren, der fortælles om, er et Menneske, og hendes stædige Karakter, hendes ejendommelige Udvikling fra at være den, som tyranniseres, til selv at lede og ordne, springer frem trods alle Kompositions-spring og Stilismer. Det var ikke vanskeligt at se, at den, som havde iagttaget denne Kvinde, sad inde med Evner til Karakteristik.

I »Albert Bayers jyske Bibliotek« kom 1905 Bolette Sørensens andet Arbejde. Under Pseudonymet *Kræn Jyde* udgav hun paa jysk Dialekt *En Etterorsmanør aa anner Smaating i østjysk Boenmoel*, som foruden den, hvorefter Samlingen har Navn, indeholder tre mindre Skitser. Hvis man her venter sig rigtige Soldaterhistorier, vil Bogen skuffe, men den indeholder fornøjelige Skildringer af jysk Almueliv; den første er nok den dybestgaaende, men »Dæ va kommen Snak ud om —« er næsten den morsomste, og selv om Skitserne ikke staar paa Højde med vor bedste Dialektdigtning, er de dog karakteristiske og rammende.

Store Lykken og Lille Lykken hedder Bolette Sørensens næste større Fortælling, der igen udsendtes under Pseudonymet *Hans Hede*, som derefter er bevaret som det, der skal gøres gældende i Litteraturen. Bogen handler om de to Slægtninge Jens Lykke og Niels Lykke, Landsbyens rigeste unge Mænd, men Jens Store-Lykke er den kønneste og mest fremtrædende, saa da Bogens Heltinde, den fattige Magdalene, der tjener hos Læreren, kommer lidt til Samtale med ham, bliver han hendes Ideal. Hun forelsker sig i ham og han i hende; men efter nogen Tids Forløb gifter han sig dog med Ellen, en rig Gaardmandsdatter. Han og Magdalene ses i Ny og Næ, som det maa ske i en lille By, men Jens lader til at have glemt gamle Dage.

Niels Lille-Lykke er vel ikke Jens' Modsætning, men dog en Bonde af en anden Støbning. Ogsaa han forelsker sig i Magdalene, og til sidst vinder han hende, ikke fordi hun elsker ham, men hun maa respektere ham — og saa det, at hun kan gøre ham lykkelig. Hendes Følelse for ham skulde imidlertid sættes paa en Prøve, hun ikke bestod. Jens, som er kommen paa Rigsdagen og i det ydre er ret højt paa Straa, beder hende i en Stemning komme til København; de gamle Minder gør Udslaget, og hun vover det — men da vil Skæbnen, at hun skal træffe ham i det store Lune, saa hun ret ser hans Hulhed, og den Følelse, der endnu var hos hende, svinder bort. Og hendes Mands Hæderlighed og Retlinethed træder dobbelt frem efter dette.

Der er i Skildringen af de to Typer saa meget rigtigt, og der er i Skildringen af de Personer, som har gennemgaaet noget — noget, som de bærer Mærke af, baade Menneskekundskab og Karakteristik, saa man ret faar Indblik i jysk Gaardmandsliv, men det unge lykkes ikke saa godt; det bliver for friskt og for yndefuldt, og Skovstemningerne, Taagefantasierne virker helt paaklistrede. Muligt føler Forfatterinden selv saaledes — men saa er det ikke dybt nok til at virke paa Læseren med Nyhedens

eller Livets Interesse. For en god folkelig Skribent gælder det netop om at være sand og dyb ogsaa i de mindste Stemminger; mindst er Godtkøbsstemninger og daarlig Romantik paa sin Plads her, hvor Læserne skal opdrages, og jo mere en Forfatter bevæger sig fremad, des skarpere formuleres Fordringerne.

Østergaard og Vestergaard (1908) er kraftigere og stærkere end de tidligere Bøger; den handler ogsaa om Emner, som ligger helt indenfor Forfatterens Menneskekundskab: aarelangt Fjendskab mellem to Gaarde, hvis Beboere stadig maa se hinandens Færd, og saa handler den om en Kvinde, Ane Sofie, som maa se en anden indtage den Plads, hun mente,

hun skulde have. Ane Sofie rejser for ikke at være Vidne til Anders' Giftermaal med Herregaardsjomfruen. Dog maa hun høre, hvorledes det snart gaar ned ad Bakke for ham, — han maa tilsidst med sine to Børn og sine Forældre flytte, mens Konen forlader ham, og hun erfarer, hvorledes det ogsaa gaar ned ad Bakke for hendes egen Familie. — De to Familier, som i forskellige Vilkaar levede op ad hinanden, kommer igen til at bo hinanden næsten Dør om Dør i et af Byens fattige Lejehuse.

Bolette Sørensen

Saa kommer der en Slutning paa Romanen, som i al Fald ikke er almindelig. Begge Familier bringes paa Fode ved en Barons testamentariske Bestemmelse. Der er skildret meget ægte ogsaa hos

ham, som arver disse Penge; men det var næppe nødvendigt at bringe saa flot paa Fode, at de to Gaarde købtes tilbage, for at give fuldt Indblik i den Harmoni og Lykke, som kunde bringes til Veje. Det virker noget paa-klistret, mens der ellers er saa ejendommelige og sunde Skildringer som Forholdet mellem Anders og Knud, som han til sidst kalder Fader. Der er saa meget redeligt og smukt i Bogen, at det er klart, at de første Bøgers Egenskaber ikke beroede paa Held eller Tilfældighed.

Maalbevidst virker ogsaa *Vilhelmine* (1910). Det er tydeligt at mærke, hvorledes Forfatterinden med denne Heltinde har villet give et Modbillede til den Ungpige-Type, som er herskende i Købstæder og Byer. Vilhelmine er en fattig Tjenestepige, noget drømmende, men dygtig, arbejdsivrig og ærgerrig, der kæmper for at naa frem gennem alle Hindringer. Og Skildringen er god, hvis Forfatterinden selv havde kunnet se, hvad der maa føles som for følsomt og hvad der er ægte; der er vel meget Udenomslyrik ved Vilhelmine. — Saa er der meget mere ved gamle Helle, hun staar fast og sikker i den Jordbund, hvor hun hører hjemme. Naa, der

er jo ogsaa en vis, ikke udmaalt Afstand mellem Fattigpigen fra Eng-
huset og Grevesønnen, som ikke helt udjævnes ved, at han har tjent sig
op i Amerika. I al Fald staar han lidt for fjærn for Læserne til, at man
faar Tiltro til, at Ægteskabet gaar saa glat, som den første Forbindelse
stiftes — dertil bidrager ogsaa Anders Gustavs Forsynstillettelægning —
i Smag med gamle engelske Romaner. Derved virker Skildringen vel
romanagtigt. Vor Tid interesserer sig næppe fuldt saa meget for, hvor-
ledes et Par faar hinanden, som for, hvorledes hver udstyret med sine
Ejendommeligheder bringer disse og den andens til større Fuldkommen-
hed i Samlivet.

Den lange Tales kortfattede Mening er imidlertid den, at hvor
Bolette Sørensen fortsætter den gode
Skolelærerlitteratures Tradition, skriver
om jævne Mennesker og om det Liv,
der leves i Bondestuer og Gaardmands-
huse, kan hun udvide Læserens Hori-
sont; hvor hun derimod giver Fanta-
sien fri Tøjler for at kaste poetisk
Glans over, navnlig sine Ungpiger —
der mangler den Dybde og Inderlig-
hed, som hun med faa Ord kan give
de aldrende, udslidte eller endnu kæm-
pende. Vil hun virkelig naa at med-
dele sine Læsere noget af den Beri-
gelse og Glæde, som den ældre Skole-
lærerlitteratur har bragt navnlig den
jyske Almue, maa hun sikkert for-
søge paa det nævnte Punkt; men det
var jo muligt, at der blev vundet paa
andre.

A. C. Erthøll-Nielsen

De tre store Skildringer af Livet i Bondegaardene giver Anledning til
at vente dybere Livsskildringer fra Almuen, hvis Liv efterhaanden er
kommet til at interessere flere og flere.

Jysk Hjemstavnsdigtning har endnu enkelte Begyndere, hvis Virk-
somhed knapt kan bedømmes, men bør anføres. *Anders Christensen*
Erthøll-Nielsen fødtes 1859 og dimitteredes 1879 fra Ranum og tog efter
et Par Lærerpladser stadigt Ophold i Sønder Kongerslev. Han op-
traadte i forskellige Blade og Tidsskrifter med Poesi og Prosa; men kun
med Novellesamlingen *Skydrift, En Samling Billeder fra Himmerland*
(1904) er han optraadt paa det jyske Parnas, og det paa en saadan Maade,
at en Gentagelse ikke var af det onde.

Han fortæller om ganske smaa og dagligdags Ting, men Rammen
om dem er ægte. Naar Forfatteren i »En Pæl i Kødet« faar fat paa en

Vittighed, laver han den ikke til, men fortæller jævnt, ligefremt og troværdigt. — Da gamle Siver i »Liggendefæ« vil forære sin 76aarige Bror lidt af sine opsamlede Penge, foreslaar han, at de skal spille Kort, og saa lader han Broderen tage alle Stikkene. Det er Smaaskitser det hele — men de er ikke helt almindelige — og den lille Samling kunde uden Skade have ynglet i de ti Aar, der er gaaet siden dens Fremkomst.

Kun med een Bog, en talentfuld Bog, har *Stephan Hansen* bidraget til Skønlitteraturen. Han fødtes 1880 i Skanderup som Søn af en

Stephan Hansen

Stationsinspektør, dimitteredes fra Blaa-gaard Seminarium 1903, optoges saa af Skolearbejde i Kommunens Tjeneste, skrev sin Bog *En Egn* (1905), forbedrede en næste og rejste udenlands til Syden for at gøre Studier, kom hjem og tog Lærerplads i Roskildeegnen og drog derpaa som Viceinspektør til en af de vestindiske Øer.

Om Postmesterfamilien i den lille jyske Købstad handler *En Egn*. Postmesteren er af en gammeldags Type, stram og gnaven, men drikfældig; han forsømmer sit Arbejde, og Bogen ender med, at han faar sin Afsked med lidt Pension. Men Bogens Hovedperson er Postmesterinden; der er fortalt om hende, saa man tror paa hende og hendes nænsomt glattende Evne. Hun hjælper

Egnens store og smaa, Kammerherreinden og Drukkenbolten, og hun hører paa deres Sorg og deres Glæde.

Hendes Børn beundrer hende, ikke for hendes Klogskab, men for hendes Hjerte. Der er her fortalt noget, som griber, og paa en stilfærdig, maaske ikke helt gennearbejdet Maade, men saaledes, at man gerne havde ønsket mere fra Forfatterens Haand.

Anton Jacobsen Gejlager, der fødtes 1878, dimitteredes fra Jelling 1899 og efter 3 Aars Lærervirksomhed forflyttedes til Stensballe, synes derimod baade mere produktiv og mere bevidst i sin Stræben. I Dansk Ungdom, Folkelæsning og flere Blade har han offentliggjort adskillige Smaating, og i sin Debutbog *Bakkegaardsmænd* (1906) fortæller han jævnt og stilfærdigt om en fremmed Mands Ankomst til den gammeldags Humleby; vel gaar han ikke dybt i sin Skildring, og Smaatræk af Jacobs og Anes — den velhavende Sognefogedsøns og den amerikanske Husmands Dat-

ters — Forstaaelse og Kamp med Fordomme og »juridisk« Ret er ogsaa vel løse i det; men der er Humør og Frejdighed i denne Bog, hvor Husmændenes Kamp for at vinde Agtelse og Fremgang ogsaa er bærende Emne.

1909 optræder Gejlager med tre Fortællinger under Fællestitlen *Livets Kringelgang*, men egentlig er kun den sidste, »En Fjende«, sikker i Opfattelse og Karakteristik. Den Fortælling, hvorefter Samlingen har Navn, bliver vel almindelig ved, at den svegne Mand ægter sin Ungdomselskede Datter. I 1909 er det ikke gjort blot med at fortælle sligt; der maa forklares, og Læseren maa se, at anderledes kunde det ikke gaa. Noget af samme Indvending maa gøres mod »Niels Post«. Der er gode Enkeltheder; men den flyder ud i Stemning. Dette er Skade, fordi *Bakkegaardsmænd* netop virker ved sin Tilforladelighed.

Tillige er Gejlager optraadt heldigt som Lyriker i Ill. Tidende, Ugens Tilskuere og flere Blade. Og endelig har han i *Veteranerne fortæller* (1914) samlet en Række optegnede Minder fra Krigen 1864, der er gengivet, som de er fortalt. Han har samlet med Smag og sikkert ogsaa valgt de bedste Fortællere. Selv om enkelte Minder knap nok nærmer sig de store Øjeblikke, er de dog Øjenvidners sandfærdige Beretninger, saa Udgiveren har Ære af sine Fund.

Anton Jacobsen Gejlager

Niels Østergaard Lassen fødtes 1869 i Skjørring, tog Seminarist-Eksamen i Silkeborg og tog 1902 efter et Par tidligere Pladser Embede ved Gjeding Skole pr. Mundelstrup. Nogle Smaafortællinger hist og her samt Romanen *Proprietærliv* (1909) stammer fra hans Haand. Det er vanskeligt at sige, om han har Talent; thi Oprindelighed synes at mangle. Det er jo ikke vanskeligt at skrive om Proprietærer, der er rige, forvante, lade, men ellers i Besiddelse af næsten Alverdens Laster, men faa det levende frem — det er i al Fald ikke lykkedes i *Proprietærliv*. At skrive om en ædel og arbejdsom Bondekarl, som elsker Proprietærens Datter, som han ikke maa faa, og som alligevel vinder hende — ja det er jo ogsaa skrevet før, og vil sandsynligvis ikke være fremstillet for sidste Gang her. Men hvis Forfatteren har flere Emner, skulde han gennemleve Stoffet og gennemtænke Stilen.

Frederik Søren Thisted Jensen fødtes 1882 og dimitteredes fra Ranum 1903, ansattes i Hjerminde, men blev 1908 kaldet som Enelærer i Balle-

holt ved Sindal. I Uge- og Dagblade har han offentliggjort en Del Fortællinger, som røbede Talent, men selvstændigt optraadte han med Romanen *Herregaardens Datter* (1911), en lidt tung, men sikkert ærlig Beskrivelse dels af Folkelivet paa en stor Herregaard og dels af Herskabet, uden Forvrængelse eller Romantik. I Frøken Gyde har han vist Evne til ud af Ordene at forme et Menneske saaledes, at man tror, det er rigtigt.

Iøvrigt er Indholdet dog almindeligt. Forvalteren paa Gaarden elsker tungt, men haabløst den smukke Frøken; hun er lam i den ene Side og vil ikke gifte sig. En Løjtnants Ferieoptræden er i flere end en Hen-

Frederik Søren Thisted Jensen

seende overflødig og malplaceret — den Skikkelse har Forfatteren slet ikke magtet. Frøken Gyde, der har saa let Spil med Løjtnanten, kan vanskeligt sige Nej til den redelige Forvalters fornyede Frieri; hun elsker ham, men hendes legemlige Skavank i Forbindelse med hendes Penge har næret Mistro hos hende, og efter Moderens Formaninger afstaar hun dog fra Frueværdigheden og alle Frueglæder.

I *Hvo som udøser Menneskets Blod* (1913) har Thisted Jensen viet sig Tendensen; men denne er af en saadan Art, at den ikke har hindret Menneskeskildringen i at træde frem. Rigtignok lykkes det ham bedre at tumle de folkelige Skikkelser, end de Naturer, hvis Sjæleliv har stærkere Bølgegang og Kulturdæmninger mod Bølgeslagene. Hovedheltens Dagbog som Student er lige saa naivt skildret som Løjtnantskikkelsen i *Herregaardens Datter*; men Albert vokser under Vægten af sine Oplevelser og sin Overbevisning.

Bogen kaldes en Samfundsroman. Skal dette henpege paa de Samtaler om Politik og Litteratur, der føres, og er disse Udtryk for Forfatterens egen Mening, saa er det beklageligt; men skal det hentyde til Bogens Forsvar for strengere, retfærdigere Omgang med Forbrydernaturer, forstaas det bedre; den har Interesse som Modvægt mod den Overfølsomhed, der forkyndes i vor Tid.

Retfærdighedsfølelsen er ikke ofte proklameret i vor Litteratur, og selv om en Del i *Hvo som udøser* endnu ikke er tilstrækkeligt afklaret i Forfatterens Synspunkt og Menneskeskildring, er Forsøget dog bemærkelsesværdigt og taler om, at Forfatteren har Evne og Mod til at gaa videre ad ubanede Veje. Dette er godt, naar Begrænsning og Indleven faar Raaderum.

III.

Sjællandske Folkelivsskildrere.

I litterær Henseende kunde Sjællands Forfattere ikke naa den Glans af Nyhed som Jyllands. At vinde Sjælland for Sjællænderne var øjensynligt forlængst fuldbragt. Chr. Winthers Træsnit, Poul Møllers Lægdsgaard og Ingemanns Møller- og Høsekræmmerfolk i »Landsbybørnene« havde givet et saa tilsyneladende alsidigt Indtryk, at en sjællandsk-pædagogisk Digtning var utænkelig. Skulde her inddrages nyt Land, maatte man gaa andre Veje end den jyske Hjemstavnsdigtning.

Den sjællandske gjorde sig lettere gældende, Forfatterne havde nemmere Adgang til at faa deres Arbejder ud og faa dem anerkendte. Det viser sig ogsaa, at de fleste ældre Kritikere, som taler om Skolelærerlitteraturen, i Virkelighed kun taler om den sjællandske, tager blot den jyske med for et Syns Skyld, de kender den ikke. Sjællands Forfattere gik hurtigt bort fra det rent opdragende. Maaske bidrager det ikke uvæsentligt hertil, at Skolelærerforfatterne ikke er bondefødte som de jyske; de er Gaardmands- eller Lærersønner, altsaa ligesom et lille Skridt længere oppe mod den Kultur, de gerne vil skildre.

Anton Laurits Nielsen (1827—97) var alligevel et Fattigmandsbarn. Faderen, der var Lærer, ejede ikke en Overfrakke, og Moderen, der var Datter af en Regimentskirurg i Vordingborg, maatte tage imod Præstekonens aflagte Tøj, og hun kunde daarligt sige Nej, naar en Gaardmandskone vilde stikke Fødemidler til hende. Sønnen havde det første *ordentlige* Sæt Tøj, da han 21 Aar gammel tog Skolelærereksamen.

Mens han var paa Jonstrup Seminarium, indtraf forøvrigt to Hændelser, som fik afgørende Betydning for hans Fremtid. Paa et Skovbal traf han en ung Pige, som han kun dansede een Dans med og aldrig saa senere, men af hvem han bar et saa uudsletteligt Indtryk, at han selv mente, at hans Livs Ensomhed og hans uheldige Ægteskab stammede fra, at hun ikke blev hans.

»Dit Billed blev saa tit min Trøst;
den eneste, der var.«

skrev han i 1884, og ved anden Lejlighed udtalte han, at han var blevet et andet Menneske, hvis han havde faaet hende. — Men det havde nok i sin Tid ikke været saa vanskeligt at faa hende at se igen; det forsøgte han imidlertid ikke.

Den anden, betydeligere Oplevelse paa Seminariet skete, mens han læste til Eksamen. En »hellig« Slagter opfordrede ham til, hvis han var ængstelig for Udfaldet, at bede Gud om Hjælp. Anton Nielsen, som paa det Tidspunkt havde glemt sin Religiøsitet, fik derved en Mindelse. Han benyttede

sig af den, og sit senere Held tilskrev han derfor Bønnens Magt, og han glemte aldrig senere sin Religøisitet — glemte den heller ikke i sit Forfatterskab.

Anton Nielsen fik efter vel overstaaet Eksamen straks Kald og virkede en Snes Aar som Almueskolelærer. Ved en Folkefest traf han imidlertid Højskoleforstander Ernst Trier fra Vallekilde. Niensens herved vakte Interesse for Højskolesagen uddybedes ved gentagne Besøg hos Trier, og nogle Aar senere vover han selv Springet fra Skolegerningen til Højskolevirksomhed. Tilbudet kom ganske tilfældigt fra Mads Hansen,

Anton Nielsen

og næsten inden Nielsen havde tænkt over Følgerne af sit Valg, var det truffet — maaske traf han ogsaa Afgørelsen hurtigt, fordi han greb enhver Lejlighed til at komme bort fra den Egn, som mindede om hans hurtigt ophævede Ægteskab.

Skønt der var mange — overmaade mange uforudsete Vanskeligheder at overvinde, navnlig paa Grund af Folks Uvillie mod alle Mads Hansens Foretagender, kronedes Bestræbelserne dog med Held. Anton Nielsen havde kun een Gang alvorlig Sorg af Højskolegerningen, nemlig da han opgav den fra Vesterskerninge til Ollerup flyttede Højskole og selv flyttede til København. Det viste sig nemlig, at han ikke kunde undvære den. Han flyttede snart tilbage —

dog kun for tilsidst at drive et lille Husmandslandbrug nær ved Vennerne paa Fyn.

Anton Niensens Liv var trist, og Grunden dertil laa dybest set i hans egen Natur. Om hans Liv var blevet anderledes, hvis han havde faaet den Kvinde, han senere mindedes med Vemod, kan ikke afgøres; men man fristes ikke til at tro det. Den Ensomhedsfølelse og Splittelse i hans Væsen, som svagt kommer til Orde i hans Digtsamling *Spurvekvadder* (1873), udviklede han til Interesse for den Ungdom, som gav sig ind under hans Vejledning. Da han opholdt sig i København, anvendte han saaledes megen Tid og mange Kræfter paa at føre Ungdommen om paa Museer og til Seværdigheder, og der er noget tiltalende i den Friskhed og Frejdighed, hvormed han optraadte som Mentor — som paa Billedet (fotograferet før en Italiensrejse med de to unge), hvor den over-

modige Fremhæven af Knivene passer godt nok til hans ydre Optræden, men ikke svarer til en tilsvarende aandelig Harmoni.

Til Pinse, naar Skoven bli'r rigtig grøn,
saa skal vi ud hver en Bondesøn,
og saa er det Skikken nu her til Lands,
at svinge de Piger i lystig Dans.

begynder det første kendte Digt af Anton Nielsen. Det blev skrevet en Pinsedag, da han gik hjemme i Jyderup Skolestue og surmulede over, at han alligevel — af Hensyn til Præsten — ikke turde følge sit Hjertes Lyst og gaa op i Skoven og svinge Pigerne. Digtet blev gemt lang Tid, inden det offentliggjordes, og »Par om Par« byggedes derover.

Der er noget betegnende for Forfatteren, baade i at hans Fortrædelighed kommer til Orde paa en saadan Maade, og i at dette dog gemmes. Der er nemlig i hele hans Forfatterskab en vis Lyst til at slaa sig løs og dog en vis Omhu for at bevare Anstanden. Et Blik paa enkelte Arbejder vil vise det; men dette vil tillige vise, med hvor meget nyt og modigt Stof han alligevel berigede vor Litteratur.

Bogmarkedet var jo ikke videre righoldigt paa Overgangen fra 50erne til 60erne. De store Forfattere Hauch, Hertz, Paludan Müller og Goldschmidt udgav vel endnu enkelte af deres betydelige Værker, men nede i Litteraturens Underskov spirede hverken Skovmærker eller Forglemmigejer. Og de Færreste tænkte vel paa, at der kunde komme nyt. Da Svend Grundtvig i sin Tid takkede Anton Nielsen for den smukke Maade, hvorpaa han havde efterkommet den i 1855 udsendte Opfordring til at optegne Folkeminder, og komplimenterede ham, fordi han havde det rette Greb paa at gengive Bondens Væsen og Talesæt, tænkte han vel mindst paa, at han ved dette Brev opfordrede en vordende Forfatter til at vove Springet.

Anton Nielsen vovede Springet med »En Vinteraften i en Bondestue«, der kom i Ugebladet »For tre Skilling«, og »En Mormonhistorie«, som kom i Flinchs Almanak 1860. Og da han havde Besvær med at faa sin tredie Fortælling »Hyrdedrengen« anbragt, fordi man fandt den for barnlig, og da hans næste Fortællinger blev for store for Tidsskrifter, gjorde han Skridtet helt ud og samlede dem 1861 i et lille Bind *Fra Landet*, der 1862—63 fulgtes af to nye under samme Titel.

Den første Samling eller alle tre Samlinger i eet havde det Held straks at henlede Læseverdenens Opmærksomhed paa det nye og ejendommelige, som her frembød sig. De optrædende Personer er grebne ud af Livet. Mange af dem som Trolldheksen i »Kaffesladder« eller Skomageren, der gaar igen i flere Fortællinger, er Kendinge fra hans Barndomstid; men enten Skikkelserne er Virkelighedsfigurer eller digtede Personer, har de i al Fald Præg af den Muld, de er rundne af, og deres Tale er usminket som i »Kaffesladder«. — Var det ikke gamle Ingemann, som ikke kunde

taale den ramme Duft, der staar ud fra den Fortælling? I al Fald blev den udeladt i enkelte senere Udgaver, skønt den er typisk i sin Forvrøvelighed og Landsbykællingegagtighed og virker levende endnu den Dag i Dag.

Fra Landet er Førstegrøden af Anton Niensens Bogavl, og enhver, som vil lære den datidige sjællandske Bonde at kende i hans Udviklings Selvstændighed, maa ty til denne Fortællingsamlings tre Bind, som han maa ty til Junges Bog for Overgangen til det 19. Aarhundrede eller til Holbergs Jeppe for at kende ham i hans Fornedrelse.

Ole Ligeblads Aner kan vi følge næsten helt tilbage til Holberg. Han og hans Mundheld er taget paa Kornet, og hans Kone er heller ikke ueffent skildret. Og saa er der det paalidelige ved Anton Niensens Skildring, at selv om en kritisk Læser vilde sige, at hele Fortællingen er kun skrevet for en lille Episodes Skyld, saa er der dog saa meget udenoms, og saa meget fortidigt er taget med, at Fortællingen virker med det indgaaende Studiums Styrke.

»Enken« har ogsaa mange Aner — og litterære Aner har, naar Talen ikke er om ren Kalkering, en ganske anderledes Værdi end i Virkeligheden. — Hendes Kortsyn, som dog vil styre, og hendes vidtskuende Pengebegærighed kender vi saa godt, at vi maa tænke os den som Arv gennem mange Slægtled. Maaske vilde vi snarere mene, at en Mand tænkte som hun; men desto stærkere og alvorligere virker hun — og det ikke mindst ved den Skæbne, hendes to Døtre faar.

»Løbetossen« er en hel lille Roman. Man har sammenlignet den med »François le champi« af George Sand. Men denne Sammenligning maa falde ud til Fordel for den danske, som den ærligste og naturligste Fortælling, og det enten det gælder Stiltonen, eller det gælder Karakteristiken af de to Fattigbørns Følelser og Opræden overfor den Kvinde, som gav dem Stødet til at tage Livskampen op.

Ogsaa de to Fortællinger, »Paa Herregaarden« og »De hellige«, er Vidnesbyrd om det fortrolige Kendskab Forfatteren har til den Befolkning, han skildrer. Lad saa være, at Forfatteren lader Moralen, og i den sidste ligefrem den religiøse Forkyndelse, spille vel meget ind. Ser man bort fra, hvor meget han senere puffer Tendensen frem, kan man læse disse Fortællinger som tilforladelige Livsskildringer. Og som saadanne virkede de, da de fremkom.

Man var ikke vant til saa usminket Naturgengivelse. For, sandt at se, Ingemanns Landsbyskildringer var ganske anderledes idylliske, Chr. Winthers var jo bare Oehlenschläger i Folkeudgave, Blicher var nu engang Blicher, og Thyregods jyske Fortællinger, som gemtes i Aviser og paa Selvforlag, rørte ingen. Altsaa var Anton Nielsen Folkelivets tro Skildrer. Og det Navn fortjener han for den lille henrivende Samling »*Fra Landet*«.

Ved den Skarphed, hvormed han iagttager, ved sin Natursans og ved sin ligefremme, jævne Fremstilling af Virkeligheden, navnlig i de

optrædendes Tale, virkede han som ny, og han skaffede sig en Ynderkreds, navnlig i den litterære eller dannede Verden. Denne Velynderskare blev imidlertid ikke stor og tiltog ikke med Bøgenes Vækst. Og den Befolkning, han skrev om, interesserede sig ikke fuldt saa meget for hans Produktion. Den var for fotografisk til at vække dem, men tilstrækkelig fotografisk til at interessere fremmede.

Det vilde føre for vidt at gennemgaa eller blot nævne de enkelte Fortællinger, som efterhaanden samledes i hans Bøger *Tre Fortællinger* (1864), *Nye Fortællinger* (1866), *Bondeliv* I—III (1867) o. fl. De fik ikke den gunstige Modtagelse, som den første. Gennembruddet med denne Bog — de tre Samlinger her tagne under et — var i Virkeligheden saa stort, at der for den dannede Verdens Bevidsthed intet var at tilføje. At han i Følge sin Natur lod det religiøse faa for megen Overvægt, kunde maaske have Betydning i pædagogisk, men ikke i litterær Henseende, og den Tendens, han senere valgte, blev, som det straks skal forklares, af for kortvarig Rækkevidde til at den kunde bære saa langt, som Oprindeligheden og Natursansen havde baaret hans første Fortællinger.

Emnerne — blandt de bedste af de senere maa saaledes nævnes »En Moder« og »Under Krigen« — han vælger, er altid tidssvarende, som naar han i »Gamle og Unge« i Samlingen *Bondeliv I*, lader Konflikten være, at de gamle ikke vil lade Sønnen og Svigerdatteren overtage Gaarden; men naar Konflikten saa skal løses venskabeligt ved Forsonlighed og religiøs Fromhed, falder Glansen lidt af Emnet, skønt denne Fortælling ellers maa regnes til hans gode. Bedre kom Religiositeten til sin Ret i de ældre Noveller — som i Skildringen (*Nye Fortællinger*) af den unge Proprietærdatter, der trods sin højere Dannelse forelsker sig i en ung rask Bondekarl. Ægteskabet mellem den forskruede Kvinde og raa, ubegavede Mand gaar i Stykker; men da den forskudte Ægtemand vender tilbage fra Krigen, føres de sammen, og Religiositeten har imidlertid lutret deres Sind til Forsøg paa Gennemførelse af det afbrudte Ægteskab.

Anton Nielsen forener saaledes sin Religiositet med Realisme, og det skønt Samtiden forlangte Idealisme — overfladisk Idealisme saaledes som den lettest praktiseres i ortodoks Religiositet, og den afskyede al fotografisk Naturgengivelse. Man maa huske dette, naar man nu læser

Anton Nielsen

A. Niensens og hans Fællers Arbejder. Man kan ikke sige, at Anton Nielsen var Naturalist; men man maa indrømme, at hvor han fjærner sig fra Tidens Smag, er hans Fortællinger forbavsende moderne, og de kan læses den Dag i Dag og vil kunne studeres som Kulturdokumenter med langt sikrere Udbytte end Schandorphs eller Wiedes overlegne Folkelivsbilleder.

Sjællandsk Folkeliv i det svundne Aarhundrede er ikke skildret bedre end af ham og H. Pontoppidan. Saaledes maa i al Fald vor Tid mene; men Samtiden tænkte — og det kan ikke understreges kraftigt nok — ikke helt som vi paa dette Punkt. Den finder vel, at »Anton Niensens Skildringer i Forhold til Thyregods gør et Skridt henimod Afklaring og Befrielse, men kun et lille« (betror os Rud. Schmidt). »Anton Nielsen giver Landbefolkningen, som den er — og senere Tider vil vide ham Tak derfor, — men han har ikke begrundet deres Ret og Adkomst til den dannedes Opmærksomhed eller løftet den blot saa meget som en Tomme over sig selv. Bruger A. Nielsen Dialekt, er det ikke i kunstnerisk Henseende, og han naar da ogsaa kun at sætte Læseren i Kundskab om, at det danske Sprog tager sig overmaade grimt ud.«

Saaledes mente Samtiden og Rud. Schmidt er i »For Ide og Virkelighed« (1871) Tolken for denne Synsmaade. Vor Tid er imidlertid tilfreds med, at Anton Nielsen ikke satte denne Dom højere, end at han ikke skrev meget mindre naturtro, end han var begyndt; vel stiledede han lidt mod harmonisk Slutning, men ellers vedblev han stadig med de »gode Svendestykker i en lidet drevet Profession« som »Fædrelandet« kaldte dem.

Hans Interesse for Almuens Liv fornægtede sig ikke. Paa Fyn gjorde han nye Studier, og da han sattes i Stand til at foretage Udenlandsrejser, bragte han nyt Materiale med hjem. *Brydninger i Folkelivet* (1877) er Skildring fra syditaliensk Folkeliv, og i *Paa Farten* (1880) giver han lignende Skildringer fra andre Lande. I »*Udenfor Bondestanden*« (1875) forsøger han sig paa helt nyt Stof, men uden at træffe Tonen saa nøjagtigt som i Bondelivsskildringerne, saa virker selv *Fra først til sidst* (1883), en Samling Almanakfortællinger, som ikke var optrykt før, anderledes overbevisende og ægte.

Dog er hans Forfattervirksomhed ikke udtømt ved at nævne de Folkelivsskildringer, hvori han giver den dannede Verden nyt Indblik i Almuens Liv og Forestillingskreds. De to Fortællinger *Om Hans, der kom paa Højskole* (1867) og *Om Karen, der kom paa Højskole* (1868), af hvilke navnlig den første fik stor Udbredelse og Betydning, er nemlig noget helt for sig. De er rene Tendensskrifter; men det er tydeligt at mærke, at Forfatteren selv er begejstret for den Sag, han slaar til Lyd for, og navnlig er Fortællingen om, hvorledes det sølle Bondedrog faar Interesse og bliver et opvakt Menneske, virkelig vellykket; derimod passer det nok mindre godt, at han efter sit Vinterkursus virkelig selv har faaet Evne til at lade Vækkelsen gaa videre. Disse to Bøger fik imidlertid vækkende Betydning; men dennes Værd vil jo i høj Grad afhænge af, hvilken

Betydning man i det hele taget vil tillægge Højskolen, men selv om man ikke helt føler sig overbevist om Ideens Realisationsevne og maaske ogsaa kan have enkelte Smaatvivl i det særlige Tilfælde, bør det ikke rokke ved Beundringen for Forfatterens rent psykologiske Evner. Tænker man paa, hvad der langt senere f. Eks. i Sverige er præsteret af kunstnerisk Højskolereklameringsforsøg, saa tier ganske simpelt al Kritik stille. En Skildring som den af Hans' Mor bliver ligefrem mesterlig ved Sammenligning.

Højskole Tendensen hos Anton Nielsen har dog hverken gavnet ham eller Skolelærerstanden i det litterære Omdømme. Kritiken har med sædvanlig Flothed fejlagtigt givet alle hans Fæller Skyld for Agitation i den Retning. Og Tendensen, i disse to som i senere Fortællinger, der maaske gavnede den populære Udbredelse, skadede i den dannede Verden. Han læstes efterhaanden mindre. Hertil bidrog ogsaa, at han skrev vel meget. I Almanaker og Ugeskrifter saas hans Navn Gang paa Gang og ofte under Ting, som var ligefrem ubetydelige. Efter disse Smaating dømtes imidlertid hans Samlinger; det blev ham vanskeligt at finde Forlægger. Hans litterære Løbebane blev derfor ikke fri for Bekymringer af en noget trist Beskaffenhed.

Den litterære Opmærksomhed, hans første Samling vakte, gjorde imidlertid, at han let fik Understøttelse og kom til at rejse. Han foretog ofte Rejser i Syd- og Mellemeuropa, Norge, Sverige, Rusland og Finland, ligesom han et Aarstid var i Amerika. Dette Rejseliv skildrede han i en Række Bøger, som i Virkeligheden indtager en ejendommelig Plads i denne Gren af vor Litteratur. Han søger ikke til de store Udsigtspunkter eller mærkelige Seværdigheder, men han gaar sjældent sløv forbi, hvad der møder ham i det daglige Livs Smaaoplevelser. Snart fortæller han en Fyrmesters Sorger eller en italiensk Fremmedførers Liv. Snart beretter han om Sammenstød med Værter eller klarlægger en rygensk Bondes Syn paa nordtysk Landbrug, men bedst skildrer han dog maaske Livet blandt de danske i Nordamerika.

Da Kræfterne mindskedes — og dog inden Amerikaopholdet — begyndte han at trække sammen paa Minderne fra sin egen Tid. Saaledes fremkom *Den danske Bonde* (1887) og *Landhaandværkerne før og nu* (1889), som indeholder interessante Forsøg paa at afridse kulturhistoriske Billeder af den lige passerede Fortid. Endnu tættere trækker han Minderne sammen om sig i Skriftet: *Gamle Nielsen. En kulturhistorisk Selvbibliografi* (1888); det er nemlig Faderen og hans Livsgærning, der her gives Billede af med Træk af Anton Nielsens egne Oplevelser, og efter dette første Bind Selvbibliografi fulgte *Landsbyliv i Trediveerne* (1893), *Seminarieliv i Fyrreerne* (1894), *Højskoleliv i Treserne* (1896) og endelig *Skolemesterliv*, som kom efter hans Død. I disse Bind skildrer han jævnt og ligefremt sit Liv og sin Tid, saaledes som han selv saa derpaa.

Det var ikke lutter Velvillie fra samtidige, som kom til Orde overfor hans Kritik, navnlig ved de første Bøgers Fremkomst; men nøje betragtet

— naar man ser bort fra hans Tendens — vil man dog finde, at han gennemgaaende har truffet det rette, saa man læser disse selvbiografiske Optegnelser med Interesse og faar Indblik i hans Sæmtids Optræden og Tænkemaade.

Anton Nielsen var en begejstret, noget urolig Natur, han vilde det bedste for enhver, han kom i Berøring med, og for alle; derfor arbejdede han saa rastløst med Pen og Mund. Grundfejlsynet var nok det, at han mente at kunne drive Folk frem mod Maalet. Og til den personlige Skuffelse kom vel ofte den, at han maatte se, at Virkningen af Tale og Skrift blev langt mindre, end han havde haabet. Men det knækkede ikke hans Mod; han var altid lige stærkt optaget af at hjælpe Ungdommen. Og det er paaafaldende at den urolige Aand, som Anton Nielsen er, skulde be-

Anton Nielsen

tegne Sjællænderen netop som den rolige, ret ligeglade Natur, som er hans Fortrin eller Fejl overfor Jydens haardhændede Slid. Anton Nielsen har engang betegnet Sjællænderens Ladhed som sammenhængende med hans Tilfredshed. Det er den sjællandske Bonde med hans Mistænksomhed, der karakteriseres saaledes.

Ved sin Kamp for Højskoletanken er hans Navn ofte taget til Indtægt af Højskolemændene og det med Rette; mindre rigtigt er det derimod, naar man indtil den sidste Tid¹⁾ har anset Anton Nielsen som Skoledanner indenfor Lærrelitteraturen, der saa igen opfattes som Højskolelitteratur.

Sjællandsk og jydsk Folkelivsskildring er saa forskellig, og Vejene til at gøre sig gældende var det ligeledes, saa der kan ikke tales om Førerskab. Og jo mere man trænger ned i Skildringerne, desto stærkere vil Forskelligheden trænge frem; men et kan aldrig omtvistes. At Anton Nielsen ved *Fra Landet* virkelig satte en Mærkepæl i vor Litteratur, idet han gik ud i Folket og tog dem, som de var i deres Sentimentalitet, deres Raahed, det er en Kendsgerning, som hverken kan rokkes af andre Egnes Landsbyskildringer eller hans senere Ønske om at forberede Folk for Højskolen, og det skønt enkelte vil mene, at det Ønske kvalte meget Liv hos Digteren og Naturelskeren Anton Nielsen.

Det er sagt af en, der stod Anton Nielsen og Thyregod nær, at de i al Venskabelighed trættedes om, hvem af de to der var den først optrædende Skolelærerforfatter. — Jeg mindes ikke at have hørt om en saadan Kappelstrid; men da Talen jo i saa Fald kun kan være om Optræden som Novellist, er Trætten egentlig paa Forhaand afskaaret ved, at selv om man

¹⁾ H. Begtrup. Det danske Folks Historie i det 19. Aarh. IV. S. 200 ff.

anser Thyregods Føljetonsamling som Optræden, kommer han dog et Aar senere end Anton Nielsen.

Men Trætte herom er ligegyldig for enhver, som kender de to Forfattere, Jyden og Sjællænderen i Renkultur. Anton Nielsen kunde man overhovedet ikke kappes med; han var den lykkelige Alladinsnatur, hans bedste Ting er lykkelige Fund. Hans Menneskeopfattelse og Natursans er straks paa Højde med Tidens bedste Iagttagere, og forud for disse havde han sin Kærlighed til Folket, selv i dets Pudsigheder, og en Lydhørhed for dets Tale, som for sin Tid maa forbavse. Han lod sin Digtning paavirkes af sin Tro og sine Forhaabninger og blev lidt sødladen; det var Tendensen, han gav efter for.

Halvfjerdsernes Gennembrud mod større Realisme er fremhævet tit. Enten man vil lovprise eller fornægte det Fremskridt, som skete derved, kommer man ikke uden om Kendsgerningen; men de ivrigste Fremhævere kan ikke komme uden om den Kendsgerning, at Gennembrudsnæmdene oversaa de første danske Stifindere mod Realisme, Skolelærerlitteraturens oprindelige Stab. I denne Sammenhæng vil man naa til en sandere Vurdering netop af Anton Niensens Digtning, og det ikke mindst naar der sker Sammenligning med senere Digtere.

Hvad Anton Nielsen ikke naaede — den store Læsekreds og den store Anerkendelse — naaedes af den Forfatter, som loftede Arven efter ham som sjællandsk Bondelivsskildrer; men mærkelig nok tog han Impulser og Raad ikke fra Anton Nielsen, men af hans jyske Fælle Thyregod, og hurtigt fulgte han egne Veje, idet han skrev om det Liv og de Brydninger, som var fremme i Tiden.

Jens Peter Zakarias Nielsen fødtes 1844 som Søn af en dygtig Smed og rigtbegavet Lærerdatter. Zakarias slægtede mest Moderen paa. Selv om han i Ny og Næ pillede ved Værktøjet og ogsaa fik lavet Ting, som formentlig skulde forbavse Verden, saa han dog oftest Smedien i poetisk Skær, og helst spillede han Fløjte eller lyttede til Moderens Oplæsning eller sad stille og drømte i det fri, mens han lyttede efter Aftenens dæmpede Lyd. Men ved Tid og Lejlighed maatte han tage sig mere praktiske Hverv til, som naar han spillede ved Bondegilder for at tjene lidt og bidrage til Ophjælp af Hjemmets Finanser. Han havde dog mest Lyst til at læse, og kort efter Konfirmationen kom han paa Jonstrup Seminarium, hvorfra han dimitteredes 19 Aar gammel 1863.

Han fik først en Huslærerplads, var derefter fire Aar Lærer i Nejlunge i den rigtige Kulsvieregn, hvor der var rig Anledning til Studier i Folkelivet. En religiøs Krise, han en Tid lang havde levet i, naaede her til Afklaring, og gennem Kendskabet til Mads Hansen og P. R. Møller, men navnlig Fr. Barfod og C. Hostrup opfordredes han til at tage Del i Arbejdet for Almenundervisning; han oprettede Aftenskole og stiftede Sangforening, og i det hele taget deltog han i den aandelige Vækkelse, hvorom mange samledes.

I 1868 forflyttedes han til Herstedvester, en Egn, som var endnu mindre vakt end hans første Skolekreds. I de to Aar, han virkede der, udførte han et betydningsfuldt Arbejde i Oplysningens Tjeneste; men en tiltagende Hals- og Ørelidelse besværliggjorde ham mere og mere enhver Skolegerning. Endelig maatte han helt opgive den, men da var hans Forfatternavn kendt og agtet i litterære og folkelige Kredse, skønt han kun lige netop var kommen ind paa Finansloven med 500 Kr. aarlig; Summen forhøjedes 1889 og blev da livsvarig.

Efter at han havde opgivet Lærervirksomheden, flyttede han til København; men desuagtet glemte han ikke sine pædagogiske Interesser, han var med Skrift og Tale virksom ved alle Skolemøder og arbejdede ogsaa paa andre Måder end gennem sit Forfatterskab for at udbrede

Zak. Nielsen 1872

Zakarias Niensens Barndomshjem

Almenoplysning bl. a. som Redaktør af forskellige Folkeblade. Siden 1892 var han Medudgiver og Medredaktør af »Søndagsbladet«, senere Udgiver af »Børnenes Bogsamling« og af »Folkets Bogsamling«, mens det udkom, samt Redaktør af »Wisbechs Almanak« og Medredaktør af de sønderjyske Blades Søndagstillæg o. m. a.

1871 udsendte Zak. Nielsen den første Bog med sit Navn paa; det var en Samling *Sange og Smaadigte*, som ikke vakte nævneværdig Opmærksomhed.

Min Hytte er kun Ler og Straa,
men dækket af Vinløv og Roser.
Jeg har Udsigt til Søen den blaa,
til Skov og til rørklædte Moser.

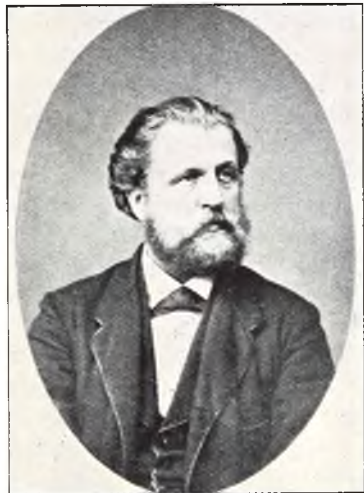
lyder Optakten (»Paa Landet«) til denne Digtsamling; men den ligger lidt fjærn fra de Sjælerørrelser, dens Forfatter senere kom til at beskæftige sig med. Han indsaa snart, at det ikke var som Lyriker, han skulde virke

stærkest. Af Bogens Digte naaede kun »Jeg elsker endnu den fattige Rønne« at blive landskendt.

Kort Tid senere vidste han, hvad han vilde, og han lod Gerning følge paa Tanke, idet han sendte Thyregod en sjællandsk Folkelivsskildring paa halvandet Hundrede Sider til Gennemlæsning og Bedømmelse. Dommen faldt saaledes ud, at Nielsen hellere vilde gemme denne Fortælling og forsøge sig paa nye Emner. Det gjorde han, og 1875 havde han en lille Fortælling »Haardt prøvet«, om en fattig Kones brydsomme Kamp for Tilværelsen, færdig, og den udgaves af »Udvalget for Folkeoplysningens Fremme«. Næste Aar udsendte han »Tre Fortællinger«, som blev venligt modtagne, men de forraader ikke nævneværdige Ejendommeligheder. De vinder ikke nyt Land og tegner ikke nye Mennesker; de forklarer kun paa en tiltalende Maade den Magt, Kærlighed over til det gode i Menneskelivet. I den første er det den faderlige Kærlighed, som den gamle Købmand overfører paa sin Ungdomselskedes Datter og hendes Datter igen; i den anden er det Kærlighed til det døde Barn, som fører til Ægteparrets Forsoning, og den tredie »Ravkorset« viser ulykkelig Kærligheds Indvirkning paa et oprindelig godt Menneskehjerte.

Imidlertid fik han den Tanke at skildre Samtidens fremskridtvirige Bonde, navnlig i dennes ikke helt tiltalende Skikkelse, hvor Fraser og personlig Ærgerrighed spillede Hovedrollen. Han tumlede med en Del Planer, men blev bange for Tendensen, saa han igen maa ty til sin ældre Kollegas Raad; denne Gang gik Thyregods Mening helt med Forfatterens Ønske, og Fortællingen »Fremad« om den everige Gaardmand Povl Svendsen, som stadig stiler højere, indtil han over sin Rigsdagsvirksomhed glemmer Gaard og Hjem, blev saaledes til. Da Fortællingen udkom 1878 i *To Landsbyhistorier*, var det den, som vakte Opmærksomhed hos Kritiken, navnlig fremhæver Nielsen selv, at det, som ikke var mindst opmuntrende, var den jyske Folkedigtets Erkendelse af, at Forfatteren allerede her havde brudt Vej for en ny Art Bondedigtning.

Fortællingen »Fremad« spejlede saaledes Tidens politiske Brydninger, men ved Siden af den findes en mindre Landsbyhistorie, som i Virkeligheden ikke er mindre betydelig kunstnerisk set. Medens »Fremad« kun staar i Pagt med Lærernes Hjemstavnsdigtning ved sin Redegørelse, i dette Tilfælde navnlig for den kvindelige Hovedpersons Slægt,

Zakarias Nielsen

og derved er kommen til at give den kostelige Niels Sandmand Liv med ganske faa Træk, staar »Terkel Stenhugger« helt paa Hjemstavnskildringens Grund. Den er imidlertid kraftigere i Udtryk, er maaske lidt søgt ved sin dramatiske Slutning; men den bundet dybt i menneskeligt Følelsesliv og er værd at læse, skønt den ved sin Fremtræden neppe vakte den Opmærksomhed, den fortjener som en af Folkelivsskildringens Perler.

Trods Opmærksomheden for »Fremad« var det kun de lydhøre, som mærkede, at Skolelærerlitteraturen her var ved at opstaa i ny Skikkelse. Men med Fortællingen *Nye Tider* (1881) blev det klart for alle.

At »Nielsen blandt Lærerne er den eneste som skildrer, hvorledes det ser ud i en Landsby, alt som grundtvigianske og politiske Frihedsideer bemægtiger sig Sindene«, fremhæves af den ejendommelige Forsker H. S. Vodskov som Bevis for, hvor ringe Omfang den ny Realisme havde.

I denne Fortælling, som behandler Brydningstiden efter 1864 har Forfatteren ret studeret sine Folk. Hvorledes en Degn, han har kendt, er gaaet ind i Fortællingen saa at sige med Hud og Haar, har han senere fortalt; men overfor Degnen Lystrup i Rørby med de Sjettede-Frederikske Traditioner har han stillet en Del andre, og imod denne Verden, »sammenkittet af seje Sædvaner og afgrænset af Selvtilfredshedens trygge Stengærder«, har han stillet den nye Tids Talsmænd og navnlig den begavede Bonde Knud Olsen. Konflikten løses paa ikke helt ukendt Maade ved Giftermaal mellem Degnens Datter og Knud — uden at denne dog som en anden Erasmus maa afsværge den nye Lærdom; tværtimod kan Rørby rejse Sejrstrofæ for de nye Tanker.

I denne Bog rulles Tæppet op for en Landsby, som hidtil har levet i fuldstændig Dvaletilstand, men nu rives med af Tidens Strøm. De unge bliver Soldater og faar raske Kammerater, som giver dem Interesse for Sang, for Foredrag og friere Skole, og til sidst melder Politiken sig og rusker endelig op i Ungdommen, saa gamle Lystrups Autoritet vakler. Forfatteren forstod sine Folk paa en Prik og vakte Interesse for dem, saa hans Navn paa een Gang blev mere kendt end de tidligere Skolelærerforfatteres. I den gamle Degn havde han virkelig gjort et litterært Fund, som ikke blev ringere, da Forfatteren dramatiserede Romanen og V. Kolling fremførte Degnen af den gamle Skole paa Scenen.

Trods sine gode Sider, navnlig den vellykkede Personskildring, er der dog noget godtkøbs ved Sejren, som blev vundet vel let. Og man faar en Fornemmelse af, at Forfatteren selv har haft en Følelse deraf, siden han straks gik i Gang med Planlæggelse af en ny Roman, hvor han ikke dvæler saa meget ved de nye Tankers Vækst som ved gamle Vaners seje Vedhængen. — Først efter dennes Udarbejdelse optog han *Nye Tider* til den vellykkede Dramatisering.

Inden den nye Romans Bearbejdelse udsendte han imidlertid det snart verdensberømte lille Digt *Et Møde* om Barndomsmindets Magt selv over et forhærdet Sind. Det er noget let baade i Indhold og Form, men hvor ofte er det ikke modtaget med Jubel.

Den Jubel blev ikke *Gamle Vaner* til Del. Den rørte nemlig ved et af de farlige Spørgsmaal, idet den skildrer Uroen i Kirkelivet, og ved Skildringen af den Krise, Hovedpersonerne maa gennemgaa fra Vaekristendom til Tros-Fasthed, vakte den Uvilje i mange Præstehjem. At det ikke er helt let at dele Sol og Vind lige, fik Zak. Nielsen her at føle; thi hverken den religiøse eller frisindede Kritik følte sig tilfreds med den til Sindssygens Rand drevne Præst eller den med Maadehold skildrede Fritænkter. Kun enkelte som Hostrup forstod, at Forfatteren her var dybt inde paa et Emne, som det havde Betydning at faa klaret for den store Befolkning. Og netop samme Følelse havde Digteren selv; han gik stadig selv om med tonende Genlyd i sit Indre af Dønninger fra Kampen i 70erne; men han saa ogsaa, at det vilde være rigtigere at lade Brydningen ske i Folkelivet fremfor som i *Gamle Vaner* i Præstehjemmet. Under denne Følelse fødtes de første Tanker om hans næste Bog. Den skulde skildre, hvorledes de nye Tanker, som fremsattes af Omvælningsmændene fra 70erne, holdt deres Indtog i Hjemmet og ruskede i de aller fasteste Baand mellem Menneskene — men tillige skulde den skildre, hvorledes disse Baand, naar de var stærke, og naar de var tvundet af oprigtig Kristenfølelse, kunde holde, selv om der sledes aldrig saa stærkt i dem.

Men der skulde samles Indtryk mange Steder fra, og Digteren skulde selv dybere ned i Sorgernes Ildbad, før den nye Digtning ret kunde tage Fart. En ung socialistisk og lyrisk Væver, i hvis Hjem Z. Nielsen gjorde nogle Besøg, gav ved sin flammende Veltalende Forfatteren baade Stof og Oppositionslyst til Arbejdet, og fra Ungdomsmindernes Fond tog han igen Stof til nye Skikkelser; men mest tog han fra sin Hustru til den Kvindeskikkelse, Helene, som blev Hovedpersonen i *Maagen*. Fra Hustruens stille Taalmod og blide Virketrang under den Sygdom, som blev hendes sidste, tog Forfatteren de stærkeste Indtryk, og han omsmeltede dem til en sympativækkende og menneskelig Skildring, det smukkeste Kærlighedsminde over den afdøde Hustru.

Hustruens Død standsede imidlertid hans Arbejde, og der kom Tider i Fortvivlelse og Vemod, hvor ingen nye Tanker eller Indtryk kunde bryde frem; hans tiltagende Døvhed gjorde, at han følte sig endnu mere ene og vemodig.

Men midt under Forladtheden kom der en Opfordring om at skrive et Lystspil — og det forunderlige skete, som det saa ofte sker, at under alvorlig Sorg bryder pludselig Sprælskhed, Forsorenhed frem med lystige Indfald. Ideen fandtes, Udførelsen skete, og *Selvstyre* gik snart efter under Bifald paa Folketeatret, hvor tidligere *Nye Tider* havde vundet sit Publikum.

Medens han samlede Sindet til den nye Bog, og endnu mens Hustruen laa syg, fik han dog Lejlighed til at samle et Bind ældre og nye *Fortællinger og Skildringer* (1887). Der er i denne Bog Glimt af hans Lune, men ogsaa alvorlige Smaaskildringer af Hjemstavnbilleder som »Et Kig indenfor«, der rummer en fortrinlig Mod-Karakteristik til Datidens gængse

Forestillinger om Landalmuens Levevis og Arbejdsfølelse, en Del i Smag med Skolelærerlitteraturens første Fortællinger, men dybere set og tegnet. I samme Stil er ogsaa Fortællingen »Kærligheds Vælde«, men de optrædende Personer er kraftigere, lidenskabeligere og derfor sandere end i al Fald Størstedelen af de let romantiserede Folkelivsbilleder, som saa Lyset udenfor Skolelærernes Skildringer.

I denne Tid digtedes vel ogsaa en Del af de almenkendte Vers og Smaadigte, senere meget kendte fra Læsebøger og Sangbøger, som 1890 udgaves med Illustrationer under Titlen *Lyse Dage*. Eller stammer de alle saavel med Navnet fra den nye Opgangstid for Følelsesliv og Digtning, som fik sit endelige Udtryk ved et nyt Ægteskab og Bortflytten fra Hovedstaden til eget Hus »Sweet home« i Charlottenlund?

Da var *Maagen* færdig, udsendt og modtaget med stor Veneration af Pressen og i stigende Efterspørgsel blandt det store Publikum.

Fra Købstadslivets plumrede Vande føres vi med Heltinden ind i Hovedstadslivets oprørte Bølger, og vi ser Helene segnefærdig standse foran de nye stærke Tanker, vi ser hende forsøge at hjælpe Manden i hans Kamp for dem, og vi ser dem begge styrte under Livskampens Bekymringer for Udkommet og Sorger for Børnene.

Og saa ser vi hende vende tilbage til den Plads i Livet, hun skulde have udfyldt paa en anden Maade; hun er ikke knækket — »det kan ikke nytte at dæmme op for Livet« siger hun »vi skal søge at lede det i et godt Spor!« Det var hendes Skæbne, at hun ikke dæmmede op, og ved sin Styrke naaede hun, selv ved sin Død, at lede det i et godt Spor for sine.

Men *Maagen* er ikke blot en Fortælling om denne Kvindes Sjælekamp, den er tillige en Skildring af en Mængde Mennesker, som interesserer ved den Livfuldhed og Styrke, hvormed de er set og tegnede. *Maagen* er blevet den af Forfatterens Bøger, som har vundet videst Udbredelse, og den fortjener det baade ved sin Friskhed og Alvor. Men Forfatterens personlige Mening træder lidt for stærkt frem, baade hvor han tier, og hvor han taler. — Naar Tomas, som gennem hele Livet har elsket Helene, ved hendes Dødsleje udbryder: »Du rene, stille, stærke Maage!« da lyder den Udtalelse lidt usandsynlig, og naar Forfatteren ikke selv forundrer sig derover, maa vi andre betragte det som lidt Godtkøbsromantik fra hans Side.

Naar Forfatteren her og i sine andre Bøger undertiden lader sin religiøse Mening skinne frem, virker ogsaa det mindre godt. En Forfatter maa hellere være Tilskuer, men skarp Iagttager af, end Forsyn for sine Personer; derved vinder Personerne og Problemerne mere i Styrke og Klarhed overfor Læserne.

Det nye Liv i »Sweet home« førte for en Aarrække Forfatteren bort fra Samtidens Brydninger og Kampe. Hans Aand følte Trang til lettere og lysere Stof, og da han ved et Tilfælde igen kom til at tilbringe en Tid i sit gamle Hjemsovn, slog Minderne og, i bogstavelig Forstand Duften op om ham. Han ligesom tog et Bad i den friske Skovnatur — han for-

tæller senere, hvorledes det var, som om han mærkede Duft af Kulmiler drive over Markerne, og som han om Natten hørte Brag og Skud i Skoven.

Begejstret og varm vendte han hjem, og Minderne gav ham ikke Ro, før Romanen *Kulsviere* havde trukket en Del nye Abonnenter til, og ganske vist ogsaa frastødt en Del gamle fra Roms Blad »Husvennen«, hvor den først saa Lyset.

Kulsviere udkom som Bog 1893 og i nyt Oplag Aaret efter. Skønt denne »Kærlighedshistorie« næsten er fri for politiske Brydninger, — helt fri kunde Forfatteren dog ikke holde den, — er den rig paa Brydninger i Sjælelivet. Det er nemlig stærke Naturen, den handler om, og Livet farer ikke med Lempe hen over deres Følelsesliv; men de staar sig i Kampen, og derfor interesserer Fortællingen. Læseren følger Helten og Heltinden gennem de Oplevelser, som deres Vildhed og Utæmmethed næsten forudbestemmer dem til; han forstaar, at de to splittede Naturen hører sammen og maa finde hinanden, og han forstaar ogsaa, at Livet mellem dem da maa blive roligt og afdæmpet efter de mange Storme. Men den Læser, som ønsker dybere Forklaringer, end dem Forfatteren giver, maa søge gennem Sagn og Digt ind til Kærnen, og naar han er standset ved Bogens sidste Skildring, forstaar han, at denne Roman alligevel er nedskrevet i »Sweet home«, thi i den er indgaaet dettes aldrende Ægteskabs unge Følelser, og det har givet Bogen en Dybde, som den ellers vilde have savnet.

Man begynder at læse Bogen med en Følelse af, at Forfatteren, om han vilde, ved sin Friskhed og Naturlæde kunde skrive alle vor Litteraturs Carit Etlar'er og H. F. Ewald'er sønder og sammen — og man slutter Læsningen med en Følelse af, hvor meget Liv, der maa vies en Skildring, inden den kan blive saa stærkt virkende og sand.

Der er noget af det samme gribende over den næste Bog, han udsendte, *Mystisk* (1897). Stammer det fra Barndomsindtrykkene fra Smedien med dens flammende Spil og rungende Hammerslag, eller er det Naturskildringen fra Mose og Eng, eller stammer det fra den Styrke, hvormed Personerne er skildrede? Emnet er det i al Fald ikke; Forholdet mellem Købstadkultur og Almueliv har her ganske vist faaet ny Iklædning; men det er dog det erotiske Forhold, som er Bogens Problem, og dette føres i Virkeligheden ikke ud over de Grænser, som Forfatteren angav i *Kulsviere*. For Forfatteren selv har det vist nærmest været en Fortætning, Sammentrækken af Problemet, indtil det tages op til Debat i den nye Roman *Den store Magt* (1898).

»Et Afsnit i en ung Mands Liv« er Undertitlen for denne Roman, og Afsnittet er det Ægteskab, som slutes mellem ham og en ung Velhaverinde for at sætte ham i Stand til at redde sin Fader i en kritisk Situation. Dette Ægteskab, som fra Hustruens Side er sluttet paa ligesaa løst Grundlag, trues med Opløsning; Tidsrøret bidrager sit; en ung Dame, som Manden er optaget af, og som ogsaa føler stærkt for ham, bidrager ikke mindre. Faderen reddedes ganske vist fra den kritiske Situation; men denne var

dog blevet bekendt. Alt synes saaledes at tyde paa Opløsning, da Moderens Død bringer den unge Mand til at føle den store Magt af, at hvad Gud har sammenføjet, skal Mennesket ikke adskille: Selv hvor det maa ofres, som i Øjeblikket anses for Livslykke, gælder dog Pligterne. Saaledes er Forfatterens Svar, og overensstemmende hermed løses Konflikten.

Denne Løsning var saa naturlig for hans religiøse og hjemhyggelige Sind; derfor saa han ogsaa med Forbavelse, at Bogen blev gjort til Genstand for Avisfejde. Han kan ikke give Kritiken Ret i, at Bogen er en »Tillavning«, der ud fra et Bibelsprog slog fast, at kristne Ægtefolk ikke maa skilles. Hans Bog staa for ham som Menneskeskildring, og han anfører som Bevis en Udtalelse fra Bogen »Er Vorherre med i vort inderste Liv, saa er det en Magt i os, den højeste i vort Liv, og for den maa vi bøje os!«

Det er naturligt, at Z. Nielsen som overbevist Kristen maa føle det saaledes, og mange maa føle med ham; men der er andre, som ikke kan lade deres Liv forme over enkelte Ord eller Paabud. For disse vilde *Den store Magt* have virket mere overbevisende, hvis Forfatteren virkelig havde ladet Menneskene af sig selv — uden Pligtbud med Varsel om Løn — naa derhen, hvor de skulde. Thi at de maatte naa dertil netop i Følge deres Naturer, var jo det, der skulde bevises.

Z. Nielsen vil neppe forstaa dette, ligesaa lidt som han forstod den forskelligartede Dom over *Ellen Waage*, som opførtes og udkom 1896. Ellen Waage er en Kvinde, som vil tage sin Følelse for sin første Mand og sit Barn ind i det nye Ægteskab. Ingen uden netop den nye Mand vil formene hende det; men Z. Nielsen har gjort sig Emnet paa een Gang sværere og lettere ved til den nye Mand at tage en, som er Uven med den første og iøvrigt kun lidt sympativækkende. Svaret er givet med dette Personvalg, og Kritikens Dom afhænger af Undersøgelsen af Dybden i Forfatterens Personvalg.

Men Zak. Nielsens religiøse Sind har som sagt vanskeligt ved at forstaa dette. For sin Livsfølelse og Digtning gav han Udtryk i følgende Linier:

I Hjemmet har jeg fundet den Svaling og den Sol,
der passed bedst mit Arbejd' og min Færden;
i Hjemmet har jeg fundet den hyggelige Stol,
hvor bedst jeg Hvilen fandt i hele Verden.

I Hjemmet har mit Hjærte den Kærlighed mødt,
den Troskab, som for Fred og Lykke borger;
imellem Hjemmets Mure min bedste Fryd blev født
og mine dybe, sunde Hjertesorger.

Men ægte Sorg og Glæde gjør Sjælen fri og klar
og skaber Højhed selv i trangest Hytte —
min Arne, du skal have den bedste Tak, jeg har,
mit sidste Blik, naar jeg engang skal flytte.

Det er i Digtsamlingen *Klokkespil* (1902), han har givet denne Følelse Udtryk. Enkelt og ligefremt, i Rytmer og Ordlag, der vel ikke altid kan staa for Kritik, tolker han med ungt Sind og opladt Blik den Verden og de Landskaber, han elsker saa højt. Alt blinker og straaler for ham i Formiddagens blændende Belysning — og saa, midt i den glade Betragtning fremstammer den tunghøre Digter et Suk:

Jeg sidder her og gætter paa,
hvor Lærkesangen klinger.
Jeg signer Dig, Du Sanger graa,
Du Himlens glade Ringer.
Men i min Glæde blandes Vee;
thi jeg kan kun din Flagren se,
men ikke mer din klingre Jubel høre. —

Denne Digtsamling er i Virkeligheden blevet den sidste absolut personlige Bog, Zak. Nielsen har udsendt, naar man ser bort fra den 1907 udkomne Samling Fortællinger og Skildringer *Skiftespil*. Men han havde i 1900 udsendt sin sidste Roman *Kilderne* om Moderen, der kæmper for sit døvstumme Barn, mens Manden indeslutter sit store Livshaab mellem, hvad der kaldes bristede Illusioner. Hans Haab blev en bristet Illusion, da han stod færdig til at opgive alt, var hans Livslys slukt — han dør inden Rejsen.

Det er dog mindre Læreren og hans Ønske om at blive Missionær i Indien, der interesserer. I Virkeligheden er det hans Hustru, eller for at sige det rent ud, de frembrydende Kærlighedskilder i hendes Liv, som gør Romanen til den interessante Skildring, den er. Den unge, let kokette Københavnerinde er blevet gift med Læreren, uden Forstaaelse af hans Gerning eller Livshaab. Mens han pines og tier i Stilhed, lever hun ligegyldig for hans Virke og hans Formaal.

Da hun den sene Vinternat jager en døvstum Skomager ud i en forrygende Snestorm, vækkes der noget, som ligner Samvittighedsnag hos hende, og da hun senere med Skræk opdager, at det Barn, hun kort efter har bragt til Verden, er døvstumt, brydes noget i hende, samtidig med at Kærligheden til dette Barn gør hende kortsynet og bekymret for det. Hun fortvivler over denne Himlens Straf over hende.

Fra denne Forestilling befries hun først, da det gøres sandsynligt, at Fejlen er arvelig, men det er gennem den, hendes Offervillighed og Uselviskhed spirer frem. Gennem denne og andre Impulser løses Kilderne i hendes Liv, og hun forstaar Mandens Higen, hun vil følge ham, og ikke blot det; men da Manden paa selve Indvielsesdagen i Kirken rammes af et Hjerteslag, mens han til Afsked taler til sine Venner i Sognet, drager hun ud alene, bort fra en rolig Tilværelse og en trofast Ven, som vil berede hende en lys Fremtid, ud i det uvisse, til en barmhjertig Søsters Gerning i det fremmede.

Denne sidste Roman er ikke den mindst gennemarbejdede, derfor

staar ogsaa Personerne og navnlig Hustruen, undtagen i de første Samtaler med Veninden, saa levende og klar — uden nedslaaende Problem bag sig som Skelet. *Maagen* og *Den store Magt* kan ganske vist rose sig af de store Oplag, men mon *Kilderne* ikke, naar det kommer til Stykket, kan glæde sig over den inderligste Tilegnelse i de Kredse, den er naaet til?

1904—5 udgaves Z. Nielsens »Samlede Skrifter«, og allerede 1910 udkom ny Folkeudgave »Samlede Romaner og udvalgte Fortællinger«, saa man maa, Bøgernes selvstændige Oplag ganske uførtalt, sige, at faa

har naaet en saa hurtig Popularitet som han. Dette viser sig ogsaa deri, at da en Dame leverer ham en Samling Slægts-optegnelser, og han beslutter sig til at udgive dem som Roman 1909, opnaar denne straks samme Aar sit andet og tredje Oplag.

Slægtssagaen *Mands Vilje* er en særdeles interessant Pastiche. Der er skudt meget overflødigt bort og sat meget nyt ind, før *Mands Vilje* kunde faa den Friskhed og Djærvhed, Fortællingen har; men man mærker dog, at Forfatteren har været meget bundet af Stoffet. Læseværdigt er imidlertid dette Forsøg; den selvhjulpne, mandige, men stærkt begrænsede Helt og den blide, men i sin Blidhed kæmpende og tilsidst oftest sejrende Heltinde interesserer i

Zakarias Nielsen

vore Dage netop ved deres Modsætning til vor Tids Mennesker. De havde næsten fortjent deres egen Skildring eller at staa i skarpere Lys, saa at de mange Bipersoner, Børnene og Svigerbørnene, stod mere i Baggrunden, skønt ogsaa de interesserer. Men det er vel i al Fald ingen stor Fejl ved en Bog, at alle Personer gør lige stor Fordring paa Opmærksomhed hos Læseren; er det en Fejl, saa er det den, *Mands Vilje* har.

Z. Nielsen kunde dog ikke helt slaa sig til Hvile, og saaledes skete det, at han i sit halvfjerdsindstyvende Aar paa ny overrasker sine Venner med en Roman. De Problemer, han ofte har syslet med, er her iklædt historisk Dragt, og saaledes er *Den evige Higen*. *En gammel Præstegaardshistorie* (1914) blevet en tiltalende Skildring fra Overgangen til det 19. Aarhundrede, hvor Biskop Balle stred for sin Bibel mod deistiske og

frisindede Opfattelser i en Kamp, som ikke var ulig vore Dages Kirkestrid, og som i *Den evige Higen* giver Genlyd i Balles Søstersøn den unge Magister Skrams Forhold — ikke mindst til den Kvinde, som han paa dramatisk Naaade kalder sin Hustru.

Fortællingen er iøvrigt en Studie over det ikke ukendte »Konserveringssystem«, her at den unge Præst ægter Formandens Datter. — Biskop Balle tænker ganske vist, at han skal tage Enken; men dette udføres ikke, da Opløsningen af Konflikten sker ved »det klare og utvetydige Under, at Gud haver kundgjort sin Villie i tvende Hjerter, som han haver forenet med Kierligheds hellige Baand.« I Skildringen baade af Moderen og Datteren Elsebeth har Forfatteren givet Bidrag til Forstaaelse af menneskelige Forhold.

Der er imidlertid noget i Bogen som virker hemmende paa Læserens Tilegnelse. — Skolelærerlitteraturen har en af sine Fortjenester ved at tage sine Emner lige ud af Livet. Zak. Nielsen som ofte har digtet friere, skønt undertiden med Smag af Tendens, har i denne Bog søgt gennem Forstudium, antegnede Fodnoter og sluttelig Dagbogsoptegnelser om den mærkelige »Ravage midt under den hellige Akt« at give Digtningen Kød og Blod i Livet selv; men dette er ikke lykkedes, og det lykkes vel vanskeligt saaledes at forene Digt og Liv; det Liv, som en Bog skal indeholde, kan nemlig ikke virke levende ved afdøde Menneskers Udtryk og Minespil.

— *Den evige Higen* staar som Digteroldingens sidste Værk, et smukt og harmonisk Udtryk for de Tanker, han gennem et langt Liv har troet og haabet paa, og saa er det gaaet saaledes, at Titlen lettere forstaaes personligt end umiddelbart af Bogen selv.

Da Z. Niensens Digterevne tilsyneladende ebbede ud, begyndte han at nedskrive sine *Minder*, og de to Bind, som er udkomne (1905—09), er et udmærket Grundlag for Kendskabet til hans Personlighed og Udvikling. Store Begivenheder har hans Liv ikke kendt, men saa meget mere til modnende og uddybende Oplevelser, og han har forstaaet af sin Tid og sit Liv at uddrage det, som i Digtningens Form havde Betydning for den store Almenhed. Vidtspændende eller dybtgaaende i sin Digtning har han vel ikke været. Nøje beset bliver Problemet for hans Digtning i Virkeligheden det ene: Kristendom og den frie Tanke; men han har udformet dette paa flere Punkter og søgt dybere ind deri end det var Sædvane. Han siger selv, at han har villet skildre *Mennesker*, og hvis Kritikerne kendte de Mennesker, han har kendt, vilde de finde hans Karakteristik rigtig. At han har Ret heri, er hævet over enhver Tvivl. Men i Litteraturhistorien, hvor det ikke gælder om at give Karakterer for mer eller mindre træffende Karakteristik af tilfældige Personer, men hvor det gælder at vurdere Digtningens Midler og Maal, dér spørges ogsaa efter, hvor dybt er Forfatteren gaaet i Sjæleskildring, og hvor værdifulde er de Problemer, han overvejer, og de Svar, der naas ad menneskelig Vej er dér til syvende og sidst menneskeligt set værdifuldere.

I den Retning vil sikkert den endelige Dom over hans Produktion falde ud, og saa vil der tillige falde smaa Sidebemærkninger af som f. Eks. over hans Sprog. Lad hans ensformige Dialektgengivelse staa ved sit Værd, værre er det, at hans Bogsprog søger at give sig et *dansk* Præg ved hjemmelavet Vadmæl, som baade kradses og sidder daarligt til Modersmaalet, som skal bære det. Sprogfabrikanten H. Dahl har rost hans Sprog og fremhævet fire Zakarias Niensenske Ord: *gennemsynlig* (gennemsigtig), *Skiftespil* (Vekselspil), *Udsyn* (Udsigt) og *Væremaade*; af disse er det sidste det eneste, som forstaas uden Forklaring, og mon det ikke betyder, at det er det eneste, som vil faa Sprogret. Andre end Z. Nielsen, H. Dahl og yderliggaaende Sprogrensere kan neppe anvende Ord som *Ildhu* (Begejstring), der endog bruges adjektivisk, f. Ex. ildhuet Ord.

Men selv om man kan synes, at Zak. Nielsen gaar vel vidt i sin Sprogrensning, maa man dog der som i hele hans Produktion beundre den Sans for Renhed, som gør sig gældende. Han glatter ikke ud, som mangan ellers vilde, han søger saa dybt, han formaar, og drager der det lutrede frem. Troen paa det godes Sejr er hans Motto og Bevægkraft. Under det gaar han frem, og hans Gerning i vor Befolkning kan neppe sættes for højt. Længe efter at hans Problemer har tabt deres Værd, vil hans Bøger studeres kulturelt som Vidnesbyrd om den nylig svundne Tids Folketilegnelse af moderne Idéer. Da vil det komme Forfatteren til Gode, hvad man ikke nu kan vurdere tilstrækkeligt, at han vel har manøvreret sig ind i de moderne Kampe, men som en klog General har holdt sig fjernt fra de førende Magters Feltlejre. Og da vil man sammenligne hans Folkelivskildringer med Anton Niensens og gennem Sammenligningen naa en sandere Opfattelse. Vel kender og skildrer Z. Nielsen ogsaa Sjællænderen som mistænksom mod det nye af Ladhed, men han, som dog selv staar det nye nær, skildrer Vækkelsen i Folkelivet og giver derved Skildringer af en Sanddruhed og Styrke, som altid vil have deres Værd.

At Sjællands Natur og Folkeliv kun skulde skildres af de to Forfattere var jo utænkeligt. Men dog saa det længe ud til, at Lærerne lod det blive derved.

Christen Hansen (1829—1894), der dimitteredes fra Jonstrup 1843 og efter forskellige Embeder blev Lærer og Kirkesanger i Rye ved Roskilde og optraadte som Udgever, forsøgte sig i Litteraturen 1882 med nogle »Skitser af det virkelige Liv« i Roskilde Avis.

Henrik Pedersen (1853—1907), der fødtes i et Husmandshjem i Sneslev og dimitteredes fra Jonstrup 1880, forsøgte sig under Pseudonymet *H. P. Borge* med en sjællandsk Skildring i Familiejournalstilen, *Fra Land og Stad* (1883), om nogle Børns forskellige Skæbne, efter at de fra Landlivet er komne ind i Hovedstaden; den milde Dom, han har ventet som Opfordring til Fortsættelse, synes ikke at være blevet ham til Del. Saa tav han, hvilket Læseren forstaar.

Skønt det skulde synes utænkeligt, viste *Jens Christian Schrep* dog et endnu ringere Forsøg paa Litteraturberigelse. Han fødtes 1840 og dimitteredes fra Skaarup 1861, blev straks Andenlærer i Gaarslev, men forflyttedes Aaret efter til Borgerskolen i Vejle for 1874 at tage Embede i Hobro som Andenlærer og Kordegn.

1890 holder han sin Indtræden i Skønlitteraturen med en stor Roman *Fra Østersø til Vesterhav*. Skønt Titlen saaledes spænder over hele Danmark, og skønt Handlingen begynder og slutter i Forfatterens Fødeby Middelfart, kan man dog, hvis man i det hele taget ønsker den henført noget Sted, henføre den blandt Sjællands Skildrere; men man savner i lige høj Grad Lokalkolorit og Menneskeskildring i Bogen — den falder vist nærmest i Louis de Moulins Revue-Stil. Jeg siger vist, fordi jeg ikke kender den sidste, men vanskeligt kan tænke mig den meget langt under det Niveau af Spøgelse- og Rædselskildring, som er Schreps Indsats i vor Litteratur.

Schrep optraadte ligesaa lidt som de førnævnte senere i vor Litteratur.

At ogsaa den bornholmske Natur og Befolkning kan fremlokke dygtige Skildrere, viste sig, da Kommunalærer Fridtjof Bons Længsel mod Fødeen 1892 gav sig Udslag i *Hjemstavnsbilleder fra Bornholm*.

Fridtjof Julius Bon fødtes 1866 i Sandvig, hvor Faderen var Lærer. Efter at have oprettet Bornholms Højskole og senere forladt den, flyttede denne til København, hvorfor Sønnen i Stedet for at gaa Seminarievejen straks bestemtes for den studerende. Han kom i Latinskole og blev 1886 Student, og det teologiske Studium valgtes.

1888 maatte Bon imidlertid opgive sit paabegyndte Studium. Faderen døde pludselig, og han maatte som den ældste ikke blot sørge for sig selv, men bidrage baade til Moderens og de mindre Søskendes Underhold. Han blev Kommunalærer ved Hindegades Skole, og der virkede han, indtil han 1911 udnævntes til Inspektør ved Skolen paa Enghavevej. Ved Siden af Skolegerningen virkede han imidlertid i Lærerforeningen, var nogle Aar Formand for den københavnske Organisation, og et Par Aar var han Borgerrepræsentant.

Sin Fødeø glemte han imidlertid ikke; det var Minderne fra den, som kaldte Forfatterlysten frem til at give sig Udtryk i hans *Hjemstavnsbilleder*. Man faar her snart rørende Billeder, snart mere humoristiske, men i alt ser man Forfatterens Kærlighed til Hjemøen, skønt han heller ikke er bange for at tegne Befolkningen med dens Nærighed og Snedighed. Men det er mest netop Billeder; man kunde ønske dem stærkere Baggrund. De virker som Ferieerindringer; kun »Paa Højskole« er i al sin Knaphed noget dybere.

Fristelser (1895) er en stor Roman, og for den, som ventede, at de gode Tilløb i *Hjemstavnsbilleder* her skulde være samlet til en Born-

holmerskildring, er den en Skuffelse, og det er den i det hele taget nær ved at være. Helten er en Mand, der gerne vil, men ikke tør vove sig helt ud i Eventyret, skønt han har mødt det i Skikkelse af en udenlandsk Stjerne, som er skøn, mystisk, rig, dristig og adelig. Hvad mere kan han ønske; han besøger hende paa Rejse og turer rundt med hende; — man faar deres Samtaler, men originale eller livfulde er de ikke — kun naar Helten er alene og drømmer om »hende«, synes han frisk og ung. Kun derved virker Bogen en Snes Aar efter dens Fremkomst.

Stoltenberg og andre Svende (1898) er en Overraskelse. Forfatteren er

Fridtjof Bon

gledet bort fra Fødeøen, fra en forskræmt Ungdoms Refleksionssyge og er naaet til den folkelige, svedne Gemytlighed. Man tager neppe fejl ved at antage, at det især er Skolegerningen, som har ydet sit Bidrag til denne Bogs Held; »Madstræb« er det karakteristiske Bevis. Med stor Sikkerhed er Stoltenberg i den sidste Fortælling tegnet i sin Foredrelse, i Stilling og i sit Fald, og hans Selskab og Fæller tegnes med samme Livagtighed; de lidt højere stillede, Værten f. Eks., virker derimod skablonagtigt, og hvorfor skal han være unaturlig, fordi han har sin Kæreste med? Men at det ikke er let at være Vært i saadanne Skildringer, viser ogsaa Værten i Badtten — ligesaa ubetalelig som Lejeren og Viven er — ligesaa dumt virker Ejeren.

Tempeltjenere i blandet Selskab (1899) er en Række Smaadialoger, lidt rørende i »Moder« eller den videre spændende »Dampskibsjomfruens Døtre«, den fanatisk-religiøse Hilda og Hallopjigen Rosalie; men oftere satiriske som »Tempeltjenere«, hvor Begravelse, Klokkeringen, Korsang o. s. v. gøres til Forretning af Klokker og Graver. Højere op ad Stigen mod Bourgeoisiet vover han sig i »Generaldirektøren«, men de to Embedsmænds skjulte Satire over en af Cheferne virker ikke helt morsomt; saa træffes Tonen bedre i »Det bonede Gulv«, hvor en forsuppet Kelner balancerer mellem fine Fremmedord og folkelig Slang. Men Søderberg eller begges Forbillede Karl Larsen naas dog ikke i sproglig Træfsikkerhed.

Stoltenberg og Hjemstavsbilleder er Bons Indsats i vor Litteratur; de lovede hver paa sin Vis saa godt, at man undres over, at Forfatteren ikke er gaaet videre ad en af de Veje, men kun i Ny og Næ har ladet

sit Navn se i Ugeblade og Tidsskrifter. Det forklares ved, at Skolegering og anden Samfundsvirksomhed har lagt Beslag paa hans Kræfter — men kommer Tid, kommer vel lodigere Arbejder.

Sjællandsk Hjemstavnsdigtning skulde dog ikke afsluttes med Bornholmernovellisten eller de Smaaforseg, der vovede sig frem. Den skulde føres ud i en helt ny Afslutning, blændende ved sin Kunst og gennemrystet af Satire.

Knud Anders Knudsen fødtes 1869 paa Gaarden *Hjortø*, hvilket Navn han senere føjede til sit. Han tilhører en gammel Gaardmandsslægt i Kirkeværløse, og da han voksede op lige opad Jonstrup Seminarium, var det naturligt, at han, der fra Moderen havde arvet en usædvanlig intelligent Opfattelse, søgte Kundskaber der, og 1888 dimitteredes han som Seminarist. Hans Kundskabstørst stilledes dog ikke derved, han maatte til Hovedstaden for at læse videre, og 1891 tog han Studentereksamen, Aaret efter Filosofikum og forberedte sig derpaa til en Skoleembeds-eksamen i Fransk, Historie og Latin. Vinteren 1896—97 tilbragte han imidlertid i Paris for at fuldende sine filologiske Studier og komme hjem at tage Magisterium.

Men det gik helt anderledes. Han kom til Paris som Filolog og vendte tilbage som Menneske — som Menneske, fri for Tørhed og Pedanteri, med Inspirationer og Begejstring, og nu hjalp det ikke, at han tog ud paa Landet som Lærer for at svale det sydende Blod, vakt af musikalske Studier. Inspirationen vilde ud, og saaledes blev hans mærkelige Førstebog *Syner* 1899 til.

Hans senere Livsskæbne er ikke meget indholdsrig. Studierne og Eksamen opgav han, og fra 1900 til 1908 var han Realskolelærer i Skelskør; derefter var han tre Aar Seminarielærer i Vordingborg, men flyttede, da en tiltagende Øjensvaghed gjorde ham Arbejdet vanskeligt, til Roskilde, hvor han efter en længere Udenlandsrejse (det Ankerske Legat) senere har været bosat.

1901 udkom *Hjemme fra Egnen*. Efter dens Fremkomst forstod man bedre, at *Syner* var en Digers aandelige Selvtægtsforsøg. Hvad der trods hæderlige Forsøg ikke lykkedes i den første voldsomme Bog, at naa ned til Jorden til menneskelige Væsener og menneskelig Tale, er sket i den sidste.

Et betydeligt og ungt Talent har i Reglen vanskeligt ved at forene Form og Indhold. *Syner* er spruttende af Ideer, vildt paa Indfald og straalende af poetiske Glimt; men *Hjemme paa Egnen* er dette Talents første Forsøg paa at tale menneskeligt om menneskelige Ting — og hvor den virker befriende baade efter Forfatterens Debutbog og midt iblandt mange af de samtidige udkomne Hjemstavns-skildringer.

Hjemme fra Egnen er en kostelig Skildring af Jørgen, som tilbeder Kamilla vildt, men bliver forsagt, naar hun er nær; Gang paa Gang be-

slutter han sig til at ville; han ved knap selv, hvad han vil, lister over Marker og Gærder hen til, hvor han ved, han kan møde hende alene; der ligger han paa Lur, hjærteklemt og blussende — og saa styrter han af Sted, naar hun er nær. Og som han drilles, uden at kunne bekvemme sig til at give de drillende de Klø, han sagtens kunde. Kamilla er et ganske anderledes Menneske, ikke mindre livslysten end Jørgen, men hun ved, hvor langt hun vil gaa, baade naar hun opfordrer Jørgen, og da hun endelig vælger sin Mand.

De to Personer er ægte Sjællændere, men ved Siden af dem staar der andre, som er lige saa kraftige og sikre. Hjortøs Sympati er ikke hos den forsagte Jørgen; det sidste Optrin er karakteristisk derfor: Jørgen styrtende af Sted til Købmanden efter Rom for at drikke sig Mod til at hænge sig, efter at han har hørt, at Kamilla er med Barn, og saa med Romflasken op paa Loftet, hvor de den næste Dag fandt ham med den tømte Flaske og den tomme Strikke, der hang stille og forventningsfuld ned fra sin Bjælke.

Knud Hjortø

Hjortøs næste Bog *Kraft* (1902) bygger indtil selve Titlen videre paa det Ideal, hvis første Grundlag er Kamilla; men den tager højere Sigte — derfor ikke just dybere —, idet den holder Afregning med det svundne Aartis litterære Hovedstadskultur. Henrik Stendal, ved hvis Daabsfest Bedstefaderen udbragte Skaal for ham som vordende Fritænker, vokser op til den landsbyagtige

Kraft, hvormed Hovedstadens Salt igen skal styrkes. Han (og Forfatteren) slaar drøje Slag mod Dekadentlitteraturen, der optræder i Skikkelse af Skolekammeraten, den nu feterede Erotiker Levison; men Julie Houberg, som de begge bejler til, vælger Dekadenten, og Henriks Standhaftighed fejrer Nederlag, som Forfatteren bøder paa ved at forlene sin Helt med den sjældne Egenskab, som Kvinder vist kalder mandig Stolthed. Den bestaar deri, at han med et Smil kan følge sin Elskerinde paa Døren og med samme overlegne Smil give sig til sit Arbejde. Det er det samme lidet menneskelige Smil, som faar Henrik til, da Julie kommer til ham og halvvejs tilbyder sig, at lyse hende paa Vej med de ikke just smagfulde Ord: »De er en Frugt, en Tæge har rørt ved. Lugten hænger ved Dem!»

Med *Kraft* har Hjortø selv villet sige for meget. Det er sagt gentagne Gange, at det er vanskeligt at skrive tendentiøst; *Kraft* viser, at dette ogsaa gælder en virkelig Digter. Programdigtning er en herlig Ting, men helst i Panser og Plade, d. v. s. Rim og Rytmer; men Tendens for Personskildring, — Satiren i Hjortøs næste Bog *Folk* (1903) viser, at han ikke behøver at bruge sine Skikkelser til Talerør for sig selv og sine Meninger.

Folk sigter ikke saa højt; den skal satirisere over Købstadssladderer,

og det gør den til Gavns. Carl Møller—Bauditz, Schandorph—Wied har ikke skildret Provinsbyen med det gennemtrængende Syn paa dens Stilleben. Jacobsen, og først og sidst Bang indvier sig deri med en Betagelse, der fjærnt minder om Klängen i Grundtvigs »Kirkeklokke«, og Lyrikertrekløveret Stuckenbergh—Jørgensen—Sophus Claussen hæver dens fine Regndrys og tjæreduftende Havneplanker til Poesi, mens Hjortø ser og iagttager uden Vemod og uden poetisk Føleri. Han kender Virkningen af det smilende Stilleliv i bagende Eftermiddagssol; for ham er det kun Døsigthed og Sløvhed. Et fremmed Pust over Dammen, og Sladdereren staar op om Ørene af bar Kedsomhed.

Bag Søndagsfreden lyser Naturen frem i de lystne Koner, giftefærdige Piger, lattermilde Backfische og intrigante Kvindfolk og en tilsvarende Mandsrække. De fylder denne Bog, og Pjat og Sladder er deres vægtfyldigste Ingrediens. Realskolebestyreren drives med samt sine Ideer og gode Planer bort fra Byen — det er Bogens Fabel; men der er Liv i Skildringen af Sandøres sladrende Lilleverden, der keder sig saa gudsjammerligt, at Sladdereren maa til som Krydderi.

Hvad et virkeligt Menneske betyder i en saadan By, viser Realskolebestyrer Hørslevs Skæbne; men Hjortø var ikke tilfreds dermed. Han vendte og drejede denne Type, saa' ham i Forhold til Omverdenen og i Forhold til den friske unge Pige, han valgte, — og denne Undersøgelse gav sig Udtryk i de to følgende Bøger *Støv og Stjerner* (1904) og *To Verdener* (1905), af hvilke den sidste er en af Hjortøs betydeligste Bøger.

Støv og Stjerner er Digterens Historie i vor, Dampmaskinens og Socialfremskridtets Tid. — Naar Oehlenschläger skrev til sin Kæreste, at hun ikke maatte betro nogen, at han »begejstredes«, saa kunde Ivar Holt med Sandhed bruge samme Vending, — kun er der det triste i hans Skæbne, at han blev forraadt, d. v. s. udpint som Modelstudie af en formentlig Ven, overset af den Kvinde, han skulde betro sig til, og da han, nedslaaet i sine gyldne Drømme, ribbet for alle Illusioner, tager Plads i en Provinsby og der slutter sig til en lille frisk, ikke synderligt vidende, altid syngende Bondepige, saa vil ogsaa hun, som de andre, have ham frem, han skal tjene Penge. Han forlader hende, hun rejser bort, og ensom dør Ivar til Slut paa Landet i et Hus, som Vinden kender ud og ind.

En trist Bog er *Støv og Stjerner*, men interessant ikke blot ved Ivars Skæbne, men ved sine Karakterfremstillinger, navnlig af de to Kvindeskikkelser. Men Hjortøs smukkeste Kvindeskikkelse bliver Helga i *To Verdener*. Titelen paa denne Roman er symbolsk; i Helga og Niels mødes Grublersindet og det umiddelbare Instinkt; men Helga og Niels er — i hvert Fald i Bogens største Halvdel — ikke Personifikationer, men Mennesker, som er saa forskellige, at de maa strides for at forstaa hinanden og leve sammen.

Sjælden gode Skildringer findes i denne Bog, navnlig af den unge Pige; men Forfatterens eget Grublersind og hans Trang til logisk Karakterfremstilling lader ham glemme Livets smaa Krav. Lad være, at Hel-

gas kunstneriske Trang er saa stor, at hun maa rejse for at prøve, og lad yderligere være, at hun virkelig i den fastsatte Tid kan naa den Prøvelse, hun har foresat sig, og selv Niels' pludselige Tilsynekomst netop i det afgørende Øjeblik ofrer Læseren gerne paa Karakterudviklingens Alter; men pludselig, umotiveret dukker en Tvivl op om, at al denne Logik virkelig passer ind i den af saa mange ubetydelige Selvmodsigelser og selvmodsigende Ubetydeligheder opfyldte Tilværelse: Om nu Niels og Helga havde maattet sætte Tæring efter Næring. Det er en fri Tanke maaske — men hvad var der saa blevet af Helgas Kunstnerdrømme, som skulde prøves, før hun kunde faa Fred? Det lønner sig ikke at lade haant om Livets Realiteter, ogsaa Læsere kan iagttage med Skepsis.

Hans Raaskov (1906) tager Problemet op fra *Støv og Stjerner*; kun er Helten ikke Digter, snarere et almindeligt Menneske, hvilket gør ham baade mere gennemsigtig og tættere. Han er som Barn saadan, at da en Person, han ikke kan lide, har sagt, at han skal være Ingeniør, føler han sig fornedret, fordi hans Livsdrøm er blevet røbet af saadan en, — og han opgiver derfor Tanken. Denne Tankekluntethed og Overfølsomhed bestemmer ham til at blive en ensom. Han gaar gennem Livet, optager stadig Indtryk, sætter to Kvinder næsten i Kamp mod hinanden, lader sig bedaare et Sekund, — men i samme Øjeblik, hans Tanke røbes, brister det for ham, og han maa haane den, han dog føler for. Der er brugt stærke Midler, og dog virker Hjortø stærkest i Bogen, hvor han kun bruger de enkleste. Man sammenligne det første og sidste Møde, Hans har med Fru Ida.

Hans er Iagttager; men naar Fru Ida eller Frøken Arbo er ham nær, og der skulde slaa Gnister ud af hans Følelser, gaar han og undrer sig over, at der ikke sker noget i ham, ønsker, at han dog kunde føle noget. — Læseren konstaterer med ham Iagttagelsernes Rigdom og Mangfoldighed, men Livsfølelsens Fattigdom. Denne Livsfjærnhed bringer ham i køligt Forhold til alle eller sænker ham ned i en Forladthed og Ensomhed, som bevirker, at, da han, efter paa Isen at have reddet et Barn, glider ud i en Vaage, formes Indtrykket logisk: Livet har faaet Erstatning.

Præster (1907) falder udenfor den Udviklingslinie, der hertil kan tegnes gennem Hjortøs stadige Behandling af samme Emne — Uddyben og Drejning af Synspunktet overfor de samme Problemer; derfor er den dog ikke mindre interessant. *Præster* er en munter, ikke egentlig venligsindet Bog — jo, den er venligsindet mod Livet; thi den viser gennem alle tre Noveller, hvor forkert og unaturligt Præster kan tage paa Livets Hændelser, saa Folk (i den første Fortælling) skilles ved Kirken med Vitigheder over Forkynderen, hvorimod de under Uvejret, og inden han begyndte sin Ordskylle, maatte velsigne og prise ham.

De to sidste Noveller om Helvedesprædikanten Mons og hans livslystne Datter er mere intime Karakterudviklinger; Pastor Mons er Typen paa Kristendommens bidske Forkyndelse. En Dag, han kommer fra sin Gudstjeneste, møder han en Karl og en Pige. Der er over dette

Par en Ungdom, Friskhed, Naturlighed og Munterhed, som han, fordi han er Præst, ikke kan taale, og ud fra sit sure, misundelige Hjerte spørger han Pigen om hendes Forhold til Jesus. Hun svarer af ned-arvet Respekt for Ordene og den præstelige Værdighed, og det slutter med, at Berta følger ham til Bønnemøder og — maaske ikke fuldt saa indlysende — til Ægtesengen. Der reagerer hendes Ungdom og Friskhed mod hans søvndyssende Bøn og Salmesang, hun forlader ham og bliver senere gift med et bravt Menneske.

Pastor Mons gifter sig derimod med en forstandig Pige, der har Sindelag som han, og de avler Børn, som opdrages med Tugtelse og Formaning. Den sidste Novelle handler om et af disse Børn, Elisabeth, hvis viltre Livslyst næsten er ukuelig. Til sidst bindes hun alligevel til Faderens yngre Fælle, Pastor Madsen, og skønt denne faar Anfægtelser i Skikkelse af en frisindet Lærerinde, som kommer til Landsbyen, kan Pastor Mons ogsaa knægte Svigersønnen, og alt ender i Fryd og Gammen. Pastor Madsens Tro har alligevel faaet et Knæk; men da han er i København for at tale sin Sag, erfarer han, at der ogsaa er Brug for mindre iversyge Dyrkere i Herrens Vingaard, og opstemt derover, i et Anfald af almindelig Menneskelighed, gaar han ind i en Damekonfektionsforretning og køber et Par kirsebærrøde Silkestrømper til Pastor Mons Datter.

Præster er som *Hjortøs* andre Bøger maaske mere en Studie over Menneskekarakteren end en streng Studie efter Model; men den er frisk og virker befriende blandt Skolelærernes Bidrag til Skønlitteraturen ved sin Modsætning og Skarphed i Opfattelsen af en Stand, som hos flere af dem alligevel betragtes halvt som staaende over deres Iagttagelse.

I sin næste Bog *Den Gang man var ung* (1908) optager Forfatteren Problemet fra sin tidligere Produktion. Problemet fra *To Verdener* er her behandlet igen, i friere og lettere Form, derfor ikke saa oprindeligt, men der er Scener deri, der er usigelig fornøjelige, som Skildringen af Helens Besøg hos Ulsøs Forlovede, Eugenia, som han forelsker sig i, og Scenen, da han mange Aar efter besøger Fru Eugenia og erobrer hende — og saa er der psykologiske Træk, som kaster Lys tilbage over tidligere Skikkelser i Forf.'s Produktion, saa gavnløs er Tilegnelsen af Romanen langtfra.

Rasmus og Grøde, der begge udkom 1909, er Studier i Folkelivet, af hvilke de tre Noveller i *Grøde* er sikrest. Børneiaagttagelsernes ypperlige Fremstillinger har i den sidste Fortælling fejret en stor Triumf under Skildringen af Landsbybørnenes Behandling af en Driftehund. Koldt og uhjerteligt fortælles, netop som Drengene selv optræder.

Ikke hjerteligere i Opfattelsen er de to andre Noveller »Det svage Køn« og »Grøde«; det er to parallelløbende Studier over kvindelig Livslyst og Sandseligheds Vækkelse, den sidste indeholder dog mere Liv end den førstes halvt refererende Beretning.

Den fortable Søn (1910) betegner derimod en Udvidelse af Forfatterens Syn. Neppe før i hans Menneskegalleri fremtræder en saa alt beregnende

Natur. Torkil tænker og agerer kun til sin egen Fordel og Glæde, glæder sig kun rigtigt, naar det gaar andre daarligt, og har han Skylden, glæder han sig dobbelt. En saadan Villie maa indsnævres, til det gaar helt galt. Forfatteren, der ikke tager moralsk paa sin Helt, følger ham langt ud. Torkil maa flygte til Berlin, og der eftersøges han af Politiet.

Nydelsen søger han nu i, at han maa vandre fra Sted til Sted, og i, da han kommer til sit Hjem, at gaa laset og pjaltet gennem Hovedgaden — hjem som den fortabte Søn, og saaledes modtages han. Kun Moderen kender ham. Hun har gennemskuet ham og har fra hans Barn-dom gruet for dette Sind og talt ham alvorligt til, mens han smilede overlegent til hende og sagde: Det klæder Dig ikke!

Som sagt, der er ikke Moraliseren i denne Bog, kun Studium og Studiets Resultat, og det har givet en stærk Bog, der uden Skaansel viser Vragten af et Menneske — ikke et formildende Træk.

Torkils Karakter gaar dæmpet og mindre haardhændet igen i den næste Roman, *Grøn Ungdom og graa Sjæle* (1911), som er Blaserthedens ikke forherligende Karakteristik og vrimler af morsomme og vittige Indfald. Den giver i Henrik Mølvad den kølige Beregning paa vagere Stadium end Torkils, og i Helten giver den en Art Blaserthed, som mere er i Slægt med Hjortøs Iagttagertype.

Foraarsskyer (1912) er igen en lys og let Bog om et ungt Pars Følelser, som en Tid ledes vild for senere at finde sammen. Det synes at skulle betegne et foreløbigt Hvil paa Vejen i Hjortøs Undersøgen af samme Problem, i hans Venden sig bort derfra og Venden tilbage med skærpet Blik og varmere Interesse. Da han efter et Aars Bortrejse udsendte sin næste Bog *Fru Herta* (1914), er Hjortø fremstaaet som Kvindens Digter; før var han kun Backfischens beundrende Elsker.

Man maa helt tilbage til *Rasmus* for at finde Mandstypen, og den nye Kvindetype findes overhovedet kun i Smaaantydninger; men medens *Rasmus* blot var en satirisk Skildring af den glade Gaardmandstype, der gennem nedslaaende Rigsdagsvirksomhed ender som glad Frelsermand — i en Skitse, der, havde jeg nær sagt, var nedskrevet en Søndageftermiddag, er *Fru Herta* en stor Roman, der som antydet vil blive taget til Indtægt i Kvindevalgretskampen; thi som det hedder i Bogen: det er lettere at snyde en Mand i Hestehandel end narre en Kvinde med et Pund Kød — altsaa, ja, Konklusionen overlades til Læseren selv.

Hjortøs sidste Roman er imidlertid for alvorlig til blot at betragtes som et fornøjeligt Agitationsskrift; den er en maaske vel refererende Skildring af de to Provinstyper: Niels Peter, som svømmer ovenpaa og lykkelig og glad i sin utrolige Drengenvornhed glider ind i alle Fordele og Fornøjelser, og *Fru Herta*, tung af Væsen og Tankegang, der stadig imens maa kæmpe for blot hos sine Bekendte at vinde Forstaaelse.

Problemet er — for at se litterært paa Provinsmatadoren og hans Frue — Aladdin og Nouredin om igen, men hvor har det ikke livet op paa

Noureddin at fremtræde i Skikkelse af den respektindgydende, men humorfattige Frue.

Fru Herta, som skulde staa med alle de Fordele, Opdragelse, et rigt Hjem og Anseelse kan byde, har, i sin Selvkritik og i sin Mangel paa rent umiddelbart at kunne vække Folks Sympati, en saa snæver, uhjælpelig Sindstyngde, at Livet halvt om halvt ligger øde for hende. Hun kan se, ordne og lede alt til det bedste, fordi hun har den Begavelse, Manden mangler; men hun mangler til Gengæld den smittende Umiddelbarhed og den muntre Ligegladhed, som er Mandens Væsen. Kort sagt, Tragedien i hendes Liv er, at hun blev Kvinde og fik til Ægtefælle en Mand, hvis Underlegenhed hun tit bliver sig bevidst.

Dette taler Byens Folk vel ikke om — men deri ligger det, at hun virker hæmmende paa Manden, skønt hun blot ordner ham lidt, og deri ligger det, at hun baade indtager en fremskudt Plads og en villet beskeden under ham. Hun kæmper stille og djærvt, ogsaa da hun ordner hans Udenomsforlibelse, og denne Kamp har Hjortø afluret alle dens Smaatræk.

Bogen er et Omslag i hans Problemstillen; han har vendt sit Blik ikke saa meget paa sine Iagttagelser, som paa den Stilling, han selv ved sine Iagttagelser er kommet til at indtage. Som han staar udenfor, ordnende og tilrettelæggende, saaledes staar Titelfiguren i den sidste Bog; men det befrugtende for Bogen, det bærende for Menneskeskildringen er det, at han gjorde Titelfiguren til en Kvinde.

— Knud Hjortø skrev en Gang om Litteraturens Fremtid og udtalte da, at vi vilde faa en Mængde Hjemstavnskildringer, naar Bønder og Smaaborgere nu sendte deres Sønner til Hovedstaden og Litteraturen; disse friske Mænd vil ikke danne Skole, men bare se med egne Øjne. Dette Fænomen, som her forespejles, er i al Beskedenhed realiseret af Skolelærerforfatterne, og Hjortø har selv været med i denne Hjemstavnskildring. At en saadan ikke kan fremkomme uden kraftigt Opgør med Tiden, viser Hjortøs Digtning mere end nogen anden. Udgaet fra 90ernes litterære Studiumstid og historieforskende Kildekritik har han rettet sit Skyts mod sin reflekterende Tid og aabenbaret sig som et ægte Barn af den.

Stærk som Karakterfremstiller viger han ikke tilbage for Ofre paa Menneskeskildringens Alter, saaledes at Mærket *l'art pour l'art*, Kunsten for Kunstens egen Skyld, kan fæstes paa faa med større Ret end ham. Kold og nøgtern og derved noget livsfjærn tumler han med Skikkelser og Problemer; men i hans bedste Ting lykkes Sammensmeltningen saa godt, at Læseren som ved Fru Herta begynder at tro paa en Hjærtelighed, som dog mindre stammer fra Forfatteren end fra Personens tragiske Kamp, og det viser sig ogsaa derved, at da Kampen slutter ved Mandens Død, bliver hun helt almindelig.

— I den lune Selvironi trækker det op til et Smil, og med de livslystne Backfische banker hans Hjerte i frisk Takt, saa han glemmer eller tilgiver Unoderne, han dog kønt tager med — og, Fru Herta til Trods, har

han her fejret sine største menneskelige Sejre, selvom han tidshistorisk staaar som vor Tids klassisk rolige Karakterfremstiller og vort Provinslivs evnerigeste Spotter og Elsker.

IV

Fynske Folkelivsskildrere.

Velstand er det Ord, som bedst forbindes med Tillægsordet fynsk. Fyn har sin frugtbare Jord, sine fede Agre, Befolkningen er præget af de gode Kaar, og Munterheden slaar ud i Optimisme. Folkelivsdigtningen maatte derfor her faa et andet Præg end i den jyske og den sjællandske — den blev til at begynde med frejdigere, mere lyrisk og patriotisk, og det varede en god Stund, inden det fynske Folkeliv trængte ind i Litteraturen.

Gaardmandsdatteren Inger Madsdatter forlovede sig med en fattig Væver, Hans A. Andersen. Da hendes velhavende Forældre ikke vilde forbyde de unge at komme sammen, men saa skævt til Væveren, fik han indrettet Vævestue i Gaarden, men kom ikke til at tage Del i Gaardens Drift, før Svigerforældrene var saa gamle, at de ikke kunde. Da havde Ungfolkene været gift længe, og de havde haft ni Børn, af hvilke dog kun Sønnen *Mads Hansen* levede (1834—1880).

De Vilkaar, hvorunder Drengen voksede op, satte Præg paa ham, han blev tavs og indesluttet og mærkelig artig — næsten mere end sundt var. Han hørte Mormoderen fortælle Eventyr og synge Folkesange, og af hendes Fortællinger byggedes hans Verden op, og den var saa fremmed for Livet om ham, at han, da han kom i Skole, daarligt kunde lege med de andre Drengene, men blev til Spot, og det holdt sig Livet igennem, at Leg og Lystighed var ham imod. Efter Konfirmationen maatte han tage fat i Arbejdet hjemme, men desuden satte han sig paa egen Haand lidt efter lidt ind i de Reglementer og Love, som var gældende i det praktiske Liv, og optraadte derved som en Slags Skriver og Vejleder for Folk, som trængte til juridisk Hjælp, — og han tjente sig derved Penge, som han havde god Anvendelse for til Bøger.

Minderne fra 48, Følelsen af at være en tilsidesat kæmpede i ham, da han stiftede Bekendtskab med Oehlenschlägers, Ingemanns og andres Skrifter, og han følte sig gennem Læsningen kaldet til at virke. Om trent samtidig med denne »Opvaagnen« sluttede han sig til en ung Gaardmandsdatter fra Sognet, og i disse Forelskelsens Dage spirede de første Digte frem. Hans Forlovede blev imidlertid syg, og efter et trist Sygeleje afgik hun ved Døden, og Smerten herover fik de første selvstændige Toner til at klinge til Befrielse for den dybe Sorg. Med den digteriske Opvaagnen fulgte Ønsket om at vække andre, han fik stiftet en Sang-

forening; en Snes Bønderkarle fra Vesterskerninge og nogle faa fra Hundstrup sluttede sig sammen, og de Sammenkomster, som snart ogsaa omfattede passive Medlemmer, virkede til, at tøjlesløse Ungdomsforlystelser tabte i Terrain. I denne Sangforening følte han sig tilpas, for den skrev han sine første Sange, og, siger han, den virkede opdragende paa ham. Senere stiftedes en Læseforening, og dertil kom, at da Skyttesagen tog Opsving, traadte Mads Hansen straks til, ikke blot med sin et Par Aar i Forvejen stiftede Skytteforening, men med sin Varme og Begejstring og sine ildnende Sange.

Længe nærede han Ønske om at faa en folkelig Højskole oprettet; men dels kendte han de ældres Uvilie mod alt nyt, dels manglede der Penge. Men han skød alle Betænkeligheder til Side for den ene: Blot vi havde en Forstander, og da han fandt ham i Anton Nielsen, skaffede han Midler, fik Hus, som ganske vist viste sig for lille, men Hindringerne ryddedes. Uvenner og Venner af Tanken spaaede ilde, Forholdet mellem Vennerne Mads Hansen og Anton Nielsen kølnedes; men dette prægede ikke Højskolens Vækst.

1877 overtog Mads Hansen efter Faderens Død Stærregaarden; men Bestyrelsen af denne dæmmede ikke op for hans Virkelyst, — han fik endnu Lejlighed til at oprette en Snitteskole og Husflidsforening, og ved

Husmandsbogen og *Gaardmandsbogen* virkede han for praktisk Udvikling hos Ungdommen i de Stænder, Bøgerne henvendte sig til.

Han var imidlertid blevet gift med en jydsk Bondepige. Fælles Interesser havde ført dem i Brevveksling, som førte dem sammen til et lykkeligt Ægteskab; men med Aarene viste det sig, at han i Virkeligheden var en dødsmerket Mand. Fra et Fald som ung havde han paadraget sig en indre Svulst, som til Tider gav ham en Følelse af Angst, som intet kunde overvinde; i Vinteren 1879—80 blev han igen overfaldet af dette Onde og i meget betænkelig Grad; Foraaret blev en forfærdelig Tid for Familien, Børnene var syge, og saa tog hans Sygdom den alvorligste Vending; til sidst indsaa han selv, at det var Døden. Den kom Natten mellem den 1. og 2. April 1880.

Da Mads Hansens *Sange* (1867) udkom, samme Aar i fire Oplag (et femte kom 1869), vakte disse formfuldendte Digte af en Bondekarl en Forundring og Lovprisning, som var ganske uhørt.

Mads Hansen og Anton Nielsen

Jordbunden var forberedt ved den Sang »Til Nordens Kvinde«, som han engang havde skrevet til en Faneindvielse, og som ved sin Nyhed og Lethed snart gik Landet rundt. Nu fik Foreningerne gennem den lille Digtsamling en hel Række nye Sange med Følelse og sikker Form: »Der er et Hegn af Bølger blaa —«, »Til Vaaben Brødre! Tag Bøssen fat —«, »I vor Barndom vi hørte Kartovernes Brag« og mange flere, som endnu finder Sangbund. Men ved Siden af disse stærkt klingende Sange fandtes dybere og smukke Smaadigte. Fra den første »Sangen« (»Ton min Harpe, mildt og stille«), fra Digtene »Mod Vaaren« eller »Danmarks Vaar« og »Danmarks Høst« eller »Høstnatten« strømmer der en blid og sitrende Stemning, som — om det saa blot er det sidste Digts dvælende Opremsen af Nattens Lyd og Syner — maatte finde Vej til manges Medfølen.

Flyv hen min Aand, til hine skønne Dale,
hvor første Gang du fandt et venligt Ly,

synger han, og slutter med at lade sin Aand flyve op til Almagts Gud, som lagde Spiren til alt. Og saaledes gaar der gennem alle Digte en blid, vemodig Religiositet. — Om en Dansker vilde skrive en Afhandling om Stjernernes Poesi og Digtene, da vilde Mads Hansens Navn ofte blive nævnt deri; — men han tumler ikke med Stjernernes Symbolik som Inge-mann, Heiberg eller Hauch; for ham er de Guds Øjne og de henfarnes Boliger, og de stemmer hans Sind til Andagt:

Det blænder mit Øje, løfter mit Sind,
som kunde jeg se i Guds Himmel ind.

Paa en Tid, hvor de store Digttersyner var indstillet, og hvor de overlevende blandt Guldalderens Digtene mest syslede med deres Minder, mens nye Kilder ikke var brudt frem, maatte en Digtsamling med denne Formsikkerhed og Inderlighed vække Interesse, — ikke mindst, naar det rygtedes, at disse lydefri Sange stammede fra en Bondekarl uden Eksamen og uden videre Uddannelse end den, han selv havde læst sig til. Den litterære Verden hilste ham med Glæde, og unge Digttersjæle, der som Zak. Nielsen følte, at de i deres Indre bar paa en Verden, der gerne vilde frem for Dagen, men ikke turde, fordi de manglede akademisk Dannelse, som den Gang alene stod i Kurs, — blev Mads Hansen dobbelt taknemlige, fordi han ved at springe over Gærdet havde givet dem Eksempel.

1870 udsendte Mads Hansen anden Samling *Sange*; men det viste sig straks, at Tiden, Pressen og Publikum havde vendt sig bort fra den landlige Digter; der kom intet nyt Oplag, og det skønt der intet Tilbageskridt er at føle i Inspiration eller Formgivning. Denne Samling indeholder lignende Sange som den første, saaledes det kraftige »Til Sønderjylland«, (Herlige Land, med de tusindaars Minder), Digtene »Danmark«, »Til den

danske Bonde« og »Vort Haab« og flere. Tanken om Danmarks Ungdom har faaet et saa fornøjeligt Udtryk som i »Et Par«, eller i fynsk Dialekt i »Opvaavni«, og der er milde, stemningsfulde Digte som Sonnetkransen til hans Hustru og de tre Høstdigte. Men de var alle Digte i samme Plan som første Samling; det var ikke Uddybelse eller nye Syner, kun smagfuldt udtrykte Stemninger.

Det er Rud. Schmidt, der stempler Bondesangerens Digte, som om neppe eet har Bondejorden til Forudsætning. Digteren, siger han om Mads Hansen, »bor ikke i den Forestillingsverden, hvori han er vokset op, Kredsbevægelsen er ikke fuldendt, og det er da intet Under, at hans Kræfter hurtigt have tabt deres Spænding, og at han saa tidlig viser Tegn paa Afmagt og Svækkelse«.

— Overfor alle tre Førstemænd paa jydsk, sjællandsk og fynsk Folkelivskildring har vi mødt Rud. Schmidt som den strænge Dommer eller For-dommer, saa Læseren vil formentlig tilgive en lille Afvigelse for at oplyse, hvad Rud. Schmidt egentlig betragter som Omtale værd, hvilket mest passende kan henvises til Fodnoten¹⁾.

Mads Hansen mærkede vel denne kolige Modtagelse, men 1873 vovede han sig frem med en ny Samling »Markblomster«, som heller ikke fik nogen gunstig Modtagelse; man vendte sig endog kritisk mod Titlen; den burde være Haveblomster. Naar man ser bort fra det vel udførlige og lidet betydelige Eventyrdigt »Snehvide«, som indleder Samlingen, er det ikke rigtigt blot at opfatte denne Samling som Tilbageskridt; den staar paa Højde med den anden og første og har indtaget bemærkelsesværdigt nyt Stof.

Den patriotiske Frihedsdigtning er ikke fremtrædende. »Frihed«, »Sønderjylland« og »Til Sønderjyderne«, »Til Bonden« samt »Julemærker« og »Til det danske Folk« er snart sagt de eneste Digte, hvor den Tone klinger ud. Derimod er det religiøse om ikke stærkere tonende i »Jeg og

Mads Hansen

¹⁾ »En Enkelthed i et dumt fransk Tryllestykke griber mig altid med forunderlig Magt, hver Gang jeg tænker derpaa. En affædig Olding kommer ind fulgt af sin unge Page, der bærer en uhyre Buket blussende Roser, som den gamle vil forære Prinsessen i Stykket, i hvem Pagen ogsaa er forelsket. Idet Oldingen med sin rystende Haand griber Buketten, gulner Roserne, som havde de længe været visne. Fuld af Vrede giver han den unge Mand Buketten tilbage; i hans Haand faar Roserne øjeblikkelig igen deres røde Farve! Oldingen griber paa ny med Iver Buketten; saa snart han holder den, er Roserne atter gustne og visne. — Maskinmesterens Opfindelse er uforvarende bleven stor og rig Poesi«. *Rud. Schmidt* Ad egne Veje (1884) S. 330—1.

Ærlig talt, synes jeg, man maa være glad for, at Skolelærerforfatterne ikke forfaldt til den Art Poesi.

Du«, »Lovsang« o. fl., saa i al Fald dybere anslaaet; mens den idylliske Livsglædes Hymne derimod er den, som tiest lyder i »Stevnemødet« (Jeg spurgte hver), »Trækfuglene«, »Sonetter« o. m. fl.

Det bemærkelsesværdige ved Samlingen er imidlertid, at den nationale og idylliske Stemning enkelte Steder har formet sig til en ny Digtningstype. I »Skatten« om Hyrdedrengen, som finder Skatten og bliver fri Bonde- mand, findes det første Anslag, men i »Et Hjem« digtes helt ud om den sløve Bonde, som vækkes til nyt Liv og nye Følelser, da Hyttens Tag er faldet ned, og Solen fik lyst op, og Vinden fik Støv og Spindelvæv fejlet ud:

Og Manden fik sin Hytte saa kjær,
han hægede den i Gry og Kvæld,
og Hustruen svævede let som i Dans
og slog sine Arme omkring hans Hals.

Det er fynsk Hjemstavnskildring paa Vers. Mads Hansen, som i denne og anden Samling har indsat enkelte fynske Digte, var i Virkeligheden, skønt hverken Seminarist eller Lærer, Banebryder for den fynske Skole- lærerlitteratur. Skildringen maatte i hans lyriske Temperament faa et andet Sving — og det naaedes bedst i det rent lyriske Begejstrings- digt til Fyn:

Perle paa Havets
glindsende Vove
vaarfriske, grønne
Aakandeblad.

Men da han var kommen sig efter den Skuffelse, som Modtagelsen af hans Lyrik blev for ham — en Skuffelse, han dog tog med Sindsro og Styrke, næsten som om han havde vidst, det maatte komme saa- ledes —, rettede han de sidste Vintre, han levede, sin Opmærksomhed paa at skrive om den fynske Bondestand. Almanakfortællingen »Den stærkeste« og den Prosaskildring, »En fyensk Skovbonde«, der findes optaget gennem flere Numre i Fædrelandet (1880 d. 18. Marts ff.), er forbavsende sikre fynske Karakterfremstillinger.

Bedst skildres den gamle Bondes Færd og Tankegang, hans Stædighed og hans Overtro og hans Inderlighed. Kunstnerisk kan vel indvendes en Del; men desuagtet fortjente den at kendes endnu, for den virker ved sin Oprindelighed, og det er beklageligt, at Mads Hansen ikke naaede at give flere Beviser for, at han havde andre Evner end den lyriske Sving- kraft, hvorved han fik Betydning indirekte for dem, han gav Mod til at begynde.

Som Mads Hansen stod udenfor Lærerkredsen og dog regnedes med til Skolelærerlitteraturens Mænd, stod ogsaa hans første Elever Grøn- vald Nielsen og P. R. Møller udenfor Kredsen.

Fra en fyensk Landsby (1883) og *De udviklede* (s. A.) er Grønvald Nielsens eneste Indsats i Skønlitteraturen, mens han iøvrigt har beriget Foredragslitteraturen med adskillige Festtaler og Højskoleforedrag.

Niels Peter Grønvald Nielsen er født 1857 som Søn af en jydsk Mølleforpagter, men kort efter købte Faderen Egebjerg Mølle ved Svendborg, og der falder Grønvalds Barndom og Ungdom; der kom han under Mads Hansens Paavirkning. Indtil sit 18. Aar blev han ved Mølleriet; saa brød han ud, tog til Vejstrup Højskole, var senere paa Askov og tilbragte derefter Somrene i Norge eller England, Vintrene som Lærer paa Vejstrup, tog dog til sidst nogle Aar til København som F. Falkenstjernes Medhjælper; men 1886 overtog han Vestbirk Højskole. Da var de to Smaa-bøger i talrige Eksemplarer spredt ud til det højskoleinteresserede Danmark (sidst i 1911).

Hvis man nu søger at finde det Liv og den Verden, de afslører, bliver Fundet ringe og Verdenen yderst begrænset; men Ordene, der bruges f. Eks. i den første om Frederiks »Udskejelser« er hverken ringe eller begrænsede. Og *De udviklede* giver kun Beretning, ikke levende Fremstilling.

Tendensskriveri er selvfølgelig ikke helt af det onde — for lidt flot taget, hvad er Schiller, Ibsen, Tolstoj og Zola andet end Tendensforfattere; de vil ikke blot digte, men ogsaa være deres Folks Vejvisere mod Fremtiden; de føler, hvilken Vej man skal gaa, griber Kneblen og ringer Folket sammen: Saadan er Verden, saadan kunde den være! Men de forfalsker ikke, stræber stadig videre og dybere ud for ikke at give Tingene for snæver Begrænsning og gale Navne. — Og Homer, Shakespeare, Goethe maa saa ikke glemmes; deres Opfattelse er som Spejle af Tilværelsen, saa rig og dyb, som ikke alle formaar at se den.

Men det var en vel kraftig Digression fra Grønvald Nielsens fynske Højskolebøger, inspireret af Anton Nielsens sjællandske; men Højskolemænd har en vis Tendens til at betragte deres Ord som talt af den alvorligste og dybeste Indsigt, som om de bar den alvorligste Paavirkning (nævnt er H. Begtrup's Afhandling, hvor Folkedigtning slaas sammen med Skyttevæsen og selvfølgelig Højskolesag); det frister selv en besindig til at sige Sandheden — dog indrømmer jeg, at den kunde naas uden just at henpege paa Goethe og de andre store.

Grønvald Nielsen

Peder Rasmussen Møller fødtes i Vesterskerninge 1848; han var Gaardmandssøn og blev selv Gaardmand, men letvakt, som han var, kunde han ikke leve i Mads Hansens Nærhed uden at modtage Impulser.

Ved dennes Død optraadte han som Mindedigter og Biograf; men derefter udfoldede han en ret stor Virksomhed som Forfatter, navnlig af dramatiske Smaating, beregnet for Opførelse af Dilettanter.

Under Hammeren (1883), der opførtes paa Dagmarteatret, er skrevet ud fra Følelsen af Gaardens og Hjemmets store Lykke. At maatte gaa fra Gaarden er den største af alle Ulykker. Emnet var et lykkeligt Fund, gennemført med Styrke. I *En Villie* (1885), *En Skærsild* (1887) og *Isen brydes* (1891), der alle opførtes paa Folketeatret, er Emnerne mere almindelige, men Behandlingen raskere, og de vandt Tilslutning, ogsaa nye Oplag.

Ved *Midsommertid* (1895), *Dramatiske Smaating* (1896), *Ude af Kurs* (1898) og *Mellem Landsbyfolk* (1911) hører med deres Humør stadig til det mest anvendte Repertoire for landlige Forestillinger; i opvakte Dilettanters Hænder har de altid gjort Lykke og moret baade Spillerne og Tilhørerne.

P. R. Møller

Det gælder imidlertid om dem som om *Fra det brede Lag* (1893) og *Mellem levende Hegn* (1900), hvori han har samlet Folkelivsskildringer, at det er den lette Stil og den heldige Komposition, mere end Karakteristiken af de optrædende, som har bevirket deres Held.

Selv Romanen *Sejr og Thora* (1902) taler desværre højere om Forfatterens lyse Sind og Stræben end om de Personer, hvis Livskampe skildres. Jo mere Læseren søger i Litteraturen om Menneskers Liden og Stræben, desto ringere agtes den Litteratur, som kun har det ydre Apparat i Orden.

Men selv om P. R. Møller her navnlig i sit Slag mod Hovedstadskulturen har vovet sig længere ud, end hans Evner og Kendskab rakte, maa man dog et Øjeblik lytte til denne fynske Bondes Lovsang over Menneskelivet paa Landet. Dette tegner han i *Fremskridtsmanden Sejrs Skikkelse*, og han kan ogsaa følge det inden for snævrere Maal; men i Dybden gaar han ikke, derfor overbeviser han heller ikke helt om, at hans Tro paa den ny Bondefremtids nære Opstaaen er helt rigtig. —

Læseren tænker her, han taler af fynsk Optimisme, han virker saaledes igen med den personlige Tro, som er den største Indsats til fynsk Hjemstavns-skildring, han har givet.

Helt falder Møller og Grønvald Nielsen igennem som Skildrere af fynsk Folkeliv, hvis man kommer til at sammenligne dem med den anden »Fynbo«, Mads Hansen inspirerede; men det er ikke underligt,

det er nemlig *Anton Nielsen*, der møder som Arvtager. Var han i Forvejen ikke saa ypperlig, kunde dette maaske vise, hvilken Betydning for Folkelivsskildringen det har, og hvilket Fremskridt det betegner, at *Lærerne* træder ind i Litteraturen med deres rolige Opfattelse og deres Teknik.

Allerede i Digtsamlingen »Spurvekvidder« er Anton Nielsen stemt i fynsk Tonart — Størstedelen af hans Lyrik er nemlig Skyttesange og Højskoledigte; men fynsk Hjemstavnskildring har han viet de to Bind *Fattigmands Færd*, der 1885 og 86 udkom i Kristiania. Første Bind er baade det ægteste og det renest fynske. »Jordmo'r og Jordfa'r« giver en Skildring af den tunge, slidsomme Fynbo, men ogsaa af den letsindige Type. I »En Jul paa Landevejen« er den fynske Lad-staa-til-Type givet baade i mandlig og kvindelig Form, — men Anton Nielsen vilde ikke være den Skolemester, han var, om ikke Konsekvensen var skildret i Sønnen, hvis Liv berettes.

Første Bind af *Fattigmands Færd* har ogsaa i »Alvor« og »Spøg« andre ejendommelige Typer, og den giver i det hele taget gode fynske Billeder, idet den religiøse Tendens ikke virker helt fremmed i fynsk Folkeliv. I andet Bind er det Forfatterens Hensigt at give Skildring af Tidens sociale og politiske Spørgsmaal i den arbejdende Klasse, og selv om han f. Eks. i »Smedene« giver godt Indblik i fynske Landboeres Liv i København under urolige Arbejderforhold, virker til Gengæld den næste Fortælling »Spadsere« om den københavnske Professors Livsfjærnhed lidt for kunstlet. Saa er »Jens« mere sandfærdig, i al Fald i sin Fremstilling af Forholdet mellem den gamle Enke og Jens, der gerne vil højt paa Straa. »Minotaurus«, som er fynsk, er almindelig i sin Fabel og ikke morsom i sin Politik. Det forekommer mærkeligt, at Lærerforfatterne er saa lidt politiske, at deres politiske Forfatterskab bliver det ringeste.

Fattigmands Færd's andet Bind har saaledes kun faa fynske Slægts-træk, men det første hæver sig saa højt, at fynsk Almueliv i Firserne kunde siges der at have sin Skildrer, hvis ikke uventet og upaaagtet en af Lærerforfatternes historiske Forfattere gjorde Fund i sin fynske Samtid.

Ingvor Andreas Nikolaj Bondesen (1844—1911) fødtes i Illebølle paa Langeland, hvor Faderen var Lærer. Denne var en kundskabsrig og livlig Mand, som med Iver tog sig af sine Børns Oplærelse, og Ingvor viste ogsaa tidlig sin Forfattertilbøjelighed, idet han paa egen Haand forfattede den ene Bog større end den anden. Snart var det en Geografi, snart en Naturlære, snart en Bibelhistorie eller Verdenshistorie. Intet Fag var hævet over hans Forfatterskab, og ingen Regnskabsbog eller Protokol var saa stærkt beskrevet, at han ikke kunde finde Plads til en ny Bog. Saaledes gik Skoletiden halvt som en Leg; Ferierne tilbragte han hos Moderens Slægt, mest Skippere og Sømænd i Rudkøbing, og tumlede ved Havnen og paa Skibene, fangede Krabber og byggede Skibe og klistrede Drager.

Konfirmationen afbrød den flittige Dreng midt i en Danmarkshistorie i endnu større Maalestok end hans tidligere Værker. Han maatte fra Hjemmet for at deltage i et toaarigt Kursus i praktisk Skolegerning, og 1861 optoges han paa Skaarup Seminarium. Det smagte ikke at læse til Eksamen; han havde vænnet sig til sit frie Studium, men maatte bide i det sure Æble. 1864 tog han sin Eksamen og blev Hjælpelærer hos Faderen.

1870 kaldtes han som Lærer til Naarup paa Fyn, og Skolegerningen modnede ham, saa det blev ham klart, hvor ufuldkommen Seminarieuddannelsen havde været; han tog igen fat paa frie Studier, ikke for at producere, men samle Kundskaber, og det var navnlig den ældre nordiske Kultur, han satte sig ind i.

Under Mærket *Alfred Svarte* optraadte han 1873 i Nær og Fjært med

Ingvor Bondesen

et lille, morsomt moderniseret Eventyr. »Prindsessens Bejlere«, hvor den ene Broder hindres af den snilde Kældermester, den anden af Forfængelighed, den tredje af sin Vindesyge; men den fjerde vinder frem. I næste Aargang af Ugebladet søger han i Digtet »Et godt Parti« et moderne Emne, men der er et Stykke frem endnu, inden dette Maal kan naas. Da giver han sig til rigtig at studere det 12. Aarhundredes Forhold, og endelig 1877 debuterer han som historisk Forfatter under Pseudonymet *Hening Fox* med Romanen *Styrismanden og hans Brud*, og derefter følger den ene Roman efter den anden.

Da Bondesen 1883 vandt Sejr med Romanen *Hersen paa Steinarstad*, brød han alle Broer af og tog til København. Heldet stod ham bi, han ansattes ved Skolevæsenet og blev faa Aar efter Viceinspektør, og 1892 blev han Inspektør, senere paa Christianshavn, hvor han virkede til sin Død.

Helt ustraffet slipper en digterisk Natur ikke bort fra det landlege Liv, hvori han har tumlet sig, ind til de store Biblioteker og det stille Stueliv. Længselen stilles knapt nok tilfreds ved lange Rejser eller Feriebesøg; for Ingvor Bondesen skete det, at nu først vaagnede i Bevidstheden det Liv, han havde iagttaget, og hans historiske Forfatterskab afbrødes Tid efter anden af fynske Skildringer af sjælden Styrke.

Skovstrupfolk (1885) indeholder kun to Fortællinger. »En Sommerdrom« fortæller om en fynsk, noget løs Bondepige, som er kommen fra Købstaden og har et modernere Snit over sig end Pigerne i det af-sides Skovstrup. At der staaer denne lidt mystiske Glans over Sidsels Fortid, lokker den ny ankomne Lærer, paa hvem hun lægger an, og da et Ulykkestilfælde tilstøder hende og lader hende svæve mellem Liv og Død, umiddelbart efter at hun og Læreren i en Jernbanekupe har veks-

let de første Forstaaelsestegn, bliver hans Følelse luende, og inden hendes Død faar han talt ud til hende. Er der end lidt usandsynligt i dette Ulykkestilfælde, der lader Døden komme saa brat, saa er der des mere Sandhed i de Personer, som optræder: Johannes, som hun var forlovet med, og Annettes Familie, som Læreren mentes at skulle havne i. Man føler navnlig for Annettes Moder, der midt i sin opskruede Hjærtelighed stræber saa hæderligt og vovede saa meget — i et Øjeblik endog paa Trods af al Fornuft og paa den gale Side af al Moral. Man begynder bogstavelig talt Læsningen af den anden Fortælling »Fra Kvist til Kælder«, som indledes med Oplysninger om Skovstrup og dens Menesker, i det Haab at høre mere om Lærer Lindenberg og Forholdet til Familien; men inden man er klar over, at dette ikke sker, er man dybt inde i en ny Skildring af andre Fynboer.

Det er her Fortællingen om den fynske Fremfærdstrang, der interesserer, Haabet, som hviler paa uventet Held, herskabelig Lejlighed, flot Møblering, Hest og Vogn o. s. v., — og saa brister det hele ved Mandens Død. Men ægte er Skildringen af Lenes Følelse af at være snydt.

I Jens Skomagers sejge Stræben er mere jydsk, end det maaske er Forfatteren bevidst; men saa er der til Gengæld paalidelige fynske Træk i den lidt anløbne Hestehandler Nielsen og den letlevende Laura.

Ved *Skovstrupfolk* viste Ingvor Bondesen, at den fynske Befolkning med sine Ejendommeligheder er ikke mindre interessant end den jydsk og sjællandske, og han viste tillige, at han sad inde med Forstaaelse af den og Evne til at skildre den.

1887 udgav han sin næste Novellesamling *I Strid og Stræb*. Den overvejende Del af disse Fortællinger er historiske, men blandt disse findes en, »Niels Peter«, som foregaar i Skovstrup, men i den Skikkelse knapt kan regnes med til Skovstrupskildringer, fordi dens Handling ligger saa langt tilbage i Tiden, at Skovstrup ikke havde faaet sit særlige Præg. Niels Peter er en Tusindkunstner paa sin Gaard. Ægte fynsk af Sind vil han ikke aflade fra sine Nyindretninger, selv ikke da han staar for en Fallit, — saa hellere brænde Gaarden af. Om Datterens Skæbne efter denne Katastrofe fortælles videre. Fortællingen er senere optaget i en ikke historisk Samling, og dette gælder ogsaa »Et Halmstraa«. Denne er en god Skovstrupfortælling om, hvorledes den fattige Mads Esbensens kønne Kæreste lader sig bedaare af den rige Jacob Mikkelsens skinnende Heste og flunkende ny Vogn og gifter sig med ham. Mads bliver derover fjollet og fantaserer hele Livet igennem om at lempe en Grime til »den graa Puddel«, men den skal være af Halm, og derfor gaar den stadig i Stykker. — Aarene gaar, uden at der sker noget; men saa dør Mads og Jacob i samme Difteritisepidemi, og Landlægen forklarer, hvorledes han har set to Fugle flyve med et Halmstraa fra den døde Mads' Lig til den sunde Jacobs Gaard. Og Jacob, der altid havde for Vane at tygge paa et Halmstraa, fandt netop det paa en Busk; han blev syg og kvaltes i sin Difteritis, — netop, mener Folk, som om Grimen var lagt om hans Hals.

Efter videnskabeligt at have vendt sig til Folketroens Overleveringer om Dyr, som han uden synderlig Grundighed gengiver i *Eventyrets Dyreverden* (1887), søgte Bondesen igen tilbage til sit kære Fyn. Denne Gang skulde det være en større Roman; som den *pater familias*, han følte sig, har han trængt til at levere sin egen og andre Familier en Fortælling, som kunde læses op i Vinteraftener, naar de mindste var i Seng og de store Børn og Tjenestepigen tog Plads om Bordet for at høre om Livet.

Saa blev *Karreten paa Lønneskov* (1888) til. Den har fynsk Bonde- og Proprietærliv til Baggrund for Skildring af to Kvindetyper: den pyntede, huslige og brave Bondepige Hanne og den livslystne Lærerinde Charlotte; de er Medbejlersker, og kæmper haardt ogsaa efter Hannes Ægteskab. Om Mennesker og Fynboer faar man dog mere at vide i en af hans Noveller end i Tobindsromanens Udmalinger.

Efter den store Roman udgav han *Jorden rundt* (1891), en Række geografiske Skildringer, og saa vendte han igen tilbage til Fortælling om den lille fynske Landsby, hvis Liv han før havde skildret saa godt.

Skovstrup Historier (1892) indeholder otte Fortællinger, og ved flere af disse føres paa ny tidligere kendte Personer frem: Lærer Lindenberg, Jacob Mikkelsen og flere, — ikke i nye Situationer, men mellem Folk, der næsten bliver bekendte for os ved at nævnes i Aandedræt med de første. »Den store og den lille Flaske« handler om en gedigen Skovstrupkarl, saaledes som han er blevet, da det er gaaet nedad for ham, og han trøster sig med Flasken, og Fortællingen viser os hans Kone, den en Gang fejrede Pige, i det Øjeblik, hun bortviser en tidligere Bejler, som i Mandens Fornedrelse byder sig til. Hun beholder Gifflasken, — og da Manden er blevet ædru, fortæller hun ham alt; hun viser ham Flasken og gemmer den, til den har udryddet den store, Brændevinsflasken. Der er fynsk Folkeliv i den Skildring, paa sin Vis trædende ligesaa klart frem som jydsk eller sjællandsk hos de bedste af deres Skildrere. Det drømmende, det sangvinske og det letsindige hos Manden — og saa Kone's Trang til at glide ud, op i det bedre, men hendes Redelighed og hendes Trofasthed, som alligevel bærer Sejren til Hjemmet.

»Ridepidsken« om Morten Jensens Fremadstræben, hans Frieri, Ægteskab og Rigsdagskamp er ligeledes en Perle i Skildring af fynsk Forfængelighed; og i Konen, der gemmer Stræberens Ridepisk for at traktere ham, som hun blev det selv, og som gemmer den, selv efter hans Død, indtil hun gennem Omsorgen for den opvoksende Ungdom lærer ny Moral, har Forfatteren tegnet dybt, men maaske mere menneskeligt end lokalt.

I Skitserne »Ja der er noget ved os alle«, »Svinerygsuppen« findes ligeledes lette, men træksikre Portrætter af gode og fornøjelige Skovstrupper, saa den lille Samling giver tillige med den ældre virkelige fynske Indtryk og handler om Fynboer paa saa indtrængende Maade, at man skulde synes, det var vanskeligt at føje nye Træk til. Dette har Bondesen aabenbart selv følt; thi han gik fremtidig mest op i sit historiske Forfatter-

skab og sin Skolegerning. Med Held forsøgte han sig som Børnebogsforfatter; men den Novellesamling, som posthumt udgaves under Titlen *En Julehistorie og andre Fortællinger* (1911) indeholder kun Almanakfortællinger og historiske Noveller.

Denne sidste Bog bidrager saaledes ikke væsentligt til fynsk Hjemstavnschildring, men Ingvor Bondesen staar som den, der først og stærkest trækker Linjer op til fynsk Karakterfremstilling.

Anton Andersen (1856—1911) fødtes i Havrehed ved Odense. Faderen var Murer og ønskede, at Anton skulde studere, for begavet var han; han var musikalsk, tegnede og skrev Vers, men det hjalp alt intet; han maatte fortsætte i Almueskolen. Da han nærmede sig Konfirmationsalderen, blev der alligevel Raad til lidt Privatundervisning, og senere kom han paa Højskole, og han bestemte sig til at gaa Lærervejen. 1873 kom han paa Skaarup Seminarium.

Fra Eksamensbordet kaldtes A. Andersen til sin Fødeby som Hjælpe-lærer, og 1880 blev han Enelærer ved samme Skole. Fra den gik han ud, og ved den virkede han til sin Død, saa omtumlet blev hans Liv ikke.

Han var tilfreds i sit Hjem og i sin Kreds, virkede ved Aftenskole og i Byens Sangforening og senere i Menighedsraad og Værgeraad, og som Foredragsholder og som Formand for »Folkelig Forfatterforening« naaede hans Navn ud i en større Kreds — og gennem den Forfatterproduktion, som han begyndte allerede 1875 gennem forskellige Blade og Tidsskrifter.

1885 kommer hans første Bog, »*Fra Planternes Verden*«, en smuk Skildring af, hvad man kunde kalde Planternes Kulturhistorie, en Fremstilling af den Betydning, man gennem Tiderne har tillagt forskellige Blomster; det er et historisk Værk, skrevet af en Skønaand, og det er interessant. Han skrev senere andre historiske Værker og den litteraturhistoriske *Danske Forfatterinder i det 19. Aarhundrede* (1896), men da var hans Navn kendt i Litteraturen.

Med *Fra stille Skove* optraadte han 1890 som Lyriker. Det er ikke den personlige Lyrik, han gør sig til Talsmand for, han digter i de vante Spor om Aaen og Hjemmet, symboliserer om vore Blomster, og undertiden føjer han blot Rim sammen for at prise grevelige Venner. Enkelte Steder giver han dog nydeligt og fint Udtryk f. Eks. i »Eryngium« for Blomstens blaanende Skær; men ellers præges hans Digte, skønt velmente og kønt følte, af vel stor Almindelighed.

Senere debuterede han som Novellist med *Skuffede Haab* (1893). Heller ikke her giver han saa personlig Indsats, at det særtegner ham, og Grundfejlen er nok den, at han søger uden om det Stof, som laa ham nærmest og var bedst tilegnet: Almuelivet. Han mangler Styrke til at gennemtrænge de Skæbner og Skikkelser, han vil skildre.

Da man 1901 fejrede Anton Andersen som Lærer paa 25nde Aar,

fejrede han selv sit Jubilæum ved at udgive Digtsamlingen *Fyen* og Romanen *Linda*.

Skovens Fugletrille
Bølgebrus
og Løvhavssus
lærte mig at spille.

lyder Slutningen paa det Motto, hvormed Digtsamlingen indledes, og her er Grundtonen anslaaet for Digtenes Indhold og Form. Det er Blomster- og Naturvennen, som taler smukkeste gennem disse Digte, kun hist og her udtales Stemning fra Menneskeliv, men intet Sted paa ejendommelig eller vækkende Maade.

Anton Andersen

I Prosaen vover han sig stærkere ud, skyr ikke engang at give sig i Kast med Udredning af indviklede Eksistenser. Som Skolelærerlitteraturen ynder Slægtsfortælling, begynder *Linda* med Skildring af den gamle, ærværdige, lollandske Præst, som er Lindas Bedstefader, og vi følger Anna Raagens Ungdomsletsind, hendes Fortvivlelse og hendes sidste Kampe ved den jydsk Kyst, hvor hun, gemt for Verden, lever med sit Barn Linda. Saa følger vi Linda ud paa samme Vej, ud at blive selvstændig og saa fortvivle over de Skuffelser, som kan rette og styrke, men ogsaa kan slaa ned.

Linda forlader det Præstehjem, hvori hun optoges, for at slutte sig til en af Folket, hvem hun føler sig knyttet til. Hans socialistiske Ideer bliver hendes, og hans Skæbne forenes med hendes. Da viser det sig, at han er Idealist, — som Arbejder dur han ikke meget; Arbejdersagen faar efterhaanden dygtigere Penneførere, han glider ud, og Lindas og Børnenes Skæbne bliver Fattigdom og Elendighed. Linda er slaet ned, hendes Lod er en Tiggers.

Forfatteren har med Velvillie skildret disse Forhold, — noget overfladisk, noget føljetonagtigt virker Fortællingen vel, og mest ved at Lindas tidligere Forlovede, Præstesønnen, der gik Ministerialvejen og endte som Etatsraad, nu træder hjælpende til. — Selv om Linda skulde slutte sit Liv i den jydsk Egn, hvor hun levede sin Barndom, og i den Tro, hun fik i sin Barndom, kunde denne Slutning vel være tilført uden Etatsraaden. Han gør et for tildigtet Indtryk.

Samme fynske Optimisme, som lader Etatsraaden efter de mange Aar optræde saa forstaaende og hjælpsom overfor sin Ungdomselskede,

raader i Andersens Fortællingsamling *Juledæmring* (1904), som dog var den Bog, der gjorde mest Lykke og ogsaa naaede til Udlandet. Fortællingen »Dæmring« lader saaledes Julestemningen føre et Ægtepar til større gensidig Forstaaelse over den Grav, hvori deres lille Søn hviler, og i lignende Stemninger udmunder enkelte af de andre Smaafortællinger.

I »Alice Høeg« fortælles om den lille Komtesse, der ved et Fald har paadraget sig en Rygskade, som ses mere, jo ældre hun bliver. Forfatteren har ikke taget Hensyn til den Forfængelighed, som ofte er netop pukkelryggedes aandelige Brøst, men skildrer, hvorledes hun skuffes af den unge Maler, som elskede hendes smukke Ansigt, men ikke kunde se bort fra hendes Skavank. Men da senere Barndomsvennen frier og faar hendes lykkelige Ja paa Kanaturen, kunde Forfatteren slutte med dette Billede af den fine Komtesse, der nu endelig kunde smile helt glad, — men Hesten bliver løbsk, Komtessen finder Døden, da Kanen vælter i en Stenbunke, den lykkeligste Dag i sit Liv. Med Fortrin og Mangel er denne Novelle typisk for Forfatteren, og dette gælder ogsaa Almuefortællingen »Grævlingen«, som slutter Samlingen. Den er en Beretning om en noget forkommen, sky Natur, hvem Livet har mishandlet fra de første Aar; heller ikke den er særlig fynsk eller just personlig, men interessant ved at være Forfatterens eneste rigtige Almueskildring.

Forøvrigt gælder det om hans andre Noveller, at der let kan findes nærmere liggende Forbilleder end selve Livet, ligesom *Linda* uden at efterligne Z. Niensens Roman *Maagen* dog har en ikke fjern Lighed med denne i Tankegang og Plan; Anton Andersensk er det idealiserede Sving, det lidt aandige Overtræk, som i sin reneste Form møder os hos en anden Fynbo, Eventyrdigteren H. C. Andersen.

I Romanen *Kaj Rosenfeldt* (1904) om Stamherren til Stubberup har Forfatteren i Formen povet sig længere ud end ellers, og han er her naaet til en Ædruelighed, som virker velgørende. Derimod virker selve Fortællingen ikke saa interessant. Heltens lette Varmblodighed og Afsvalen overfor Kusinens Byden sig til, og hans stigende Blussen for den fremmede Kvinde, som han følger fra Land til Land, indtil han naar sit Maal og kan føre hende hjem til Danmark er for almindeligt. Man har en Fornemmelse af, at hvad Formen har vundet, ikke i samme Grad er vundet for Forfatterens Syn og Erfaring. Det havde været at vente, at hans Produktion havde taget videre Fart, hvis ikke Døden traadte i Vejen; men han havde saa stor Glæde af sit historiske Forfatterskab, at han sikkert selv indsaa, at den rent litterære Værdsættelse ikke kunde blive stor.

En saa stille og fin Aand som han maatte sætte mere ind for at gøre sig gældende ud over litterære Venners skaansomme Velvillie.

Lærer en Tid og derfor som saadan optaget paa Husvennens Medarbejderfortegnelse var *Hans Peder Lunde*, der 1861 fødtes som Søn af en Gaardmand.

Han maatte gøre Karlearbejde paa Gaarden, og kom senere ud paa fremmede Egne, men at digte var hans Lyst. I Syttenaarsalderen sendte han nogle Digte ud i Verden; nogle af dem kom tilbage trykte, og derved kom noget af en Bestemmelse op i hans Sind. Først maatte han lære noget, og Præliminæreksamen, der var det første Maal, naaedes. Men Artium maatte opgives, han tog i Stedet Lærerplads ved en Realskole i Helsingør.

Han opgav dog snart Lærergerningen, blev Forpagter, blandt andet paa Fænø, men senere er hans Liv knyttet til Fyn, som han har besunget.

I Husvennen og andre Blade saas hans Navn i Firserne snart under Digte, snart under impressionistiske Noveller, men 1892 debuterede han med Bogen *Fra Hus til Gaard*. Kun Smaaskitser indeholder Bogen; men alle giver fynske Karakterer. Den trønske og umedgørlige Jens Olsen i »En Bom«, den vovsomme Ingeborg Sypige og den sky Anders i »Farmors Dreng« staar levende og faste i Tegningen; men ikke mindre sikkert stavrer de to Kludekræmmere (»Konkurrenter«) af Sted med deres Vogne og Hunde, — de er en kraftig Forstudie til de Riddere af Landevejen, H. P. Lunde elsker at tegne i sine Digte. Bedst vidnende om sin Forfatters Kendskab til høj og lav er imidlertid »Embedsiver«, hvor Læseren næppe ved om Præsten eller Ægteparret er mest livagtigt.

H. P. Lunde

Saa dybt ned naar ikke *Midsommerbarnet* (1898), hans hidtil eneste Forsøg paa Romanskildring. Eiler, som til sidst spørger sig selv: »Fortjener jeg al denne Lykke?«, er noget af en Galfrands, hvem alt tilsmiler, og som i Amerika udvikler den Styrke og modner den Selvtvivl, som Forfatteren øjensynlig vil tvinge Læseren til at overtænke. Men saa interessant er Helten dog ikke, at Læseren giver sig til at gruble; saa var der snarere Anledning til at mindes den Kvinde, som ofrede sig, og hvis Liv skildres tiltalende. I det hele taget har Forfatteren interesseret sig for de Menneskeliv, der er skildret i kønne Ord, muntre og melodiose som selve den fynske Tale. Han har følt for den Natur, han har sin Styrke i at skildre — lidt vagt, men stemningsfuldt.

Fyenboer (1902) giver igen raskt henkastede Skitser af fynske Egne og Mennesker. Skønt de færreste af disse er større end et Ark, træder der Menneskeskildringen frem i den gerrige Ole og hans enfoldige Kone (»I Vaande«) og den lystige Ole og hans langtfra enfoldige Kone i »Faste-lavn«.

Lunde har saaledes taget Arven op efter Bondesen, og løst Opgaven paa en smuk Maade.

1903 udgav han *Naturtoner*, derefter kom *Spil*, Sange og Skæmteviser (1905) og *Vagabonder* (1908), tre Digtsamlinger, der, som han i sin førsté Samling skriver, er

Grønungdoms Børn
bag Plov, bag Le i Marken født
og døbt i Læ af Pil og Tjørn
ved Grav og Kær, ved Engens Aa.

Og der findes i disse Samlinger fine Stillelivsdigte, morsomme Dialoger og friske og duftige Viser om den lyse Sommer, det smilende Naturliv og en Sommerfugls Strejf over Kinden. Udvalget kunde være kræsnere, og dybere kunde der være gaaet — men ved det smilende Humør og den lyse Livsglæde staar Lundes faa Bøger som den lette og muntre fynske Befolknings tro Spejlbillede.

Martin Frederiksen fødtes i Baaring paa Fyen 1858 som Søn af en Husmand og Gartner. Der var smaa Kaar, og at Drengen altid sad og skrev og tegnede, mest efter det eneste Forbillede, han kendte, Almanaken, kunde ingen hæfte sig ved; han maatte konfirmeres og i Haandværkerlære, videre Uddannelse kunde der ikke tænkes paa.

Læretiden og Svendetiden gik, samtidig med at hans Notebog fyldtes med Fortællinger og Tegninger, og da han var blevet 25 Aar, kunde han ikke styre sin Videlyst længere. Seminarium kunde han ikke tænke paa, saa tog han til Askov; der var han 3 Vintre, mens han læste hjemme om Sommeren, og sidste Vinter udførte han en Del Arbejde for la Cour.

Lærer er Martin Frederiksen altsaa ikke, — og dog har vist faa Lærere slidt saa meget for at faa Skoler til at gaa. Ved Havnepladsen Rødvig i Stevns Herred arbejdede han i tre Aar for at faa en privat Skole i Gang, men Præst og Skolekommission var den paa Nakken. Saa tog han Vikartjeneste, derefter gav han Timer i Tegning og Botanik i en Børneskole, saa var han Privatlærer paa en Gaard. Endelig flyttede han til Kolding et Aarstid, saa til Køng Højskole; han forsøgte derovre at genoplive en Børneskole, der var nedlagt; men da den ikke fik tilstrækkelig Tilslutning, flyttede han til sin Fødeby i samme pædagogiske Hensigt. Da det heller ikke der lykkedes at faa Børneskolen til at betale sig, opgav han Tanken med et Suk; men da havde hans Forfattervirksomhed allerede givet ham Navn mellem Skolelærerforfatterne.

Under Mærket *Magnus Klint* optraadte han første Gang i Husvennen 1884 med en frisk og fornøjelig Fortælling »De tre Skytter«. Og efter nogle Aars Forløb fulgte under Pseudonymet *Martin Skovbo* i dette og andre Blade og Almanaker Fortællinger og Børnehistorier. Sin første store Fortælling sendte Martin Frederiksen til Zak. Nielsen, som da var Kon-

sulent for Firmaet Andr. Schous Forlag, og 1894 udkom under det Pseudonym, Martin Skovbo, han senere har holdt fast ved, *Fra den gamle Færggaard*. Om Vildskab, nedarvet, og kun svagt dæmpet gennem de sidste Slægtled, handler denne Fortælling, der virker baade ved de ukuelige Mandsskikkelser og de to tidligt bøjede Kvindeskæbner, og som slutter med en smuk Kærlighedsfortælling. Man faar straks en Fornemelse af, at det er en Forfatter med humant Syn paa Livet og med Evne til at tale paa stilfærdig og tiltalende Maade.

Elverfruen (1896) betegner et Fremskridt. Den har endogsaa mindet en Dagbladskritiker om J. P. Jacobsen. Meget med Uret forøvrigt. — Da havde Forfatteren nemlig ikke blot fortalt, at Helene havde de sælsomme Elverfrueøjne, og saa ladet Læseren tro det paa hans Ord; han havde vist os, hvor sælsomme, uudgrundelige de Øjne var. Men Bogen skal ikke lastes, fordi en Anmeldelse har været dum; den har Egenskaber, saa den besnærer.

Bogens første Del er ikke den gode. Skildringen giver de unge Pars Leg, deres Forelskelse, Glæde og Sorg, men Forfatteren har ikke magtet de mange Skikkelser saaledes, at man fæstner sig ved noget bestemt hos dem. Først efterhaanden som Skikkelserne toner sig ud faar Skildringen Karakter. — Marie og Jørgen, der har deres at gennemgaa, fordi Jørgen har forset sig paa Helenes mørke Øjne og flygter, mens Marie føder hans Barn, og Oluf, som ogsaa er betaget af Helenes Øjne og digter hende ind i Eventyret, gifter sig med hende og bosætter sig som Skytte dybt inde i Skoven — begynder at interessere. Det gælder mest Oluf, for hvem Eventyret brister under Samlivet, idet han ikke kan nedstemme sig selv til at holde af Helene som hun *er*, og Helene, der ikke forstaar Oluf, men bliver sky, vemodig og bitter, tager Læserens Opmærksomhed fangen.

Saa en Dag gør Jørgen noget, som fra Forfatterens Side er rigtig set og ægte grebet an; han faar det Indfald at skrive til Jørgen om sig selv og sine Stemninger og om Helene, som han ved Jørgen ogsaa har holdt af, skriver om sig og sin Raadløshed, men ender, morsomt og rigtigt, med at anbefale Jørgen Ægteskab. — Naa, Oluf og Helene finder hinanden; Jørgen kommer, naturligvis som Ingeniør, og henter sin Marie. Fryd og Glæde, men ikke overdreven morsomt fortalt. Det er Uroen, Mistroen, den skjulte Æmhed, Magtesløsheden til at gøre hinanden godt, som er skildret, saa man husker det.

Herregaardshistorien *Bjørnsfeld* (1901) minder om den første Bog deri, at det er Slægtens Brutalitet og Uretfærdighed, der skygger over det sidste Slægtled, binder Handleevnen og suger Kraften af alt Følelivesliv; men den staar selvstændig med det sidste Slægtleds helt retlede Ønske om at ville oprette Fortidens Synder.

Ragnhild (1903) har Forfatteren tilegnet den nordiske Ungdom; man forstaar ikke straks Grunden, men saa sluttes med Moral om Skandinavisme og Sport, — og det er Synd, for til at begynde med handler Bo-

gen nemlig om virkelige Mennesker, Svenskeren Karl Gustav, Bryderkongen, som besejres af Danskeren Bo, og hævner sig. Der er Kraft i Skildringen af ham og Livfuldhed i Fortællingen om Forholdet til Karin, og tillige er der Sandhed i Sejrvinderen Bo, som bliver ked af sin Sejr og af at have berøvet Karl Gustav det Navn, han var stolt over.

Ulykken, eller med et mindre dramatisk Udtryk Kedsommeligheden nærmer sig med den norske Ragnhilds Person. At netop hendes Navn bliver Romanens, er noget ukritisk; thi efterat hendes halvlitterære, folkedragtspyntede Person er glempt, mindes man Bogens stridende og kæmpende Skikkelser, selv de lidt fjernere staaende som Bos myndige Moder og den bøjede Fader. Ragnhilds Person er Lærerens Pegepind, og den virker ikke til det gode; de andre Personer optræder, som de er; kun er deres Tale og navnlig deres Breve et Par Streger over det Kulturliv, de ellers karakteriserer saa godt.

Fruen paa Lundsgaard (1904) har en religiøsere Tone og behandler et vanskeligere Emne, idet den unge Præst og den unge Kvinde, som elsker hinanden, er Halvsøskende. Den giver en ganske tiltalende, men let tilsløret Skildring af nogle af vor Tids mest fremtrædende Rørelser og er derfor læseværdig.

Det er forbavsende, at der til denne Bog knytter sig et litterært Falsum, idet der 6 Aar efter dens Fremkomst udsendtes »andet Oplag« under Forfatternavnet Palle Rosenkranz. — Vel er Skolelærerlitteraturen ikke altid paa Højde med Tidens ypperste Tanker, men der er dog ogsaa et Lavmaal, den ikke naar ned til, og at denne uskyldige Bog, som er ganske uden Rabaldrian og Sensation, skulde finde Afsætning i kriminalistisk-interesserede Kredse, var en for urimelig Tanke til at være fostret i en helt normal Hjerne. Det viste sig at være en halvforstyrret Bogtrykker, som havde skaffet sig et lille Antal Eksemplarer og falbød dem med det ny Titelblad.

1905 udsendte Skovbo baade *Junkerens Gaard* og *Inde mellem Skovene*. Den førstnævnte er en Bondeslægts Saga. I forskellige Afsnit fortælles om Junkerne, som de kaldes, i forskellige Generationer. De er yderliggaaende i deres Væremaade, — elsker de, maa de vinde, hader de, slaar de ihjel, og er de religiøse, bliver de Fanatikere; men alt sker aftagende, efterhaanden som Blodet tyndes, og saa bliver de almindeligere.

Den anden Fortælling, hvis Bogudgivelse heller ikke var helt lovlig, har ikke saa stærke Optrin; den handler om eet Slægtled. Manden var

Martin Frederiksen

Musiker, før han fik Kone og Hjem. Den forfinede Mand og Kone kan ikke passe Gaarden og daarligt opdrage Børnene, og saa skildres tilforladeligt og kønt, hvorledes Projekter findes, realiseres og alligevel kun fører til Undergang.

Egelykke (1906) er Forfatterens Trosbekendelse; i al Fald handler den om et lykkeligt Ægtepars Tvist om Grundtvigianismen, — men denne Tvist er trukket saa langt ud, at man føler det med Befrielse, da Broby en Dag kommer til Skade og Marie under hans Sygdom glemmer alle Teorier og blot husker, at han er hendes Mand og deres Børns Fader.

Først 1910 udsender Skovbo sin næste Bog, *Julegæster*, der underholdende, undertiden lidt langtrukket fortæller om indesneede Dagvognspassagerers Oplevelser en Juleferie; men den sætter ikke mange Indtryk, skønt der er Tilløb til patriotiske og religiøse Stemninger. I *Julegildet paa Rosenholm* (1911) er han igen inde paa Slægtsarv og Slægtfølelse, og han har haft Held til at give Indblik i Provinsfornemhed, som tegner sig særligt godt paa Baggrund af de krogede Slægtslinier, som opklares og viser, hvor lidt Fornemheden betyder. Men langt over disse to Bøger staar dog hans foreløbig seneste, *Den sidste Nat* (1913). Paa en smagfuld Maade fortælles her en døendes Liv gennem de Fantasier, som bølger ind over ham den sidste Nat, bølger ind i hans Drømme for at opløses til den Virkelighed, som er om ham, og som han kun glimtvis opfatter; saa sløres hans Syn igen, nye Billeder af gamle Minder ruller op for igen at slutte i Nattens eget Indtryk.

Dette er gjort godt, og det viser som meget i Martin Frederiksens Bøger, at han har opladt Blik for Poesi og Skønhed; derfor forbavser det, at der i hans Produktion kan være enkelte, undertiden store Pletter, som er helt ideforladte og uinteressante. Ufortjent er dog ikke den Udbredelse, han har naaet, ogsaa gennem den Udgave af *Udvalgte Fortællinger*: fire Bind, som kom 1912.

Forfatteren søger at give Sjæleskildringer af ikke almindelig Art, oftest poetisk anlagte eller blandet, noget oprindeligt vildt med kultiveret. Han hører til de læste, men kunde blive mere anerkendt, hvis han gik kraftigere til Værks.

Jydsk, sjællandsk og fynsk Hjemstavnsdigtning er nu gennemgaaet; men helt udtømt er den Litteraturart ikke; der er endnu enkelte Forfattere, som maa føres ind under vor Hjemstavnsdigtning, skønt deres Skildringer ikke kan siges at holde sig til en bestemt Egn.

Jens Vilhelm Malling (1846—1912) var Snedkersøn fra Ringsted. Han dimitteredes 1865 fra Jonstrup, blev efter en Hjælpelærerplads Lærer i Villerslev, og der forberedte han sig til Studentereksamen, idet han een Gang om Ugen gik til Herlufsholm og fik Undervisning. Efter Studentereksamen forblev han i Lærerpladsen, tog anden Eksamen 1872, blev

1876 teologisk Kandidat og tog Præstegerningen op, først i Helsingø og Hillerød, senere nær ved Skive og til sidst som Valgmenighedspræst i Odder, hvor han senere blev Lærer ved Dolleris Højskole.

Under sin sjællandske Præstevirksomhed kom Malling i Forbindelse med Hostrup, og hans Eksempel har vel smittet Malling, skønt der ikke er til at se Paavirkning eller Lighed. *Dagny*, hvormed han debuterede 1880, maa sikkert have smagt Hostrup for meget af kristelig Tendens, — andre forekommer Hellers pludselige Omvendelse usandsynlig, og de følgende dramatiske Forsøg virker lige saa lidt overbevisende som Lystspillet *Formaaende Venner* befriende.

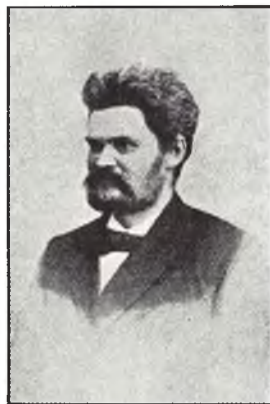
I det næste Lystspil, *Paa Herregaarden* (1887), slaar Forfatteren et Slag for Arbejdet, men paa en tiltalende rolig Maade, og det skønt hans Kærlighedsforbindelse: Herremands sønnen og Husjomfruen, Herregaardsdatteren og Husmands sønnen, virker noget forbløffende. Men først med *I Sommerferien* 1894 naaede han den Hostrupske Idyl, men kun i Skablon. Personerne taler Præstegaardens Studerekammertale, ikke Livets vekslende Ord, men naar blot Forlovelserne naas, synes alt vel.

Bodil (1898) er et Skuespil, hvor en Fader tvinger sin gifte Datter bort fra en Forelskelse ved at lægge den yngres Fremtid i hendes Haand. Emnet er saaledes godt, men Behandlingen vel overfladisk til at fange. Mallings sidste Skuespil *Børnene* (1908) naaede heller ikke ind til rigtig at gribe det levende Vekselspil mellem Personer i oprørte Sindsstemninger.

Derimod glæder det en, at Mallings faa Prosaarbejder midt i den optrævlende Tendensproduktion endnu virker umiddelbart. *En frivillig* (1889) om Friskolelærer Ingvorsens ufortrødne Kamp for den Skole, som dog maa falde, er saaledes baade interessant i kulturhistorisk og psykologisk Henseende, og *Blændværk og andre Fortællinger og Skitser* (1902) rummer vel et Par ubetydelige Juleidyller, men »En Revolution« er i al Fald en fornejelig Jonstrupskildring, og »Blændværk« er igen en Fortælling fra Skolelivet, som næsten overtræffer hans første lille Roman i Dybdekaraktistik.

Vilh. Malling er ved sine litteraturhistoriske Fortjenester skattet højt, og det har kastet Glans over hans dramatiske Produktion, men ikke helt med Ret. De to fremhævede Fortællinger staar sikrere i Pagt med det Liv, han har set og forstaaet, derfor rummer de hans bedste Bidrag til vor Litteratur.

Sceneheldet og det lykkelige Greb, som var Malling nægtet, blev derimod den Skolemand til Del, som længe holdt sig skjult, men dog vist

Vilhelm Malling

tilsidst opgav Navneskjulet. *Fr. Leth Hansen* fødtes 1841, dimitteredes 1871, ansattes Aaret efter under Københavns Skolevæsen og udnævntes 1886 til Inspektør ved Ø. Farimagsgades Skole, hvor han endnu virker.

Leth Hansen udgav først *En Gøgeunge* (1891) og afsluttede sin Virksomhed med *Ungdomsleg* (1896); men sikkert har enkelte andre Succeser paa vore Teatre ham til Forfatter; thi han er en tilbagetrukket Natur, som selv ser med Overlegenhed ned paa de Aandsfostre, hvorover ikke faa har glædet sig. Kun de to nævnte er trykt, men udgivne anonymt.

»Det højtidelige ligger ikke for mig« siger en af Personerne i *En Gøgeunge*, og om Komediens kunde Forfatteren gøre disse Ord til sine. Let, muntert og tilforladeligt glider Handlingen frem, og Personerne tegner sig klart. Men *Ungdomsleg* er lidt alvorligere i al Fald i sin Handling, — maaske var dens Problem ikke blevet til, om »Gengangere« ikke havde sat saa mange Sind og Penne i Bevægelse. Men som et frisk Pust fra Vesterhavet virker Johanne i det forfinede København, og selv derovre virker hun frisk i sin lille alvorlige Livskamp, men ogsaa de andre optrædende Personer synes levende, om end lidt melodramatiske, saa man kan undre sig over, at Forfatteren ikke træder frem i en Tid, hvor mange stoltserer med mindre Sejre.

Ikke-Seminarist, udenfor Hjemstavns-skildrerne, men alligevel jydsk i Sind og Valg, er *Kr. Østergaard*; hans Navn smutter uvilkaarligt ind her, fordi han, skønt helt for sig selv, dog virker i Skolelærerforfatternes Aand, idet han mest skriver om jydsk Emigranter.

Peder Kristjan Pedersen Østergaard fødtes i Volstrup 1855 som Søn af en Gaardmand. Han skulde gerne gaa den lige Vej og blive Gaardejer selv, men brød overtvært og tog til Askov; efter det første Aar fulgte et andet, og fra Højskolen tog han ud som Friskolelærer paa Fyen og Langeland. Han vendte dog snart tilbage til Askov; og derfra rejste han 1878 til Amerika som Lærer ved den første danske Højskole, og senere grundede han selv en ny; 1885 tog han tilbage til Danmark for at oprette en Højskole, men syv Aar gik ogsaa her under forgæves Kamp for at holde Støvring Højskole paa Fode, og da han mistede sin Kone, besluttede han igen at prøve Lykken i Amerika, hvor han lod sig uddanne til Præst og præstevedes 1893. Han virkede fem Aar som Præst i Marquette, senere flyttede han til Ringsted, derfra til Sheffield i Iowa.

Under sin Støvring-Virksomhed begyndte han sit Forfatterskab med et Par Biografier, *Indianerhøvdingen Tecumtha* (1885) og *George Washingtons Levned* (1887); derefter fulgte en Samling Fortællinger og Skitser fra Amerika, *Vesterlide* (1889).

Med hurtige Pennestrøg tegnes her Smaabilleder fra det fjærne Vesten, Billeder af danskes Optræden og Skæbne (»Molly«, som noget kan minde om Emmanuel Henningsens Fortælling om Koen Musse, maa

dog fraregnes). Man faar ikke meget at vide om Personerne, men tilstrækkeligt, og navnlig den første og udførligste, »Vind«, oplyser helt menneskeligt om det farlige i, at forfinede Mennesker uden Arbejdsmulighed og Lyst tror at kunne klare sig. Vind holder sig oppe ved at gifte sig et Værtshus til.

Østergaards næste Bog, *Nybyggerne* (1891), er en sammenhængende Fortælling om tre Danskere og om ny Landvinding derovre. Den har nok mere Tag i den amerikanske Natur end de tidligere; den skildrer med Varme den Luftning, der staar hen over Præriernes folketomme Vildmark, men derfor er Menneskeskildringen ikke ringere. Vel gaar Østergaard ikke dybt ned og heller ikke tegner han stærkt eller skarpt, men dog faar han Indtryk frem af Livet og Udviklingen derovre. Simon, Jens og Peder følger man i deres Kamp og deres Sejrvinding.

Blokhuset og andre Fortællinger (1892) har i Titelnovellen skildret mere af Kampen, der skal gennemstrides, end hans tidligere Noveller, og tillige har den givet Typer af den oprindelige Befolkning i dens Kraft og dens Forfald under Brændevinen — og saa har den en Skovbrandskildring, som virker med det setes uimodstaaelige Stykke. Men i »Overvundet« og »Menageriet« er atter gode Skildringer derovre fra, navnlig den sidstnævnte giver intimt Syn paa Livet hos de forhutlede Eksistenser.

Hans store Roman, *Anton Arden og Møllerens Datter* (1897) har ikke saa mange Afsløringer, den er mere i Stilen som en Roman skal være: Udvandring, Kamp, Fremskridt og Fristelse, men lykkelig Slutning; og Østergaards redelige og sikre Trang til at oplyse om de amerikanske Forhold fornægter sig heller ikke der, selv om dette maaske i Romanen træder mindre frem.

Efter i 1904 i *Udvandrerbogen* at have samlet en Del praktiske, nyttige Oplysninger for Udvandrere optraadte han igen med en større Roman, *Et Købmandshus*, der 1909 tryktes i Amerika.

I *Sange fra Prærien* (1912) har han givet en Del Lejlighedssange, men iøvrigt indeholder Samlingen flere alvorlige, næsten sorgfulde Stemninger fra Præriens Ensomhed, undertiden præget af hans præstelig-religiøse Livssyn.

I sin sidste Bog *Dalboerne* (1913) taler Forfatteren Tolerancens Sprog og giver atter smukke Skildringer fra en fremvoksende dansk Koloni. Ofte berettes der ganske vist mere end der fremstilles, og dette beklages mest i Fremstillingen af Hesterøveren og Esthers Livsskæbne og gør, at Fortællingen ikke naar den Lie'ske Stortalen, som præger Karaktererne i *Et Købmandshus*. Den hører dog til de Arbejder, som han har Ære af, idet den som hans øvrige paa en god Maade, vel ikke udvikler, men fortsætter Traditionen fra Skolelærerlitteraturen.

Østergaard sætter vel ikke ofte stærke Stemninger i Bevægelse; men han har for de amerikaniserede Danske sikkert haft en Betydning som i vor Tid Z. Nielsen for den danske Landbefolkning, hvilket bør paaagtes for det danske Sprogs Skyld. Danskere har han lært meget om Amerika, og maaske har han mere paa Hjerte.

Holger Th. Rützebeck fødtes 1867 som Søn af en Dampskibsfører. Da Ruterne ændredes, flyttede Familien fra Jylland til København; her kom Sønnen i Skole og optoges af Københavnerlivet. Han blev Student 1885, valgte Juraen, fordi de andre Fag var ham imod, men stod som Cand. jur. 1891 uden egentlig at vide, hvad han skulde bruge den Eksamen til, og saa blev han Soldat — 18 Maaneder. Der saa det ud til, at han vilde blive Musiker; men saa forflyttedes han til Viborg, og Planerne maatte opgives. 9 Maaneder laa han der, da fik han en Dag den Ide at gaa Skolevejen, — ikke til Latinskolen, den havde han faaet Afsmag for. Han læste igen, og Efteraaret 1893 tog han Seminaristeksamen, meldte sig straks som Vikar, og Aaret efter ansattes han ved Tietgensgades Skole, hvor han er endnu.

H. Rützebeck

Rützebeck begyndte at skrive som Dreng, og da han var atten Aar, fik han en Farce opført anonymt paa et af Forstadsteatrene; med Studenterkomedier tumlede han hjemmevant, men saa dukkede han ind i nye Planer, og opdukkende litterære Udkast kvaltes eller lagdes hen.

En Dag tog han overtvært. *Ved Hoksør Fjord* blev hurtigt færdig og udkom 1902. Det er en Kunstnerroman om Inger Dahl, der trods Erotik og Intrige vil fortsætte ved sit Klaver, — men mere er det en Skildring af den smilende Fjordby, hvor alt røber sig i sin reneste Umiddelbarhed, og mest er det en fornøjelig Sommerferienroman. Det sidste kan ogsaa siges om *Den danske Sommer* (1903). Det landlige Hvidbjerggaard trues af det mondæne Badeliv og Kreditorer i skøn Forening, men udfries ved den livfulde Frida Frischs energiske Optræden. Hun sætter Liv og Fart i Proprietærsønnen og faar sin Fader til at redde Gaarden og Idyllen.

Det er lidt vanskeligt at sige, hvor disse Bøger spiller; men at det er Københavneren, der opdager Provinsen i sine Ferier og genfinder noget af sin Barndomsdyl, læses næsten paa hver Side. *Monumentet* (1904) viser, at Københavneren alligevel ser Provinsbyens Smaalatterligheder, naar den lader sig imponere af Kunstnernes, som vil rejse det forsømte Monument. Kun faa i Byen er saa uforbederlig skeptiske som han, der rejser over til Kunstneren selv og faar Dommen over det ultramoderne Kunstværk. I den lille Fortælling *Sporene skræmme* (1905) er Kærligheden til Landsbyens Smaaeksistenser traadt ud, vel nok i den hjerteligste Skikkelse, som Forfatteren raader over.

Efter samme Aar at have udsendt den store, men mindre vægtfulde *Vaabenhvile* om den hjemvendte Meksikofarers Vinterforliebelse aabenbarede Rützebeck en helt ny Side i sin Forfatterindividualitet med *Vejen til Filistæa* (1906). Fortællingen omhandler tre Studenter Debatter og Udvikling; dybt gaar den ikke, men dybt nok i de Sjæleliv, som oprævler sig selv i deres Diskussioner. Det er Firsernes Studenter-

liv, der afspejles klart og vistnok meget korrekt, og derigennem har Bogen sit Værd; den følger sig tillige friskt til den underholdende Forfatters tidligere Bøger. Han har sin Styrke i en lys og let Farvetoning og glat Overfladetegning; men saa kommer efter Børneromanen *Absalons By* (1907) to Bøger, der viser, at der er Nyt i Gennembrud hos ham, og at det rører sig dybere nede.

Kong Mammon (1908) handler om en lille Provinsby, der vil føle sig stor. Naar Røgen fra Fabriksskorstenene driver ned over Gaderne, naar den ene Familieskandale dukker frem efter den anden, naar det nyoprettede Blad fortæller sjofle Historier, saa er Byen glad, saa er den København. Bogen vrimler med de almindelige Provinstyper, Pengemata-dorer, Klubgæster, Svindler-Redaktør — naa og saa en ædel Præst og en frisk Lærerinde, som finder hinanden. Men Typerne staar klarere, Fortællingen virker roligere, dybere og stærkere end de ældre, og dens virkelige Landstemning tiltaler umiddelbart og ofte.

Højen ved Øresund (1912) handler om de Aar, Johs. Ewald fandt Fred i Rungsted Kro, og Udredningen af de indviklede Forhold er foretaget nænsomt og med poetisk Sans uden dog at forfalde til den populære Lyrik, som ellers ikke er ham helt fremmed, men endnu stak sin Hestefod frem i *Kong Mammons* Slutning.

Rützebecks første Bøger er underholdende, men med et Par Undtagelser vel lette af Indhold; de sidste viser derimod, at han kan tale, og saa naar han har noget paa Hjerte, men de vidner tillige om, at han muligvis kan naa ud i andre Kredse end dem, der er optaget af det blot lyse og lette.

Hans Ludvig Andreas Hammer fødtes 1863 i Skelund i Himmerland og dimitteredes 1882 fra Skaarup. Efter Huslærerplads, treaarig Lærergerning ved Abed Højskole og Videreuddannelse i København bestemte han sig 1886 for Københavns Skolevæsen, hvor han virker endnu.

At han tillige vilde dyrke litterære Sysler viste han ved forskellige Afhandlinger og Noveller i Tidsskrifter og Skoleblade; men endelig samlede han sig til et større Arbejde, som længe havde gæret i hans Sind, og *Under Hjemmets Aag* saa Lyset 1906. Der er i denne Bogs første Halvdel en Skildring af et fattigfint københavnsk Hjem, hvor Børnene halv-sulter og hvor Undertøjet er det mindst mulige, for at det ydre kan tage sig saa meget bedre ud. Under saadanne Forhold maa Egil vokse op og stride sig frem til en Stilling i Samfundet.

Ind i denne gribende Skildring glider en Kærlighedshistorie; mens Egil slider haardt og nægter sig alt, gaar den, han elsker, hen og gifter sig med en anden, og først sent finder de igen hinanden. Dette sidste er helt almindeligt; men Skildringen af Barndomshjemmet staar klart og stærkt. Højere i kunstnerisk Gengivelse af Livet er Hammer ikke senere naaet.

Efter denne Debut var Hammer tavs nogle Aar; han havde overanstrengt sig og var nervøs i ret farlig Grad, og kun i 1909 ved sin Søns Konfirmation lader han høre fra sig i *Livsvejen*, en Række hjemlige Stemninger om Barnets Fødsel og første Skridt og tillige velmente Formaninger for dets Fremtid.

1911 optræder han igen med Romanen *Lucie Hjelm*, Skildring af en selvstændig Kvinde, modnet ved Faderens Uheld og Skuffelse fra den Mand, hun troede paa, og endelig ved Bogbinderiet, hvor hun kommer til at arbejde, udviklet gennem Læsningen af de Kvindesagsblade, hun tilfældigt faar fat i. Men Skildringen virker ikke med Oprindelighedens Syn eller Indleven. Vor Tids Læsere vil se Skikkelsen udvikle sig fremfor at lade Forfatteren berette med mange gode Ord. Naturligvis er Lucie en sød Pige, og det gaar hende jo ogsaa godt efter Bogens Slutning paa gammeldags Manner med lykkeligt Ægteskab og harmonisk Valgsprog. Forfatteren har villet give et Indlæg i Kvindesagsdebatten, men for at leve i den maatte Bogen selv sprudle af Liv og Blod.

Ludvig Hammer

Friedmans gode Engel (1912) er ikke Tendensroman, men blot en Roman om en Mand, som hjælpes frem og som til sidst lykkeligt forenes med sin Frelserinde. *Den uskrevne Lov* (1913) smager lidt mere af Tendens. At man giver sit Ord og holder det, er godt; men Fortælling derom bliver let sødladen, solstraalefortællingsagtig.

Ludvig Hammer vil ikke blot være underholdende, han vil noget, og hans første Bog viser at han kan, men for at ville noget, der kan mærkes, maa man gaa i Dybden, ikke slaa over i traditionelt Ordformer og Overfladeskildring.

Denne Sentens kan staa som Efterskrift for denne Udredning af Skolelærerforfatterens Hjemstavsskildring, dertil er den berettiget, som de Domme, der er udtalt, er afmaalt efter Oprindeligheden og Dybden af de Skildringer, der er givne. Men jeg kan ikke slutte uden Beklagelse af, at det her er første Gang, denne Litteratur drages frem til kritisk Overskue. Tidligere Forsøg vilde have gjort denne Afhandling friere og fornøjeligere.

Værre er det, at denne Litteratur ofte er blevet overfladisk bedømt eller helt overset. Hvad vilde ikke Thorkil Gravlunds Skildring af Nationalkarakter have vundet i Fasthed og Usentimentalitet ved at være jævnført med de fremdragne Forfatteres Indtryk? Hvad vilde ikke Edvard Lehmann i *Almuelev og Eventyr* (1910) have kunnet give om Almuens Opdagelse gennem Forfatterne fremfor Folkemindesamlerne. Hans Bogs første Afhandling og Gravlunds Smaa-bøger mangler nu Ballast og Sikkerhed i Opfattelsen.

Men har denne Undersøgelse ikke gavnet andet, saa har den forhaa-

bentlig gjort det umuligt for Fremtidens Kultur- og Litteraturforskere at lade Skolelærerlitteraturen ligge hen som ukendt Land.

Den som vil eftergaa de her fremdragne Fakta vil ved at søge efter Anvisningen ofte finde mere, end Førsteundersøgelsen kan antyde.

· V

Lærerne som Forfattere af historiske Romaner.

Der fordres saa meget Studium og *ingenium* for med Held at dyrke den historiske Roman, at det er forstaaeligt, det varede en god Stund, inden der naaedes virkelig godt Arbejde. For Bedømmelse af Værdien af den historiske Roman fordres en langt mere indgaaende Behandling, end Stedet tillader og Resultatet vilde berettigede til. I det følgende, hvor Lærernes historiske Romanskriveri skal behandles, vil Undersøgelsen derfor ske i knappest mulig Form; Antydning af Indhold og Dybde maa være tilstrækkelig, saa der her ikke engang paaregnes bibliografisk Fuldstændighed, og de biografiske Oplysninger begrænses til de færrest mulige.

Begyndelsen lovede ikke godt.

Otto Ferdinand Bræmer (1806—83), privat indstillet ved Jonstrup 1834, var allerede før sin Eksamen kendt som Forfatter. Han havde 1828 debuteret med et Hefteskrift, *Originale Fortællinger*, tilegnet Danerrigets kongelige Familie, — dermed er dette vist tilstrækkelig karakteriseret. I al Fald er de romantiske Fortællinger interesseløse og Formen banal, og der sker ikke Fremskridt gennem de større Romaner. — Ikke en Gang en naturlig Folkeviser kan han i *Valdemar Atterdag* (1831) lade den »muntre« Sanger glæde Herskerparret med; det maa døje en hjemmegjort Sang om ulykkelig Kærlighed, hvori den haarde Fader støder Sværdet i sit Bryst og segner ved Datterens Side, mens Ridderens Hjerte brister af Sorg. — Den ynkelige Vise danner kun Kontrast til Romanens Sød-ladenhed.

Hvis Seminaristeksamenen tør siges at have modnet den ikke unge Forfatter, maa være det derved, at han opgav Forfatteriet og fremtidig helligede sig Skolegerning og Oversættervirksomhed, ikke just af de første Navne, men dog af læseværdigere Ting end hans Originalproduktion.

Interessantere i Emnevalg, men ikke i Formen er *Niels Peter Wiwel* (1818—74), som dimitteredes 1843 fra Snedsted. Han havde haft et ret bevæget og interessant Liv; han kæmpede mod Sygdom, og til sidst maatte han søge Ro paa Oringe, hvor han kort efter døde.

I Berlingske Tidende offentliggjorde han anonymt sine første litterære Forsøg. Bortset fra nogle Rejseskitser er det mest Sagn og folkloristiske Meddelelser, blandt hvilke det interessanteste nok var »Broder

Rus paa Esrom«, meddelt længe før Litteraturforskningen havde fundet det interessante Middelalderdokument, som aflejrede Traditionen.

De optagne Føljetonafhandlinger fandt man saa interessante, at H. P. Holst fandt det Umagen værd at udgive enkelte af dem og andre, og *Nordsjællandske Sagn og Fortællinger* udkom 1856. De fortjener Paaagtelse; men »Peierjens« har selvstændigt Værd som Forløber for sjællandsk Hjemstavns-skildring. Den mangler Stil, men oplyser godt om Overtroens Magt over sjællandske Bønders Sind i det svundne Aarhundredes første Fjerdedel.

Efter H. P. Holsts Forsøg paa at slaa til Lyd for denne anonyme Forfatter prøvede han tre Aar efter

Niels Peter Wivel

selv at trænge igennem med en historisk Roman, *Jens Lesberg* (1862 o: 1861). Det er en Fortælling fra Griffenfeldtstiden med Forsøg paa at trænge ind i Tidens Aand, men tillige med en Række svulstige Betragtninger, som ingen Steder hører hjemme. Næste Aar rykkede han sin egen Tid nærmere i *Røde Ran* (1862), en Fortælling, der burde være læseværdig, siden Navnet er saa godt.

Af Sagn og Fortællinger fra Sjællands nordøstlige Halvø har han frembragt Fortællingen om en nedgravet Skat (*Røde-Ran*) og om de frugtesløse Angreb paa den af vindesyge og overtroiske Men-

nesker. Som Fortælling har Forsøget kun lidet Værd, og det misklædes yderligere af mange Betragtninger, her af folkeetymologiske Sprogforklaringer; af selve Navnene Ramsbjerg, Kikhavn, Hundested og Ramløs udleder han Antydninger til de Begivenheder, han skildrer.

At Forfatteren imidlertid kender sit Stof og sine Folk, deres Tanker og Stræben, er klart nok; — derfor er det jo ogsaa muligt, at han i de Skillingsviser, som stammer fra hans Pen, har nedlagt mere Menneske-skildring, end man ellers finder der; men disse Viser findes neppe paa vore Biblioteker, saa hans litterære Bidrag hviler paa de ikke synderlig historiske Romaner.

Videre naaede ikke *Niels Andreas Tørsleff* (1841—95), der dimitteredes fra Jelling 1868 og efter forskellige Lærervirksomheder og elleveaarig Inspektørvirksomhed ved Oringe overtog Vordingborg Seminarium, fra 1890 alene, men snart opgav det.

»Netto-Indtægten tilfalder Studenterforeningens Byggefond« staar der nok saa veldædigt paa den Fortælling, *Nonnen i Asmild*, som Tørsleff udgav i Nakskov 1863; men mon den blev stor? *Nonnen* er historisk paa den ikke usædvanlige Maade, at en Munk spiller Skurkens Rolle, og den strenge Fader vil hellere se sin Datter i Kloster eller i bogstavelig Forstand indemuret end tillade de to elskendes Forening, og saa er den romantisk paa den heller ikke usædvanlige Maade med ringende Aftenklokker og hviskende Vinde.

Tørsleff holdt sig til dette ene Forsøg; han erhvervede sig Bevilling som Tolk i Engelsk, men synes ikke litterært at have gjort Brug af sine Kundskaber.

Hvad ingen af de litterære Forsøgere havde Held til, naaedes derimod af de Mænd, som gennem deres Hjemstavnskildring havde opøvet deres Pen og Menneskestudium. I enkelte af deres Skildringer kan Grænsen mellem historisk og erfaringsmæssig Fortælling blive vanskelig at sætte; men for de fleste af dem gælder det som allerede antydet, at de tillige har forsøgt sig i virkelig Historiedigtning.

C. A. Thyregods Produktions ene Trediedel er historisk; han søger at forene historisk Farve med Menneskeskildring og har i »Pestpræsten« (*Gamle Dage* 1891) sikkert givet sit bedste Tilskud og naaet at give en historisk Karakter af Lettroenhed blandet med jydsk Mistænksomhed. *Knud Skytte* gav ogsaa en jydsk Skildring og *Bendix Hansen* en mere ægte sonderjydsk, *Robert Schack* hviler næsten helt i Historie; *Henningsen* tog derimod fremmed Stof, *Elmgaard* skrev *Fra Stavnsbaandets Tid*; men de senere jydsk Forfattere holdt sig mere til Samtiden. — *Anton Nielsen* gav kun faa historiske Bidrag, mens *Zakarias Nielsens Kulsviere* er et af hans bedste Værker; *Den evige Higen* rummer ogsaa nogle af hans fineste Tanker. — *P. R. Møller* indlader sig een Gang med Historien; *Ingvor Bondesen* er ellers Fyns eneste Historiedigter.

Den jydsk Forfatter *A. F. Meldgaard*, der optraadte under Pseudonymet *Sigurd Lind*, maa imidlertid omtales. *Ved Mossø*, der kom selvstændigt i andet Oplag 1882, har et vist Skær af Poesi over sig fra Egnen, den foregaar paa, og selve Tiden. Det er Kampen mellem Erik og Abel, som danner Baggrunden, og Eriks Mord paa Slien er Bogens store historiske Optrin; men ind i det historiske er vævet en Kærlighedshistorie

Niels Andreas Tørsleff

mellem den tapre Henrik og Ellen, som opdrages i Klostret, og som til sidst viser sig at være af adelig Byrd som han. I *Krumstav og Kirkespir* (1884), der spiller under Kong Kristoffers Kamp med Bisp Jakob Erlandsen, er Kærlighedshistorien vel ikke fuldt saa romantisk, men lige saa almindelig, og det er ikke helt lykkedes Forfatteren at give Stemning af gammel Tid og Aand.

Julius Villiam Gudmand Høyer er kun historisk Forfatter. Han fødes i København 1841, og skønt han tidlig kom bort fra Hovedstaden til Falster, mindes han dog dennes

Gudmand Høyer .

Liv og Indtryk med Varme. Han ønskede efter Evne at bidrage til at vække sine »Landsmænd«, men foreløbig maatte han nøjes med at betjene dem bag Disken.

I Skolen var han begyndt at digte, — og intet mindre end Faust kunde inspirere ham; da han debuterede som tyveaarig, var Emnet naaet nærmere Jorden, og gennem flere Aar tumlede han med en Trilogi om Krigene 1848 —64, der aldrig blev trykt eller naaede frem i fuld Opførelse.

Kort efter Offentliggørelsen af det første Digt (1861) forlod han Handelen, tog til Jelling og dimiteredes derfra 1864 og vendte saa som Lærer tilbage til Nykøbing, hvor han blev

til 1912, da han helt ofrede sig til en Biblioteksstilling ved den Classenske Bogsamling i Nykøbing.

Smaadigte, til Dels til egne Melodier, Rejsebrevne, samt nogle Lystspil, »Frieri ved Kommissjonær«, »Don Juan i Knibe« (1890), af hvilke det første opførtes privat i Nykøbing, er hans litterære Arbejde; dette tyder paa en heldig Dilettant, og samme Indtryk faar man af det historiske Forfatterskab.

Sorte Ellen og hendes Søn (1882), *Den hvide Pige paa Bogø* (1883) og *To Fortællinger* (1884) er ikke just Digtersyner; men da den første dramatiseredes og opførtes ni Gange i Nykøbing, var der fuldt Hus, og alt, hvad der kunde gaa, skulde se det. Romanen er optrykt Gang efter Gang ogsaa i Amerika. Underholdende fortælles om de Frejlev Bønders Kamp for deres Skovrettigheder paa Kristian d. 2.'s Tid; men kun lokalt interesserede kan Fremstillingen fængsle. *Den hvide Pige* er ved sin ulykkelige Kærlighedshistorie og Sindssyge mere romantisk, og da hendes Slægt fortsættes til vore Dage, forklarer dette dens lokale Held.

Historisk Romanforfatter, den første og oprindeligste, bliver dog *Ingvor Bondesen*. De to Forfattere *Beatus Dodt* (1817—1901) og *Hother Tolderlund* (1820—80), der i almindeligt Omdømme ofte regnes til Skolelærer-Forfatterne, er ikke Seminarister.

1877 under Mærket *Henning Fox* udgav Ingvor Bondesen den store Roman *Styrismanden og hans Brud*, der behandler Begivenheder i Danmark under Kong Niels, og hvis Knudepunkt er Mordet i Haraldsted Skov. Handlingen i Bogen, der iøvrigt bringes nær op til de historiske Begivenheder, Heltens første Møde med sin elskede, Skilsmisse og endelige Forening, er interessant, Baggrunden er udført med Omhu, og der er Partier, der er skildrede med Kraft, som Gildet paa Ulfborg, hvor Styrismanden føres bag Lyset, og det voldsomme Ridt, hvorunder han nær sætter Livet til. I saadanne Optrin er Overlæsselsen med kunstige Ordformer og Konstruktioner til Opnaaelse af gammeldags Tone heller ikke saa ophobet som ellers.

Den næste Roman, *Kongsbrydens Fosterson* (1878), der spiller i den paafølgende Tid og har Kongemordet i Roskilde til Hovedoptrin, har den førstes Fortrin, men holder sig fri for de Usandsynligheder, som pletvis skæmmede den. Karaktererne og navnlig Fru Oluffa og hendes Døtre er sikkert tegnede; Helga er en Type, kendt fra oldnordisk Sagafremstilling.

Fæstemanden er ogsaa godt skildret i sin Karaktersvagthed og sine Fald, som han til sidst soner ved sin Død.

Det følgende Aar forsøger Bondesen sig med et versificeret Drama, *Sven*, som minder om Romantikens Forbilleder; men det forraader navnlig ved sine lyriske Digte og enkelte Strofer baade større Kraft og Følelsedyb, end han tidligere lagde for Dagen; men med sin næste Roman, *Hersen paa Stejnarstad* (1883), der kom under hans eget Navn, opfyldte han givne Løfter.

Denne Roman er en Skildring af Kampen mellem Hedenskab og Kristendom med Oluf den Hellige som Forkæmper for den sidste; men Hovedpersonen bliver dog Hersen, der paa Gaarden Stejnarstad sidder tryk mellem sine to Snese Huskarle, da den ny Tid bryder ind over ham. Alt skylles bort i denne Malstrøm; Hus og Hjem maa han flygte fra. Datteren Snefrid staar som den kraftige Arvtager; hun er opvokset i den gamle Tro og bærer i sin Optræden Præg af den og dens Herskeraand; men gennem den unge Islænding lærer hun ny Moral. Den nye Tro betager

Ingvor Bondesen

hende; men den forandrer ikke Forholdet til Faderen, hun bliver stærkere i Følelsen for ham, som bedrager sig selv, men ikke svigter det, han har lært at skatte. Skønt Snefrid værner Faderen i den mislige Stilling, binder hun sig stærkere og stærkere til den Mand, som har skabt det nye i hendes Livssyn, og med deres Forening slutter Skildringen.

Det er en stærk og dygtig Bog, som uvilkaarligt paatvinger Læseren sine Indtryk. Med sin næste Bog, *Rettergang og Skriftegang* (1884), søger han at levendegøre det 16. Aarhundredes Aand, og godt lykkes det i den største af de tre Fortællinger, »Bøddelmærket«, hvor Herregaardens Folkeliv skildres baade i Folkenes Krigerlyst og gennem de tunge og besværlige Fæstebondekaar, som de trykkes ned i. Her fortælles om Rasmus, hvem Nøden og Rakkernavnet tvinger i Krigen, hvor hans Uforfærdethed visker Skampletten ud. Beslægtet med Tankegangen heri er den sidste Fortælling »Tétete« om Kvinden, som maa staa aabent Skrifte, men den er næsten dybere og alvorligere, i al Fald lettere at forstaa rent umiddelbart og derfor af større Rækkevidde.

Kastelsfjengen (1887) er hans næste historiske Fortælling. Hvad der passede saa godt i »Husvennen«, hvor den oprindelig stod, egner sig dog ikke helt til at gaa ud i Verden som Roman. Det er en tilforladelig Skildring af den langelandske Pengefalskners Liv og Fængselsophold; men psykologisk Udredning er ikke ydet ud over, hvad Henrik Kjær selv gav i sin lidet kendte Selvbiografi.

I Strid og Stræb (1887) indeholder vel historiske Smaahistorier, men ikke noget; som kan jævnstilles med, hvad han tidligere har leveret. *Ægteskabsdjævelen og Genfærdet paa Rønnehave* (1893) er derimod, som Undertitlen angiver, to lystige gamle Krøniker, og navnlig den første rummer baade i sin Fabel og i flere Optrin mere Pudsighed, end Bondesen ellers har ydet.

Elskovs Kringelgang (1895) handler om fynske Adelsfolk fra Syvaarskrigens Tid, om den noget ungdommelige Kjeld, som, uden at han ved det, er bestemt til Mand for Karen Akeleje, men som glemmer hendes blaa Øjne for den skønne Fru Beretes fine Ansigt. Der maa gaa Aar, og meget maa Kjeld opleve i Krigen mod Erik den 14. I Fangenskabet mindes han om Barndomsvenindens Trofasthed, hans Følelse vaagner fornyet igen, og de to finder saa hinanden. I Virkeligheden, fortæller Forfatteren i en Efterskrift, blev det nok Kjeld og Fru Berete. Man undres over, at Forfatteren da ikke har holdt sig til det historiske.

Med Børnefortællingen *Ingeborgs Medgift* sluttedes Bondesens historiske Forfatterskab 1899. Det er mærkeligt, at han er bedst i den ældre Tid, eller naar han skriver om moderne Emner; han fortjener imidlertid den Udbredelse, han har faaet, og som sikkert forstørredes gennem Ellevebinds-Udgaven af hans Udvalgte Romaner og Fortællinger.

L. P. Sommer (1845—1908), der virkede som Lærer i Nyker paa Bornholm, har ved sine Romaner *Egil Regnarsen* (1887) og *Herrerne paa Ham-*

mershus (1892) givet underholdende Bidrag til Bornholms ældre Historie. Den første behandler Kampen mellem Lensmand og Konge og mellem frisindet Tankegang og den snevre og egenraadige Knud den helliges Optræden; men den giver tillige saa mange interessante Træk af Tidens, den uforfædede Egils Historie, at Læseren følger Handlingen med Interesse. Den anden behandler tildels samme Emne; men der er lagt mere Vægt paa Kærlighedshistorien deri end paa det historiske Indhold.

Sommer skriver tilforladeligt, men tillige er der et vist Sving over hans Fortælling, som gør, at han endnu kan vække Stemning.

Anders Nielsen (1837—1909), der dimitteredes fra Ranum 1857, og kort efter ansattes i Virring (Uggeluse), hvor han virkede mere end en Menneskealder, udgav kun een Roman, bygget over Traditioner fra Viborgegnen og navnlig paa Faderens Fortælling. *Jens Kragh* (1888), der fejlagtigt er gaaet for at være af Anton Nielsen, er imidlertid en jævn og tiltalende Fortælling om Hittebarnet Jens, som fries ved Stavnsbaandsløsningen og ved egen Fortjeneste naar at blive Skovrider og da faar sin sande Herkomst opklaret.

Selv om Forfatteren ikke har gjort indtrængende Studier, er Tidsbilledet dog lykkedes for ham. — 1902 antog Nielsen Navnet *Aarestrup*.

Peter Christian Balieu Bondesen fødtes 1853 i Illebølle. Som Broderen var han tidligt litterært vakt, men var hurtig klar over, at Genealogi og Personalhistorie skulde være hans Felt, og Fjortenaarsdrengens Sparepenge gik til — Subskription paa Wibergs Præstehistorie. Da han blev moden, vilde han gerne gaa Arkivvejen, men han skulde være Lærer og kom paa Skaarup.

Da han dimitteredes 1874, kom han hjem for at blive Hjælpelærer hos Faderen; men denne døde faa Dage senere, saa han tog Huslærerplads paa Langeland, hvorhen han senere efter et Par andre Embeder kom som Lærer og Organist i Magleby.

Sin Barndomskærlighed tro vendte han sig til Personalhistorien; med sin Fritids Arbejdsevne gav han sig i Kast med flere ikke uinteressante Udredninger af Slægtsforhold, bl. a. i *Slægten Bugge i Danmark og Norge* (1891, ny Udgave 1910). Men de Forhold, hvori han selv virkede, gav ham Lyst til at sysle med mere kulturelle Arbejder, og *Degnekaar*, omhandlende de daarlige Vilkaar, hvorunder Lærerne virkede, blev 1896 hans første sammenhængende Kulturskildring.

Stadig forekom det ham, der manglede Kød paa Skelettet; og da han læste N. Bøghs Afhandling om Skuespiller Foersom, fik han lidt efter lidt Syn for, hvad han vilde. Foersom interesserede ham saa stærkt, at han borede sig ned i hans Samtid, hans Omgang og hans Liv, og ud af det fundne dannede han en Billedrække, Fortællingen *Skuespilleren Peter Foersom, Shakespeares Tolk* (1907). Det er ikke Biografi, men novelistisk uddybende Skildring. Hvad man kan indvende mod historiske

Peter Christian Balieu Bondesen

Romaner vil næppe ramme dette Nyforsøg paa at levendegøre en afdød Mands Liv og Virke, som ellers vilde være den folkelige Læsekreds helt ukendt, naar Skildringen da vel at mærke ikke forfalsker.

1910 udgav Bondesen sit næste Forsøg, *Fredløs. En Fortælling fra Oplysningstiden*. Her levendegør han Degnen Chr. Mathiesen, der fra Sønderjylland 1813 kommer til Lange-land og faar at kæmpe mod Mistro og Vankundighed, da han begynder Kampen for sine Skoletanker og svigtes ogsaa af den Kvinde, han havde troet paa. Baade som Menneske og Type interesserer den evnerige Degn, og Bogen interesserer ogsaa

ved de ikke faa rent langelsandske Typer, den giver.

Elise Ahlefeldt (1913) er et Skridt ud i den store Verden, i det romantiske. Titelfiguren, den gamle Generals skønne Datter fra Tranekær, som blev gift med Friskærehøvdingen Adolf Lützow, og direkte og indirekte deltog i den stærke Frihedsbevægelse, er skildret levende og smukt, saa man faar Indtryk af, at Forfatteren gennem den Vej, han har valgt at gaa, baade udfører en nyttig Gerning og vækker kønne og varige Indtryk hos sine Læsere.

Niels Peter Sørensen fødtes 1855 i Nørholm ved Nibe og dimitteredes 1876 fra Ranum. Efter en Andenlærerplads i Asaa var han fem Aar ved Horsens Skole, men blev 1886 kaldet til Førstelærer i Havreholm, hvor han endnu virker. Det var som Skolebogsforfatter, han først optraadte, og som Børnebogsforfatter; derpaa skrev han Føljetoner til Aalborg Amtstidende, senere til et Par Helsingør-aviser; men først 1908 fandt han sit Felt, idet han under Navnet *Byrge Trolle* udgav *Grev Gert* og *Niels Ebbesen*.

Emnet er farligt; men egentlig maa han siges at være sluppet godt fra at skrive en Iliade efter Homer. Hvad Ingemann har af Romantik og Begejstring, er her erstattet med Ædruelighed og Tilforladelighed. Den førstes Historiedigtning er her afløst af Historieskildring, og Kærlighedshistorien er holdt tilpas i Baggrunden.

Næste Aar udgiver han *Skipper Klemen*. Ud af Kristian den Andens Forhold til Skipper Klemen

Niels Peter Sørensen

er Stoffet hentet og en Kærlighedshistorie, som Kongen fremmer, er tildigtet. Bogen kommer derefter til at skildre Kongens sidste Kamp for at naa Kronen og hans tro Klemens Forsøg paa at hjælpe ham fri og det triste Fald. Romanen har samme alvorlige og tillidvækkende Præg som hans første; dertil bidrager ogsaa de Slutningsoplysninger om Personernes videre Skæbne, som i og for sig nok kunde undværes; men Munterhed, som rigtig fyldte med Liv, det er Romanernes store Savn.

Valdemar Atterdag og hans Samtid (1910) slutter sig umiddelbart til Trolles første Bog ogsaa derved, at Kærlighedshistorien i denne Roman her bringes til Afslutning. Ogsaa i denne fortælles tilforladeligt og interessant om den store Samlingsgerning, som øvedes, og de ikke faa Sejre, der maatte vindes; men det er som om Bogens lysere Emne har befriet Forfatteren for megen Tyngde; der skildres livfuldere og lettere.

Med Styrke og Omhu sætter Forfatteren sig ind i sit Stof og lægger det til Rette med sikker Sans for, hvorledes det skal virke; derfor er der Grund til at vente, at den Bog, *Enevælde*, som han har bebudet og som vil skildre vore Dages Lærerkamp, — at det er § 8, som Titlen hentyder til, vil enhver Lærer jo vide, — vil blive baade stærk og sand.

VI.

Lærerne som Lyrikere.

At Skolelærere skulde være mindre lyrisk anlagte end andre, vil man vel ikke tænke, saa det kan ikke forbavse nogen, at man snart her og snart der ser Smaavers dukke frem i Tidsskrifter og Blade fra Lærerenne, og heller ikke, at der saa udgives Smaasamlinger, som aldrig bliver til mere. Det er umuligt at angive alle de Samlinger, som fremtræder for at give Digternavn til Lærere. I det foregaaende er der jo allerede fremdraget ikke saa ganske faa Digtsamlinger af Forfattere, hvis Virksomhed dog ligger paa andre Omraader. Enkelte Navne dukker dog op som Lyrikere — oftest for snart at forsvinde igen.

Jens Nielsen, der dimitteredes fra Blaagaard 1795 og døde i sit 59. Aar 1833, udgav *Landboe-Sange* (1811), som nærmest hører hjemme i det forudgaaende Aarhundrede ved sit helt igennem didaktiske Indhold. Lidt friere aander han ud i *Folke-Sange* (1816), men hverken til Suk eller Glæde for nogen.

Jørgen Giertsen Mengel, der som fattig Væver fik Lov til at søge Undervisning paa Jonstrup og til sidst dimitteredes 1836, gør 1848 ved Fortsættelse af Chr. Winthers Digt »Matrosen« Forsøg paa at vække ny Patriotisme, og Aaret efter søger han ved *Tyve nye Sange* at give Landsbyskolerne nyt Sangstof, men han vandt ikke Laurbær. Dette lykkedes heller ikke for Dimittenden fra samme Aar, *David August Emil Prieme*, som udgav *Nytaarsgave for 1834*. Man kan her ikke finde eet Digt, som

er lydefrit eller gennemarbejdet. Ganske vist slutter han med smukt at love:

At naar vi ses engang igjen,
det bedre visselig skal blive.

Men Gensynet kom ikke.

Heller ikke *Hans Andersen Mering*, der som sin yngre Broder tog Navnet *Thyregod*, naaede ind i Litteraturen med sine *Poetiske Forsøg eller Min Fritid i Feldten* 1850. Først *Wilhelm Emil Jensen*, der 1858 dimitteredes fra Jonstrup, viser

Evner i sine *Ungdomsforsøg*. Den lille Digtsamling kom samme Aar i to Oplag; men det vil næppe være rigtigt at sætte selv gunstige Læseses Dømmekraft paa Prøve overfor disse Forsøg, der heller ikke gentoges.

Langt op i Tiden maa vi, før vi kan finde Lyrik, man endnu kan læse, naar vi ikke vil gaa til de fra andre Omraader kendte.

Lyriker i Følelse og Tanke er *Morten Eskesen* (1826—1913), hvis Lærervirksomhed gennem mange Aar næsten overskyggedes af hans Optræden som Foredragsholder og Sanger. Hvad der mødte ham i Livet, fik lyrisk Sving i hans Sind; men det er ikke altid let at forstaa det Udslag, det gav sig; thi dybest i hans Bevidsthed laa der stærke Grundtvigske Paavirkninger;

Morten Eskesen

de var blevet faste Baner for hans Tankeløb, og det voldsomme Billedsprog, hvori hans Sange derfor lagdes, har senere Tider ikke altid Lyst, maaske knap nok Evne til at trænge ind i.

Men bedst var han i sin personlige Optræden med sin Sang og sin Tro, og nu lever han videre paa de Melodier, f. Eks. til »Nu Tak for alt, ifra vi var smaa«, og »Sol deroppe ganger under Lide«, som, uden at hans Navn træder frem, vidner om de fine Stemninger, som boede i den ejendommelige Lærer og Folkesanger med den kraftige Optræden.

Morten Eskesen vilde vække, og det er lidt vanskeligt at finde Navn paa den Lyrik, han anvendte dertil og for Eksempel øvede i sin *Jordskue i Sang* (1880), hvorved han vil vække Børnenes Opmærksomhed for Jordbeskrivelse og selvfølgelig for Skaberen. Det er med dette Forsøg som med agitatoriske Sange, — laurbærkronede Poeter vil bede sig fri for, at det skal kaldes Lyrik, og de vil henvise den Art Digtning til Didaktiken. Lærerne har ikke altid kendt Grænsen.

Peter Hansen Sønderkøge (1844—76), der blev Snedkersvend og saa

kom paa Blaagaard, men af pekuniære Grunde maatte afbryde og tage Plads som Friskolelærer ved Frederiksværk, er aandelig i Slægt med Eskesen, men afklaret. Af de Digte og Smaafortællinger, han havde offentliggjort, samledes et Udvalg *Æventyr og Digte* (1882), der hører til Børnelitteraturens bedre Del. Men der findes Digte, Børn næppe kan nyde, som det Chr. Wintherske »Under Piletræet« o. fl. Hans Navn kunde dog godt fortjene at graves frem.

Ren Didaktiker er *Iver Kristensen Holmgaard*, der fødtes 1845 i Salling og arbejdede som Tjenestekarl paa Faderens Gaard, indtil en ung Lærer kom til Egnen og gav ham Lyst til Lærergerningen. 1866 dimitteredes han fra Ranum, og tre Aar efter ansattes han i Ørre, hvor han endnu virker.

Holmegaard er Afholdsmand, og dermed er angivet Formaalet for hans Didaktik; men at komme nærmere ind paa hans Digtning vilde ogsaa føre til, at mange Amatører skulde med, saa det maa være nok her at nævne ham som Forsangeren.

Udprægede Lyrikere vil det blive vanskeligt at finde. Skoleinspektør *Henrik Jørgen Greensteen* (1833—96), der debuterede 1859 og hvis *Udvalgte Digte* udgaves 1898, vilde næppe selv føle sig tilfreds med at nævnes i Aandedræt med Morten Eskesen, skønt de kan mødes i, at ingen af dem sætter dybe menneskelige Indtryk, og *Carl Christian Vilhelm Røse* (1863—1905), der, skønt Student, tog Skolelærereksamen og en Tid ernærede sig som Realskolelærer, kan neppe heller indføres her, uagtet han som Digter har sin Styrke i Lyriken.

Skønt Røse forsøgte sig i flere Digtarter med Held, havde han vanskeligt ved at skabe sig et Navn, og det uagtet hans senere Digtning frigjorde sig for den Drachmann-Paavirkning, som hans første Arbejder prægedes af, og skønt han baade i Form og Dybde sætter sig sikrere Maal end enkelte yngre Begavelser. At han kunde naaet videre, om ikke hans Sind var blevet formørket, fastslog han med sine sidste Digterværker.

Med et Bind *Digte og Smaasange* optraadte *F. Hamre* 1911. Han kalder Barndomstiden tilbage gennem Markedsdagens brogede Farver, eller mindes et bestemt Aars Indhold i Kaalunds Rejsetummels-Rytme, men ellers er det Lejlighedsrimerier, enkelte Steder vel kraftigt, som den Afholdsmand han er:

Peter Hansen Sønderkøge

Riv Dugen af det Gildesbord
med Glas og Flaskeskaar,
luk op, rens ud de sidste Spor
af Drukkenskabens Kaar.

Mere rolig er *Peter Nikolaj Bondesen i Stille Timer* (1911); han kan lokke ægte Toner frem i det lille Digt »Mirjam«, kan ogsaa muntre sig selv op som i Digtet med den skalkagtige Filosofi om Piger med Humør, men ofte klinger Rim og Tanker sammen til for vel kendte Klichéer.

Et viltert Talent, *Hjalmar Bergstedt*, der er Lærer paa Skagen, optraadte med *Sange fra Provinsen* (1913). Han iagttager som et Nutidsbarn hurtigt og rigtigt og former Silhouetter, kaade, desperate, fine og elegante med samme legende Lethed som den, hvormed han jubler mod Sol og Foraar.

Vel vidner den lille Digtsamling om, at han endnu ikke har frigjort sig for Søderberg'ske og Fröding'ske Paavirkninger, men selv Paavirkningen gennemaaendes af den fødte Lyrikers Friskhed og Lune. Han virker tillige som Agitator og Bladmand, men har hidindtil lykkelig undgaaet Forveksling af Lyrik og Agitation.

Søgte man i de mellem Aar og Dag komne Samlinger, vilde nok flere Lærernavne dukke frem ved Parnassets Fod.

Foruden Lyriken maa omtales den religiøse Digtning; det er kun faa, som vinder frem alene for deres Salmedigtning. *Peter Rasmussen Andresen* (1814—53) vandt sig dog i Norge et smukt Navn ved sin personlige Færden og sine Salmer, navnlig for Sømænd. Han dimitteredes fra Skaarup 1835, tog derefter som Huslærer til Norge, vilde en Tidlang uddanne sig til Læge i Christiania, opgav det for Skolevirksomhed, men reves bort under Koleræen.

Med *Ægir. Psalmer for christelige Sømænd* debuterede han 1841, og det er den eneste Bog, der udkom i Danmark. Den Tanke at skrive for Sømænd er her udført paa en Maade, som maa tiltale disses let bevægelige Sind. Han oversætter, bearbejder og digter selv, undertiden ikke formfuldendt eller roligt nok, men til Tider igen virkelig inderligt (»Hør Havet, hvor det smukt om Kjølen klinger«), naar han lader Havet tale, eller naar han under Storm eller Torden hæver sig patetisk for at høre Herrens Villie og Ønske.

Ogsaa i de Salmer, Rim og Bønner, han lader udkomme i Norge, er der ofte noget af den samme stærke Inderlighed, som bevæger og sætter Indtryk. Man har Lov til at undres over, at ingen senere har fundet Anledning til gennem Tillæmpning af gammeldags Vendinger at gengive en senere Tid de ikke helt faa gribende Salmer.

Lærernes ejendommeligste religiøse Forfatter er imidlertid *S. Kr. Sørensen* (1856—94). Han var Søn af en Husmand og Gartner og voksede op i smaa Kaar; men efter Konfirmationen kom han en Tidlang i Huset hos en ung Lærer, og dér greb han enhver Lejlighed til at udvide sine Kundskaber og fandt en stor Guldgrube i dennes Nordisk Konversa-

S. Kr. Sørensen

tions Leksikon. 1872 kom han paa Gedved og fik Lærerplass straks efter Eksaminen, men udvidede stadig sine Kundskaber, dyrkede Sang og Musik for at kunne blive Kirkesanger, lærte sig Sprog og studerede navnlig sociale Forhold og ældre Tiders Kulturhistorie, hvorom forskellige Tidsskriftaflandlinger samt to Bøger, *Araberne* og *Arabien og Perserne*, vidner. Men Arbejdsomheden afbrødes af Sygdom, kun to Digtværker blev fuldendte, da Tuberkulose bortrev ham fra videregaaende Planer.

Fremmede Guder (1892) behandler Kong Akabs Anfald paa Nabobs Vingaard; men der er ved Siden af denne Hovedhandling saa mange historiske og menneskelige Bihandlinger, at det dramatiske Digt læses med Interesse, og i Baalspræsternes Lovprisning af deres Gud er der virkelige Skønhedsglimt. Men bedre er dog Forfatterens andet dramatiske Digt *Stjernens Søn* (1893) om Bar-Kochba, der af Rabbi Akiba udgaves for Messias og førte Jøderne til Sejr over Romerne, men senere svigtet af Heldet og faldt i Kampen, hvorefter Romerne gik haardt frem mod Jøderne og indirekte kom til at hjælpe den begyndende Kristendom frem.

At S. K. Sørensen har benyttet alle de sparsomt flydende Kilder til Tidens og Menneskenes Historie, viser sig ofte; men virkningsfuldere er han dog gennem den Kraft, han gyder over sine Skikkelser. De romerske Soldater virker saa haarde og robuste, som de sikkert var; men endnu stærkere lyser Kraften frem i den gamle Rabbi Eleasar, hvor han forlader sin ulykkelige Datter, mod hvem Romeren (Augustus) havde øvet Voldtægt, eller hvor han senere lader hendes kristne trolovede dræbe.

S. K. Sørensen raadede over saa indtrængende Viden og saa myndig Kraft, at navnlig hans sidste Digt ikke helt fortjente Glemsel.

Dilettantisk optræder *Peter Julius Korsholm* (1825—1912) som religiøs

Peter Julius Korsholm

Forfatter med *Brylluppet i Kana* (1893), en Tale og et længere Digt. Venner af hans Muse samlede senere et Hefte *Smaadigte* (1910), nærmest Lejlighedsdigte med religiøst Anstrøg. Enkelte Steder udtales en køn Tanke eller en varm Taknemlighedsfølelse, men oftest har Rimene digtet for ham, saa denne sidste religiøse Sanger naar ikke de første i Form eller Styrke, naar ikke engang de religiøse Følelser, som ofte har givet sig Udtryk ved Skolemøder og Lærersammenkomster, men hvis Fremdragen her selvfølgelig vilde ligge for langt ude.

Af en anden Art er det religiøst-historiske Forfatterskab, som skjulte sig under Pseudonymet *Alfred Lind*, indtil det 1910 røbede sig at stamme fra Lærer *J. P. Espersen*.

Espersen fødtes 1870 som Indsiddersøn i Salling; han maatte fra sit tiende Aar ud at tjene. Vejen til Oplysning gik gennem Højskolen, indtil han tog Skolelærereksamen, og en Menneskealder virkede han i Brudager paa Fyn, hvorfra han tog Afsked 1913.

Med *Sougana* debuterede han 1901; denne er en japansk Novelle af stærk topografisk og kulturel Karakter; men den giver god Besked navnlig om den Kvinde, som kommer til at være Missionær blandt sine foragtede Stammefrønder. I Novellerne *Hedenske Kvinder* og den større Fortælling *Kongedatteren*, der begge udkom 1903, giver Forfatteren derimod fire bibelske Skildringer, og virker navnlig ved den sidste, som giver Oprin fra Sauls og Davids Kampe og Liv.

Stærkere er dog hans store Roman *Herren er Gud* (1905); i den har han faaet begge sine forskelligartede Forbilleder, Z. Nielsen og G. Ebers, noget paa Afstand og har givet flere læseværdige Scener.

Hans næste Bog *Sorte og Hvide* (1906) gør Skridtet ned i vor Tid med en underholdende Skildring fra Sydafrika, hvori det religiøse er traadt noget i Baggrunden; men med Novellesamlingen *Naar Nøden er størst* (1910) vender Forfatteren tildels tilbage til bibelske Egne og Tider, hvori han har sin Styrke, dog vælger han ogsaa Emner fra senere Tider (»En af Fjenderne« og »En Kjærlighedshistorie«), hvor blodige Oprin og spændende Scener har Overvægt over Sjæleskildringen.

Samme Aar som denne Espersens sidste skønlitterære Bog udkom, udgaves første Bind af det store Værk *Den vide Verden*, som tog hans Arbejdskraft helt og ogsaa helt har overskygget hans litterære Bidrag. Espersen har en bred og jævn Hygge, men er saa usikker i sin Sprogform, at det næsten virker anakronistisk. Dybt gaar han sjældent, og derfor virker hans Bøger som Helhed noget ubestemt; men skønt de saaledes ikke kan maale sig med S. K. Sørensens kraftfulde Diktion eller dybe Følelsesstyrke, fortjener hans Bestræbelser dog Agtpaagivenhed — navnlig om han vovede sig i Kast med Emner, som har mere med vor Tid at gøre.

VII.

1905—1914.

Endnu staar tilbage at omtale de Lærere, som virker i vor Tid, er optraadt i det sidste Tiaar, men uden Præg af at fortsætte de Traditioner, som Skolelærerlitteraturen har fulgt.

Jens Bjerre fødtes 1871 i Sydthy og voksede op i smaa Forhold, men han kom hos en Familie nærmere Havet, og dette greb ham; han blev Fisker med Liv og Sjæl, indtil Tørsten efter Kundskab fik ham til at læse til Lærereksamen. Ved Skolevæsenet i Esbjerg, Lemvig og senest Silkeborg har han været ansat, og sin Interesse for folkelig Oplysning har han vist ved Arbejde i Bibliotekssagens Tjeneste.

1905 optræder han med sin første Bog *Kamp*, en Fortælling om en fattig Fisker, som vier sit Liv til Studium af Lægevidenskaben. Det er en Bog, som ikke sætter nye Tanker. Fabelen er almindelig, og Samtalerne banale; men der staar om den et Sprøjt af Hav og Friskhed, som griber. *Havets Barn* (1906) indfrier de Løfter, den nye Havdigter gav, og jævnt og stilfærdigt fortælles tillige om Peters stædige Kamp for at blive Fisker i Stedet for at overtage Gaarden. Der er over Skildringen noget ægte og friskt, men stærkest virker den alligevel, hvor Naturen skildres i Storm og Stille.

Fra »Vesterhavsstænk«, som Undertitlen er, vendte Forfatteren sig imidlertid til Provinsboernes Liv — men herom fortæller han i *Mens Dagen svandt* (1908) uden Charme, Lune eller Originalitet, og hvor Bogen fortæller om Annas Kamp for ikke at følge den, hun er forelsket i, men blive hos Manden, bliver den unaturlig, idet der siges Ord, som, hvis de virkelig blev sagt af Mennesker, maatte virke hule og frastødende.

Saa er der ganske anderledes friskt Liv i *Redningsbaaden* (1909), skønt Romanen er et rent Agitationsskrift for forbedret Redningsmateriale og næsten kun glimtvis fortæller om Svend Eilersens Kamp for at naa frem med sine Opfindertanker. Vel findes her ogsaa Ord om trofast Kærlighed og misundelig Jalousi, men Menneskeskildring er der ikke lagt Vægt paa.

Den der elsker meget (1910) er hidtil Bjerres sidste Fiskerlivsskildring, men det er den, hvori han er naaet stærkest ind paa virkelig Menneskeskildring. Handlingen er heller ikke helt almindelig, og selv om han ogsaa her undertiden skildrer Uvæsentligheder og Almindeligheder i Stedet for Optrin, hvor det dybeste og personligste kommer frem, er han dog paa sine Steder naaet langt højere end hans første underholdende Fortælling lod formode.

Han er med denne Bog blevet en Hjemstavns-skildrer, man maa regne med, han har valgt den jyske Fiskerbefolkning, hvis Liv han kender, og man maa ønske, at han vil fortsætte, hvis han har saa betydningsfuld Menneskekundskab, som han glimtvis forraader. Som faa kender han

Fiskernes Besværligheder og Kaar; men tillige har han vist, at han ikke behøver at nøjes med Beretninger, han kan skildre Mennesker som de tænker og føler og saaledes, at Læseren føler med dem.

Jørgen Banke er Fynbo. Faderen havde, da Sønnen 1877 fødtes, en Gaard i Nærheden af Assens; men da Jordbruget skiftede fra Korn til Kvægproduktion, trak denne Forandring ham fra Gaarden, han kom til København, hvor baade Mand og Kone maatte arbejde sig op nedefra.

Dog kunde de holde Sønnen i Skole, han tog Præliminæreksamen og kom senere paa Landbohøjskolen, hvor han tog Eksamen i Kemi og Botanik. Men da han følte, at afsluttende Eksamen var nødvendig, gik han paa Blaagaard og dimitteredes derfra 1900.

Da det erhvervede Embede ikke gav tilstrækkeligt, kom hans Livs store Ungdomsubesindighed — han valgte Journalistiken. Han fortrød det og følte, at han maatte aftvætte den formentlige Skamplet. Hans tidligere Seminarieforsøger maatte som Højskoleforsøger attestere hans Lærerdigtighed, før Banke beroligedes og 1903 gennem offentlig Skrifte *Hvorfor jeg blev Journalist og hvorfor jeg ikke vil være det* kunde bekende sit Fejltrin og igen gaa i Lærergerning, senest i Esbjerg, hvor han endnu virker.

Hvis Lærere virkelig behøver saa megen Staaehj for ingen Verdens Ting, maa det være haardt at tjene sit Brød ad den Vej. Men mon ikke Banke hellere skulde have glædet sig over, at hans Tjeneste ved Provsbladet øvede hans Pen, saa han stod rustet til at forme sine Blaagaardminder i Romanform.

Degneemner (1905) er en fornøjelig Skildring i Blaagaards Hjemmesprog og med træffende Billeder af Typer af Lærere og Seminarister. I en Litteratur, hvor Studenterdigtning er saa rigt repræsenteret, fortjener vel ogsaa Seminaristerne deres Bog, og naar man ser bort fra den bratte Slutning, har Bogen selv med sin Kærlighedshistorie (hvor straalere de Mennesker ikke, hvis man kommer til at tænke paa den stærkt lignende i *Fra en fyensk Landsby* af Grønvald Nielsen) kulturhistorisk Værd.

Lise (1908) har derimod ikke det Værd. Det er en Sommerroman om Landsbyfolk, der arbejder, synger, danser, skændes, elsker og drikker — alt skildret let og med et vist Humør. Men Handlingen: Lise, som tilsidesættes for den varmbloodige lille Husmandstøs, og saa slaar sig paa Landvæsenet, redder Faderen og bliver gift alligevel, den er net, men kun underholdende.

Optaget af Skole- og Foredragsarbejde gik der Tid, inden han igen optraadte, og næste Gang var det med en Børnefortælling, *Ud i Verden* (1914); een havde han allerede udgivet 1906. Den sidste er ledsaget af en Kritikers Forord om, at den betyder i Børnelitteraturen noget i Retning af C. Stauns Proletardrengens Læreaar. Naar Kritiken taler for Læsningen, maa Læseren jo tie, navnlig naar han ikke kender de sidste Aars Børnelitteratur. *Degneemner* har ingen Fortale, den er alligevel

Jørgen Banke

bedre; men for øvrigt er det meget muligt, at Banke med sit gode Humør og sit aabne Sind har Evner netop til at skrive for Børn, derom vidner ogsaa det lille Hefte *Fem Børnesange* (1910), og skønt det lyder lidt pudsigt, kunde det da tænkes, han hurtigt kom til at overgaa sig selv.

En Bemærkning maa jeg gøre; skønt det ikke morer mig, maa jeg med hævet Pegefinger for Alvor holde mig over en Udtalelse i et lille Skrift, et Foredrag for Aftenskoleelever *Jeppe Aakjær* (1909): »Ingen før Aakjær og Skjoldborg har formaaet at skildre den jydsk Bonde, som han virkelig er.«

De Ord har en Lærer ikke Lov at sige. For det første, fordi han er Lærer. For det andet, fordi det er løs Tale. En Lærer maa ikke, selv om han begynder med at sige, han taler som Lægmand, være uvederhæftig; *det* behøver en Lægmand ikke at være.

Hermann Jensen fødtes som Proprietærsøn 1877, dimitteredes 1897 fra Vesterbro Seminarium og tog til Jylland som Lærer; men det blev han ked af. Han vilde se sig om, mens Tid var, og vilde til Transvaal; men Krigen standsede ham i Cape Town, og paa Konsulens Raad indtraadte han i det derværende Politi. Men da Boerne brød ind i Kolonien, tog Jensen med en flyvende Kolonne som Efterretningsofficer, og derved kom han Krigen paa nært Hold.

Da han vendte tilbage, indtog han sin gamle Plads i Politiet; men da han under en Orlov kom hjem, forlovede han sig, og Eventyret i det fremmede tabte al Tiltrækning. Han tog sin Afsked og gik i Tjeneste ved det kommunale Skolevæsen i København, men sine Politierfaringer frugtbargjorde han som Leder af den paa hans Initiativ oprettede Politiskole.

I Hermann Jensens raske Krigerudflugt ligger egentlig Impulsen til

Hermann Jensen

hans hele Produktion. *Med skarpe Patroner* (1906) er en kraftig Optakt; den fører ind i Boerkrigens Forpostfægtninger og engelske Soldaters Følelser under Deltagelsen. Glemmende alt og tilsidesættende alt, fra det Øjeblik Slaget begynder, styrter Soldaten frem, indtil han ligger saaret paa Lazarettet, og blidere, vemodige og haabefulde Tanker vækkes. Men selv som rask, som Ægtemand og Fader, maa han ud igen, da Samlings-signal kalder til ny Krig. *Krydsede Klinger* (1907) spiller i Rusland; men medens Skildringen af de særlig russiske Forhold knapt nok staar paa Højde med den første Bogs Lokalskildring, har Forfatteren øjensynligt faaet mere med af det indre og af Forvandlingen fra Menneske til Kri-ger, en Sindsforandring, som ogsaa var lettere at skildre her hos en Kri-ger-ættling og Officer.

Slagmarkens Skygge (1909) fører til den russisk-japanske Krig i Øst-asien, og det er atter det psykologiske Problem: Menneske — Kri-ger, som uddybes. At Forfatteren ogsaa kommer ind paa Krigens Rædsler og Ulykker, siger sig selv, men det er i det personlige Element, Bogen har sit Fortrin.

I *De fordømtes Brigade* (1910) vender han atter tilbage til Sydafrika, og Krigens Rædsel er ikke skildret mindre stærkt end tidligere; men naar Læseren, inden han er naaet 30 Sider frem (i Fortalen, og af Fortælleren samt af Ræsonnøren altsaa) tre Gange har faaet at vide, at Forældre gør Skade i at eksportere deres Sønner paa Lykke og Fromme til Lande, hvor en Whisky er lettere at faa end et Stykke Brød, saa har han endelig til Gavns og eftertrykkeligt faaet at vide, hvorfor Bogen er skrevet. Trods denne Understregen er Bogen interessant, ogsaa ved sine Kvinde-skikkelser, og saa livfuld, at man kan glemme Moraliseringen over dens Sandfærdighed.

Foreløbig er denne triste Bog om eksporterede Velhaversonners Bri-gade Jensens sidste. Skønlitteratur i romantisk Forstand har han ikke ydet, heller ikke gennemarbejdet og dybtgaaende Kunst, men fængslende og interessante Skildringer, som virker stærkt, snart journalistisk, snart filmsagtigt, men overbevisende.

J. Ravn Jonsen fødtes 1881 paa Vesterdal Højskole ved Middelfart, hvor Faderen var Forstander og dimitteredes 1902 fra Jonstrup for straks at søge Ansættelse ved Københavns Skolevæsen, der virkede han til 1908, da han som Korrespondent rejste til Udlandet og blev et Par Aar borte. Senere har han været Journalist.

Han debuterede 1905 med *Jens Abrahams Historier*, Fortællinger à la Maglekilde-Petersen; men 1906 optræder han alvorligt.

Hjemstavnfolk fortæller behændigt om Livet paa Landet, og med Sympati, men lidt for mange Tankestreger og lidt for megen Følsomhed berettes om Dagens Gang; men at Forfatteren kan skrive, viser han alle-rede her. Medfølelsen er ikke mindre, da han i sin næste Bog skildrer Hovedstadens Fattigliv.

Om Thorvalds Hjem handler *Skyggens Barn*, et Hjem, som kun holdes

oppe ved Moderens Slid; herom og om den forfaldne Fader og den ensomme Thorvald selv fortælles naturligt — men den Indleven, hvormed Staun i Proletardrengens Læreaar har afsløret Livet, kender Ravn-Jonsen ikke.

1912 skildrer han med let Haand i *Eva Skram* en Gadens Datters Livsskæbne.

Carl Gandrup fødtes 1880 som Søn af Forstanderen paa det kgl. Vajsenhus. Han gik længe uden at kunne bestemme sig til at tage nogen Eksamen, men besluttede sig endelig til at tage paa Blaagaard Seminarium, og derfra dimitteredes han 1905. Han søgte straks Vikartjeneste under Kommunen, men da Ventetiden blev ham for lang, søgte han ud, først til Faaborg, hvorfra han udgav sit første Produkt, en Konference over Holger Drachmann, derfra til Roskilde; men Lærervejen tiltalte ham ikke, han tog til København og slog sig ned som Journalist og Forfatter.

Under Pseudonymet *Henrik Hjarne* udgav han 1907 *Menneskenes Børn og deres Afguder*. Mange Steder fra er Indtrykkene samlet til de otte Smaanoveller, Samlingen indeholder, men de er henkastet med faa Pennestrøg, undertiden med saa faa, at Læseren knapt griber dem. Bogen slutter med en Københavnerkomedie, som i Sæsonen 1911–12 under Titlen »Den store Forsoningsdag« opførtes paa Frederiksberg Teater.

Stille Skæbner udgav han 1911 under eget Navn; men Titlen har ikke forhindret, at burleske Smaanoveller som »En glad Aften« har blandet sig med alvorlige; men Forfatteren har let ved at falde ind i det rørende — næsten for let — som i »Betlere«. Af en af Novellerne formede han sin første større Roman *Ene med Satan* (1912), der er i Kriminalromansgenren og virker voldsomt og skarpt. Dens Hovedperson er en af disse bevidst villende Naturer, hvis Villie snævres og styrkes mod eet Maal. — Hjortø har næsten givet Psykologien for en saadan, Gandrup givet ydre.

Imidlertid var *Potifars Hustru*, der uddyber Forskellen mellem Proletarbarntet og Bourgeois mennesket, og Folkekomedien *Vore røde Venner* opført, den sidste under Tilslutning; men det, som manglede i det første og i Reglen savnes i Forfatterens Produktion, er de mildnende, forsonende Overgange. To Karakterer sættes skarpt op mod hinanden, eller et Menneske stilles i en stærk Situation, uden at Læseren har faaet Forudsætning for at se, i hvilken Grad Personen virkelig formaar at strække Evner og Villie.

Carl Gandrup

Lerhertet (1913) hviler i lignende stærke Optrin. En Bankdirektør anbringer af personlige Grunde en svag Mand i en Uriaspost, hvor det maa gaa ham galt. Det sker, men Situationen kalder uanet Styrke frem i hans Karakter. Læserne har intet imod, at det gode vinder Sejr; men det er kun i Kriminalromaner, Forfatteren afslører sine Helte paa godt og ondt; er det en god Menneskeskildring, vil en Nutidslæser selv digte med. Gandrup er vel egenmægtig i sine Skildringer.

Christian Richardt Gandrup, Lærersøn fra Aggersborg Rimme, fødtes 1885 og voksede op i et litterært interesseret Hjem. At han skulde være Seminarist var ham klart, men han benyttede sig af de Chancer, Hjemmet og en nyoprettet Realskole gav, tog Præliminæreksamen og Tillægseksamen i Sang, inden han tog til Ranum, hvorfra han dimitteredes 1906.

Christian Gandrup

Fra Eksamensbordet tog han et Halvtaarstid til Hadsten, kom saa ind ved Aalborgs, men samme Aar ved Aarhus' kommunale Skolevæsen, hvor han virker endnu, samtidig med at han arbejdede som litterær Medarbejder ved Aarhus Amtstidende.

Med *Unge Tanker*, en Digtsamling, hvis overvejende Del er Kærligheds-sange, debuterede han 1909 paa et Provinsforlag; klare og rene i Form og Indhold er den lille Samlings Digte. Uden egentlig at være paaavirkede minder

de om Michaëlis' første Samling, men der mangler Styrke og Kraft, det hele er lidt for smilende lyst til at virke selvstændigt. *Digte* (1913) er om ikke meget stærkere, saa dog inderligere, som naar han nynner om Stuens hellige Ro, hvor han lytter til hendes Stemme og faar Sindets Bøgen afklaret ved at følge Traadens Slyngning, eller han maler sin elskede med Rubens Farver, men sikrest hvor han beskriver. Han lever sig ind i sine Digte og fornemmer fint og rigtigt; men naar han saa med et: »Det er« — skal beskrive *sine* Indtryk af det sete, saa bliver det mindre godt. Man synes det er overflødigt, naar det andet er saa smukt.

I hans Digte faar man undertiden en Anelse om, at Læsning i hans Liv har spillet en større Rolle end selve Livet, og der opstaar samme Fornemmelse ved hans Romancyklus' første Bind. Helten er her, som Forfatteren selv siger, veg; han har mange Stemninger, men virker mest som et Mandfolk, der er pustet op til at føle passende Stemninger, og det er ikke rigtig klart, at Forfatteren selv føler, hvor hul og uinteressant næsten kedsommelig Niels Bloch er.

Det øde Land (1914) er altsaa Fortællingen om Niels Blochs Stemning og Livsskæbne. Han har levet frit, indtil han ved Moderens Død pludselig ser det tomme i sin Tilværelse, og han sadler om. Moderens Livssyn bliver bestemmende for ham, han bryder med sin Kæreste og sit Københavnerliv, bliver Provinsadjunkt, Ægtemand og Fader. Men en skønne Dag brister den smukke Forestilling, han har stablet sig op til. Han finder sit Liv forspildt, og da han siger dette til Konen, flytter hun tilbage til sine Forældre; og halvt i Desperation, halvt i vaagnende Livslyst tager Niels til København og opsøger Anna, som han tidligere har levet sammen med. I Skildringen af denne Kvinde er Forfatteren naaet højt. Hendes Glæde, hendes Væsen, hendes Øjne og hendes bitre Klogskab, da hun om Morgenen ser hans Skuffelse og sender ham tilbage til Provinsen til Konen og Børnene, — hun, den stakkels fortørrede Gammel-Pige, lyser frem af Bogen i sikker Kunst og bebuder, at Gandrup kan sætte sig smukke Maal og naa det.

Derfor er der vist Anledning til at vente, at *Tomme Steder*, som skal føre Skildringen videre, og *Blandt Ørkenens Hyl*, som skal afslutte hans Fortællingcyklus, vil give lødig og sikker Livsskildring.

Det er klart, at der foruden de i det foregaaende omtalte findes flere Lærere, som er optraadt som Forfattere. Det er ofte vanskeligt at finde Læreren bag et Forfatternavn, og i vor Tid, hvor saa mange Forlag og Bogtrykkerier findes, er det heller ikke let at finde alle Bøger, selv fra senere Aar.

I Blade og Tidsskrifter, i Aviser og Ugeblade vil enhver Lærer finde Kolleger, som optræder skønlitterært. *Erik Klokker* (*Rasmus Larsen Teglbjerg*), *Johannes Madsen*, *Søren Mortensen Lund*, *P. L. Jæger*, *Georg Jensen*, *K. H. Nielsen-Illebølle*, *Kamp Schiøth* er saaledes enkelte Navne, som Læseren vil kende, men sikkert kunde han selv fordoble Rækken.

Det maa være senere Tider forbeholdt at gøre det rette Udvalg.

Ogsaa har Skønlitteraturen haft sine Dyrkere i *Oversættere*. At gennemgaa eller blot opregne den Berigelse, vor Litteratur har faaet gennem Læreres Oversættelser, vilde dog sikkert føre for vidt, — saa kunde man næsten ligesaa godt opregne, hvad Læseverdenen skylder Lærerne som Udgivere af Læsebøger og Antologier.

Men selv om man undlader Oprensning, vil det dog være naturligt at minde om de endnu virkende *P. Jerndorff-Jessen*, *Skarvig*, samt den næsten som Digter virkende *Hans Rasmussen* og den for Børn bearbejdende *Niels K. Kristensen*.

VIII.

Afslutning.

I det foregaaende er fremdraget de Lærerforfattere, som med Held er optraadt paa det skønlitterære Omraade, men ser vi tilbage, opdager vi,

at enkelte Navne er glemt. — Enkelte, hos hvem Villien var stærkere end Evnen. Der melder sig saaledes Navnet *Poul Handrup* (1768—1839). Han var en Husmandssøn, født i Ørum, og lige fra Seminariet blev han ansat i Lille Næstved, hvor han levede til sin Død. Det er ikke faa Værker, han bekostede til Trykken — thi at enkelte bærer andet Forlagsfirma end Forfatterens betyder vist intet i pekuniær Henseende; men det er dog ikke vanskeligt at faa Blik for, hvilke Felter han spænder over. Lettest faas dette ved at iagttage Stilen; Lystspillet *Landpoeten* (1829) ekscellerer i den platte Stil, *Blomsterpigen* (1827) i den unaturlige Stil, *Den røde Pung* (1826) i den forskruede, men i dem alle er der saa at sige Digte for og bag, Tilegnelser og, vist helt overflødige, Taksigelser til Læseren.

Men hvorfor ikke slet og ret give en lille Prøve — f. Eks. et Kapitel af hans sidste Bog *Kysset, Knappenaalen og Hævnerinden eller den qvindelige Hævner* (1832). Til Forstaaelse bemærkes, at Julius er Skovridder, han har frelst Geheimeraaden og hans Plejedatter Laura fra farefulde Situationer og har som Følge deraf dristet sig til to Gange at kysse Laura. En og tyvende Kapitel — Aftenen — omhandler de to's Møde og lyder *in extenso*:

Solen nedsank i Vesten og opskjød sine flammende Straaler, ligesom den ville udspye sit Farvel til Dagen. Julius stod paa en Høj, ligefor Gehejmeraadens Borg, speidende hist og her omkring; thi han ventede at faa sin Carithe at see. Tæt udenfor et Mejeristed stode tæindslyngede i hinanden en ny Beplantning af Akasier. I Midten heraf var dannet et ovalt Hvilested. Laura gik herind uden at have bemærket Julius, hun tog en Guitar, greb den og sang:

»Over Bierg, over Dal, over brusende Sø
hver Yngling hen iler for at favne sin Møe,
ej ændser han Fare, ej ændser han Død;
thi Kraften han finge af Kjerlighedens Glød.«

»Ja, saa er det min hulde Pige,« sagde Julius og kastede sig ned i Himmelfavnet af Sangerinden: »Laura, Laura; vil du være min?« udjublede Ynglingen og bedækkede hans Elskerindes Isse med de skjønneste Blomster. »Du være min Apollo«, smilede Laura, og hendes Korrallæber trykkede hun med Kjerlighedens hele Fylde op til Elskerens.

Saaledes lyder dette Kapitel, i det næste kommer Plejefaderen til, han raser; men da han ser, at Julius har et Brev om, at han er en Adelsmands Søn, formildes han helt, og Kapitlet slutter:

Med disse Ord tog han Julius og kastede ham hen til Lauras fulde Barm, som svulmede af Glæde.

Formentlig vil Læseren føle sig tilfreds med denne Prøve, ikke blot paa Handrups Kunst, men — *instar omnium* — paa de manges, der lignede den.

I Festskrifterne fra Gedved Seminarium, der er udarbejdet efter andet Mønster end de andre, vil man finde Seminaristdigte; i Skolemødeberetninger vil man finde Kantater og Sange, og i snart sagt hvert folkeligt

Blad vil man finde litterært optrædende Lærere. Og saa bør man vel ikke glemme Seminaristbladene! — Hvem er ikke optraadt som Poet der, skønt Resultatet som oftest neppe vilde virke morsommere eller fornøjeligere end den senest trykte Seminaristkomedie: *Kaldets Ofre eller naar de to Køn kommer sammen* (1908) om Romeo Petersen og Julie Hansens Kærlighed, der maa ofres for Kaldet og — Seminaristbladets Spydigheder.

Alle den Art Bidrag til Skønlitteraturen ligger udenfor denne Afhandlings Ramme. Det har kun været Opgaven at karakterisere de Lærere, som har udgivet Bøger. At alle neppe findes her, vil enkelte maaske føle sig tilsidesatte over; men forhaabentlig vil de fleste Læsere finde tilstrækkelig mange omtalt. Og enhver, som gennem Bøger modtager Indtryk om Liv og Mennesker og som i det hele taget tillægger Litteratur noget Værd, vil indrømme, haaber jeg, at den danske Lærerstand har nedlagt et dygtigt Arbejde paa det skønlitterære Omraade.

Lærerne har ydet saa ejendommelige Bidrag, og Hovedgruppen har frembragt saa rigt Materiale, at det maa stemple sin Mand, om han bruger Ordet »Skolelærerlitteratur« i anden Betydning end Litteratur.

Om enkelte — navnlig senere optrædende, kan vel konstateres større Skrivefærdighed end Indhold og Dybde; men er dette særlig mærkbart i Skolelærernes Række?

Hvis den her givne omstændelige Sammennitning af Smaatræk ikke har syntes alt for minutøs og flimrende, tør jeg maaske haabe, at Billedet ved sin Række ivrige og omhyggelige Arbejdere har vist, navnlig vort Folkeliv skildret med Sandhed i kulturel og sjælelig Henseende.

De som virkelig vil kende Folkelivet gennem de sidste Menneskealdre i Slidet og Slæbet, i Søndagspuds og Arbejdsdragt, i Drømme og Sorger, de maa uddybe de Enkeltheder, som har sammensat dette Billede, — de kommer nemlig ikke uden om Lærerne.

Hvis denne Afhandling har naaet et vist Fond af Indtrængen og Omfang i det Emne, den behandler, er det mig en kær Pligt at takke vore to Bibliotekers Personale for Imødekommen og Overbærenhed med mange Besværinger. Ogsaa andre maa jeg takke for Bistand.

Dette gælder flv. Overbibliotekar *S. Birket Smith*, Museumsforstander *Thomasen*, Seminarieforstander *N. Tang*, Forf. *E. Tang Kristensen*, Personalhistorikeren, flv. Lærer *Anders Petersen* og navnlig Kommuneleærer *J. B. Østergaard*, der med sit Personalkundskab og af en righoldig Portrætsamling har ydet mig meget kærkomment Materiale, og Forf. *Anders W. Holm*, som har bistaet med Korrekturen, og før og under denne givet mange Vink.

Trykfejl. S. 348 Læs: (1804—1870) —; S. 366 L. 32 Læs: Grav (*ikke* Gaard) —; S. 405 L. 32 Læs: Sceneriet og —; S. 424 L. 30 Læs: Ellen (*ikke* Karen) —; S. 441 L. 4 Læs: opruller Forfatteren —; S. 462 L. 2 Læs: 1 de 16 Aar —; S. 463 L. 1—2 Sidste Sætning udgaar —; S. 464 L. 34 Læs: Harald Kolling —; S. 473 L. 5 Læs: Holstebro († 1900) —; L. 6—7 Læs: Roman Ved Lillebelt og ved Øresund. —; S. 498 L. 29 Læs: Oluf (*ikke* Jørgen) —.

Lærernes Deltagelse i det politiske Liv.

Af

Emil og Victor Elberling.

Det er nu to Menneskealdre siden, Danmark fik en fri Forfatning, stort længer tilbage i vor Historie behøver man ikke at gaa for at sp
Oprindelsen til et politisk Liv herhjemme. Frihedsbevægelsen naa
sent til os udefra, men den fik til Gengæld hurtig Tag i Folket, og s
om den ikke trængte dybt ned i Befolkningslagene, dens Bølger gik h
og der var Kraft i Bølgeslaget.

Og næsten som i en Leg, hjulpet frem af sammentræffende Omst
digheder, fik vi en Forfatning, saa fri, at Folkets Flertal nu — to M
neskealdre senere — frembærer sine forfatningsmæssige Krav under
første Grundlovs Fane.

Hvorledes det Afsnit af vor politiske Historie, som nu synes at st
mod sin Afslutning, til sin Tid vil forme sig for Historieskriverens B
er ikke godt at vide. For os er det en Tid, rig paa Tildragelser og Mæ
en Tid, fuld af Kampe og baaret af en Udvikling, stærkere og betydnin
fuldere end nogen tidligere Periodes.

Af forrige Aarhundredes Mænd vil mange huskes længe, og alt s
Aarene gaar, og selve det historiske Tidsbillede bleges, vil deres P
soner træde skarpere og klarere frem for os, indtil der i vor Erindr
kun lever en Række af Mænd, i hvis Gerninger selve Historien bli
til for os. Saaledes er det ikke endnu. Vi hildes i vor Bedømmelse
dette Tidsafsnit og dets Mænd, ikke mindst dets Politikere, ved vor eg
Opfattelse af den politiske Udvikling, og vi vil næppe være i Stand
at fælde en upartisk Dom over dem. Men vi kan følge Udviklingen
anbringe Mændene paa deres Plads i denne.

Det ses snart, at *Skolelæreren* har spillet en fremtrædende Rolle i v
politiske Liv, og det er næppe nogen Tilfældighed. Mange af de Eg
skaber, som betinger den gode Lærer og Børneopdrager, er ogsaa
Værdi for Politikeren: Evne til at vække og fastholde Tilhørernes C
mærksomhed; Klarhed og Enkelthed i Opfattelsen, som gør det mul
at stille Problemerne saaledes frem, at de let tilegnes og huskes; Fri
hed overfor Gentagelsen, som gør det samme Emne bestandig nyt

levende for Tilhørere, og ikke mindst den Sikkerhed i Tale og Optræden, som avler Tryghed og Tillid.

Læreren kan daarligt undvære disse Evner, og Politikeren har god Brug for dem. Derfor er Springet fra Katederet i Skolestuen til Talerstolen i den politiske Forsamling ofte gjort og har ofte lykkedes. Og det ikke mindst for de Lærere, som var en Pryd for deres Stand.

For Lærerne kan der være noget trist i den Tanke, at det politiske Liv har berøvet dem nogle af deres bedste Mænd; men det er kun Retfærdighed, at Lærerstanden har maattet ofre af sin Kraft til det politiske Arbejde. Thi derom kan der næppe være Tvivl, at Befolkningens Delagtiggørelse i Landets Styrelse har været den mægtigste Drivfjeder for Folkeoplysningens Fremme. Staaende overfor Nødvendigheden af at skulle tage Stilling til Spørgsmaal, som vedrører Landets og deres egne dybeste Interesser, følte Vælgerne, ikke mindst indenfor Bondestanden, hvor utilstrækkelig og utilfredsstillende den Undervisning var, som Folkeskolen bød, og i hvor høj Grad der trængtes til Reforme.

Der er her øvet en gensidig Paavirkning, som har sat stærke Spor i hele vor kulturelle Udvikling, og som gør Lærernes Deltagelse i det offentlige Liv til et interessant Moment i vor politiske Historie.

I.

Tiden før — og under Junigrundloven.

En af de Lærere, der tidligst gør sig bemærket i Frihedsbevægelsen herhjemme, er Lægprædikanten og Politikeren *Rasmus Sørensen*, et uklart og uroligt Hoved, men i Besiddelse af en Fantasi og Foretagsomhed, der i hine Tider var ret ualmindelig.

Rasmus Sørensen*), der var født 1799, begynder — hvad der jo ikke var saa usædvanligt den Gang — allerede som Dreng at undervise, og efter at have taget Eksamen 1818, virker han i en lang Række Aar som Skolelærer, først i Aarhus, saa paa Lolland og derefter i Venslev, hvor han ansættes 1827 og forbliver til 1844, da han helt opgiver Virksomheden som Lærer. Fra sin tidligste Ungdom udfolder han en betydelig Skribentvirksomhed, der omfatter baade religiøse, pædagogiske og politiske Skrifter, og samtidig farer han Landet rundt som Agitator for de mest forskellige Ideer, som Regel fostrede i hans egen urolige Hjerne, ikke altid lige værdifulde, men altid virkende med til, at der skabes Uro, sættes Tanker i Bevægelse, vækkes Opposition. Han undfanger en Mængde Planer og sætter ogsaa nogle i Værk; men det er som Regel andre Mænd, der kommer til at føre dem ud i Livet, fordi han selv savner den Ro og Fasthed, og, trods al Energi, den Udholdenhed, som skal til for at gennemføre noget, hvorfor han ogsaa lider den Skuffelse at se andre tilegne sig hans bedste Ideer og høste Æren for dem.

*) Det har ikke været muligt at skaffe et Billede af Rasmus Sørensen, om et saadant ellers findes her i Landet.

Omkring 1840 træffer Rasmus Sørensen sammen med den senere saa bekendte Politiker, *J. A. Hansen*, der dengang ernærede sig ret kummerligt som Skomager i Slagelse. Det er et *opløst Sind*, den politiske Lægprædikant her støder paa, og han opmuntrer ham ivrigt til at blive Skolelærer. *J. A. Hansen*, der straks bliver imponeret af Rs. Sørensens »kraftige, djærve og hensynsløse Personlighed«, griber med Begejstring Tanken. Der aabner sig her for den fremadstræbende Haandværker Udvej til en bedre Stilling, større aandelig Udvikling og større Indflydelse. Men det lykkes ikke *J. A. Hansen* at opnaa den nødvendige Bevilling af Kancelliet til at tage Eksamen med privat Forberedelse, som var Betingelsen for, at Planen kunde virkeliggøres, og han maa til sin store Sorg opgive den. Kort Tid efter faar Rs. Sørensen en ny Idé, nemlig at han og *J. A. Hansen* i Forening skal udgive et Blad, og denne Idé sættes i Værk allerede i Januar 1842, da det første Nummer af »*Almuevennen*« udsendes. Dette Ugeblad fik til at begynde med kun ringe Tilslutning, — Folk vilde nok læse det, men ikke betale for det, — men senere faar det jo stor Betydning og Indflydelse, og Æren derfor er ikke Rs. Sørensens, men *J. A. Hansens*.

Rs. Sørensen, der var stærkt optaget af sine mange Rejser omkring i Landet, maatte fra første Færd overlade *J. A. Hansen* hele den egentlige Redaktion, og snart bliver han ked af den lidet indbringende Bladvirksomhed. Fra Begyndelsen af 1843 overgaar denne helt og holdent til *J. A. Hansen*, der samtidig opnaar en Stilling som Bud ved »*Fædrelandet*« og derved bliver i Stand til fuldstændig at opgive Skomagerprofessionen. Rs. Sørensen gaar i den følgende Tid mere og mere op i en rent agitatorisk Virksomhed, og 1844 nedlægger han sit Embede som Skolelærer i Venslev for helt at ofre sig for Agitationen mellem Bønderne.

Bondebevægelsen, som var begyndt ganske svagt i Slutningen af Trediveerne, tager paa denne Tid stærkere Fart. Landkommunalloven af 1841, ved hvilken Bondestanden opnaaede betydelig Indflydelse paa Styrelsen af Sognekommunerne og i hvert Fald nogen Repræsentation i Amtskommunernes Ledelse, havde væsentlig øget Bøndernes Selvstændighedsfølelse. Den stigende Velstand og Oplysning, Gæringen i Tiden, hvor svag den end var, alt bidrog til at vække Bondestanden op til Bevidsthed om, at det kun var smaat bevendt med Friheden trods den store Landboreform i det forrige Aarhundrede. Man følte sig ikke paa lige Fod med den øvrige Befolkning. Blandt andet hvilede Værnepligten med hele sin Vægt alene paa Bondestandens Skuldre, og hvad der navnlig følte som en Uretfærdighed og et utaaleligt Tryk, var Fæsteforholdene, under hvilke en betydelig Del af Standen endnu levede.

I Holbæk Amt var Forholdene særlig trykkende. Af Bondejordens 27,000 Td. Hartkorn var ikke mindre end de 23,000 Fæstegods, og i disse Egne fik Bondebevægelsen ganske naturligt sit Hovedsæde. Her udfoldede Rasmus Sørensen i Forening med Husmanden *Peder Hansen* fra Lundby, som i endnu højere Grad end Rs. Sørensen forstod at skaffe

sig Ørelyd hos Landalmuen og var uhyre populær hos denne, en betydelig Virksomhed, og her traf de sammen med Skolelærer *Gleerup*, en af de mærkeligste og tillige mest sympatetiske Skikkelser i Bondebevægelsen, dengang endnu ret ukendt, men senere en af de mest fremtrædende Repræsentanter for Bondestanden i vor Forfatnings Tilblivelseshistorie.

Asmund Gleerup var født i Aalborg den 6. Oktober 1809. Han var Søn af Stiftsrevisor, Krigsraad Niels Georg Gleerup, blev tidlig faderløs og henvist til selv at klare sig. Straks efter Konfirmationen gik han til Søs, men Livet der huede ham ikke. Han kom i Boghandlerlære i Sverige og senere paa et Handelskontor i København, hvor han var i 3 Aar, indtil en tilfældig Begivenhed atter drev ham ud paa Rejser. Han førte nu i flere Aar en omflakkende Tilværelse, der bl. a. bringer ham til England og Vestindien, hvor han ernærer sig som Underforvalter paa en Sukkerplantage; men 1835 vender han tilbage til Fædrelandet, og det lykkes ham nu at faa Ansættelse som Skriver ved Børnehuset paa Christianshavn. Nogen særlig lystelig Tilværelse blev det ikke; den kastede mere Menneskekundskab af sig end Mønt, og da Gleerup i Efteraaret 1838 gifter sig, bliver det en Nødvendighed for ham at se sig om efter en bedre Stilling. Lykken tilsmiler ham. Prinsesse Caroline Amalie fatter under et Besøg paa Børnehuset Interesse for Gleerup, hjælper ham til 1839

Asmund Gleerup

med kort Forberedelse at tage Skolelærereksamen paa Jonstrup Seminarium, og bagefter skaffer hun ham Embede som Lærer ved Næsby Skole paa Ovrø. Der begyndte nu en ny og vigtig Tid for Gleerup. Med Iver og Interesse gaar han op i sin ny Gerning, og samtidig stifter han Bekendtskab med Mennesker, som hans tidligere Liv i al dets Omskiftelighed ikke har bragt ham stærkt i Berøring med — han lærer *Bonden* at kende, og hans Opmærksomhed bliver vakt for den dybe sociale Ulighed, der prægede Bondestandens Kaar i Forhold til den øvrige Befolkning. Han forstaaer, at der tiltrænges gennemgribende Reform, ja mere end det, en fuldstændig Forandring i Opfattelsen af Bondestandens Betydning, ikke blot hos de andre Stænder, men ogsaa hos Bondestanden selv, og han tager fat paa Arbejdet for disse Tankers Udbredelse og Gennemførelse. Han er — med andre Ord — bleven Politiker.

I Aaret 1842 opnaar Gleerup, takket være sin høje Beskytterinde, som nu er bleven Dronning, at blive forflyttet til et bedre Embede som Lærer i Udby ved Holbæk, og der er derved tilført Bondebevægelsen

paa denne Egn en stor Kraft. Gleerup ejede Forudsætninger, som baade Rasmus Sørensen og Peder Hansen helt savnede, først og fremmest Evnen til at forstaa og finde Berøringspunkter i de dannede Kredse, fra hvilke Frihedsbevægelsen udgik, og hvor de egentlige Førere hørte hjemme. Derved faar hans Optræden langt større Betydning end de nævnte to Agitatorers. I Holbæk Amt bliver han snart en af Bondebevægelsens ledende Mænd. 1844 oprettes Holbæk Amts Landkommunalforening, hvis Formaal er at samle alle interesserede til Drøftelse af Tidens brændende Landbospørgsmaal. Til denne Forening slutter Gleerup sig straks, og inden længe bliver han dens egentlige Fører; den faar som andre lignende Foreninger omkring i Landet stor Betydning for Oplysningsarbejdet indenfor Bondestanden, men nu begynder Regeringen ogsaa at blive betænkelig ved den Fart, Bevægelsen tager Landet over. Der udstedes i Marts 1845 et Cirkulære til Landets Sognefogder om at passe paa omrejsende Agitatorer som Rs. Sørensen og Peder Hansen, og for Asmund Gleerups Vedkommende bliver Følgen, at han stilles overfor Valget mellem at miste sit Embede eller opgive sin politiske Virksomhed.

Uden Tøven, men ikke uden Bekymring vælger Gleerup at opgive Lærergerningen, der var bleven ham kær. I Maj 1845 forlader han Skolen i Udby og drager til København. Herfra fortsætter han sit Arbejde for Bøndernes Sag, samtidig med at han maa kæmpe haardt for det daglige Brød. Han opretter en Privatskole, men den trives ikke ret; han udgiver et lille Blad »Læsning for Almuen«, men det kan slet ikke tage Konkurrencen op med den nu indarbejdede »Almueven«. Gleerup kommer for Alvor til at erfare, at der ofte kræves tunge Ofre af dem, der gaar i Spidsen for en ny Tid.

Gleerup taber imidlertid ikke Troen paa Fremtiden og Haabet om Sejren. Det store Folkemøde paa Ulkestrup Mark i Sommeren 1845, til hvilket han som Formand for Holbæk Amts Landkommunalforening er Medindbyder, og hvor han taler til en Forsamling paa 8000 Mennesker, fylder ham med Tillid til Bøndernes Sag, og de Følger, som dette Møde drog efter sig, bl. a. Udstedelsen af Bondecirkulæret af 8. November 1845, hvorved Forsamlingsfriheden indskrænkedes betydeligt, viste ogsaa med tilstrækkelig Tydelighed, at man paa højere Steder frygtede den Magt, som her havde givet sig Udtryk.

Kun et Par Uger efter November-Cirkulærets Fremkomst sender Bønderne en Deputation til Hovedstaden for at overrække Kristian 8. et Andragende, hvori der udtales Ønsket om Indførelse af almindelig Værnepligt, Afskaffelse af det privilegerede Hartkorn, Fæstegodsets Overgang til Selveje m. m. Dette Andragende, der var forfattet af Rs. Sørensen, som i Forening med Peder Hansen havde udfoldet en mægtig Agitation for det mellem Bønderne, var underskrevet af 9324 Landboere. Kongen nægtede imidlertid at modtage Deputationen, hvis Skuffelse og Fortrydelse selvfølgelig var stor.

Bøndernes Rejse bliver dog ikke forgæves. Straks ved deres An-

komst til København er der fra Kammerraad Drewsen, Balthazar Christensen m. fl. udgaet Opfordring til Hovedstadens Borgere om at indbyde dem til en Fest paa Skydebanen, og trods de Vanskeligheder, der i sidste Øjeblik rejses af Politidirektør Bræstrup, finder Festen Sted den 25. November, Dagen efter at Kongen havde afvist Deputationen.

Festen havde vundet stærk Tilslutning i frisindede Kredse, og flere af de ledende Mænd var til Stede. Gamle Drewsen var bleven forhindret paa Grund af Sygdom, men *Balthazar Christensen*, Raadmand *Meinert*, *Orla Lehmann* og *Tscherning* gav Møde tillige med *Laurids Skau*, som tilfældig var i Byen. De holdt alle Taler, og blev, som de kendte Mænd de var, hørt med Opmærksomhed og hilst med Bifald.

Da Skolelærer *Asmund Gleerup* rejste sig, var det derimod en for de fleste af de tilstedeværende ukendt Mand, der tog Ordet, men ingen af Talerne blev dog hørt med større Opmærksomhed. Det var en Veltalenhed, som greb, ligesaa meget ved Talens klare Indhold og oprindelige Tanker som ved den dybe Følelse, der besjælede den, og den ejendommelige rene og klangfulde Stemme, hvormed Ordene blev udtalt.

Indledningen til *Gleerups* Tale, som hører til de bedste, han har holdt, lød saaledes:

»Mine Herrer! Der var en Tid heri Landet, da en »Bonde« betød en fribaaren Mand med Odel og Eje, med fri og vægtig Stemme paa Tinge i Folkeanliggender. Tiderne har vekslet, *Navnet* er blevet, men Betydningen er skiftet med Tiderne — ja skiftet i den Grad, at i Aarhundreder var en »Bonde« *Navnet* — ikke paa en Mand, men paa et Menneske, som stod udenfor Loven og udenfor Samfundet. Dersom Begivenhederne gaar i Kredsløb, da har Bondestanden gennemløbet den ene Halvdel af Cirklen fra *oven nedad*, fra den højeste borgerlige Anseelse til den dybeste borgerlige Fornedrelse; nu staar det tilbage for Bonden at gennemløbe den anden Halvdel, fra *nedan opad*, at genvinde og erobre sit Navn i dets oprindelige Betydning, og han vil det, mine Herrer! thi her begynder der at ytre sig tydelige Tegn paa, at — *nu kommer Bonden*, at vi igen vil faa *Bondesprog* at høre og *Bondevilje* at fornemme.«

Og han fortsætter:

»Ikke som om jeg vilde prædike eller ikkun ønske et Bondevælde — nej! ligesaa lidt et Bondevælde, som et Adelsvælde, ligesaa lidt et Bureaukrati som et Hierarki — ingen Stand *over* den anden, ingen Stand *under* den anden, alle *ved Siden* af hinanden og *Loven over* alle. Men for at dette kan ske, er det godt, at *Bonden kommer*.«

I det følgende uddyber *Gleerup* nærmere, hvorfor han anser det for godt og gavnligt, at Bonden kommer med i *Kampen*, og han slutter sin Tale saaledes:

»Og naar jeg dernæst her ved dette festlige Møde ser Bonden ved Siden af, Arm til Arm, med Mænd af alle Stænder, og deriblandt Mænd, som ikke alene har en betydelig Indflydelse i deres egen Kreds, men hvis Navne har en god Klang og stærk Vægt i alle Samfundsklasser, da forvisses jeg om, at Bonden ikke kommer forgæves, men at han vil blive modtagen med Haandsrækning og Velkommen, og at Bondesagen vil blive *Nationalsag*. Og, mine Herrer, det fortjener den at være, og det bør den at være. Vi har nylig hørt, at Bondestanden er Statens Legeme; men at der kommer Liv og Aand, Kraft og Vilje og Følelse ind i dette sunde og stærke Legeme — det anser jeg og Mange med mig for at være den Grund, hvorpaa de politiske og sociale Reformere, hvortil vi trænger, maa bygges, og hvoraf de er betingede. Bondestanden er beaandet, Livet er indblæst. Mine Herrer! lad os lykønske Bonden og Fædrelandet dertil; lad os hilse denne Opvaagnen af Bondefolket som en Paaskemorgen for Danmark, som en Opstandelse af Folkeliv og Folkeaaand, af Folkekraft og Folkevilje, der vil gøre Fædrelandet stærkt til at udvikle sig i de gode Dage, stærkt til at staa imod i de onde. Mine Herrer! Jeg anmoder Dem om at byde den unge, den nyfødte Bondestand et Velkommen; jeg indbyder Dem til at tømme et Glas for, at det, til Held for Bondestanden, til Velsignelse for Fædrelandet, bestandig tydeligere maa mærkes og fornemmes: *Nu kommer Bonden!*«

Gleerups udmærkede Tale blev modtaget med levende Bifald af Forsamlingen, paa hvilken den havde gjort et stærkt Indtryk. Bladene fremhævede den næste Dag Gleerups Navn; hans Veltalenhed har med ét Slag bragt ham frem i de forreste Rækker. Gleerup forstaar at benytte Øjeblikket. Allerede Dagen efter Festen paa Skydebanen retter *Holbæk Amts Landkommunalforening* paa Gleerups Opfordring den Henvendelse til Drewsen og Balthazar Christensen, som et halvt Aar senere fører til Oprettelsen af »*Bondevennernes Selskab*«.

Formaalet med dette Selskab, til hvis Dannelse der i December 1845 udgik Indbydelse over hele Landet, undertegnet af de nævnte to Mænd samt af Orla Lehmann og Tscherning, skulde være at fremskaffe Oplysninger om Landboforholdene og virke for Bondestandens Emancipation og Ligestilling med de øvrige Samfundsklasser. Den 5. Maj 1846 finder Selskabets Stiftelse Sted. Tscherning vælges til Formand, og i Bestyrelsen faar foruden de fremtrædende Ledere, Balthazar Christensen, Drewsen og Orla Lehmann, ogsaa Gleerup Sæde. Der opstilles et Program over de Formaal, man særlig vil arbejde for, derimellem de fleste af dem, som var nævnt i Adressen til Kongen, og desuden Næringsfrihed. Men øverst paa Listen staar *Kravet om en bedre Folkeoplysning*. »*Bondevennernes Selskab*« vandt snart stor Tilslutning. Allerede Aaret efter Oprettelsen har det halvsjette Tusind Medlemmer, og det faar stor Betydning for hele Organisationens af Bondebevægelsen og Arbejdet for

Forbedring af Bondestandens Kaar. Selskabets Oprettelse fører saaledes til, at Bondecirkulæret ophæves allerede 12. Maj 1846. I Efteraaret 1847 overtager Gleerup Stillingen som Selskabets Sekretær med en Lønning af 700 Kr., og det bliver ham, som faar Broderparten af Slidet i den stadig stærkt voksende Forening.

Aaret forinden var Gleerup bleven Formand for Holbæk Amts Brandassuranceforening, som bl. a. Rasmus Sørensen havde været med til at stifte, og han har nu nok at gøre. Ikke des mindre optræder han hyppigt som Taler og Agitator i disse Aar, f. Eks. ved Hippodrommøderne (August 1848), og befæster sit Ry som en af Tidens mest veltalende Mænd.

I Oktober 1848 vælges Gleerup til den grundlovgivende Rigsforsamling som Repræsentant for Holbæk Amts 3die Valgdistrikt. Han havde flere Modkandidater, men sejrede med absolut Flertal som Bondevenneselskabets Kandidat og støttet af »Almuevennen«. Bondevennerne fik i det hele taget stor Indflydelse paa disse Valg. I de 54 Kredse i Østifterne udenfor København valgtes der ikke mindre end 38 Repræsentanter, som sluttede sig til Bondevennerne, og flere Steder maatte landskendte Mænd bide i Græsset for deres Kandidater, hvilket rejste ikke saa lidt Forbitrelse mod Selskabet, især i Hovedstaden.

Gleerup var afgjort en af Bondevennernes bedste Mænd, og skønt den grundlovgivende Rigsforsamling talte mange af Danmarks betydeligste Navne og repræsenterede megen aandelig Dygtighed, forsvandt Gleerup ingeniunde i Mængden. Hans Parti erkendte ogsaa hans Betydning. Han blev en af dets betroede Mænd og valgtes sammen med Balthazar Christensen ind i det vigtigste af alle Udvalgene: *Grundlovsudvalget*, ligesom han under de senere Forhandlinger var en af »Venstres« Ordførere. Som saadan forsvarede han med Varme den almindelige Valgret, idet han hævdede, at Spørgsmaalet maatte betragtes som afgjort, da man ikke godt kunde fratage de mange Vælgere den Ret, man éngang havde givet dem. Gleerup var ogsaa nærmest stemt for Etkammer-system og udtalte sig stærkt imod middelbare (indirekte) Valg. Han anbefalede Kugleafstemning, altsaa hemmelig Stemmegivning ved Afgørelserne i Rigsdagen, og foreslog sammen med Balthazar Christensen at indsætte en Paragraf i Grundloven om Sognebaandets Løsning.

Sin Interesse for Skolesagen viste Gleerup ved — i Anledning af et Cirkulære om Skolelærerne — at rette en Forespørgsel til Kultusministeren, om *Landsbyskolen ved en Omorganisation kunde forvente, at den vilde erholde et selvstændigere og mere sagkyndigt Tilsyn end det hidtilværende* (hvilket netop var et af Skolelærernes fornemste Krav). Kultusministeren erkendte i sit Svar, at Skolelærerstanden i mange Henseender levede under et Tryk, men han gav ikke noget bestemt Løfte om Reformen. Han mente nok, at der trængtes til en Revision af Almueskolevæsenet, men fandt, at man først ved Foretagelsen af en saadan kunde blive klar over, om en Omorganisation var nødvendig. I det hele taget var Skolespørgsmaal ikke stærkt fremme i den grundlovgivende Rigs-

forsamling, skønt der sad mange Skolemænd i denne, og det ikke manglede paa Opfordringer (Adresser) udefra.

Forsamlingen sammentrængte ganske naturligt sin Opmærksomhed og sit Arbejde om selve Grundloven, Valgloven og Finansloven, og derudover var det kun Værnepligtsloven, som af nærliggende Grunde var Genstand for indgaaende Drøftelse. Gleerup hørte ikke til Rigsforsamlingens meget talende Medlemmer, men han hørte afgjort til de Talere, der hørtes med mest Interesse, og hans Ord havde Vægt. Foruden sin betydningsfulde Virksomhed i selve Forsamlingen, der bl. a. havde valgt ham til en af sine Sekretærer, blev Gleerup Medlem af den i Februar 1849 nedsatte *Landbokommission*.

I December 1849 kaares Gleerup til Folketingsmand i sin gamle Kreds, og han er i de følgende Aar et virksomt Medlem af Tinget, som stadig vælger ham til Sekretær. Han tager især ivrig Del i Arbejdet paa Landbolovgivning, der spillede en betydelig Rolle i de første Rigsdags-samlinger; men snart opstaar der en Modsætning mellem ham og Venstrepartiets andre Ledere Tscherning, Balthazar Christensen og J. A. Hansen. Navnlig de to sidste var ivrige for bestandig at skærpe Partidisciplinen, medens Gleerup holdt paa en vis Handlefrihed. Det gik endda saa længe, det var Sager af mindre Betydning, i hvilke han indtog en selvstændig Holdning og undertiden stemte sammen med de Nationalliberale; men da han 1852 tager Afstand fra Tschernings Helstatspolitik, kommer Modsætningsforholdet mellem ham og de andre stærkt frem, og nu begynder J. A. Hansen en aaben Krig mod Gleerup, dels indenfor Partiet, dels i »Almuevennen«. Han angriber Gleerup paa det voldsomste og beskylder ham ligefrem for Frafald og Svigten af Partiets Program. Gleerup benægter med stor Bestemthed dette og erklærer sig for saa god Venstremand som nogensinde. Han værger i det hele taget godt for sig, og han har ogsaa Flertallet af Partiet paa sin Side; men J. A. Hansen, som faar Støtte af Tscherning og Balthazar Christensen, bliver alligevel den stærkeste. Med virkelig talentfuld Spidsfindighed forfægter han, at *Partiet er, hvor dets Førere er*, og han rejser en Forfølgelse mod Gleerup, der fører til, at denne ved Valget 1852 vrages for den af J. A. Hansen og hans Venner anbefalede Gaardmand Mikkel Rasmussen, som dog kun faar en yderst kneben Sejr (18 Stemmers Overtal).

Med dette Nederlag afsluttes Gleerups Deltagelse i aktiv politisk Gerning. Han kunde utvivlsomt med Lethed være kommen ind i Rigsdagen igen; thi han havde mange Venner og vilde, især med Støtte fra national-liberal Side, snart have kunnet finde sig en anden sikker Kreds. Men med samme Resoluthed, hvormed han 1845 opgav Skolelærergerningen for at hellige sig Politiken, forlod han nu denne, maaske lidt træt, og — det vilde i hvert Fald ikke have været urimeligt — lidt bitter. Han havde været Bondevennernes Sag en god Mand. Han havde ved sin blotte Tilstedeværelse, men ogsaa ved sit frie Syn, sin virkelige Kultur bidraget væsentlig til at gøre Partiet rummeligere og mere fordrageligt, end det blev un-

der J. A. Hansens stigende Indflydelse i den kommende Tid. Ved Glee-
rups Udtræden forspildtes i Virkeligheden de Betingelser for at skabe
et stort alsidigt Venstreparti, som havde været til Stede, og hvis for-
standige Udnyttelse kunde have faaet den største Betydning for dansk
Politik. Om Glee-
rup er ellers at fortælle, at da Rigsdagen i Efteraaret
1852 traadte sammen, valgtes han til Folketingets lønnede Sekretær, og
da det i Marts 1855 lykkedes J. A. Hansen at fortrænge ham fra Stil-
lingen som Formand i Brandassuranceforeningen, blev han i August
samme Aar valgt til Bureauchef i Rigsdagen, hvilken Stilling han røgtede
til sin Død med en Upartiskhed, Dygtighed og Omhu, der, som det hedder
i »Fædrelandet«s Nekrolog, »bevarede ham Alles Tillid og Agtelse.« Efter
1855 levede han et ret tilbagetrukket Liv. Engang imellem optraadte
han dog som Taler ved de københavnske Grundlovsfester. Sidste Gang,
han talte offentligt, var ved Kasinomødet i Marts 1863, hvor han var
en af Hovedtalerne; men han havde dengang længe været mærket af Syg-
dom, og to Aar senere 22. Juni 1865 bukkede han under.

Paa et Mindesmærke, der paa Hundreedaarsdagen for hans Fødsel —
den 6. Oktober 1909 — rejstes i Landsbyen Høng, der ligger midt i den
Kreds, hvis første Repræsentant han var, har man indridset de karak-
teristiske, stærke Ord af hans berømte Tale:

Ingen Stånd over den anden,
ingen Stand under den anden.
Loven over alle.

Foruden Glee-
rup, der absolut var Lærerstandens betydeligste Repræ-
sentant i dette Afsnit af vor politiske Historie, var følgende 4 Skole-
lærere Medlemmer af den grundlovgivende Rigsforsamling: *C. C. Møller*,
der valgtes i Sorø 4de, — den velkendte Forstander for Flakkebjerg In-
stitutet —, *Niels Hansen*, valgt i Ribe 4de, *Andreas Jungersen*, valgt i
Aalborg 3die, og *Jens Pedersen*, valgt i Ringkøbing 5te. Ingen af dem
kom til at spille nogen Rolle, og ingen af dem stillede sig til Valg 1849.
Kun Jungersen blev senere Medlem af Rigsdagen, idet han fra 1852 til
1855 var Folketingsmand for Bælum-Kredsen.

Af de andre Skolemænd, der havde Sæde i den grundlovgivende
Rigsforsamling, hvoraf flere var ret betydelige, har kun en enkelt saa
stærk Tilknytning til Lærernes Kreds, at der er Anledning til at nævne
ham her. Det er Skoleinspektør *Kasper Frølund*. Han var født 1806,
dimitteredes 1827 fra Jonstrup Seminarium, tog senere teologisk Embeds-
eksamen og blev 1847 Inspektør ved Kristianshavns Borgerskole, hvor
han virkede til sin Død 1882. Frølund var en meget interesseret og
virksom Skolemand, og han kom tidlig ind i det politiske Liv. Allerede
i Stænderforsamlings-Tiden indgav han Petitioner om en Skolereform,
skrev i »Almuevennen« og deltog i Hippodrommøderne. Til den grund-
lovgivende Rigsforsamling valgtes han i Sorø Amts 3die Valgdistrikt,

og 1849—58 var han Folketingsmand for samme Kreds, som nu hed 5te, og derefter Landstingsmand 1859—66. Det var Frølund, som 1851 fremkaldte Loven, hvorved Skolelærerne fritoges for det ydmygende Hverv at besørge Embedsbreve mellem Præsterne indbyrdes. Senere gav han Stødet til Oprettelse af en Eksamenskommission for private Seminarister.

Foruden Gleerup og Frølund blev der ved Valgene 1849 sat endnu en Skolelærer, tilhørende Bondevennernes Parti, ind i Folketinget, nemlig *D. N. B. Sidenius*, der valgtes i Maribo 5te, men ikke kom til at spille nogen Rolle. Af andre Skolelærere var der *O. L. Grønberg*, Hjørring 2den, som nærmest maa betegnes som radikal Grundtvigianer, men lige-

ledes var uden Betydning, og endelig en gammel Bekendt, *Rasmus Sørensen*.

Denne havde, som den rastløse Mand han var, udfoldet en betydelig Virksomhed, siden han 1844 opgav Skolen i Venslev. Ligesom Gleerup var han flyttet til København, men derfra foretog han Strejftog omkring i Landet og udfoldede en livlig Agitation, navnlig paa Sjælland og i særlig Grad i Holbæk Amt. 1845 fik han oprettet den Brandassuranceforening, som Gleerup blev Formand for, hvilket var i Overensstemmelse med Sørensens oprindelige Tanke, men mod hans Ønske, da det kom til Stykket. I København optraadte Sørensen ofte som folkelig Foredragsholder og deltog ivrig i de politiske Møder. Ved Be-

Kasper Frølund

gyndelsen af det bevægede Aar 1848 oprettede han med Kongens Understøttelse en Bondehøjskole ved Uldum, den første Folkehøjskole nord for Kongeaaen, men Krigen satte allerede det følgende Aar en Stopper for dens Virksomhed. Han søgte ogsaa forgæves Valg til den grundlovgivende Rigsforsamling i Nørre-Sundby-Kredsen, men 1849 blev han valgt til Medlem af Folketinget for Sæby-Kredsen, som han repræsenterede til 1852. Han formaaede dog ikke at gøre sig gældende paa Rigsdagen, hverken som Taler eller Lovmager. Et Forslag om at forbedre Lærernes Kaar, som han indbragte 1850, nægtede man Fremme; de gode Tanker, det rummede, mistede al deres Tiltrækning paa Grund af Forslagets yderst uheldige og uklare Affattelse.

Rigsdagsgerningen har sikkert været Rs. Sørensen en Skuffelse. Han søger ikke Genvalg 1852, men udfører i Stedet for en Plan, han før havde været inde paa, nemlig at rejse til Amerika, hvortil en af hans Sønner en halv Snes Aar tidligere var udvandret. I Foraaret 1852 forlader han Danmark og drager til Wisconsin. Han besøger senere sit Fædreland

og dør under et Ophold i København 1865, en Maanedstid før Glee-
rup.

Rs. Sørensen er en af Bondebevægelsens mest produktive Forfattere, men hans mange Skrifter indeholder mere om Rs. Sørensen selv end om hans Samtid. Han var et altfor forvirret Hoved og gik altfor stærkt op i sine egne Interesser til at kunne give nogen værdifuld Skildring af sine Medmennesker; men han er en saa aabenhjertig og snakkesalig Natur, at man faar den herligste Tegning af ham selv: opvakt, opfindsom, fantasifuld, konfus, indbildsk — et følsomt Gemyt, en Mand, som J. A. Hansen fandt *kraftig, djærv* og *hensynsløs*, medens en mindre velvillig Bedømmer ved hans Død udtaler, at »hans Evner kun undtagelsesvis anvendtes i noget fornuftigt Formaals Tjeneste«.

Blandt Rs. Sørensens Skrifter hører »Mit Levnetsløb« til de interessanteste. Det er »*Danmarks Skolelærere, med hvem jeg henved 30 Aar delte Stilling og Vilkaar, Knaphed og Sorger, Virksomhed og Glæde, kjerligst og broderligst tilegnet af mig deres Ven*«, og det indeholder Perler af »Selverkendelse« som denne:

»De, der tænke, at Rasmus Sørensen, med sin levende Menneskekundskab og rige Erfaring nogensinde har forestillet sig, at hans Forehavender maatte trænge igjennem og sejre, uden at lide Skibbrud paa det skummende og falske Verdenshav, de tænke meget fejl om ham. De, der derimod se, at han hellere vil lide Skibbrud, ikke blot 7 Gange, men 70 Gange 7 Gange, for enhver god og retfærdig Sags Skyld, end han vilde undlade ærlig at forsøge endog den farligste Sejlads for sine Medmenneskers sande Gavn, de kjende ham rigtigt«.

Rs. Sørensens Forsvinden fra det politiske Liv var intet Tab. Han tilhørte — og det har han maaske ogsaa inderst inde selv forstaaet — allerede i Begyndelsen af 50erne en forbigangen Tid; men han har sikkert haft sin Betydning i Frihedsbevægelsens første Dage, da det gjaldt det mest elementære politiske Vækkelsesarbejde.

I Tidsrummet 1852—58 var Skolelærernes Tal i Folketinget ret betydeligt, men mellem de mange Navne var der kun enkelte, som selv betød noget. I hele Tiden sad *F. N. Andresen* for Odsherred, *O. P. Olsen* for Fakse-Kredsen og *M. Andersen* for Aalborg Amts 4de Kreds; ligeledes valgtes *P. C. Myrup* i Thisted Amts 1ste Kreds ved alle Valgene, men han trak sig tilbage allerede i Marts 1856, da Skoleloven var gennemført. *M. Andersen* blev senere Landstingsmand 1866—82, men havde større Betydning udenfor Rigsdagen: han var tidlig knyttet til Dr. G. Winther, var i omtrent 40 Aar (indtil 1892) Distriktskommisær i hans Brandforsikring og 1863—90 Revisor for samme, samt i 60erne Medlem af Bestyrelsen for den jyske Folkeforening. Men foruden disse var der i de nævnte Aar en hel Mængde, som kun var Folketingsmænd i en eller to Samlinger, og som aldrig kom til at øve nogen Indflydelse. Flere af dem var vel i og for sig flinke Folk, saaledes Seminarielærer *I. N. Meier*,

som 1852 endog kunde overvinde C. Ploug ved Valget i Svendborg, og *Fr. Meisler*, som 1855—56 var valgt paa Møn, og som 1843 havde skrevet en Lærebog i Danmarks Historie, der 1861 udkom i 4de Oplag; men om dem alle gælder det vistnok, at de ikke egnede sig for den politiske Gerning, og at de ikke efterlod noget Savn, da de forlod den eller fjærnedes fra den. Betegnende er det ogsaa, at *Lehrmann*, som 1855 valgtes ved Kaaring i Randers Amts 5te Kreds, og som dog 1856 var Medlem af Udvalget om Skoleloven, 1858 kun fik 1 Stemme til Genvalg; han havde for Resten 1843 udgivet en romantisk Fortælling, hvortil St. Blicher skrev Fortalen, og 1850 en Samling sentimentale Digte med Navnet »Markblomster«.

D. E. Rugaard

Foruden Frølund var der i disse Aaringer kun eet Skolelærernavn, som blev noget fremtrædende, nemlig *D. E. Rugaard*. Han kom ind i Folketinget 1852 ved et Udfyldningsvalg i Mariager, valgt imod Professor *Fr. Krieger*, men gik efter 2 Aars Forløb over til Blæsenborg-Kredsen (den nuværende Lejre-Kreds) og sad for denne indtil 1872, da han fortrængtes af Holstein-Ledreborg; han stod altsaa baade ved sin Indgang i det politiske Liv og ved sin Udgang overfor store Navne. Han var født 1806, samme Aar som Frølund, og var baade Søn af en Skolelærer

og selv bestemt til denne Gerning; blev 1827 dimitteret fra Jonstrup Seminarium og var et Par Aar Huslærer, tænkte derefter paa at blive Missionær, men maatte opgive sin Plan paa Grund af Brystsvaghed. Han var derefter i nogle Aar Skolelærer paa Landet, men bosatte sig 1842 i København, hvor han i mange Aar var Lærer i Skrivning og Regning ved det v. Westenske Institut, samt udgav nogle Lærebøger i disse Fag. Han var meget virksom i Kampen for Folkeskolens Reform, bl. a. som Udgiver af flere Skoleblade, særlig »Nordisk Folkeskole« 1849—55; desuden var han 1854—56 Redaktør af »Morgenposten« og 1856—62 af »Tiden«, og gjorde sig i begge disse Blade bemærket ved sin bitre og hadefulde Tone imod politiske Modstandere og imod de højere Samfundsklasser. Han bekæmpede baade det nationalliberale Parti og Grundtvigianismen, og havde ved sin Bidskhed og Gnavenhed rig Lejlighed til at lægge sig ud med Folk, ligesom han til Gengæld hverken skaanedes i Rigsdagen eller i Bladene. Han kom derfor ikke til at øve den Indflydelse eller indtage den Stilling paa Tinge, som hans gode Evner og store Arbejdsomhed ellers kunde berettigede ham til.

De politiske Forhold i de første Aar efter 1849 var ikke gunstige for Skolereformers Fremme, og uagtet Lærerstanden var talrig repræsenteret i Rigsdagen, øvede den ikke stor Indflydelse paa Lovgivningsarbejdet. Rugaard fremsatte forgæves 1853 og 1854 et Forslag om, at Skolelærernes Hjælpekasser skulde anvende deres hele Indtægt til Gavn for Lærerne, og I. N. Meiers Forslag 1853 om at udvide Undervisningen i Realfagene ved Seminarierne havde ikke bedre Held; Tanken optoges dog senere. Først da Hall i December 1854 var bleven Minister for Kirke- og Skolevæsen og næste Aar havde faaet oprettet et særskilt Departement for Borger- og Almueskolerne og Monrad udnævnt til Departementschef og Overskoledirektør, kom der Gang i Arbejdet. Efter 3 Maa- neders Forløb havde Monrad sit Udkast færdigt, og i December 1855, Aarsdagen for Ministeriets Udnævnelse, forelagde Hall det i Folketinget. Det blev meget skarpt bedømt af Rugaard, men han kom — maaske netop af den Grund — ikke ind i Udvalget saaledes som Frølund og Lehrmann, og det blev billiget af Udvalget, skønt dette ikke kunde indrømme, at det »tilfredsstiller de Fordringer, der maa stilles til vort Almueskolevæsen«, og udkom 8. Marts 1856 som endelig Lov. I December 1855 fremsattes af Regeringen ogsaa et andet Lovudkast om Lønninger for Seminariernes Lærere, hvilket gav Frølund Anledning til at rette et meget skarpt Angreb paa Seminarierne og hele deres Undervisning. Det vedtoges ikke i den første Samling, men da der næste Aar sammen dermed fremsattes Forslag om Oprettelsen af en Eksamenskommission for private Seminarister, sluttede baade Frølund og Rugaard sig til disse Forslag, der ogsaa begge ophøjedes til Love i Februar 1857.

Vistnok fyldestgjorde disse Love ikke alle Lærernes Ønsker, men de var dog saa væsentlige Fremskridt, at det bliver forklarligt, at saa mange af Skolelærerne derefter trak sig tilbage fra Rigsdagen, eftersom de nu havde opnaaet, hvad der særlig havde ligget netop dem paa Sinde. Muligvis gjorde sig ogsaa gældende nogen Skuffelse over, at de ikke havde udrettet mere, nogen Selvkritik, hvorefter de ikke følte sig fuldt egnede til den politiske Gerning, medens paa den anden Side deres Vælgere — Skolelærerne havde næsten udelukkende været Repræsentanter for Bønderne — maaske fandt, at de ligesaa godt kunde tage deres nye Rigsdagsmænd ud af deres egen Midte. Ved Valgene 1858 blev ogsaa Frølund fortrængt af en Bonde, som hørte til Højre, og foruden Rugaard valgtes kun en Mand fra Skolelærerstanden ind i Folketinget, nemlig *Niels Kraiberg*. Vistnok var Luc. Kofod ogsaa Seminarist og havde været Lærer ved Folkehøjskolen i Gedved, men hans Interesser var ikke særlig knyttede til Skolen. Derimod var Kraiberg en i flere Retninger betydelig Mand og havde vundet et godt Navn i Skoleverdenen. Siden 1841 havde han arbejdet ivrig for Forbedring af Lærernes Kaar, og 1853 var han Ordfører for en Deputation, som gik til Kongen for at bede om Skolereformens Fremme. Han havde desuden taget væsentlig Del i Fremkaldelsen af de store Skolemøder, og i Maj 1858 — kort før Folketings-

valgene — havde han paa Skolemødet i Aarhus fremsat Forslag om og vundet Mødets Tilslutning til en Udtalelse om Ønskeligheden af at bruge Kvinder ved de kommunale Skoler, hvad der gav Stødet til, at Monrad senere tog Sagen op og førte den ud i Livet. Ogsaa i Folketinget tog Kraiberg varmt til Orde herfor, ligesom han i det Hele kom til at indtage en agtet Stilling her og brugtes i flere vigtige Udvalg, bl. a. om den kommunale Valglov for Købstæderne; men han trak sig allerede efter 3 Aars Forløb tilbage fra det politiske Liv. Dengang hørte han til Venstre, men senere gik han over til Højre. Mærkeligt var det dog, at han 1858 gik med til et Forslag om, at Gymnastikundervisningen kunde bortfalde i Landsbyskolerne, naar Sogne- raadene fandt det rigtig; men heldigvis blev Forslaget slaæet ned af Tscherning, Monrad og Blixen-Finecke i skøn Enighed og kom ingensinde senere offentligt frem. Valgene 1861 var endnu ugunstigere for Skolelærerne end 1858; der stillede sig 3, men ingen af dem blev valgt. Derimod valgtes en tidligere Seminarist *Rotwitt*, der 1851 havde overtaget den af Rasmus Sørensen stiftede Folkehøjskole i Uldum.

Niels Kraiberg

Der indtræder saaledes en Standsning med Skolelærernes Deltagelse i det politiske Liv. Den varede dog kun kort, thi allerede i Januar 1865 valgtes den Mand, der i den næste Menneskealder satte Præget paa dansk

Politik, nemlig *Christen Berg*, og snart fulgte andre Skolelærere efter, som hver paa sin Vis, omend i ulige Grad forstod at gøre sig gældende. Stilstanden var vel ogsaa nærmest tilfældig, men man maa huske, at det endnu var vor politiske Barndoms Aar, som i flere Maader prægedes af Tilfældigheden ved den ringe Mængde Vælgere, som virkelig tog Del i Valgene, ved de svage Overtal, som tit gjorde Udslaget, og ved det stærke Personskifte eller rettere Forbrug af Personer, som uventet dukkede op paa den politiske Skueplads og ligesaa hurtig igen forsvandt derfra. Eftersom det politiske Liv senere vakttes i større Kredse af Folket, eftersom Vælgermængden stadig voksede, og Partierne samt deres Organisation fæstnedes, kom der ogsaa større Fasthed i Valget af Personerne, og med den stigende Oplysning fulgte ret naturlig, at Skolelærerne paany traadte frem som Bøndernes Talsmænd og Ledere.

II.

Fra Grundlovens Gennemsyn indtil Bergs Død.

Christen Berg kom ind i det politiske Liv paa et Tidspunkt, da den gældende Forfatnings Rammer faktisk var sprængt, og nye maatte skabes. Det hidtil herskende Parti havde lidt et uopretteligt Nederlag, og der var Brug for nye Mænd, som stod frit overfor det forbigangne og ikke tyngedes af Minderne og Skuffelserne. Berg var som skabt til at være med her. Han var i politisk Henseende en opsparet Kraft, rig paa Evne og fuld af Lyst til at tage fat. Bag sig havde han en lang Arbejdsdag i Samfundets Tjeneste, og han stod opøvet og modnet til at være Talsmand for Bondestanden, som nu rykkede frem for at gøre sin Valgret gældende i fuldt Maal.

Berg var selv udgaaet af en gammel Bondeslægt. Han fødtes den 18. December 1829 paa Gaarden Sønder-Bjerg i Fjaltring Sogn, et Par Mil syd for Harboøre, og her, med Vesterhavet til Nabo, voksede han op i et godt og lykkeligt Hjem. Tidlig røbede han ualmindelige Anlæg, og da det grovere Bondearbejde ikke huede ham, blev det besluttet, at han skulde læse til Degn. Det var et heldigt Valg, Familien gjorde, da den satte Berg til Bogen. Sognets Præst havde sin Del af Æren derfor, og naar han senere fortrød, at han havde hjulpet Berg til at blive Lærer, var det vistnok kun, fordi det blev Vejen for ham til politisk Virksomhed. For Lærergengningen viste det sig meget snart, at Berg havde usædvanlige Evner. Knap 17 Aar gammel konstitueredes han som Lærer ved Trans Skole, og i det Aar, han kom til at virke her, vandt han i den Grad sine Elevers og deres Forældres Tillid og Kærlighed, at de sidste ved hans Bortrejse gav deres Taknemlighed Udtryk i omstaaende Adresse.

Ordene er lige saa naive, som de er ægte, og man forstaaer, at Berg gemte denne Adresse som en Helligdom. Det var et Vidnesbyrd, som nok kunde fylde en ung Mand med Stolthed og give ham Tro paa sit Kald, en Dueligheds-Attest, som man sjældnen ser Mage til.

Berg havde altid været Duks i Skolen; det blev nu hans Ærgerrighed at blive Duks blandt Skolens ledende Mænd. Fra Trans kom Berg til Ulvborg, hvor han foruden at give Undervisning blev Privatsekretær hos den bekendte Landøkonom, Provst O. Th. N. Krarup. Det var en udviklende og modnende Tid for Berg. Ved sin Virksomhed som Sekretær fik han Indblik i Forvaltningen af Kirkens og Skolens Sager, og ved Omgang med Provsten og politisk interesserede Mænd vakttes hans Interesse for det offentlige Livs Anliggender. Det slesvig-holstenske Opør, som brød ud, medens Berg opholdt sig i Ulvborg, fik ogsaa stor Betydning for ham. Den Vækkelse af Fædrelandssindet, det fremkaldte hos alle Danskere, greb ogsaa Berg med Styrke. Begejstret meldte han sig til den Folkevæbning, der rejstes paa Egnen, og vel blev der ikke

Skade Herrens Paulsen's Brev

Min indvortesvære Trossaamner til Dig end som
indvortesvære Lad for den tid Di: var Loven for vorer
i Trans: Alen, Di: endog Dalk. Loven de i dit for
der forer Di: Mandt Brevener yndest, vi ender
Måden af Lede Dig, og som hjerten for den angif
og ansvareligst angif og angifst end by end
Di: ender end Loven Di: Brevener Loven
fjig og Reg. Brevener og Loven, men den ender
Loven Mandt ender og Brevener, Di: Loven forer
Di: ender i en tid af 14 Maanedes fjeder Loven
Da Di: ender end Dig fjeder ender ender end
og Mandt hjerten ender ender ender ender ender
Loven ender, Di: for ender ender ender ender
for fjeder ender ender ender ender ender, og
Loven Loven ender ender ender ender ender
Brevener ender ender ender ender ender
fjeder ender ender ender ender ender ender
Mandt ender ender ender ender ender ender

Trans: den 7. November 1847,

Di: ender

Mandt Simonen Jans Herping Niels ender Niels ender

Niels: Nær ender Mandt ender ender ender
Loven ender ender ender ender ender ender
Mandt ender ender ender ender ender ender
Loven ender ender ender ender ender ender
Jens ender ender ender ender ender ender

Brug for den, men den vakte Følelser, som aldrig slap sit Tag i Berg. Han var til sin Død en varmtfølende, udpræget forsvarsvenlig Mand.

Fra September 1848 til Juli 1850 var Christen Berg Elev paa Seminariet i Ranum, hvis Forstander var den frisindede og udmærket dygtige Skolemand Ludvig Christian Müller, der i sin Tid havde været Høgsbros Lærer. Han faar stor Indflydelse paa Berg, for hvem han fatter varm Interesse, og Berg forlader Seminariet med en udmærket Eksamen. Han bliver derefter konstitueret i Vilsted, som ligger nærvæd Ranum, og var senere en kort Tid Huslærer i Kolding-Eggen; men 1852 søger han og faar Stillingen som Lærer ved Kolding Skole, og her kommer han til at virke en længere Aarrække. Berg var, da han blev Lærer i Kolding, knap 23 Aar gammel, altsaa endnu en ganske ung Mand, men han var modnet i Samvær med mange forskellige Mennesker og under sin tidligere Lærervirksomheds Ansvar. Følelsen af at være blandt de ypperste i sit Lag, som især var bleven styrket paa Ranum Seminarium, hvor han hele Tiden havde været de andre Elevers selvskrevne Fører, havde udviklet hans medfødte Sikkerhed og Selvbevidsthed stærkt, og tillige hans Ærgerrighed. Det var derfor ogsaa med velberaad Hu, han søgte til Købstaden, hvor Virksomhedsomraadet og Mulighederne var større, og hvor han var fri for Afhængighedsforholdet til Præsten, hvad der var ham inderlig imod. Han havde allerede 1850 paa et Skolemøde i Løgstør dristig traadt op imod en myndig Præst i Spørgsmaalet om Balles Lærebog.

Med vældig Arbejdskraft og fuld af Iver for at udrette noget godt gaar Berg i Gang med sin nye Gerning. Skolen tager straks hele hans Sind, og han gør et stort og uegennyttigt Arbejde for at udvikle og forbedre Byens Skolevæsen. At han selv var en ualmindelig dygtig Lærer, der hurtig vandt baade Børnenes Hengivenhed og Forældrenes Tillid, er almindelig erkendt, og Monrad, der som Overskoledirektør fik Lejlighed til at overvære hans Undervisning, udtalte ligefrem, at Berg var den ypperste Lærer, han havde truffet paa sin Rejse. Berg nøjes dog ikke med selv at røgte sin lovlige Gerning, men udfoldede desuden et stort Arbejde for at sætte sine Fremskridtstanker igennem. Han faar en Haandgerningsskole i Gang for Skolepigerne og en Laanebogsamling for Byens Ungdom, og den Aftenskole, som han fra 1854 holdt for konfirmerede Haandværkslærlinge, blev den første Spire til den senere tekniske Skole. Ved Siden heraf faar han ogsaa Tid til andet Arbejde. Han følger ivrig det politiske Liv og læser flittig de frisindede Hovedstadsblade »Fædrelandet« og »Dagbladet«; ja selv Rigsdagstidende viser han ikke tilbage for at studere og følger saaledes med Opmærksomhed Forhandlingerne om Skolevæsenets Ordning 1855—56, som han efter eget Sigende i et Brev har »ædt og drøvtygget«.

Han begynder ogsaa selv at skrive i Bladene og indlader sig 1856 frejdigt i en Pennefejde med Orla Lehmann, som da var Amtmand i Vejle Amt, om Ordningen af Kolding højere Skole, der skulde afløse Latin-

skolen. Berg hævder i denne Sag en udpræget demokratisk Opfattelse, idet han vil bruge de Midler, som blev til Raadighed, til en Overbygning paa det almindelige Skolevæsen, og man sporer allerede den fremtidige politiske Kraft, hvad Lehmann ogsaa har Øje for. Sin egen Skolegering holder Berg fri for al Politik, og man faar et ægte Udtryk for hans dybe Følelse for Lærervirksomhedens Betydning, naar han mange Aar efter ved Festen i Kolding 18. Decbr. 1874 (i Anledning af hans 45 Aars Fødselsdag, da hans Vælgere til Tak for hans 10 Aars Tjeneste gav ham et Gulduhr og en Pengesum) udtaler: »Større Glæde og indre Velsignelse har jeg ingensinde hentet af min egentlige personlige Gerning end i de Aar, jeg har været Lærer her i Byen.«

Berg har i sine yngre Aar tit udtalt sig med stor Begejstring om Lærerkaldet og den Tilfredsstillelse, det rummer for Udøveren; men den politiske Interesse har tidlig faaet Tag i ham. Allerede 1853 skriver han i et Brev: »Politik er mit Hovedstudium«, og i de følgende Aar vækkes hos ham Sansen for de offentlige Anliggender mere og mere. Han er ret radikal i sociale Spørgsmaal, men mindre i de rent politiske, og hører i denne Tid nærmest til det nationalliberale Parti, men fjærner sig derfra under Paavirkning af »Dannevirkeforeningen« 1861, og da han i Sommeren samme Aar for første Gang tager Del i Forberedelserne til et Folketingsvalg, er det med Ønsket om at faa Professor Flor valgt i Kolding-Kredsen. At han i disse Aar jævnlig optræder som Taler ved Grundlovsfester og andre offentlige Møder, bør ogsaa nævnes.

1861 indtræder væsentlige Ændringer i hans Livsforhold. 22. Maj gifter han sig med Maren Bertelsen, Datter af en Gaardejer i Starup, hvem han allerede havde lært at kende som halvvoxen Pige, den Gang han var Huslærer hos hendes Slægtning, Henriksen paa Skovgaard, og i Efteraaret faar han Embedet som Førstelærer paa Bogø, hvortil han siden var knyttet i en Aarrække. Ogsaa her udfolder han sin fulde Arbejds-kraft, ikke alene for at forbedre Øens Skolevæsen ved en ændret Skoleplan, men ogsaa for at op hjælpe Øen paa andre Maader. Ligesom i Kolding faar han her oprettet en Haandgerningsskole for Pigerne og en Bog-samling, grundlægger først en Sømandsskole og senere (1866) en egentlig Navigationsskole, som i Tidens Løb har uddannet en stor Mængde af Landets Skibsførere, og skaffer Øen baade en Telegrafstation og en meteorologisk Station. Endelig var han 1871—75 Sogneraadets Formand, ligesom han senere var et virksomt Medlem af Byraadet i Hillerød. Den varme Iver og den Dygtighed, hvormed han saaledes næsten »landsfaderlig« tager sig af Øens Tarv, og det venlige Forhold, som han indtager til alle dens Indbyggere uden mindste Hensyn til politiske Meninger — Bogø var netop for Berg en fredlyst Plet —, medførte, at man halvt for Spot, men ogsaa halvt i Beundring kaldte ham »Kongen paa Bogø«. Det var sikkerlig ogsaa med Overvindelse, at Berg skiltes fra Bogø, idet han 1874 tog sin Afsked som Skolelærer hellere, end han vilde modtage en Tilrettevisning af Skoledirektionen for sin politiske Optræ-

den. Men paa dette Tidspunkt havde han ogsaa i snart 10 Aar haft en Tumleplads for sine Evner.

Det var jo naturligt, at en Mand med hans overordentlige Arbejds-kraft og Arbejdslyst, hans Iver for Fremskridt og hans Sans for det offentlige Liv maatte føle sig kaldet til Lovgiver-Virksomheden, og man maa snarere undres over, at han ikke tidligere søgte ind paa denne Vej. Men da Kaldelsen kom, greb han straks til. Efter Opfordring af gamle Venner i Kolding-Kredsen stiller han sig 30. Jan. 1865 — paa Grund af de tyske Troppers Besættelse holdtes Valget saa sent — til Valg til Rigsraadets Folketing og vælges med stort Overtal. Nogle Dage efter er han i København, hvor han kommer tidsnok til at deltage i Afstemningen over Grundlovsudkastets Overgang til 2den Behandling. Berg stemte i Modsætning til J. A. Hansen, Høgsbro, G. Winther o. fl. for Sagens Fremme, og tager saaledes resolut Stade paa den Side, hvor han bliver staaende under hele denne Sags Forhandling: han ønskede et positivt Resultat, og han ønskede det snarest.

Der kan ingen Tvivl være om, at Berg helst vilde have haft Juni-grundloven vedtaget uforandret. I sin Tale ved 3die og sidste Behandling i Rigsdagens Folketing 1½ Aar senere erklærer han, at det var og er stadig hans Overbevisning, at dette vilde være det bedste, thi *det er Folkets moralske Berettigelse: at komme i Besiddelse af Juni-grundloven uforandret*. Han tror imidlertid ikke paa Muligheden af at gennemføre dette, og han stemmer for den gennemsete Grundlov i Tillid til, at den kan bruges, og at Folketinget dog vilde være i Stand til at bevare den overvejende Indflydelse paa Lovgivningsarbejdet, hvilket for ham var det vigtigste. Uagtet der var god Konsekvens i Bergs Holdning i Grundlovs-sagen, og den slet ikke var overraskende, set paa Baggrund af hans tidligere politiske Optræden — fører man Linierne for hans senere Virksomhed tilbage til dette Punkt, forbavses man mere — vakte hans Afstemning ikke udelt Bifald hos hans Vælgere. Enkelte af hans bedste Venner vendte sig fra ham, bl. a. gamle Dalgas. Ved Valget i Oktober 1866, efter den nye Grundlovs Ikrafttræden, stillede den senere bekendte Politiker Thomas Nielsen sig imod ham, men Berg sejrede med stort Overtal og var senere indtil sin Død Folketingsmand for Vejle Amts anden Kreds.

Berg var saaledes kommen godt over det Skær, paa hvilket en saa gammel erfaren Politiker som J. A. Hansen løb sin Skude paa Grund, og i det hele taget maa Bergs Debut i det politiske Liv betegnes som særdeles lovende. Man synes vel til at begynde med at have mere sig lidt over den lyshaarede Skolelærer med Brillerne og Noterebogen, som blev benyttet med en saa enestaaende Udholdenhed, at det nok kunde virke irriterende. Ældre overlegne Medlemmer som C. V. Rimestad forsøgte ogsaa at slaa sig til Ridder paa ham, men Berg forstod at bide fra sig, og hans Slagfærdighed og især hans Dygtighed skaffede ham hurtigt Respekt i Tinget. Skønt Berg mødte med endog særdeles gode Forudsætninger for at deltage i Rigsdagsgerningen, udfoldede han fra den første

Dag en kolossal Flid. Det var hans Ærgerrighed at vide mere end alle andre, og ved vedholdende Arbejde skaffede han sig ogsaa snart en politisk Erfaring, som en gammel Rigsdagsmand kunde have misundt ham. Han havde en enestaaende Evne til at tilegne sig selv de mindste Enkeltheder i en Sag, holde dem klart ude fra hinanden og huske dem. Dette gav ham en umaadelig Styrke i Ordskiftet og var ham til stor Nytte i hele hans Rigsdagsgerning. Allerede i de første Aar tog han stærkt Del i Forhandlingerne, særlig om Finansloven, i hvis Kolosseum han følte sig hjemme som i sin egen Stue, og om Hærloven af 1867, paa hvis Affattelse han øvede ikke ringe Indflydelse. Særlig kæmpede han imod

C. Berg (1865)

al Slags Stillingsvæsen, for at Værnepligten i Sandhed kunde blive almindelig. Landkommunalloven af 1868 stemte Berg imod, uden Hensyn til dens andre Fortrin, fordi han ikke vilde gaa med til at give den højstbeskattede Femtedel af Vælgerne (altsaa Gaardmændene) Ret til at vælge den større Halvdel af Sogneraadet: det maatte være nok, at de fik den mindre Halvdel. Berg har aldrig ret forstaaet den Kunst at læmpe sig frem i smaa Tag og at kæmpe sig frem med smaa Fremskridt.

I disse første Aar hengav Berg sig nærmest til den saglige Politik, der ogsaa stemmede bedst med hans egen Arbejdslyst. Han sluttede sig fra første Færd til »det nationale Venstre«, der fortrinsvis omfattede

Grundtvigianerne, og han kæmpede med Iver og Kraft baade mod »Oktoberforeningen« — Sammenslutningen mellem store og smaa Bønder — under J. A. Hansen og mod Tschernings gamle Tilhængere under G. Winthers Ledelse. Særlig fulgte han den første som hans onde Samvittighed paa hans Folkemøder paa Lolland og Falster. Men for at vinde et Grundlag for sin Tanke om et stærkt Folketing, der kunde bære Landets politiske Udvikling, gik han senere med til en Sammenslutning med begge disse Grupper, der 1868 havde slaaet sig sammen til »det folkelige Venstre«, og i Sommeren 1870 lykkedes det, vistnok nærmest Balthasar Christensen og Høgsbro, at danne »det forenede Venstre«, for hvilket Berg blev om ikke egenlig Fører, saa dog dets vigtigste Ordfører.

Man kan tænke sig, at han har næret det Haab, at hans egen Flok — skønt Mindretal — ved sit højere Livssyn kunde vinde Overtaget over de mere smaatskaarne, men ogsaa mere nøgterne, J. A. Hansens og G. Winthers Følgesvende, og det lykkedes jo ogsaa snart at trænge den sidste ud af Partiet, medens hans Mænd forblev indenfor. J. A. Hansen

holdt sig vistnok iblandt Lederne for det samlede Parti, men trængtes umiskendelig i Skyggen af dets unge Ærgerrighed Berg. Rammerne var saaledes skabte, men nu gjaldt det, at Folkets egen Kraft fyldte dem, og det var i Kampen for dette Maal, Berg fik Lejlighed til at lægge sine betydeligste Egenskaber for Dagen. Medens han som Partileder savnede Evnen til at skabe en Kærne af dygtige Mænd om sig, for selv at blive »den første mellem Ligemænd«, har han derimod haft sin Styrke overfor de menige Vælgere, som Agitator til at vække dem og som Organisator til at samle dem om Partiets Fane. Hvad han saaledes har udrettet, giver Klang til Drachmanns Ord ved hans Død:

»den sidste store Bondekraft,
som dette Bondeland har haft«.

Hvad Berg vilde, var at sikre Venstre et Flertal i Folketinget, og det lykkedes ham ved en personlig Kraftudfoldelse, hvortil man ikke før havde set Mage. Han gennemrejste Jylland fra Syd til Nord, paa Kryds og tværs, uden at lade nogen Egn uforsøgt, og han stampe ved sine Møder en hel ny Vælgerhær op af Jorden. Man spottede hans Rejsefærd — de 600 Mile — ligesom man havde spottet hans ihærdige Læsning af Rigsdagstidende i sene Nattetimer paa Christiansborg; men da Maalet var naaet, og Venstre ved Valgene 1872 havde vundet Flertal, forstod man ogsaa, hvilken Kæmpekraft der boede i Christen Berg.

Og den samme Virksomhed udfoldede han mange Gange senere i større eller mindre Stil, snart foran nye Valg, snart mellem Samlingerne, altid vækkende politisk Liv og Sans hos nye Mængder af Vælgere, og skønt man selvfølgelig ikke kan tilskrive ham hele Æren, har han dog haft en væsenlig Del i, at Tallet paa de stemmende Vælgere, som ved det afgørende Valg om Grundloven i Sommeren 1866 kun var lidt over to Femtedele, i de sidste Valg før Bergs Død var vokset til syv Tiendedele. Bergs Evne til at vinde en stor Forsamling har sikkert staaet i Forbindelse med hans sjældne Evner som Lærer. Hans Veltalenhed var ikke ligefrem besnærende, hans Ordkunst ikke fremragende, hans Foredrag bredt og stærkt docerende; men medens han i Rigsdagen jævnlig virkede trættende, forstod han overfor den store tilfældige Forsamling at skabe Tillid og Tro paa den Sag, han talte for. Han havde derhos den for en Folkehøvding uvurderlige Gave at kunne huske sine tro Mænd — ligesom Læreren sine Skolebørn — ikke alene deres Navne og Skikkelser, men ogsaa Enkeltheder af deres personlige Forhold, og han knyttede dem derved til sig i venskabelig Forstaaelse, som senere holdtes vedlige ved hans udstrakte Brevveksling.

Berg nøjedes dog ikke med at tale. Omtrent samtidig med, at han aabnede sit første politiske Felttog iblandt Vælgerne, stiftede han sit første Blad »Kolding Folkeblad« (18. Decbr. 1871), og havde saaledes skaffet sig et stadigt Meddelelsesmiddel overfor Offentligheden. I Oktbr. 1873

begyndte »Morgenbladet«, det første Venstreblad i København, og heri tog Berg ligeledes Del (fra Nytaar 1881 var han dets egenlige Leder, selv om V. Hørup og Edv. Brandes varetog Redaktionen). Aaret efter grundlagdes »Frederiksborg Amts Avis« — for at opdyrke en af »de døde Pletter« — og efterhaanden kom endnu et Dusin Blade til, dels i Vestjylland, dels paa Sjælland, hvad der selvfølgelig stærkt øgede hans Indflydelse i Landet.

Hvis vi virkelig skulde skildre Bergs politiske Liv, maatte vi jo skrive en Udsigt over Danmarks politiske Historie fra 1872 indtil hans Død

Bergs Arbejdsværelse (1891)

1891, og dertil er her hverken Sted eller Lejlighed. Det maa være nok at fremhæve Grundtrækkene. Han var 1872—77 Ordfører for Finansudvalget og 1883—87 Folketingets Formand. I den første Stilling søgte han i Foraaret 1873 at fremkalde Finanslovens Nægtelse for straks at hævde Læren om, at Folketingets Flertal skulde raade over Ministeriets Sættelse; det lykkedes ikke, da Partiets Flertal vragede saa voldsomt et Middel, men hans Agitation i Sommerens Løb tvang Flertallet til at bøje sig for Mindretallet. Forsøget gentoges da i Efteraaret, men førte ikke til noget. Da Valgene 1876 havde ødelagt Mellempartiet og drevet dets Rester over til Højre, fremkaldte Berg i Foraaret 1877 Finanslovens Sprængning og dermed det første Provisorium, og da han i Novbr. s. A. ikke vilde gaa med til at hele Skaden og komme ind i normale Forhold — »gaa aldrig paa Akkord med Uretten« var jo hans Valgsprog — fremkaldtes derved det forenede Venstres Spaltning i det mo-

derate og det radikale («Folketingets Venstre»), for hvilket sidste han nu blev Leder.

Skønt begge Grupper i Virkeligheden gik sammen i Kampen mod Ministeriet, brugte han dog de nye Valg i Januar 1879 til at føre et hæftigt Angreb paa det moderate Venstre: »hellere en Højremand end en moderat« var ligefrem Parolen. Det lykkedes ham ogsaa at faa sin egen Gruppe forstærket, og han vilde nu søge at generobre Finansloven for Folketinget ved forud at gøre væsentlige Indrømmelser til Landstingets formentlige Ønsker; men ved sin Bevilling af de 6 store Kanoner 1879 drev han en Del af sine Tilhængere bort, og han svækkede yderligere sin Stilling ved sin Holdning overfor Hærloven 1880 og den militære Straffelov 1881, idet de begge afgjordes af det moderate Venstre i Forening med Højre. Han maatte derfor søge Forstaaelse med Venstres anden Fløj og indledede i Forbund med dem »Visnepolitikken« 1882, hvorved Ministeriets Stilling efterhaanden skulde undergraves. Snart efter gik han endnu et Skridt henimod sine tidligere Modstandere, idet han ved Nytaarstid 1884 trængte Hørup ud af »Morgenbladets« Redaktion, og i November s. A. sprængte han endog sin egen Gruppe for at grundlægge »det danske Venstre« sammen med Fr. Bojsen. Berust af den samlede Oppositions store Valgsejr i Juni 1884, der syntes at varsle en lignende Sejr som den, Venstre samtidig vandt i Norge, lod han i Vinterens Løb Holstein og Hørup yderligere beskære Finansloven, der allerede i April 1884 efter Christoffer Hages vittige Udsagn havde faaet Skikkelse af »en barberet Pudelhund«, og gjorde derved et Brud med Landsting og Regering uundgaaeligt. Det synes, som om Berg i sidste Øjeblik vilde søge at undgaa Faren, men da var det for silde. Partiet havde gaaet altfor vidt til at kunne gøre et Tilbagetog uden stor Ydmygelse, og saaledes gled man ind i det nye Provisorium, der varede i hele ni Aar, altsaa længer end Bergs egen Levetid.

Derved opnaaedes visselig en Sammenslutning af hele Venstre, og Berg blev Partiets Enhedsmærke. Paa sin politiske Agitationsrejse i Jylland i den følgende Sommer fremkaldte han det bekendte Optrin i Holstebro, som bag efter paadrog ham et halvt Aars Fængselsstraf, men ogsaa skaffede ham enestaaende Beviser paa, hvor stor hans Folkeyndest var: Sømmenskjud af 45,000 Kr. i Sølvbryllupsgave, Folketoget fra København til Helsingør paa 16 Dampskibe efter hans Løsladelse og

C. Berg (1882)

den tilsvarende Fest i Kolding. I Virkeligheden var hans Magt paa Tinge dog undergravet, og allerede i Marts 1887 saa han sig nødt til at opgive Formandspladsen, fordi Bojsen og Hørup uden hans Vidende havde forsøgt Forhandlinger med Ministeriet. Kort efter trak han sig ud af Partiet med kun 8 trofaste Tilhængere. Han forsmaaede at bruge det agrariske Lokkemiddel, som Holstein og Hørup prøvede 1888 for at vinde Godsejernes Tilslutning til et politisk Forlig: han vilde ikke forurette Smaakaarsfolk ved at forbyde Brugen af Kunstsmør. Alligevel vandt han ved Valgene 1890 en Fordobling af sin Styrke og fik baade J. C. Christensen og Anders Nielsen valgte ind i Tinget, og endnu sin sidste Levedag 27. November 1891 var hans Tanker optagne af de Valg, der ventedes 1892, og som formentlig vilde bringe ham ny Forstærkning.

Naar man overser Bergs politiske Liv, er det jo egenlig kun en Række Nederlag, som følger efter kortvarige Sejre, og dets Betydning bør maales efter den Virkning, det har efterladt: Udbredelse af politisk Sans — og særlig i Venstre-Retning — i store Dele af Folket, som hidtil laa næsten døde. Ellers kan man kun beklage, at saa ypperlige Evner, der syntes egnede til et stort Arbejde for Fremskridt og nye Indretninger, ved Tidernes Ugunst fortrinsvis brugtes til at bygge Partier op og til at rive dem ned igen. Hans Styrke og hans Svaghed laa Side om Side ved hinanden: hans urokkelige Tro paa sin Sags Retfærdighed og paa dens endelige Sejr, og hans ligesaa urokkelige Selvtillid og Forvisning om, at han altid selv havde Ret. Skønt hans Lære om Folkets Selvstyre hvilede paa Forestillingen om, at Flertallets Vilje faldt sammen med Folkets, var han selv ingenlunde til Sinds at bøje sig for sit Partis Flertal, naar dets Meninger ikke faldt sammen med hans egne. Medens han i personlig Omgang var elskværdig og venuesæl, var han som Partifører herskesyg og selvraadig, samt brød sig ikke om at have selvstændige Enere om sig. Han, der i sin Ungdom (1852) forargedes over, at Professor Krieger var fortrængt fra Rigsdagen af »en Rugaard«, tog en Menneskealder senere godt til Takke med Rigsdagsmænd, hvis bedste Evne var den »at kunne stemme Nej til Provisorie-Ministeriet«.

Man kunde sige om ham, som det blev sagt om en anden Stormand af helt anden Art, at han var stor i Fortrin og stor i Fejl; men med sine Fejl og sine Fejlgreb var han dog en stovt Skikkelse, som længe vil mindes, og som fortjener at mindes. Det følte ved hans pludselige Død 28. November 1891, at en betydelig Mand var gaaet bort, og det gav sig til Kende ved hans Jordefærd først i København og senere i Kolding, ligesom det senere har faaet sit ydre Udtryk ved de Mindesmærker, der rejstes over ham paa Bogø 1897, ved Bovbjerg 1902 og i Kolding 1906. Omstaaende Billede forestiller Afsløringen af det sidste, nemlig Billedhugger Rasmus Andersens store Broncestatue af Berg paa Jernbaneplassen, hvortil der 2. September 1906 samledes 25—30,000 Mennesker fra nær og fjærn. Her mødtes hans mangeaarige trofaste Tilhænger *Madsen Mygdal*

og hans politiske Arvtager, *J. C. Christensen*, daværende Konseilspræsident. Det blev den sidste, som holdt Festtalen.

Medens der selvfølgelig ikke her kan dvæles ved Bergs Stilling til de mange saglige Spørgsmaal, der i Aarenes Løb bragtes paa Bane, vil det dog være urimeligt, om vi undlod kortelig at omtale hans Optræden i selve *Skolesagen*. Han blev 1873 Medlem af det store Skoleudvalg og hørte til dets Flertal: Høgsbro skrev Betænkningen, og Berg sluttede sig til dennes udpræget grundtvigske Opfattelse, at alskens Skoletvang var urimelig og til mere Skade end Gavn, og at Undervisningen kun

Bergs Statue i Kolding afsløres 1906

kunde trives ved fuld Frihed. Det var Forældrene, hvem Ansvaret for Børnenes Skolegang paahvilede, og hvis Raadighed overfor Børnene burde hævdes; derfor burde de frie Skolers Udvikling afgjort fremmes, medens Statsmagten kun kunde kræve et Lavmaal af Kundskaber og Færdigheder. Det gejstlige Tilsyn med Skolerne skulde bortfalde, og Religionsundervisningen overlades Præsterne. Kommunernes Indflydelse paa Skolens Ordning skulde væsentlig udvides, og en Del af Lærernes Lønning udgøres af Skolepenge for Børnene; disse Skolepenge skulde udredes af Kommunen og følge med Børnene, forsaavidt Forældrene foretrak de frie Skoler for de offentlige.

Der kom som bekendt intet Udbytte af denne Forhandling; dels var de enkelte Synsmaader om Skolevæsenets rette Udvikling saare afvigende fra hinanden, dels var man i Venstre altfor uvenlig stemt imod

Hall til at ville indlade sig i Underhandlinger med ham. I de følgende Aar gik det ikke Fischer en Smule bedre med hans Lovforslag, og 1880 fremsatte Berg selv et Forslag, væsentlig udarbejdet med Betænkningen fra 1873 som Grundlag; han gentog det i Samlingen 1880—81 sammen med Tang, men paa dette Tidspunkt var de politiske Forhold endnu ugunstigere for Sagens Fremme end 8 Aar tidligere, og Berg kom derfor ikke til at yde noget Bidrag til Udarbejdelsen af en ny Folkeskolelov, hvad man ellers havde haft god Grund til at vente.

I de 27 Aar, der hengik fra Bergs Indtrædelse i det offentlige Liv indtil hans Død, var der selvfølgelig efterhaanden en hel Mængde Skolelærere i Rigsdagen — og især i Folketinget —, men for ikke faa af dem var Rigsdagsgerningen kun af kort Varighed og af ringe Betydning. Saaledes valgtes *A. Dahl*, Skolelærer i Aale 1851—81 og desuden Leder af en Pige højskole samme Steds 1869—92, til Folketingsmand for Skanderborg Amts 3. Kreds i Sommeren 1866, men kun for at stemme mod den gennemsete Grundlov. Før ham var Bornholmeren *Andreas Hjorth*, som 1849 blev Lærer ved Borgerskolen i Rønne og fra 1872 indtil sin Død 1904 var Førstelærer, og som desuden var mangeaarigt Medlem af Bornholms Amdsraad og Rønne Byraad, 1864—66 Folketingsmand for Bornholms 1ste Kreds baade i Rigsraadets og Rigsdagens Folketing, hvor han stemte for den nye Grundlov. Ligeledes havde Færingen *Johannes Petersen*, Fader til den nuværende Provst paa Færøerne Frederik Petersen, Sæde i Folketinget 1864—66. Han var Degn i Næs paa Østerø 1840—88, samt Lærer her 1840—54 og paany 1871—94 (i Mellemtiden var der ingen Almueskole paa Færøerne), og desuden Lagtingsmand 1863—90; han stemte ligeledes for den nye Grundlov.

Af noget længere Varighed var *A. C. Hansens* Rigsdagsvirksomhed. Han var Skolelærer i Gunslev paa Falster 1858—1903 og stillede sig i Maj 1865 til Rigsraadets Folketing imod Monrad; efter dennes Bortgang i Novbr. s. A. valgtes han baade til Rigsraadets og Rigsdagens Folketing, samt stemte for den nye Grundlov. Derefter valgtes han paany 1866, men faldt igennem ved Valget 1869. Derimod var Skolelærer *J. H. Jagd* fra Tommerup kun Folketingsmand eet Aar, 1868—69. Han blev visselig valgt igen 1872, men hans Valgbrev forkastedes, fordi han, oprørt over en Herredsfogeds haarde Fremfærd, havde rettet et voldsomt Angreb paa hans hele Embedsførelse uden at kunne godtgøre sine Beskyldninger, og derfor 1870 af Højesteret dømtes til 3 Maaneders Fængsel; han havde 1870 udgivet »Grundtræk til en ny Ordning af Folkeskolevæsenet« og var senere Bestyrer af en privat Skole paa Frederiksberg indtil sin Død 1898.

Valgene 1872 gjorde Ende paa tre Skolemænds politiske Løbebane, nemlig *Frølund*, *Rugaard* og *A. M. Poulsen*: den sidste var Svigersøn af J. A. Hansen og siden 1863 Lærer ved Københavns Skolevæsen. Han var 1865 bleven valgt til Rigsraadets Folketing og Juni 1866 til Rigs-

dagens imod den daværende Indenrigsminister Estrup, samt senere genvalgt. Han havde ligesom Frølund og Rugaard sluttet sig til »Oktoberforeningen« og gik 1870 ligesom de over til »det forenede Venstre«; men det varede ikke længe, før de kom paa Kant med Partiets Ledere, og de to første blev ligesom Lars Dinesen og N. Hansen udstødte derfra, medens Poulsen frivillig udtraadte og siden ligesom de bekæmpedes ved de nye Valg. J. A. Hansen selv slog Haanden baade af sine to gamle Meningsfæller og af sin egen Svigersøn. Skuffelsen over det lidte Nederlag fremkaldte Sindssyge hos Poulsen og endnu samme Aar hans Død.

Vi kommer nu til tre jydsk Skolelærere, alle med Navnet Jensen. Den første, *Jakob Jensen*, var 1847—82 Lærer i Sall, Hovlbjerg Herred, og fortrængte 1867 den bekendte Grosserer Alfred Hage fra Randers Amts 1ste Valgkreds, men faldt allerede 1869 selv igennem her og ligeledes to Gange senere. Den anden, *Jens Peter Jensen*, tog 1840 Eksamen med Udmærkelse og fulgte 1842 sin Fader som Lærer i Torslev i Øster Hanherred, hvor han forblev indtil sin Død 1885. Han var desuden en yndet Taler ved Folkefester og flittig Deltager i Skolemøder, samt 1846—71 Sogneforstanderskabets Formand; 1870—76 var han Folketingsmand for Hjørring Amts 5te Kreds. Den tredje, *Niels Jensen*, var oprindelig Landsbyskrædder, men blev efter Undervisning af Lars Bjørnbak 1864 Seminarist og var derefter Lærer først i Aabo og senere i Dyngby (begge i Aarhus-Eggen), samt en flittig Medarbejder af Bjørnbaks Blad »Aarhus Amtstidende« og trofast Tilhænger af hans politiske Retning. Han valgtes 1872 i Skjoldelev-Kredsen og genvalgtes ved to følgende Valg, men da han ved det forenede Venstres Spaltning 1878 sluttede sig til den moderate Side, blev han 1879 fortrængt af den radikale Gaard-ejer Hummeluhr. Baade han og J. P. Jensen fik 1873 Sæde i Skoleudvalget og hørte til dets Flertal.

Til dettes Mindretal, der stillede sig venlig overfor Halls Lovudkast, hørte derimod *Kr. Fjord*, en Broder til den navnkundige Docent Fjord. Han var 1849 blevet sin Faders Eftermand som Skolelærer i Gammel-sogn paa Holmsland og havde denne Stilling indtil sin Død 1879; han var 1864—66 Folketingsmand for Ringkøbing Amts 1ste Kreds og 1869—76 for Ribe Amts 2den Kreds, samt hørte til Mellempartiet. Han fortrængtes af *A. Hviid*, som 1862—82 var Lærer i Odder, og som senere med stor Dristighed gav sig ind paa forskellig litterær Virksomhed (udgav 1882—87 Ugebladet »Danmark« og 1890—97 »Skolebladet« m. m.), skønt han aldeles savnede Forudsætningerne dertil. Heller ikke som Rigsdagsmand havde han nogen Betydning: han hørte fra første Færd til det forenede Venstre, men sluttede sig 1879 til det radikale Venstre og forblev i denne Gruppe under Hørups Ledelse, da Berg skilte sig derfra 1884. Dette var vel Grunden til, at han 1887 fortrængtes af en trofast Tilhænger af Berg, den bekendte Sagfører Hansen i Kolding.

Med Undtagelse af denne Undermaaler var alle de Skolelærere, som i dette Tidsrum tog Del i det politiske Liv, flinke og dygtige Mænd, om-

end ikke betydelige Politikere. Dette gælder saaledes om *Thisenius Kruse*, der 1846 tog Seminaristeksamen ved Snested med Udmærkelse og 1847—48 brugtes af Forstanderen, Ludvig Chr. Müller, som Andenlærer ved Seminariet. Efter at have haft nogle mindre Embeder var han 1862—90 Lærer i Greve nærved Roskilde, men allerede 1850 tog han paa Skolemødet i Aarhus Ordet for en levende Børneundervisning, og 1872 udgav han et Par Smaaskrifter om Tangs Forslag til Omdannelse af Almueskolen paa Landet. Han var 1873—78 Folketingsmand for Ribe Amts 1ste Kreds og fulgte nærmest Berg. *Christen Pedersen* var Soldat (Dragon), inden han blev Seminarist, og viste da som Underkorporal

Jørgen Hansen, Ølstykke

Dristighed til at værges sine Kammerater imod Underofficerernes Raahed og Mishandling. Han blev 1859 Lærer i Vester Ulslev paa Lolland, fortrængte 1869 Fr. Barfod fra Saksjøbing-Kredsen, som han havde haft i 16 Aar, og holdt den selv indtil 1879. Endnu 1880 søgte han sammen med Alberti og Tauber at vedligeholde Femtejuni-Folkeforeningen, som J. A. Hansen havde stiftet en Snes Aar tidligere.

Hans Jørgen Hansen var Søn af en sundevedsk Arbejdsmand, men af gammel vestjydsk Skolelærerslægt, og blev straks efter sin Eksamen ved Blaagaards Seminarium 1863 ifølge Tangs Anbefaling kaldet af Enkedronning Caroline Amalie til Lærer i Sir ved Holstebro (hun havde ladet

Skolen bygge og havde derfor Kaldsret). Han gav Stødet til Aftenskolenes Udbredelse i Vestjylland, viste stor Iver for Husflidens Fremme, for Havedyrkning og Beplantning, virkede ogsaa for Skyttesagen og var i det Hele virksom for Egnens Udvikling, ogsaa i politisk Henseende. Han var derhos at se til en statelig Mand, høj af Vækst og vel en af de kønneste Mænd, der har siddet paa Tinge. Selv blev han 1881 Folketingsmand for Holstebro-Kredsen, fulgte oprindeligt Berg, men forblev 1887 i det forhandlende Venstre og fortrængtes derfor 1890. Hans Navnefælle *Jørgen Hansen*, Lærer i Ølstykke siden 1860, havde en lignende politisk Skæbne. Han valgtes 1881 i Svendborg Amts 2den Kreds som Tilhænger af Berg og fortrængtes ligeledes 1890, fordi han blev det forhandlende Venstre tro. Han har dog især haft Betydning for Udviklingen af Brugsforeningerne, fik 1867 stiftet en saadan i Ølstykke (den anden i Landet) og blev 1884 Næstformand og 1889 Formand for Fællesforeningen af Sjællands Brugsforeninger; som under hans Ledelse fik en stærk Fremvækst og mere end firedoblet Omsætning; efter Sammen-

slutningen med de jydskke Brugsforeninger 1896 var han Næstformand i den nye Organisation indtil 1910. Aaret efter, 22. April 1911, døde han, 74 Aar gammel. Den Mand, han 1881 fortrængte fra Folketinget, var Friskolelærer *Kristian Stenbæk*. Han var uddannet paa Kolds Højskole og ledede 1865—82 en Friskole i Ormslev i Vestsjælland samt 1882—87 en lignende i Elmelunde paa Møn; han havde ogsaa taget virksom Del i Arbejdet for Skyttesag og Brugsforeninger, og blev efter sin Skolegerning Redaktør ved flere Provinsblade. 1876 var han kommen ind i Rigsdagen og hørte til det moderate Venstre. Endnu kan nævnes *Hans Sørensen*, som 1860—64 havde været Skolelærer i Angel og derefter blev Lærer i Bret nær ved Horsens, samt 1873 indtil sin Død 1884 var Folketingsmand for Vejle Amts 5. Kreds og Tilhænger af Berg, og *Lars Jørgensen*, som 1865 blev Lærer i Birket paa Lolland og 1885 afskediget for sine Udtalelser imod Minister Scavenius; han var ikke alene en ypperlig Lærer og Kirkesanger, men fik ogsaa ved et Møde i Sorø 1892 for sin Veltalenhed Skudsmaal af Bjørnson som en »Ordets Kunstner«. Han valgtes 1881 i Maribo Amts 1ste Kreds, men kunde ikke holde sig ved det næste Valg 3 Aar senere.

Thomas Nielsen

Efter saaledes at have gennemgaaet Rækken af de Mænd, hvis Rigsdagsgerning kun har været kortvarig eller ikke har sat dybere Spor, vil vi nu gaa over til at omtale de Skolelærere, som i det Berg'ske Tidsrum har indtaget en vigtigere politisk Stilling og øvet en større Indflydelse. Her støder vi først paa Navnet *Thomas Nielsen*. Han var født 13. November 1838 i Sønder Lem, et Par Mil øst for Ringkøbing i Hedeegnen, af en gammel anset Bondeæt, var først Omgangsskolelærer og blev 1860 Seminarist fra Jelling. Han blev derefter Lærer i Øster Bording ved Silkeborg, hvor han kom i Forbindelse med Hostrup, og blev i Foraaret 1862 Redaktør af »Silkeborg Avis«. Han optraadte samme Aar som Taler ved Grundlovsfesten paa Himmelbjærget — var efter Sigende »Dagens Helt« — og sendtes i Efteraaret af Michael Drewsen til Herning-Egnen for at fremme Blixen-Fineckes Valg til Folketinget. Snart efter forflyttedes han til Birk nærved Herning og virkede her som Lærer indtil 1877, stiftede desuden 1867 Hammerum Folkehøjskole, som han styrede i 3 Aar, ligesom en halv Snes Aar senere Realskolen i Herning, som han bragte i god Gang og styrede indtil 1883. Ogsaa fremtraadte han tidlig som politisk og religiøs Foredragsholder og forstod at vække Liv i denne hidtil døde Egn.

Endvidere stiftede han 1865 »Vejle Amts Folkeblad«, der allerede 1869 fik en Aflægger »Herning Folkeblad« og senere et Par andre, og som vandt stor Udbredelse og Indflydelse. Allerede 1864 søgte han — men forgæves — Valg til Folketinget imod Stiftamtmand Trampe i Herning-Kredsen, og det gik ikke bedre, da han 1866 søgte at fortrænge Berg i Kolding. Derimod valgtes han 1869 i Vejle og holdt Kredsen her under gentagne Kampe indtil 1887, da han gik over i Landstinget. Han kom tidlig til at spille en Rolle, blev allerede 1872 Medlem af Finansudvalget og Aaret efter af »det forenede Venstre«s Bestyrelse. Han viste en lignende Flid som Berg til at sætte sig grundig ind i Sagerne, ja vandt endog Øgenavnet »det vestindiske Medlem« for sin Indsigt i disse Øers særlige Forhold.

I de første Aar var han en af Venstres heftigste Talere, voldsom og bitter i sine Udfald mod Ministrene (særlig Hall) og villig til de yderligste Skridt (støttede i Foraaret 1873 Berg i Spørgsmaalet om at nægte Finansloven); men han var altfor meget en Arbejdets Mand og altfor ærueelig i sin Opfattelse til at kunne tilfredsstilles alene ved storpolitisk Agitation uden positivt Udbytte for Folkets almene Udvikling. Han tog allerede i Efteraaret 1877 virksom Del i at fremkalde Aftalen med Højre om at skaffe den provisoriske Finanslov ud af Verden, ligesom han i sine sidste Aar var med at forberede og afslutte det politiske Forlig 1894. Hovedformalet for hans politiske Arbejde var at højne Smaaafkøbs Stilling og at drage Omsorg for dem, der ellers var paa Livets Skyggeside. Ved et Lovudkast om Understøttelseskasser 1875 gav han Stødet til Nedsættelse af den store Arbejderkommission og forberedte de senere Forslag om Alderdomsunderstøttelse. Ligeledes rejste han først (1878) Spørgsmaalet om Kreditforeninger for Husmænd, samt var en varm Talsmand for Statstilskud til Aandssvageanstalterne, til Børnehjem og andre humane Formaal. Fremdeles virkede han for Udviklingen af Skolevæsenet paa alle Trin, for Statshjælp til Realskolerne saa vel som til »Bondestudenterne«, for Seminariernes Forbedring og for en Statsskole for Lærerinder. Men ved Siden heraf forsømte han aldrig Lejligheden til skarpt at fremhæve Ulovligheden og Uforstandigheden af det provisoriske Statsstyre. Han var endelig siden 1875 Medlem af Bestyrelsen for »Dansk Husflidsselskab« og siden 1885 for »Dansk Folkemuseum«. Men dette stadige Arbejde tærede paa hans Kræfter og nedbrød hans ikke stærke Helbred. 27. Marts 1895 gjorde en Lungebetændelse Ende paa hans virksomme Liv.

Næst efter Th. Nielsen maa nævnes *Kristian Højmark*. Han er ogsaa Jyde, men fra Vejle-Egnen, og født 7. September 1832, altsaa i Alder midtvejs mellem Berg og Thomas Nielsen. Han var Skolelærersøn og blev 1851 Seminarist, samt 1861 Lærer i Stavtrup nærved Aarhus indtil 1892, da han tog Afsked. Han var 1866 en af Hovedmændene for Oprettelsen af Testrup Højskole og 1882 Medstifter af »Aarhus Folkeblad«. Allerede under Grundlovskampen 1865—66 tog han virksom Del i den offentlige Forhandling, og senere kæmpede han paa de jydskes Skolemøder ivrig mod Lars Bjørnbak og hans Retning. Efter at have forsøgt sig 1869—74 ved

Kristian Højmark

har spillet nogen større Rolle som Rigsdagsmand, skønt han sad i Folketinget i 15 Aar (1877—92) som J. A. Hansens Eftermand i Svendborg-Kredsen, men fordi hans øvrige Virksomhed har haft stor Betydning for Skoleverdenen. Han blev født 8. December 1828 i Staby ved Ringkjøbing — var altsaa Vestjyde ligesom Berg — og blev dennes Kammerat 1848 —50 paa Ranum Seminariet, hvor han ligeledes stærkt paavirkedes af Ludvig Chr. Müller. Han ansattes først ved Københavns Skolevæsen, blev 1856 Lærer ved Grundtvigs egen Højskole Marielyst og oprettede 1859 Blaagaards Seminarium, det første frie og folkelige Seminarium — Gedved kom 3 Aar senere — hvor Grundtvigs Skoletanker førtes ud i Livet. Han var ikke alene selv en dygtig, i høj Grad vækkende Lærer, men forstod baade at knytte en Række dygtige Lærere og at samle en stor Mængde Elever om sig. Nævnes kan saaledes Redaktørerne N. J. Larsen og Korsgaard, Lændstingsmændene Jørgen Pedersen og Enevold Sørensen, samt de tre Lærere og Folketingsmænd H. J. Hansen (Sir), Anton Jensen og Ingvard Jensen.

1870 udgav Tang et »Forslag til Omdannelse af Almueskolen paa Landet«, hvori først fremsættes den Tanke, der spillede saa stor en Rolle under den følgende Tids Skoleforhandlinger, nemlig at Vægten skulde læg-

Lærerne og Samfundet. I.

Folketingsvalg i forskellige Kredse valgtes han 1876 i Odense Amts 6. Kreds og sad for denne uafbrudt i Tinget indtil 1898, da han trak sig tilbage fra det politiske Liv: 3 Aar forinden var han bleven Klasselotterikollektør. Han hørte fra første Færd til den moderate Fløj af Venstre og blev trofast herved til det sidste, samt var i en lang Aarrække (siden 1880) en af Gruppens ledende Mænd. Han virkede 1880 ivrig for den nye Hærlov og 1888 for den nye Fiskerilov. Som det var at vente af en udpræget Grundtvigianer, var han endelig en varm Talsmand for større Frihed i Kirke og Skole.

Som tredje Mand i denne Række vil vi tage *Jeppé Tang*, ikke fordi han

Jeppé Tang

ges paa de frie Skoler, og at de Udgifter, Kommunen havde for det enkelte Barns Undervisning, skulde overføres paa Barnet og følge med det, saafremt Forældrene foretrak den frie Skole for den offentlige. Som Rigsdagsmand holdt Tang fast ved denne Tanke og fremsatte dels alene, dels sammen med Berg Lovudkast herom, dog uden Udbytte. Ellers gjorde han sig bekendt ved sine djærve, ja voldsomme Udtalelser, særlig mod Minister Fischer, og ved sin Kamp imod den lovordnede Utugt, ogsaa kaldet den offentlige Prostitution. I Regelen stemte han sammen med Berg, dog ikke om Hærloven 1880, og da Berg højlydt bebrejdede ham dette Frafald, svarede Tang fyndigt: »Jeg er vel Deres Partifælle, men jeg er ikke Deres Dreng.« Hvad der ikke ret vel lader sig forlige med hans øvrige Holdning, er at han 1899 lod sig udnævne til Justitsraad. Tang døde 1. Juni 1904 og overlevede saaledes baade Berg og Thomas Nielsen, der ligesom han selv hørte blandt de ejendommeligste af alle Skolelærer-Politikere.

Karl Laurids Fogtmann

Endnu vil vi i dette Afsnit omtale tvende Skolelærere, hvis politiske Optræden i de heftige Kampaar paadrog dem retslig Tiltale og Straf, nemlig Fogtmann og Ravn.

Karl Laurids Fogtmann var født 4. Februar 1847 i Kundby Sogn, Holbæk Amt. Skolelærersøn og Seminarist fra Skaarup 1867, og Lærer i Sandby i sit Fødesogn 1868—1905. Allerede 1877 tog han virksom Del i den po-

litiske Agitation, var Leder for et stort Folkemøde i Jyderup og Formand for Grundlovs-Værneforeningen i Holbæk Amts 2. Kreds, samt Ordfører for den radikale Fløj paa denne Forenings Generalforsamling i Aarhus 1878. Han valgtes 1879 til Folketingsmand for Holbæk-Kredsen og holdt denne Stilling indtil sin Død under haarde Kampe, bl. a. mod Amtmand C. Bille og Villars Lunn. Han tog ligeledes Del i det andet store Jyderup-Møde i September 1883, hvor det kom til voldsomme Sammenstød mellem Højremænd og Venstremænd, og han blev her endog anholdt af Politiet, dog uden rimelig Grund. Derimod blev han 1885 suspenderet fra sit Embede paa Grund af sine Udtalelser imod Regeringen og ved Provsteretten dømt til Embeds Fortabelse, men fik ved Landemodets og Højesterets Dom Straffen nedsat til en Bøde paa 200 Kroner. Han blev senere Medlem af Toldkommissionen 1895 og Forsvarskommissionen 1902, var Formand i Repræsentantskabet for Høng-Tølløse-Banen og senere for Odsherred-Banen, og holdt indtil sin Død 6. Maj 1907 fast ved sine radikale Grundsætninger.

Christian Ravn var tre Aar ældre, født 6. September 1844 i København, hvor hans Fader var Kroejer, og Seminarist fra Jelling 1864. Han blev derefter Lærer i Sparkær nær ved Viborg og 1870 i Borup i Nabosognet Taarup, hvor den senere Krigsminister Bahnsen havde sin svært for-gældede Ejendom Taarupgaard. Ravn blev 1874—79 Medlem af Sogne-raadet (var tildels Formand) og 1883—1901 af Viborg Amtsraad, samt af Amtets Skoledirektion 1892—1906. Men allerede 1885 blev han som Medlem af en Riffelforening afskediget og i Decbr. s. A. dømt til 3 Maaneders Fængsel for krænkende Udtalelser imod Kongen. Efter at have forgæves søgt Valg i Viborg-Kredsen 1873 og 1876 valgtes han 1879 i Morsø-Kredsen; hørte oprindeligt til »de udtraadte« Gruppe, men sluttede sig 1884 til »det danske Venstre« og 1887 til det forhandlende. Han tog virksom Del i Forarbejderne for det politiske Forlig 1894 (havde særlig med Fattig-lovens Gennemsyn at skaffe) og for-trængtes derfor fra Tinget 1895. Siden var han Folketingsmand for Viborg-Kredsen 1898—1903 og for Svendborg Amts 2. Kreds 1903—13, og hørte stadig til det maadeholdne Venstre, men viste ved Siden heraf stor personlig Selvstændighed. Dette er ogsaa kommet til Syne i den allernyeste Tid, idet han med stor Bestemthed udtalte sig imod det af de tre forenede »Grund-lovpartier« vedtagne Udkast til en ny Grundlov. Ravn, som allerede 1880 havde købt en Gaard i Knud i Taarup Sogn, købte 1906 desuden en større Gaard, Espemosegaard i Haraldsted ved Ringsted; derimod solgte han 1911 sin tidligere Gaard.

Christian Ravn

Som man ser, var den Samling Skolelærere, der sad i Rigsdagen samtidig med Christen Berg, enten som hans Tilhængere eller som hans Mod-standere, baade dygtigere og mere selvstændige Mænd end de, der gjorde politisk Tjeneste i det første Tidsrum under Junigrundloven. De røgtede paa værdig Maade deres Hverv som Bondestandens Ledere og paa samme Tid dens Tjenere, varetagende dens Tarv og hævden dens Stilling i det borgerlige Samfund, samt visende Vej for deres Eftermænd paa den danske Rigsdag.

III.

Fra Chr. Bergs Død indtil Nutiden.

Naar vi nu gaar over til det tredje Afsnit af Skolelærernes politiske Historie, til Tidsrummet fra Bergs Død indtil vore Dage, da kommer vi til en Tid, da baade Personer og Tildragelser staar vore Læsere nærmere, og da det derfor er unødvendigt at give en udførlig Fremstilling af de enkelte Mænd, men vil være fuldt tilstrækkeligt at fremhæve Hovedleddene i deres Virksomhed. Dog inden vi tager fat herpaa, maa det være os tilladt at fremsætte nogle almindelige Bemærkninger.

Naar man gennemgaar Listen over de Skolelærere, som efterhaanden har taget Del i det politiske Liv, vil man hurtig faa Indtrykket af, hvor mange af dem der enten i første eller andet Led — som Skolelærersønner — stammer fra Bønder, medens forholdsvis faa er udgaaede fra andre Samfundsklasser. Ogsaa en anden Iagttagelse vil man kunne gøre. Medens det i sin Tid var en Undtagelse, da Gleerup blev Sekretær i Holbæk Amts Landkommunalforening, og ligeledes da han senere blev Formand for Amtets nye Brandforsikring, og medens endnu en lang Tid derefter forholdsvis faa Skolelærere havde Stillinger udenfor deres egenlige Kald, vil det i den sidste Menneskealder være en almindelig Regel, at de Skolelærere, som søger Deltagelse i det politiske Liv, forinden har tjent deres Sporer ved deres Virksomhed for Skyttesag eller Afholdssag, for Forbrugs- eller Forsikringsforeninger, for Sparekasser eller lign. Det har i saa Henseende gaaet dem som Bønderne selv. Man vil med Glæde se den Kendsgerning, at næsten alle de Bønder, der bliver valgte til Rigsdagen, i deres Ungdom have søgt deres Uddannelse i Folkehøjskolen — saaledes som det oprindelig var Grundtvigs Tanke med denne — og at de senere har udviklet sig og tjent sig op, dels i kommunale, dels i andre almene Tillidshverv.

Gleerup forbavsede sin Samtid, da han for halvfjerdsindstyve Aar siden udslyngede Sætningen »Nu kommer Bonden!«, og disse Ord er dog i Sandhed gaaet i Opfyldelse, maaske endda i højere Grad, end han selv dengang anede. Thi vi har set baade egenlige Bønder og Skolelærere, som efter deres Byrd tilhørte Bondestanden, rykke op til ledende Stillinger i Rigsdagen, ja til de højeste Poster i Staten. Den Ministerpost, som man for 30 Aar siden ikke fandt »Seminaristen« Berg værdig til, og som formentlig oversteg hans Evner og Kundskaber, den har man i Løbet af de sidste 13 Aar uden særlig Forargelse set overgivet til ikke færre end 7 Bønder, baade Husmænd og Gaardmænd, og tvende Lærere, ja disse to ere endda blevne Konseilspræsidenter. Det maa dog være en sand — om end sen — Tilfredsstillelse for Bergs mangfoldige Tilhængere, at ligesom en afgjort politisk Modstander, H. Wulff, en halv Snes Aar før hans Død følte sig nødsaget til at bruge stærke Lovord om ham: »en helstøbt Personlighed, en ulastelig Hæderlighed, en fremragende Dygtighed,« saaledes har en ligesaa udpræget Højremand, Jul. Schovelin,

for nogle Maaneder siden, altsaa godt en Snes Aar efter hans Død, ligefrem udtalt sin Beklagelse over, at man ikke i sin Tid gjorde en passende Brug af hans store Evner, da han dog langt overgik de Ministre, Landet senere havde maattet tage til Takke med.

Blandt de Ministre, som der dømmes saa skarpt om, er der to, hvis Navne naturlig træde i Forgrunden, nemlig *Jens Christian Christensen* og *Klaus Berntsen*. Den første — J. C. almindelig kaldet — blev født 21. November 1856 i Hoven i det sydlige Midtjylland, hvor hans Fader ejede en stor Hedegaard; han havde 8 Søskende, ligesom Berg havde 9. Han kom tidlig (1874) paa Grundtvigs Højskole og derefter paa Gedved Seminarium, hvor han 1877 tog Examen. Endnu samme Aar blev han Skolelærer og kom efter et Par Forflyttelser 1886 til Stadil nær ved Ringkøbing, hvor han var ansat indtil Sommeren 1901, kort før han blev Minister. Han viste sig tidlig at være en dygtig Lærer, men var tillige optagen af almene Interesser og var 1889 —91 Sogneraadets Formand. Hans første politiske Daad var, at han 1886 gik med paa det af P. Bojsen — hans Læremester paa Gedved — ordnede »Vikingetog« af 40 Venstremænd til Ærø og Lolland for at paavirke disse Øers Indbyggere i Venstre-Retning. I Januar 1890 valgtes han til Folketinget for Ringkøbing-Kredsen, som han siden uafbrudt, altsaa i mere end 24 Aar, har repræsenteret. Han kom ind i Tinget som Tilhænger af Berg og blev efter dennes Død Fører for hans særlige Gruppe paa 16 Mand.

J. C. Christensen (1890)

Hans Flid og Arbejdsomhed, som han havde til fælles med sin store Forgænger, skaffede ham tidlig Indflydelse, og hans jævne og rolige Væsen indgød Tillid, ogsaa hos dem, der ikke var hans Meningsfæller. Han stemte selvfølgelig med sit Parti imod det politiske Forlig i April 1894, og da Venstre-Reform-Partiet dannedes i Foraaret 1895, blev han straks Medlem af dets Styrelse og to Aar senere, da Sofus Høgsbro trak sig tilbage fra Stillingen, dets Formand; ligeledes var han i disse Aar i Reglen dets politiske Ordfører. Endvidere blev han 1895 første Næstformand i Folketinget (indtil 1901) og Formand for Finansudvalget (Medlem siden 1892) samt delte Ordførerskabet for dette med Chr. Hage. Det var netop i disse Aar, at Finansudvalget var mægtigere end nogensinde før, ja endog jævnlig næsten umiddelbart greb ind i Forvaltningen, for at gjøre Monrads Ord om »de magtesløse Magthavere« til Sandhed om de daværende Ministre. Om Ministeriet Sehested — Højres sidste Mini-

sterium 1900—1901 — udtalte J. C. Christensen endda ligefrem, at det burde nøjes med at passe Forvaltningen, saa skulde Rigsdagen nok sørge for Resten. Han selv var i Virkeligheden paa den Tid den mest indflydelsesrige Mand i Folketinget, ja maaske i hele Landet. Dertil medvirkede i høj Grad hans Dygtighed til at forhandle med politiske Modstandere og hans Paalidelighed i at holde trufne Aftaler.

Hans Klogskab og Sindighed — maaske ogsaa den Lære, han havde uddraget af de tidligere politiske Tildragelser — holdt ham borte fra flere af de Fejl, Berg havde gjort sig skyldig i som Partiets Leder. Han søgte ikke at paatvinge sine Partifæller sin egen Opfattelse og Vilje, men foretrak at bruge sin aandelige Overlegenhed til at styre dem ad de Veje og mod det Maal, han selv fandt rigtigt, og saafremt det ikke lykkedes ham fuldt ud, bøjede han hellere til Siden, end han udsatte sig for at sprænge Partiet. Han var heller ikke smittet af Bergs Lyst til at tage Sæde i alle vigtige Udvalg for saaledes at have Haand i Hanke med alle Sagers Behandling, hvad der baade krænkede de menige Partifællers Selvfølelse og svækkede deres Arbejdslyst og Arbejdsevne. Skjønt han havde Jydens Sejhed til at holde fast ved sine egne Meninger, forstod han dog ogsaa i Forhandlinger med de andre Partier at give efter i Tide — og at vente, naar han ikke straks kunde sætte sin Vilje helt igennem. Han vaagede omhyggelig over, at der ikke paa Finansloven skulde opstaa nye Tvistemaal og deraf følgende politiske Forviklinger, og uden formelig at godkende det politiske Forlig nød han dog Frugten deraf, idet Folketinget havde genvundet Magten over Finansloven. Og saaledes blev han i Stand til at tvinge Udgifterne til Forsvarsvæsenet ned, som det stemmede med Partiets Program, medens der samtidig ydedes store Tilskud til andre — praktiske eller humane — Formaals Fremme.

Ligesom han i Oktober 1896 var Hovedmanden for at rejse Spørgsmaalet om Ændringer i Folkeskolens Ordning, havde han væsentlig Del i Bearbejdelsen og Gennemførelsen af den nye Folkeskolelov 1899, som den daværende Kultusminister Biskop Sthyr senere godtroende tilskrev sig Æren for. I Modsætning til Berg, der i sin Tid vilde fremkalde en helt ny Ordning af vor Folkeskole, foretrak J. C. Christensen at bygge paa det historisk givne Grundlag, men udvirkede dog væsentlige Forbedringer i Undervisningen, forøgede Kommunernes og Forældrenes Indflydelse og sikrede samtidig de frie Skolers Stilling ved at større Tilskud af Statskassen. Hans almindelige Stilling i Tinget betegnedes ved, at han 1900 blev Formand for dets Skattekommission og 1901 valgtes til Statsrevisor; men han opgav begge disse Tildlishverv, da han 24. Juli 1901 ved det politiske Systemskifte blev Kirke- og Undervisningsminister. Den, der skriver disse Linjer, havde netop Lejlighed til at gøre et Besøg i Sønderjylland lige efter denne Tildragelse og fik saaledes fra første Haand at kende, hvad Indtryk den gjorde paa Bønderne derovre. De vare meget tilfredse med Ole Hansens Udnævnelse til Landbrugsminister, hvad der i deres Øjne var som en Æresoprejsning for deres egen Stand; men de kunde ikke gøre sig fortrolige med

Tanken om, at en Degn og Skolelærer som Minister kunde blive stillet over Biskopper og Professorer.

J. C. Christensen viste dog snart, at han var Stillingen voksen. Han gennemførte dels en Række kirkelige Love (1903) om Menighedsraad med Valgret og Valgbarhed for Kvinder saavel som for Mænd, om Nedsættelse af et stort kirkeligt Udvalg til Drøftelse af alle kirkelige Spørgsmaal og Forberedelse af Kirkens fremtidige Ordning, om Udvidelse af Valgmenighedernes Stilling og om større Frihed i Kirkernes Benyttelse, dels en hel ny Ordning af de lærde Skoler eller, som de nu kom til at hedde, de højere Almenskoler (ligeledes 1903) og vigtige Tillæg til Folkeskoleloven (1904), hvorved indvandt flere Fremskridt, der ikke lod sig op-

J. C. Christensen foran Stadil Kirke

naa 5 Aar tidligere. Endvidere udvirkede han en væsenlig Udvidelse af det kongelige Biblioteks nye Bygning (1901), Opførelsen af Rigshospitalet (1903) og af en Tilbygning til den polytekniske Læreanstalt (1904), samt en friere økonomisk Stilling for det kongelige Theater (1903), og fik saaledes løst en Række vigtige og stærkt omtvistede Spørgsmaal.

Da der i Decbr. 1904 opkom Splid mellem Hærens og Flaadens Mini- stre, idet de begge stivsindet hævdede deres særlige Værns ensidige Ud- vikling uden at agte paa den Skade, som derved forvoldtes Forsvars- sagen i dens Helhed, endte det med Ministeriet Deuntzers Opløsning, og J. C. Christensen blev derefter i Januar 1905 Konseilspræsident samt overtog selv det forenede Forsvarsministerium. Han fortsatte sin For- gængers (General Madsens) Bestræbelser for at forbedre Soldaternes al- mindelige Vilkaar (Udvidelse af Kostforplejningen) og opnaaede efter- haanden Lønningsforhøjelse for de menige Soldater og Søfolk, for Under-

officererne og for Løjtnanterne — videre turde han ikke foreløbig gaa — hvad der fremkaldte hæftige Angreb fra hans tidligere Partifæller, det 1905 dannede radikale Venstre. Men dette muliggjorde til Gengæld en bedre Forstaaelse med de oprindelige Modstandere i det moderate Venstre, samt lettede Ministeriets Forhandlinger med den frikonservative Gruppe i Landstinget. Og saaledes fremmedes Lovgivningsarbejdet paa det bedste, og Rigsdagssamlingen 1907—08 blev den frugtbareste, man hidtil har kjendt, baade i Henseende til de vedtagne Loves Tal og til deres indgribende Betydning. Man huske saaledes den nye Toldtarif med de dertil hørende Skattelove, den omfattende Lov om Rettens Pleje med

J. C. Christensen (1913)

Offentlighed, Mundtlighed og Nævninger (altsaa Opfyldelse af tre Løfter i Grundloven) og Kommunalvalgloven med Valgret for Kvinder, Forholdstalsvalg og Ophævelse af de to Vælgerklasser. Alt var saaledes lagt til Rette, for at Rigsdagen kunde give sig i Lag med Forsvarssagens Ordning, naar Forsvarskommissionen af 1902 havde afsluttet sit Arbejde. Men da indtraf Albertis Selvangivelse om de storartede Besvigelser af den sjællandske Bondestands Sparekasse, og dette ramte — for at bruge J. C. Christensens eget Udtryk — som et Dolkestik bagfra og tvang Ministeriet til at gaa af (i September 1908), netop som det syntes at staa paa Magtens Tinde.

I den nye Rigsdag overtog J. C. Christensen paany Ledelsen af Venstre-Reform-Partiet og blev Formand baade for Finans- og for Forsvarsudvalget. Da der ikke kunde opnaas Enighed mellem ham og hans Eftermand Neergaard, der tillige med en Del af Venstre var villig til at gaa ind paa Københavns fuldstændige Landbefæstning som en politisk Nødvendighed, dannedes i August 1909 et nyt Ministerium Holstein-Ledeborg, som omfattede baade Neergaard, Klaus Berntsen og J. C. Christensen, og det lykkedes nu denne som Forsvarsminister at føre alle Forsvarslovene igennem og dermed en væsentlig Udvidelse af Befæstningen, især med Kystforter, dog paa det Vilkaar, at hele Landbefæstningen, der var bygget »provisorisk« 1885—95 imod Folketingets Vilje, skulde nedlægges 1922, medmindre Rigsdagen forinden havde vedtaget dens Vedligeholdelse. Hvorvidt J. C. Christensen personlig var rede til at bøje sig for Nødvendigheden ligesom Neergaard og godkende den ulovlige Fæstning, faar staa hen; men han kunde i hvert Fald ikke overvinde sit Partis Modstand derimod og vilde ikke for den Sags Skyld sprænge

Partiet. Derimod fandt han det rigtigt at tvinge Højre til den Ydmygelse selv at udtale en Fordømmelsesdom over den lovpriste Fæstning. Medens Forsvarssagens Modstandere, det radikale Venstre og Socialdemokraterne, rasede over denne Udgang af Forhandlingerne med stærkt forøgede Udgifter til Forsvaret, var Højre dybt krænkede over saaledes at skulle gaa under Aaget. Dette er vel Grunden til, at store Dele af Højre nærer fuldt saa megen Uvilje mod J. C. Christensen, der dog væsenlig har fremmet Forsvarsvæsenets Udvikling — om end ikke saa meget, som Højre havde ønsket — som mod det radikale Venstre, der ligefrem har søgt at ødelægge det.

Straks efter at J. C. Christensen havde ført Forsvarslovene igjennem, tog han sin Afsked (18. Oktober), en halv Snes Dage før Holstein-Ledreborg selv medførte sit Ministeriums Fald ved at give sit gamle, indegæmte Nag til Højre et utvetydigt Udtryk. Et Par Maaneder senere, i December 1909, vedtog Folketingets Flertal — d. v. s. de tre andre Partier imod Venstre — at der skulde rejses Rigsrets-Anklage mod J. C. Christensen ligesom imod Sigurd Berg, fordi han ikke havde søgt at hindre Albertis Embedsmisbrug og forsømt at fremkalde en Undersøgelse om hans Forhold til den sjællandske Bondestands Sparekasse. Men medens Berg blev idømt en større Bøde for hans Forsømmelse i saa Henseende, blev J. C. Christensen aldeles frifunden (17. Juni 1910). I den følgende Rigsdagssamling tog han kun liden Del i Forhandlingerne, og i Januar 1911 maatte han underkaste sig en farlig Operation. Den Interesse, som dette Sygeleje vakte ogsaa hos hans politiske Modstandere, viste bedst, hvor stor Betydning der tillagdes hans Person; der kunde vel næppe være Tvivl om, at hans pludselige Bortgang let kunde have medført en Opløsning af hans Parti og dermed en Omdannelse af Parti-forholdene paa Tinge.

Efter at være helbredet valgtes han paany til første Næstformand i Folketinget og ledede med stor Dygtighed dets Forhandlinger under Anders Thomsens langvarige Sygdom (November 1911—Januar 1912), samt blev i Marts 1912 selv Formand, da Thomsen overgik til Landstinget, og beholdt denne Stilling indtil Juni 1913. Foruden Virksomheden i Rigsdagen har han siden 1897 været Formand i Repræsentantskabet for den jydsk Husmands-Kreditforening og siden 1901 for den egenlige jydsk Husmandsforening; endvidere siden 1901 Næstformand i Nationalforeningen mod Tuberkulose og 1906—09 Formand i den ny-stiftede Forening »Dannevirke« til Fremme af Soldaternes Vilkaar og aandelige Udvikling under Tjenestetiden. Endelig har han siden April 1910 udgivet Ugebladet »Tiden«, der baade er hans politiske Talerør og skal tjene til almindelig Oplysnings Udbredelse. Allerede 1895—1901 havde han udsendt nogle Smaaskrifter, omhandlende den politiske Udvikling i disse Aaringer og Partiernes Stilling dertil.

Dog en Maaned Tid efter, at han var gaaet af som Forsvarsminister, var han bleven valgt til Formand i Folketingets Udvalg om Valgkredsens

Ordning og var derved kommen ind paa Spørgsmaalet om selve Grundlovens Gennemsyn. Det var hans Tanke, at dette burde foretages i tvende Tempo'er. Først skulde man udstrække Valgretten til Kvinderne (ligesom ved den kommunale Valglov 1908) og nedsætte Valgretsalderen fra 30 til 25 Aar, og samtidig fastsætte Folketingets Medlemstallet engang for alle, hvorimod han ikke satte Pris paa Forholdstals-Valgmaaden — den var efter hans Mening en saare bedsk Mundfuld at sluge. Naar man havde faaet disse indgribende Ændringer gennemførte, kunde man skride til en Omdannelse af Landstinget med Ophævelse af den særlige »privilegerede« Valgret for Godsejerne paa Landet og de højeste Skatteydere i Byerne, og saaledes vende tilbage til Juni-Grundlovens Ordning, hvorefter begge Rigsdagens Ting udgik af samme Vælgermængde. Det er jo netop en saadan Løsning, vi nu gaar i Møde, og hvad man end personlig mener om den nye Grundlov og om de Ændringer, den endnu maa undergaa, staar det dog fast, at de tre Mænd, som særlig maa bære Æren eller Ansvar for Grundlovens Indhold, er J. C. Christensen, Klaus Berntsen og Jørgen Pedersen. For den almene Bevidsthed vil disse tre staa som Grundlovens rette Ophavsmænd, hvilke Ministre der end tilsidst skal give deres Navne til dens endelige Stadfæstelse.

Klaus Berntsen er næst efter J. C. Christensen den Skolelærer, der har opnaaet Stillingen først som Minister og senere som Konseilspræsident. Han blev født 12. Juni 1844 i Landsbyen Eskildstrup i det sydøstlige Fyn, Nabobyen til Ryslinge; hans Fader var Gaardejer i en overvejende Fæstebondeegn, og han selv indsugede fra Barndommen en stærk Følelse af en Frimands Værdighed og en afgjort Uvilje imod Godsejervælde. I Almueskolen var han — ligesom hans to Brødre hver til sin Tid — Nummer 1, og han nærede Ønsket om at studere, hvad Moderen dog ikke havde Raad til at opfylde (Faderen var død 1855); han søgte derfor videre Udvikling paa Folkehøjskole 1858—61 under Kr. Appel og Kr. Kold. Efter den Paavirkning, han modtog af disse to Mænd, overtog han i Januar 1862, knap 18 Aar gammel, en Friskole i Højby og arbejdede den i 7 Aar, trods Modstand fra Præst og Provst, op fra 12 Børn til 80, medens den offentlige Folkeskole tilsidst kun talte 20. Her forblev han i 20 Aar, men da Højskolen i Særslev oprettedes 1882, overtog han denne og styrede den indtil 1889, da andre Hverv stillede Krav paa hans Tid og Kræfter.

Allerede 1861 vakttes han politisk af »Dannevirkeforeningen«, ligesom Berg paavirkedes deraf, og senere fik Høgsbro's »Dansk Folketidende« stor Indflydelse paa ham. Ligeledes optog, som rimeligt var, Grundlovskampen 1866 stærkt hans Sind. 1869, netop 25 Aar gammel, samt paany 1872, søgte han forgjæves Valg til Folketinget i KjertemindeKredsen: første Gang imod Provst Høyer Møller efter Cornelius Petersens Anbefaling, anden Gang imod den sidstnævnte selv. I Mellemtiden havde han tillige med to unge fynske Bønder, Hans Madsen og Anders Tange, drevet en omfattende Agitation paa Folke-

møder i Fyn for at udbrede Venstres Grundsætninger i Egne, hvor Højre hidtil øvede stor Indflydelse.

Selv valgtes han i Maj 1873 ved et Omvalg i Bogense-Kredsen imod den godt kjendte H. M. Petersen og holdt denne Kreds indtil Juni 1884, da han af Misnøje med Visnepolitikken trak sig tilbage. Først i Oktober 1886, da denne golde Politik helt var opgiven, stillede han sig igen til Valg, men i Assens som Jørgen Pedersens Eftermand og har snart haft denne Kreds i 28 Aar, altsaa ialt været Folketingsmand i 39 Aar, d. v. s. længer end nogen anden, siden Lars Dinesen 1913 fortrængtes fra Rigsdagen.

Ved Siden heraf har Berntsen haft en meget omfattende og flersidig Virksomhed. Allerede 1869—76 var han sammen med Morten Eskesen Ud giver af Folkebladet »Fylla«, og 1873—82 udgav han selv to Samlinger »Folkeæventyr«; udsendte desuden 1868 et Smaaskrift om Valgmenigheds-Spørgsmaalet og 1877 et Forsvarsskrift for Friskolen imod Præst Otto Møllers Angreb. 1872 var han Medstifter af »Fyns Tidende« og 1880—87 Formand for Aktieselskabet til dens Udgivelse; 1887 stiftede han selv »Assens Amts Avis« og var dens Ejer indtil 1912. Ogsaa udgav han 1893—95 et særskilt Ugeblad »Friskolens Tidende« til Bedste for den Sag, der optog hans Ung-

Klaus Berntsen (1870)

doms Gerning og siden har bevaret hans varme Interesse; derom vidner hans mange Foredrag om Kr. Kold og hans ivrige Deltagelse i de aarlige Friskolemøder. Han tog fra første Færd ivrig Del i Skyttebevægelsen og var i mange Aar Formand for Skyttekredsen i Højby; i April 1873 blev han Medlem af Forretningsudvalget for Odense Amts Skytteforening og har siden 1884 været dens Formand, samt holdt den selv i de værste Kampaar omhyggelig udenfor den politiske Strid. 1891 skrev han dens Historie: »Odense Amts Skytteforening gennem 25 Aar«. Endelig blev han i April 1910 Formand i Overbestyrelsen for de danske Skytteforeninger. I nær Forbindelse hermed staar det ogsaa, at Berntsen 1909 efter J. C. Christensen overtog Stillingen som Formand for Foreningen »Dannevirke«. Allerede 1871—76 var han Formand for Sogneraadet i Højby og 1886—1903 i Særslev; han valgtes 1880 til Odense Amtsraad, men fortrængtes derfra af politiske Grunde 1886; først 1898 valgtes han dertil paany og beholdt sit Sæde, indtil han 1908 blev Minister. Sin Iver for det kommunale Liv har han godtgjort ved at stifte Sogneraadsforeningerne i Assens

og Odense Amter; han var 1889—92 Formand for den første og har siden 1892 været Formand for den sidste.

Endvidere var han 1873 Medstifter af Odense Søfartsselskab og 1875—90 Medlem af dets Bestyrelse; blev 1886 Medlem af Bestyrelsen for den nordfynske Jernbane og har siden 1905 været dens Formand, ligesom han i lange Aarrækker har været Revisor for den sydfynske Jernbane, for Odense—Kjerteminde-Banen og for Fyns kommunale Telefonselskab. 1883 blev han Medlem af Repræsentantskabet for Landbygningernes almindelige Brandforsikring, men vragedes 1888, da han skulde paa Gjenvalg, og samme Skæbne havde han som Repræsentant i det store fynske Brandassuranceselskab, idet han 1890 efter 3 Aars Virksomhed fortrængtes af politiske Grunde, hvad der fremkaldte en betydelig Afgang af Medlemmer til et andet Selskab. Derimod blev han samme Aar Kontorchef i den nye Brandforsikring for mindre Landbygninger i Sjælland (senere udstrakt til de andre Østifter), til hvis Oprettelse han væsenlig havde medvirket, og forblev i denne Stilling, indtil han 1908 blev Minister. Endelig blev han 1880 Revisor i den nyoprettede Husmands-Kreditforening for Østifterne og 1897 Direktør for samme, ligeledes indtil 1908.

Da han 1873 kom ind i Folketinget, sluttede han sig straks til det fornedede Venstre og ved dets Spaltning 1878 til dets moderate Fløj. Som ovennævnt misbilligede han Visnepolitiken og var en afgjort Modstander af Berg. Han viste sig snart som en dygtig Taler, vittig og slagfærdig i Ordskiftet. Tidlig fik han Sæde i Hærudvalget og tog virksom Del i dets Arbejde indtil Hærlovens Gennemførelse 1880. Senere medvirkede han ivrig til det politiske Forlig og førte 1890 Forsædet i Udvalgene om Landbohøjskolens Udvidelse og om Folkehøjskolernes Stilling, ligesom han var Ordfører for Loven om Tiendens Afløsning 1894. Han blev ogsaa Medlem af en Række vigtige Kommissioner: om Landbohøjskolens Udvidelse 1887, om det kongelige Theater 1893 og om Statsbanedriftens Ordning 1898, samt af den store Forsvarskommission 1902. Da Fr. Bojsen 1901 trak sig tilbage fra Rigsdagen, blev Berntsen og Neergaard de selvskrevne Ledere for hans Gruppe, det moderate Venstre. Da J. C. Christensens Ministerium i September 1908 maatte trække sig tilbage, og Neergaard blev hans Efterfølger, optoges Berntsen som Indenrigsminister og gik som saadan over i Holstein-Ledreborgs kortvarige Ministerium August—Oktober 1909, efter at have afslaaet Kongens Tilbud om selv at danne et nyt Ministerium. Dette Hverv overtog han derimod 5. Juli 1910 og var nu Konseilspræsident og Forsvarsminister i næsten 3 Aar indtil 21. Juni 1913.

I denne dobbelte Stilling holdt han fast ved, at de nye Forsvarslove ubetinget skulde gennemføres, og fremsatte 23. Oktober 1912 Udkastet til den nye Grundlov, hvorefter Landstinget skulde fremgaa af Valg i store Kredse, idet Valgmændene skulde vælges af de kommunale Raad ved en ret indviklet Valgmaade. Under de følgende Forhandlinger er

dette Grundlag visselig blevet forladt, men Grundtanken er bleven fastholdt, at de tidligere Forrettigheder for de højeste Skatteydere bortfalder, og at den store Vælgermængde ligesom efter Juni-Grundloven kommer til at raade over Valgene til begge Ting, kun med mindre Indskrænkninger for Landstingets Vedkommende. Skjønt han i dette Spørgsmaal blev ladt i Stikken af sine Partifæller og overfløjet af J. C. Christensen, bøjede han sig dog uden Betænkning for Flertallets Afgørelse og sluttede sig til det nye Grundlovsudkast: 1914 ledede han som Formand Fællesudvalgets Forhandlinger derom. Ligesom han i sin Tid (1896—99) udtalte sig afgjort imod den hemmelige Afstemning, idet han som fuldblods Grundtvigianer holdt paa, at hver Mand burde være sin Stemmegivning bekendt, saaledes har han — ligesaa lidt som J. C. Christensen — kunnet forlige sig med Forholdstals-Valgmaaden. I sin Kjærlighed til den tilvante Valgordning har han ikke villet erkende, at den hemmelige Afstemning netop sikrer den enkelte Vælgers Frihed imod Valgtryk — være sig fra oven eller fra Siden — og at Forholdstals-Valgmaaden sigter til at værne de enkelte Partier imod Valgenes Tilfældighed og sikre dem den Indflydelse paa Tingene, som med Rette tilkommer dem ifølge deres Styrke.

Den tredje Mand i Laget, *Jørgen Pedersen*, er Fynbo ligesom Klaus Berntsen og lidt ældre end denne. Han er født 18. Januar 1841 i Nørre Lyndelse ved Odense, hvor hans Fader var Fæstehusmand. Han var 1855—59 ude at tjene, besøgte et Aars Tid Kolds Højskole i Dalby og 1860—63 Blaagaards Seminarium under Tang, samt tog Eksamen med første Karakter. Han var derefter i en Aarrække selv Lærer ved Kolds Højskole, indtil han i Januar 1873 blev Redaktør af »Fyns Tidende«. Dette nystiftede Blad voksede under hans Ledelse i en Snes Aar op fra 5—600 Holdere til det tidobbelte Tal og blev baade et af de bedste og mest indflydelsesrige Provinsblade, samt et meget fordelagtigt Foretagende. De oprindelige Aktionærer faa nu i aarligt Udbytte tre Gange saa meget, som de i sin Tid har indskudt, og Jørgen Pedersen er selv blevet en velstaaende Mand. Han forblev Redaktør indtil 1902, men er endnu Bladets Udgiver og skriver jævnlig Artikler deri. 1873 søgte han forgæves Valg i Assens Kredsen mod den velkendte Politiker Niels Andersen, som dengang allerede havde siddet 15 Aar i Folketinget (oprindeligt valgt i Middelfart); men 1876 lykkedes det ham at fortrænge Niels

Klaus Berntsen (1910)

Andersen, som endnu 1877—95 var Folketingsmand for Kjerteminde-Kredsen, og 3 Aar senere overvandt han ved Omvalget Hiort-Lorenzen (tidligere »Dannevirke«, dengang »Nationaltidende«s Redaktør), som ved det første Valg tilfældig havde vundet Sejrr. Fra den Stund hævdede Jørgen Pedersen denne Kreds, indtil han 1886 gik over i Landstinget, hvor han nu har siddet i 28 Aar; han har altsaa været Rigsdagsmand næsten lige saa længe som Klaus Berntsen.

Fra første Færd har han hørt til det moderate Venstre — vel endog til dets mest maadeholdne Medlemmer —, og medens han afgjort misbilligede Visnepolitiken, tog han vigtig Del i at forberede det politiske

Jørgen Pedersen

Forlig 1894 og blev efter Thomas Nielsens Død 1895 sin Gruppes Fører i Landstinget. Her har han ved sin sindige Adfærd øvet en betydelig Indflydelse og i Aarenes Løb haft Sæde i mange vigtige Udvalg, bl. a. om Statstilskuddet til Folkehøjskolerne (1891) og om Folkeskoleloven (1897—99). Ligeledes har han været Medlem af flere vigtige Kommissioner, saaledes 1892 om offentlige Byggeforetagender i København, 1895 af Landbo- og af Toldkommissionen og 1902 af Forsvarskommissionen. Hans Stilling i Landstinget er ogsaa betegnet ved, at han 1910 fik Sæde i Rigsretten og 1910—14 var Tingets Næstformand. Som Fører for Landstingets Venstre har han 1914 taget fremragende Del i Forhandlin-

gerne om den nye Grundlov, og han har ligesom J. C. Christensen været Talsmand for en Forhandling med Højre; særlig har han tilraadet Indførelse af Forholdstals-Valgmaaden ogsaa for Folketinget (i Amtskredse) og saaledes udvist et videre Syn end J. C. Christensen og Klaus Berntsen.

En afgjort Modsætning til Jørgen Pedersen, det jævne Fremskridts Mand, danner Protest-Politikerens *Niels Peter Madsen*, siden 1897 kaldt med Tillægsnavnet *Mygdal* efter den Landsby nærved Hjørring, hvor han 1862—1902 var Lærer. Han blev født 12. Juli 1835 paa Øen Gøl i Limfjorden, var Gaardmandssøn og tog 1855 Eksamen ved Ranum Seminarium. Han var 1863—1902 Formand for »de Fattiges Kasse« i Sognet, 1865—76 Sogneraadets Formand og 1883 Medstifter af Hjørring Amts Skytteforening. Fra sin Ungdom hørte han — ligesom Berg — til det nationalliberale Parti, men sluttede sig under Grundlovens Gennemsyn til Venstre, fordi hans tidligere Meningsfæller formentlig havde svigtet deres Idealer og Troen paa den almindelige Valgret. 1872 optraadte han første Gang i politisk Hverv som Stiller for Folketingsmand Jun-

gersen i Hjørring (genvalgt indtil 1910) og tog senere virksom Del i den offentlige Agitation: efter eget Sigende har han været med til omtrent 1000 Folkemøder og skrevet omtrent 1000 Bladartikler. Selv blev han 1882 valgt til Landstingsmand for Vendsyssel og gjenvalgt 3 Gange, indtil sin Død 19. Oktober 1913. Han blev valgt uventet og egenlig mod sit Ønske, fordi han kun nødig vilde opgive Lærergerningen den ene Halvdel af Aaret og heller ikke gerne overlade sin egen Børnefloks Opdragelse alene til sin Hustru. Han sluttede sig straks til Berg's Gruppe, og han var hans trofaste Ven og Følgesvend til det sidste; han holdt ogsaa Ligetalen over ham i Kolding 5. Decbr. 1891. Ja han var i Virkeligheden saa lydlig overfor sin Læremester, at han endnu tyve Aar efter hans Død ikke kunde frigøre sig fra Indflydelsen af hans Grundsætninger og uddanne sig en selvstændig Politik. Det var stadig hans Tro, at Berg i et og alt havde haft Ret, og at Venstre vilde have vundet Sejr, saafremt det var forblevet ham tro og havde fulgt hans Raad. »Gaa aldrig paa Akkord med Uretten« blev ogsaa hans eget Stikord, og efter hans Opfattelse burde enhver Politiker holde fast ved sine engang udtalte Meninger, selv om Forholdene i Mellemtiden havde ændret sig væsenlig. At Neergaard, der fra første Færd havde været en skarp Modstander af Københavns Landbefæstning, 1909 efter den Erfaring, han indhøstede som Minister, aabent erkjendte Befæstningen for en politisk Nødvendighed, stod for Madsen-Mygdal kun som Vidnesbyrd om Frafald og Fejghed. Derfor skilte han sig i Forsvarssagen fra sine egne Partifæller og sluttede sig et halvt Aar før sin Død til den radikale Gruppe, skønt han selv i sin Tid havde været en afgjort Modstander af Hørups Politik. Ellers var han i mange Aar sin Gruppes Leder og Ordfører, samt tog ivrig Del i Forhandlingerne (havde væsenlig Indflydelse paa Gennemførelsen af Skattelovene 1903 og var Ordfører for Udvalgets Flertal) og fik Sæde i de største Udvalg og i en Række vigtige Kommissioner. Ogsaa var han siden 1895 Statsrevisor, valgt af Folketinget, og 1902—10 Landstingets Næstformand.

N. P. Madsen-Mygdal

Vi har nu omtalt de fire Skolelærere, som i de sidste 25 Aar har spillet størst politisk Rolle herhjemme; men der er endnu flere, som fuldt ud fortjener Omtale, for at det kan staa klart, at Jævnmaalet for de Skolelærere, som har vundet Plads paa Tinge — ligesom for de egenlige Landboere — har højnet sig, alt som Tiden og Udviklingen skred fremad,

selv om der ikke samtidig er opvokset særlige Dygtigheder. Vi vil først tage fire Landstingsmænd. *Søren Jensen*, født 1835, blev Seminarist fra Lyngby Seminarium 1854 og Lærer i Aarslev 1858. Han var ligesom Madsen Mygdal oprindelig nationalliberal og gik af lignende Grunde 1865 over til Venstre. Siden 1871 tog han Del i det politiske Liv — søgte ogsaa Valg til Folketinget — og blev 1890 Landstingsmand indtil 1906. Han hørte nærmest til Bergs Folk, men var i hele sin Færd saare maadeholden. 1903—04 var han Formand for Landstingets Udvalg om Ændringer i Skoleloven af 1899, ligesom han 1898 havde været Medlem af Udvalget om denne Lov. *Salmon Ovesen*, født 1834, tog 1856 Eksamen ved Ranum Seminarium og blev derefter Lærer i Solbjerg paa Morsø. Han var ivrig Deltager i det kirkelige Røre paa Øen og tog 1870 sin Afsked, fordi man nægtede ham Ret til at bruge Skolen til kirkelige Møder. Han blev derefter Gaardejer i Sognet og var 1871—82 Sogneraadets Formand. Desuden var han en virksom Deltager i den politiske Agitation, 1877 Medstifter af Grundlovsværneforeningen og blev Medlem af dens Bestyrelse, samt 1877—80 Redaktør af »Morsø Folkeblad«. 1886 valgtes han til Landstinget og sad her indtil sin Død 1893; skjønt oprindelig radikal hørte han til det forhandlende Venstre. *Søren Olesen*, født 1842, var Husmandssøn fra Vendsyssel og oprindelig Arbejdsmand; blev 1868 Lærer ved en Friskole paa Morsø og 1875 ved Galtrup Højskole, samt var 1879—84 Formand for Øens Skytteforening. Derefter var han rejsende Lægprædikant i grundtvigsk Retning, men om Vinteren tillige Højskolelærer. 1894 blev han Landstingsmand indtil sin Død 1902. *Thue Gundersen*, født 1850, Gaardmandssøn fra Varde Egnen, tog 1874 Eksamen paa Jelling Seminarium og blev 1878 Lærer i Ulbjerg ved Viborg, samt Gaardejer sammesteds. Han var Formand for de stedlige Afholds- og Skytteforeninger, samt for Egnens Andelsmejeri, og blev 1900 ved et Udfyldningsvalg sat ind i Landstinget som Medlem af Venstre-Reform-Partiet, men spillede ingen særlig Rolle og genvalgtes ikke 1906.

Naar vi derefter vender os til Folketingsmændene, vil det være rimeligst først at omtale dem, der i en længere Aarrække har siddet paa Tinge og allerede derved har vundet større Betydning end de andre. Ældst som Rigsdagsmand er *Søren Sørensen* fra Varde-Kredsen, valgt siden 1890. Han er født 1848, Søn af en Skolelærer i Nørre Nebel og blev selv Andenlærer under denne 1887; han forblev her indtil 1913. Han har desuden siden 1894 bestyret en Løsøreforsikring for Nørre Nebel og Nabo-sogne, siden 1905 været Formand i Bestyrelsen for Jernbanen fra Varde til Nørre Nebel, for hvis Bygning han havde vist stor Iver, og siden 1906 været Formand for Sognets Plantage-Selskab. Han fik 1904 Sæde i Jernbanekommissionen og 1910 i den nye Kommission om forsømte og for-bryderske Børn. *Ingvar Jensen*, født 1842 i Nørre Bork i Ringkøbing Amts sydlige Del, var i sin Ungdom til Søs (ligesom Glerup i sin Tid) og besøgte 1861—62 Gedved Højskole. Han gav sig derefter af med

Søren Sørensen

Ingvard Jensen

Undervisning i København, men blev først 1870 Seminarist. Som Lærer i Asminderød ved Fredensborg 1873—76 var han Formand baade for Sognets Skytteforening og for Herredets Lærerforening. Han forflyttedes derfra til Gudhjem paa Bornholm og forblev her indtil 1907, samt udfoldede en flersidig Virksomhed. Han var 1881 Medstifter af Gudhjem Sparekasse og senere dens Formand og Kasserer, ligeledes 1884 Medstifter og Formand for en Syge- og Understøttelseskasse. 1892—95 var han Medlem af Sogneraadet og 1892—1905 af Havnekommissionen, desuden baade af Menighedsraadet og af Værgeraadet. 1892 blev han Folketingsmand for Bornholms østlige Kreds og genvalgtes indtil 1913; han fik Sæde i flere vigtige Udvalg, samt i Toldkommissionen 1895 og i Forsvarskommissionen 1902, og var Statsrevisor 1909—14. Hans lidt yngre jævnaldrende, *Anders Thomsen*, en Gaardmandssøn fra Ringkøbing Amt, blev 1864 Seminarist fra Ranum og 1867 Lærer i Havbro ved Løgstør (indtil 1903), senere tillige Gaardejer samme Steds. Han var 1871 Medstifter af en Sparekasse i Sognet og senere af et Andelsmejeri; desuden Kredsforstander i de mindre Landejendomsbesidderes Brandforsikring. 1892 blev han Folketingsmand og senere stadig genvalgt, indtil han 1912 blev kongevalgt Landstingsmand. 1901 blev han Folketingets Næstformand og Januar 1905 Herman Triers Eftermand paa Formandsstolen, som han beklædte, indtil han selv gik over til Landstinget. 1902 blev han Medlem af det kirkelige Udvalg og ligeledes af Forsvarskommissionen; 1906 blev han Formand for denne. 1908 blev han Statsrevisor, og 1914 valgte Landstinget ham til Formand. Alle disse tre valgtes til Rigsdagen som Tilhængere af den Berg'ske Gruppe og har siden fulgt J. C. Christensens Ledelse.

Yngre baade af Alder og som Rigsdagsmand er *Kristoffer Markvard*

Lærerne og Samfundet. I.

Anders Thomsen

K. M. Klausen

Klausen, født 1852 af gammel lollandsk Bondeslægt. Han tog 1873 Eksamen ved Skaarup Seminarium og efter at have besøgt Statens Kursus 1874—77 den udvidede Prøve. Han var 1879—98 Lærer ved Københavns Kommuneskoler og grundlagde 1882 en særlig Undervisningsanstalt »København«, som han styrede indtil 1909. da den inddroges under »Skoleringen«. Mens han gik paa Kursus, kom han ind i »Onsdagsforeningen« — det første Tilløb til at samle Venstre i København — og var 1877 ogsaa med til Stiftelsen af Grundlovsværneforeningen; men 1883 sluttede han sig til Socialdemokratiet og har siden 1890 haft Sæde i dets Hovedbestyrelse. 1893 valgtes han til Borgerrepræsentant i København — første Gang — da den frisindede Opposition satte sine Mænd ind —, og efter at være genvalgt 1899 blev han Raadmand indtil 1914. I Folketinget har han haft Sæde siden 1895 og kom straks ind i Finansudvalget, samt har siden været sit Partis Ordfører i Finanssager, ja maa vel nærmest regnes som dets egentlige Leder. Han fik 1902 Sæde i Forsvarskommissionen og udarbejdede senere det socialdemokratiske Udkast til en Forsvarsordning. Ligeledes har han været Medlem af flere andre vigtige Kommissioner, saaledes af den om Københavns Personbanegaard 1898 og af Finanslovkommissionen 1909. I Folketinget har han taget ivrig Del i alle Forhandlinger om Skolespørgsmaal, og i de senere Aar har han paa Skolemøder varmt taget Ordet for Udviklingen af tvungen Fortsættelses-Undervisning.

Af de andre Folketingsmænd vil vi først omtale *Thomas Johannsen*, fordi han i lange Tider var den eneste Skolelærer, som paa Rigsdagen sluttede sig til Højre, medens der dog var flere, der forgæves søgte Valg som Højremænd. Han var født 1832 i det sydlige Angel af gammel Bondeslægt, Søn af en Skolelærer og Broder til den senere velkjendte

Thomas Johannsen

Niels Guldbrandsen

sønderjydske Politiker Gustav Johannsen. Han blev 1854 Seminarist fra Skaarup og 1856 Skolelærer paa Lolland, fra 1873 ansat i Hillested nær ved Maribo. Han var Folketingsmand 1887—90, samt paany 1892—98, tog sin Afsked 1903 og døde 1910. — *Niels Guldbrandsen*, født 1849, Husmandssøn fra Aarhus-Eggen, blev 1870 Seminarist fra Lyngby og 1882 Lærer ved Ranum Seminarium, men afskedigedes 1890 af politiske Grunde, d. v. s. for sine voldsomme Udtalelser mod den daværende Regerings Færd, samt var derefter i en Aarrække Redaktør af nogle Venstreblade. 1894 valgtes han paa Langeland, J. A. Hansens oprindelige Valgkreds, til Folketinget som Ed. Brandes's Eftermand og var her 1903—04 Formand for Udvalget om Folkeskoleloven og 1908 for Udvalget om Lønningsslovene for Folkeskolens og Almenskolernes Lærere, samt Ordfører for den sidste. Aaret efter fortrængtes han, som hørte til Venstre-Reformpartiet, af den nuværende Forsvarsminister, Dr. P. Munch. 1904 blev han Redaktør af »Statstidende«, 1906 desuden Censor ved Skolelærerexaminen, men maatte paa Grund af Sygdom 1912 opgive begge Stillinger og døde 1913. — *Anton Jensen*, født 1845, Gaardmandssøn fra Bornholm, gik 1864 med som frivillig og deltog i Kampen paa Als; han tog 1866 Eksamen ved Blaagaards Seminarium, var i en Række Aar Friskolelærer, men fra 1877 Lærer i Lund i Stevns Herred indtil sin Død 1909. Han var i sin Tid med i Riffelbevægelsen og tillige 1883—95 Formand for Præstø Amts Skytteforening, men tog desuden tidlig Del i Arbejdet for Brugsforeninger og var siden 1884 knyttet til Styrelsen af deres Fællesforening. Han sad 1892—1906 i Folketinget og hørte til den radikale Side.

Efter de tre afdøde forhenværende Folketingsmænd følger naturlig de tre endnu levende. Den ældste af disse *Peder Jørgensen*, født 1835, Gaardmandssøn fra Vejle Amt, blev 1861 Seminarist fra Jelling og 1870

Lærer i Maabjerg ved Holstebro, 1879 tillige Gaardejer samme Steds. Han var 1874—91 Sogneraadets Formand og 1872—77 Redaktør af »Holstebro Folkeblad«; blev 1887 Formand i Bankraadet for Holstebro Landmandsbank og 1900 Direktør for samme. Han havde 1881 søgt at fortrænge Hansen Sir fra hans Plads i Folketinget og blev 1892 Tangs Eftermand i Svendborg Kredsen indtil 1898. *Jens Nielsen*, født 1842, kom 1859 i Smedelære og var 1866—73 Bysmed i Herskind i Aarhus-Egnen, men drog derfra til Jelling, hvor han 1876 tog Eksamen. 1877—1907 var han Lærer i Jeksen næved Skanderborg. Han blev 1882 Formand for Sognets Sparekasse, senere for dets Brugsforening, og stiftede desuden en frivillig Understøttelseskasse; tog endvidere vigtig Del i Andelsslægteriet i Skanderborg og var siden 1892 dets Revisor; blev 1897 Medredaktør af »Skanderborg Amtsavis« og var endelig i mange Aar Medlem af Bankraadet for Skanderborg Bank. 1895 valgtes han til Folketingsmand i Skjoldlev-Kredsen og gjenvalgtes indtil 1909; han hørte oprindeligt til det moderate Venstre, men sluttede sig 1903 til Venstre-Reform-Partiet. Den yngste, *Peter Skaarup*, sad kun i tre Aar, 1892—95, i Folketinget, hvor han hørte til det moderate Venstre, og kan endda kun halvvejs medtages her. Vel er han Seminarist og har i 6 Aar været Lærer i Hadsund; men han opgav 1877 denne Stilling for at blive Gaardejer og har siden 1909 været Direktør for Landbrugssparekassen i Randers. Ogsaa har hans Virksomhed fortrinsvis været knyttet til Landbruget som Medlem af Bestyrelsen for Randers Amts Husholdningsselskab 1886—1911 (Næstformand i de sidste 10 Aar) og af de jydsk Landboforeningers Husmandsudvalg 1893—1907, og som Indehaver af andre Landmandshverv.

Tilbage staar endnu at omtale de Lærere, som kun har haft Sæde i Rigsdagen i Løbet af de sidste 13 Aar, altsaa efter »Systemskiftet«. Af dem har selvfølgelig kun enkelte været i Stand til at vinde mere eller mindre Betydning, og hvorvidt de andre vil naa frem paa den politiske Bane, er endnu aldeles uvist. Først bør nævnes *Anders Jensen-Knudstrup*, som 1901—08 sad i Folketinget for Viborg Amts 3dje Kreds, og som i dette Tidsrum var Ordfører for de to Udvalg, der særlig vedrørte Lærerstand, nemlig 1904 om Ændringer i Skoleloven af 1899 og 1908 om Lønninger for Lærerne i Folkeskolen; endvidere blev han 1902 Medlem af Forsvarskommissionen. Han er født 1848 og Gaardmandssøn, var oprindeligt Sergent, men blev 1873 Seminarist fra Jelling og 1876 Lærer i Knudstrup i Torning Sogn, hvor han i en Aarrække var Leder af flere stedlige Foreninger, og hvorfra han har taget sit Tilnavn. *Anton Kristian Kierkegaard*, født 1855, Husmandssøn fra Vestervig, tog 1875 Eksamen ved Ranum Seminarium og blev s. A. Lærer i Agger. Han har i mange Aar taget Del i Kampen for Afholdssagen (var 1898—1905 Medlem af Hovedbestyrelsen for Danmarks Afholdsforening) og virket for Sygekassernes Udvikling (var siden 1904 Formand for Centralforeningen i Thisted Amt). Han var 1906—09 Folketingsmand for Thisted Amts 3dje Kreds, som han siden 1895 forgæves havde søgt at vinde, og har siden 1910 igjen haft

denne Kreds inde. *Emil Petersen* født 1860, Gaardmandssøn fra Møn, tog 1881 Eksamen ved Gedved Seminarium og har siden 1887 været Lærer i Store Dame, samt siden 1894 været Formand for Møns Skytteforening. 1905—09 var han Folketingsmand for Møn som hørende til det moderate Venstre, men kunde ikke hævde Kredsen og valgtes i 1913 i Gudme-Kredsen imod Chr. Ravn.

Medens alle disse tre høre til Venstre, har *Thorvald Hvidberg* taget virksom Del i Ledelsen af de konservative Klubber og i Organisationen af Højre i Hovedstaden samt siden 1909 været Landstingsmand for Nordsjælland og som saadan den eneste Højremand af Lærerstanden. Han er født 1855 og Skolelærersøn, tog Eksamen 1874 og blev 1877 Lærer ved Frederiksberg Skolevæsen, samt 1896 Skoleinspektør ved samme. Som afgjort Modsætning staar *Anders Grønborg*, født 1866, Husmandssøn fra Vendsyssel (hans Fader var Fætter til den Ole Grønborg, der 1849 fik Sæde i det første Folketing, se S. 540); han har faaet sin Uddannelse dels paa Askov dels paa Statens Lærerhøjskole og derefter været først Friskolelærer og senere Lærer ved Folkehøjskolerne i Særslev og Rødkilde, hvorhos han 1912 selv købte Ondløse Højskole. 1907—09 var han Redaktør af »Vendsyssel Folkeblad«, og har desuden optraadt som Forfatter af flere Fortællinger; siden 1909 har han været Folketingsmand for Hjørring Amts 4de Kreds, idet han som radikal Venstremand fortrængte den tidligere Minister Thomas Larsen, der siden 1895 havde været valgt her. Hans Partifælle, den bornholmske Adjunkt *Kofoed* var ligesom i sin Tid Frølund Seminarist, inden han blev Student, og *Marius Slebsager* har vistnok taget Eksamen ved Silkeborg Seminarium, men falder dog ligesom Kofoed udenfor vor Ramme, idet han først har været Lærer og siden Bestyrer af en Realskole. Af alle dem, vi sidst have omtalt, er han dog maaske den, der har størst Udsigt til at spille en politisk Rolle. Han blev 1909 valgt i Esbjerg som Godsejer Bluhmes Eftermand og har heldig hævdet Kredsen imod den herskelystne socialdemokratiske Redaktør Sundbo.

Som man vil se, skyder Lærerstanden ogsaa i den nyeste Tid friske Skud, der kan sikre Standens Deltagelse i Folkets offentlige Liv paa sømmelig Vis. Og fæstes Blikket paa de tre sidste Menneskealdre under eet, maa det almindelig erkendes, at Skolelærerne i dette Tidsrum har gjort en god Indsats i den politiske Udvikling herhjemme, ligefra den fantasifulde Forløber Rasmus Sørensen og den alvorlige Foregangsmand Asmund Gleerup. Vi møder fremfor alle Vælgerfolkets store Vækker Christen Berg Side med den grundige Dygtighed Thomas Nielsen, og i det ny Hundredaar de tre politiske Ledere J. C. Christensen, Klaus Berntsen og Jørgen Pedersen med den dem omgivende Flok Mænd af anden eller tredje Rang.

Lærernes Deltagelse i Ædruelighedsarbejdet.

Af
J. Yde Kirk
Kommunelærer.

Det var i Amerika, at man begyndte, at oprette Foreninger for at fremme Ædruelighed og bekæmpe Drikkeriets Forbandelser og Ulykker. I 1785 udsendte Dr. med. Benjamin Rush et Skrift: »Undersøgelser af de stærke Drikkes Virkninger paa Legeme og Sjæl«. I dette Skrift forkyndte han Læren om Afhold, og det blev den Gnist, som tændte en Ild, der aldrig slukkes, saa længe de berusende Drikke er en Magt i Verden. Snart brød Ilden ud i lys Lue i de fleste af Amerikas Stater. Man havde set, hvilken Ulykke de spirituøse Drikke og da særlig dengang Brændevinen voldte. Gennem dette Skrift var man blevet overbevist om, at der maatte gøres noget, og saa tog man fat. Man begyndte at oprette Foreninger. Men man troede dengang, at man kunde komme Ondet til Livs ved at oprette Maadeholdsforeninger. I 1789 oprettedes den første Maadeholdsforening i Staten Connecticut. Det viste sig imidlertid snart, at man intet udrettede gennem Maadeholdsforeninger, og det næste Skridt blev da at danne Foreninger med fuldstændig Afhold fra Brændevin, d. v. s. alle destillerede (brændte) stærke Drikke, og Maadehold i Brugen af alle gærede Drikke: Vin, Mjød, Øl. Dog maa bemærkes, at dengang var der ingen, der tænkte paa Øl, som først er kommet til at spille en Rolle, efter at Brugen af Bayersk Øl har taget et saa mægtigt Opsving. Den første Forening med dette Formaal stiftedes i Boston i Aaret 1826.

Nu udeblev de gavnlige Virkninger ikke, thi Brændevin var dengang i Amerika langt den almindeligste af de berusende Drikke, og disse Foreninger kom derfor der praktisk til at virke som Afholdsforeninger.

Fra Amerika naaede Bevægelsen til Europa. Først kom den i 1829 til Irland og Skotland og derfra i 1830 til England. Her oprettedes Foreninger efter amerikansk Mønster med Afhold fra destillerede Drikke og Maadehold i Brugen af de gærede Drikke, men her spillede de gærede Drikke, navnlig Øl, langt større Rolle end i Amerika, og det viste sig snart, at disse Foreninger ikke udrettede noget der. Da var

det, at Ostehandleren Josef Livesey sammen med 6 andre — de 7 Mænd fra Preston — d. 1. September 1832 fik oprettet den første virkelige Afholdsforening med fuldstændig Afhold fra *alle berusende Drikke*. Det blev dette Princip, der kom til at gaa sin Sejrsgang ud over Jorden i Form af den nu saa stærke Afholdsbevægelse, og det er dette Princip og denne Bevægelse, der konsekvent vil føre Sagen til Sejr og standse al Tilvirkning og Brug af stærke Drikke som Drik. Som det var i de nordamerikanske Fristater, Afholdstanken fremstod, saa er det ogsaa der, man alt nu viser, hvorledes den skal gennemføres. Ved Lands Lov gennem Folkets Vilje »tørlægges« Staterne en efter en, og de velsignelsesrige Frugter heraf er saa store og saa umiskendelige, at intet kan slaa den Begejstring og Kraft ned, hvormed »Udtørringsarbejdet« foretages. Afholdstanken vil sejre og tørlægge Jorden.

Alle Vegne hvor man har taget Arbejdet op for at fremme Ædruelighed og komme Drikkeondet til Livs, er det gaaet paa samme Vis. Og saa her i Danmark begyndte man med at oprette Foreninger med Afhold fra Brændevin og Maadehold i Brugen af gærede Drikke, og det var den begavede, alsidige og vidtskuende Skolelærer Rasmus Møller Sørensen, Venslev, som fik oprettet den første Forening. Da denne betydelige Mand, som var Foregangsmand paa saa mange Omraader, allerede er omtalt i flere af Afhandlingerne i »Lærerne og Samfundet« (Se f. Eks. 1ste Bind S. 170 og S. 186) skal her kun nævnes hans Bestræbelser for at fremme Ædrueligheden.

Først skrev han en Afhandling med Titelen: »Hvad er Aarsagen til den tiltagende Svækkelse paa Legeme og Sjæl?« Dernæst holdt han en hel Række Møder, hvor han talte om Sagen, og hvor ogsaa hans Skrift blev omdelt.

I Aaret 1841 var han paa Himmelbjærget ved Blichers store Møde der og talte ogsaa her for Sagen, som jo da var ganske ny i Danmark. Han havde 1840 faaet oprettet Landets første Ædruelighedsforening paa Holsteinborg Gods, men denne Forening forlangte som før nævnt kun Afhold fra Brændevin, men nøjedes med Maadehold i Nydelsen af gærede Drikke. Der blev oprettet mange lignende Foreninger i Hertugdømmerne; men det gik her som andre Steder: Maadeholdsprincippet formaade intet virkeligt at udrette, og de mange Foreninger fik ikke nogen videre Betydning.

Tre Aar senere er det igen en Lærer, som gør et ihærdigt Forsøg paa at rejse Ædruelighedsbevægelsen i Danmark. Det er Privatlærer O. Syversen, København.

Medens man ikke bestemt kan paavise, hvad der havde tilskyndet Rs. Sørensen til at tage Ædruelighedsarbejdet op, ved man fuldstændig Rede paa, hvad der kaldte O. Syversen frem til Kamp mod de stærke Drikke, og jeg maa derfor ganske kort omtale det her.

De nordamerikanske Afholdsselskabers Nidkærlighed for Sagen var saa stor, at de i 1835 sendte en Agitator til Europa for at virke for Afholdstanken der.

Det var en presbyteriansk gejstlig Dr. Robert Baird, der blev udsendt, og denne Mand var overordentlig velskikket til Hvervet. Hans Hovedformaal var at vække Regeringernes Interesse for Sagen. Han foretog 3 Rejser til Europa. Paa sin første Rejse 1835 traf han i Paris i de amerikanske Fristaters Gesandt, Mr. Livingstone en Mand, som interesserede sig stærkt for Sagen. Mr. Livingstone stillede indgaaende Spørgsmaal om Afholdsforeningernes Grundsætninger, Maal og Resultater og om, hvad der i det hele taget kunde gøres for at fremme denne betydningsfulde Sag og omplante den paa fransk Grund. De mange og omfattende Spørgsmaal bragte Dr. Baird paa den Tanke, at det bedste, han kunde gøre, var at skrive en Bog om, hvorledes de amerikanske Afholdsforeninger havde virket for ved Hjælp af denne at belyse og klarlægge hele Sagen.

O. Syversen

Dr. Baird var en Handlingens Mand og snart forelaa Bogen trykt under Titelen: *Historie des Sociétés de Temperance des Etats unis d'Amerique*, par R. Baird, Paris 1836. Bogen giver Underretning om de amerikanske Afholdsforeninger i Tidsrummet 1826—35.

Paa sin tredje Europarejse kom Dr. Baird i 1840 til Skandinavien og Rusland, og han var da to Gange i København. Hans Ophold her havde til Følge, at hans Bog paa de amerikanske Selskabers Bekostning blev oversat og uddelt i 2000 Eksemplarer i Danmark og Norge. Denne nordiske Udgave var oversat af en cand. phil. A. F. Mønster og udkom i Aaret 1841.

Andre Steder bidrog Dr. Bairds Bog kun til at rejse en Bevægelse mod Brændevin. I Danmark virkede den i dobbelt Retning. Den bevirkede, at der oprettedes Maadeholdsforeninger efter Principet: Afhold fra destillerede Drikke, Maadehold i Brugen af gærede Drikke. Den københavnske Præst Visby var den mest fremtrædende Talsmand for dette Standpunkt.

Men den bevirkede tillige, at der oprettedes Totalafholdsforening efter det Princip, som var angivet af »Mændene fra Preston«: fuldstændig Afhold fra *alle berusende Drikke*, og Lærer O. Syversen blev dette konsekvente Standpunkts ihærdige, uforfærdede og utrættelige Talsmand. Det er kun sparsomme Oplysninger, man har om O. Syversen, skønt han med Rette nu af alle æres som *den danske Totalafholdsbevægelses Fader*. Saa meget ved man dog, at han var Privatlærer i København, var gift, levede i smaa Kaar og var af svageligt Helbred. Han var lidt over 50 Aar, da han begyndte paa sit Arbejde for Afholdssagen. Det var Dr. Bairds Bog, som kaldte ham frem paa Arbejdsmarken. Han blev meget stærkt grebet af

denne Bogs store Ide, saa stærkt, at han følte sig kaldet til at tage Sagen op herhjemme. Beskeden, som han var, ventede han dog først i nogle Maaneder for at se, om ikke en mere indflydelsesrig Mand, »en eller anden af vore agtede gejstlige eller andre kundskabsrige og indflydelsesrige Mænd vilde have fremstaaet og opfordret til saadanne velgørende Selskabers Stiltelse hos os«. Da dette ikke skete, indrykkede O. Syversen i December 1841 en Opfordring i »Adresseavisen«, og den 30. og 31. Januar 1842 lod han i »Dagen« indrykke en Afhandling om Nødvendigheden af ogsaa hos os at stifte saadanne højst gavnlige Selskaber, ledsaget af en Plan, hvorefter de kunde realiseres paa den mest hensigtssvarende Maade. Der meldte sig kun syv Deltagere, og Syversen fandt det derfor mest betimeligt foreløbig ikke at oprette nogen Forening, hvorimod han blev ved at skrive i Bladene om Sagen og opfordrede stærkt til Dannelse af Foreninger. Der var dengang i Ølstykke — en Landsby 4—5 Mil nordvest for København — en Pastor Møhl, som hovedsagelig ved at læse Syversens Artikler var kommet til at interessere sig for Sagen, men han slog sig mærkelig nok paa Maadeholdsstandpunktet. Han fik den tidligere nævnte københavnske Præst Visby til at stille sig i Spidsen for Sagen i København, og der blev i Foraaret 1843 holdt et Møde i Studenterforeningens Lokale, hvor Pastor Møhl udviklede Maadeholdsforeningernes Væsen og Værd. Lærer Syversen var selvfølgelig til Stede ved dette Møde, og han opponerede kraftig mod Halvheden, der ikke vilde gøre Skridtet fuldt ud og afskaffe Vinen ogsaa. De stridende Parter blev ikke enige, og der oprettedes da dengang heller ikke nogen Forening. Saa tog Syversen for Alvor fat, og den 3. September 1843 fik han efter næsten 2 Aars vedholdende Arbejde oprettet Danmarks første Totalafholdsforening. Da denne Forenings Grundlovsparagraf er et historisk Aktstykke, skal det gengives her:

»Vi undertegnede, som er overbeviste om, at Nydelsen af Spirituosa, Likører, Vin, Mjød, Porter og alle andre berusende Drikke ikke alene er unødvendige, men kan endog i høj Grad blive skadelig for Legeme og Sjæl, idet slige Drikke kan nedbryde og tilintetgøre vore huslige, selskabelige, borgerlige og religiøse Interesser, samt paaføre os Vanære og Straf — har, for at befordre saavel vort eget som Medmenneskers sande Vel, besluttet: ganske og for bestandig at afholde os fra Nydelsen af alle nu bekendte og senere fremkommende berusende Drikke, samt enhver Blanding deraf — dog, som de eneste Undtagelser, at nyde Vin, naar vi møder som Gæster ved Herrens Bord, og naar en autoriseret Læge anordner en særdeles maadeholden Nydelse af Vin i Sygdomstilfælde —; ligesom vi ogsaa forpligter os til: ikke at føre Handel med saadanne Drikkevarer, ejheller at beværte noget Menneske dermed, men derimod søge ved alle passende Midler at banlyse deres Brug af Samfundet. Vi lover fremdeles: paa en kærlig Maade at overbevise og overtale vore Børn og Tjenestetyende til at indgaa den samme Forpligtelse, og i denne Henseende at holde et vaagent Øje med vore yngre Børn, hvilke vi vil søge

at formaa til at gøre deres Konfirmationsdag endnu mere betydningsfuld for dem, ved paa denne Dag tillige at aflægge Løftet om at forsage alle berusende Drikke. — I det vi saaledes erklærer os for Medlemmer af »Totalafholdenhedsselskabet for Danmark«, forpligter vi os ved vor egenhændige Underskrifter til at holde ovennævnte højtidelige Løfte ubrødeligt for vor hele Levetid samt iøvrigt at efterleve Selskabets Love.«

Som man vil se, er det et motiveret Løfte, og det bliver derfor langt, hvilket ikke er praktisk. Nutidens Afholdsforeninger har gjort Grundlovsparagrafen kortere, men deres Arbejde udføres i det store og hele efter de af Lærer O. Syversen i hans Forenings Grundlovsparagraf angivne Principper. Med fuld Ret bærer han derfor det oven for anførte Hædersnavn *den danske Totalafholdsbevægelses Fader*.

Da Syversen havde faaet oprettet sin Forening tog Maadeholdsmændene igen fat med fornyet Kraft, og d. 8. Oktober 1843 oprettedes en Maadeholdsforening med Pastor Visby som Formand.

De to Selskabers Principper var saa vidt forskellige, at det er forstaaeligt, at der ikke kunde blive Tale om noget Samarbejde. Tværtimod opstod der snart Strid mellem dem, og Pastor Visby angreb i »Fædrelandet« og i en Bog »Om Maadehold«, Lærer Syversens Virksomhed og beskyldte ham for Overdrivelser og meget andet slemt, ja han gik endog i Kampens Hede saa vidt, at han sigtede Syversen for at have brugt Foreningens Midler til egen Fordel. Paa dette grove og grimme Angreb svarer Syversen i følgende jævne og talende Ord:

»Kan De paavise, at jeg har brugt fornærmende Ord, eller røbet personlig Uvilje eller Fjendskab mod Dem? Jeg kan kræve den Alvidende til Vidne paa, at jeg ikke i ringeste Grad har vist mig fjendtlig sindet imod Dem. Ja, jeg vil paa mindste Vink række Dem min Haand til Forsoning. De vil ikke modtage den, eftersom jeg vil blive nødt til at sige dem drøje Sandheder. Foruden at jeg har gjort mig bekendt med Dr. Bairds Værk, har jeg samlet, hvad jeg har kunnet faa fat paa om Afholdssagen. Dernæst har jeg udarbejdet flere Afhandlinger til Dagblade, lavet Ud-kast til Love, Ansøgninger til Kongen. Jeg har ogsaa anvendt Tid paa at faa Lokale i Højesterets Forsal og i den Anledning talt og korresponderet med Autoriteter. Da jeg ansaa det for absolut nødvendigt at faa Sagen fremmet, bekendtgjorde jeg, at jeg var hjemme fra Kl. 3—8 Eftermiddag. Jeg har saaledes ofret hele Eftermiddagen i 3 Maaneder og har maattet afsagt Timer. Desuden har jeg trods mit svage Helbred arbejdet for Afholdssagen til Kl. 2—3 om Natten. Jeg har 2—3 Gange om Ugen haft mine Medbestyrere hos mig fra 7 til 10—11 om Aftenen. Alt dette har været til stor Gene for mig og min Familie. At jeg har maattet ofre mine Eftermiddagstimer har været et Tab. Jeg har bestridt en Del Ud-gifter til Protokoller ved at berøve min Hustru hendes højst nødvendige Husholdningspenge. Ja, da der til sidst ikke var mere at faa paa den Maade, og da jeg havde uundgaaelige Udgifter i Afholdssagens Tjeneste, saa leverede jeg »den gode Onkel« mit Lommeur d. 10. Aug. 1843, hvorfor

jeg modtog Nr. 136,609 — til behagelig Forespørgsel paa vedkommende Sted. Vilde De, Hr. Pastor Visby, gøre det samme under lignende Omstændigheder? Vilde De, naar De havde et svagt Helbred, sætte det i Vove ved at arbejde Dag og Nat?«

Ovenstaaende jævne og sandfærdige Ord af Syversen selv er anførte, fordi de giver et træffende Billede af Manden selv og hans store opofrende Arbejde i Ædruelighedssagens Tjeneste. I Aaret 1845 fik han paa Totalafholdsselskabets Forlag udsendt et Skrift, som var tilegnet Kommunalbestyrelserne for Danmarks samtlige Kommuner. I dette Skrift indbyder han til Deltagelse i Afholdsarbejdet, og han opfordrer til at slutte sig til »Total-Afholdenhedsselskabet for Danmark«. Paa Skriftets Titelblad var anført følgende Motto:

»Maadehold i Nydelsen af berusende Drikke er — Dørtærskelen for Drukkenskabslasten. Total-Afholdenhed med Hensyn til alle berusende Drikke er derimod en Skanse og et sikkert Værn imod denne ødelæggende Last.«

Da det som sagt er de af Lærer Syversen fremsatte Tanker, der er blevet bærende i det Ædruelighedsarbejde, som faktisk er kommet til at betyde noget, maa jeg nok have Lov til ogsaa her at citere lidt af, hvad han udtaler i Skriftet:

»Enhver uden Hensyn til Stand eller andre ydre Vilkaar er udsat for Drukkenskabens ødelæggende Fare. Lad ingen Mand sige, naar han ser paa Drankeren med det nedbrudte Helbred og den sløvede Aandskraft: »Jeg kan aldrig falde saa dybt!« Han har i sine tidligere Aar lige saa lidt tænkt paa at falde. Faren ved denne Last ligger mest i dens umærkelige Fremskridt, thi Folk, som ødelægges ved den, mærker ikke den første Begyndelse.

Ungdommen ser eller frygter ikke Faren for Drukkenskab i den sprudlende Druesaft, der fylder det unge Hjerter med fornyet Livsglæde. Den paa Legeme og Sjæl svækkede Olding tror i Druesaften, som perler i Bægeret, at finde en hjertestyrkende Drik, fordi den opliver hans sløvede Organer for nogle Øjeblikke. Manden af Aand og Geni opdager ikke den tærende Gift i de berusende Drikke, der synes ham en Kilde til Inspiration for Aand og Indbildningskraft. Den, der elsker selskabelige Fornøjelser, drømmer næppe om, at det Glas, som her opliver Samtalen, senere kan blive drukket alt for tidt i Ensomhed og lade ham falde alt for dybt for det Selskab, hvori han nu fornøjer sig.

Saaledes er Drukkenskabslasten blevet udbredt over hele Verden. Der er fast ingen Plet paa Jordkloden, uden at den jo har raset og anrettet Ødelæggelser, større og vederstyggeligere end den mest ødelæggende Pest.

Men til Ære for vort Aarhundrede har man ved Afholdsselskaberne søgt at standse og undertrykke dette Onde. Hvad disse Foreninger har udrettet ved deres simple, kærlige og kristelige Fremgangsmaade, derpaa giver især Nordamerika og Irland de mest glædelige Beviser, ligesom

de ogsaa lærer os, at de bedste Midler til at udrydde Umaadelighed, især i de Klasser af Samfundet, som er mest udsat for den, bestaar i at opvække hos dem den moralske Kraft, Kraft til Selvfornægtelse, en ædlere og mere levende Virksomhed i Samvittigheden og de religiøse Grundsetninger. Den Sæd, der saaledes nedlægges og rigtig trives, vil faa det friskeste og varigste Liv, og selv i denne Plantning ligger — foruden Individernes Forædling — tillige en stor Del af Landets Velstand og Ære.»

I Skriftet omtalte Syversen, at Afholdenhedsselskabet gerne vilde naa saa vidt, at det kunde udgive et Ugeblad, og han opfordrede til at tegne sig som Holder af Bladet. Søndagen d. 4. Januar 1846 udkom det første Nr. af dette Ugeblad, som man havde givet Navnet *Menneskevennen*, og det havde til Undertitel: et Ugeblad for alle Stænder. Udgivet af Total-Afholdenhedsselskabet for Danmark. Det var Danmarks første Totalafholdsblad, og skønt de 8 første Numre redigeredes af W. Backhausen, skyldtes Bladets Fremkomst dog Lærer O. Syversen, og han overtog da ogsaa selv Redaktionen med Nr. 9 d. 1. Marts 1846. Han redigerede Bladet med stor Dygtighed, saa det blev et virkeligt godt og indholdsrigt Blad, der bidrog mægtigt til Total-Afholdenhedsselskabets Fremgang og Medlemmernes Sammenhold. At Bladet tillige har været en Trøster for dem mod det Had og den Spot, som Bevægelsen dengang i sin spæde Barndom var udsat for, derom vidner følgende Vers:

Sving dig frit fra Kongestaden
over Danaland!
Lid med Taalmod Spotten, Haden,
hold mod Faren Stand.
Hæv kun freidigen din Vinge
og lad Sandhedsordet klinge.
Byg dig i hver By en Rede,
Gud vil om den frede.

Det var desværre kun saa kort en Tid, Syversen fik Lov til at virke for sin store Sag og redigere sit Blad.

Natten mellem den 22. og 23. August døde han. »Menneskevennen» Nr. 35 skrev saaledes om ham i en Nekrolog.

»Sine sidste Aar ofrede han ganske for at fremme Afholdssagen. Ingen Lejlighed lod han gaa ubenyttet hen, hvor han troede at kunne gavne sine Medmennesker, og medens Drankeren tumlede om i vilde Glæders Larm, sad han med det nedbrudte Helbred ofte i Nattens Stilhed som et Redskab i den Almægtiges Haand og arbejdede uførtroent for at frelse de forvildede fra den Afgrund, de stedse gik nærmere i Møde, og da han med den inderligste Fryd saa det møjsommelige og menneskekærlige Arbejde kronet med Tusindfold velsignelsesrige Frugter, da afsendte han, der alt følte sig mere og mere afkræftet, ofte Bønner til Himmelen om endnu at leve en Stund for ved Guds Bistand at føre Afholdssagen endnu nærmere til det skønne Maal.

Han var blid og uforstilt mod alle, stedse rede til at trøste og hjælpe, hvorfor han ogsaa var æret, elsket og agtet af enhver, der forstod at vurdere hans ædle Egenskaber og mangesidige Kundskaber!»

Søndagen d. 29. Aug. blev Syversen begravet paa Assistents Kirkegaard.

I Begyndelsen af 1848 begyndte man at indsamle til et Mindesmærke paa hans Grav. Men det førte ikke til noget Resultat. Der blev intet Mindesmærke rejst. Først i Juli 1914 satte Afholdsfolkene i Danmark den danske Afholdsbevægelses Fader Lærer O. Syversen den Bauta, som han i saa høj Grad fortjener. Det er en 4½ Meter høj Granitsten, rejst paa Fælledparken i København. Paa den ene Side findes et Portrætelief af Syversen, og herunder staar:

O. Syversen,
Læreren og Menneskevennen
stiftede 3. Septbr. 1843
den første danske Afholdsforening.
Han stred og led og døde for sin Sag,
saa ej dens Morgenrøde blive Dag.
Skal Dag og Lys fuldt sejre, kræves Daad.
Hent Styrke til den i hans vise Raad.

Paa den modsatte Side findes et Relief, som forestiller en Arbejder, der med en Spade renser Marken for Ukrudt.

Nedenunder staar.

Er det tærende Ukrudt først borte med Rod og med Top,
kan det nærende Korn vokse frodigt og kærnefuldt op.

Ved Syversens Død talte Afholdenhedsselskabet omkring ved 600 Medlemmer, hvilket var flere end Maadeholdsselskabet havde. Desuden var der blevet oprettet Afdelinger i Randers og Viborg, samt vistnok ogsaa i Helsingør, Næstved og paa Bornholm. Men der var nu ingen til at optage Arven efter ham, ingen anden betydelig Personlighed, som kunde magte den store Opgave. Dertil kom, at Krigen udbrød, og som naturligt var saa ganske og aldeles fange Folkets Interesse. Saavel Afholdenhedsselskabet som Maadeholdsselskabet sygnede hen og døde.

Men Totalafholdssagens Frø var saaet i Troskab af Lærer O. Syversen, og »det mindste Frø kan ikke dø, naar ej det er Guds Vilje«. Da Tiden var inde, da 4 gæve Mænd samtidig, uafhængig af hinanden tog fat i 1879 og 1880 for at rejse Afholdssagen igen, da spirede Frøet, og det har nu vokset sig til et Kæmpetræ, hvis beskærmende Krone breder sig over hele Landet. Man fandt i 1879 og 80 endnu 5 tilbage, som havde været med i den første Bevægelse under Syversen, og blandt disse 5 var Skolemanden Forstander Schmidt, Bøgildgaard.

De fire Mænd, som omtrent samtidig rejste den nuværende Afholdsbevægelse i Danmark, var Methodistpræst Carl F. Eltzholtz, Kvæker-

missionær John F. Hansen, Landstingsmand Gaardejer Claus Johannsen, Vaarst ved Aalborg og Lærer Frederik Estrup.

Eltzholtz stiftede Vejle Afholdsforening d. 17. April 1879. John F. Hansen stiftede den 26. April 1879 en Afholdsforening i Randers, Cl. Johannsen stiftede d. 25. Jan. 1880 Fjellerad Afholdsforening.

Den 22. Marts 1880 bekendtgjorde daværende Lærer Laursen i Als ved Hadsund ved Skolebørnene, at der om Aftenen skulde være Møde i Skolen. Der kom en Mand, som vilde tale om Brændevin. Dette Emne virkede ansporende paa Folk. Skolelokalet blev næsten fuldt, hovedsagelig af Gaardmænd. Med en vis Spænding ventede man paa, hvad den fremmede Mand kunde have at fortælle om den yndede Nationaldrik, Brændevinen. Foredragsholderen viste sig at være en Mand noget oppe i Trediveaarsalderen. Han præsenterede sig som Lærer Frederik Estrup og opgav at være fra Enslev. Det viste sig straks, at han var en begejstret Tilhænger af den Sag, han talte om, nemlig Afholdssagen. En udmærket Taler var han, der fuldstændig rev Forsamlingen med sig. Han oprullede Billeder paa Billeder af de sørgelige Følger af Drikkeriets Last. Varmt og indtrængende lagde han Forsamlingen paa Sinde, hvilken Samfundsopgave Afholdssagen var, og han opfordrede til Slut til at danne en Afholdsforening. Da han sluttede var der stille i Lokalet, saa stille, at man kunde have hørt en Fjer falde. Forsamlingen var dybt grebet af, hvad den havde hørt. De fremsatte Udtalelser var faldet i god Jord.

Efter nogle Øjeblikkes fuldstændig Tavshed rejser Proprietær Anders Povlsen, Marienlund sig fra en af de nederste Bænke og gaar med faste Skridt op til Pulten, hvor han underskriver Afholdsløftet. Flertallet af Forsamlingen fulgte ham, deriblandt Lærer Laursen.

Ovenstaaende Skildring af, hvorledes det gik til, da Als Afholdsforening blev stiftet af Lærer Frederik Estrup, hidrører fra en af dem, som overværede Mødet.

Als Afholdsforening har bestaaet siden. Den er f. T. Landets største Landsbyforening og tæller op imod 400 Medlemmer.

Om Frederik Estrup ved man iøvrigt kun saare lidt. Noget Lærerembede har han sikkert ikke haft. Han har nærmest været privat Sprog-lærer. Han var en dygtig Sprogmand, der kunde tale de fleste evropæiske Sprog, og en endnu dygtigere — Fløjtespiller. Med sin Fløjte havde han faret Evropa rundt med Cirkusser. Paa disse Rejser havde han i Sverrig stiftet Bekendtskab med Afholdssagen og var blevet stærkt grebet af dens store Ide. Nu dukkede han pludselig op i sin Hjemegn for varmt og djærvt at slaa et Slag for Sagen. Dagen efter, at han havde været i Als, var han i Skelund, hvor han den 23. Marts 1880 stiftede en Afholdsforening, og d. 24. Marts stiftede han Veddum Afholdsforening. Den 11. April s. A. er han kommet syd for Mariagerfjord og her stifter han nævnte Dag Gjerlev Afholdsforening. Forøvrigt agiterede han i Foraaret 1880 i næsten alle Byer i Mariagerregnen. Han kom, saa og vandt, og saa forsvandt han igen lige saa hurtig, som han var kommet. Saa vidt vides lever han

endnu paa Almindelig Hospital i København, fuldstændig aandsfrisk, men svag og lammet paa Legemet. Han kom aldrig i Berøring med Afholdssagens samtidige Forkæmpere.

Efter Begyndelsen i 79 og 80 er det gaaet jævnt og støt fremad med Ædruelighedsarbejdet gennem Afholdsorganisationerne, og Lærerstanden har taget kraftig Del i dette Arbejde. Den 19. April 1881 sendte 14 af Landets daværende Afholdsforeninger 24 Delegerede til et Møde i Horsens, hvor man enedes om at danne en Fællesorganisation for Afholdsforeningerne.

Sammenslutningen kom til at hedde: *Danmarks Totalafholdsforening*, hvilket siden er ændret til: *Danmarks Afholdsforening*.

Til det konstituerende Møde i Horsens d. 19. April 1881 var følgende Lærere mødt som Delegerede:

Lærer S. J. Petersen, Aale Vestermark. Lærer J. Jensen, Alling. Lærer Beck, Bjert. Lærer Bojsen, Bøgildgaard. Lærer Laurids Jørgensen, Bygholm.

Laurids Jørgensen valgtes ind i Hovedbestyrelsen og blev tillige Redaktør af Organisationens Blad: »Danmarks Totalafholdsblad«.

Som man vil se, er Lærerne straks fra Begyndelsen af godt med i Afholdsarbejdet, og Lærerstanden har hele Tiden været stærkt repræsenteret i den Hær, som arbejder for Ædruelighedssagen i vort Land.

Der findes f. T. omkring 1200 Lærere og Lærerinder i de forskellige Afholdsorganisationer i Danmark, og de fleste af dem tager mere eller mindre aktiv Del i Arbejdet. Det siger sig selv, at det er umuligt og da ogsaa overflødigt at omtale dem alle. Her skal kun siges lidt om enkelte som typiske Eksempler paa Lærerstandens Deltagelse i Ædruelighedsarbejdet, og jeg vil begynde med Danmarks Afholdsforening, som tæller 700—800 Lærere og Lærerinder i sine Rækker.

Med Undtagelse af nogle faa af dem, jeg vil nævne, og hvoraf i hvert Fald de to første indtager en Særstilling, vil jeg forbigaa alle Data og kun ganske kort omtale deres Arbejde i Afholdssagens Tjeneste og det saa meget mere som de saa godt som alle vil blive omtalte i den biografiske Del af »Lærerne og Samfundet« og de forskellige Data vil her fremkomme.

LAURIDS JØRGENSEN ETHELBERG

er født den 29. Oktober 1847 i Nørre Koldemorten 4 Mil nord for Vejle. Her ejede hans Fader Jørgen Hansen en Gaard. Omkring denne Gaard var en Markedsplads, hvor der holdtes store Markeder, og ved disse havde Jørgen Hansen Ret til Udskænkning i to Dage. Han kunde ved hvert Marked tjene ca. 200 Kroner. Men den Drikken, Banden og Hylen, som ved disse Markeder fandt Sted, var det unge Ægtepar meget imod, og de flyttede derfor efter 4 Aars Forløb til Hevring ved Randers. Her levede Laurids Jørgensen Ethelberg sine Barndomsaar. Hans Moder Johanne Marie Larsdatter, var en meget begavet, from, stille og religiøs Kvinde,

som havde stor og gavnlig Indflydelse paa Børnenes Opdragelse. Laurids var da ogsaa en velbegavet livlig og opvakt Dreng. Han var den fremmeligste i Skolen og kunde altid give Svar.

Engang Præsten var i Skolen, stillede han det Spørgsmaal til Børnene. »Hvad bliver den Mad og Drikke til, som Mennesker fortærer?« Svaret vilde ikke rigtig komme. Da vendte Læreren sig som sædvanlig, naar det kneb med Svar, til Laurids, og han svarede straks: »Det maa jo blive til Kød og Blod.« I 1870 begyndte Laurids at læse hos daværende Andenlærer i Ørsted, den senere saa bekendte Seminarielærer og Folketingsmand Guldbrandsen. Ogsaa Førstelæreren, den for sin historiske Viden vid bekendte Ove Holm læste en Del med ham, og efter et Aars Forberedelse her blev han med Glans optaget i Lyngby Seminariums 2. Kl.

Laurids Jørgensen Ethelberg

Efter to Aars Ophold ved Seminariet tog han Eksamen og var saa et Aars Tid Hjælpelærer i Thorup ved Langaa. Imidlertid havde den begavede Guldbrandsen begyndt et Friseminarium i Ørsted, og han kaldte da paa sin gamle Elev Laurids Jørgensen for at faa ham til Lærer i Religion, Historie og Geografi. Det blev dog kun i 1½ Aar, at L. J. kom til at virke her, da Guldbrandsen fik Ansættelse ved Seminariet i Ranum. L. J. var nu blevet gift, og han begyndte saa en Højskole i Faarup. Her var han dog kun et Par Aar, saa var det, han søgte og fik Lærerembedet ved Byholm Skole ved Horsens og her var det, at han kom ind i Arbejdet for Afholdssagen. Om

hvorledes det gik til, at han kom med, fortæller han selv saaledes:

»I 1878—79 havde jeg i forskellige Dagblade skrevet nogle Smaastykker om Drikkeriet og dets Følger, samt holdt nogle Foredrag paa de smaa Højskoler ud fra et Maadeholdsstandpunkt. Jeg kunde ikke dengang se andet, end at de ulykkelige Følger af Drik, vi saa i Hverdagslivet, var Virkninger af Spiritusmisbrug. Jeg havde ikke noget imod, at Folk drak i Skikkelihood. Jeg klippede Hovedet af de største Tidsler og lod Roden staa. Jeg havde jo Folkets Bifald. Det var godt, at der blev talt og skrevet mod det fæle Drikkeri. Jeg drak jo selv en Genstand i et godt Selskab, — men aldrig mere end een. Det var et Princip, som jeg nøje overholdt. Som Lærer kom jeg ud mellem Folk; jeg var munter og livsglad og kunde fortælle Historier og Anekdoter. Det var noget, Jyderne holdt af. Efter et Lærermøde i 1876, hvor der blev drukket tæt, satte jeg mig for, at jeg herefterdags kun vilde nyde een Genstand. Naar jeg klinkede med Selskabet een Gang, stødte jeg ingen. »Vi kan jo godt tage en til, fordi Læ-

rerer ikke vil have mere; de gejstlige skal jo være lidt pænere end vi andre.« »Skaal!« sagde man og drak som sædvanlig.

Saa i Efteraaret 1879 kom John F. Hansen til Horsens og holdt nogle Totalafholdsmøder, hvor han brød Staven over al Drikken, endog den mindste Nydelse af Spiritus. Jeg gik ikke til de første Møder; jeg havde det jo ikke behov. Folk sagde ogsaa, at det var Fanatisme og Overdrivelse. Aviserne refererede. Jeg læste til Uheld for mit Maadeholdsstandpunkt, thi jeg begyndte at tvivle om mit Standpunkts Fortræffelighed.

»Jeg tror, jeg gaar hen og hører paa disse Totalfolk,« sagde jeg en Aften til min Kone. »Ja,« svarede hun, »gaa du kun, det kan da ikke skade.« Jeg gik saa til et Par Møder og fik Grundskud. Utilgængelig for Logik var jeg ikke. De rene, radikale Standpunkter kendte jeg fra Politiken, hvor jeg tog livlig Del. Her var Klarhed og Kraft, ingen Gaaen paa Akkord eller Leflen med Fjenden. Alt dette tiltalte min radikale, stridslystne Natur. Saa den Aften jeg tænker paa — det var vistnok den 13. Februar 1880 — havde John F. Hansen holdt et varmt og indtrængende Foredrag om Forældrenes Ansvar for Børnene. Jeg tænkte paa min lille, flinke Dreng, om han skulde komme og sige: »Jeg lærte at drikke ved min Faders Bord.« Efter Mødet stod jeg i Samtale med et Par lokale Politikere. Da kom Skrædder Isager, en kendt Horsensborger, og spurgte: »Hvad siger De til det, Laurids Jørgensen?« »Ja, der er vel ikke andet at sige, end at vi næppe kan forsvare at blive uden for den Bevægelse.«

Vi rykkede saa smaat op mod Bordet, hvor der laa en opslaaet Løftebog. Hansen og nogle andre stod hos. Jeg standsede, Der samledes en Gruppe om Isager og mig. Jeg blev tvivlrædig. Jeg behøvede jo ikke at gaa i Foreningen. Da fik Hansen Øje paa mig og sagde:

»Hør du tykke Mand, kom og skriv dit Navn i Løftebogen:«

»Hvad vil min Kone sige?«

»Hun vil sige, det var godt gjort og give dig et Kys for det. Synes du ikke, at Sagen er god?«

»Jo—o— det er vist en meget god Sag.«

»Enten er Sagen god, og du maa gaa med; eller den er ond, og du maa være imod.«

»Gælder Afholdsløftet for Livstid?«

»Løftet aflægges til denne Forening, saa længe du er Medlem; men det bliver du vel, saa længe du lever.«

Jeg greb Pennen og skrev mit Navn med faste Træk, og Isager fulgte efter og skrev sit endnu tydeligere. 43 fulgte, og der var 67 i Forvejen. Vi var altsaa 112, som den Aften blev optaget i Afholdsforeningen.«

Der er blevet sagt, at den Dag, da Laurids Jørgensen Ethelberg skrev sit Navn i Afholdsforeningens Løftebog, vandt den unge fremspirende Afholdsbevægelse et stort Lod i Lotteriet. Saa meget er vist, at han blev en af Afholdssagens Banebrydere i Danmark, og det endda en af de stouteste.

Som allerede nævnt blev han ved Danmarks Totalafholdsforenings

konstituerende Møde i Horsens den 19. April 1881 valgt ind i Hovedbestyrelsen, ligesom han blev valgt til Redaktør af »Danmarks Totalafholdsblad.«

Kort Tid efter opgav han sit Embede som Lærer i Bygholm og flyttede til København.

Han var nemlig gaaet i Kompagni med Folketingsmand A. Holck om at udgive »Ugens Nyheder,« hvis første Redaktør han var.

I denne Stilling blev han mere fri, og han kastede sig nu med al sin Kraft og med hele sin Sjæl ind i Arbejdet for at fri Landet for Drikkeriets Forbandelse. Da han først kom med, saa han klart, at Maadeholdsstandpunktet aldeles ikke duede. Vejen frem gik gennem de rene Afholdsforeninger, og i Tale og Skrift blev han en varm, uforfærdet og begejstret Forkæmper for disse. Han var altid kampberedt. Nogle vil mene, at han til Tider var for kraftig og kras i sin Kampmaade. Mange erfarede, at han ikke var nem at bides med, hvad enten det var i en Bladpolemik eller i mundtlig Debat. Alle erkendte, at han var en stout Kæmpe med en kraftig Aand, og Gang paa Gang, naar man saa Haabets lyse Blink i Øjet og grebes af den Begejstringens Glød, som var over Manden, forstod man, at her var en Personlighed, som aldrig var bange, men som var villig til at ofre alt for den Sag, han havde kær.

Det vil være umuligt her at omtale L. J. Virksomhed i Enkeltheder. Utallige Bladartikler og ikke saa faa Smaaskrifter er udgaaet fra hans Haand, og mange er de Talerstole, hvorfra hans kraftige Røst har lydt.

Kun et enkelt af hans Skrifter skal omtales, da det fremkaldte en hel Del Indlæg, som fremkom i Bogform, ja man kan sige, at det affødte en hel Litteratur, hvoraf en Del var af saa stor Lødighed, at det vil have blivende Betydning.

I 1882—83 debatteredes Spørgsmaalet »Religion og Totalafhold« og »Bibelen og Vinen« i den danske Afholdspresse. Laurids Jørgensen behandlede Spørgsmaalet om Bibelen og Vinen i en Artikel i Totalafholdsbladet, og denne Artikel udkom tillige som Særtryk i en lille Pjece under Titelen: »Bibelen og Vinen«.

Hidtil havde Debatten været ført inden for Afholdsfolkernes Lejr, men L. J.s lille Pjece bevirkede, at en Mand uden for denne Lejr, nemlig Sognepræst H. G. Saaby fra Oure i Nærheden af Svendborg paa Fyn mødte frem med et Modskrift under samme Titel: »Bibelen og Vinen«. Det udkom paa Andreas Høst og Søns Forlag.

Laurids Jørgensen udsendte da paa samme Forlag et Svar til Pastor Saaby. Dette Svar kaldte han »Bibelen og Totalafholdssagen« og han gav det Undertitelen: »Et Ord til dem, der formener, at Bibelen støtter Drikke- trafikken.«

Medens L. J. endnu arbejdede paa sit Tilsvar, kom der imidlertid Svar til Pastor Saaby fra en Kant, hvor man mindst af alt havde ventet det. Den siden i Afholdssagens Historie saa bekendte Provst Th. Sørensen, Skanderborg, virkede da paa Færøerne, hvor han sammen

med Distriktslæge Emil Madsen (den senere Stadslæge Etatsraad E. M. Hoff, København) stod som Leder af en Afholdsforening. Disse Mænd fulgte med stor Interesse Bevægelsens Udvikling herhjemme, og da Pastor Saabys Bog ogsaa fandt Vej til Færøerne, skrev Provst Th. Sørensen i ganske kort Tid sin udmærkede bekendte Bog: »Om Totalafholdssagens Forhold til Kristendommen«, og denne Bog udkom ogsaa paa Høst og Søns Forlag.

Pastor Eltzholtz skrev ogsaa et Indlæg: »Afholdssagen i Guds Ords Lys«.

Men det dygtigste Arbejde til Belysning af Spørgsmaalet var dog et lille Skrift, som ogsaa udkom paa Høst og Søns Forlag under Titelen: »Begrebet Vin hos os og hos Jøderne«. Det udkom under Pseudonymet —r. Dengang anede næsten ingen, at det var Lærer C. Wagener, Sabro, som skjulte sig under dette Mærke. Han vil i det følgende blive omtalt, og jeg vil da ogsaa komme tilbage til hans ovennævnte lille Pjece.

Efter alle disse Indlæg sluttede Striden for denne Gang med et mat Svar fra Pastor Saaby.

Om Laurids Jørgensen Ethelberg som Taler, maa jeg til Slut have Lov til at anføre nogle Ord fra en samtidig, som hørte ham mange Gange.

»Urokkelig, grundmuret, fast paa Talerstolen. De blinkende Brillen lynede omkap med Ordenes skarpe Pile. Men aldrig var han personlig, altid saglig; en Mand, der med en skarp Økse, maalbevidst og ustandselig ryddede sig Vej. Jeg saa ham Gang efter Gang i mange Aar saaledes. Han talte paa Seminarierne for Seminarister. Han tog vældige Livtag med Værtshusholderne og Spiritusforsvarerne, og altid var det med Liv og Humør. Altid gik han i Kamp med en Friskhed og Frejdighed, der var ustandselig. Det var, som man saa en af de gamle Vikinger: *Kun frem, men ej tilbage*. Saadan har jeg set L. J. bryde Vej for Afholdssagen i Tider og paa Steder, hvor Vej syntes umulig. Ingen anden gjorde det som han.«

I henved en halv Snes Aar boede L. J. i København. Saa flyttede han til Randers, hvor han oprettede en Antikvarboghandel. Her døde han knap 60 Aar gammel d. 9. Januar 1907. Afholdsfolket i Danmark har sat ham en smuk Bauta paa hans Grav paa Mortens Kirkegaard i Randers, og de ærer ham som en af Afholdssagens ypperste Banebrydere.

CARL AUGUST CHRISTIAN WAGENER

er født i Slesvig By d. 29. Marts 1838. Hans Fader Aug. C. D. Wagener var født og opvokset i Slesvig By og hans Moder Louise f. Fleissner var fra Hessen-Kassel.

Faderen var Sadelmagermester, og hans Forretning overtoges af den mindste af Sønnerne, som driver den endnu. Der var 4 Børn, 1 Søster og 3 Brødre og C. Wagener var den ældste, eller rettere sagt er den ældste, da de alle sammen lever endnu. Den mellemste af de 3 Brødre blev

Postmester. C. Wagener havde fra ung af Lyst til Lærergerning og ønskede at komme paa et Seminarium. I Aaret 1857 blev han da optaget paa Skaarup Seminarium paa Fyn. Der var dengang ikke noget Seminarium i Hertugdømmet Slesvig, og da de fleste Slesvigere, som læste til Lærereksamen tog til Skaarup, valgte C. Wagener ogsaa dette Seminarium. I hans Klasse var der 11 Slesvigere og 11 fra Kongeriget. Efter 3 Aars Læretid tog han en meget fin Eksamen. Af de 11 Slesvigere fik C. Wagener den største Eksamen. Hans 10 slesvigske Kammerater søgte alle Ansættelse ved slesvigske Skoler, og C. Wagener, som var fortrinlig anbefalet af Skaarups daværende Seminarieforstander Schurmann, blev straks efter sin Dimission tilbudt en Lærerplads ved Borgerskolen i Flensborg. Imidlertid havde han, da han var færdig med sin Eksamen i 1860 en kort Tid opholdt sig i Hjemmet, og her i — som han selv udtrykker sig — sin ærketyske Fødeby, kom han paa det rene med, at han maatte søge sin Livsgerning og tjene sit Brød i Danmark. Han hørte allerede dengang 3—4 Aar før Krigens Udbrud saa megen slesvig-holstensk Oprørstale og da navnlig saa stærk Tale om Slesvig-Holstenernes ved Brev tilsikrede Rettigheder, at han, dansk som han var i Sind og Hjertelag, bestemte sig til at sige nej til Lærerembedet i Flensborg.

Han søgte da Embede i Kongeriget og blev paa een Gang kaldet til 2 Embeder.

Han valgte Andenlærerembedet i Vestenskov ved Nakskov. Her var han i 2 Aar til 1862; men efter at han var blevet gift, søgte han Embedet som Skolelærer og Kirkesanger i Dalbyneder sydøst for Mariager. Her forblev han til 1868, da han blev kaldet til Sabro ved Aarhus. I Aaret 1900 søgte og fik han Afsked fra dette Embede og flyttede til Vejle, og her bor han endnu sammen med sin anden Hustru som pensioneret Lærer.

I Krigsaaret 1864 var han altsaa Lærer i Dalbyneder, og hans Broder, der som før nævnt var blevet Postmand, havde da Ansættelse i Randers. Da Krigens var endt, vendte Broderen straks tilbage til Tyskland og fik Ansættelse først i Kiel og siden i Hamborg. C. Wagener blev ogsaa navnlig af sin Slægt, og da især stærkt af Faderen opfordret til nu at søge Embede i det slesvigske, og da man netop i de Tider stærkt manglede Lærere, som var begge Sprog mægtige, hvad C. Wagener fuldt ud var, kunde han med Lethed have faaet et meget stort Embede i Hertugdømmet, men C. Wagener sagde nej til alle Opfordringer.

Man slyngede Ordet Forræder i Ansigtet paa ham, da han ikke vilde føje dem og vælge at tjene »das grosse Vaterland«, men C. Wagener returnerede med Fynd og Klem Ordet, fulgte sit Hjertes Tilskyndelse og forblev i Danmark. Alle hans Seminariekammerater, hele hans Slægt valgte »das grosse Vaterland«, C. Wagener vilde tjene det lille Danmark, og han har tjent det tro som en af dets bedste Sønner.

Her skal nu blot omtales hans betydningsfulde Arbejde for Afholdssagen.

Det er især med Pennen, at C. Wagener har udrettet saa meget for

Sagen, men han var da ogsaa en Mand, som kunde tale fra Leveren og tale varmt og djærvt, selv om han ikke var i Besiddelse af den sprudlende Veltalenhed, som var særegen for Laurids Jørgensen.

En Ting bidrog i høj Grad til, at C. W. kom til at udrette saa meget for Afholdssagen, nemlig den Omstændighed, at han har tilegnet sig Færdighed i mange Sprog. Tysk er hans Modersmaal, først Højtysk, og saa bankede hans Skolekammerater ogsaa Plattysk ind i ham. Dansk lærte han som et fremmed Sprog. Sproglige Foreteelser har altid virket tiltrækkende paa ham, og alt som Lejlighed har budt sig, er han derfor ogsaa kommet til at sysle med en Del andre Sprog: Hollandsk, Svensk, Engelsk, Fransk o. s. v. Og da han aldrig har eftertragtet Sprogfærdighed, men fulgt en indre Trang, saa er han end ikke gaaet af Vejen for Latin, Græsk og Hebraisk, naar Lejligheden bød sig. Ja selv et saa fjerntliggende Sprog som Finsk har han fundet Fornøjelse i at sysle med. Men trods alt dette hævder han selv afgjort, at han ikke er Sprogmand, kun Dilettant.

Andre mener, at han saa langt fra er Dilettant, at han endog snarere svarer til Betegnelsen Mester, men hvorom alting er, saa er det sikkert, at hans Sprogkundskaber i høj Grad er kommet Afholdssagen tilgode. Det var særlig gennem C. W., at den danske Afholdsbevægelse kom i Forbindelse med Afholdsbevægelsen i Udlandene. Mange er de, han i Udlandene har korresponderet med om Afholdssagen, og adskillige Artikler har han skrevet til udenlandske Blade, ja han redigerede endog, som det senere kort vil blive omtalt, i 3½ Aar et internationalt Afholdsblad, som skreves i de tre Sprog: Tysk, Engelsk og Fransk. Det var den 2. April 1882, at C. Wagener meldte sig til Tjeneste i Afholdshæren, og han tog straks fat og gjorde et værdifuldt Arbejde. Der udførtes i det hele i Bevægelsens første Aar et ihærdigt og dygtigt Arbejde for Sagen. Der var kun faa om Arbejdet, men det gik med Liv og Lyst. Afholdspressen bragte vækkende og oplysende Artikler. Undertiden var det lidt kraftig Kost de opvartede med, men det var saa temmelig nødvendig dengang. Man skulde kæmpe sig igennem Bjerge af Sløvhed, Misforstaaelse, Haan og Spot. Ofte blev der rettet uforskammede og meningsløse Angreb paa Afholdsfolkene. De havde Valget imellem at forsvare sig med skarpe Vaaben eller lade sig træde ned i Kampen, og de valgte det første. De dygtigste Penneførere i denne Kamp var de to Lærere Laurids Jørgensen Ethelberg og C. Wagener. L. J. leverede vel nok den kraftigste Kost, C. Wagener var sikkert nok den grundigste. Som tidligere nævnt skrev han i Firserne under Pseudonymet —r. Næsten ingen vidste dengang, hvem der skjulte sig under dette beskedne Mærke, men mange var de Artikler, som var underskrevet med det lille —r. og altid var disse Artikler vel gennemtænkte og skrevet med stor Klarhed og overbevisende Kraft. Ingen Penneførere kunde som —r udrede en Sag til Bunds og sætte Tingen paa sin rette Plads. Det er forstaaeligt, at det navnlig i Førstningen kunde knibe med at faa den nye Bevægelse ledet i det rette Spor, og Wageners klare, grundige, besindige og overbevisende Indlæg bidrog i overordent-

lig høj Grad til, at Bevægelsen sikkert og støt blev ledet ind i det Spor, som er angivet i følgende Grundsætninger:

1. Afholdssagen er ingen politisk Partisag, men en Folkesag i Ordets bedste Betydning.
2. Afholdssagen er ikke et Maal for et Menneskeliv, men et Middel til at naa en bedre og sundere Udvikling for den enkelte og for Samfundet.
3. Afholdsfolkene vil ved en almindelig Folkerejsning dæmme op mod et stort Samfundsonde: Drikke trafikken.
4. Maalet søges naaet ved: Totalafhold for den enkelte, der træder ind i den organiserede Hær, som udbreder Oplysning om Alkoholens Virkninger. Indskrænkning og Forbud mod Fabrikation og Salg af de berusende Drikke. Dette maa ske ved Love, som bæres frem af den offentlige Mening og virker gennem fri Folkeafstemning. Folkets Vilje skal være Landets Lov. Man tænker sig først den kommunale Selvbestemmelsesret lykkelig gennemført, altsaa lokalt Forbud og endelig Statsforbud.

Som et Eksempel paa C. Wagens Arbejdsmaade og Arbejdsevne, vil jeg gerne nærmere omtale den tidligere nævnte Pjece af ham: »Beregnet Vin hos os og hos Jøderne«.

Først vil jeg forudskikke den Bemærkning, at der har været ført megen ørkesløs Diskussion og Polemik om Brugen af Vin og stærk Drik blandt Jødefolket, og om den Drik, Bibeloversættelsen betegner som Vin, altid var gæret og berusende, eller Vin i bibelsk Omtale ogsaa kunde være ugæret og altsaa ikke berusende. Man har saaledes f. Eks. med stor Ivrighed drøftet, om den Vin, Jesus skabte ved Brylluppet i Kana, var gæret eller ugæret. Alt det har saa grumme lidt at betyde for Nutidens Afholdsbevægelse. Men drøftet er det blevet, og først i Firserne udkom der som før nævnt en hel Del Smaaskrifter vedrørende disse Spørgsmaal.

Pastor Saaby, Oure, paastod nu i sit Skrift, at Thirosch i den hellige Skrift altid er Benævnelse paa Most eller Vindruesaft, medens Jajin altid betegner Vin, som er gæret og berusende. Pastor Saaby angreb iøvrigt i sit Skrift stærkt Afholdssagen og brød fuldstændig Staven over den. C. W. W. gav sig da til i Sommerferien 1882 at gennemlæse hele det Gamle Testamente fra Ende til anden. Han ejede en hebraisk Bibel, og hver Gang han kom til et Sted, hvor Vin, Most, stærk Drik o.s.v. nævnes, undersøgte han Stedet der. Efter dette grundige Studium skrev han sin ovennævnte lille Pjece, hvori han eftertrykkelig og uomstødelig paaviste, at Pastor Saaby ikke havde Ret i sin Paastand. Men C. W. W. vogtede sig ogsaa vel for at fremsætte uholdbare Paastande i Afholdssagens Favør. Netop denne lille Pjece er et typisk Eksempel paa, hvorledes W. W. opreder og klarlægger et Spørgsmaal til Bunds og sætter Tingen paa sin rette Plads. Af hans Pjece fremgik det klart, at Laurids Jørgensens Skrift »Bibelen og Vinen« indeholdt nogle Unøjagtigheder, som L. J. rimeligvis havde hentet fra engelske Skrifter, og da Pastor Eltzholtz ved at læse Wagens grundige Indlæg opdagede, at han i sit iøvrigt fortrinlige Skrift »Afholds-

sagen i Guds Ords Lys« et Par Steder havde fremsat for stærke og uholdbare Paastande, lod han disse unøjagtige Steder rette ved Hjælp af et Stempel. Jeg nævner dette lille Træk, fordi det saa klart viser, med hvilken Autoritet W. talte, og det forekommer mig ogsaa, at det i lige høj Grad taler til Ære for dem begge og viser os to Personligheder med ren, ridderlig, oprigtig og sandhedskærlig Karakter.

Trods det betydelige skriftlige Arbejde W. saaledes udførte herhjemme i Firserne, fik han dog som allerede berørt Tid til at skrive til engelske og hollandske Blade og til at brevveksle med mange af Afholdssagens mest ansete Forkæmpere i Udlandet.

Saa holdtes der 3.—5. September 1890 internationalt Afholdskongres i Kristiania. Til Stede paa Kongressen var saa betydelige Mænd som Dr. A. A. Granfelt, Helsingfors, Professor Aug. Forel ved Universitetet i Zürich, Pastor Bovet i Bern og Provst Th. Sørensen, Skanderborg. Disse interesserede sig stærkt for at faa oprettet et internationalt Tidsskrift til Støtte for Ædruelighedsarbejdet.

Der opnaaedes ogsaa Enighed om at faa et saadant Tidsskrift oprettet. Det skulde hedde: »Internationale Monatsschrift zur Bekämpfung der Trinksittens«, udkomme en Gang om Maaneden og indeholde Artikler paa Tysk, Engelsk og Fransk. Man blev forholdsvis let enig om Tidsskriftets Oprettelse, men da man saa skulde til at vælge Redaktør, kneb det med at finde den rette Mand. Da faldt Tanken paa den jyske Landsbylærer i Sabro C. Wagener, som ogsaa var Kongresdeltager, og skønt han i Førstningen vægrede sig, gik han dog til sidst ind paa at overtage Pladsen som Redaktør for en Løn af 1500 Francs aarlig. Han redigerede saa Bladet fra 1. Januar 1891 til 1. Maj 1894, og i den Tid maatte han selv holde Hjælpelærer. Fra alle Sider erkendtes det, at han redigerede Bladet med stor Dygtighed, og han blev da ogsaa — ikke mindst af Prof. Forel — kraftig opfordret til at vedblive; men da det var absolut umuligt for ham at faa Tilladelse til at holde Hjælpelærer længer af denne Grund, og han ikke vilde have Redaktørposten som Eksistensmiddel, maatte han fratræde. Man optog ham da som Medudgiver af Bladet og lod ham selv udpege sin Eftermand til Redaktørposten. Det blev Hermann Blocher fra Basel, der siden har redigeret Tidsskriftet.

Man vil forstaa, at C. Wagener ikke er nogen helt almindelig Landsbylærer, og at han har udrettet saare meget til Gavn for Afholdssagen. Han var da ogsaa i flere Aar Medlem af Hovedbestyrelsen for Danmarks Afholdsforening. Men størst Betydning fik dog hans Arbejde for at faa Skolen til at tage et forebyggende Ædruelighedsarbejde op. Herom vil der siden blive fortalt, naar »Danmarks Afholdsforenings Lærer-Forbund« til Slutning kort omtales.

IVER KRISTENSEN HOLMGAARD

blev født i Nordsalling d. 12. Aug. 1845. Som saa mange af Lærerne var han af Bondestand, men meget tidlig vaagnede Lysten hos ham til at blive

Lærer. I 17 Aars Alderen kom han saa til at gaa til Forberedelse i Selde hos den dygtige Lærer H. C. Strandgaard. Han kom derefter paa Ranum Seminarium, hvorfra han efter 3 Aars Læretid blev dimitteret med en særdeles god Eksamen. Han fik straks Huslærerplads i Borslund, Rind Sogn ved Herning, men det varede ikke længe, inden han fik Embede, og 1869 — 3 Aar efter sin Dimission — blev han kaldet til Lærer og Kirkesanger i Ørre ved Herning, og i dette Embede forblev han til sin Død 10. Juni 1913. Holmgaard fik saaledes Lov til at virke paa samme Sted i 44 Aar. og hans Virksomhed satte dybe Spor. Han pløjede dybt i den gode Jord, der var blevet ham betroet som Arbejdsmark. Befolkningen stod, da han kom til Egnen, ikke paa noget højt aandeligt Udviklingstrin. Mange af Mændene var hengivne til Drik. Bøger og Blade kendte man ikke ret meget til i Ørre dengang, og der var saa godt som intet at spore, hverken af kristelig eller folkelig Interesse. Men Holmgaard tog fat og holdt ud. Først fik han Tag i Børnene. Han forstod selv at fortælle, og han kunde faa Børn til at fortælle. Saa fik han oprettet Foredragsforening, Skytteforening, Afholdsforening o. s. fr. og gennem det altsammen er det naaet, at der er opvokset en ny Slægt af bedre Støbning end den gamle. Holmgaard var en af dem, der straks forstod, da Afholdssagen blev rejst, at her var en Bevægelse, som ledet paa rette Maade i høj Grad vilde blive til Folkegavn, ja som kunde blive Midlet til at fjerne den Forbandelse Drikke trafikken som en Mare lagde paa Folket.

Allerførst i Aaret 1882 fik han oprettet Ørre-Sinding Afholdsforening, og han stod som denne Forenings Formand lige til sin Død. Men Holmgaard nøjedes ikke med at plante Afholdsfanen i sit eget Sogn. Naar Skolen var endt, eller naar han havde en Søndag Eftermiddag fri, kørte han med sit eget Køretøj til et eller andet Nabosogn, undertiden ogsaa længere bort, for at tale for Afholdssagen. Han har stiftet de fleste Afholdsforeninger i Hammerum Herred, og han var da ogsaa i 27 Aar Kredsformand for Herning og Omegns Afholdskreds. Det er forstaaeligt, at de første Foredragsholdere for Afholdssagen ofte følte Savnet af Sange, der havde Berøring med Emnet. Holmgaard følte ogsaa tidt dette Savn, og da han havde lidt af en poetisk Aare, gav han sig selv til at skrive en Del Afholdssange. Han skrev ogsaa nogle smaa Komedier i den Hensigt ved Hjælp af dem af faa Afholdssagens store Ide fremstillet paa Scenen.

Den gode Sæd, Holmgaard paa saa mange Maader saaede, vil bære sin velsignelsesrige Frugt længe efter, at han selv ligger under Mulde, og enkelte af hans Sange vil ogsaa leve paa Folkemunde i kommende Tider.

JENS POVLSEN

der i mange Aar virkede som Lærer i Grysted ved Nibe, og som nu bor i Struer som pensioneret Lærer, maa ogsaa nævnes som en af de Lærere, der tidlig kom med i Afholdsarbejdet, og som altid vil blive nævnet som en af Sagens trofaste og gode Veteraner. Ligesom Holmgaard har han skre-

vet mange Afholdssange. og han er vel nok den, som har skrevet de fleste og de bedste Lejlighedssange til Brug ved Danmarks Afholdsforenings Aarsmøder, Afholdsfester o. l. Mange af Povlsens Sange er udmærkede, og han har ogsaa skrevet nogle vakre Afholdsfortællinger, saa hvad der blev sagt om Holmgaard, gælder vel i endnu højere Grad om Jens Povlsen, at meget af, hvad han har skrevet med Afholdssagen i Tanke, vil leve blandt Folket i kommende Tider. I mange Aar har han med stor Dygtighed staaet for Danmarks Afholdsforenings Boghandel.

P. S. HANGHØJ

mangeaarig Lærer i Vraa i Vendsyssel, nu pens. Lærer i Hjørring, var i mange Aar Kredsformand for Hjørring og Omegns Afholdskreds, i nogle Aar i Hovedbestyrelsen for Danmarks Afholdsforening. Da Kredsformændene i Danmarks Afholdsforening organiserede sig og holdt deres særlige Møder, blev Lærer P. S. Hanghøj, Vraa Formand for denne Institution, hvilken Stilling han beklædte i en halv Snes Aar til 1903

Professor FREDR. DAHL

der nu nyder sine Alderdomsdage i København, var i 30 Aar fra 1866 til 1896 Bestyrer af Slagelse Realskole. Han var en betydelig og anset Skolemand, og da han en Tid tillige var Rigsdagsmand, fik det stor Betydning, at han saa at sige fra Begyndelsen af sluttede sig til Afholdsbevægelsen og tog Del i Arbejdet med stor Interesse og Kraft. Han benyttedes meget som Foredragsholder for Sagen, og han var Afholdssagens første Talsmand i den danske Rigsdag.

Den 24. Juli 1880 stillede han i Rigsdagen nedenstaaende Frespørgsel til daværende Finansminister Estrup:

»Agter Finansministeren i Betragtning af de Oplysninger, som forskellige, især lægevidenskabelige Autoriteter har givet om de ved Drikfældigheden her i Landet forskyldte ulykkelige Forhold, at sørge for at tilvejebringe et disse Forhold vedrørende statistisk Materiale.»

Professor Dahl begrundede denne Forespørgsel ved at anføre, hvad der i denne Retning var foretaget i forskellige Lande, særlig i England, Amerika og Frankrig, og han paaviste, hvilke sørgelige Følger Nydelsen af berusende Drikke havde for mange Mennesker i disse Lande og for hele Samfundet. Derefter omtalte han Forholdene her i Landet og paaviste Nødvendigheden af, at der angaaende Drikfældigheden her i Landet tilvejebringes et fyldigt statistisk Materiale, der kan tjene til Vejledning for Lovgivningsmagten og Administrationen, som nødvendigvis maa træffe Foranstaltninger mod Drikkeøndet.

Finansministeren stillede sig meget velvillig overfor Forespørgselen og udtalte: »Det kan være til en væsentlig Støtte for Bestræbelserne for ad Lovgivningsvejen og paa anden Maade at modarbejde Drikfældig-

heden, at der haves et fyldigere statistisk Materiale, saavel angaaende Aarsagerne til Drikfældigheden som angaaende Virkningerne deraf, end der for Tiden er til Stede, og jeg skal gerne bidrage, hvad jeg formaar, til, at et saadant fyldigere Materiale kan komme til Stede.«

Frdr. Dahl var i Decbr 1885 sammen med Højskoleforstander Chr. Nielsen, Hindholm, Provst Sørensen, Skanderborg, Dr. E. M. Hoff og Pastor Dalhoff, København m. fl. med til at stifte det endnu bestaaende »Samfund til Ædruelighedens Fremme«.

Ligesom Wagener og de fleste af de efternævnte har han ogsaa været med til at slaa til Lyd for, at Skolen maa tage et forebyggende Ædruelighedsarbejde op, men dette Arbejde vil som før nævnt blive omtalt under et under Omtalen af Danmarks Afholdsforeningers Lærer-Forbund.

M. S. ANDERSEN

der i en lang Aarrække var Kommunelærer ved Thisted Borgerskole og nu er pens. Lærer i Thisted, kom med i Afholdsbevægelsen i 1888. Han meldte sig da ind i Thisted Afholdsforening, og denne Forening gjorde et stort Arbejde for at faa oprettet Foreninger i Omegnen. M. S. Andersen kom snart i Bestyrelsen og var i nogle Aar Formand for Thisted Afholdsforening. Der var da nogen Uenighed mellem Afholdsfolkene i Thisted, og de havde delt sig i to Foreninger, hvilket ikke var til Gavn for Sagen, men da Lærer M. S. Andersen blev Formand for den ældste og oprindelige Forening, lykkedes det ham ved klog, dygtig og besindig Ledelse at faa Uenigheden jævnet, saa de to Foreninger igen blev slaaet sammen til en stor Forening, for hvilken Andersen vedblev at være Formand i et Par Aar efter Sammenslutningen. Da han blev svagelig af Helbred. maatte han frasige sig Formandspladsen, men han havde da ogsaa gjort et betydeligt Arbejde til Gavn for Ædruelighedsarbejdet i Thisted.

C. C. HEDEMAND

som nu er Førstelærer i Græsted i Nordsjælland meldte sig som ung Seminarist ind i Københavns Afholdsforening i 1882, samme Aar som han tog Eksamen fra Københavns Seminarium. Han har saa at sige hele Tiden staaet i aktiv Tjeneste paa fremskudt Plads i Afholdshæren. Efter en kort Tid at have været Lærer i Næstved og ligeledes i kort Tid ved Søvig Mose Skole i Vendsyssel kom han i 1885 til Skagen. Her var han i en Del Aar Formand for Skagens Afholdsforening og tillige var han Kredsformand for Frederikshavns og Omegns Afholdskreds. Han blev den første Formand for Kredsformandsinstitutionen, men da han saa i 1894 blev forflyttet til Taarbæk ved Klampenborg, hvor han ikke kom til at fungere som Kredsformand, var det, at Lærer Hanghøj, Vraa valgtes til denne Post.

I Taarbæk forblev Hedemand kun i 2 Aar, men han fik dog, mens han

var der stiftet Ordrup Afholdsforening, og da han saa i 1896 blev kaldet til sit nuværende Embede, stiftede han her i 1898 Græsted Afholdsforening, som han siden har været Formand for. I 10 Aar var han tillige Formand for Nordsjællands Afholdskreds. Han har i Tale og Skrift udrettet saare meget til Ædruelighedssagens Fremme i vort Land.

JENS KRISTIAN LARSEN

nuværende Førstelærer i Baaring pr. Asperup paa Fyn, er ligeledes en Mand, som kom med i Afholdsbevægelsen fra sin Ungdom af, og som hele Tiden har været en af Sagens bedste Ledere. Han var kun 19 Aar gl., da han blev Afholdsmand, og han blev straks valgt ind i Bestyrelsen for Lunde Afholdsforening. Som Andenlærer i Rolfsted var han Formand for Rolfsted Afholdsforening og for Odense Afholdskreds. I 1905 blev han kaldet til sit nuværende Embede, og han blev straks Formand for Baaring Afholdsforening, ligesom han i en Aarrække har været Formand for Middelfart Afholdskreds og for Fyns Hovedkreds under Danmarks Afholdsforening. Han har tillige i nogle Aar siddet i Hovedbestyrelsen for Danmarks Afholdsforening.

Kr. Larsen er en Mand med et klart Hoved og en bestemt Mening om Tingene, og han er af dem, der siger sin Mening uden Forbehold. Saadanne kan vel ikke altid undgaa at støde an, men de faar altid udrettet grumme meget godt, og Kr. Larsen har da ogsaa holdt mange vækkende Foredrag, været medvirkende ved mange Afholdsforeningers Oprettelse, og udrettet mere for Afholdssagens Fremgang end de fleste.

RASMUS RASMUSSEN-JUUL

Førstelærer i Søften i Aarhusegnen, er f. T. en af de mest kendte Førere i Danmarks Afholdsforening. Han er Formand for Søften Afholdsforening, for Hadsten og Omegns Afholdskreds, for Afholdsfolkenes Begravelseskasse, og han er Medlem af Hovedbestyrelsen for Danmarks Afholdsforening. R. R. Juul har Anlæg for at tumle med Tal og faa Tallene til at tale paa ret Maade. Han har gjort et stort statistisk Arbejde i Danmarks Afholdsforening og ved Hjælp af dette i Forbindelse med sin Evne til at organisere, sat god Skik paa mange Forhold vedrørende Foreningsarbejdet inden for Danmarks Afholdsforening, men han har da ogsaa udadtil paa mange Maader virket meget til Gavn for Ædruelighedssagen i vort Land.

Naar saaledes »Det alm. jydsk Skolemøde' i Aarhus blev det første Skolemøde, som tog Forbudstanken op til Behandling, idet Læge M. Hindhede ved Mødet 4. Pinsedag 1914 indledede en Forhandling om »Forbudsspørgsmaalet i Forhold til Hjem og Skole«, saa skyldes dette i meget væsentlig Grad R. R. Juul, der i en Aarrække har siddet i Bestyrelsen for disse Møder.

Lærerinde Frk. MARIE HANSEN

Viby, Sjælland har i de senere Aar været stærkt med og taget virksom Del i Afholdsarbejdet. Hun er i Bestyrelsen for Roskilde og Omegns Afholdskreds, og hun har været nævnt som Emne, naar Danmarks Afholdsforening engang igen vil sætte Kvinder ind i sin Hovedbestyrelse.

JENS YDE KIRK

nuværende Kommunalærer i Lemvig, er født i Thisted Landsogn i Thy d. 5. Aug. 1866. Hans Forældre havde et lille Boelssted, og Faderen drev tillige Vognmandsforretning. Da Børneflokken var stor — Lærer Kirk har haft 15 Søskende, hvoraf 10 endnu er i Live — og Kaarene smaa, maatte Drengene i ung Alder ud at tjene. Jens Yde var den ældste af Drengene, og han kom i 10 Aars Alderen ud at tjene som Hyrde-dreng. I 8 Aar tjente han saa blandt fremmede det meste af Tiden, og naar han var hjemme, maatte han tit gøre Tjeneste som Vognmandskusk.

Men hans Lyst stod til Bogen, og da saa Lærer Yde i Hundborg tilbød at forberede ham gratis til Seminariet, og hans sidste Husbond Gaard-ejer A. Ravn-Sennels lovede ham 100 Kr. at rejse paa Seminariet med, saa lykkedes det ham at komme paa Ranum Seminarium fra 1884 til 87.

Da han i 1884 rejste til Ranum havde han de 100 Kr. i Lommen, og han maatte saa se at skaffe sig Resten, alt som han fik Brug for dem. Det kunde til Tider knibe, men ved gode Menneskers Hjælp gik det.

I Juli 1887 forlod han Seminariet som nybågt Seminarist og stod da med en Gæld paa op imod 2000 Kr., som han selv maatte forrente og afdrage. Der maatte straks tjenes Penge, og paa den Tid var det saa overfyldt med Lærere, at nogle Seminarister endog maatte gaa for 100 Kr. om Aaret. Der blev tilbudt ham nogle Pladser som Huslærer til 150 Kr. om Aaret, men han sagde Nej til disse Pladser og tog saa fat som almindelig Arbejdsmand paa Dagløn, hvilket gav større Fortjeneste. Navnlig tjente han godt hele Efteraaret ved at følge et stort Damptærskværk som Arbejdsmand fra By til By. Efter ½ Aars Forløb fik han Plads som Bogholder ved en Købmand og kom saa endelig i Sommeren 1888 til at virke som Lærer for rimelig Løn først som Vikar og siden som Huslærer.

Den 26. Aug. 1889 blev han kaldet til Enelærer i sin Fødeby Faartoft i Thisted Landsogn, og medens han var Lærer her, meldte han sig d. 29. Februar 1892 ind i Thisted Afholdsforening. Han var blevet forlovet med en Husmandsdatter fra et afholdent Hjem i Sønderhaa, og dette bidrog sit til, at han kom til at interessere sig for Afholdssagen. I Januar 1894 blev han forflyttet til Tingstrup Skole i samme Sogn, og kort Tid efter fik han oprettet Tingstrup Afholdsforening og Thisted Landsogns anerkendte Sygekasse, og han var Formand i begge disse Foreninger, til han i Juni 1908 blev forflyttet til Lemvig.

I April 1896 valgtes han til Formand for Thykredsen af Danmarks

Afholdsforening, og da der dengang var mange Byer i Thy, hvor Afholdssagen ikke var naaet hen, tog han kraftig fat paa at faa oprettet Foreninger saadanne Steder. Det lykkedes da ogsaa i de to Aar, han var Formand i Thykredsen, at faa oprettet Afholdsforening i saa godt som alle Sogne, hvor der i Forvejen ingen var. Ved Tingstrup Skole var der hverken Kirkesangertjeneste eller Jordlod, og der blev da ganske naturligt en hel Del Fritid for Læreren. J. Yde Kirk benyttede nu en stor Del af sin Fritid til at agitere for Afholdssagen ud over Thy, men han fik dog Tid til samtidig at tage sig af Ungdommen i Tingstrup og nærmeste Omegn.

Han havde søgt Uddannelse i Husflid og Sløjd, og han har taget Sløjdeksamen fra Aksel Mikkelsens Sløjdlærerskole i København. Mens han var Lærer i Tingstrup holdt han saa godt som hver Vinter Husflidsskole for Ungdommen, og der var altid mange Elever, ikke alene fra Tingstrup, men ogsaa tit fra Nabobyerne. Alligevel kunde det ikke taales, at han saa nidkært tog sig af Afholdssagen og udførte et saa stort Arbejde for at faa Bevægelsen til at brede sig over hele Thy og Hannæs. Tingstrup Skole var, da Yde Kirk kom dertil, et Embede med meget lille Løn og med Bolig for ugift Lærer, skønt der i en Aarrække havde været cirka 90 Børn i Skolen. Enkelte af de tidligere Lærere havde prøvet paa at faa Embedet forbedret, men det var ikke lykkedes. Yde Kirk var blevet gift, kort før han kom til Tingstrup, og han gav tydelig nok til Kende, baade over for Beboerne og for Sogneraadet, at han vilde prøve at faa Embedet forbedret, saa det blev anordningsmæssig for en gift Lærer. Der var god Grund for en saadan Forbedring, da der i Thisted Landsogn ikke var nogen Skole for gift Lærer, og Tingstrup Skole som sagt i mange Aar havde været overfyldt med Børn, saa der endog, som det er omtalt i 2det Bind af Lærerne og Samfundet S. 450, var 3 Klasser til een Lærer.

Saa en Dag kom den daværende Sogneraadformand til Yde Kirk og meddelte, at der godt kunde blive bygget, og Lønnen kunde blive forhøjet, saa Embedet blev anordningsmæssigt for en gift Lærer. Det var ikke noget Pengespørgsmaal mere; men der stilledes en Betingelse for, at det kunde ske: Yde Kirk maatte frasige sig Hvervet som Formand i Thykredsen af Danmarks Afholdsforening og holde op med at virke saa meget for Afholdssagen.

Uden Tøven fik Sogneraadformanden det afgjorte og bestemte Svar, at herom kunde der aldeles ikke være Tale. Lærer Kirk var sig bevidst, at han ikke forsømte sin Skole; ja han ofrede endog mere Tid paa den end den lovbefalede, især da han fik Sløjden indført obligatorisk for Skoledrengene, og han herved fik 4 Sløjdtimer ugentlig foruden Gymnastiktimerne og de 36 almindelige ugentlige Undervisningstimer, som en Landsbylærer skal have. Han vidste ogsaa, at han ikke gjorde Propaganda for Afholdssagen i Skoletiden, og han vilde saa ikke lade sig foreskrive, hvad han maatte foretage sig i sin Fritid; han vilde efter eget Tykke have Lov til i Fritiden at virke for, hvad han ansaa for ret og godt. Han vedblev uanfægtet at virke for den Sag, han havde faaet kær. Dog var han kun

et Par Aar Formand i Thykredsen. I 1898 blev han Formand for Danmarks Afholdsforenings Lærer-Forbund, og han bad sig da fritaget for Hvervet som Formand i Thykredsen. Han havde da, trods Sogneraadets Modstand, særlig ved Skoledirektionens Hjælp, faaet Lønnen forhøjet og faaet Boligen udvidet, saa Embedet var blevet anordningsmæssigt for en gift Lærer. Han gik dog ikke helt ud af Ledelsen for Afholdsbevægelsen i Thy, idet han blev siddende i Kredsbestyrelsen som Næstformand, indtil han i 1908 blev forflyttet til Lemvig. Her blev han samme Aar valgt ind i Bestyrelsen for Lemvig Afholdsforening, og naar denne Forening nu i Sommeren 1914 lader opføre et nyt, stort og tidsvarende Afholdshotel med tilhørende stor Sal, et Byggeforetagende paa cirka 90,000 Kr., saa var dette store og for Ædruelighedssagens sunde Trivsel saa betydningsfulde Foretagende næppe nu blevet gennemført, hvis ikke Yde Kirk saa vedholdende havde arbejdet derfor.

N. C. NIELSEN

Lærer i Bildsø ved Slagelse har sluttet sig til Afholdssamfundet og i mange Aar udrettet et stort og godt Arbejde for denne Organisation. Han har i en Aarrække siddet i Afholdssamfundets Hovedbestyrelse som Kasserer.

P. K. FJELDSTED

Lærer i Ry har ligeledes i mange Aar været Medlem af Afholdssamfundet og taget fat med megen Iver og stor Interesse i Arbejdet inden for Samfundet. Han er Formand i Afholdssamfundets Østjyllands Kreds.

H. J. HANSEN

Lærer i Boeslunde ved Korsør, er Redaktør af Afholdssamfundets Medlemsblad.

LARS JØRGEN PEDERSEN

Førstelærer og Organist i Uhre pr. Brande er født i Skaarup paa Fyn $23\frac{1}{2}$ 1875. Det staar endnu for ham som en Oplevelse, da han som 9aarig Dreng sammen med sin Fader i 1884 i Skaarup Seminariums Gymnastiksal hørte en af de daværende Afholdstalere holde et varmt og begejstret Foredrag for Afholdssagen. Faderen meldte sig ind i Afholdsforeningen, og Lars Jørgen Pedersen kom saaledes til at vokse op i et afholdent Hjem, og han har fra Barndommen af haft Afsky for de stærke Drikke og altid, som Lejlighed gaves, virket for Afholdssagen. I nogle Aar arbejdede han ved Gartneriet, men saa kom han paa Skaarup Seminarium, og siden første Juli 1903 har han været Førstelærer og Organist i Uhre.

I September samme Aar fik han her stiftet en Loge af Danmarks Good Templar Orden (D. G. T. O.), og han har siden med levende Interesse

arbejdet for sin Loge og for den Organisation, hvortil den hører, som for Afholdstanken i det hele. I 1911 modtog han Storlogegraden. Han er i Bestyrelsen for de samvirkende Afholdsselskaber for Brande Sogn, og han benyttes meget som Taler for Afholdssagen paa sin Egn.

Kommunelærerinde Frk. JOHANNE BLOM

ved Østerfarimagsgades Kommuneskole i København er Medlem af »Det nationale hvide Baand« (Kristelig Afholdsforening for Kvinder). Hun har gjort et stort Arbejde for Afholdssagen, og navnlig som Borgerrepræsentant søgt at gøre sin Indflydelse gældende til Fordel for Ædruelighedens Fremme. Frk. Blom er da ogsaa af Ministeriet indvalgt i den anden Ædruelighedskommission, som nu i Sommeren 1914 er nedsat for at tilrettelægge den kommende Ædruelighedslovgivning.

Kommunelærerinde Frk. J. BRUN

Kbh. har ogsaa gjort et betydeligt og godt Arbejde indenfor »Det nationale hvide Baand«, og det samme maa siges om

Privat-Lærerinde Frk. A. E. MATHIESEN

Hun var i 1906 med til at oprette »Det nationale hvide Baand«s bilige Aftenkursus, og hun har siden hver Vinter undervist i Dansk, Regning og Tysk ved disse Kursus.

HARALD THOMSEN

Lærer ved Sølvgades Kommuneskole i København; meldte sig i 1886 ind i en Loge under International Good Templar Orden (I. O. G. T.), og han har hele Tiden været en af Ordenens bedste Kræfter. Allerede i 1887 valgtes han af Storlogen til Leder af Ungdoms- og Børnevirksohmheden, og han beklædte denne Stilling til 1899. Han løste den vanskelige Opgave paa en udmærket Maade og fik Ungdoms- og Børnearbejdet ledet ind i det rette Spor. Men ogsaa paa mange andre Omraader har der været lagt Beslag paa H. Thomsens Evner og Kræfter. Han er saaledes f. T. Leder af Sjællands Distriktsloge, som er en af Landets største Loger, og han omfatter fremdeles Børne- og Ungdomsarbejdet med stor Interesse og leder en fortrinlig Børneafdeling i København.

A. CHRISTENSEN

Lærer i Asferg, nord for Randers, har siden 1888 været Medlem af I. O. G. T., og har beklædt mange Tillidshverv saavel inden for Storlogen som indenfor Distriktslogen. Han er tillige Medlem af Asferg Afholdsforening un-

der Danmarks Afholdsforening, saa man vil forstaa, at han er en stærkt interesseret Afholdsmand, som har taget virksom Del i Ædruelighedsarbejdet.

ALFRED C. CLAUSEN

Lærer ved Borgerskolen i Nyborg, har været Medlem af International Good Templar Orden (I. O. G. T.) siden 1889. Han har i flere Aar været Leder af Ungdoms- og Børnevirksohmheden indenfor I. O. G. T. i Danmark, og han er da ogsaa Redaktør af Børnebladet: »Den lille Good Templar«. Han er Leder af Fyns Distriktsloge og Formand for de samvirkende Afholdsselskaber i Nyborg. Flere Gange har han repræsenteret Danmarks Storloge ved Verdenslogemøderne. Han har skrevet I. O. G. T.s Historie samt en Mængde saavel alvorlige som livlige Sange, og han er en meget livfuld og skattet Foredragsholder, saa han maa nævnes blandt dem, der i særlig Grad har taget Ædruelighedsarbejdet op.

CHR. GRØNLUND

Kommunelærer i Aarhus blev Medlem af I. O. G. T. i 1903, og han har hele Tiden siden været en af Ordenens mest virksomme Medlemmer. Ogsaa han interesserer sig stærkt for Ungdoms- og Børnevirksohmheden, og er en dygtig og nidkær Leder af denne Virksomhed i Aarhus. Han er tillige Leder af 3. jyske Distriktsloge. Han er en dygtig og skattet Foredragsholder, og han har i det hele udført et stort og godt Arbejde i Afholdssagens Tjeneste.

L. ANDREASEN

Skolebestyrer i Nykøbing M. er Formand og Forretningsfører for »Det blaa Baand«.

I Nordisk Good Templar Orden (N. I. O. G. T.) staar ogsaa en Del Lærere og Lærerinder, og i »Det blaa Kors« (Kristelig Afholdsforening for Danmark) staar cirka 320 Lærere og Lærerinder, hvoraf saare mange har udført et særlig stort og trofast Ædruelighedsarbejde indenfor deres Omraade.

Danmarks Afholdsforenings Lærer-Forbund.

Man vil forstaa, at Lærerstanden paa fyldestgørende Maade har taget Del i det almindelige Ædruelighedsarbejde, og at dette har haft sin store Betydning, kan der vel ingen Tvivl være om. Men endnu større Betydning faar dog det Ædruelighedsarbejde, som øves trindt omkring i Landets Skoler, og herom skal der nu til Slut siges lidt.

Straks da Afholdssagen paany var blevet plantet i 1879, blev der

kaldt paa Skolen for at den ogsaa kunde komme med og gøre sin Pligt. Ikke saaledes at forstaa, at Skolen skulde agitere, men saaledes, at det maatte gaa op for Skolen, at der her var et Omraade, hvor det for Alvor vilde betyde noget for Livet og for Samfundets gode Trivsel, at paalidelig og veltilrettelagt Oplysning blev givet paa bedst mulig Maade, saa Eleverne kunde blive retledet med Hensyn til de stærke Drikkes Væsen og Virkning.

Et Par Maaneder efter, at de to Afholdsforeninger var blevet oprettet i Vejle og Randers, skrev den kendte Præst og Forfatter Otto Møller i Gylling i »Nordslesvigsk Søndagsblad« for Søndagen d. 29. Juni 1879 saaledes :

»Vrag er sikkert Sømærke!

Det skulde synes, at er noget skikket til at advare som Sømærke, da maatte det være et Vrag. Et Sømærke siger jo saa meget soní, at hvor det staar, skal ingen sejle, thi der forliser man. Snart er det en Kost eller en Tønde, og snart et Fyr, der er bestemt til at yde en saadan Tjeneste. Men man skulde synes, at Vraget er det sikreste og mest veltalende Mærke, thi det taler tydeligt om den Fare, som lurar i dets Nærhed.

I mange Tilfælde holder det ogsaa Stik, at Vrag gør Tjeneste som sikkert Sømærke, eller at ens Skade gør andre kloge. Et Hul, ved Siden af hvilket der ligger en væltet Vogn, kører sandsynligvis enhver udenom, saa længe han kan se; hvor en har plumpet gennem Isen og ligger skrigende, løber næppe nogen anden i. Alligevel var det at ønske, at det agtedes langt mere end det gør, at Mennesker vilde sky de Vrag, de kun behøver at aabne Øjnene for at se strandet paa det Skær, de selv styrer lige imod. Vi kan allerførst tænke paa og kan slet ikke undgaa at tænke paa Brændevinsflasken.

Hvor mange Vrag er der ikke set, og ses der ikke om den? Den er et Skær, som næsten ingen kan færdes omkring ved uden at tage Skade. Den er maaske det allerfarligste af alle de Skær, som en Menneskebaad kan komme til at støde paa og sidde fast paa. Men der er altid og alle Vegne Vrag nok: Mennesker, der er gaaet til Grunde baade paa Legeme og Sjæl. Det gaar et Menneske i Virkeligheden, som det gaar et Skib, der løber fast paa et Skær. Skæret holder Skibet fast, og efterhaanden begynder dette at opløses. Det knager i alle sine Sammenføjninger, tumles af de oprørte Bølger og splittes ad for ikke mere at samles. Netop ligesaa med et Menneske, der betages og fanges af denne ulyksalige Lyst og Lidenskab.

Det holdes fast som med Lænker. Snart løsnes alle Selvets Baand, Viljen slappes. Der kan klages og sukkes, men ingen Modstand gøres. Endelig falder alt og Faldet er stort. Saadan ligger der Vrag rundt om, sørgeligere endnu end de sorte Vrag, der staar og ligesom rækker Armene i Vejret paa Strandkanten. Men nu kommer Særsynet i, at man skulde tro, at saadanne Vrag advarede alle andre Sejlere, saa synes de mangan

Gang langt snarere at drage og suge til sig som en Malstrøm, kogle og trylle som Musefælden, hvis Flæsk man dog sagtens kan lugte til og med Forsigtighed ogsaa slikke paa.

Forhaabentlig vil dog flere og flere faa Øje for disse Vrag og for det ødelæggende Skær, de sidder fast paa.

Og her maa Skolen ogsaa være med og gøre sin Pligt. Det er et Haab, vi med Rette maa have til Skolen, at Lyset derfra ikke blot vil lyse opmuntrende over det, som er Vinding, men ogsaa advarende over det, som er Ulykke.

Der skal i Skolen ligesom tegnes og undervises i Søkort. Paa Søkortet er alle Skær og farlige Grunde afsatte og klart betegnede, og en Sømand, som er vel undervist, vil altid vide at undgaa dem, selv om han intet Vrag har for Øje. Saadan vil den alvorlige Skole vide at betegne de farlige Steder, som under Livets Sejlads er at undgaa, og ikke blot klart betegne dem, men ogsaa give Midler i Hænde til at undgaa dem.»

Ogsaa fra anden Side blev der kaldt paa Skolen.

I August 1885 afholdtes alm. dansk Lægemøde i Silkeborg. Paa dette fremsatte Formanden Dr. med. V. Budde, efter et indledende Foredrag om Mislighederne ved den overhaandtagende Brug af Bayerskøl et Forslag til en Fællesudtalelse, som vedtoges næsten enstemmig. Der var over 70 Stemmer for og kun 7 imod Resolutionen, som lød saaledes: »Forsamlingen udtaler, at den overhaandtagende Nydelse af Alkohol — Brændevin saavel som Bayerskøl — baade i By og paa Land truer med at vokse op til at blive et Samfundsonde af hygiejnisk, moralsk og økonomisk Natur.

Forsamlingen henstiller til Foreningens Bestyrelse, at indgaa til Kultusministeren med en Anmodning om, at der tilstilles Lærerne ved Landets offentlige Skoler en Fremstilling af de skadelige Virkninger, som fortsat Misbrug af spirituøse Drikke, derunder ogsaa indbefattet Bayerskøl, udøver paa den menneskelige Organisme, og at det gøres dem til Pligt at oplyse deres Elever derom.»

Resolutionen blev ikke et Slag i Luften, selv om der gik nogle Aar, inden den ønskede Henvendelse til Lærerstanden blev udsendt fra Kultusministeriet. Dette skete i 1894.

Der udkom da med Statsunderstøttelse en fortrinlig Haandbog for Lærerstanden.

Den bar Titelen: »Om Alkoholen og dens Virkninger«, og den var forfattet af to saa kendte og udmærkede Mænd som den københavnske Læge Michael Larsen og Pædagogen, nuværende Landstingsmand cand. phil. Herman Trier. Bogen sendtes paa Ministeriets Foranstaltning til alle danske Folkeskoler, og der medfulgte et ministerielt Cirkulære af 21. Maj 1894, i hvilket der udtales den Forventning, at »Lærerne i Betragtning af Sagens store Betydning efter Evne vil bestræbe sig for at udbrede Oplysning om det foreliggende Skrifts Indhold i saa store Kredse som muligt for saaledes at virke hen til, at Formaalet med det kan naas«. Her er ikke Tale om noget Paalæg; det overlades til Lærerne selv at tage fat

efter Evne. Der var sikkert heller ikke kommet synderligt godt ud af et Magtbud ovenfra, hvorved Alkohollæren var blevet tvungent Fag. Den naturlige Vej at gaa, den, som giver gode frugtbringende Resultater, er Frivillighedens lette Vej, hvor Læreren bliver personlig grebet og underviser saaledes, »at Lyset derfra ikke blot lyser opmuntrende over det, som er Vinding, men ogsaa advarende over det, som er Ulykke.« Den Lærer, som føler sig kaldet til det, vil komme til at forstaa, at intet andet forvolder saa mange og store Ulykker som de stærke Drikke. Han vil i sin Undervisning i Sundhedslære, i Samfundslære, i Religions- og Historie-timer, og hvor det ellers maatte kunne falde naturligt, give sand og paa-lidelig Oplysning om de stærke Drikkes Væsen og Virkning, og han vil paa det Søkort for Livsvejledningen, som han ved sin levende Undervisning tegner for Barnet, faa tegnet Drikke-trafikens farlige Skær saaledes, at det kan hjælpe til at føre Livsbaaden frelst gennem Brændingen.

Lægernes Silkeborgresolution omtaler kun »de skadelige Virkninger af et fortsat Misbrug af spirituose Drikke«. Michael Larsens og Herman Triers Bog klarlægger Sagen til Bunds, idet Hovedvægten netop lægges paa at klargøre, at alle de formentlige gavnlige Virkninger af Alkohol-brugen, — den være nok saa maadeholden — *aldrig er andet end Blændværk*.

Det var i 1890, at der paa Danmarks Afholdsforenings Aarsmøde første Gang blev slaaet til Lyd for, at Skolen burde tage et forebyggende Ædruelighedsarbejde op. Der blev forhandlet om Afholdsarbejdet blandt Børn, og Lærer J. Petersen, som nu er ansat ved »Folkevennen« (Danmarks Afholdsforenings Organ) Ekspedition i København, men som dengang var Lærer i Askildrup, pegede da paa Skolen, som det naturlige Sted, hvor Børnene fik Oplysning om alkoholiske Drikkes Virkning. Mange Lærere vilde gerne give en saadan Undervisning, men de havde selv kun faaet liden eller ingen Undervisning i Alkohollære, og desuden savnede de Hjælpemidler til Undervisningen. Han henstillede til Hovedbestyrelsen at søge at tilvejebringe saadanne ved at udsætte Prisopgaver. Lærer Petersen, Rud udtalte sig i lignende Retning, og begge høstede Bifald fra Forsamlingen.

Samme Aar blev Spørgsmaalet ligeledes bragt paa Bane indenfor Lærernes egen Kreds. I August 1890 afholdtes i København det sjette nordiske Skolemøde, og her forhandlede for første Gang om »Skolens Forhold til Afholdssagen«. Professor Fr. Dahl, som altsaa dengang var Rektor i Slagelse, indledede Forhandlingen, og derefter talte den bekendte amerikanske Kvindemissionær Mrs. Mary Clement Leavitt fra Boston, som var udsendt af »Det hvide Baand«, om Alkohollære som befalet Undervisningsfag i de forenede Stater. Lærere og Lærere fra Norge, Sverrig, Finland og Danmark deltog i Diskussionen. Det var ikke noget særligt stort Antal af Skolemødets cirka 6000 Deltagere, som var til Stede, men de, som var mødt til denne Forhandling, vedtog enstemmig følgende Resolution: »Forsamlingen udtaler som sit Ønske, at den Undervisning

om spirituøse Drikkes Virkning paa det menneskelige Legeme, som er indført i de fleste af de forenede Staters Skoler, ogsaa bliver indført i de nordiske Landes Skoler, og at de fornødne boglige Hjælpemidler til en saadan Undervisning i de nordiske Sprog snarest muligt tilvejebringes.»

Ved Skolemødets Seksa i Rosenborg Have blev der imidlertid drukket tæt. Alkoholiske Drikke flød i Strømme, medens alkoholfri Drikke ikke var til at opdrive, og de afholdne Deltagere maatte døje Augustsolens Glød og Tørsten, den fremkaldte, uden at kunne blive lædsket.

Dette Forhold bevirkede, at en finsk Deltager Lærer K. Verkko, som var Sekretær for det finske Afholdsselskab: »Nykterhetens Venner« i »Dansk Afholdsblad« for 29. Aug. fremsatte et Forslag om at danne en »Nordisk Afholdsforening for Skolelærere«.

Lærer C. Wagener i Sabro tog nu fat for at faa Lærerne til at slutte

C. Wagener

sig sammen om et forebyggende Ædruelighedsarbejde, og han virkede i mange Aar utrættelig for denne betydningsfulde Sag, saa man siger næppe for meget ved at udtale, at han af alle danske Lærere er den, som har virket mest til Ædruelighedens Fremme. Det var straks efter det nordiske Skolemøde i København, at C. Wagener maatte tage til Kristiania for at deltage i den internationale Alkohol-kongres, som holdtes der 3.—5. September 1890. Paa Kongressen talte han varmt og dygtigt om det forebyggende Ædruelighedsarbejde blandt Børn, og han hævdede, at Skolen var det naturlige Sted, hvor dette Arbejde maatte gøres. Da han var vendt hjem fra Kon-

gressen tog han fat paa at gennemføre Lærer Verkko's Forslag. Han rettede i »Dansk Afholdsblad« for 19. Septbr. en Opfordring til danske afholdne Lærere om at melde sig, for at der kunde dannes en Forening, og Skolens forebyggende Ædruelighedsarbejde derved kunde fremmes. Der meldte sig henvend en Snes Lærere, men man mente, det var for faa, og Sagen blev denne Gang opgivet.

Men Wagener var trofast og holdt Tanken fast, at der maatte tilvejebringes Sammenslutning af afholdne Lærere, som ved Samarbejde kunde hjælpe hverandre til Rette med at faa givet den nødvendige Undervisning om Alkoholens Væsen og Virkning paa bedst mulig Maade. Wagener kunde gemme, men ikke glemme. At han var blevet Redaktør af »Internationale Monatschrift zur Bekämpfung der Trinksitten«, et Arbejde, som optog ham i høj Grad, bidrog ogsaa sit til, at han i en tre Aars Tid lod Sagen hvile.

Men i 1893 tog han atter fat. Danmarks Afholdsforenings Aarsmøde

holdtes dette Aar i Svendborg, og i 1894 holdtes det i Hjørring. Begge Steder talte Wagener varmt og indtrængende og under Forsamlingens Bifald om Sagen, idet han stærkt anbefalede, at Lærerne skulde tage Arbejdet op ad Frivillighedens Vej, hver paa den Maade, det passede ham bedst. Ved Aarsmødet i Fredericia 1895 var han ligeledes Talsmand for Sagen, og det blev her bestemt, at der nu igen skulde gøres Forsøg paa at tilvejebringe et Samarbejde mellem afholdne Lærere. Wagener og Lærer C. C. Hedemand, som dengang var i Taarbæk, blev udnævnt til at tage sig af Sagen. De skrev begge to i det paafølgende Aar gode Smaastykker om Spørgsmaalet i »Dansk Afholdsblad« og »Afholdsbladet«, og de udsendte Spørgeskemaer til noget over 300 afholdne Lærere for at erfare, hvor stor Interessen for Sagen maatte være.

Man haabede paa denne Maade at faa saa godt som alle i Tale, saa det kunde vise sig, at der var et Samarbejde, der kunde være til gensidig Støtte, og som kunde danne Grundlaget for et Arbejde paa at faa Landets øvrige Lærere med. Men da Lærer Wagener under Aarsmødet i Esbjerg 1896 paa Udvalgets Vegne aflagde Beretning, maatte han meddele, at Forsøget maatte betragtes som til Dels mislykket, eftersom kun omtrent en Femtedel cirka 70 Lærere havde besvaret de udsendte Spørgeskemaer. Han foreslog nu, at de tilstedeværende Lærere samledes til et særligt Møde, og at der saa skulde gøres Forsøg paa at danne en Forening, som passende

Christen Christensen Hedemand

kunde kaldes *Danmarks Afholdsforenings Lærer-Forbund*, saa meget desto mere som man alt i det foregaaende Aar havde brugt Betegnelsen som Samlingsmærke for det forsøgte Samarbejde.

Det foreslaaede Møde kom ogsaa i Stand, men det var kun faa af Aarsmødets Lærere, der gav Møde. W. fremviste en engelsk Væg billedrække: »Alcohol and the Human Body«, der anskueliggør Alkoholens Virkning paa Menneskelegemets forskellige Dele. Man var enig om, at slige Hjælpe midler kunde være til stor Nytte ved Undervisningen i Alkohollære, og det bestaaende Udvalg blev suppleret med Lærer Jakobsen, Jetsmark, Aabybro. Udvalget, som altsaa bestod af C. Wagener, Sabro, C. C. Hedemand, der nu var kommet til Græsted, og Chr. Jakobsen, Jetsmark, skulde saa først og fremmest se at faa de afholdne Lærere til at indmelde sig i Danmarks Afholdsforenings Lærer-Forbund (D. A. L. F.) samt iøvrigt virke for Sagens Fremme.

I Januar 1897 udsendte de 3 Lærere et Cirkulære til cirka 300 Lærere i Danmarks Afholdsforening og opfordrede dem til at indmelde sig i Lærerforbundet. Men Danmarks afholdne Lærere har været sene til at slutte sig sammen. Knap 30 Lærere fulgte Opfordringen, og man var derfor mest tilbøjelig til ogsaa at opgive at naa frem af den Vej.

Saa kom Aarsmødet i Nakskov 1897. Wagener talte atter varmt og indtrængende under Aarsmødets udelte Bifald om den store Betydning af, at Lærerne sluttede sig sammen for at virke for, at Skolen tog et forebyggende Ædruelighedsarbejde op, og han endte sit Foredrag med at fremsætte en Fællesudtalelse, som han haabede Lærerne kunde samles om. Under den paafølgende Diskussion viste der sig dog mest Stemning for at fortsætte, som der var begyndt, selv om Begyndelsen ikke havde været særlig opmuntrende, og Læge Hegelund-Lange, Klejtrup ved Hobro, mente, at der nok kunde komme Fart i Arbejdet, hvis man snart kunde fremlægge praktiske Resultater af Skolens frivillige, forebyggende Ædruelighedsarbejde. Han foreslog derfor, at Aarsmødet skulde bemyndige Hovedbestyrelsen til at bevilge Lærerforbundet et Beløb paa 500—600 Kr., og at disse Penge hovedsagelig skulde benyttes til Indkøb af det engelske Billedværk, som W. Aaret i Forvejen havde forevist i Esbjerg. Billederne skulde saa udlaanes til Lærerforbundets Medlemmer til Brug ved Undervisningen i Alkohollære.

Dette Forslag slog an. Forhandlingen endte med, at Aarsmødet enstemmig vedtog følgende Resolution:

»Aarsmødet udtaler sin dybe Erkendelse af Betydningen af Skolens Arbejde for Ædrueligheden og henstiller til Lærerne i Danmarks Afholdsforening, at de i Fællesskab tager denne Sag under Overvejelse, samt tilsiger dem — inden for rimelige Grænser — pekuniær Støtte til Spørgsmalets Fremme.«

Lærerne holdt derefter et særligt Møde, hvor Billedrækken: »Alcohol and the Human Body« paany fremvistes. Noget over 30 af de tilstedeværende Lærere indmeldte sig i »D. A. L. F.« og valgte en Bestyrelse, som kom til at bestaa af Komunnelærer P. Chr. Lyngs, København (Formand), Lærer C. Wagener, Sabro og Lærer J. Yde Kirk, som da var i Tingstrup ved Thisted. Sammen med de i Forvejen indmeldte blev Medlemsantallet noget over 60, og efter mange Aars vedholdende Arbejde, hovedsagelig udført af Wagener blev saaledes Danmarks Afholdsforenings Lærer-Forbund stiftet d. 28. Juli 1897 med godt 60 Medlemmer. Nu, da dette skrives i Sommeren 1914, nærmer Medlemsantallet sig stærkt til 500.

Om en eller anden skulde ønske nærmere Kendskab til Lærerforbundets Virksomhed, henvises til »Beretning om Danmarks Afholdsforenings Lærer-Forbunds Virksomhed,« som kan faas fra Forbundets Kontor, »Skrænten«, Lemvig. Her skal kun nævnes, hvem der har staaet i Bestyrelsen i de forløbne Aar, samt Hovedresultaterne af Forbundets Virksomhed. Samme Sommer, D. A. L. F. var stiftet, bevilgede Hovedbesty-

J. Yde Kirk

relsen for Danmarks Afholdsforening for det kommende Aar 500 Kr. til Forbundet. I de senere Aar har Hovedbestyrelsens Bidrag til Forbundet andraget 1000 Kr. aarlig, og desuden har Kultusministeriet af det Beløb, Ministeriet har til Raadighed til Fremme af Undervisningen i Sundhedslære, i nogle Aar ydet Forbundet 200 Kr. aarlig som et Bidrag til de Alkohollærekursus, Forbundet har ladet afholde. Fra Begyndelsen af optoges kun Medlemmer af Danmarks Afholdsforening, og der svarede intet Kontingent. Dette er nu ændret. Den 28. Juli 1908 under Aarsmødet i Esbjerg, revideredes Forbundets Vedtægter og § 2 kom da til at lyde saaledes: Medlemmer af danske Afholdsorganisationer, hvis

Livsstilling er at undervise Børn eller unge, kan indmelde sig i »D. A. L. F.« Andre Afholdsfolk, der ønsker det, kan af Bestyrelsen optages som ikke-stemmeberettigede Medlemmer. I § 3 bestemmes, at Medlemmer fra Danmarks Afholdsforening samt fra andre Organisationer, som yder Tilskud til D. A. L. F., betaler i aarligt Kontingent 1 Kr. Andre Medlemmer betaler 2 Kr. aarligt.

Det var kun kort Tid Kommunalærer Lyngs kom til at staa i Arbejdet for D. A. L. F. Allerede i Februar 1898 traadte han ud af Bestyrelsen, og paa Lærerforbundets Generalforsamling under Aarsmødet i Nykøbing M. 1. Juli 1898 valgtes J. Yde Kirk til Formand, hvilken Stilling han siden har beklædt. C. C. Hedemand, Græsted valgtes ind i Bestyrelsen som tredje Medlem. I 1900 bad Hedemand sig fritaget for Hvervet, og Kommunalærer M. S. Andersen, Thisted valgtes i hans Sted. J. Yde Kirk, Wagener og M. S. Andersen sad i Bestyrelsen sammen til 1909. Da var baade W. og A. pensionerede Lærere og bad sig fritaget. I deres Sted valgtes R. Rasmussen Juul, Søften og Kr. Larsen, Baaring. Denne sidste frabad sig Genvalg i 1912, og i hans Sted valgtes da Lærer Uffe Jensen, Velling ved Ringkøbing. Den nuværende Bestyrelse bestaar altsaa af J. Yde Kirk, Lemvig (Formand), R. Rasmussen Juul og Uffe Jensen. C. C. Hedemand, Græsted er Suppleant.

M. S. Andersen

R. Rasmussen Juul

D. A. L. F. har ladet afholde mange Foredrag rundt om i Landet, især paa Seminarierne og ved Skolemøderne. Mænd som Herm. Trier, Højskoleforstander Pastor K. Bjerre, Overlæge C. Ottosen, Skodsborg, Læge M. Hindhede, Lærer C. C. Hedemand, Kommunelærer J. Jørgensen, Kbh., Lærer R. Juul, Lærer Kr. Larsen o. fl. har været benyttet til disse Foredrag.

Lærerforbundet har udgivet en Læsebog til Støtte for det forebyggende Ædruelighedsarbejde. Den indeholder belærende Stykker og udmærkede Smaafortællinger. Første Udgave udkom 1900 i Hovedkommission hos Boghandler C. Buchholtz, Thisted, anden Udgave udkom 1912 paa V.

Richters Forlag, Kbh. I første Udgave var flere belærende Stykker, hvilke hovedsagelig var forfattet af C. Wagener. I anden Udgave er det belærende Stof samlet til et Hele og formet som en for Børn vel afpasset Sundheds- og Alkohollære. Dette Afsnit er forfattet af de to kendte Skolemænd Skoleinspektør R. Hansen, Hobro, og Lærer Uffe Jensen, Velling, og det er gennemset af Læge M. Hindhede, Ernæringskontoret, København, og Dr. med. Hejberg, Rigshospitalet. Bogen er bedst kendt under Betegnelsen Afholdslæsebogen. For V. Richters Forlag har Forbundet sammensat en Serie Lysbilleder til Brug ved Undervisningen i Alkohollære og leveret Teksten dertil.

Endvidere har D. A. L. F. udgivet en Samling Anskuelsesmateriel til Brug ved Undervisningen i Sundheds- og Alkohollære. Materiellet leveres i en mindre og en større Samling. *Den mindre Samling* indeholder: 1 Ventilationshus med 4 tilhørende Lyseholdere og to smaa Rundstokke, 1 Kolbe, 1 Spritlampe, 2 Reagensglas og 22 Flasker med Analyser over Rugbrød, middelfedt Oksekød, sød Mælk, Bajerskøl og Brændevin. Prisen for denne Samling er 16 Kr. i Pakkasse, 20 Kr. i Rejsekasse med Rum til hver Flaske og Hank at bære i.

Den større Samling indeholder foruden ovennævnte tillige: 1 Æske tve-

Kr. Larsen

kulsurt Natron, 1 Æske klorsurt Kali, 1 Æske Brunsten, 1 Æske Melkalk, 1 Fl. Pepsin, 1 Fl. vinsur Kobberopløsning, 1 Fl. Natronopløsning (en Blanding af de to sidste Vædsker kaldes for Fehlings Vædske), 2 Propper med vinkelbøjet Glasrør og 1 Stk. sort Gummislange. Pris i Pakkasse 19 Kr., i Rejsekasse 23 Kr. Der medfølger en Vejledning, som bl. a. indeholder en Række Anvisninger paa kemiske Forsøg. Disse er beskrevet af Lærer H. Knudsen og Skoleinspektør R. Hansen, Hobro. Man kan faa de enkelte Dele hver for sig, og fra Forbundets Kontor (»Skrænten«, Lemvig) kan leveres Analyser over saa godt som alle Nærings- og Nydelsesmidler. Materialet er i Hovedkommission hos Brinkmann & Richter, København, og forhandles gennem Bogladden. Det kendes bedst under Betegnelsen: »Anskuelseskassen«. Det er anbefalet af Kultusministeriet til Skolebrug og har vundet ikke ringe Udbredelse.

Sidst paa Aaret 1903 lod Lærerforbundet i Lærerforeningens Medlemsblad indrykke en Annonce med Anmodning om, at hvem der kunde ønske et Maanedskursus i Alkohollære, vilde melde sig til Forbundets Formand.

En Masse Ansøgninger strømmede ind, og der blev da af disse udtaget 30 fra ældre Lærere og Lærerinder, dels ved Almueskoler, dels ved Real- og Højskoler, hvilke alle var i en saadan Alder og Stilling, at de maatte anses for kvalificerede til Kursus paa Statens Lærerhøjskole.

Man sendte da i Jan. 1904 til Kultusministeriet et Andragende om at faa et Maanedskursus i Alkohollære oprettet ved Statens Lærerhøjskole, men skønt Andragendet var bilagt med de 30 Ansøgninger, gik Ministeriets Svar ud paa, at man *ikke* fandt Anledning til at oprette et særligt Kursus i Alkohollære.

Trangen til saadanne Kursus var imidlertid til Stede, og Bestyrelsen maatte derfor søge at faa Kursus i Stand paa anden Maade. Man henvendte sig da til Overlæge, Direktør C. Ottosen, Skodsborg Sanatorium. Her mødte man straks Forstaaelse og en saa stor Imødekommenhed fra Sanatoriets og Direktørens Side, at det lod sig gøre at faa et Kursus i Stand i Juleferien 1904. Det holdtes paa Skodsborg Sanatorium i Dagen 26.—31. December. Der var 44 Deltagere. Der meldte sig mange flere, men Forbundet havde ikke Penge og Sanatoriet ikke Plads til flere. Kursuset var overmaade vellykket og i allerhøjeste Grad lærerigt, og

Uffe Jensen

Tilfredsheden blandt Deltagerne med den Behandling, man fik fra Sanatoriets Side, kunde ikke være større.

Der har da ogsaa siden været afholdt 3 lignende Kursus paa Sanatoriet, saa Forbundet har i alt haft 4 Kursus der, og de har alle været velbesøgte, vellykkede og lærerige.

Men Skodsborg Sanatorium kunde ikke huse os i Sommerferien, og da mange ønskede at faa arrangeret et Alkohollærekursus i Sommerferien, aabnede »Grundtvigs Højskole« i Lyngby velvilligt sine Døre for os, og Lærerforbundets 5. Alkohollærekursus holdtes saa der 5.—11. Aug. 1913. Ved dette Kursus var der 59 Deltagere, og ogsaa her var man i alle Maader vel tilfreds. Man har hidtil til disse Kursus ydet fri Rejse paa III. Klasse, fri Undervisning og Halvdelen af Opholdsudgifterne til de Deltagere, som har været Medlem af D. A. L. F. Der har til hvert Kursus været nogle, som selv har betalt det hele. Ved de to sidste Kursus har der foruden Foredrag og Spørgetimer været givet Undervisningstimer med Børn. Skoleinspektør R. Hansen, Hobro, har givet disse Timer. Han har hver Gang benyttet »Anskuelseskassen«, og Timerne har været overordentlig interessante og lærerige. Ved Kursuset i Lyngby gav endvidere mag. scient. Frk. Ulla Starcke med stor Dygtighed 12 Kemitimer. Der vil nu endvidere blive gjort Forsøg med en vandrende Øvelsesskole, hvor 10—15 Lærere og Lærerinder vil samles og hver til gensidig Opøvelse og Belæring give Time i Sundheds- og Alkohollære med en Klasse Skolebørn. Begyndelsen vil blive gjort i Lemvig i Dagene 28.—30. December 1914.

Vort næste store Kursus vil blive holdt i Sommeren 1915 paa en Højskole.

Lærerforbundet har endvidere udgivet en Del Pjecer og Smaaskrifter, faaet optaget Artikler om Sagen i Skoleblade og Dagblade, og fra Kontoret er der besvaret i Hundredvis af Breve med Forespørgseler om et og andet vedrørende Alkohollæreundervisningen. Der kan ingen Tvivl være om, at Lærerforbundets Virksomhed i høj Grad har bidraget til at fremme det forebyggende Ædruelighedsarbejde ud over Landet, især inden for Skolens Mure. I Amerika udtaler ledende Mænd, at Skolens mangeaarige Undervisning i Alkohollære er en Hovedaarsag til de mange »store« Stater, hvor det klart vises, hvilke velsignelsesrige Frugter »rent Land for Rusdrik« giver. Sikkert er det, at Afholdstanken har lagt en stor Opgave for Skolens Fod. Maatte da ogsaa den danske Skole paa fyldestgørende Maade tage Opgaven op, da skal det ogsaa her blive erkendt, at dette mægtigt har bidraget til at frigøre Landet for den Forbandelsens Strøm, som de stærke Drikke er, og lade den Dag oprinde, om hvilken det hedder:

»Der skal komme en Dag, da det tindrende Gry,
skinner ned paa en skønnere Jord«.

INDHOLDSFORTEGNELSE

	Side
Folkeskolen 1814—1914. Af <i>N. A. Larsen</i>	5
Lærerne og Folkemindearbejdet. Af <i>Hans Ellekilde</i> .	32
Lærernes Betydning for dansk Folkesangs Vækst. Af <i>C. B. Schlägelberger</i>	74
Lærernes Bidrag til Oldgranskning og Historieskrivning. Af <i>Hans Olrik</i>	95
Folkeskolens Lærere og Sprogvidenskaben. Af <i>Marius Kristensen</i>	142
Læreren i Litteraturen. Af <i>Vilh. Andersen</i>	148
Lærerne som pædagogiske Skribenter og Forfattere af Skolebøger. Af <i>N. Madsen-Vorgod</i>	162
Lærernes Deltagelse i det religiøse Liv Aarhundredet igennem. Af <i>L. Blauenfeldt</i>	184
Lærerne og Landbruget. Af <i>A. Christensen</i>	201
Lærerne og Bogsamlingerne. Af <i>Andr. Sch. Steenberg</i>	234
Da Lærerstanden begyndte at vaagne. Af <i>N. Madsen- Vorgod</i>	249
Lærerne og Børnelitteraturen. Af <i>Niels K. Kristensen</i>	267
Lærerne og Skønlitteraturen. Af <i>Oskar Thyregod</i> ...	345
Lærernes Deltagelse i det politiske Liv. Af <i>Emil og Victor Elberling</i>	530
Lærernes Deltagelse i Ædruelighedsarbejdet. Af <i>J. Yde Kirk</i>	582